శ్రీమద్రామాయణ మకరందము

(బాల, అయోధ్య, అరణ్య, కిష్కింధ, సుందర, యుద్ధకాండములు)

(గేయ కవిత)

1308
Acc. No. 1440

రచయిత

రామదర్శనప్రభాసి - రాజకవి - గేయకవితావాల్మీకి

సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి

సర్వ హక్కులు రచయితవి.

ప్రథమ ముద్రణ :
7-4-1987, శ్రీరామనవమి

Acc. No. 1440

వెల : రు. **116/-**

R 592
294. RAD

ప్రతులు దొరకుచోటు :
శ్రీరామాంకిత పబ్లికేషన్స్
16-11-418/3/1,
దిల్‌సుక్‌నగర్-2
హైదరాబాద్ - 500 036
ఫోన్ : 559361

గ్రంథావిష్కరణ మహోత్సవం

ప్రభవనామ సంవత్సర శ్రీరామనవమి 7–4–1987

వేదిక : వెంకటాద్రి థియేటర్, 70 mm A/c
దిల్‌సుక్‌నగర్, హైదరాబాద్.

సమయం : ఉదయం 8-30 గంటలకు

సభాధ్యక్షులు : శ్రీ M. S. K. శాస్త్రిగారు [అడ్వకేట్] కూర్చున్నవారు

ఆవిష్కర్త : శ్రీ చండిక సాంబశివరాజు గారు

ముఖ్య అతిథి : శ్రీ కనుమూరి పెద్దిరాజు గారు

రచయిత : శ్రీ సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి

శ్రీమద్రామాయణమకరందంలో

మాణిక్యముకుటాలు

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
మునితిలకుడు మనకొసగిన మంత్రము
రామచంద్రుడుదయించి జానకిని
పరిణయమాడుట **బాలకాండము.**

శ్రీరఘురాముడు వనములకేగుట
సత్యవ్రతిగా తండ్రిని నిలపుట
రామపాదుకలు రాజ్యమేలుట
రామాయణమున **అయోధ్యాకాండము.**

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
మునిజనములకు అభయప్రదానము
సీతాపహరణము రాముని వేదన
జటాయు మోక్షము **అరణ్యకాండము.**

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
మారుతి రాముని సందర్శనము
సీతాసతికై అన్వేషణము
కపులసేవ **కిష్కింధాకాండము.**

సుందరమైనది **సుందరకాండము**
అందరు పాడుదు ఆనందముగా
మృదుమధురము మరి రసవత్తరము
మారుతి సీతను గాంచిన వివరము.

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
శ్రీపతి నరుడై వెలసిన చరితము
శ్రీరాముడు దశకంఠుని దునిమి
శ్రీని గ్రహించుట **యుద్ధకాండము.**

ఇలా సాగింది రచన -
రాగబద్ధంగా పాడుకోవచ్చు -
వచనకవితగా చదువుకోవచ్చు -
నమ్మిన రామభక్తే నడిపించింది -
అదే నా శక్తి -

వాల్మీకి వారసులు

జీవితం భక్తి ముక్తి దాయకం అన్నారు పెద్దలు. భక్తి లేనిదే ముక్తి లేదు. ఆధ్యాత్మిక చింతనలో మునిగే ప్రతి జీవి జీవిత సాగరాన్ని తరించడానికి ఒక నావ వెతుక్కుంటాడు. ఆ నావ తప్పక కైవల్య తీరానికి చేరుస్తుందని విశ్వసిస్తాడు. చీకటి గోళంలో మునిగిఉన్న ప్రాణికి ముందుగా వెలుగు అందాలి. అది జీవితమంతా చిందాలి. ఆ వెలుగులో నుంచే చూడగలుగుతాడు దూర దూరానగల నావను. పరమాత్మను స్మరిస్తూ అటువైపు పరుగులు తీస్తాడు, నావలో జేరతాడు. కైవల్య తీరం వైపు నావ పయనిస్తుంది. జీవి పరవశిస్తాడు. చేతులెత్తి దైవాన్ని ప్రార్థిస్తాడు. ఐహికాలకు దూరంగా నడుస్తుంది నావ. ఆముష్మికము గాలివీచి పారలౌకికపు తెరచాపను జాపి పడవను వడివడిగా నడపిస్తుంది. జీవి-దేవుని చేరే మార్గమిదే.

ఎక్కడిదీనావ? ఎవరు పంపిన నావ? ఈ నావ పయనించే త్రోవ, కైవల్యానికి ఎలా చేరుతుంది? ఇవన్నీ ఈ చిన్ని మనస్సులకు సమాధానాలు అందని ప్రశ్నలు. భక్తి పారవశ్యంలో బ్రతుకును ముందుకు నెట్టుకొంటూ పయనించే వారికి అవగతమవుతుందేమో ఈ రహస్యం. అవును అవుతుంది. నామస్మరణతో ఈ నావను దర్శించవచ్చు. ఈ నామము ఒక్కటేగాదు, ఎన్నెన్నో నామాలు. అందులో ఉత్కృష్టమైనది రామ నామము. ఏనాటినుండో ఎందరెందరో జపించి తపించిన నామము. వాల్మీకి ప్రవచించిన నామము. ప్రస్తుతించిన నామము. నరులకు సొత్తుగా అందించిన నామము. వాల్మీకి నుంచి నేటి వరకూ ఎందరెందరో రామనామం ఆలపించారు.

వాల్మీకి వారసుడు త్యాగయ్య. మరియొక వారసుడు మన పోతన. ఇలా ఎందరెందరో రామకవిత పేరిట రసవాహినిని మానవ జీవితపు మాగాణులలో, వాహినిగా ప్రవహింప చేస్తున్నారు. ఇంకిపోని వాహిని ఇది. పంకిలములను క్షాళన చేసే నామం ఇది. గుండెలలో పీయూషం కురిపించే నామము. నరనరాలకు వెన్నెల దారాలతో కండెలు చుట్టే రామనామము ఇది. బ్రహ్మాండము నిండిన రామనామము ఇది. భక్తుల బ్రతుకులు పండించిన రామనామము ఇది.

రామ కథ ఎందరి హృదయాలలోనో కదిలి, మెదిలి, ఘంటాలద్వారా, కలాల ద్వారా, అక్షర రూపంగా సాక్షాత్కరించి శాశ్వతత్వాన్ని సంతరించుకొన్నది. ఈ శక్తిని

చాలా మందికి రాముడే అందిస్తాడు. ఎందరెందరి చేతనో తన చరిత్ర వ్రాయించుకోవడం ఆయనకు ఉబలాటం. అదే రచయితలకు జీవిత సాఫల్యాన్ని అందిస్తుంది. రామాయణం యుగ యుగాలుగా వడలిపోని, వాసన వీడని పారిజాతము.

చిరంజీవి "రామదర్శన ప్రభాసి" శ్రీ సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి కనబడని రామ భక్తుడు. ఆయనవంక చూస్తే కనిపించేది, అకలంకోజ్వల దివ్యమూర్తి శ్రీరామ చంద్రమూర్తి. రాధాకృష్ణమూర్తిగారు తొలుతగా 'సుందరకాండ' గేయరూపంలో వ్రాశారు. దానిని శ్రీ పఠానేని రామచంద్రరావు ప్రభృతులు అనేక తావులలో గానంచేసి విశేష ప్రచారం గావించారు. ఇప్పుడు 'బాలకాండ' వెలుగులోకి వచ్చినది. దీనిని భక్తకోటికి సమర్పించే భాగ్యం భాషా కుటీరానికి లభించినందులకు నేనెంతో సంతోషిస్తున్నాను. రాధాకృష్ణమూర్తిగారు తక్కిన కాండలను త్వరలో రచించి, ముద్రించి, శ్రీరామునికి అందించి, తరిస్తారని భావిస్తున్నాను. నా పక్షాన గూడా వారిని దీవించమని శ్రీరామ చంద్రుని ప్రార్థిస్తున్నాను.

రావూరు వెంకట సత్యనారాయణరావు
అధ్యక్షులు
భాషా కుటీరం, హైదరాబాదు.

13-11-1980

(కళా ప్రపూర్ణులు అనుగ్రహించిన ఆశీస్సుల బలంవల్ల
శ్రీమద్రామాయణ మకరందం అందించే భాగ్యం కలిగింది — రాధాకృష్ణమూర్తి)

శ్రీ చండిక సాంబశివరాజు

B.E. (Hons), M.S.E. (Lond)

M.I.E. (Ind), M.I.C.E. (Ind)

ఎగ్జిక్యూటివ్ ఇంజనీయరు,

(పంచాయత్‌రాజ్ డిపార్టుమెంటు)

కృష్ణాతరంగిణి చల్లగా పాడింది
అల్ల, అరశేపల్లి ఉల్లమే పొంగింది
ఆనందనందనం కమలాంబ తల్లిదే
ఈ నందివర్ధనం శ్రీ సుబ్బరాజుదే.

నిండైన విగ్రహం భక్తిపై నిగ్రహం
మనసెంతో స్వచ్ఛము నెయ్యంపు గుచ్ఛము
విద్య, వినయములందు ఎన్నికైనవాడు
ఆ ఉషారాణినే ఎన్నుకున్నవాడు.

శ్రీరామసేవలో నే ముందు అన్నాడు
ఈ పూవు విరియంగ నేనుందు నన్నాడు
నిండుగా నూరేళ్ళు చల్లగా వుండాలి
మారాజు - మనరాజు - ఈ సాంబశివరాజు.

రాధాకృష్ణమూర్తి

ఉదాత్తా భక్తి

—చండిక సాంబశివరాజు

పరిచయం :

శ్రీరామ సేవాభాగ్యం- మా మిత్రుడు, ఆత్మసోదరుడు శ్రీ సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తిగారు- "శ్రీమద్రామయణ మకరందము" అను సంపూర్ణ రామాయణం, అనగా ఆరు కాండములు- 1) బాలకాండము, 2) అయోధ్యాకాండము, 3) అరణ్యాకాండము, 4) కిష్కింధాకాండము, 5) సుందరకాండము, 6) యుద్ధకాండము- యధావాల్మీకంగా తియ్యని తేట తెలుగులో గేయ కవితగా వ్రాయుట, నేను ముద్రణ చేపట్టుట, జనబాహుళ్యానికి అందించి రామసేవ జేయుట- నిజంగా పురాకృత సుకృతం. రామసేవలో పాలుగా ఈ గ్రంథరాజ ముద్రణకు అవకాశం ఇచ్చి, స్వామివారి కృప పొందుటకు దారి చూపించిన మా రాధాకృష్ణుడికి సర్వదా కృతజ్ఞతలు.

వారితోపాటు రామసేవాంకితమైన చిహ్నంగా ఆయన పేరుతో నా పేరు జత చేసికొని జంటగా రామసేవ చేయాలనే సదుద్దేశ్యంతో మరియు వారి కవితా కృషికి తగినట్లుగా "రాజకవి" బిరుదాంకితం చేయుట జరిగింది. ఈ విధంగా పుణ్య సేవాభాగ్యం కలిగించిన శ్రీ స్వామివారికి సర్వదా నా భక్త్యంజలులు.

రామాయణ రచనలు - పూర్వాపరాలు :

శ్రీమద్రామాయణమనకు మూలం- కవికోకిల, వాల్మీకి మహర్షి రచించిన సంస్కృత ఆది కావ్యం. దీనిని ఎందరో కవులు, భక్తులు అనేక ఇతర భాషలలోకి వివిధ రీతులలో అనువదించి మానవాళికి అందించారు. తెలుగు భాషలో కూడా ఎన్నో రామాయణ గ్రంథాలు రచింపబడినాయి. అయినా ఇప్పుడు, శ్రీ సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తిగారు అదే కథావస్తువును మరల వ్రాయుట ఎందుకు? వీరి రచనలోగాని, వీరిలోగాని ఏదైనా ప్రత్యేకత, విశిష్టత ఉన్నదా? నేను ఈ రచనను స్వయముగా ముద్రణ చేబట్టి భక్తులకు, సామాన్యజనులకు చేరువలోకి చేర్చుటకు దోహదం కలిగించిన ప్రత్యేక పరిస్థితులు ఏమిటి? మున్నగు విషయాలు క్లుప్తంగా వివరిస్తాను.

ఈ రచయిత విశిష్టత :

శ్రీ రాధాకృష్ణమూర్తిగారు స్వతహాగా కవులకోవకు చెందినవారు కాదు. వీరు చదువుకున్నది సైన్సు మరియు న్యాయశాస్త్రం, చేపట్టిన వృత్తి- కొంత కాలం సైన్సు సంబంధం, ప్రస్తుతం న్యాయవాద వృత్తి. వీరి పెద్దలుకూడా న్యాయవాదవృత్తికి చెందినవారే. ఇటువంటి పరిస్థితులలో ఇంతటి మహాగ్రంథాన్ని క్రొత్త పంథాలో తియ్యని సరళమైన పదాలతో రచించుట సామాన్య విషయం కాదు. దీనివెనుక తప్పనిసరిగా అతిబలవత్తరమైన దైవ శక్తి, ప్రేరణ ఉన్నవని నా ప్రగాఢ నమ్మకం. అదే "శ్రీ సీతా రామాంజనేయ వర ప్రసాదం" అంటాను. మరియు వారి భక్తిభావన, సేవా మనస్సు దీనికి మరింత బలాన్ని ఇచ్చినవి. "శ్రీవారు" వెనుకనుండి వీరి నాశీర్వదించి వీరి కలాన్ని నడిపించారని నాదృఢ నమ్మకం. అట్లుకాని పక్షంలో ఇటువంటి గ్రంథరాజ రచన అసంభవం.

ఈ రచన ప్రత్యేకత :

దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స. తేనె లొలికించు భాష తెలుగు భాష. ఇది జగమెరిగిన సత్యం. నిజంగా తెలుగుభాష ఎంతో సరళమైన, మధురమైన, సుందర భాష. నిజమైన పాటకు సంగీతానికి అన్ని విధాలుగా తగిన భాష తెలుగుభాష అనుటలో అతిశయోక్తిలేదు. కాని మన తెలుగు కవులు, శ్రీ రామాయణాది గ్రంథాల రచనలో వారి పాండిత్య ప్రాభవ పోషణకు ప్రాధాన్యత నిచ్చి, పామరజన గ్రాహ్యధారణ శక్తిని విస్మరించి, కఠిన శబ్దాలను సంస్కృత పదాలను విరివిగా ఉపయోగించి, వారి గ్రంథాలను సామాన్య ప్రజానీకానికి అందుబాటులో లేకుండా చేశారు. సులభంగా వ్రాయటం కఠినముగా వ్రాయుటకంటె ఎంతో కష్టము. అయినా ఈ లోటును శ్రీ రాధాకృష్ణమూర్తిగారు ప్రస్తుత రామాయణ రచనలో పూర్తిగా తీర్చారు. ఈ రచన అతి సరళం, సుందరం. తెలుగు భాష ఇంత మధురముగా ఉంటుందా అనిపించే తియ్యదనం, ఆనందం చిందులేస్తుంది ఈ గేయకవితలో. ఎటువంటి బాణీలోనైనా, సంగీత ఫక్కీలోనైనా- లయబద్ధమైన శాస్త్రీయ సంగీత పద్ధతిలో లేదా లలిత సంగీత పద్ధతిలో లేదా జానపద, బుర్రకథ, పురాణ కథ బాణీలలో, ఎలా అయినా పాడుటకు అన్ని విధాలా అమరి యున్నది ఈ రచన. తెలుగు వారయినా సరే, మరే భాష వారైనా అక్షరాస్యులుగాని లేదా నిరక్షరాస్యులుగాని పండితులు గాని లేదా పామరులుగాని, చదివిగాని పాడించుకొని గాని, తేలికగా అర్థం చేసికొని ఆనందించుటకు అనువైన చక్కని సులభశైలిలో ఉన్నది. ఉదాహరణకు, ఒక చిన్న మచ్చుతునక-

సుందర రామా నీ ఆదేశము - దశరథాత్మజా నీ ప్రేరణ ఇది,
నేనన్నది అసలేదీ లేదు - నా దన్నది నీ దయ ఉన్నదని.

ఇది ఎంత సులభముగా, సుందరంగా ఉన్నదో చూడండి. మరియు అనంతమైన నిగూఢ భావమున్నది. సంపూర్ణ భగవద్గీత, ఉపనిషత్, వేద సారాంశము ఈ చిన్ని గేయంలో ఇమిడి ఉన్నది.

i) శివుని ఆజ్ఞ లేనిదే చీమయినా కుట్టదు ... సుందర రామా నీ ఆదేశం.

ii) భగవత్ ప్రేరణ లేనిదే ఏపనీ కాదు ... దశరథాత్మజా నీ ప్రేరణ ఇది.

iii) కనిపించేదంతా మిథ్య ... నేనన్నది అసలేదీ లేదు.

iv) కనిపించని నిత్య వస్తువు అనేది...నాదన్నది నీదయ ఉన్నదని.

ఈ విధంగా వీరి రచనంతా ఎంతో సుందరంగా విశేష భావనతో కూడియున్నది.

ముద్రణకు ప్రేరణ :

రాధాకృష్ణుడు ప్రథమంగా 1978 లో రామాయణంలోని ముఖ్యమైన సుందరమైన "సుందర కాండ" భాగాన్ని తెలుగు గేయ కవితగా వ్రాశారు. మొదట ఈ సుందర కాండను వారే స్వయముగా పాడి, వారి చిరంజీవులతో పాడించి, తదుపరి ఇతర భక్త గాయకులకు పాడుటకు అవకాశమిచ్చి, అనేక ప్రదేశాలలో ఎంతో మందిని తన్మయులను చేశారు. అంతియ గాక ఒక "సుందర బృందాన్ని" కూడ తయారు చేశారు. గ్రంథ ముద్రణ కోసం వారు చాల శ్రమ పడుతున్నారు. ఆనాడు-

1) నాకు కూడా ఈ గానం వినే భాగ్యం కలిగింది. ఎంతో ఆనందం, తన్మయత్వం పొందాను. వెంటనే మనసులో ఆలోచనలు మెదిలాయి - రాధాకృష్ణుడు కవుల కోవకు చెందినవారు కాదు. అయినా ఇంత చక్కగా వ్రాశారంటే, సాక్షాత్తు "శ్రీవారు" వీరి కలాన్ని నడిపించి ఉంటారని, ఈయన కేవలం నిమిత్త మాత్రుడే ననిపించింది. ఈ ఆలోచనే ముదిరి ముదిరి, ఇది రాధాకృష్ణుని రచన కాదు, సాక్షాత్తు "శ్రీరామచంద్ర స్వామి" రచనే-అనే భావన దృఢ పడింది.

2) అటులయిన, ఇటువంటి గ్రంథ రాజ ముద్రణ చేబట్టి, నేను కూడా స్వామి వారి సేవ చేయాలనే ప్రేరణ కలిగింది. నా మనస్సు ఆయనకు తెలియజేశాను. ఆయనకు ఎంతో సంతోషం, బలం వచ్చింది.

3) ఈ శుభ తరుణంలో ఇంకొక ప్రేరణ కలిగింది. ఇంతటి ఉత్కృష్టమైన శ్రీరామ కథ రచన ఈ సుందర కాండతో ఆపకుండా, మిగిలిన కాండములన్నీ రచింపచేసి, "సంపూర్ణ రామాయణాన్ని" యధా వాల్మీకంగా తెలుగు ప్రజకు అందించి, ఆనందింపజేసి, అందరితోపాటు ఆనందాన్ని పంచుకోవాలని ఇంకొక కోరిక కలిగింది. అంటే ఈ విధంగా మానవసేవ, మాధవసేవ చేసి, పుణ్యం పురుషార్థం పొందాలనే అభిలాష హెచ్చింది.

4) మరియు నాకు బాల్యము నుండి భక్తిరస గ్రంథాలను వ్రాయించాలని, పండిత పోషణ చేయాలని, సంగీత సాహిత్యాల గురించి, ఎందుకో తెలియని నిక్షిప్త సహజ కోరిక ఉండేది. అక్షయము, శుభదాయని అగు, తెలుగువారి అత్యంత ప్రీతికర మగు రామాయణ గ్రంథ రాజము, మరియు దైవ ప్రేరణచే-భక్తి బలముచే కవుల సరసకు ఎదిగిన శ్రీ సూరంపూడి రాధాకృష్ణుడు నా ఈ కోరికకు తగినవారు అనిపించినది.

5) వెంటనే నా మనసును రాధాకృష్ణుడికి తెలియపరచి, నేను, భక్త బృందం, నా మిత్ర బృందం ముఖ్యంగా శ్రీ దాసు త్రివిక్రమ నారాయణరావు "సంపూర్ణ రామాయణం" గేయకవిత వ్రాయుటకు ప్రోత్సాహించాము. గ్రంథ ముద్రణ విషయం నేను చూచికొంటానని శ్రీరామ ప్రేరణగా మాట ఇచ్చాను. ఆయన ఎంతో సంతోషంతో తబ్బిబ్బయినారు. ప్రేమతో అంగీకరించారు. కాని ఇది సామాన్య విషయమా? ఎన్నో వ్యయ ప్రయాసల కోర్చి, రాత్రింబవళ్లు శ్రమించి, మిగిలిన ఐదు కాండములతో "సంపూర్ణ రామాయణం" గేయ కవిత 1987 లో పూర్తి చేశారు.

6) మా ఆశయం నెరవేరింది. మణిపూసలాంటి సాటిలేని శాశ్వత గ్రంథ రాజము "శ్రీమద్రామాయణ మకరందము" ముద్రణ 1986-87 లో పూర్తి అయింది. ఈ పుణ్య అవకాశాన్ని కలిగించి, స్వామి వారు నా కోరిక తీర్చి నన్ను కరుణించారు.

రాజకవి - బిరుదాంకితము :

కవిగాని కవి రాధాకృష్ణుడు, రాజుగాని రాజు సాంబశివరాజు ఇద్దరిని జత చేశారు స్వామి. రామాయణ మహాయజ్ఞం నిర్విఘ్నంగా నడిపించారు, ఇది పురాకృత సుకృతం. ఈ శుభతరుణంలో, మా ఈ కలయిక శాశ్వతంగా ఉండటానికి చిహ్నంగాను, మరియు కవితా ప్రాభవానికి తగినట్లుగాను, నా పేరుతో ఆయన పేరును జతచేసి, "రాజకవి" అనే బిరుదును మా రాధాకృష్ణునికి 1981 కార్తీక మాసంలో ప్రదానం చేయుట జరిగింది. తృప్తిగా కౌగిలించుకున్నాము. రామాయణ రచన రాజయోగం అని నా నమ్మకం.

ఈనాటి ఉత్సవం, ఉత్సాహం :

శ్రీ రాధాకృష్ణమూర్తిగారు, శ్రీమద్రామాయణ మూలకావ్యాన్ని యథా వాల్మీకంగా అన్ని కాండములు 1978 లో మొదలుపెట్టి 1987 కు తియ్యని తెలుగు గేయ కవితగా పూర్తి చేశారు. 1986-87 సం॥లో ముద్రణ నిరాటంకంగా జరిగింది. పూర్తయింది.

"శ్రీమద్రామాయ మకరందము" అనే నామముతో ఈ గ్రంథ రాజము ఈనాడు సుందరంగా ప్రజల చేరువకు వస్తున్నది. తెలుగు జాతికి ఇది గర్వకారణం.

1) సుందరకాండము-19-6-1979, అనగా సిద్ధార్థి నామ సం॥లో ఆవిష్కరించబడింది.
2) బాలకాండము- 21-11-1980, అనగా రౌద్రి నామ సం॥ కార్తీక పౌర్ణమ నాడు ఆవిష్కరించబడినది.
3) కిష్కింధాకాండము- 11-11-1981, అనగా దుర్మతి నామ సం॥ కార్తీక పౌర్ణిమ నాడు ఆవిష్కరించబడింది.
4) అరణ్యకాండము- 22-10-1982, అనగా దుంధుభి నామ సం॥ కార్తీక మాసంలో ఆవిష్కరించబడినది.
5) సుందరకాండము- రామకథాగానము (బుర్రకథ బాణిలో) అరణ్యకాండముతోపాటు ఆవిష్కరించబడినది.

అయోధ్యాకాండము,
యుద్ధకాండము, } లతో కలిపి

"శ్రీమద్రామాయణ మకరందము" ఆరు కాండములతో సంపూర్ణ రామాయణం), 7-4-1987 అనగా, ప్రభవ నామ సం॥ చైత్ర మాసము, శ్రీరామనవమి పండుగ రోజున ఆవిష్కరించబడుచున్నది. కన్నులపండుగ అవుతున్నది.

ఎంతో సంతోషం, ఆనందం - తెలుగుజాతికి మరువరాని పండుగ. నిజంగా రాధాకృష్ణుడు పునీతుడు, ధన్యజీవి. తెలుగు భాషా చరిత్రలో శాశ్వతంగా నిలబడి నన్ను కూడా తనప్రక్కన చేర్చుకున్నారు.

ఇంకొక విశేషం :

శ్రీ రాధాకృష్ణమూర్తిగారు రచించిన తియ్యని తెలుగు "హనుమాన్ చాలీసా" (తులసీదాసు - మూలం), మరియు "శ్రీరామరక్షాస్తోత్రం' (బుధకౌశికమహర్షి - మూలం) భక్తుల కోరికపై ఇందు చేర్చబడినవి.

ప్రచారం, గానం :

శ్రీరామకథా గానమునకు స్వామి సమకూర్చిన భక్తులతో "సుందర బృందం" గ్రామ గ్రామాలలో రామ కథను అపర లవకుశులు లాగ గానం చేస్తూ అందరిని ఆనంద పరవశులు చేస్తూ భక్తిభావన పెంచుచున్నారు. శ్రీ పతానేని రామచంద్రరావు 2-12-1986 నుండి నిర్విఘ్నంగా 75 రోజులు ఏకధాటిగా (హైదరాబాదు, దిల్‌షుక్‌నగర్ మారుతి మందిర్‌లో) వీనులవిందుగా సంపూర్ణ రామకథను (ఆరు కాండలు) గానం చేసి భక్తకోటిని ఆనందపరవశులను చేసి రికార్డు సృష్టించారు. ఈ 75 రోజులు వచ్చిన భక్తులందరు ఏకాగ్రతతో, పూర్తి నిశ్శబ్దతతో, సంపూర్ణ భక్తిశ్రద్ధలతో ఆలకించారంటే, ఇందులో ఎంత మాహాత్మ్యం, శక్తి ఉన్నదో భక్తులే గ్రహించగలరు. శ్రీ రాణి కామేశ్వరరావు ఇప్పటికి నూరు ప్రదేశాలలో "సుందరకాండ" గానం వీనులవిందుగ జరిపి ఉర్రూతలూగించారు.

అటులనే శ్రీ పేరి సుబ్బారావు, చిరంజీవి సూరంపూడి శ్రీదేవి, యస్. వెంకటరమణ (అడ్వకేటు), సత్యనారాయణమూర్తి, భీమశంకరరావుగారు, పట్టాభి, షేక్ నబి వగైరా భక్తులు ప్రజలకు ఈ గానం అందించుచున్నారు. భవిష్యత్‌లో ఈ కవితాగానం దశదిశలా సుగంధంలా వ్యాపించి ప్రథమ తాంబూలం పొందునని నా విశ్వాసం.

గ్రంథ ఆవిష్కరణ :

7-4-1987 శ్రీరామనవమి పండుగ శుభసమయమున హైదరాబాదు, దిల్‌సుక్ నగర్‌లోగల వెంకటాద్రి థియేటర్ 70 mm A/c లో జరుపుటకు నిర్ణయింపబడినది. నేను ఆవిష్కరణ చేయవలసిందిగా రచయిత, భక్తబృందం నిర్ణయించి నా సమ్మతి కోరారు. శ్రీరామ సేవాభాగ్యంగాభావించి, ఈ గ్రంథరాజమును ఆవిష్కరించి మీకు అందించుచున్నాను.

నా ఆశయం :

రామాయణము - ఇది పుణ్యచరితము
పూజలు చేయగ - దేవుని వంటిది.

ఇట్టి శుభముల రాశి, ముక్తిదాయిని అగు ఈ దివ్య శ్రీరామకథను పాడి-పాడించి, విని-వినిపించి, ఆనందించి, సర్వజనులు ధన్యజీవులగుదురని నిండుమనసుతో కోరుచున్నాను. ఇదే నా జీవితాశయం. భూమ్యాకాశములున్నంతకాలం, ఈ భువిలో నదులు ప్రవహించునంతకాలం రామగాన అమృత ప్రవాహం శాశ్వతంగా ఉంటుంది.

మీనుండి కోరేది :

"జరగనివెన్నో మారుతి దయవున్న
జరుగును జగమున అతిసులువుగను"
"మారుతి పదములు మదిలో నిలిపి,
సుందరమూర్తికి వందనమనుచు,
"రమ్యమైనది రామాయణము,
దివ్యమైనది రామామృతము,

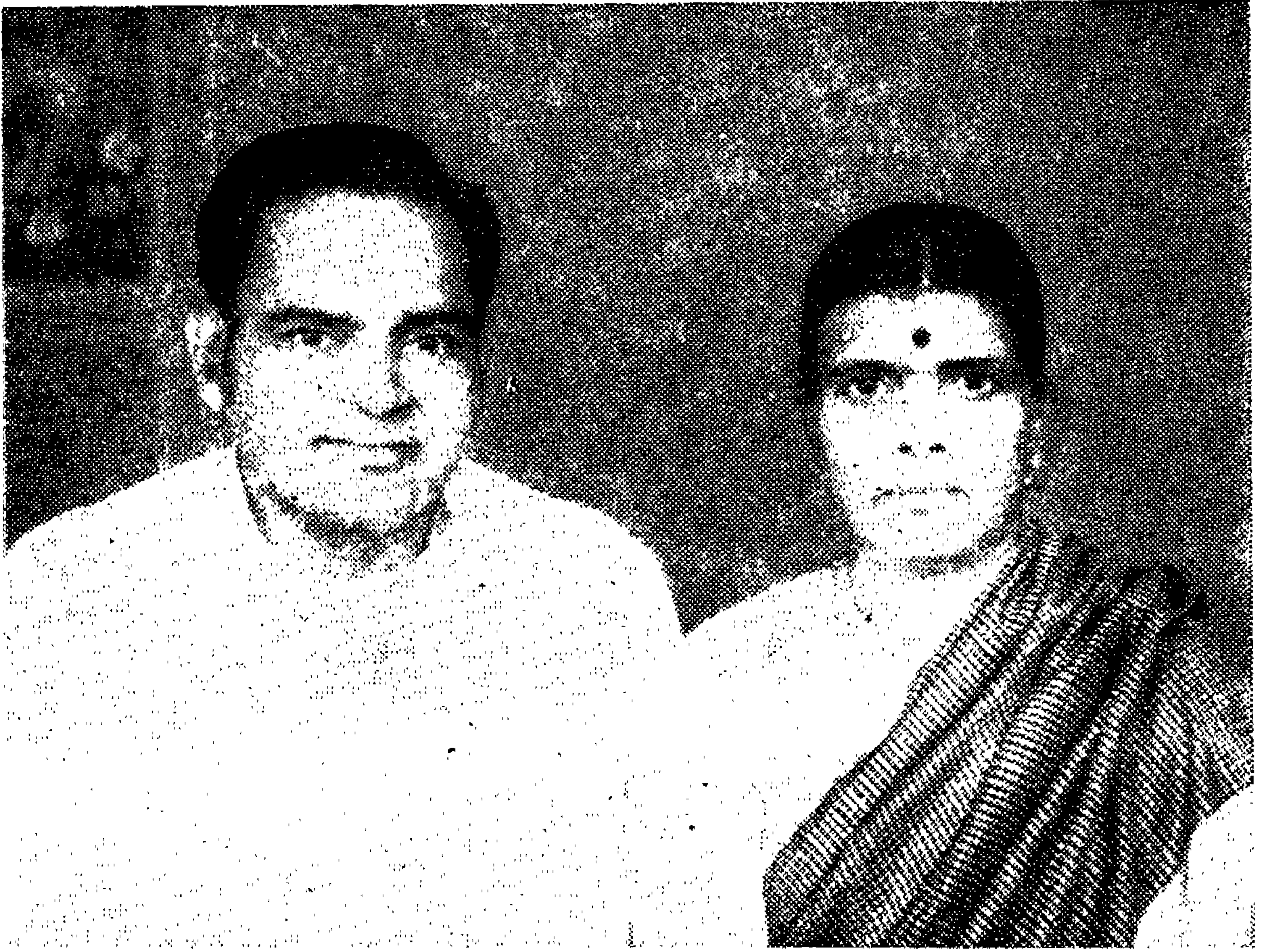
కావున "అందరు పాడుడు ఆనందముగ
సుందరమయినది సుందరకాండము"
లోక శాంతిని శుభముల నిచ్చెడి
అందరు పాడుడు శ్రీరామ కథను"
అందరు పాడుడు ఆనందముగ
అందరు పాడుడు పరవశులై"

"అందినకొద్దీ అందును ఇందు - సుందర రామ రసం
అందరు - గ్రోలుడు - ఆనందముగా - భక్తి పాయసంబు"

ఓం శ్రీరామ జయరామ జయజయరామ
సర్వేజనాః సుఖినోభవన్తు.
ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః

హైదరాబాదు,
తేదీ 7-4-1987

భవదీయుడు
చండిక సాంబశివరాజు

రచయిత

రాధాకృష్ణమూర్తి

ధర్మపత్ని

శ్రీమతి విజయలక్ష్మి

గోస్తనీ నది ఉన్న తణుకు పుట్టిన ఊరు
జన్మ నిచ్చిన పుణ్యమూర్తి మహాలక్ష్మమ్మ
నాపాలి దేవుడు కామేశ్వరుడు తండ్రి
శ్రీరామచంద్రుడు ఆరాధ్య దైవము.

శ్రీరామ

నమస్సుమాలు

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగ మ్రొక్కి-
మందరకర్తకు వందనముంచి
రామభక్తుల ఆశీస్సులతో
రామచంద్రుని కీర్తన చేసెద.

భక్తబంధువులకు నమస్సులు :

1978 సం॥రంలో శ్రీ రామచంద్రుని దయతో సుందరకాండ వ్రాయడం ప్రారంభించాను. నేటికి ఆరు కాండలు పూర్తి చేయించి- గానం చేయిస్తున్నది కేవలం శ్రీ రామ చంద్రుడే అని పూర్తిగా నమ్ముతున్నాను. నేనన్నది అసలేదీ లేదు- నాదన్నది నీ దయ వున్నదని. ఆనందంగా పాడి వినిపించడానికి - పాడుకోడానికి అనువుగా వుంది అని ఎందరో నాతో చెబితే వ్రాసినదానికి సార్థకత అని ఆనందంగా వుంది.

ఈ గ్రంథం శ్రీ రామార్పితం చేయడంతో పవిత్రత సిద్ధించింది.

శ్రీ దాసు త్రివిక్రమ నారాయణరావు నా వెంట వుండి నిత్యం వ్రాయించడం శ్రీ సాంబశివరాజుగారు, శ్రీ కనుమూరి పెద్దిరాజుగారు నాకు పరిచయం కావడం కేవలం ఈ బృహత్కార్యం కోసమే. ఆ రూపాలలో శ్రీరామ సాక్షాత్కారమే.

దిల్‌సుక్‌నగర్ మారుతీమందిర్‌లో స్వామివారి ముందు, వ్రాసిన గ్రంథమంతా 75 రోజులు శ్రీ పతానేని రామచంద్రరావుగారు పాడి భక్తుల్ని తన్మయుల్ని చేశారు. ఆ హనుమంతునిలో అంత మాహాత్మ్యం వుంది గనుకనే అంతా తను విని ముద్రణకు ఆవిష్కరణకు అనుమతి నిచ్చాడు. ఆ మారుతికి భక్త్యంజలి. శ్రీ రామచంద్రరావు గారికి ప్రేమాంజలి. భక్తులకు వినయాంజలి.

1978 సం॥రం నుంచి అనగా, వ్రాయాలన్న ప్రేరణ కలిగిన నాటినుంచీ కలిగిన దివ్యానుభూతులు, స్పందనలు నాకు, నా మిత్రులకు స్వానుభవాలు. ప్రతి దైవకార్యానికీ ఇంతే అన్నది సత్యం. ఇంతటి ప్రయత్నం ప్లీడరు వృత్తిలో ఉన్న నాకు కలలో కూడా సాధ్యమయ్యే పనికాదు. వ్రాసిన ప్రతి గేయం ఎందరో పాడుతున్నారు. అదంతా శ్రీ రామనామంలో వుండే గొప్పదనం.

శ్రీ శ్రీనివాసగౌడ్-పద్మావతీ ఆర్ట్ ప్రింటర్స్ అధినేత, హైదర్‌గుడా, హైదరాబాదు- ఎంతో భక్తి శ్రద్ధలతో, అభిమానంతో, దీక్షగా, ధనార్జనే ప్రధానం గాకుండా ముద్రించి యివ్వడం భగవంతుని అనుగ్రహం.

ఈ గ్రంథాన్ని శ్రీ సాంబశివరాజుగారు ఆవిష్కరించడం నా దృష్టిలో కేవలం శ్రీరామ ప్రభువు ఆవిష్కరించుకున్నట్టే.

శ్రీ మేకల మల్లారెడ్డిగారు - వెంకటాద్రి థియేటర్ ప్రొప్రయిటర్, వారి థియేటర్‌లో ఆవిష్కరించుకొనుటకు, అనుమతినిచ్చి ప్రోత్సహించడం శ్రీరామ నిర్ణయం.

1987 సం॥రం శ్రీరామనవమినాడు ఆవిష్కరించబడడం కేవలం హనుమత్సంకల్పం. రామాయణ రథసారథి పావని. అందువల్ల ఆయన ముందే అన్నీ నిర్ణయించి వుంచుతాడు.

శ్రీమద్రామాయణ మకరందం గురించి- అనగా ఈ గేయ కవిత గురించి వ్రాయడం అవసరమా? గ్రంథం చదివితే వ్రాసిన ఉపోద్ఘాతం చాలా తక్కువ అనిపిస్తుంది. చదవకుండా వుంటే ఉపోద్ఘాతం కూడా చదవడం సమయం వృథా అనిపిస్తుంది. అనుభూతితో వ్రాసిన కొన్ని గేయాలు మూలానికి మార్పులు కాదు. అవి శ్రీ వాల్మీకి మహర్షికి వందనసుమాలు.

నన్ను ప్రోత్సహించి- నాచే వ్రాయించి యజ్ఞ సమానమైన కార్యక్రమం విజయవంతంగా పూర్తి చేయించి- దాన్ని ప్రచారం చేయిస్తున్న రామభక్తులెందరో వున్నారు. వారందరికీ వందనాలు. వారి ఆశీస్సులకు నేను సర్వదా కృతజ్ఞుడను.

ఈ గేయకవిత గానం చేసిన వారెందరో వున్నారు. వారందరికీ నా నమస్సుమాలు.

పాడుకోడానికి- పాడి వినిపించడానికి మొత్తం శ్రీమద్రామాయణమంతా (6 కాండలు) తేటతెలుగులో రావడం నాకు పాండిత్యం ఉందని చెప్పడానికి కాదుగానీ- భక్తిప్రవాహంలో ఏదయినా సాధ్యమే సుమా అని శ్రీరాముడు తెలియబరచడానికే.

ఎల్లా పలికినా రామనామం తియ్యగానే వుంటుంది. పండితులకు మూలమే వుంది లేదా ఛందోబద్ధమైన రామాయణాలున్నాయి. ఇది కేవలం రామాయణం గొప్పతనాన్ని తెలిపేందుకు చేసిన చిన్న ప్రయత్నం మట్టుకే. అందుకే ఇందులో దోషాలు వెతకడం కన్న- ప్రయత్నం బాగుంది అని అనుకోవడం నాకు ఆశీర్వచనం ఇవ్వడమే. అల్లా అనే వాళ్ళే లేకపోతే తొమ్మిది ఏళ్లగా దీక్షగా వ్రాయడం అవుతుందా- ప్రింటు చేయించడం అవుతుందా-ప్రచారం అవుతుందా- పాడేవాళ్లు పాడతారా? అంతా శ్రీరామ కటాక్షం!

వ్రాసిన పుస్తకాలు ఎందరికో ఉచితంగా ఇచ్చి రామసేవ చేస్తున్నాము. ఆరు కాండలు ఒకటిగా ముద్రించిన 'శ్రీమద్రామాయణ మకరందం' విక్రయించగా వచ్చిన సొమ్ముతో తిరిగి ప్రింటింగు చేయడానికి వీలవుతుంది. అలా శ్రీరామ సేవ చేసే భాగ్యం కలుగుతుందని "శ్రీరామాంకిత పబ్లికేషన్స్" అనే పేరుతో రామసేవ ప్రారంభిస్తున్నాం. అందువల్ల పుస్తకాలు విక్రయించగా వచ్చిన సొమ్ముతో తిరిగి పుస్తకాలు వేస్తూ దీన్ని ప్రచారం చేస్తూ వుండాలని మా ఆశయం. ధనార్జన మా లక్ష్యం కాదు. అందువల్ల రామభక్తులు అండగా నిలవాలని ప్రార్థిస్తున్నాను.

జీవితానికి జీవధనము
జన్మకే పరమార్థము
బ్రతుకునిండా రామనామం
వ్రాసుకుంటే- పాడుకుంటే.

యస్. రాధాకృష్ణమూర్తి
అడ్వకేట్
ఆమని
16-11-418/3/1
దిల్‌సుక్‌నగర్;
హైదరాబాద్-500 036,
ఫోను నం. 559361.

ఇట్లు
బుధజన విధేయుడు
సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి
7-4-1987 ప్రభవనామ సంవత్సర శ్రీరామనవమి.

ప్రశంసా పద్యత్రికము

శ్రీ మద్భూమిజ వామభాగమున సు
శ్రీ మీరి సౌమిత్రితో
సామీరి ప్లవగోత్తముండు గొలువన్ ;
సాకేత నాథుండు; సు
క్షేమారోగ్య యశోవిభూతినిడి; సు
శ్రీ భోగ భాగ్య ప్రసా
దామోదమ్మున పొంద గోరెదను; రా
ధాకృష్ణమూర్తిన్ సదా.

సౌందర్య సౌశీల్య సౌభాగ్య సౌముఖ్య
ముఖ్య సద్గుణ గణాద్భుత సముద్ర ;
మననింపుగనిపింప పెనుసొంపు నలరింప
మెయి కంపనమునింపు మెఱుకవలును ;
ఇహకర్మ బాపగా బహు ధర్మ సూక్ష్మముల్
వెలయించు ఘట్టముల్ కలిగి వెలసి ;
కలనైన తలపింప నలవి గాకున్నట్టి
వెల లేని చిత్రముల్ పులకరించు.

నాదికవి మౌని వాల్మీకి ప్రోది పరచె
రామచంద్రుని గాథను రమ్యముగను
గేయ కవితగా రమ్యైక గీతములను,
కీర్తి గనెను, రాధాకృష్ణమూర్తి వ్రాసి.

కమనీయంబగు భావయుక్త పదముల్
కావ్యంబు నందెల్లడన్
రమణీయంబుగ గూర్చి పాడుకొనగా
రామాయణంబంతయున్
సుమ పూజా విధి జేసె నద్భుతముగా
శోభాస్కరంబయ్యె; భా
వమయస్ఫూర్తిని బొందె గేయ కవితా
వాల్మీకి పట్టంబిటన్.

—మండపాక పార్వతీశ్వర శాస్త్రి

44, ఆంధ్రా బ్యాంకు కాలనీ,
మలక్‌పేట, హైదరాబాద్-500 036.

ఆమోద పద్య పంచకము

ఘన వాల్మీకి మునీంద్రుచే రచితమౌ
కావ్యంబు రమ్యంబుగా
విననింపౌనటు గూర్చె గేయములుగా
విఖ్యాత మౌ రీతిగా
జన సామాన్యము మెప్పు బొందునటులన్;
సౌభాగ్య సౌశీల్యముల్
తనరన్ గూర్చెను భవ్య రాజకవి, రా
ధాకృష్ణ మూర్త్యున్నతిన్.

జాన తెనుంగులో వెలయు
చక్కని శైలిని గీతికావళుల్,
మానసముల్ వెలార్చు గతి,
మమ్ము తరింపగ జేయు గాథయౌ
జానకి దైన దీన కథ
సాగెడి వేళ కనుల్ చమర్పగా
దీనులమౌచు విన్నతరి
తేరుకొనంగను జాలమైతిమే.

లయబద్ధంబగు గేయ గానమునకున్
లావణ్య రాగంబుతో
నయ విన్యాస విలాస హాస మయమై
నవ్యైక మార్గంబులో
పయనింపన్ దొడగంగ; గేయ కవితా
వాల్మీకి సత్కావ్యమై
జయమున్ దాల్చి యశస్సుతో నిలుచు నా
చంద్రార్క తారాగతిన్.

కావ్య గమన మెఱిగి గానమ్ము చేయగా
భావరాగ తాళ భరితమౌచు
రామచంద్రరావు రమణీయ గానమ్ము
కర్ణపర్వ మగుచు కదిపి వైచె.

ఇనకులేశు చరిత ఇనకుల గాయక
రామచంద్రరావు నీమముగను
ఏడు పదుల నైదు నాడులు వినిపించె
భోగ భాగ్యయశము స్ఫూర్తి బడయు.

—మండపాక ఉమాదేవి
"సంగీత నిలయం"
44, ఆంధ్రా బ్యాంకు కాలనీ, మలక్‌పేట,
హైదరాబాద్-500 036.

శ్రీమద్రామాయణ మకరందము

(గేయ కవిత)

బాల, అయోధ్య, అరణ్య, కిష్కింధ, సుందర, యుద్ధకాండములు

వినాయక స్తుతి

ఏకదంతము శూర్పకర్ణము
చలువ చూపుల చిన్నవాడా
పార్వతమ్మకు ముద్దుకొమరుడ
విఘ్నరాజా వందనమ్ము.

కూజంతం రామరామేతి
మధురం మధురాక్షరం
ఆరుహ్య కవితాశాఖాం
వందే వాల్మీకి కోకిలం

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగ మ్రొక్కి
మందరకర్తకు వందనముంచి
రామభక్తుల ఆశీస్సులతో
రామచంద్రుని కీర్తన చేసెద.

చ॥ తరణికులేశ నానుడులఁ దప్పులు గల్గిన నీదు నామ స
ద్విరచితమైన కావ్యము పవిత్రముగాదె వియన్నదీజలం
బరగుచు వంకయైన మలినాకృతి బాఱిన దన్మహత్వముం
దరమె గణింప నెవ్వరికి దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ.

కంచర్ల గోపన్నగారు (రామదాసు)

శ్రీనివాస్ గౌడ్
పద్మావతీ ఆర్ట్ ప్రింటర్స్ అధినేత

1980 లో పరిచయం, రామభక్తితో బాలకాండ ముద్రించారు. తర్వాత కిష్కింధ, అరణ్య కాండములు, సుందర కాండము (రామకథా గానం) భగవద్గీత గేయమాల ముద్రించి యిచ్చారు. డబ్బు ప్రధానంగా కాకుండా రామభక్తి ప్రధానంగా ముద్రించిన మిత్రుడు. శ్రీమద్రామాయణ మకరందం సర్వాంగ సుందరంగా అందించడానికి ఆయన ఎంతో కృషి చేశారు.

వ్రాసిన నేను, శ్రీ చండిక సాంబశివరాజుగారు శ్రీనివాస్ గౌడ్‌గారు ముగ్గురం ఒకే దీక్షగా శ్రీరామ యజ్ఞం చేశాం. ఈ గ్రంథ ముద్రణ శ్రావణ మాసంలో మొదలయి చైత్ర మాసంలో విజయవంతంగా పూర్తయింది. అంటే నవమాసాలూ మోసి కౌసల్యమ్మ ఆనంద వర్ధనుణ్ణి అందించింది. అల్లాగే తొమ్మిది మాసాలు రామ సేవ చేసి ఈ గ్రంథాన్ని అందించారు శ్రీ శ్రీనివాస్ గౌడ్. మరో విషయం - నాకు వ్రాయడానికి 9 ఏళ్ళు పట్టింది. 9 సంఖ్య శ్రీమద్రామాయణ మకరందానికి సరిపోయింది. ఈ గేయ కవిత నిత్యం చదివే రామభక్తులకు నవగ్రహాలూ కూడా అనుకూలమై విజయ పరంపర యివ్వాలని నేను, శ్రీ రాజుగారు, శ్రీ గౌడ్‌గారు, మారుతి సమేత శ్రీ సీతారాముల్ని కోరుకుంటున్నాం. నా కోరికమీద వారి ఫోటో యిచ్చిన శ్రీ శ్రీనివాస గౌడ్‌గార్కి వందనములు.

రచయిత

సూరంపూడి రాధాకృష్ణమూర్తి

ఫలశ్రుతి

రామాయణమున కాండములన్నీ
అమృతభాండము లందరి కందగ
కవికోకిల వాల్మీకి యిచ్చెను
పంచిరి ఎందరొ పుణ్యమూర్తులు.

వారందరికీ వందనమనుచు
మారుతిరాముడు పలికించిన యీ
రామకథను మీరందరు పాడగ
ఎందరొ వినగ కోరితి నెల్లర.

మారుతి శుభముల నిచ్చి బ్రోచును
శోకములన్నీ తీర్చును వేగమె
ధనధాన్యములు పూర్ణాయువును
శ్రీరామచంద్రుడు పూర్తిగ నిడును.

మారుతి పదములు మదిలో నిలపి
లోకశాంతినీ శుభముల నిడెడి
సుందరమూర్తికి వందనమనుచు
అందరు పాడుడు ఆనందముగ.

అంకితం

ప్రక్కన మాత శోభతోనుండి
ఇరుప్రక్కలను సోదరులుండి
కన్నులముందర నమ్మినబంటు
కొలువగు రాఘవ-కొలుతును నిన్నే.

సుందరరామా నీ ఆదేశము
దశరథాత్మజా నీ ప్రేరణ యిది
నేనన్నది అసలేదీ లేదు
నాదన్నది నీ దయ వున్నదని.

నీ పాదములను హృదిలో నిలిపి
కొలుతును భక్తుడు భరతుని రీతి
భక్తితో నీకీ పుష్పము నుంచితి
స్వీకరించి నను దరిజేర్చుమయా.

శ్రీరామ

శ్రీమద్రామాయణ బాలకాండము

సర్గము పేజీ

శ్రీమద్రామాయణము

బాలకాండము

(గేయ కవిత)

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
మునితిలకుడు మనకొసగిన మంత్రము
రామచంద్రుడుదయించి జానకిని
పరిణయమాడుట బాలకాండము

శ్రీరామ జయరామ - జయ జయ రామ

శ్లో॥ కూజంతం రామ రామేతి
మధురం మధు రాక్షరమ్
ఆరుహ్య కవితా శాఖామ్
వందే వాల్మీకి కోకిలమ్.

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగ మ్రొక్కి
మందర కర్తకు వందనముంచి
రామ భక్తుల ఆశీస్సులతో
రామచంద్రుని కీర్తన జేసెద.

శ్రీరామచంద్రాయనమః

శ్రీమద్రామాయణము

బాలకాండము

1 వ సర్గము వాల్మీకిమహర్షికి నారదుడు సంగ్రహముగా రామాయణము తెలుపుట:

(బాల రామాయణము)

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
మునితిలకుడు మనకొసగినమంత్రము
రామచంద్రుడుదయించి జానకిని
పరిణయమాడుట బాలకాండము.

శ్రీహరినామము కురిసేమేఘము
మునిజనపూజిత పండితశ్రేష్ఠుడు
స్వాధ్యాయి మరితపస్వియైన
దేవఋషిని వాల్మీకి అడిగెను.

"సత్యవాక్కుతో శోభిలువాడు
వీరుడు ఉత్తమగుణముల నిధియై
స్థిరసంకల్పుడు ధర్మనిరతుడు
సకలప్రాణులకు సంరక్షకుడు.

జితక్రోధుడు ద్యుతిమంతుడును
సదాచారుడు మోహనరూపుడు
విమలచరిత్రుడు - కృతజ్ఞుడై - మరి
అసూయనెరుగని అతిసమర్థుడు.

ధృతిగలవాడు - కోపించినచో
సురలనుసైతము వణకించగల
తేజోవంతుడు - శాస్త్రకోవిదుడు
ముల్లోకముల ఎవరు మునీంద్రా?"

తనుగాచెప్పగ వచ్చె నారదుడు
తననే అడిగెను మునివాల్మీకి
ఎంతో సంతోషించి నారదుడు
వినుమనిపలికెను మృదుమధురముగా.

"వాల్మీకి మునీంద్రా! అంతటివాడు
దొరకుట ఎంతో దుర్లభమైనను
నరులలోగలడు నారాయణుడు
సుగుణాలకు అతడాలవాలము.

రామనామముతో రాజిలువాడు
ఇక్ష్వాకుల కులతిలకము అతడు
సకలజనులమది సతతమునిండి
మనసుదిటవుగల - వీరుడు అతడు.

నీతిమంతుడు తెలివికిపెన్నిధి
అతిచక్కగ మాటాడగనేర్పరి
శ్రీమంతుడు అతడతిసమర్థుడు
మహాబాహుడు ప్రియదర్శనుడు.

చక్కనిశిరసు - సరిపడుఫాలము
విశాలమైన వక్షస్థలము
ఆజానుబాహుడు అతివిక్రముడు
అరుశత్రువుల గెలిచినవీరుడు.

సమమగురూపము రూపసంపదల
అందములొలికెడి శుభలక్షణుడు
కన్నులుచారెడు - నిగనిగఛాయతో
మనసులుదోచే సుందరరాముడు.

శంఖమువంటి కంఠముగలిగి
కోదండముగల కోమలమూర్తి
సంగరమందు సరిరారెవ్వరు
దండధరుడు మరి పాపాత్ములకు.

సుగుణశీలుడు సత్యసంధుడు
గంభీరములో సాగరసముడు
వేదసారముల నెరిగినవాడు
సకలశాస్త్రముల కోవిదుడతడు.

విక్రమందు విష్ణుదేవుడు
సంపదలందు కుబేరునిసముడు
సహనమునందు పృథ్వీసముడు
చల్లనిచంద్రుడు మోహనరూపుడు.

ధర్మదేవతే అనిపించుచును
ధైర్యమునందు హిమగిరిసముడు
దర్శనభాగ్యము దొరికినచాలును
తనివితీరదు చూచిననెంత.

కౌసల్యకు శ్రీరాముడు తనయుడు
మాతకు ఎంతో ఆనందమునిడు
తపసుఫలించి కన్నదితల్లి
తను శాశ్వతముగ యశముగడించెను.

దశరథభూపతి ప్రజల ప్రియముగని
పెద్దకుమారుడు ప్రీతిపాత్రుడు
సత్యవిక్రముడు శ్రేష్ఠగుణాఢ్యుడు
నీతికోవిదుడు - మోహనమూర్తికి.

రామచంద్రునికి పట్టముగట్టగ
సందడిచేయుట గాంచిన కైక
ముద్దులభార్య - మురిపెముగాను
కోరెను వరములు దశరథవిభుని.

రాముడు వనములకేగుట ఒకటి
భరతుడు యువరాజగుట మరొక్కటి-
ధర్మబద్ధుడై దశరథభూపతి
కాదనలేక కానలకంపెను.

కైక కోరికలు తీర్చుటకొరకై
తండ్రిమాటను నిలుపుటకొరకై
కాననసీమకు కదలె రాఘవుడు
తమ్ముడు లక్ష్మణుడనుసరించెను.

పతిహితమే తను సతతముకోరే
ప్రాణప్రదమగు ప్రియసతి సీత
పరమసాధ్వి-అతిలోకసుందరి
సర్వలక్షణ లక్షితశోభిత.

చంద్రుని వీడని రోహిణిరీతి
రామచంద్రుని అడుగులనడచెను
తండ్రిదశరథుడు - పురజనులందరు
వనికేగగను యత్నముజేసిరి.

శృంగిభేరియను పురముననున్న
బోయప్రభువగు గుహునితొ చేరి
సారథి సుమంత్రు మరలిపొమ్మని
గంగను దాటెను సతిసోదరులతొ.

ఆశ్రితులందరి కానందము నిడు
అడిగినచో మరి కాదనలేడు
అయినా-రాముడు తండ్రి ఆనతిని
జవదాటక-తను రాజ్యము వలదనె.

రామచంద్రుడు సీతాసహితుడు
లక్ష్మణమూర్తితొ వనముల తిరుగుచు
భరద్వాజుని ఆనతిమేరకు
చిత్రకూటమును చేరెను అపుడు.

పాదుకలిచ్చెను భరతునికంత
ప్రీతిగ చెప్పెను రాజ్యము నేలగ
పాదుకలకు తను ప్రతినిధిగాను
నందిగ్రామముననుండి ఏలెను.

కాననసీమకు పుత్రులు చేరగ
చింతతొ-దశరథ ధరణీధవుడు
రాముని తలచుచు రోజులు గడపుచు
స్వర్గయానము చేసెను వంతతొ.

పితృవాక్య పరిపాలనధ్యేయము-
రాజ్యాకాంక్షయే లేనిరాముడు
ప్రజలకు దూరమునుండుటకొరకై
మరల మరల వారట రాకుండగ.

జ్యేష్ఠకుమారుడు వనముల కేగెను
దశరథరాజు స్వర్గము చేరెను
వశిష్ఠుడాదిగ పెద్దలు-భరతుని
గద్దెనెక్కమన వలదనె భరతుడు.

చేరెను అపుడు దండకవనికి-
ముదమగు వనసోయగమును చూచెను-
విరాధుడనునొక క్రూరరక్కసుని
అంతముచేసెను శ్రీరఘురాముడు.

సామర్థ్యముగలవాడై యుండి
అరిషడ్వర్గము గెలిచినవీరుడు
రామపాదములు మదిలో నిలపిన
భరతుడు-అన్నతొ పలికెను వనమున.

శరభంగుడను మునిపుంగవుని
సుతీక్ష్ణుని-మరి అగస్త్యమునిని
అగస్త్యసోదరు సుదర్శనాఖ్యుని
దర్శించెను అట అతిభక్తిగను.

"జ్యేష్ఠకుమారుడు రాజుగాదగును
తమ్ముడ-నే-నీసేవ చేయుదును"
రమ్మని రాజ్యము గొమ్మని వేడెను
అన్న వలదని ప్రియముగ పలికెను.

సురపతి యిచ్చిన విల్లు-ఖడ్గము
అక్షయతూణీరమ్ముల నంతట
అగస్త్యముని శ్రీరామునికివ్వగ
అందెను ఆనందముతో రాముడు.

కాననమందలి అసురమూకను
అంతముచేసి శాంతినొసగుమని-
ఋషులుకోరిరి - రామచంద్రుని
వారికి అభయము నిచ్చెను ప్రతినతో.

జనస్థానమున నున్న రక్కసి
శూర్పణఖచటకు వచ్చిఅంతట
పంచవటిని గల రామచంద్రుని
చేరగబోయి శిక్షింపబడ.

ఖరుడు, త్రిశిర, దూషణులపుడు
రాక్షసవీరులు - రామునిపైబడ
అంతముచేసెను అంతమందిని
పదిపై నాలుగువేల రక్కసుల.

వీరులు అంతము చేయబడుటది
చెల్లెలివలన విన్నరావణుడు
కోపమునిండి - కాలముపండి
మారీచుని తనకండగరమ్మనె

"రావణ! నీకు రామునితోను
వైరముతగదని" పలికినవినక
మృత్యుదేవత తరుముకురాగా
వెడలెవనమునకు మారీచునితో.

మాయరాక్షసుడు మారీచుడు - తను
సాయముచేయగ రామలక్ష్మణుల
దూరముపంపి - పోరెజటాయుతో
రామునిసతిని అపహరించెను.

జటాయువంతట రామునికంతయు
తెలియబరచగ - శోకమునిండి
జానకి కొరకై పోరెనుపులుగు
తండ్రికిఎంతో ఆప్తమిత్రుడని

అంతటిబాధలో శ్రీరఘురాముడు
ఉత్తమగతినిడె జటాయువునకు -
వెంటనెసతికై వెదకుచురాముడు
కబంధుగాంచెను ఆవనమందు.

మహాబాహుడు రామచంద్రుడు
కబంధునంతట అంతముచేయగ
శాపముతీరి, స్వర్గముచేరుచు
ఆవనమందు రామునికోరెను.

ఉన్నతకులమున పుట్టినవాడు
ఉన్నతమైన గుణములవాడు
శబరినిచూడగ తనకైలాను
వెడలెను రఘుపతి పూజలనందెను.

పంపాతీరమునందు రాముడు
వాయునందనుని హనుమంతునిగని
అతనిసూచనతో వాలితమ్ముడగు
సుగ్రీవునితో మైత్రి నెరపెను.

తనవృత్తాంతము తెలిపెనుతీరుగ
సతిఅపహరణ తెలిపెనుబాధతో
అంతట - వారు అగ్నిసాక్షిగా
చెలిమిచేసిరి మనసులు కలిపిరి.

రాముడుఅడిగెను సుగ్రీవుని అట
వాలికి అతనికి గల విరోధము
అంతాచెప్పెను ఆ సుగ్రీవుడు
ఎంతోబలమగు వీరుడు అతడనె.

రాముడువాలిని చంపెదననుచు
ప్రతినచేసెను - దుందుభికాయము
కాలివ్రేలితో పదిఆమడలు
చిమ్మెను విస్మయమందగనందరు.

సప్తసాలముల ఛేదించి
మహాపర్వతము భేదించి
పాతాళమునే స్పృశించి తిరిగి
రామునిచేరిన శరమునుచూచి

రామునిశక్తికి అచ్చెరువంది
వాలినిచంపగ చాలినవాడని
రామునితో కిష్కింధకు వెడలి
పోరుకురమ్మనె వానరరాజును.

వలదని తార వారించినను
వాలివినకనే పోరుకువచ్చి
కలబడిపోరగ శ్రీరఘురాముడు
వాలినికూల్చెను ఒక్కబాణమున.

సుగ్రీవుని కపిరాజుగనిలపి
రాముడుప్రతిన నెరవేర్చుకొనె
సీతనువెదుకగ కపివీరులను
నలుదెసలకు సుగ్రీవుడంపెను.

అతిబలవంతుడు ఆంజనేయుడు
సంపాతిడిన వివరము వరమని
నూరుయోజనములున్న వారిధి
లీలగదాటెను రాముని చలవతొ.

రావణుపాలిత నగరములంకలొ
అశోకవనమున రామధ్యానమున
జానకియుండుట గాంచెనుఘనుడు
కీర్తిమంతుడు శ్రీహనుమంతుడు.

రామునిగురుతు అంగుళీయకము
సీతకుయిచ్చి కుశలముతెలిపి
సుగ్రీవునితో చెలిమినివినిచి
రాముడువచ్చును నమ్ముము అనెను.

అశోకవనము తోరణద్వారము
ధ్వంసముచేసి సేనాపతులను -
మంత్రిసుతులను మన్నునకలిపి
వీరుడు అక్షుని అంతముచేసెను.

ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రము విడువగ
బ్రహ్మాస్త్రమునకు మారుతి లొంగి
అస్త్రబంధము - విడిపోయినను
కదలకయుండి రావణుచూచెను.

మైథిలివున్న స్థలముదహింపక
లంకనుకాల్చి మహావీరుడు
మనోనిగ్రహుని రామునిచేరి
"చూచితిసీతను" అని వందనమిడె.

ఆంజనేయుడు అంతయుచెప్పగ
కపివీరులతో కదలిరాఘవుడు
సంద్రముదాటగ దారినిమ్మన
సాగరుడంతట సరియనలేదని

వాడిబాణమున కలచివేయగా
రామునికోపము చవిచూచిన-ఆ
సాగరుడంతట నిలచె వినయముగ
'నలుని'సాయమున సేతువునిలచెను.

సేతుమార్గమున లంకనుజేరి
యుద్ధమునందు రావణుత్రుంచి
పరునియింటిలో నున్న పడతిని
స్వీకరించుటకు విముఖతచూపి

సీతతొ రాముడు పలికిన పలుకుల
పతినేతలచుచు సీతామాత
అగ్నినిజేరెను అందరిముందర
పాతివ్రత్యమే పడతిఊపిరన.

దోషములేని పుణ్యచరితను
స్వీకరించుమని అగ్నికోరగను
సంతోషముతో సీతనుగైకొన
సర్వదేవతలు రామునిపొగడిరి.

రావణవధతో ముల్లోకములు
సర్వజగత్తు సకలదేవతలు
సంతసమందగ - విభీషణాఖ్యుని
లంకాపతిగా అభిషేకించెను.

సురలవరముతో రామచంద్రుడు
మృతవానరులకు జీవముపోసి
రావణు బలసంపాదితమైన
పుష్పకమెక్కెను తనవారలతో.

భరద్వాజుని కోరిక మేరకు
ఆశ్రమమందు-ఆగి-భరతునికి
అంతయుచెప్పగ పంపె మారుతిని
అగ్నిప్రవేశము ఆపుటకొరకై.

అతివేగముగల పుష్పకమెక్కి
నందిగ్రామమును చేరెఅందరితొ
జడలనువిడచి జానకిసహితుడు
స్వీకరించెను సింహాసనమును.

రాజుగ రాముని చూడగతహతహ -
కోసలప్రజలకు కన్నులపండుగ
వికసించిన ముఖపద్మమ్ములతో
భక్తితత్పరులు సుఖముగనుండిరి.

కడుపుశోకమట లేనే లేదు
వైధవ్యమును ఎరుగరచ్చట
జ్వర, జల, అగ్నుల, పెనుగాలులచే
బాధలనెరుగరు రామరాజ్యమున.

ఆకలిబాధను ఎరుగజనులు
ధనధాన్యములకు లోటేలేదు
కృతయుగమందలి సుఖసౌఖ్యములు
కలిగియుండిరి రామరాజ్యమున.

అశ్వమేధములు వందలుచేయుచు
స్వర్ణనాణెములు లెక్కకుఅందక
గోధనముతో మరి ఆనందముగా
శ్రీరఘురాముడు దానముచేయును.

పదినొకవేలగు వసంతఋతువులు
రాముడురాజ్యము చల్లగనేలి
నారాయణుడై వైకుంఠమును
జేరును-చల్లగ దర్శనమిడును

రాజులకెంతో ప్రీతిపాత్రుడై
రాజ్యములేలగ చల్లగచూచును
చాతుర్వర్ణములందలి జనులను
ధర్మమార్గమును వీడనీయడు.

పాపహరణమిది రామాయణము
అతిపవిత్రమగు పుణ్యచరితము
వేదమువలె అధ్యయనయోగ్యము
చదివిన పాపములన్నితొలగును.

రామాయణమును శ్రద్ధగచదివిన
తమతమకోరిక లన్నితీరి
మన్ననపొంది వృద్ధినొందెదరు
స్వర్గముజేరి పూజలందెదరు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

2 బ్రహ్మ వాల్మీకికి రామాయణము రచించుమని ఆదేశించుట

నారదుపలుకుల సారమునెరిగి
గురువులయందు గురికలవాడగు
ఋషివాల్మీకి సంతసమంది
ఎంతోపొగడెను నారదమునిని.

కమండలాదులు శిష్యునికిచ్చి
నారవస్త్రమును తానందుకొని
రామచరితమును మదిలోనిలపి
అవనసీమలో సొగసులుగనుచు.

పూజలనంది సెలవునుపొంది
నారదుడేగెను దేవలోకము
స్నానాదులకై ప్రియశిష్యునితో
తమసాతీరముచేరె, మునీంద్రుడు.

తమసాతీరమునందు తిరుగుచు
తమకమునిండిన క్రౌంచయుగ్మమును
తమనేతాము మరచినపులుగుల
చూచెనుముని ఆ ప్రకృతిఒడిలో.

గంగకుచేరువ నున్నది తమస
తోయములెంతో నిర్మలమైనవి
"ఉన్నతమైన మనసునుపోలి
ఉన్నవి జలములు" అనె వాల్మీకి.

ఒకప్రైవున్న ఉత్తమఘడియలో
విడదీయుటకై జంకక్రూరుడు
బోయఒకడు ఆ మగక్రౌంచమును
వాడిబాణమున నేలకురాల్చెను.

జంటబాసిన ఒంటరిపక్షి
పెనిమిటికొరకై పెనుదుఃఖములో
ప్రియునితలచుచు గుండియపగిలి
రోదించెను అతిదీనముగాను.

మనసుకరిగినది మునివాల్మీకికి
కరుణపొంగినది కరుణమూర్తికి
జంటకూడిన పక్షినిచంపుట
ధర్మముకాదనె బోయవానికి.

"అతినిర్మలమగు మనసునుకలిగి
సతితోసుఖమును పొందుచున్నదగు
మగక్రౌంచమును త్రుంచివేసితివి
బ్రతుకవుభువిని నీచనిషాదా!"

మగక్రౌంచమట మడయుటగాంచి
ఆడక్రౌంచితను రోదించుటవిని
వెడలినమాటలు దివ్య వాక్కుగా
కూర్చినసుమముల హారమాయెను.

శిష్యునిపిలచి పలికెమునీంద్రుడు
"నాల్గుపాదముల తియ్యని పలుకుల
మూటగట్టినటు అమరిన భావము
అచ్చముగా అది శ్లోకము తథ్యము.

హృదయతంత్రిని మ్రోగించుచును
శోకరసములో శ్లోకముపుట్టెను."
అనవినిశిష్యుడు ఆనందముతో
శ్లోకముపలుకగ - ముని ముదమందెను.

శాస్త్రోక్తముగా స్నానాదులయి
శ్లోకముపుట్టుట మరిమరి తలచుచు
శిష్యుడుజలముతొ వెంటనడువగా
ఆశ్రమత్రోవలొ నడచెమునీంద్రుడు.

శ్లోకముమదిలో నిలచియుండగ
ధ్యాననియమము తీర్చెనువిధిగ
అంతట, 'విధాత' మునిని చూడగ
వచ్చెను, ముదమును గూర్చెను మౌనికి.

నాల్గువేదములు వల్లించుటకై
నాల్గుముఖములు ఉన్నవిరించిని
చూచినముని అతి సంతోషముగా
అర్ఘ్యపాద్యముల పూజలుసలిపెను.

సృష్టికర్తకు వందనమ్మిడి
శ్లోకముమదిలో పఠించుకొనుచును
ఋషివాల్మీకి కూర్చొనియుండగ
సంతోషముతో పలికె విరించి.

"మునిపుంగవ! నీ పలుకులుశ్లోకమె!
పొడిమాటలు అవి కానేకావు
నాసంకల్పము - కావుననీవు
పూర్తిగ వ్రాయుము రామచరితము."

ధర్మాత్ముడు మరి ధీరోదాత్తుడు
ఉదారుడాతడు శ్రీరఘురాముడు
రమ్యచరితమును వినిచెనారదుడు
విధిగావ్రాయుము దివ్యచరితము.

లక్ష్మణసహితుడు ధీమంతుడగు
రామునిశౌర్యము - సీతశీలము
ఎందరొరక్కసు లందరిసంగతి
తెలియునునీకు స్పష్టముగాను.

శ్లోకబద్ధమై పాపహరణమగు
ఆనందమునకు సదానిలయమగు
దోషములేనిడి సత్యమైనదగు
రామచరితమును వ్రాయుమునీవు.

నదులుగలగల పారువరకును
గిరులు స్థిరముగా నిలచువరకును
రామగానమును చేయునుజగతి
శాశ్వతకీర్తిని బడయుదువీవు."

నారాయణునే మదిలోతలచి
నా రామునికథ నేవ్రాయుదునని
సమాక్షరముల సముదాయముతో
వందలకొలది వ్రాసెశ్లోకములు.

శాస్త్రసమ్మతము నియమబద్ధమగు
రమ్యచరితమగు సీతాచరితము
దశకంఠునివధ శ్రద్ధగవినుడని
తెలిపెనుతీయగ తనశిష్యులకు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

3 వాల్మీకి యోగశక్తిచే జరిగిన రామాయణమంతయు గాంచుట

ధర్మ చింతనము తనస్వభావమగు
మునివాల్మీకి రామచరితమును
వాస్తవరీతిని కన్నులజూడగ
మనసునునిలపగ విరించి దయచే.

సీతాసహితుడు రామచంద్రుని
లక్ష్మణమూర్తిని దశరథరాజును
రాణులుముప్పురు - పురజనులందరి
చేతలు-మాటలు సర్వము తెలిసెను.

యోగబలముచే పూర్తిగనరసి
కామార్థములు ధర్మమోక్షములు
నిండియుండెడి దివ్యగాధను
రామచరితమును వ్రాసెమునీంద్రుడు.

రామజననము - బాల్యవిక్రమము
ఓర్పు-ధర్మము అభిమానమది
విశ్వామిత్రుడు గాథలనుడువుట
విల్లువిరిచి వైదేహినందుట

పట్టముకట్టుట కగుఏర్పాటులు
కైకకోరికలు కాననవాసము
దశరథుమృతియు-గంగనుదాటుట
చిత్రకూటముకు భరతునిరాక.

ఉత్తమలోకము లిచ్చుటతండ్రికి -
దివ్యపాదుకలు భరతునికిచ్చుట
దండకవనిలో విరాధుకూల్చుట
శరభంగుని మరి సుతీక్ష్ణుచూచుట.

సీతాసతికి అనసూయమ్మ
గంధాదులను ప్రీతిగనిచ్చుట
అగస్త్యముని ఆశీస్సులుగొనుట
పంచవటిని మరి ఆశ్రమవాసము.

శూర్పణఖకు తగు శిక్షనువేయుట.
ఖరదూషణులను అంతముజేయుట
సీతాపహరణము రాముని వేదన
హనుమంతునితో సంభాషించుట.

సుగ్రీవునితో చెలిమినిజేయుట
ఒక్కబాణమున వాలినిగూల్చుట
అర్కసుతునకు గుర్తుచేయుట
గడగడవణకి సేనలనంపుట.

అంగుళీయకము మారుతికిచ్చుట
అంగదాదులు వేదననుండగ
సంపాతపుడు సర్వముతెలుపగ
మారుతి మహేంద్రగిరిపై కెగురుట.

సాగరుడంపగ మైనాకుడు అట
వాయుపుత్రుని అతిథిగబిలచుట
శక్తియుక్తులు సురసతెలియుట
సింహికచచ్చుట - లంకజొచ్చుట.

రాతిరిలంకలో సంచరించుట
సీతను వెదకుట ఎటఅని తలచుట
నిద్రలోనున్న రావణుగాంచుట
దివ్యవిమానము పుష్పకమరయుట.

పాకశాలను పావనిజూచుట
అంతఃపురముల శోధించుటయు
వనమున రావణు వాచాలత్వము
అమ్మకుముద్రిక నిచ్చెడివినయము.

త్రిజటస్వప్నము అశోకభంగము
రాక్షసవీరుల నుక్కడగించుట
మారుతిలొంగుట - రావణుజూచుట
లంకాపురమును మంటలముంచుట.

సంద్రముదాటుట - మధువనధ్వంసము
చూడామణిని రామునికిచ్చుట
'నలుడు' నిలచి అట సేతువునిలుపుట
అందరు - లంకలో అడుగు బెట్టుట.

విభీషణాఖ్యుడు శరణుజొచ్చుట-
అసురులజంపు నుపాయముదెలుపుట
పర్వతకాయుడు కుంభకర్ణుడు
ఇంద్రజిత్తుయు రణమునకూలుట.

దశకంఠుని దశ శిరములుత్రుంచుట
విభీషణాఖ్యుని అభిషేకించుట
సీతనుజేర్చుకు పుష్పకమెక్కుట
నందిగ్రామమున భరతునికలియుట

యోధులగూడి అయోధ్యజేరుట
ముదముగొలిపి సింహాసనమెక్కుట
నమ్మినవారికి ప్రీతినిగూర్చి
సెలవునిచ్చి తమ నెలవులకంపుట.

పట్టాభిషేకము జరుగు వరకును
ఆరుకాండలుగ వర్ధిల్లుచును
ఆపైకథను ఉత్తరకాండగ
మునివాల్మీకి ముదముగ వ్రాసెను.
॥శ్రీరఘురాముని॥

4 వాల్మీకి కుశలవులకు రామాయణము ఉపదేశించుట

విరించిదయచే బ్రహ్మజ్ఞానమున
మధురమైన పదలాలిత్యముతో
విశేషమైన కావ్యశోభతో
రచియించెను ముని రామాయణమును

ఇరువది నాల్గు వేలశ్లోకములు
అయిదువందల సర్గలతోను
ఆరుకాండలుగ భాసిలజేసి
ఉత్తర కాండను కూర్చెను పిమ్మట

పాలతీపిగా పాటకనువుగా
వ్రాసిన చరితము గానముచేయగ
సమర్థులెవరని ఆలోచించగ
ముందునిలచిరి కుశలవులిద్దరు

గురువుకు వందనముంచిరి ముందుగ
వేదాధ్యయనము చేసినబాలురు
సమానమైన కంఠస్వరములు
సుందరరూపులు సుమసుకుమారులు.

పవిత్రమైన రామాయణము
పరమసాధ్వియగు సీతాచరితము
పౌలస్త్యవధయను ఫలముగలిగిన
ఉత్తమ కావ్యము ఉపదేశించెను.

సంగీతమునకు సరిపడియున్నది
నవరసభరితము దివ్యచరితము
రామచంద్రునికి ప్రతిబింబములన
గంధర్వులవలె భాసిలి పాడిరి.

వినయశీలురు వివేకనిధులు
సావధానులు బుద్ధిమంతులు
రామచరితమును ఆకళించుకొని
గానముచేసిరి పెద్దలముందర

మునులముందర ఋషులముందర
అశ్వమేధక్రతు అంతమునందు
చల్లనిజల్లుగ గానముకురియగ
ఎల్లరిమనసులు పరవశించెను.

ముచ్చటపడిరి మునిపుంగవులు
ఆశీస్సులనిడి అభినందించిరి
శక్తికి తగినరీతిగ ఋషులు
బహుమతులిచ్చిరి చిరంజీవులకు

రామచరితము అతిమధురముగ
శృతిబద్ధముగా బాలురుపాడుట
భరతుడుచెప్పగ రాముడువినెను
తహతహలాడెను బాలురచూడగ

గానమువినగా బాలుర పిలిచి
బంగరు సింహాసనమున కూర్చొని
సచివుల సోదరులందరితోను
సుందరమూర్తులు పాడగ వినెను.

గానమాధురి మనసుకు హాయి
తనువుకుఎంతో సుఖమునిచ్చెను
మునివేషములోనున్న బాలురకు
రాజలక్షణములున్నవి గనుడనె.

దేవతేజముతొ భాసిలు బాలురు
దివ్యగాత్రములు కలిగిన కవలల
గానమునకు రఘురాముడు మురిసి
మరిమరివినుడనె తనసోదరులను

వీనులవిందుగ గానముచేసిరి
మార్గము - దేశి పద్ధతులందు
జంటలేక తను ఒంటరిరాముడు
అందరిమధ్యలొ కూర్చొనివినుచు.

"హృదయేశ్వరికి దూరమునున్న
నా హృదయానికి హత్తుకుపోయిన
సీతాచరితము బాలురు పాడగ
శ్రేయము నాకు కలుగుననుకొనె."

॥శ్రీరఘురాముని॥

5 అయోధ్యానగర వర్ణన

విజయవిరాజితులైన మనువు మరి
అజేయులయిన రాజోత్తములలొ
సగరుడుశ్రేష్ఠుడు - భువిపాలించెను
భువిని సాగరము త్రవ్విరి సుతులు.

సరయూతీరమునందు వెలసిన
కోసలదేశము నెలవు సిరులకు
రత్నరాసులు ధాన్యపురాసులు
ఉండెను మెండుగ ప్రతిగృహమందు.

యశోవిశాలురు ఆ యిక్ష్వాకులు
అందు రామునికి చెందు, చరితము
రామాయణము పూజనీయము
వెలుగొందినది విరించిదయచే.

జవసత్వంబులు కలిగినవారు
పరులసంపదల కాశ ఎరుగరు
సంతుష్టులు ఆ ధన్యజీవులు
కోసలదేశపు యశము పెంచిరి.

"విరించి కృపతో విరసినపూవు
వెదజల్లెద సుమగంధము నేను
ధర్మము కామార్థములతొ నిండెను
శ్రద్ధగ వినవలె అసూయ విడచి."

మనువు ముచ్చటగ నిర్మించినది
అచ్చముగా అది నాకలోకమన
ధనధాన్యములకు నెలవు అయినది
అందములకు కాణాచి అయోధ్య.

పదిరెండామడలున్నది పొడవు
మూడు ఆమడల వెడల్పుగలిగి
సూటిగ బాణము పోయిన రీతిగ
రాజవీథులు సొగసుగనున్నవి.

పూలజల్లులు కురిసె తరువులు
చల్లని జలకముజల్లిన వీథులు
కలిమికి నిలయము అన్నటులున్నది
అందములొలుకుచు అయోధ్యాపురి.

మంగళశోభతొ ముంగిలి వాకిలి
తీర్చిన సొగసుల ద్వారబంధములు
శ్రీమంతులు మరి పండితశ్రేష్ఠులు
సూతులు-మాగధులెందరొ గలరు.

విశాలమైన అంగడివీధులు
ఆజి గెలుచుటకు ఆయుధములతో
శిల్పచాతురితొ స్త్రీలనాట్యముల
శ్రీకి నిలయమై రాజిలుచున్నది.

అయోధ్య, అనియెడి - అతివకున్నది
ప్రాకారము అను - వడ్డాణమ్ము
లెక్కకుచిక్కని గజతురగములు
చక్కనివినయముగల సామంతులు.

నీతినియమములు నెలకొనియుండగ
దేశదేశముల జనులుజేరిరి
రత్నమయములగు ప్రాసాదములవి
స్వర్గనగరమగు అమరావతిసరి.

సమభూములలో నమరినయిండ్లు
మునిమనుమలతో దీర్ఘాయుష్కులు
నిండుగపంటలు ఉత్తమస్త్రీలతొ
ఉండెను గృహములు అయోధ్యనగరిని.

నాల్గుదిక్కులకు నడచెను బాటలు
నడుమనున్నవి రాజగృహములు
జూదపుపీట - అన్నటు ఒప్పుచు
గొప్పగనున్నది సుందరనగరము.

చెఱకు పాలవలె తియ్యని జలము
స్వచ్ఛమునందు ముత్యము పోలును
వీణావేణు మృదంగనాదములు
సుందరవదనల అందెలరవళులు.

విమానములతో సమమగు గృహములు
స్వర్గవాసులు కలిగియుందురు -
అగృహములతో సరిపడు యిండ్లు
అయోధ్యలోన అందరికున్నవి.

నిరాయుధులను అసహాయులను
వంశము నిలపగ నిలచిన నలుసును
భయముతొ దాగగ శత్రువునైనను
చంపరు, వీరులు - నీతినియమముల

భూసురోత్తములు దానశోభితులు
నిత్యాగ్నులు మరి వేదాధ్యయనులు
గృహస్థులయ్యు - ఋషులు - నగరిలో
కానన సీమలసాటి మహాఋషులు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

6 అయోధ్య వైభవం

విష్ణుపాలనలో అల వైకుంఠము
శోభిలు రీతిగ అయోధ్య నగరిని
దశరథవిభుడు పరిపాలించెను
మహారథులు మహారాజునుకొలవగ.

వేదాంతమును వేదము నెరుగును
యజ్ఞయాగముల గురికలవాడు
ముందు చూపుగల రాజోత్తముడు
మహాఋషులతో సమమగువాడు.

రాజఋషులలో శ్రేష్ఠుడు అతడు
శత్రువులందర గెలిచినవాడు
ప్రజల శ్రేయమును ప్రియముగనెంచును
వీరోత్తముడు బలసంపన్నుడు.

కీర్తి చంద్రికలు దిశల వెలుగగా
ధైర్యమునందు హిమగిరి సముడు
ఆదిశేషునకు సాటి చదువులో
రాజకులములో - సాటి - తనకుతను.

బంగరురత్నపు వెలగలవలువల
ధనపతి సురపతులిద్దరిపోలి
వైవస్వతమనువన్న తీరుగా
సత్యవాదియై పురమునేలెను.

రాజరూపమున వెలిగెడిఋషియై
చతురంగమ్ములు- సంపదగలిగి
ఇంద్రియమ్ములను గెలిచినవాడు
తేజోవంతుడు దశరథవిభుడు

సురవిభుడా అమరావతినేలెడు
తీరుగ దశరథుడయోధ్యనపుడు
ధర్మార్థములు నిండియుండగ
పరిపాలించెను సత్యవర్తియై

ఆ పురమందలి జనులందరును
కాపురముండిరి సుఖసౌఖ్యముల
ధార్మికులందరు శాస్త్రకోవిదులు
సత్యవాదులు దానశోభితులు

కలిగిన సంపద కానందపడి
గోహయమ్ములు ధన-ధాన్యములతో
ఆస్తిక సంపద కలిసి యుండగా
బంధుప్రీతితో బ్రతుకుచుండిరి.

సదాచారముల స్త్రీ-పురుషులట
మహాఋషులతో పోలినమనసుతో
ఆభరణమ్ములు హారమ్ములతో
పరిమళద్రవ్యము లలదుకునుందురు

అన్నదానమున ఆరితేరిరి
ఉన్నదానితో తృప్తిగ నుందురు
యజ్ఞ యాగములు మెండుగ చేయుచు
వర్ణసంకరము చేయకనుండిరి

విజితేంద్రియులు భూసురోత్తములు
వేదాధ్యయనము నందుమనసుతో
అపాత్రదానము అన్నదిచేయక
దానములందగ వెనుకనుం డెదరు

అసూయ నెరుగని అతి శ్రీమంతులు
రోగము-దీనత్వము లసలెరుగరు
స్త్రీ పురుషులు అట తేజమునిండి
రాజు దశరథుని భక్తితొ కొలుతురు

చాతుర్వర్ణము లందలివారు
ధర్మాసక్తులు-గౌరవమందుచు
అదుపాజ్ఞలలో సుఖముగనుండి
దీర్ఘాయుష్షును కలిగియుండిరి

అధికశౌర్యమున అగ్నిసమానులు
శస్త్రవిద్యలో ఆరితేరిరి-
సింహములున్న గుహవలె నయోధ్య
ఉన్నది - విక్రములైన యోధులతొ

కాంభోజములో-బాహ్లీకములో
వనాయుదేశము - సింధుదేశముల
పుట్టినమేలగు అశ్వములున్నవి
ఇంద్రుని ఉచ్చైశ్రవమును పోలును.

వింధ్యాచలపు మదపు టేనుగులు
కొండలవంటి హిమగిరి గజములు
'ఐరావతములు' తూర్పుదిక్కువి
'అంజన'మను ఆగ్నేయదిక్కువి.

'వామనమ'ను ఆ దక్షిణదిశవగు
మూడుజాతుల ఏనుగులున్నవి
భద్రమంద్రములు-భద్రమృగములు
మృగమంద్రముల సాంకర్యముతో.

భద్ర, మంద్ర, మృగ, సాంకర్యముతో
గజముల సంపద నిండిన రాజ్యము
శత్రురాజుల చూపులకందక
అయోధ్య అనిన పేరుకు తగినది.

తేజోవంతుడు దశరథనృపతి
శత్రువులందరి మదమణగించి
తారలపోలిన ప్రజలనాతడు
చంద్రునిపోలి పరిపాలించెను.

దేవరాజుతోసరి దశరథుడు
సార్థకనాముడు అయోధ్యనగరిని
మంగళప్రదమగు తన రాజ్యమును
పరిపాలించెను-యశము పొందెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

7 దశరథుని రాజ్యపాలన

దశరథవిభునకు రాచకార్యముల
ఇంగితజ్ఞులు ప్రీతిపాత్రులు
వివేకవంతులు విధేయులైన
మంత్రిపుంగవులు తోడుగ నుండిరి.

స్వామికార్యముల శ్రద్ధాసక్తుల
ద్రోహచింతనము అసలే లేక
స్వార్థములేని శుద్ధమనస్కులు
ఎనిమిదిమంది మంత్రులుండిరి.

ధృష్టి, జయంతులు విజయుడు మరియు
సిద్ధార్థుడును అర్థసాధకుడు
అశోకుడు మరి మంత్రపాలుడు
సుమంత్రుడనువా రెనిమిదిమంది.

వశిష్ఠమహర్షి - వామదేవుడు
గురువులలోన అగ్రగణ్యులు
జాబాలి ఆదిగా ఋత్విజులందరు
రాచకార్యముల మంత్రుల సరియగు

నీతిశాస్త్రముల నెరిగినవారు
అంతులేని పరాక్రమవంతులు
సకలవిద్యలలొ చతురులు వారు
శ్రీకి నిలయములు వారి నిలయములు.

స్వపరదేశముల విషయములన్నీ
వేగులవలన తెలియుచుందురు
గుండెనిబ్బరము దండనీతిలో-
విడువరు దోషుల పుత్రులైనను.

దోషములేనిచొ శత్రువునైనా
దండించరు ఆ సచివులెవ్వరు.
వీరపుంగవులు నీతికోవిదులు
సత్పురుషుల కాపాడుచుందురు.

అసత్యమాడక మోసము నెరుగక
పరస్త్రీ మోహము అసలేలేక
కోసలదేశము న్యాయమునిండి
ధర్మము నెలకొని శాంతిగ నుండెను

చక్కని వలువలు అలంకారముల
చెక్కుచెదరని నడవడిగలిగి
నీతి అనెడి - తమ కంటిని తెరచి
ఏమరకుండిరి జనులందరును.

సామంతులను దండించుటయో
లేదా సంధితొ లొంగదీయుటో-
రాచరహస్యము లెరుకపరచని
గుణవంతులు ఆ రాజుకు సచివులు.

దశరథరాజు మిత్రులహితుడు
సములగునట్టి సామంతులను
అమపాజ్ఞలలో నుంచి శత్రువుల
మదమణగించి పుడమినేలెను.

బుద్ధికుశలురు రాజుకు హితులు
సమర్థులయిన సచివులగూడి
దశరథవిభుడు తేజము నిండిన
సూర్యునివోలె వెలుగులు నింపెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

8 దశరథుడు అశ్వమేధయాగము చేయ సంకల్పించుట

అంతటి సద్గుణుడైన దశరథుడు
బుద్ధిమంతుడు ధర్మశీలుడు
పుత్రులులేని లోటు తీరుటకు
అశ్వమేధమును సంకల్పించెను.

మదిలో యోచన మెదిలినంతనే
వివేకనిధులగు సచివులపిలచి
తన తలంపును తెలియబరచెను
పురోహితులను గురువుల పిలచెను.

సుమంత్రునంపి సంతోషముతో
సుయజ్ఞుని మరి వామదేవుని
జాబాలి మరి కాశ్యపమునిని
భూసురోత్తముల రావించెనట.

సరయూనదికి ఉత్తరతీరము
యాగశాలకు అనువగుస్థలము
విఘ్నములెవ్వీ కలుగకుండగను
శాంతిపూజలు విధిగా చేయుడు.

రాజోత్తముడు పూజ్యులందరికి
పూజలు సలిపి పలికె మధురముగ
బిడ్డలులేక సుఖమదిలేదు
అశ్వమేధము చేయుతలంపనె.

అశ్వమేధము యీ క్రతువెంతో
శాస్త్రోక్తముగా అతిమెలకువతో
చేయకున్నచో అపరాధమ్మగు
లేనిచో అందరి కందుబాటిది.

సంతానముకై శాస్త్రసమ్మతిగ
యాగము చేసెద కోరిక తీరగ
నిర్విఘ్నముగ నిర్వహింపగా
వీలగు క్రమమును వివరింపుడన.

దోష కార్యములు చేసిన ద్విజులు
ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొననిచో
బ్రహ్మరాక్షసులు అయి పడివుందురు
వారు దోషముల నెంతురు క్రతువున.

భూసురోత్తములు లెస్స పలికిరి
సంతోషముతో రాజునుగాంచి
సంబారములవి సమకూర్చమని
యాగాశ్వమును విడువగ నుడివిరి

యాగముచేసెడి విధి విధానములు
తెలియను వారికి-లోపములెంచి
విఘ్నముతెచ్చి చెడగొట్టుదురు
యాగము చెడును కర్త నశించును.

ధర్మసమ్మతము నీ ఆలోచన
ఉత్తమ పుత్రుల బడయుదు వీవను
గురువుల ఆశీస్సుల నందుకొని
తగు ఆజ్ఞలు తనవారికి ఒసగెను.

కావున మీరు గురువులు నాకు
సమర్థులయిన భూసురోత్తములు
శాస్త్ర సమ్మతిగ నిర్విఘ్నముగా
యాగము నాచే చేయించు"డనె.

"సంబారములు సిద్ధముచేసి
సమర్థులయిన యోధులనెంచి
ఋత్విక్కులు వారనుసరించగా
విడువుడుతురగము శాస్త్రసమ్మతిగ.

రాజు పలుకులకు సచివులందరు
సంతసించి ఆ రాజుతో పలికిరి
నీదు ఆనతి తలను ధరించి
నీదు యోచనతో నడచెదమనిరి.

ధర్మమూర్తులు ఆ ఋత్విక్కులు
దశరథవిభునకు ఆశీస్సులనిడి
రాగల చైత్ర పూర్ణిమనాడు
ఆరంభింతము యాగము అనిరి.

విప్రులందరిని గృహములకంపి
వస్తువులన్ని లోటులేకను
సమకూర్చుడు - అని పలికి అంతట
సచివులందరిని నెలవులకంపెను.

అంతఃపురమున కేగుదెంచెను
శుభవార్తను తన సతులకు తెలిపెను
యాగదీక్షలో నుండవలసిన
కౌసల్యాది ధర్మపత్నులతో-

"యజ్ఞదీక్షలో నుండుడు మీరు
పుత్రుల కొరకీ యాగము" అనగ
ధర్మపత్నుల విరిసిన ముఖములు
మంచు వీడిన కమలములాయెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

9 సుమంత్రుడు ఇతిహాసముగా వినిన విషయము దశరథునకు తెలుపుట

పుత్రుల కొరకై అశ్వమేధమును
సంకల్పించిన దశరథ విభునితొ
సుమంత్రుడతడు సచివుడు-సారథి
ఏకాంతములో తెలిపెను అంత.

"రాజోత్తమ! యీ అశ్వమేధమును-
సనత్కుమారుడు నుడివినవిషయము
అంతయు ఇతిహాసముగా వింటిని
తెలిపెను మహఋషి మునులందరికి.

ఋషివాక్కులుయివి వినుమహరాజా!
కాశ్యపమహర్షి కుమారుడతడు
విభండకునిగా వినుతికెక్కెను
అతనికితనయుడు ఋష్యశృంగుడు.

ఋష్యశృంగుడు విప్రోత్తముడు
వనమునపుట్టి పెరుగుటచేత
నిరతము కాననమందు తండ్రితో
తిరుగుటచేత లోకమునెరుగడు.

హుతవాహుని మరి, తండ్రిని-గురువును-
సేవించుచును బ్రహ్మచర్యమును
వ్రతముగనెంచి ఆచరించుచు
ఋష్యశృంగుడు గడుపుచుండగా.

అంగదేశమున కధిపతియైన
రోమపాదుడు ప్రతాపవంతుడు
ధర్మముతప్పిన ఫలితముగాను
అనావృష్టికి రాజ్యములోనగు

రోమపాదుడు విప్రులపిలచి
రాజ్యములోని బాధనుతెలిపి
ప్రాయశ్చిత్తము చేసుకొనుటకై
మార్గోపాయము తెలుపగవేడెను.

వేదవిదులు ఆ భూసురోత్తములు
విభండకముని కుమారునటకు
వివిధోపాయము లుపయోగించి
రప్పించుటయే కర్తవ్యమని

ఋష్యశృంగునికి ఆనందముగా
అనుంగుపుత్రిక అగుశాంతమ్మను
ఆలిగ నొసగి శాస్త్రోక్తముగ
వివాహవిధిని నెరవేర్చుమన.

బ్రహ్మచర్యవ్రత దీక్షాపరుని
రాజ్యములోనికి రప్పించుటఎటు?
పాదపద్మములు కడుగుటఎట్లు?
అని - ఆ రాజు ఆలోచించి

చింతలోవుండి చివరకుతేల్చుకు
ఋష్యశృంగుని గొనివచ్చుటకు
పురోహితులను సచివోత్తములను
సత్కరించి మరి పంపగనెంచెను.

అంతట వారు భయమున పలికిరి:
'రాజా! మేమట కెట్లుపోగలము?
విభండకుడు సామాన్యుడుకాడు
శాప, తాపముల సమర్థుడతడు.

అయినా - విను మా ఆలోచన ఇది
అందగత్తెలను పంపి - అతనిని
రప్పింతుము అది మేలగుమార్గము
శాపదోషము కలుగదు' అందురు.

దశరథరాజా! ఋష్యశృంగుడు
రాజ్యమునకు గొనిరాబడినంత
వలయు వర్షము కురియును అంత
శాంతను పరిణయమాడును అతడు.

తపోవంతుడు - ఋష్యశృంగుడు
నీకు పుత్రులు కలుగు యాగమును
నడుప సమర్థుడు అని నే వింటిని
సనత్కుమారుడు తెలిపెను మున్ను."

సుమంత్రుడాడిన మధురోక్తులకు
సంతసమంది దశరథవిభుడు
రోమపాదుడు ఋష్యశృంగుని
రప్పించుట లా వినగోరితినని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

10 ఋష్యశృంగుని వృత్తాంతము

"ఋష్యశృంగుడు గొనిరాబడిన
వృత్తాంతమును తెలిపెద రాజా!
అందరు వినుడు" అని పలికి అట
మంత్రి సుమంత్రుడు ఆరంభించెను:

"మంత్రులందరును పురోహితులును
పలికిరి అంత రోమపాదునితో
అపాయమెరుగని ఉపాయమిది విను
అందగత్తెలను అందుకు పంపుట.

ఆ వనవాసి-వేదాధ్యయనుడు
తపోనియమముల కాలము గడుపుచు,
స్త్రీల నెరుగడు లోకము తెలియదు
సుఖములు అసలే వినలేదతడు.

అందగత్తెలు అలంకారముల
అటకేతెంచి అతనిని చూచి
ఆకర్షించి కొని రాగలరు
వారిట సత్కారములందెదరు.

రాజు సరియన - సచివులానతిని
అందగత్తెలు అందుకు సరియని
ఆశ్రమవాటిక దరికేతెంచి
దర్శనముకై పొంచియుండిరి.

ఋష్యశృంగుడు ఆశ్రమవాటిక
దాటి ఎన్నడూ వచ్చి యెరుగడు
తండ్రిని తప్ప మరియొక వ్యక్తిని
ఎరుగడు-నగరము అసలే తెలియదు.

అందగత్తెలు అతనిని చూడగ
పొంచియుండగ-ఋష్యశృంగుడు
యాదృచ్ఛికముగ అంగనలున్న
స్థలమునకేగి వారల గాంచెను.

అంతట ఆ వనసీమలో వారు
తీయని పాటలు పాడుచు-విప్రుని
వివరము లడిగిరి- ఈ వనసీమల
ఒంటరివై నువు ఏల తిరుగుటని.

సుందరరూపుల నందర గాంచెను
ముందు ఎన్నడూ చూచి ఎరుగడు
వారిని చూడగ సఖ్యము చేయగ
మనసుగలిగి తన వివరము తెలిపెను.

ఋషిపుత్రుడు ఆ సుందరాంగులను
పూజలనందగ ఆశ్రమమందు
అడుగిడమన - వారందుకు సరియని
వచ్చిరి ఆశ్రమ వాటికలోనికి.

ఋష్యశృంగుడు శ్రద్ధాభక్తుల
అర్ఘ్యపాద్యముల కందమూలములు
మధుర ఫలములు ప్రీతిగ నొసగి
పూజలొనర్చి సంతసమందెను.

పూజలనంది ఆనందముతో
తిరిగి ఫలములు భక్ష్యములిచ్చి
కౌగిలినిచ్చి - తండ్రి వచ్చునని
భయముతో వారు తొలగిపోయిరి.

ఎన్నడుతినని రుచి విననట్టి
భక్ష్యములన్నీ ఫలము లనుకొనె
అనుభూతికి లా నచ్చెరు వందెను
వారల తిరిగి కాంచగ మనసై

బ్రహ్మచర్య వ్రతదీక్షలు సలిపెడి
ముని కుమారుడు ఋష్య శృంగుడు
ఆనందముగా ఆవనసీమలో
ఎదురుచూచెను వారందరికై.

అందగత్తెలను చూడగ మనసుతొ
వచ్చుచున్న ఆ ఋషి కుమారుని
చూచిన కాంతలు సంతస మందిరి
తమ పని నెరవేరినదని తలచిరి.

అతనికి ఎదురుగ అందరు వచ్చి
మధురవాక్కుల పలికిరి అపుడు,
'మా నగరమున మా ఆతిథ్యము
స్వీకరించుము సత్కరింతుము.'

వారి పలుకులకు ముదమును పొంది
బయలుదేరగా మనసు కలిగినది
అంతట అతనిని తోడ్కొని వారు
తిరుగుయానమున బయలుదేరిరి.

అంగదేశమున అడుగుబెట్టుటకు
బయలుదేరెను ఋష్యశృంగుడు
వరుణుడు అంతట వర్షము నచ్చట
కురిపించెను మది పులకించగను.

వర్షము తెచ్చుచు వచ్చిన విప్రుడు
ఋషికుమారుడగు ఋష్యశృంగునికి
ఎదురువచ్చి ఆ రోమపాదుడు
సాష్టాంగముగా ప్రణామమిడెను.

శ్రద్ధాభక్తుల అర్ఘ్యమునిచ్చి
విభండకుడు తమ నన్నుగ్రహించగ
తండ్రి ప్రసన్నుడు అగునటు చేయగ
కోరెను రాజు - ఋష్యశృంగుని.

అంతఃపురముకు తోడ్కొని వచ్చి
శాంతను యిచ్చి శాస్త్రోక్తముగా
కల్యాణమును జరిపించగను
ఋష్యశృంగుడు పురమున నుండెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

11 ఋష్యశృంగుని దశరథుడు అయోధ్యకు తోడ్కొని వచ్చుట

మరియొక విషయము దశరథరాజా!
దేవశ్రేష్ఠుడగు సనత్కుమారుడు
కృతయుగంబున కథగా చెప్పిన
మధురవాక్కులను నే వినిపించెద.

ధార్మికసంపద సిరిసంపదలు
సత్యప్రతినగల రాజోత్తముడు
దశరథభూపతి యిక్ష్వాకులలో
జన్మించును ఆ వంశము శోభిలు.

అంగరాజగు రోమపాదునితో
దశరథరాజుకు సఖ్యమేర్పడు
భాగ్యశాలిని 'శాంత' పేరుగల
కూతురు కలుగును ఆ మహరాజుకు.

అంగదేశపు రాజు అంగుడు
అతనిపుత్రుడు రోమపాదుడు
దశరథవిభుడు రోమపాదుని
పంపగకోరును ఋష్యశృంగుని.

దశరథవిభుని వచనమ్ములువిని
రోమపాదుడు ఋష్యశృంగుని
పుత్రులనొసగెడి యాగము నడుపగ
సమర్థుడని - ఋత్విక్కుగనిచ్చును.

చింతలుతొలగి దశరథవిభుడు
శాంతాపతిని తోడ్కొనిపోయి
యాగాధ్వర్యము నిర్వర్తించగ
అంజలిఘటించి వేడును మునిని.

యాగముసాగును నిర్విఘ్నముగ
వంశకీర్తిఆది యినుమడించగా
సర్వలోకముల ప్రసిద్ధులైన
నలుగురుపుత్రుల బడయును రాజు.

కావున రాజా! త్రికాలజ్ఞుడు
సనత్కుమారుని మాటలు నిజమగు
కావున నీవు సత్కారములతొ
ఋష్యశృంగుని గొనిరావలెను."

మంత్రిసుమంత్రుని మాటలువినిన
దశరథరాజు వశిష్ఠమునితో
తనవారందరు వెంబడిరాగా
అంగదేశము బయలుదేరెను.

వనములు,నదులు దాటి దశరథుడు
రోమపాదుని రాజ్యము చేరెను
రాజుచెంత ఆ తేజోమూర్తిని
అనలసన్నిభుని మౌనినాయకుని

కన్నులగాంచెను దశరథరాజు
రోమపాదుడు మిత్రునిజూచెను
ప్రీతిగొలపగ ఆనందముతో
అతిథిపూజలు సఖునకు చేసెను.

రోమపాదుడు బుద్ధిశాలియగు
ఋష్యశృంగునికి మైత్రినితెలిపి
బంధుత్వమును తెలియబరచగా
దశరథరాజునుముని పూజించెను.

రోమపాదుని సత్కారముల
కొన్నిదినములు సుఖముగ గడిపి
రోమపాదునితొ పలికెను రాజు
శాంతను భర్తతొ పంపగోరెను.

ఋష్యశృంగుని పంపమనగను
రోమపాదుడు సరియని పలికి
"దశరథవిభుని ఆహ్వానమ్ము
మన్నించు"మని మునిని కోరెను.

మామ మాటలు ముని విని, సరియని
అనుమతినంది అనుంగుసతితో
బయలుదేరెను-మిత్రులిద్దరు
ఆలింగనమున మనసులు కలిపిరి.

దశరథవిభుడు శలవందుకొని
బయలుదేరుచు ఆ శుభవార్త
దూతలద్వారా పురముజేర్చెను
అలంకరించగ నాజ్ఞాపించెను.

అమితోత్సాహము ఆనందముతో
అయోధ్య వెలిగెను ఎంతో శోభగ
భూసురోత్తముని ముందు నిడుకొని
మంగళధ్వనులతొ రాజు చేరెను.

దేవరాజుతో సరిపడు వీరుడు
దశరథరాజు-సత్కారములతొ
తోడ్కొని వచ్చెడు మునిపుంగవుని
పౌరులు గాంచి ముదము నందిరి.

అంతఃపురమున దశరథరాజు
శాస్త్రోక్తముగా పూజలు సలిపి
ఋష్యశృంగుని గొనివచ్చుటచే
కృతార్థుడైనటు సంతసమందెను.

అంతఃపురమున కాంతలందరు
శాంతను ప్రేమగ చూచుచుండగా
ఆనందముగా కొంతకాలము
పతితో శాంత గడపె నయోధ్యలో.
॥శ్రీరఘురాముని॥

12 అశ్వమేధయాగము నిర్వహించుమని ఋష్యశృంగుని రాజు కోరుట

కొంతకాలము గడచిన పిదప
మనోహరమ్మగు వసంతకాలము
సమీపించగా దశరథరాజు
యాగముచేయగ నిశ్చయించుకొని.

దేవతేజముతో భాసిలునట్టి
ఋష్యశృంగునకు భక్తితో మ్రొక్కి
శిరసును వంచి వందనమ్ముంచి
యాజకత్వమును చేయగ కోరెను.

ఋష్యశృంగుడు సరియని పలికి
సంబారమ్ములు సమకూర్చుకొని
యాగాశ్వమును విడువగ నుడివెను
రాజు-సుమంత్రుని కాదేశించెను:

'వేదవిదులను ఋత్విక్కులను
వేగమెపోయి ఆహ్వానించి
సుయజ్ఞుని మరి వామదేవుని
జాబాలిని ఆ కాశ్యపమునిని.

కులగురువైన వశిష్ఠమునిని
శ్రోత్రియులను అందరపిలువుము."
అనతినంది ఆనందముతో
పిలిచెనందరిని మంత్రి సుమంత్రుడు.

వారందరికీ పూజలు సలిపి
వినయమునిండి రాజు పలికెను.
"బిడ్డలకొఱకై పరితపించెడి
నాకోరికది యాగము చేయగ.

అశ్వమేధము శాస్త్రోక్తముగా
చేయదలచితిని - ఋష్యశృంగముని
ముందు నిలువగా మీరందరును
ఆశీస్సులనిడ కోరిక తీరును."

రాజుకోరిక వినినవిప్రులు
వశిష్ఠమహర్షి మొదలగువారు
సాధువాదముల రాజుతో పలికిరి
నీ అభీష్టము నెరవేరునని.

సంబారమ్ములు సమకూర్చుకొని
యాగాశ్వమును విడువగనుడివిరి
ధర్మసమ్మతి నీ ఆలోచన
నలుగురుపుత్రుల బడయుదువనిరి

వారి పలుకులకు సంతస మంది
రాజు, మంత్రులతో ప్రియముగ పలికెను
గురువులు ఆదేశించిన విధముగ
సంబారమ్ములు సమకూర్చుకొని

కవచధారుల రక్షణనుండగ
అధ్వర్యుడును ఆదిగాగల
ప్రధానఋత్విజు లనుసరించగా
యాగాశ్వమును విడువగనుడివి.

"సరయూనదికి ఉత్తరతీరము
యాగశాలకు అనువగుస్థలము
విఘ్నములేమియు కలుగకుండగను
శాంతిపూజలు విధిగా చేయుడు.

అశ్వమేధము యీ క్రతువెంతో
శాస్త్రోక్తముగా అతి మెలకువగా
ఆచరించనిచో అపరాధము సుమ !
కావున అందరికందని క్రతువిది.

దోషములంటిన బ్రాహ్మణులందరు
ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొననిచో
శాపగ్రస్థులై బ్రహ్మరాక్షసులు
వారు దోషములు వెదకుచుందురు.

యాగముచేయు విధి విధానములు
తెలియును గనక లోపములెంచి
విఘ్నముతెచ్చి చెడగొట్టుదురు
యాగమధ్యమున కర్త నశించును.

సమర్థులైన వారు గనుకను
సరియగు రీతిని శాస్త్రోక్తముగా
పరిసమాప్తము అగురీతిగను
నిర్వర్తింపుడు" అని పలుకగను.

సచివులందరు సరియని పలికిరి
రాజు కోరినటు సర్వము చేసిరి
విప్రోత్తముల్లు ఆశీస్సుల నిడి
శలవునంది తమ నెలవుల కరిగిరి.

ద్విజులు-గురువులు-వెడలగ నంత
సచివులందరిని గృహముల కంపి
ఆనందముతో రాజచంద్రుడు
అంతఃపురమున అడుగుబెట్టెను.
॥శ్రీరఘురాముని॥

13 అశ్వమేధయాగ సన్నాహము - యాగారంభము

తిరిగి వసంతము వచ్చువరకును
పూర్తిగ నిండెను ఒక ఏడాది
రాజోత్తముడు క్రతుదీక్షితుడై
యాగశాలకు వెడలెను సతులతొ.

వశిష్ఠమునికి వందనముంచి
శాస్త్రోక్తముగా పూజలు సలిపి
"భూసురోత్తమా! పుత్రుల కోరి
సంకల్పించితి నీ యాగమును

శాస్త్రోక్తముగా క్రియ చేయించి
ద్రవ్యదేవతా కర్మాదులగు
యజ్ఞాంగముల విఘ్నములేక
యజ్ఞభారము వహించవలె"నన

సరియని పలికి వశిష్ఠమౌని
సమర్థులందర కాదేశమిడె
యజ్ఞకర్మలో నిష్ఠకలిగిన
ద్విజులను ధార్మిక వృద్ధులందరిని

కర్తవ్యములను ఆచరించుడని
వలయు వస్తువులు సమకూర్చుడని
వర్ధంగులను, చిత్రకారులను
ప్రాయసకాండ్రను అందర కోరెను.

ఇటుకలు-స్రుక్కులు మొదలగునట్టివి
యాగముకొరకై పురమాయించెను
బావులు త్రవ్వగ ఆదేశించెను
నటకుల-నర్తకులందర బిలిచెను.

శాస్త్రవిదులతో పలికె వశిష్ఠుడు
రాజు ఆనతిని మీరందరును
ఉపకరణములతొ విశాలమ్ముగ
రాజభవనముల తీర్చిదిద్దుడనె.

భక్ష్యము, అన్నము పానీయములతొ
కట్టుదిట్టమై మంగళకరమగు
గృహములు వందలు-విప్రులకొరకు
పురజనులకును నిర్మించుడనె.

"ఎల్లజనులకు ఆదరముంచి
సత్కారముల పూజలు సలిపి
తిరస్కారము ఎంతయు చూపక
భోజనాదులు ప్రీతిగ నిడవలె.

ధనముతొ-భోజన సదుపాయములతొ
స్నేహార్ద్రముగ తృప్తికలుగునటు
యజ్ఞాంగములకు లోటులేకను
తీరుగ మీరు చేయుడు" అనగ.

"గృహనిర్మాణము లన్నీ జరిగెను
లోటుపాటులు లేవు" అనుచును
"ఇక పైమీరు ఆదేశించుడు
అంతయుశ్రద్ధగ చేతుము" అనిరి.

వశిష్ఠుడంతట సుమంత్రుచూచి
తీరుగపలికెను - "సచివోత్తమ! నువు
ధరణీనాథుల నందరబిలువుము
ఎల్లజనులును రావలెనయ్యా!

భాగ్యశాలియు వేదవిదుడును
సత్యశీలియు పూర్వబంధువగు
మిథిలానాథుని పురమునకేగి
స్వయముగనీవు తోడ్కొనిరమ్ము.

కాశీరాజు మిత్రుడు ప్రభువుకు
కేకయరాజు మామయగును కద
అతనికుమారుని - వారందరినీ
స్వయముగనీవు పిలుచుకురమ్ము.

అంగదేశపుఅధిపతి మిత్రుడు
కీర్తిమంతుడు భాగ్యశాలియగు
రోమపాదుడు దశరథహితుడు
స్వయముగనీవే పోవలెను సుమా!

తూర్పుదేశము సింధుదేశము
సౌరాష్ట్రము మరి సౌవీరమును
దక్షిణదేశపు రాజులందరిని
దూతలనంపి రప్పించుము నువు.

భూతలమందలి భూమీనాథుల
వారిహితులతో పరివారములతొ
రప్పించుము" అన సుమంత్రుడంతట
సరియని పలికి దూతలనంపెను.

నియుక్తులందరు తీరుగ చేసిన
పనులుచెప్పిరి వశిష్ఠమునికి.
"శ్రద్ధాభక్తుల దానముచేయుడు
లేనిచొ కర్తకు హాని కలుగును"

అనిపలికెను ఆట వశిష్ఠమహాఋషి
అంతట రోజులు కొన్నిదొరలినవి
అందరురాజులు బహుమతులను గొని
అరుగుదెంచిరి అయోధ్యనగరికి.

వశిష్ఠమహాఋషి రాజునుచూచి
"సంబారమ్ములు సమకూరినవి
హితులును, రాజులు వచ్చినారయా!
యజ్ఞశాలకు బయలుదేరుము.

సర్వముసిద్ధము అయినవిరాజా!
శీఘ్రముగానవి సమకూరుటది
సొంపుగ అమరుట చూడుమునీవు
పొసగెనన్నిసంకల్పబలమున."

వశిష్ఠమహాఋషి ఋష్యశృంగుల
ఆశీస్సులవి శిరోధార్యమని
శుభతిథి-వారము-నక్షత్రమున
యాగశాలకు రాజు సాగెను.

అంతటవిప్రులు వెంటనడచిరి.
వశిష్ఠమహాఋషి ఋష్యశృంగుడు
యాగక్రమమును క్రమవిధితోను
శాస్త్రోక్తముగా ఆరంభించిరి.

॥శ్రీరాఘురాముని॥

14 అశ్వమేధయాగ సమాప్తి–సంతానము ననుగ్రహించు క్రతువు చేయించమని దశరథుడు ఋష్యశృంగుని కోరుట

యాగాశ్వమును విడచినంతట
పూర్తిగసంవత్సరమగునాటికి
యాగాశ్వమ్మది మరలివచ్చెను
క్రతువుమొదలయె నదీతీరమున.

ఋష్యశృంగుని ముందునిడుకొని
విప్రోత్తములు ఋత్విక్కులును
వేదోక్తముగ కల్పసూత్రముగ
ఉపసదనమ్మను ఇష్టినికలిపి

శాస్త్రవిధులను తూ.చ.తప్పక
త్రికాలసవనము లంతటచేసి
సోమదేవుని స్తోత్రముచేసి
క్రమానుగతముగ యజ్ఞమునెఱపిరి.

హవిస్సుపూర్తిగ హోమముచేసిరి
అజాగ్రత్త ఇసుమంతయులేకను
శాస్త్రవిరుద్ధము వెదకినదొరకక
మంత్రపూతముగ యజ్ఞముసాగెను.

యజ్ఞముజరిగెడి అన్ని దినములు
భుక్తాయాసము కలిగెనందరకు
అపండితులు అట అసలేలేక
శిష్యగణముతో నుండిరి ద్విజులు.

స్త్రీలు, బాలురు, వృద్ధులు, రోగులు
సన్న్యాసులును తాపసోత్తములు
రుచ్యములయిన విందుభోజనము
నిండుగతినిరి తృప్తినిండగ.

విందుభోజనము అందరురండని
పిలచిపిలచి మరి తినిపించిరట
పర్వతాలవలె వండినవంటలు
ఆదరముంచి వడ్డనచేసిరి.

వివిధదేశముల ఆహూతులట
అన్నపానముల సంతృప్తులయి
వివిధవస్త్రముల సత్కారములతొ
శుభములుపలికిరి దశరథవిభునకు.

తృప్తిగవిందును ఆరగించిరి
విప్రోత్తములు వేదమూర్తులు
ఒకరినిమించిన వారొకరన్నటు
శాస్త్రచర్చలు చేయసాగిరి.

వేదమునెరుగని ద్విజుడేలేడు
వాదముగెలవని విప్రుడులేడు
పెద్దలవలన విషయమునెరుగని
అపండితులు ఆ సభలోలేరు.

యాగపశువులను కట్టుటకొరకై
యూపస్తంభములు ఇరువదిఒకటి
తగినసమయము వచ్చినంతనే
శాస్త్రసమ్మతిగ నెలకొనజేసిరి.

మారేడుఆరు-మరి చంద్రవిఆరు
ఆవలమోదుగు ఆరు స్తంభములు
విరిగి స్తంభము వేదిక వద్ద
యిరు ప్రక్కలను దేవదారుతో.

మొత్తము ఇరువది ఒకటై నిలచిన
యూపస్తంభములు-బంగారముతో
వివిధ వస్త్రముల అలంకారముల
సప్త ఋషులవలె ప్రకాశించెను.

శాస్త్రయుక్తముగ కొలతలు తెలిసిన
విప్రులు-వేదిక నిర్మించిరట
గరుడాకారము-బంగరు రెక్కలు
పదునెనిమిది అగు ప్రస్తారమ్మల.

క్రమ పద్ధతిలో వేదిక నిలపి
అశ్వము ముందు-దానితొపాటు
మూడువందల జంతువులను అట
శాస్త్రప్రకారము కట్టిరి విప్రులు

పట్టపురాణి అశ్వముచుట్టు
ప్రదక్షిణించి నమస్కరించి
మూడు బంగరు సూదులతోను
సుతిమెత్తగను నాటువేసెను.

ధర్మచింతనతో రాత్రియంతయు
నిదురించెను రాణి యజ్ఞశాలలో
శాస్త్ర విధిగను యాగబ్రహ్మకు
దక్షిణయిచ్చెను తనదేవేరిని

తదుపరి ముగ్గురు స్త్రీలను రాజు
దక్షిణగా ఋత్విక్కులకిచ్చెను
అంతట అశ్వపు వపను ఋత్విజులు
మంత్రయుక్తముగ అగ్నిలో వ్రేల్చి

హోమము చేయగ ధూమమునపుడు
దశరథరాజు ఆఘ్రాణించెను
పదిహైయారు సంఖ్యలో విప్రులు
అశ్వాంగములను హోమముచేసిరి.

హవిసును పాకము చేయుటకొరకై
రావిసమిధను వాడుచుందురు
అశ్వమేధమున ప్రబ్బలిసమిధతో
పాకము చేయగ శాస్త్రము నుడివెను.

జతుష్టోమము, మక్థ్యము మరియు
అతిరాత్రములను మూడు దినములు
అశ్వమేధమును జరిపి ఋత్విజులు
వలయు కార్యములు అన్నీ సలిపిరి.

రాజ్యమునంతయు దిక్కుల లెక్కన
హోతకు తూర్పును-అధ్వర్యుకు పడమర
ఉత్తర దిక్కు ఉద్గాతకును
బ్రహ్మకు దక్షిణ దిక్కును తెలుపుచు

యాగము జరిపిన ఋత్విక్కులకు
దానము యిచ్చెను దశరథనృపతి
అంతట ఋత్విజు లందరుపలికిరి
వేయిరీతుల రాజును పొగడుచు:

"రాజా! మాకు రాజ్యమువలదు
యోగికిభోగము సరిపడదయ్యా!
యేలుము నీవే-గోవులుగాని
స్వర్ణమొ రజితమొ దానము యిమ్ము."

వారిమాటలకు దశరథరాజు
వేయివేలగు గోవులనిచ్చి
పదియగుకోట్ల బంగరు-దానికి
నాలుగింతలుగ వెండిని యిచ్చెను.

వశిష్ఠమునికి ఋష్యశృంగునికి
విప్రులు యిచ్చిరి ఆ ధనమంతయు
తీరుగవారు భాగములేసి
పంచియిచ్చిరి భూసురులకును.

దానమునంది తృప్తిని పొంది
మనసు నిండుగా దీవనలిడిరి
పాపహరణమగు యాగముకాగా
ఋష్యశృంగునితో రాజుపలికెను:

"మునిపుంగవ! నువు అశ్వమేధమును
చేయించితివి విజయవంతముగ
సంతానముయిక కలిగెడియాగము
అనుగ్రహించుము నాపైదయగొని."

॥శ్రీరఘురాముని॥

15 పుత్రకామేష్టి-సురలు రావణ సంహారమునకై నారాయణుని నరునిగా అవతరింప వేడుట

ఋష్యశృంగముని పలికెరాజుతో:
"విచారించగవలదు నీవికను
కీర్తికి నెలవగు నలుగురు కొడుకులు
కలుగగ ఇష్టిని నే చేయించెద."

అంతట యాగము ఆరంభించిరి
సుర, గంధర్వులు కమలాసనుడు
హవిర్భాగము లందగ వచ్చిరి
బ్రహ్మనుచూచి సురలు పలికిరి:

"వాణీనాథా! రావణాసురుడు
నీవొసగిన వర బలముచేతను
పెట్టనియిడుములు లేనేలేవు
నీవరమడికద! చంపగలేము.

అసురుని భయమున దేవా! వినుము
సూర్యుడు చల్లని చంద్రుడాయెను
వాయువుకదలడు అబ్ధిమెదలడు
మాగతియింక అడుగగవలెనా?"

బ్రహ్మ పలికెను "ఉపాయమ్మిది
వాడునరులయెడ ఉదాసీనుడై
వరములోవారిని లెక్కిడలేదు
కావున నరులే తగుదురువానికి."

ఆలోచన అట సాగుచుండగా
శ్రీవత్సాంకుడు జగన్నాయకుడు
శంఖ, చక్ర, గద, అభయముద్రలు
కలిగిన విష్ణువు విజయము చేసెను.

నారాయణుని సన్నుతించిరి
విన్నవించిరి తిన్నగ బాధలు
దశరథవిభుని యాగము చెప్పి
అతని సతులు శుభలక్షణులనిరి.

"దశరథవిభు దేవేరులు తీరుగ
శ్రీ, భూ, కీర్తి, అనగ తగుదురు
మంగళమూర్తుల మహితగర్భముల
నాలుగు అంశల అవతరించుము.

నరజన్మముతో ఓ నారాయణ!
లోకకంటకుని రావణు త్రుంచుము
ధర్మోద్ధరణము సాధురక్షణకు
భువికేగుటకై సంకల్పించుము."

లోకరక్షకుడు అభయమునిచ్చెను
సురలను, మునులను చూచి పలికెను:
"దశముఖుడాదిగ అసురులందరిని
అంతముజేసి శాంతిని గూర్చెద."

అభయమునిచ్చి పద్మనేత్రుడు
దశరథరాజు తనకు తండ్రియగు
అర్హుడు అనుకొని అందుకు సరియన
పశుపతి మొదలగువారు నుతించిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

16 దివ్యపాయసముచే దశరథుని దేవేరులు గర్భములను దాలు

అమరులు, సిద్ధులు ప్రార్థించగను
వారలగాంచి నారాయణుడు
అసురుల జంపు నుపాయము అడుగగ
భక్తిగ వారు స్తోత్రముజేసి

అంతయు తెలిసి అభిమానముతో
అడిగెడు హరితో-"దేవా! నీవు
నరునిరూపమున దనుజుల ద్రుంచుము
రావణు మరణము నరునివలననే.

బ్రహ్మవరమున గర్వమదాంధుడు
పెట్టెడి హింసల కడ్డములేదు
నిలువలేడు సాధారణ నరుడు
నారాయణుడవు నరుడవు కావలె."

సరియని పలికి శ్రీవల్లభుడు
అంతర్ధానము అయినంతటను
దశరథుడంతట చేయుచున్న ఆ
పుత్రకామేష్ఠి హోమము నడుమ.

నాల్గుదిక్కులా వెలుగులుచిమ్ముచు
దివ్యతేజమున ఎఱుపు, నలుపుగల
వస్త్రధారణతో ఎఱ్ఱని ముఖముతో
దుందుభినాదము వంటి కంఠముతో

పర్వతకాయుడు సొమ్ములు మెరయుచు
అగ్ని, సూర్యుల తేజము గలిగి
భుజమున బంగరు పాయసపాత్రను
ప్రియముగ ప్రాణము అన్నటుదాల్చి

రాజుతో పలికెను: "ఓ ధరణీశ!
ప్రాజాపత్యమూర్తిని నేను"
అనగ దశరథుడు కరములు ముడిచి
"ఆదేశించుము దివ్యస్వరూపా!"

రాజు పలుకులకు మహాశక్తి అనె:
"సంతానముకై చేయు యాగమున
సంతోషించిరి దేవతలెల్లరు
దివ్యపాయసము నిచ్చిరి గొనుమిది.

పుణ్యమూర్తి! నీ కోరికతీరును
కీర్తివంతులగు పుత్రులబడయగ
కుల, గుణ, చేష్టా కీర్తులయందు
నీకుతగిన నీ భార్యలకొసగుము."

దశరథజేని మది పులకించెను
పాయసపాత్రను శిరముననుంచుకు
దివ్యపురుషునకు ప్రదక్షిణించి
భక్తితో తాను నమస్కరించెను.

దివ్యమూర్తి అదృశ్యుడయ్యెను
పేదకుపెన్నిధి దొరికినట్టుగ
దశరథరాజు సంతసమందెను
రాణులముఖములు కమలములాయెను.

దశరథరాజు పాయసపాత్రను
కౌసల్యకును చూపుచునుడివెను
"పూజలుచేయుము పెన్నిధిమనకు
సంతతినొసగెడి దివ్యవరమిది"

అనుచుపలికి ఆట అర్థభాగము
కౌసల్యకును యిచ్చి మిగిలిన
పాయసమందు సగము సుమిత్రకు
మిగిలినసగములో కైకకు సగము

పంచియిచ్చి మరి మిగిలినసగమగు
శేషమునంతయు తిరిగిసుమిత్రకు
ప్రియముగరాజు యివ్వగ వారు
కన్నులకద్దుకు ఆరగించిరి.

రాణులుముగ్గురు గర్భవతులయి
సురలకు క్షేమము కలిగించుటకై
దేవతాంగనల చెఱవిడిపించగ
వారిసంకెలల త్రెంపగచాలిన

సత్పుత్రులకై దీక్షలోనుండగ
సతులనుగాంచి సంతసమందుచు
సురలు, సిద్ధుల పూజలనందెడి
సురపతితీరుగ నుండెను రాజు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

17 దేవతాంశతో, హనుమ - వాలి - సుగ్రీవ - అంగదాది వానరయోధులు ఆవిర్భవించుట

హవిర్భాగము లందుకు సురలు
మరలుసమయమున కమలాసనుడు
వారలగాంచి పలికె తీరుగ
"నారాయణుడు నరుడై పుట్టును.

కావున మీరు మీమీఅంశల
అతిబలవంతుల కామరూపుల
కోరలు, నఖములు కలిగినయోధుల
సృజియింపుడు శ్రీహరిసాయముకై.

పండితులను మరి నీతిమంతులను
వాయువేగము కలిగినవీరుల
విష్ణువిక్రమము పోలినశూరుల
అస్త్రశస్త్రముల నెరిగినవారల

కిన్నెర, కింపురుషాంగనలందు
వానర, యక్ష దేవతాంగనల
పన్నగ, భల్లూకపు స్త్రీలందున
అసురులజంపు వానరవీరుల

సృజియింపుడు-నే నిదివరలోను
ఆవలించగ జాంబవంతుడు
ఆవిర్భవించెను అతిబలవంతుడు
భల్లూకములకు అధిపతి అయ్యెను."

వాణీనాథుని పలుకులు వినిరి
వానరవీరుల భల్లూకములను
విస్తారముగ జనింపజేసిరి
కోనల, కానల తిరుగజొచ్చిరి.

రవి, ఇంద్రులచే సుగ్రీవుడు వాలియు
వాచస్పతిచే దారుడు కలిగిరి
ధనపతి అంశతొ గంధమాదనుడు
విశ్వకర్మచే నలుడు కలిగిరి.

హుతవాహనునిచె నీలుడు కలిగెను
మైంద, ద్వివిదులు అశ్వనిసురలచె
సుషేణుడంతట వరుణుని అంశతొ
పర్జన్యునిచే శరభుడు కలిగిరి.

వాయుదేవునిచె అతిబలశాలి
వజ్రకాయుడు ఖగపతిసముడగు
"ఆంజనేయుడు" ఉదయించగను
వానరులెందరో ఉద్భవించిరి.

వానరులందరు శౌర్యధీరులు
స్వామికార్యమున దీక్షాదక్షులు
కామరూపులు బుద్ధికుశలురు
నూరులక్షలై ప్రకాశించిరి.

వానరవీరులు వాయువేగముతో
మేఘమునైనా పట్టగ తగుదురు
ఆకాశములో పులుగులనైనా
నేలకురాల్చగ నిపుణత గలిగిరి.

"వాలి" రాజుగా వారిని ఏలగ
సుగ్రీవుడు యువరాజుగనుండి
"ఆంజనేయుడు" "నీలుడు" "నలుడు"
సచివులాతనికి శత్రుభీకరులు.

వేగమునందు గరుత్మంతులై
యుద్ధనిపుణులు వివిధ రూపముల
తిరిగెడి వీరులగాంచి సింహములు
పులులు, సర్పములు భీతిలసాగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

18 వైకుంఠధాముడు రాముడై జన్మించుట - లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నుల జననము - విశ్వామిత్ర ఆగమనము

దేవతలందిరి హవిర్భాగములు
యజ్ఞము శుభముగ సమాప్తి యైనది
దశరథరాజు దీక్షను వదలి
దేవేరులతో అయోధ్య చేరెను.

మర్రియాకువలె పలచనిఉదరము
వటపత్రశాయి అట పెరుగుచుండగా
కోసలసుతకు గర్భముపెరిగెను
అయినా తల్లికి భారములేదు.

రాజులందరు కానుకలందిరి
వశిష్ఠమునికడ శలవునందిరి
ఋష్యశృంగుడు సతియు, మామతో
వీడుకోలుగొని వెడలెను అంత.

"పాలసంద్రమునుండి జగములన్నీ ఏలు
పరమాత్మ బొజ్జను పాలతో నింపాలి
మాదెఅదృష్టమ్మ అన్నట్టు ఉరమది
ముందుకొచ్చెను అమ్మ!ఉండవమ్మా" అనుచు

ఆహూతులను నెలవులకంపి
పసిగందులకై తహతహలాడుచు
వేచియుండెను దశరథరాజు
గర్భము పెరిగెను కౌసల్యమ్మకు.

భవబంధమ్ముల పారద్రోలెడు
భక్తబంధువు నారాయణుడు
భక్తులశ్రేయము ప్రియముగనెంచి
బందీఅయ్యెను గర్భవాసియై.

యజ్ఞముసాంతము అయిన తదుపరి
ఆరుఋతువులు తిరిగెతీరుగ
సరిగాసంవత్సరమగునాటికి
చైత్రమాసమున శుద్ధపక్షమున.

నవమీతిథితో తారపునర్వసు
అభిజిత్‌లగ్న కర్కాటకమందు
చంద్రునితో సురగురుడుదయించగ
రవితోకలిపి అయిదుగ్రహములు

ఉచ్చస్థితిలోనుండు తరుణమున
జగత్పాలకుని సగభాగముతో
రఘువంశవర్ధనుని లోకపూజ్యుని
రామునిగన్నది కౌసల్యమ్మ.

వామనమూర్తిని గన్నది అదితి
ప్రకాశించెను తేజముతోను
కౌసల్యకన్నది దివ్యబాలుని
దేవతేజముతొ భాసిల్లినది.

మహావిష్ణువు నాల్గవఅంశతొ
శుభగుణకరుడు భరతకుమారుడు
బలవంతుడును సత్యవంతుడు
కన్నులపంటగ కైకకు కలిగెను.

విష్ణుదేవుని శేషభాగముల
సుమిత్రకడుపున శుభలక్షణులు
ప్రేమాదరణల నెలవులన్నటు
లక్ష్మణమూర్తి, శత్రుఘ్నులు కలిగిరి.

పుష్యమితార మీనరాశిలో
భరతుడు పుట్టగ ఆశ్లేషతారలొ
కర్కాటరాశిలొ లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు
ఉదయించిరి ముదమందెను జగము.

ఏమానందము పృథివీతలమున
అచ్చరకన్యలు నాట్యముచేసిరి
గానముచేసిరి గంధర్వులట
సంతోషముతో నిండిరిసురలు.

పూలవానలు కురిసినవంత
దేవదుందుభులు మ్రోగినవపుడు
పురముపొంగె నానందవార్నిధి
మునిగిరిముదమున పురజనులందరు.

ప్రతిగృహమందు పుత్రోదయము
ప్రతిహృదిలోను నారాయణుడు
పురమునవిరిసెను నవ్వులపువ్వులు
కానుకలందగ ఎందరొచేరిరి.

దోషములేక మనసులుదోచే
జ్యేష్ఠకుమారుని రాముడనుచును
కైకకుమారుని భరతునిగాను
రక్షణభారము అన్నదేఅనును.

రామసేవకై ముందునేనను
సుమిత్రపుత్రుల లక్ష్మణుడనుచును
కామక్రోధముల జయించినిలచెడు
రెండవవానిని శత్రుఘ్నునిగను.

నామకరణములు వశిష్ఠమహాఋషి
నిర్ణయించి ఆ వేడుక జరిపెను
కానుకలందిరి భూసురోత్తములు
దండిగవిందులు జరిగెనుపురమున.

లోకాలన్నీ గాచెడుశ్రీహరి
శోకాలన్నీ బాపెడిరఘుపతి
నాకానందము నరులలొపుట్టుట
నేకారణము దివి భువిదిగుటకు.

అన్నటుముసిముసి నవ్వులపువ్వులు
దువ్వును, తల్లిమనసుకుహాయిగ
గుండెలుపొంగిన సంతోషముతో
పాటలురాకయె జోలలుపాడును.

జగములఏలిక నిద్దురపోవగ
ఆదిదేవునికి అలసటతీరగ
ముద్దుగతల్లి పాటలుపాడగ
సద్దుచేయక చల్లగవినును.

నారాయణుని నమ్మినతల్లి
తన బాలునికి అతడేరక్షని
స్నానము పూర్తిచేసినయంతనె
రక్షగ నీటినిద్రిప్పును ఆమె.

తమ్ములతోను ఆటలనాడుచు
అలసినబిడ్డకు తల్లిమురిపెగముగ
పాలందివ్వగ పాల్కడలిదేవుడు
తమ్ములకిచ్చి తనకిమ్మనును.

సోదరప్రేమ నిండినరాముడు
లక్ష్మణుడాతని ప్రక్కనలేనిచొ
నిద్రాహారములు దరిరానీయడు
నిరతము తమ్ముల తలచుచుండును.

పరిమళజలముల జలకములాడి
కస్తురితిలకము సోయగమొలకగ
కాటుకరేఖతొ బంగరుసొమ్ముల
ఆడగబోవును తమ్ములతోను.

గజ్జలందియలు ఘల్లుఘల్లుమన
కాంచనహారము లన్నిమెరయగ
ముద్దులొలుకుచు గంతులువేయుచు
తిరిగెడిబాలుని రామునిగాంచి

"మెల్లగ బాబూ! పడిపోదువయా!"
అను కౌసల్య-అంతట తండ్రి
"నాయన యిటురా ముద్దివ్వవయా!"
మురసిపోవుచు గెంతునుతాను.

ముద్దుగ పెరిగిరి రాజకుమారులు
విద్యా బుద్ధులు నేర్చిరి తీరుగ
శ్రేష్ఠులయిన ఆ గురువుల కెంతో
సంతోషమ్మగు శిష్యులగాంచి.

నాల్గు వేదముల నెరిగినవారు
ప్రజాహితమునే కోరెడివారు
సత్యవాక్కుతో సత్వగుణముతో
సాధు జనులలో రత్నములైరి.

గుండెలందు నివసించెడి దేవుడు
శీలసంపద వీర విక్రమము
సత్యసంధత సాధుసేవలు
భ్రాతృవత్సలత మూర్తిగ నిలచి.

మనసులుదోచే సుందర రూపము
నీరనీరద శ్యాముడు రాముడు
పితృ సేవకై నిలచెడి జ్యేష్ఠుడు
సర్వ జగతికి ప్రియతముడాయెను.

శస్త్రవిద్యలో శూరపుంగవుడు
గజ, హయ, రథముల నెక్కిపోరును
శత్రువులందరి గుండెలవియును
తండ్రి సేవలో తృప్తినందును.

అన్న రాముడే అన్నీ అనుకొను
అన్న సేవలే పెన్నిధి అనుకొను
తన సుఖమసలే తలచని తమ్ముడు
లక్ష్మణమూర్తికి ప్రాణము రాముడు.

అంత ఆదరము చూపును రాముడు
ఎంతో ప్రియముగ నెంచును తమ్ముని
లక్ష్మణమూర్తి ప్రక్కన లేనిచొ
అన్నపానములు ముట్టడు రాముడు.

లక్ష్మణు తమ్ముడు శత్రుఘ్నుడును
అన్న భరతుని ప్రియముగ నెంచును
భరతుడు తమ్ముని తన ప్రాణముగ
ఎంచును, సోదర ప్రేమకు నిలయము.

యమ, కుబేర, వరుణ, దేవేంద్రులతో
వెలిగెడివాణీపతివలె నుండి
నలుగురు పుత్రులు ఆనందము నిడ
పుడమిని శోభిలె దశరథరాజు.

సద్గుణరాశులు శాస్త్రజ్ఞానులు
అనుచితమన్నది తలపులొ నెరుగని
కీర్తివంతులగు పుత్రులతోను
దశరథరాజు బ్రహ్మను పోలెను.

నలుగురు పుత్రులు వేదాధ్యయనులు
ధనుర్వేదమున కుశలత కలిగి
తండ్రి సేవలో నలుగురు ఒకటై
భ్రాతృప్రేమలో ముందు నిలచిరి.

కళ్యాణమునకు సరిపడు వయసు
కావున తగిన కన్యలకొరకు
పురోహితులతో హితులందరితో
దశరథరాజు యోచననుండగ.

మంత్రులతో పరివేష్టితుడై అట
రాజు యోచనము చేయుచుండగా
తేజోవంతుడు మహాఋషియగు
విశ్వామిత్రుడు వచ్చెను నగరికి.

రాజును చూడగ ఋషిపుంగవుడు
ప్రతీహారులకు రాకను తెలుపుచు
"గాధి నందనుడ - విశ్వామిత్రుడ
నేవచ్చితినని తెలియజేయు"డన

పరుగున పోయి వార్తను చెప్పగ
ముదముతో రాజు పురోహితులతో
బ్రహ్మను దేవేంద్రుడు కొలచినటు
భక్తితో మునిని తోడ్కొని వచ్చెను.

అర్ఘ్య పాద్యముల నందినమౌని
రాజును కుశలము అడిగెను అంతట
"శుభములునీకు కలుగుచున్నవా?
రాజ్యము, ప్రజలు, క్షేమమేకదా ?

నీసామంతులు విధేయులేనా?
శత్రువులందర జయించినాడవ?
యజ్ఞ యాగములు అతిథి పూజలు
చక్కగ చేయుచు సుఖముగ నుంటివ?"

అంతట మౌని వశిష్ఠుగాంచి
కుశలము నడిగి సభలో మిగిలిన
ఋషులను ముఖ్యుల నందరచూచి
కుశలప్రశ్నల పలుకరించెను.

పొంగిన ఆనందముతో రాజు
పూజలు సలుపుచు మునిపుంగవునితో
పలికెను ప్రియముగ "ఓ మునిసత్తమ!
నీరాకది నా కమృతపానము.

అపుత్రకునికి పుత్రులవోలె
ఎండిన నేలలో వర్షధారవలె
పోయిన పెన్నిధి దొరికినట్టుగా
నామది ఉన్నది నీదగురాకతో.

భూసురోత్తమా! నీయభీష్టము
తెలియబరచుము - నా భాగ్యమది
నీవు నగరిలో అడుగు పెట్టుట,
కోరినదానిని యిత్తును దేవా!

నాజన్మమది సఫలమయినది
పుడమిని పుట్టుక ఫలియించినది
నగరు పునీతము అయినది, నేడు
పుణ్యభూమిలో నుంటిని నేను.

మదిలో సందియ ముందకు స్వామీ!
నీవాంఛితమును తెలుపుము ఇపుడే
నీ యభీష్టము నెరవేర్చుటది
ఉత్తమ ధర్మా చరణమునాకు"

వినయము, శ్రద్ధ, భక్తినిండిన
కర్ణపేయమగు రాజు పలుకులకు
సద్గుణయుతుడు విశ్వామిత్రుడు
మదిలో ఎంతో ముదమునందెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

19 యాగరక్షణకై శ్రీరాముని తనవెంట పంపమని విశ్వామిత్రుడు కోరుట

విశ్వామిత్రుడు సంతసమంది
పలికెను రాజుతో: "రఘువంశమున
సత్యసంధతకు, దానగుణమునకు
నిలచి పూర్వుల మరపించితివి.

ఇనకులమందు పుట్టినవాడవు
వశిష్ఠముని ఉపదేశములందిన
ఎన్నికగుణముల యోగ్యుడవీవు
సముచితరీతిని పలికితివయ్యా!

కోరినదిత్తును అని పలికితివి
ఆడితప్పక యశము నిలుపుకో
మదిలో కోరిక తెలియజేతును
ముదముతొ నీవు నెరవేర్చుమయా!

నేనొక యజ్ఞము సంకల్పించితి
యాగదీక్షలో నుంటిని రాజా!
యజ్ఞము విఘ్నము చేయుటయందు
నిమగ్నులై 'మారీచ-సుబాహులు'

కామరూపులగు రాక్షసులిద్దరు
దయదాక్షిణ్యము నెరుగని క్రూరులు
అస్త్రములెరిగిన అతిబలవంతులు
యాగవేదికను కలుషపరచుచు

నెత్తురు-ప్రేవులు-మాంసఖండములు
కురిపించి, తాపసుల బాధించిరట
అంతట నేను-ఆశతొ వచ్చితి
నీ సాయమును అర్థించుటకై.

చాపముపట్టగ నేర్పరినైనా
శాపముపెట్టగ చాలియున్నను
దీక్షలొనున్న నాకవి తగవు
ఆ సమయములో వత్తురు అసురులు.

కావున రాజా! జ్యేష్ఠకుమారుని
సత్యవిక్రముని రామచంద్రుని
ముద్దుగ ముంగురులాడెడు ముఖము
బలముకు నెలవగు బాలుని పంపుము.

బాలుడు పోరుట గెలుచుట ఎట్లని
సందేహించకు-నే కాపాడెద
నా రక్షణలో నీ బాలకుడు
ఆ రాక్షసులను సులువుగ త్రుంచును.

నా కార్యము నెరవేర్చుము నీవు
నీ పుత్రునకగు శుభములు ఎన్నో
కీర్తిమంతుడై ప్రకాశించును
పాపుల త్రుంచి ధర్మము నిలుపును.

పసికందనెడి మోహము వదలుము
ఆజి నిలువగ చాలడు అనకుము
రాక్షసులెవ్వరు రాముని ముందు
నిలువగలేరు-నిజమిది నమ్ముము.

సత్యవిక్రముడు, కారణజన్ముడు
రామునిగూర్చి నేనెరుగుదును
తేజోవంతుడు వశిష్ఠమునియు
మిగిలిన తాపసులంద రెరుగుదురు.

ఇహపరములు నీవందగవలెనన
ఊర్ధ్వలోకమున సుఖమును పొందగ
రాముని నాతో పంపుము రాజా!
వ్యర్థము-మోహముసందియమ్ములు.

వశిష్ఠ మొదలగు పురోహితులను
సుమంత్రులోనగు మంత్రులందరిని
సంప్రదించి వారందరు సరియన
పంపుము నాతో రామభద్రుని.

నేటినుండి పది రాత్రులుమాత్రము
ఉండును నాతో రామచంద్రుడు
దీక్షాకాలము మించకమునుపే
సరియను-రాముని తోడ్కొనిపోయెద."

యాగ నెపమున-దుష్టశిక్షణకు
రాముని వనముకు కొనిపోవగను
రాజుతొ పలికి కౌశికమౌని
సమ్మతికొరకై వేచియుండెను.

'రాముని పంపుము' అనిన మాటవిని
వెలవెలబోయెను రాజు వదనము
నోట మాటలు పెగలుటలేదు
దుఃఖసంద్రమున మునిగిపోయెను.

అవుననలేక కాదనలేక
ప్రాణసమానుడు "పుత్రుని పంపుట"
తలంచినంతనె స్మృతితప్పగను
మొదలునరికిన మ్రానయి కూలెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

20 దశరథుడు రాముని పంపుటకు నిరాకరించుట

ఇంచుకసేపు స్మృతితప్పినది
దశరథరాజు ధైర్యముతెచ్చుకు
పుత్రునిపైన మోహమునిండి
పలికెను అంత కౌశికమునితో:

"కమలనేత్రుడు-పదునారేండ్లును
నిండని బాలుడు రామభద్రుడు
రక్కసులతొ, తను-తలపడగలిగిన
శక్తిమంతుడు కాదు మునీంద్రా!

నా సేనలతో నీతోవచ్చి
నా వీరులతో వారల నెదిరి
యాగరక్షణము నే చేసెదను
పోరెద ప్రాణము లుండువరకును.

'చిదిమినపాల్గారు చిన్నారి నాబాబు
యుద్ధనైపుణిలేని బుడుతడీ రాముడు
మనుజులను మ్రింగేటి క్రూరులా దనుజులు
పోరునకు గొనిపోవ న్యాయమా? మౌని!'-

తల్లిని వదలి వుండగలేడు
బాలును వదలి నేమనలేను
తీగచాటు యాపిందె రాముని
పోరునకంపుట తగునా? స్వామీ!

అరువదివేల వత్సరమ్ములు
అలమటించితి బిడ్డలకొరకై
ఆశలుపండిన తరుణములోన
అడిగితివయ్యా నీకిదితగునా?

పట్టువదలక బాలునికోరిన
నా సేనలతో మీతోవచ్చి
బాలునికండగ నుందునుస్వామీ!
అనుగ్రహించుడు అంతవరకును.

నలుగురిలోన జ్యేష్ఠకుమారుడు
ఊర్ధ్వలోకములు కలుగజేయును
ధర్మమూర్తి నాప్రాణమురాముడు
నీతోపంపి నేమనగలనా?

విఘ్నముచేసెడి దానవులెవ్వరు?
వారినాయకుడు ఎవ్వరు స్వామీ!
బలములెట్టివి? పోరుటఎట్లు?
అస్త్రశస్త్రముల నెరిగినవారా?"

అంతటమౌని పలికెనురాజుతొ
ధనపతితమ్ముడు పులస్త్యమనుమడు
విశ్రవసునికి తనయుడు ఆతడు
రావణుపేరు వింటివికాదా?

ఆ రావణుడు - వాణీపతిచే
వరములనందిన అతిబలవంతుడు
లోకకంటకుని రావణుతలచిన
మూడులోకములు గడగడలాడును.

రాక్షసప్రభువు కావునవాడు
యజ్ఞయాగముల చెరపగరాడు
సేవకులను - తన మిత్రులనంపును
మారీచ, సుబాహులు వచ్చినవారు."

దశరథరాజు కలవరపడెను
మునితోపలికెను బ్రతిమాలుచును
"అంతటివారితొ నేనేచాలను
నాబలగమ్ములు నిలువగలేవు

పసిగందును నువుబ్రతకగనిమ్ము
బిడ్డనిచ్చిన దైవమగుదువు
తండ్రివినీవు నీపుత్రునికి
పుత్రశోకము కలుగనిత్తువా?

యాచించుటది రాజులెరుగరు
నేయాచించితి బిడ్డడికొరకు
నాప్రార్థన-నువు మన్నించుమయా!
బాలునిపంపుట సాధ్యముకాదు.

సుర, గంధర్వ, యక్ష, కిన్నరులె
రావణునెదిరి నిలువగలేరు
సుందోపసుందుల సంతతి యైన
మారీచ, సుబాహుల గెలువగజాలము.

యమునితొసరిపడు వారాదనుజులు
వారిపాలబడి బిడ్డడుబ్రతుకడు
గురిపెట్టగను చాలనిబాలుడు
కావునపోరెద వారితొనేను."

పుత్రునియందు వాత్సల్యముతో
రాజు పలుకుటవినిన కౌశికుడు
హోమమునందు ఆజ్యముమాదిరి
మండెకోపమున కన్నులెర్రబడె.

॥శ్రీరఘురాముని॥

21 గాధేయుని క్రోధము - వశిష్ఠుడు దశరథుని ఒప్పించుట

"స్వయముగ నీవు పలికినాడవు
కోరినదిత్తును అంటివికాదా!
మాటదప్పుట రఘువంశమునా?
ఆడిదప్పి-నువు సుఖముగ నుండుము."

కోపించిన ఆ మౌనినిగాంచి
పుడమియెల్లను కంపించినది
దేవతలందరు భయమునందిరి
తిరిగి మౌని అటు రాజుతొ పలికెను:

"ఇక్ష్వాకువంశమున పుట్టినవాడవు
నియమ నిష్ఠలు కలిగినవాడవు
ధర్మము నిలపగ నిలచినవాడవు
నీవు-ధర్మము దప్పుటతగదు.

సత్యసంధుడు హరిశ్చంద్రుడు
అతనివంశమున పుట్టిననీవు
అంతేఅనుకొని యాచించితిని
నాదేతప్పు! ననుక్షమియింపుము.

పలికిబొంకుట ధర్మముఅయిన
అసత్యవాదిగ సుఖముగనుండుము
వచ్చినత్రోవనె పోదునునేను"
కన్నులనిప్పులు రాల్చెను మౌని.

అంతటపలికెను వశిష్ఠమౌని
రాజుకుధర్మ బోధనచేసెను
"ఆడిదప్పుట న్యాయముకాదు
నీసమ్మతితో కోరుకొనెనుకద.

సత్యవ్రతము చేపట్టినవాడవు
కకుత్థ్సవంశమునందు జననము
ధర్మాత్మునిగా వినుతికెక్కిన
నీకు పాడియా అసత్యమాడగ?

అనృతఫలము తెలియమునీవు
యాగఫలముల తొలగజేయును
కావున నీవు రామచంద్రుని
కౌశికమునితో పంపుట ధర్మము.

అగ్నిచక్రముచె అమృతభాండము
రక్షితమగును అటులేరాముడు
అస్త్రములేవియు తెలియకున్నను
గాధేయునిచే రక్షితుడగును.

విశ్వామిత్రుడు బుద్ధిమంతుడు
నిలచినధర్మము - తెలియుమునీవు
తపసుకునిలయము - అస్త్రములన్ని
తెలిసినవాడు అతిపరాక్రముడు.

సురలు, ఋషులు, అసురులలోను
యక్ష, కిన్నర, గంధర్వులలో
అన్ని అస్త్రములు తెలిసినవారు
మునికిసాటి మరిలేనేలేరు.

ప్రజాపతులలో 'భృశాశ్వ' సంతతి
ధర్మ నిష్ఠములు అతి పరాక్రమగు
పాపులకందని అస్త్రములన్ని
శంకరుడొసగెను కౌశికమునికి

దక్షుని బిడ్డలు 'జయ, సుప్రభలు'
భృశాశ్వుని తమ పతిగా పొంది
ప్రకాశమానులు అగు కుమారులను
ప్రసవించిరి, శత శస్త్రాస్త్రములుగ

యాబదిమంది అతి బలవంతులు
దనుజుల జంపగ - చాలినయట్టి
కామరూపులను 'జయ' ప్రసవించెను
సుప్రభసుతులు సంహారులయా !

వినుతికెక్కిన - అమోఘమైన
బలపరాక్రమము కలిగిరి వారు
వారిని - కౌశికు డెరుగును బాగుగ
కొత్త అస్త్రముల సృజించగలడు.

అంతటి తేజము యశము కలిగిన
అతి పరాక్రముడు కౌశికమౌని
కావున రాముని పంపుట కెంతయు
సందేహించకు - నా పలుకులు విను.

స్వయముగ దనుజుల త్రుంచగలిగినను
రాముని హితము కోరిన మౌని
వచ్చెను - నిన్ను యాచించుటకు
నీ తనయునకూ నీకును శుభమది.''

వశిష్ఠు పలుకులు వినిన దశరథుడు
మనసు కుదుటపడి సంతసమంది
రామచంద్రుని కౌశికమునితో
పంపగ వలెనని నిశ్చయించుకొనె.

॥శ్రీరఘురాముని॥

22 రామ-లక్ష్మణులు విశ్వామిత్రుని వెంట వెడలుట, బల-అతిబల మంత్రములు ఉపదేశము పొందుట

వశిష్ఠ మునివరు వచనమ్ములువిని
దశరథరాజు నిండుమనసుతో
లక్ష్మణు తోడగు రామచంద్రుని
పిలచెను, మునితో పంపుటకొరకు.

దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ
చేయించుటకై మునివచ్చెనని-
తండ్రి పిలచెనను వార్తను వినిన
రామచంద్రుడు సంతస పడెను.

వచ్చిన కొమరుల కిద్దరకపుడు
తలిదండ్రులు ఆశీస్సులనిడిరి
మంగళ శాసన మదిపలుకగను
పురోహితుడు శుభ వాక్కులతోను.

దనుజులవలన బాధలు కలుగక
జయమునందునటు మంత్రించగను-
తండ్రి - తనయుని పిలచి మక్కువతో
శిరసు మూర్కొని మునికి ఒసగెను.

కోసలాత్మజా నందనుడపుడు
కౌశికమునితో సాగునని విని
వాయువు మెల్లగ వీచెను చల్లగ
మార్గాయాసము కలుగకుండునటు.

దనుజుల భయము లేదిక మనకు
అన్నటు మ్రోగెను సురలదుందుభులు
పూలవానలు కురిసె తరువులు
చల్లగ వెలిగెను రవి అంతటను.

విశ్వామిత్రుడు ముందు నడువగా
వెనుక లక్ష్మణుడు అనుసరించగా
కోదండముతో కోమలమూర్తి
నడచెను కానన సీమలకంతట

మూడు తలలుగల పాములరీతిగ
భుజములయందు అంబుల పొదులతొ
సొమ్ములు మెరయగ దిక్కులు వెలుగగ
రక్షణ తొడుగులు ధరించియుండి

అందమునందు మన్మథు గెలచి-
బ్రహ్మ వెంబడి అశ్వని సురలన
స్కంధ విశాఖులు హరు వెంబడివలె
కౌశికువెంట సాగిరి వారు.

రామలక్ష్మణులు వెంట నడువగా
మునిపొంగెను తన మదిలో ఎంతో
నారాయణుడు నాతోడనుచును
నే తోడుందును శ్రీహరికనుచు.

ఒకటిన్నర యోజనముల దూరము
సాగిరి - సరయూ దక్షిణదిశలో
విశ్వామిత్రుడు మధుర వచనముల
"రామా! రమ్ము, జలములు గొనుము.

సమయము మించక ఆచమించుము
బలయు, అతిబల మంత్రమ్ములను
ఉపదేశించెద - అవి పఠియించిన
ఆకలిదప్పులు - శ్రమయు ఉండవు.

దనుజులు నీకు కీడొనరించరు
నిదురలోనున్నను జయించలేరు
భుజబలమందు నిన్ను మించరు
ప్రతాపసుందర! ప్రకాశింతువు

ఈ మంత్రములను బ్రహ్మ సృజించెను
కావున సామాన్యము లివికావు
బుద్ధిబలము మరి యుక్తి చతురత
లోకోత్తరమై జ్ఞానము నొసగును.

మంత్రము పొందగ నర్హములయిన
సద్గుణ సంపద యున్నది నీకు
అర్హునకిచ్చిన దానమువలన
ఫలములు కలుగును కీర్తి కలుగును."

ముని పలుకగను రామచంద్రుడు
శుచియై మంత్రమ్ముల రెండింటిని
గ్రహించెనంతట ముని చెప్పగను
శరత్కాలమున రవివలె వెలిగెను.

గురువు చెప్పినటు నిష్ఠగ చేసి
కష్టమెరుగని శ్రీమంతులట
పచ్చికపైన సుమ సుకుమారులు
నిదురించిరి ముని ముచ్చటలాడగ.

॥శ్రీరఘు రాముని॥

23 కామాశ్రమము - అంగదేశపు గాథ

రాత్రి గడచి ప్రాభాతమాయెను
ఆకులు, పచ్చిక పరచిన పక్కల
నిదురించెడి ఆ రామలక్ష్మణుల
చూచి-కౌశికుడు పలికె మధురముగ:

"కౌసల్యామాత సత్పుత్రరామ!
అరుణోదయమ్ము కాకుండలెమ్ము
నరులలో శార్దూల-సుప్రభాతమ్ము
తీర్చంగలెమ్ము దైవాదికమ్ము"

మేలుపలుకులకు మేలుకొన్న
శ్రీరామలక్ష్మణులు స్నానముతీర్చి
అర్ఘ్యమునిచ్చి గాయత్రిని అట
శ్రద్ధాభక్తితో జపియించుకొని.

సంధ్యోపాసన బ్రహ్మయజ్ఞము
సమిధాదానము ప్రాతఃసేవలు
తీర్చి-గురువుకు ప్రణామముంచిరి
సంతోషముగా బయలుదేరిరి.

గంగాసరయూ సంగమమైన
మంగళస్థలమున మూడుపాయలై
పరుగిడు గంగను-తపసులు చేసిన
పుణ్యస్థలమును చూచిరివారు.

పవిత్రమైన ఆశ్రమవాటిక
తీవ్రతపస్సులు సాగినచోటు
చూచి సంతసము నందినవారై
వివరములడిగిరి కౌశికమునిని.

అంతట ముదముతొ మౌని తెలిపెను
గరళకంఠుడు తపసులొనుండగ
శైలతనూజ సేవలుచేయగ
రూపగర్వితుడు మన్మథుడపుడు

తపోభంగము కలిగించగను
శ్రీకంఠుడు అటు హుంకరించెను
నొసటికంటితో చూడగనంత
బూదిఆయెను మన్మథుడచట.

కాముడిచ్చట శివనేత్రాగ్నికి
అంగములన్నీ ఆహుతికాగా
అనంగుడనిన పేరుతో నిలచెను
అపుడిది అయినది అంగదేశము.

ఈ ఆశ్రమము పవిత్రమైనది
శంకరుడిచట తపమొనరించెను.
కనబడు మునులు శిష్యపరంపర
పాపములేని ధర్మమూర్తులు.

శుభదర్శన ఓ సుందరరామా!
నేటిరాత్రి మనముందము యిచటే
స్నానజపములను తీర్చుకు-మనము
పవిత్రాశ్రమము ప్రవేశింతు''మన

వారిరాకను తెలిసిన మునులు
జ్ఞానచక్షువులు కలిగినవారలు
పులకితులైరి-దరికేతెంచిరి
సత్కరించి ఆతిథ్యమునిడిరి.

విశ్వామిత్రుడు కుశలములడిగెను
సాయంసమయపు సంధ్యోపాసన
ముగించి-అటనే కామాశ్రమమున
కథలతొ నిద్దురపుచ్చెను వారిని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

24 సరయూనది-తాటకావని వృత్తాంతములు

ప్రభాతసమయమునందే లేచి
ప్రాతఃకాలిక విధులను తీర్చుకు
విశ్వామిత్రుడు ముందు నడవగా
సాగిరి గంగాతీరమునకును.

మునులేర్పరచిన నావనెక్కిరి
వారందరకడ శలవులనంది
రామలక్ష్మణ సమేతుడై ముని
సంద్రము చేరెడి గంగను దాటగ.

అంతట నీటిలో పెద్దఘోషను
వినిన రాముడు వివరములడిగెను
సంతోషముతో విశ్వామిత్రుడు
సరయూ పుట్టుక చెప్పసాగెను:

"బ్రహ్మదేవుడు సంకల్పమున
కైలాసములో సరసు సృజించెను
దానిని-మానససరస్సు అందురు
జలము పారెను సరయూనదిగ.

సరయూనది-మన అయోధ్య తాకుచు
ప్రవహించుచు యిట గంగను చేరును
ఎత్తునుండి ఆ సరయూపడగ
కలిగెడి శబ్దము వినబడుచున్నది.

గంగా సరయూ సంగమమిది విను
పుణ్యతీర్థము నమస్కరించుము"
అనవిని, శ్రద్ధతొ నమస్కరించిరి
దక్షిణతీరము చేరిరి వారు.

కాలినడకను మువ్వురు సాగుచు
భీకరమై మరి జనులు తిరగని
నలగని నేల కలిగిన వనమును
చేరగ-రాముడు అడిగె మునీంద్రుని:

"క్రూరమృగములతొ నిండినదీవని
పలురకమ్ముల వృక్షములుండి
చొరగా శక్యముగాదు భీకరము
దీని వివరము తెలుపు మునీంద్రా!"

"కకుత్స్థరామా! నాయన వినుము
దారుణమైన వనమిది తెలిపెద
పూర్వము-యిది-ధనధాన్యసమృద్ధము
"మలద" "కరూశ" దేశములివియే.

పూర్వము ఇంద్రుడు వృత్రుని చంపగ
బ్రహ్మహత్యతో పాపమునంది
ఆకలి కలిగి మలము విడచుట
సంభవించగా దేవతలందరు

దివ్యతీర్థముల జలములు తెచ్చి
అభిషేకించిరి-అశుచి తొలగగ
మలదమనియును, కరూశమనియు
పేరుగాంచినవి ఈ ప్రదేశములు.

అంతటఇంద్రుడు సంతసమంది
సౌభాగ్యముతో విలసిల్లగను
వరములిచ్చె యిరుదేశములకును
సురలెల్లరను పొగడిరిప్రభువును.

అంతటినుండి ధనధాన్యములతో
అలరారెడి యీ రెండుదేశములు-
తాటకయనునొక యక్షిణియొక్క-
తాకిడికిటులివి భ్రష్టుఅయినవి.

నిరతముతాటక దుష్టచేష్టలతో
రెండుదేశముల పాడొనరించెను
కొంతదవ్వులో మార్గమధ్యమున
నివసించునుఅది-అదెమనమార్గము.

వెయ్యిఏనుగుల బలముతొపుట్టెను
కామరూపి ఆ యక్షిణి - దానికి
భర్తసుందుడు ధీమంతుడయా!
నీకులేదు ఆతాటకభయము.

నా ఆనతివిను-నీ భుజబలముతొ
దుష్టతాటకను సంహరించుము
దానిబాధ ఈ దేశములందు
నిశ్శేషముగా తీర్చుమురామా!

ఇంద్రునిపోలెడి పరాక్రమముతో
పుట్టినదనుజుడు మారీచుండు
యక్షిణిపుత్రుడు - నిరతముప్రజలను
హింసలపెట్టి భయముతొ నింపెను.

ముందుకువచ్చె సాహసిలేక
యక్షిణిభయమున ఇవి యిటులున్నవి
వివరములన్నీ తెలిపితి రామా!
వనవృత్తాంతము వింటివి తీరుగ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

25 తాటకయొక్క వివరము

అమితవిక్రముడు మునిపలుకులువిని
పురుషశ్రేష్ఠుడు రాముడుఅడిగెను
"యక్షులు బలములొ తక్కువవారు
ఆడుదిఅంతటి బలమెటు పొందెను?"

బ్రహ్మ-యక్షునికి పుత్రునీయక
అంతబలముగల బాలికనొసగెను
కన్యను, తండ్రి "ఝర్ఝుని" సుతుడగు
సునందుకొసగెను ఇల్లాలిగను.

తిరిగిపలికెను కౌశికమౌని
"వరమువలన-ఆ-అబలకుఅంతటి
బలముకలిగినది వివరించెదవిను
పూర్వము సుకేతుడను నొకయక్షుడు

తాటకసుతుడు మారీచుడుదుష్టుడు-
సునందుడంతట అగస్త్యమునిచే
చంపబడగను - తల్లీకొడుకులు
అగస్త్యమునిపై విరుచుకుబడగ.

అతిపరాక్రముడు బిడ్డలులేక
ఘోరతపస్సును ఆచరించెను
అంతటబ్రహ్మ సంతసమంది
తాటకఅనునొక కన్యను ఒసగెను.

అగస్త్యముని కోపించి శపించగ
మారీచుడు అట రాక్షసుడాయెను
అంతట, తాటక ఘోరయక్షిణి
రూపముమారి రక్కసి ఆయెను.

శాపమునంది తాటకయిచ్చట
అగస్త్యముని - తా తిరిగిన చోటుల
పవిత్రమైన వనమునెల్లను
నిర్మానుష్యము చేయసాగెను.

ఉపద్రవమ్మయి దురాచారిణగు
భయము గొలుపు - యీ దుష్టయక్షిణిని
గోబ్రాహ్మణుల హితముకొరకును
చంపుము రామా! శాంతినొసగుము.

శాపగ్రస్తయగు స్త్రీని చంపగ
ముల్లోకముల సాహసిలేడు
ప్రజాహితమగు క్షాత్ర ధర్మమిది
కావున స్త్రీయని దయచూపకుము.

రక్షకుడైన రాజు సర్వదా
ప్రజారక్షణకు దోషమునయినా
క్రూరమైనను పాపమయినను
ఆచరించుటే - కర్తవ్యమది.

విరోచను పుత్రిక - మంధర అనుస్త్రీ
భూదేవిని చంపగ యత్నము చేయగ
సురపతి - ఆమెను చంపినట్టుగా
గాధ యున్నది విను శ్రీరామా!

భృగుని ఇల్లాలు శుక్రునితల్లి
పూర్వము - ఇంద్రుని అంతము చేయగ
యత్నము చేయగ మహావిష్ణువు
ఆమెను చంపెను నిస్సంశయముగ

రాజకుమారా! అధార్మికలగు
స్త్రీలు ఎందరో - చంపబడిరయా!
మహాత్ములైన వారివల్లను
వారు మడసినటు తెలియుము నీవు"

॥శ్రీరఘురాముని॥

26 తాటక సంహారము

దశరథ తనయుడు రామచంద్రుడు
పలికెను మునితో కడువినయముగ
"ముని ఆనతి అది శిరోధార్యమని
జనకుడు తెలిపెను ఆనతినిడెను.

పితృవాక్య పరిపాలన ధ్యేయము
బ్రహ్మవాదివగు నీ ఆనతితో
ఆమెను చంపుట కర్తవ్యముగా
ఎంచెదనేను - సందేహించను

గోబ్రాహ్మణుల హితముకొరకును
ప్రజల సౌఖ్యము మదిలోనిలపి
మహిమోపేతుడ వగునీమాట
నెరవేర్చెదను ఓగురుదేవా!"

అని పలుకుచు - శ్రీరామచంద్రుడు
శత్రుతాపము, పెంచెడివాడు
పిడికిలిముడిచి నారిలాగెను
నాల్గుదిక్కులు పిక్కటిల్లెను.

తాటకావనము కంపించినది
తాటక ఎంతో తల్లడిల్లినది
మూర్ఛపోయెను-కోపమునందెను
శబ్దము వచ్చినవైపు పరుగిడెను.

కోపమునిండి వికృతమయిన
రూపము గలిగిన తాటకగాంచి
రాముడు పలికెను తమ్మునితోను
"చూడుము భీకరమైన రూపము

పిరికివానికి గుండెలవియును
మాయాబలముతొ నిండియున్నది
ముక్కు చెవులను కోసెదనిదిగో
పరుగిడజేసెద దుష్టురాలిని.

ఆడుది అయినది బ్రతికిపోయినది
కరచరణములు నరికి వేసెద
చలనములేక నేలకూలును"
అనుటయు - తాటక ముందుకు వచ్చెను.

అదిగాంచిన ఆ కౌశికమౌని
హుంకారముతో భయమునుగొలిపి
శుభమగుననుచు జయమగుననుచు
రామలక్ష్మణుల కాశీస్సులనిడె

తాటక అంతట ధూళినిలేపెను
నింగికెగసిన ధూళితొ నపుడు
రామలక్ష్మణులు ముహూర్తకాలము
తెలివిదప్పిరి - తాటక అపుడు

మాయమయ్యెను - మాయతొ యక్షిణి
రాళ్ల వానను కురిపించగను
కోపమునిండిన రామచంద్రుడు
శరపరంపరతొ అడ్డగించెను.

రాళ్లను ముక్కలు చేసివేసెను
తాటక చేతులు నరకివేసెను
అలసిన తాటక ముక్కు చెవులు
లక్ష్మణమూర్తి కోసివేసెను.

కామరూపి యగు యక్షిణి అపుడు
వివిధ రూపముల మాయలచేత
రాలవానను కురిపించుచును
అతి భీకరముగ సంచరించెను.

రాలవానను ఎదుర్కొనెడి - ఆ
రామ లక్ష్మణుల చూసి కౌశికుడు
తగిన సమయ మాసన్నమైనదని
సంతోషముతో పలికెను వారితొ.

"మాయలు నేర్చిన దుష్టురాలిది
యజ్ఞము చెరిపెడి పాపి, యక్షిణి
మాయబలముచే వృద్ధినొందును
ఎంతమాత్రము దయచూపకుము.

సంధ్యకు ముందే చంపుము దీనిని
లేనిచొ యక్షిణి బలము పెరుగును
సంధ్యాకాలము వచ్చినంతనే
పోరుట శక్యము కాకపోవును."

అంతట రాముడు అస్త్రము వదలి
యక్షిణిచేతలు నిలుపు చేసెను
మాయబలముగల తాటక - వేరే
త్రోవలేకను ముందుకు వచ్చెను.

కోపమునంది ముందుకువచ్చెడి
తాటక గాంచి రామచంద్రుడు
నిశితశరమును త్రొమ్మన నాటగ
నేలబడినది అసువులుపీడి.

తాటక వధతో - సురలు, ఇంద్రుడు
సంతోషించిరి పొగడిరి రాముని
పూజలు చేసిరి ముదమునందిరి
పలికిరి మునితో ఆనందముగా:

"ఓ మునిసత్తమ! శుభమగు నీకు
తాటక సంహారము నీ ప్రేరణ
సంతస మందిరి సకల దేవతలు
రామచంద్రుని అనుగ్రహించుము.

ప్రజాపతియగు భృశాశ్వపుత్రులు
సత్య పరాక్రముల్తైనట్టివియు
తపోబలమున సంపాదించిన
అస్త్రములొసగుము రామభద్రునికి

రాముడు అర్హత కలిగినవాడు
భక్తితొ నిన్ను అనుసరించును
స్థిర సంకల్పుడు - దేవకార్యమును
చేయవలసిన - కారణజన్ముడు."

సురలు పలికి-తమ నెలవులకరిగిరి
తాటక వధతో మునిముదమంది
రామచంద్రుని శిరసు మూర్కొని
పోదమురేపు - ఆశ్రమమునకనె.

ముని వచనమ్ములు విని సోదరులు
రాత్రి సుఖముగ గడపిరి అచట
ఆ వనమంతయు శాపము తీరి
కుబేర వనమటు శోభించినది.

యక్షిణినట్లు అంతముచేసి
సిద్ధులు, సురల ప్రశంసలంది
రాత్రి వనమున సుఖముగ గడిపి
ప్రభాత సమయము కాగా మేల్కొనె.

॥శ్రీరఘురాముని॥

27 అస్త్ర ప్రదానము

ప్రాభాతమున విధులను తీర్చి
పలికెను మౌని రామచంద్రునితొ
"తాటక వధతో తృప్తి నందితిని
అస్త్రసంపద సర్వము నిత్తును.

నేనొసగెడి యీ అస్త్రబలముచే
దేవదానవుల గంధర్వులను
ఉరగులు మొదలగు వారందరిని
వశీకరణమున జయించగలవు

శుభమగు నీకు దశరథనందన!
దివ్యాస్త్రములను యిచ్చెదనిపుడు
దివ్యమయినది శక్తిమంతమగు
దండచక్రమును ఒసగెదనీకు.

మనుజపుంగవా! ధర్మచక్రమును
కాలచక్రము అతి భీకరమగు
విష్ణుచక్రమును - ఐంద్రాస్త్రమును
వజ్రాస్త్రమును యిచ్చెదనీకు.

ఉత్తమ శూలము యిచ్చెద నీకు
బ్రహ్మ శిరస్సను అస్త్రము మరియు
ఐషీకమ్మును - ఉత్తమాస్త్రమగు
బ్రహ్మాస్త్రమును ఒసగెదనీకు.

నరపుంగవ! ఓ రాజకుమారా!
మోదకి - శిఖరి - గదలను యిత్తును
ధర్మపాశమును - కాలపాశమును
ఉత్తమమైన వరుణపాశమును,

వారుణాస్త్రమును యిచ్చెద నీకు
ఓ రఘునందన! శుష్కాశనిని,
ఆర్ద్రాశనిని - పైనాకాస్త్రము
నారాయణాస్త్రము నొసగెదనీకు.

దోషరహితుడా! అగ్నిదేవునకు
ప్రియమగు అస్త్రము శిఖరమ్మను నొక
ఆగ్నేయాస్త్రము - ప్రథనమనేటి
వాయవ్యాస్త్రము నొసగెద నీకు.

హయ శిరస్సను అస్త్రము మరియు
క్రౌంచాస్త్రమును - విష్ణు శక్తియు
రుద్ర శక్తియను - దివ్య శక్తుల
ఒసగెద నీకు కకుత్థ్సరామా !

అదేవిధముగ భయంకరమ్మగు
దానవవీరులు ధరించువాటిని
కంకాళమ్మును - కాపాలమును
ముసలము తోడుత కంకణమిచ్చెద.

వైద్యాధరమను గొప్ప అస్త్రమును
నందనమనునొక ఉత్తమ ఖడ్గము
గాంధర్వాస్త్రము - మానవాస్త్రము
ప్రశ్వాపనము - ప్రశమనమిత్తును.

సౌరమనునొక అస్త్రమునిచ్చెద
శోషణమున్నూ - సంతాపనమును
విలాపనమ్మును ఓ రఘునందన!
మదనుని ప్రియమగు మదనము నిచ్చెద.

దుర్ధర్షమును - పైశాచమును
మోహనమను దివ్యాస్త్రములన్నీ
ఒసగెద నీకు స్వీకరింపుము
మనుజ శ్రేష్ఠుడవు మహిమాన్వితుడవు.

తామసమ్మును - సౌమనమ్మును
సంవర్తనము - మౌసలమ్మును
సత్యము - మాయాధరముల నిచ్చెద
దర్పణమిచ్చెద - స్వీకరించుము.

రిపుల తేజము హరించునట్టి
భయంకరమ్మగు తేజఃప్రభము
సౌమ్యము - శిశిరము - సుదామనమును
దారుణమైన భగాస్త్రమిచ్చెద.

శీతేషువును - మానవమ్మును
అస్త్రములిచ్చెద గ్రహించు రామా!
నేనొసగిన ఈ అస్త్రములన్నీ
కామరూపములు అతిబలమైనవి.

సర్వోత్తములగు అస్త్రములివ్వి
స్వీకరించుము - సురలకు సైతము
లభ్యముగాని అస్త్రసంపద
ఒసగెద"నంచు ఉపదేశించెను.

అస్త్రమంత్రమును కౌశికమౌని
ఉపదేశించి జపమొనర్చగ
అస్త్రదేవతలు వచ్చి - రాముని
అధీనమైరి ఆనందముతో.

అస్త్రదేవతలు అంజలులొగ్గి
అధిదైవతమగు రామునితోను
పలికిరి ప్రియముగ "ఓ రఘునందన!
నీకింకరులము అయితిమి మేము."

రాముడు ముదముతొ పూజలుచేసి
అస్త్రదేవతల చేతితొ తాకి
"నిత్యము మీరు నా మనస్సును
అనుసరించు"డని ఆనతినిడెను.

అస్త్రములందిన రామచంద్రుడు
దివ్యతేజమున వెలిగెను అచట
భక్తితొ మునికి నమస్కరించి
పలికెను తీయగ సాగుచునంత.

॥శ్రీరఘురాముని॥

28 అస్త్రముల ఉపసంహారము ఉపదేశించుట

"భగవత్సముడవు ఓ మునిశ్రేష్ఠా!
అస్త్రసంపదతొ బలము నిచ్చితివి
అస్త్రబలముల ఉపసంహారము
ఉపదేశించుము దయగొని నీవు."

రాముడు అడుగగ విశ్వామిత్రుడు
"శతవక్త్రమ్ము - దశశీర్షమును
సత్యవంతము - సత్యకీర్తియు
ధృష్టము - రభసము - పద్మనాభము

ప్రతిహారతము - పరాఙ్ముఖమ్ము
అవాఙ్ముఖమ్ము - లక్షాక్షమును
విషమము మరియు దృఢనాభమ్ము
మహానాభము - దుందునాభము

సునాభకమ్ము - జ్యోతిషమున్ను
కృశనము - నైరాశ్యము - విమలమ్ము
యోగంధరము - హరిద్రమున్ను
దైత్యము - ప్రశమన - సార్చిర్మాలియు

ధృతియు - మాలి - వృత్తిమంతము
రుచిరము మరియు పితృ సౌమనము
విధూతమ్మును - మకరము - మరియు
కరవీరకరము - ధనము - ధ్యానము

కామరూపము - కామరుచియును
మోహము - ఆవరణమ్ము - జృంభకము
సర్వనాభము సంతానమును
వరణము - శీతోదరమను - వహ్నియు

భృశాశ్వతనయులు కామరూపులు
ప్రకాశవంతము మంత్రములివ్వి
ఉపసంహారము లుపదేశించెద-
పాత్రుడవీవు శుభమగు" ననుచు.

ఉపదేశించగ అస్త్రదేవతలు
తేజముకలిగి సుఖము కలుగగ
దివ్యాకృతులు కలిగినవారు
అగ్ని - ధూమము రూపముతోను

సూర్యచంద్రుల పోలిన రూపులు
రామునికంతట ప్రణామముంచి
దోసిలియొగ్గి వినయముతోను
నీ ఆనతికై వేచియుంటిమన

రాముడు ప్రేమగ వారినిగాంచి
"సమయములోన నామదినిలచి
తగు సహాయము చేయుడు మీరు
అంతవరకును స్వేచ్ఛ పొందు''డనె.

అంతట ఆ మంత్రాధిదేవతలు
ఎంతో వినయము భక్తి తోడను
రాముని కచట ప్రదక్షిణించి
మరలిపోయిరి వచ్చిన త్రోవనె.

అస్త్రములన్నిటి ఉపసంహారము
తెలుసుకు - రాముడు బయలుదేరుచు
కౌశికమునిని మధురముగాను
అడిగెను వనసోయగమును చూపుచు

"గిరిచెంతను అట మేఘము తీరుగ
పక్షుల కిలకిల రవముతోడను
మృగములు నిండిన తరుసముదాయము
వివరము నే వినకోరితి" ననెను.

"ఓ మునిశ్రేష్ఠా! గగుర్పు కలిగెడు
తాటకావని దాటివచ్చితిమి
ఈ ప్రదేశము సుఖముగ నున్నది
ఇదియొక ఆశ్రమ మన్నటులున్నది.

ఈ ఆశ్రమము ఎవరిది స్వామీ?
యజ్ఞవిఘ్నము కలిగినదెచ్చట?
యజ్ఞభూమి ఎటనున్నది? దేవా!
వివరములన్నీ తెలుపుము మాకు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

29 సిద్ధాశ్రమ వృత్తాంతము

సర్వము తెలిసిన జగన్నాయకుడు
తెలియనివానిగ అడుగుట వినిన
విశ్వామిత్రుడు వాత్సల్యముతో
వివరించెను తన ఆశ్రమగాథను:

"ఓ రఘురామా! దేవశ్రేష్ఠుడు
సకలజగత్తుకు ప్రభువగు విష్ణువు
తపోయోగములు సిద్ధించుటకై
వందల యుగములు తపమిట చేసెను.

వామనుడుగ ఉదయించకముందు
విష్ణువు తపస్సుచేసెను యిచట
కాశ్యపమౌని యీ ఆశ్రమమున
తపముచేసె నిది సిద్ధాశ్రమము.

అడిగినవారికి లేదనడెపుడు
వైరోచనుడగు బలిభూవిభుడు
సురలను, ఇంద్రుని గెలిచి-ధర్మముగ
మూడు లోకముల నేలుచుండెను.

అంతట సురలు అగ్నితొకలసి
ఇటకేతెంచి తపసులొనున్న
హరినిగాంచిరి అనిరి దీనముగ:
"బలియొక యాగము చేయుచుండెను.

యాగసమాప్తి కాకపూర్వమే
దైవకార్యము-సురలకుమేలు
చేయుడు-లేనిచొ బలి, మాకసలు
అజేయుడగును" అని ప్రార్థించిరి.

ఘటనాఘటన సమర్థుడవీవు
వామానమూర్తిగ ఓనారాయణ!
దేవతలకును మేలు చేయుమన
శ్రీవత్సాంకుడు సరియనిపలికెను.

మునిశ్రేష్ఠుడగు కశ్యపమౌని
భార్య 'అదితి'తో అతినిష్ఠగను
పుత్రుని బడయగ తపమున నుండగ
ప్రీతినంది నారాయణుడపుడు

దర్శనమివ్వగ మునికీర్తించెను
అంతట విష్ణువు వరము కోరుమన
"నా పుత్రునిగా అవతరించి-నువు
సురల దుఃఖములు తీర్చుము తండ్రీ!

నాతపమిచట సిద్ధించినది
సిద్ధాశ్రమముగ ప్రసిద్ధికెక్కును."
సరియని పలికెను శ్రీవల్లభుడు
అదితి పుత్రుడై వామనుడాయెను.

వామనుడపుడు బలికడకేగి
మూడడుగులు నేలడిగి సరియన
పెరిగినవటుడై ముల్లోకములు
నిండెను - బలిని బలిమితొ అణచెను.

ఎదిగినవటుడు వామనమూర్తి
నిండిన లోకములన్ని తిరిగి
ఇంద్రునికివ్వగ సురలు - మునులు
సంతోషించిరి కీర్తన చేసిరి.

ఇచ్చట తపసు చేసినవారికి
శ్రమకలుగదయా! ఓ రఘునందన
వామనునిలయము ఈ ఆశ్రమము
పుణ్యభూమి - నే నుందునుయిచటే.

నా యాగమును భగ్నముచేయగ
ఇచ్చోటకు ఆ దనుజులువత్తురు
నా ఆశ్రమమది అచ్చట నీవు
దుష్టులనంతము చేయుము రామా!

మనమేగునది ఆశ్రమ సీమకు
నా ఆశ్రమమది నీదేనుసుమా!"
అంతటవారు మునితో అచట
ఆశ్రమమందు అడుగుబెట్టగ

చంద్రునితో పునర్వసుతారల
జంట ఉన్నటు మునితోనున్న
రామలక్ష్మణుల గాంచిన మునులు
కౌశికమునికి పూజలు సలిపిరి.

మునుల ఆదరము సత్కారములు
పొందిన - రామ లక్ష్మణు లిద్దరు
కొంత తడవు విశ్రాంతి నందిరి
విశ్వామిత్రుని కంతట ప్రణమిలి

"ఓ మునిపుంగవ! శుభమగు నీకు
నేడే నీవు యజ్ఞము కొరకై
దీక్ష వహించుము-యజ్ఞసిద్ధిచే
సిద్ధాశ్రమము సార్థకమగును."

॥శ్రీరఘురాముని॥

30 శ్రీరాముడు మారీచుని శిక్షించి - సుబాహుని త్రుంచుట

ఉచిత సమయమున వినయకుతుకమున
రామ లక్ష్మణులు అడిగిరి మౌనిని
"ఏ సమయములో అసురులు వత్తురు
యజ్ఞవిఘ్నము నివారించెదము.

మాకు తెలియక ఆ సమయమది
అతిక్రమించుట జరుగకూడనిది"
అంతట మునులు వారితో పలికిరి
ఉత్సాహమునకు సంతసమందిరి.

"నేటినుండి మరి ఆరు రాత్రులు
మీరీ యజ్ఞము సంరక్షించుడు
కౌశికమౌని దీక్షలో నుండెను
మౌన వ్రతమును చేకొనినాడు."

కీర్తిమంతులగు రాజ పుత్రులు
మునుల మాటలు విని శ్రద్ధగను
ఆరు దినములు రేయింబవలులు
తపోవనమును రక్షణ చేసిరి.

అయిదు దినములు గడచి అంతట
ఆరవ దినము ప్రారంభమున
రాముడు - తమ్ముని హెచ్చరించెను
సంసిద్ధునిగా నుండగ చెప్పెను.

ఉపాధ్యాయుడగు కౌశికమౌనితో
ఋత్విక్కులతో కూడిన యట్టి
యజ్ఞవేదిక ప్రజ్వలించెను
కౌశికుయాగము సాగుచుండెను.

హోమద్రవ్యము పూర్తిగ నిండెను
యజ్ఞవేదిక ప్రజ్వరిల్లెను
సమంత్రకముగ యజ్ఞము సాగగ
అంతట ఆకాశములో నప్పుడు.

భయంకరమ్మగు ధ్వని పుట్టినది
మేఘము మాదిరి ఆ రాక్షసులు
మాయలు పన్నుచు పరుగిడివచ్చిరి
అనుచరులతొ ఆట నింగిని నిలచిరి.

ఆ రాక్షసులు రక్త ప్రవాహము
కురిపించగను - యజ్ఞవేదిక
కలుషితమగునని గ్రహించి రాముడు
సోదరుగాంచి పలికెనప్పుడు:

"తమ్ముడ లక్ష్మణ! దుష్టులు వీరు
మాంసభక్షకులు ఈ దనుజులను
గాలికి మేఘము చెదిరిన రీతిగ
మానవాస్త్రమున పారద్రోలెదను."

కోపించిన ఆ రామచంద్రుడు
ఉత్తమమయిన ప్రకాశమైన
మానవాస్త్రమును సంధించి అట
బొమ్మన వేసెను మారీచునికి.

శక్తిమంతమగు అస్త్రధాటికి
ఆగలేక ఆ నీచ మారీచుడు
నూరు యోజన దూరమునున్న
కడలి ఒడ్డుకు - విసరివేయబడె.

మూర్ఛ నందిన మారీచుని - తన
మానవాస్త్రము గొనిపోయెడునెడ
రాముడు తమ్మునితో పలికెనట:
"ధర్మబుద్ధిగల అస్త్రము చంపదు."

అంతట రాముడు పాపకృత్యులను
యజ్ఞ విఘ్నము చేసెడి దనుజుల
చంపెదననుచు ఆగ్నేయాస్త్రము
సుబాహుపైన వేసెను అపుడు.

అస్త్రఘాతముచే దనుజుడు అంత
అసువులువీడి నేలరాలెను
రాముడంతట వాయవ్యాస్త్రము
వేసి - దనుజులను చెదరగొట్టెను.

రామచంద్రుడు దనుజుని త్రుంచి
పూర్తిగ వారిని చెదరగొట్టి అట
ప్రకాశించెను ఇంద్రునివోలె
పూజలనందెను మునులందరిచే.

యజ్ఞ సమాప్తి అయినదనుకనే
కౌశికమౌని ఆనందముతో
రాముని చూచి పలికెను అంత
"కృతార్థుడనైతిని కీర్తిమంతుడా!

తండ్రిమాటను పాలించితివి
వీర విక్రమము చూపించితివి
నీ విజయముతో యీ ఆశ్రమము
సార్థకమాయెను సిద్ధాశ్రమమని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

31 విశ్వామిత్రుని యాగసమాప్తి-జనకుని యాగమునకు రామలక్ష్మణ సహితుడై మునులతో విశ్వామిత్రుడు తరలుట

రాజుగపుట్టి ఋషియైనట్టి
విశ్వామిత్రుని యాగముగాచి
తండ్రిమాట నెరవేర్చిన తృప్తితో
సుఖముగ నిద్రించిరి సోదరులు.

ప్రాభాతమున నిద్దురలేచి
ప్రాతఃకాల కృత్యములొనర్చి
ముందు గురువుకు-ఆవల ఋషులకు
నమస్కరించి పలికిరి తీయగ:

"ఈ సోదరులు మీ సేవకులు
తపోవంతుడవు అతి సమర్థుడవు
సేవచేయుటది కల్పించితివి
తరణోపాయము సమకూర్చితివి.

మీ ఆశీస్సులు బలము నొసగును
మీ కార్యమ్మది తెలియజేయుడు"
అనిన మాటలకు ముని ముదమందెను
అంతట మునులు పలికిరి తిరిగి:

"మిథిలానాథుడు జనక భూపతి
ధర్మాత్ముండొక యజ్ఞము చేయగ
సంకల్పించెను పోయెదమచటికి
వత్తువ రామా! మాతో నచటికి.

జనకరాజుకడ దేవదత్తమగు
అతి ప్రసిద్ధిగల ధనుస్సు గలదు
దేవరాతుడను రాజుకు - సురలు
పూర్వము యిచ్చిరి-మహిమోపేతము.

ధనుసు నెత్తగ సురాసురులకు
సాధ్యముకాదు నరులొక లెక్కా?
ఆశతో ఎందరో ముందుకు వచ్చి
సిగ్గుతో వెనుకకు పోవుచుండిరి.

రఘుకులదీపక! మహాత్ముడైన
జనకుని యజ్ఞము చూతువు రమ్ము
అమోఘచాపము హర్షదాయకము
పూజలు చేతురు ఆ చాపమునకు.

శాస్త్రవిధిగను యజ్ఞము చేసి
మెప్పించి సురలను, మిథిలానాథుడు
"సునాభ"మను ఆ దివ్యచాపమును
కోరగ - యిచ్చిరి సురలు రాజుకు."

ఋషుల మాటలు వినిరి సోదరులు
విశ్వామిత్రుడు సాగుచునంత
వనదేవతలకు నమస్సులిడెను
హిమవత్ప్రాంతము పోయెదననెను.

విశ్వామిత్రుని వెంట మృగములు
పక్షులు - చనవుగ మిత్రులమాదిరి
వచ్చెను - వాటిని ముని మురిపెముగ
మరలిపొమ్మని చెప్పిపంపెను.

దూరము సాగిరి సాయం సంధ్యలో
విధికృత్యములు శోణనదమున
తీర్చుకు-వారు కౌశిక మునియు
కూర్చొని యుండగ రామచంద్రుడు.

లతాశోభితము తరులతొ నిండిన
ఈ ప్రదేశము ఎవ్వరిదనుచు
ఉత్సాహముతో నడుగగనంత
ముదముగ కౌశికముని పలికెనట.

॥శ్రీరఘురాముని॥

32 కుశుని వృత్తాంతము

"రామా! వినుము పూర్వకాలమున
తపోవంతుడు బ్రహ్మపుత్రుడగు
కుశుడను గొప్ప మహిమాన్వితుడు
సాధుశ్రేష్ఠుడు ఉండెడివాడు.

ఉన్నత వంశమునందు బుట్టిన
విదర్భ రాజు కూతురునతడు
పరిణయమాడి సద్గుణయుతులగు
నలుగురు పుత్రుల బడసెనంతట.

"కుశాంబుడు"న్ను "కుశనాభుడును"
"ఆధూర్త రజసుడు""వసువ"ను నలుగురు
తేజోవంతులు అగు పుత్రులతో
పలికెను - భూమిని పాలించమని

బ్రహ్మకుపుత్రుడు అయినను కుశుడు
క్షత్రియ కన్యను పరిణయమాడి
పుత్రుల బడసినవాడు - పుత్రులతొ
పుడమిపాలన పుణ్యము అనెను.

ఋషి పలుకులువిని నలుగురు పుత్రులు
యోగ్యములయిన స్థలములందున
న్యాయము తప్పక రాజ్యపాలనము
చేయసాగిరి ప్రజలు మెచ్చగ.

"కౌశాంబి"ని ఆ కుశాంబుడుండి
"మహోదయమ్ము"న కుశనాభుడును
"ధర్మారణ్య" నగరమునకును
ఆధూర్తరజసుడు రాజుగ నుండి

"గిరి వ్రజపురమును" రాజధానిగా
వసువురాజుగా ఏలిరి చల్లగ
ఈ ప్రదేశమున ప్రజలందరిని
వసురాజేలెను మనసు నిండుగ.

దీనికి రక్షణ కనబడునట్టి
మహాపర్వతము లవిగో ఐదు
మగధలొ పుట్టిన "శోణ"నది అది
మణిహారమువలె పారును మధ్యలొ

పశ్చిమ ముఖమై పారును యీ నది
పచ్చని పైరుల ప్రాణము శోణ
వసువు చక్కగా తీర్చిదిద్దగ
శోభలీనె యీ ప్రదేశమంతయు.

అందములొలికే సుందరి "ఘృతాచి"
ఆమెను చేకొని కుశనాభుడట
రూపవంతులు తేజోవంతులు
నూర్గురు కన్యల బడసెను అంత.

బంగరు కాంతుల మేని సొగసుల
నిండిన వయసు పొంగులదేలి
మబ్బులయందు చుక్కలమాదిరి
ఆడుచు పాడుచు వనమున తిరిగెడి

కన్యారత్నము లందర చూచి
మన్మథ వశమున చిక్కినవాడై
వాయుదేవుడు వారలగాంచి
తనకు భార్యలై సుఖపడమనుచు

"నాకాంతలు మీరందరు అయినచొ
మరణము లేక దేవతలగుదురు"
అనిన గాలితో కన్యలు పలికిరి.
"కుల స్త్రీలతొ మాటాడుట యిటులా?

చరాచరముల నుందువు నీవు
భూత కోటులను రక్షించెదవు
పరుల పవిత్రుల చేసెడివాడవు
పవనుడవైతివి నీకిది తగునా?

మేమెవ్వరమో తెలియగలేవా?
శాపము నిచ్చి శిక్షించెదము
కానీ తపసు వ్యర్థము చేయము
ధర్మము తప్పి మసలకు నీవు.

ధర్మాత్ముడు అతి తేజోవంతుడు
అతనికి తగిన సంతతి మేము
తండ్రి నిర్ణయము – మా కానందము
మాకు భర్తలను అతడే తెచ్చును."

ఇంకక పలికిన కన్యల పలుకులు
విని కోపించి – వాయుదేవుడు
వారి దేహముల విసురుగ తిరిగి
వంకర దేహుల గావించెనట.

వికారదేహములు కలిగినయట్టి
కన్యలు గృహమున కేగగ నంత
గాంచిన తండ్రి మనను చెదిరినది
కోపమునిండెను వివరములడిగెను.

"శోకము నాపుడు తెలుపుడు నాకు
ఇంతటి దుర్మార్గమునకు ఎవడు
కారణమయ్యెను?" అడిగి అంతట
ప్రత్యుత్తరము వినగ నిలచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

33 బ్రహ్మదత్తుని వృత్తాంతము

కన్నుల నీరు కురియగ – కన్యలు
తండ్రికి సర్వము తెలియబరచిరి
అంతట తండ్రి–వారలగాంచి
పొగడెనువారి ఓరిమికెంతయు.

క్షమయే దానము యజ్ఞము క్షమయే
క్షమయే సత్యము ధర్మము క్షమయే
క్షమ సాధించగ చాలిన – భువిలో
సర్వము సాధించిన వారగుదురు.

పలికెను; ఓరిమి నిలయము రాజు
తనయల ఓర్పుకు సంతసమంది
తగిన వరునికై సచివులకూడి
కొలువుదీరి యోచించసాగెను.

అంతట "చూళి" అను నొక మౌని
నిశ్చల తపమున నున్న సమయమున
ఊర్మిళ పుత్రిక "సోమద" యను నొక
గంధర్వకన్య కొలిచెను మునిని

శుశ్రూషలతో మెప్పించగను
మదిలో కోరిక తెలియబరచమన
పవిత్రుడైన బ్రహ్మజ్ఞానియగు
పుత్రునిబడయగ కోరిక యనెను.

అవివాహితను శరణువేడితి
తపోవంతుడవు పుణ్యమూర్తివన
సంతసమందిన చూళిమహాఋషి
సంకల్పముచే పుత్రునొసగెను.

సోమదయంతట తన కుమారునికి
"బ్రహ్మదత్తు"డని పేరు బెట్టెను.
కాంపిల్యమునకు రాజై ఆతడు
ఇంద్రునిపోలి ఏలసాగెను.

కుశనాభుడు తన కన్యలందరిని
బ్రహ్మదత్తునికి రాణుల చేసెను
పాణిగ్రహణము జరిగినంతనే
వెనుకటి సుందర రూపములందిరి.

పుణ్యమూర్తియగు అల్లుని గాంచి
ఆనందించెను ఆ మహరాజు
కుబ్జరూపములు పోయిన కన్యలు
భర్త మహిమకు భక్తి నిండిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

34 విశ్వామిత్రుడు తన జన్మ వృత్తాంతము వివరించుట

కుశనాభుడు తన తనయలందరిని
భర్త వెంబడి పంపి అంతటను
పుత్రునికొరకై యజ్ఞము చేసెను
అంతట బ్రహ్మకు మానస పుత్రుడు

తనకు తండ్రియగు కుశుడంతటను
యజ్ఞము చేసిన తనయుని గాంచి
పుత్రుని బడయగ దీవనలిచ్చి
బ్రహ్మ లోకమున కేగెను అపుడు

తండ్రి దీవన ఫలియించగను
ధర్మనిష్ఠుడగు "గాధి" యనునొక
తనయుని పొందెను కుశనాభుండు
గాధితనయుడను నేనే రామా !

కుశుని వంశుడను కౌశికునిగను
గాధి కుమారుడు గాధేయునిగ
కీర్తిమంతులగు వారివల్లను
పొందితి కీర్తి పుణ్య ఫలమది

నా సోదరి, విను - దశరథనందన
పాతివ్రత్యపు మహిమ చేతను
దేహముతోను స్వర్గముకేగెను
స్వార్థరహితయై జీవకోట్లను

పునీతులనుగా చేయగదలచి
ఆకాశమును వదలి పారెను
హిమవత్పర్వత ప్రాంతమందున
తనకై లాను దిగివచ్చినది.

పుణ్యానదిగను కీర్తి గడించెను
నా సోదరి అన నాకును కీర్తియె
సత్యవతియని కౌశికియనియు
పేరుగాంచినది ఋచీకుపత్ని.

దివ్యమూర్తి - తాపుణ్యనది అయి
లోకముయొక్క హితమును కోరుచు
సుందర హిమవత్ప్రాంతము నందు
ఉన్నది సోదరి - ఉందును అచటే.

యాగనిర్వహణ నియమ విధులకై
సోదరికింత దూరమునున్న
సిద్ధాశ్రమము చేరితి రామా!
నీ విక్రమమున కోరిక తీరెను.

నా వంశమును నాగురించియు
తీరుగ నీకు చెప్పితిరామా!
ప్రొద్దుపోయినది నిద్దురపొమ్ము
ప్రయాణమునకై సిద్ధము కావలె.

తరువులు నిలచెను సవ్వడి లేక
మృగములు, పక్షులు నిదురలొ మునిగెను
నింగి నిండుగా తారలు నిండగ
కనులున్నటుల కనబడుచున్నది.

చల్లని చంద్రుడు వెన్నెల జల్లెను
నిశాచరములు మాంస భక్షకులు
రాక్షస గుంపులు భయము గొలపగ
సంచరించుచు నున్నవి నిశిలో."

కౌశికమౌని అటుల చెప్పగా
మునులందరును మేలు మేలని
పొగడిరి విశ్వామిత్ర మునీంద్రుని
వంశోద్భవులను పొగడిరి వారు.

"బ్రహ్మసమానులు మీ వంశజులు
నీవు కీర్తితో నిలచిన మూర్తివి
మీ సోదరి - నది యశమునందినది
ధర్మాచరణకు నెలవగు వంశము."

ప్రశంసలందిన విశ్వామిత్రుడు
పశ్చిమాద్రిలో సూర్యునివోలె
నిదురించెను-శ్రీరామలక్ష్మణులు
అచ్చెరువందిరి, నిద్రలొ మునిగిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

35 గంగ – ఉమల చరితము

"భక్త బాంధవలెమ్మ తెల్లవారినది
నింగి భానుడు తొంగి చూచుచున్నాడు
శుభము కలుగును నీకు శ్రీరామచంద్రా!
బయలుదేరగ నీవు సిద్ధముగనుండు."

చల్లగ పలికిన మౌని పలుకులకు
మెల్లగ లేచి పూర్వాహ్ణమున
చేయవలసిన నిత్య కర్మలు
పూర్తిచేసుకు మౌనితొ బలికెను :

"నిర్మలమైన జలకములుండి
ఇసుక తిన్నెల శోభల నిండి
లోతగు శోణను దాటుట ఎట్లు?
తెలియబరచుము తాపసోత్తమా!"

మహా ఋషులు వారేగెడి త్రోవలొ
నడచెదమయ్యా రఘుకులదీపక!"
కానన సీమల నడచుచు వారు
పవిత్ర నదియగు గంగను చూచిరి.

పావనగంగలొ స్నానముచేసి
పితృ తర్పణము నివేదనమును
శ్రద్ధగచేసి ఆ మునిశ్రేష్ఠులు
శేషము భుజించి కూర్చొనిరచట.

రామభద్రుడు అడిగె మునీంద్రుని
మూడు మార్గముల పవిత్ర గంగ
రత్నాకరుని చేరుట తెలుపుడు?
అనగా మౌని ముదముతొ తెలిపెను:

"హిమవంతుండను పర్వత రాజు
వివిధ ధాతువుల ప్రకాశించుచు
సౌందర్యములో ఎన్నిక అయిన
పుత్రిక లిరువుర కలిగియుండెను.

మేరువు పుత్రిక కోమలాంగియగు
మనోరమయె హిమవంతుని భార్య
పెద్దకూతురు-గంగ, పావని
చిన్నకుమార్తె-ఉమగా పెరిగెను.

దేవతలంతట పర్వతరాజును
దేవకార్యములు నిర్వహించుటకు
పవిత్రగంగను త్రిపథగామినిగ
ప్రసాదించుమని ప్రార్థన చేయగ

సురల ప్రార్థన విని హిమవంతుడు
ముల్లోకములకు హితముకూర్చగ
పవిత్రగంగను అందజేసెను
ఆనందించెను ముల్లోకములు.

దశరథరామా! ఆ హిమవంతుని
రెండవ కూతురు ఉమయను కన్య
తీవ్రనిష్ఠతో ఫాలనేత్రుని
తపసుచేసి మెప్పించగలిగెను.

తపోనిష్ఠయగు ఉమాబాలను
లోకపూజ్యయగు కన్యను అపుడు
ప్రసన్నుడైన శంకరునకును
ఇచ్చి-పాదములు కడిగెను రాజు.

శైల రాజసుత లిద్దరు వారు
గంగా-ఉమలు, వింటివ రామా!
ఆకాశమునకు గంగ వెడలిన
వృత్తాంతము వినిపించితి నీకు.

సురలోకమునకు అప్పుడు వెళ్ళిన
పవిత్రగంగ ఇదియే రామా!
నిత్యము-నిర్మలమైన జలములివి
శిరోధార్యములు పాపహరణములు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

36 పార్వతీదేవి దేవతలను-భూమిని శపించుట

రామచంద్రుడు అడిగె మునీంద్రుని
దేవలోకమున-మనుజలోకముల
పావనిగంగ ప్రభవించిన ఆ
వృత్తాంతమును వివరించుమనె.

ఉత్తమనదిగా వినుతికెక్కుట
శాశ్వతకీర్తిని పొందిన విధము
తెలియబరచుమన - కౌశికమౌని
గంగ చరిత్రము చెప్పెను అంతట.

"పూర్వము-శివుడు పార్వతిదేవిని
పరిణయమాడి-మక్కువనిండి
నూరు దివ్యసంవత్సరమ్ములు
గడపినగాని ఆ దంపతులకు

తనయుడు ఉదయించగలేదపుడు
బ్రహ్మ మొదలగు దేవతలందరు
భయమునందిరి-పుత్రుడు కలిగిన
తేజోవంతుని భరించుటెట్లని.

భోళాశంకరు నందరు స్తుతించి
తేజము నతనిలొ నిలుపుకొనమని
లోకములన్నీ కాపాడుమని
కోరగ-సరియనె శంకరదేవుడు.

'నా తేజమును భరించ నెవ్వరు
సమర్థులో మరి తెలుపుడు' అనగ
భూమి అందుకు సమర్థురాలన
తేజము విడచెను శంకరుడంతట.

శివుని తేజముతొ నిండిన భూమి
భగ్నమగునటు తోచగనంతట
దేవతలందరు అగ్నిని కోరిరి
'వాయువుతో, నువు, తేజము దాల్చుము.'

అగ్ని-వాయువు దాల్చిన తేజము
శ్వేత పర్వతము అయినదంతట
అగ్ని-సూర్య సదృశము అయిన
రెల్లువనమట ఏర్పడెనప్పుడు.

అగ్నినుండి అతి తేజోవంతుడు
కార్తికేయుడు జననమందెను
కృత్తికలతనిని పెంచుటచేతను
కార్తికేయునిగ వినుతికెక్కెను.

ఋషిగణమంతయు ప్రీతినందిరి
శివ పార్వతులను పూజించిరట
కానీ కోపమునిండిన పార్వతి
సురలనుగాంచి శాపమునిడెను.

'పుత్రునిబడసెడి కోరిక నాకు
తీరకపోయెను మీ కోరికచే
కావున మీమీ భార్యలు కూడ
సంతులేనివారగుటది తథ్యము.'

భూమిని కూడా శపించె పార్వతి
'పుత్రులు కలుగుట సహింపకుంటివి
కావున - పుత్ర సౌఖ్యమునందవు
ఎందరొ రాజుల భార్యగనుందువు.'

శాపమునందిన వారందరును
సిగ్గుతొ దుఃఖము నిండగచూచి
శంకరుడంతట పార్వతితోను
హిమాద్రినుత్తర శిఖరమునందు.

తపముచేయగ సాగెను అంతట
తీవ్ర తపస్సులొ లగ్నమాయెను
రామా! ఇదియే పార్వతి చరితము
గంగ ప్రభావము వివరించెద విను."

॥శ్రీరఘురాముని॥

37 కుమారస్వామి జననము

"శంకరుడంతట తపమున నుండగ
అగ్నిని ముందు నిడుకొని సురలు
బ్రహ్మనుచేరి వినయము నిండి
ప్రణామమ్ముంచి పలికిరి భక్తితొ.

ఆదికాలమున సేనాపతిగ
శంకరునొసగి దయజూచితివి
తపములొనుండెను శంకరుడిపుడు
కర్తవ్యమును తెలియబరచుమన"

సర్వ లోకముల పితామహుడగు
బ్రహ్మ పలికెను మధుర వాక్యముల
"శైలకుమారి శాపమువలన
దేవతలకు ఇక సంతు కలుగదు.

కావున - ఈమె - ఆకాశగంగ
అగ్నిదేవుడు ఈమెయందున
రిపులగెలిచెడి తేజోవంతుని
దేవసేనలకు అధిపతి నందును.

హిమగిరీంద్రుని జ్యేష్ఠపుత్రిక
గంగ - మాతయగు సత్పుత్రునికి
ఆ బాలుడును పార్వతిదేవికి
ప్రీతిపాత్రుడై యశమునందును.''

బ్రహ్మ పలుకుల ముదమునందిరి
పూజలు సలిపి స్తుతించి - అంతట
కైలాసగిరిని చేరిరి వారు
అగ్నిని కోరిరి సేనాపతికై.

సరియని పలికి హుతవాహుడట
గంగను చేరి తెలిపెను తీరుగ
"దేవతలందర అభీష్టమిది విను
దేవీ! గర్భము ధరించు నీవు."

అనలుని పలుకులు విని గంగమ్మ
రూపమునందెను మూర్తిగ నిలచెను
అంతటి సౌందర్యము నటగాంచి
శంకరు తేజము విడచెను అగ్ని.

అగ్ని విడచిన తేజముతోను
నిండెను గంగ - భరించలేక
దుఃఖము నిండి నిలబడలేక
దేవ పురోహితుడగ్నితొ పలికెను:

'వృద్ధినందిన తేజమ్మును నే
భరింపలేను అశక్తురాలను'
అనగా అగ్ని హిమగిరి చరియలొ
గర్భము నుంచగ చెప్పెను గంగకు.

దశరథరామా! గంగ అంతట
గర్భమునచట వెలువరించెను
భూమిని చేరిన దివ్య మిశ్రమము
స్వర్ణము - రజతముగా వెలుగందెను.

క్షారమువలన రాగి - ఇనుములు
అందలి మాలిన్యముతో నంతట
సీసము - తగరము లుద్భవించి, మరి
సకల ధాతువులు భువి నుదయించెను.

గర్భమునుండి వెడలిన తేజము
పర్వతప్రాంతమునంతయు ప్రాకి
స్వర్ణమైనది - అంతటినుండి
అగ్నిరూపమని బంగరునందురు.

అచ్చటనున్న తరువులు - తీగలు
పొదలు సమస్తము బంగరు ఆయెను
శరవనమందు పుట్టిన బాలుని
సేనాపతియగు దివ్య బాలుని

పెంచగ సురపతి - సురలందరును
కృత్తికలను నియమించి పంపగను
సంతోషముతో తమ బాలకుడని
వాత్సల్యముతో ఆకలి తీర్చిరి.

నేపాలిచ్చెద - నే ముందనుచును
ఆర్గురు కృత్తిక లంతటరాగా
ఆరు ముఖములతొ పాలను ద్రావెను
ఒక్కపూటలో వృద్ధినందెను.

గర్భము జారుటచే ఉదయించెను
కావున - స్కంధుడు అందురు వీరుని
కృత్తికలాతని పెంచుటచేత
కార్తికేయుడని యశము నందెను.

అతి బలవంతుని తేజోవంతుని
అసురుల జయించు అమితోత్సాహుని
దేవగణములు ముందు నిడుకొని
సేనాపతిగా అభిషేకించిరి.

ఓ రఘురామా! గంగ వృత్తాంతము
కుమార జననము వివరించితిని
కార్తికేయుని భక్తులందరును
దీర్ఘాయుష్కులు అగుదురు భువిని.

కకుత్స్థరామా! స్కందుని భక్తులు
కొమరులు - మనుమలు గలిగినవారై
భువిలో సుఖములు అన్నియు పొంది
కార్తికేయుని నెలవు చేరెదరు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

38 సగరుని వృత్తాంతము - అశ్వమేధము నారంభించుట

భువికిదిగిన గంగమ్మను గూర్చి
తెలియజెప్పెను కౌశికమౌని
"సగరమహీపతి అతి ధర్మాత్ముడు
అయోధ్య నేలెను పూర్వము - రామా!

ఎంతో చక్కగ పరిపాలించెను
సంతులేక తను పరితపించెను
వైదర్భుని కూతురు 'కేశిని', రాజుకు
పెద్దభార్య - అతి ధార్మికురాలు.

అరిష్టనేమి పుత్రిక, 'సుమతి'
అందచందముల సాటిలేనిది
సగరుని రెండవభార్యగపతితో
సర్వసౌఖ్యములు పొందుచుండెను.

భార్య లిద్దరితో రాజు వెడలెను
హిమవత్పర్వత ప్రాంతము జేరి
'భృగు ప్రస్రవణము' అనునొకగిరిపై
తపము చేసెను సంతతి కొరకై.

నూరు వత్సరము లటుల గడచినవి
భృగుమహర్షి ఆ తపముకు మెచ్చి
సంతతి కలుగగ వరము నొసగెను
కీర్తి కలుగునని ఆశీస్సులనిడె.

'నీభార్యలలో ఒక్క భార్యకు
వంశకర్తయగు పుత్రుడు కలుగును-
అరువదివేల పుత్ర సంతతి
కలుగును రెండవ భార్యకు' అనెను.

అంతట కేశిని వంశకర్తయగు
పుత్రుని వరముగ కోరుకొన్నది
కీర్తిమంతులగు అరువదివేల
పుత్రుల కోరెను సుమతి అప్పుడు.

ప్రదక్షిణించి నమస్సులుంచి
బయలుదేరెను రాజు సతులతో
'అసమంజు'డను పుత్రుని బడసెను
సగరునివలన కేశని అంతట.

గుండ్రని రూపగు గర్భ పిండమును
ప్రసవించినది సుమతి అప్పుడు
దానిని చీల్చుకు అరువది వేల
పుత్రులువచ్చిరి - వినుమిది రామా!

నేతితోనిండిన కడవలయందు
దాదులు వారిని ఉంచి పెంచిరి
యౌవ్వనదశలో అందరు పుత్రులు
అందమునందు మిన్ననిపించిరి.

అసమంజుండు రాజుకు జ్యేష్ఠుడు
తమ్ములందరిని - పిల్లలెందరినో
జలములందు పడవైచెడివాడు
వారుమునుగగ సంతసపడుచు

పాపకార్యముల నాచరించుచు
సజ్జనులను మరి హింసించగను
రాజు - అతనిని నగరమునుండి
వెడలగొట్టెను కకుత్థ్సరామా!

అసమంజునికి కుమారుడాతడు
'అంశుమంతుడు' ప్రియభాషణుడు
అతిపరాక్రముడు - అతడు జనులకు
ఎంతో హితుడై యశము గడించెను.

కొంతకాలము జరిగిన పిదప
సగరుడంతట యాగముచేయగ
సంకల్పించి ఋత్విక్కులతో
శాస్త్రోక్తముగా యజ్ఞము మొదలిడె."

॥శ్రీరఘురాముని॥

39 సగర పుత్రులు భూమినిత్రవ్వుట

సగరుడు యాగము సాగించెనని
ముని చెప్పగను రాముడు అడిగెను
"మా పూర్వీకుడు సగరుడు యజ్ఞము
చేసిన విధమును వినగోరుదు"నని.

ముదమునంది అట కౌశికమౌని
సగరుడు చేసిన అశ్వమేధమును
విశదముగా వివరించెను వారికి
తేజోవంతులు శ్రద్ధగ వినిరి.

"హిమగిరినుండి వింధ్యాచలము
నడుమనున్న ఆ పుణ్య స్థలమును
యజ్ఞము చేయుట కనువైనదియని
నిర్ణయించుకొని వదలిరశ్వమును.

కకుత్థ్సరామా! అంశుమంతుడు
మహారథముతో దృఢమగు వింటితొ
సగరుని ఆనతి మేరకునపుడు
అనుసరించెను యాగాశ్వమును.

ఇంద్రుడు అంతట మాయరూపమున
'ఉక్థ్వాహ'మను - పర్వదినమున
యాగాశ్వమును అపహరించెను
అపుడు ఋత్విజులు పలికిరి రాజుతొ:

'యజ్ఞకర్తవగు నీకపకారము -
యజ్ఞము విఘ్నము చేయుటకొరకై
ధూర్తుడు ఎవరో యాగాశ్వమును
అపహరించెనది మాకును అశుభము.

కావున నీవు వేగమె వెదకి
తురగము తెచ్చుట కర్తవ్యమ్మన
అతిబలవంతులు అరువది వేల
తనయుల చూచి రాజు పలికెను:

'దానవులెవరో దొంగిలించిన
తురగముకొరకై బయలుదేరుడు
ఆమడకొకనిగ అంచెలంచలుగ
వెదకుడు భూమిని మీరందరును.

యాగాశ్వమును-దొంగనుకూడా
పట్టుకొనక-యిక మరలకూడదు
అంశుమంతుడు, నేనును యిచటే
ఉందుము మీరు బయలుదేరు'డన

సంతోషముతో సగరకుమారులు
బయలుదేరి అట భూమిని వారు
ఆమడకొకడై శిఖరము వంటి
గోళ్ళతొ పదునగు శూలమ్ములతో

భూమిని చీల్చుచు సాగిరి అంతట
భరింపరాని ధ్వని కలిగినది
పాములు మడసెను జంతువు లరచెను
పరుగిడలేక దానవు లేడ్చిరి.

నాల్గుదిక్కులు నిండెను ధ్వనులతొ
అరువది వేల సగరకుమారులు
భూమిని చిందరవందర చేయుచు
త్రవ్విరి పాతాళము వరకపుడు.

అంతట సురలు గంధర్వులును
పన్నగులందరు బ్రహ్మనుచేరి
సగరకుమారులు చేసినదంతయు
భయముతొ నపుడు విన్నవించిరి.

'ఈతనివలన యాగము ఆగెను
ఈతడు తురగము నెత్తుకుపోయెను
అనుచు ప్రాణులను చంపుచుండిరి
భూమిని ధ్వంసము చేసిరి దేవా!'
॥శ్రీరఘురాముని॥

40 అరువది వేల సగరకుమారులు భస్మమగుట

కమలాసనుడు పలికె సురలతో
'నవద్వీపములు కూడిన భూమి
వాసుదేవునిది-ఆ మహాత్ముడు
భస్మము చేయును వారందరిని.

ప్రతి కల్పమున భూమి యిట్టులే
త్రవ్వబడునది చింతింపకుడు'
అని చెప్పగను వచ్చినవారు
సంతసమంది వెడలిపోయిరి.

భూమిని త్రవ్వి ప్రదక్షిణించి
తురగముగానక తండ్రినిచేరి
శ్రమ వివరించి తురగముగాంచెడి
మార్గోపాయము వివరించమన

పుత్రులజూచి కోపమునంది
'తురగముకొరకై తిరిగి త్రవ్వుడు
తురగములేక తిరిగిరాకుడు'
అనగ తిరిగి అటభూమిని త్రవ్వుచు.

'విరూపాక్షమను' దిగ్గజమ్మును
చూచిరి వారు - నమస్కరించిరి
అష్టదిగ్గజములన్నవి నిరతము
శిరమున భూమిని మోయుచుండును.

బరువువల్లను కలుగుబాధను
తొలగించుకొన పర్వదినముల
శిరసూగించును భూమివణకును-
తూర్పునగాంచిరి 'విరూపాక్షమును.'

ఆవల దక్షిణ దిశలో త్రవ్విరి
'మహాపద్మ'మను మదగజమునట
చూచిరివారు - ప్రదక్షిణించిరి
అంతటవారు త్రవ్వుచుసాగి

పడమటి దిశలో 'సౌమనసమ్మును
ఉత్తర దిశలో 'భద్ర' మనియెడి
మదకరీంద్రముల చూచి భక్తితో
ప్రదక్షిణించి కుశలమునడిగిరి.

తిరిగి త్రవ్విరి ఈశాన్యమున
కోపమునిండి సగరకుమారులు
అటుల త్రవ్వుచు ఒక ప్రదేశమున
దివ్య పురుషుని గాంచిరి వారు.

తపస్స్వరూపుడు దేవదేవుడగు
కపిల మహర్షిని గాంచిరి వారు
ప్రక్కనవున్న అశ్వముగాంచిరి
సంతసమంది - దురుసుతనమున

వాసుదేవుని పరుషములాడిరి
ముని వేషముగల దొంగని పలికిరి
యజ్ఞవిఘ్నము చేయు ఘాతకా!
నీకిపుడెవ్వరు రక్షణ అనిరి.

మూర్ఖుల గాంచిన మౌని అంతట
హుంకరించెను క్రోధమునిండెను
అంతట వెడలిన క్రోధజ్వాలకు
భస్మమైరి ఆ సగరకుమారులు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

41 అంశుమంతుడు యాగాశ్వము తెచ్చుట-గంగను దివినుండి భువికెట్లు దించుట అని యోచించుట

పుత్రులజాడ తెలియకపోయెను
సమయము చాలా జరిగిపోయెను
చింతతో సగరుడు అంశుమంతుని
వీరుని పంపెను వెదకుటకొరకై.

'శూరుడవీవు ధైర్యవంతుడవు
జాడ తెలుసుకొని వేగమెరమ్ము
భూమియందు అతి భీకరమయిన
భూతములుండును కావున నీవు

విల్లు-ఖడ్గములందుకు పోవలె
మ్రొక్కదగినవా రందరికచట
మ్రొక్కుచు - భక్తితో ఆశీస్సులుగొని
విఘ్నపరులను జయించిరమ్ము.'

తాత మాటలకు సరియని పలికి
బయలుదేరెను అంశుమంతుడు
భూమిని త్రవ్విన మార్గముబట్టి
అనుసరించి అట గజమును గాంచెను.

మేరువు సరియగు గజమును చూచి
ప్రదక్షిణించి అశ్వము జాడయు
వెదుకబోయిన పినతండ్రులయొక్క
వివరము లడిగెను గజరాజునట.

రవికులమ్మున పుట్టినవాడగు
తేజోవంతుడు అంశుమంతునితో
పలికెను గజము 'జయము కలుగును
అశ్వము దొరకును కార్యము తీరును.'

ఆ విధముగను అంశుమంతుడు
దిగ్గజమ్ములను చూచి-వాటిని
అడుగుచు సాగెను అవి అన్నియును
'లభించు నీకు యాగాశ్వము' అనె.

దిగ్గజమ్ములట త్రోవ చూపగను
సాగుచు అచట బూడిదకుప్పలు
గాంచినవాడై దుఃఖమునిండి
రోదించెను తన పినతండ్రులకై.

కన్నుల నీరు కురియుచుండగా
గాంచెను అచట యాగాశ్వమును
పినతండ్రులకు జలమును విడువగ
వెదకెను అచట నీటివనరుకై.

అంత దవ్వులో ఒక ప్రదేశమున
పినతండ్రులకు మేనమామయు
పక్షికులముల అధిపతి-పూజ్యుడు
ఎఱ్ఱని-పచ్చని మేనిరంగుగల

గరుత్మంతుని గాంచెను అంతట
అంశుమంతుని గాంచి ఖగపతి
ప్రియముగ బిలచి-'చింతిలవలదు
వీరి మరణము లోకసమ్మతము.

విశ్వమునిండిన విష్ణుమూర్తి-తను
కపిలునిరూపున వీరందరిని
దుష్కార్యములను చేసెడి దుష్టుల
దండించెను యీ విధముగ వినుము.

బ్రాహ్మణ కోపము దహించె వీరిని
ఉదకదానము చేయకపోయిన
ఊర్ధ్వలోకములు కలుగవు గనుక
పవిత్రతీర్థము తెచ్చుట ఉచితము.

నిస్సారమగు జలములు విడువకు
పావనిగంగను భువికే దింపుము
హిమగిరీంద్రుని పెద్దకూతురు
పవిత్రగంగతో కార్యము తీర్చుము.

భస్మరాసులపై గంగమ్మను
పరుగిడజేయుము పవిత్రమూర్తీ!
అప్పుడు వీరు నరకము చేరక
స్వర్గము చేరి సుఖములందెదరు.'

గరుత్మంతుని పలుకులు వినెను
యాగాశ్వముతో అయోధ్యచేరి
తాతకు సర్వము తెలియబరచెను
సగరుడు యాగము సలిపె దుఃఖముతో.

గంగను నేలకు దింపుట ఎట్లని
ఆలోచనతో మార్గము తోచక
ముప్పదివేల సంవత్సరములు
భూమినేలి తను స్వర్గమేగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

42 ఆకాశగంగను భరింపగ పరమశివుని ప్రార్థింపుమని భగీరథునికి బ్రహ్మ తెలుపుట

"సగరుడు స్వర్గము జేరెను రామా!
ధార్మికుడయిన అంశుమంతుని
రాజుగ అభిషేకించిరి మంత్రులు
అతని కుమారుడు 'దిలీపు'డయ్యా!

దిలీపునకును రాజ్యమునిచ్చి
అంశుమంతుడు హిమాద్రి చేరి
ముప్పది రెండు వేల ఏండ్లట
తపసును చేసి స్వర్గమేగెను.

తేజోవంతుడు దిలీపుడంతట
పితామహులకు జలక్రియలెటుల
చేయగవలెనని చింతతో నుండెను
దిలీపు కొమరుడు 'భగీరథు'డయా!

ధార్మిక చింతన కలిగినవాడగు
ఆత్మజ్ఞానియగు దిలీపునకును
యశముతెచ్చు అతి ధార్మికమూర్తి
భగీరథుడు - సత్పుత్రుడు కలిగెను.

దిలీపుడటులే గంగను దింపెడి
మార్గముతోచక - ముప్పది వేల
సంవత్సరములు రాజ్యముచేసి
ఇంద్రలోకమున కరిగెను అంత

రాజఋషియగు భగీరథుండు
రాజ్యము - మంత్రుల పాలననుంచి
గంగను భువికి దింపుటకొరకు
యత్నముచేయగ సంకల్పించెను.

గోకర్ణక్షేత్రము చేరెను అతడు
నెలకొకమారే ఆహారముతిని
జితేంద్రియుండై చేతులు ఎత్తి
దీర్ఘతపస్సును ఆచరించెను.

వేల ఏండ్లు అట తపముచేసెను
విధాతమెచ్చి అతని తపసుకు
వరము కోరుమన భగీరథుండు
భక్తితొ బ్రహ్మకు అంజలి ఘటించి

'సగరపుత్రులు నా ప్రయత్నమున
జలతర్పణము అందుకొనవలె
పావనగంగ బూడిద రాసుల
ప్రవహించినచో స్వర్గమేగెదరు.

వాణీనాథా! కులము నిలుపగ
కుమారునిమ్ము రెండవ వరముగ'-
అంతట బ్రహ్మ ఆనందించి
శుభమని పలికి వరములనొసగి

'హిమగిరీంద్రుని పెద్ద కూతురగు
గంగ - భూమిపై పడగా, - పుడమి
ఓర్వజాలదు ఆ తాకిడికి
కావున శివుని ప్రార్థించుమునువు.'

త్రినేత్రుడొకడే గంగనుదాల్చగ
శక్తిమంతు'డని రాజుకు చెప్పి
అనుగ్రహించగ గంగకు చెప్పి
వెడలెను బ్రహ్మ వచ్చిన సురలతొ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

43 గంగావతరణము

"దేవదేవుడగు కమలాసనుడు
వెడలినంతనే భగీరథుండు
బొటనవ్రేలిపై నిలబడి, రామా!
శివునిగూర్చి అట తపము చేసెను.

సంవత్సరమటు ఘోర తపముచే
ఫాలనేత్రుని మెప్పించగను
ప్రత్యక్షమైన పార్వతీపతి
గంగను శిరసున దాల్చెదననెను.

అంతట గంగ దూకెను శిరమున
శివుని శిరస్సున పడె వేగముతో
దూకెడి గంగ మదిలో తలచెను
'శివునితో కూడి ఈ వేగముతో

పాతాళము నే ప్రవేశింతును'-
గంగ గర్వము గ్రహించి పశుపతి
జటాజూటమున బందీ చేసెను
బిందువు చిందక నిలచెను గంగ.

ప్రయత్నించెను పవిత్ర గంగ
నేల దిగుటకు వశముగాకను
జటామండలము నిరోధించగ
సుడులు తిరిగెనట బహువత్సరములు.

భువికై సాగిన పవిత్ర గంగ
శివుని శిరస్సున దూకిన గంగ
జాడ తెలియక భగీరథుండు
తిరిగి శివునికై తపముచేసెను.

తపసుకు మెచ్చి గరళకంఠుడు
హిమవత్పర్వత సరస్సు నందు
బ్రహ్మ నిర్మిత బిందు సరస్సున
గర్వమునణచి గంగను విడచెను.

అటు జారిన ఆ పవిత్ర గంగ
ఏడు పాయలై అందులో మూడు
'హ్లాదిని'-'పావని'-'నళిని' అనునవి
తూర్పు దిక్కుగా సాగె వేగముగ.

మంగళతోయము లింకొక మూడు
'సుచక్షువు' మరి 'సీతయు' 'సింధువు'
సోయగమొలకగ సాగెపడమర
భగీరథునితో సాగె-ఏడవది.

భగీరథుడు తన తేరుతో ముందర
యశస్వివెంట గంగ నడచెను
పాపభంగ ఉత్తుంగతరంగ
సాగుటగాంచిరి ధన్యజీవులు.

వడిగల గంగ గలగల నడువగ
జలచరములట సొగసుగ తేలగ
సోయగమొలికెను పుణ్యభూమిని
శోభలీనినది పుడమియెల్లను.

నింగినుండి అట శంభుని శిరసుకు
శిరసునుండి అట నేలకు దిగిన
గంగను చూచిరి గంధర్వులును
సురలు, ఋషులు, యక్షులు చూచిరి.

శ్రేష్ఠములైన గజములపైన
విశాలమైన విమానములపై
మేలుతురగముల ఆశీనులు అయి
గాంచిరి గంగను కలుషవిభంగను.

భువికి దిగిన ఆ పవిత్రగంగను
అవతరించిన ఆకాశగంగను
చూడవచ్చిన సురల తేజముతో
ధరించినట్టి ఆభరణములతో.

మబ్బులు విడిన ఆకాశమది
నూరుసూర్యు లుదయించినట్లయి
రాలెడి జలచర సంపదలవ్వి
మెరపుతీగ లుదయించినట్లయె.

గంతులు వేయుచు సాగిన గంగ
నురగలు ఎగసెను నింగికి నేలకు
హంసల గుంపులు శరన్మేఘములు
నిండినట్టు ఆకాశము తోచెను.

వేగముగలిగి వొంపుల ఒదిగి
సూటిగసాగి ఎత్తును ఎక్కి
రాలలో పారి రవళులునిండి
పల్లములందు ప్రవహించుచును.

గాలి తాకిడికి అలలై నిలచి
వెనుకవచ్చెడి నీటికిలొంగి
నేలనుండి ఆ నింగిని చూచుచు
వడిగాసాగెను పవిత్రగంగ.

పాపపంకిలము పారద్రోలెడి
పంకిలమసలే లేని తోయముల
సొగసుగ జారెను ఆకాశగంగ
నేలను పరుగిడె ఆ శివగంగ.

శివుని శిరస్సున నిలచిన గంగ
అతిపవిత్రమై నిలచిపోయినది
కావున, ఋషులు దేవగణములు
నరులందరును శిరసునదాల్చిరి.

శాపగ్రస్తులై నేలకు జారిన
స్వర్గవాసులు గంగలో మునిగి
పాపముతీరి నాకము చేరిరి
శుభముల నెలవు గంగని పొగడిరి.

భగీరథునితో సాగెను గంగ
గంగతొసాగిరి సురలు, ఋషులు
యక్షులు-కిన్నర-గంధర్వులును
ఉరగులు-అసురులు-జలచరమ్ములు.

భగీరథుడు తను సాగినదిశలో
సాగినగంగ యజ్ఞము చేసెడి
జహ్నుమహఋషి యజ్ఞవాటికను
పూర్తిగ జలముతొ ముంచివేసెను.

గర్వించెడి ఆ గంగనంతను
యాజకుడైన జహ్నుమహోఋషి
కోపమునిండి త్రాగివేసెను
అచ్చెరువాయెను వచ్చెడివారికి.

అంతట సురలు ఋషులందరును
వినుతించిరి ఆ జహ్నుమునీంద్రుని
గంగను మౌనికి సుతగాజేసిరి
వాత్సల్యములో మునిగెను ఆ ముని.

తేజోవంతుడు సంతుష్టుడయి
చెవిలోనుండి విడచెను గంగను
కావున రామా! జహ్నుసుతయని
జాహ్నవియనుచును గంగనందురు.

భగీరథుని రథ మార్గము సాగుచు
కడలిని కూడా చేరెను గంగ
పవిత్రమూర్తి మనోరథమ్మును
తీర్చగ దిగెను పాతాళమునకు.

అతి ప్రయత్నము ప్రయాసతోను
భగీరథుడు - తను పవిత్ర గంగను
గొనిచేరెను అట భస్మరాసులను
సగర పుత్రులను స్వర్గము జేర్చెను."

॥శ్రీరఘురాముని॥

44 సగర పుత్రులకు ఉత్తమలోక ప్రాప్తి

"పాతాళమునకు గంగ పారెను
భస్మరాసులను ముంచివేసెను-
బ్రహ్మ అంతట భగీరథునితో
పలికెను- 'రాజా! ధన్యుడవైతివి.

అరువదివేల సగర పుత్రులు
తరింపబడిరి నీయత్నమున
సురలవోలె వారందరు - రాజా!
స్వర్గము చేరిరి పాపము తీరి

కడలిలో జలము ఉండు వరకును
ఉందురు వారు నాలోకమున
పవిత్ర గంగ నీ కుమార్తె యగు
ప్రసిద్ధినందును నీ నామముతో.

స్వర్గ - మర్త్య - పాతాళముల
ప్రవహించెడి యీ పవిత్రగంగ
త్రిపథ అనుచును పిలువబడును మరి
భగీరథిగను వినుతికెక్కును.

రాజా! నీవు సగర పుత్రులకు
గంగతో శ్రద్ధగ తర్పణమిమ్ము
నీ ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకొనుమయా!
ధార్మికశ్రేష్ఠుడు సగరుని వలన

కీర్తిమంతుడగు అంశుమంతుడును
రాజఋషియు - మరి నాతో సమమగు
తపోవంతుడగు దిలీపువలనను
గంగను తెచ్చుట జరగకపోయెను.

గంగావతరణము చేయించితివి
యశశ్చంద్రికలు వెలుగును నిరతము
ధర్మకార్యముల పొందగదగిన
బ్రహ్మలోకమున స్థానమందితివి.

ఓ నరశ్రేష్ఠా! గంగలో మునిగి
పునీతుడవయి పుణ్యమునందుము
పెద్దలందరికి తర్పణమ్మలిడి
మరలిపొమ్ము నే-పోయెదరాజా!'

దేవలోకమున కేగెను బ్రహ్మ
ధర్మసమ్మతిగ జలతర్పణములు
పెద్దల కిచ్చి భగీరథుండు
రాజ్యము చేరి సుఖముగ నేలెను.

రామా! అపుడు లోకమంతయు
శోకముతొలగి సుఖశాంతులతో
సిరిసంపదలతొ హర్షము నిండగ
భగీరథుని పరిపాలన సాగెను.

గంగాదేవి వివరమునంతయు
సవిస్తరముగా తెలియబరచితిని
కుశలమునీకగు శుభములు కలుగును
సంధ్యాసమయము దాటుచున్నది.

ధనము-యశము-పుత్రసంపద
స్వర్గముకూడా కలిగించునదగు
గంగదిగిన ఈ వృత్తాంతమును
వినిపించినచో ధన్యులగుదురు.

శ్రద్ధగ వినిన వారి పాపములు
తొలగును - కోరికలన్నీ తీరును
చెప్పినవారి పితృదేవతలు
ప్రీతి నందెదరు సురలు విందురు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

45 క్షీరసాగర మథనము

విశ్వామిత్రుని పలుకులు వినుచు
రామలక్ష్మణులు ముదమునందిరి
రామచంద్రుడు మునితో పలికెను
పుణ్య చరిత్రను చెప్పితివనెను.

సగరపుత్రులు త్రవ్వినదగుటచె
వృద్ధిపొందిన సాగరచరితము
గంగ భూమిని అవతరించుట
పాతాళమునకు సాగుటవింటిమి.

పుణ్యగాథను మదిలో తలచుచు
నిదురించెను శ్రీరామచంద్రుడు
ప్రాతఃకార్యములన్నీ తీర్చుకు
పలికెను మునితో కడువినయముగ.

"తపోసత్తమా ! పుణ్యచరిత్రను
వింటిని, రాత్రి క్షణముగ గడిచెను
త్రిపథగామిని గంగానదిని
దాటుటకొరకీ నావనుతెచ్చిరి.

పుణ్యకార్యములు సలిపెడిఋషులు
దాటయోగ్యమీ నావనుచూడుము
పూజ్యుడవగు నిను దాటించుటకు
తెచ్చిరి నావను గంగనుదాటగ"

నదిని దాటి ఆ పుణ్యమూర్తులు
గంగకు ఉత్తరతీరముజేరి
ఋషులందరకు పూజలు సలిపి
'విశాలాపురి' చూచిరివారు.

అంతట విశ్వామిత్రుడు వారితొ
సుందరమైన దివ్యము అయిన
స్వర్గముపోలు విశాలాపురి
చేరెను-రాముడు వివరములడిగెను.

"ఓ మునిపుంగవ! విశాలాపురి
ఏ మహరాజుచె పాలింపబడె?
శుభమగు నీకు తెలియబరచు"మన
కౌశికమౌని ఆరంభించెను.

"రామా! వినుము దేవేంద్రుని కథ-
ఈ ప్రదేశమున జరిగినయట్టి
వృత్తాంతమును వివరించెదను
కృతయుగమందలి విషయము వినుము.

'దితి'పుత్రులు అతిబలవంతులుగ
'అదితి'పుత్రులు బలమును ధర్మము
కలిగియుండిరి-వారందరకు
ముదిమి-మరణము-రోగము గెలువగ.

ఎటుల సాధ్యమను ఆలోచనతో
క్షీరసాగరము మథనముచేసి
అమృతపానము చేయగదలచి
మందరనగము కవ్వము చేసిరి.

కవ్వపుత్రాడుగ వాసుకినుంచి
వేయిఏండ్లట చిలికిరి సంద్రము
ఒరిపిడికోర్వక వాసుకి అపుడు
కక్కెను హాలాహలము నచ్చట.

హాలాహలపు జ్వాలలెగయగా
హాహాకారము చేయుచు వారు
హరుని ప్రార్థన సలిపిరి అంతట
హరునితొ హరియు ప్రత్యక్షమయి.

పలికెను హరి అట శంభునితోను
వేల్పుల పెద్దవు-నీవు విషమును
మంచి మనసుతో స్వీకరించుమన
హరుడు కంఠమున నిలిపె విషమును.

తిరిగి చిలుకుట సాగుచుండగా
మునిగెమందరము సాగరమందు
అంతటవారు హరిని వేడిరి
ఆశ్రితులందరి పారిజాతమని.

విష్ణువు వారి మొరవిని వచ్చెను
ఆదికూర్మమై మందరగిరిని
వీపునదాల్చి-సాయముచేయగ
పాలసముద్రపు మథనము సాగెను.

వేయివత్సరము లటు చిలకగను
కమండలమును దండముదాల్చిన
ధన్వంతరియు-తేజోవంతులు-
అప్సరసలును ఉద్భవించిరి.

జలవికారమగు పాలను చిలకగ
వచ్చిన రసమున ఉద్భవించిన
సుందరాంగులు-వారందరిని
అప్సరసలు అని అందురు రామా!

అరువదికోట్ల అప్సరసలట
పరివారముతో పుట్టినవారిని
దేవ, దానవులు గైకొనలేదు
సాధారణులై పోయిరివారు.

సముద్రమునకు అధిదేవతయగు
వరుణుని కూతురు - భాగ్యశాలి యగు
సురాధిదేవత - 'వారుణి' - మదవతి
భర్తను పొందగ వెదకుచు వచ్చెను.

వారుణినపుడు స్వీకరించనిచె
అసురులాయిరి దైత్యులందరు
సురను గ్రహించిన అదితితనయులు
సురలైనారు వారుణి నందిరి.

ఓ నరశ్రేష్ఠా! చిలికెడికడలి
గర్భమునుండి ఉచ్చైశ్రవమను
ఉత్తమాశ్వము - కౌస్తుభమణియు
అమృతమున్నూ ఉద్భవించినవి.

రామా! అమృత మందగనపుడు
మడసిరి ఎందరో యిరుపక్షములలో
జగన్నాథుడు జగన్మోహినిగ
మాయతో అమృత మపహరించెను.

మహాశక్తియు బలవంతుడగు
విష్ణువు నెదిరి సమసిరి ఎందరో
అదితి తనయులగు సురలంతటను
దితితనయులగు అసురుల జంపిరి.

దితిపుత్రులను దేవేంద్రుడట
అంతముచేసి రాజ్యము నంది
ఋషులు, చారణులు గూడిన లోకము
ముదమందగను పరిపాలించెను.

॥ శ్రీరఘురాముని॥

46 దితి తపస్సు-దితి గర్భమునుదేవేంద్రుడు ఖండించుట

"మరీచి పుత్రుడు కాశ్యపమౌని
అతనిని గాంచి భార్య 'దితి'అట
పుత్రశోకమున మునిగిపోయెను
తపసు చేయుటకు ఆనతి కోరెను:

'స్వామీ! సురలు నా పుత్రులను
అంతము చేసిరి - అందుకు నేను
తపసు చేసెద - ఇంద్రుని చంపగ
చాలిన పుత్రుని ఒసగుము' అనగ

దుఃఖము నిండిన దితితో పలికెను
శుభము కలుగునని దీవనలిడెను
'పుత్రుడు కలిగెడివరకును నీవు
నియమ నిష్ఠతో శుచిగా నుండుము.

పరిశుద్ధముగ నీవుండినచో
వేయివత్సరము లవిగడవగనే
నా అనుగ్రహము అందిన నీకు
కొమరుడు కలుగును' అనె కాశ్యపుడు.

ఓ నరశ్రేష్ఠా! దితిఅంతటను
సంతోషముతో 'కుశప్లవనము'న
ఘోరతపసులో నిమగ్నమయ్యెను
ఇంద్రుడు గ్రహించి సేవలుచేసెను.

దర్భలు-అగ్ని-ఫలములు-కట్టెలు
దుంపలు-మొదలగువన్నీ చేర్చుచు
పరిచర్యలతో దేవేంద్రుడట
కొమరునిరీతిగ సేవలుచేయగ

గడువగు-వేయి వత్సరమ్ములవి
గడుచుసమయమున దితి పలికెనట:
'వత్సా!నాకు, నీతండ్రియగు
కాశ్యపమహఋషి వరమునొసగెను.

ఇంద్రునిచంపగ చాలినవీరుడు-
నీకుతమ్ముడు-ఉదయించుటకు
మిగిలియున్నవి పదివేండ్లికను'
అనె అతడింద్రుండని తెలియకను.

అంతట దితిఅట అలసటనిండి
సూర్యుడునడిమికి చేరు సమయమున
పాదములుంచెడి దిక్కునందున
శిరసునుంచి-తా నిద్రలోమునిగెను.

సురపతి ఇంద్రుడు అదేఅదనని
ఆమెగర్భమును ఏడుముక్కలుగ
ఖండించగను శిశువట ఏడ్చెను-
వినగా రాముడు కలవరపడెను.

గర్భమునందలి శిశువేడ్వగను
వలదని ఇంద్రుడు అనునయించగ
చంపకుచంపకు అనెనుడితిఅట
తల్లిమాటవిని ఇంద్రుడు అపుడు

గర్భమునుండి వెడలివచ్చెను
దితితో పలికెను - 'తల్లీ! నీవు
అనాచారముగ నిదురించుటచే
శుచిత్వమ్మును గోల్పోయితివి.

నన్నుచంపగా చాలినశిశువును
అదేఅదనని ముక్కలుచేసితి
నా అపరాధము క్షమించవమ్మా!
శుచిగా నీవు లేనిఫలమిది.'

॥శ్రీరఘురాముని॥

47 సప్తమరుత్తులవృత్తాంతము - విశాలాపురి వివరణము

"అతడు ఇంద్రుడని తెలిసినంతను
దితి పలికెను అతిదుఃఖమునిండి
'శుచినివదిలి నే నుండుట వలన
నాగర్భమది నిష్ఫలమయినది.

నీఅపరాధము లేనేలేదు
కావున నీవు దోషివికావు -
సప్తఖండముల గర్భపిండము
సప్తమరుత్తులుగా ఉదయించి

'మారుదః'-అన-రోదించకుడని
అంటివికావున-మరుత్తులగుదురు
దివ్యరూపముల స్వర్గమునందు
సంచరించెదరు-దేవతలగుదురు.

బ్రహ్మలోకమున-ఇంద్రలోకమున
మూడవవాడు వాయువు అనబడి
నాల్గుదిక్కులలొ మిగిలిన నలుగురు-
ఏడ్గురు స్వర్గమునందు ఉందురు.'

దితితో పలికెను దేవేంద్రుడు అట:
'తల్లీ! నీవు పలికినట్టుగా
పుత్రులు ఏడ్గురు దేవతలగుదురు
నీకు శుభమగు నమ్ముము' అనెను.

రామా! అటుల దితి, దేవేంద్రులు
తల్లీకొడుకులు-సప్తమరుత్తులు
స్వర్గము చేరిరి, పూర్వగాథ యిది"
అనుచు చెప్పెను కౌశికమౌని.

"ఈ ప్రదేశమున దేవేంద్రుడు-తను
దితికి సేవలు చేసియుండెను
ఇక్ష్వాకువునకు 'ఆలంబస'తో
'విశాలుడనెడి' పేరుగాంచిన

ధర్మశీలియగు పుత్రుడు కలిగెను
అతడు-'విశాల'-అను నీ నగరము
నిర్మించెను-ఆ రాజుకు పుత్రుడు
'హేమచంద్రుడు' అతిబలవంతుడు.

రామా! వినుము హేమచంద్రుని
కూరిమిపుత్రుడు 'సుచంద్రు'డయ్యా!
అతని కుమారుడు 'ధూమ్రాశ్వుడ'యా!
'సృంజయుడా'తని వంశాంకురము.

సృంజయనృపతికి పుత్రుడు-వీరుడు
'సహదేవుం'డను పేరున బరగెను
అతని పుత్రుడు కుశాశ్వుడనెడి
మహాధార్మికుడు పుడమినేలెను.

కుశాశ్వకొమరుడు 'సోమదత్తుడు'
'కాకుత్థ్సుడు' ఆ రాజు సుపుత్రుడు
అతని తనయుడు సురసమానుడు
'సుమతి'-యిచ్చట వసించుచుండెను.

ఇక్ష్వాకు సంతతి అతని చలవచే
ఈ విశాలను ఏలిన రాజులు
అతివిక్రములు దీర్ఘాయుష్కులు
ధర్మశీలురై యశముగాంచెదరు.

రామా! మనమీరాత్రి యిచటనే
సుఖముగ గడిపి-రేపటిరోజున
జనకుని చూడగ పోదము" అనెను.
అంతట సుమతి వచ్చెను భక్తిగ.

యశోవంతుడు సుమతి అచటకు
విశ్వామిత్రుని చూడగవచ్చెను
బంధులు, ఋత్విక్కులు-అందరితో
పూజలు చేసెను కౌశికమునికి.

కుశలమునడిగి మునితో పలుకుచు
"నీ దర్శనమున ధన్యుడనైతిని
నాదేశమిది పునీతమైనది"
అని మహరాజు ఆనందించెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

48 అహల్య శాప వృత్తాంతము

కుశలములడిగి సుమతి పలికెను
"కౌశికమౌనీ! నీకు శుభమగు
సురలను పోలిన యట్టి వీరులు
గజ-సింహముల నడకలు గలిగిరి.

శార్దూలమును వృషభరాజులతో
పోలినవారీ సుందరమూర్తులు
పద్మసుందర విశాలనేత్రులు
ఖడ్గము-ధనుసు-తూణీరములతో.

సౌందర్యములో అశ్వనిసురలు
యౌవ్వనరేఖలు విరసెడివారు
స్వేచ్ఛగ-దివిని వదలి భువికిట
దిగిన దేవతల పోలెడి వీరు.

సూర్య-చంద్రులు నింగినున్నటు
ఈ దేశములో ఉదయించిరయా!
ఎవ్వరు వీరు, కాలినడకను
ఇచటకు వచ్చిరి వివరములే"మన.

కౌశికమౌని తెలిపెను తీరుగ
సిద్ధాశ్రమమున బసచేయుటది
దుష్టరక్కసుల త్రుంచుట మొదలగు
వివరములన్నీ వినిపించగను.

దాశరథులను చూచిన సుమతి
ఆనందముతో పొంగిపోయెను
అతిథులకెంతో శ్రద్ధాభక్తుల
పూజలుచేసి పుణ్యమునందెను.

సత్కారములు స్వీకరించి అట
రాత్రిగడపి మరునాడుదయమున
మిథిలకు చేరిరి రామలక్ష్మణులు
ముదముతో మునులు నడచిరి తోడు.

మిథిలను చూచి మునులు మురిసిరి
జనకపురికట శుభము పలికిరి
మిథిలకు చేరువనున్న ప్రదేశము
అందువున్న ఒక ఆశ్రమమును గని.

ప్రాచీనముఅగు ఆశ్రమవివరము
నిర్జనమ్ముగా నుండెడివిషయము
మునినెలవగు- ఆ సుందరస్థలము
గాథతెలుపమని రాముడుఅడుగగ

"ఈ ఆశ్రమము ఎవరిదొ నుడివెద
ఎవరికోపమున శాపమునందెనొ
వివరించెదవిను ఓ నరపుంగవ! -
గౌతముడనెడి ఋషిసత్తముడు

అహల్య ఆతని అర్ధాంగిగను
సేవించగను ఎన్నోఏండ్లిట
తపసుచేసెను-ఆ మహాత్ముని
తపోధనమిట నిలచినదయ్యా!

గౌతముడిచట లేనిసమయమున
అతిసాహసి-ఆ నాకలోకపతి
అహల్యతోను అక్రమమయిన
సంబంధమును కోరివచ్చెను.

గౌతమమౌని వేషముతోను
వచ్చి - ఇంద్రుడు పొందుకోరెను
అంతటి ఇంద్రుని - మునివేషములో
గాంచెను వనిత - మనసు చెదరినది.

వశము తప్పినది - నీతి తప్పినది
ఇరువుర క్షేమము కొరకై త్వరగా
పొమ్మనె - భర్త రాక పూర్వమే.
ఇంద్రుడు కొమ్మను వదలిపోవుచు

దేవదానవుల గెలిచెడివానిని
తపోబలముతో నిండినవానిని
పుణ్యతీర్థముల తడిసినవాడగు
ప్రకాశించెడి అగ్నితేజమును

దర్భలు - సమిధలు చేతధరించిన
గౌతమమునిని గాంచినవాడై
ఫాలనేత్రునే చూచెను అతనిలో
ధర్మతేజముతో ముఖము మాడెను.

విషయము తెలిసిన గౌతమమౌని
ముని వేషములో ఇంద్రుని గాంచి
పలికెను - "నీవు నా రూపమునకు
కళంకమేర్పడ చేసినవాడవు.

కాంతలపైన ఇంత మక్కువా?
మగతనమునకిది మంచి కలుగునా?
తగునీశాపము - ఇపుడే నీకు
తెగును బీజములు - నేల రాలును."

శాపము తగిలి దేవేంద్రునికి
రాలిపడినవి బీజములపుడు
గౌతము శాపము దేవేంద్రునికి
'నీతి' నేత్రమును తెరిపించినది

అహల్యకపుడు శాపము నిడెను
అతివ కన్నులు తెరిపించుటకు
"వేల ఏండ్లిట వాయు భక్షణతో
తపము చేయుచు నేలపడుండుము.

పాపివి నీవు - ధూళిలో నుందువు
కనబడినంతనె పాపము కలుగును
కావున, నీవు జనుల కంటికి
కనబడకుండా కదలక యుందువు.

దశరథ తనయుడు రామచంద్రుడు
ఉదయించగను ఆ కిరణముల
పవిత్రురాలవు అగుదువు నీవు
నీతి వెలుగులో మునిగెదవపుడు.

రామచంద్రుడు ఆతిథ్యము గొన
లోభము - మోహము తొలగిన నీవు
భద్రముగా నా చెంత జేరెదవు
నీ తేజము నువు పొందెదవపుడు."

అటుల పలికి ఆ తేజోమూర్తి
అపవిత్రమ్మగు - అతివ నహల్యను
పవిత్రురాలై రమ్మని పలికి
తపసుకు వెడలెను హిమగిరి చెంతకు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

49 రామకిరణములతో అహల్యా శాపవిమోచనము

అంతటఇంద్రుడు-సిగ్గుఅగ్గిలో
కాలిపోవుచు-పలికెసురలతొ
గౌతముతపము పరీక్షించితి
క్రోధము నామున గెలవకపోయెను.

దేవకార్యమును సాధించితిని
అతనితపసది వ్యర్థముఅయినది
శాపగ్రస్థుడను అయితినినేను
తిరిగిసరియగు మార్గము తెలుపుడు."

ఇంద్రునిపలుకులు విని సురలందరు
అగ్ని-మరియు మరుద్గణములతొ
పితృదేవతల సమీపించిరి
కోరిరివారిని-వినయముతోను.

"మేకబీజములు దేవేంద్రునికి
అమర్చగా మీరనుగ్రహించుడు
ఇంతటినుండి యజ్ఞమునందు
బీజమువదలి మిగిలినమేకను

హవిస్సుగా మీకర్పించగను
సంతుష్టిగ మీరందుకొనెదరు"
అనగనువారు సరియనిపలికిరి
మేకబీజములు ఇంద్రునికమరెను.

"తేజోవంతుడవగు రామయ్యా!
రావయ్యా, నువు ఆశ్రమభూమికి
శాపముతొలగును అహల్యకిపుడే
పుణ్యతీర్థమున మునుగునుమునిసతి."

కౌశికమౌని మాటలువినిన
రాముడు-తమ్మునితోనంతటను
అడుగిడెనపుడు ఆశ్రమమందు
వేయి సూర్యులుదయించెనప్పుడు.

సౌందర్యముతో నిండినఅతివ
శాపమనియెడి తమస్సుతొలగగ
మేఘముకప్పిన చందమామయై
నీటిలొకనబడు సూర్యబింబమై

కనుపించెను-శ్రీరామచంద్రునకు
దర్శనభాగ్యము కలిగెనహల్యకు
అంతట-రామ లక్ష్మణులిద్దరు
ఆమెపాదముల ప్రణామమునుంచిరి.

అతిభక్తిగను అహల్య-వారికి
అర్ఘ్యము-పాద్యము-ఆతిథ్యములు
ఒసగగరాముడు శాస్త్రసమ్మతిగ
స్వీకరించెను-ఆమె తరించగ.

దేవదుందుభులు మ్రోగినవపుడు
పూలవానలు కురిసినవంతట
అచ్చర-గంధర్వులు ముదముగను
నృత్య-గీతములు నింపిరినింగిని.

తపోబలమున శుద్ధికాబడి
రామకిరణముల శాపముతొలగిన
అహల్యకంతట సురలందరును
పూజలుచేసిరి ముదమునందిరి

తేజోవంతుడు గౌతమమౌని
సతితోపూజలు సలిపెరామునకు
రాముడు - వారి పూజలనంది
మిథిలకు సాగగ వెలుగులు సాగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

50 విశ్వామిత్రునకు జనకుని స్వాగతము-జనకుడు రామలక్ష్మణుల వివరములు అడుగుట

తమ్ముని గూడి రామచంద్రుడు
కౌశికమునిని ముందు నిడుకొని
ఈశాన్యముగా మిథిలానాథుని
యజ్ఞశాలకు చేరెను అంతట.

కౌశికమునితో పలికె దాశరథి
"జనకుని యజ్ఞ సంబారములు
చక్కగ నున్నవి - వివిధ దేశముల
వేదవేత్తలు వేలు వచ్చిరి.

భూసురోత్తములు ఋషులు వచ్చిరి
నిండుగ నున్నవి బండ్లతొ సరుకులు
యాగ ప్రదేశము జనసమ్మర్ధము
మనము ఎచ్చట వసించవలెనో?"

విశ్వామిత్రుడు - అనువగుస్థలము
జలసమృద్ధము అయిన ప్రదేశము
జనసమ్మర్ధము లేని నెలవులో
నివసించగ - ఏర్పాటును చేసెను.

విశ్వామిత్రుడు ఏతెంచెనని
వినిన జనకుడు - పురోహితుడగు
శతానందుని ముందు నిడుకొని
వినయముతోను ఎదురు వచ్చెను.

ఋత్విజులందరు శాస్త్రోక్తముగా
రాజుతొకలిసి కౌశికమునికి
పూజలు చేసిరి - కౌశికుడపుడు
వారిపూజలు అంది ముదముతో

కుశలము అడిగెను జనకరాజును
యజ్ఞము నిర్విఘ్నముగా జరుగుట
ఆదిగాగల వివరములన్ని
అడిగి - కుశలము అందర నడిగెను.

జనకరాజు తలవంచి వినయమున
ఉచితమైన ఒక ఆసనమందు
కౌశికమౌనిని - అలంకరించగ
కోరెను, అతడు సుఖముగ కూర్చొనె,

మిథిలానాథుడు పలికెను ముదముతొ
"కౌశికమౌనీ! నీ దర్శనమున
యజ్ఞఫలము నేనందితినయ్యా!
నీదురాకతో ధన్యుడనైతిని.

బ్రహ్మఋషీ! యిక యజ్ఞ సమాప్తికి
పదిపై రెండు దినములున్నవి
హవిసునుగొనగ సురలువత్తురు
వారల గాంతువు ఇచటే వుండుము.

ఆనందముతో జనకభూపతి
అంజలి ఘటించి కౌశికమౌనికి
"సురలను పోలిన వీరులువీరు
గజ - సింహముల నడకలు కలిగి

సూర్య-చంద్రులు నింగినున్నటు
ఈ దేశములో ఉదయించిరయా!
ఎవ్వరువీరు? కాలినడకను
ఇచటకువచ్చిరి - వివరములే"మన

శార్దూలమును-వృషభరాజులతొ
పోలినవారీ సుందరమూర్తులు
రమ్యసుగాత్రులురాజీవాక్షులు
ఖడ్గము-ధనుసు తూణీరములతొ

జనకుని పలుకులు వినికౌశికుడు
తెలిపెను-వారు దాశరథులు అని
సిద్ధాశ్రమమున తనతో గడపుట
దనుజులనంతము చేయుట-మరియు

సౌందర్యములో అశ్వని మూర్తులు
యౌవనరేఖలు విరసెడివారు
కార్యార్థమ్ముగ నాకముపీడి
దిగిన దేవతల పోలెడివీరు

విశాలాపురి సందర్శించుట
అహల్యాశాపము తొలగజేయుట
గౌతమమునిని దర్శించుటయు
శివునిధనుస్సును చూడవచ్చుటయు

తీరుగ-వివరము లన్నీతెలిపెను
రామలక్ష్మణుల నిరువురగాంచిన
మిథిలానాథుని మనసుపొంగెను
సోయగమొలికెను జనకపురమున.

॥శ్రీరఘురాముని॥

51 శతానందుడు రామచంద్రునికి గాధేయుని గాథను తెలుపుట

విశ్వామిత్రుని పలుకులువినిన
గౌతమమౌని పెద్దకుమారుడు
శతానందుడు తపోధనుడుఅట
పులకితుడయ్యెను రామునిగాంచి.

పుణ్యాసాధ్వి మా అమ్మ అహల్య
లోకపూజ్యుడగు రఘురామునికి
పూజలుచేసెన? పుణ్యమూర్తియై
విధికృతమంతయు తెలియబరచితివ?

కౌశికమునితో పలికెనుఅపుడు
"స్వామీ! నీవు చెప్పినరీతిగ
మాతృమూర్తి-శ్రీరామచంద్రునికి
కనబడి-ధన్యత నందెన? చెప్పుము.

శుభమగు నీకు విశ్వామిత్రా!
రామ దర్శనము చేసిన జనని
పితృదేవుని చెంతజేరెనా?
రామపూజ వారిద్దరుచేసిర?''

శతానందుని సంతోషముగని
కౌశికమౌని పలికెను తీరుగ
"సమయమునుమించక కర్తవ్యముగ
సర్వముచేసితి శుభములుకలుగగ.

జమదగ్నితొశోభిలు రేణుకవోలె
అహల్యచేరెను గౌతమమునిని."
ఆనందించెను శతానందుడు
తీరుగపలికెను రామునిచూచి.

"రామా! నీకు స్వాగతమయ్యా!
అపజయమెరుగని కౌశికమౌని
ముందు నిలచుటన - హితము కూర్చుటే
తపోశక్తిచే బ్రహ్మఋషి అయి.

రక్షగనీతో ఉండుటవలన
ధన్యుడవైతివి ఓ రఘురామా!
శత్రువులందర గెల్చినమౌని
ధర్మము నెరిగిన రాజై ఏలెను.

ప్రజాపతియగు "కుశు" రాజునకు
"కుశనాభు"డను కుమారుడుండెను
ఆ కుశనాభుని కొమరుడు "గాధి"
గాధితనయుడీ తేజోవంతుడు.

వేలయేండ్లు గాధేయుడుతేడై
పరిపాలించెను ప్రీతిగ రాజ్యము
వనములు - నదులు - పర్వత పంక్తులు
ఆశ్రమమ్ములను చూచుచు అతడు

ప్రశాంత నిలయము అగునాశ్రమము
సిద్ధ చారణులు సేవలు చేసెడి
బ్రహ్మ ఋషులతో దేవఋషులచే
తపస్సిద్ధిని పొందినవారితొ

పక్షుల కిలకిల రావమ్ములతో
జింకలతో అలరారుచుండెడి
కోపము గెలిచిన మనోనిగ్రహులు
తపోబలమును నిండినవారితొ

వాయుభక్షకులు తపోసత్తములు
దుంపలు - జలముల కడుపునింపుకొను
అగ్నిసమానులు తపోధనులతో
జప - హోమములు నిరతము చేసే

వాలఖిల్యులతొ వైఖానసులతొ
శోభలీనెడి వశిష్ఠాశ్రమము
మరియొక బ్రహ్మలోకము అన్నటు
ఒప్పుచుండగ చూచెను రాజు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

52 వశిష్ఠుడు తన ఆతిథ్యమును స్వీకరింపుమని విశ్వామిత్రుని కోరుట

తపోధనుడగు వశిష్ఠ మహఋషి
విశ్వామిత్రుని వందనమందుకు
ఉచితాసనమున కూర్చొనజేసి
ఫలముల - దుంపల నిడెను ప్రీతితో.

విశ్వామిత్రుడు మహఋషి నంతట
కుశలము అడిగి - జపహోమములు
నిర్విఘ్నముగా జరుగుట మరియు
శిష్యుల కుశలము లన్ని అడిగెను.

కుశలము తెలిపి - కౌశిక రాజును
న్యాయమ్ముగను ధనమార్జించుట
పెంచుట - దానిని రక్షణ చేయుట
యోగ్యత నెరిగి దానము చేయుట.

శత్రురాజులను జయించుచుండుట
సేవకులందరు విధేయులగుటయు
బలముల క్షేమము ధనసమృద్ధియు
మొదలగు కుశలములడిగెను మౌని

వినయముతోను బదులిడె రాజు
పుణ్యగాథలతో కాలము గడిపిరి
అంతట ఋషి-ఆ రాజుకు-అతని
సైన్యముకంతయు ఆదర మొలకగ

ఆతిథ్యమును ఇచ్చెదననెను
శ్రేష్ఠము అయిన అతిథివి నీవనె.
అంతట రాజు మునితో పలికెను
నీ ప్రియవాక్కులె ఆతిథ్యము అని.

"ఫలములు-దుంపలు ప్రేమాదరణలు
పంచిన నీవు పూజనీయుడవు
నీ దర్శనమది కలిగెను నాకు
అతిథి పూజను అందితి నేను.

ఓ భగవంతా! మరలిపోదును
కటాక్షించుము" అని పలుకగను
మరిమరి కోరెను వశిష్ఠమౌని
ఆతిథ్యముగొని తృప్తినందుమని.

సరియని పలికెను కౌశికరాజు
మహఋషి అంతట చిత్రవర్ణమగు
కామధేనువును కోరెను-రాజుకు
అతని సైన్యముకు విందొనర్చగ.

"సంబారమ్ములు కూర్చుము శబలా!
వలయు రుచులతో వీరందరికి
భక్ష్యము-భోజ్యము పానీయములతొ
అన్నపురాసుల విందు చేయుము."

॥శ్రీరఘురాముని॥

53 విశ్వామిత్రుడు కామధేనువును కోరగా వశిష్ఠుడు సౌమ్యముగా నిరాకరించుట

కోరినదిచ్చెడి కామధేనువు
వశిష్ఠమహఋషి కోరిక మేరకు
ఇక్షురసములు మధుపూర్ణమ్ములు
భక్ష్యములెన్నో రుచులు రుచులుగ.

అన్నపురాసులు పర్వతాలవలె
పాయసాదులు పప్పులు-పెరుగు
సమకూర్చగను సుష్ఠుగ తినిరి
విందునందిరి తుష్టిగ పుష్టిగ.

సచివులు, సేనలు తృప్తినందగా
ఆనందముతో రాజు పలికెను:
"పూజనీయుడవు-నీచేతను-నే
పూజలనందితి పుణ్యముచేసితి."

అనుచు రాజు ఆ మౌనిని గాంచి
శబలను తనకు యిమ్మని కోరెను
"రత్నమువంటిది రాజుకు తగును
లక్ష గోవులు యిచ్చెద"ననెను.

రాజుతో వశిష్ఠమహాఋషి పలికెను:
"రాజా! నేను-శబలను వదలను
గోవులు కోటి యిచ్చినగాని
రజితరాసులు యిచ్చిన నొల్లను.

సురలకు వలయు హవ్యము మరియు
పితరులకందెడి కవ్యము మరియు
హోమద్రవ్యము సర్వము నాకు
ఇచ్చును శబల! ఇది శాశ్వతము.

జ్ఞానవంతునికి కీర్తియన్నటు
కామధేనువే సర్వమునాకు
సత్యముశబల - కావునరాజా!
దీనిని యిచ్చుట సాధ్యముకాదు."

తిరిగి పలికెను రాజు అంతట:
"బంగరు సొమ్ముల మెరసెడి గజములు
పదిపైనాలుగు వేలు యిచ్చెదను
బంగరుతేరులు నాలుగు యిచ్చెద.

వేగముకలిగిన అశ్వరాజములు
పదునొకండు వేలిచ్చెదనయ్యా!
రంగురంగులవి కోటి గోవులు
నీకు ఇచ్చెద శబలను యిమ్ము.

తపసులోనుండెడి నీకీశబల
ఎందుకు మౌనీ! ధరణీధవుడను
సర్వము పొందగ అర్హుడనేను
కావున యిమ్ము కామధేనువును."

పలికెనుఋషి ఆ రాజుతోనంత
"గాధినందనా! ధర్మాత్ముడవు
యితరుల ద్రవ్యము కోరుటతగదు
శబలే ధనము - జీవాధారము.

హోమకార్యములు తపోయజ్ఞముల
సర్వముకూర్చును నాకీశబల
నీవిచ్చెడివి సర్వవస్తువులు
కామధేనువు యిచ్చును కావున

శబలనుకోరకు గాధినందనా!
శ్రమతో నీతో వలదనిచెప్పితి
సర్వసిద్ధికై నాకులభించిన
పుణ్యఫలము నువు కోరకురాజా!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

54 విశ్వామిత్రుడు కామధేనువును బలిమిని గొనిపోనెంచుట

కామధేనువును విడువనుఅనగా
కోపమునంది కౌశికరాజు
బలవంతముగా శబలనుకట్టి
తనతో తోడ్కొని పోవుచుండగా

దుఃఖమునిండెను శబలఅంతట
ముని-తననావిధి వదలివేయుటకు
అపరాధము తా నేమిచేసెనో
తెలియగ-నంతట కట్లుత్రెంచుకు

పరుగునవచ్చి గోలున ఏడ్చుచు
"బ్రహ్మకుమారా ! నిరపరాధిని
నన్నీ విధముగ వదలివేయుటకు
నేరముఏమి నేను చేసితిని ?"

వశిష్ఠమహాఋషి పలికెదీనముగ
"బలవంతముగా-బలవంతుడగు
రాజు-తోడ్కొని పోవుచుండెను
అడ్డుకొనగ-నే బలహీనుడను."

అంతటశబల పలికెనుమునితో
"బ్రహ్మబలము నీకున్నదిస్వామీ !
దానిముందు యీ రాజులుఎంత ?
ఆనతినిమ్ము మదమణగించెద.

మంత్రబలము నీకున్నది - దానితో
దుష్టబలమును అణచివేసెదను"
అనిన శబలకు - వశిష్ఠమహాఋషి
ఆనతినిచ్చెను శూరుల సృష్టికి.

అతి బలవంతులు శత్రుభీకరులు
"పప్లవు" లనెడి శూరులెందరో
హుంకారవముతొ సృష్టించబడి
రాజు సేనలను కాలరాచిరి.

రాజు అంతట కోపమునంది
భీకరమయిన శర సంపదతో
పప్లవులను అట అంతము చేయగ
"యవన" సేనలు "శక" సేనలను

సృజించి వారిని పంపెను శబల
వారందరును కారుచిచ్చువలె
విజృంభించగ విశ్వామిత్రుడు
అస్త్రబలముతో వారిని కూల్చెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

55 విశ్వామిత్రుడు తపస్సుతో అస్త్రములను పొంది వశిష్ఠాశ్రమము బీభత్సము చేయుట

విశ్వామిత్రుని శస్త్రాస్త్రములతొ
వీరులందరు అంతము కాగా
వశిష్ఠమహాఋషి శబలకు చెప్పెను
యోగబలముచే వీరుల సృజించ.

హుంకారముతో కాలభోజులను
పొదుగునుండి మరి పప్లవ వీరుల
నేల యీనినటు మ్లేచ్ఛ - కిరాతుల
యవనుల - శకుల సృష్టించగను.

వీరులు సేనతొ ఎదిరి పోరుచు
అంతము చేయగ అంతమందిని
విశ్వామిత్రుని నూర్గురు పుత్రులు
వశిష్ఠ మౌనిని ఎదిరింపగను

వశిష్ఠ మహాఋషి హుంకరించగ
నూర్గురు వీరులు భస్మమాయిరి -
అంతట రాజు అవమానముతో
దీనవదనుడై నేలను బడెను.

చలనములేని సంద్రము రీతిగ
కోరలుతీసిన ఫణిమాదిరిగా
గ్రహణమునాటి సూర్యుని తీరుగ
ఱెక్కలూడిన పక్షికి వోలె

వెలవెలబోయిన విశ్వామిత్రుడు
వశిష్ఠమౌనిని జయింపగోరి
రాజ్యభారము పుత్రునికొసగి
తపసు చేయగ హిమగిరికేగి

తీవ్రతపస్సు చేయగనంతట
ఫాలనేత్రుడు దర్శనమిచ్చి
వరము కోరుమన - విశ్వామిత్రుడు
స్తోత్రముచేసి త్రిపురాంతకుని

కోరెను వరముగ అస్త్రబలమును-
దేవదానవులు యక్ష - గంధర్వులు
మునులందరును తెలిసినవన్ని
ఉపదేశించగ కోరె పశుపతిని.

వరమునందిన విశ్వామిత్రుడు
సంతసమంది గర్వము పొంగి
పున్నమినాడు పొంగువారిధై
పోరగవచ్చెను వశిష్ఠమునితో.

దివ్యాస్త్రముల శక్తిచేతను
బ్రహ్మతేజుని తపోవనమును
కాల్చివేసెను - పులుగులు ఎగిరెను
మునులందరును భయపడిపోయిరి.

నాశము చేసెను ఆశ్రమసీమను -
భయవిహ్వలులకు వశిష్ఠమౌని
ధైర్యముగొలపగ వినకే పరుగిడ
ఆగ్రహమందెను రాజుపైనను.

బ్రహ్మఋషి అట గద్దించుచును
"సహించనింక నీ ఆగడ"మనె
తేజము నిండిన సూర్యుడాయెను
బ్రహ్మతేజముతొ వెలిగిపోయెను.

జ్వాలలు చిమ్మెడి బ్రహ్మదండము
రెండవ యమదండముగా తోచగ
చేతధరించి నిలచెను మహఋషి
ఫాలనేత్రుడై తోచె దండముతొ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

56 బ్రహ్మాస్త్రము నిరుపయోగముకాగా బ్రహ్మత్వ సిద్ధికై విశ్వామిత్రుని కఠోర తపము

బలగర్వితుడై విశ్వామిత్రుడు
నిలు-నిలుమనుచు ఆగ్నేయాస్త్రము
విడువగ మహఋషి పలికె రాజుతో:
"బ్రహ్మబలము నే చూపెద నిపుడే."

అనుచు నాతడా అస్త్రమునపుడే
బ్రహ్మదండముచె చల్లార్చగను
విశ్వామిత్రుడు వరుసగ నంతట
వారుణాస్త్రము రౌద్రాస్త్రమును.

పాశుపతమును ఐషీకమును
స్వాపనమ్మును గాంధర్వమును
మోహనమున్నూ మానవమ్మును
జృంభణమ్మును మదనాస్త్రమును.

సంతాపనమును విలాపనమ్మును
శోషణమ్మును దారణమ్మును
వజ్రశరమును బ్రహ్మపాశమును
కాలపాశము వారుణపాశము.

దండము-పైశాచము-దయితమును
క్రౌంచాస్త్రమును-శుష్కము-ఆర్ద్రము
పైనాకమ్మును ధర్మచక్రమును
కాలచక్రము విష్ణుచక్రము.

మదనాస్త్రమును వాయవ్యమును
హయశిరమ్మును ముసలము మరియు
కంకాళము అను రెండు శక్తులు
కాలాస్త్రమును వైద్యాధరమును.

కాలపాశమును త్రిశూలమ్మును
కంకణాస్త్రమను అస్త్రశస్త్రములు
ప్రయోగించగా-వశిష్ఠమహఋషి
బ్రహ్మదండముతొ హరించివేసెను.

వ్యర్థముకాగా అస్త్రములన్ని
క్రుద్ధుడయ్యెను విశ్వామిత్రుడు
మూడులోకములు కంపించునటు
బ్రహ్మాస్త్రమును విడచెను ఋషిపై.

జ్వాలలు ఎగయుచు వచ్చెడి అస్త్రము
బ్రహ్మాస్త్రమును - బ్రహ్మకుమారుడు
మ్రింగివేసెను తపోబలముచే
విస్మయమందిరి వశిష్ఠుమహిమకు.

బ్రహ్మాస్త్రమును గ్రహించినంతనె
రోమకూపముల ద్వారమునుండి
జ్వాలలు ఎగయగ చూచిరి ఋషులు
స్తోత్రము చేసిరి వశిష్ఠ మునిని.

ఋషి గణమంతయు స్తోత్రము జేసిరి
బ్రహ్మ ఋషిని శాంతింప జేసిరి
తేజము శమింపచేయగ కోరిరి
బ్రహ్మశక్తి గెలుపొందినదనిరి.

బ్రహ్మఋషి అట శాంతి వహించెను
అంతయు గాంచిన విశ్వామిత్రుడు
తపోబలమునకు అచ్చెరువందెను
క్షత్రియబలము ఎంతో తెలిసెను.

"క్షత్రియబలమది నిలువకపోయెను
బ్రహ్మతేజమను బలమే - బలము
బ్రహ్మదండము ఒక్కటి నిలచి
సకలాస్త్రముల హరించి వేసెను.

కావున శాంతము ఎంతయు పెంచుకు
ఇంద్రియాలను జయించి నేను
బ్రహ్మత్వమును పొందుటకొరకై
యత్నించెదను - తపము చేసెదను."

॥శ్రీరఘురాముని॥

57 దక్షిణ దిశలో విశ్వామిత్రుని తపోవృత్తాంతము

"ఆ విధముగను నిశ్చయించుకొని
పట్టుదలతొ యీ విశ్వామిత్రుడు
పట్టమహిషితో - దక్షిణ దిశలో
తపము చేయగ వెడలెను రామా!

తీవ్ర తపస్సు ఆచరించెను
ధర్మ తత్పరులు హవిష్యందుడు
మధుష్యందుడు - దృఢనేత్రుడును
మహారథుడను - తనయులు కలిగిరి.

వేయి ఏండ్లట తపసుచేయగ
వాణీపతి ఆ తపసుకు మెచ్చి
దర్శనమిచ్చి "ఇకపై నిన్ను
రాజ ఋషిగ గుర్తించెద" మనెను.

రాజ ఋషిగ గుర్తించుట వినిన
విశ్వామిత్రుడు విన్నబోయెను
"ఇంత తపస్సుకు ఫలమింతేనా?"
తిరిగి తపమ్మున లీనమయ్యెను.

అదే సమయమున ఇక్ష్వాకులలో
సత్యవాదియు - జితేంద్రియుండగు
"త్రిశంకు" డనెడు ధరణీధవుడు
ప్రసిద్ధుడై ధర నేలుచుండెను.

త్రిశంకురాజుకు యాగముచేసి
తనువుతోడనే స్వర్గముకేగగ
మనసుకలిగినది-అంతట-రాజు
వశిష్ఠమౌనిని సంప్రదించెను.

కోరిక వినిన ఋషివశిష్ఠుడు
"తనువుతొనీవు స్వర్గమేగగా
సాధ్యముకాదని" తెలియబరచగా
వశిష్ఠ పుత్రులనడిగెను రాజు.

తపోధనులగు వశిష్ఠపుత్రుల
గాంచిపలికెను త్రిశంకురాజు
"తిరస్కరించెను వశిష్ఠమహఋషి
తీరుగస్వర్గము చేర్చుడునన్ను.

నాయాగమును నిర్వర్తించుడు
అంజలిఘటించి వేడుచుంటిని
తనువుతొనేను స్వర్గముచేరెడి
సాధనమైన యాగమునెరపుడు.

వశిష్ఠమహఋషి పరమపూజ్యుడు
అతనిసంతతి గురుపుత్రులగు
మీరు-నాకుయిక దేవసమానులు
గురువుకాదనె, తప్పదుమీకనె."

॥శ్రీరఘురాముని॥

58 త్రిశంకుని వశిష్ఠ పుత్రులు శపించుట

త్రిశంకుపలుకులు వినినవిప్రులు
వశిష్ఠమహఋషి నూర్గురుకొడుకులు
విరుచుకుపడిరి రాజుపైనను
"తండ్రికాదన-తగుదుమమేము ?

ఇక్ష్వాకుల కుల రక్షాదక్షుడు
వశిష్ఠమహఋషి సత్యవాదికద
ఆయన కాదన-అట్టి యాగమును
చేయసమర్థులు భువిలోఎవరు ?

మూర్ఖత్వముతో ప్రవర్తించక
మరలిపొమ్ము నీరాజధానికి
ముల్లోకముల ఎవరునుకూడా
ముందుకురారు-మేముతగుదుమని.

అసాధ్యమని మా జనకుడుచెప్పిన
యాగముచేయగ సంకల్పించుట
వశిష్ఠమహాఋషి. నవమానించుట-
మమ్ము కోరితివ ఆకార్యమునకు?"

త్రిశంకుడంతట పలికెనువారితో
"మీరుకూడ నను తిరస్కరించిరి
మిగిలిన ఆశతో మరియొకరిని-నే
ఆశ్రయించెద శుభమగుమీకు.''

తండ్రిమాటపై గురినిలపకను
బ్రహ్మఋషిని తానవమానించుచు
పలికిన రాజును-ఋషికుమారులు
శాపముతో ఛండాలునిచేసిరి.

నల్లనిరంగు బిరుసుశరీరము
ఆభరణమ్ములు ఇనుపవిగలిగి
పొట్టివెంట్రుకలు చితాభస్మముతో
మారెనురాజు ఛండాలునిగా.

రాజు వెంబడి వచ్చినవారు
భయపడి పరుగుతో నగరముచేరిరి
ఒంటరిగా ఆ రాజు కుములుచు
విశ్వామిత్రుని చేరెను అంత.

తపోవంతుడగు విశ్వామిత్రుడు
ఆదరించి ఆ రాజుతో పలికెను:
"అయోధ్య నేలెడి రాజుకు - ఏమి
కారణమిటుల శాపము తగులుట?"

మునిమాటలు విని త్రిశంకురాజు
ప్రణామముంచి పలికెను తీరుగ
తెలియబరచెను సర్వము అపుడు
"నాకము చేరగ నా అభిమత"మనె.

"నూరు యాగములు చేసితిగాని
నాకోరికది ఫలించలేదు
సత్యవాదిని - క్షాత్రముపైన
ప్రమాణమిదిగో విను మునిసత్తమ.

యజ్ఞ యాగములు చేయబడినవి
ప్రజలు సుఖముగా బ్రతుకుచుండిరి
పూజనీయులు - నా సౌశీల్యము
నడవడిగాంచి తృప్తినందిరి.

ధర్మాచరణము నా అభిమతము
కీర్తిని ఎంతో బడసితి నేను
కానీ యిపుడు - గురువులు నాపై
దయచూపక నను తిరస్కరించిరి.

తెలిసితి నేను దైవబలమును
పౌరుషమసలు నిలబడదచట
దైవమునకును లోబడుసర్వము
శ్రేష్ఠము దైవము - సకల శుభమది.

దైవము నాపై అనుగ్రహించగ
దయచూడుమయా తపోవంతుడా!
నీవుతప్ప మరి రక్షకులెవరు?
అనుగ్రహించుము" అనెను త్రిశంకుడు.

||శ్రీరఘురాముని||

59 వశిష్ఠ పుత్రులను విశ్వామిత్రుడు శపించుట

విశ్వామిత్రుడు అంతట దయగొని
ఛండాలునిగా నున్న రాజుతో
పలికెను - "నీవు ధర్మాత్ముడవు
నీకు రక్షణగ నేనుందునయా!

పుణ్యకర్మలను చేయు మహఋషుల
నాహ్వానించెద సాయము చేయగ
శుభముగ నీవు యాగము చేయుము
ఈ రూపముతో దివికేగెదవు

రక్షకుడైన కౌశికమౌనిని
చేరిననీవు భయపడ వలదు
స్వర్గము నీకు చిక్కినదనుకొను"
అనుచు పలికి తన శిష్యగణమునకు

ఆనతినిచ్చెను గాధినందనుడు
"మీరందరును శిష్యుల గూడి
ఋత్విక్కులతో పండితులతొమరి
ఎల్ల ఋషులతో విచ్చేయు" డన.

శిష్యులందరూ దేశ దేశముల
ఋషులను ఋత్విక్కులనందరిని
ఆహ్వానించి పలికిరిమునితో
''మహోదయు"డను మునిరాలేదని -

వశిష్ఠపుత్రులు నూర్గురుపలికిరి
''యాజకత్వము నెరపక్షత్రియుడు
యజమానుండొక ఛండాలుడుగద
హవిస్సునెటుల సురలు గ్రహింతురు?

అట్టియాగమున హవిస్సునెటుల
ఋషులు గ్రహింతురు ? మహాత్ములయిన
విప్రోత్తములట భుజించి-వారు
స్వర్గముచేరుట ఎటు''లని పలికిరి.

ఓముని శ్రేష్ఠా ! మహోదయుడును
వశిష్ఠపుత్రులు ఆవిధముగను
విశ్వామిత్రుడె వారిరక్షయని
కఠినోక్తులను పలికిరిమాతో.''

కోపమునంది విశ్వామిత్రుడు
రుసరుసలాడుచు పలికెనువారితొ
"ననుదుర్భాషలు ఆడినవారు
బూడిదయగుదురు సందియమేలా ?

వశిష్ఠపుత్రులు యమపాశమున
బంధింపబడి యమలోకములో
ఏడువందల జన్మలవరకు
మృతదేహములను తినుచుబ్రతికెదరు

తిరిగి జన్మము ముష్టికులములో
వారందరు మరి శునకమాంసము
భక్షించుచును-వికృతచేష్టల
తిరుగుచు ద్రిమ్మరులగుదురు.

దుష్టబుద్ధియగు మహోదయుండు
దూషించెను నను - కావున అతడు
నిందితుడైన బోయజన్మతో
ఆత్మహత్యతో దుర్గతినందును."

కోపముగెలవని విశ్వామిత్రుడు
తాపముతరగని గాధినందనుడు
తపసువ్యర్థము అగునని తెలియక
కోపతాపముల శాపమునిడెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

60 త్రిశంకు స్వర్గ వృత్తాంతము

శాపమునిచ్చిన విశ్వామిత్రుడు
వచ్చినమునులకు రాజునుచూపుచు
"ఇక్ష్వాకువిభుడీ త్రిశంకురాజు
భాగ్యశాలియు అతిధర్మాత్ముడు

తనువుతొ ఈతడు స్వర్గముకేగగ
నాసాయమును కోరివచ్చెను
ఏయజ్ఞముచే రాజుకోరిక
తీరునొ దానిని చేయించెదము."

విశ్వామిత్రుని పలుకులు వినిరి
వచ్చినమునులు తమలోతాము
అనుకొనిరంతట - "కోపియీతడు
కాదంటిమ మరి శపించితీరును.

హితముచెప్పి యిక లాభములేదు
సరిసరి యందము సానుకూలమది
ఈతని తపసుతొ - రాజు, స్వర్గము
చేరిన చేరును మనకెందు"కని.

సవ్వడి చేయక యాగమునందు
నియమించిన తమ పనులన్నిటిని
జాగరూకులై నిర్వర్తించిరి
విశ్వామిత్రుడు యాజకుడాయెను.

యాగము సాగుచు నుండగనపుడు
విశ్వామిత్రుడు సురలందరిని
హవిర్భాగముల నందగ రమ్మన
తిరస్కరించిరి వారందరును.

కోపమునిండిన విశ్వామిత్రుడు
యాగమువలన లాభములేదని
తపోధనము వెచ్చించి రాజును
దివికి పంపగ నిర్ణయించుకొని.

"స్రువ"మను కొయ్య గరిటచేతగొని
రుసరుసలాడుచు విశ్వామిత్రుడు
తనువుతొ రాజును పైకిలేపెను
స్వర్గమార్గమున సాగగ చేసెను.

స్వర్గము చేరెడు త్రిశంకురాజును
చూచిన యింద్రుడు పలికె రాజుతో
"స్వర్గమునుండగ యోగ్యత నీకు
లేదు మూఢుడా! మరలిపొమ్మిక.

గురుశాపమును పొందిన నీవు
ఉండతగవు - నీఉనికి సహింపము
తలక్రిందుగ నువు భూమిమీదను
రాలుము" అనెను ఆ దేవేంద్రుడు.

తలక్రిందుగను నేలకూలుచు
మొరలిడె రాజు రక్షింపుమని
కోపమునిండిన కౌశికుడంతట
ఆపెను రాజును దివి - భువి మధ్యలో.

కౌశికుడటులే - కొన్ని తారలు
సృజించి - అంతట ఆవేశముతో
"మరియొక ఇంద్రుని సృష్టించెదను
లేదా ఇంద్రుని అంతము చేసెద."

అనుచు పలుకుచు విశ్వామిత్రుడు
సురల సృజించ నారంభించగ
ఋషులు - సురలు - మునులందరును
ప్రార్థనచేసి పలికిరి అపుడు.

"విశ్వామిత్రా! తపోవంతుడా!
గురుశాపమది తగిలిన రాజు
తనువుతొ స్వర్గము చేరననర్హుడు
మదిలో మచ్చర మేలవిడువవు?"

విశ్వామిత్రుడు శాంతినిపొంది
పలికెను వారితొ - "నేనీరాజును
నిలిపెద నాకము నందని పలికితి
కావున నాదు మాట నిలువవలె."

విశ్వామిత్రుని పలుకులువినిన
సురలందరును తిరిగిపలికిరి
"నీవు సృజించిన నక్షత్రములవి
సుప్రసిద్ధమై నిలచునింగిని.

జ్యోతిశ్చక్ర మార్గమునకును
వెలుపల-తారలు వెలుగుచుండును
వాటినడుమ తలక్రిందుగరాజు
సురసమానుడై వెలుగుచుండును.

నీవు సృజించిన తారలన్నియు
కీర్తిమంతుడగు త్రిశంకురాజును
స్వర్గమునున్నటు అనుసరించును"
అనుచుమౌనిని తృప్తిపరచిరి.

విశ్వామిత్రుడు సురలందరిచే
స్తోత్రములంది సురలందరకు
శుభముపలికెను, వచ్చినమునులు
వారినెలవులకు సుఖముగవెడలిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

61 పశ్చిమ దిశలో విశ్వామిత్రుని తపము

మునులను గాంచి కౌశికుడనెను
దక్షిణదిశలో చేసెడి తపసుకు
విఘ్నముకలిగెను ఈవిధముగను
కావున పడమర దిక్కుకుపోదము.

పడమరదిక్కులొ పుష్కరమున్నది
చక్కగతపసు సాగును రండని
ఘోరతపస్సును ఆచరించెను
ఫలములుమాత్రము తినుచుగడిపెను.

ఆ సమయములో అయోధ్యనగరిని
'అంబరీషు'డను రాజు ఏలుచు
యాగము చేయగ - యాగ పశువది
అపహరింపబడె దేవేంద్రునిచే.

అంతట ఋత్విక్కులు పలికిరట
''రాజా! నీవు ఏమరుపాటుతొ
ఉండుటవలన విఘ్నము కలిగెను
పశువుల నాశన దోషము కలుగును.

కావున నీవు యాగపశువును
వెదకితెమ్ము మరి లేదామరియొక
మార్గము - అది ఒక మనుజుని తెచ్చుట.
అతనిని యాగ పశువును చేయుట.''

చింతలొమునిగి అంబరీషుడు
వెదకెను స్వయముగ యాగపశువుకై
లేదా స్వయముగ ఏనరుడైనా
దొరకునొ ఏమో అని వెదకుచును.

ఒక ప్రదేశమున 'ఋచీకు'డనెడి
ఋషిని గాంచెను సంతతితోడ
ఋషినికోరెను అంజలి ఘటించి
లక్షగోవులకు కొడుకు నిమ్మని.

''యాగపశువుకై తిరిగితి నేను
దొరకలేదు మరి బదులుగ స్వామీ!
ముగ్గురిలోన ఒక కుమారుని
యిచ్చి - యాగమును రక్షింపుమనె.''

ఋచీకుడనెను అంబరీషునితొ
"పెద్దకొడుకు నాప్రేమకు పాత్రుడు"
అంతట పలికెను ఋచీకుపత్ని
"చిన్నకొడుకు నాకతి ప్రియతముడు."

'తమ్ముడు ''శునకుడు'' తల్లికి ఇష్టుడు
అన్న అనినచొ తండ్రికి ప్రాణము
నడిమివాడను అయితిని కనుక
కానివాడను కావున నేను -

రాజుతొ వెడలి యాగముగాచెద'
అనుకొని అంతట "శునశ్శేపుడు"
రాజుతొ పలికెను "తల్లిదండ్రులకు
నా విక్రయము సమ్మతమయినది.

నీతొ వచ్చెద నీవిచ్చెడివి
లక్షగోవులు తండ్రికి యిమ్ము"
అని పలుకగను రాజు అట్టులే
గోవులనిచ్చి బాలుని గొనెను.

యజ్ఞముసాగెడి మార్గముగాంచిన
రాజు సంతసమునంది - బాలునితొ
సాగుచు - సూర్యుడు నడిమికి రాగా
పుష్కర తీర్థమునందు ఆగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

62 శునశ్శేపుని వృత్తాంతము

విశ్రమించెను అంబరీషుడు
అచటనె తపము ఆచరించెడు
విశ్వామిత్రుని చూచెను బాలుడు
శునశ్శేపునికి మామ అతడు.

" 'మమ' అని అనరు ఎవ్వరు నన్ను
'మామా' దయతో చూడుము నన్ను
మాతాపితలు ఉండియులేరు
జ్ఞాతులు - బంధువులసలేలేరు.

రక్షణభారము భారముకాదు
విభుని యాగము నెరవేర్చుమయా!
దీర్ఘాయువును నాకొసంగుము
తపసుచేసి నే దివికేగెదను.

తండ్రి-తనయుని గాచినరీతి
అనాథుడను నన్నాదుకొనుమయా!"
అనిన బాలుని ఊరడించెను
తనయుల జూచి పలికె కౌశికుడు.

"పుడమినిపుత్రుల బడయుదురందరు
ఉత్తమ గతులను కలుగజేతురని
అట్టిసేవలు పుత్రుల విధియగు
అట్టివిధిని మీరొనరించవలె.

బాలునిప్రాణము నిలుపుటకొరకు
పుణ్యాతత్పరులు మీలో ఒకరు
యాగపశువుగా ఆహుతికండు
అగ్నిదేవునికి తృప్తి కలుగగా.

అటులచేసి నా మాట నిలుపుడు
శునశ్శేపుని రక్షణ చేయుడు
రాజు యాగముసాగును అపుడు
దేవతలందరు తృప్తి నందెదరు."

తండ్రిమాటలు వినినతనయులు
'మధుష్యందుడు' మొదలగువారు
పరిహాసముతో పలికిరి తండ్రితొ
"తగునాతనయులకీ ఆదేశము?

పరాయివానిని రక్షించుటకై
కన్నవారిని చంపుటన్నది
భోజనమందు శునకమాంసము
తినునటులున్నది, నిషిద్ధమైనది."

విశ్వామిత్రుడు కుపితుడాయెను
కన్నులు భగభగ మండుచుండగా
"పితృభక్తి మీ కసలేలేదు
ధర్మభయమది ముందేలేదు"

అనుచుపలికెను శాపమునిడెను
"వశిష్ఠపుత్రులవలె మీరందరు
ముష్టికులములో వేయిఏండ్లుగా
శునకమాంసము తినుచుబ్రతుకుడు."

పుత్రులకటుల శాపమునిచ్చి
శునశ్శేపునితో పలికెను మౌని
మంత్రవిబూదిని పెట్టెను అతనికి
వెన్నునిమిరి మరి అభయమునిచ్చి

"వైష్ణవీయమగు యూపమ్మునకు
నాయన! నిన్ను కట్టినప్పుడు
నే నుపదేశించు రెండుస్తోత్రములు
అగ్నినిచూచి భక్తిగజెప్పుము.

తేని యాగము సాగునుబాబూ!
నీ జీవితము సిద్ధినందును"
అనగా బాలుడు మునిచెప్పిన ఆ
ఇంద్ర - ఉపేంద్ర స్తుతుల గ్రహించి

వడిగావచ్చి అంబరీషునితో
పలికెను-"రాజా! బయలుదేరుము
యజ్ఞభూమికి త్వరగాపోదము
యాగదీక్షతో నెరవుముయాగము."

శునశ్శేపుని పలుకులువినిన
అంబరీషుడు శీఘ్రమెసాగి
యజ్ఞశాలకు చేరెను అంత
సదస్యులందరి అనుమతినంది

పవిత్రుడై మరి ఎఱుపు వస్త్రములు
ధరించినట్టి శునశ్శేపుని
యాగపశువుగా యూపమ్మునకు
కట్టించెను తన యాగశాలలో

అంతట భక్తితో మునికుమారుడు
యజ్ఞభోక్తయగు ఇంద్రుని మరియు
యూపదైవతము ఆ ఉపేంద్రుని
స్తోత్రముచేసెను మునిచెప్పినటు.

రామా! అంతట దేవేంద్రుడుతను
స్తోత్రమువలన తృప్తినందెను
విష్ణుస్తోత్రము భక్తిగ చేయగ
ప్రీతినంది ఆ బాలునికపుడు

దీర్ఘాయుష్షను ప్రసాదించెను-
అంబరీషుడు ఇంద్రునికృపచే
యాగఫలమును ఎన్నోరెట్లు
పొందెను, ఎంతో ముదమునందెను.

ఓ నరశ్రేష్ఠా! విశ్వామిత్రుడు
పుణ్యక్షేత్రము పుష్కరమందు
పుణ్యమూర్తియై పుడమిని నిలవగ
వేయిఏండ్లు తను తపసుచేసెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

63 మేనకవలన విశ్వామిత్రుని తపోభంగము

వేయిఏండ్లట తపసునుచేసి
దీక్షాస్నానము చేసినంతనే
తపఃఫలమును అనుగ్రహించగ
సురలువచ్చిరి దర్శనమిచ్చిరి.

బ్రహ్మ అంతట శుభములుపలికి
శుభకర్మలచే ఋషివయితివని
ఆశీస్సులనిడి వెడలినంతనే
తిరిగితీవ్రముగ తపసుచేయగ.

ఎంతోకాలము గడచినంతను
అప్సరసలలో అతిరూపసియగు
మేనక-పుష్కర తీర్థమునందు
స్నానముచేయుచు కనబడెమునికి.

అందచందముల పోతబొమ్మయన
మెరుపుతీగవలె వెలిగెడిమేనక
మునికన్నులలో మెరిసిపోయెను
మురిసిపోయి ఆ మునిపలికెనట.

"వరారోహ! నే విరిశరమ్ములచె
వివశుడనైతిని తూలితి సోలితి
నా ఆశ్రమమున వసించినీవు
అనుగ్రహించుము శుభములు కలుగగ."

మేనకసరియని ముదముతోపలుకగ
మునిగడపెను పదిఏండ్లు ఆమెతో
అంతటమౌని మోహముతగ్గగ
సిగ్గుతొ ఎంతో చింతనందెను.

విశ్వామిత్రుడు మదిలోతలచెను
తపసుహరించగ సురలపనియని
కామ, మోహముల వశమునచిక్కి
తపసువిఘ్నము చేసికొంటినని.

వణుకుచు నిలచిన మేనకనంత
మధురవాక్కులతో అనునయించెను
తిరిగితపసును చేయగనాతడు
ఉత్తరదిక్కుకు సాగిఅచ్చట.

కౌశికీనది ఒడ్డున నిష్ఠగ
ఇంద్రియమ్ముల జయింపగోరి
తీవ్రతపమును ఆచరించగ
సురలందరును బ్రహ్మనుచేరి

పలికిరి – "దేవా! సజ్జనశ్రేష్ఠుడు
విశ్వామిత్రుడు మహాఋషి యగుటకు
చాలినతపసు చేసెనుకనుక
మునిమనసుకు నువు శాంతినొసగుము.

తీవ్రతపసుకు లోకములన్నీ
కలవరపడుచు నున్నవి" అనగ
బ్రహ్మస్వయముగ వచ్చిచెప్పెను
"మహాఋషివైతివి గాధేయా!" అని.

బ్రహ్మమాటలకు పొంగిపోకను
పలికెను విశ్వామిత్రుడు అపుడు
మహాఋషి అని నువు అంటివికావున
"జితేంద్రియుడ నేనయితిని కాదా?

అనగాబ్రహ్మ పలికెనుమునితో
"జితేంద్రియుండవు అగుటకునీవు
ప్రయత్నమింకా చేయవలెనయా!
సాధనతోనే సమకూరునది."

బ్రహ్మవెడలగ తిరిగికౌశికుడు
రెండుబాహువులు పైకిఎత్తి తను
ఏ ఆలంబన లేకనె అచట
వేయిఏండ్లుగా తపసుచేసెను.

గ్రీష్మమునందు పంచాగ్నులలో
వర్షములోను ఆరుబయలున
చిక్కనిచలిలో చల్లనినీళ్ళలొ
దివారాత్రములు తపసుచేసెను.

వాయుభక్షణతొ తీవ్రతపమును
విశ్వామిత్రుడు ఆచరించగ
గాంచినసురలు దేవేంద్రుడును
భయశంకలతో కలవరపడిరి.

అంతట ఇంద్రుడు సురలకుమేలు
విశ్వామిత్రుని తపసుకుకీడు
కలుగజేయగ మనసులొతలచి
రంభనుపిలచి పలికెనుతీరుగ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

64 విశ్వామిత్రుడు రంభను శపించుట

రంభతొ పలికెను సురపతిఅపుడు
విశ్వామిత్రుని తపసుకువిఘ్నము
తేవలె-నీవు ప్రలోభపరచి
దేవకార్యమది నీకర్తవ్యము.

అంజలిఘటించి రంభపలికెను
''ఆతడు ఎంతో ఉగ్రమూర్తియై
కోపముతో నను శపించగలడు
భయముగనున్నది ఓసురనాయక!"

పలికెను ఇంద్రుడు ధైర్యముగొలిపి
''శుభముకలుగును నాశాసనమిది
తరుశాఖలలో వసంతుడుండును
కోకిలనేనై తోడుగనుందును.''

సరియనిరంభ - ఒంపుల సొంపులు
ఒలపోసుకొని నవ్వులపువ్వులు
చల్లుచువచ్చెను చల్లగపాడెను
జిల్లునఉల్లము పొంగెనుమునికి.

సుందరమూర్తిని ముందరగాంచెను
సుమసుకుమారిని కన్నులగాంచెను
సురపతి ఇంద్రుని పన్నాగమ్మని
గ్రహించి కటువుగ రంభతొపలికెను.

కామక్రోధముల జయింపనెంచి
తపసుచేసెడి నాతపసుకు నువు
విఘ్నముచేయగ వచ్చినందుకు
పదివేలేండ్లు శిలవైయుండుము.

తపోబలమును బుద్ధిబలమును
తేజమునిండిన బ్రహ్మకుమారుడు
తీర్చగచాలును శాపమునీకు
అంతవరకును శిలవైయుందువు.

ఇంద్రుడు, మన్మథులిద్దరు అపుడు
శిలనటగాంచిరి భయపడిపోయిరి
పారిపోయిరి వారిద్దరును
అంతటకౌశికుడనుకొనె మనమున

"కామముజయించి నిలచితిగాని
క్రోధముసుంతయు వదలకపోతిని
శాపతాపముల ఫలమిటులుండును
తపసునాశనము చేసుకొంటిని.

ఇకపైకోపము జయించితీరెద
వాయువుపీల్చక మౌనముపూని
ఇంద్రియాలపొగ రణగించెదను
శుష్కించగ నా దేహమంతయు.

శ్వాసించకను-మనసునునేను
శాసించెదను-కామక్రోధముల
జయించినిలచి, బ్రహ్మత్వమును-
పొందువరకు నే తపసుచేసెదను."

॥శ్రీరఘురాముని॥

65 విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మఋషి యగుట

తూర్పుదిక్కులో నియమనిష్ఠతో
కోపమువదలి విశ్వామిత్రుడు
వేయిఏండ్లట తపసునుచేసెను
సంకల్పించిన తీరుగముగియగ.

ఆహారమును తినుటకుకూర్చొనె -
అంతట ఇంద్రుడు విప్రవేషముతో
ఆకలిగొంటిని అన్నమునిడుమన
అంతయునిచ్చెను కోపించకను.

ఉపవాసములతో శ్వాసనువిడువక
మరియొకవేయి సంవత్సరములు
ఉగ్రతపస్సును చేసినంతనే
శిరమునుండిపొగ వెడలజొచ్చెను.

భీకరమైన ధూమముగాంచిరి
భీతినొందిరి సుర-గంధర్వులు
బ్రహ్మనుచేరి పలికిరి అంతట
"విశ్వామిత్రుడు విజయమునందెను.

కామక్రోధముల జయించినాడు
నిర్మలమైన మనసుతొనిండెను
ఆలసించుట తగదుయింకను
లోకముధ్వంసము చేయును తపసు.

దిక్కులు వ్యాకుల మందుచున్నవి
సంద్రముకాగి పొంగుచున్నది
నగములుకరగి పారుచున్నవి
పుడమియెల్లను వణకుచున్నది.

మిత్రుని కాంతి తగ్గిపోయినది
హోరున గాలి వీచుచున్నది
నిత్యకర్మలను జనులు వదలిరి
తపోగ్ని కీలలు ప్రాకసాగెను.

ఉపేక్షించక అతని అభీష్టము
సురపదమైనను - యిచ్చి నీవిక
జగమును కావగ లెమ్మనిపలుక"
విధాతవచ్చెను వారందరితో.

విశ్వామిత్రుని ఎదుటవిధాత
"తపము చాలునిక శాంతినందుము
బ్రహ్మఋషివి నువు అయితివిగాధిజ!
దీర్ఘాయుష్షను ఇచ్చితి"ననగ.

బ్రహ్మనుగాంచి బ్రహ్మఋషి అట
పలికెను "దేవా! వేదాధ్యయనము
వషట్కారము - యాజకత్వమున
ఓంకారమ్ముల హక్కునుయిమ్ము.

అంతియగాక మిగిలిన కోరిక
వేదములన్నీ తెలిసినవారిలో
ప్రథముడు అయిన వశిష్ఠమహఋషి
బ్రహ్మఋషిగ నను పరిగణింపవలె"

కోరిక వినిన సురులందరును
కోరిరి వశిష్ఠ మునినంతటను
కోపముగెలచిన విశ్వామిత్రుని
కోరికతీర్చగ ప్రార్థన జేసిరి.

వశిష్ఠమహఋషి - విశ్వామిత్రుని
బ్రహ్మఋషివి నువు అయితివి అనెను
మైత్రిని నెరపెను - వేదకార్యములు
చేయగచాలిన మూర్తివి అనెను.

దేవతలందరు విశ్వామిత్రుని
బ్రహ్మఋషివి నువు అనుచు పలికిరి
రామా! అతుల ఈ మహనీయుడు
బ్రహ్మఋషిగ తను కీర్తిగాంచెను.

దశరథనందన! ఈ మునిశ్రేష్ఠుడు
ధర్మతత్పరుడు తేజోవంతుడు
మూర్తిగ నిలచిన పుణ్యమే సుమా!"
అనుచు తెలిపెను శతానందుడు.

శతానందుని పలుకులు వినిన
జనకరాజు మది పులకించినది
గాధేయునికి ఆమహారాజు
అంజలి ఘటించి పలికెను తీరుగ.

"బ్రహ్మఋషీ! నీ దర్శన భాగ్యము
దొరకెను - నాకీ జన్మధన్యము
రామలక్ష్మణుల చేర్చుకు నీవు
వచ్చుటవలన చరితార్థుడను.

కౌశికమౌనీ! నీ తపమింతని
నుడువగరానిది - బలవంతుడవు
కీర్తిమంతుడవు నీకథలన్నీ
వినగతరగనివి నిధులు మాకవి.

ఓ మునిశ్రేష్ఠా! భాస్కరదేవుడు
పశ్చిమదిశలో సాగుచుండెను
సాయంసంధ్యను ఉపాసించగా
సమయమయినది సాగెదనేను.

ఆనతినిమ్ము-తిరిగి ఉదయమే
దర్శింతునునీ ముఖబింబముఅని
మిథిలానాథుడు బంధులగూడి
పురోహితులతో సాగగనంత

మునులపూజలు అందినమహాఋషి
రామలక్ష్మణుల చేర్చుకులాను
మదిలో ఎంతో పొంగిపోవుచు
ముదముగ మిథిలలొ విడిది చేసెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

66 జనకుడు తెలిపిన శివచాప వృత్తాంతము

ప్రాభాతమున విధులనుతీర్చుకు
మిథిలానాథుడు - కౌశికమౌనిని
రామలక్ష్మణులతోడ రమ్మని
ఆహ్వానించి పలికెను ప్రియముగ.

కౌశికమౌనీ! మీకోరికది
తెలియబరచుడు అనగామౌని
"రాజా! వీరు దశరథతనయులు
రవివంశమునకు మణిహారములు.

మహావీరులగు యీ సోదరులు
మహిమాన్వితమగు ధనుసునుచూడగ
వచ్చిరి, ధనుసును చూపుమునీవు
కోరికతీరి ముదమందెదరు."

"ఓ మునిసత్తమ! ధనుస్సుగూర్చి
వివరించెద-"నిమి"మావంశజుడు
దేవరాతుడు ఆరవవాడు
మంచిమనసుగల మహిమాన్వితుడు.

దక్షునియాగము ధ్వంసముచేయగ
తలపెట్టిన ఆ ఫాలనేత్రుడు
యజ్ఞభాగము అందనివ్వని
దేవతలందరపై కోపించి

మీలోమీరు పంచుకొంటిరా?
భాగమునాకు లేకపోయినది
కావున వింటితొ మీతలలన్నీ
పుడమినిరాలగ చేతును" అనుచు

నిలబడినట్టి నిటలాక్షునిగని
గడగడలాడి దేవతలందరు
ప్రార్థింపగను దయగొనిశివుడు
ధనుసునువారికి అందజేసెను.

దివ్యధనుసును అందినసురలు
దేవరాతునకు దాచగయిచ్చిరి
ధనుసుకు పూజలు చేతుము నిరతము
ధన్యులమైతిమి ధనుసురాకచే.

నేనొకసారి యజ్ఞము చేయగ
తలంపునిండి యజ్ఞభూమిని
దున్నుచుండనొక దివ్యబాలికను
దర్శించితి-నా పుణ్యవశమున.

నాగటిచాలుల-నెలవంకవలె
నిగనిగలాడుచు మెరిసే పాపకు
నాకన్నులలో నిలచిన కాంతికి
నామకరణము చేసితి - సీతగ

సీతను సుతగా పెంచుకొంటిని
పవిత్రమైన తీరుగ పుడమిలో
ఉదయించిన - నా సీతమ్మను నే
వీర్యశుల్కయని తలంచుచుంటిని.

సీతను సతిగా యిమ్మనికోరుచు
లోకమునందలి రాజకుమారులు
కోరగ - వారికి చాపము చూపితి
దండిగ నున్నవి బిరుదులు వారికి

దర్శించిరి వారందరు ధనుసును
దరికిచేరగా చాలక కొందరు
ధనుసునెత్తగా చాలక కొందరు
దానిని చేతితొ కదల్పలేక

ఓటమిగలిగి - కోపముతోను
మిథిలను వారు ముట్టడించిరి
వారితొ నేనొక ఏడుపోరితి
దుర్గరక్షణము క్షీణించినది.

అంతట నేను తపసునుచేసి
దేవగణములను మెప్పించగను
చతురంగబలములు వారివ్వగను
గెలిచితి రిపులను - తరిమితి వారిని.

ఓ మునిశ్రేష్ఠా! తేజోవంతము
దేవదత్తము అయిన ధనుస్సును
చూపెద - రామ లక్ష్మణులకును
రమ కల్యాణము జరుగుటకొరకు.

కౌశికమౌనీ! రామచంద్రుడు
వింటిని ఎక్కుపెట్టినంతనే
ఇంటికల్లునిగ చేసుకొందును
కాళ్లుకడిగి నా సీతనిత్తును."

॥శ్రీరఘురాముని॥

67 శివధనుర్భంగము

జనకునిపలుకులు విని ముని అంతట
చూపుము చాపము అనగానపుడు
జనకమహీపతి చాపముతెమ్మని
మంత్రులందరితొ పలికె వినయముగ.

జనకునాజ్ఞను భౌదల దాల్చి
అయిదు వేలగు దీర్ఘదేహులు
అతిబలవంతులు అతికష్టముతో
ధనుసునుంచిన పెట్టెను తెచ్చిరి.

కరములు మోడ్చి పలికెను జనకుడు
"విను, మునిసత్తమ! దివ్యచాపమిది
ఎందరో వీరులు ముందుకువచ్చి
సిగ్గుతో వెనుకకు తిరిగిపోయిరి.

సురలు-అసురులు-యక్ష-కిన్నరులు
ధనుసునెత్తగా చాలకపోయిరి
మంగళకరము మహిమాన్వితమగు
ధనుసు చూపు మా - దాశరథులకు."

మిథిలాధీశుని మాటలు వినిన
మిత్రతేజుడు విశ్వామిత్రుడు
రామచంద్రుని చూచి పలికెను
"నాయన! రామా! ధనుసు చూడుము."

విశ్వామిత్రుని ఆదేశముగొని
వింటినుంచిన పెట్టెను తెరచి
వీరపుంగవుడు వినయమునిండి
విజయలక్ష్మికై తొందరపడుచు

"ఓ గురుదేవా! ఆదేశించిన
వింటిని ఎక్కు- పెట్టెద"ననగ
జనకుడు, విశ్వామిత్రులు ముదముగ
ఆశీస్సులతో సరియనినంతనె.

అవలీలగను అతిహేలగను
లీలామానుష విగ్రహుడపుడు
కేలనెత్తెను శివధనుస్సును
శిరసులెత్తిరి రాజలోకము.

వింటిని ఎక్కు-పెట్టుటకొరకు
అల్లెత్రాటిని బిగించబోగా
బలము తెలిపెను - బలమగు విల్లు
ఫెళ్లున విరిగెను నడిమికి రెండుగ.

శంకరువిల్లు గుల్ల అన్నటు
అందరిగుండెలు ఝల్లుమన్నటు
సీతమనస్సును కొల్లగొట్టెను
అల్లదె! రాముడు విల్లువిరచెను.

విల్లువిరుగుటో నింగి కూలుటో
నిశ్చయించుకొనలేక పోయిరి
పిడుగులు పడినటు గిరులు చీలినటు
పుడమి వణకెను ధనుర్భంగమున.

రామచంద్రుడు లక్ష్మణమూర్తి
విశ్వామిత్రుడు జనకమహీపతి -
నలుగురుతప్ప సభలో నందరు
పుడమినిపడిరి స్మృతితప్పగను.

'వింటిని ఎక్కు-పెట్టు సమర్థుడు
నరులలొ-సురలలొ-కనరాడాయె
ఇట్టి ప్రతిజ్ఞను చేయగనేలా?
అల్లుడు నాకిల దొరకడొ, ఏమో?

దశరథతనయుడు రామచంద్రుడు
తగినవరుడు నా సీతమ్మకును
తనుమాత్రము యీ వింటినిపట్టి
ఎక్కు-పెట్టగా చాలునొ? లేదో?

కోరిన అల్లుడు రామచంద్రుడు
కోమలి - కన్నియచెర విడిపించిన
కోటిసుఖములు అందుట నిజము
కోరికతీరునా? లేదో? నాకు'

అని భయపడెడు జనకభూపతి
భయమునువీడి కరములుమోడ్చి
పలికెను మునితో పరవశమ్ముతో
"పావనమూర్తిని రాముని గాంచితి.

రామచంద్రుడు శివచాపమును
విరచుటకన్నుల గాంచితినేను
గాంచితినాతని భుజబలమ్మును
మహిమనుగాంచి ముదమునందితి

ఆశ్చర్యమును కలిగించునది
అసాధ్యమైనది అపురూపమిది
అసలుమాటలే వెలువడనట్టి
ఆనందమునే పొందుచుంటిని.

నాసుతసీత రామచంద్రుని
పతిగా పొందగ ధన్యుడనైతిని
జనకవంశపు కీర్తిపెరుగును
జన్మనెత్తిన ఫలముదక్కును.

వీరశుల్కనా కూతురుసీత
అనిన ప్రతిజ్ఞ - నెరవేరినది
ప్రాణముకన్న మిన్ననాసుత
భూమీసుతను రామునికిచ్చెద.

ఓ మునిశ్రేష్ఠా! శుభమగునీకు
నీ ఆనతితో నా సచివులట
వేగమె ఆయోధ్యనగరముచేరి
దశరథ విభునకు సర్వము తెలిపి.

సీతాదేవిని రామచంద్రునకు
కూర్చెడి వివరములన్నీ తెలిపి
వినయముగా నా మహరాజునిట
తోడ్కొనివత్తురు మంగళకరముగ.

రామలక్ష్మణులు యిద్దరుకూడ
విశ్వామిత్రుని రక్షణనున్నటు
తెలియబరచెదరు దశరథరాజుకు
రాజును వేగమె తోడ్కొనివత్తురు."

విశ్వామిత్రుడు సరియనినంతనె
జనకుడు - సచివుల పిలిచి - మిథిలలో
జరిగినదంతయు దశరథ విభునకు
తెలియబరచమని తీరుగ జెప్పి

"ఆ మహరాజును అయోధ్యపతిని
మిథిలకు మీరు తగుమర్యాదల
తీసుకురండని ఆనతినిచ్చెను"
మనోరథము నెరవేరిన జనకుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

68 దశరథునకు శుభవార్త నందించుట

జనకుని ఆనతి నందిన దూతలు
తురగములలసి పోవునట్టుగా
మూడురాత్రముల త్రోవనుసాగి
నాల్గవనాడు అయోధ్యచేరిరి.

రాజద్వారమున కావలివారితో
జనకరాజుకు దూతలమనుచు
శీఘ్రమెపోయి కబురు చెప్పుమన
సంతసించి వారటుచేయగను.

దశరథరాజు సంతసమంది
తొందరగా వారందర పిలచెను
దూతలు - దేవ సమానుడు అయిన
దశరథరాజుకు అంజలి ఘటించి.

పలికిరి, "రాజా! జనకభూపతి
మంత్రులు-ఋత్విజులందరితోను
అగ్నిహోత్రములు-సచివులందరితో
కూడిన నీదు క్షేమమడిగెను.

మిథిలానాధుడు - విశ్వామిత్రుని
ఆనతితో మీ కిచ్చినట్టిదగు
సందేశమును తెలియబరచగ
సంతసమంది వచ్చితిమయ్యా!

"వీర్యశుల్క నా కూతురనుచును
ప్రతిజ్ఞచేసితి- వీరులెందరో
గెలువలేక మరి ఓడిపోయిరి
వివరములన్నీ తెలుసునునీకు.

ఓ మహరాజా! విశ్వామిత్రుని
అడుగుజాడలో నడచుచువచ్చిన
నీ పుత్రుడు- శ్రీ రామచంద్రునిచె
నా సుత సీత జయింపబడెను.

పేరోలగమున శివునిధనుస్సును
ఫెళ్లునవిరచెను రామచంద్రుడు
వీర్యశుల్కయగు నాసుతసీతను
వీరపుంగవుడు రామునికిచ్చెద.

సీతారాముల కల్యాణమును
జరిపించగ నువు ఆనతినిమ్ము
శుభమగురాజా! సచివులందరితో
ఋత్విక్కులతో శీఘ్రమెరమ్ము.

నీరాకతో మా కానందమ్మగు
నీ రాముడు నా రాముడగుటది
నయనానందము - మదికానందము
నీవందగను బయలుదేరవలె"

దశరథరాజా! ఈవిధముగను
మిథిలాధీశుడు- విశ్వామిత్రుని
అనుమతినంది శతానందునితో
ఆలోచించి పలికెనుప్రియముగ."

జనకునిదూతల పలుకులువినిన
దశరథవిభుని మదిపులకించెను
వశిష్ఠమహఋషి వామదేవులతో
సచివులందరితో పలికెతీరుగ.

"విశ్వామిత్రుని రక్షణనందిన
కౌసల్యమ్మ కన్నులపండుగ
తమ్ముడు సుమిత్ర తనయునితోను
విదేహపురమున విడిసియుండెను.

మహాత్ముడైన జనకమహీపతి
రాముని విక్రమ మెరిగినవాడై
కూతురునిచ్చి కల్యాణమును
చేయగనెంచెను- కావున మీకు

సమ్మతి అయినచొ మనమందరము
జనకపురికి మరి తరలిపోదము
ఆలస్యమును చేయుటఎందుకు?"
అనగానందరు "తథాస్తు" అనిరి.

ఆనందముతో దశరథరాజు
"రేపేపోదము జనకపురికనె"
జనకుని దూతలు ఆదరింపబడి
ఆనందమును పొందిరి అచట.

॥శ్రీరమురాముని॥

69 జనకమహారాజుచే దశరథ మహారాజు స్వాగతమందుట

సభను తీర్చెను దశరథరాజు
బంధులు - మునులు కొలుచుచుండగా
సుమంత్రుగాంచి పలికె తీరుగా
ఆదేశములను యిమ్మని చెప్పెను.

విశేషధనమును గొనిరావలెను
వివిధ రత్నముల రాసులుతేవలె
వారివెంట చతురంగబలములు
వేగమెసాగగ సిద్ధము చేయుడు.

నా ఆనతివిను - మంత్రి సుమంత్రా!
దివ్యపల్లకీ సిద్ధముచేయుము
వశిష్ఠమహాఋషి వామదేవుడు
జాబాలి మరి కాశ్యపమౌని.

చిరాయువైన మార్కండేయుడు
కాత్యాయనుడు విప్రోత్తములు
ముందునడువగా మంగళకరముగ
తేరును సిద్ధము చేయుముత్వరగా.

దశరథునానతి పరిపాలించిరి
తీరుగ ఏర్పాటులు జరిగినవి
బయలుదేరెను దశరథ భూపతి
మనసు వెడలెను మిథిలానగరము.

నాలుగు దినములు ప్రయాణించిరి
మిథిలాపురమును ముదముతొ చేరిరి
శ్రీమంతుడగు జనకమహీపతి
వార్తనువిని తను స్వాగతమిచ్చెను.

దశరథరాజుకు విప్రోత్తములకు
పూజలుసలిపి, పుణ్యచరిత్రుడు
పొంగిన ఆనందముతో నపుడు
దశరథరాజుతొ పలికె జనకుడు.

"ఓ మహరాజా! స్వాగతమయ్యా!
నాభాగ్యము - నువు మిథిలకువచ్చుట
పుత్రులశౌర్యము వలనకలిగిన
సంతోషమును ప్రీతిగనందుము.

నిన్ను గాంచెడి పుణ్యము కలిగెను
విప్రులగూడిన వశిష్ఠమౌనిని
చూచెడి భాగ్యము కలిగెనునాకు
విఘ్నములన్నీ విడిపోయినవి.

పుణ్యావశమున సూర్యవంశముతో
వియ్యమందెడి భాగ్యము కలిగెను
జనకవంశపు కీర్తి పెరుగును
పూజనీయముగ అయినది రాజా!

ఓనరపుంగవ! రేపు ఉదయమే
యజ్ఞము సాంతము అయినదనుకనే
ఋషిసమ్మతిగా వివాహవిధిని
జరిపించగ నువు ఆనతినిమ్ము.

జనకునిమాటలు వినిదశరథుడు
పలికెనుతీరుగ ఋషులనడుమన
"ధర్మశ్రేష్ఠుడా! స్వీకరించుటది
దాతయధీనము అనగావింటిని.

కావున నీవు చెప్పినరీతి
ఆచరింతుము" అనగా - జనకుడు
దశరథవిభుని ధర్మవాక్యమును
విని మదినెంతో పరవశించెను

మునులందరును ముదముతోనంత
మృదువచనములు సల్లాపములతో
రాత్రిసుఖముగా గడిపిరచ్చట
జనకపురము కల్యాణపురమయె.

రామలక్ష్మణుల నిద్దరగాంచి
హర్షమునందెను దశరథరాజు
జనకునిపూజల నందినరాజు
పుత్రోత్సాహము నందెను అపుడు.

తత్వవేత్తయు తేజోవంతుడు
జనకభూపతి ధర్మసమ్మతిగ
యజ్ఞముసాంతము చేసి- సుతలను
సాలంకృతలుగ సిద్ధము చేసెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

70 వశిష్ఠమహాఋషి దశరథరాజు వంశక్రమమును వివరించుట

మరునాడుదయము జనకభూపతి
ప్రాతఃకాలిక విధులనుతీర్చి
పురోహితుడగు శతానందునితో
పలికెను ఎంతో ప్రియముగనపుడు.

"మహాధార్మికుడు ప్రతాపశాలి
నాకుతమ్ముడగు "కుశధ్వజుండు"
"ఇక్షుమతీ" నది తీరమందున
పుష్పకమన్నటు ఉన్ననగరము.

"సాంకాశ్య"మను నగరమందున
వసించి- ఆతడు క్రతుసమాప్తిగా
కాపాడెను- ఆ తమ్ముని యిపుడు
చూడగనాకు మనసు కలిగినది.

కల్యాణోత్సవ సంతోషమును
వానితోనేను పంచుకొందును
కావున నీవు శీఘ్రమెవానిని
రప్పించుటకై దూతలనంపుము."

అన్నపిలచెనను వార్తనువినెను
ఉన్నపాటున బయలుదేరెను
మిథిలకువచ్చి- అన్నకు- అచటి
పురోహితులకు నమస్కరించెను.

ఉచితాసనముల అన్నదమ్ములు
ఆసీనులుఆయి - సుధాముడనెడి
మంత్రినిపిలచి పలికెజనకుడు
దశరథరాజును తోడ్కొనిరమ్మనె.

సచివులందరితొ పురోహితులతో
తోడ్కొనిరమ్మనినంత సచివుడు
వార్తనుచెప్పగ దశరథభూపతి
వచ్చెను, మంత్రులు పురోహితులతో.

సుఖాసీనులై అందరుండగా
దశరథుడంతట జనకునిచూచి
''రాజవరేణ్యా! వశిష్ఠమహఋషి
మావంశమునకు వేలుపుసమము.

విశ్వామిత్రుడు ఆదిగాగల
మునులందరును అనుమతించినచొ
మావంశమును దానిక్రమమును
వశిష్ఠమహఋషి తెలుపును'' అనగ.

వాక్యకుశలుడు భగవత్సముడు
వశిష్ఠమహఋషి జనకరాజుతో
పురోహితులు మరి హితులందరితో
శోభిలురాజుతొ పలికెతీరుగ.

''అవ్యక్తసంభవు డవ్యయుడున్ను
శాశ్వతుడైన బ్రహ్మదేవునికి
"మరీచి" అనెడి కొమరుడుకలడు
మరీచి కొమరుడు "కశ్యపుడ"య్యా!

కశ్యపు తనయుడు ''వివస్వంతుడు"
అతనికుమారుడు "మనువు" - ప్రజాపతి
మనువుపుత్రుడు "ఇక్ష్వాకు"వయా
అయోధ్యనేలెను పూర్వము అతడు.

ఇక్ష్వాకువునకు కొమరుడు "కుక్షి"
కుక్షికితనయుడు "వికుక్షి" రాజు
అతని తనయుడు ప్రతాపవంతుడు
"బాణుడు" అనెడి తేజోవంతుడు.

బాణునికొడుకు ప్రతాపవంతుడు
"అనరణ్యుడు" అను రాజోత్తముడు
అతనికుమారుడు "పృథు" మహరాజు
పృథువుతనయుడు "త్రిశంకు"డయ్యా

త్రిశంకుతనయుడు యశస్వి అయిన
"దుందుమారుడు" - మరియొక పేరు
యవనాశ్వుండని అందురు రాజా!
అతని తనయుడు "మాంధాత"యగు.

"సుసంధి" ఆ మాంధాతకుసుతుడు!
"ధృవసంధియు" మరి "ప్రసేనజిత్తు"లు
సుసంధియొక్క తనూజులయ్యా
"భరతుడు" తనయుడు ఆ ధృవసంధికి.

భరతునిపట్టి "అసితుడు" రాజా!
అతడు-హైహయ తాలజంఘులు
శశిబిందువులను-రిపులచె ఓడి
రాజ్యభ్రష్ఠునిగ విందుమమనము.

ఓడిన అసితుడు హిమవత్పర్వత
భృగు ప్రస్రవణమునందువసించెను
అతనిభార్యలు ఇద్దరు అపుడు
గర్భవతులని విందుము రాజా!

అందొకభార్య సవతికంతట
విషము కలిపిన భక్ష్యమునిచ్చెను
భృగువంశజుడగు "చ్యవనమహాఋషి"
హిమగిరిగాంచి అందు వసించెను.

భాగ్యశాలియు విశాలనేత్ర
సవతులిద్దరిలొ ఒక్కతి అంతట
చ్యవనునిగాంచి అంజలిఘటించి
పుత్రునిబడయగ కోరికఅనెను.

అంతటసవతికి విషమునిచ్చిన
"కాళింది"యను రెండవభార్య
వచ్చి-చ్యవనునికి తానునుకూడా
నమస్కరించి నిలచినంతనే

మొదటిఆమెతో పలికెనుమహాఋషి
"భాగ్యవతీ! నీ కోరికతీరును
బలవంతుడును తేజోవంతుడు
యశస్వియు మరి శ్రీమంతుడగు

మంచికుమారుడు-గరళము వెంబడి
కలుగునునీకు- చింతిల వల"దనె.
ఆమెకుమారుడు "సగరుడు" రాజా!
అతి ధర్మాత్ముడు ఆ మహారాజు.

సగరునితనయుడు "అసమంజు"డయా
అతనిఆత్మజుడు "అంశుమంతుడు"
అంశుమంతుని కొడుకు "దిలీపుడు"
దిలీపుతనయుడు "భగీరథు"డయా!

భగీరథునికి కీర్తిమంతుడగు
"కకుత్థ్సు"డనెడి పుత్రుడుగలడు
అతనితనయుడు "రఘుమహరాజు"
రఘువుకుమారుడు "ప్రవృద్ధు"డయ్యా!

వశిష్ఠశాపము తగిలినవాడై
రాక్షసుడయ్యెను ఆ ప్రవృద్ధుడు
తిరిగివశిష్ఠుని శపియించుటకై
దోసిలినిండా జలమునుగొనగ.

పతివ్రతయగు ఆతనిభార్య
వలదనిభర్తను శాంతపరచగా
జలముభూమిపై విడువకూడదని
విడుచుకొనెను తన పాదమ్ములపై.

మంత్రజలమది పడినపాదములు
కమిలిపోయినవి- ఆ కారణమున
"కల్మషపాదుడు" అయ్యెనురాజు
అతనికుమారుడు "శంఖణు"డయ్యా!

శంఖణుతనయుడు ''సుదర్శనుండు''
అతనిఆత్మజుడు ''అగ్నివర్ణుడు''
అగ్నివర్ణునికొడుకు ''శీఘ్రగుడు''
అతనికితనయుడు ''మరు'' మహారాజు.

మరువుకుమారుడు ''ప్రశుశ్రుకు''డయా
అతనితనయుడు ''అంబరీషుడు''
అంబరీషునితనయుడు 'నహుషుడు'
నహుషునికొడుకు 'యయాతి' రాజా!

యయాతిపుత్రుడు 'నాభాగుడయా'
అతనికితనయుడు 'అజ' మహారాజు
అజమహారాజుకు అతిబలశాలి
'దశరథరాజు' సత్పుత్రుడయా!

దశరథరాజుకు తనయులు నలుగురు
అందు - వీరు - శ్రీరామలక్ష్మణులు
ధర్మనిరతులు సత్యవాదులతో
ప్రసిద్ధిగాంచెను వీరివంశము.

సర్వలక్షణ శోభితలయిన
నీకుమార్తెలను - జనకభూపతీ!
రామలక్ష్మణుల కిచ్చి పరిణయము
చేయుము నీవు - శాస్త్రసమ్మతిగ''

॥శ్రీరఘురాముని॥

71 జనక వంశక్రమము: కల్యాణ నిర్ణయము

వంశక్రమమును వశిష్ఠమహఋషి
నుడివినంతనే జనకభూపతి
అంజలియొగ్గి నుడివెను అంత
జనక వంశపు ప్రసిద్ధివినుమనె.

''కన్యాదాన సమయమునందు
ఉత్తమవంశ సంజాతులకు
వంశ ప్రతిష్ఠ తెలుపుటన్నది
ఆచారము - ఓ మునిసత్తమ! విను.

ముల్లోకముల ప్రసిద్ధుడైన
ధర్మాత్ముడు అతి బలవంతుడగు
'నిమి' యనురాజు మూలపురుషుడు
అతని తనయుడు 'మిథి' మహారాజు

మిథిమహారాజు నిర్మించినదే
ముచ్చటైనది మిథిలానగరము
మొదటి జనకుడు అతడేనయ్యా!
'ఉదావసువు' ఆ మిథికుమారుడు.

ఉదావసువునకు ధర్మాత్ముడగు
'నందివర్ధనుడు' తనయుడు కావలె
అతని కుమారుడు 'సుకేతు'వయ్యా
'దేవరాతుడా' సుకేతుసుతుడు.

దేవరాతుడు అతిధర్మాత్ముడు
రాజఋషిగను వినుతికెక్కెను
అతనితనయుడు 'బృహద్రధుండు
'మహావీరుడు' అతని ఆత్మజుడు.

మహావీరునకు ధైర్యవంతుడగు
'సుధృతి' - సుతుడై యశముగాంచెను
సుధృతి తనయుడు ధర్మాత్ముడగు
'ధృష్టకేతు' వను నామధేయుడు.

ధృష్టకేతునకు ప్రసిద్ధినందిన
'హర్యశ్వు'డను తనూజుడుండెను
అతని తనయుడు 'మరు'మహారాజు
'ప్రతింధకుడు'-మరురాజుకు తనయుడు.

ప్రతింధకునికి కుమారుడాతడు
'కీర్తిరథుడను' రాజకుమారుడు
కీర్తిరథునికి కుమారుడతడు
'దేవమీఢు'డను ధర్మాత్ముడయా!

దేవమీఢుని తనయుడు 'విబుధుడు'
విబుధుని తనయుడు 'మహీధ్రకుండు'
అతని కుమారుడు 'కీర్తిరాతుడు'
'మహారోముడు' అతని తనూజుడు.

మహారోమునికి 'స్వర్ణరోముడు'
స్వర్ణరోమునికి 'హ్రస్వరోముడు'
ధర్మశ్రేష్ఠుడగు హ్రస్వరోమునికి
ఇద్దరుకొడుకులు ఉద్భవించిరి.

వారిలో జ్యేష్ఠుడ నేను మునివర్యా!
'కుశధ్వజుడు' నా సోదరుడితడు
తండ్రిఆనతిని శిరసునదాల్చితి
తమ్ముని ప్రేమగ చూచుచుంటిని.

సాంకాశ్యమును ఏలు సుధన్వుడు
శివధనుస్సును, సీతాదేవిని
తనకుయిమ్మని అడిగెను అంతట
నేనొల్లనిచే పోరుకుదిగెను.

భీకరమైన పోరుసాగినది
సుధన్వునంతట వధించి- [illegible]
పట్టముకట్టితి నా సోదరునకు
ఇతడే సాంకాశ్యమునకు అధిపతి.

ఓ నరపాలా! సంతోషముగా
సీతనురాముని కిచ్చెద నేను
లక్ష్మణమూర్తికి 'ఊర్మిళ' నిచ్చెద
త్రికరణశుద్ధిగ సుతలనుయిచ్చెద.

కావున నీవు నీ పుత్రులకు
గోదానములను చేయించవలెను
శ్రద్ధగమిగిలిన కార్యములన్నీ
చేయించుము నువు శుభములు కలుగ...

రాజా! నేడు మఖాతారకద
మూడవదినమున ఉత్తరఫల్గుణి-
శుభనక్షత్రము కల్యాణమునకు
శుభమగు, దానము లిప్పించుమయా!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

72 కుశధ్వజుని కుమార్తెలైన మాండవి-శ్రుతకీర్తులను భరత - శత్రుఘ్నుల కివ్వవలసినదని విశ్వామిత్రుడడుగుట, జనకుని సమ్మతి

జనకునిపలుకులు వినికౌశికుడు
వశిష్ఠమునితో ఆలోచించి
తిరిగిపలికెను మిథిలాధిపునితొ
"రాజా! శ్రేష్ఠము రెండువంశములు.

మహిమగలవి మరి గొప్పవంశములు
అందమునందు గుణములయందు
సీతా-ఊర్మిళ లిద్దరురాజా!
రామలక్ష్మణుల కీయగతగుదురు.

సమ్మతిమాకు సంతోషమది
మరియొకవిషయము వినుమహరాజా!
నీతమ్మునికి సుతలిద్దరుకద
భరత, శత్రుఘ్నుల కొసగుమువారిని.

సౌందర్యములో వీరత్వములో
వారునలుగురు సమానులయ్యా!
దిక్పాలురతో సమానబలులు
ప్రీతికలిగెడి నడవడికలదు.

చిలకాగోరింకల వలెనుందురు
ఈడుజోడు మరి కలసియున్నవి
యశోవంతములు మీవంశములు
యశముపెరుగునీ వియ్యముతోను."

జనకుడుపలికెను వినయమునిండి
"సూర్యవంశముతొ వియ్యమునకును
సరిపడువంశము మాదని నుడువగ
ధన్యతనొందెను జనకవంశము.

మహాత్ములారా! మీరుచెప్పినటు
కుశధ్వజునిసుత లిద్దరుకూడా
భరత-శత్రుఘ్నుల కొరకైయున్నటు
ఉండుట-అది నా సోదరుపుణ్యము.

వారిద్దరినీ ఇచ్చెదనేను
నల్గురికల్యాణము లోకమారే
జరిపించగను దశరథవిభునకు
కోడళ్ళందరు సమకూరెదరు.

ఉత్తరఫల్గుణి నక్షత్రమునకు
అధిపతి- 'భగు'డను ప్రజాపతికద
అతడుశుభకరుడు ఆ సమయములో
శుభకార్యములను జరిపించెదము.

మీ శిష్యుడను మ్రొక్కెదననిశము
కన్యాదాన ఫలమిడవచ్చిరి"
అనుచుపలికి ఆ జనకభూపతి
మూడుఆసనములట చూపించి

సుఖాసీనులతొ తిరిగిపలికెను
"మాసోదరులవి దశరథవిభునిది
మూడురాజ్యములు మీఅధీనము
సందేహించగ పనియేలేదు.

నారాజ్యమిది దశరథువిభునిది
అయోధ్యనాకు అతిచనువయినది
కావున ఇవి మీ రాజ్యములుసుమా!
మీకునచ్చినటు కార్యముతీర్చుడు.

సందేహించగ పనిలేదసలు
లోపముజరుగదు- అడ్డముఎవరు?"
అనగ దశరథుడు జనకునిపలుకుల
ప్రీతినందెను తిరిగిపలికెను.

"జనకభూపతీ! మీసోదరులు
శుభలక్షణులు వినయశీలురు
కోట్లకొలదిగా మునులందరికి
పూజలుచేసెడి పుణ్యమూర్తులు."

అనుచుపలికి అట దశరథరాజు
వశిష్ఠ, విశ్వామిత్రులిద్దరితో
జనకునివద్ద శలవందుకొని
విడిదికివచ్చెను విధులనుచేయగ.

నాందీకార్యములన్నీ తీర్చుకు
ఉదయమునందే పుత్రులబిలచి
బంగరుతొడుగులు కలిగినకొమ్ముల
దండిగపాలను ఇచ్చెడిగోవులు.

పాలుపిదుకుటకు కంచుపాత్రలతో
పాలుచేపుటకు కడుపుపంటలతో
నాల్గులక్షలను నలుగురుకొడుకులు
లక్షకొకరుగ దానములిచ్చిరి.

పుత్రులయందు ప్రీతికలిగిన
దశరథరాజు - విశేషధనము
విప్రులందరికి దానమిచ్చెను
శుభాశీస్సులను అందిరందరు.

నలుగురుపుత్రుల నడుమ దశరథుడు
నలుగురు దిక్పాలకుల మధ్యలో
నలువరీతిగా ఒప్పెను అపుడు
నాకము భువిలో నున్నదినాడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

73 సీతారాముల కల్యాణము : ఊర్మిళ, మాండవి, శృతకీర్తుల పరిణయములు

గోదానములను యిచ్చిన దినము
కేకయరాజు కుమారుడున్న
భరతకుమారుని మేనమామయగు
'యధాజిత్తు' ఆ మిథిలకు వచ్చెను.

బావగారగు దశరథరాజును
కుశలప్రశ్నల పలకరించెను
తనతండ్రియగు కేకయరాజు
మనుమని చూడగ కోరెను అనెను.

దశరథుడంతట బావమరదికి
సత్కారములను తీరుగ జరిపెను
మరునాడుదయపు విధులను తీర్చుకు
ఋషులను ముందు నిడుకొని వెడలి

యజ్ఞశాలను చేరెను రాజు
నిర్విఘ్నముగా సాగునట్టిదగు
ముహూర్తమున శ్రీరామచంద్రునికి
సర్వాభరణము లలంకరించిరి.

సోదరులందరితో రఘురాముడు
వివాహసూత్ర బంధనమ్ములను
మంగళకరముగ ఆచరించుకొని
వశిష్ఠమునితో తండ్రిని చేరెను.

వశిష్ఠమహాఋషి పలికె జనకునితొ
"వరరత్నములతొ దశరథభూపతి
వేంచేసెనయా మిథిలాధీశా!
సూత్రబంధనము చేసిరివరులు.

కన్యాదానము ఉత్తమధర్మము
కీర్తికలుగును ఇరువంశములకు
కావున రాజా! దాతవునీవు
కన్యాదానము నాచరించుము."

అనగా తేజోవంతుడు జనకుడు
పలికెను తిరిగి వశిష్ఠమౌనితొ
"ఎవరి ఆనతికి వేచియుండిరి?
ఇదిమీగృహమని అంటినికాదా!

చనవుకలిగిన ఋషిసత్తముడవు
ఇరువంశములకు వేల్పుసముడవు
సంకోచించక సర్వవిధులను
మీయిల్లనుకొని నిర్వహించుము.

నాకుమార్తెలు వివాహమునకై
సూత్రబంధనము లొనర్చినారు
హోమజ్వాలలన ప్రకాశించుచు
వేచియుండిరి వేదికవద్ద.

ఓ మునిశ్రేష్ఠా! ఋషులందరితో
స్వయముగనీవు బ్రహ్మగనుండి
సీతారాముల కల్యాణమది
శాస్త్రోక్తముగా జరిపించుమయా!"

అంత వశిష్ఠుడు సరియనిపలికి
విశ్వామిత్రుడు శతానందుడు
తనకుసహాయము చేయుచుండగా
శాస్త్రప్రకారము వేదికతీర్చెను.

చలువపందిరిలొ చల్లనివేదిక
పూలూపరిమళ ద్రవ్యములుండి
బంగరుపాలిక లందుమెరయగా
మొలకలెత్తిన పాలికలుంచి

ధూపపాత్రలు ధూపమ్ములతో-
స్రుక్కులు-స్రువములు-అర్ఘ్యములుంచి
లాజపూరిత పాత్రములుంచి
సంస్కరించిన అక్షతలుంచెను.

అంతటమహాఋషి సమంత్రయుతముగ
పరిశుద్ధములగు దర్భలపరచి
శాస్త్రోక్తముగ వేదికయందు
అగ్నినుంచి- మరి హోమముచేసెను.

శ్రీకినిలయమగు సీతాదేవిని
శ్రీరస్తు-శుభమస్తు-దీర్ఘాయురస్తని
శ్రీలుపొంగునువు మెట్టినయింటని
స్త్రీలదీవనలు కురియుచుండగ.

కౌసల్య ఆనందవర్ధనుడు
కన్నియనందెడి పురుషోత్తముడగు
కోమలమూర్తితో పలికెజనకుడు
కల్యాణమునకు శుభముహూర్తమున.

సర్వాలంకారములతో శోభిలు
సర్వలక్షణ శోభితసీతను
అగ్నికెదురుగా రామునికెదురుగ
నిలపిజనకుడు పలికెతీయగా:

"ఈసీత-నాసుత-శ్రీరామచంద్రా!
ఈమెనీకింక సహధర్మచారిణి
ఈమెపాణిని నీవు కోదండపాణీ!
అందుకో శుభములు అందుకోరామా!

రామచంద్ర!యీ వెన్నెలనిన్ను
అన్నిసమయముల తోడునీడయై
అనుసరించును యీభాగ్యవతి
పతివ్రతయుమరి పుణ్యచరిత్ర"

అనుచుపలుకుచు జనకభూపతి
సమంత్రయుతముగ పవిత్రజలముతో
రామచంద్రుని హస్తమునందు
ధారపోసెను సీతాసుతను.

నీలనీరదశ్యాముడు రాముడు
నీలవేణి ఆ సీతాదేవి
పాణిగ్రహించెను పరిణయమాడెను
పరమానందము నందెను జగము.

శివునివిల్లును అవలీలగను
విరచినయితడు సుమసుకుమారుడు
సుమలతపోలిన సీతపాణిని
అందెనుమెల్లగ ఉల్లముచల్లగ.

కోమలి, కన్నియ - రామునిసుందరి
అందరిమనసులు చలువపందిరై
చూపులుచల్లని అక్షింతలయి
లక్షశుభముల సుమములు అయినవి.

రాముని చూచెను నవవధువపుడే
రాముడు చూచెను నవవధువునట
రాజీవాక్షుని తెరచినకన్నుల
రమణినిలచెను నిలచెవక్షమున.

రంగవల్లిలా సింగారించిన
రత్నశోభితను చూచిన స్త్రీలు
రమణి అందము ఏమని అందుము ?
రామునికొరకై పుట్టినదందుము!

దేవతలందరు ఋషులు మొత్తము
మేలుమేలు అని శుభముపలికిరి
దేవదుందుభులు మ్రోగినవపుడు
పూలవానలు కురిసినవంతట.

సంతోషముతో నిండిరి సురలు
ఇంద్రుడు మొదలగు దేవతలందరు
మనసుహాయిగా, క్లేశమువిడిచి
వచ్చెడిశుభముల తలచిమురిసిరి.

కన్నియసీతను ధారపోసెను
కన్నుల ముత్యములన్నటు అపుడు
ఆనందముతో పొంగినట్టివగు
భాష్పసుమములను ఉంచెను జనకుడు.

జనకుని పలుకు వినిన వరులట
వశిష్ఠు ఆదేశము నందుకొని
వధువుల పాణిగ్రహణము చేసిరి
వ్యధలను మరచెను సకలప్రాణులు

సంతోషముతో లక్ష్మణుగాంచి
ఊర్మిళనిచ్చెద గ్రహింపుమనుచు
పాణిగ్రహింపగజేసి అంతట
భరతునిచూచి పలికెను తిరిగి

సపత్నియుతముగ వారందరును
అగ్నికి-వేదికి-రాజుకు నపుడు
ఋషులందరికి ప్రణామముంచి
శాస్త్రోక్తముగా వివాహమాడిరి.

మాండవి నాసుత నీదేనుసుమా!
పాణిగ్రహించి పరిణయమాడుము
అనుచు అంతట శ్రుతకీర్తిని తను
శత్రుఘ్నునకు ధారపోసెను.

పూలవానలు కురిసెను శుభముగ
దివ్యదుందుభులు మ్రోగెశ్రావ్యముగ
అచ్చరకన్యలు నాట్యముచేసిరి
గంధర్వులంతట గానముచేసిరి.

కకుత్థ్సవంశపు కీర్తిచంద్రికలు
నలుగురు మీరు సపత్నియుతముగ
చక్కగ వ్రతములు ఆచరించుడు
కాలముమించక చేయుడు సర్వము.

మంగళవాద్య నృత్యగీతములు
మ్రోగుచుండగా వధూవరులట
మూడుమార్లుగ అగ్నికినపుడు
ప్రదక్షిణించి పరిణయమాడిరి.

రామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులు
పత్నిసహితులు విడిదికిచేరగ
అనుసరించెను దశరథవిభుడు
బంధుజనముతో ఋషులందరితో.

॥శ్రీరఘురాముని॥

74 అయోధ్యాపుర పయనము - మార్గమధ్యమున పరశురాముని ఆగమనము

కల్యాణవేడుకలు జరిగెతీరుగా
రాత్రిగడచెఅతి తీయగనపుడు
విశ్వామిత్రుడు ఆశీస్సులనిడి
తననివాసమగు హిమగిరికేగెను.

విశ్వామిత్రుడు వెడలినంతనే
దశరథభూపతి జనకరాజుకడ
వీడుకోలుగొని - వధూవరులతో
పరివారముతో అయోధ్యకేగెను.

జనకభూపతి నవవధువులకు
లక్షలగోధనమిచ్చె అరణముగ
రథములు-తురగము లెన్నో యిచ్చెను
అలంకరించిన ఏనుగులిచ్చెను.

రత్నకంబళులు పట్టువస్త్రములు
కాల్బలమెంతో యిచ్చెను అపుడు
ఇచ్చెను దాస-దాసీ జనముల
వెండి-బంగరు-ముత్యము లిచ్చెను.

సంతోషముతో సాగనంపుచు
మిథిలాధీశుడు - కానుకలెన్నో
సుతలకుయిచ్చి - దశరథవిభుని
శలవందుకొని మిథిలకు చేరెను.

తాటకనంతము చేసిన వీరుడు
కౌశికుయాగము రక్షణచేసెను
మారీచునిమద మణగించి - మరి
సుబాహుశిరమును త్రుంచిన ఘనుడు.

శివుని విల్లునే లీలగవిరచి
సీతను అందెను ఈ సుకుమారుడు
ఎన్ని నోములు నోచికన్నదో
కౌసల్యమ్మదె జన్మము అంటే.

సీతపూజలు ఫలించెనమ్మా!
జనకుని తపము పండినదమ్మా!
అయోధ్యనేలగ ఆ పురజనులు
ఏమిధన్యులు - వారిదె పుణ్యము!

రాజీవాక్షుని చూడగరండి
రామచంద్రుని దర్శించండి
రమణిసీతను చూడండమ్మా!
ఈ ఆనందము అందగరండీ

అనుచు పలుకుచు-స్త్రీలు మిథిలలో
కన్నులపండుగ అన్నటు చూచిరి-
బారులుతీర్చి పురజనులందరు
చూసిరి అయోధ్యకేగెడు రాముని.

మహాత్ములైన పుత్రులతోను
ఋషులతొ ముందు రాజునడచెను
బలములు వెనుక వచ్చుచుండగా
అయోధ్య త్రోవలొ సాగె దశరథుడు.

నరవ్యాఘ్రములగు తనయులతోను
దశరథభూపతి సాగుచుండగా
ఆకాశములో కొన్ని పక్షులు
అశుభసూచన చేయుచు కూసెను.

అదే సమయమున శుభసూచనగా
నేలను తిరిగెడి మృగములు అచట
ప్రదక్షిణించెను-దానిని గాంచి
దశరథరాజు వశిష్ఠు నడిగెను.

"పక్షుల కూతల అశుభము-రాజా!
ఉపశమించెను మృగప్రదక్షిణల
నీమది కలవరమందగవల"దని
శాంతివచనములు పలికె వశిష్ఠుడు.

అంతట భూమి కంపించునటు
తరువులనెల్ల పెకలించుచును
పెనుగాలెగసెను అతితీవ్రముగా
చీకటియైనది పగటిపూటనే.

తేజమునిండి-కన్నులకందని
తీవ్రమూర్తియై పరశువుబట్టి
మెరపుతీగల సముదాయమన
వింటిని-శరమును-దాల్చినవాడు.

ధూళి మేఘమై ఎగసెను అచట
వశిష్ఠమహాఋషి-మిగిలిన ఋషులు
దశరథరాజు తనయులుతక్క
తక్కినవారు తెలివిదప్పిరి.

త్రిపురారులను సంహరించెడి
త్రినేత్రుడేయన-పరశురాముడు
కనిపించగను తాపసోత్తములు
తమలోతాము గుసగుసలాడిరి.

చిక్కని చీకటి అల్లుకొన్నది
నేల నిండెను పడిన సేనతో
అంతట-భార్గవరాముడు అచట
ఫాలనేత్రుడై నేలకు దిగెను.

లోగడ-తండ్రిని-రాజు చంపెనని
రాజులెందరినో చంపెను ఇతడు-
మనసు శాంతిని పొందినవాడు
హాని చేయునా మన మహరాజుకు!

జటాధారి-అతి భీకరుడయిన
జమదగ్నితనయుడు-పరశురాముడు
కైలాసగిరి అంతటివాడు
ప్రళయాగ్నివలె ప్రజ్వరిల్లుచు.

అర్ఘ్యములొసగి ఋషులందరును
భీకరరూపుని పరశురాముని
రామా! రామా! అనుచు మధురముగ
శాంతపరచిరి మృదువచనముల.

ఋషులపూజలు అందినయట్టి
పరశురాముడు ప్రతాపవంతుడు
రాముని చూడగ వచ్చినట్టుగా
రామచంద్రుని చూచి పలికెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

75 పరశురాముని గర్వము

'దశరథతనయా, రామా! వింటిని
పరాక్రమము - ఆశ్చర్యమది
వునివిల్లును విరచుట వింటిని
లవంతుడవని - విని - వచ్చితిని.

ఊహలకందని దివ్యచాపమిది
శుభకరమైన మరియొకవిల్లు
భయంకరమ్మగు ఈచాపము - విను
నాజనకుడు జమదగ్నివరమయా!

బలముచూపు - నీ విలువచూపుము
వింటిని శరముతొ సంధించుము నువు
వీరుడవగుచో - నీతోనేను
ద్వంద్వయుద్ధము చేతును అపుడు."

భార్గవరాముని పలుకులువిని - అట
దీనవదనుడై పలికె దశరథుడు
"రాజులపైన ద్వేషమువదలిన
భూసురోత్తమా! అభయమునిమ్మా.

వేదాధ్యయనపు వెలుగుల నిలయము
భృగువంశమున ఉదయించితివి
ఆయుధమును ఇకపట్టను అనుచు
ప్రతినచేసితివి సురపతి ముందు.

తనయుల చూచుకు బ్రతుకుచుంటిని
తనయులకొరకై బ్రతికియుంటిని
తనయులువీరు - భార్గవరామా!
అభయమునిచ్చిన నిలచును తనువు.

పుడమి జయించి - సత్వము పెంచుకు
కశ్యపమునికి ధారపోసితివి
రాముడు ప్రాణము - అతడులేనిచో
ప్రాణములుండవు మాకెవ్వరికి."

దశరథుడటులే పలుకుచున్నను
లక్ష్యపెట్టక పరశురాముడు
సూటిగ రాముని చూచిపలికెను
ధనుసుగురించి వివరించెనట.

"రామా! వినుము - దివ్యధనుస్సులు
శ్రేష్ఠములయినవి రెంటిని వెనుక
విశ్వకర్మ - అతి శక్తివంతముగ
నిర్మించెను, ఇది రెండవదయ్యా!

త్రిపురారులను సంహరించగా
సురలు - శివునకు - ఇచ్చినవింటిని
విరచినాడవు - చూడుము దీనిని
వైష్ణవచాపము ఎక్కుపెట్టుము.

పూర్వము సురలు - బ్రహ్మను అడిగిరి
శివ, కేశవుల బలమెంతయని -
అంతటబ్రహ్మ సురలకు తెలియగ
శివ, కేశవులలొ పోరుసృజించెను.

శివ, కేశవులు ఒకరిని ఒకరు
జయింపగోరి ఘోరయుద్ధము
చేయసాగిరి - విష్ణువు అంతట
హుంకరించెను భీతిగొలుపగ.

కేశవహుంకారమునకు అంతట
శివుని బలమును అతని విల్లును
సన్నగిల్లినవి జడత్వమందెను
సురలుపోరును ఆపిరి అపుడు.

విష్ణువు గెలిచెను అనుకొనిరంత
శివుడు క్రోధము నిండెను అపుడు
శివుడు ధనుస్సును విదేహరాజగు
దేవరాతునికి ఇచ్చెశరములతొ.

రిపులను గెలిచెడి విష్ణుచాపమును
విష్ణువు అంతట భృగువంశజుడు
ఋచీకునకును న్యాసముగాను
ఇచ్చెను రామా! ఇది ఆ ధనుసు.

ఋచీకుడపుడు తనతనయునకు,
మహాత్ముడైన నాజనకుడగు
జమదగ్నికిచ్చెను ఈ చాపమును
తపోవంతుడు నాజనకుడయా!

తపోబలముతో నిండిన తండ్రి
శస్త్రమ్ములను సన్యసించగా
గర్వమునిండిన కార్తవీర్యుడు
దుష్టబుద్ధితో చంపెనాతనిని.

తండ్రి వధను - నే వింటిని రామా!
రాజులెందరినో త్రుంచితి నేను
పుడమియెల్లను జయించినాడను
కశ్యపునికి - నే దానమిచ్చితిని.

పుణ్యమూర్తియగు కశ్యపమునికి
ధరణినిచ్చి నే మహేంద్రగిరిని
తపసు చేసుకొనుచుండగ వింటిని
శివధనుస్సు - నువు విరచినాడవని.

తండ్రితాతలనుండి వచ్చినది
విష్ణుచాపమును - క్షాత్రధర్మముతో
గ్రహించి - బాణము ఎక్కుపెట్టుము
సమర్థునిగ నే తెలిసికొందును.

సరిపడబలము కలదని తెలిపి
సమర్థుడవని జగతికి తెలిపి
సమఉజ్జీవై ద్వంద్వయుద్ధమున
సరిచేయుము మరి రాముడెవ్వడో?''

॥శ్రీరఘురాముని॥

76 పరశురామ గర్వభంగము

జమదగ్నితనయుని చూచెను రాముడు
తండ్రియెదుట - తను దురుసులేకను
పలికెను అంతట "వింటిని భార్గవ!
శత్రులచంపుట విని - ముదమందతి.

కానీ నన్ను క్షాత్రధర్మమగు
పరాక్రమమ్మది లేనివానిగా-
అశక్తుడను అని తలచుచుంటివి-
అవమానము - నే సహించనింక."

అనుచు క్రుద్ధుడై దశరథతనయుడు
భార్గవరాముని కరముననున్న
ధనుర్బాణములు గ్రక్కునగైకొని
ఎక్కుపెట్టి - మరి పలికె తీవ్రముగ

"విప్రుడవీవు అగుటచేతను
విశ్వామిత్రుని బంధువగుటచే
ప్రాణముతీయక విడుతును నిన్ను
విడచుట తప్పదు మరియీశరము.

గమనము త్రెంచగ పదములు కూల్చున!
గడించినట్టి పుణ్యము త్రెంచన!?
నిర్ణయించుకో నీకది వదలితి
విష్ణుశరమిది విఫలముకాదు."

విష్ణుచాపముతొ విక్రమ స్ఫురణతొ
దశరథతనయుని రాముని చూడగ
బ్రహ్మ వచ్చెను ఋషిగణములతో
వచ్చిరిసురలు-సిద్ధ-చారణులు.

శ్రేష్ఠమైన ఆ విష్ణుచాపముతొ
నిలచిన రాముని పరాక్రమముతో
లోకము జడమై నిలచిపోయెను
నిలచెభార్గవుడు వెలవెలబోయి

ఓటమి తెలుపుచు భార్గవరాముడు
పలికె వినయముగ రఘురామునితో
''ధరణీనిదానము' చేయగనంత
కశ్యపుడనెను పుడమిని విడుమని,

కావున రామా! పుడమిని వుండగ
తగదునాకు - నాప్రతిన కావున -
పదములులేక నేనెటుపోదును
మహేంద్రగిరి మరి చేరుట ఎట్లు?

దయగొని రామా! తపోఫలమగు
పుణ్యలోకముల దూరము చేయుము
నాకన్నులతో చూచెదనేను
నేపోయెదమరి మహేంద్రగిరికి.

శత్రుహరణ! ఓ శేషశయన - నువు
చాపము నెక్కుపెట్టుటచేతను
నాశరహితుడవు మధుసంహారివి
దేవశ్రేష్ఠుడగు విష్ణుమూర్తివి.

తెలిసితి నిన్ను - శుభమిక నీకు
సురలందరును యోధుడవగు నిను
తనవితీరగా చూచుచుండిరి
తీర్చుము రామా! నా కోరికను.

ముల్లోకములకు ప్రభువగు నీచే
ఓటమినొందుట పుణ్యము రామా!
అవమానము అది కానేకాదు
కావున విడువుము శరమును రామా!"

పరశురాముడు అటుల పలుకగా
శ్రీమంతుడగు దశరథరాముడు
జామదగ్నిపై నంతట సూటిగ
విడచెను బాణము విక్రమమూర్తి.

భార్గవరాముడు తన కన్నులతో
తన సంపాదన - తపోధనమగు
పుణ్యలోకములు పోవుట గాంచి
మహేంద్రగిరికి శీఘ్రమె చేరెను.

రామచంద్రునికి ప్రదక్షిణించెను
రాజీవాక్షుని స్తోత్రము చేసెను
రఘురాముని పదకమలములంటెను
మహేంద్రగిరికి చేరె భార్గవుడు.

దిశలచీకటులు తొలగిపోయెను
దేవగణములు పొగడె రాముని
దశరథరాముని విక్రమమంతయు
తెలిసెను - తెలివి కలిగినవారికి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

77 సీతారాముల దాంపత్యము

పరశురాముడు వెడలగనంత
రఘురాముడు ఆ చాపము నపుడు
మహిమాన్వితుడగు వరుణునకిచ్చెను
వశిష్ఠ మొదలగు మునులకు మ్రొక్కెను

వినయుండైన తండ్రితొ పలికెను:
"పరశురాముడు వెడలిపోయెను
బలములతో ఇక అయోధ్య చేరగ
ఆనతినిమ్ము ఆనందముగా."

రాముని పలుకులు విని దశరథుడు
ఆలింగనమును చేసికొనుచును
శిరసును మూర్కొని సంబరపడెను
పులకితుడయ్యెను రాముని గాంచి.

పునర్జన్మను పొందినట్టుగా
తన కుమారుని మరిమరి చూచెను
కన్నకొడుకు-తన కన్నులముందు
తనయుడు రాముడు కన్నుల నిండెను.

అంతట రాజు సాగె నయోధ్యకు
వార్తను వినిన సచివులు-జనులు
తీరుగ నగరిని అలంకరించిరి
స్వర్గనగరమగు అమరావతిలా.

ధ్వజ, దండములు పతాకములతో
మంగళతూర్యము లెగయగనంత
చల్లని జలకముజల్లిన వీథులు
తోరణాలతో శోభిలె నగరి.

పూలబాటలు వేసిరి అంతట
పూలమాలల - తోరణాలతో
కలహంసలవలె నడచు స్త్రీలతో
కళకళలాడెను నగరి యంతయు.

విప్రోత్తములు పురజనులున్ను
ఎదురుకోలుగా రాగా - రాజు
శ్రీమంతులగు తనయులతోను
శ్రీకరమైన తన కోడళ్ళతొ.

యశస్విఅయిన దశరథభూపతి
హిమవత్పర్వత మన్నటు నిలచిన
ఉన్నతమైన తన భవనమును
ప్రవేశించెను శుభకరముగను.

పూజలనందెను దశరథరాజు
తన దేవేరుల కౌసల్య, సుమిత్ర
చక్కనికైక తక్కిన స్త్రీలు
వేడుకలెన్నో సలుపుచునంత.

కోదండ్రను తమ తనయలతీరుగ
ముదముతో అంతఃపురములోనికి
గొనిపోయిరి - అట - ఎన్నో వారికి
శుభాశీస్సులను ఒసగిరి అంతట.

మంగళశాసనమందినవారు
పట్టువస్త్రములు దాల్చినవారై
అంతఃపురమున గల దేవతల
పూజలు చేసిరి కోడళ్ళందరు.

భాగ్యవతులును కీర్తిమంతులగు
సీత-ఊర్మిళ-మాండవి మరియు
శృతకీర్తులను, వారి అత్తలు
కంటివెలుగువలె గాంచిరి ముదముగ.

పెద్దలందరికి వందనముంచిరి
ఆశీస్సులను అందిరి శుభముగ
సంతోషముతో తమతమ కాంతుల
చేరి సుఖముగా నుండిరి కాంతలు.

కొంతకాలము గడచిన యంత
భరతునిజూచి పలికె దశరథుడు
"మేనమామయగు యథాజిత్తిట
ఉండెను నిన్ను గొనిపోవుటకై."

తండ్రి ఆనతిని అందిన భరతుడు
శత్రుఘ్నునితో కలిసి అంతట
అన్న రామునికి - తల్లులందరికి
నమస్కరించి బయలుదేరెను.

భరత - శత్రుఘ్నులు వెడలగ నంత
రామలక్ష్మణులు - దేవసమానుని
తండ్రిని ఎంతో శ్రద్ధాభక్తుల
పూజలు చేయుచు ముదము గొలిపిరి.

తండ్రి ఆనతిని ధర్మాత్ముడగు
శ్రీరఘురాముడు ప్రియముగ నపుడు
ప్రజలకు హితమగు పనులను చేయుచు
ప్రజల మనసులను ఏలసాగెను.

నియమముతో తమ తల్లుల పనులు
వినయముతో తమ గురువుల పనులు
తీరుగ చేయుచు - చేయించుచును
సేవానిరతుడు యశము నందెను.

రాముని నడవడి ఒరవడి అన్నటు
దశరథరాజు - పురజనులందరు
విప్రోత్తములు, వణిజోత్తములు
ప్రీతినందిరి పొగడిరి ఎంతో.

కీర్తివంతుడు శ్రీరఘురాముడు
సత్యవిక్రముడు శ్రేష్ఠగుణాఢ్యుడు
సకలప్రాణులకు ప్రీతిపాత్రుడై
బ్రహ్మదేవుడై భాసిలె భువిలో.

మంచిమనసుగల రామచంద్రుడు
సీతయందు బహు ప్రీతిపాత్రుడై
సీత మనస్సున నిలచెను నిండుగ
ఎన్నో ఋతువులు గడిపెను సుఖముగ.

దశరథరాజు మెచ్చిన కోడలు
జనకభూపతి కూతురు సీత
వినయసంపద సౌశీల్యముతో
సాటిలేని తన సౌందర్యముతో

ఆదేవిధముగా మిథిలాధీశుని
అనుంగుసుతయగు సీతాదేవి
లక్ష్మీదేవి అన్నటులుండి
రామునిగుండియ బాసలనెరుగును.

రామునికెంతో ప్రియము అయినది
రామునియందే లీనమయినది
రామునికొరకే పుట్టినట్టయి
రాముని ప్రాణము సీతనిపించెను.

సుందరరూపము దేవతసమము
ఆదిలక్ష్మియే అన్నటులుండి
అనురాగవతి సౌభాగ్యవతి
జనకనందినితొ దశరథతనయుడు

భర్తను మించిన అనురాగమది
కలిగియున్నది సీతాదేవి
భార్య మనసులో భావములన్నీ
రామునిగుండెలొ పలుకుచుండును.

దేవశ్రేష్ఠుడగు విష్ణుదేవుడే
లక్ష్మీసహితుడు అన్నటు-ఎంతో
శోభగనిలచెను అయోధ్యనగరిని
నిలచును అందరి మనసులలోను.

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము -
మునితిలకుడు మన కొసగిన మంత్రము
రామచంద్రుడుదయించి జానకిని-
పరిణయమాడెను బాలకాండమున.

శ్రీరామ

శ్రీమద్రామాయణ అయోధ్యా కాండము

శ్రీమద్రామాయణము

అయోధ్యాకాండము

(గేయ కవిత)

శ్రీ రఘురాముడు వనముల కేగుట
సత్యవర్తిగా తండ్రిని నిలుపుట
రామపాదుకలు రాజ్యమేలుట
రామాయణమున అయోధ్యాకాండము.

శ్రీరామజయరామ జయజయరామ

శ్లో॥ కూజంతం రామరామేతి
మధురం మధురాక్షరమ్
ఆరుహ్య కవితాశాఖామ్
వందే వాల్మీకి కోకిలమ్.

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగ మ్రొక్కి
మందరకర్తకు వందనమొంచి
రామభక్తుల ఆశీస్సులతో
రామచంద్రుని కీర్తన చేసెద

అ యో ధ్యా కాం డ ము

1వ సర్గము శ్రీరామునికి యువరాజ్యాభిషేకము చేయవలెనని దశరథుడు నిర్ణయించుట

శ్రీరఘురాముడు వనములకేగుట
సత్యవర్తిగా తండ్రిని నిలపుట
రామపాదుకలు రాజ్యమేలుట
రామాయణమున అయోధ్యాకాండము.

భరతునియందు భక్తిప్రపత్తులు
ప్రేమాదరణలు కలిగిన తమ్ముడు
బుద్ధిమంతుడు విజితేంద్రియుడు
శతృఘ్నుడు తా అన్నను కొలచును.

భరతకుమారుడు శతృఘ్ననితో
గిరివ్రజపురమున - తాతగారగు
కేకయరాజును చూడగ వెడలెను
సోదరులిరువురు చేరిరి ఆపురి.

భరతకుమారుని మేనమామయగు
యధాజిత్తు ఆ సోదరులిరువుర
పుత్రులవోలె-ఆదరించెను
ఆప్యాయముగా చూడసాగెను.

అన్నిసుఖములు - ఆదరంబును
అమరియున్నను - సోదరులిరువురు
అనిశము-వృద్ధుడు దశరథవిభుని
తలంపుతోనే గడపెడివారు.

దశరథరాజుయు అదేవిధముగ
భరత శతృఘ్నుల తలంచుచుండెను
నలుగురు కొడుకులు - సమానులైనను
రామధ్యానమే - ఆ మహరాజుకు.

సురలందరిలో బ్రహ్మదేవుడన
మక్కువఎక్కువ శ్రీహరికెపుడును-
అటులే రాజుకు జ్యేష్ఠకుమారుడు
రాముడనినచో ప్రీతిఎక్కువ.

దశకంధరుని దునుముటకొరకై
దశరథరాముడు దిగినదేవుడే
ఇంద్రుని కనిన అదితివోలెను
యశముగాంచినది కౌసల్యమ్మ.

సద్గుణయుతుడు దశరథరాజు
అట్టిగుణములే రాముడుగలిగి
అసూయనెరుగని అతిసుందరుడు
ఆజానుబాహుడు అతిపరాక్రముడు.

మృదువుగభాషణ చేసెడివాడు
అస్త్రవిద్యలో ఆరితేరెను
వయోవృద్ధులు శీలవంతులతొ
జ్ఞానవృద్ధులతొ పలుకును ప్రియముగ.

కిరణమ్ములతో సూర్యుడు శోభిలు
అటులే-మంగళమూర్తి రాముడు
శుభకరగుణముల శోభతో వెలుగును
చల్లనిచూపుతో-మదినే ఏలును.

ముందుగ తానే పలుకరించుచు
అందరిమనసులు దోచినరాముడు
కోపముగెలిచిన దయాశీలుడు
ధర్మసూక్ష్మముల నెరిగినవాడు.

దృఢవ్రతుడాతడు నిలచినధర్మము
మూర్తిగనిలచిన క్షాత్రధర్మమే
శరణాగతులకు చల్లనినీడ
ప్రజలకుప్రియమును గూర్చెడివాడు.

వేదవిదులకు పూజలుచేయును
క్షాత్రధర్మమును పాలించుటచే
స్వర్గసౌఖ్యము కీర్తికలుగునని
మదిలోనమ్మిన మంగళమూర్తి.

ఎనలేనన్ని - అపకారములు
ఎదుటివారు మరి చేసిన గాని
మరచి పోగల మనుజోత్తముడు
మరుపు నెరుగడు మహిమాన్వితుడు.

చెడు సంగతుల సంగతి నెరుగడు
ధర్మ విరుద్ధము సంభాషించడు
బృహస్పతికి తా తగినటువంటి
యుక్తి చెప్పగ చాలినశక్తి.

ముఖమును చూచి మదినే చదువును
ప్రజలకు రాముడు బహిః ప్రాణము
ఆరోగ్యముతో దేహకాంతితో
వేదాధ్యయనపు వెలుగులు చిమ్మను.

మంత్ర సహితముగ అస్త్రము వేయుట
భుజబలమ్ముతో శరములు వేయుట
అమోఘమ్ముగా తెలిసిన వీరుడు
దశరథరాజును మించును రాముడు

తల్లిదండ్రుల - వంశమ్ములకు
వన్నె తెచ్చెడి - కులదీపకుడు
కష్టములందు - క్రుంగుట యెరుగడు
ఆడితప్పడు - అయోధ్యా రాముడు.

కోపము సంతోషమ్ములెన్నడు
వ్యర్థముచేయుడు ధీరోదాత్తుడు
ముఖకవళికలు హావ భావముల
మదిలో విషయము తెలియనీయడు.

గురువులన్నచో గురిగలభక్తి
కృతజ్ఞుడాతడు స్థిత ప్రజ్ఞుండు
పరుషభాషణము పలికి ఎరుగడు
ఏమరుపాటు ఎరుగడు రాముడు.

ఆలస్యమును చేయుట ఎరుగడు
తొందరపాటు లేనేలేదు
తన దోషము తను తెలియగ నేర్పరి
దుష్ట శిక్షణ తెలిసినవాడు.

మనుజుల తీరు తెలియగ నేర్పరి
దగ్గర చేర్చి ఆదరించుటది
తీరుగ తెలియును రామచంద్రుడు
నెయ్యము చేయుటయందు నిపుణుడు.

శత్రువునతడే ముందుగ తాకును
సేనల నడుపగ ఆరితేరెను
సురా సురులు మరి ఒక్కటైనను
గెలువలేరు శ్రీరామచంద్రుని.

ధనార్జనమ్ము తెలిసినవాడు
సవ్యముగా నది వినియోగించును
దేశకాల పాత్రమ్ము లెరుగును
పెద్దల మన్నన చేయు నాతడు.

పరుల లోపములు ఎన్ననివాడు
గర్వము తెలియని వినయశీలుడు
పరులను నింద చేయుట ఎరుగడు
మదిలో మత్సర మెరుగడు రాముడు.

ధర్మము కొరకు, యశస్సుకొరకు
లౌకికమ్ముకై, హితులు బంధులకు
తన కొరకును-ఈ ఐదు విధముల
అర్థ విభాగము తెలిసినవాడు.

సమయము వినయము తెలిసినవాడు
వాటికి బద్ధుడు తానైయుండి
సూర్యుని వోలె రవికుల తిలకుడు
ఉత్తమ గుణముల వెలుగుచుండెను.

సకల శాస్త్రములు-కావ్యములన్నీ
నాటకాదులు ఆరు భాషలలో
గ్రంథములన్నీ కూలంకషముగ
చదివిన యట్టి పండితుడతడు

ఆశ్రిత వత్సలు డయోధ్యారాముడు
ముల్లోకములకు పూజ్యుడాయెను
లోక పాలకుల సరియగు రాముని-
పుడమి ఏలికగ వరించినది యని.

ధర్మార్థములకు లోపము లేక
సుఖముగ గడిపెడి సంతుష్టుండు
అలసుడుకాడు - లలిత కళలలో
అందెవేసిన నేర్పరి రాముడు

దశరథరాజు తెలిసినవాడై
తను బ్రతికుండగ రామచంద్రుని
రాజును చేయగ ఆలోచించి
మదిలో ఇటుల నిర్ణయించుకొనె.

గజహయమ్ములను నడుపగ నేర్పరి
వాటికి శిక్షణ నివ్వగ నిపుణుడు
ధనుర్వేదము తెలిసిన వారిలో
శ్రేష్ఠుడు రాముడు యుద్ధచతురుడు.

"లోకవృద్ధికి దోహదమతడు
దయా సముద్రుడు, ధర్మస్వరూపము
తాపము తీర్చగ మేఘము వోలును
బుద్ధికి రాముడు బృహస్పతి యగు

పరాక్రమమున "యమ-ఇంద్రుల" సరి
ధైర్యమునందు మేరువు సరియగు
క్షమాగుణములో భూమికి సరియగు
తననుమించిన ఇష్టుడు ప్రజలకు.

రాముడురాజ్యము నేలుచుండగా
చూచి సంతసము పడినయంతట
తనువువదలుట జరుగవలెనని
నిశ్చయించుకొనె దశరథవిభుడు."

మదిలోవిషయము దశరథరాజు
మంత్రులందరకు తెలియబరచెను
అనేకమైన అపశకునమ్ములు
కనబడుచున్నవి అనుచు నుడివెను.

"భూమ్యాకాశములందున మరియు
తారామండల మందునకూడ
ఉత్పాతములు కనబడుచున్నవి
మనసుకలతపడె అపశకునములతొ.

వార్ధక్యమ్మది మీదపడినది
ప్రజాహితముకై - జ్యేష్ఠకుమారుని
రామచంద్రుని యువరాజుగను
అభిషేకించుట - అభిమతమనెను."

ఆనందముగ సచివులందరు
అంగీకారము తెలియబరచిరి
అందుకు తగిన సమయమైనదని
ఆలోచనకై సభనేర్పరచిరి.

నగరముఖ్యులను - రాజముఖ్యులను
జానపదులలో ముఖ్యులందరిని
సభకురమ్మని - పిలుపునంపిరి
చేరువనున్నవారిని పిలచిరి

దూరమునున్న కారణమ్మున
కేకయరాజుకు-జనకరాజుకు
వ్యవధిచాలదని వర్తమానమును
తెలియపరచక ఉండిపోయిరి.

ఆహ్వానమును - అందిన ముఖ్యులు
అరుదేరగను అయోధ్యలోను
ఆనందముగా వారందరిని
ఆభరణాదుల సన్మానించిరి.

సురలను విధాత పలుకరించినటు
స్వయముగరాజు - వారినిచూచి
సగౌరవముగా - ఆహ్వానించెను
నిండుసభయది తీర్చిదిద్దిరి.

ఎందరొ ప్రముఖులు సభలో శోభిల
అందరిమధ్యలొ అయోధ్యరాజు
సురలమధ్యలో సురపతివోలె
అందరి కన్నుల పండుగ జేసెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

2 దశరథుని నిర్ణయము విని సభికులు ఆనందపరవశులగుట

గంభీరముగా మనోహరముగా
స్పష్టముగా మరి మధురముగాను
సభాసదులను ఉద్దేశించి
దశరథనృపతి పలికెనుతీరుగ.

"మాపూర్వీకులు యశోవిశాలురు
విశాలకోసల పరిపాలించిరి
ఉత్తమమైన సుఖప్రదమైన
రాజ్యముగా నిది వెలసియున్నది.

ఇక్ష్వాకువంశపు కీర్తికి తగినటు
యధాశక్తిగా పాలించితిని
వయసూ కాయము పండినవిపుడు
ఈ తనువుకు విశ్రాంతి కావలె.

ధర్మస్థాపన రూపము రాజ్యము-
రాజ్యభారము మోయుటకష్టము
జితేంద్రియునికే సాధ్యము మోయుట
ఇంతవరకు నే మోసి అలసితి.

వశిష్ఠమహఋషి ఆదిగాగల
వేదవిదులను-మిమ్మందరినీ
సంప్రదించి ఈ రాజ్యభారము
జేష్ఠకుమారుని కీయగ నెంచితి.

సద్గుణయుతుడు రాముడు జ్యేష్ఠుడు
పుష్యమి తారలో పూర్ణ శశివలె
కాంతుల వెలిగే సుందరమూర్తి
అతి పరాక్రముడు పరమ ధార్మికుడు.

ముల్లోకంబుల నేల సమర్థుడు
మీకు యుక్తమగు ప్రభువాతడగు
రాజుగ రాముని అభిషేకించి
విశ్రాంతి నందగ కోరుచుంటిని.

నా యోచన మరి సమ్మతమైనచొ
తెలియబరచుడు ఆచరించెద
నా సంతోషము కొరకై మీరు
సరియన వలదు ఆలోచించుడు."

రాజు పలుకుట పూర్తిచేసెను
పులకితులైరి సభలో వారు
మేఘమ్ములను గాంచిన నెమళులు
కేకలు వేయుట తలపుకు వచ్చెను.

బాగు - బాగు అని ముదముగ నరచిరి
ధ్వనులకు సౌధము కదలినట్టయె
వారిలొ వారు ఆలోచించిరి
రాజును గాంచి పలికిరి అపుడు.

"శత్రుంజయ మను - గజము మీదను
శ్వేత ఛత్రముతొ రామచంద్రుడు
ఊరేగుట మా కానందమగు
చూడగ ముచ్చట పడుచుంటిమయా."

దశరథరాజు మదిలో పొంగెను
తిరిగి పలికెను సభాసదులతో
"అడిగిన వెంటనె సరియని పలికిరి
సరియగు నిర్ణయమగునా మీది ?

ఎందుకు-రాముని యువరాజుగను
అభిషేకించగ సరియని పలికిరి
కారణమేదియొ తెలియ బరచుడు
నావల దోషము కలదా ఏమి ?"

అంతట వారు పలికిరి తీయగ
"సద్గుణఖని శ్రీరామచంద్రుని
గుణముల నెన్నగ తరమా మాకు
ముల్లోకములను ఏలగ చాలును

స్వజనులవలె మమ్మాదరించును
మాసుఖ-దుఃఖము లందు నిలచును
కన్నతండ్రివలె కాచు మమ్ములను
నిరతము నవ్వులు చిలకరించును.

రామచంద్రుని క్షేమముకోరుచు
నిరతము పూజలు చేతురు ప్రజలు
ఇంద్రియమ్ములను జయించె రాముడు
ప్రజాపాలనము తెలిసినవాడు.

మరీచి మహఋషి కాశ్యపు గన్నటు
పొందిరి మీరు రామచంద్రుని
రాముడు మీకు తనయుడగుటది
మా భాగ్యమని మురియుచుందుము

మానవులమగు మేమే కాదు
సుర గంధర్వులు, ఉరగులందరును
రామచంద్రుని గౌరవింతురు
ఆయుర్భాగ్యము కోరెదరతనికి.

శ్యామ సుందరుడు శ్రీరఘురాముడు
యువరాజెప్పుడు అగునా యనుచు
ఎదురు చూచుచు నుండి రందరు
మీకై మీరే నుడివిరి ఇపుడు.

ఓ మహరాజా ! మీ నిర్ణయము
మాకానందము శిరోధార్యము
దేవదేవుడగు విష్ణుసమానులు
లోక హితమది మీ ఆశయము.

లోక హితమ్ము-మాముదమునకై
రామచంద్రుని యువరాజుగను
అభిషేకించుట కోరుచుంటిమి
పరవశమ్మున పలుకు చుంటిమి."

॥శ్రీరఘురాముని॥

3 దశరథుడు శ్రీరామునికి తన నిర్ణయము తెలిపి, రాజ్యపాలన గురించి చెప్పుట

సభికుల ముదమును గాంచిన రాజు
మదిలో పొంగి-పలికెను వారితొ
"నే ధన్యుడను-భాగ్యశాలిని
మీ నిర్ణయము హర్షదాయకము."

వశిష్ఠమహర్షి వామదేవులతో
రాజు పలికెను - చైత్రమాసమిది
శ్రీకరమైనది-తరులు లతలవి
మనోహరమ్ముగ చిగిర్చి నిలచును.

యువరాజుగ పట్టము కట్టుట కొరకై
తగు ఏర్పాటులు చేయించవలె
ఆలస్యమది చేయవలదన
సరియని పలికిరి సభలో వారు.

సంబారమ్ములు తెలుపుడు అనగా
వశిష్ఠ మహాఋషి పలికెను అపుడు
దశరథ విభుని పూజా గృహమున
వలయు వస్తువులు తెలిపెను ఇటుల.

"పూజా ద్రవ్యములన్నీ తేవలె
తెల్లని పూవుల మాలలు కావలె
ఓషధులున్నూ నవరత్నములు
బంగరు, వెండి నూత్న వస్త్రములు.

ధగధగమెరిసే నూరుకలశములు
పులితోలున్నూ వింజామరలు
తేనెయు, నెయ్యి లాజలుతేవలె
వేరువేరుగా గిన్నెలనుంచుడు.

చతురంగబలములు సిద్ధము గావలె
శత్రుంజయము ఏనుగురావలె
కొమ్ముల బంగరు తొడుగులు వేసిన
ఆబోతులను తీసుకురావలె.

శ్వేతఛత్రము గొనిరావలెను
ధ్వజము, ఆయుధములన్నీ కావలె
పరిమళద్రవ్యములన్నీ కూర్చుడు
శుభకరమైనవి తీసుకురావలె.

పూలదండలతొ మంచిగంధముతొ
దీపధూపముల మంగళకరముగ
నగరునంతను అలంకరించుడు
అన్నదానము దండిగచేయుడు.

వేదవిదులను సత్కరించవలె
దండిగదక్షిణ లీయగవలెను
తెల్లవారగను స్వస్తివాచకము
చెప్పగ విప్రుల రప్పించవలె.

చల్లనిజలకము వీధులచల్లుడు
గృహముల పతాక లెగురుచుండవలె
నటకులు-సుందరస్త్రీలు భవనపు
రెండవకక్ష్యకు చేరువనుంచుడు.

దేవాలయముల కూడలులందు
పూలదండలు అలంకరించుడు
పిండివంటలతొ మృష్టాన్నమిడ
శ్రద్ధగలిగిన వారల నుంచుడు.

రాజభవనమున కెదురుగ మీరు
కవచమ్ములతో కత్తులుదాల్చిన
యోధులందరిని నిలువబెట్టుడన"
తగినవారిని నిర్ణయించిరి.

వశిష్ఠమహాఋషి వామదేవుడు
తగువారలకు పనులనుచెప్పి
సంతోషముతో దశరథరాజుకు
జరిగెడిపనులు తెలియబరచిరి.

రాముని చూడగ కోరిక కలిగి
దశరథరాజు వార్త నంపెను
సుమంత్రుడంతట రామచంద్రుని
తోడ్కొనిరాగా బయలుదేరెను.

ఆరుదెంచిన ఆ రాజులందరితో
దిక్కుదిక్కుల రాజముఖ్యులతో
వెలిగెడిసభలో దశరథరాజు
సురలమధ్యలో సురపతిపోలెను.

మరుత్తులందరి మధ్యలోనున్న
మహేంద్రునిగ ఆ రాజుతోచెను
రాజవీధిలో రథము మీదను
వచ్చెడి రాముని రాజుగాంచెను.

రూపసంపదల రామచంద్రుడు
గంధర్వరాజును పోలియుండును
ఆజానుబాహుడు అతిపరాక్రముడు
మత్తేభమును పోలెడి నడక

పున్నమ చంద్రుని మించిన అందము
సుందరరూపము సౌశీల్యాదుల
పురుషుల మనసును దోచగ చాలిన
పుంసాంమోహన రూపుడు రాముడు.

చల్లని మేఘము పోలును రాముడు
ఎల్లరి మనసును గెలిచెను రాముడు
రథమున రాముని గాంచెను రాజు
చూచెను చూచెను మరి మరి చూచెను.

కైలాస గిరి వలె రాజమందిరము
నిలచియున్నది-రథము నిలచెను
తేరును దిగెను రామచంద్రుడు
సోపానములు అధిరోహించెను.

సభా భవనమున ప్రవేశించెను
కరములు ముడిచి పేరు చెప్పుకొని
దశరథ ప్రభువుకు సాష్టాంగముగా
వినయము నిండి ప్రణామ మిడెను.

ముకుళిత హస్తములున్న రాముని
తండ్రి ప్రియముగ కౌగలించుకొని
రత్నఖచితమగు దివ్యాసనమును
చూపెను-రాముడు ఆశీనుడయె.

మేరుగిరిని ఉదయించు భానుడు
గిరికంతటికి కాంతుల నిడును
సభాభవనమున నున్న రాముడు
సభ కంతటికీ వెలుగు నిచ్చెను.

వశిష్ఠమహఋషి రాజఋషులును
ఆసీనులగు సభలో రాముడు
శరత్కాలపు తారల నడుమ
చందమామలా తోచెను అపుడు

రామచంద్రుని రూపురేఖలు
తండ్రి యవ్వనము తలపించినవి
కశ్యపుడింద్రుని పిలచి పలికినటు
తండ్రి ప్రియముగ పలికె తనయునితో

"రామా! నీదు ప్రియతమజనని.
కోసలతనయ పుణ్య చరిత్ర
యోగ్యురాలు నినుకన్నది వరముగ
నాకు ప్రియతమ పుత్రుడ వీవు.

ప్రజారంజకుడ వైతివి కావున
రాజును చేయగ ప్రజల కోరిక
కావున రేపే పుష్యమి తారలో
నిను యువరాజుగ చేయుచుంటిని.

నీతో పుట్టెను మంచి గుణములు
గుణవంతుడవు వినయశీలివి
అయినను కానీ పుత్రప్రేమతో
చెప్పెడి హితము విను రఘురామా!

అణకువ ఇంకా పెంచుకోవలె
విజితేంద్రియుడవు కావలె ననిశము
స్త్రీ ప్రసంగము-మద్యపానము
వేటయు, జూదము కామ హేతువులు

కటు భాషణము క్రూరదండనము
ధన వ్యయమ్ములు వ్యసనములయ్యా!
కోపోద్రిక్తత కలుగ చేయును
వ్యసనమ్ములను దరిరానీయకు

సచివులతోను ప్రత్యక్షమ్ముగ-
సేవకులతో మరి పరోక్షమ్ముగ-
అధికారులను ఆజ్ఞాపించుచు
వలయు పనులను చేయించవలె

పొరుగు రాజ్యముల విషయము తెలియుచు
స్వయముగ స్వరాజ్య విషయమ్ములను
శ్రద్ధగ నిరతము తెలియుచుండవలె
ప్రజాహితమది పరమధ్యేయము.

సేనాపతులకు సచివులకున్న
పురరక్షకులు ప్రజాముఖ్యులకు
అనిశము సంతస మిడుచుండవలె
ప్రజలకు నిరతము ముదము గూర్చవలె.

కోశాగారము ధాన్యాగారము
ఆయుధగారము నిండియుండవలె
అపుడే ప్రజలకు సుఖము కలుగును
మంత్రిసామంతులు, సురలని తలతురు.

మనోనిగ్రహము స్థైర్యము గలిగి
రాజ్యపాలనము చేయగవలెను"
అనుచు ప్రియముగ దశరథరాజు
రామ చంద్రునికి ఉపదేశించెను.

రాముని మిత్రులు ఆనందముతో
శుభ వార్తను వినిపించగ నంత
కౌసల్యమ్మ పొంగిపోయెను
బంగరు రత్నపు బహుమతులిచ్చెను

తండ్రికి తనయుడు నమస్కరించి
తేరునెక్కి తన భవనము చేరగ
తన్మయులైన ప్రజలందరును
జై, జై ధ్వనులతో మురిసిపోయిరి.

ఆనందముతో అయోధ్య ప్రజలు
గృహములకేగి తమ దేవతలను
రామచంద్రునికి అభిషేకమ్మును
జరిపించమని ప్రార్థన చేసిరి.
॥శ్రీరఘురాముని॥

4 శ్రీరాముడు పట్టాభిషేక వార్తను కౌసల్యమ్మకు తెలుపుట

కొలువు ముగించి దశరథరాజు
సచివులతో నట ఆలోచించెను
జరుగు విధులను నిర్ణయించెను
రాముని మరల పిలువ నంపెను.

రామచంద్రునికి సుమంత్రు రాకను
తెలియ బరచగా రాముడు వచ్చి
అంతలోనె మరి ఏలవచ్చెనో
ప్రియముగ నడిగెను సుమంత్రునపుడు.

"ప్రభువులు తిరగి మిమ్ము చూడగా
పంపిరి నన్ను, విషయము తెలియదు."
అనగా రాముడు అతి శీఘ్రముగా
బయలుదేరెను ప్రభువును చూడగ.

రాముని రాక విని దశరథుడు
లోనికి తోడ్కొని రమ్మని చెప్పగ
రాముడు వచ్చి సాష్టాంగ పడె
తండ్రి తనయునికి కౌగలి నిడెను.

ఆసనంబున కూర్చొన జేసి
అంతరంగమును విప్పెను తండ్రి
"రామా! నేను వృద్ధుడనైతిని
బహుకాలము నీ రాజ్యమేలితి.

శాస్త్రవిహితమగు సుఖములు బడసితి
సకలశాస్త్రములు చదివితి నేను
వేదాధ్యయనము చేసినవాడను
యజ్ఞదానముల-ఋణము తీర్చితిని.

సుఖములు బడసి దేహఋణమును
తనయుల పొంది పితృఋణమును
తీర్చినాడను నా అదృష్టము
జ్యేష్ఠుడవీవు నాకు ఇష్టుడవు.

నీసరివారు భువిలో లేరని
పేరు గడించిన ప్రియపుత్రుడవు
నీ అభిషేకముకన్న మించిన
కోరికలేదు సరియనుమయ్యా!

ప్రజలకోర్కె-నిను అభిషేకించగ
అమంగళములు కలలో గంటిని
కలవరపడినది నా మనసంతయు
కావున నిన్ను పిలువనంపితిని.

పిడుగులవంటి ధ్వనితో నిప్పులు
నేలనుపడుట కలలోగంటిని-
శన్యంగారక-రాహుగ్రహములు
ఇపుడుచేరె- నా జన్మతారలో.

కలలోగాంచిన దుర్నిమిత్తములు
రాజమరణమును సూచన చేయును
లేదా రాజు బ్రతికియున్నచో
ఆపదలెన్నో వచ్చితీరును.

అందుకు నిన్ను యువరాజుగను
రేపే చేయగ నిశ్చయించితి
మనుజుని బుద్ధి చంచలమయ్యో
మారకముందే మంచి చేయవలె.

నాయన రామా! నామనసంతయు
అభిషేకముకై తొందర పెట్టెను
నేడు పునర్వసు-రేపు పుష్యమి
రేపు మంచిదని విజ్ఞులు చెప్పిరి.

రేపటి రోజు నీ అభిషేకమ్ము
జరిగి తీరవలె మంగళమూర్తీ!
నియమ నిష్ఠతో నీవుండవలె
సతితో కలసి ఉపవసించవలె.

దర్భశయ్యపై పడుకొన వలెను
నీ రక్షణ అతి ముఖ్యము రామా!
ఈ సమయములో విఘ్నములెన్నో
వచ్చుట సహజము ఏమరకుండుము.

భరత కుమారుడు దూరము నుండెను
ఆతని రాకకు ముందే నీకు
అభిషేకమ్ము జరిగి తీరవలె
మనుజుల మనసులు చంచలముసుమా.

పెద్దలు చెప్పిన మార్గమునందే
నడిచే తమ్ముడు అయినను భరతుడు
జ్యేష్ఠుని నిన్ను అనుసరించినను
దాన ధర్మముల నాచరించినను.

విజితేంద్రియుడే అయినను కానీ
మనుజుని మనసు నిశ్చలమ్ముగా
ఒక తీరుండదు అని నేనమ్మెద
మిత్ర భేదముల లొంగుట సహజము.

ధర్మ పరాయణులను సైతము
మిత్ర భేదము లొంగతీయును
కానీ రామా! ధర్మకాంక్షులు
జరిగిన దానికి చింతించరయా!

అందువల్లను-రేపే నీకు
అభిషేకమ్ము జరిగి తీరవలె
సుఖముగ నీవు సదనము కేగుము''
అనుచు మనసును విప్పెను రాజు.

భవనము చేరిన రామచంద్రునికి
తల్లిని చూడగ ఆత్రత కల్గెను
శుభ వార్తను తన కౌసల్యమ్మకు
తెలియబరచగ చేరెను భవనము.

పాలనురుగువలె పట్టుచీరతో
పూజామందిరమందు మౌనముగ
ధ్యానమునున్నది పట్టపురాణి
సుమిత్ర లక్ష్మణులుండిరి ప్రక్కన.

సౌమిత్రి, సుమిత్రలు శుభవార్తనువిని
చేరిరి అచటకు-సీతను పిలచిరి
కౌసల్యమ్మ ఆముగ్గురితో
పూజాగృహమున ప్రవేశించినది.

మరునాడుదయము యువరాజగు తన
తనయుని శుభములు మంగళవృద్ధికి
ప్రాణాయామము నాచరించుచూ
నారాయణ - ధ్యానమ్మున నున్నది.

మంగళకారిణి కౌసల్యమ్మకు
వందనమ్మునిడి ఆనందముతో
రాముడు పలికెను సంతోషమునిడ
''అమ్మా! రేపే ముహూర్తమమ్మా.

ప్రజాపాలనము చేయవలెనని
జనకుని ఆనతి-కావున రాత్రి
నేనూ, సీతయు ఉపవసింపవలె
నాయనగారు నాతో చెప్పిరి.

మేము చేయదగు వ్రత దీక్షలను
మంగళ విధులను చేయించవలె."
తనయుడట్టుల పలుకుచుండగా
తన్మయురాలై తనయునితో ననె.

బహుకాలముగా రామచంద్రుని
శిరమున అభిషేకించు ఘడియకై
ఎదురుచూచెడి ఆ పుణ్యవతి
ఆనంద భాష్పముల పలికె తనయునితో.

"తండ్రీ!నీవు కలకాలమ్ము
ఆనందముగా జీవించవలె
నీ పగవారు హతము కావలె
ఇక్ష్వాకులక్ష్మి నిను చేరనున్నది.

నన్నూ నీ పినతల్లి సుమిత్రను
బంధువులను నువు సుఖపెట్టవలె
తారా బలముతో పుట్టితి వీవు
సుగుణ శీలివి తండ్రి మెచ్చెను.

నా వ్రత దీక్షలు ఉపవాసములు
సఫలము చేసెను నారాయణుడు
దేవ దేవుని అనుగ్రహముతో
రాజ్యలక్ష్మి నిను చేరనున్నది.''

తల్లి మాటలు తనయుడు వినెను
వినయము నిండి వందన మిడెను
తమ్ముని చూచి రామచంద్రుడు
చిరునగవొలుకుచు పలికెనప్పుడు.

''సోదర లక్ష్మణ ఈ భూభారము
నాకు తోడుగ వహించ వలెను
నీవు నాకు మరి రెండవ ప్రాణము
నిరతము నీకు సుఖమును కోరెద

విలువగు వలువలు ఆభరణమ్ములు
సర్వ భోగములు అనుభవించవలె
నా జీవితము రాజ్యభోగములు
అన్నియు నీవే లక్ష్మణమూర్తీ!"

తమ్మునితో నటు రాముడు చెప్పి
తల్లుల కచట వందనమ్మొలిడి
వారి ఆనతిని సీతను తోడ్కొని
భవనము చేరెను ఆనందముగ
శ్రీ రఘురాముని।

5 పట్టాభిషేక ప్రయత్నములు- పొంగిన ఆనందము

ఉపవాసదీక్షలో తనయునుండమని
రాముని పంపి దశరథరాజు
వశిష్ఠమునిని పిలువనంపెను
వచ్చిన మునికి వందనమిడెను.

"ఓ తపోధనా! తాము ఇప్పుడే
సీతారాముల సదనముకేగుడు
రాజ్యము, యశము కలుగుటకొరకై
వారిచె దీక్షను నిర్వహించుడు."

సరియని పలికి వశిష్ఠమహాఋషి
వేదవిదులకు ఉద్దేశించిన
అరదము నెక్కి రామసదనమును
చేరగ సాగెను ఆనందముగా.

తెల్లనిమేఘము పోలు భవనమున
వశిష్ఠమహాఋషి ప్రవేశించగా
వార్తను చెప్పిరి కావలివారు
వేగమె రాముడు ఎదురు వచ్చెను.

బ్రహ్మఋషికి తా నెదురు నడచెను
ఊతనిచ్చి అరదమ్ము దింపెను
వినయశీలి శ్రీరామచంద్రునికి
మౌని ముదముతో ఆశీస్సులనిడె.

"రామా! నీపై నీ జనకునికి
అనుగ్రహమ్మది కలిగినదయ్యా!
యువరాజుగ నీవు కానున్నావు
సతితో దీక్షను ఆరంభించుము.

చక్రవర్తియగు నహుషుడు ముదముగ
తనయుడైన తన యయాతికపుడు
రాజ్యము నిడినటు దశరథరాజు
పుడమి రక్షణను నీకు ఇచ్చును."

సీతా రాముల కాశీస్సులనిడి
ఉపవాస దీక్షను ఇచ్చెను వారికి
పుణ్య దంపతుల గౌరవమంది
బయలు దేరెను వశిష్ఠ మహాఋషి.

రాముని మిత్రులు అభినందించిరి
నృత్య గీతముల అలంకారముల
మంగళ కరమగు భవనము అపుడు
పద్మములున్న పద్మాకరమయె.

ముదము పొంగెను రాజవీథిలో
చేరెను అచ్చట జన సమూహములు
సంద్రపు ఘోషగ కోలాహలముతో
అభిషేకము తిలకింపజేరిరి.

రాజ వీధులు శుభ్రపరచిరి
అరటి పోక స్తంభమ్ములు నిలిపి
శుభముగ ముదముగ సింగారించిరి
ప్రతి గృహమందు పతాక లెత్తిరి.

"ఎంత సేపటికి చీకటి పడునో
ఇంకెంత సమయమున తెల్లవారునో"
కనుల పండువుగ అభిషేకమ్ము
తిలకించుటకై తహ తహ లాడిరి.

జనమును దాటుకు అతి కష్టముతో
వశిష్ఠ మహాఋషి స్యందన మపుడు
ముందుకు సాగి తళ తళ లాడెడి
దశరథ విభుని భవనము చేరెను.

ఇంద్రుని చూచెడి దేవ గురువు వలె
వశిష్ఠ మహాఋషి రాజును చేరగ
వందన మిడెను అయోధ్య రాజు
అందరు లేచిరి-గౌరవించిరి.

ఉపవాస దీక్షను తన తనయునకు
ఇచ్చితిరా యని రాజు అడుగగా
ఇచ్చినాడనని - ముని చెప్పగను
సభ చాలించెను దశరథ రాజు

అంతఃపురమున సింగారించిన
అతివలుండిరి తారలవోలె
చందమామ వలె దశరథరాజు
ప్రకాశించెను తన తేజముతో
॥శ్రీరఘురాముని॥

6 శ్రీరాముని వ్రతదీక్ష

వశిష్ఠ మహాఋషి వెడలిన యంత
సీతారాములు స్నానము చేసి
త్రికరణ శుద్ధిగ నారాయణుని
పూజలుచేసి పులకితులైరి

రామచంద్రుడు-హవిస్సు నుంచిన
దివ్య పాత్రమును శిరసున దాల్చి
జ్వలించు చున్న అగ్నిహోత్రమున
నేతితో హోమము చేసెనప్పుడు

హోమము చేయగ మిగిలిన హవిస్సు
భక్తిగ రాముడు భుజించినాడు
మనో వాంఛితము నెరవేరుటకై
మహాదేవుని ధ్యానము చేసెను

అచ్చట నున్న దేవాలయమున
దర్భశయ్యపై మౌనవ్రతమున
నిశ్చల మనసుతో జానకి దేవితో
శయనించెను శ్రీరామచంద్రుడు.

తెల్లవారుటకు ఝాము ముందుగా
నరవ్యాఘ్రము శ్రీరాముడు లేచెను
స్తోత్ర పాఠములు మేలుకొలుపులు
వినుచు కార్యములు ముగించినాడు

సంధ్య వార్చి గాయత్రి జపించి
సూర్యమండలము మధ్య నిలచిన
శ్రీ నారాయణ స్తోత్రము చేసి
సాష్టాంగముగా ప్రణామమిడెను

ధవళ కాంతులతో తెల్లగ మెరిసే
ఉత్తరీయమును ధరించి రాముడు
విప్రోత్తములను పుణ్యాహమును
పఠించ భక్తిగ కోరగ నంత

గంభీరముగా సుస్వరములతో
పుణ్యాహవచనము చెప్పుచుండగా
మంగళ వాద్యము ముదముగ కలువగ
అయోధ్య నగరము మారుమ్రోగెను.

నిద్రలేచిరి పౌరులందరు
సూర్యోదయము దాటిన వెనుక
రామచంద్రునికి అభిషేకమ్ము
జరుగుననుచును పరవశించిరి.

అయోధ్యనంతట రమణీయమ్ముగ
అలంకరించుట ప్రారంభించిరి
గిరుల, మేఘముల పోలియుండిన
దేవాలయముల పతాకలెత్తిరి.

కూడలి స్థలముల కోట బురుజుల
రాజవీధుల ఎత్తగు తరువుల
రంగురంగుల పతాక లెత్తిరి
నృత్య గానముల నిండెనయోధ్య.

గృహములందున గృహముల వెలుపల
కలకలలాడే స్త్రీ సమూహములు
రాముని అభిషేకమ్ము తలంచిరి
పిల్లలు కూడా పరవశించిరి.

పూలమాలలతో రాజవీధులను
పూలపందిరిగ అలంకరించిరి
సుగంధ ధూపము లెగయుచుండగా
శోభిల్లినది అయోధ్యనగరి.

ఊరేగింపుకు చీకటి పడునని
ఎత్తగు దీపపు స్తంభములుంచిరి
'ఎప్పుడు వచ్చును ఈ సూరీడు'
అనుచు ప్రజలు ఆత్రంబున నుండిరి.

"దశరథరాజు బుద్ధిశాలియే
వార్థక్యములో పడినటు తెలిసి
రామచంద్రునికి అభిషేకమ్ము
నిశ్చయించెను శీఘ్రముగాను.

ధర్మాత్ముడు శ్రీరామచంద్రుడు
నిగర్వి-జనులను తమ్ములనుకొను
మదిలో కోరిక నేడే తీరును
అందరినింక రాజై ఏలును."

అనుచు ప్రజలు తమ సంతోషమును
ఒకరితొ నొకరు పంచుకొనిరట
వేడుక చూడగ వచ్చిన జనులతొ
కిట కిట లాడెను అయోధ్య నగరము.

దిక్కు దిక్కులలొ జనులు వచ్చిరి
హర్ష ధ్వానములు మింటి కెగసెను
కోలాహలము నిండిపోవగా
మాటలు వినరాకున్నవి తిన్నగ.

పున్నమి నాటి కడలి ఘోషతో
జలచరమ్ములతో కల్లోలమగు
సంద్రముపోలి అయోధ్యాపురి
అమరావతి సరి అనిపించినది.

॥శ్రీ రఘురాముని॥

7 కైకకు మంథర హెచ్చరిక

ఎచట పుట్టెనో తెలియదు కాని
కైకేయమ్మకు నమ్మిన దాసి
'మంథర' అనునది నామధేయము
మండని అనలము-కాల్చగ చాలును.

ప్రాసాదముపై నిలచిన మంథర
యాదృచ్ఛముగా నాల్గు వైపుల
చూచు చుండగ కంటబడినది.
నగరిశోభనది తిలకించినది

అలంకారముల రాజవీధులు
మంగళ కరముగ ధ్వజ పతాకలు-
విప్రోత్తములు రాజముఖ్యులు-
వెల్లి విరిసిన ఆనందమ్ము.

నింగిని తాకే వేద ఘోషలు
మృగములు సైతము ముదముగ నుండుట
ఆలమందల ఆనందమ్ము
రంకెల గెంతే ఆబోతులను

కన్నుల గాంచెను పాపదర్శిని
విషయము తెలియక తికమక పడినది
ప్రక్కనె యున్న మరియొక దాసిని
విషయము అడిగెను ముసలి మంథర

"ఏమి చోద్యమే చేయి విడపని
కౌసల్యమ్మ బహుమానములిడు
మన మహరాజు శుభకార్యమును
తలపెట్టెన? మరి తెలియ చెప్పుము."

ఆనందముతో దాసి అంతట
విషయము సర్వము తెలియ బరచగ
కన్నులు మండెను-కడుపు మండెను
నిలబడలేక రుసరుస లాడుచు

పాపదర్శిని పరుగు పరుగున
కైకమందిరము చేరి-అచ్చట
నిద్రలోనున్న రాణిని గాంచెను
ఉద్రేకముతో అరవ సాగెను.

"మూర్ఖురాలవు ఓ మహరాణీ!
ఇంకా సుఖముగ నిద్రలో నుంటివి
నీ సౌభాగ్యము తొలగెడి దుర్దశ
మీద పడినను తెలియక పోతివి.

అందగత్తె నని-ప్రియ సతిననుచు
అహంకారమున తిరుగు చుంటివి
ఇంకి పోయెడి యేటి నీటివలె
నీ ఆనందము మరుగున పడునిక."

మంథర కోపము గాంచిన కైక
మృదువుగ అడిగెను తన ప్రియ దాసిని
"ముఖము వాడినది దుఃఖము నుంటివి
నీకు వచ్చిన ఆపదఏమి?"

కైకకు మేలును చేయగోరిన
మంథర-కోపమునణచుకు పలికెను
"ఓ మహారాణీ నీ నాశముకై
అఖండమైన కుట్ర జరిగెను.

దశరథ ప్రభువు రామచంద్రుని
యువరాజుగను అభిషేకించగ
నిశ్చయించినటు విని భయపడితి
దుఃఖము తెలుపగ మాటలురావు.

నిప్పులలో నను త్రోసినంతటి
బాధపడితిని ఓ మహారాణీ!
నీదు మేలు నే నిరతము కోరెద
పరుగిడి వచ్చితి విను మహారాణీ!

నీ ఆనందము నాకానందము
నీ దుఃఖము మరి నా దుఃఖమగు
సద్వంశములో పుట్టిన దానవు
దశరథరాజుకు భార్యవైతివి.

రాజ్యతంత్రముల క్రూరత్వమును
తెలియనట్టి పసిపిల్లవునీవు
ధర్మవచనములు పలికెడి రాజు
మోసగాడని తెలియుము నేడే.

తీయగపలికి నిను వంచించెను
కల్లాకపటములేని దానవు
కంటిముందర విషయము తెలియదు
దుష్టుడు రాజు తెలియకపోతివి.

కౌసల్యమ్మకు ఐశ్వర్యములు
కట్టబెట్టుటకు కుట్రజేసెను
భరత కుమారుని తోలివేసెను
నిరాటంకముగ పని ఇక చేయును.

విషజంతువది కాటు వేసినటు
రాజకుమారీ! నీ విభుడైనను
శత్రువు తీరుగ నడచెను రాజు
ఉపేక్ష చేసిన ఘోరము జరుగును.

సుఖములతేలగ సిరిగల దానవు
హితులతో నీవు నాశనమగుదువు
నిన్నే నమ్మిన హితులందరను
రక్షణ జేసెడు భారము నీదే.

ఆకర్షించే కన్నులు నీవి
అంతటి కన్నుల ఎంతటి పనినీ
చేయగ చాలిన శక్తివి నీవు!!
అనుచు మంథర బోధించినది.

మంథర మాటలు విన్నది కైక
ఆనందముతో పరవసించెను
ఆ శుభవార్త తెలియనందుకు
ఆశ్చర్యములో మునిగి పోయినది.

విలువగలిగిన - ఆభరణమ్మును
బహూకరించెను, తన ప్రియ దాసికి
"ఎంతటి చల్లని వార్తను నేడు
వినిపించితివి ధన్యురాలవు.

రామచంద్రుడు-భరత కుమారుడు
ఇద్దరు ఒకటే సుందర నయనా!
దశరథవిభుడు రామచంద్రుని
అభిషేకించుట పరమానందము.

ఇంతకు మించిన శుభవార్తను నువు
చెప్పలేవిక కోరుకో ఇక
అడిగిన దిత్తును." అన్నది కైక
పొంగెను కైక-కృంగెను మంథర.

॥శ్రీరఘురాముని॥

8 మంథర దుర్బోధ

ఆనందముగా కైక పలుకుట
నచ్చలేదు ఆ గూనిదాసికి
బహుమతి నిడిన ఆభరణమ్ము
విసరివేసెను రుసరుస లాడుచు.

హితవు వినని ఆ కైకను చూచి
"వెర్రిదానవిటు సంతస పడితివి
నీకువచ్చు నీ కష్టము తెలియదు
శోకసంద్రపు మధ్య నుంటివి.

దుఃఖము వదలి సంతసపడితివి
నిన్ను జూచి నాకేడుపువచ్చును
నీపిచ్చికి-విను-నవ్వు వచ్చును
సవతికొడుకు నీ మృత్యువుసముడగు"

రాముని యంతటి సమర్థుడిలలో
ఒక్క-భరతుడే తెలియుమునీవు
కావున భరతుని గాంచి భయపడు
వారందరును కీడొనరింతురు.

ఓ మహరాణీ! సర్పవ్యాఘ్రములు
మనుజులచూచి భయపడుచుండును
కావున మనము మిన్నకున్నను
మీదకురికి అవి మనుజుల జంపును.

రాజ్యమునేలే అధికారమ్ము
లక్ష్మణ శత్రుఘ్నుల కసలేలేదు
కావున వారిచె అపకారంబు
జరగదు అని ఆ రాముడెరుగును.

అస్త్రవిద్యలో ఆరితేరిన
వీరుడు లక్ష్మణుడెల్లవేళల
రాముని వెంబడి నడచుచుండును
శత్రుఘ్నుడు నీతనయుని తోడు.

కావున రాణీ! లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు
స్వతంత్రులసలే కానే కారు
అందువల్ల ఆ ఇద్దరివలన
రామునికసలే హానిజరగదు.

రాముని సోదరులందరిలోను
భరతుడు పెద్ద కావున రాజ్యము
రాముడు లేనిచొ భరతునిదగును
రాముడున్నచో భరతుడేలడు.

పెద్దకుమారుడు రాముడు రాజగు
తమ్ముల నతడు తండ్రిగ చూచును
అభిషేకమునకు ఆనందించక
దుఃఖపడుటది తగదు మంథరా!

నీతిమంతుడు మతి మంతుడయి
సర్వజ్ఞుడు కౌసల్యతనూజుడు
అంతటి అర్హుడు భరతుడుకాడు
అట్టి సమర్థత అతనికి లేదు.

ముదముగరాజ్యము ఏలిన పిదప
భరతుని కిచ్చును చల్లగనేలగ
భరతుని కన్న రామచంద్రునే
మిన్నగ తలతుసు-ఎన్నిక అన్నిట.

కావున రాణీ! నీతనయుడగు
భరతుని తలచిన దుఃఖముపొంగును
రేపటిరోజున రాముడు రాజగు
రాజమాత ఆ కౌసల్యమ్మగు

రాముడు అటులే ఆప్యాయముగా
తల్లినిమించిన దానిని నేనని
తలచుచుండును నాభాగ్యమది
భేదభావములు లేవు రామునికి.

మహాద్భాగ్యమున మురిసిపోవును
సవతులందరిని తృణీకరించును
కేకయ పుత్రీ! కౌసల్యమ్మకు
వందన మిడెడి దాసివగుదువు.

రాముడు రాజ్యము నేలుచున్నచో
భరతుడు రాజ్యము ఏలినట్లగు"
అనుచు కైక అట పలుకుచుండగ
కోపము పెరిగెను గూనిమంథరకు.

నీదాసీలము ఆమెనె కొలుతుము
భరతుడు రాముని సేవకుడగును
అనుచు మంథర పలుకుచుండగ
కైక వాటిని లెక్కచేయక.

నిట్టూర్పులతో పలికెను మంథర
"మూర్ఖురాలవు మంచి తెలియదు.
సవతికొడుకు నీస్వంతముఅగునా?
వచ్చెడి ఆపద తెలియకుంటివి.

"గూనిదాన! నీమతి చెదరినదా?
ధర్మమూర్తి మన రాముడువినుము
దశరథరాజుకు జ్యేష్ఠకుమారుడు
కృతజ్ఞుడతడు అసత్యమాడడు.

సవతిసేవలు చేయుచుందువు
అప్పుడు తప్పక ఏడ్చెదవీవు
నాహితమును నువు వినకున్నావో
నీకర్మకు నే కర్తనుగాను.

రాముని తదుపరి రాజ్యమేలునది
రాముని తనయులు అని ఎరుగవు నువు
అయోధ్య నేలెడి మహారాజులలో
భరతుని పేరు ఉండదు వినుము.

రాజుకు పుట్టిన తనయులందరు
రాజ్యమేలరని తెలియదు నీకు
చిన్నకుమారులు సమర్థులైనను
రాజ్యార్హత మరి జ్యేష్ఠుని దగును.

నామది వేదన తెలియదు నీకు
అనాథగా నీ కొడుకును చేయకు
దాస్యము చేసే ఘడియ వచ్చునని
దానికి పొంగి బహుమతి నిడితివి.

కైకా! రాముడు తప్పక రాజగు
దేశాంతరమో-లోకాంతరమో
తప్పక భరతుని పంపి తీరును
ఎంత చెప్పినా నీచెవికెక్కదు ?

పుట్టిన దాదిగ భరతకుమారుని
మేనమామ కడ నుంచుచుంటివి
దగ్గరలేక జనుల మనస్సుల
దూరమయ్యెను నీ కుమారుడు.

నరకెడి చెట్టును కంటక లతలు
కొంతవరకు మరి కాపాడును కద
అటులే ఇచట ఆ శత్రుఘ్నుడు
ఉన్నచొ కొంత మేలు జరిగెడిది.

రామలక్ష్మణులు అన్యోన్యముగ
అశ్వని సురలై అయోధ్య నుండిరి
కావున రాముడు లక్ష్మణమూర్తికి
హాని చేయడు-భరతుని వదలడు.

కావున కైకా! ఆలోచించుము
భరతుని రమ్మని పిలువనంపకు
అటులే అడవికి పొమ్మని చెప్పుము
అసువులనైనా నిలుపుకోమను.

కైకా! నిరతము మంచిని కోరెద
భరతుడు రాజై నిను సుఖపెట్టును
మేమందరము ఆనందింతుము
మా భాగ్యమని మురిసిపోదుము.

ఓ మహారాణీ! రామచంద్రునికి
పట్టము కట్టుట జరిగి తీరును
అధికారములు భోగము లతనివి
భరతుడు మాత్రము దుఃఖము నందును.

సవతి తమ్ముడు భరతుడగుటచే
సహజ వైరము రామునికుండును
హరివాతబడు కరియగు భరతుని
కాపాడుట నీ ధర్మము రాణీ!

ప్రియసతి నను వి విరవీగితివి
సమయము దొరకును కౌసల్యమ్మకు
తగినశాస్తి మరి చేసితీరును
సవతిగ నిన్ను ఈసడించును.

విశాల కోసల రాముడేలును
కొడుకుతొ కలిసి దుఃఖము నుందువు
అవమానమ్ముల పాలైపోదువు
అమంగళమ్ముల ననుభవింతువు.

భరతునికాపద తప్పదు కైకా!
కావున తనయుడు రాజగుమార్గము
రాముడు రాజ్యము వదలేమార్గము
తెలివగ ఇపుడే యోచన చేయుము."
॥శ్రీ రఘురాముని॥

9 దశరథునిచే వరములు తీర్చెదనన్న శపథమును గొనమనుట

మంథర బోధలు చెవికెక్కినవి
కైకలొ కోపము ప్రజ్వరిల్లెను
ముఖము ఎఱ్ఱబడి రుసరుసలాడెను
నిట్టూర్పులతో నిలబడలేక.

"ఓసీ మంథర! నేను ఇప్పుడే
రాముని అయోధ్య దాటించెదను-
యువరాజుగ నా భరతుని చేయగ
తగిన యోచన చెప్పక తప్పదు."

అంతట మంథర పొంగిపోయెను
తన ఆలోచన చెప్పెను మెల్లగ
"ఓ మహరాణీ! నాకానందము
భరతుడు రాజగు మార్గము చెప్పెద.

దేవీ నన్ను అడుగుచుంటివి
నిజముగ నీవు మరచిపోతివా?
పరీక్ష కొరకై అడుగుచుంటివా?
మనసు దాచి మరి అడుగుచుంటివా?

ఏమైననుసరె నే చెప్పెద విను
ఆపై నీవు ఆలోచించుము"
అనగ వెంటనే కైక లేచెను
ఉత్సాహముతో ముందుకు వచ్చెను.

"ఓ మహరాణీ! శ్రద్ధగ వినుము
అనుచు మంథర ఆరంభించెను
పూర్వకాలమున ఘన సంగ్రామము
దేవాసురులకు జరిగెను కదా!

సురనాధునికి సాయము చేయగ
దశరథ రాజు బయలుదేరుచు
రాజఋషులను నిన్నును కూడ
వెంటబెట్టుకొని సాగె రణమునకు.

దక్షిణ దిక్కున దండకాటవిలొ
తిమిధ్వజుడను శంబరాసురుడు
వశించు పట్నము వైజయంతము
మీరు చేరిరి జ్ఞప్తియున్నదా!

శంబరాసురుడు బహుమాయావి
సురలకు వాడు అసాధ్యుడయ్యెను
అసురుడు పోయి ఇంద్రుని పైబడె
ఘన సంగ్రామము జరిగెనప్పుడు.

శరములు తగిలి బాధలొ నున్న
దేవతలందరు అలసిపోయిరి
నిద్రలొ జారిరి-అర్ధరాత్రమున
అసురులు తిరిగి విరచుకు పడిరి.

ఆ సమయములో నీ ప్రాణేశుడు
అమోఘ యుద్ధము చేసెను గాదా!
అసురుల ద్రుంచెను-వారి తాకిడికి
మన మహరాజు నీరసపడెను.

నిలబడలేక దశరథరాజు
మూర్ఛిలి పడెను అరదముపైన
రథము నప్పుడు నీవు తోలుచు
రహస్య స్థలమున దాచివేసితివి.

ఎటులో అసురులు తెలుసుకు వచ్చిరి
తిరిగి నీవు అతి చాక చక్యముగ
మరియొక నిగూఢ స్థలము నందున
రథమునుంచి నీ పతిని గాచితివి.

ఆ విధముగ నీ భర్తను నువు
రక్షించితివి రెండు తడవలు
ఉపచారములతొ సేదను తీర్చి
ప్రాణములిడితివి మన మహరాజుకు.

అసువులు నిలచిన ఆనందముతో
రెండు మార్లు నువు కాపాడితివని
రెండు వరములను ఇచ్చెను నీకు
దాచితి వవ్వి నాథుని కడనే.

ఇంతవరకు నువు ఆవరములను
అడగలేదు మరి అందలేదవి!
అంతయు నేను చూడకున్నను
నీవు చెప్పినది మరువ కుంటిని.

తనయుని పట్టము కట్టుట ఒకటి-
పదునాల్గేండ్లు వనవాసముగా
రాముని అడవుల కంపుట రెండు-
దాచిన వరములు నేడే కోరుము.

ముందుగ రాముని అభిషేకమ్ము
ఆపెడి మార్గము ఆలోచించుము
పదునాల్గేండ్లు రాముడు లేనిచొ
భరతుడు రాజుగ స్థిరపడి పోవును.

రాణీ! ఇప్పుడు చేయవలసినది
ఆలోచించి నిశ్చయించితిని
కోప గృహమునకు శీఘ్రమె పోయి
మాసిన చీరతొ నేల పరుండుము.

నిన్ను గాంచగ భర్త వచ్చును
ఉలకక, పలుకక కన్నులు విప్పక
ఏడ్చుచు నేలను పొర్లాడవలె
అమితమైన అనురాగము రాజుది.

నాకు పూర్తిగా తెలుసును మనసు
నీవు దశరథుని హృదయ రాణివి
నీపై రాజు కోపించడు-విను
నీ కోపమునకు ఆగలేడు తను.

నీకోసము నీ విభుడు తప్పక
ఎంతటి పనినీ చేయగ చాలును
నిప్పుల దూకును ప్రాణములిచ్చును
నీ సౌందర్యము అంతటి దమ్మా!

ఓమహారాణీ! ఆభరణమ్ములు
కోరిన యంతటి బంగారమ్మును
ఇచ్చెదనను ఆ మహరాజు-
పుచ్చుకొనకుమా! పట్టుసడలకు.

భాగ్యవతీ! నువు నీ మహరాజుకు
వెనుకటి వరములు గుర్తు చేయుము
ఇచ్చెదనన్న వాగ్దానము గొను-
సంతస పరచగ యత్నము నుండును.

అంతటితో నువు ఆనందించి
లేవకుమా! మరి నేలనుబడియే
ఇచ్చెదనన్న రెండు వరములు
చెల్లించెదనను ప్రమాణమునుగొను

పదునాల్గేండ్లు సవతి కుమారుడు
అడవుల తిరుగుచు దూరము నున్నచొ
భరతుడు ఇచ్చట బలపడి పోవును
మూల బలములు ఆనతి మీరవు.

అప్పుడు తప్పక నీకుమారుడు
రాజ్యమేలును కావున కైకా!
రాముడు నగరము వదలుట శ్రేయము
ప్రేయము భరతుడు రాజ్యమేలుట.

అరణ్యవాసము పూర్తి చేసుకొని
రాముడు రాగా-హితులిట లేక
అనామకునిగా అగునారాముడు
భరతుని పాలన చెక్కు చెదరదు.

ఓమహారాణీ! భయపడవలదు
తలచిన కార్యము చేయ జాలుదువు.
చల్లగ నీపని తీర్చుకొనుమిక
అభిషేకమ్ము జరుగ నీయకు."

దురూపదేశము విన్నది కైక
గురూపదేశము అనుకొన్నదిక
మబ్బులు విడినటు కలత చెదరెను
గూని దానిపై మమత పెరిగెను.

దాసిని చూచి నవ్వుచు పలికెను
"గూని దాన! నువు అసాధ్యవుసుమా!
తెలివికి నిలయము అన్నది తెలియదు.
గూని - గడుసరి అని నే వింటిని.

నిన్నుమించిన తెలివితేటలు
పృథివిలో ఎవరికి ఉండవు-నమ్మ
నాహిత కాంక్షివి నీవొక్కతివే
లేనిచొ ఇంతటి విషయము తెలియదు.

ఓసీ మంథర! అందగత్తెవే
సాధారణమగు గూనివి కావు
వంగిన తామర పువ్వే నువ్వు
ముంగిట నిలచిన శుభముల నెలవు.

ఎంతని పొగడెద నీఅందమును
పొందిక చెప్పగ నావశమవ్వదు
చంద్రబింబమును పోలు వదనము
మంథర మంచికి మారుపేరగు.

ధవళవస్త్రమున తళతళ లాడుచు
మెరసే గజ్జెల మొలనూలుండి
పొడవగు పదముల ముందునడువగా
రాజహంసలా భాసిల్లెదవు.

శంభరాసురుడు మాయలమారి
వందమాయలే తెలియును వానికి
వేలమాయలు తెలియునె నీకు
గూనిలొ దాచితివన్ని మాయలు.

రాజనీతికి నిలయము గూని
కోర్కెలు తీరగ ఓసీ! దాసీ
గూనికి బంగరుహారమువేసెద
బంగరురవిక తొడిగించెదను.

బంగరు బొమ్మల ముంచెద నిన్ను
మంచిచీరెలు కట్టబెట్టెద
నాసవతులను చులకన చేసి
నీవు తిరిగెడి రోజులెచ్చెద.

నీసేవలకై దాసీలుందురు
దాసీ! నీవు! శుభముల రాశివి"
అనుచుమంథరను పొగిడెను కైక
తెల్లని పొన్నున మేను వాల్చెను.

నడుము వాల్చిన కైకకుఅపుడు
ఆలోచనలు చుట్టు ముట్టినవి
అగ్నిజ్వాలలై ముందుకురికినవి
అది గమనించెను గూనిమంథర.

తిరిగి పలికెను ముద్దులదాసి
"ఓమహారాణీ! గతించు నీటికి
కట్టకట్టిన ఫలితము ఏమి?
అక్కరరాని వరములు ఎందుకు?

రాముని పట్టము కట్టినవెనుక
వరములుపట్టుకు ఏమిచేతువు
నేను చెప్పినటు చేయగవలెను
రాజురాకకై ఎదురు చూడుము"

అనుచు మంథర కైకాదేవిని
అందగత్తెనను అహంభావిని
పురికొల్పినది దుర్బోధలతో
వరముల విషముగ్రక్కించినది.

అనుకొనినటుల అచరించుటకు
అందగత్తె తన దాసినితోడ్కొని
చీకటిగదిలో ప్రవేశించెను.
విలువగు నగలు తీసివేసెను.

బంగరుబొమ్మను పోలినకైక
కటికనేలపై కూర్చొని పలికెను
"కుబ్జా! వరములు విభుడు ఇవ్వనిచొ
అసువులు వీడెద నానిశ్చయమిది.

నామరణమ్మును దశరథవిభునికొ
లేదా కేకయ మహారాజునకో
నీవేపోయి చెప్పగ వలెను
పట్టినపట్టు విడువనునేను.

రాముడు అడివికి పోయి తీరవలె
భరతడురాజై ధరనేలవలె
అంతకు మించిన కోరికలేదు
ఆభరణమ్ముల నలంకరించను.

కైక పలుకులు వినిన మంథర
తిరిగి పలికెను క్రౌర్యము నిండి
"రాముడు రాజై ఏలగవచ్చిన
భరతుడు రాజ్యము ఏలడెన్నడును."

అనుచు మంథర పదేపదిగను
చెప్పిన మాటలు నాటెనుకైకకు
దుఃఖము వచ్చెను క్రోధమెగసెను
ఊగిపోయినది ఆవేశముతో.

గుండెలు బాదుకు అరచెనుకైక
"ఓసీ మంథర! నాతనయునికి
అభిషేకమ్ము జరిగి తీరవలె
రాముడు తప్పక వనముకేగవలె.

రాముడు అడవికి పోకపోయినచొ
కటికనేలను వీడనునేను
స్నానముచేయక ఏమియుతినక
నీరుముట్టక అసువులువీడెద.

అనుచు కైక అట ఘనశపథమున
మిగిలిన నగలు అలంకారములు
తీసివేసెను నేలకు విసరెను
మహిత కార్యమును చేయగనెంచెను.

పుణ్యముతరిగి భూమినిరాలిన
కిన్నెర స్త్రీ వలె నేలనుపడినది
హారములన్నీ తీసివేయగా
చీకటినిండిన ఆకాశమయె.

॥శ్రీ రఘురాముని॥

10 దశరథుడుకైకను కోపకారణమడుగుట

మంథర బోధలు పనిచేసినవి.
దిగులు భయములతొ నిండెనుకైక
విషశరఘాతము తాకిన కిన్నెర
నేలపడినటు వ్రాలినదచట.

బుసలువిడచెడి ఆడుపామువలె
కోపమునిండి కదులుచున్నది
కర్తవ్యమును నిశ్చయించుకొనె-
శంకతొతిరిగి యోచనచేసెను.

సాధించెదనను నమ్మకమ్ముతో
దాసినిచూచి తనసంకల్పము
గట్టిగ చెప్పెను, మంథర మురిసెను
మాలలువిసరెను నేలనుబడగా.

మాసినచీరతొ చెదరినకురులతొ
భృకుటిముడితొ అట వ్రాలినకైక
పుణ్యముతరిగి పుడమినిరాలిన
కిన్నెర స్త్రీ వలె అగపడుచున్నది.

పగయను చీకటి మదిలో నున్నది
చీకటి గదిలో నున్నది కైక
నేలను పడిన ఆభరణమ్ములు
నింగి తారలై మెరయుచున్నవి.

అయోధ్యాపతి రామచంద్రునికి
అభిషేకంబును తా ప్రకటించి
కొలువు ముగించి గృహమున కేగగ
బయలు దేరుచు మదిలో తలచెను.

కైకకు విషయము తెలియదు గావున
స్వయముగ చెప్పెదనని తలపోసి
బయలుదేరెను ఆమె గృహమునకు
సంతోషముగా సాగెను రాజు.

రాహువు నింగిని ఉన్నటు తెలియక
పైకి వచ్చెడు శశిబింబము వలె
దశరథ రాజు కైకను చూడగ
చేరెను ముదముగ దివ్య మందిరము.

చిలుకలు కోకిల క్రౌంచ పక్షుల
అంచ నెమళుల ఆట పాటల
అశోక సంపెగ లతా గృహముల
సుందరమైనది కైక మందిరము.

అన్ని ఋతువులలో పూసే లతలు
కాయలు, పండ్లు నిండిన తరువులు
చిత్రగృహములు చక్కని తిన్నెలు
మనసును దోచును కైక మందిరము.

వీణా వేణు మృదంగ వాద్యముల
మాట కారులగు దాసీ జనముల
స్వర్ణపు-దంతపు-పనులతొ పీటలు
రుచ్యములైన భక్ష్య భోజ్యముల.

అలంకారముల అంగన లుందురు
స్వర్గ సమముగా నుండును సదనము
దశరథరాజు అతి తొందరగా
అంతఃపురమున అడుగుబెట్టెను.

కైక అచ్చట కనబడలేదు
కలవర పడుచు పిలచెను దేవిని
కాలి యలికిడే వినబడి వచ్చెడి
కైక-కంటికి కనబడ లేదు.

ప్రతీహారిని విషయము అడిగెను
వణకుచు చెప్పెను-"ఓమహరాజా!
అమిత కోపమున ఆ మహరాణి
కోప గృహమునకు పరుగెత్తినది."

మనసు కలత పడి దేహము వణకెను
కటిక నేలపై చీకటి గదిలో
కైకను చూచెను దశరథ రాజు
దుఃఖము పొంగెను ఆ మహరాజుకు-

వృద్ధుడు రాజు చిన్న భార్యను
ప్రాణము కన్న మిన్నగ చూచును
ఆమెకు కష్టము కలుగ నీయడు
కానీ ఆమె కఠిన మనస్క-.

నరకి వేసిన పూలతీగ వలె
పుణ్యక్షయమై నేలకూలిన
దేవ కిన్నెర అప్సరాంగనల
తలపించుచు ఆకైక ఉన్నది.

బందీకృత యగు లేడి పిల్ల వలె
అలసి సొలసిన ఆడ గుఱ్ఱమన
విషశరమున బడు ఆడు దంతి వలె
ఉన్నది కైక రాజు చూచెను.

ఆప్యాయముగా ఆమహరాజు
కైకను చేరి విషయము తెలియక
"దేవీ! ఇంతటి కోపంబునకు
కారణమేమి? తెలియబరచుము.

దూషించితిరా అవమానించిర?
వివరించుము నువు మంగళకారిణి
నీవిటు ధూళిలొ నేల నుండుట
చూడలేను ఓ సుందర నయనా!

శారీరకమగు రుగ్మతయగునా?
సమర్థులైన వైద్యుల పిలచెద
నీవు కోరిన వారిని నేను-
అమితముగా సంతోష పెట్టెద.

కృశించిపోకుము ఓ కుసుమలతా!
నీకు మోదము కలిగెడి పనిని
చేతును నేను, చేయించెదను-
బీదను చేతును భాగ్యశాలిగ.

ప్రాణాంతకమగు ఏ పనినైనా
నీకొరకై నే చేతును కైకా!
నా మక్కువది నీకు తెలియదా
మది సందియమును వదలుము ముదితా.

పుణ్యకర్మపై ఆనచేసితి
ప్రమాణమ్ముగా పలుకుచుంటిని.
ప్రాచ్య సింధు సౌవీర దేశముల
అంగ వంగ ఆ మగధ దేశముల

కాశీ కోసల దక్షిణాపథము
ధన ధాన్యములతొ సమృద్ధమైనవి
ఆ దేశముల అమూల్య దినుసులు
అడిగితివా తెప్పింతును తృటిలో.

మంగళమూర్తీ! బాధ వదలుము
మంచు వీడినటు నీ భయమును నే
విడగొట్టెదను విషయము తెలుపుము"
అనుచు కైకను అనునయించెను.

దశరథ విభునకు అప్రియమైనది
శపథము చేయక తెలుపరాదని
నిర్ణయించినది కైకాదేవి
పథకము పారుట తెలిసెను మదిలో.

॥శ్రీ రఘురాముని॥

11 కైక తన వరములు కోరుట

మనసు నిండుగా మమత నిండిన
మగనితొ పలికెను మరుని బాణము
"నాధా! నాకు రుగ్మత లేదు
అవమానమ్ముకు గురి కాలేదు.

మదిలో కోరిక తీర్చగ వలెను
శపథము చేసిన కోరిక చెప్పెద."
అనుచు కైక చిరు దరహాసమున
అయోధ్యాపతి మనసు దోచెను.

దశరథ విభుడు కురులు నిమిరెను
కోమలమూర్తితొ పలికెను ప్రియముగ
"స్త్రీలలొ-నీవు పురుషుల రాముని
మించినవారు మరి ఇంకెవ్వరు.

కైకా వినుము తనయులందరిలొ
రాముడు నాకు అతి ప్రియతముడు
ప్రాణముకన్న మిన్న రాముడు
రాముని చూడక నే మనలేను.

అజేయు డాతడు అందరి పూజ్యుడు
అంతటి రాముని పైన ప్రమాణము-
నీ కోరిక నే తీర్చెద వినుము
నా పుణ్యముపై ఆనగ పలికితి."

మగని ప్రమాణము విన్నది కైక
మూడుమార్లుగ పలికించినది
తనయునిపైన మమకారంబది
కనులు కప్పినది కైకాదేవికి.

అయోధ్య విభునితొ పలికెను కైక
"స్వామీ! కోర్కెలు తీర్చెదననుచు
కొడుకుపైననే ప్రమాణ మిడితిరి
తమ పుణ్యము పై బాస చేసితిరి.

అగ్నిహోత్రుడు ఆదిగా గల
ముప్పదిమూడుకోట్ల దేవతలు
భూమ్యాకాశము సూర్యచంద్రులు
సర్వభూతములు గ్రహములు విన్నవి.

అయోధ్యలో ఇలవేల్పులందరు
ఆకర్ణించిరి మీదు శపథము
సత్యసంధులు పరమ ధార్మికులు
సురలు సాధ్యులు అందరు వినిరి."

అనుచు కైక ఆట పలుకుచుండగ
మురిసిపోయెను దశరథరాజు
మెల్లగ పలికెను విభునితొ కైక
"రాజా! కోర్కెలు కోరెద వినుడు-

దేవాసుర సంగ్రామమునందు
శంబరాసురుడు విజృంభించెను
నాటి రాత్రి మిము రక్షించితిని
మీ ప్రాణములను నిలపగ జాలితి.

తమరు మెచ్చిరి వరములిచ్చిరి
ఆ వరములవి నే కోరెదివి.
కాదన్నచొ మరి అవమానమగు
మీ ఎదుటనె నే అసువులు వీడెద."

అనుచు కైక అతి చాకచక్యముగ
ధర్మ పాశముల బంధించినది
వలలో పడిన జింక మాదిరి
వరము లిత్తునని జారెను రాజు.

విరిసిన కన్నుల కైక చూచెను
రాజు దగ్గరకు చేరెను మెల్లగ
ప్రశాంత కడలిగ నటించు మనసుతో
పలికెను ఎంతో వినయము నిండి.

"నాధా! నాటి వరములు నేడు
కోరుచుంటిని-అభిషేకమ్మది
భరతునికే మరి జరిగి తీరవలె-
రాముడు అడవికి పోవలె స్వామీ!

సమకూర్చిన అభిషేక వస్తువుల
నా తనయుని యువరాజు చేయవలె
జటాజినమ్ముల ఋషివలె రాముడు
పదునాల్గేండ్లు వనము కేగవలె.

కంటి ముందరే రాముడు నడచి
అడవుల చేరుట ముఖ్యము రాజా!
నిరాటంకముగ నా కుమారుడు
యువరాజై ధర నేలగ వలెను.

సత్య వ్రతులు-రాజ రాజులు
శపథము చేసిరి వమ్ము చేయకుడు
కోరిక తీర్చి యశము పెంచుకొని
వంశ గౌరవము నిలుపు కోవలె.

ఆడి తప్పని సత్యవాదులకు
ఇహ పరములు అని చెప్పుచుందురు
జన్మ సార్థకము చేసికొన వలె"
అనుచు ఋసల వలె పలికెను కైక.

॥శ్రీ రఘురాముడు॥

12 వరములు విని దశరథుడు కృంగిపోవుట - కైకను నిందించుట

పిడుగు పడి నటు కైక కోరికలు
శిరమున పడినవి దశరథ రాజుకు
వణకెను రాజు మూర్ఛిలి పడెను
తేరుకొనెను మరి యోచన చేసెను.

స్వప్నమొ ఏమో! అనిపించినది
కైకే అన్నది? చిత్త భ్రమణమా?
పూర్వ జన్మ వృత్తాంతము తలచెన?
మనో జాడ్యమా అనుచు తలచెను.

ఊహకందని వేదన యైనది
తిరిగి మూర్ఛలో పడెనారాజు
సమయము చాలా గడచిన పిదప
మెల్లగ మూర్ఛను తేరెను రాజు.

ఆడు పులికి మరి అందిన యట్టి
జింకను పోలి దశరథ రాజు
నిలబడలేక నేలను బడెను
మంత్ర బద్ధమగు సర్పమాయెను.

ముసలమాదిరి నిట్టూర్పులతో
ఛీ, ఛీ యనుచు అరచి మూర్ఛిలె
ఎంతోసేపు గడచినపిదప
తెలివి గలిగినది క్రుద్ధుడయ్యెను.

కన్నుల నుండి నిప్పులరాల్చుచు
పలికెను రాజు ఆవేశముగా
"దుష్టచారిణీ! మా వంశమును
తుడిచివేయగా తలచితివా నువు?

ఏమపకారము చేసితినేను
ఎట్టిహాని నా రాముడు చేసెను
కన్నతల్లివలె సేవలు చేసెను
అట్టివానికా కీడుతలచితివి.

రాకుమారి వని నమ్మితి నిన్ను
విషఫణి వని నే తెలిసితి నేడు
అజ్ఞానముతో నిన్ను తెచ్చితి
అందుకు ఫలితము అనుభవించవలె.

సకల ప్రాణులు పొగడును రాముని
నా కుమారుడు పరమయోగ్యుడు
ఏమితప్పు మరి చేసెననుచును
అడవికి పంపే శిక్షవేతును.

కౌసల్య సుమిత్రల నిద్దరినైనను
ఐశ్వర్యమును అధికారమును
చివరకు ప్రాణము త్యజించ సిద్ధము
కానీ జ్యేష్ఠుని రాముని వదలను.

పితృ భక్తిలో మిన్న రాముడు
వాడున్నాడని బ్రతుకు చుంటిని
రామునిచూడక ప్రాణమునిలువదు.
కోర్కెలువదలుము పదముల బడెదను.

దారుణమైన కోర్కెల నెందుకు
కోరితివీవు తెలుపుము కైకా!
భరతునిపై నాప్రేమ తెలియుటకు
అడిగి యుందువని నే తలంచెద.

అది నిజమైనచొ నీతనయునికి
రాజ్యము నిమ్మని కోరగ వలెను
కానీ రాముని అడవుల కంపెడి
కోరిక ఏల కోరుకొంటివి ?

రాముడు జ్యేష్ఠుడు అన్నిట మిన్నని
ఎన్నో మారులు నీవు చెప్పితివి
కల్ల మాటలా-ఇచ్చకాలవా ?
రాముని సేవల నంద పలికితివ ?

రాముడు రాజగు నని తెలియగనే
కోప గృహమునకు ఏల వచ్చితివి ?
ఏల వంత నీ వనుభవించుట
నన్నెందుకు నువు దుఃఖ పెట్టుట.

దుర్బోధలను ఎవ్వరు చేసిరి
లేదా అదృశ్యమ్ముగ నున్న
పిశాచమ్మలే ఆవహించెనో
నిన్ను పిశాచిగ మార్చినవేమో !

॥శ్రీ రఘురామ॥

విపరీతముగా బుద్ధిమారినది
ఇక్ష్వాకువంశమున కొరవియగునది
అప్రియంబులు పలుకు పెరుగవు
రామభరతులు సమానులంటివి.

ధర్మభీతి ఏమైనదిరాణీ!
పరమధార్మికుడు రామచంద్రునికి
పదునాల్గేండ్లు వనవాసమ్మును
విధించుటకు అఘమేమిచేసెను.

కోమలమూర్తి ఆసుందరుడు
భరతునికన్న నీకుమిన్నగా
సేవలుచేసెను నినుపూజించెను
అడవికంపుటకు ఏవిధిమననగు.

వేలసేవకులు స్త్రీ పురుషులును
ఎందరుండిరో ఈ నగరములో
ఒక్కరైనను రామచంద్రునిలో
తప్పుపట్టిరా! తెలియదనీకు.

ప్రాణికోటిని సంతసపరచును
ప్రియదర్శనుడు రామచంద్రుడు
దీనుల దైన్యము తొలగజేసెను
గురుశుశ్రూషల మెప్పునందెను.

సర్వవిద్యలనునేర్చెను రాముడు
కోదండముతో రిపుల ద్రుంచెను
సత్యవ్రతముతో పుణ్యలోకములు
రామచంద్రునికి లోబడియున్నవి.

సత్యము, దానము, త్యాగము, తపము
స్నేహపాత్రత శుచిత్వమున్నూ
మూర్తిగనిలచిన-రాముడేయగును
సురలను ఋషులను పోలును రాముడు.

మదిలోనైనా అప్రియమ్మును
రామచంద్రునికి చేయగలేను
కోసలలో మనపౌరముఖ్యులు
రాముని రాజుగ చేయగోరిరి.

జనులందరును పాలించమన
నీవాక్కతెవూ కోరినందుకు
అడవికిపొమ్మని ఎటులచెప్పుట
లోకహితుడు మనరాముడు కైకా!

విజితేంద్రియుడు త్యాగమూర్తియు
శమదమాదిగుణశ్రేష్ఠుడు రాముడు
నాకురాముడే దిక్కగు-కైకా!
ముసలివాడనెటు నే-మనగలను.

జీవయాత్రలో కొసకువచ్చితిని
రాలిపోదును నేడో రేపో
సమస్తభూమిని నీకు ఇచ్చెద
భయంకరమగు కోర్కెలువదలుము.

ముకుళిత హస్తములివి గనుకైకా!
నీపదములు నేపట్టుకొందును
రాముని నీవు కనికరించుము
ధర్మహానికి ననుగురిచేయకు."

అనుచు దశరథుడు వలవలఏడ్చుచు
దుఃఖ సంద్రమున మునిగితేలుచు
కోర్కెలు తలచుచు కైకను చూచుచు
గుండెపగులునటు ఏడ్చుచుండెను.

విభుని చూచినది మదికరగనిది
కఠినముగా ఆరాజుతోపలికెను
"ఓ ధర్మాత్మా! వరములిత్తునని
ఒట్టుపెట్టి మరి దుఃఖమునుంటిరి.

ధార్మికులని ఇకఎటుల చెప్పెదరు
రాజఋషులు మరి తపోధనులును
అడిగిన-మీరే జవాబునిడెదరు?
మాటదప్పినటు చెప్పకొందురా.

వరములిత్తునని ఇపుడేచెప్పిరి
మాటతప్పుటకు సిద్ధమునుండిరి
ఈ అపకీర్తి మీకేకాదు
రాజలోకమున కెల్లను చెందును

ధర్మహానికై సిద్ధపడితిరి
కౌసల్యకు మరి ఆనందమును
భోగభాగ్యములు సమకూర్చుటకు
యోచనచేయుట నే గ్రహించితిని.

ధర్మా ధర్మములన్నవి వదలుడు
వరము లిత్తునని బాసచేసిరి
మాటదప్పి రామాభిషేకమును
పూర్తిచేసినచొ అసువులు వీడెద.

రాజమాతగా కౌసల్యమ్మ
ఆనందముగా తిరుగుచుండగా
నేనీ భూమిని ఒకరోజైనా
మనలేనిక నానిశ్చయమ్మిది.

భరతునిపైన నా ప్రాణముపై
ప్రమాణముంచి పలుకుచుంటిని
వనముకురాముని మీరు పంపనిచొ
నాకు ముదము కలిగించగలేరు."

కటువుగ కైక పలుకుటవినిన
దశరథరాజు బ్రతిమాలుకొన
మిన్నకున్నది కైకాదేవి
మేనువణకెను ఆమహరాజుకు.

జరిగిన వన్నీ తిరిగెనుమదిలో
నిలబడలేక నేలనుబడెను
వ్యాధిగ్రస్తునిగ మారిపోయెను
హీనస్వరమున కైకతోపలికెను.

"కైకా! ఇంతటి దుర్బోధలను
నీకు చేసినది ఎవ్వరు రాణీ!
పిశాచ మేదో ఆవహించెనా
సిగ్గును వదలి పలుకుచుంటివి.

దుష్ట స్వభావము తెలిసితి నేడే
నేను గాని నా రాముడు గాని
నీకు హానిని చేయగలేదు
నీకే కష్టము కలుగనె లేదు.

భరతునికి మరి నాకును కూడ
మేలు చేయ మనసున్నచొ నీకు-
రాముని వనముల కంపెడి యోచన
వదలి వేయుము కేకయ పుత్రీ!

ఏమియు తెలియని మూర్ఖురాలవు
రాముడు అడవులకేగుట వినినచొ
అతి ధార్మికుడగు భరత కుమారుడు
అయోధ్య నేలడు నీకు తెలియదు.

అడవికి పొమ్మని నేను చెప్పిన
ఆ పసికందు ముఖము వడలును
రాహు గ్రస్తమగు చంద్ర బింబమై
వివర్ణమగును ఆ ముఖబింబము.

మంత్రి పురోహిత సామంతులును
హితులందరును ఆలోచించి
రామచంద్రునికి అభిషేకించగ
నిర్ణయించిరి - సమ్మతించిరి.

అంతటిలోనే పట్టము కట్టుట
రాజ్యమేలుట - వానప్రస్తుడై
అడవి కేగుట ఉదయములోనే
అయిపోయెన? అని పరిహసించరా.

సేనలతో మరి పోరుకు నడచి
రిపు సేనలగని మరలి వచ్చుట
ఎంతట హేయమొ - ఇప్పుడు నేను
అభిషేకమ్మును ఆపుట అట్టిది.

కైక కోరిక నెరవేర్చితినన-
సభలో మాట తప్పుట అనరా
వసిష్ఠ మహఋషి వామదేవుల
సముఖమ్మున నే పలికితి కాదా.

నాల్గు చెరగుల రాజులు వచ్చిరి
నే నెటు వారిని తిరిగి చూతును
తనయుని దోషము ఏమని అడిగిన
కౌసల్యకు నేనేమని చెప్పెద.

హితురాలిగను తోబుట్టువుగ
తల్లిగ, దాసిగ, సహధర్మిణిగా
సుఖమును కోరే ఆ కౌస్యలను
నీ మూలముగా ఉపేక్షించితి.

సుఖపెట్టితి నిను - వికటించినది
వార్తను వినిన సుమిత్ర ఇంక
నా మాటలను ఎటుల నమ్మును
నన్ను క్రూరునిగ జనులు చూడరా!

రాముడు వనముల కేగుట వినిన
సీత దుఃఖమున, కుమిలి పోవును
హిమగిరి చరియల నున్న కిన్నెరగ
ఆ పుణ్యవతి దుఃఖించును కద.

సీత అట్టుల దుఃఖించుట గని
నా అసువులవి నిలువవు వినుము
నీవు అప్పుడు వైధవ్యముతో
తనయునితో ఈ రాజ్య మేలెదవు.

రూపవతివని భ్రమించినాను
విషపూరిత మగు సురవగుదువు నువు
తనయు నమ్ముకొని స్త్రీ సుఖమ్మును
కొనిన హీనునిగ నే నైతిని గద.

మద్య వశుడగు విప్రోత్తముని
దూషించినటు నను నిందింతురు
ఉరి త్రాడును నా తోడుగ నుంచితి
పురా కృతమ్మగు దుష్కృతమ్మిది.

నీవు మృత్యువని తెలియక నేను
భార్యగ తలచితి నేటి వరకును
పసికందు - పామును పట్టు కొన్నటు
చేర్చు కొంటిని పరమ పాతకివి.

స్త్రీ భోగముకై ప్రియసుతు నైనా
అడవికి పంపిన కాముకుడనని
మూర్ఖుడ ననుచు మరి మరి జనులు
తలంచి - ఎదుటనె ఈసడించెదరు.

గురు శుశ్రూషలు వ్రత నియమములతొ
గార్హస్థ్య సుఖమును అనుభవించని
రాముడు - సుఖపడు రోజులు రాగా
ఇడుమల బెట్టగ సిద్ధ పడితివి.

కానకు పొమ్మన - మరి మాటాడక
ముందుకు సాగును రామచంద్రుడు
ఎదురాడినచో అది మేలగును
కానీ! అంతట మాట పలుకడు.

నిర్మలమైన మనస్సు నాదని
నమ్మిన రాముడు ఎదురు పలుకడు
పాపిని నేను - రాముడు లేనిచొ
అనిశము కుమిలెద అసువులు వీడెద.

అడవికి రాముడు వెడలి నంతనే
వార్తను విని నే మరణించగనే
కౌసల్య మాత్రము తనువు నిలపదు-
రాముని అడుగుల నడచు లక్ష్మణుడు.

ఊరడించుటకు శత్రుఘ్నుడును
దగ్గర లేక సుమిత్ర దేవి
బ్రతుకదు, అంతటి ఘోరము జరుగును
నీ వొక్కతివే మనదలచితివి.

కోసల రాజ్యము చెక్కు చెదరక
నిలచి ఉన్నది నేటి వరకును
పాపివి నీవు పరమ పాతకివి
ప్రజా క్షేమమే మరచితి వీవు.

నీ కోర్కెలకు తనయుడు భరతుడు
సరి యనెనామరి వినుమోకైకా!
ప్రేతకర్మకు వాడనర్హుడు
దుష్టురాలవు శత్రువు నేయిక.

భర్తృహీనవై బ్రతుకుమునీవు
తనయునితో ఈ రాజ్యమేలుము
అఘములందితిని భార్యగచేసుకు
దుర్దశతో నే అల్పుడనయ్యెద.

గజతురగముల రథములతిరిగే
తనయుడు రాముడు కాలినడకతో
కారడవులలో చరించవలెనా
కందమూలములు భుజించవలెనా!

నారచీరలతొ కటిక నేలపై
నాతనయుడు కడు ఇడుమలపడడా!
దుర్బోధలు నీకెవ్వరు చేసిరి
ఆహా! అతివలు ఎంతసమర్థులు.

ఆలోచించక అపకారమ్మును
అవలీలగను ఆడదిచేయును
అంతస్వార్థము స్త్రీల కున్నది
అంతముకావలె అంతటి అతివలు.

అందున భరతుని తల్లివంటిది
అతిపాపిష్టి అంతముకావలె -
ఏమికీడు నేచేసితి కైకా!
ఇంతటి బాధను కలుగజేసితివి.

జగతికి హితవును కోరెడి రాముని
దోషము ఏమి తెలియబరచుము
రాముడుఇడుమల బడినచొ కైకా
జగతి దుఃఖమున మునిగిపోవును.

తండ్రీ కొడుకుల ప్రేమసన్నగిలు
భార్యాభర్తల ప్రేమతొలగును-
దేశమంతయు క్షోభించును విను
కటికదాన! నీమనసు కరుగదా.

దేవకుమారునిపోలు రాముడు -
చెంతనుండ నే బ్రతికియుంటిని
ఇంతటివృద్ధుడనైనను నేను.
రాముని చూచిన గెంతినడచెద.

అయోధ్యలో నా రాముడులేనిచొ
అడవిగమారును నగరమంతయు
జీవరాసులు రామునిగొలుచుచు
అడవి అయోధ్యగమార్చివేయును.

సద్గుణయుతుని దోషరహితుని
వెడలగొట్టుమని కోరిక కోరిన
నీ దంతములు వేయిముక్కలై
నేలరాలును పరమపాతకీ!

దుష్టురాల నీకోర్కెలు తీర్చను
నిప్పుల దూకినాశనమగుము
సౌధమునుండి నేలకు దూకుము
గుండెలుపగులగ రోదించుమునువు.

ప్రేమనటించేఘాతకివీవు
వంశనాశినివి - విషపుకత్తివి
నాగుండియను దహించినావు
నీవుమనుట నే సహించలేను.

తనయుడులేక బ్రతుకనుకైకా
రాముడులేక నే మనలేను
పదములంటెద అనుగ్రహింపుము"
అనుచువణకుచు తూలెనురాజు.

॥శ్రీ రఘురాముడు॥

13 దశరథుని దీనావస్థ

కైక మనస్సు కరుగక పోయెను
కోరికలను తను వదలకపోయెను
కోమలమూర్తిని అడవికి పంపగ
కఠినముగా మహరాజుతొ పలికెను.

"ఓ మహరాజా! సత్యవర్తినని
తమరే నిరతము చెప్పుకొందురు
బాస చేసియు వరము లిచ్చుటకు
ఏల మీరు వెనుకాడుచుండిరి."

సూటిగ కైక పలుకుచుండగా
క్రోధవశుడయి దశరథరాజు
కైకను తిట్టెను - "మహాపాతకీ!
ఎంతటి శత్రుత్వమును పూనితివి.

ఎంతటి క్రౌర్యము నీలోనున్నది
రాముని పంపి నన్నిట చంపి
ఆనందముగా రాజ్యమేలుము
అన్ని సుఖములు అనుభవించుము.

అహో దైవమ! నాకము చేరియు
నా కక్కడ మరి సుఖములుండవు
రాముని గూర్చి సురలడిగినచో
విషయము చెప్పిన పరిహసించరా!

మాట నిలుపుకొన వరము లిడితినన
"నీవే రామునికిచ్చిన మాట -
అభిషేకింతును అను వాగ్దానము"
వమ్మైపోయెను అని దూషించర!

పుత్రులులేక పరితపించితిని
పుణ్యవశమున యాగము చేసితి
పుణ్యమూర్తి నా రాముడు పుట్టెను
పుడమి పునీతము చేయగ పుట్టెను.

సర్వవిద్యలలో ఆరితేరెను
శమ, దమ, క్షమాది సద్గుణములతో
విజితేంద్రియుడు సుందరమూర్తిని
కమల పత్ర నేత్రమ్ముల రాముని.

ఆజానుబాహుని ఆనందమూర్తిని
అడవులకంపి నే మనగలనా
అంతటి కష్టము రాకపూర్వమే
నేనీ తనువును వదలుట మేలు.

మదిలో వ్యథతో కుమిలెను రాజు
వలవల ఏడ్చెను నింగిని చూచెను
వశముతప్పి ఆ శశిని చూచుచు
ప్రొద్దే పొడవగరాదని కోరెను.

"ఓ నిశరాత్రమ! శుభముల రాశివి
అట్లే నిలబడు - తెల్లవారకు
నమస్సులివిగో నను కరుణించుము
కాదంటివ నువూ కటికదానవే.

మొర వినకున్నచొ తెల్లవారిపో
తెల్లవారు నా జీవిత మింక
క్రూరురాలను చూడగలేను"
అనుచు దశరథుడు మ్రొక్కె నిశీధికి.

మనసు కరుగునని మదిలో తలచి
మంచిమాటలు పలికెను కైకతో
"మంగళకారిణి! నా హృదిరాణివి
నాపై గురిగల యిల్లాలివి నువు.

సత్యవ్రతముతో జీవించితిని
ఎంతోకాలము ఇక జీవించను
సభా మధ్యలో ప్రకటించితిని
ఆడితప్పినటు లోకులాడరా.

వరముగ రాజ్యము నొసగెద నీకు
నీవే రాముని కప్పగించుము
భరతుడు ఎన్నడు ఎదురు చెప్పడు
చల్లగ చూడుము భరతుని తల్లీ!

భరతుడు మదిలో ఆనందించును
గురువులు, మంత్రులు, జనులందరును
నిను పూజింతురు యశము పెరుగును
శాశ్వతమైన కీర్తి నిలచును."

అనుచు దశరథుడు కంటనీటితో
అనేక విధముల వేడెను కైకను
అతివ మనసు ఇసుమంతయు కరుగక
అంతకంతకు కఠినమైనది

రాత్రి గడచెను-వైతాళికులు
మేలుకొలుపులు పాడసాగిరి
దుఃఖమునున్న అయోధ్య రాజు
పాటల నాపగ నాదేశించెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

14 దశరథుడు రాముని పిలువనంపుట

దుఃఖజలధిని మునిగిన రాజు
నేలనుబడెను పొర్లసాగెను
రాజును అటులగాంచిన కైక
ధర్మబద్ధునిగ చేయగ పలికెను.

"బాసచేసి మీ రపరాధివలె
కృంగిపోవుటకు కారణమేమి?
ధర్మముకన్న గౌరవమే మరి
మిన్నయైనచో అటులే చేయుడు.

ధర్మచరితులని తెలిసిన నేను
వరము లడిగితిని, సరియంటిరి కద!
మీకు తెలియని ధర్మము కలదా!
మహాపురుషుల విషయము తెలియద.

పావురమ్మను కాపాడుటకై
మాట యిచ్చిన శిబిమహరాజు
తనువును కోసి డేగకిచ్చెను
మాట విలువ - ఆ మహరాజెరుగును.

అలర్కరాజు ఆడినమాటగ
వేదవిదుడగు విప్రోత్తమునికి
రెండు కండ్లను పెరకి ఈయగా-
మాట నిలుపుకొని యశమునందడా.

నదులన్నిటికీ నాయకుడైన
సత్యవ్రతమున నిలచిన కడలి
చెలియలికట్టను దాటక నిలచెను
భూమిని జలముతో నింపకున్నది.

ఓ భూనాయక సత్యముమాత్రమె
క్షరముకానిది బ్రహ్మమైనది
ప్రణవమంత్రమగు ఓంకారమది
ధర్మము అదియే జగతికి మూలము.

సత్యవర్తనము పురుషార్థమ్మని
వేదములే మరి చెప్పుచున్నవి
ధర్మచింతనలో చెదరకయున్నచొ
సత్యము తప్పరు - తప్పకూడదు.

వరముల నొసగుము, వ్యథవలదింక
రాముని వనముల కంపుడు శీఘ్రమె
మాటతప్పినచొ నేమననింక
మీ ఎదుటనె నే అసువులు వీడెద.''

వామనునకు మాటిచ్చిన బలివలె
దశరథరాజు వరములనిచ్చి
ధర్మపాశమున బిగుసుకుపోయెను
ధర్మశకటపు వృషభమాయెను.

కన్నులు తిరిగెను నోరు ఎండెను
గుండియ వేగము పెరిగిపోయెను
బలవంతముగా అరచెను రాజు
"పాపీ! నిన్ను పరిణయమాడితి.

అగ్నిసాక్షిగా నాడు గ్రహించితి
నేడు నిన్ను నీ తనయుని తోడ
పరిత్యజించితి - భార్యవు కావు
భరతుడు ఇకపై తనయుడుకాదు.

రామాభిషేకపు సంబారములతొ
ఉత్తరక్రియలను నాకు జ్యేష్ఠుడగు
రామచంద్రుడు చేయగవలెను
నీ కుమారునికి అర్హతలేదు.''

అనుచు దశరథుడు బాధగ పలుకగ
రోషము పెరిగి కైక పలికినది
''రాజా! మీరిటు పలుకుట తగదు
కర్తవ్యము-నా వరములు తీర్చుట.''

ఆ మాటలకు దశరథరాజు
ఆగ్రహమంది కైకతొ పలికెను
"ధర్మపాశమున బద్ధుడనైతిని
రాముని రమ్మను- చూడగోరితిని."

నింగిని భానుడు నిద్రలేపెను
తూరుపు దిక్కున వెండి పూసెను
పుష్యమితారలొ రామచంద్రునికి
అభిషేకమ్మని ఆనందించెను.

రాజవీధులు శుభ్ర పరచిరి
రంగుల పూలతొ అలంకరించిరి
పతాకలెత్తిరి పరవశించిరి
సుమహారములతొ తీర్చిదిద్దిరి.

అంగళ్ళన్నీ తెరిచిరి నగరిని
చందనాదులతొ సుమగంధములతొ
శోభిల్లినది అయోధ్య యంతయు
వేడుక చూడగ వచ్చుచుండిరి.

అయోధ్యాకాండము

వశిష్ఠమహర్షి శిష్యగణముతో
సరయూనదిలో స్నానముచేసి
అభిషేక ద్రవ్యములు సమకూర్చుకొని
ప్రాసాదమున అడుగు బెట్టెను.

రాజభవనము కళకళలాడెను
వేదఘోషను ఆరంభించిరి
రాజులు ముఖ్యులు చేరిరచ్చట
పక్షులు శుభముగ కూయసాగెను.

అచటకు వచ్చిన సుమంత్రుగాంచి
వశిష్ఠమహర్షి పలికెను మంత్రితో
"అభిషేకమునకు సర్వము సిద్ధము
మన మహరాజును తోడ్కొని రమ్ము.

శుభముహూర్తము దగ్గరపడెను
తోడ్కొనిరమ్ము అయోధ్యరాజును"
ఆ మాటలకు సుమంత్రుడపుడు
ఆనందముగా ముందుకు సాగెను.

అంతఃపురమున అతి చనవుగను
తిరుగ జాలిన సుమంత్రుడపుడు
దశరథరాజును తోడ్కొనిరాగా
కైక మందిరములోనికి పోయెను

రాజు అవస్థను తెలియనిమంత్రి
శయ్యాగృహమున వెలుపలినుండి
శుభములు పలికెను దశరథరాజుకు
వినయమునిండి పలికెను ఇటుల

"ఓ మహారాజా! ఏలుము మమ్ము
చంద్రోదయమున పొంగు కడలివలె
సంతోషముతో మేలుకోవలె
శుభసమయము ఆసన్నమయినది

సురపతిఇంద్రుని మాతలి లేపెను
అంతటి భాగ్యము నాకు కలిగెను
బ్రహ్మవలననే వేదముపుట్టెను
వేదములన్నీ బ్రహ్మను చెప్పును.

ఓ మహారాజా! మేలుకో ఇక
శుభకారిణియగు పృథ్వీమాతను
ఉదయాస్తమయపు సమయములందు
సూర్యచంద్రులు నిద్రలేపెదరు

భాగ్యవశమున నేను మిమ్ములను
మేలుగొలుపగా వచ్చితిరాజా!
మేల్కొని మంగళకరముగ మీరు
అలంకరించుకు బయలుదేరవలె

ఉదయాద్రిని రవి వెలుగునట్లుగా
వెలుగులుచిమ్మే దేహకాంతితో
ఇనకులశ్రేష్ఠా! దశరథరాజా!
పేరోలగమున అడుగుబెట్టుడు

సూర్యచంద్రులు అగ్నిహోత్రుడు
శుక్రవైశ్రవణులు - వరుణదేవుడు
ఉమాశంకరులు రక్షయేమీకు
నిద్రలేచి మమ్మేలుకోవలె!

అభిషేకమునకు వలయు కార్యములు
పూర్తియైనవి ఓమహారాజా!
వశిష్ఠమహర్షి - విప్రోత్తములు
రాజులు ముఖ్యులు వేచియుండిరి

సభలో లాము లేకపోవుటచె
శశిలేనట్టి నింగిగనున్నది
సేనాధ్యక్షుడులేని సేనవలె
కాపరిలేని గొఱ్ఱెలమందగ

ఆబోతులేనిదగు ఆలమందగా
వెలవెలబోవుచునున్నది ఆసభ
రాజు - కంటికి కనబడకున్నచొ
అరాచకమ్మగు, మేలుకొనుమయా

దర్శనకాంక్షులు అయోధ్యవాసులు
తహతహలాడుచు వేచియుండిరి
అభిషేకమునకు అనుజ్ఞనీయుడు
అతితొందరగా అరుదెంచుడయా''.

అనుచు సుమంత్రుడు ఉచితరీతిగా
వినయము భక్తి నిండి పలికెను
ఆ మాటలు విని దశరథరాజుకు
మరింత దుఃఖము ఎగసిపడినది.

జ్యోతులవోలె కన్నులుండగా
హృదయమప్పుడు జ్వలించుచుండగ
దీనముగా నట పలికెను రాజు
మేలుకొలుపులు-హృదయశల్యమనె.

జాలిగొలిపెడి పలుకులు వినెను
రాజును చూడగ లోనికి బోయెను
ముందుకు నడువగ సందేహించి
కరములు మోడ్చి నిలచియుండెను.

అంతటిలోనే కైక వచ్చెను
సుమంత్రుగాంచి పలికె చతురముగ
''మంత్రిపుంగవా! మన మహరాజు
నిద్ర మరచెను రాముని తలపుతొ.

శీఘ్రమె మీరు రాముని ఇచటకు
తీసుకురావలె, నే నుడివితిని-
మారు యోచన చేయక మీరు
మరలిరండు మన రాముని తోడ్కొని.''

ఆ విధముగను కైక పలుకగ
అశుభ మేమియు లేదని తలచెను
ఆమె మాట రాజాజ్ఞగ తలచెను
ఆనందించి ముందుకు నడచెను.

కడలి మధ్యలో సుడిగుండమది
వెలువడినట్లు సుమంత్రుడపుడు
కైక మందిరమునుండి వెడలెను
రాముని చూడగ బయలుదేరెను.

ద్వారమువద్ద భక్తిప్రపత్తుల
విలువగు కానుకలెన్నో తీసుకు
రాజభక్తులు వేచియుండిరి
వారందరిని గాంచె సుమంత్రుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

15 సుమంత్రుడు రామమందిరములో ప్రవేశించుట

సూర్యోదయము దాటినపిమ్మట
పుష్యమితారలో రామచంద్రుని
జన్మలగ్నమగు కర్కాటలగ్నమున
అభిషేకమ్మను నిర్ణయించిరి.

వేదవిదులగు విప్రోత్తములు
రాజభవనమున రాత్రియంతయు
అభిషేకమునకు వలయు విధులను
నిర్వహించుచు వేచియుండిరి.

మేడికఱ్ఱతో చేసిన యట్టి
భద్రపీఠమును సిద్ధపరచిరి
ఆ పీఠముపై రామచంద్రునికి
శాస్త్రోక్తముగా అభిషేకింతురు.

సింహాసనమును అలంకరించిరి
వ్యాఘ్ర చర్మమును పరచిరి పైన
రథము, పల్లకి సిద్ధపరచిరి
పుణ్యతీర్థములు తెచ్చిఉంచిరి.

గంగాయమునల పుణ్యజలమ్ము
సంగమమందలి పవిత్ర జలములు
నదీనదముల పుణ్యతీర్థములు
కడలి జలములు తెచ్చిరి అపుడు.

తెచ్చినయట్టి పుణ్యతీర్థములు
బంగరు వెండి బిందెల నింపిరి
రావి ఆకులు కలువ తామరలు
జలములనుంచి భద్రపరచిరి.

నెయ్యి, తేనెలు, లాజలు, పెరుగు
పాలు, పూలు, దర్భలు తెచ్చిరి
నవధాన్యములు నవరత్నములు
ఖడ్గ చాపములు సిద్ధపరచిరి.

బంగరు పిడులతో మణులు పొదిగిన
చామరంబులు తెచ్చి యుంచిరి
శశికాంతులవలె చల్లగ వెలిగే
శ్వేతఛత్రమును తెచ్చి ఉంచిరి.

ధవళకాంతిగల ఆబోతులును
తెల్లగమెరిసే గుఱ్ఱము తెచ్చిరి
గిరివలెనున్న కరిని తెచ్చిరి
మదజలమ్మునది విడచుచున్నది.

వృషభమ్ములును, మృగములు, పక్షులు
వలయునట్టివి తెచ్చియుంచిరి
అగ్నిహోత్రమును వేదిలో నుంచిరి
ఎనిమిదిమంది కన్యలు వచ్చిరి.

వీణావేణు మృదంగ వాద్యములు
వందిమాగధులు సూతులుండిరి
సాంప్రదాయమును అనుసరించుచు
కానుకలందుకు వచ్చిరి భక్తిగ.

సామంతులు అతివినయమునిండి
వేచియుండిరి ద్వారమువద్ద
ప్రొద్దుగడచుచు నుండెనుగాని
రాజదర్శనము లభించలేదు.

అంతటిలోనే మంత్రి సుమంత్రుడు
వెలుపలకడుగిడి సామంతులగని
"రాముని పిలువగ పోవుచుంటిని
రాజు ఆనతిని శిరసున దాల్చితి.

రాజభక్తులు మీరందరును
వేచియుండిరిట ఈ విషయమ్మును
దశరథరాజుకు చెప్పివచ్చెద
దర్శన భాగ్యము కలిగించెదను."

అనుచు సుమంత్రుడు లోనికిబోయెను
దశరథవిభుని దరికి చేరెను
తిరిగి స్తోత్రమును ప్రారంభించెను
'ఓ మహరాజా! తెల్లవారెను.

సామంతరాజులు వేచియుండిరి
కానుకలందుకు వచ్చిరి రాజా!
విప్రులు, మంత్రులు చూచుచుండిరి
మేలుకోవలె అయోధ్యాపతీ.'

ఆ మాటలకు దశరథరాజు
సుమంత్రునితో పలికెనప్పుడు
"అమాత్యశేఖర! నిద్రఎరుగను
రాత్రి పూర్తిగా మేలుకొంటిని

రాముని తోడ్కొనిరమ్మని కైక
ఆదేశించెను అది నాఆజ్ఞ
పరిపాలించక మరలివచ్చితివి
మరలిపొమ్మి నా రాముని గొనిరా."

ఆ మాటలకు సుమంత్రుడప్పుడు
అభిషేకపు ఆనందమునిండి
అరదమునెక్కి బయలుదేరెను
రామచంద్రుని తోడ్కొనిరాగా

అభిషేకముకై తహతహలాడే
ప్రజల ముచ్చటలు వినుచుసాగెను
మంగళశోభలు చూచుచుసాగెను
పొంగిన ఆనందముతో సాగెను.

రాముడు రాజై తమను ఏలగా
కలిగెడి శుభములు తలచెడి జనులు
రామచంద్రుని ప్రశంసించుట
ఆనందముగా వినెను సుమంత్రుడు

మేరుపర్వతపు గుహను పోలిన
భవనములోనికి అరదము సాగెను
కైలాసమును పోలెడి సదనము
రామభవనమట వెలుగుచున్నది.

మేరుగిరివలె ఎత్తుగనున్నది
దుర్ధరగిరివలె గుబాళించుచు
ధనపతి భవనమువలె శోభిల్లుచు
ఇంద్రభవనమై ఒప్పెను సదనము.

వెలుపలి ద్వారము ఎత్తుగనున్నది
ద్వారబంధములు రత్నమయములై
బంగరుపూలతొ తోరణాలతో
స్వర్గసమముగా నిలచెను భవనము.

తోరణాలలో మధ్యలోవెలిగే
ముత్యపుమాలలు చంద్రకాంతితో
సూర్యకిరణముల శోభలు నిండి
తళుకులీనెను హనోహరముగ

భవన శిఖరమున బంగరుమూర్తులు
గోడల అందములొలుకు చిత్రములు
తలుపులపైన చెక్కినలతలు
కన్నులపండుగ చేయుచుండెను

సారసపక్షులు పాడుచుండెను
ఆటలాడుచు నెమళులున్నవి
వచ్చెడివారికి స్వాగతమన్నటు
ముచ్చటగా ఆ పక్షులు కూయును.

పెంపుడు మృగములు గంతులేయుచు
నేత్రపర్వము చేయుచున్నవి
దాసీజనము ముదముగనుండిరి
దేవసదనమును పోలెను కక్ష్యలు.

అరదముపైన లోనికిసాగెను
మూడు కక్ష్యలను దాటుచుసాగెను
అలంకారముల గజతురగముల
రథములపైన వీరులుండిరి.

అమాత్యులుండిరి రామునిచూడగ
అయోధ్యముఖ్యులు వేచియుండిరి
రాముని ఆనతి పరిపాలించగ
నిలచియుండిరి యువకులందరు.

సుమంత్రుడపుడు వారలగాంచి
వందనములిడి అభినందించెను
సంతోషముతో మనసుపొంగెను
ముందుకుసాగెను రాముని చూడగ.

అంతఃపురమున కెదురుగ నచ్చట
నల్లని మేఘము పోలెడి ఏనుగు
గిరివలె ఉన్నతమైన గజమది
"శత్రుంజయము" నిలచి యున్నది.

అంకుశమ్మునకు లొంగని గజమది
అలుపునెరుగక పరుగిడు గజమది
రామచంద్రుని కొరకై యున్నది
చూచి సుమంత్రుడు పులకితుడాయెను.

ధగధగలాడే గిరిశిఖరమువలె
ఏడంతస్తుల రామసదనమున
నదీగర్భమున మొసలి సాగినటు
ముదముగసాగెను మంత్రి సుమంత్రుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

16 శ్రీరాముడు దశరథుని దర్శించుటకై బయలుదేరుట

రామచంద్రుని దర్శనార్థమై
లోనకుసాగిన మంత్రి సుమంత్రుడు
రాకను తెలుపగ వార్తనంపెను
సందడిగా ఆ భవనమున్నది.

అంతఃపురమున అడుగుబెట్టెడి
చనవుకలిగిన మంత్రి సుమంత్రుడు
దశరథవిభునకు ఆంతరంగికుడు -
భటులు సేవకులు వందనమిడిరి.

సతితో రాముడు కూర్చొనియుండెను
ఆ సమయమున వార్త చేరెను
వెంటనె రాముడు మంత్రిసుమంత్రుని
లోనికిరమ్మని ఆనతిచ్చెను.

ధనపతివలె శ్రీరామచంద్రుడు
స్వర్ణాసనమున తేజరిల్లెను
దివ్యచందనము నలదినమేను
దయావీక్షణము కలిగిన కన్నులు.

సుగంధపరిమళ మా సుకుమారుని
మేన తాకుచు మురిసిపోయెను
మంగళకారిణి సీతాదేవి
వింజామరను వీచుచున్నది.

చిత్రాతారలొ చంద్రునివలెను
రామచంద్రుడు దర్శనమిడెను
పరవశించిన మంత్రిసుమంత్రుడు
వినయమునిండి వందనమిడెను.

కుశలము నడిగి మంత్రి పలికెను
"కీర్తిమంతుని బడసిన తల్లి
కౌసల్యమ్మ పుణ్యచరిత్ర"
అనుచు తెలిపెను! వచ్చిన విషయము.

"కైకాదేవియు మీ జనకులును
మిమ్ము చూడగా ఆదేశించి
తోడ్కొనిరమ్మని పంపిరి నన్ను
శీఘ్రమె మీరు బయలుదేరుడు."

వార్తను వినిన రామచంద్రుడు
సీతను చూచి పలికెను అపుడు
"పట్టాభిషేకము తెలిసియుండును
యోచన చేయుచు నుండవచ్చును.

తండ్రి నిర్ణయము తగినదియనుచు
కైకాదేవి సంతసపడును
అభిషేకముకై భర్తను తాను
తొందరచేసెడి పుణ్యచరిత్ర.

భర్త మాటపై గురిగల భార్య
కేకయరాజుకు పుత్రిక ఆమె
నిరతము నాకు హితమును కోరును
నా ఉన్నతిని తలంచు నామె.

మేలుకోరెడి మాత కైక యగు
యశము తెచ్చెడి యోచన చేయును
ప్రజాపాలనము నప్పగించును
శీఘ్రమె పోయి దర్శించెదను."

ఇపుడే వత్తును అనుచు రాముడు
మెడలోదండను సీతకువేసి
సంతసపరచి బయలుదేరెను
భర్తకు శుభమును పలికెను సీత.

"బ్రహ్మదేవుడు సురనాయకుని
అభిషేకించెను - అటులే తండ్రి
యువరాజుగ మిము అభిషేకించును
ఆపై అయోధ్య జేనిగ చేయును.

రాజసూయముమ చేయు దీక్షతో
కృష్ణాజినము కురంగశృంగము
ధరించి - దర్శనమిడు సమయమున
మిము పూజించెడి భాగ్యము నొసగుడు.

నాల్గుదిక్కులలో దిక్పాలకులు
ఇంద్ర, వరుణ, యమ, కుబేరులనిశము
మహాత్ములందరు అనవరతమ్ము
మీకు రక్షణ నొసగెద రనఘా!"

అనుచు పలుకుచు అవనిజ అచ్చటి
ద్వారమువద్దకు వచ్చెను భక్తిగ
నిలబడమనుచు ఆశీస్సులనిడి
రాముడు ముందుకుసాగెను ఠీవిగ

గుహలోనుండి వెడలు సింహమన
ధీరోదాత్తుడు నడువసాగెను
అన్న సేవకై అంకితమైన
అనుజుడు లక్ష్మణుడనుసరించెను.

అభిషేకముగన అటకేతెంచిన
అమితోత్సాహులు అభిమానులను
ఆనందముతో రాముడు గాంచెను-
అది ధన్యతయని మురిసిపోయిరి.

మణులు తాపిన వెండిరథమది
మంగళ శోభతొవెలిగేతేరు
రవికిరణములన ధగధగలాడుచు
నిలిచియున్నదట రాముని కొరకై.

దివ్యరథముపై ఇంద్రుడున్నటు
రామచంద్రుడు రథమునెక్కెను
ఛత్రము పట్టిన లక్ష్మణమూర్తి
వింజామరను వీచుచుండెచు.

సుమంత్రుడపుడు రథమునుతోలగ
ముందుకూర్చొని వదలెపగ్గములు
మహేంద్రగిరిపై పూర్ణశశివలె
మహితరథమది ముందుకు సాగెను.

సింహనాదమును చేసిరి శూరులు
వందిమాగధులు స్తోత్రముచేసిరి
వాద్యఘోషలు నింగికెగసినవి
ఆయుధాలతో వీరులు నడచిరి.

అరదమ్ములపై గజ తురగమ్ముల
పౌరముఖ్యులు రాజప్రతినిధులు
రాముని రథమును అనుసరించిరి
రామమయముగా నుండెనుసర్వము.

సింగారములతొ సుందరాంగనలు
పూలవానలు కురిపించిరట
పుణ్యస్త్రీలు మరి కొందరప్పుడు
రాముని అరదము కెదురువచ్చిరి.

"కౌసల్యా ఆనందవర్ధనా!
కలుగును శుభములు సుందరమూర్తీ
యువరాజుగ నువు మమ్మేలుమయా!
నినుగని తల్లి పొంగిపోవును.

హృదయచంద్రిక సీతాదేవి
సువాసినులలో సిరిగల స్త్రీయై
నిను చేరినది - తపస్సు ఫలమది
రోహిణి, చంద్రుల పోలినజంట

జయముకలుగును ధర్మస్వరూపా!''
అనుచు శుభములు పలికిరి అతివలు
ఆశీస్సులను రాముడు వినెను
అరదముసాగెను రాజవీధిలో

॥శ్రీరఘురాముని॥

17 రాజవీధిలో రాముని దర్శనము

రాజవీధిలో రథము సాగెను
రథమున రాముడు వెలుగుచుండెను
చూడవచ్చిన జనులు భక్తితో
నమస్సులిడుచు త్రోవ ఇచ్చిరి.

జనసందోహము నిండిపోయెను
పరిమళవాయువు వీచుచుండెను
ఇరువైపులను అంగళ్ళుండెను
అందు లెక్కలకు అందని సరుకులు.

పట్టువలువలు గుట్టలు గుట్టలు
నూలుబట్టలు లెక్కకుచిక్కవు
స్ఫటిక, రత్నములు, ముత్యపురాసులు
భక్ష్య, భోజ్యములు, పరిమళదినుసులు.

పూలదండలు పూజాదినుసుల
పరిమళమ్ములు దిక్కులకెగయగ
విప్రోత్తముల ఆశీస్సులను
వినుచు-రాముడు రథమున సాగెను.

రాజవీధులలో జనులందరును
రాముడు రాజై ఏలును అనుచు
రామరాజ్యమున లోటు ఉండదు
రండి రండని పలుకుచుండిరి.

పౌరముఖ్యులును పెద్దలు కొందరు
రాముని రథమున కెదురువచ్చిరి
ముదముగపలికిరి ఆశీస్సులతో
“రామా! రాజై ధరనేలెదవు.

తాత ముత్తాతల ఏలుబడిని నువు
మరపించునటు మమ్మేలవలె
అన్నముకన్నను మిన్నగు కోరిక
పట్టాభిషేకము కన్నులగాంచుట.

పట్టాభిషేకము మించిన వేడుక
మరియొకటసలే లేదు రాఘవా!
మేమందరము వేచి యుంటిమి''
అనుచు భక్తిగా పలికిరివారు.

జనుల పొగడ్తకు పొంగడు రాముడు
నిర్లక్ష్యముగా చూడడు వారిని
వారికి తగినటు బదులు పలుకుచు
వారిమదికి మరి ముదముగూర్చెను.

రాముని ఎవ్వరు చూడగలేరో
రాముడెవ్వరిని తాను చూడడో
అట్టివాడు మరి లోకనిందితుడు
అతని ఆత్మ నిందించునతనిని.

రామునిరథము ముందుకుసాగెను
రాజవీధిలో సాగినరథము
దూరముగానది సాగుచున్నది
ప్రజాహృదయమున పదిలమునున్నది.

రాముని తెలియని పౌరుడులేడు.
రాముడెరుగని వారులేరట?
ఆదరించుచు గౌరవించుచు
అందరి మనసుల రాముడునిలచెను.

దేవాలయములు - మందిరమ్ములకు
సభాభవనములు చైత్యములకును
ప్రదక్షిణించి రథము సాగెను
దశరథవిభుని సదనము చేరెను.

కైలాసగిరివలె ఎత్తగు భవనము
"వర్ధమానమను" దివ్యభవనము
దశరథవిభుని మందిరమ్మునకు
రాముని రథము వచ్చిచేరెను.

కావలిభటులను దాటుచునరదము
మూడుకక్ష్యలను అధిగమించెను
అరదము దిగెను రామచంద్రుడు
పాదచారియై నడువసాగెను.

వెంట వచ్చెడి హితులందరినీ
ఆగిపొమ్మని ప్రియముగ చెప్పి
రెండుకక్ష్యలు నడచిసాగెను
అంతఃపురమున ప్రవేశించెను.

చంద్రోదయమున కెదురుచూచెడి
మహాజలధివలె జనసమూహము
రాముని రాకకు వేచియుండిరి
రాముని కన్నుల నిలపి యుంచిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

18 వరముల విషయము, వనవాసము కైక తెలుపుట

కైకాదేవి నిలబడి యున్నది
పాన్పుపైన మహరాజు వుండెను
కాంతులు తరిగి దీనము గొలుపుచు
దశరథ విభుని వదనమున్నది.

తండ్రికి, రాముడు ప్రణామ మిడెను
పిమ్మట కైక పదముల నంచెను
'రామా' అనుచు పిలచెను రాజు
కన్నుల నీరు ధారగ వెడలెను.

కంటి నీటితో కనులు విడకను
నోటిమాటలు పెగిలి రాకను
తండ్రి వ్యధనటు భ్రమింగుచుండగా
కలవరపడెను రామచంద్రుడు.

అట్టి స్థితిలో తన తండ్రిని చూచుట
అదే ప్రథమము రామచంద్రునికి
పామును త్రొక్కిన వాని మాదిరి
కలవరపడెను రామచంద్రుడు.

రాహు గ్రస్తమగు సూర్య బింబమై
రాజు దేహము కుమిలి యున్నది
కాంతులు తరగి కనబడుచున్నది
ఇంకెడి వారిధి అనినట్లున్నది.

అనృత మాడిన మహాఋషివలె
వెలవెల బోవుచున్నది వదనము
ఊహకు చిక్కని దుఃఖమూర్తిని
తన జనకునిలో చూచెను రాముడు.

పర్వసమయమున కదలి తీరుగా
రాముని హృదయము కల్లోలమయె-
ఆవేదనను అణచుకు రాముడు
ఆప్యాయముగా అడిగెను తండ్రిని.

"తండ్రీ! మీరు దుఃఖపడుటకు
కారణమేమి తెలియబరచుడు.
అభినందించే సమయములోన
ఆవేదనతో నుంటిరి ఏల?

నన్ను చూడగా కోపము వదలి
ప్రసన్నమయ్యెడి ప్రేమమూర్తులే
కానీ నేడు, నను గని మీరు
దుఃఖించుటకు హేతువు ఏమి".

ఆ ప్రశ్నకు శ్రీరామచంద్రునికి
సమాధానము అందకపోయెను
ధైర్యము చెదరెను మనసు కలతపడి
కైకకు వందనమిడుచు పలికెను.

"అమ్మా నేను అజ్ఞానముతో
ఏ అపరాధమ్ము చేసినాడను ?
ఇంతటి కోపము తండ్రికి కలిగెను
కోపము తీర్చి ప్రసన్నుని చేయుము.

తండ్రిగారు నను పలుకరించరు
కనికరించి నావంక చూడరు
మదిలో స్వస్థత లేదా తల్లీ!
శారీరకమగు రుగ్మత కలదా.

వ్యాధిలేక మరి ఎల్లకాలము
ఒక్కమాదిరిగ వుండుట కష్టము
భరత శత్రుఘ్నులు సేమమే కదా
తల్లులందరు సుఖముగ నుండిర.

తండ్రి మాటకు ఎదురు చెప్పను
జన్మనిచ్చిన జనకుడు తండ్రి
కనబడు దైవము తండ్రే యగును
తండ్రి కోపమున నేమన లేను.

నీ అభిమానము దెబ్బతిన్నదని
నీవేమైనా అంటివ తల్లీ!
మనసు కష్టపడి ముఖము కమిలెనా
ఈ రూపము నే చూడలేను కద."

అటుల రాముడు పలుకుచుండగా
భర్త దుఃఖము మదిలో తలచక
కైక పలికెను రామచంద్రునితొ
అతి తేలికగా- ఆరంభించెను.

"రామా! వినుము మీ జనకునికి
కోపములేదు దిగులును కాదు
ప్రేమ నిండిన తనయుడ వీవు
నీ కప్రియము చెప్పగ లేరు.

పూర్వకాలమున నీదు జనకుడు
నన్ను మెచ్చుకొని వరములిచ్చిరి
రెండు వరములు బాస చేసిరి
అవి యిచ్చుటకై దుఃఖము నుండిరి.

పామరునివలె కుములుచుండిరి
గత జలమునకు సేతువు కట్టగ
యోచన నుండెను మన మహరాజు
సత్యమె కాదా ధర్మ హేతువు.

సర్వ ధర్మముల మూలము సత్యము
అనుచు పెద్దలు చెప్పిరి రామా !
తెలియుమునీవు నీ విషయమున
నాపై-ప్రభువుకు వచ్చెను కోపము.

ధర్మ హానికై సిద్ధపడిరయా
నీవు-వారిని కాపాడవలె
నీ కప్రియమును కలిగినగాని
బాసచేసిన వరముల నిడవలె.

వరముల వలన కీడు గలిగినను
శిరసున దాల్చెదనన్న మాటలు
నీవు పలికినచొ నేనే చెప్పెద
మాట పోవునని మథన తండ్రికి.

తండ్రి శపథమును నెరవేర్చెదనని
నీవు శపథమును చేయుము రామా!
అటుల చేసినచొ నేనే చెప్పెద"
అన్నది కైక గడసరి పలుకుల.

ఆ మాటలకు రామచంద్రుడు
వ్యధతో కుమిలి పలికెను తల్లితొ
"అమ్మా ఎంతటి మాట పలికితివి
నన్నా నీవు శంకించుటది.

అమ్మా! ఏల బ్రతికి యుండుట
నీకు తెలియనటు పలుకుచుంటివా
తండ్రికొరకు నే అగ్నిని పడనా
విషము ముదముగ స్వీకరించనా.

తండ్రి కొరకు నేకడలిని దూకెద
దశరథ ప్రభువు నాకు జనకుడు
గురువే ఆయన - ఏలెడిరాజు
ఆయన ఆనతి శిరోధార్యము.

తండ్రి చెప్పినటు నేను చేయవలె
తప్పక నేను చేసెదనమ్మా!
రెండవ మాట రాముడెరుగడు
రెండు నాలుకలు లేవు రామునికి.

అది విని కైక ధైర్యము తెచ్చుకు
రామచంద్రునికి సర్వము తెలిపెను
పూర్వ కాలమున జరిగిన గాథ
దేవాసుర సంగ్రామపు సంగతి.

"రామా అప్పటి యుద్ధములోన
శరఘాతమునకు దశరథ విభుడు
బాధ నందిన సమయములోన
రెండు మారులు రక్షించితిని.

దశరథప్రభువు మెచ్చెను నాడు
ఇచ్చెను రెండు వరములు నాకు
భరతుని పట్టము - నీ వనవాసము
కోరితి నప్పటి వరములు నేడు.

నీకై తెచ్చిన సంబారములతో
యువరాజుగ నా భరతుని చేయుట
పదునాల్గేండ్లు దండకాటవికి
వనవాసముగా నిన్ను పంపుట.

నీ తండ్రిని నే కోరినవవ్వి
సత్యవర్తులని నీవును తండ్రియు
నిరూపించగా నీవు దలంచిన,
వనవాస దీక్షకు నేడే పొమ్మ.

జటా జినములు ధరించి నీవు
దండ కాటవికి యిపుడే పోవలె
పదునాలు గేండ్లు అడవినుండవలె
నాటి వరములు తీర్చు తరుణమిది.

రామా వినుము వాగ్దానమును
నీవు చేసిన తండ్రి తరించును
ధర్మహాని మరి కలుగదు వారికి"
అనుచు తెలివిగా పలికెను కైక.

మాటలువిని దుఃఖించె దశరథుడు
అంతో యింతో కైక కలవరము-
కానీ రాముడు చలించలేదు
దుఃఖ ఛాయలు ముఖమున లేవు.

అతడే రాముడు జగదభిరాముడు
అగ్ని పర్వతము పడినా కదలడు
అన్న మాటకై నిలబడు రాముడు
అయోధ్యవాసుల గుండెల నేలును.

॥శ్రీరఘురాముని॥

19 వనవాసముచేతునని, కైకకు రాముడు ప్రతినగ చెప్పుట

రామచంద్రునితో అతి తేలికగా
కైక చెప్పినది - గుండె పగులునది
కాని రాముడు చలించలేదు
దిగులులేక అట పలికె తేలికగ.

"తల్లీ! నీవు కోరిన విధముగ
జరుగును సర్వము సందేహించకు
తండ్రి శపథమును తల దాల్చెదను
వనవాసమునకు నడతును నేను.

ఎప్పటిమాదిరి నాయనగారు
పలుకరించరు దయను చూపరు
దిగులు వదలుము - నీ ముందటనే
జటా జినమ్ముల వనము కేగెదను.

మేలు కోరెడి మహాత్ముడాయన
తండ్రి - నాకు గురుదైవ సమానులు
నా మది పూర్తిగ తెలియును వారికి
ఆజ్ఞ మీరనని తెలియును వారికి.

భరత కుమారుని అభిషేకించెడి
కోరిక నాయన తెలుపక పోయిరి
అది నా హృదిని దహించుచున్నది
భరతుని కొరకై అసువులనిడెదను.

మా యిద్దరిలో భేదము నెరుగను
తండ్రి ఆనతిని తెలిపితి నీవు
నీవు ముదముగ కోరితినంటివి
నీకు మాటను ఇచ్చి యుండిరి.

మాట తప్పడు రాముడు తల్లీ
రాజ్యము వదలుట పెద్ద విషయమా ?
తండ్రి వంతతో దుఃఖిలుచుండెను
వారిని నీవే ఊరడించవలె.

భరతుని ఇచటకు రావించవలె
రాజు ఆనతిని దూతల నంపుము
తండ్రిగారు తను స్వయముగ నాతో
చెప్పలేదు అనుచింత వదలితిని.

భరతుని త్వరగా రప్పించవలె
నేనిట నుండే వనమున కేగెద."
అనుచు రాముడు పలుకుచుండగా
ఆనందించెను కైకాదేవి.

ఆలసించక అమిత విక్రముని
అడవికంపగ యోచన చేసి
అన్నది కైక - "రామా! నీవు
అంతవరకును ఆగుట ఏల?

అనుకొన్నటుల దూతలు పోదురు
అతితొందరలో భరతుడు వచ్చును
అంగీకారము నిచ్చితి నీవు
అడవుల కేగుము ఇపుడే నీవు.

ఈ విషయమును తండ్రి విశదముగ
నీకు చెప్పుటకు మాటలు రాక
ముఖము చెల్లక మిన్నకుండిరి
అంతకు మించిన దుఃఖము నెరుగరు.

నీవు అయోధ్య వదలిన వెంటనె
ఆయనగారి దిగులు తగ్గును
అంతవరకు స్నానాదులు చేయరు
అన్నపానములు ముట్టరు వినుము.

కావున రామా! కావుమువారిని
కానలకీవు కదలుము నేడే
నీతో పలుకగ మాటలు రాక
మూగవోయి నట్లుండెను తండ్రి"

రామచంద్రునితొ కైక పలికినవి
వినబడుచుండెను దశరథరాజుకు
వశము తప్పెను ఛీత్కరించుచు
లేవలేకను పాన్పున పడెను.

రామచంద్రుడు కలవరపడెను
ఉపచారమ్ములు చేసెను తండ్రికి
కైకమాటలు మదిలో మెదలెను
కానకుపోవుట మేలని తలచెను.

తండ్రి గురించి యోచన వదలెను
తండ్రి క్షేమము తన కర్తవ్యము
కానకు కదలిన తండ్రి మనసుకు
ఊరట కలుగును అని తలపోసెను.

వినయము నిండి రామచంద్రుడు
కైకతో పలికెను "అమ్మా! వినుము
రాజ్యకాంక్ష నా కసలే లేదు
ఋషివలె మనుగడ కోరితినమ్మా!

ధర్మమె నాకు శిరోధార్యము
తండ్రి మాట జవదాటను నేను
తండ్రికి ముదమగు ఏపనినైనా
చేతును తల్లీ - అది నా వ్రతము

పితృవాక్య పరిపాలన - సేవలు
పుత్రుని ధర్మము కావున నేను
తండ్రి మాటకై వెనుదీయకను
ప్రాణములైనా విడతును తల్లీ!

తండ్రి స్వయముగా చెప్పకపోయిన
తండ్రి యానతిని తెలిపితి వీవు
తప్పక వనముకు పోదును తల్లీ!
పదునాల్గేండ్లు కానల గడపెద.

దేవత సమమగు తల్లివి నీవు
నీ ఆనతిని తలదాల్చెదను
భరతుని పట్టము నా వనవాసము
నీవు చెప్పినా చేతును తల్లీ!

స్వల్పవిషయము ఘనముగ నెంచి
వరముగ తండ్రిని కోరితివా నువు ?
నా స్వభావము తెలియకపోతివి
నా గుణగణముల నెరుగకపోతివి.

"వినుమిది తల్లీ! ఇపుడే నేను
కన్నతల్లికడ శెలవందుకొని
దుఃఖపడుచును సీత యున్నచో
ఊరడించి మరి కానకు సాగెద.

అంతకుమించిన జాప్యము చేయను
వింటివ తల్లీ ! నమ్ముము నన్ను
రాజ్యపాలనము పితృసేవలు
భరతునిచే నువు చేయించవలె.

పితృ సేవలు పుత్రుని ధర్మము
అందుకు మరిమరి చెప్పుచుంటిని
విహిత ధర్మము చేయించనగు
అట్టి భారము నీదే తల్లీ !

కంటనీటితో దశరథరాజు
రామచంద్రుని పలుకులు వినెను
అలవలె హృదిలో దుఃఖము ఎగసెను
ఒక్కసారిగా బావురుమనెను.

రామచంద్రుడు వినయము నిండి
తండ్రి పదములకు నమస్కరించెను.
కైకి పదములకు వందనమిడెను.
భక్తిగ వారికి ప్రదక్షిణించెను.

ప్రశాంత వదనము కలిగిన రాముడు
అంతఃపురమును దాటి వచ్చెను
సర్వము గ్రహించి క్రోధము నిండిన
లక్ష్మణమూర్తిని గాంచెను వెలుపల.

శ్వేతఛత్రము వలదని పలికెను
వింజామరలను తిరస్కరించెను
వెండిరథమది వద్దని పలికెను
రాజలాంఛనములన్నియు కాదని.

అభిషేకముకై తెచ్చిన యట్టి
సంబారములను తిలకించకనే
మదిలో వేదన అన్నది లేక
మనుజోత్తముడు సాగెను ముందుకు.

కన్నతల్లి తన కౌసల్యమ్మకు
స్వయముగ విషయముచెప్పగ నడచెను
మిత్రులు హితులు దుఃఖించెదరను
జాలి మాత్రము రామునికున్నది.

అభిషేకమ్మది ఆగిపోయెను
వనవాసమ్మది కర్తవ్యమయె
ధీరసత్తముడు రామచంద్రుడు
రెంటిని ప్రియముగ స్వీకరించెను.

అతి చనువైన అప్తులు కూడా
రాముని ముఖమున ప్రసన్నతను గని
జరిగిన విషయము తెలియకపోయిరి
రాముని హృదయము తెలియగ వశమా!

మబ్బులున్నను చంద్రుని కాంతి
మాసిపోదుగద - అటులే రాముడు
మది సంక్షోభము అన్నది లేక
ధీరాత్మునిగా భాసిలినాడు.

శరశ్చంద్రునిగ సహజ కాంతితో
అప్రియమసలే కనబడనీయక
కుశలప్రశ్నల పలుకరించుచు
గంభీరముగా నడచెను రాముడు.

ముఖ కాంతులవి తరుగకున్నవి
మానావమానము సుఖదుఃఖములను
ద్వంద్వమ్ములకు అతీతుడైన
యోగీంద్రునివలె నడచెను రాముడు.

అన్ని గుణములలొ అన్నకు సరియగు
లక్ష్మణమూర్తియు దుఃఖము నిండి
రాముని అడుగుల నడువసాగెను
రాముడె అతనికి సర్వస్వమ్ము.

ఆనందముతో కళకళలాడెడి
కౌసల్యమ్మ మందిరమ్మునకు
రామలక్ష్మణులు చేరిరి అపుడు
రాముడు ముందుగ నడచుచుండెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

20 కైక కోర్కెలు విన్న కౌసల్య దుఃఖము

కైక భవనమును వదలి ముందుకు
రాముడు సాగుట గాంచిన కాంతలు
దుఃఖము నిండి ఏడువసాగిరి
అంతఃపురమది మునిగె దుఃఖమున.

"రాముడు కానకు కదలుచుండెను
రాముని విడచి బ్రతుకుట ఎట్లు?
తల్లుల మాదిరి మనలందరినీ
గౌరవించుచు సేవలు చేసెను.

మనసుకు శాంతము కూర్చెడి వానిని
మన రఘురాముని అడవికి పొమ్మని
మూర్ఖత్వముతో రాజు చెప్పెను"
అనుచు రాజును పరుషము లాడిరి.

లేగలు పోయిన గోమాతలవలె
అంతః పురమున స్త్రీ సమూహము
బిగ్గరగా విలపించ సాగిరి
వశము తప్పి రోదించసాగిరి.

దుఃఖ జలధిని మునిగిన రాజు
స్త్రీల దుఃఖము రోదన వినెను
నిందా వాక్కులు వినబడె నతనికి
మూర్ఛిలి పడెను శయ్యమీదనే.

కౌసల్యామ్మ అంతఃపురమున
అడుగిడు రాముడు వినెనురోదన
నిట్టూర్పులతో దృఢ చిత్తముతో
ముందుకు సాగెను మత్తేభమువలె.

అంతఃపుర ద్వారమ్ము వద్దను
ద్వారపాలకులు రాముని చూచిరి
జయజయ ధ్వనులతొ కీర్తించుచును
నమస్కరించిరి పుణ్య శీలునికి.

రెండవ కక్ష్యలొ విప్రోత్తములకు
రామచంద్రుడు వందన మిడెను
మూడవ కక్ష్యలొ నుండెడి స్త్రీలు
రామలక్ష్మణుల కాశీస్సులనిడి

కౌసల్యమ్మకు చెప్పుట కొరకై
పరుగిడి రపుడు గృహములోనికి
రాత్రి యంతయు పట్టపు రాణి
జాగారముతో పూజలు చేసెను.

తనయుని క్షేమము తలచుచు మాత
విష్ణుదేవుని పూజను చేసెను
విప్రోత్తములతొ శాస్త్రోక్తముగా
హోమాదులను చేయగ చెప్పెను.

ధవళ కాంతితో మెరుయుచునున్న
పట్టు వస్త్రమున మాతృమూర్తిని
కౌసల్యమ్మను రాముడు చూచెను
శుభకర ద్రవ్యములచ్చట గాంచెను.

తెల్లని పూవుల మాలలున్నవి
పెరుగు, నేయి, అక్షతలున్నవి
పూర్ణకుంభములు హవిస్సులున్నవి
లాజలు మొదలగు వస్తువులున్నవి.

మంగళ కరమగు ప్రదేశమందు
మంగళకారిణి కౌసల్యమ్మను
మంళమూర్తి రాముడు గాంచెను
మాత గాంచెను వచ్చిన తనయుని.

వ్రత నియమాదుల కృశించి యున్నను
తేజోమూర్తిగ వెలుగులు చిమ్ముచు
జలతర్పణమును చేయుచునున్న
తల్లి గాంచెను వచ్చిన తనయుని.

పిల్లను తన దరిచేర్చుకు మురిసే
పెంటి గుజ్జును పోలు ప్రేమతో
తనయుని వద్దకు అతి తొందరగా
అమ్మ చేరినది ఆనందముగా.

భక్తి వినయముల రామచంద్రుడు
సాష్టాంగముగా ప్రణామ మిడగ
ఆనందముగా ఆ మహారాణి
కౌగలించుకొని శిరసు మూర్కొని.

పలికెను అపుడు "రామా వినుము
నీ పూర్వీకులు రాజ ఋషులయా!
పరమ ధార్మికులు మహానుభావులు
వారితో నీవు సముడవు కావలె.

వారిని బోలు దీర్ఘాయువుతో
యశము గడించి ధరనేలవలె
వంశ ప్రతిష్ఠకు వన్నెతెచ్చేడి
ధర్మ మార్గమున చరించవలెను."

ఆశీస్సులతో తల్లి పలికెను
"అభిషేకమునకు సమయము అగును
తండ్రిని గనుము సత్య సంధుడు
యువరాజుగ నిను అభిషేకించును.

ఉపవాసముతో నీరసించితివి
తెల్లవారినది - దైవ ప్రసాదము
ఆరగింతువు రమ్మని పిలచి
పీట వేసినది వడ్డన చేయగ.

కన్నుల నీరు గిర్రున తిరుగగ
తనయుడు అనెను! "అమ్మా! వినుము
నీకు తెలియని విషయము వినుము
నా కొరకై నువు దుఃఖపడెదవు.

నీవు, సీతయు లక్ష్మణమూర్తియు
నన్ను గురించి వంత నందెదరు
దండకాటవికి పోవుచుంటిని
దర్భాసనమున కూర్చొనవలెను.

రాజోచితమగు వంటలు దొరకవు
వనభోజనము లభించునమ్మా
అడవులయందు పదునాల్గేండ్లు
గడపగవలెను అది నిర్ణయము.

భరతకుమారుని అభిషేకమ్ము -
నా వనవాసము నిర్ణయమయినది"
అనుచు రాముడు పలికినయంత
కుప్పగ కూలెను ఆ మహారాణి

నరకివేసిన తరుశాఖవలె
గాలికి పడిన కదళీతరువై
నేలను బడినది ఆ మహరాణి
అలసిన గుజ్జము తీరుగ బడినది.

తల్లిని రాముడు లేవదీసెను
ఆప్యాయముగా సపర్య చేసి
ధూళిని దులిపి కూర్చొనబెట్టెను
కంటి ధారతో తల్లి పలికెను.

"రామా నిన్ను కన్నది ఇందుక ?
ఇంతటి దుఃఖము నందుటకొరకా
అసలు బిడ్డలే పుట్టకపోయిన
గొడ్రాలుగ ఆ దుఃఖము మేలగు.

సుఖము లెరుగను సంతస మెరుగను
ఐశ్వర్యములు కోరి ఎరుగను
తనయునివలన సుఖపడనుండగ
ఈ విధముగను విధి వక్రించెను.

ఇంతటివరకు పట్ట మహిషిని
ఇకపై సవతులు గేలి చేతురు
నీవిటనుండగ సవతిటు చేసెను
నీ పరోక్షమున నాగతి ఏమి.

తేలిక మాటలు హృదయశూలములు
వినుచు దుఃఖము భరించలేను
బ్రతుకుటకన్న మరణము మేలగు
కైక దాసితో సమాన మగుదును.

కైక కుమారుడు ఏమనునోయని
భయపడి నాతో పలుక రెవ్వరును
సేవకులుండరు - పోటు మాటలను
ఏ విధముగ నే భరింతురామా!

యువరాజగుదువు అన్న ఆశతో
పదిహేడేండ్లుగ లెక్కిడుచుంటిని
ఇంతటితోనది తీరిపోయినది
తేలిక మాటలు భరించలేను.

చందమామను పోలెడి ముఖమును
చూడకుండ నే బ్రతుకుట ఎట్లు
ఉపవాసములు, దానధర్మములు
వ్రత నియమాదులు వ్యర్థమైనవి.

నేను చేసిన తపస్సు అంతయు
చవిటినేలలో విత్తుగ మారెను
వరదకు బలమగు గట్టే పగులును
ఇంతటివంతకు గుండియ పగలదె ?

గుండియ కాదిది బండరాయి యగు
పగుల కున్నది ఇంత దుఃఖమున
లేడిని సింగము కబళించినటు
యముడు నన్ను మరి గొనిపోకుండెను.

యమలోకములో చోటులేదని
చావు ఇంకను రాలేదేమో !
గుండియ, తనువు, ఇనుపవి ఏమో ?
పగులక నిలచెను ఇంత క్లేశమున.

రామా! కాలము వచ్చు వరకును
కాలుడు కబురును పంపడుకాదా
కృంగి కృశించి దుఃఖించవలె
కోరిన వెంటనె మృత్యువురాదు.

దూడ వెంబడి నడచు గోవుగ
నీ వెంటను నే వచ్చెద రామా!
నీ ముఖబింబము చూచుకొనుచును
బ్రతుకుచుందును బంగరు తండ్రీ !"

తండ్రి మాట జవదాటని తనయుడు
రామచంద్రుడని తెలిసియున్నను
బంధీకృతుడగు బాలుని గాంచి
ఏడ్చిన కిన్నెర స్త్రీవలె నేడ్చెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

21 రాముడు తన స్థిరసంకల్పమును తెలుపుట

కౌసల్యమ్మ విలపించుట గని
సుమిత్రసుతుడు పలికెనప్పుడు
"తల్లీ వినుము! రామచంద్రుడు
కానకు కదలుట సరిగాదమ్మా!

మన్మధవశుడై యువకుని మాదిరి
తండ్రి నడచెను - ధర్మదూరమది
రాజనీతిని తెలిసిన తనయుడు
ఆతని ఆనతి ఆమోదించడు.

స్త్రీ మాటలకు లోబడి తండ్రి
వృద్ధుడగుటచే యోచన లేక
విషయలోలుడై ఆనతి నిడినచొ
ఆచరించుటది సరిగాదమ్మా.

విషయము బయటకు పొక్కకముందే
అన్నా! రాజ్యము వశము చేసుకో
ధనుర్ధారినై ప్రక్కన వుందును
దండధరునివై నీవు నిలతువు.

రాజ్యబహిష్కరమగు నేరమ్ము
రాజద్రోహము ఏమి చేసెను
అజాతశత్రువు, ప్రజాహితుడగు
అన్నను అడవికి పంపుట ఏల?

నిన్నెదిరించే వీరపుంగవులు
అయోధ్యలోన లేనేలేరు
తొందరపడి మరి ముందుకువచ్చిన
నిర్మానుష్యము చేతును నగరము.

ఋజువర్తనుడు విజితేంద్రియుడు
కైక మొదలగు శత్రుపక్షమును
మనసునిండుగా ఆదరించెను
అంతటి సుతునా అడవికి పంపుట?

భరతుని భృత్యులు - కైకకు హితులు
ఎదురునిలచిన తుదముట్టించెద
కైక పంపగా రాజే వచ్చిన
చంపుటొ - చెరలో నుంచుటొ చేతము.

కామవశుడయి వివేక మెరుగక
యుక్తాయుక్తము తెలియకపోయిన-
తండ్రియైనను దండన కర్హుడు
నీకు తెలియని ధర్మము కలదా !

నిన్నూ ప్రజలను త్రోసిరాజని
భరతుని రాజుగ చేయగ సాధ్యమ ?
నీదగు రాజ్యము దశరథరాజు
కైక కీయగా తలంచెనెందుకు?

ఏ బలముతొా మన దశరథ ప్రభువు
ఇంతటి పనికి సిద్ధపడెనయా!''
అనుచు లక్ష్మణుడు ఆవేశముతో
కౌసల్యమ్మతొా పలికెను అపుడు.

"తల్లీ! నేను రామానుజుడను
అన్నను వదలను అనుసరింతును
అడవులకైనా పోదును అన్నతొా
నా ధనుస్సుపై ప్రతినగ చెప్పితి.

నేను చేసిన దానధర్మములు
యజ్ఞయాగముల మీద ఆనగొని
పలుకుచుంటిని - విను మహరాణీ !
రాముని కొరకై అగ్నిని బడెదను.

నీ దుఃఖమును తీర్చెదనమ్మా
నా పరాక్రమము చూపెద నిపుడే"
అనుచు లక్ష్మణుడు పలుకుచుండగా
కౌసల్యమ్మ పలికె రామునితొా.

"నాయన రామా! వింటివ నీవు
తమ్ముడు చెప్పినదంతయు వింటివ?
బాగుగ యోచన చేయుము తండ్రీ
సవతి చెప్పినది అధర్మమైనది.

కైక మాటలు ధర్మము అనుకొని
అడవులకేగగ నిశ్చయించితివి
ధర్మాధర్మము నీకు తెలియదా
అడవికి పోవుట ఆలోచించకు.

ధర్మమ్మును నువు ఆచరించుటకు
ఇచ్చటవుండి నా సేవలలో
కాలము గడుపుము, మాతృసేవయది
పుత్రుని పాలిటి పరమ ధర్మము.

తల్లి సేవలు కశ్యపుడెంతో
నియమబద్ధుడై చేసెను కాదా
స్వర్గవాసము లభించె నతనికి
ప్రజాపతిగను యశము గడించెను.

తండ్రి పూజలు చేతునంటివి
తల్లిని నన్ను నువు పూజించుము
అడవికి పోవుట వలదని నుడివితి
ఆచరించుము ఆ విధముగను.

అడవికి నీవు పోదునంటివా
నీతో నడచెద అదియే మనుగడ
నన్ను కాదని నీవు నడచిన
ప్రాయోపవేశము చేసెద నిచట

పిప్పలాద ఋషి పుంగవునెడల
అధర్మమ్ముగా నడచినందుకు
పుణ్యనదుల ప్రభువైన కడలికి
బ్రహ్మ హత్యా పాపమ్ము కలిగెను.

నే నిచ్చటనే కృశించి మడసిన
నీకు పాపము కలుగును కావున
నామాటవిని! అంతటి ఆపద
కొనిరావలదు" అని బ్రతిమాలెను.

అంతట రాముడు ధర్మ విహితముగ
తల్లితొ పలికెను "అమ్మా! వినుము
తండ్రి మాటను అతిక్రమించను
నీ పదములకు ప్రణామ మిడెద.

తండ్రి మాట విని ధర్మనిరతుడు
"కండువు" మహఋషి గోవధ చేసెను
పరశురాముడు తల్లిని నరకెను
సగరులు భూమిని త్రవ్వి - మడసిరి.

పితృవాక్య పరిపాలకు లెందరొ
సద్గతినందిరి జననీ! వినుము
క్రొత్తగ నేను చెప్పుటలేదు
వారి త్రోవలో నడచెద నేను.

పితృవాక్య పరిపాలన అన్నది
పరమ ధర్మము పుత్రుని కిలలో
అది నే నమ్మితి - వదలను దానిని
మదినిశ్చయము తెలిపితి తల్లీ.

పితృవాక్య పరిపాలన వలన
ఎట్టి అఘమును కలుగదు తల్లీ
నీకు వంత నే కలిగించితిని"
అనుచు అనుజునితొ పలికెను రాముడు.

"సోదర! నీకు నాపై ఎంతటి
అభిమానమ్ము కలదో తెలియును
నీదు బలమది తెలియును నాకు
అమ్మ దుఃఖమున మునిగి యున్నది.

వాస్తవ మెరుగక పుత్ర ప్రేమతో
దుఃఖము నున్నది లక్ష్మణ మూర్తీ!
పురుషార్ధములకు ధర్మము, మూలము
సత్యము నిలచిన ధర్మము నెలకొను.

ఇప్పుడు నాకు, సత్య, ధర్మములు
ఆచరించు అవకాశము కలిగెను
పితృవాక్య పరిపాలన వలన
దొరికినదయ్యా! చక్కని సమయము.

తల్లిదండ్రులకు వేద విదునకు
ఇచ్చిన మాట తప్పుట దోషము
ఆనతి నిడినది కన్నతండ్రియే
ఆనతి తెలిపెను కైకేయమ్మ.

క్షత్రియ ధర్మము కోప స్వభావము-
పెరగనీయకు ఈ సమయములో
నా మార్గమును అనుసరించుము"
అనుచు రాముడు తమ్మునితో ననె.

తిరిగి పలికెను మాతృమూర్తితో
"అమ్మా! నేను వనమున కేగెద
వనవాసమ్ము తప్పదు తల్లీ
నా ప్రాణముపై ప్రతినగ చెప్పితి.

స్వర్గమునుండి యయాతిరాజు
భూమికి జారి తిరిగి స్వర్గమును
చేరినట్టుగా - అడవులకేగి
వ్రతము తీరగా పురము చేరెద.

ప్రభువు ఆనతి మనమందరము
తలదాల్చవలె నీకు తెలియదా
అదియే ధర్మము కావున తల్లీ!
ఆశీస్సుల నిడి పంపుము నన్ను.

అభిషేకమునకు సమకూర్చినవి
భరతుని అభిషేకమ్మునకిమ్మ
దుఃఖము వలదు ధైర్యమునుండుము
నా వనవాసము ధర్మసమ్మతము."

తనయుని మాటలు విని కౌసల్య
దుఃఖము నిండి మూర్ఛిలిపడినది
కొంతసేపటికి తెలివిగలిగినది
తనయునితో నిటు పలికె దుఃఖమున.

"నాయన రామా! నువు దరిలేక
బ్రతికియుండుట వ్యర్థము కాదా
పరలోకములో సుఖములు వలదు
కంటిముందు నీవున్నచో చాలును."

అనుచు బాధతో కౌసల్యమ్మ
తెలివితప్పి లా నేలను బడినది
తల్లి-తమ్ముల నడుమ రాముడు
స్థిరసంకల్పుడు చెదరక నిలచెను.

నిశిలో, అడవిలో కౌరవులు చేకొని
అడ్డగించెడి వేటగాండ్రను
లక్ష్యపెట్టక సాగు మదకరిని
తలపించినది రాముని లక్ష్యము.

ధర్మ మార్గమును అనుసరించుకొని
సాగుచున్నది రాముని మనసు
అంతట రాముడు అనునయముగను
లక్ష్మణమూర్తితో పలికెను అచట.

"సోదర! నీకు నా యెడనున్న
మమత తెలియును - కానీ నీవు
నా మది తెలియక నా తల్లివలె
బాధకు నను గురిచేయుచుంటివి.

ధర్మమువలనే పురుషార్థములు
సిద్ధించును విను నిస్సందేహము
అనుకూలవతి యైన భార్యతో
ధర్మార్థ కామములు లభించుగాదా.

ధర్మ పథమును వదలని వానికి
పురుషార్థములు సిద్ధించునయా
అర్థకామములె లెక్కిడువానిని
లోకము తప్పక గర్హించునయా.

దశరథ ప్రభువు మనకు తండ్రి గద
ఆయన మనకు గురువును రాజు
కావున ఆనతి పాలించవలె
కాదను శక్తి మనకు లేదు విను.

ధర్మదూరుడు పాపకర్ముడు
తండ్రి మాటను కాదన గలడు
నే నావిధముగ చరించ జాలను
పితృవాక్య పరిపాలన నా విధి

భరత కుమారుని అభిషేకమ్ము
జ్యేష్ఠకుమారుని వనవాసమ్ము
వరముగ తండ్రి ఇచ్చెను గావున
వాటికి విఘ్నము కలుగకూడదు.

కౌసల్యమ్మకు పెనిమిటి రాజు
రాజు ఆనతిని తలదాల్చవలె
భర్త వుండగా అనాధ మాదిరి
కొడుకు వెంబడి రాకూడదయా!''

అనుచు రాముడు తల్లిని చూచి
"ఓ మహారాణీ! నేను ఇప్పుడే
వనవాసమునకు సాగుచుంటిని
ఆశీస్సుల నిడి పంపుమునన్ను.

తల్లీ! ఇప్పటి రాజ్యముకొరకు
ఎల్లప్పటికీ నిలబడు కీర్తిని
కాదనలేను - ధర్మము వదలను
రాజ్యసుఖములు కోరను నేను."

మదిలో మాట సూటిగ జెప్పి
ఒంటిగ కానకు కదలగ నెంచి
కౌసల్యమ్మకు మనసు నిండుగా
ప్రదక్షిణించెను రామచంద్రుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

22 దైవబలము అతీతమైనదని రాముడు చెప్పుట

కోపవశుడయి కన్నులెర్రబడి
బుసల మాదిరి శ్వాసను వదలుచు
జ్వలించుచున్న అగ్నిని పోలిన
లక్ష్మణమూర్తిని గాంచెను రాముడు.

ఆవేశములోనున్న తమ్ముని
అనునయించక సాగుట తగదని
రామచంద్రుడు పలికెను ప్రియముగ
"సోదర! కోపము నిగ్రహించుము.

నా కవమానము జరిగినదనుచు
మది తలబోయకు శాంతి వహించుము
వనవాసమునకు సాయము చేయుము
వలయు వస్తువులు సమకూర్చుమయా!

పదునాల్గేండ్లు గడచిన తదుపరి
సుఖముగ వత్తునొ రానో అనెడి
శంకతొ అమ్మ వున్నది సోదర
ఆమెను నీవు ఊరడించవలె.

పదునాల్గేండ్లు ఇట్టే గడచును
అనుచు అమ్మను ఊరడించుము
మాటలలో మరి జాగు జరిగిన
కైకాదేవికి సందేహమగు.

నీ ప్రోత్సాహము లభించగానే
వనవాసమ్ము మానితి ననుకొని
కైకమ్మ చట అనుమానించును
ఇచటి దుఃఖమును చూడగలేను.

నాయనగారు సత్యసంధులు
భువిలో సుఖములు బడసినవారు
భార్య కోరిక నెరవేర్చనిచో
ఇచ్చిన వరములు అసత్యమగును.

అసత్యవాదిగ మన జనకుడట
పరలోకములో బాధలు పడెదరు
ఇది అంతయును నాయనగారు
తలంచి - మదిలో వ్యధతో నుండిరి.

ఆలశ్యమునకు తావునీయను
తండ్రి దుఃఖమును తొలగించెదను
నేరుగ సాగెద వనవాసమునకు
ఆనందముగా నడచెదనేను.

జటావల్కలము కృష్ణాజినములు
కమండలాదులు ధరించి నేను
కనబడినంతనె కైకాదేవి
కొడుకును తలచి మురిసిపోవును.

పితృవాక్య పరిపాలన ధర్మము
అనుచు నుడివితిని ఇప్పుడు వినుము
ఆలోచించగ మది కిటు తోచును
దైవిక మిదియని తెలియుచున్నది.

నిర్ణయించిన అభిషేకమ్ము
వనవాసముగా మారిపోయినది
కన్న కొడుకువలె ఆదరించెడి
కైకమ్మే నను కానకు పొమ్మనె.

భరతుని - నన్ను ఒక్క తీరుగా
అభిమానించే మాత - తానుగా
కానకు పొమ్మనె - వింతను గనుము
ఇది యంతయును దైవికమయ్యా!

ఉత్తమ కులమున పుట్టిన అతివ
భర్త యెడల తా నణకువగలది
అంతటి ఆమె సిగ్గును వదలి
భర్తను ఇటుల నిలవేసినది.

భర్తను అంతటి కోరిక కోరెను
ప్రియపుత్రుని తా కానకు పొమ్మనె
దీని కంతకూ దైవము మూలము
దైవానికి ఇల తిరుగు లేదయా.

ఊహించనివి జరిగినప్పుడు
దైవము అనుచు తెలియుచుండును
జరిగెడి దసలే తెలియదు ముందుగ
కావున దైవము స్వతంత్ర్యమైనది.

ఎంతో శ్రద్ధగ చేసిన పనులకు
ఫలితము దొరకదు కొన్ని సమయముల
శ్రమలేకుండా చేసిన పనులకు
ఫలితము దొరకును-దైవికమ్మది.

కావున మనము ఫలితమ్ములను
అనుభవించవలె-తలను దాల్చవలె
దైవము నెదిరి నిలువగలేము
దైవబలమది అజేయమైనది.

మనో నిగ్రహము కలిగిన ఋషులు
క్రోధమునందుట దైవికమయ్యా!
అంతయు చూచి తెలిసితి నిటుల
మనో నిగ్రహము వంత తీర్చినది.

సోదర! నీవు ఆలోచించుము
దుఃఖము తొలగును" అనుచు రాముడు
అభిషేకముకై తెచ్చిన జలముల
తపోస్నానము చేసెద ననెను.

వెంటనె రాముడు సరిదిద్దుకొని
పలికెనప్పుడు-"ఈ కలశమ్ముల
జలము తెచ్చిరి అభిషేకముకై-
కావున దీనిని తాకగ రాదు.

స్వయముగ నీటిని చేదుకొందును
వ్రత స్నానమును ఆచరించెద
రాజ్యలక్ష్మి నను దూరము నుంచెను
దుఃఖము వలదు! వినుము సోదరా!

రాజ్య పాలనముకన్నను సోదర!
వనవాసమ్ము శుభముల నిడును
కైకమ్మసలే హేతువు కాదు
దైవ ప్రభావము చేసినదిటుల.

॥శ్రీరఘురాముని॥

23 కోపమునున్న సౌమిత్రిని రాముడు శాంతపరచుట

ధర్మ పథమును నమ్మిన రాముని
ధర్మ బోధనలు తమ్ముడు వినెను
మదిలో ఎంతో పొంగి పోయినను
వనవాసమ్మని కృంగిపోయెను.

తిరిగి క్రోధము ఎగసె నొక్కపరి
బుసల సర్పమై కన్ను లెర్రబడె
కోపము నిండిన సింహ మాయెను
కృద్ధగజము తొండమ్ము విసరినటు.

కరమును గట్టిగ విదలించుచును
కనుబొమ్మలను చిట్లించుచును
అన్నను చూచి సూటిగ పలికెను
మదిలో నున్నది తెలిపెను ఇటుల.

"పితృ వాక్యమును గౌరవించనిచో
ధర్మహాని యని భయపడుచుంటివి
ఇతరులు కూడ ధర్మదూరులై
అనుసరింతురని నీభయమయ్యా!

ధర్మాత్మునిగా లోకులు నిన్ను
పరిగణించరని తలంచు చుంటివి
నువు కల్పించుకునున్న భ్రాంతి యది
వనవాసముకై సాగనెంచితివి.

పోనీ అది యే నిజమనుకున్నను
ఇది యా సమయము వరము లడుగుటకు
చక్కగ పన్నిన కుట్ర యే యిది
కావున, కాదన దోషము లేదు.

పైగా, నీవు దైవము అనుచును
పలుకుచుంటివి తగదిది నీకు
దైవము తనుగా ఏమియు చేయదు
దానికి కావలె ఆశ్రయమన్నది.

వీరపుంగవా జ్యేష్ఠుడ వీవు
రాజ్యార్హతను కలిగినవాడవు
నీ వుండగను నీ తమ్ముడు తను
రాజ్య మేలుట ధర్మవిరుద్ధము.

అసహాయులును అశక్తులున్ను
దైవమ్మనకు తల ఒగ్గెదరు
వీరులు శూరులు తిరస్కరింతురు
క్షత్రియ శ్రేష్ఠుడ పలుకుట తగదటు.

పితృ వాక్యమే ధర్మమనుకొని
అభిషేకమునకు సమ్మతించితివి
అదే తండ్రి లా నాదేశించగ
అడవుల కేగగ తలంచినావు.

కైక, దశరథులు అధర్మ వర్తులు
ఆ విషయము నువు తెలియక పోతివి
కపటవేషమున కొందరు ఇలలో
ధర్మపన్నములు చదివెదరయ్యా.

నిన్నటి ధర్మము నేటికి మారెను
అటుల మారెడి ధర్మము - ధర్మమ?
అట్టి ధర్మమును కాదనవలెను
నీవు ధర్మమని తలంచుచుంటివి.

కైక, దశరథులు అప్యాయతను
కనబరచుచును పన్నిన వల ఇది
ముందుగవారు నిర్ణయించుకొని
చేసిరి ఇటుల తెలియకపోతివి

అది ధర్మమని నీవు తలంచిన
దశరథరాజు కామవశుడయి
ముద్దుల భార్య మోహములోబడి
పలికినట్టిది అధర్మమగును.

అటుగా కున్నచొ అంతటి రాజు
ఆనాడన్న వరములు ఇప్పుడ ?
అతడా విధముగ ఉపేక్షించిన
అమ్మ కైక లానాగి యుండునా ?

నీవారే నీ శత్రువులైరి
కానకు పంపెడి కుట్ర చేసిరి
వారి కోరికను కాదనవలెను
ఎదిరి నిలువగల వీరుడవీవు.

దైవికమ్ముగా వారిద్దరును
పలికిరి అనుచు చెప్పితి వీవు
అట్టి దైవమును లక్ష్యపెట్టను
ఆ దైవమును గురిగానెంచను.

ధైర్యవంతులు నిశ్చలవ్రతులు
మనోధైర్యమున అట్టి దైవమును-
జంకక నిలచి - అణచివేతురు
పురుషశక్తితో దానిని గెలతురు.

దైవము-మానవ శక్తులలోన
ఏది గొప్పదో చూచెద నేను
అభిషేకమ్మును విఘ్నపరచిన
దైవము నిపుడే అంతము చేసెద.

మదించి పరుగిడు గజమును మావటి
అంకుశమ్ముతో మరల్చి నటుల
నేర్పుగ నేను దైవము నిపుడే
మళ్ళించెదను పురుష శక్తితో.

సురనాధుడును ముల్లోకమ్ములు
ఎదిరి నిలచినను నీ అభిషేకము
ఆపలేరు విను నిలచితి నిచట
దశరథరాజు నిలబడగలడా !

వనవాసమ్మును చేయించుటకై
కుట్ర పన్నిన వారిని నేను
పదునాల్గేండ్లు వనముకు పంపెద
కైక దురాశను త్రుంచెద రామా!

కైక దశరథుల కిద్దర కిపుడు
దైవము అనుకూలమ్మని తలచకు
నాతో పగ యది తెచ్చుకున్నచో
దైవము వారిని రక్షించదయా !

రామా! నీవు రాజ్యమునేలి
వార్ధక్యములో వాన ప్రస్థమున
వనవాసమ్మును చేయగనగును
ఇపుడే అడవికి పోవుట తగదు

నీ పరిపాలిత రాజ్యము తప్పక
నీ కుమారులకు చెందునుగాని
భరతుడు రాజ్యము ఏలుట ఎటుల ?
రాజ్యపాలనకు అర్హుడు కాడు.

కన్నబిడ్డలుగ ప్రజల నేలుచు
శక్తి తగ్గగా జ్యేష్ఠ పుత్రునకు
రాజ్యము నిచ్చిరి పూర్వపు రాజులు
వారి మార్గమున నీవు నడువవలె

దశరథరాజు చపల చిత్తుడు-
మనము రాజ్యమును వశపరచుకొన
ఆందోళనలు చెలరేగుననీ
సందియ మెంతయు వలదు సోదరా !

మహావీరుడవు మహిత మూర్తివి
నీకు శంక మరి వలదు నమ్ముము
నీకు తోడుగా నుందును నేను
అన్న సేవ పరమార్థము నాకు.

మహాసంద్రమును చెలియలికట్ట
నిరోధించినటు అశాంతిరేగక
రక్షగ నిలతును, ప్రతినగ చెప్పితి
కల్ల పలికిన స్వర్గము దొరకదు.

వశిష్ఠాదులను ఆహ్వానించుము
మంగళజలముల అభిషేకమ్మె
మమ్మేలుమయా! మహానుభావా
అడ్డంకులను నిరోధింతును.

విఘ్నమ్ములను నా భుజబలమున
తరిమివేసెద సుందరమూర్తీ!
నేనొక్కడనే చాలుదునయ్యా!
బాహువులున్నవి అందుకె రామా!

చాపము ఆభరణమ్ముగ తలచను
వీరభూషణము ఖడ్గముకాదు
అమ్ముల పొదులు బరువుకుగాదు
భుజములు కావు అలంకారములు.

రిపుసంహరణకు అమరిన వర్మి
పగతుర ప్రాణము నిలువనీయను
వజ్రాయుధమున సురపతి దిగినను
మెరపు ఖడ్గమున త్రెంచ సమర్థుడ.

ఖడ్గము దూసి విజృంభించిన
రిపుల శిరములు కరములు తెగును
వారి గజములు, హయములు ఒరిగి
నేల కనబడక కుప్పలు నిండును.

మండెడి కొండల తీరుగ గజములు
మెరపుల-మబ్బులు కూలినట్టుగా
నేల కూలును - నీ కెదురుగను
నిలచెడి మగవాడెవ్వడు రామా.

గజతురగమ్ముల, వీరవరేణ్యుల-
ఎదిరి నిలచిన రిపు సేనలను
అవలీలగను త్రుంచెద రామా!
దశరథపాలన నంతము చేసెద.

చందన చర్చకు స్వర్ణభూషలకు
దానమ్మునకు సహాయమునకు
వినియోగించిన ఈ భుజములతో
విఘ్నకారుల భరతము పట్టెద.

రామా! నీవు ప్రభుడవు ఇపుడు
నీ కింకరుడను ఆనతి నిమ్మ
ఎవ్వని నిపుడు నేలకూల్చవలె
ఆదేశించుము ఆలసించకు"

ఆవేశముతో ఊగిపోవుచు
అశ్రుపూరిత నయనమ్ములతో
అనుంగు తమ్ముడు పలుకుట వినిన
అన్న పలికెను అతి శాంతముగా.

ఆదరమ్ముతో అతి సౌమ్యముగా
అక్కున జేర్చుకు లక్ష్మణ మూర్తికి
అశ్రులు తుడిచి పలికెను రాముడు
అంత కోపము వలదని పలికెను.

"ఓ సౌమిత్రీ! కోపము వలదు
తండ్రి ఆనతిని మీరను నేను —
అదియే అగును మంచి మార్గము
ధర్మపథమది అనెను చల్లగా."

॥శ్రీ రఘురాముని॥

24 శ్రీరాముడు కౌసల్యకు ఊరట కలిగించుట

పితృవాక్య పరిపాలనయందు
రామునిపట్టు సడలదనుకొని
కంట నీటితో తల్లి పలికెను
గద్గద స్వరముతొ పలికెను బాధగ.

"కష్టము లెరుగని కన్న తండ్రివి
కానల యిడుముల సహించుటెట్లు
నీ భృత్యులిట సుష్టుగ తినగ
కంద మూలములు తిని బ్రతికెదవా!

సద్గుణ యుతుని వనవాసమునకు
రాజు పంపెనన, నమ్మశక్యమా!
నమ్మినచో మరి తమకేగతియో
అనుచు-ప్రజలిక సంశయ మందర ?

రామా! నీవు అడవికి పోవుట
దైవ వశమని నమ్మవలెను కద
సుఖముల తేలగ సిరిగల రామా!
దైవ మెంతటి బలమైనదయా.

నీవు నడువుగ-కట్టెగ మిగిలెద
శోకాగ్ని యది ప్రజ్వరిల్లును
నీ ఎడబాటను గాలి వీచగ
నా దుఃఖమను సమిధలు మండును.

నా కన్నీరు ఆజ్యము కాగా
నా వేదన యను ధూమ మెగయగ
నా నిట్టూర్పులు ఎగసిపడుచును
కార్చిచ్చై నను కాల్చివేయును.

నీవు లేక నే బ్రతుకను నాయన
దూడవెంబడి గోవు చందముగ
నీ వెంబడి నే నడచెద రామా!"
అనుచు బిగ్గరగ ఏడ్చెను తల్లి.

అంతట రాముడు తల్లితొ పలికెను
"అమ్మా-తండ్రిని కైకాదేవి
వశపరచుకొని దుఃఖము నింపెను
నీవు వారిని కాపాడవలె.

నాతో నీవు బయలుదేరిన
తండ్రి బ్రతుకుట దుర్లభమమ్మా!
పతి సేవలను చేయుము తల్లీ
పరమధర్మమది తెలియుము నీవు."

ఆ మాటలకు కౌసల్యమ్మ
యదార్థమన్నటు తల వూపినది
దుఃఖపూరితను ఊరడించుటకు
తిరిగి పలికెను రామచంద్రుడు.

"దశరథరాజు మన యజమాని
గురువు-పోషకుడు మన ప్రభువాయన
ఆ ఉత్తముని ఆజ్ఞలన్నిటిని
మనమిద్దరమును గౌరవించవలె.

పదివత్సరములు-ఆపై నాలుగు
ఇట్టే గడిపి తిరిగి వత్తును
ఆపై నీకు సేవలు సేతును
అంతవరకు పతి సేవలు చేయుము."

దుఃఖపూరిత ఏడ్పుచు పలికెను
"రామా! నీతో వచ్చెదనయ్యా
నను కాదనకు బ్రతుకలేనిక"
అది విని రాముడు పలికెను తిరిగి.

"అమ్మా! స్త్రీ తన జీవితాంతము
భర్తను నమ్మి సేవ చేయవలె
పరుని ఆశ్రయము తలంచకూడదు
పతియే దేవుడు-అతడే గతియగు.

తండ్రిగారు జీవించువరకును
అనాథవీవు కాకూడదు గద?
భరతుడు ఎంతో ధార్మికుడమ్మా
నీకు సేవలతో ప్రియము గూర్చును.

వ్రతములు నోములు ఉపవాసములతో
ఉత్తమురాలుగ పేరుగడించియు
భర్తను నీడగ అనుసరించని
స్త్రీకి-దుర్గతి కలుగును తల్లీ!

దైవపూజలు చేయకున్నను
భర్త సేవను చేసెడి స్త్రీకి
ఇహపర సౌఖ్యములమరును తల్లీ!
వేద శ్రుతులలో చెప్పబడినది

సుఖముగ నేను తిరిగి వచ్చుటకు
నీవిట పూజలు చేయించుచును
వేదమూర్తులను సత్కరించుచు
తండ్రిగారికి సేవలు చేయుము.

పదునాల్గేండ్లు గడచిన పిదప
తండ్రి అసువులతో నిలచి యున్నచో
నీ కోర్కెలవి సఫలము అగును".
అనుచు తల్లిని అనునయించెను.

కనుల బాష్పముల కౌసల్యమ్మ
పలికెను, "రామా! నీ నిశ్చయమును
మార్చగ నాకు అసాధ్యమైనది
కాలము గెలువగ ఎవ్వరితరము?

చెదరని గురితో దృఢ నిశ్చయముతో
అడవుల కేగుము, శుభములు కలుగును
పితృవాక్య పరిపాలన చేసి
తిరిగి రమ్మా, నా కష్టము తీర్చుము.

దైవబలమును గెలువగలేము
నేడే నీవు అడవికి పొమ్మా
సుఖముగ తిరిగి అయోధ్య జేరి
మధుర వాక్యముల సంతస పరచుము.

వనవాసమునకు వలయు దీక్షను
నీవు ధరించి రామా! రమ్ము
మనసు నిండుగ ఆశీస్సులనిడి
మంగళదీవన లొసగెద నీకు."

॥శ్రీరఘురామ॥

25 కౌసల్య శ్రీరామునకు మంగళాశీస్సులొసగుట

మాతృప్రేమను రంగరించుకొని
మమతాబంధము సడలించుకొని
మంగళకరమగు ఆశీస్సులను
మాతృ మూర్తి కౌసల్య ఒసగినది.

"రామా! నేడే దీక్ష గ్రహించుము
వనమున సుఖముగ కాలము గడిపి
వంశ కీర్తిని నిలబెట్టుకొని
అభిషిక్తుడవై రాజ్యమేలుము.

రఘుకుల సోమా! మనో బలముతో
నియమ నిష్ఠతో అనుసరించెడి
ధర్మా చరణము నీకు రక్షనిడు
ధర్మ మార్గమే దారి చూపును.

ఆలయాలలో పూజలనందే
దేవతలందరు నీకు రక్ష నిడి
దుర్గమ కానన సీమలయందు
మునులమధ్య నిను వశింప జేతురు.

మహాత్ముడైన కౌశిక మహఋషి
నీకు ఒసగిన అస్త్ర శస్త్రములు
నిన్నేమరక అండగ నిలచును
సిరతము నిన్ను అనుసరించును.

మాతా పితరుల సేవా ధర్మము-
సత్యవ్రతమ్ము నిను కాపాడును
దీర్ఘాయుష్షను ఒసగును నీకు
ధర్మ మూర్తిగా కీర్తి గడింతువు.

మునియాశ్రమముల యాగ వేదికలు
పూజార్థమగు సంభారమ్ములు
నీకును ఎంతో ఉపకరించును
గిరులు, తరువులు సంతస మిడును.

విశ్వ దేవులు మరుస్సాధ్యులు
సిద్ధులు బ్రహ్మయు విరాట్ పురుషుడు
పుషాభగులు, అర్యములున్ను
దేవేంద్రాదులు లోకపాలకులు.

అహర్నిశము నిను సుఖపెట్టెదరు
దివారాత్రములు నెలలు ఋతువులు
సంవత్సరములు సుఖముగ జరుగును
కాలము నిన్ను కాపాడునయా!

ధర్మ వర్తనము, ధైర్య గుణమ్ము
జ్ఞాపక శక్తి నిను రక్షించును
రవి చంద్రులును నక్షత్రములు
నింగీ నేలా నిను రక్షించును.

సప్తఋషులును గ్రహములన్నియు
నారదాదిగా దేవ ఋషులును
నిన్నేమరక కాపాడెదరు
వనమున మౌనిగ వశింతువయ్యా.

ఆదిత్యులును దైత్యులు నిన్ను
అహర్నిశము ఆనంద పరతురు
క్రూర రక్కసులు నీ దరిరారు
పిశాచములు నీవంక చూడవు.

పులుగులు పాములు విష జంతువులు
ఈగలు దోమలు క్రిమి కీటకములు
పులులు సింహములు ఎలుగు బంట్లును
అడవి దున్నలు మదకరీంద్రములు.

నర మాంసమును తినెడి ప్రాణులు
నాయన రామా! నిను గనినంతనె
ఎదురుగరాక తప్పుకు పోవును
కోతులు నీకు సంతస మిడును.

నీకొరకై ఇట పూజలు చేతును
నీ సుఖములనే కోరుకొందును
స్నానార్థమయి నదుల మునుగగ
దివ్య మంత్రములు రక్షణ నిడును.

అగ్నిదేవుడు వాయుదేవుడు
అనిశము నిన్ను కాపాడెదరు
ఆకాశము నీ శిరసును గాచును
దిక్కులన్నియు చెవులను గాచును.

ఇంద్రాగ్నులు నీ ముఖమును గాయగ
సూర్యదేవుడు చక్షులగాయును
మనసును చంద్రుడు చల్లగ కాయును
ప్రాణమ్ములను వాయువు గాచును

అంతరిక్షము నాభికి రక్ష
పాదమ్ములను భూమిగాయును
బ్రహ్మదేవుడు నారాయణుడు
సురలు, ఋషులును కాపాడెదరు".

అనుచు ప్రేమగా ఆమహారాణి
అయోధ్యరాముని కాశీస్సుల నిడి
ఆ యా దేవతలందరినపుడు
అమిత భక్తితో స్తోత్రము చేసెను.

రుగ్మత లేవియు దరి రాకుండగ
హోమకర్మలను చేయించినది
స్వస్తివాచకము పుణ్యావచనములు
వేదపండితులు పఠించిరపుడు.

వేదవిదులకు దక్షిణలిచ్చి
విజయవంతునిగ దీవనలిచ్చి
వీరమాత కౌసల్య పలికెను.
విజయరాముని దీవించె నిటు

"వృత్రుని వధకై వెడలు ఇంద్రునికి
దేవత లొసగిన మంగళవాక్కులు
అమృతమ్ముకై గరుడుని పంపుచు
అమ్మ ఒసగిన మంగళమ్ములు

క్షీరపయోధిని తరచి, అసురులను
అంతముచేసి అమృతమ్ము గొన
ముందుకుసాగు ఇంద్రుని కతని
తల్లి అదితి లానిడు ఆశీస్సులు.

బలిని అణచగా వామనుడైన
త్రివిక్రమునికి ఇంద్రుని తల్లి
ఒసగిన యట్టి ఆశీస్సులివే"
అనుచు అక్షతలు చల్లెను తల్లి

మంత్రపూతముగ ఆశీస్సుల నిడి
మంత్రాక్షతలు శిరమున జల్లి
మంచిగంధము మేనుకు పూసి
విశల్య కరణిని రక్షగ కట్టెను

మదిలో దుఃఖము కనబడనీయక
శిరసుమూర్కొని కౌగిలించుకొని
తడబడు మాటల తనయునితోననె
సుఖముగ రమ్మని పలికెను తిరిగి.

"కోరిక తీరి పురము జేరగా
కన్నుల పండుగ నా కదిరామా!
రోజులు లెక్కిడు చుందును ఇచట
శుభముగ వెళ్ళి-జయముగ రమ్ము

అసువులు నిలపి ఉందును ఇచట
అయోధ్య నేలు సింహాసనమున
అభిషిక్తుడవగు నిను గాంచెదను
అది ఆనందము నాకును సీతకు

రామా! ఇచ్చట గౌరీ పతికిని
దేవగణములకు పూజలు చేతును
రక్షగ నిలతురు వారందరును
నిన్నే మరక చూచుచుందురు."

అనుచు పలుకుచు గుండె పొంగగా
అశ్రులు నిండిన కన్నులతోను
రక్షగ రాముని చుట్టుచు ఆమె
ప్రదక్షిణముగ తిరిగినదపుడు

అంతట తల్లి అమిత దుఃఖమున
లేగను జేర్చెడి గోమాతవలె
రామచంద్రుని దరికి తీసుకొని
కౌగిలించెను-అశ్రులు రాల్చెను.

ముఖమును గాంచెను మసక కమ్మెను
తిరిగి తనయుని గుండెకు జేర్చెను
భుజములు నిమిరెను పరవశించెను
మరల మరల తన గుండెలొ నిలపెను.

మాతృమూర్తి పాదమ్ములపైన
భక్తిగ ప్రణమిడె రామచంద్రుడు
మరిమరి వందన మిడెను తల్లికి
సీతను చూడగ ముందుకు సాగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

26 రాముడు సీతకు వనవాసము చెప్పి-కర్తవ్యము బోధించుట

రాజవీధిలో రామచంద్రుడు
పాదచారియై నడచుచుండగా
చలించిపోయిన జనుల గుండెలు
పరచుకొన్నవా రాచబాటపై

విషయమేమియు తెలియని సీత
వేచియున్నది భర్త రాకకై
భావి నేతకు శుభము కోరుచు
దైవ పూజలు చేసిన దామె.

సతీ ధర్మము తెలిసిన సీత
సహధర్మిణి-ఆ జనకరాజ సుత
రామ పాదములు పూజించుటకై
వేచియున్నది సంబారములతో.

మందిర మెంతో సందడి నిండెను
అలంకారముల శోభిలుచుండెను
రామచంద్రుడా మందిరమ్ములో
అడుగు పెట్టెను సవ్వడి లేక.

భర్త ముఖమును చూచెను సీత
భరించరాని దిగులు నందెను
గుండె నిబ్బరము కలిగి యున్నను
సీత నేత ముఖమామెచదివెను.

భర్తను గాంచి సీత పలికెను
''స్వామీ! ఇది విడ్డూరము కాదా
రాజ లాంచన, శ్వేత ఛత్రములు
కనబడవేమి కలఏమో ఇది.

వంది మాగధులు వింజామరలు
వదలి మీరిటు కదలి వచ్చిరి
పుష్యమి తారలో అభిషేకమ్మది
జరుగుననుచును విప్రులు చెప్పిరి.

అభిషేకమునకు అనువుగ మిమ్మల
అలంకరించి కొనిరారేమి
బంగరు రథము, ముందర లేదా
శత్రుంజయము ఏనుగు ఏది.

ముఖమున ముదము కనబడదేమి
మదిలో దిగులుతో నుంటిని స్వామి
మిమ్మల నిటుల చూచుట ప్రథమము"
అనుచు ఏడ్చినది ధరణీనందిని.

రాముడు మెల్లగ సీతతో పలికెను
"సీతా! వినుము నాదు జనకుడు
వనవాసము నాకాజ్ఞాపించెను
వేగమె సాగెద కాననసీమకు.

పూర్వకాలమున దశరథ ప్రభువు
రెండు వరములు కైకకు యిచ్చెను.
తల్లి కైక ఆ రెండు వరములు
కోరుకొన్నది ఈ తరుణములో.

భరతుని పట్టము-నావనవాసము
అమ్మ కోరిన వరములు సీతా!
ధర్మపథమున నడచే తండ్రి
కాదనలేడు ఆ వరములను.

కానకు బోవుట ధర్మసమ్మతము
కాదనకుండుట తనయునిధర్మము
జనక వంశమున పుట్టితి నీవు
సర్వ ధర్మములు తెలిసిన దానవు.

అడవికి నేనే పోవలె సాధ్వీ
నీకు చెప్పగా వచ్చితి నిటకు
కోసల భూపతి భరతుడు వచ్చి
నీ ఆశీస్సులు కోరును సీతా !

భరతునిముందు నను కీర్తించకు
ప్రభువులు దానిని సహించలేరు
నేత సర్వదా పొగడు వారినే
ఆదరించుటది లోక సహజము.

వదినవు కావున బంధుత్వముతో
పోషణ భారము భరతుడు చూచును
భరతరాజును దశరథరాజును
గౌరవించుచు మన్నన పొందుము.

ఉపవాసములు వ్రత దీక్షలతో
కాలము గడుపుము జనకనందినీ
ఉషః కాలమున పూజలు జేసి
మామగారికి నమస్కరించుము.

కృశించి పోయెడి కౌసల్యమ్మకు
హితమునుచెప్పి ముదము గూర్చుము
నా తల్లులు నిను ఆదరించిరి
వారి సేవలు చేయుము నీవు.

భరత శత్రుఘ్నులు వారిద్దరినీ,
ప్రాణముకన్న మిన్నగ నెంచి-
నీ తమ్మునిగా భరతుని చూడుము
పుత్రునిగా శత్రుఘ్ను నెంచుము.

ఓ వైదేహీ! ధర్మము విడువక
సత్యవ్రతివై మసలుము నీవు
పరుల మనస్సులు నొప్పింపకుమా!"
అనుచు రాముడు సీతకు చెప్పెను.
॥శ్రీరఘురాముని॥

27 శ్రీరాముని అడుగుల సీత నడచెదననుట

జనకరాజసుత మంగళకారిణి
మధుర భాషణము చేయగ నేర్పరి
మదినొప్పించుట తెలియని మానిని
ఆమె మదిని నొప్పించరెవ్వరును.

భర్తమాటలు విన్నది సాధ్వి
అలుక నిండెను సతి సీతమ్మ
భర్తతో పలికెను - రాజపుత్రుడటు
సహధర్మిణితో పలుకుట తగదనె.

"స్వామీ! మీరిటు పలుకుట తగునా
సుఖదుఃఖములను భర్తతో తాను
పొందెడి అర్హత భార్యకున్నది
అడుగుల నడచే హక్కు వున్నది.

అడవి మార్గమున ముందుగ నడచి
త్రోవ మెత్తగ నణగ త్రొక్కుచు
నడక సుకరము చేసెద స్వామీ!
వనవాసమునకు వెంబడి వత్తును.

మీతో బాటు పుణ్యఫలమును
మీరనుమతినిడ అందుకొందును
ఆడుది ఇటుల మాటాడినదని
కినుక వలదయా కారుణ్యాలయ.

భర్తను నమ్మి అడుగుజాడలో
భార్య నడచుట నే నెరిగినది
నింగినైనను నేలనైనను
పడతి నడచుట పతి అడుగులలో

నాథా మీతో వచ్చుట తప్పదు
క్రూరమృగములు నిండియున్నను
నిర్జనమై కారడవి యున్నను
మీ వెంబడి నే నుండక తప్పదు.

మీ సేవలు నే చేయుచున్నచో
పుట్టినింటిలో నున్నటు తలచెద
సేవ దొరకనిచొ, మూడు లోకముల
ఆధిపత్యము సుఖము నీయదు.

వీరపుంగవా వనవాసములో
బ్రహ్మచారిణిగ సేవలు చేతును
ఎందరినైనా కాపాడగల
శక్తిమంతులే నే బరువగుదున?

వనవాసము - నా నిర్ణయమిదియే
వలదని వెడలుట ధర్మముకాదు
కోర్కెలు కోరను, ఫలములు తిందును
కష్టమెంతయును కలుగనీయను.

మీ రక్షణలో వన సౌందర్యము
మనసునిండుగా చూతును స్వామీ!
నేత్రపర్వముగ పర్వతాలను
నదీనదముల చూతును హాయిగ.

మీ వెంబడి నే సరస్సులందు
నియమము నిండి జలకములాడెద
మీ సన్నిధిలో వనవాసమ్ము
లక్షల ఏండ్లును-సుఖవాసంబగు.

మీకు దూరమై స్వర్గవాసము
నిముసమైనను భరించలేను
రామరక్షలో భయమసలుండదు
రామపాదములు వదలియుండను.

ఎదలో మిమ్ము పదిలపరచితి
హృదిలో పదములు నిలుపుకొంటిని
మీవెంబడి నను రావలదన్నచొ
అసువులు నావి మిగలవు స్వామీ!"

అనుచు సీత తా ప్రార్థించినను
దయాసముద్రుడు రామచంద్రుడు
అడవులలోగల యిడుములన్నియు
చెప్పసాగెను సీతాసాధ్వికి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

28 వనవాస కష్టము శ్రీరాముడు సీతకు చెప్పుట

ధర్మవత్సలుడు రామచంద్రుడు
వనవాసములో కష్టసుఖములు
హృదయేశ్వరికి తెలియబరచెను
కనుల బాష్పముల సీత విన్నది.

"ఉత్తమ కులమున పుట్టినదానవు
ధర్మ విచక్షణ కలిగినదానవు
నీకు స్వతంత్రతలేదని తెలియద?
నా మాటలు మన్నించవలె కదా!

వనవాసమది కష్టమైనది
జలపాతములతో భయము గొలుపును
భీకరమృగముల అరపులెగయగ
ప్రాణాంతకమగు ప్రాణులుండును.

మొసళ్ళు నిండిన నదులుండునట
మెసల నీయని బురదనేలలట
ముళ్ళతీగలు, నీళ్ళు దొరకవు
రాలిన పండ్లే తినుచు బ్రతకవలె.

ఉపవాసములు ఆయాసములు
సుమబాలవు నువు భరించలేవు
జటావల్కల ధారణచేసి
అతిధి దేవుల పూజించవలె.

నియమ నిష్ఠతో ప్రతిదినమున్న
మూడు ప్రొద్దులా స్నానముచేసి
ఋషి మాదిరిగా జీవించవలె
అర్ధాకలితో గడుపుచుండవలె.

హోరు గాలులు జోరు వానలు
కటిక చీకటులు కంటక తరువులు
పాములు తేళ్ళు విష కీటకములు
వనవాసము అతి కష్టమైనది.

ముళ్ళను పోలిన దర్భలు నిండి
అడుగిడనీయని తరువులు లతలు
అసాధ్యమైనది అరణ్యావాసము
ఆవేశముతో పలుకుట తగదు.

కోపము వలదు జనక నందిని
యోచన చేసి పలుకుచుంటిని
నీవిట నుండుట యుక్తమైనది.
అన విని సీత దిగులు పడినది.

॥శ్రీరఘురాముని॥

29 వనవాసమునకు వత్తునని సీతాదేవి ప్రార్థన

కనుల బాష్పముల సీత పలికెను
పతి దేవుని ప్రార్థించెను యిటుల
"స్వామీ! అడవుల యిడుములన్నియు
మీ సన్నిధిలో సుఖములేయగు.

మూర్తిగ నిలచిన ధైర్యమె-మీరు
మృగములు మిముగని బెదరిపోవును
మీ వెనకనె నేనుందును గావున
నాకా మృగముల భయమసలుండదు.

సహ ధర్మచారిణిని అనుసరించవలె
అటు కాదన్నచో బ్రతుకుట జరగదు
మీ సన్నిధియే రక్షణ నాకు
పరులెవ్వరు నను చూడగలేరు.

మీ సేవలవి పాప హరణములు
మిమ్ముల మించిన దైవము లేదు
ఈ లోకములో పై లోకములో
మిమ్మెడబాసి నేమనలేను.

భర్త వదలిన స్త్రీ బ్రతుకు ఎటు?
మీరేనాతో చెప్పిన ధర్మము
నా జాతకమున వానవాసమ్ము
లిఖించబడినటు పెద్దలు చెప్పిరి.

కన్యను తండ్రి ధారపోయుచు
భర్తయె సర్వము అనుచు చెప్పును
ఇహపరములలో అతడే గతియని
వేద మంత్రములు వింటిరినాడు.

నా బాల్యములో ఒక తపస్విని
నన్ను గాంచి నా భవిత చెప్పుచు
భర్తతొ నేను కొంత కాలము
వనవాసమ్ము చేసెద ననెను.

సేవలు చేసే భక్తురాలను
అడవుల నడచే అర్ధాంగిని-నే
సుఖ దుఃఖములలొ భాగస్వామిని
రావల దనుటకు కారణమేమి.

ఎన్నో మారులు గంగాతటమున
తపోభూముల వసించ కోరుచు
మిమ్మడిగితిని మరచిపోతిరా
కావున వనముకు నడచెద నేను.

కాదని నన్ను యిటవుంచినచొ
విషముత్రాగియో జలముల బడియో
అగ్ని దేవుని సాయము గొనియో
అంతమగుటది నా నిశ్చయము."

కంటి నీటితో అదరెడి పెదవుల
దుఃఖ తప్తయె నిలచెను సీత
ఒంటరి స్త్రీని వనముల గొనిపో
తగదని రాముని మదిలో యోచన.

॥శ్రీరఘురాముని॥

30 సీత కోర్కెను శ్రీరాముడు మన్నించుట

భర్త వెంబడి వనవాసమ్మును
నిశ్చయించుకొనె సీతాదేవి
పౌరుష మెగసెను రాముని మాటల
కోపము వినయము-నిండి పలికెను.

"నాథా! మీరు సుందర మూర్తులు
అందరి మనసులు భ్రమించి పోవును
పురుష రూపమున నున్న స్త్రీ యని
తలంచగలడు జనక భూపతి.

అడవుల యందు ఆలి రక్షణ
చేయగ లేక - ఇట వదలిరని
లోకులాడరా! ఆలోచించుము
అల్లుని ఘనతకు మామ దుఃఖిలు.

పరాక్రమమ్మున ప్రశంసనీయులు
రవివలె తాపము నింపగ చాలిన
మీరే నన్ను వదలి సాగిన
మీ వీరత్వము చులకన చేయర !

వెంబడి గొనిపో సంశయమేల
కాని పనియది కానేకాదు
సత్యవంతునితో సావిత్రివలె
నాధుని ఛాయగ నడతును నేను.

నాధుని వదిలి నే మనలేను
నవయవ్వనమున వుంటిమి మనము
తమ్ముని పంచలో వుంచుట తగునా
అత్తమామల సేవ చేయనా?

తల్లిదండ్రుల సేవ చేయుట
తనయునిగా మీ ధర్మము అగును
భార్యగ మీకు సేవ చేయుటే
నాకు తెలిసిన పరమ ధర్మము.

తపసుకుగానీ వనముకుగానీ
స్వర్గవాసమే చేయగ సాగుచు
మీరు నడువగా మీ వెంబడి - నే
ఉండవలెనని మీకు తెలియదా?

మీ సన్నిధియే పెన్నిధి అగును
కంటకతరువులు పూలచెట్లగు
ధూళి - చల్లని చందనమగును
పచ్చికనేల పట్టుపరుపగు

మీ చేతులతో యిచ్చెడివన్నియు
అమృతతుల్యములగు భోజనమగు
మీతో వనముల సంచరించగా
అయోధ్య, మిధిలలు గుర్తుకురావు.

మీకు కష్టములు కలుగనీయను
మీకు బరువుగా ఉండను నేను
మీకు దిగులు నే కలుగజేయను
మిమ్ముల వదిలి స్వర్గము కోరను.

మీరులేని స్థలమది నరకమగు
మీ వియోగ మొక ముహూర్తమైనను
భరించలేను మీ ఎదుటనె - నే
ప్రాణత్యాగము చేయుట జరుగును.

ఒకటా రెండా పదునాల్గేండ్లు
మీకు దూరమై నే మనగలనా!"
అనుచు రాముని హృదిలో చేరి
విలపించినది సీతాదేవి.

దుఃఖము ఎగసి ధరణీనందిని
విషపూరిత శరఘాతమ్మునకు
నేలనుబడిన ఆడు దంతివలె
నిలబడలేక ధరణిని బడెను.

కాటుక రేఖలు కరగిపారెను
పద్మ ముఖమున అశ్రువు జారెను
కోసిన కమలము తీరుగ సోలెను
దుఃఖాగ్నికి ముఖమంత కమిలెను.

దుఃఖిలు సీతను గాంచెను రాముడు
కరములనెత్తి కౌగలించుకొని
పలికెను సీతతో – స్వర్గవాసము
ఆమె లేనిచో వలదందుననె.

"రక్షణ చేయగశక్తి మంతుడను
మనో నిశ్చయము తెలియగ పలికితి
వనవాసమునకు సిద్ధపడితివి
వద్దన నింక వదలను నిన్నిట.

పూర్వపురాజులు వనవాసమ్మును
సపత్నియుతముగ ఆచరించిరి
సూర్యదేవుని వెంబడి నిరతము
సువత్సలాంబ తిరుగుచుండుకద.

నాతోనీవు బయలుదేరుము
నే నీ దినమున సాగెదననుచు
కైకమ్మకట చెప్పివచ్చితి
మాతా పితరుల ఆనతి ధర్మము.

తల్లి దండ్రులు, గురుదేవులును
కనబడుదైవము లగుదురు సీతా!
వారిని కొలచిన ముల్లోకములు
స్వాధీనమగు – శిరోధార్యమది.

తపస్స్వాధ్యాయన క్రతువుల మించిన
ఫలము నిచ్చును పితృసేవయే
పుత్రుల ధర్మము అదియేఅగును
బ్రహ్మలోకము పుత్రులకమరును.

వనముకు గొనిపోనెంచగలేదు
వనవాసము నువు చేతునంటివి
వంశగౌరవము ఇనుమడించును
నీకేభయము కలుగనీయను.

నాతోవనవాసమ్ము చేయుటకు
పుట్టినయట్టి సుందరాంగివి
నావెంబడి నువు లేకున్నచొనిక
స్వర్గమునైనా వుండగలేను.

సీతా! నీవు వనవాసమునకు
తగు ఏర్పాటులు చేయగవలెను
విప్రోత్తములకు మణిమయాదులు
దానముచేయుము ఆలసింపక.

అన్నార్తులకు అన్నదానమిడి
ఆభరణంబులు మన వాహనములు
పాన్పులు మొదలగు వస్తువులన్ని
మన సేవకులకు యిచ్చివేయుము."

రాముని మాటల సంబరపడినది
మదిలో విభునకు వందనమిడుకొని
నిండుమనసుతో దాన ధర్మములు
ఆరంభించెను రాముని పత్ని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

31 లక్ష్మణుడు అనుసరించుటకు శ్రీరాముడు సమ్మతించుట

అన్నా వదినల సంభాషణవిని
సుమిత్రతనయుని మనసు ద్రవించెను
కంటినీటితో అనుంగుతమ్ముడు
రామపాదములు స్పృశించి పలికెను.

"అన్నా! నీవు కానకుకదలుట
నాకేమాత్రము యిష్టములేదు
కాదని నీవు కదలనుంటివి
కావున ముందుగ నేనడచెదను.

ధనుర్ధారినై ముందునడచెదను
క్రూరమృగమ్ముల చేరనీయను
మీసేవలనే చేయుచుండును
హాయిగ మీరు కాలము గడుపుడు.

అన్నా! నిన్ను అనుసరింతును
నీవులేక అమరత్వము కోరను
స్వర్గవాసము ఒల్లను నేను
ముల్లోకముల పాలన వదలెద."

లక్ష్మణమూర్తిని రావలదనుచు
ఎన్నో విధముల రాముడు చెప్పెను
"నన్నెడబాయని తమ్ముడ నీవు
నీసేవలవి సుఖములనిడును.

మంచి మనసుగల ధర్మవర్తివి
ప్రాణసముడవు సఖుడవు సోదర!
నా సుఖములకై తపన పడెదవు
నీ సహచర్యము హర్షదాయకము.

నాతోనీవు వనముకు వచ్చిన
మన తల్లులను చూచెడిదెవ్వరు?
కైకమ్మ తన సవతులిద్దరిని
తిన్నగ చూచున-ఆలోచించుము.

తల్లిమాటకు లోబడి భరతుడు
వారి దుఃఖమును తీర్చగలేడు
నామాట విని లక్ష్మణమూర్తీ!
ఆపూజ్యులను కాపాడుమయా.

సర్వ ధర్మములు తెలియును నీకు
కౌసల్యా సుమిత్రలిద్దరిని
కంటిరెప్పలా కాపాడుచును
ముదము కూర్చి నా కోరిక తీర్చుము."

రాముని పలుకులు వినినతమ్ముడు
భక్తి వినయముల బదులు పలికెను
"అన్నా! భరతుడు నీ పరాక్రమము
తెలియునుగావున తొందరపడడు.

కౌసల్యమ్మ తన ఆశ్రితులకు
వేయిగ్రామములు దానమిచ్చెను
ఆ యశశ్విని నన్నుబోలిన
ఎంతోమందిని ఆదరించును.

నాదు జననిని కాపాడగల
కరుణామూర్తి కౌసల్యమ్మ
కావున రామా వారిగురించి
చింతను వదలుము-నిజము నుడివితి.

రామా నేను నీకింకరుడను
నీ సేవలను ప్రసాదించుము
ధనుర్బాణములు-గడ్డపారలు
గంపను తీసుకు అనుసరించెద.

కందమూలములు త్రవ్వితీయుచు
తాపసోత్తములు తినునాహారము
సమకూర్చెదను రక్షణ చేతును
నిర్భయమ్ముగా ఉందురు మీరు.

రామప్రభూ! నే నిన్ను వదలను
దివారాత్రములు సేవలు చేతును
అదినాధర్మము నా నిర్ణయము"
అనగా రాముడు తమ్మునితోననెను.

"లక్ష్మణమూర్తీ! నీ స్నేహితులకు
వీడ్కోలిచ్చి వేగమెరమ్ము
జనకుని యజ్ఞము చూడగ-నాడు
మనము వెడలగా వరుణు డొసగిన.

అక్షయతూణీరమ్ములు ధనుసులు
అభేద్యమైన దివ్యకవచములు
రవితేజముతో వెలిగే కత్తులు
వశిష్ట మహాఋషివద్ద నుంచితిమి.

పూజార్థమయి ఉంచితిమచట
ఇపుడేపోయి తీసుకురమ్ము"
అనుచు రాముడు ఆనతిచ్చెను
లక్ష్మణుడటులే తెచ్చెను వాటిని

మిత్రులందరకు వీడ్కోలిచ్చి
ఆయుధాలతో తమ్ముడు రాగా
ఎదురుచూచెడి రాముడుపలికెను
తనమదిలోని మాట చెప్పెను.

"లక్ష్మణ మూర్తీ! నా ద్రవ్యమును
విప్రోత్తములకు మన ఆశ్రితులకు
దానమీయగా తలంచినాను
వారందరిని తోడ్కొనిరమ్ము.

వశిష్ట మహర్షి పుత్రులందరిని
స్వయముగ నీవే పిలుచుకు రమ్ము
విప్రోత్తములలొ పరమపూజ్యుడగు
మన సుయజ్ఞుని పిలుచుకురమ్ము.

విప్రోత్తములకు సత్కారములిడి
ఆశీస్సులను మనమందుకొని
అరణ్యవాసము చేయుటకొరకై
నేడేపొగెదమనెను రాముడు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

23 సీతారాములు దానధర్మములు చేయుట

రామాజ్ఞను విని రామానుజుడు
సుయజ్ఞునకు తా విషయము చెప్పెను
మాధ్యాహ్నికమును పూర్తిచేసుకొని
రామసదనమును చేరె సుయజ్ఞుడు.

లక్ష్మికి నిలయము రామమందిరము
శోభల వెలిగెడి హేమమందిరము
అగ్నిహోత్రమేనడచునట్టుగా
వేదవిదుడు భవనమ్ము చేరెను.

సీతారాములు భక్తి మీరగా
నమస్కరించి ప్రదక్షిణించి
విప్రోత్తముని కూర్చున బెట్టిరి
అభిమానముగా కుశలము అడిగిరి.

మణిమయశోభిత బాహుపురులను
చెవికుండలములు బంగరుసరములు
రత్నాభరణ కంకణంబులు
రామచంద్రుడు విప్రునికొసగెను.

సీత అంతట కనుసన్నలతో
మదిలో మాట భర్తకు చెప్పెను-
అంతట రాముడు సుయజ్ఞుగాంచి
తనతో సీత వచ్చుట తెలుపుచు.

"భూసురోత్తమా నా యిల్లాలు
వనవాసమునకు వచ్చుచున్నది
ఆమె వస్తువులు నీకు యిచ్చును
నీ యిల్లాలికి ఒసగుము వాటిని."

ఆనందముగా సీతాదేవి
మణిమయశోభిత కంఠహారమును
బాహుపురులను బంగరుదండలు
విప్రోత్తమునికి దానము చేసెను.

రాముడంతట రత్నఖచితమగు
పర్యంకమును దానముచేసి
మేనమామలు ఇచ్చిన యట్టి
శత్రుంజయమను ఏనుగు నిచ్చెను.

శత్రుంజయముతొ సహస్రకరులను
రామచంద్రుడు దానము చేసెను
తరగని సంపద రామునిప్రేమ
గొని ఆవిప్రుడు ఆశీస్సులనిడె.

చెంతనెవున్న లక్ష్మణుగాంచి
అగస్త్యపుత్రుని - కౌశికుతనయుల
ఆదరమ్ముగా తీసుకువచ్చి
తనసంపదను దానమీయమనె.

"వర్షధారలు పైరు పంటలకు
ముదము గూర్చునటులక్ష్మణమూర్తీ!
మణిమయాదులను విరివిగనిచ్చి
వేదవిదులను సంతసపరచుము.

వెండి బంగరు గోధనంబును
భూమీసురులకు దానమీయుము
నిరతము అమ్మకు ఆశీస్సులిడే
వేదమూర్తిని సత్కరించుము.

పట్టువలువలు వాహనమ్ములు
దాసీజనమును దానము నిమ్ము
చిత్రరధుడు ఆ సూతుని పిలిచి
తృప్తినిండుగా దానము చేయుము.

నామందిరమున వేదముచదివే
బ్రహ్మచారులు వేదమూర్తులు
చక్కని భోజనమపేక్షవారికి
పెద్దల మన్ననలందే యోగ్యులు.

ఎనుబది బండ్లతో మణులనుయిమ్మ
ధాన్యముతో మరి వేయివృషభములు
దుక్కిటెడ్లు మరి రెండువందలు
పాడియావులొకసహస్రమిమ్మ.

లక్ష్మణమూర్తి వారేగాక
నిరతము అమ్మను చూడవచ్చెడి
వేదవేత్తలు ఎందరుగలరో
వేలగోవులొక్కొక్కరికిమ్మ.

లక్ష్మణమూర్తీ! మాతృమూర్తికి
ముదముగలుగునటు వేదమూర్తులకు
దానధర్మములు చేయుము ఇపుడే"
అనగా తమ్ముడు చేసెను అటులే.

రామచంద్రుడు దయాసముద్రుడు
కంటనీటితో నిలబడియున్న
సేవకులందర చూచిపలికెను
పేరుపేరున పిలచి పలికెను.

అయోధ్యనగరికి వచ్చువరకును
ఎప్పటిమాదిరి తమగృహములను
చూచుచుండుడు అనిపలుకుచును
వారిభుక్తికేర్పాటు చేసెను.

మిగిలినధనము తెమ్మనిచెప్పెను
అంతులేని ఆధనరాసులను
వృద్ధులు, పేదలు, బాలురకిచ్చెను
లేమికలిగిన వారలకాచెను.

అటకువచ్చెనొక పేదబ్రాహ్మణుడు
త్రిజటుడు అనెడి నామధేయుడు
కాయకష్టముతో అడవులతిరిగి
కందమూలములు త్రవ్వితెచ్చుచు.

గంపెడు బిడ్డలు కలిగిన కొంపను
అతిభారముగా లాగుచుండెను
రామచంద్రుడు దానముచేయుట
వినినభార్య తన భర్తతొచెప్పెను.

"స్వామీ మాతో అయోధ్యకేగి
రామచంద్రుని దయను కోరుడు
వనముకుసాగే రామచంద్రుడు
లేదనకుండా యిచ్చుచుండెను."

భార్యాబిడ్డల వెంటనిడుకొని
జీర్ణవస్త్రముల మేనుకప్పుకొని
నేరుగసాగెను రామునిచూడగ
అడ్డులేక భవనమ్మునుచేరెను.

రాముని చూచి త్రిజటుడు పలికెను
"కరుణామూర్తీ! కటికపేదను
బహుసంతతితో కంద మూలముల
కడుపే నిండక కుములుచుంటిని.

దయగొని రామా! దారి చూపుము
ఇల వెలసితివి ధర్మ మూర్తిగా"
మనసు కరిగిన రామచంద్రుడు
మందహాసముతొ పలికె విప్రునితొ.

"భూసురోత్తమా! అల్లదె చూడుము
కనబడుచున్నవి ఆలమందలు
చేతనున్న తమ కర్రను విసరుడు
అది పడు దూరము నంతటి వరకు.

లెక్కిడకుండా ఆవులమందలు
తమ కర్పింతును - ఇంత వరకును
దానము చెయ్యని ధేనువులవ్వి"
అనగా త్రిజటుడు ఆనందముతో

చింకి పాతను నడుముకు చుట్టి
చేత కర్రను గిరిగిరి త్రిప్పి
బలము నంతను భుజమున నింపి
విసెరెను కర్రను ఉత్సాహముతో.

విసరిన కర్ర - కక్ష్యలు దాటి
సరయూ దాటి ముందుకు సాగి
ఆవలి గట్టున వేల కొలదిగా
ఆవులదాటి నేలను బడెను.

విప్రుని శక్తికి అచ్చెరు వందిరి
రామచంద్రుడు కౌగలించుకొని
ఆ గోవులను విప్రునికిచ్చి
విప్రుని గాంచి పలికె ప్రియముగ.

"దానము కోరి వచ్చిన మీకు
పరీక్ష పెడితిని అనుకోవలదు
మీ శక్తిని మరి తెలియుట కొరకు
పరిహాసముగా నంటిని అటుల.

మదిలో కోరికలున్న తెలుపుడు.
ముదముగ తీర్చెద వాటన్నిటిని
విప్రుల కొరకే ధనమును దాచితి
అర్థులు మీరు కోరుడు అనెను."

విప్రోత్తముని మది పులకించెను
మరి ఇంకేమియు అడుగక నతడు
సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తికి
మనసు నిండుగా ఆశీస్సుల నిడె

అర్థులందరికి యోగ్యత తెలిసి
దానమీయమని చెప్పెను రాముడు
రిక్త హస్తముల పోలేదెవ్వరు
లేదను మాట లేనేలేదు.

విప్రులందరూ భృత్యులందరూ
దేహీ అను వారందరు ముదముగ
ఆ మువ్వురకు ఆశీస్సులనిడి
దీర్ఘాయుష్యను కోరుచు వెడలిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

33 శ్రీరాముడు దశరథుని అనునయించుట

రామచంద్రుడు లక్ష్మణమూర్తితో
సహధర్మిణియగు సీతాదేవితో
తండ్రివద్ద సెలవందుకొనుటకై
రాజమార్గమున నడువసాగెను.

రామలక్ష్మణుల ఆయుధాలను
అలంకరించెను సీతాదేవి-
సీతాదేవికి ఇరుప్రక్కలను
మెరయు ఆయుధము లందుకుసాగిరి.

రాజవీథులలో రద్దీ పెరిగెను
ప్రభువును చూడగ క్రిక్కిరిసినవి
సామాన్యునివలె సాగెడి రాముని
మేడలు భవనము లెక్కి చూచిరి.

రాజలాంఛనము లేమియులేవు
ఆచ్ఛాదనకై ఛత్రములేదు
పాదచారియై సాగుచుండెను
చలించిపోయెను జనుల గుండెలు.

కనుల వెంబడి నీరు కారినది
కరిగి పారినవి వారి గుండెలు
కాదనకుండా దానములిచ్చి
కానకు కదలెను ధర్మరక్షణకు.

సిరిసంపదలను త్యజించివేసి
అందెడు సింహాసనమును వదలి
సత్యవర్తిగా తండ్రిని నిలపగ
సుకుమారుడు లా కదలెను అడవికి.

పరమసాధ్వి ఆ జనకనందిని
పరుని కంటికి కనబడ దెపుడు
నింగి భూతముల కంటి కగబడని
కమలనేత్ర కనుపించెను అపుడు.

దశరథరాజుకు దయ్యముపట్టెను
ధర్మాధర్మముల మరిచిపోయెను
కొడుకును అడవికి పంపుచుండెను-
పంపడు-అని మరికొందరు తలచిరి.

"కన్నకొడుకు గుణహీనుడైననూ
తండ్రి - తనయుని కానకు పంపడు
సద్గుణయుతుడు రామచంద్రుడు
సత్యధర్మముల నిధి రఘురాముడు.

అంతటి ప్రభువుకు కష్టము కలిగెను
మనకు రక్షణ మరి యిక ఏది
మండుటెండలకు నీరు యింకగా
బయటపడిన జలచరములై తిమి.

ద్యుతిమంతుడు శ్రీరామచంద్రుడు
జగత్తు అనెడి వృక్షము పోలును
ఫలపుష్పములు పత్రమ్ములవలె
మనమందరము ఆశ్రయింతుము.

ఆ వృక్షమునకు తల్లివేరిపుడు
నరకబడినది - మనమందరము
అనాథలై తిమి అతితొందరలో
అంతరించెదము" అనుచు వగచిరి.

"రామానుజుడు అనుసరించినటు
రామచంద్రుని వెంట సాగెదము
రామునికన్న గృహములు మిన్నా ?
సుఖదుఃఖములలో భాగమందెదము.

గృహములన్నియూ కళాహీనమై
దుమ్ము ధూళితో ఎలుకల మయమై
జపహోమములు యజ్ఞ కర్మలు
వంటలు లేక వెలవెల బోవును.

దుర్భర క్షామమునందు గృహములు
పాడుబడినటు కాంతులు మాయును
రాముడు లేనిచో అయోధ్య - "అడవి"
రాముడున్నచో అడవియె అయోధ్య.

పాడుపడిన ఈ అయోధ్య నగరము
కొడుకుతో కలిసి కైకే ఏలును
రామ సన్నిధి స్వర్గ ధామమై
అరణ్యమైనను సుఖముగ నుందుము."

మనలను చూచి క్రూర మృగములు
ప్రాణ భయమున పరుగిడిపోయి
మనము వదలిన అయోధ్యయందు
మనుగడ సుఖముగ కొనసాగించును.

జనవాక్యంబులు రాముడు వినెను
దీరోధాత్తుడు చలించలేదు
మత్తేభము వలె ముందుకు నడచి
దశరథ విభుని భవనము చేరెను.

చెంతనె వున్న సుమంత్రు గాంచెను
రాక తెలుపుమని రాముడు కోరెను
నిట్టూర్పులతో బరువగు గుండెతో
అడుగులు తడబడ లోనికి నడచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

34 రాముని నిశ్చయము మారదని దశరథుడు తెలియుట

తామర రేకుల కన్నులవాడు
సన్నని నడుము అందములొలికే
ధర్మాత్ముడు శ్రీరాముడు మంత్రితో
తన రాకను అట తెలుపగ కోరెను.

"రామా-రామ"- నామ స్మరణతో
దుఃఖ తప్తుడై ప్రభువుండగను
దిగులు భయములతో ఆ సుమంత్రుడు
కరములు మోడ్చి నమస్కరించెను.

రాముడంపగా దుఃఖమునున్న
సుమంత్రుడంతట లోనికిబోయి
నిట్టూర్పులలో కలత నిండిన
దశరథరాజును గాంచెనచ్చట.

సుభాశీస్సులు - చల్లగ పలుకుచు
మెల్లగ ప్రభువుకు వార్తను చెప్పెను
"దర్శనమ్ముకై రాముడు వచ్చెను
దానధర్మములు చేసి వచ్చెను.

రాహు వాతబడు చంద్రబింబమై
నివురుగప్పిన అగ్నిహోత్రమై
నాచు నిండిన తటాకమన్నటు
మనసు కలతపడి ఉండెను రాజు.

వనవాసమునకు బయలుదేరుచు
రవివలె తేజము నిండిన రాముడు
సతి సోదరులతో కలసి వచ్చెను
దర్శనమిడుడు ధర్మమూర్తికి."

ధర్మనిరతుడు సత్యసంధుడు
సంద్రమువలె గంభీరుడు రాజు
నింగిని పోలెడి నిర్మలమూర్తి
తన భార్యలను రప్పించమనె.

ఆనతి వినిన సుమంత్రుడపుడు
వారందరిని రప్పించగను
వనవాసమువిని కంటనీటితో
వగచుచు వచ్చిరి రాజువద్దకు.

తండ్రి ఆనతి మంత్రితెలుపగ
లోనికి నడచెనురామచంద్రుడు
ముకుళిత హస్తములున్నరాముని
ముందరగాంచెను దశరథరాజు.

సీతా లక్ష్మణు లిద్దరుకూడా
రాముని వెంబడి నడచుచువచ్చిరి
దుఃఖము నిండిన దశరథరాజు
ఎదుట గనేగి మూర్ఛిలపడెను.

రామలక్ష్మణులు పరుగిడివచ్చిరి
రోదననిండి సతులు వచ్చిరి
ఆభరణంబుల ధ్వనుల-ఏడ్పుల
కంపించినదా రాజ భవనము.

రామలక్ష్మణులు సీతాదేవియు
సపర్యచేసిరి దశరథరాజుకు
స్పృహవచ్చినది అయోధ్యనేతకు
రాముడుపలికెను అప్యాయముగ.

"ఓ మహరాజా! ప్రభువులు మీరు
మీ ఆనతితో దండకవనికి
బయలుదేరితిమి వనవాసముగా
సీతయు లక్ష్మణుడనుసరించిరి.

వలదని చెప్పిన వినకున్నారు
వెంటవచ్చుటకు అనుమతినీయుడు
విధాత-జనులకు భూమిని తిరుగగ
ఆనతిచ్చినటు అనుమతి నీయుడు".

వనవాసమునకు సాగుచునున్న
తనయుని గాంచి తండ్రి పలికెను
"వరముల నిచ్చి మోసపోతిని
వనముల కేగక రాజ్యము నేలుము."

వినయ శీలుడు ధర్మమూర్తియగు
రాముడు పలికెను తండ్రితోనపుడు
"బహుకాలమ్మే అయోధ్య నేలుచు
సత్యవర్తులై యశము గడించిరి.

అసత్య దోషము నావల్లను మరి
మీకు కలుగక నే నడువవలె
అదేవిధముగ మీవల నాకు
అఘము కలుగక మీరు చూడవలె.

పదునాల్గేండ్లు యిట్టే గడుచును
తొమ్మిదేండ్లును ఆపై అయిదు
అడవుల గడపి అడుగిడి పురమున
పదములనంటి యశము గడింతును".

ధర్మవర్తుడై దుఃఖ తప్తుడై
రాజు ఉండగా కైకాదేవి
త్వరగా అడవికి పంపమనుచును
పలుకుచుండెను రాజుతో మెల్లగ

ఆప్యాయముగ రాజు పలికెను
"రామా! సాగుము వనవాసమునకు
తిరిగివచ్చి ఈ ధరను ఏలుము
ఇహపర సౌఖ్యము లమరును నీకు.

సత్యసంధుడవు సద్గుణయుతుడవు
ధార్మికమూర్తివి రఘుకుల శశివి
వనవాసమ్ము మదిలో నిలచెను
వలదని చెప్పి మాన్పగవశమా!

నేటిరాత్రి ఇట నిలువుము రామా!
కన్నులార నిను గాంతును రామా!
మాతాపితరుల మా ఆనందము
మాదరి నీవీపూట ఉండుట

పరలోకములో నాకు సౌఖ్యమిడ
రాజ్యభోగమును వదలుచుంటివి
అడవుల ఇడుమలు కోరుకొంటివి
ఒరులెవ్వరు-ఇల-నీ సరిరారు.

సత్యవచనమిది రామా వినుము
అడవికి పంపే కోరిక లేదు
నిలువునకాల్చెడి నిప్పేకైక
నన్నీవిధముగ మోసముచేసెను.

అప్పటి వరము కోరుట ఇప్పుడ?
తప్పనిసరియని పట్టుపట్టుటా?
తనయునైనను అడవికి పంపుట
కైక గుండెలో క్రూరత్వమిది.

వంశాచారము మంటగలిపెను
జ్యేష్ఠకుమారుని అడవికి పొమ్మనె
ఆమె కోరిక తీర్చుటకొరకై
కదలుచుంటివి కాననసీమకు."

కంటినీటితో దశరథరాజు
కన్నకొడుకును చూచుచుండగా
రాముడు పలికెను వినయము నిండి
దృఢనిశ్చయమును తెలియబరచెను.

"తండ్రీ! మీరు నా విషయములో
వంతనొందుట ఎంతయు తగదు
సుఖములు నిరతము యివ్వలేరుగద
నేనాసుఖములు వదలివేసితి.

వనములకేగుట నా నిశ్చయము
చెదరని నిర్ణయమది మహరాజా!
తల్లి వరములు తీర్చుట ధర్మము
తండ్రి యాజ్ఞ తలదాల్చుట ధర్మము.

రాజ్యమునేలగ కోరికలేదు
సుఖములు నామది కోరుటలేదు
మీ ఆనతి నెరవేర్చుట ధ్యేయము
దిగులుతో అశ్రులు రాల్చగవలదు.

గంభీరమగు కడలి ఎంతయు
కలవరపడదు-అంతటి మీరు
సత్యవ్రతముతో శోభిలువారు
ఆడితప్పుట నే వినలేను.

తండ్రి యాజ్ఞ తలదాల్చుట మోదము
కష్టపడెదనని కాదనవలదు
అసత్య దోషము మీకు వచ్చుటది
సహించలేను సెలవీయుడయా.

సత్యముపైన ఆన చేసితి
నా సుకృతమున బాస చేసితి
నిలబడనిచట ఒక క్షణమైనను
తల్లి కోరినది-వల్లె యంటిని.

సత్యవ్రతముకై సర్వసుఖములు
సునాయాసముగ వదలుకొందును
కావున రాజ్యము వదలుటన్నది
ఘనకార్యమ్మది కానేకాదు.

సురలకు సైతము జనకుడు దైవము
కావున తండ్రే నాకు దైవము
వనవాసమును పూర్తి చేసుకొని
దర్శించెదను ధర్మప్రభువును.

జానకితోను లక్ష్మణుతోను
వన సౌందర్యము ముదముగ తోచును
మదిలో దిగులును వదిలి-మీరిక
సుఖముగ నుండుడు ఓ మహరాజా!"

తల్లుల దుఃఖము తీర్చవలసిన
మీరే దిగులుతొ వంతనొందెదర?
సిరిసంపదలతొ శోభిలు రాజ్యము
భరతునికీయుడు చల్లగ నేలగ.

రాముని మాటలు విని దశరథుడు
దుఃఖము పొంగి పెద్దగ ఏడ్చుచు
గుండెకు తనయుని హత్తుకొనుచును
ఆగలేక తా మూర్చిలిపడెను.

కైకేయితప్ప-మిగిలినవారు
బిగ్గరగా రోదించి రప్పుడు
అంతయు గాంచి మంత్రి సుమంత్రుడు
దుఃఖము ఎగసి మూర్చిలిపడెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

35 సుమంత్రుడు కైకకు హితవు చెప్పుట

స్పృహ తప్పిన ఆ సుమంత్రునకును
తెలివి వచ్చెను ముఖము ఎర్రబడె
దశరథజేని హృదయము తెలిసెను
మదిలో బాధను తెలుపనెంచెను.

ములుకుల పలుకుల ముద్దులరాణికి
మదిలో వ్యధ కలిగించ నెంచెను
ఆమె మనస్సును అందరి ముందర
తేటతెల్లము చేయగ పలికెను.

"ఓ మహారాణీ! జగతి కంతటికి
దశరథరాజు ప్రభువని తెలియద ?
వారి మాటలే కాదంటిరి గద
మీకసాధ్య మిల లేనేలేదు.

ఇంద్రుని పోలిన అజేయు డాతడు
హిమగిరి పోలిన నిశ్చలు డతడు
క్షోభకు లొంగని సంద్రము బోలును
దుఃఖ తప్తునిగ చేసిరి మీరు.

ప్రభువు మనుగడ సాగనీయరో!
వంశనాశము చేసి వేతురో -
అమ్మా - ఆతడు సద్గుణ యుతుడు
మనకందరకు పోషకుడమ్మా !

కోటి కొడుకులను పెంచుటకన్న
కూరిమి పెనిమిటి సేవలు మిన్న -
అది యే ధర్మము తెలియద మీకు !
రాజాజ్ఞత మరి జ్యేష్ఠునిదే కద.

వంశాచారము మంట గలుపుచు
భరతునిచే భువి నేలించినచో
రాముని వెంబడి సాగెద మమ్మా !
వివేకులెవ్వరు అయోధ్య నుండరు

మీ కోరిక విని పుడమి యింకనూ
చీలకపోవుట ఆశ్చర్యమ్మే -
బ్రహ్మ ఋషులు తమ శాపతాపముల
చంపక మిమ్ముల బ్రతుక నిచ్చిరా!

మధుర ఫలములను మామిడి యిచ్చును
ఎరువులు వేసిన - వేప ఈయదు
పట్టపు రాణిని మించి మిమ్ములను
ఆదరించుటకు ఫలమిపు డొసగిరి.

ఉన్నతవంశమునందున పుట్టియు
తల్లిగుణములతొ ఉద్భవించిరి
మీ అమ్మగారి వృత్తాంతమంతయు
లోకవిదితము తెలియబరతు విను.

ఒక మహనీయుడు మీ జనకునకు
సర్వప్రాణుల భాషలు నేర్పెను
ఒక దినమున మీ నాయనగారు
చీమల సంభాషణ విని నవ్విరి.

నవ్వుకు కారణమడిగెను భార్య
తనను గూర్చి యే నవ్వెననుకొని
మరి మరి అడిగెను పట్టుబట్టెను
వలదన్నను మరి వినదా తల్లి.

భాషను నేర్పిన మహానుభావుని
విషయము అడుగగ ఆ మహనీయుడు
ఆ రహస్యము తెలియబరచిన
తలపగిలి మరి చత్తువు అనెను.

చెప్పిన చత్తును అనె మహరాజు
చెప్పి చావమనె ఆ యిల్లాలు
మరియొక మార్గము లేదని తెలిసి
బయటకు గెంటెను దుష్టరాణిని.

నీ తల్లిని మరి బయటకు గెంటగ
సుఖపడెనమ్మా నీదు జనకుడు
మూడుమూర్తులా తల్లికి తగిన
ముచ్చట గుణముల మూర్తివి నీవు.

రామచంద్రునికి పట్టము కట్టగ
నిర్ణయించెను దశరథరాజు
వారి మాట మరి చెల్లకపోయిన
అపకీర్తి గదా ఆలోచించవ!

రాముని వనవాసమ్మని వినిన
ప్రజలు దుఃఖమున మునిగిపోయిరి
వారందరిని సంతసపరచుడు
పాపులు చెప్పిన బోధలు వినకుము

భూవిభుడైన దశరథరాజు
మీకు విభుడని మరువకు తల్లీ!
రాజ్యము కన్నను మిన్నగునట్టి
సిరిసంపదలతొ వరములు తీర్చును.

మోసముచేసి పొందిన వరములు
చెల్లించునని ఆశపడకుమా!
రాముడు జ్యేష్ఠుడు రమ్యగుణాఢ్యుడు
ధర్మ రక్షకుడు లోకహితుండు.

సదాచారుడు దానగుణాఢ్యుడు
ధరణి నేలగా యోగ్యుడాతడు
పట్టాభిషేకము జరుగనీయుము
ధర్మ హానిని కలుగనీయకు.

వనవాసమ్ము ఆగకపోయిన
నీ కపవాదు వచ్చి తీరును
జ్యేష్ఠ కుమారుని రాజుగ జేసి
దశరథరాజు తపసుకు వెడలును."

సుమంత్రుడాడిన పలుకుల కెంతయు
చలించలేదు కైకాదేవి
మది కాఠిన్యము కనబడుచున్నది.
జంకక గొంకక నిలబడి యున్నది.

॥శ్రీరఘురామని॥

36 రాముని వెంబడి సిరిసంపదలను పంపెదనని దశరథుడు అనుట

మాట తప్పక మథనపడుచును
కంట నీటితో దశరథ రాజు
సుమంత్రు గాంచి ఆనతిచ్చెను
రత్న రాసులను రామునికిమ్మనె.

చతురంగమ్ములు అస్త్ర శస్త్రములు
రాముని వెంబడి పంపుము అనెను
ఆశ్రితులను మరి అశ్వక సేనల
వర్తకులను మరి నర్తకులందర.

గాయకులను మరి అందగత్తెలను
త్రోవను చూపెడి బోయవాంద్రను
రాముని అడుగుల నడచెదమనెడి-
జనులందరినీ వెంట పంపుమనె"

వారందరికి వలయు వస్త్రములు
సంబారమ్ములు సొమ్ములు యిమ్మనె
"ధనాగారము ధాన్యాగారము
రామునివెంట పంపివేయుము.

సౌకర్యములు వెంట పంపిన
అడవుల రాముడు సుఖపడగలడు
పుణ్య నదులలో స్నానము చేయుచు
ఋషుల నడుమన వసించగలడు.

భోగ భాగ్యముల వనవాసమ్మును
రామచంద్రుడు చేయగవలెను
భుజబలముతో ఈ అయోధ్యపాలన
భరతకుమారుడు చేయగవలెను.''

రాజు ఆనతిని విన్నది కైక
దిగులుతో గొంతు తడి యారినది
బిక్కమొగముతో రాజును గాంచి
లజ్జ వదలి తా పలికెను అపుడు.

"ఓ మహరాజా ! రాముని వెంబడి
సర్వస్వమును పంపివేయుచు
జనులందరిని పంపినచో యిక
మిగిలిన దేనిని భరతుడు ఏలుట ?

అట్టి అయోధ్యను భరత కుమారుడు
ఎంతమాత్రము గైకొనడయ్యా"
అనుచు పలికిన కైకను గాంచి
ఆవేశముతో పలికెను రాజు.

చతురంగ బలములను పంపకూడదని
వరములో నన్ను అడుగలేదు కద !''
సూటిగ రాజు వేసిన ప్రశ్నకు
తికమకపడి ఆ కైక పలికెను.

కైక కోపము ఇనుమడించెను
రాజుతో పలికెను "ఓ మహరాజా
తమ పూర్వీకుడు సగరుడు-తనయుని
వెడలగొట్టినటు పంపుడు రాముని."

గట్టిగ అరచెను దశరాథ రాజు
ఏవగించుకొని రందరు కైకను
అంతట వృద్ధుడు, యోగ్యుడు అయిన
సిద్ధార్థుడను మంత్రి పలికెను.

"అమ్మా కైకా! సగరతనూజుడు
అసమంజుడు అతి క్రూర కర్ముడు
అయోధ్యలోని పసిపిల్లలను
సరయూ నదిలో త్రోసి, మురిసెను.

దుష్టుని వేడుక భరించలేక
మొరపెట్టిన తన ప్రజల హితముకై
తనయుని తరిమెను సగరభూపతి
అట్టిశిక్షనిడె తన తనయునకు.

అసువులతో ఆ అసమంజుడట
అడుగిడరాదని ఆనతి నిడెను
ఆలితో ఆతడు అడవులయందు
ఇడుమలబడుచు గడపెను కాలము.

అంతటి శిక్షను వేయుట కొరకై
రాముడు చేసిన తప్పిదమేమి ?
దోష రహితుడు రామచంద్రుడు
దోషమొక్కటియు ఎంచలేవునువు.

నిరపరాధికి శిక్ష వేయుటని
నిలువున కాల్చే అధర్మమగును"
అనుచు పలికిన మంత్రి మాటలకు
రాజు పలికెను కైకను చూచి.

"దుష్ట బుద్ధివి మూర్ఖురాలవు
మంచి చెడ్డలు తెలియగ నేరవు
మంత్రి పలికిన మాటలు నచ్చవు
సన్మార్గంబును వదలివేసితివి.

కైకా! రాజ్యము వదలివేసితి
నీ తనయునితో ఏలుము స్వేచ్ఛగ
రాముని వెంబడి నడచెద నేను"
అనుచు పలికెను దశరథ రాజు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

37 వశిష్ఠుడు కైకకు హితవు చెప్పుట

మంత్రి పలుకులు రాముడు వినెను
భక్తి వినయముల తండ్రితొ పలికెను
"ఓ మహరాజా! భరతునికొరకై
సర్వభోగములు వదల నుంటిని

అడవుల యందు కందమూలములు
తినుచు గడిపెడి నా సేవలకై
పరిచారకులు సేనలు ఎందుకు
నిరాడంబరము కావలసినది.

మత్తేభమును దానము యిచ్చి
కట్టుతాడునా-నే కోరునది
సర్వస్వమును భరతుని కీయుడు
నారబట్టలు నాకు ఒసగుడు.

కందమూలములు త్రవ్వి తీయుటకు
పారయు గంపయు కావలసినవి"
అనుచు రాముడు పలుకుచుండగా
నారబట్టలు తెచ్చెను కైక.

సంకోచమ్ము మదితో లేక
సంతోషమ్మును కనబడునటుల
ఆ ముగ్గురికి నారబట్టలు
కైక యిచ్చెను ధరించమనుచు.

రామలక్ష్మణులు అప్పటికప్పుడు
నారబట్టలు ధరించినారు
సీత మాత్రము నారబట్టలను
చూచి నిలచెను దిక్కుతోచక.

ముతక బట్టలు అతి చిన్నవవి
మేను దాచగా శక్తి చాలనివి
సిగ్గుతొ వంచిన తలతో జానకి
ధరించ నెంచెను ఆ వల్కలములు.

కట్టుకొనుట కవి లొంగకపోయెను
కంటనీటితో రాముని గాంచి
"నాథా! వీటిని తాపసాంగనలు
ఎటుల ధరింతురొ తెలియకున్నది."

అంతట రాముడు వాటిని దీసుకు
చీరపైననే కట్టి చూపగను
ఆ దృశ్యము గని అచ్చటి స్త్రీలు
గుండె పగులునటు ఏడ్చిరి గట్టిగ.

వారందరును ముక్తకంఠమున
సీతను అచటే ఉంచగ కోరిరి
"తండ్రి యానతిని కానకు కదలే
రామా! సీతను ఉంచుము ఇచటే "

మంగళ కారిణి ముందర వున్నచో
మా ప్రాణములు నిలచును రామా!
నిన్ను వేడినను - నీవిట నుండవు
సీతనైన మా ముందర ఉంచుము.

ఉలుకక పలుకక కైకనిలచెను
విషయము సర్వము గ్రహించినట్టి
కులగురువైన వశిష్టమహాఋషి
కోపము నిండి కైకతొ పలికెను.

"కేకయపుత్రీ! నీకిది తగదు
దుర్మార్గమునకు పాలుపడితివి
దశరథవిభునే మోసగించితివి
వంశనాశనము చేయనెంచితివి.

ఇంతచేసినను చాలదనుకొని
సీతను యిడుమలపెట్టనెంచితివి
సీత ఇప్పుడు రాణియగును విను
భర్తదైన సింహాసన మెక్కును.

భర్త ఆత్మగా భార్య ఎంచబడు
వేదవాక్యమిది - తెలియుము నీవు
రామచంద్రుని ఆత్మ స్వరూపము
రామపత్ని ఈ ధర నేలవలె.

కైకాదేవీ, - కోడలు సీతను
నారచీరలు ధరించమందువ?
మేలగు వలువలు భూషణంబులు
నీవు కోడలుకు ఈయవలెను గద.

దశరథవిభుని తనయుడైనచో
భరతుడు రాజ్యము ఒల్లడు వినుము
నిన్ను తల్లిగా గౌరవించడు
నీ వాత్సల్యము అతనికి హాని.

వంశాచారము భరతుడు త్రెంచడు
రాముడు వనముల వున్నటు వినిన
నారచీరలతొ శత్రుఘ్ననితో
రామసన్నిధిని గడుపనెంచును.

రాముని వనవాసమ్ము కోరితివి
సీతకు ఆ నియమమ్ము లేదుకద
కావున సీత ఆభరణమ్ముల
అనుసరించనగు రామచంద్రుని."

వశిష్ఠు పలుకుల కైక చలించదు-
వనవాసమ్మే సీత నిర్ణయము-
భర్త మనస్సును తెలిసిన సీత
నారబట్టలు ధరించి నిలచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

38 నారబట్టలు ధరించిన సీతను గురించి దశరథుని వేదన

రామపత్ని ఆ జనక రాజసుత
పరమపతివ్రత అతిసుకుమారి
నారచీరలు ధరించి నిలువగ
కంటనీటితో కుమిలిరందరు.

దుఃఖతప్తుడై దశరథభూపతి
కీర్తిప్రతిష్టలు - బ్రతుకుపైననే
ఏవగింపుతో పలికెను కైకతో
ఉరుమునట్లుగా పలికెను కైకతో.

"అతిసుకుమారి జనకుని తనయ
వనవాసమ్ము తెలియని బాల
సుఖపడ సిరిగల సుమలత-సీత
నారచీర లెటు ధరించగలదు.

ఇందరిముందర ఈ పతివ్రత
నారచీరలతో ఋషి పత్నివలె
నిలబడియున్నది గుండెకరుగదా
ఏమపకారము చేసెను సీత.

రాముని వెంబడి నారచీరలతో
సీత వెడలునని వరమిడలేదు
భర్త అడుగుల సీత నడచినచో
సర్వభూషితగ అనుసరించవలె.

కైకా - నాకు రోజులు తీరెను
కావున వరములు తీర్చెదనంటిని
పువ్వు పుట్టి అది వెదురు చెరచినటు
నా శపథము నను కాల్చుచున్నది.

పాపివి నీవు - దుష్టస్వభావివి
సీతారాములు కలలోనైనా
నీ కపకారము చేసిఎరుగరు
ఎందుకు పాపము ఒడిగట్టెదవు.

రాముని పొమ్మని కోరుకొంటివి
చాలదన్నటు - సీతను కూడా
నారచీరలతో పంపుచుంటివి
నీ కోర్కెలలో భాగము కాదది."

గుండె చించుకొని పలికెను రాజు
కంటనీరది కురియుచున్నది
కైక మనస్సది కరుగకున్నది
కరుడుగట్టి పాషాణమైనది.

బయలుదేరుచు పలికెను రాముడు:
"తండ్రీ! తాము పరమధార్మికులు
యశోమూర్తి యగు కౌసల్యామ్మ
మిము నిందించక నిలచియున్నది.

దుఃఖజలధిలో మునుగును తల్లి
దరికి చేర్చెడి భారము మీది
కోర్కెల నొసగే ఇంద్రతుల్యులు
నా ఈ కోర్కెను తీర్చుడు తండ్రీ!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

39 కౌసల్య సీతాదేవికి పతివ్రతల నడవడి చెప్పుట

మునివేషములో రామచంద్రుని
ముందర గాంచి మూర్ఛిలిపడికి
దశరథరాజు తన కుమారుని
సూటిగ చూడగలేక పోయెను.

దశరథరాజు తనలో ననుకొనె
"తల్లీబిడ్డల ఎడబాపితినా?
లేగల-తల్లుల నుండి లాగితి
పూర్వజన్మలో ఘాతుకమ్ములగు.

ఇంతక్లేశము భరించుచుంటిని
అసువులెట్టుల నిలచియున్నవో
కాలము-మీదకు రాకపోయినచొ
జీవుడు బొందిని వదలుట జరుగదు.

నిలచిన ధర్మము జ్యేష్ఠ కుమారుడు
అగ్నితేజమే రామచంద్రుడు
నారవల్కలము లమరియుండగా
నా ప్రాణములు పోలేదేమి."

రామా! అనుచు పిలవనెంచెను
మాట గొంతులో నిలచిపోయెను
అతికష్టముతో సుమంత్రు పిలచి
కంట నీటితో చెప్పెను రాజు.

"మంత్రి సత్తమా! రథమును తెమ్మ
రాముని దింపుము వలయుచోటను
సద్గుణయుతుని పంపుచుంటిని
గుణవంతుని కిది సన్మానంబగు."

రాజు ఆనతిని సుమంత్రు డపుడు
రత్నభూషిత స్వర్ణ స్యందనము-
జాతి గుఱ్ఱములు పూన్చిన రథము
అతి తొందరలో సిద్ధము చేసెను.

మేలగు వలువలు ఆభరణమ్ములు
పదునాలుగేండ్లకు సరిపడునట్టుగ
సీతకు ఇమ్మని ఆనతి నిడగా
కోశాధ్యక్షుడు తెచ్చెను వాటిని.

ఆభరణమ్ములు అలంకరించుకు
ఆ భవనమ్మున సీతాదేవి
బాలభానుని వన్నెగ తోచెను
లక్ష్మిగ తోచెను చూచువారికి

కౌసల్యమ్మ ముందుకు వచ్చి
గుండెకు సీతను చేర్చుకు పలికెను
"అమ్మా! ఇలలో స్త్రీలందరును
సుఖముల-భర్తను గౌరవింతురు

ఇడుములయందు తమ పెనిమిటిని
సాధారణస్త్రీ లెక్కచేయదు
కలహమ్ములతో కాపురంబును
కూలద్రోయుటకు వెరువరు వారు.

అగ్ని సాక్షిగ పెండ్లి యాడిన
భర్తను వారు గౌరవించరు
దుష్టస్వభావులు వారిలవుందురు
పతివ్రతలు మరి కొందరుందురు.

పతియే గతియని తలంచుచుందురు
సత్యవర్తులై చరించుచుందురు
సదాచారములు అనుసరింతురు
గురుజనములను గౌరవింతురు.

పతియే దేవుడు అనినమ్మెదరు
అమ్మా సీతా! నా కుమారుడు
ధనికుడైనను కాకపోయినను
నీకు మాత్రము పెనిమిటియగును.

అడవుల కంపితి మనుచు తలంచి
అలక్ష్యపరచకు నా కుమారుని
రాముడు నీకు దేవుడే సుమా!"
అనుచు మెల్లగా చెప్పిన దామె.

ధర్మబద్ధముగ అత్త పలుకగా
కరములు మోడ్చి సీత పలికెను
"అమ్మా! మీదగు ఆనతి నెపుడును
శిరసున దాల్చి నడచుకొందును.

భర్త విషయమున నడచు విధంబు
జననీ జనకులు చెప్పిరి-వింటిని
సాధారణమగు అతివ మాదిరిగ
తలంచవద్దు పతియే గతియగు.

వెన్నెల - చంద్రుని విడువనట్లుగా
నా ధర్మమును విడువనుతల్లీ!
భర్త అడుగుల నడచెద నేను
కష్ట సుఖములలో కలిసి వుందుము.

తంత్రులు లేని వీణ మ్రోగదు
చక్రములుండని రథము నడువదు
నూర్గురు కొమరులు కలిగిన కానీ
భర్త దూరమై స్త్రీ సుఖపడదు.

తండ్రియు కొమరుడు మితముగ నిత్తురు
అమితముగా మరి యిచ్చును భర్త
పతివ్రతా ధర్మమ్ములన్నియు
తెలిసికొంటిని పెద్దలు చెప్పగ.

పతియే దేవుడు పూజలు చేతును
అలక్ష్య పెట్టను నమ్ముము నన్ను"
అనుచు వినయముగ సీత పలుకగా
ఖేద, మోదముల ఏడ్చెను అత్త.

తల్లులందరిలో పూజ్యురాలగు
కౌసల్యమ్మకు ప్రదక్షిణించి
నమస్కరించి రాముడు పలికెను
"అమ్మా! నీవు దుఃఖిలవలదు.

నాయనగారి సేవలు చేయుము
ఇట్టే నేను తిరిగి వత్తును
కనులు మూసుకొని తిరిగి తెరువుము
పదునాల్గేండ్లు గడచి వచ్చును."

అనుచు చల్లగా తల్లికి చెప్పి
మిగిలిన తల్లుల కచ్చట మ్రొక్కి
"తెలియక చేసిన అపచారమ్ములు
ఉన్నచొ నన్ను మన్నించుడనె."

దుఃఖము నిండి ఏడ్చిరి తల్లులు
దశరథ విభుని భవనమంతయు
మంగళ వాద్య ధ్వనులకు బదులుగ
రోదన ధ్వనులతొ నిండిపోయినది.

॥శ్రీరఘురాముని॥

40 రథము వెంబడి దశరథ కౌసల్యలు దుఃఖముతో పరుగెత్తుట

రామలక్ష్మణులు సీతాదేవియు
దశరథ విభునకు నమస్కరించిరి
సతి సోదరుల వనవాసముకై
తండ్రి యానతిని గొనెను రాముడు.

దుఃఖము నిండి రామచంద్రుడు
శోక తప్తయగు తల్లిని గాంచెను
సీతతొ కలిసి ఆ సుకుమారుడు
తల్లి పదములకు ప్రణామముంచెను.

కౌసల్యమ్మకు వందనముంచి
తల్లిని గాంచెను లక్ష్మణమూర్తి
సుమిత్ర దుఃఖము పొంగి పొరలెను
పదముల పడిన పుత్రుని లేపెను.

తనయుని శిరసు మూర్కొని పలికెను
"లోక రక్షణకు రామచంద్రుని
కౌసల్యమ్మ కన్నది నాయన
నేను గంటి నిను రాముని సేవకు

సీతారాముల సేవలు చేయుము
నిరతము రాముడు దిక్కగు నీకు
అన్న సేవలు తమ్ముడు చేయుట
ఆచారమ్ము ఇనకులమందు.

దానధర్మములు యజ్ఞదీక్షలు
సర్వస్వమును త్యజించివేయుట
అన్నకొరకు తన తమ్ముడు చేయుట
ఆచారమ్ము ఇనకులమందు.

రాముడె-దశరథమహారాజనుకో
సీతమ్మను గని-నేనే-అనుకో
అడవియంతయు-అయోధ్యఅనుకో
సీతారాముల కంకితమై పో."

పేరుకు తగిన సుగుణ రాసియగు
సుమిత్ర అచ్చట తన - తనయునకు
కర్తవ్యమ్మటు బోధించినది
విని పరవశమున - నిలచిరందరు.

అంతట మంత్రి సుమంత్రుడు వచ్చి
మాతలి ఇంద్రుని గాంచి పలికినటు
రామచంద్రుని చూచి పలికెను
రథము సిద్ధమని తెలియబరచెను.

"మహానుభావా! శుభములు నీకగు
కోరిక మేరకు రథము తోలుడు
తల్లి కోరిక నేడే తీరును
వనవాసదీక్షకు మొదటిరోజగు."

బంగరు సొమ్ముల మెరిసే సీత
జ్వలించుచున్న అగ్నిహోత్రమన
రామచంద్రుని కనుసన్నలతో
అరుణసూర్యప్రభ అరదము నెక్కెను.

మేరుగిరిని రవికాంతి వీడనటు
రాముని అడుగుల నడచెను సీత
ఆహా! ఆమె పరమ పతివ్రత
నీడగసాగే ధర్మచరిత్ర.

రామలక్ష్మణులు అరదము నెక్కిరి
వివిధాయుధములు పొరలు గంపలు
రాజు ఆనతిని రథమున నుంచిరి
రథము సాగినది ఆ ముప్వురతో.

లక్ష్మణమూర్తీ! చరితాత్ముడవు
అన్నసేవ పరమార్థమంటివి
కైంకర్యమయి సాగుచుంటివి
స్వర్గ ద్వారము తెరచివుండును

అయోధ్యయంతయు కదలిపోయెను
జీవకోటి నిర్ఘాంతపోయెను
ఆగ్రహమ్ముతో గజతురగములు
సవ్వడి చేయుచు తిరిగెను పురమున.

అంతఃపుర స్త్రీలందరు అపుడు
రోదించుచు తమ రాజును చూచిరి
దుఃఖజలధిలో మునిగినరాజు
రామా! అనుచు అరచుచు నడచెను.

పెద్దలు పిన్నలు వయోవృద్ధులు
పరుగులెత్తిరి రథము వెంబడి
రామదర్శనము కోరుచు వారు
రథము నాపమని అరచుచుండిరి.

రాహుగ్రస్తమగు శశిబింబమువలె
తేని ముఖమున కళ తగ్గినది
జన సమూహమును చూచిన రాముడు
వడిగా తేరును తోలగ చెప్పెను.

"ఎన్నాళ్ళకు మా దేవుని చూతుమొ
కన్నీళ్ళతొ యిపుడగపడకుండెను
కరుణజూపి ఆ రథమును నీవు
మెల్లగ తోలుము మంత్రి సుమంత్రా!"

రామదర్శనము కోరుచు జనులు
తేరునాపమని అరచెడి అరపుల
కాదని - వేగము పెంచలేకను
మథనతొ రథమును మెల్లగ త్రోలెను.

గుండెలు బరువై అరచిరి కొందరు
కైకకు గుండియ లేదని రందరు
"కౌసల్యమ్మకు గుండియ పగలద
లేదా ఆమెది ఇనుప గుండియా?

తేరు నడవగా లేచిన దుమ్ము
జనుల బాష్పముల తడసి అణగినది
అరచుచు ప్రజలు రథము వెంబడి
పరుగులెత్తుట రాజు చూచెను.

చేప తాకిడికి నదిలో కమలము
నీటి బిందువులు రాల్చినట్లుగా
కాంతల ముఖకమలమ్ముల నుండి
రాలుచున్నవి బాష్పధారలు.

దుఃఖభారమును భరించలేక
నరికిన తరువై రాజు కూలెను
రామా! రామా! కౌసల్యాయని
అరపులు రోదన మింటికెగసెను.

తల్లియు తండ్రి రథమునందుకొన
పరుగిడి వచ్చుట రాముడు గాంచెను
కన్నకుమారుని హృదయము కరగెను
కానీ ధర్మము బంధించినది.

బంధీకృతయగు అశ్వపుపిల్ల
తల్లి గుఱ్ఱమును చూచు చందమున
రెప్పల నెత్తగ రామచంద్రుడు
బాధతొ గాంచెను తల్లిదండ్రులను

అంకుశ పోటును తిన్న దంతివలె
ఎంతో బాధకు గురియైనాడు
దుఃఖము నణచుకు మంత్రి సుమంత్రుని
వడిగా తేరును సాగనిమ్మనె.

లేగకోసమై పరుగిడు గోవుగ
పట్టపురాణి పరుగిడుచున్నది
"రామా! సీతా! లక్ష్మణమూర్తీ!"
ఉనికి మరచి తానరచుచు పరుగిడె.

దశరథుడంతట అతిబిగ్గరగా
రథము నాపమని అరచుచుండెను
త్వరగా సాగగ రాముడు చెప్పెను
సందిగ్ధములో పడెను సుమంత్రుడు.

విషయము తెలిసి రాముడు పలికెను
"వారి అవస్థను చూడగలేను
ప్రభువు పిలుపది వినబడలేదని
చెప్పి-తప్పుకో సమయ స్ఫూర్తిగ."

సుమంత్రు డంతట జనులందరికి
రథము వేగముగ పోవును అనుచు
తెలుపుచు రివ్వన తోలెను రథమును
ప్రజలు ప్రయత్నము మానకుండిరి.

మంత్రులు అప్పుడు రాజుతొ పలికిరి
"ప్రయాణమ్ముగా సాగెడివారు
త్వరగా రావలెనని కోరినచో
ఎక్కువ దూరము సాగనంపరు.

కావున రాజా నిలువుడు ఇచటే"
అనుచు మంత్రులు చెప్పిన మాటల
రొప్పుచు రాజు సతులతొ నచటే
రథమును చూచుచు నిలబడిపోయెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

41 అంతఃపుర స్త్రీల - అయోధ్యవాసుల దుఃఖము

తల్లి పదములకు వందనముంచి
వనవాసముకై రాముడు వెడలగ
అంతఃపురమున స్త్రీలందరును
విలపించిరి శ్రీరామునికొరకు.

"ఇలలో దిక్కు మన కెవ్వరిక
తాపసోత్తముల రక్షకు డెవ్వడు
కన్నతల్లితో సమానమ్ముగా
తల్లులందరిని చూచెడివాడు."

దుఃఖమునున్న స్త్రీల బాధను
విని మహారాజు కృంగిపోయెను
రాముని చూడగ అరచుచు నడచెను
రామా! రామా! అని దుఃఖించెను.

పట్టాభిషేకము ఆగిపోవగ
అగ్నిహోత్రములు రగులుట మానెను
హోమ క్రియలును వంటలు వార్పులు
వదిలివేసిరి అయోధ్యవాసులు.

పశుపక్ష్యాదులు తిండిమానినవి
ప్రేమాదరణలు సన్నగిల్లినవి
రామ కౌసల్యల అభిమానమ్ములు
తలచుకొనుచు దుఃఖించి రందరు.

భార్య మోసముతో పతిని గెలిచెనని
భార్యాభర్తల ప్రేమ తగ్గెను
భార్యకు కష్టము పతి కలిగించెను
అనుచు భర్తలను ఈసడించిరి.

అన్నదమ్ముల అనురాగమ్ములు
ఎండమావులా! అనుచు పలికిరి
రవి తేజమ్మది క్షీణించినది
కడలి గట్టిగా ఘోషతో పొంగెను.

హోరుగాలితో నింగి నిండగా
మబ్బులున్నటు తోచె ఆకసము
దుఃఖ జలధిలో మునిగిరి జనులు
రాముని మిత్రులు మూర్ఛపోయిరి.

స్థాణువులై జనులందరు నిలచిరి
చల్లని గాలి వీచుట మానెను
సూర్యాస్తమయము అయినటు ఎరుగరు
కాంతులు తరిగి నిలచె చంద్రుడు,

ఇక్ష్వాకుల కులతార విశాఖ
ధూమము క్రమ్మి కళ తప్పినది
అశ్విని ఆదిగ నక్షత్రములు
వెలుగులు మాసి వెలవెల బోయెను.

సప్తర్షి మండలము కాంతులు తగ్గెను
నింగిని వెలిగే త్రిశంకు తార
చంద్రబింబమును కలుసుకొన్నది
రాముని రథము సాగుచున్నది.

గురు బుధ గ్రహములు చంద్రుని కలసెను
కుజుడు మొదలగు క్రూర గ్రహముల
కలయిక కలిగెను శశి బింబమునకు
వనవాసమునకు ఆరంభమది.

ఇంద్రుని రక్షణలేని భూమివలె
భయమునందిన పృథివి మాదిరి
రాముని వానవాసమ్మును చూచి
కలవర పడినవి జీవులన్నియు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

42 దశరథుడు దుఃఖతప్తుడై కౌసల్యా మందిరము చేరుట

సాగుచు నున్నది రాముని రథము
నింగి తాకునటు ధూళి లేచెను
దశరథ రాజు కన్నులార్పక
చూచుచుండెను దివ్య రథమును.

సాగిన రథము కనుమరుగయ్యెను
స్పృహను దప్పి మహరాజు నేలబడె
కౌసల్యమ్మ సపర్యలు చేయగ
కనులు తెరచెను కైకను గాంచెను.

అమిత కోపమున ఆ మహరాజు
కైకతొ పలికెను "పాపీ నీవు
దూరము పొమ్ము, నన్ను స్పృశించకు
నీ ముఖమును నే చూడను పొమ్ము.

నా భార్యవు నువు కానేకాదు
నీ బంధువులకు తెగతెంపులివే
అర్థకాంక్షివి అధర్మవర్తివి
నిన్ను వదలితి నేనీ క్షణమున.

ఇహపర సుఖముల నొసగే క్రియలలొ
నా ఇల్లాలుగ పరిగణించను
రాజ్య కాంక్షియై భరతుడు వదిలే
తర్పణాదులను నేను గ్రహించను."

భక్తి మీరగా ప్రభువును లేపి
ధూళిని దులిపి కౌసల్యమ్మ
రాజ మందిరము చేర్చగ రాజు
వెనుక వెనుకకు చూచుచు నడచెను.

తండ్రి మనస్సు తనయుని వెంబడి
తనువు మాత్రము గృహము లోనికి
అడవుల తిరిగే రాముడు-మదిలో
తాపసి వేషము దాల్చి కనబడె.

బ్రాహ్మణ హత్య చేసినట్టుగా
కలిగిన బాధను భరించలేక
ఏడ్చుట మొదలిడె అయోధ్యరాజు
కరగని హృదయము లేనేలేదు.

రాముని రథము ఊరు దాటెనని
విని మహరాజు కృంగిపోయెను
రాహువు మ్రింగిన సూర్యుడాయెను
కౌసల్యమ్మ స్పృహతప్పినది.

"అయ్యో రామా! అడవులపాలా
రాజ్యభోగములు దూరమయ్యెనా
జగన్నాథుడవు అనాథవైతివ!
జనకుని తనయకు ఎంతటి కష్టము.

"కైకా! నీదు కోరిక తీరెను
రాముడు లేక నేనిక బ్రతుకను
పుత్రహీనవై భూమినేలుకో"
దుఃఖమునిండి రాజు అరచెను.

రాజవీథిలో రాజు నడచెను
నిశాహీనమై వీథులున్నవి
దేవాలయములు అంగడులన్నియు
తలుపులు తెరువక మూసియున్నవి.

భక్తి కలిగిన వారందరును
రాముని రథముతో పరుగిడినారని
రాజవీథిలో మిగిలిన వృద్ధులు
చెప్పగ చెప్పిరి దశరథరాజుకు.

మబ్బు మాటుకు రవి సాగినటు
సదనములోనికి రాజు సాగెను
వ్యథతో రాజు పలికెను అపుడు
రామజనని సదనమ్మున చేర్చగ.

"రామునిగన్న కౌసల్యమ్మ
మందిరమందు శాంతి కలుగును"
రాజు కోర్కెను తెలిసి అంతట
రాజును చేర్చిరి ఆ మందిరము.

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తులు
లేని మందిరము శోభలు తరిగెను
తారాచంద్రులు లేని నింగివలె
వెలవెలబోవుచు కనబడె రాజుకు.

"రామా! నన్ను వదలిపోతివా
అక్కున చేర్చుకు ఆనందించెడి
భాగ్యము నాకు కలుగుట కష్టము
అంతవరకు నేనిట మనగలనా."

దుఃఖించుచును ఆ మహరాజు
సొమ్మసిల్లి తా నిద్రలో జారెను
అర్ధరాత్రమున మెళకువ వచ్చెను
కాళరాత్రిగ తోచెను రాజుకు.

కౌసల్యమ్మను పిలుచుచు పలికెను
"నాకిపుడేమియు కనపడకున్నది
చూపు రామునితో నడిచిపోయినది
అంధుడనైతిని ఓ మహరాణీ!

రాముని లాలన చేసిన చేతుల
చల్లని చేతుల నన్ను స్పృశించిన
ఉపశమనమ్ము కలుగును" అనగా
కౌసల్యమ్మ సేవలు చేసెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

43 కౌసల్యమ్మ దుఃఖతప్తయై దశరథునితో పలుకుట

మహార్తుడయి రాజు వుండెను
మరింత కృంగిన రాణి యున్నది
కౌసల్యమ్మ మెల్లగ పలికెను
మదిలో బాధ ప్రభువుకు తెలిపెను.

"విషమును గ్రక్కెడి ఫణివలె కైక
నా కుమారుడు రాముని పైన
మోసమనెడి తన విషమును గ్రక్కగ
తనయుడు అడవుల పాలైనాడు.

కుబుసము విడచిన క్రూరనాగువలె
గృహమున కైక తిరుగుచుండగా
నామది కెంతో భయము కలుగును
ఇంటా బయటా భయపడిపోదురు.

తన కుమారునికి రాజ్యము కోరెను
నా కుమారునికి దాస్య మిడినచో
బిచ్చమెత్తుకొని తినుచు-భరతుని
సేవచేయుచు పురమున నుండును.

దేవతలందెడి హవిర్భాగమును
అసురుల కిడినటు ఓ మహరాజా!
రాజ్యపదవిని రామునికీయక
మనసుకొచ్చినటు కైక కిచ్చిరి.

సుఖపడవలసిన నా సుకుమారుని
సుమలత సీతను లక్ష్మణమూర్తిని
అడవికి పొమ్మని ఆనతి నిడిరి
దిక్కులేనటు చేసివేసితిరి.

నవయవ్వనమున అడుగుబెట్టిరి
రాజ్యభోగముల కర్హులు వారు
కందమూలములు తినుచు బ్రతకమని
కడుఇడుమల పాల్జేసిరి మీరు.

ఇప్పటికిప్పుడు పదునాల్గేండ్లు
గడచిపోయి నా రాముడు వచ్చిన
నా కానందము కలుగును కాదా
అంతటి భాగ్యము ఎన్నటి కమరునో!

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
ఆనందముగా తిరిగి వచ్చుట
అయోధ్య పౌరులు పరవసించుట
నగరి శోభగా నలంకరించుట.

పూలవానలు కురిపించుటయు
ఆ ముగ్గురును ఆనందముగ
విప్రకన్యలకు ఫలపుష్పములిడి
అయోధ్య నెప్పుడు ప్రదక్షిణింతురో.

ఓ మహరాజా! పూర్వజన్మలో
క్రూరకృత్యములు చేసితినేమో
పాలు ద్రావెడి పాపను లాగి
తల్లి స్తన్యములు కోసితినేమో.

మురిపెపు లేగను సింగము గొనినటు
కైకవల్లనే నాకీ కష్టము
ఒకడే ఒక్క బిడ్డడు కలిగెను
సద్గుణరాసిగ ఇలలో వెలసెను.

సర్వశాస్త్రముల పారంగతుడు
అతిసుకుమారుడు జ్ఞానవృద్ధుడు
ఓ మహరాజా! తనయుని వదలి
నే బ్రతుకుట ఎటు సెలవీయుడయా!

రాముని చూడక బ్రతుకగలేను
గ్రీష్మతాపమున భూమి ఉడికినటు
నన్నీ బాధ దహించుచున్నది"
అని విలపించెను కౌసల్యమ్మ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

44 సుమిత్ర, కౌసల్యమ్మను ఊరడించుట

దుఃఖమునున్న కౌసల్యమ్మను
ధార్మికురాలగు సుమిత్ర వచ్చి
చల్లని మాటల అనునయించెను
శోకించుటది తగదని పలికెను.

"సద్గుణయుతుడు రామచంద్రుడు
పురుషోత్తముడు అమిత విక్రముడు
ఇహ సుఖములపై మమతలు వదలి
పర సుఖములపై మనసు నిలపెను.

మన రఘురాముడు వనములకేగుట
సత్యవర్తిగా తండ్రిని నిలపుట
కావున నీవు దుఃఖము వదలుము
లక్ష్మణు కొరకై చింతిలవలదు.

పాపరహితుడు భ్రాతృ సేవకై
అన్న అడుగుల అడవికి నడచెను
సత్కార్యమును తనయుడు చేసెను
వారిరువురకై దుఃఖిల వలదు.

పరమ పతివ్రత జనకరాజ సుత
ధర్మాత్మునకు ఇల్లాలైనది
ధర్మము తెలుసును ఇడుమలుతెలిసియు
భర్త అడుగుల వెంబడి నడచెను.

ధర్మ పథమున సీత నడచెను
ఆమె కొరకు నువు దుఃఖిలవలదు
నీ కుమారుడు సత్య ధర్మములె
పెన్నిధి అనుకొని తలంచినాడు.

రాముని కీర్తి ఇలలో వెలుగును
రమ్య గుణాఢ్యుడు త్వరలో వచ్చును
రాజుగ నేలును ప్రజలందరినీ
రామరాజ్యమది చూతువు తల్లీ.

సూర్యుడు ఎండను తగలనీయడు
సుమగంధముతో వాయువువీచును
తండ్రిగ చంద్రుడు కౌగలించును
రాముని కేమియు బాధ కలుగదు.

మహా యుద్ధమున రామచంద్రుడు
రిపులెందరినో సంహరించగా
దివ్యవరముగా అమోఘాస్త్రములు
రామచంద్రుడు అందెను గాదా !

అంతటి రాముడు శరములు విడువగ
ఎంతటి వారు నిలబడలేరు
గృహమునున్నను అడవుల నున్నను
వీరుడు సుఖపడు-నమ్ముము నన్ను.

రామచంద్రుని ఆనతి భక్తిగ
పుడమి శిరస్సున దాల్చును వినుము
వనవాసమ్మును పూర్తి చేసుకొని
రాజై రాజ్యము చల్లగ నేలును.

సూర్యునికే మరి సూర్యుడు రాముడు
అగ్నిహోత్రునికి అగ్నియే యగు
సంపద కాతడు పెన్నిధి యగును
ప్రభువులందరికి రాముడు రాజు.

కీర్తికి కీర్తి - క్షమకు క్షమయగు
సురలందరకూ దేవుడాతడు
భూతమ్ములకు పెను భూతమ్మగు
రామునిసాటి ఇలలోలేరు.

నారవల్కలము దర్భాసనముల
ధర్మాత్ముడు తా నడవికి నడువగ
అనుసరించిన భార్య మాదిరిగ
రాజ్యలక్ష్మి తా ననుసరించినది.

ధనుర్బాణములు ధరించి ముందర
లక్ష్మణమూర్తి నడచుచుండగ
పురుషోత్తమునికి బాధ కలుగదు
దుర్లభమన్నది వారికి లేదు.

పౌరులందరు దుఃఖము నుండిరి
తిరిగి రాముడు వారిని యేలగ
ఆనందించే సమయము వచ్చును
అజ్ఞానములో పడవలదమ్మా !

మంగళమూర్తీ ! రామచంద్రునికి
ఎట్టి అశుభము కలుగదు తల్లీ
మాకు ధైర్యము చెప్పగ తగుదువు
నీకు ధైర్యము చెప్పుట ఎటుల.

రాముని జననికి దుఃఖము తగునా
రాముని నడవడి సాటి మరెవ్వరు
నింద ఎరుగవు పుణ్యమూర్తివి
రాముడు తప్పక వచ్చును వినుము.

చంద్రుని తీరుగ రామచంద్రుడు
నీ కన్నులలో వెలుగు నింపును
సతి సోదరులతొ సుఖముగ వచ్చును.
స్నేహితులందర జేర్చుకు కనపడు.

మెత్తని కరముల నీ పదములపై
నమస్కరించి రాముడుండగా
మేఘము గిరిని కడిగినట్లుగా
ఆనందాశ్రులు చిలకరింతువు."

సుమిత్ర చెప్పిన చల్లని మాటల
రాముని తల్లి మనసు చల్లబడె
శరత్కాలమున మబ్బుల మాదిరి
దుఃఖము హరించె రామ జననికి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

45 రాముని-పురమునకు మరలమని పౌరుల ప్రార్థన

రాజును, రాణులు, రామునిమిత్రులు
అతికష్టముపై వెనుదిరిగినను
అయోధ్య పౌరులు పట్టువదలక
పరుగిడుచుండిరి రథము వెంబడి.

కంటికి రథము కనబడకున్నను
పోవలదనుచు వెంబడి వచ్చెడి
పౌరుల కపుడు నచ్చచెప్పగా
తేరు మెల్లగ తోలగ చెప్పెను.

రథమును చేరిన ప్రజ లందరితో
ప్రియదర్శనుడు మెల్లగ పలికెను
"ఓ ప్రజలారా! మీ వాత్సల్యము
మరువలేనిది మధురమైనది.

మీరీ ప్రేమను ఆదరమ్మును
భరతునిపైన చూపగ కోరెద
కైక తనయుడని తలంచవద్దు
సద్గుణ యుతుడు భరత కుమారుడు.

మీకు తప్పక మేలు చేయును
పండిన జ్ఞానము కలిగినవాడు
మెత్తగ నున్నను వ్యాఘ్రసమానుడు
రాజగుణములతో శోభిలువాడు.

భరతుడు యువరాజన్న నిర్ణయము
రాజనిర్ణయము-శిరోధార్యము
నే సాగెదను వనవాసముకు
సాగుడు మీరు అయోధ్యలోనికి

నాకై రాజు పరితపించక
కాపాడుకొను భారము మీది
మీరటు చేసిన ముదము నందెద
అనుచు ప్రజలకు రాముడు చెప్పెను.

అంతటిలోనే రథము సాగెను
వినరా ప్రజలు పరుగిడుచుండిరి
కంటనీటితో పరుగులెత్తిరి
తమ ప్రయత్నము వదలకుండిరి.

తండ్రిమాట నెరవేర్చెడి పట్టు
రామచంద్రునిలో గట్టిగ నున్నది
పురముకు రాముని గొనిపోవలెనని
ప్రజలందరిలో గట్టి యోచన.

రామచంద్రుని సద్గుణమ్ములు
రథముకు వారిని బంధించగను
పరుగిడు అరదము వెంబడివారు
పరుగులెత్తిరి రామ హృదయమున

విప్రోత్తములు వయోవృద్ధులు
పరుగిడలేక హయములు వినునటు
"గుఱ్ఱములారా! పరుగిడవలదు
ప్రభువును దూరము చేయగవలదు.

సునిశితమైన చెవులు మీవి కద!
మా మొర మీకు వినబడలేదా
విహారమ్మునకు గొనిపోదగిన.
మీరే రాముని అడవుల విడతుర."

విప్రోత్తముల మాటలు వినెను
గుండియ కరిగెను పురుషోత్తమునికి.
పెద్దలు నడచుట తగదని తోచి
సతి సోదరులతో రథమును దిగెను.

వారిని కలువగ వెనుకకు నడచిన
వ్రతభంగమని రాముడు తలచి
అతి మెల్లగను నడువసాగెను
వచ్చెడివారు కలుసుకొనుటకై

వేదవిదులు వారందరు పలికిరి
"విప్రు లందరము వచ్చుచుంటిమి
స్వేత ఛత్రముతొ వాజపేయులు
వచ్చుచుండిరి గొడుగు పట్టెదరు.

ఓ సుకుమారా! నీ దేహమది
ఎండకు కములుట చూడగలేము
వేదమంత్రముల యెద నిలువకను
కదలుచుంటిమి కారడవులకు.

వేదధనము మాకున్నది రామా!
అది దాచితిమి మా గుండెలలో
పాతివ్రత్యము సతులకు రక్షణ -
నిర్భయముగ నీ వెంట నడచెదము.

నీవు మమ్ములను రావలదన్నచొ
మాతో నగరికి నీవు రావలె
నినుగొని పోక పురమున కేగము
పండిన తలల ప్రార్థన వినుము.

విప్రుల కోరిక వినుట ధర్మము
యజ్ఞ యాగములు చేయనెంచితిమి
నీవులేక మా మనసు నిలువక
మూలపడును మా యజ్ఞ యాగములు

నీవల్లను ఆక్రతువులు ఆగిన
ఆ దోషము మరి నీదగునుసుమా!
దుఃఖమునున్న సర్వప్రాణుల
ప్రార్థన యిది నిను పురముకేగమని

నడువగలిగిన మేము నడచితిమి
నడువలేని ఆ తరువు లన్నియు
నేలను నిలచి వేళ్ళు పెగలక
నిను గని-వంగి ఏడ్చుచున్నవి.

పక్షులు సైతము తినుట మానినవి
పురము కేగమని కోరుచున్నవి"
అటులా విప్రులు కోరుచుండగా
తమసానదిని సమీపించిరి.

విప్రుల కోరిక తీర్చమనునటు
తమసానది తా నడ్డము వచ్చెను
సుమంత్రు డంతట హయముల విప్పి
సేద తీర్చెను నదీ జలముల.

॥శ్రీరఘురాముని॥

46 రాముడు కనబడలేదని అయోధ్య పౌరుల వేదన

తమసాతీరము చేరిన రాముడు
తమ్మునితో తా పలికెను ప్రేమతొ
"సోదర లక్ష్మణ! వనవాసములో
రాత్రి ఇచ్చట గడిపెదమయ్యా!

అయోధ్యనగరిని మన గృహములను
తలంచి దిగులు పడవలదయ్యా!
పక్షుల కూతలు మృగముల అరుపులు
సాయంసంధ్యలొ మూల్గుచున్నవి.

కటికచీకటిలో ఆ కారడవి
బావురుమన్నటు తోచుచుండును
అయోధ్యలోన జనులందరును
దుఃఖతప్తులై యుందురుగాదా.

దశరథ ప్రభువు గూర్చియె దిగులు
అమ్మ గురించి మది కలవరపడు
వారిద్దరును కంట్లు కరగునటు
విలపించెదరని తోచును సోదర.

భరతుడు ప్రేమాదరణకు నెలవు
వారికి ఊరట కలుగజేయును
నీవు వెంబడి వచ్చుట చేతను
సీత రక్షణ తేలిక యగును.

వనభోజనము దొరుకును మనకు
నేను - రాత్రి ఉపవాసము చేసెద
ఈ నది జలములు అతి పవిత్రములు
వీటిని త్రాగెద కడుపు నిండుగ."

సుమంత్రు గాంచి రాముడు పలికెను
హయముల రక్షణ తప్పదు నీకనె
రాముడు అపుడు తమ్ముని తోడుగ
సాయంసంధ్యను పూర్తి చేసెను.

లక్ష్మణు సాయమునంది సుమంత్రుడు
పండి రాలిన పత్రమ్ములతో
సీతారాముల పడకలు తీర్చెను
స్వామి సేవలో మురిసిపోయెను.

సీతారాములు నిద్రలో మునిగిరి
రక్షగ నిద్దరు మెళకువ నుండిరి
లక్ష్మణమూర్తి అన్న గురించి
మది పులకించి చెప్పెను ఎన్నో.

పుణ్యచరిత్రుని మాటలతోను
ఇట్టే గడిచెను రాత్రి యంతయు
తెలతెలవారెను ఆలమందలు
నీరు త్రాగుటకు వచ్చెను నదికి.

రామచంద్రుడు నిద్ర లేచెను
మేను మరచి అట నిద్రలో నున్న
పౌరులందరిని చూచెను రాముడు
సుఖమగు నిద్రలో ఉనికి మరచిరి.

వారిని గాంచి రాముడు చింతిలె
"సోదర లక్ష్మణ! గృహములు వదలి
నాతో వనముకు వచ్చిన వీరు
అలసి సొలసి ఇట నిద్రలో నుండిరి.

వారికివారై అయోధ్య కేగరు
నను గొనిపోగా వెంబడి వచ్చిరి
అసువులనైనా వీడ సమర్థులు
నన్ను వీడనని పట్టుతొనుండిరి.

వారికి మెళకువ వచ్చెడిలోగా
మన మీ స్థలమును వీడుట మేలు."
రాముని మాటలు విని సుమంత్రుడు
శీఘ్రమె రథమును సిద్ధపరచెను.

ఉరుకుల పరుగుల సాగెడి నదికి
అద్దరి తీరము చేరిరి సుఖముగ
కంటకరహితము అయినట్టిది యగు
కాలి బాట కనుపించెను వారికి.

రాముడు చక్కని యోచన చెప్పెను
'మంత్రి సుమంత్రా! మేమిట నుందుము
రథమును వెనుకకు తోలుకుపోయి
వేరు మార్గమున మమ్ముల కలియుము.

వెనుకకు మరలిన గుర్తులు గాంచి
నిద్రలేచిన జనసమూహము
అయోధ్య కేగితినని భ్రమించెదరు
కావున వారు మరలిపోదురు."

మంత్రి సుమంత్రుడు అటులే చేసి
మరలివచ్చి ఆ ముప్పురతోను
శుభసూచనగా ఉత్తరదిశలో
కొంచెము నడిపి ముందుకు సాగెను.

మహారథుడు శ్రీరామచంద్రుడు
సతీసమేతుడు అతిబలవంతుడు
అడవికి రథమున గొనిపోచుండగ
ధీరాత్ముడు తా సుఖముగ కూర్చొనె.

॥శ్రీరఘురాముని॥

47 రథముగానక పౌరుల వేదన

తపోవనముల దిశలో రథము
అతివేగముగా సాగుచున్నది
తెల్లవారినది పౌరులు లేచిరి
రాముని గానక దుఃఖిలసాగిరి.

మొద్దునిద్దరలో మునిగితి మనుచు
వారినివారే నిందించుకొని
ప్రాణసమానము రాముడు లేనిచొ
ప్రాణము లెందుకు అనుచు తలచిరి.

ఎండుకట్టెలు కనబడుచున్నవి
వాటితొ పెద్దచితి నేర్పరచి
మంటల దూకి మరణించెదము
రాముని చూడని తనువు లెందుకు.

వెర్రి ముఖములతొ వెనుకకు మరలిన
ప్రజలందరకు ఏమని చెప్పుట
తగుదుము మేమని తరలివచ్చితిమి
రాముని అడవుల దించి వచ్చితిమి.

మనమా విధముగ చెప్పుట తగునా
భార్యాబిడ్డల కేమి చెప్పెదము
దుఃఖజలధిని ఊరు మునిగినది.
మనసు చెల్లునా మరలివెళ్ళుటకు.

రథము సాగిన గుర్తుల నచ్చట
గాంచిరి కొందరు సాగిరి ముందుకు
కొంతదూరము సాగిన వెనుక
గుర్తులు లేవు తికమక పడిరి.

ఏమియు తోచక చింతలొ మునిగి
చేయున దేమియులేదని తలచి
దీనవదనమున వారందరును
తిరిగి చేరిరి అయోధ్య నగరికి.

గృహముల నడుగిడ మనసులు రాక
కంటనీటితో నిలబడిపోయిరి
రాముడులేని అయోధ్యనగరము
చంద్రుడులేని ఆకాశమ్ము.

రఘుకులతిలకుడులేని అయోధ్య
ఎండిపోయిన కాసారమ్మగు
అతికష్టముతో గృహముల కేగిరి
స్వజనుల గుర్తే మరచిపోయిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

48 రాముని తీసుకురాలేదని స్త్రీ జనము పరుషము లాడుట

భార్యాబిడ్డలు ఎదురువచ్చిరి
రాముని విషయము అడిగిరి వారు
మాటలు రాక మనసు నిలువక
నిలచిరి వెర్రిగ - పలుకకపోయిరి.

రాక తప్పదని-చత్తుము మేమని
పదముల పడి మరి ప్రార్థించినచో
కదలివచ్చును కరుణామూర్తి
చేతకానివారైతిరి మీరు.

శుభవార్తలు మదికెక్కుటలేదు
ఆనందమది అగపడకున్నది
ప్రాణములున్నను అచేతనమ్మై
రామధ్యానమున మూగగ నిలచిరి.

పురుషులందరిలొ ఉత్తమ పురుషుడు
ఒక్క లక్ష్మణుడు కావున అతడు
సీతారాముల సేవకు సాగెను
ఆ యోగ్యత మరి మీకు లేదు కద.

వంటప్రయత్నము చెయ్యరెవ్వరును
నిత్యకర్మలకు విప్రులు లేవరు
వర్తకు లంగడి తెరువకపోయిరి
తల్లులు పిల్లల ముద్దుచేయరు.

సీతారాములు మునిగిన జలములు
పుణ్యతీర్థములు అతి పవిత్రములు
వెంట సాగినచొ కనుల చూచెడి
భాగ్యము నిరతము కలిగి యుండెడిది.

విలపించుచును స్త్రీలు పలికిరి
వారి భర్తలను ఈసడించిరి
"మమ్ముల నంపిన మేమే పోయి
రామచంద్రుని తీసుకరామా!

ఘనమగు తరువులు గొడుగై నిలబడు
తేట నీటిని నదులు ఇచ్చును
పర్వత సానువులామహాత్మునకి
విశ్రాంతికయి పడకలు అగును.

చరాచరము ఆ మంగళమూర్తిని
గుండెనిండుగా ఆహ్వానించును
ముడిచిన పూలతొ పుష్పాంజలితో
వనశ్రీ మంగళకరముగ నిలచును.

ఇష్టదైవమును పూజించినటు
విరిసిన తరువులు పూలు జల్లగా
తుమ్మెద నాదము మంగళగానము
సీతారాముల సేవలొ మురియును.

అంతటి భాగ్యము లేకపోయినది
రాముని తీసుకరాకపోతిరి
రాముని పదములు సోకిన నేలను
అకాలమైనను తరువులు పూయును.

మధుర ఫలములను ఇచ్చు తరువులు
చల్లగ వీచును రామచంద్రునికి
జన్మసార్థకము చేసుకొనునవి
స్వచ్ఛ జలమ్ములు పరుగిడి వచ్చును.

రాముడున్నచో భయమసలుండదు
రాముని విడిచి ఉండగ లేము
కాపురమ్ములను కానకుమార్చి
కనుల గాంతుమా ప్రియదర్శనుని.

సీత సేవలు మేము చేసెదము
రాముని సేవలు మీరు చేయుడు
ఆలసించక బయలు దేరుదము
రామదర్శనము చేసికొందము.

రాముడు లేని అయోధ్య నగరము
వాసయోగ్యము కానే కాదు
నిరతము రాముని తలపుల నిండి
దుఃఖము నిండి జనులిట వుందురు.

అనాథయగు నీ అయోధ్య నగరము
ధర్మదూరమై పోవును రాజ్యము
సిరిసంపదలు కలిగి యున్నను
మనుగడ కష్టము ఈ రాజ్యములో

రాజ్యకాంక్షతో కైకాదేవి
భర్తకు తాను దూరమైనది
జ్యేష్ఠ కుమారుని అడవులకంపెను
దుష్టురాలు మరి అధర్మవర్తి.

కైక-కొడుకుతో రాజ్యమునేలిన
జానిస బ్రతుకే ప్రసాదించును
రాజ్యము నుండుట మావశమవ్వదు
తగునని తోచిన మీరిట నుండుడు.

ఉద్రేకములో పలుకుట కాదిది
బిడ్డల ఆనగ చెప్పుచుంటిమి
ఒడుదుడుకులతో రాజ్యముండును
రాముడు లేని అయోధ్య నుండము.

దశరథరాజు బ్రతుకుట కష్టము
కైకవల్ల మరి నాశము తప్పదు
మూర్ఖులు మీరు జ్ఞానహీనులు
అందువల్లనే తిరిగి వచ్చితిరి.

పదండి అందరమొకటై పోదము
లేదా ఇంత విషము త్రాగెదము
కానిచో అయోధ్య మాటే తెలియని
దూరదేశముల చేరుకొందము.

వృద్ధరాజు బ్రతికుండువరకును
ఉందమన్నను ప్రమాదమదియగు
గొర్రెను కసాయి కిచ్చినట్లుగా
ప్రజలందరను భరతున కిచ్చును.

నీలనీరద శ్యాముడు రాముడు
పద్మపత్ర నేత్రమ్ములు కలిగి
ఆజానుబాహుడు అతి బలవంతుడు
ప్రియదర్శనుడు ప్రియ భాషణుడు.

మొలక నవ్వులతొ పలుకరించును
పురుషోత్తముడు నడచిన నేల
పునీతమై అది శోభలీనును!
అనుచు నగరిలొ అతివలు ఏడ్చిరి.

శోకతప్తులై స్త్రీలుండగను
చూడలేక రవి అస్తమించెను
చీకటి పడినది చైతన్యమది
అయోధ్య నగరిలొ కనపడలేదు.

ఆహితాగ్నుల అగ్నిమండక
అంగడులన్నీ మూసియుండగా
సందడి లేని అయోధ్య నగరము
తారలు లేని నింగిగ తోచెను.

కన్న కొడుకునో తోబుట్టువునో
వెడల గొట్టినటు ఏడ్చి రతివలు
ఆ సమయములో అయోధ్యనగరము
నీరు ఇగిరిన సంద్రము పోలెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

49 శ్రీరాముని రథము కోనలచేరుట

తండ్రి ఆనతి పాలించుటకు
సతి సోదరులతొ వనవాసమునకు
ఆనందముగా సాగెను రాముడు
ప్రకృతి శోభను చూడసాగెను.

పెద్ద గ్రామములు చిన్న పల్లెలు
చక్కని చేలు విరసిన తరువులు
నయనానందము చేయుచుండగా
సాగిన దూరము తెలియకపోయెను.

సీతారాముల గాంచిన ప్రజలు
దశరథ రాజును కైకాదేవిని
తగని కార్యమును వారు చేసిరని
తోచిన విధముగ ఆడిపోసిరి.

జనకుని కూతురు అతి సుకుమారి
అడవులలో తా నెట్లు గడపును
దయాదూరుడై దశరథరాజు
అడవుల ఇడుములపాలు జేసెను.

కోసల రాజ్యము సమీపించెను
"వేద శ్రుతి" యను నది ఎదురైనది
దక్షిణ దిశగా రథము సాగెను
ఆలమందలు అగపడె శుభముగ.

పుణ్య జలముతో "గోమతినది" యది
సంద్రము చేరెడి స్థానము చూచిరి
ముందుకు సాగిరి ఆనందముగా
హంసల గొంతులు మురిపించినవి.

నేత్ర పర్వముగ మయూరమ్ములు
నృత్యము చేయుట చూచిరి వారు
స్యందనదిని ఆ రథము దాటెను
ఇక్ష్వాకువు తానేలిన నేలది.

వైవస్వతమనువు ఆ ప్రదేశము
ఇక్ష్వాకువిచ్చగా నేలెను పూర్వము
ఆ రాజ్యమది అచ్చటి వరకే -
ఆ వివరములు సీతకు చెప్పెను.

రాముడంతట సుమంత్రుతో ననె
సరయూ ఒడ్డున పుష్పితవనముల
తలిదండ్రులతో ఆనందముగా
విహరించుటది ఎన్నటికో మరి.

సరయూ ఒడ్డున వనములయందు
వేటాడుటది ఎన్ని రోజులకొ
అనగా మంత్రి అడిగిన ప్రశ్నకు
తిరిగి రాముడు బదులు పలికెను.

"దోషమైనను వేటను మాత్రము
క్రీడార్థముగా - అభ్యాసముగా
శ్రాద్ధాదులలో తప్పనిసరిగా
నియమమ్ముగను నడుపుచుందురు.

వేటను మించిన వేడుక ఏదియు
రాజులకుండదు గావున పెద్దలు
రాజ ఋషులును వేటను మాత్రము
సమ్మతించిరి మంత్రి సత్తమా!

నాకు మాత్రము వేటయందున
మక్కువ ఎక్కువ లేదు అనుచును-
మాటలు సాగుచు నుండగ నంతట
రథము కోసలను చేరె సుఖముగ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

50 గుహునకు రామ దర్శనము లభించుట

విశాల కోసల రమణీయమ్మది
నగరము వదలుచు రామచంద్రుడు
నగరముయొక్క అధిదేవతలకు
వందనమిడెను ఆశీస్సులకై.

అయోధ్యలో ఆ జనసమూహమున
వీలుపడక శ్రీరామచంద్రుడు
కోసల దాటుచు ఆ సమయములో
కోర్కెతీరగా వందనమిడెను.

"పుణ్యనగరమా! మా వంశములో
పుణ్యపురుషులు పాలించిరి నిను
వీడ్కోలిదిగో - నిను రక్షించే
గ్రామదేవతల ప్రణామమిదిగో.

తండ్రి మాటను తలనుధరించి
వనవాసమునకు సాగుచుంటిమి
తిరిగి వచ్చుచు మున్ముందుగనే
నీ దర్శనము చేసికొందుము"

సజలనయనముల వెంబడి వచ్చిన
ప్రజలను గాంచి పలికెను రాముడు
"నాపై మమత అనురాగముతో
ఎంతో దూరము వచ్చిరి మీరు.

మీ దయకెంతో ఆనందించితి
అతిగా దుఃఖము అనర్థకమ్మది
కావున గృహముల కేగుడు మీరు
మిమ్ముల గాంచిన నాకు దుఃఖమగు."

వారందరును రామచంద్రునికి
ప్రదక్షిణించి నమస్కరించి
బరువగు గుండెల బయలుదేరిరి
నడచుచు, వెనుకకు చూచుచు నడచిరి.

సిరిసంపదలకు నెలవు కోసల
యజ్ఞశాలలు దేవాలయములు
జలాశయములతొ సుందరమైనది
ఆలమందలవి అసంఖ్యాకములు.

సుఖశాంతులతో ప్రజలు ఉండిరి
వేదఘోషలు వినబడుచున్నవి
ప్రతిమహరాజు చూడదగినది
పురుషోత్తముడు వదలి సాగెను.

కోసల దాటి దక్షిణముఖముగ
కొంతసాగగా పావనగంగను
పుణ్యమూర్తి శ్రీరాముడు చూచెను
సతితో కలసి వందనమిడెను.

స్వర్గమర్త్య పాతాళములలొ
త్రిపథగామినిగ వెలసిన గంగను
దర్శించినచో శుభములు కలుగును
శిరసునదాల్చిన పాపము తొలగును.

ఋషులందరు తమ ఆశ్రమమ్ములు
గంగ ఒడ్డున నిర్మించుకొన
పావనగంగకు అలంకారముగ
వన్నెలీనును ముని ఆశ్రమములు.

దేవగంధర్వ అప్సరాంగనలు
మంగళజలముల స్నానము చేతురు
పంకిలమసలేకాని జలములవి
పాప పంకిలము పారద్రోలునవి.

స్వర్గవాసులను ఉద్ధరించగా
గగనమార్గమున దివికి చేరినది
వారందరికీ ప్రీతిపాత్రమై
పునీతులనుగా చేసెను వారిని.

మంగళజలములు జారుచుండగా
మంగళకారిణి అగు నొక తొయ్యలి
గాజుల శోభిలు దివ్యహస్తముల
తప్పెట్లు కొట్టెడి సవ్వడి అయ్యెను.

తెల్లని నురుగు చిరునవ్వులుగా
కొండలజారే జలప్రవాహమది
శోభగజారే జడమాదిరిగా-
సుడులు తిరుగుట నాభిగ తోచెను.

గంభీరముగా నడచు నొక్కపరి
మృదంగనాదము చేయుచు సాగును
వేగము గలిగి వంపుల ఒదిగి
వడిగా సాగును ఆ గంగమ్మ.

నల్లకలువలు కన్నుల పోలును
కమలమ్ములవి చేతుల పోలును
తీరమునున్న తరువుల వరుసలు
మెడలో హారములన్నటు మెరయును.

ఇసుకతిన్నెలు ఘనజఘనములై
వన్నెలపుప్పొడి చందనచర్చగ
మెరయుజలములు మణిహారములై
జలజంతువులు ఆభరణమ్ములు.

సారసపక్షులు చక్రవాకములు
హంసలు ముదముగ ఆడి పాడగ
అడవి ఏనుగులు దిక్కులకెగసే
ఘీంకారమ్ములు సలుపుచుండగా.

సాగరసంగమమునకై సాగే
మదవతి అన్నటు సాగెడి గంగ
విష్ణుపాదమున ఉద్భవించినది
నారాయణునే స్మరించునానది.

మర్త్యలోకమున మంగళమ్ముకై
భగీరథుని బహు ప్రయత్నమ్ముతో
శంకరదేవుని జటాఝూటమున
నిలచిన గంగ నేలకు దిగెను.

ఉరుకుల పరుకుల సాగే గంగను
పురుషోత్తముడు రాముడు గాంచెను
గంగ సేవలో తరింతమనెను
గంగను గాంచి పులకరించిరి.

శృంగిబేగి పురమున్నది ముందర
గుహుడను భక్తుడు-ఏలుచుండెను
నిషాదరాజు-"స్థపతి" ఆతడు
చల్లగ రాజ్యము నేలుచుండెను.

బలవంతుడు ఆ నిషాదరాజు
రాముని ప్రియసఖుడాపుణ్యాత్ముడు
రాముని రాక విని ముదమంది
మంత్రుల సచివుల చేర్చుకు నడచెను.

రామదర్శనము చేయుటకొరకై
పొంగిన గుండెతో పరుగులెత్తుచు
పుణ్యమూర్తిని అంతదూరమున
గాంచెను గుహుడు జన్మ తరించెను.

గుహుని గాంచెను రామచంద్రుడు
గుండియ కలపగ ముందుకు వచ్చెను
రామ కౌగిలిని అందిన గుహుడు
చరితార్థుడయి నిలిచిపోయెను.

గుహుడు పలికెను అతిభక్తిగను
"రామా! నాదగు రాజ్యమంతయు
అయోధ్యసమము-నీదేనయ్యా!
పుణ్యవశమున అతిథివైతివి."

కర్తవ్యమును బోధించుమయా"
అనుచు గుహుడట పలుకుచుండగా
అర్ఘ్య జలములు ఆహారములు
అతని అనుచరులు తీసుకవచ్చిరి.

గుహుడు పలికెను ముడిచిన కరముల
"నా పాపములను కడిగి వేసుకొన
రామప్రభో! నీ కాళ్ళు కడిగెద
భక్ష్య భోజ్యముల నిడెదను భక్తిగ.

అశ్వమ్ములకు గ్రాసమిడెదను
గంగ జలములను త్రావించెదను
జగతిని ఏలే జగన్నాథుడవు
దాసుని రాజ్యము ఏలుము దయతో."

ఆప్యాయముతో రాముడు పలికెను
"గుహుడా! నీవు స్నేహ వశమున
పాదచారివై వచ్చితి విటకు
మనసు నిండుగా సత్కరించితివి.

నాకానందము అయినది మిత్రమ!
సంతుష్టుడను అయితిని నేను"
అనుచు రాముడు బలమగు కరముల
ప్రేమగ గుహుని కౌగలించెను.

"మిత్ర సత్తమా! నేనీ దినమున
భాగ్యవశమున నీ బంధువులను
నీహితులను మరి చూడగలిగితిని
రాజ్యము, ప్రజలు క్షేమమే కదా!

ధనాగారము సమృద్ధమేకద
ప్రేమతో నీవు తెచ్చిన కాన్కలు
నీకే ఇచ్చితి గొనుము వాటిని
కాన్కలందుకొన అర్హుడగాను.

తండ్రి మాటను పరిపాలించగ
నార వల్కలము ధరించినాను
వనభోజనమే నేను తినునది
వనవాసమునే నే చేయునది.

విందు భోజనము నాకు వలదయా
మంచిమేతను హయముల కిడుము
నాయనగారి గుఱ్ఱములవ్వి
హయములన్నచో ప్రియము వారికి."

సాయం సంధ్యను రామచంద్రుడు
ఉపాసించుకొని, తమ్ముడు తెచ్చిన
గంగాజలము ముదముగ త్రాగి
సతితో నేలను పవ్వళించెను.

లక్ష్మణమూర్తికి సాయముగాను
గుహుడు సుమంత్రులు ధనసులు దాల్చి
సీతారాముల రక్షగ తిరిగిరి
పుణ్యదంపతుల సేవకు నిలచిరి.

సుఖపడ సిరిగల రామచంద్రుడు
కటిక నేలపై పవ్వళించగా
చూడలేను నేనన్నటు సూర్యుడు
ఆలశ్యముగా వచ్చినట్టులయె.

॥శ్రీరఘురాముని॥

51 రాముని గూర్చి దుఃఖముతో లక్ష్మణుడు గుహునితో పలుకుట

రక్షగ తిరిగెడి లక్ష్మణమూర్తితొ
గుహుడు పలికెను ఆదరమ్ముగ
"నాయన లక్ష్మణ! అలసిపోతివి
పడుకొను శయ్య సిద్ధము నున్నది.

సుఖముగ పెరిగిన రాకుమారుడవు
కష్టము చేయుట తెలియును మాకు
సీతారాముల కావలి కాతును
నీవు సుఖముగ నిద్దురపొమ్ము.

రాముడు నాకు ప్రాణ సమానుడు
అతనిని మించిన మిత్రుడులేడు
రాముని దయ ఈ భోగభాగ్యములు
ధర్మార్థములు తెలిపెను రాముడు.

నా అనుచరులతొ ఏమరకుండగ
దిక్కులన్నిట కావలి కాసెద
నాకు తెలియని స్థలములు లేవు
అడవియంతయు తిరిగిన వాడిని.

చతురంగ బలములు ఎదిరి వచ్చినను
నన్నెదిరించి నిలబడలేవవి
కావున లక్ష్మణ! కావలి కాతును
నీవొకింత విశ్రాంతిని గొనుము."

బదులు పలికెను లక్ష్మణమూర్తి
"నిషాదరాజా! ధార్మిక శ్రేష్ఠుడ!
నీ సామర్థ్యము నేనెరుగుదును
కటిక నేలపై రాముడు పడుకొనె.

దశరథ విభుని జ్యేష్ట కుమారుడు
సతితో నేలను పడుకొని యుండగ
కరిగెను గుండియ-నిద్దుర రాదు
సుఖముల మాట తలచదు మనసు.

దేవాసురులకు అజేయుడైన
అన్నను ఇటుల గాంచిన దుఃఖము-
దశరథ విభుని పూజాఫలము
రామచంద్రుడు రమ్యగుణాఢ్యుడు.

అడవుల చేరెను రాముడు అన విని
దశరథరాజు అసువులు నిలపడు
శోక సంద్రమున మునుగును కోట
కోసల దేశము అనాథ యగును.

కౌసల్యమ్మ, తల్లి సుమిత్రయు
దశరథ విభుడును బ్రతుకుట కష్టము
ఎటులో బ్రతికిన ఈ ఒక రాత్రికి
బ్రతికి యుందురని నమ్మ చుంటిని.

శత్రుఘ్నుని గని అమ్మ బ్రతికినను
కౌసల్యమ్మ బ్రతుకుట కష్టము
కోరిక తీరక మన మహరాజు
అసువులు వీడుట జరిగి తీరును.

అంత్యక్రియలను తండ్రికి చేసే
యోగ్యత మాకు లేదు కావున
నగరము వదలి వచ్చినారము
తండ్రి తలపులతో మది కలవరము.

మంగళకరమగు అయోధ్యయందు
భరత శత్రుఘ్నులు గడుపు చుందురు
స్థపతీ! తండ్రిని కనగలమా మరి
అంతటివరకు తండ్రి బ్రతుకునా!

అరణ్యావాసము పూర్తి చేసుకొని
అయోధ్య చేరి తండ్రిని గాంచెడి
సుముహూర్తంబది వచ్చునొ రాదో?
అనుచు లక్ష్మణుడు విలపించెనట.

॥శ్రీరఘురాముని॥

52 సీతారామలక్ష్మణులు గంగనుదాటి పాదచారులై ముందుకుసాగుట

రాత్రి గడచి ప్రభాతమయ్యెను
రామచంద్రుడు నిద్రలేచెను
లక్ష్మణమూర్తిని చూచి పలికెను
"సూర్యోదయము కావచ్చినది.

కోకిల గానము వినబడుచున్నది
నెమళ్ళ కేకలు ఎగసి పడినవి
సంద్రము చేరెడి పవిత్ర గంగను
త్వరగా దాటి ముందుకు పోదము.

అన్న కోర్కెను లక్ష్మణమూర్తి
గుహునకప్పుడు తెలియబరచగా
మంత్రులపిలచి రామసేవకై
చక్కని నావ తెమ్మని చెప్పెను.

అందము లొలికే చక్కని పడవ
అమరెను అపుడు గంగ ఒడ్డున
ఆ విషయమును గుహుడు భక్తిగ
తెలియబరచెను రామచంద్రునికి.

రాముడు ముదముగ గుహునితో పలికెను.
"మిత్రసత్తమా! కోర్కె తీర్చితివి
ముందుగ జానకి వస్త్ర భూషలను
నావలోనికి చేర్పించు మయా!"

ఆవిధముగను గుహునకు చెప్పి
దాశరథులు కవచమ్ములు దాల్చిరి
ఘనచాపములు ధరించినారు
సీతతో కూడి రేవుకు చేరిరి.

సుమంత్రుడంతట రామచంద్రునితో
కర్తవ్యమును బోధించమనె
ప్రేమగ సచివుని భుజమును తట్టి
వినయముగా శ్రీరాముడు చెప్పెను.

"మంత్రిసత్తమా! అయోధ్యకేగుడు
రాజు ఆనతితో ఇంతటి వరకూ
రథమున మమ్ముల తీసుక వచ్చిరి
ఇకపై మేము నడచి సాగెదము.

గృహమున కేగి శ్రద్ధా భక్తుల
దశరథవిభుని సేవ చేయుడు"
అనుచు రాముడు చెప్పుచుండగా
దుఃఖము పొంగి పలికె సుమంత్రుడు.

"ఓ ధర్మాత్మా ! వనవాసమ్ము
మాన్పించుట మా కసాధ్యమయ్యెను
విష్ణుమూర్తి వలె తేజోవంతులు
ఎచ్చటనున్నను శుభములు కలుగును.

పౌరులందరిని మభ్యపెట్టుటకు
అప్పుడు నన్ను ఉపయోగించిరి
ఇప్పుడు నన్నే మభ్యపెట్టుచు
మరలి పొమ్మని చెప్పుచుండిరి.

కైకేయి అధీనము అయ్యెదమయ్యా !
అనుచు సుమంత్రుడు ఏడువ సాగెను
రాముని వీడి నడువగలేక
మదిలో వ్యథతో కుమిలిపోయెను.

అశ్రుల నాపి మంత్రి సుమంత్రుడు
గంగాజలముతొ సేద తీర్చుకొన
రాముడు పలికెను అనునయముగను
"మంత్రిసత్తమా! ఆపుడ వీవు.

నిన్ను మించిన మంచి మిత్రుడు
ఇక్ష్వాకులకు లేనేలేడు
నా తలపులతో క్రుంగెడి తండ్రిని
ధైర్యోక్తులతో కాపాడవలె.

కైకమ్మ ముదముకై మన మహరాజు
చెప్పెడి పనులను శ్రద్ధగ చేయుము
తండ్రికి నాదగు ప్రణామముంచి
నామాటలివి చెప్పుము మంత్రీ!

వనవాసమ్మని వ్యథ మదిలేదు
ఎంత వంతయు మువ్వురెరుగము
పదునాల్గేండ్లు గడిచినపిదప
మీ పదసేవలు పరమార్థమ్ము.

మంత్రిసత్తమా! తల్లులందరికి
మరిమరి మాదు వందన మిడుము
భరతకుమారుని రప్పించమని
అభిషేకమ్మును చేయించమను.

యువరాజైన భరతకుమారుని
గుండె నిండుగ కౌగలించుకొన-
మేము దూరమను దుఃఖము తొలగి
తండ్రి మనసుకు శాంతి కలుగును.

భరతునితో నామాటగ చెప్పుము
తండ్రితో సమముగ తల్లులందరిని
గౌరవించి ఆనందపరచమను
అందుకు రాజువు అగుచున్నావను.

శత్రుఘ్నుని తల్లిని-కైకేయమ్మను
గౌరవించుటది గొప్పకాదను-
నే దరిలేని నాదు జననిని
ఆదరించుటది ఘనకార్యంబను."

అటుల రాముడు మంత్రికి చెప్పి
మరలిపొమ్మని ప్రేమగ చెప్పెను
మంత్రి సుమంత్రుడు దుఃఖతప్తుడై
రామచంద్రునితొ పలికెను అపుడు.

"రామా! నేను నీదు భక్తుడను
నిర్భయమ్ముగా పలుకుచుంటిని
మీరులేక నే అయోధ్య కేగను
శోకసంద్రమున మునిగెను నగరము.

రథమున మిమ్ము గొనివచ్చితిని
మీరులేక నే రథము తోలను
నే నొక్కడనే రథముతొ సాగిన
నిరాశలో ప్రజ దుఃఖించెదరు.

యుద్ధరంగమున యోధుని రథము
యోధుడులేక తిరిగివచ్చినచొ
సేనల గుండెలు పగిలినట్లుగా
కృంగిపోదురు అయోధ్యవాసులు.

నిద్రాహారములన్నియు వదలి
మీ రాకకు వారెదురుచూచెదరు.
మీరులేక రథమచటకు వెళ్ళిన
మరింతకృంగి మనుగడ సాగదు.

కౌసల్యమ్మతొ ఏమి చెప్పను
అడవుల దింపితిననని నిజమాడన?
మేనమామకడ దించితిననినా
రెండు మాటలూ చెప్పగలేను.

మీరు ఎక్కనిచొ అశ్వరాజములు
రథమును ముందుకులాగవు రామా!
మీతో యిట నే వనముల నుందును
కాదన-రథముతొ అగ్నిని పడెదను.

క్రూరమృగములను వేటాడుచును
మీ తపస్సుకు సాయపడుదును
అశ్వమ్ములను నన్నునుకూడా
మీదు సేవలు చేయనీయుడు.

మీరులేక నే నయోధ్య కేగను
స్వర్గవాసమది అసలే కోరను
వనవాసమ్మది పూర్తికాగనే
మిమ్ముల నేనే గొనిపోవలెను.

మీ సన్నిధిలో పదునాల్గేండ్లు
ఇట్టే గడుచును జానకీపతీ!
అనుమతి నిడనిచొ పదునాల్గేండ్లు
అన్నివందలా వత్సరంబులగు.

మీ సేవకుడను మీ భక్తుడను
కాదనవలదు కరుణాసాగర"
అనుచు పలికిన సుమంత్రు గాంచి
దయామూర్తి అతిప్రియముగ పలికెను-

"మంత్రిసత్తమా! మీ ప్రభుభక్తి
తెలియును నాకు తెలియునందరికి
కైకమ్మకు మరి మీరే చెప్పిన
నమ్మును ఆమె అడవినుంటిమని.

మాట తప్పని మహరాజనుచు
దశరథవిభుని నమ్మను ఆమె
కావున తప్పక అయోధ్య కేగుడు
నా మాటలను చెప్పుడు వారికి".

అతి కష్టముతో రామచంద్రుడు
మంత్రి సుమంత్రుని ఒప్పించి తను
గుహుని గాంచి తన కోరిక తెలిపెను
జటలు ధరించెద ననుచు పలికెను.

"మిత్రసత్తమా! వనవాసమ్మది
తండ్రి విధించిన ఆజ్ఞ కావున
ఇట నే వుండుట సమ్మతి కాదు
జటలు ధరించిసాగెద ముందుకు.

మర్రిపాలను తెప్పించినచో
వాటిని తలలకు పట్టించినచో
జుట్టు చిక్కుపడి జటలేర్పడును
అనగా గుహుడవి తెప్పించగను.

రామలక్ష్మణులు మర్రిపాలతో
జటలను తీర్చగ మునులై తోచిరి
వైఖానసముని పద్ధతిలోను
వానప్రస్థ వ్రత దీక్షను గొనిరి.

గుహుని గాంచి శ్రీరాముడు పలికెను
"ఓ స్నేహితుడా! రాజ్యరక్షణము
కష్టమైనదని తెలియుము నీవు
కోశాగారపు రక్షణ ముఖ్యము

ధర్మ మార్గమున ప్రజల నేలుము
ధర్మవర్తివై పేరు గడించుము".
అనుచు రాముడు గుహునికి చెప్పి
సతి సోదరులతొ నావ నెక్కెను.

పుణ్యమూర్తి పాదమ్ములు కడిగి
పునీతుడయ్యెను గుహుడానాడు
జానకీపతి కౌగిలి లభించి
జన్మసార్థకము అయ్యెను గుహునికి

నావను నడుపగ తన సేవకులకు
ఆనతిచ్చెను రామభక్తుడు
ఆరోహణ మంత్రమ్మునప్పుడు
రామచంద్రుడు పఠించె శ్రద్ధగ.

గుహుని వందనము రాము డందెను
నది కడ్డముగా నావ నడచెను
గంగా నదికి వందన మిడుచు
సీతాదేవి పలికెను అపుడు.

"పరమ పావనీ! గంగా భవానీ
భక్తుల కోర్కెల తీర్చే తల్లివి
దశరథజేని జ్యేష్ఠ కుమారుని
రామచంద్రుని కాపాడవమ్మా!

వనవాసమ్మును పూర్తి చేసుకొని
నన్నూ తమ్ముని వెంట నిడుకొని
నీ దర్శనము చేయగ వచ్చును
నీ పూజలు నే చేతును తల్లీ.

త్రిపథ గామినీ! పావన నదివి
బ్రహ్మలోకమున వెలసితివీవు
రత్నాకరుని చేపట్టితివి
నీ స్తోత్రము నే చేయుచుంటిని.

సుఖముగ భర్తతో తిరిగి వచ్చునటు
ఆశీస్సులనిడు శుభములరాశీ
విభునకు పట్టము గట్టిన యంత
నిన్ను తప్పక సంతస పరతును.

వేద విదులకు లక్ష గోవులను
దానమిచ్చి మృష్టాన్న మిడెదను
వస్త్ర భూషలతో సంతస పరతును
నీకు తృప్తిగా విందు చేసెద.

నీ తీరమున వెలసిన యట్టి
దేవాలయములు తీర్థములన్నియు
సేవించెదను విను గంగమ్మా !
దోషరహితుడు నా పతిదేవుడు.

కళంక మెరుగని కరుణామూర్తి
నన్నూ తమ్ముని వెంటబెట్టుకొని
తిరిగి వచ్చునటు అనుగ్రహించుము".
అనుచు సీత తా గంగకు మ్రొక్కెను.

అవ్వలి ఒడ్డుకు చేరెను నావ
సుఖముగ ముగ్వురు దిగిరానావను
అడవి మార్గమున నడువసాగిరి
అంతట రాముడు తమ్మునితో ననె.

మాకు రక్షకుడ వీవేనయ్యా !
ముందుగ నీవు నడచుచుండగా
వెనుక జనకజ నడచుచు రాగా
ఆమె వెనక నే రక్షగ నడతును.

లక్ష్మణమూర్తీ ! కాననసీమల
తోడునీడగ వుండగవలెను
ఆపద కలిగిన ఆపై మనము
చేయునదేమియు లేదని తెలియుము.

సీతను జూచి రాముడు పలికెను
అడవుల యిడుమలు తెలియును యింక
జన సంచారము కనపడదసలు
ఉద్యానమ్ములు వుండవు యిచట."

ముందు లక్ష్మణుడు రక్షగ నడువగ
వెనుక జనకజ నడచుచుండగా
ఆమె వెనుక కోదండరాముడు
ప్రణవ మంత్రమో! అన్నటు సాగిరి.

దాశరథులను సీతాదేవిని
కంటికగుపడు నంతటివరకు
మంత్రి సుమంత్రుడు చూచుచుండెను
కనుమరుగవగా అశ్రులు జారెను.

అడవిని దాటి పావనమూర్తులు
వత్స దేశమును గాంచిరి అపుడు
ఆకలి దీర్చుకు ఆ ముగ్వురును
నీడ కోసమట చెట్లను వెదకిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

53 తల్లిదండ్రుల దుఃఖము తలచుకొని రాముడు వంత నొందుట

విస్తరించిన మఱ్ఱిని గాంచి
దాని ఛాయలో పడుకొనెదమని
నిర్ణయించుకొనె రామచంద్రుడు
సోదరు లిరువురు సంధ్యను తీర్చిరి.

తమ్ముని గాంచి రాముడు పలికెను
"చాలా దూరము వచ్చినారము
సుమంత్రుడున్నూ వెడలిపోయెను
ముప్వురముండుట - కిదే మొదలయా

రాత్రులయందు మేలుకొందము
సీత క్షేమము చూడగవలెను
చీకటి పడినది కావున మనము
విశ్రాంతికి ఏర్పాటు చేతము."

పండి రాలిన ఆకులపైనే
పవ్వళించగ చేర్చిరి వాటిని
బడలిక చెందిన సీతాదేవి
నిద్రలొ జారెను కటిక నేలపై.

మృదు తల్పముపై పడుకొను రాముడు
మఱ్ఱి నీడలో పడుకొని యుండి
మదిలో బాధను తమ్మునితోను
చెప్పగ నాగెను ఈ విధముగను.

"లక్ష్మణమూర్తీ! నాయనగారు
నిద్రించకను దుఃఖము నుందురు
కైకాదేవి కోరిక తీరెను
సంతోషముతో నుండును ఆమె.

భరతుని రాజ్యము స్థిరము చేయుటకు
భర్తను కూడా చంపునో ఏమో ?
వృద్ధాప్యములో నుండెను తండ్రి
మన మిద్దరమట లేకపోతిమి.

మన కష్టములకు తండ్రిగారట
మది కలవరమున వంతలొ మునిగిరి
భార్యపైన మమకారము హేతువు
కామమెంతయో బలమైనది గద.

భరతుడు కోసల నేలుచుండునా ?
భార్యతొ అడవుల నే పోవలెనా?
దశరథరాజు అసువులు నిలుపున!
కామ ఫలితము ఆపదలయ్యా !

రాజ్య గర్వమున కైకాదేవి
మన తల్లులను ఇడుమల బెట్టును
వారి బాధలకు కారణమగుదును
ఆ విధముగను జరుగకూడదు.

తమ్ముడ! నీవు అయోధ్యకేగుము
ధార్మికుడైన భరతునికిపుడే
నా తల్లిని నువు అప్పగించుము
లేనిచొ ఆమె అనాథ యగును.

ఏదో జన్మలొ నా ప్రియజనని
తల్లీ బిడ్డల వేరు చేసెనా !
కావున యింతటి దుఃఖము కలిగెను
నవమాసములు మోసి కన్నది.

గారాబముగా పెంచెను నన్ను
సుఖపడు సమయము దరిచేరగను
ఈ ఎడబాటు దుఃఖము నింపెను
కొడుకు నైనను కష్టము నిడితిని.

నన్ను బోలిన తనయుడెన్నడూ
ఏ స్త్రీకీ ఇల కలుగకూడదు
అమ్మ పెంచెడి గోరువంక తను
చిలుకతొ నాడు చెప్పెను యిటుల.

'చిలుకా! వినవే మన శత్రువగు
కైకాదేవిని కొరికివేయుము'-
అటులా పిట్ట కౌసల్యమ్మను
మనసు నిండుగా గౌరవించెను.

ఏ విధముగను తల్లిని నేను
సంతస పరచని తనయుడనైతిని
నేనీ పృధివిని త్రుంచగ చాలుదు
అధర్మ భయమున ఆగిపోతిని.

అధర్మమ్ముతో పరలోకమ్ములు
అందవు వినుము సుమిత్రతనయా."
అనుచు రాముడు నిద్దురరాక
దుఃఖతప్తుడై కుమిలిపోయెను.

ఆరిపోయిన అగ్నిహోత్రమన
అలలు అణగిన కడలి తీరుగ
రామచంద్రుడు తన తమ్మునికి
అగపడ, తమ్ముడు దుఃఖము నిండెను.

దుఃఖమునున్న అన్నను గాంచి
రామానుజుడు పలికెను అపుడు
"అన్నా! నీ విటు చింతించకుమా!
వదినను నన్నును దుఃఖపెట్టకు.

నీకు దూరమై మేము బ్రతకము
స్వర్గవాసము నేను కోరను
అయోధ్య నసలే తలచను నేను
నీ పదములనే కొలుతును నిరతము.

ధైర్యము చెదరక నిలబడవయ్యా!"
అనుచు తమ్ముడు అనునయించగ
గిరిలో కేసరులున్న తీరుగా
మర్రినీడను సోదరులుండిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

54 భరద్వాజ మహర్షి చిత్రకూటగిరి వాసయోగ్యమని చెప్పుట

ఉదయము కాగా ఆ ముప్పురును
ముందుకుసాగి మనోహరమ్మగు
గంగా యమున సంగమ త్రోవలొ
వనములు పల్లెలు చూచుచు సాగిరి.

హోమధూమముల పొగ లెగయుచును.
అంతదూరమున కనబడు స్థలము
భరద్వాజముని ఆశ్రమస్థలమని
రామచంద్రుడు తెలిపె తమ్మునకు.

గంగా యమునల సంగమ స్థలమున
భరద్వాజముని ఆశ్రమమ్మునకు
సాయం సంధ్యాసమయమునందు
చేరిరివారు - మృగములు బెదరెను.

పర్ణశాలలో ప్రవేశించిరి
హోమము చేయుచునున్న మునీంద్రుని
తపోధనుని-ఆ భరద్వాజుని
చూచిరి ముువ్వురు నమస్కరించిరి.

భక్తి నిండి శ్రీరాముడు పలికెను
"ఓ పుణ్యాత్మా! దాశరథులము
రాముడ నేను - లక్ష్మణుడీతడు
నా సహధర్మిణి సీతాదేవి.

వనవాసము మాతండ్రి ఆనతి
కంద మూలములు తిని గడుపుచును
ధర్మ వర్తనము వ్రతముగ మేము
గడుప నెంచితిమి దయను జూవుడు."

"స్వాగతమయ్యా! దశరథ రామా!"
అనుచు మహాఋషి ఎదురు వచ్చెను
అర్ఘ్యజలమ్ములు వారికి ఇచ్చి
ప్రీతిమీరగా ఆతిథ్యమునిడె.

సీతారాముల లక్ష్మణమూర్తిని
ఆదరించి ఆ భరద్వాజుడు
వారి ప్రక్కన ఆసీనుడయె
మునులందరును కూర్చొనిరచట.

వనమున మృగములు పులుగులు కూడ
వచ్చి చేరినవి రాముని చూడగ
అంతట మహాఋషి పలికె రామునితో
"రామా నిన్ను గాంచితి భాగ్యము.

అకారణమ్ముగ నీదు జనకుడు
కానకు నిన్నుపంపుట వింటిని
గంగా యమున సంగమ స్థలమిది
ఇచ్చట సుఖముగ వసించవచ్చును."

అంతట రాముడు పలికె వినయముగ
"స్వామీ! ఇది మరి ఊళ్ళకు చేరిక
జనులు - మమ్ము గనవచ్చుచుందురు
ఏకాంతమునకు భంగము కలుగును.

రాముని మనసు గ్రహించి మహాఋషి
పలికెను "రామా! పది క్రోసులలో
చిత్ర కూటగిరి పవిత్రమైనది
గంధమాదనగిరికి సమమది.

అతి రమణీయము ఆ ప్రదేశము
అందు వసింతురు మహాఋషులెందరో-
పుణ్యచింతనలు కలుగును అచట
తపసు ఫలించే స్వర్గధామమది.

అచ్చట మీరు వసించవచ్చును
లేదా ఇచటే వసించవలెను"
అనుచు పలికి ఆ మువ్వురకచట
విశ్రాంతికి ఏర్పాటును చేసెను.

బడలిక నిండిన ఆ ముప్వురును
సుఖముగ అచట నిద్రపోయిరి
తెల్లవారగనె మునికి మ్రొక్కిరి
బయలుదేరుటకు శలవును కోరిరి.

భరద్వాజుడు ముదముగ చెప్పెను-
చిత్రకూటము ఫలసమృద్ధమనె
మది కాహ్లాదము కలుగునెలవనె
కిన్నెర, ఉరగులు ఉండెడి తావనె.

నదీ నదములు సెలయేళ్ళున్న
జింకల గుంపులు ముదము గూర్చును
ఆశ్రమ మచ్చట నిర్మించుకొని
సుఖముగ నుండుడు అనుచు చెప్పెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

55 సీతారామలక్ష్మణులు చిత్రకూట గిరికి బయలుదేరుట

ఆశీస్సుల నిడి భరద్వాజ ముని
రామచంద్రునితొ ప్రియముగ పలికెను
పుత్ర ప్రేమతో సాగనంపుచు
వివరములన్నీ తెలిపెను తీరుగ.

మర్రి నీడను బడలిక తీరి
క్రోసెడు ముందుకు సాగినచో నట
మోదుగు-రేగు-వెదురు పొదలతో
యమున తీరమున వనము వెలసినది.

"గంగా యమునా సంగమము గని
ముందుగసాగి అటుపై మీరు
పశ్చిమ దిశలో యమున వెంబడి
సాగుడు - యమునకు వేగము హెచ్చు.

అందమైన ఆవనమునందున
నడచుట కనువగు త్రోవయున్నది
చిత్ర కూటమును చేర్చును త్రోవ
అనేక మారులు నడచితి నేను".

దూరమైనను ముందుకు నడచి
జనులు దాటెడి రేవును గనుడు
అచ్చట మీరు తెప్ప కట్టుకొని
నదిని సుఖముగా దాటుడు మెల్లగ.

మునికాముప్వురు వందన మిడిరి
ముని అభిమానము మరి మరి తలచుచు
ముందుకు నడచి యమునరేవుగని
నదిని దాటెడి యోచన చేసిరి.

నదిని దాటి మరి నడచుచుండగా
కనబడు నచటొక ఘనమగు మర్రి
"శ్యామము", దానికి సీత మ్రొక్కినచొ
కోర్కెలు తీరును-మహిమ గలదది.

లక్ష్మణుడంతట వెదుళ్ళు చేర్చి
చక్కని తెప్పను అట నిర్మించి
లతలు తీవలతొ ఆసన మొకటి
సీతాదేవికి యేర్పరచెనట.

పతిసాయముతో సీతాదేవి
తెప్పను ఎక్కి కూర్చొని యుండగ
లక్ష్మీదేవిగ భాసిల్లినది
సీత సొమ్ములు తెప్పలో నుంచిరి

సోదరు లిరువురు తెప్పను నెట్టుచు
నదిని దాటగా ముందుకు సాగిరి
జనకనందిని నదీదేవతకు
మనసు నిండుగా ప్రార్థన చేసెను.

నదిని దాటి ఆ ముప్వురు సుఖముగ
"శ్యామము" ఛాయకు చేరుకొనగను
సీతాదేవి భక్తి మీరగా
ప్రదక్షిణించి మర్రికి మ్రొక్కెను.

"భర్తతొ తిరిగి అయోధ్యచేరి
అత్త మామలను చూచు భాగ్యము
అనుగ్రహించుము వృక్షరాజమా"
అనుచు సీత తా కోరుకొన్నది.

లక్ష్మణమూర్తి ముందు నడచుచు
సీత మధ్యలో నడచుచుండగా
వారి వెనుక శ్రీరాముడు రక్షగ
సాగిరి వారు ఉత్సాహముగ.

రాముని ఆనతి మేరకు తమ్ముడు
పూలను పండ్లను కోసి యిచ్చుచూ
సాగుచుండగా సీతాదేవి
భర్తతొ ముచ్చటలాడుచు నడచెను.

హంసల-సారస పక్షుల చూచుచు
క్రోసెడు సాగి - ఒక కారడవిని
కోతుల కిచకిచ కరి ఘీంకారము
వినుచు ముదముగా సాగిరి ముందుకు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

56 వాల్మీకి మహర్షిని గనుట-చిత్రకూటమున ఆశ్రమ ప్రవేశము

రాత్రి వనమున నిద్రపోయిరి
ప్రాభాతమున రాముడు లేచి
ప్రయాణమ్ముకై తొందరచేసెను
శుభముగ పక్షులు కూయుచున్నవి.

స్నానసంధ్యలు తీర్చిరివారు
చిత్రకూటగిరి త్రోవలో సాగిరి
వసంతశోభను రామచంద్రుడు
సీతాదేవికి చూపుచుండెను.

"నిండుగ పూసిన పూలతొ తరువులు
సుమహారములతొ నిలచినట్లయె
ఎర్రని పూలతొ మోదుగచెట్లు
మంటల మండుచునున్నటులున్నవి.

నల్లజీడి అదె విరగ కాసినది-
కడివెడు మధువును కురిపించగల
తేనెపట్టులవి తరువులకున్నవి
వాసయోగ్య మీ ప్రదేశమగును.

సీతా! కనుమటు-నేలయంతయు
రాలిన పూలతొ పొన్నుగ నున్నది
వానకోయిలలు-కూయుచుండగా
నెమళ్ళు ప్రతిగా-అరచుచున్నవి.

సోదర! గనుమది చిత్రకూటము
మందలుగా అట ఏనుగులున్నవి
పక్షులు ముదముగ ఎగురుచున్నవి
అనువగు స్థలమట నిర్ణయింతము."

చిత్రకూటగిరి నెక్కిరివారు
ఫలజలసమృద్ధి గలిగిన స్థలము
రాముడు చూచి తమ్మునితో నట
ఆశ్రమమ్ము నిర్మించగ చెప్పెను.

నలువంకలకు చూచిన రాముడు
ముని ఆశ్రమములు వున్నటు కనుగొని
వారిని చూడగ సతి సోదరులతొ
ముందుకు నడిచెను చిత్రకూటమున.

చక్కని ఆశ్రమమందు ముప్వరు
అడుగిడిరది వాల్మీకి ఆశ్రమము
ఆ మహాఋషికి ముగ్గురు భక్తిగ
నమస్కరించి పులకితులైరి.

పురుషోత్తముడు ధర్మమూర్తి యగు
రామచంద్రుడు వచ్చుట గాంచి
పరవశించెను మునిపుంగవుడు
ఆదరించి అట కూర్చొనబెట్టెను.

రామచంద్రుడు కుశలవార్తలు
తెలియబరచెను మునితిలకునకు
ఆశీస్సులుగొని బయలుదేరిరి
ఆశ్రమమ్ము నిర్మించనెంచిరి.

అన్న ఆనతిని రామానుజుడు
వాసమ్ములను-దుంగలు-కర్రలు
తీసుకవచ్చి - అతినిపుణతతో
ఆశ్రమమ్ము నిర్మించెను అచట.

ముచ్చటగొలిపే ఆశ్రమమ్ము గని
తమ్ముని ప్రేమగచూచి రాముడు
వాస్తుశాంతిని చేయుటకొరకై
తగు ఏర్పాటులు చేయగ చెప్పెను.

రామచంద్రుడు స్నానముచేసి
వాస్తుమంత్రము-జపములచేసి
వాస్తుదేవతల పూజలుచేసి
పర్ణశాలలో ప్రవేశించెను.

భూతబలులను తీరుగనెరపి
మంగళకరముగ-వలయు క్రియలను
పూర్తిచేసెను-పుణ్యపురుషుడు
మంత్రకోవిదుడు రామచంద్రుడు.

పూజకు అనువగు వేదికలుంచి
అగ్ని దేవత మొదలగువారికి
వేరువేరుగ నెలవుల నచట
ఏర్పరచెను ఆ పర్ణశాలలో.

కన్నుల కింపగు పూలతరువులతొ
వీనుల విందగు శుకపిక ధ్వనులతొ
వన్యమృగములు ముచ్చట గొలుపగ
మాల్యవతీ నది పారుచుండగా.

చల్లనిగాలి ఆశ్రమమ్ము లో
ఆహ్లాదముగా వీచుచుండగా
మదికానందము కలుగజేసెడి
పర్ణశాల అట శోభలీనినది.

దేవగణముతో దేవేంద్రుడు తను
"సుధర్మ" మనెడి సభా భవనమున
అడుగు పెట్టినటు రామచంద్రుడు
సతి సోదరులతొ లోనికి నడచెను.

నదీ స్నానము నియమాదులతో
వనవిహారము సలుపుచు ముదముగ
సీతారాములు మది వ్యథలేక
ఆనందముగా గడుపసాగిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

57 సుమంత్రుని గాంచి దశరథుడు దుఃఖించుట

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
కంటికగుపడు నంతటివరకు
గుహుడు సుమంత్రులు నిలచి చూచిరి
బరువగు గుండెతొ వెనుకకు మరలిరి.

శృంగిబేగిపురమందు సుమంత్రుడు
నాలుగు దినములు గుహుని వెంబడి
రామ స్మరణతో గడపగ నంత
రామచంద్రుని వార్త తెలిసెను.

భరద్వాజముని సందర్శనము
చిత్రకూటమున విడిది చేయుట
వివరములన్నీ గుహుని సేవకులు
తెలియబరచిరి నిషాద రాజుకు.

గుహునిచె అనుమతినంది సుమంత్రుడు
తిరిగి అయోధ్యకు బయలుదేరెను
మూడు దినములకు అయోధ్య చేరెను
మూగబోయి ఆ అయోధ్యయున్నది.

రాముడు అడవులపాలైనాడని
శోకానలమున అయోధ్య యంతయు
కాలిపోయెనా ! అనిపించినది
మంత్రి సుమంత్రుడు పురమును జేరెను.

అయోధ్యవాసులు ఎదురువచ్చిరి.
"ఏడీ రాముడు!" అనుచు అడిగిరి
"వెనుకకు పొమ్మని రాముని ఆజ్ఞ"
విని వచ్చితినని చెప్పె సుమంత్రుడు.

గంగనుదాటి రామచంద్రుడు
అడవులకేగెను అని తెలియగను
దుఃఖ జలధిని మునిగిరి జనులు
నిరాశగా మరి పలికిరి యెన్నో.

సుమంత్రుడొకడే రథము తోలుకొని
తిరిగి వచ్చుట చూచిరి స్త్రీలు
దీనముగా విలపించసాగిరి
వినిన సుమంత్రుని గుండియ కరిగెను.

కందమూలములు తినుచు, తనయుడు
అడవుల యందు తిరుగుచుండెనా
సుకుసుకుమారి సీతాదేవి
ఎటుల నడచినది మంత్రి సుమంత్రా!

అశ్వనిసురలు మందరగిరికి
సాగుటగనినటు రామలక్ష్మణులు
అడివికి పోవుట కనుల గాంచితివి
చరితార్థుడవు మంత్రి సుమంత్రా!

నారాముడు తానేమన్నాడు!
లక్ష్మణుడింకా ఏమన్నాడు!
జనకనందిని ఏమనెనయ్యా!
ఏమి తినిరి అది వివరించుమయా!

స్వర్గము నుండి యయాతి జారి
సత్పురుషులలో పడినట్టు గను
తనయుని మాటలు నువు జెప్పగ విని
కొంత కాలము బ్రతికి యుందును".

మాటలు తడబడ మంత్రి పలికెను
"ఓ మహరాజా! రామచంద్రుడు
ధర్మము తప్పక మిమ్ములతలచి
సాష్టాంగముగా ప్రణామమిడెను.

తమరు మహాత్ములు అనుచు పలికెను
రాజులందరికి వందనీయులని
భక్తిగపలికెను రామచంద్రుడు
పితృవాక్య పరిపాలనదక్షుడు.

అంతఃపురమున పెద్దలందరికి
భక్తి నిండుగా నమస్సులిడెను
సుఖముగ తాను కానన సీమకు
సాగుచున్నటు తెలియబరచమనె.

కౌసల్యమ్మకు తన కుశలమును
తెలియబరచెను-ఎల్లవేళలా
ధర్మచింతనతొ పతి సేవలను
చేయగ చెప్పెను రామచంద్రుడు.

పెద్దభార్యను అను తలంపును
మదిలో నుంచక తన సవతులతో
నెయ్యముతో మరి మెలగగ చెప్పెను
కైకమ్మను తా గౌరవించమనె.

అధికారమ్మును మన్నించవలె
కావున భరతుని గౌరవించమనె-
రాజధర్మమది అనుచు రాముడు
కౌసల్యమ్మకు చెప్పగ నుడివెను.

కుశలము తెలిపి భరతుని కిటుల
చెప్పగ నుడివెను రామచంద్రుడు
తల్లు లందరిని ఒకే విధముగా
ఆదరించుచూ గౌరవించమనె.

తండ్రి మాటను తలను ధరించి
రాజ్యభోగము అనుభవించమనె
తండ్రి మాటకెదురాడవద్దని
మరి మరి చెప్పెను రామచంద్రుడు.

కంటి నీటితో తిరిగి పలికెను
సోదర భరతా! నీపై తల్లికి
ఎంతటి ప్రేమో అంతటి ప్రేమయె
నాపైనున్నది కౌసల్యమ్మకు.

దుఃఖతప్తయగు కౌసల్యమ్మను
నీ తల్లివలే ఆదరించవలె"-
అనుచు రాముడు కంట నీటితో
చెప్పెను రాజా! కరిగిపోతిని.

ఓ మహారాజా ! లక్ష్మణమూర్తి
క్రోధవశుడయి పలికెను యిటుల
రాముడు ఏమపరాధము చేసెను ?
రాజు ఇట్టుల అడవికి పంపెను.

రాజ్యము కోరి అన్యాయముగా
కైక తానుగా వరము కోరినను
వరము నిచ్చిన మన మహారాజుది
దుష్ట కార్యమని నొక్కి చెప్పెను.

ఆ మహారాజు ప్రభువు కావున
తలచు కొన్నటు వెడల గొట్టెను
ఫలితము తప్పక అనుభవించును
అంతకు మించి చెప్పెడిదేమనె.

ప్రభువైనను మరి తండ్రియైనను
అన్నయైనను బంధువైనను
రాముడొక్కడే సర్వమునాకని"
సుమిత్ర సుతుడు పలికెను రాజా!

రామపత్ని తా వెర్రిదానివలె
కనుల నీటితో నమస్కరించుచు
నిలచెను - కన్నులచెరగని దృశ్యము
మాటలచెప్పట ఎటు మహారాజా!''

॥శ్రీరఘురాముని॥

59 శ్రీరాముని వద్దకు గొనిపొమ్మని దశరథుడు సుమంత్రు నడుగుట

సుమంత్రుడటుల చెప్పుచుండగా
వివరములింకా రాజు అడుగగా
కంటినీటితో మంత్రి అప్పుడు
తెలియబరచెను ఆ మహారాజుకు.

"ఓ మహారాజా! రామలక్ష్మణులు
వనవాసమునకు యోగ్యమగునటు
జటలు ధరించి గంగను దాటిరి
ప్రయాగముఖముగ సాగినారయా.

తమ్ముడు ముందుగ నడచుచుండగా
వెనుక జానకి నడచుచుండగా
వారి వెనుక శ్రీరాముడు నడచెను
నా కన్నులతో చూచితి స్వామీ.

గంగానదికి యిద్దరినుండే
సజలనయనముల నమస్కరించితి
రాముడుపిలచును అనెడిఆశతో
శృంగిబేగిపురమందున వుంటిని.

రథహయములవి ఏడ్చెను రాజా!
నా దుఃఖము మరి చెప్పగలేను
రాముడు అడవులపాలైనాడని
దుఃఖమునిండి మొగ్గలు వాడెను.

చెట్ల ఆకులవి రాలిపోయినవి
పక్షులు కూయుట మానివేసినవి
తటాకమ్ములలో నీరు ఇంకెను
క్రూరమృగములే తినుట మానెను.

ప్రకృతి యంతయు నీరసించినది
శోభలుతరిగి నిలచియున్నది
అయోధ్యలోన ఉద్యానములలో
పక్షులు కూయుట మానివేసినవి.

రథమున రాముడు లేడని తెలిసి
కంటనీటితో జనులు నిలచిరి
తనయునికొరకై శోకమూర్తి యగు
కౌసల్యమ్మను పోలెను అయోధ్య."

దశరథరాజు కుమిలి ఏడ్చెను
మంత్రితో పలికెను "ఓ ధర్మాత్మా!
దుష్టకార్యమును చేసితి నేను
పాపికైక నను మోసపుచ్చినది.

హితులు మంత్రులతో వేదవిదులతో
యోచన చేయక చేసితి నిటుల
స్త్రీ వ్యామోహము ఇంత చేసెను
విధి నిర్ణయము ఇటుల వున్నది.

మంత్రి సుమంత్రా నేనెపుడైనా
నీకు సాయము చేసియున్నచో
అది మది నిలపి - నన్నీక్షణమున
రాముని వద్దకు తీసుకుపొమ్ము.

నా అధికారము సాగుచున్నచో
నా ఆజ్ఞలవి చెల్లుచున్నచో
నా రాముని యిట తీసుకురమ్ము
నా ప్రాణములు నిలుపుము నీవు.

చాలాదూరము సాగియుందురు
కావున నన్నే తీసుకపొమ్ము
సీతారాముల లక్ష్మణమూర్తిని
చూడక బ్రతుకుట కష్టము నాకు.

ఓ కౌసల్యా! శోకజలధిలో
మునుగుచుంటిని రాముడు లేక
రాముని ఎడబాటగును సంద్రము
సీత - కనబడని తీరము అగును.

నా నిట్టూర్పులు సుడిగుండములు
నా కన్నీళ్ళు కెరటపునురుగులు
బాధతోకదలే చేతులు-చేపలు
నా రోదనయే సంద్రపు ఘోష.

నా శిరోజములు అందలి నాచు
కైక అందలి బడబాగ్ని యగు
నా కన్నీరు అందలి నీరు
కైక వరములు సంద్రపుపోటు.

మంథర చేసిన దుర్బోధలవి
సంభ్రమునందలి మహాగ్రహములు
కన్నకొడుకును వెడలుగొట్టుటది
అపారమైన సంభ్రమపులోతు.

అంతటి సంభ్రమము - రాముడులేక
దాటుట ఎటుల ఓ కౌసల్యా!
తనయునికొరకై దుఃఖము నిండి
అసువులు బాయుట విధి లిఖితమగు.

రాజు - దుఃఖమును భరించలేక
మూర్ఛిలిపడెను శయ్యామీదనే
భర్తను గాంచి కౌసల్యమ్మ
కలవరపడినది-కంటనీరిడె.

॥శ్రీరఘురాముని॥

60 సీతారామలక్ష్మణులకు దిగులెంతయు లేదని సుమంత్రుడు చెప్పుట

కంటి నీటితో కౌసల్యమ్మ
మంత్రి సుమంత్రుని చూచి పలికెను
"మంత్రి పుంగవా! నన్నీక్షణమే
తనయుని వద్దకు తీసుకపొమ్ము.

సీతారాముల లక్ష్మణమూర్తిని
చూడక నేను బ్రతుకుట కష్టము
నీవు వచ్చిన అరదముపైనే
తనయుని వద్దకు తీసుకపొమ్ము."

రాణి మాటలు విని సుమంత్రుడు
సజల నయనముల ముడిచిన కరముల
పలికెను - "అమ్మా! దిగులునందకు
మనసు చెదరక నిబ్బరించుము.

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
మది వ్యథలేక హాయిగ నుండిరి
అన్న సేవలే పెన్నిధి అనుకొను
జితేంద్రియుండు లక్ష్మణమూర్తి.

నిరతము రాముని-మదిలో నిలపి
ముదముగ నున్నది జనకనందిని
కానన సీమయె ఉద్యానమ్ముగ
తలంచి సుఖముగ నున్నదిఆమె.

రాముని వెంబడి యున్నది గనుక
కాంతులు తరగక ఆ కుసుమలత
దిగులు నందక గడుపుచున్నది
రామసన్నిధియె అయోధ్య ఆమెకు.

ఓ మహారాణీ! త్రోవలో కనబడు
స్థలముల, తరువుల వివరములన్నీ
భర్తను - మరదిని అడుగుచున్నది
వారు చక్కగా చెప్పుచు సాగిరి.

అడవి గాలికి-అచటి ఎండకు
చంద్రవదన ఇసుమంతయు సొక్కక
పతి అడుగులలో పరవశించుచు
పతివ్రత అట సుఖముగనున్నది.

మంగళకారిణి నడచుచుండగా
తామర మొగ్గల పోలు పదముల
అందెలు సందడి చేయుచున్నవి
అలుపులేక తా నడచుచుండెను.

భర్త రక్షణలొ నున్న జానకి
క్రూర మృగములకు భయపడకున్నది
ఓమహరాణీ! ఆ మువ్వురకై
వంతనొందుట ఎంతయు తగదు.

కంద మూలములు తినుచు వారట
మహాఋషులవలె గడపుచుండిరి
ఆ మహనీయుల దివ్యచరితము
శాశ్వతముగ ఇల నిలచును తల్లీ!"

మంత్రి సుమంత్రుడు ఆ విధముగను
చెప్పుచుండగా కౌసల్యమ్మ
భరించరాని దుఃఖ మెగసిపడి
"నాయన - రామా!" అనుచు ఏడ్చినది.
॥శ్రీరఘురాముని॥

61 కౌసల్య దశరథునితో కటువుగా పలుకుట

దుఃఖతప్తయగు కౌసల్యమ్మ
దశరథ ప్రభువును చూచి పలికెను
"స్వామీ! మీరు దయామయులయా
ధర్మపాలనకు పేరు గడించిరి.

ప్రజా హృదయముల పదిలమునున్న
ప్రియ భాషణుడు సత్యవర్తియగు
రామచంద్రుని-కారడవులకు
పంపినారు-అది తగునామీకు!

రామలక్ష్మణులు సీతాదేవియు
అడవులయందు ఇడుములుపడెదరు
కంద మూలములు ఎటుల తిందురు
ఎండ వానలకు ఎటుల ఓర్చెదరొ.

కటిక నేలపై పవ్వళించెదర?
క్రూరమృగముల ధ్వనులు విందురా
కన్న కుమారుడు అడవుల కేగగ
పగులకున్నది నాదు గుండియ.

పదునాల్గేండ్లు రాజ్యమునేలి
ఆపై వచ్చిన అన్నగారికి
భరత కుమారుడు రాజ్యము నిచ్చున?
ఇచ్చినచో మరి రాముడు గొనునా?

ఎద్దు కొరికిన గడ్డి పరకలను
ఆబోతు తినుటకు ముందుకు వచ్చున?
తమ్ముడు యిపుడు అనుభవించిన
రాజ్యము-రాముడు స్వీకరించునా?

ఏదో జంతువు చంపిన మాంసము
వ్యాఘ్రము ఎన్నడు ముట్టుకోదు కద!
నరశార్దూలము రామచంద్రుడు
అవమానమగు పనిని చేయడు.

ఒక యజ్ఞములో వాడిన దినుసులు
మరియొక యజ్ఞమునందు వాడరు
భరతుని కందిన రాజ్య సంపదను
రాముడెన్నడును ఆశించడు కద!

ప్రతాపవంతుడు రామచంద్రుడు
అప్రతిష్ఠయగు పనులుచేయడు
వాడిబాణముల గిరులచీల్చగల-
గ్రహముల-తారల నేల రాల్చగల-

సమర్థుడైన రామచంద్రునికి
పదునాల్గు భువనములు వణకునుకాదా
పంచభూతములు, ఏడు సంద్రములు
రామబాణముల గడగడలాడును.

మీయందుగల గౌరవమ్ముతో
మీ మాటలను అతిక్రమించక
అడవులకైనా సాగెను భక్తిగ
లేనిచొ రాముడు లొంగడెవ్వరికి.

పెద్దచేప-తన పిల్లచేపను
మ్రింగివేసినటు-దయాదూరులై
మీ కుమారునికి కీడు చేస్తిరి
వాని భవితను త్రుంచివేసితిరి.

జ్యేష్ఠకుమారుని అడవికి పంపుట
ధర్మ శాస్త్రములు సమ్మతించునా
వేదవిదులిది వల్లె యందురా
ధర్మసూక్ష్మములు మీకుతెలియవా!

ప్రభువులు మీరు మీ సేవలకై
ముద్దులభార్యకైక ఉన్నది
భరతునివంటి తనయుడుండెను
నాబ్రతుకేమరి శోచనీయము.

స్త్రీకి భర్తయే కావలసినది
తనయుని ప్రేమ కోరుకొనునది
వారిద్దరును లేనిచో యిక
బంధువులెవరో ఆదరింతురు.

సవతికివశులై మీరుదూరమై
కన్నకొడుకును దూరము చేస్తిరి
బంధు వర్గము ఉండియులేరు
అన్నివిధముల దుఃఖము నింపిరి.

నన్నూ, తనయుని ఇటులచేసితిరి
అయోధ్యనంతయు పాడుచేసితిరి
కైకముదముకై ఇంత చేసితిరి''
అనుచు బిగ్గరగ ఏడ్చెను రాణి.

కౌసల్యమ్మ కరగిన గుండెతొ
విలపించుట ఆ మహరాజు వినె
ఎట్టి అధర్మము చేసితినేనని
ఆలోచించుట ఆరంభించెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

62 కౌసల్యా దశరథుని మదికూరట కల్గించుట

మనసుకలతపడి భార్య పలికిన
నిష్ఠురమ్ములను విని మహారాజు
ఆలోచించగ-పూర్వపు సంగతి
స్ఫురణకువచ్చి చలించిపోయెను.

విధివశమ్మున ఆనాడాతడు
చేసిన యట్టి దుష్కృతమ్మది
మదిలో మెదలగ దుఃఖజ్వాలలు
దహించసాగెను ఆ మహరాజును.

దీనవదనమున చేతులుమోడ్చి
తనదేవేరిని ప్రార్థించెనిటు
"ఓ కౌసల్యా! దయామూర్తివి
రిపుని సైతము ఆదరింతువు.

ధార్మిక స్త్రీకి పతియేదైవము
గుణహీనుడు తన భర్తయైనను
ప్రత్యక్షమగు దైవము అనుకొను-
అంతటి ఉత్తమ యిల్లాలివినువు.

నిష్ఠురమ్ము లతొకష్టపెట్టకు
పోటుమాటలతో గాయపరచకు"
అనుచు జాలిగా భర్తఅనగను
భార్య మనస్సది కరగిపోయెను.

అశ్రులు ధారగ కారుచుండగా
పతికరములపై శిరమును జేర్చి
"స్వామీ! నన్ను క్షమించవలెను
సాష్టాంగముగ ప్రణామమిదిగో.

మీరు నన్ను అర్థించుట తగదు
పాపకార్యమును చేసితి నేను
పుత్రప్రేమయది అధికముకాగా
వివేక హీనగ పలికితినేను.

భర్తను బాధలు పెట్టెడి స్త్రీకి
ఇహపర సౌఖ్యములందవు స్వామీ!
తెలియునునాకు - సత్యసంధులు
మనసుకలతపడి పలికితినేను.

పరమశత్రువే శోకముస్వామీ
వివేక ధైర్యమ్ముల రెండింటిని
సర్వనాశనము చేసివేయును
దుఃఖము ఓర్చుట సాధ్యముకాదు.

వనవాసమునకు రాముడు నడిచి
అయిదురోజులు పూర్తియైనవి
అయిదు యుగములుగ కాలముగడిచెను
దుఃఖకెరటములు ముంచుచున్నవి."

కౌసల్య చల్లగా ఓదార్చగను
విభుని దుఃఖము ఇనుమడించెను
రాత్రియైనది-ఆ మహరాజు
అలసిపోయెను నిద్రలొజారెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

63 మునికుమారుని చంపినట్లు-శాపగ్రస్తుడైనట్లు-దశరథుడు కౌసల్యకు తెలియపరచుట

అర్థరాత్రమున దశరథరాజుకు
మెళకువవచ్చి చెంతనె వున్న
కౌసల్యనట నిద్రలేపెను
మదిలో బాధ చెప్పసాగెను.

"ఓ పుణ్యవతీ! ప్రతి జీవుడును
కర్మఫలమును అనుభవించవలె
ముందువెనుకలు ఆలోచించక
పనినిచేసిన మూర్ఖుడు అగును.

చిన్ని పూవులు పూసెడి మామిడి
చిన్ని కాయలు కాయును అనుచు
పెద్ద పూవులను పూసెడి మోదుగు
పెద్ద కాయలిడు అనుట మూర్ఖత.

అటుల తలంచి - మామిడి నరకి
మోదుగ నాటిన - ఫలితము శూన్యము
బాలుడు తెలియక విషము తిన్నను
వానికి కీడు జరిగి తీరును.

అజ్ఞానముతో దుష్కృతమ్మును
నాడు చేసితిని - దాని ఫలితమిది.
వివాహమునకుపూర్వపు సంగతి
చెప్పెద వినుము ఓ మహరాణీ!

విలువిద్యలొ నే ఆరితేరితి
శబ్ధవేధి అను పేరు గడించితి
వేటాడుటకై ఉత్సాహముగా
రథమున సాగితి సరయూతీరము.

వర్షాకాలము - నేలయంతయు
జలమయమ్ముగా తోచుచుండెను
కప్పల బెకబెక వినబడుచున్నది
నెమళ్ళు ముదముగ అరచుచున్నవి.

బారులుకట్టి చాతకపక్షులు
ఆకాశములో ఎగురుచున్నవి
నింగిని మేఘము లలముకొన్నవి
కొండలపోలి ఏనుగులున్నవి.

వేటకు సాగితి ధనుర్బాణముల
చీకటి అపుడు అలుముకొన్నది
అర్థరాత్రమున నది సమీపమున
వేచియుంటిని వేటాడుటకై.

నీటికి వచ్చు అడవి ఏనుగునొ
అడవి దున్ననో వేటాడుటకై
కారుచీకటిని శబ్దసాయమున
శరము వదలగా నిశ్చయించితిని.

నీరు త్రాగెడి శబ్దము వినబడ
రెండు బాణములు సూటిగవేసి
రెండు మృగములను చంపితినపుడు-
మూడవసారి శబ్దము వచ్చెను.

బుడబుడమను శబ్దమ్మును వింటిని
నీరుత్రాగెడి జంతువు అనుకొని
విషసర్పమ్మును పోలిన బాణము
విడచితినపుడు విను కౌసల్యా!

శరము సాగిన దిక్కునుండి అట
అయ్యో-బాబూ-అనెడి వాక్కులు
మనుజ గొంతుతో వినవచ్చినవి
స్పష్టముగా నే వింటిని మాటలు.

"తపోనియమమున నుండెడివాడను
పరులకు హాని చేయనివాడను
ఫలములు తిని-మను-మునిబాలుడను
ఎవ్వరు నన్నీ శరమున గొట్టిరి.

జటావల్కములున్న నన్నిట
వధించగాను ఒరిగెడిదేమి!
నా ప్రాణముపై దుఃఖము లేదు
నా తలిదండ్రులగూర్చియె వంత.

ముదుసలి అంధులు నా తలిదండ్రులు
ఇకపై వారు జీవించుట ఎటు!
మూర్ఖుడెవ్వడో మా ముగ్గురిని
ఒకేమారుగా చంపినట్లియె."

రాణీ! నేనా మాటలు వింటిని
ధనుర్బాణములు జారిపోయినవి
భయము, దుఃఖముల ఎటులో నడచి
ఆ ప్రదేశము చేరుకొంటిని.

శరము చీల్చగా రక్తపుమడుగున
ఒక మునిబాలుని చూచితి నచ్చట
అతని ప్రక్కన నీళ్ళ ఒలికిన
ఘటమును చూచి తెలిసితి విషయము.

నన్ను గాంచి ఆ మునిబాలకుడు
కన్నుల నిప్పులు రాల్చుచు పలికెను
"ఏ మపరాధము చేసితి రాజా!
నన్ని శరమున వధించినావు.

అంధులైన నా తలిదండ్రులకు
దాహము తీర్చగ నీటికి వచ్చితి
ఒక్క శరముతో నన్ను చీల్చినను
మూడు ప్రాణములు తీసెను శరము.

దాహముతో అట వేచియుండిరి
నాదేహము యిట త్రుంచితి వీవు
వారికి విషయము తెలియదు యింక
తెలిసియు వారు కదలగలేరు.

తోటి తరువును నరకుచుండగా
మిగిలిన తరువులు అసహాయముగా
నిలచి చూచినటు నాతలిదండ్రులు
అసహాయులయి తనువు వీడెదరు.

మా తపస్సుకు ఫలమిదియేమో!
రాజా! నాతలిదండ్రుల గాంచి
విషయము తెలుపుము, లేనిచొ తండ్రి
తనకోపాగ్నితొ నిన్నుదహించును.

కాలిబాట అది కనబడుచున్నది
అది చేర్చును నిను ఆశ్రమమ్మునకు
త్వరగాపొమ్ము - లేనిచొ తండ్రి
శాపమునిచ్చును అనుచు పలుకుచు.

బాధతొ దహించుచున్న శరమును
వెలికి లాగమని ప్రార్థన చేసెను
శరములాగినచొ బాలుడు బ్రతకడు
లాగకున్నచో నరక బాధయది.

దిక్కుతోచక నిలచి యుంటిని
నాస్థితి తెలిసి బాలుడు పలికెను
రాజా! ధైర్యము తెచ్చుకొంటిని
నీవు మనస్సును నిగ్రహించుకో.

బ్రాహ్మణ పుత్రుడ నేను కానయా
బ్రహ్మ హత్యా పాపమ్ము తగలదు
వైశ్యునకు మరి శూద్ర స్త్రీకి
పుట్టితి నేను - గిట్ట నుంటిని.

భరించలేని బాధలో నుంటిని
దయగొని శరమును లాగివేయుము
అనుచు బాలకుడు అర్థించగను
శరములాగి ఆ బాలుని చంపితి.

ఓ కౌసల్యా! ఆ నిశిరాత్రి
సరయూ తీరమునందున నాడు
దుఃఖము నిండి విలపించితిని
బాలుని చూచుచు విలపించితినట."

॥శ్రీరఘురాముని॥

64 రాముని తలచుచు దశరథుడు తనువు వీడుట

దుఃఖార్తుడయి దశరథరాజు
గద్గద స్వరమున చెప్పసాగెను
"తెలియక నేనపరాధము చేసితి
మహాపాపమును చేసితి దేవీ !

అడుగుల చప్పుడు విని పలికిరట
"నదిలో ఈతలు కొట్టుచుంటివా!
ఆలస్యమునకు భయపడిపోతిమి
ముందుగ అమ్మకు నీళ్ళను యిమ్ము.

ముని బాలకుడు కోరినట్లుగా
కడవ నిండుగా నీళ్ళ తీసుకొని
వృద్ధులైన తలిదండ్రుల వద్దకు
అడుగులు తడబడ చేరితి నెటులో.

పలుకవదేమి అలుక వచ్చెనా
తెలియక ఏమో అన్నచొ తప్పే-
మా ప్రాణములు నీవే తండ్రీ !
జాగు చేసితివి పలుకవదేమి."

పండు వృద్ధులను చూచితి నచట
రెక్కలూడిన పక్షుల మాదిరి
అంధులిద్దరూ తనయుని కొరకై
దప్పికతో నట వేచి యుండిరి.

బాధతో భయముతో పలికితినప్పుడు
మాటలు పెగలక పలికితి నప్పుడు
దుష్కృతమ్మునకు దిగులుతో పలికితి
జరిగినదంతయు తెలియబరచితి.

వారిని కాంచగ-మాటలు వినగా
భయముతొ గుండియ దడదడలాడెను
ధైర్యము తెచ్చుకు లోనికి నడచితి
కొడుకు వచ్చెనని తలచిరి వారు.

విషయము నంతయు విని ఆ వృద్ధుడు
దుఃఖార్తుడయి కృంగి పోయెను
కన్నుల నిప్పులు కురియగ పలికెను
అమిత కోపమున పలికె నప్పుడు.

"రాజా! నీవే స్వయముగ వచ్చి
నీ దుష్కృతమును చెప్పితి వీవు
లేనిచో నీతల పగిలి యుండును
ఇక్ష్వాకువంశమే మిగలక పోవును.

తెలిసి నీవు అపరాధము చేసిన
నీ వంశమది అంతరించెడిది
రాజా! మమ్ముల తనయుని వద్దకు
తీసుకపొమ్ము అనుచు అడిగిరి.

వృద్ధులనవుడు చేర్చితినటకు
రక్త సిక్తమగు బిడ్డ దేహమును
కరముల తడుముచు ఏడ్చిరి వారు
తల్లి బాధతో మూర్ఛిల్లినది.

తనయా! మమ్ముల పలకరించవా
ఆప్యాయముగా కౌగలించవా!
మా సేవలనిక చేసెడి దెవ్వరు
హోమాదులనిక చేసెడి దెవ్వరు.

నీ తల్లిని ఓదార్చుట ఎటుల
ఉదయమువరకు లాలుముబిడ్డా!
మావల్లనె ఆలస్యమైనదని
ఆ యమరాజుకు చెప్పుకొందము.

ఏపాపమును ఎరుగవు నీవు
పుణ్యలోకముల కేగెద వీవు
తపోనిష్ఠులు మనవంశీయులు-
తపోధనుల లోకమ్ము కేగెదవు.

పాపకర్ముడు నిన్ను చంపెను
అధోగతికి ఈ రాజుపోవును.
అనుచు ఏడ్చుచు వృద్ధుడంతట
జలక్రియచేయుట ఆరంభించెను.

అంతటిలోనే ఆబాలకుడు
దివ్యతేజమున దేవయానమున
తల్లిదండ్రులను చూచిపలికెను
వారిద్దరినీ ఊరడించెను.

మీ సేవలను చేయుటచేత
దివ్యలోకమున కేగుచుంటిని
తొందరలోనే మీరిద్దరును
నను చేరెదరని పలికి సాగెను.

కరములుముడిచి నిలచియుంటిని
దేవీ! ననుగని వృద్ధుడు పలికెను
కొడుకుపోయెను బ్రతుకుట ఎందుకు
మమ్మిద్దరినీ సంహరించుము.

రాజానీవు నాకుమారుని
తెలియకపోయి చంపినాడవు
పశ్చాత్తాపమునందు చుంటివి
కావున పాపము నిను బాధించదు.

కానీరాజా! వృద్ధాప్యములో
పుత్రశోకమను-దుఃఖము నిడితివి
కావున నీవును వృద్ధాప్యములో
పుత్రశోకమున పుడమివీడెదవు.

అటులపలుకుచు ఆ దంపతులు
తనయుని చితిలో పడిరంతటను
నాకము చేరిరి పుణ్యమూర్తులు
తలపుకువచ్చెను వినుకౌసల్యా!

శరమును వదలి ఆనాడటుల
మునికుమారుని చంపినపాపము
మునివృద్ధుడు నాడిచ్చిన శాపము
వ్యర్థముకాదని తెలియుచున్నది.

పుత్రశోకమున బ్రతుకనునేను
నాకన్నులవి కనబడకున్నవి
కౌసల్యా! నువు పలుకవదేమి!
నన్నుస్పృశించుము వేదన తీర్చుము.

ఎంత దుష్టుడును కన్నకుమారుని
కారడవులకు పంపడుదేవీ!
ఏతనయుడును రాముని మాదిరి
మారుపలుకక అడవులకేగడు.

కౌసల్యా! విను రాముడువచ్చి
కౌగలించినచొ బ్రతుకుదునేమో-
లేనిచొ వానిని చూచుట జరుగదు
యమకింకరులు అగుపడుచుండిరి".

రాముని తలచుచు వేదనపడుచు
దగ్గరలేడని బాధనందుచు
రాముని రూపము మదిలోనిలిపి
కన్నుమూసెను దశరథరాజు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

65 రాజభవనము-శోకసంద్రమునమునుగుట

తెల్లవారినది రాజ భవనమున
స్తోత్ర పాఠకులు, వందిమాగధులు
మేలుకొలుపులు పాడుచువచ్చిరి
కైవారమ్ము చేసిరి ప్రభువునకు.

పక్షులు కిలకిల నిద్రలేచినవి
పాడుచున్నవి ప్రాభాతమున
వేదఘోషను చేసిరి విప్రులు-
మందిరమంతయు మార్మోగినది.

దంతధావనకు స్నానములకు
వలయుజలములు ఓషధిరసములు
మేలువస్త్రములు పుష్పాదులును.
తిను పదార్థములు అమరుచున్నవి.

సూర్యోదయము అయినను గాని
ప్రభువు నిద్రను లేవకుండెను
కొందరుస్త్రీలు లోనికిపోయి
మధురగాత్రముల మేలుకొలిపిరి.

ఉలకక పలకక రాజువుండగా
మృదువుగతట్టి లేపనెంచిరి
ఆప్రయత్నము విఫలము కాగా
అనుమానించి శ్వాసచూచిరి.

వారికి విషయము తెలిసెనప్పుడు
గజగజ వణకిరి ఆ స్త్రీలందరు
దశరథప్రభువు మరి లేడనుచు
తెలిసిరి వారు ఘొల్లున ఏడ్చిరి.

కౌసల్యా సుమిత్రలు మేను తెలియక
స్పృహలేనట్లు పడివుండిరట
కంటినీరది చారలుకట్టి
కళాహీనమై వున్నవి ముఖములు.

కట్టలు త్రెంచుకు దుఃఖమురాగా
ఘొల్లున ఏడ్చిరి స్త్రీలందరును
కౌసల్యా సుమిత్రలు కలవరపడుచు
లేచి-ప్రభువుదరిచేరిరివారు.

విషయము తెలిసి కౌసల్యమ్మ
నేలను పొర్లుచు ఏడువసాగెను
వారిఏడ్పులకు కైకమొదలగు
స్త్రీలందరును వచ్చిచేరిరి.

ఆనందముగా వుండెడి భవనము
రోదనధ్వనులతొ ప్రతిధ్వనించెను
దిక్కులన్నిట నిండెనురోదన
శోకసంద్రమున మునిగె భవనము.

॥శ్రీరఘురాముని॥

66 దశరథుని దేహము తైలద్రోణిలో భద్రపరచుట

కళదప్పిన పతి వదనముగాంచి
వణకిపోవుచు కౌసల్యమ్మ
పతిశిరస్సును వడియందుంచుకు
కైకనుచూచి ఏడ్చుచుపలికెను.

"ఓ కైకా! నీ కోరికతీరెన!
స్వర్గవాసమునకేగెను పెనిమిటి
రాముడు అడవుల పాలైనాడు
దుష్టురాల! యికరాజ్యమేలుకో.

పతియేదైవము భార్యకు యిలలో-
పతిలేని సతి బ్రతుకుట యేల
పెనిమిటిలేక బ్రతుకనునేను
నీకుధర్మముతొ పనియేలేదు.

విషముకలిపిన ఆహారమును
ఆశగ తినిన - కీడుచేయదా
కుబ్జచెప్పిన బోధన వింటివి
ఆలోచించక వరముఁడిగితివి.

వరములు తీర్చెను మనమహారాజు
కాలము చెల్లెను వాటివల్లనే
శాశ్వతమ్ముగా భర్తలేడిక
ఇక్ష్వాకు వంశమే అంతరించునా.

పుత్రికదూరము అయినబాధతో
జనకరాజు మది దుఃఖిలుచుండి
భార్యను సంతసపరచుట కొరకై
ప్రభువుచేసిన తప్పుతెలియును.

కైకా! ఎంతటికర్కశురాలవు
రాముడెచ్చట తిరుగుచుండెనో
కోడలు ఎంతటి బాధలొనున్నదొ
అనాధనైతిని యిప్పుడునేను.

పతివ్రతను నే బ్రతుకకూడదు
సహగమనమ్ము చేసెదనేను"
అనివిలపించెడి కౌసల్యమ్మను
ఓదార్చుచు నడిపించిరి బయటకు.

జరుగవలసినది నిర్ణయించుటకు
సమాలోచనము చేసిరి మంత్రులు
తనయులప్పుడు లేరు గావున
దహనము చేయుట తగదని తలచిరి.

ధర్మమూర్తిని సతిసోదరులతో
అడవులకంపిన కర్కశురాలు
మమ్మిక పురమున ఉండనిచ్చునా -
అనుచుఏడ్చిరి అతివలందరు.

తైలద్రోణిలోనుంచిరి దేహము
అంతఃపుర స్త్రీలందరు ఏడ్చిరి
విధవలైతిమని విలపించిరట
అనాథలైతిమి అనుచుఏడ్చిరి.

అయోధ్యాపురకాంత అప్పుడు
పెనిమిటిపోయిన స్త్రీవలెతోచెను
అచేతనమ్మై జనులువుండిరి
వీధులనైనను ఊడ్చకపోయిరి.

గృహకృత్యములు మరచిరిజనులు
కైకదుష్కృతము తలచుచుండిరి
కళాహీనమై నిలచెనయోధ్య
అతికష్టముగా చీకటిపడెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

67 రాజ్యము అరాచకము కాకుండ చూడమని వశిష్ఠ మహర్షిని ప్రార్థించుట

సూర్యోదయము అయిన వెంటనే
సచివోత్తములు బ్రాహ్మణోత్తములు
రాజముఖ్యులు అందరుచేరి
సభనేర్పరచిరి శీఘ్రముగాను.

రామలక్ష్మణులు అడవులకేగిరి
భరతశత్రుఘ్నులు ఇద్దరుకూడా
కేకయ విభుని పురమున నుండిరి
తనయులెవ్వరును ఇచ్చట లేరు.

మార్కండేయుడు, మౌద్గల్యుడును
వామదేవుడు, కాశ్యపుడున్నూ
కాత్యాయనుడు, జాబాలి మహఋషి
కులగురువగు వశిష్ఠులు వచ్చిరి.

యోచనచేసి ఓ ఋషిసత్తమ
ఇక్ష్వాకు వంశజుని ఒక మహనీయుని
ఎన్నికచేసి రాజును చేయుడు
లేనిచో రాజ్యము అరాచకమ్మగు.

కర్తవ్యమును ఆలోచించి-
వశిష్ఠమౌనిని గాంచి పలికిరి
"ఓ ఋషిసత్తమ! రాత్రియంతయు
నూరువత్సరములన్నటు గడిచెను.

అరాచకంబగు దేశమునందు
వర్షము పడదు - పంటలు పండవు
శిక్షించుటకు రాజు వుండనిచో
విచ్చలవిడిగా జనులుండెదరు.

తంత్రీ కొడుకుల మమతలడగును.
భార్యాభర్తల ప్రేమలుడుగును
దుష్టులు రేగి స్త్రీల హరింతురు
నీతి నిజాయితి నశించిపోవును.

జార చోరుల ఉనికి పట్టులై
పుణ్య స్థలములు పాడై పోవును
వేదవేత్తలు విప్రోత్తములు
యజ్ఞ యాగముల తలంచరపుడు.

ధనమున్నటుల తెలియు భయమున
ధనవంతులు లా దానము చెయ్యరు
పుణ్యకార్యములు జరగవు అపుడు
తీర్థ యాత్రలను తలచరు జనులు.

వ్యవహారమ్ము తెలిసిన జనులు
న్యాయాన్యాయము చెప్పరప్పుడు
కన్యలు భయమున బయటకు రారు
భార్యాభర్తలు తిరుగరు బయట

నిర్భయమ్ముగా తలుపులు తెరచి
నిద్దురపోరు పురమున జనులు
వీర పుంగవులు అస్త్ర శస్త్రములు
ఉపయోగించిన సవ్వడి వినము.

చోర భయమున వాణిజ్యమ్మది
అంతరించును అరాచకమ్మున
స్వేచ్ఛగ తిరిగే యతీంద్రులుండరు
పండిత సభలు జరుగవప్పుడు.

వ్రత నియమాదుల నైవేద్యముల
ఇష్టదేవతల కొలవరు ప్రజలు
అరాచకమ్మగు రాజ్యము స్వామీ!
ఎండిపోయిన నదివలె నుండును.

రక్షకులుండని గోవులమందగు
పచ్చికలేని బీటి చందమగు-
రథమునకు టెక్కెము శోభ కూర్చును
ప్రజలకు శోభను యిచ్చును రాజు.

అగ్నిహోత్రునకు సముడు రాజగు
అంతటి రాజు స్వర్గమేగెను
మరియొక రాజును ఎన్నిక చేయుడు
రాజ్య రక్షణము చేయుడు మీరు.

ఓ ఋషి సత్తమ! శరీరమ్మునకు
చూపువంటి అతిముఖ్యుడు రాజు
సత్య ధర్మముల రక్షణ చేయును
మాతాపితరుల పోలును రాజు.

దండన చేసెడి కాలునికన్నను
ధనమిడునట్టి కుబేరు మించి
ఇంద్ర వరుణులను మించిన యట్టి
గౌరవమ్ము మరి రాజునకిత్తురు.

గుణదోషమ్ముల నిర్ణయమ్మది
రాజు చేయును కనుక మహాత్మా!
రాజులేని దేశమ్ము అంతయును
కారు చీకటి క్రమ్మినట్లగు.

సంద్రము నిరతము చెలియలి కట్టను
దాటదు-అటులే ఓ బ్రహ్మఋషీ!
మీదు ఆజ్ఞ మేమింతటివరకు
మీరలేదు మరి విధేయులమ్మ.

దశరథ ప్రభువు లేకపోయినను
మీదు ఆజ్ఞలను శిరసున దాల్తుము
కావున మీరు మన రాజ్యమునకు
తగిన రాజును ఎంపిక చేయుడు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

68 భరతుని గొనివచ్చుటకు దూతలు బయలుదేరుట

మంత్రులు హితులు విప్రోత్తములు
చెప్పిన సూచన విని వశిష్ఠుడు
తెలిపెను వారికి రాజనిర్ణయము-
జరగవలసినది వివరించె నిటు.

"మిత్రులార! మన అయోధ్యరాజుగ
భరతకుమారుని నిర్ణయించుచు
దశరథప్రభువు మాట యిచ్చెను
ఆ నిర్ణయము అమలు జరగవలె.

మేనమామకడనున్న భరతుని
శీఘ్రమె యిటకు రప్పించవలె
అందుకు దూతల నంపెద మిపుడే"
అనగా సరియనిరందరు అపుడు.

సిద్ధార్థ విజయుల జయంతు అశోకుల
నందుడు అనెడి దూతల బిలచి
వశిష్ఠమహాఋషి వివరముగాను
చేయవలసినది వారికి చెప్పెను.

"వేగమ్ముగను పోవు నశ్వముల
అధిరోహించి గిరివ్రజపురమున
భరతకుమారుని సందర్శించి
ఆయన నిటకు తోడ్కొని రావలె.

విషాదచ్ఛాయలు మీ ముఖములలో
కనబడనీయక మెలగవలె నట
వస్త్రభూషలు కానుకలన్నియు
వెంబడి తీసుకువెళ్ళుడు మీరు.

ఆ కానుకలను భరతుని చేత
కేకయరాజు-యుధాజిత్తులకు
దగ్గరవుండి యిప్పించవలె
భరతునితోను యిటుల జెప్పుడు.

అయోధ్యలో-అతి ముఖ్యమైన పని
మీరు చేయవలె-అందులకొరకు
వశిష్ఠమహాఋషి-మంత్రులందరు
మిమ్ముల తోడ్కొనిరమ్మని పంపిరి.

ఆ విధముగను అతనికి చెప్పి
వేగమె యిటకు తోడ్కొని రండు
రాముని వనవాసమ్ము చెప్పకుడు
జేని మరణము తెలియనీయకుడు."

వశిష్ఠమహాఋషి ఆ దూతలకు
ఆజ్ఞలనిచ్చి కానుకలిచ్చి
గిరివ్రజపురము చేరగ పంపెను
కార్యదక్షులు బయలుదేరిరి.

అయోధ్యనగరికి పశ్చిమదిక్కున
ఆ పరలాల గిరిప్రాంతము చేరిరి
కొండల దాటి-"మాలిని" నదిగని
ఉత్తరదిక్కులొ సాగిరి వారు.

అచ్చటనుండి పడమర కేగి
హస్తినాపురి దగ్గరనున్న
యమునను దాటి ముందుకు సాగి
పాంచాలదేశమున ప్రవేశించిరి.

అచ్చటనుండి పడమర కేగి
నదులు సరస్సులు చూచుచు వారు
పని ప్రాముఖ్యము గుర్తించుచును
విశ్రాంతి గొనకయె సాగుచుండిరి.

"శరదండనది"-దాటిరి వారు
కోరిన కోర్కెలనిచ్చే తరువు.
"సత్యోపయాచన"మను తరువును గని
ప్రదక్షిణించి-కుళింగ జేరిరి.

కుళింగనుండి-ముందుకు సాగి
"ఇక్షుమతీనది"-తీరము జేరిరి
నది ఒడ్డునగల పుణ్యాత్ములకు
నమస్కరించి నదిని దాటిరి.

బాహ్లీకమునకు-సుధామగిరికి
మధ్యనవున్న పుణ్యభూమిని
విష్ణుపాదాంకితమనెడి భూమిని
దర్శించి - చేరిరి "విపాశనదిని."

నదీతీరమున నిలచిన యట్టి
ఘనమగు శాల్మలి తరువును గాంచిరి
అచ్చటనుండి అడవుల వెంబడి
కార్యదీక్షతో సాగిరి ముందుకు.

అశ్వము లలసియు వారుడస్సియు
చీకటియైనను లెక్కచేయక
రాచకార్యమును మదిలో నిలపి
చేరిరి దూతలు గిరివ్రజపురము.

॥శ్రీరఘురాముని॥

69 భరతుడు పీడకల గాంచుట

అయోధ్యదూతలు రాత్రిసమయమున
గిరివ్రజపురమున అడుగుబెట్టిరి
అదే రాత్రమున భరతకుమారుడు
దుస్వప్నములతొ కలవరపడెను.

దిగులుతొనున్న భరతునిగాంచి
ముదము గూర్చుటకు మిత్రులందరు
ఎన్నోవిధముల ప్రయత్నించిరి
కానీ ఫలితము శూన్యమాయెను.

నృత్యగీతములు ఆట పాటలు
మనసును సంతసపరచకపోయెను
చిరునవ్వయినా వెలువడలేదు
హాస్యప్రసంగము వ్యర్థమైనది.

విషయము తెలియగ మిత్రుడొకండు
కారణమడిగెను భరతకుమారుని
దిగులునిండిన రాజకుమారుడు
తన దుస్వప్నము తెలియబరచెను.

"ఓ స్నేహితుడా! నిన్నటిరాత్రి
భయంకరమ్మగు కలవచ్చినది
మలినదేహముతొ నాన్నగారట
తలవిరబోసుకు కనబడినారు.

దివిపైనుండి ఆ మహనీయుడు
దుర్గంధమగు పేడలొపడిరి
తైలము త్రాగుచు కనపడినారు
వెర్రిగనవ్వుచు అగపడినారు.

నువ్వులఅన్నము తినుచు కనబడిరి
నూనెపూసుకొని కనబడినారు
నూనెలొ మునుగుచు తేలుచుండిరి
పీడకల నను కలవర పరచెను.

కడలి ఎండినటు కలగాంచితిని
శశిబింబమ్మది ఊడిపడినది
కటిక చీకటి నిండిపోయెను
పట్టపుచేనుగు దంతమువిరిగెను.

మండెడిఅగ్ని ఆరిపోయెను
తరువులెండినవి-భూమిచీలినది
కొండలు పగిలి పొగలుచిమ్మెను
దుస్స్వప్నములకు మది చెదిరినది.

నలుపు వస్త్రములు తండ్రి ధరించెను
ఇనుపపీటపై కూర్చొనియుండెను.
నల్లని-తెనె-వన్నెల స్త్రీలు
తండ్రినిచూచి నవ్వుచుండిరి.

నల్లటిరంగు వంటికిపూసుకు
ఎర్రనిపూలమాల లేసుకొని
ఖరములు పూన్చినరథమునుఎక్కి-
దక్షిణదిశగా సాగిరితండ్రి.

ఎర్రటివలువల రాక్షసాంగన
వికృతమ్ముగా నవ్వుచు అపుడు
రథమునవున్న నాయనగారిని
నేలకులాగుట కలలోగంటిని.

కలఫలితమ్ము భయంకరమ్మగు
నాకో-అన్నకొ-లక్ష్మణమూర్తికొ
లేదా-నాయన దశరథ విభునికొ
మరణము తప్పదు-అన్నటు తోచును.

ఖరములుపూన్చిన రథమునవున్నటు
కలగాంచినచో మరణముతథ్యము
భయముతొ నామది కలతపడినది
సంతోషమ్మది దూరమైనది.

స్వప్నము లెన్నడు ఎరుగనునేను
నిన్ననె గంటిని దుస్స్వప్నమును
తండ్రినితలచిన దిగులగుచున్నది"
అనుచుదుఃఖమున తెలిపెను భరతుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

70 భరతశత్రుఘ్నులు అయోధ్యకు బయలుదేరుట

స్వప్నవివరము భరతకుమారుడు
తనమిత్రులకు తెలుపుచుండగా
అయోధ్యదూతలు కేకయరాజును
యథాజిత్తులను సందర్శించిరి.

భరతకుమారుని తోడ్కొనిపోవగ
వచ్చితిమని వినయమ్ముగ చెప్పిరి
ఆదూతలను కేకయరాజు
భరతకుమారుని వద్దకుపంపెను.

భరతునిగాంచి పలికిరిదూతలు
"రాజకుమారా! వశిష్టమహాఋషి
తమక్షేమమును తెలుసుకొనుటకై
పంపిరిమమ్ము-వచ్చితిమిటకు.

అయోధ్యలోన అతిముఖ్యమగు
రాచకార్యము నెరవేర్చుటకై
మిమ్ముల తోడ్కొని రమ్మని పంపిరి
తమరు శీఘ్రమే బయలుదేరుడు.

అతివిలువైన కానుకలు పంపిరి
తమరు స్వయముగ ఈకానుకలు
తాతగారికి-మేనమామకు
అందజేయమని వారుచెప్పిరి."

తెచ్చిన కానుకలు భరతకుమారుడు
మేనమామకు-తాతకు పంపి
తండ్రికుశలము అన్నలకుశలము
అడిగెను వారిని ఆత్రుతనిండి.

"ధర్మమూర్తి-మా కౌసల్యామ్మ
ధర్మశీల మాసుమిత్రతల్లి
అహంకారిణి స్వలాభమెంచే
కైకమ్మయును-కుశలమేకదా."

సమాధానముగ దూతలుపలికిరి
"రాజకుమారా! అందరుకుశలము
తొందరగామరి బయలుదేరుడు
నేడే మనము ప్రయాణమగుదము."

భరతుడంతట తాతనుగాంచి
విషయముచెప్పి సెలవుకోరెను
తలంచినంతనె తిరిగి వత్తుననె
అయోధ్యకేగగ అనుమతికోరెను.

కేకయరాజు మనుమని, ముదముగ
కౌగలించుకొని ఆశీస్సులనిడి
యోగ్యతమీరగ అయోధ్యలోని
హితులు, పెద్దలకు వందనమ్ములనె.

ఆమహరాజు తనమనుమనికి
రెండువేల బంగారుహారములు
పదహారువందల ఉత్తమాశ్వములు
మదపుటేనుగులు, ధనమునుఇచ్చెను.

ధైర్యవంతులగు వీరోత్తములను
స్వామిభక్తిలో ఎన్నికవీరుల
భరతునివెంబడి తోడుపంపెను
మనుమని రక్షణ మరిమరిచెప్పెను.

యుధాజిత్తు తన మేనల్లునకు
జాతిఏనుగులు-బరువుమోయగల
కంచరగాడిద లొసగెను కానుకగ
పులులబోలు శునకమ్ముల నిచ్చెను.

కానుకలన్నియు భరతకుమారుని
దిగులు దూరము చేయకున్నవి
తొందరగామరి రమ్మని పంపిన
వార్త-మనస్సును పీకుచున్నది.

భరత శత్రుఘ్నులు అంతఃపురమున
కేకయరాజుకు యుధాజిత్తుకు
వందనముంచి-తలవంచుకొని
దిగులుతోనుండి ప్రయాణమైరి.

భరతునిరథము ముందునడువగ
వందలకొలది రథములు-బండ్లు
మత్తేభములు-జాతికుక్కలు
రక్షణనిచ్చే సైన్యముసాగెను.

దేవ సైన్యమును వెంటబెట్టుకొని
నాకమునుండి ప్రయాణమైన
సిద్ధునివలె ఆ భరత కుమారుడు
తోచెను చూచెడి వారందరకు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

71 శంకముదిరిన మనస్సుతో భరతుడు దశరథునేని భవనమున అడుగిడుట

సోదర ప్రేమకు నెలవగు భరతుడు
శత్రుఘ్నునితో బయలుదేరెను
తూర్పు దిక్కుగా ప్రయాణించుచు
"సుదామ-హ్లాదిని"-నదులను దాటెను.

కళింగ నదిని చూచుచు సాగి
కళింగ - యమునా సంగమమ్ముగని
ఆ ప్రదేశమున బడలిక తీర్చి
అంశుదారమను - గ్రామము చేరెను.

అచ్చటి నుండి పశ్చిమ ముఖముగ
సాగెడి "శతద్రునది"ని దాటెను
"శిలావహాయను" నదిని దాటుకొని
ఆగ్నేయముగ ముందుకు సాగెను.

ప్రాగ్వ పట్టణము చేరి అచ్చట
గంగను దాటి - ముందుకు సాగి
"కుటి కోష్టిక - యను నదిని దాటెను
ధర్మ వర్తన - గ్రామము చేరెను.

శల్య వర్తన - గ్రామము చేరెను
చైత్రరథమను వనమున సాగి
గంగా - సరస్వతి నదుల సంగమము
దాటి - ముందుకు ప్రయాణించెను.

దక్షిణదిశగా ప్రయాణించుచు
జంబూ ప్రస్థ గ్రామమునుండి
వరూథమనెడి గ్రామము చేరెను
అమిత వేగమున సాగుచుండిరి.

ఆ గ్రామమున ఉద్యానమ్ముల
బడలిక తీరి ముందుకు సాగి
ఉజ్జిహాన - గ్రామమ్ము నందుగల
మద్ది - కడిమి - తరు తోపున - ఆగెను.

స్వదేశమ్ములో అడుగు బెట్టిరి
అలసియున్న తన రాజసేవకుల
విశ్రాంతి గొనమని భరతుడు చెప్పెను
మెల్లగ రమ్మని చెప్పెను వారికి.

వారందరిని తీసుకరమ్మని
శత్రుఘ్నునకు ఆదేశించి
అతి వేగముగల అశ్వములున్న
రథమున ఒకడే బయలుదేరెను.

సర్వతీర్థ గ్రామమ్మును చేరి
"ఉత్తానికానదిని" అచ్చట దాటి
"హస్తి పృష్ఠకము" అను గ్రామము కడ
"కపీవతి" యను నదిని దాటెను.

ఏకసాల-యను గ్రామము దగ్గర
స్థాణుమతీ నది - సులువుగ దాటి
వినతా గ్రామము - చేరి అచ్చట
గోమతి నదిని దాటెను భరతుడు.

కళింగ నగరము చేరి అచ్చట
మద్దితోపులో - బడలిక తీర్చుకు
అదేరాత్రి ఆ రాజకుమారుడు
అయోధ్య త్రోవలొ సాగె వేగముగ.

అరుణ భానుడు అగపడుచుండెను
అయోధ్య నిలచెను చూపు మేరలో
అహోరాత్రములు ఎనిమిది గడచి
భరతుని రథము చేరెనయోధ్య.

కనబడు నయోధ్యచూపుచు, భరతుడు
రథసారథితో చెప్పుచుండెను
"అదిగో! అయోధ్య, గనుము సారథీ!
ఇలలో ఎన్నికయైన పట్టణము.

మా పూర్వీకుడు అతి పుణ్యాత్ముడు
వైవస్వతమను నిర్మితమ్మది
వేదవిదులతో యజ్ఞ యాగముల
పురమున జనులు సుఖముగ నుందురు.

దశరథ ప్రభువు ధర్మ పాలనతొ
రాజ ఋషిగను వినుతి కెక్కెను
ఆయనగారి పూర్వీకులును
రాజ ఋషులయి అయోధ్య నేలిరి.

అయోధ్య చూడగ వెనుకటి వలెను
ఆనందమది కలుగ దదేమి ?
ఉద్యానమ్ములు కళదప్పినవి
వాహ్యాళికి మరి కదలరెవ్వరు.

తరువులన్నియు ఆకులు రాలి
ఏడ్చునట్టుగా నున్నవి గనుము
కోకిల గానము వినబడకున్నది
పక్షుల సందడి కనరాకున్నది.

పట్టణమ్మును సమీపించితిమి-
సుగంధ పరిమళ ధూమము లేదయెవు
భేరీ - మృదంగ నాదము లేవి!
మంగళ స్వనములు - వినరాకున్నవి.

మదిలో దిగులు కలుగుచున్నది
దుర్నిమిత్తములు అగపడుచున్నవి
నావారందరు క్షేమమే యని
అనిపించదు నా మనసుకెందుకో."

బాధతో హృదయము బరువెక్కినది
భయముతో దేహము కంపించినది
అలసిన హయములు అతికష్టముగా
వైజయంతమను ద్వారము చేరెను.

ద్వారములోనికి సాగిన రథము
అయోధ్యలోన ప్రవేశించెను
ద్వారపాలకులు చూచిరి రథమును
జయము పలికిరి ఆశీస్సులతో.

దిగులుతోనున్న భరతకుమారుడు
ద్వారపాలకుల పలుకరించెను
రథసారథితో పలికెనప్పుడు
మదిలో శంక ముసురుచున్నదని.

"అమంగళమ్ము జరిగినట్టుగా
మదికితోచి నా ధైర్యము చెదరెను
గృహములముందు ముగ్గులు లేవు
తలుపులు తెరచిన సందడి లేదు.

నిత్యపూజలు చేసినట్టుగా
దీప ధూపములు కనబడకున్నవి
పూలమాలలతో దేవాలయములు
అలంకరించి కనబడలేదు.

అంగడి తెరచి బేరసారములు
జరుపుచున్నటు తోచుటలేదు
దేవాలయములు-చైత్యమ్ములపై
దిగులు నిండి ఆ పులుగులున్నవి.

దుఃఖము నిండి కన్నీరిడుచు
స్త్రీ పురుషులు నా కగపడుచుండిరి"
అనుచు భరతుడు పలుకుచుండగా
రాజభవనమును చేరెను రథము.

ఇంద్రుని పురమగు అమరావతివలె
అందములొలికే అయోధ్యనగరము
కళాహీనమై కనబడుచుండగ
తండ్రిని చూడగ నడచెను భరతుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

72 కైక తన కోర్కెలు దాని పర్యవసానము భరతునకు తెలుపుట

తండ్రి మందిరమునందు భరతునకు
తండ్రి దర్శనము లభించలేదు
అచ్చటినుండి భరతకుమారుడు
జనని కైక-సదనమ్మున చేరెను.

కళాహీనమై గృహము తోచెను
లోనికి నడచెను భరతకుమారుడు
అలసి వచ్చెడి తనయునప్పుడు
కైక చూచి సంతోషపడినది.

పాదములంటి ప్రణామమొంచిన
తనయుని-గుండెకు హత్తుకున్నది
శిరసు మూర్కొని కూర్చొనబెట్టుకు
తన తండ్రి కుశలము అడిగినదామె.

తాత కుశలము భరతుడు చెప్పి
బహుమానమ్ములు యిచ్చుట తెలిపి
తండ్రి వివరములు తల్లినడిగెను
ఏ మందిరమున కలరని అడిగెను.

రాజభవనముల సంతోషమ్మది
కనబడకున్నది కారణమేమనె
తండ్రి పాదముల నమస్కరింతును
ఎచ్చటగలరో చెప్పుము అనెను.

రాజ్యలోభమున తను చేసిన పని
తన తనయునకు ప్రియము గూర్చునని
కొడుకు హృదయము తెలియని కైక
అతి తేలికగా చెప్పెను విషయము.

''యజ్ఞములెన్నో చేసిన యట్టి
సత్పురుషుడు మరి తేజోవంతుడు
పుణ్యపురుషులను ఆదరించిన
మహనీయుడైన దశరథ ప్రభువు

ప్రాణులన్నిటికి ఏదోనాటికి
కాలము తీరును అన్నట్లుగనే
నాయనగారి కాలముతీరి
స్వర్గవాసమున కేగిరి"-అనెను.

పిడుగువంటి ఆ మాటలు వినెను
కృంగిపోయెను భరతకుమారుడు
వెక్కి-వెక్కి లా నేడ్వసాగెను
నేలను పొరలుచు ఏడువసాగెను.

నరకిన మానై నేలను కూలెను
కట్టలుతెగిన దుఃఖము నిండి
ఆ సుకుమారుడు భరతకుమారుడు
నేలను దొరలుచు ఏడువసాగెను.

విలపించెడి తన కుమారునపుడు
లేవనెత్తుచూ కైక పలికెను
"సర్వము తెలిసిన వివేకవంతుడ-
దాన, యజ్ఞములు చేసెడివాడవు.

నీవీ విధముగ-ఏడ్చుట తగదు
పోయినవారు తిరిగిరారుకద"
అనుచు తల్లి అట ఊరడించగ
ఇనుమడించెను భరతుని దుఃఖము.

విలపించుచు ఆభరతుడు పలికెను
"అన్నగారి పట్టాభిషేకమో
యజ్ఞయాగమో తలపెట్టిరని
పిలవనంపిరని సంతసపడితిని.

ఏమిజబ్బుతో తండ్రిపోయెను
తండ్రిగారికి అంత్యక్రియలను
రామలక్ష్మణులు చేసిరి - ధన్యులు
ఆ పుణ్యమునకు దూరమైతిని.

అప్యాయముగా కౌగలించుకొని
శిరసు మూర్కొని కుశలము అడిగే
తండ్రి స్పర్శ యిక నాకు లభించదు
దర్శనమైనను నోచక పోతిని.

అమ్మా! ఇంక రామచంద్రుడే-
అన్నయు తండ్రియు అగును నాకిక
దుఃఖములన్నీ తీర్చును రాముడు
రామ సేవ కర్తవ్యము నాకు.

రాముని పదముల వందనముంచెద
తండ్రిస్థానము రామచంద్రునిది -
కన్నుమూయుచు పితృదేవులు
సందేశము నాకేమి ఇచ్చిరి."

విషయము పూర్తిగ తెలియచెప్పుటకు
కైకపలికెను - "భరతకుమారా
రామా! లక్ష్మణ! సీతా యనుచు
దుఃఖించుచును కన్నుమూసిరి.

సీతారాముల లక్ష్మణమూర్తిని
చూచెడిభాగ్యము ధన్యులకమరును
నాకదిలేదు అనివిలపించిరి
అంతకుమించి అనలేదేమియు."

ఆమాటలకు భరతకుమారుడు
మరింత కలవరపడుచు అడిగెను
"సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
అటలేకుండా ఎచటకుపోయిరి" ?

ఆ ప్రశ్నలకు సమాధానము
అతితేలికగా కైక చెప్పెను
"రాముడు వనములకేగెను నాయన!
సతిసోదరులు వెంబడించిరి."

ఆమాటలువిని భరతకుమారుడు
రాముని యోగ్యత తెలిసినవాడై
"ఎట్టి అకార్యము రాముడు చేసెను
అడవికిపోయెడి దుర్గతి ఏమి?

పరమధార్మికుడు రామచంద్రుడు
పరధనములను అపహరించడు
సజ్జనులను లా బాధపెట్టడు
అకారణమ్ముగ శిక్షవిధించడు.

పరస్త్రీలను కన్నెత్తిచూడడు
సద్గుణ యుతుడు లోకహితుండు
అంతటివానిని అపరాధివలె
అడవుల కేల పంపిరి తల్లీ!.

భ్రూణ హత్యను చేసినవానికి
విధించు శిక్షను ఏల విధించిరి" ?
సమాధానముగ - ఆ గర్విష్టి
తనయుని ముదము కోరి పలికెను.

"రాముడు ధర్మము తప్పలేదు విను!
బ్రాహ్మణ ధనమును హరించలేదు
అయోగ్యమైన పనిని రాముడు
చేయలేదయా! భరతకుమారా!

నాయకగారు రామచంద్రునికి
పట్టాభిషేకము చేయనెంచిరి
ఆయన-నాతో చెప్పలేదది
కానీ నేనామాట వింటిని.

సత్యవర్తి మీ తండ్రి సరియనె
రాముడు అడవికి నడచినాడయా!
సీతా-లక్ష్మణు లిద్దరు కూడా
సంతోషముగా సాగిరి వెంట.

నేను బాగుగా యోచన చేసితి
నీకై రాజ్యము కోరుకొంటిని
రాముని అడవికి పంపగ కోరితి
నా వరములవి యిమ్మని కోరితి.

ప్రియపుత్రుడు కారడవికేగెనని
చింతతొ తండ్రి అసువులు వీడిరి
నాయన భరతా! యిది యంతయును
నీదు కీర్తి నే కోరి చేసితి.

ఈ దేశమునకు రాజువు నీవే
కోసల నేలెడి ఏలిక వగుదువు
జరగవలసినది వశిష్టాదులు
అతితొందరలో జరపెదరనెను."

॥శ్రీరఘురాముని॥

73 భరతుడు తల్లిని దూషించుట

పిడుగుల పోలెడి రెండు వార్తలు
చెప్పిన తల్లిని గాంచి భరతుడు
దుఃఖతప్తుడై ఆవేశముతో
మదిలో వ్యథను వెలువరించెను.

కాళరాత్రివలె దాపురించితివి
అగ్నివి నీవని తెలియకపోయి
దగ్గరజేర్చుకు తండ్రి మడసెను
కులపాంశనివి పాపదర్శినివి.

"కన్నతండ్రియా-కన్నుమూసెను
తండ్రిని పోలిన అన్న రాముడు
సతి సోదరులతొ అడవుల కేగెను
వారిట లేరని ఏడ్చుచుంటిని.

రాజ్యకాంక్షతో మా వంశమున
అశాంతినింపి ఇడుములనిడితివి
కౌసల్యాసుమిత్రలు తనయులకొరకై
తపించిపోయి తనువులు వీడర?

నాకు రాజ్యము ఎందులకొరకు?
తండ్రిని నీవు చంపివేసితివి
అన్నను అడవులపాలుజేసితివి
వంశనాశనము చేయవచ్చితివి.

తల్లికన్నను మించిన సేవలు
రామచంద్రుడు చేసెను నీకు
కౌసల్యమ్మ ఆప్యాయముగా
చెల్లెలిమాదిరి భావించెను నిను.

నారచీరలతో ధర్మమూర్తిని
అడవులకంపి సుఖముగ నుంటివ?
ఎందుకు-అన్నను అడవికంపితివి
నా విషయము నువు తెలియకపోతివి.

జ్యేష్ఠుడు రాజ్యము పాలించవలె
అన్నను తండ్రిగ భావించవలె
లోకరీతి-ఇది నీకు తెలియదా!
ఇక్ష్వాకులలో సాంప్రదాయ మది.

రామునిపైన నా గౌరవము
భక్తిప్రపత్తులు తెలియవు నీకు
రాజ్యలోభమున ఇంతటి విపత్తు
తెచ్చితివీవు అహంకారివి.

సదాచారములు త్రుంచి వేతువు
రాజధర్మములు లెక్కచేయవు
దోషకార్యముల వెరవవు నీవు
క్రూరురాలవు తల్లివైతివి.

రామలక్ష్మణుల నిరతము చూడక
రాజ్యమేలుట జరిగెడిపనియా
రాముని చూచుచు ధైర్యము నిండి
రాజ్యమేలెకద మన మహరాజు.

నీ పుట్టింటను ఈ ఆచారము-
జ్యేష్ఠుని రాజుగ చేసెడి న్యాయము
ఉందని-నీకు తెలియక పోయెను
దుష్టబుద్ధి నీ కెట్లు కలిగినది.

పెద్ద వృషభము మోసెడి బరువు
లేగదూడ లా మోయగలుగునా?
రాముడేల గల రాజ్యభారము
దుర్బలుడను నే నెట్లుమోతును.

ప్రాణాంతకమగు పని చేసితివి
నీ కోరికను తీర్చను నేను
నీ మది-వ్యధతో కాలిపోవలె
అన్న నిప్పుడే తీసుకు వత్తును.

రాజ్య పాలనము నేను కోరినచొ
సామదాన భేదమ్ములతోను
నేనే రాజ్యము పొంది ఏలెదను
నీ ఆశ్యాశను గౌరవించను.

లోకహితుని శ్రీరామచంద్రుని
వనముల నుండి తీసుకువత్తును
సింహాసనమున కూర్చొన బెట్టి
రామపాదముల సేవ చేతును.

నీవు చేసిన దుష్కార్యమునకు
నిన్ను బయటకు గెంటివేయవలె
కానీ రాముడు తల్లిగ నెంచెను
కావున నిన్ను వదలి వేసితి.

రామదాసునిగ బ్రతుకుట ఘనత
అనుచు భరతుడు దుఃఖతప్తుడై
తల్లిని గాంచి చీదరించుకొని
సింహముమాదిరి గర్జన చేసెను.

॥శ్రీరఘు రాముని॥

74 భరతుడు తల్లిని పరుషములాడుట

భరతుని కోపము ఉపశమించదు
తలచుకు తలచుకు ఎగయుచున్నది
తల్లిని గాంచగ ఆతనికోపము
కట్టలు తెంచుకు దూకుచున్నది.

తిరిగి కఠినముగ పలికెను భరతుడు
"దుష్ట చారిణీ రాజ్యము వదలుము
నేను చచ్చితిని అనుకొని ఏడ్వుము
ధర్మపథమును తప్పితి వీవు.

తండ్రిగాని నా-రాముడు గాని
నిను దూషించి ఎరుగరెన్నడు
తండ్రిని నీవు స్వర్గ మంపితివి
అన్నను అడవుల కంపించితివి.

భ్రూణ హత్యను చేసిన యంతటి
పాపము నీకు తప్పదు పాపీ !
నరకవాసము నీకు లభించును
భర్త చేరిన లోకము చేరవు.

నిన్ను చూడగ భయమగుచున్నది
క్రూరురాలవు పతి ఘాతుకవు
అపకీర్తిని నా కాపాదించిన
పాతకి? – నీతో మాటాడనిక.

ధర్మాత్ముడగు కేకయప్రభువుకు
వంశము చెరపగ పుట్టితి వీవు
సర్వలోకముల జీవులముందర
ద్రోహిగ నన్ను నిలబెట్టితివి.

ధర్మ చరితయగు కౌసల్యమ్మను
దుఃఖ సంద్రమున ముంచితి వీవు
నీకు సరియగు నరకములేదు
క్రూరురాలవు శాంతి లభించదు.

కౌసల్యానందవర్ధనుడు
ఆశ్రయమిచ్చెడి అనఘుడు రాముడు
తండ్రి యంతటి స్థానము అన్నది
అంతమాత్రము తెలియక పోతివి.

ఆత్మాభిమానముల నెలవు హృదయము
తనయుని ప్రేమ పుట్టుక స్థానము
అందువలననే – ఆత్మ బంధువగు
తనయుని మించిన బంధువులుండరు.

కామధేనువు సంతతి-గోవులు
జగమంతయును నిండియున్నవి-
అయిననుగాని పుణ్యధేనువు
బిడ్డ కష్టమును గాంచి ఏడ్చినది.

రెండు వృషభములు-మండుటెండలో
నాగలితో-ఒక రైతు పొలమును
దున్నుచుండగా అలసిపోయినవి
అలసియు-అవ్వి దున్నుచున్నవి.

ఆకాశములో కామధేనువు
బిడ్డలైన ఆ ఎద్దుల గాంచి
మనసు కలతపడి దుఃఖించినది
అశ్రువులవ్వి జారిపడినవి.

అంతట ఇంద్రుడు అడిగెను విషయము
కామధేనువు మదిలో బాధ
తెలియజేసెను దేవేంద్రునకు
బిడ్డలు పడెడి బాధను చెప్పెను.

కడుపుతీపి అది ఎంతటిదో మరి
ఇంద్రుడప్పుడు తెలిసెను-వింటివ!
కౌసల్యమ్మ కడుపుపంటను
దూరము చేసిన దుష్టురాలవు.

ఆ తల్లి బాధను తెలియకపోతివి
ఆమె బ్రతుకుట దుర్లభమగును
తల్లీ బిడ్డల వేరుజేసితివి
ఇహపరములకు దూరమైతివి.

కోసలరాజుని రాముని జేసెద
తండ్రిని - అన్నను గౌరవించెద
వనవాసమునకు నిన్ను పంపెద
అపకీర్తిని తొలగించుకొందును.

పుణ్యసాధ్వి కౌసల్యాదేవికి
తెలిసి-తీరని హాని చేసితివి
పాతకివీవు-బ్రతుకకూడదు
మరణమె నీకు తగినది ఇపుడు.

విషము త్రాగియో - అగ్నిని బడియో
ఉరిపోసుకుని మరణించుటయో
ప్రాయశ్చిత్తము అగును నీకిల
లేదా అడవుల పాలైపో నువు.

నీవల్లను మరి నాకు లభించిన
పాపము తీరగ, ఇపుడే-రాముని
సింహాసనమున కూర్చొన బెట్టెద
కృతార్థుడనయి జీవించెదను."

ఫణివలె బుసలను విడచుచు భరతుడు
వశము తప్పి తా నేలను బడెను
నేలను బడిన ఇంద్ర ధ్వజముగ
కటికనేలపై బడెను అనఘుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

75 రాముని అడవికి పంపుట ఎంతటి పాపకార్యమో భరతుడు చెప్పుట

భరతకుమారుని ఆగమనము విని
కైక భవనమును చేరిరి మంత్రులు
తల్లిని చూచి-సచివుల గాంచి
కంటి నీటితో పలికెను భరతుడు.

"సచివోత్తములు మీరందరును
నామది తెలియుడు-రాజ్యము కొరకై
తల్లిని ప్రేరేపించగ లేదు
రాజ్య కాంక్ష నాకసలే లేదు.

తల్లి కోరుట-తండ్రి ఇచ్చుట-
నాకేమాత్రము తెలియదు అసలు
అయోధ్యకెంతో దూరములోను
శత్రుఘ్నునితో వుంటిని నేను.

రామచంద్రుడు వనముల కేగుట
సీతమ్మయును లక్ష్మణ మూర్తియు
అనుసరించుట తెలియదు నాకు
కుట్రలుపన్నుట ఎరుగను నేను.

భరతుని రాక విని కౌసల్య
కైక తనయుడు అయినను గాని
దూరదృష్టి గల బిడ్డడనుకొని
అతనిని చూడగ బయలు దేరెను.

కృంగి కృశించి నడువ లేకను
శోకభారమున కౌసల్యమ్మ
అడుగులుపడక లా నేలనుబడెను
ఆమెను చూడగ వచ్చెను భరతుడు.

విలపించెడి ఆ కౌసల్యమ్మను
భరత శత్రుఘ్నులు గాంచిరి అచట
దుఃఖకెరటము ఎగసి పడగను
తల్లి ఒడిని ఆ బిడ్డలు చేరిరి.

ఏడ్చుచు దగ్గర జేరిరి బిడ్డలు
కౌసల్యమ్మ దుఃఖము పెరిగెను
అంతట పలికెను భరతుని గాంచి
మాటలు పెగలక పలికెను ఆమె.

''నాయన భరతా ! నీవు కోరినటు
అడ్డులేని ఈ రాజ్యసంపద
తేలికగా నీతల్లి కూర్చినది
అడవులకంపెను నా కుమారుని.

నీకు రాజ్యమును కోరుట సహజము
నాబిడ్డని మరి అడవి కంపగ
ఏమి సుఖమొ-అది తెలియక పోయెను
క్రూర కార్యముల నేర్పరి ఆమె.

నన్ను మాత్రమిట నిలవనీయునా !
కావున భరతా ! పతికాయముతో
అగ్ని హోత్రముతొ ఆ సుమిత్రతో
రాముని చెంతకు చేరెదనిపుడే.

తనయుని వదలి ఉండగలేను
నాపై నీ కభిమానమున్నచో
రాముని వద్దకు చేర్చుము నన్ను
అమ్మ ఇచ్చిన ఫలమును గొనుము".

కౌసల్యమ్మవి పలుకుల ములుకులు-
అవి బాధించగ ఏడ్చెను భరతుడు
కొంత సేపటికి తెప్పరిల్లెను
కౌసల్యమ్మతొ పలికెను బాధతొ.

''మాతా ! నీవు పూజ్యురాలవు
రాముని ఎడగల భక్తి నెరుగుదువు
ఏపాపము నే నెరుగను తల్లీ !
నను నిందించకు-నిర్దోషిని విను.

సత్యవర్తి శ్రీరామచంద్రుడు
పరమ పూజ్యుడు శ్రీరఘురాముడు
పురుషోత్తముడు పుణ్యశీలుడు
రామునిఎడ నా భక్తి నెరుగవా!

రాముని అడవికి పంపినవాడు
ఇలలో దుష్టుడు-అతి పాపాత్ముడు
రవికెదురుగ మలమూత్రము విడచెడి
మూర్ఖునితోసరి అతడు అగును.

నిదురించు గోవును కాలితొ తన్నిన
బుద్ధి హీనునితొ సరియగునాతడు
సేవను పొంది ప్రతిఫలమిడని
దుష్టుడైన యజమానిని బోలును.

కన్నబిడ్డలుగ ప్రజలను ఏలెడి
రాజుకు ద్రోహము చేసినవాడగు-
ఆరవపాలు పన్ను గ్రహించి
ప్రజల రక్షణ చేయని రాజగు-

వేదవిదులకు దక్షిణిత్తునని
యజ్ఞము వారిచె చేయించుకొని
ఆపై వారికి దక్షిణ నిడని
దుష్టుని బోలిన వాడాతడగు.

సంగ్రామములో వెన్నుచూపి మరి
పిరికిపందవలె బ్రతికెడువాడు
అన్నను అడవుల కంపును తల్లీ!
అంతటి అఘమది నాకు తెలియును.

గురూపదేశము, ధర్మ సూక్ష్మములు
మదిలో నుంచని జ్ఞానహీనుడు
రామచంద్రుని అడవులకంపును
అంతటి అఘమది తెలియుము తల్లీ!

తేజోవంతుని - అమిత విక్రముని
ఆజానుబాహుని అరవిందాక్షుని
సింహాసనమున చూడగలేని
దుష్టుడు అట్టి యోచన చేయును.

గురుద్రోహియును మిత్రద్రోహియు
కృతఘ్నుడున్ను లోకకంటకుడు
హితులకు పెట్టక తను మాత్రము తిను
దుర్మార్గుడు ఆ పనిని చేయును.

అమ్మా ! రాముని అడవుల కంపిన -
తగిన భార్య మరి దొరకక అతడు
బిడ్డలు లేక పాపకార్యముల
ఉభయలోకముల భ్రష్ఠుడు అగును.

అట్టివానికి బిడ్డలు కలుగరు
అర్థాయుష్షుతొ అసువులు వీడును
ఉన్మత్తుండై పుర్రె చేతగొని
బిచ్చమెత్తుకొను దేశద్రిమ్మరగు.

అపాత్ర దానము చేసినవాడగు-
అధర్మవర్తిగ బ్రతుకునాతడు-
అధిక సంతతితొ రోగగ్రస్తుడై
అమిత బాధలకు లోనగు నాతడు.

అంతటి ఖలుని ద్రవ్యము నంతయు
చోరులు హరించివేతురు తప్పక
ఉభయ సంధ్యలలొ నిద్రపోయెడి
జ్ఞానహీనునిగ ఆతడు అగును.

దుర్మార్గుడయి మోసగాడయి
రాజ దండన భయమున బ్రతుకును
మాతా పితరుల సేవలు చేసే
భాగ్యము వానికి కలుగదు తల్లీ.

పితృదేవతల తృప్తి పరచక
అతిథులకింత భోజనమిడక
అంతయు తానే తినెడి దుష్టుని
పాప లోకముల కాతడు పోవును.

బాలుర - వృద్ధుల - స్త్రీలను - రాజును
చంపినంతటి అఘమది తల్లీ!
నమ్మిన భృత్యుల పోషణ చేయని
దుర్మార్గునితో సముడాతడగు.

యుద్ధ రంగమున వెన్ను చూపెడి
భీరుని చంపిన పాపమ్మదియగు
వ్యసనపరునికి వచ్చునంతటి
అఘము ఆతనికి వచ్చును తల్లీ!

గృహదహనమ్ములు చేయు ధూర్తునికి
కలిగెడు పాపము అతనికి కలుగును
దేహీ! యని యాచించు యాచకుని
ఆశను తృంచిన రాజు గతియగు.

పవిత్ర జలముల పాడొనరించెడి
పాపి దుర్గతి పట్టును వానికి
విషమిడి జనులను చంపినంతటి
పాపమ్మదియగు తెలియుము తల్లీ!

విప్ర సత్కారము పాడుచేసెడి
పాపి దుర్గతి పట్టును వానికి
లేగదూడలకు పాలు మిగల్చక
త్రాగునంతటి అఘమది తల్లీ!

నీరు వుండియు దాహము తీర్చని
దుష్టుని దుర్గతి పట్టును వానికి"-
అనుచు ఘోరముగ ప్రతినలు చేయుచు
దుఃఖతప్తుడై నేలను బడెను.

ఆ విధముగను బాధలొ మునిగి
నేలను బడిన భరతకుమారుని
లేవనెత్తి శ్రీరాముని జనని
అనునయించెను ఆప్యాయముగ.

"నీ ప్రతినలు నను బాధించినవి
లక్ష్మణుపలెనే నీవును కూడ
ధర్మవర్తివి - నా కానందము
సత్పురుషుల లోకమ్ములు దొరకును."

అనుచు పలుకుచు కౌసల్యమ్మ
భరతకుమారుని మేనునిమురుచు
ఇనుమడించిన దుఃఖముతోను
విలపించినది బిగ్గరగాను.

రామజనని దుఃఖమ్మును గాంచి
భరతుని మనసు చెదరిపోయినది
నేలను బడి నిట్టూర్చ సాగెను.
ఆ విధముగ ఆ రాత్రి గడచినది.

॥శ్రీరఘురాముని॥

76 భరతుడు తండ్రికి అగ్నిసంస్కారము చేయుట

తెల్లవారగనె వశిష్ఠమహాఋషి
శోకించెడి ఆ భరతుని గాంచి
దుఃఖము వదలి తండ్రిగారికి
ఉత్తర క్రియలను చేయగ చెప్పెను.

మది నిబ్బరమున భరత కుమారుడు
ప్రేత కార్యములు చేయగ వచ్చెను
తైలమునుండి జేని కాయమును
వెలికి తీసిరి అంత్య క్రియలకై.

రత్నశాపడము అగు నొకశయ్యలో
ఆ కళేబర ముంచిరి అపుడు
పసుపు వన్నెతో నిదురలో నున్నటు
తోచెను దశరథరాజుశరీరము.

దుఃఖము ఎగసెను భరతునికపుడు
"తండ్రీ! నేను వచ్చెడి లోపలె
అన్నను అడవుల కంపివేసితివి
ఎందుల కంతటి పని చేసితివి.

ప్రియతముడైన రామచంద్రుడు
అడవి కేగెనని ప్రజలు దుఃఖిల
నీవు ఎచటకు పోతివి తండ్రీ!
రాజ్యక్షేమము చూచెడి దెవ్వరు.

నీవు వదలి దివి కేగుటచేత
రాముడు అడవుల కేగుటచేత
పృథివి విధవగా మారెను తండ్రీ!
కళాహీనమై నిలచెనయోధ్య.

చంద్రుడులేని రాత్రి మాదిరిగ
వెలవెలబోయి వున్నదయోధ్య."
అని విలపించెడి భరతకుమారుని
ఊరడించెను వశిష్ఠమహాఋషి.

దశరథరాజు అసువులు వీడగ
వెలుపలనుంచిన అగ్నిహోత్రమును
తీసుకు ముందు నడచిరి కొందరు
కళేబరమ్మును తీసుకు నడచిరి.

పితృమేధిక మంత్రమ్ములను
ఋత్విక్కులట చదువుచుండగా
శాస్త్రవిధిగను భరతకుమారుడు
అగ్నిహోత్రమును చితికి పెట్టెను.

పరిచారకులు భార్యలు హితులు
దుఃఖసంద్రమున మునిగిరచ్చట
భరతుని వెంట అపసవ్యముగా
చితికి అందరూ ప్రదక్షిణించిరి.

అచ్చటినుండి వారందరును
భరతుని వెంబడి సరయూనదికడ
దశరథరాజుకు ఉదకక్రియలను
శాస్త్ర ప్రకారము నిర్వర్తించిరి.

రాజును తలచుచు అయోధ్య చేరిరి
సజలనయనముల దుఃఖతప్తులై -
నేలను బడుకొని నియమనిష్ఠతో
పదిరోజులవి గడపివేసిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

77 భరత, శత్రుఘ్నుల దుఃఖము

ఉత్తమలోకము చేరుటకొరకై
దశరథరాజుకు చేయవలసిన
క్రియలన్నిటిని - శ్రాద్ధకర్మలను
శాస్త్రోక్తముగా భరతుడు చేసెను.

గోదానమ్ములు వస్త్రభూషలు
గృహములు ధనమును దానములిచ్చి
అతి భక్తిగను ఆ మహారాజుకు
ఔర్ధ్వదైహిక క్రియలను చేసెను.

అస్థిసంచయన కార్యముకొరకై
పదమూడవదిన మచటకుజేరి
చితిని గాంచి ఆ భరతకుమారుడు
బిగ్గరగా విలపించసాగెను.

"రామచంద్రునికి నా బాధ్యతను
అప్పగించు కర్తవ్యము వదలి
అన్నను అడవికి పంపివేసితివి
అనాథగా నను చేసివేసితివి.

కౌసల్యమ్మ కన్నబిడ్డను
అడవులకంపి ఆ మహరాణిని
అనాథజేసి వదలిపోతివి
మా అపరాధము ఏమది స్వామీ!"

చితిలోనున్న అస్థికలను గని
నిలబడలేక భరతకుమారుడు
కూలిన యట్టి ఇంద్ర ధ్వజమన
నేలను బడెను దుఃఖమునిండి.

భరతుని గాంచి మంత్రులు గూడ
పుణ్యము తరిగి పుడమినిబడిన
యయాతి ఋషివలె నేలను బడిరి
శత్రుఘ్నుడును వశము తప్పెను.

శత్రుఘ్నుడట నేలను బడెను
శోకజలధిలో ముంచితివా యని
తండ్రిని తలచుచు ఏడువసాగెను
మనసు కరగునటు రోదించెనట.

"తండ్రీ! నీవు స్వర్గమేగితివి
రామచంద్రుడు అడవుల కేగెను
భరతకుమారుడు స్థిమితము తప్పెను
నే బ్రతుకుటది దుర్లభమింక.

ఇక్ష్వాకు వంశజులు శోభగ నేలిన
అయోధ్య ఇపుడు పాడుబడినది
అయోధ్య కేగను - ఇచ్చటనుండే
తపోవనములకు పోయెద నింక."

ఆ విధముగను రుద్రభూమిలో
అన్నదమ్ములు దుఃఖము నిండి
నేలనుబడి విలపించుట గాంచి
కులగురువంతట పలికె భరతునితో.

"రాజకుమారా! మిగిలిన కార్యము
అస్థిసంచయన మొక్కటె వున్నది
దానిని నీవు శ్రద్ధగ జేయుము
ఆలసించక జరుపుము దానిని.

ఆకలిదప్పులు - జరామరణములు
శోక మోహములు జీవులకుండును
వాటిని దాటగలేరు జీవులిల
వాటిగురించి వంతకూడదు "

సుమంత్రు-వశిష్టులు ఆదరమ్ముగా
శత్రఘ్నునట ఊరడించిరి
పుట్టి, గిట్టుటలు ప్రాణిస్వభావము
సహజమైనవని అనునయించిరి.

వశిష్ఠమహాఋషి అనునయించగా
అన్నదమ్ములు లేచి నిలచిరి
సచివులు విప్రులు సహకరించగా
జరగవలసినది చేసెను భరతుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

78 శత్రుఘ్నుడు మంథరను శిక్షించుట

రామచంద్రుని దర్శించుటకు
భరతుడు మదిలో నిర్ణయించుకొని
బయలుదేరు యత్నమ్మున నుండెను
అంతట పలికెను శత్రుఘ్నుడట.

"అన్నా ! రాముడు రక్షకుడయ్యును
తన రక్షణ తను చేసుకొనకను
ఆడది పలికిన మాటను బట్టుకు
అడవుల కేగెను ఎంతటి చిత్రము.

పితృవాక్య పరిపాలన కొరకై
రాముడు అడవికి బయలు దేరినను
లక్ష్మణుడైనా తండ్రికి చెప్పి
వనవాసమ్మును ఆపలేదు గద!.

కైక వలలొ మరి పడకుండగను
రాజుకు - నీతిని తెలియజెప్పుచు
వచ్చేడి ఆపద లక్ష్మణమూర్తి
ఆపలేదు కద - దుర్విధిగాదా"!.

శత్రుఘ్నుడట పలుకుచుండగా
ద్వారము దగ్గర అలజడి రేగెను
అచటకు జేరెను ఆ శత్రుఘ్నుడు
గూని మంథర కనబడెనచట.

గూని దానిని ద్వారపాలకులు
లోనికి పంపక ఆపివేసిరి
చందనమలదుకు అలంకారముల
కురూపి - వింతగ అగుపించినది.

శత్రుఘ్నునిగని పలికిరివారు
"వనవాసమునకు రాముడేగుటకు
దశరథరాజు తనువు వీడుటకు
గూనిదిమూలము - శాస్తి జేయుడు.

దాసీజనము అచ్చట వుండిరి
అందరి మధ్యలొ ఉన్నది మంథర
దానిని గాంచి శత్రుఘ్నునకు
అమితమైన కోపమ్ము ఎగసెను.

"ఓసీ గూనీ! ఇంత విపత్తుకు
నీవే కారణమన్నది తెలుసు -
కర్మఫలము నువు అనుభవించవలె
అనుచు బలముగ త్రోసెను గూనిని.

బంతిలాగ ఆ గూని మంథర
నేలను బడెను గొల్లున ఏడ్చెను
దాని ఏడ్పులకు భవనమంతయు
దద్దరిల్లెను పరుగిడి రందరు.

గూని దాని బ్రతుకంతమైనదని
దాసీజనము కలవరపడుచు
కరుణామయి కౌసల్య తప్ప మరి
రక్షకులింక లేరని తలచిరి.

కౌసల్యమ్మ భవనమ్మునకు
పరుగున జేరిరి విషయము జెప్పగ-
శత్రుఘ్నుడు ఆ గూని దానిని
నేల నీడ్చెను - ఏడ్చెను గూనిది.

బంగరు సరములు ఆభరణమ్ములు
విడివడి నేలను రాలినవపుడు
శరత్కాలమున ఆకాశములో
తారలన్నటు నేల రాలినవి.

మంథర అరపులు విని కైకమ్మ
ముందుకు వచ్చెను పరుగుపరుగున
కైకను గాంచి ఆతని కోపము
ఇనుమడించెను-అరచె నాతడు.

నిప్పులు రాల్చే కన్నులతోనట
నిలచినట్టి శత్రుఘ్నుని గాంచి
కైక వణకెను పరుగు పరుగున
భరతకుమారుని దగ్గర జేరెను.

క్రోధ వశుండై ఉన్న తమ్ముని
భరతుడు గాంచి పలికెను అపుడు
"సోదర ! వినుము ! ప్రాణికోటిలో
స్త్రీలను చంపుట నిషిద్ధమైనది.

తల్లిని చంపిన దుష్టుడనుచును
రాముడు నన్ను జేరనీయడని
భయమున నుంటిని - లేనిచో సోదర
కైకమ్మనెప్పుడో చంపి యుందును.

నీవు మంథరను చంపినచో యిక
అన్న ఎన్నడూ మన్నించడయా!
పెదవి విప్పి మాటాడడు రాముడు
కావున వదలుము గూని దానిని.

భరతుని మాటలు విని శత్రుఘ్నుని
కోపమంతయు చల్లబడినది
చచ్చినంతటి పనియై - గూనిది
కైక పాదముల పెన వేసినది.

॥శ్రీరఘురాముని॥

79 రామ దర్శనముకై భరతుడు అడవికిబాటలు వేయించుట

పదునాల్గవ రోజు ప్రాభాతమున
సచివులు హితులు భరతుని గాంచి
"రాజకుమారా! రాజ్య భారమును
వహించి - రాజ్యము నేలుము అనిరి.

రామలక్ష్మణుల నడవుల కంపి
దశరథరాజు స్వర్గమేగెను
భద్రముగా నీ రాజ్యమున్నది
రాజై ప్రజలను కాపాడవలె."

సమకూర్చిన అభిషేక వస్తువులు
భరతుడు గాంచి - వాటన్నిటికి
భక్తిమీరగా ప్రదక్షిణించి
హితులందరితో పలికె వినయమున.

"పెద్దలార మా ఇక్ష్వాకులలో
జ్యేష్ఠుడు రాజ్యము నేలుట జరిగెను.
వంశాచారము పాటించిరయా!
సర్వము తెలిసిన విజ్ఞులు మీరు.

మీరీ విధముగ నన్ను కోరుట
న్యాయబద్ధము కానేరదు కద !
అన్న రాముడు రాజ్యమేలవలె
అన్న బదులు నే వనములనుందును.

అడవికిపోయి ప్రార్థనచేసి
అన్నను అయోధ్య తీసుకువచ్చెద
అందుకు మీరును బలములనియ్యు
అండగనిలువగ కోరుచుంటిని.

అభిషేకమునకు సేకరించిన
దివ్యదినుసులను గొనిపోయెదను
నరవ్యాఘ్రము శ్రీరామచంద్రునికి
అభిషేకించి గొనివచ్చెదను.

యజ్ఞశాలలో నుండిన యట్టి
త్రేతాగ్నిని మరి తెచ్చినట్టుగా
రామచంద్రుని తీసుకువచ్చెద
కోసలనేలును రామచంద్రుడు.

రూపమాత్రముగ తల్లిగనున్న
కైకేయమ్మ కోరికతీర్చను
ఆమెకోర్కెకు విరుద్ధముగను
వనవాసమ్మును నేను చేసెద.

పనివారందరు శీఘ్రమెసాగి
అడవిమార్గమును బాగుచేయుడు
సేనలు నడచెడి వీలుకలుగునటు
దండుబాటను నిర్మించవలె.

గంగవరకును బాటవేయుడు
మారుమూలలు తెలిసినయట్టి
రక్షకులను మరి వెంటనంపుడు
నాఆనతిఇది పని మొదలిడుడు."

భరతునిఆజ్ఞను విని వారందరు
"లక్ష్మిసర్వదా నీతోనుండును"
కీర్తికి నెలవై ఇలమనగలవని
ఆశీస్సులను ప్రీతిగనిడిరి.

ఆనందమ్మది సభలో విరిసి
ఉక్కిరి బిక్కిరి చేసెను వారిని
మంత్రులు వినయమునిండి పలికిరి
పనివారలను పంపెదమనిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

80 చక్కని బాట, తీర్చిదిద్దిన - విడిదులు

సేనలు నడచుట కనువగు మార్గము
నిర్మించుటకు తగుపనివారిని
వెంబడితీసుకు రాజసేవకులు
మార్గముచూపుచు ముందునడచిరి.

త్రవ్వకమ్ముల నిపుణులునడచిరి
త్రాళ్ళనునేసెడి వారునడచిరి
వడ్రంగులును-శిల్పులు సాగిరి
తరువులనరకే వారునువుండిరి.

పక్షుల పట్టెడి వలలతొ కొందరు
తెప్పలతోను-తెడ్లతొ కొందరు
రాముని చూతము అన్నముదముతో
అసంఖ్యాకముగ సాగిరెందరో.

చెట్లను పొదలను తీగలత్రవ్వి
చదునుచేసిరినేలను కొందరు
ఇరుప్రక్కలను బాటకచ్చట
వలయుచోట్లను చెట్లనునాటిరి.

బాటకు అడ్డమువచ్చినయట్టి
నూతుల గోతుల పూడ్చివేసిరి
నదులు - ఏరులకు అతిమెలకువగా
వంతెనలను నిర్మించిరి నిపుణులు.

జలాశయములలొ నీరుత్రాగుటకు
చక్కనివసతిని చేసిరివారు
కరితురగములు నీరు త్రాగుటకు
వీలుగ నచ్చట కట్టిరి మెట్లను.

మధ్యమధ్య విశ్రాంతికోసమై
వసతినిచేసి ఆప్రదేశముల
పతాకలెత్తి జలమునుచల్లి
రంగులపూలతొ అలంకరించిరి.

ఇరుప్రక్కలను విరసినతరువులు
ముదముగ పక్షుల కోలాహలముతొ
వారు వేసిన మార్గమచ్చట
దేవమార్గముగ భాసిల్లినది.

అధికారముఖ్యులు బాటనుచూచి
ఫలజల సమృద్ధము అయినతావుల
శిబిరమ్ములను వేయగచెప్పిరి
వెంటనెవేసి అలంకరించిరి.

జ్యోతిశ్శాస్త్రము తెలిసిన విజ్ఞులు
శుభముహూర్తములు నిర్ణయించిరి
ప్రయాణమ్ములో భరతకుమారుడు
విడిది చేయు శిబిరమ్ములమరెను.

మెత్తని ఇసుకను పోసిరి విడిదుల
చక్కని వీధులు తీర్చిదిద్దిరి
దేవాలయములు రాజవీధులు
అమరినవపుడు అతి రమ్యముగా.

చక్కని గృహములు సదుపాయములతొ
అందమైన శిబిరమ్ములతోను
ఇంద్రుని పట్టణమన్నటు శోభగ
నిలచెను అచ్చట ఆ ప్రదేశము.

గంగవరకు నిర్మించిన బాట
శిబిరమ్ములతో విడిదులతోను
తారలు చంద్రుడు నిలచినయట్టి
ఆకాశమువలె భాసిల్లినది.

॥శ్రీరఘు రాముని॥

81 రామ దర్శనముకై సన్నాహము

భరతుని రాజుగ అభిషేకించగ
వలయు విధులను వశిష్ఠమహఋషి
ఆరంభించెను - వందిమాగధులు
మేలుకొలుపులు ఆరంభించిరి.

మహాత్ముడున్ను ధర్మమూర్తి యగు
దశరథరాజు ఏలిన యట్టి
ధర్మనిలయమగు రాజ్యమిప్పుడు
ఎంతటి దుర్దశనందెనొ గనుము.

వందిమాగధులు స్తోత్రపాఠకులు
మంగళవాద్యపు సవ్వడి నిండగ
భరతకుమారుని మందిరమందు
మంగళగానము ఆరంభించిరి.

చుక్కాని కాసెడు మనిషి లేనిచో
సుడులు తిరిగెడి నావ మాదిరిగ
అయోధ్యరాజ్యము మారిపోయినది
తల్లివరములీదుర్గతి నిడినవి.

నిద్ర లేచెను భరతకుమారుడు
మంగళవాద్యము స్తోత్రపాఠములు
ఆపివేయమని ఆదేశించెను
తాను - రాజును కానని చెప్పెను.

ధర్మముతప్పి చరించుచున్న
కైకమ్మను గని ధర్మమూర్తి యగు
రామచంద్రుడు అడవుల కేగెను"
అనుచు భరతుడు ఏడువసాగెను.

శత్రుఘ్నునిగని బాధతొ పలికెను
"సోదర! గంటివ! కైకాదేవి
జగత్తుకెంతటి కీడు చేసెనో
తండ్రికి ఇంతటి దుఃఖము నిడెను.

ఆ సమయములో వశిష్ఠమహఋషి
రాజసభ యది జరుగు భవనమున
యోగ్యమైన ఒక ఆసనమ్మున
ఆసీనుడయి దూతల బిలచెను.

"శీఘ్రమె పోయి భరత శత్రుఘ్నుల
పిలచుకురండు నా మాటగను
బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యముఖ్యులను
సచివులందరిని ఆహ్వానించుడు."

వశిష్ఠమహాఋషి పిలుపు నందుకొని
అతిశీఘ్రముగా వారందరును
సభాభవనమున ప్రవేశించిరి
భరతునికందరు వందనముంచిరి.

భరత శత్రుఘ్నులు వశిష్ఠమునియు
మంత్రిసత్తములు రాజముఖ్యులతో
దశరథరాజుతో శోభలీనెడి
సభను పోలి అట సభ ఏర్పడినది.

॥శ్రీరఘు రాముని॥

82 భరతుడు తన నిర్ణయము సభాసదులకు తెలియజేయుట

శుక్ర, బృహస్పతులు త్తమగ్రహముల
నిండిన యట్టి విశాల నింగిని
పూర్ణచంద్రుడు తిలకించినటు
భరతకుమారుడు గనెనాసభను.

సత్యధర్మముల చరించు రాముడు
చంద్రుడు-వెన్నెలనొాదలని రీతిగ
పితృవాక్యమును పరిపాలించగ
వనవాసమునకు వెడలెను నాయన !

తమ యోగ్యతలకు తగు నాసనముల
మేలువస్త్రముల చందనమలదుకు
ఆశీనులగు సభాసదులతో
ప్రకాశించినది ఆ సభ యంతయు.

అన్నయు తండ్రియు ఈ రాజ్యమును
నీ కందించిరి-ఇప్పుడు నీవు
అభిషిక్తుడవై రాజ్యమేలినచొ
అయోధ్యవాసులు ఆనందింతురు.

వశిష్ఠమహాఋషి భరతుని గాంచి
సభలో పలికెను ఆప్యాయముగా
"నాయన భరతా! నీదు జనకుడు
ధర్మమార్గమున రాజ్యము నేలెను.

సామంతులందరు ఆనందముగ
అమూల్యమైన కానుక లొసగి
రాజుగ నిన్ను గౌరవింతురు"
అనుచు చెప్పెను వశిష్ఠ మహాఋషి.

సిరిసంపదలతొ ధనధాన్యములతొ
విలసిల్లెడి ఈ రాజ్యలక్ష్మిని
నీదు తండ్రి నీ కొసగినారయా !
ఆయనగారు స్వర్గమేగిరి.

ఆ మాటలకు భరతకుమారుడు
దుఃఖము నిండి కనుల భాష్పముల
రాముని తలపులు మదిలో నిలువగ
మరింత కృంగి పలికెను ఏడ్చుచు.

"సభికులార ! మా అన్న రాముడు
ధర్మ నిరతుడు పరమ యోగ్యుడు
దశరథరాజు ఏలిన రాజ్యము
రామునిదే మరి నాది కాదు గద.

ఈ రాజ్యమును హరించరెవ్వరు–
దశరథ రాజుకు పుట్టిన తనయుకు
రాజ్యహర్తగా కాడు మహాత్మా !
ధర్మము చెప్పుడు ఓ గురుదేవా !

దిలీపు నహుషుల బోలిన శ్రేష్ఠుడు
జ్యేష్ఠ కుమారుడు రామచంద్రుడు
ఈ రాజ్యమును ఏలగ యోగ్యుడు–
పాపకార్యమును చేయను నేను.

కులభ్రష్టునిగ పేరు గడించను
కైకాదేవి చేసిన పాపము
ఎంత మాత్రము సహించలేదు
ఇకముందసలే సహించలేను.

ఓ గురుదేవా ! నా రామునికి
ఇచ్చట నుండే వందన మిదిగో–
అన్న రాజ్యమును ఏలుచుండగా
అనుసరించెడి తమ్ముడ నేను".

ధర్మయుక్తముగ భ్రాతృ ప్రేమతో
రామ హృదయమున భరతుడు పలుకగ
సభలో వారు పరవశించిరి
ఆనందాశ్రులు నిలచెను కన్నుల.

"సభికులార ! నా నిర్ణయమిదియే
రామచంద్రుని గొనివచ్చెదను
ఎంత వేడినా అన్నరానిచో
లక్ష్మణుతోడుగ అడవుల నుందును.

సద్గుణయుతులు ధర్మతత్పరులు
మీరందరు నా వెంబడి రావలె
మీ సమక్షమున రామచంద్రుని
అయోధ్య నడుగిడ ప్రార్థన చేతును.

రాముడు వశించు అడవిలోనికి
దండు నడచుటకు బాట వేయమని
ఆజ్ఞాపించితి–ఆ పనులన్నీ
పూర్తియైనవి అతి శీఘ్రముగా"

అనుచు భరతుడు చెంతనెవున్న
మంత్రి సుమంత్రుని గాంచి పలికెను
"సచివోత్తమ ! నే రామయాత్రకై
సాగుచుంటినని తెలుపుడు ప్రజలకు.

నా వెంబడి ఈ అయోధ్యపౌరులు
చతురంగబలములు అనుసరించవలె
అది నా ఆనతి చాటించండి
శీఘ్రముగా మరి బయలుదేరుదము".

రాజశాసనము మంత్రి సుమంత్రుడు
అయోధ్యలోన తెలియబరచెను
ఆనందముగా అయోధ్యవాసులు
తగువాహనముల బయలుదేరిరి.

భరతుని ఆజ్ఞను శిరసున దాల్చి
మంత్రి సుమంత్రుడు దివ్యరథమును
జాతి అశ్వములు పూన్చిన అరదము
అతి శీఘ్రముగా తోలుకు వచ్చెను.

అన్నను అయోధ్య తీసుకువత్తును
రేపటి ప్రాభాతమ్మున సాగెద
సేనలు మీరు అందరు కూడ
ప్రయాణమ్మునకు సిద్ధము కావలె".

రామకింకరుడు మహావీరుడగు
భరతుడు-మంత్రిని గాంచి పలికెను
"ప్రార్థన చేసి రామచంద్రుని
ప్రసన్నునిగా చేసుకొందును.

భరతుని వెంబడి బయలు దేరుటకు
గజతురగమ్ములు-ఎద్దు బండ్లను
ఒంటెలు - కంచర గాడిదలనట
సిద్ధపరచుకొనుచుండిరి పౌరులు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

83 భరతుడు హితులందరితో గంగాతీరమున విడిదిచేయుట

ఉషఃసంధ్యలో భరతకుమారుడు
ఉత్తమరథమున ఆశీనుడయి
ఉత్తమ పురుషుని రామచంద్రుని
ఊరికి గొనిరా బయలుదేరెను.

వివిధ వృత్తులను నిర్వహించెడి
కుమ్మరి-కమ్మరి-కంసాలులును
రజకులు-రత్నపు పనిమంతులును
వైద్యులు-దర్జీ పనివారుండిరి.

రాకుమారుని రథముముందర
పురోహితులును సచివులు సాగిరి
తొమ్మిదివేల గజములు నడచెను
అరవైవేల రథములు సాగెను.

నటకులు-గాయక ముఖ్యులుండిరి
అనేక విద్యల ఆరితేరిన
పనివాండ్రందరు బయలు దేరిరి
రామధ్యానమున సాగిరి వారు.

లక్ష సంఖ్యలో అశ్వికులుండిరి
వివిధాయుధములు ధనుసులందుకు
భరతుని వెంబడి వీరులునడచిరి
రాముని చూడగ ఆతృతనిండిరి.

గ్రామపెద్దలు జనపదముఖ్యులు
వేదవేత్తలు విప్రోత్తములు
వేలకువేలు బయలుదేరిరి
రామదర్శనకాంక్షులు వారు.

కౌసల్య సుమిత్ర-కైకేయలును
మేనాలెక్కి బయలుదేరిరి
రాముని గుణగానమ్ము చేయుచు
నడచిరందరు రామహృదయముల

ప్రొద్దువాలెడి సమయమ్మునకు
గంగాతీరము జూచిరివారు
హంసలు బెగ్గురు చక్రవాకములు
మంగళగానము చేయుచున్నవి.

రాముని సఖుడు నిషాదరాజగు
గుహుని రాజ్యమును గాంచిరివారు
శృంగిబేగిపురమున్నది చెంతనె
భరతుని సేనలు ఆగినవచ్చట

మంగళతోయమ్ములతో గంగ
కనుపించగనే భరతుడప్పుడు
రాత్రి అచ్చట విడిది చేతమని
ఆదేశించెను తనసేనలకు.

పవిత్ర గంగతొ దశరథప్రభువుకు
తర్పణమ్ములు విడువగనెంచెను
విడిదులలోన దిగిరందరును
రాముని తలచుచు నుండెను భరతుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

84 గుహుడు భరతుని సందర్శించుట

గంగ ఒడ్డున విడిది చేసిన
భరతుని సేనను గాంచెను గుహుడు
తనవారలను వేగమె రమ్మని
సమాలోచన చేసెనప్పుడు.

ప్రభువగు రాముని రక్షించవలె
మీరందరును ఆహారమ్ముతొ
అయిదు వందల నావల నిపుడే
గంగ ఒడ్డున సిద్ధపరచుడు.

"కోవిదార ధ్వజమున్నది గావున
భరతుని సేనలు అగునని తెలియును
మంచి మనసుతో భరతుడున్నచో
ముందుగ మనకు వార్త నంపును.

యుద్ధము చేయగ సిద్ధము కావలె
ఒక్కొక నావలొ నూరుమందిని
సమరోత్సాహుల నిలబెట్టవలె
భరతుని భరతము పట్టగవలెను.

వార్తనేమియు పంపలేదుకద!
అందుకు నాకు సంశయ మొదవెను
దుష్టబుద్ధితో రాముని వద్దకు
భరతుడేగుచున్నట్టు తోచును.

మంచి మనసుతో భరతుడున్నచో
గంగానదిని దాటించెదము
అటుగాకున్న సమరము చేతము
స్వయముగ నేను నిర్ణయింతును.

ముందుగ మనము ఎదిరించినచో
బంధించును మరి నిర్దయతోను
దుర్లభమైన రాజ్యము దొరకెను
రాముని చంపగ భరతుని యత్నము.

కాన్కలు తీసుకు నిషాదరాజు
భరతుని చూడగ సాగెను ముందుకు
గుహుని గాంచిన వివేకవంతుడు
సుమంత్రుడంతట పలికె భరతునితొ.

"రాజకుమారా! నిను దర్శించగ
గుహుడు మంత్రులతొ వచ్చుచుండెను
ఈ ప్రదేశమును పరిపాలించును
రామచంద్రునికి ప్రీతిపాత్రుడు.

ధనుర్బాణములు కలిగిన యట్టి
వీరులు భృత్యులు అండగ నుండగ
గుహుని ఏలుబడి చక్కగ నున్నది
ఈ వనభూములు తెలియునాతనికి.

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
ఎచ్చటనుండిరొ తెలియునాతనికి
మిమ్ము చూడగా వచ్చుచుండెను
అతనికిప్పుడే దర్శన మొసగుడు."

అతిశీఘ్రముగా దర్శనమిడిన
భరతుని గాంచి ఆనందించి
గుహుడు పలికెను "ఓ మహరాజా!
నా రాజ్యమిది నీదేనయ్యా!

మీరు రాకను తెలియక - మేము
అనుమానించుట జరిగినదయ్యా !
విషయము తెలిసెను రామసోదరా !
దాసుని యింటికి దయచేయవలె.

అడవుల యందు వసించునట్టి
బోయవాండ్రము తగినట్టి వగు
కందమూలములు వనభోజనముతొ
సత్కరించి నే ధన్యుడనయ్యెద

ఈరాత్రికి మీ సేనతోఇచట
మాకు అతిథిగా నుండగవేడితి
రేపటి ఉదయము ఆనందముగా
రామదర్శనము చేయగ సాగుడు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

85 భరతుని యెడల గుహునికిగల సందియముతీరుట

గుహుని మాటలు ముదము కూర్చగ
భరతుడు ప్రియముగ పలికె గుహునితొ
"రామసఖా ! నీ ఆప్యాయతతొ
కడుపునిండినది- ఆనందించితి

భరద్వాజుని నెలవు కేగెదము
అరణ్యమార్గము త్రోవతెలియదు
వడిగాసాగే గంగానదిని
దాటుట ఎటులో తెలియకున్నది."

గుహుడు పలికెను ముడిచిన కరముల
"స్వామీ ! నేను నా అనుచరులు
ముందు వుందుము మార్గము చూపుచు
మీరు చింతను వదలుడు ఇంక.

రామచంద్రుడు దయాసముద్రుడు-
రాజకుమారా! అన్నను చూడగ
బయలుదేరుటకు సేనలెందుకో ?
సందేహమ్మది తీరకున్నది ?"

సందేహించిన గుహునితోనపుడు
ఆగ్రహించక పలికెను భరతుడు
“నిషాదరాజా! నను శంకించకు
అన్న అనినచో తండ్రితో సముడు.

అన్నను పిలచుకు వచ్చుటకొరకై
అందరి నొకటిగ చేసుక సాగితి
అయోధ్యలోన అడుగిడమనుచు
అన్ని గొంతుకలు ఒకటై వేడును.

ఒక్కని మాట కాదనునేమో-
మందిమాట మరి ఆమోదించడ!
అందువలననే ఇంత మందితో
రామదర్శనము చేయగసాగితి.”

ఆ మాటలకు ఆనందించిన
గుహుడు పలికెను అమితభక్తితో
“భరత ప్రభో! నువు పుణ్యమూర్తివి
జగతిని ఎన్నిక ధర్మవర్తివి.

చేతికందిన రాజ్యలక్ష్మిని
త్యజించగలిగిన ధర్మవేత్తవు
అయోధ్యరాముని తోడ్కొనిపోయి
అఖండకీర్తిని పాలించవయా!”

సంభాషణ అట సాగుచుండగా
చీకటిపడినది-గుహుడంతటను
వారందరికీ ఉచితరీతిని
ఆతిథ్యమ్మిడి విడిది చూపెను

భరత శత్రుఘ్నులు విశ్రమించిరి
భరతుని హృదిలో బాధ పెరిగెను
రామ ధ్యానమను అగ్నిహోత్రము
భరతుని హృదిని దహించసాగెను.

ఎండ వేడికి హిమవన్నగమున
నీరుకారినటు దుఃఖాగ్ని యది
భరతుని మదిని దహించుచుండగ
స్వేదజలమ్ము వెలువడజొచ్చెను.

రామధ్యాసయది బండరాయియై
నిట్టూర్పులవి ధాతువులన్నటు
దైన్యమ్మనునది వృక్షమ్ములయి
శోకము-వ్యథయు, శిఖరమ్ములయి

మధ్యమధ్యలో తెలివితప్పుట
క్రూరమృగమ్ములు అన్నటులుండి
సంతాపమ్మను పొదలు-ఓషధుల
దుఃఖపర్వతము భరతుని అణచెను.

ఆలమందలో త్రోవతప్పిన
అబోతువలె అతని వేదన
అది గ్రహించి మదికూరట గలుగగ
రామప్రసంగము తెచ్చెను గుహుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

86 లక్ష్మణమూర్తి సేవానిరతిని గుహుడు చెప్పుట

సుమిత్ర సుతుని సేవానిరతిని
గుహుడు చెప్పెను భరతునకపుడు
''సీతారాములు నిద్రించగను
మేల్కొనియుండెను లక్ష్మణమూర్తి.

శరచాపములు ధరించి ఆతడు
కంటిరెప్పలా కాపాడుచును
అన్న సేవలో మేల్కొని యుండెను
అన్నకంకితము లక్ష్మణమూర్తి.

విశ్రాంతి గొనమని నేను చెప్పితిని
రక్షణనీయ సమర్థుడనంటిని
నామాటలకు బదులుగ నాతడు
మదిలో బాధను తెలియబరచెను.

దశరథ విభుని జ్యేష్ఠకుమారుడు
భార్యతొ నేలను విశ్రమించగా
చూచి బ్రతుకుటకు దుర్లభమైనది
నిద్రమాట మరి తలంచగలనా.

సుఖపడసిరిగల ఆ సుకుమారుడు
దశరథవిభుని యజ్ఞఫలమ్ము
సద్గుణయుతుడు అమితవిక్రముడు
వనవాసమున ఇడుమలనుండెను.

రాముడులేక తండ్రి బ్రతుకడు
కోసలరాజ్యము అనాథయగును
మా పెదతల్లి కౌసల్యమ్మ
అసువులు నిలుపుట దుర్లభమయ్యా!

సుమిత్రతల్లియు బ్రతుకుట కష్టము
ఈ ఒక రాత్రియు బ్రతుకుదురేమో
శత్రుఘ్నునిగని తల్లి బ్రతికినను
కౌసల్యమ్మ మనుట దుర్లభము.

గుహుడా! ఎంతటి దుర్గతి కలిగెనొ
దశరథరాజుకు అంత్యక్రియలను
భరత శత్రుఘ్నులు నిర్వర్తింతురు
వారిద్దరును ధన్యులగుదురు.

రాజ్యభోగములు భరత శత్రుఘ్నులు
అనుభవింతురు భాగ్యశాలురు
నిరపాయముగ మా వనవాసము
పూర్తియైనచో పురవాసమ్మగు.

అన్న రామునితొ వదిన సీతతో
అయోధ్యకేగెడి రోజువచ్చునా?
అనుచు లక్ష్మణుడు చింతిల్లుచును
అన్న రక్షణ చేసెను భక్తిగ.''

ఉదయముకాగా రామలక్ష్మణులు
జటలు ధరించి చక్కని నావలో
గంగను దాటి వనమార్గమున
అతి మెలకువగా సాగిరి ముందుకు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

87 రాముని గురించి వివరములను గుహుడు చెప్పుట

నారబట్టలకు తోడుగ నచట
రామలక్ష్మణులు జటలు ధరించుట
గుహుడు చెప్పగా వినిన భరతుడు
పరిపరి విధముల యోచన చేసెను.

మునివృత్తికి తగు జటలు ధరించెను
చెదరని నిర్ణయమన్నగారిది
తన ప్రయత్నము సఫలము అగుచా
మది సంశయము ముదిరిపోయినది.

శంకతో దుఃఖము ముంచివేయగా
ఆ సుకుమారుడు-రామభక్తుడు
బల్లెపుపోటుకు కూలిన కరివలె
నేలనుబడెను అచేతనమ్ముగ.

శత్రుఘ్నుడు-లా సేదతీర్చుటకు
ప్రయత్నించినను వ్యర్థముకాగా
పట్టరాని దుఃఖమ్ముతో నపుడు
బిగ్గరగా విలపించె నాతడు.

అప్పటి స్థితిగని రాణులు ఏడ్చిరి
కౌసల్యమ్మ-భరతకుమారుని
గుండెకు హత్తుకు దుఃఖించినది
మిగిలిన ఆశ నీవేనన్నది.

"నాయన భరతా! మా అసువులవి
నిన్నుగాంచుచు నిలిపివుంచితిమి
సీతారాములు లక్ష్మణుగూర్చి
అశుభవార్త లేమైన వింటివ?"

తెలివితెచ్చుకొని భరతకుమారుడు
కౌసల్యమ్మను ఊరడించెను
చెంతనెవున్న గుహుని గాంచెను
అన్న వివరములు అడిగెను అపుడు.

"స్థపతీ! ఎచ్చట రాముడుండెను
ఎచట పరుండెను ఏమి తినెనయా?
వదిన సీత తానేమి తిన్నది
లక్ష్మణమూర్తిని గూర్చి చెప్పుము."

బదులు పలికెను రాముని మిత్రుడు
"రాజకుమారా! రామచంద్రుడు
వనవాస నియమమున ఉంటిని అనుచు
భక్ష్యభోజ్యములు వలదని చెప్పెను.

గంగాజలమును తమ్ముడు తేగా
సీతారాములు స్వీకరించిరి
ఆ ముగ్గురును అతినిష్ఠగను
సాయంసంధ్యను ఉపాసించిరి.

కుశలను తెచ్చి సుమిత్రసుతుడు
పడకనమర్చగ పుణ్యదంపతులు
దర్భాసనమున విశ్రమించిరి
అదిగో తరువు! అచట పరుండిరి.

సీతారాములు విశ్రమించగా
ధనుర్బాణముల లక్ష్మణమూర్తి
కావలికాయుచు మేల్కొనియుండెను
రామసేవలో నుంటిమి మేము."

॥శ్రీరఘురాముని॥

88 రాముడు రానిచో అన్నతో వనముల నుండుసన్న భరతుని నిర్ణయము

గుహుడుచెప్పినది వినెను భరతుడు
ద్రవించిపోయెను హృదయమంతయు
సచివుల-తల్లుల వెంటనిడుకొని
గారచెట్టును సమీపించెను.

చెట్టుక్రిందన దర్భశయ్య అది
చెదరిపోయి కన్పించెనువారికి
దానినిగాంచి దుఃఖితులైరి
రాముడు కన్నుల మెదలెనందరికి.

"రాజసౌధమున మెత్తని శయ్యల
దివ్యధూపముల పరిమళమ్ముల
శ్రావ్యమైన సంగీతధ్వనులతో
మంగళకరముగనిద్రిడు రాముడు.

వందిమాగధుల స్తోత్రపాఠకుల
మేలుకొలుపులకు మేల్కొనురాముడు
కటికనేలపై నిద్రపోయెనా?
కలయా నిజమా చిత్తభ్రమణమా.

దైవబలమును మించెనుకాలము
దశరథవిభుని యజ్ఞఫలమిట
దర్భశయనమున పడుకొనినాడు"
అనుచుభరతుడు దుఃఖితుడయ్యెను.

"జనకనందిని పరమపావని
దశరథవిభుని పెద్దకోడలు
కటికనేలపై నిదురించినదా
ఎంతటికష్టము కలిగెనువారికి.

పరమసాధ్వి లా పతిఅడుగులలో
అడవులసాగెను ఆసుకుమారి
భర్తసన్నిధియె పెన్నిధి అనుకొని
అడవి అయోధ్యగ తలంచునామె.

నావల్లను నా రామచంద్రుడు
ప్రియదర్శనుడు లోకపూజ్యుడు
కోసలరాజ్యము అతితేలికగా
త్యజించి ఇడుమలనందెనుకాదా.

కష్టకాలమున రామచంద్రునికి
సతిసోదరులు వెంటనుండిరి
వారిజన్మ చరితార్థమైనది
నాకోరిక నెరవెరునా లేదో.

దశరథవిభుని స్వర్గవాసముతో
రామచంద్రుని వనవాసముతో
చుక్కాని కానెడివాడులేనిదగు
నావ తీరుగా అయోధ్యయున్నది.

నగరద్వారములు తెరచియున్నవి
ఉదాసీనముగ నుండిరందరు
అయినను అయోధ్య వంకచూచుటకు
రామభయమ్మున రిపులుహడలెదరు.

నా నిర్ణయమిది ఇప్పటినుండి
జటావల్కములమర్చుకొందును
కందమూలములు తినుచుండెదను
కటికనేలపై నిదురించెదను.

అన్న బదులుగ వనవాసమ్ము ను
నేనుగ్రహించి అడవులనుందును
శత్రుఘ్నుడు నావెంటనుండును
రామునిప్రతిన నిలబెట్టెదను.

అయోధ్యఏలిక రామచంద్రుడే
భూసురోత్తములు - పుణ్యమూర్తికి
పట్టాభిషేకము శాస్త్రోక్తముగ
చేయగవలెను నాకోరికది.

దేవతలారా! నా కోరికను
సఫలముచేయగ ప్రార్థనచేతును.
అన్న రానిచో అతనిసన్నిధిని
అడవులలోన ఉండిపోదును."

॥శ్రీరఘురాముని॥

89 భరతుడు పరివారముతో గుహునిసాయముతో గంగనుదాటుట

మరునాడుదయము భరతుడులేచి
తమ్ముని ప్రియముగ పిలువగనంత
రామధ్యానమున నిద్రఎరుగని
శత్రుఘ్నుడచ్చట లేచినిలచెను.

రాముదర్శనము చేయుటకొరకై
తొందరగలిగిన సోదరులిద్దరు
గుహునిరాకకై చూచుచుండగా
గుహుడువచ్చి తా వందనమిడెను.

"రాత్రిసుఖముగా గడచెనస్వామీ!"
అనుచుగుహుడు అట అడిగినంతనే
గుహుని సేవలకు గలిగినతృప్తిని
తెలియబరచెను భరతకుమారుడు.

గంగానదిని దాటించమని
భరతుడుకోరగ నిషాదరాజు
నావలుసిద్ధము చేయమనుచును
తనవారలకు ఆనతినిడెను.

ప్రభువు ఆనతిని నావలు గంగలొ
అతిశీఘ్రముగా నిలచెనప్పుడు
"స్వస్తిక" మనెడి ఘనమగు నావను
రాకుమారులకు సిద్ధపరచిరి.

శోభలీనెడి చక్కని నావను
భరత శత్రుఘ్నులు అధిరోహించిరి
రాజమాతలు రాణులు ముగ్గురు
మంత్రి పురోహితులందరు ఎక్కిరి.

బలమగు నావల బరువగు బండ్లను
హయములు ఎడ్లను రథముల నుంచిరి
కంచరగాడిద లెక్కెను నావలు
అయిదు వందల నావలు నిండెను.

కొన్ని నావలలొ స్త్రీలు ఎక్కిరి
కొన్ని తెప్పలలొ సైన్యము ఎక్కెను
గడ్డి-గాదములు వస్తువులన్నియు
భద్రముగా నటనుంచిరి నావల.

పతాకములతో మావటివాండ్రు
అధిరోహించిన గజములు-గంగలో
ఈదుచుండగా ఘనమగు గిరులు
పతాకములతో సాగినట్లయె.

తెరచాపలను ఎత్తగ నావలు
అమితవేగమున గంగలో సాగెను
శుభదర్శనుని దర్శించుటకు
శుభముగ నందరు గంగను దాటిరి.

వారందరును నావలు దిగిరి
చిత్రగతులలో నావలన్నిటిని
కనులపండువగ మరలించుచును
మరలిపోయిరి గుహుని సేవకులు.

గంగానదిలో స్నానముచేసిరి
మైత్ర-ముహూర్తమునందున వారు
భరతుని వెంబడి బయలుదేరిరి
ప్రయాగవనమున అడుగుబెట్టిరి.

సేనల కుశలము అడిగెను భరతుడు
అచ్చటనే వారందరనుంచి
భరద్వాజముని ఆశ్రమమ్మది
కనుపించగను గాంచెను భక్తిగ.

వేదవేత్తయగు వృద్ధమౌనిని
మహాజ్ఞానముతో పండిన ఋషిని
భరద్వాజముని దర్శనమ్ముకై
వశిష్ఠాదులతో సాగెను భరతుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

90 భరతుడు భరద్వాజ మహర్షిని సందర్శించుట

ధనుర్బాణములు ఆభరణమ్ములు
రాజలాంఛనములన్నియు వదలి
మంత్రులందరితో వశిష్ఠమునితో
భరతకుమారుడు ముందుకు సాగెను.

భరద్వాజముని ఆశ్రమమ్మునకు
కోసెడుదూరమునందే భరతుడు
మంత్రులందరిని నిరీక్షించమని
వశిష్ఠమునితో బయలుదేరెను.

వశిష్ఠమునిని గాంచినంతనే
భరద్వాజముని ముదమునందెను
అర్ఘ్యజలమ్ములు తెమ్మని చెప్పుచు
మహాఋషికి లా నెదురుగ నడచెను.

ఇరువురు మునులు సమవయస్కులు
అమితానందము నందిరి అపుడు
భరతుడు అపుడు అమిత భక్తిగా
భరద్వాజుని పదములనంటెను.

భరద్వాజముని భరతుని గాంచెను
అర్ఘ్యపాద్యములు ఫలముల నొసగి
వారిద్దరిని సంతసపరచెను
భరతకుమారుని కుశలము అడిగెను.

కుశలవార్తను చెప్పి అంతట
భరద్వాజముని కుశలము అడిగిరి
అగ్నిహోత్రములు-తపోనిష్ఠలు
సాగుచున్నవా అనుచు అడిగిరి.

"ప్రశాంతమ్ముగా వనము ఉన్నదా-
ఆశ్రమసీమలో తిరుగుచుండెడి
మృగములు పక్షులు సుఖముగ నున్నవ
ఫలవృక్షములు కాయుచున్నవా."

వారి ప్రశ్నలకు భరద్వాజుడు
కుశలము తెలిపి భరతుని అడిగెను
"నాయన భరతా! రాజ్యము వదలి
వచ్చితివేమి-సందేహమది.

తల్లి మాటను కాదనలేక
తండ్రి-రాముని అడవుల కంపెను
మారుపలుకక కోసలాత్మజుడు
వనవాసమునకు సాగెను నాడు.

అందిన రాజ్యము ఆఖరివరకు
అనుభవించగా కోరికగలిగి
అన్నకు ఆపద తెచ్చుటకొరకై
అడుగిడినావా! అడవులలోన."

ముని మాటలకు భరతు డచ్చట
నిలబడలేక కుమిలిపోయెను
అశ్రుధారలతొ వందనమిడుచు
గద్గద స్వరముతొ పలికెను మౌనితొ.

"స్వామీ! మీరు త్రికాలజ్ఞులు.
మీకుకూడ నామది తెలియకను
దోషిగ నన్ను పరిగణింతురా-
ఇక నే బ్రతుకుట వ్యర్థము స్వామీ!

ఏదోషము నే నెరుగను స్వామీ!
కైక కొడుకుగా పుట్టుట తప్ప
మరి యేదోషము ఎరుగను స్వామీ!
కఠిన వాక్కులు వినలేనయ్యా.

అమ్మ కోరికలు నేను ఎరుగను
నేనా కోర్కెలు సమ్మతించను
రామచంద్రుని పదములపై బడి
ప్రసన్నునిగా చేసుకొందును.

అన్నను అయోధ్య గొనిపోవుటకై
బయలుదేరితిని పురమును వదలి
ఆ మహనీయుడు ఎక్కడ గలడో
వివరము తెలుపుడు మౌని సత్తమా!"

భరతుడు అటుల పలుకుచుండగా
వశిష్ఠ మహర్షి భరతుని విషయము
భరద్వాజునికి విన్నవించెను
అంతట పలికెను భరద్వాజుడు.

"భరతకుమారా! అన్నను కొలచుట
సత్పురుషులను అనుసరించుట
ఇంద్రియ నిగ్రహమాదిగాగల
సద్గుణములవి రఘుకుల సంపద.

ఆ సద్గుణములు నీలో విరిసెను
నిన్నుగాంచి నా కానందమగు
నీదు మనస్సు నాకు తెలియును
నీవు చెప్పగా విన నడిగితిని.

నీదుకీర్తి ఇల శాశ్వతమ్మగు
నీదు భక్తి ఇల వెలుగు నిరతము
సీతారాములు! లక్ష్మణమూర్తియు
చిత్ర కూటమున నున్నారయ్యా.

నాయన భరతా! అన్ననుగాంచగ
రేపటి రోజున బయలుదేరుము
నీ మంత్రులతో పరివారముతో
నేటికి నాదు ఆతిథ్యముగొను.

కోర్కెలు తీర్చే రాకుమారుడవు
నాదు కోరిక కాదనవలదు''
ముని మాటలకు భరతుడు భక్తిగ
ఆరోజచ్చట ఉందుము అనెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

91 భరద్వాజ విందు

ససైన్యమ్ముగా హితులతొ వచ్చిన
భరతునికపుడు ఆతిథ్యమునిడ
భరద్వాజముని సంకల్పించగ
వినయము నిండి భరతుడు పలికెను.

''మౌనిసత్తమా! అర్ఘ్య పాద్యముల
ఆదరించిరి ఫలముల నిడిరి
అంతకు మించిన సత్కారమ్ము
అడవిలొ చేసెడి ఆప్తులు ఎవ్వరు.''

ఆ మాటలకు మౌని పలికెను
"నాయన భరతా! నాయందుగల
గౌరవమ్మున పలుకుచుంటివి
నేనేమిడినను తృప్తి నందెదవు.

రాజకుమారా! నేటి రాత్రికి
మీ కందరకు విందు చేసెద
నీ సేనలను అంత దూరమున
ఉంచితివేమి రప్పించుమిట.''

బదులు పలికెను భరత కుమారుడు
''ఆశ్రమ సీమలొ సేనలు అడుగిడ
కోలాహలము జరుగును స్వామీ
వన ప్రశాంతతకు భంగము కలుగును."

''ఈ వనభూమికి భంగము కలుగదు
నీ సేనలను పిలిపించుమయా!''
ముని మాటలువిని భరతకుమారుడు
సేనల - హితులను రమ్మని చెప్పెను.

అగ్నిహోత్రము వుంచెడి గృహమున
భరద్వాజముని అడుగిడినాడు
అతిథులందరిని సత్కరించుటకు
దేవతలందరి సాయము కోరెను.

పూజా గృహమున ఆసీనుడయి
ఆచమించెను - ఆపై నిష్ఠతొ
విశ్వకర్మను మయుని పిలచెను
వలయు గృహములు నిర్మించమనె.

వరుణ కుబేర యమదేవులను
పిలిచి-వారిని సాయము కోరెను
అగ్నిహోత్రుని - ఆహ్వానించి
కార్య నిర్వహణ అప్పగించెను.

భూమిమీదను నాకమునందున
ప్రవహించేటి నదులను పిలచెను
చెరకు రసముతో సమమగు జలములు
మేలగు - మధువును ప్రవహించమనె.

ఆహా - ఊహూ - అనెడి దేవతల
అప్సరసలను - గంధర్వులను
పిలుచుకరమ్మని ఆదేశించెను
అతిథి సేవలు చేయగ చెప్పెను.

ఘృతాచి - విశ్వాచి - మిత్రకేశిలను
హేమ-ఆలంబస-నాగదంతులు
అప్సరాంగనలందరినపుడు
అతిథి సేవలు చేయగ కోరెను.

ధనపతి ఇంద్ర బ్రహ్మ దేవులను
వారికొలువులోన రక్తిమణులను
వారిగురువగు తుంబురుతోను
వాయిద్యములతొ పంపగకోరెను.

ఓషధులకును అధిపతియైన
చంద్రునిపిలచి భక్ష్యభోజ్యములు
చోష్యలేహ్యములు వివిధమధువులు
ఆహారమ్మును సమకూర్చమనె.

చక్కనిపూలతొ మాలలమర్చగ
చంద్రునికోరెను భరద్వాజముని
ఆవిధముగను తపోధనముతో
భరతునిసేనకు విందును చేసెను.

ధ్యాననిష్ఠలో భరద్వాజముని
దేవతలనట ఆహ్వానించగ
వారందరును శీఘ్రమె వచ్చిరి
వారిపనులలో నిమగ్నమైరి.

మలయ దుర్దుర గిరినేత్రాలతొ
వాయుదేవుడు పరుగిడిరాగా
పరిమళించెడి చల్లనిగాలులు
సేనలన్నిటికి హాయిగొలిపెను.

పుష్పవృష్టికురిపించిరి సురలు
దేవదుందుభులు మ్రోగె శ్రావ్యముగ
సురగంధర్వులు గానముచేసిరి
అచ్చరకన్యలు నాట్యముచేసిరి.

వీణావేణుమృదంగ వాద్యములు
తన్మయత్వమున ముంచివేసెను
ఒక్కసారిగా ధ్వనులు ఆగినవి
అమోఘదృశ్యము కనబడెనచట.

విశ్వకర్మ నిర్మించినయట్టి
దివ్యభవనము నిలచెముందర
ఆశ్చర్యాంబుధినందు మునిగిరి
కలయా నిజమా అనిపించినది.

చదునుచేసిన చక్కనినేలను
వైఢూర్యములు నీలములున్నటు
పచ్చికబయళులు నేత్రపర్వముగ
కనుపించినవి ఆ వనభూమిని.

మారేడు-పనస-వెలగ - మామిడి
మాతులుంగ-మరి వుసిరిచెట్లును
మధ్యమధ్యలో-అగుపించినవి
దేవమాయ అట కనుపించినది.

ధనపతివనము చైత్రరథమ్ము
వచ్చివెలసెను ఆ వనభూమిని
ఒడ్డున నిలిచిన తరుసంపదతో
దివ్యనదులట ప్రవహించినవి.

రమ్యహర్మ్యములు ప్రాసాదములు
కరితురగముల శాలలువెలసెను
ధవళకాంతితో. శోభిలునట్టి
రాజగృహమట నిలిచివెలిగెను.

పూలమాలలతొ సువాసనలతో
విశాలమైన గదులతొనిండి
దివ్యశయనములు సదుపాయములు
వంటకాలతో నిలచె గృహములు.

భరద్వాజముని కోరికమేరకు
మంత్రి పురోహితులనుసరించగ
రాజగృహమున అడుగిడెభరతుడు
అమితాశ్చర్యము కూర్చెనుభవనము.

శ్వేతఛత్రముతొ వింజామరలతొ
సింహాసనమట వెలుగుచున్నది
అన్ననుతలచి భరతకుమారుడు
సింహాసనముకు ప్రదక్షిణించెను.

సాష్టాంగముగా ప్రణామమునుంచి.
సచివులుకూర్చొను ఆసనమందు
భరతకుమారుడు ఆసీనుడయె
మిగిలినవారు కూర్చొనిరచట.

రాజ సౌధపు ముందు భాగమున
పాయసమ్ముతో నది ప్రవహించెను
నదికిరుప్రక్కల రమ్యసదనములు
అప్పటికప్పుడు తయారైనవి.

గృహములనుండి అచ్చరకన్యలు
ఆ భవనమునకు వచ్చిచేరిరి
అరవైవేలు బ్రహ్మపంపగా
మెరపుతీగలై వచ్చిరివారు.

ఇరవైవేల అప్సరాంగనలు
ధనపతి పంపగ వచ్చిచేరిరి
ఇరవైవేల అచ్చరస్త్రీలు
ఇంద్రుడు పంపగ వచ్చిచేరిరి.

నారద-తుంబురు గోపుడుముగ్గురు
సంగీతనిధులట గానముచేసిరి
అచ్చరకన్యలు రమణీయమ్ముగ
నాట్యముచేయుట ఆరంభించిరి.

నందనవనము చైత్ర రథముల
లభించునట్టి దివ్య సుమములు
మాలలు అచ్చట కొల్లలు కొల్లలు
నాకలోకమే దిగినటులుండెను

సేనలన్నిటికి ఆనందము నిడ
తరువులు నాట్యము చేసినవచట
మారేడు మద్దెల మ్రోయించగను
లాశవృక్షము లాశము వేసెను.

రావి తరువులు – నృత్యము చేసెను
కానుగ – బొట్టుగు దేవదారులు
కుబ్జరూపులగు స్త్రీలుగ మారి
ఆశ్చర్యమును కలిగించినవి.

మల్లె – మొల్లలు సన్నజాజులు
అందములొలికే స్త్రీలుగ మారి
ఆ సైనికులను ఆహ్వానించిరి
భోజనమ్మునకు పిలచిరి వారిని.

ఏడు మందికి తక్కువ కాక
సుందర స్త్రీలు ముందుకు వచ్చి
ఒక్కొక సైనికునప్పుడు బిలచి
చక్కగ స్నానము చేయించిరట.

కొందరువచ్చి చక్కగ తుడిచి
అలంకరించి మధువు నిచ్చిరి
ఆనందముగా ఆ సైనికులు
తమనే తాము మరచిపోయిరి.

భరద్వాజముని మహిమతోనటకు
కొందరు వచ్చి గజ తురగములకు
ఒంటెలు – ఎద్దులు వాహనమ్ములకు
ఆదరమ్ముగా మేతను బెట్టిరి.

మావటివాండ్రు అశ్వరక్షకులు
తనివితీరగా మధువు త్రాగిరి
ఒడలుమరచి ఆనందము నందిరి
దివ్య భోగములు అనుభవించిరి.

ఆ భోగములలో మురిసిపోయిరి
అయోధ్యకింక రామని చెప్పిరి
రామునికొరకై రామని పలుకుచు
ఇచటే సుఖముగ ఉందము అనిరి.

"భరతకుమారుడు సుఖముగ నుండును
వనమున రాముడు సుఖముగ నుండును
మనమిచ్చటనే ఉండిపోదము
ఇంతకు మించిన స్వర్గములేదు."

ఆ విధముగను సైనికులందరు
ఆనందముగా అరచుచుండిరి
అతిరుచ్యంబగు పదార్థంబులు
సంతుష్టిగ వారందరు తినిరి.

దాసీజనము పరిచారికలు
నూత్న వస్త్రముల పరవసించుచూ
విందు భోజనము ఆరగించిరి
ఆకలి అనునది లేదు అచ్చట.

నెమలి, కొక్కెర, మేక మాంసములు
పెద్దపాత్రల నిండినవచట
అన్న పురాసులు-పిండివంటలు
బంగరు భోజనపాత్రలుండెను.

నూత్న వస్త్రములు పాదరక్షలు
శరచాపములు శిరస్త్రాణములు
కవచాదులును అమరెనచ్చట
ఆసనమ్ములు శయ్యలు అమరెను.

శొంఠి కలిపిన పెరుగునుంచిరి
కమ్మని పెరుగు కడవల నింపిరి
సుగంధద్రవ్యములన్నీ వేసిన
చిక్కని పెరుగు నిండెను కడవల.

తమతో వచ్చిన వాహనమ్ములకు
చక్కని మేతను సిద్ధపరచిరి
చల్లని జలముల సరస్సు లచ్చట
ఆ జంతువులకు ముదము గూర్చెను.

పిండివంటలు పాయసాలు గని
ఆ సైనికులు విస్మితులైరి
అచ్చటి ఆవులు లేదనకుండా
పితికినకొద్దీ పాలను యిచ్చెను.

స్వర్గభోగములు అమరి యుండగా
స్వప్న మేమొ అనిపించుచుండగా
మేను మరచిన ఆనందముతో
రాత్రి గడచి ప్రాభాతమాయెను.

తరువులనుండి తేనెలు కారెను
మైరేయి మద్యమున నిండెను బావులు
సుగంధద్రవ్యములన్నీ వేసి
నలుగు పిండిని అమర్చినారు.

అప్సరసలును గంధర్వులును
నదీదేవతలు భక్తిగవచ్చి
భరద్వాజముని సెలవునందుకొని
తమ నెలవులకు సాగిపోయిరి.

పండ్లుతోముకొన కుంచెలుంచిరి
మేన నలచుకొన చందనముంచిరి
అలంకారముల కనువగునట్టివి
అతిథులకొరకై అమరెనచ్చట.

మధుపానముతో మత్తు నిద్రలో
చందన చర్చలు హాయిగొలుపగా
ప్రొద్దెక్కినను సైనికు లెవ్వరు
మెలకువరాక-నిద్రలొ నిండిరి.

92 రామదర్శనమునకై భరతుడు - ముని ఆనతిగొని బయలుదేరుట

రామదర్శనము చేయు తొందరతొ
మది పులకించి- రామధ్యాసతో
ప్రయాణమ్మునకు సిద్ధముచేసుకు
మౌనిదగ్గరకు భరతుడు వచ్చెను.

పూజాదులను నిర్వర్తించుకు
భరద్వాజముని ఆప్యాయముగా
భరతునిగాంచి తన ఆతిథ్యము
తృప్తినిచ్చెనా అనుచు అడిగెను.

వినయమునిండి భరతుడు పలికెను
"మౌనిపుంగవా! మీ ఆదరణ
మరపురాని దివ్యానుభూతియది
మమ్మందరను తృప్తిపరచినది.

సుఖముగ విందును ఆరగించితిమి
హాయిగ రాతిరి నిదురపోతిమి
వంతఎంతయు లేకవుంటిమి
మీదర్శనమున ధన్యులమైతిమి.

మౌనిపుంగవా! సెలవునొసగుడు
రామచంద్రుడు వసించుతావు
తమరుతెలిపిన శీఘ్రమెసాగెద
రామునిచూడక మనసు నిలువదు."

భరతునిగాంచి మౌనిపలికెను
"అదిగో! భరతా! కనబడునట్టి
నిర్జన కాననసీమలొ నడచుచు
రెండుయోజనములటు సాగుమయా.

అచ్చటమీకు ఆనందమునిడు
అందమైన ఒక అడవికనబడు
అడవిదాటగా అచ్చటగలదు
చిత్రకూటగిరి - రమణీయమ్మది.

గిరికి ఉత్తరమునున్న తరువులు
విరగబూసి ఆనందమునిడును
తరువులప్రక్కన మందాకినినది
నేత్రపర్వముగ పరుగిడుచుండును.

మందాకినికి చిత్రకూటముకు
మధ్యన పర్వతసానువులందు
పర్ణశాల నీకగపడునచట
సీతారాములు లక్ష్మణుడుందురు.

దక్షిణదిక్కు-నైఋతి దిశలలొ
రెండుమార్గములు చేర్చునచ్చటికి
ఏమార్గము నీకనువుగ నుండునొ
ఆలోచించి సాగుము నాయన."

భరతుని ఆనతినందిన సేనలు
బయలుదేరుటకు సిద్ధమునున్నవి
భరతుడు, తల్లులు ముగ్గురువచ్చి
మునికి భక్తిగా వందనమిడిరి.

కృశించిపోయిన కౌసల్యమ్మ
సుమిత్ర ఊతమునందుకునడచి
ముని పదములకు నమస్కరించెను
సుమిత్ర అంతట మ్రొక్కెను మునికి.

ముఖముచెల్లక కైకాదేవి
మునికిమ్రొక్కి అటనిలబడలేక
ప్రదక్షిణించే నెపమున నడచి
భరతకుమారుని వెనుకనిలచెను.

భరతునిగాంచి మౌనిపలికెను
తల్లుల వివరము తెలియబరచమని-
అంతట భరతుడు చెంతనెవున్న
కౌసల్యమ్మను చూపుచు పలికెను.

"ధర్మదేవతగ కనబడునట్టి
కృశించియున్న మహాసాధ్వియే
విష్ణుమూర్తిని అదితి కనినటు
రామచంద్రుని కన్నది స్వామీ!

దశరథప్రభువుకు పట్టపురాణి
కౌసల్యమ్మ రాముని తల్లి-
ఆమెకు ఊతగనిలచిన యట్టి
పరమసాధ్వి మాసుమిత్ర తల్లి.

ఎవ్వరివలన రామలక్ష్మణులు
అడవులపాలైయిడుమల నుండిరో
దశరథప్రభువు స్వర్గ మేగెనో
ఇంతటిదుఃఖము నాకుకలిగెనో-

ఆమెయె - ఈమె నన్నుగన్నది
అతిగర్విష్ఠి కోపధారియు
ఐశ్వర్యముపై అమితకాంక్షియై
ఇంతటి దుఃఖము కోరితెచ్చెను."

ఆవిధముగను గద్గదస్వరమున
కంటినీటితో భరతుడు చెప్పెను
కోపావేశము ఎగసిపడగను
బుసలసర్పమై రొప్పసాగెను.

భరతునిగాంచి భరద్వాజముని
ఆదరమ్ముగా పలికెనప్పుడు
"నాయన భరతా! నీదుతల్లిని
దోషిగనీవు పరిగణించకు.

దైవ ప్రేరితము గావున ఆమె
అట్టి వరములు పతినడిగినది
రాముని వనవాసమ్ము వల్లను
జగతి కంతయు సుఖము కలుగును.

సురలందరికీ మనుజులందరికి
మేలు కలుగును అనుచు మహర్షి
శుభాశీస్సులను అందచేయగ
మునికి మ్రొక్కి వీడ్కోలు నందిరి.

చతురంగ బలములు సాగెనప్పుడు
ఘనమేఘములు క్రింద నడచినటు
మహాగజములు తోచినవచట
వాహనమ్ములు బయదేరినవి.

రాముని చూచే ఆనందములో
కౌసల్యాది స్త్రీలందరును
ఉత్తమమైన వాహనమ్ములను
అధిరోహించిరి అతి శీఘ్రముగ.

చందమామవలె కాంతుల వెలిగే
చక్కని పల్లకి నెక్కెను భరతుడు
గజతురగముల రథములు నడువగ
మృగములు పక్షులు బెదరిపోయినవి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

93 రామాశ్రమము యొక్క ఉనికి తెలుసుకొను ప్రయత్నములు చేయుట

చిత్ర కూటగిరి చేరుట కొరకై
వనమార్గమున సేనలు సాగెను
ఆ సవ్వడికి మదపు టేనుగులు
కలవరపడినవి పరుగులెత్తినవి.

జలధి పొంగి అట సాగుచున్నటు
సేనలు అచట కనబడెనప్పుడు
చాలా దూరము సాగిన సేనలు
అలసిపోయినవి, గమనము తగ్గెను.

రమణీయంబగు ప్రదేశమును గని
వశిష్ఠమునితో పలికెను భరతుడు
"ఓ గురుదేవా! అల్లదె గాంచుడు
ఆనందమునిడు చిత్రకూటము.

మందాకినినది పారుచున్నదదె
అదిగో! అచ్చట చిక్కటి వనము
అచ్చట నున్న పర్ణశాలలో
సీతారాములు లక్ష్మణుడుందురు."

అనుచు ముదముగ మునికి చెప్పెను
చెంతనెవున్న తమ్ముని గాంచి
వనసౌందర్యము ప్రశంసించెను
ప్రకృతి శోభను వివరించెనిటు.

"గిరులను పోలెడి మదకరీంద్రములు
గిరిప్రదేశమును త్రొక్కివేయుచు
నడువగ-కొండలు పిండైపోయి
నడకకు వీలగు బాటలేర్పడె.

వర్షపు చినుకుల తలపించుచును
పొగడ పూలవి రాలుచున్నవి
మనసేనలగని-మృగములు, పక్షులు
కోలాహలముగ పరుగిడుచున్నవి.

నల్లని మబ్బుల పోలెడి కురులు
పైకి దువ్వి ముడివేసి అక్కడ
పూలచెండును అమర్చుకొన్నటు
కొమ్మల చివర పూవులు తోచెను.

ఈ వనమిప్పుడు జనసందడితో
అయోధ్య అన్నటు తోచుచున్నది
ఎగసిన ధూళిని ప్రక్కకు విసరి
పవనుడు ముదమును గూర్చుచుండెను.

అనుజా! గనుము - రాముని చూడగ
ఆత్రుత కలిగిన రథసారథులు
అమిత వేగమున తోలుచుండిరి
నెమళ్ళు భయపడి పరుగిడుచున్నవి.

రాముని చెంతకు చేర్చెడి బాట
స్వర్గపథముగా తోచుచున్నది
తాపసోత్తముల నెలవది అన్నటు
చక్కని జింకలు తిరుగుచున్నవి.

సేనలు యిచటే విడిది చేయవలె
యోధులు కొందరు ముందుకుపోయి
సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
ఎచ్చట గలరో తెలుసుకురావలె."

భరతుని ఆనతినందిన యోధులు
అన్వేషించి-ఆ వనభూమిని
దూరముగా నొక ప్రదేశమ్మున
పొగఎగసినది-చూచిరి వారు.

భరతుని చేరి చెప్పిరివారు
"నిప్పులేక మరి పొగరాదు కదా!
తప్పక రాముడు వుండును అచ్చట
లేదా వుందురు తాపసోత్తములు.

ఆ తాపసులను భక్తిగ అడిగిన
సీతారాముల వివరము తెలియును"
ఆ మాటలతో భరతుడు సరియని
సేనల నచ్చట వుండగ చెప్పెను.

వశిష్ఠ మునితో సుమంత్రు మంత్రితొ
ఆ ప్రదేశమును చూచివత్తమని
ధూమము ఎగసెడి దిక్కునుగాంచి
పరిశీలించి చూచెను భరతుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

94 సీతారాములు చిత్రకూట సౌందర్యము తిలకించుట

చిత్రకూటమున పర్ణశాలలో
నెలదినములవి గడిచిపోయినవి
ప్రకృతిశోభను తిలకించుచును
పరవశమ్మున రాముడుండెను.

సీతాదేవికి ఉల్లాసమది
కలిగించుటకు బయలుదేరిరి
గిరిప్రదేశముల సౌందర్యమును
చూపగ రాముడు బయలుదేరెను.

ఇంద్రునివెంట శచీదేవివలె
రామునివెంట సీతనడచినది
గిరిసోయగమును చూచుచునడచిరి
రాముడంతట పలికెను సీతతొ

"సీతా! ఈగిరి శోభలగాంచగ
రాజ్యముపోయిన దిగులేలేదు
హితులకు దూరము గుర్తుకురాదు
పులుగులసందడి మదికిహాయినిడు.

ధాతువులున్న గిరిశిఖరములు
నింగిలాకునటు ఎదిగియున్నవి
వివిధవన్నెలతొ గిరులువెలిగెను
తారాకాంతుల శోభతొనున్నవి.

ఓవైదేహీ! ఇచటి విశేషము
క్రూరజంతువులు-సాధుజంతువులు
వైరములేక ఒకటిగనున్నవి
కలసి హాయిగా బ్రతుకుచున్నవి.

కొండచరియలో! చిక్కగ పెరిగిన
నేరేడు-మామిడి-వేగిస చెట్లు
లొద్దుగు-పనస-చంద్ర వృక్షములు
బొట్టుగుచెట్లు ఏరుమద్దులును.

మంకెన పొగడ-ఉసిరి చెట్లును
మారేడుతరువులు అరటిచెట్లును
పూవుల కాయల శోభగనున్నవి
వెదురు పొదలవి నిలచియున్నవి.

విద్యాధరులు కిన్నెరలిచ్చట
ఆనందముగా నుండిరిగనుము
భార్యాభర్తలు అన్యోన్యముగా
విహరించుటకై వచ్చిరి ఇటకు.

జలప్రవాహము జారుచుండగా
నిలిచినయట్టి ఈ పర్వతము
మదజలమ్మును కారుచునున్న
మదపు టేనుగును గుర్తుకుతెచ్చును.

పూలపుప్పొడి సుబాళింపులతొ
మలయమారుతము హాయి గూర్చెను
ఈ ప్రదేశపు సోయగమ్ములకు
మురిసిపోదురు గాంచిన జనులు.

లక్ష్మణమూర్తి సేవలు చేయగ
నాయిల్లాలువు నాతోనుండగ
దిగులులేక నే నుందును ఇచట
వత్సరమ్ములవి లెక్కతెలియవు.

ఈ ఆనందము లభించుచుండగ
భరత కుమారుని దశరథ ప్రభువును
సంతసపరచే వీలుకలిగినది
వనవాసమిది మేలయినదిగద!

సీతా ! నీవీ వనవాసములో
మనసుకు హాయిని పెంచుకున్నచో
వనవాస ఫలితము జన్మాంతమున
అనుభవించెడి యోగ్యత కలుగును.

గిరిశిఖరములు ఓషధులుండి
రాత్రియందు అవి వెలుగుచుండగా
అగ్ని శిఖలవలె అగపడుచుండును
నేత్రోత్సవము చేయుచుండును.

నేలచీల్చుకొని చిత్రకూటగిరి
ఉద్భవించినటు అగపడుచున్నది
అందువల్లనే ఈగిరి ఇంతటి
రమణీయముగా నిలిచియున్నది.

అమరావతిని అలకాపురిని
మానస-సౌగంధ, సరస్సుల
ఉత్తరకురుదేశమ్ముల మించి
చిత్రకూటగిరి సొగసు లీనినది

దేవీ ! నీతో పదునాల్గేండ్లు
నియమనిష్ఠతో కాలము గడిపి
రాజధర్మమగు రాజ్యపాలనము
చేయుదుననుచు'' రాముడు చెప్పెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

95 సీతారాములు మందాకినినది అందము తిలకించుట

చిత్ర కూటగిరి వర్ణన చేయుచు
మందాకిని తటి చేరిరివారు
నది సోయగమును రామచంద్రుడు
సీతాదేవికి చెప్పుచుండెను.

సీత అందములు నదితో పోల్చుచు
ముదము గూర్చుచు పలికెను రాముడు
“ధనపతి సరస్సు సౌగంధికమున
వెలసిన దిచ్చట ఈ మందాకిని.

మృగ సమూహములు నీరు త్రాగుచూ
కలచివేయగా-బురద నిండెను
మందాకినిని గాంచిన మనసు
స్నానము చేయగ ప్రోత్సహించును.

విజితేంద్రియులగు తపోనిధులిట
స్నానముచేయగ వారితపస్సుల
జలము పవిత్రత సంతరించుకొని
పుణ్యజలముతో పారుచున్నది.

సుందరి గనుమటు - తపోనిష్ఠులు
ప్రార్థన, జపముల-లోక బాంధవుని
స్తోత్రము చేయుచు నున్నారచ్చట -
దివ్య తీర్థముల స్నానము పుణ్యము.

ఓ జవరాలా! ఆనందముగా
జలకమాడగారమ్మ - నిన్నుగని
మృదువుగ మెరసే నీ కరములుగని
ఎఱ్ఱతామరలు సిగ్గుపడునుగద.

నదికిరుప్రక్కల నిలచిన తరువులు
గాలికిఊగుచు నాట్యము చేయుచు
పూలను నదిలో జల్లుచున్నవి
నదిశోభనుగని తరువులు ఆడెను.

చిత్రకూటము అయోధ్యఅనుకో
మందాకినినది సరయూఅనుకో
అడవిమృగములు జనసమూహముగ
మదిలోతలచి-ముదమునందుము.

ఇసుకతిన్నెలు అమరెనందముగ
పూలగుత్తులు పరుగిడుచున్నవి
ఈసోయగము సగముజారిన
మగువ వలువగా తోచుచున్నది.

నన్నెడబాయని అర్ధాంగివి నువు
మాటమీరని తమ్ముడాతడు
నాకులభించిరి నా భాగ్యమిది
లోటుఅన్నది లేదు నాకిక.

నదిలోస్నానము సుఖముగూర్చును
నీటినిత్రాగి వైరములుండక
అన్యోన్యముగా జంతువులుండును
అనుచురాముడుచెప్పెను సీతకు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

96 సేనతోవచ్చు భరతుని అంతము చేసెదనని - లక్ష్మణుడు ఆవేశముతో పలుకుట

ప్రకృతిశోభను తిలకించుచును
పర్వతాలలో విహరించుచును
నదిసొగసులనుగనుచు ముదముగ
ఆశ్రమమ్మునకు చేరిరివారు.

వనభోజనము రుచులుచెప్పుచు
రామచంద్రుడు సీతాదేవియు
భోజనమ్మును చేయుచుండగా
వనమున సవ్వడి వినవచ్చినది.

చిక్కనిధూళి నింగికెగసెను
మహాధ్వనులవి వినవచ్చినవి
వనమునందలి మదకరీంద్రములు
భయముతొ పరుగిడుసవ్వడి వినబడె.

కోలాహలమును వినినరాముడు
తమ్మునిపిలచి చెప్పెనుఅపుడు
"వేటాడుటకు-రాజులెవ్వరో
అడవికివచ్చిన చందముతోచును.

మృగములు భయపడి పరుగిడుచున్నవి
పక్షులుసైతము కదలకనిలచెను
విషయముతెలియుము లక్ష్మణమూర్తీ"!
అనుచు రాముడు చెప్పినయంత.

లక్ష్మణమూర్తి చెంతనె ఉన్న
ఎత్తగు తరువును ఎక్కిచూచెను
ఉత్తరదిక్కున-గజతురగములు
పక్షములువచ్చుట కనుపించినవి.

నిశితముగానట చూచిన యంత
చతురంగబలములు ఉన్నటుతోచెను
అచ్చటనుండే రామునిపిలచెను
శరచాపములు గ్రహించమనెను.

"అన్నా! రామా! సీతాదేవిని
ఆ గుహలోనికి పంపుముయిపుడే
కవచాదులను ధరించినిలబడు
పోరుకుసంసిద్ధుడవై యుండుము"

రాముడంతట తమ్మునిఅడిగెను
వచ్చెడిసేనలు ఎవరివిఅనెను
లక్ష్మణమూర్తి గతము తలచుచు
క్రోధవశుడయి పలికె రామునితొ.

"అన్నా! రామా! కైకవరముతో
రాజ్యముదొరకిన భరతకుమారుడు
అడ్డులేక తను రాజ్యమేలుటకు
అంతముచేయగ వచ్చుచుండెను.

కోవిదారధ్వజమది కనబడెను
మంగళకరమగు "విటపీ"ధ్వజమును
సైనికులదిగో తెచ్చుచుండిరి
ఉత్సాహముగానున్నవి సేనలు."

చూపులతోనే సేనలకాల్చుచు
పలికెనుఅపుడు లక్ష్మణమూర్తి
"ఎవ్వనివలన మనముగ్గురకు
కష్టముకలిగెనొ వాడేవచ్చెను.

వీరపుంగవా! ఎవ్వనివలన
రాజ్యము నీకు లభించలేవో
వాడే భరతుడు-వచ్చుచుండెను
వాడువధ్యుడు-వదలను నేను.

మనకపకారము చేసినవానిని
చంపుటవలన దోషమురాదు
ధర్మదూరుని చంపగవలెను
ఆ పని ఇపుడే చేతును నేను.

ఘనమగు తరువును కరి-విరిచినటు
వానిని చీల్తును - కైక ఏడ్చును
భరతుని చంపి కైకను చంపెద
పీడను నేను వారి హితులను.

గడ్డివామును కాల్చినట్లుగా
శరముల చీల్చెద వచ్చెడి సేనను
ఈ గిరిప్రాంతము నెత్తురుమయమగు
క్రూరమృగములకు తిండి దొరకును.

మూర్తిగ నిలచిన పాపము కైక
భూమిమీద మరి మిగులనీయను
నా కోపమును-అవమానములను
అణచినాను అవి ప్రజ్వరిల్లినవి

అన్నా రామా! సేనలందరితో
భరతుని కూల్చి నా శౌర్యముతో
శరచాపమ్ముల ఋణము తీర్చెద"
అని కోపముతో పలికె లక్ష్మణుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

97 శ్రీరాముడు లక్ష్మణుని శాంతపరచుట

ఆవేశముతో పలుకుచున్న
తమ్మునిగాంచి రాముడు పలికెను
"సోదర లక్ష్మణ! భరతకుమారుడు
ధనుర్ధరుడును ప్రాజ్ఞుడు-వినుము.

లక్ష్మణమూర్తీ! నమ్ముము ఇదిగో
శపథముచేసి పలుకుచుంటిని
నా సోదరులను సుఖపెట్టుటకై
రాజ్యపాలనము చేయగ కోరితి.

భరతుడు స్వయముగ వచ్చుచుండగా
ధనుర్బాణముల అవసరమేమి
తండ్రి మాటపై రాజ్యము నేలెడు
తమ్ముని చంపిన అపకీర్తి కదా.

ఓ సౌమిత్రీ! భూమినంతను
నా భుజబలమున జయించగలను
కానీ వినుము - ధర్మవర్తిని
ధర్మమార్గమున కోరెదనన్నియు.

పోరున నీవు భరతుని చంపి
రాజ్యము నొసగిన ఏలుకొందునా!
హితులు చావగా వచ్చిన రాజ్యము
విషభక్ష్యముగా నెంచెద నేను.

అధర్మమ్మున అమరత్వమది
లభించినను నే నొల్లను వినుము
నా సోదరులకు లేని సుఖమ్ము
ఎంతమాత్రము నేను కోరను.

ధర్మార్ధకామములు - రాజ్యపాలనము
కోరను నేను - సోదర వినుము
మీ సౌఖ్యముకై కోరెద వాటిని
నా ఒక్కనికై కోరను వేటిని.

నా సోదరులకు అందని సౌఖ్యము
నాకు లభించిన - దానిని కాల్చెద
లక్ష్మణమూర్తీ! శాంతిగ వినుము
ప్రాణముకన్న మిన్న భరతుడు.

భ్రాతృవత్సలుడు ధర్మచరితుడు
మనము వనమునకు వచ్చుట వినిన
భరతుని హృదయము పగిలియుండును
దుఃఖజలధిలో మునిగియుండును.

కోపమునిండి భరతకుమారుడు
తల్లి కైకను తిట్టియుండును
తండ్రి సమ్మతితొ పరివారముతో
నను గొనిపోవగ వచ్చుచుండెనో.

అయోధ్య చేరిన భరతకుమారుడు
మనలను గనుటకు వచ్చుట సరియగు
రాకపోయినచొ దుష్టబుద్ధియగు.
మనకపకారము చేయడు అతడు.

ఓ సౌమిత్రీ! ఎప్పుడైనా మరి
నీకపకారము భరతుడు చేసెన?
నీవలె భరతుడు ఇంతటివరకు
ఇంత భయముతో పలికి ఎరుగడు.

ఓ సోదరుడా! శంక వదలుము
భరతుని నీవు తిట్టినచో మరి
నన్ను తిట్టినటు భావించెదను
మన సోదరుడు భరతకుమారుడు.

ఆపదకంతకు కారణమనుచు
తండ్రిని తమ్ముల చంపివేయుటది
హేయమైన పని లక్ష్మణమూర్తీ!
నేనా పనిని చేయగలేను.

రాజ్యవిషయమున నీవు పలికినచొ
రాజ్యము నీకు ఇమ్మని చెప్పెద-
మరు మాటాడక రాజ్యపాలనము
భరతుడు నీకు అప్పగించును."

ఆ విధముగను అన్న పలుకగా
సిగ్గుతొ క్రుంగెను లక్ష్మణమూర్తి
సౌమిత్రికి మరి స్వార్థములేదు
రామసేవ పరమార్థమాతనికి.

సేనతొ భరతుడు వచ్చుచుండగా
ఆపద ఏదో తెచ్చుననుకొని
శంకతొ పలికెను మదికలవరమున
రాముని పలుకుల శంక అణగెను.

లక్ష్మణుడంతట అన్నతొ పలికెను
"అన్నా! మనలను చూచుటకొరకై
తండ్రియె ఇటకు వచ్చుచుండెనో-
విషయము తెలియక పలికితినటుల."

ఆ మాటలకు రాముడు పలికెను
నీ ఆలోచన సరియగునేమో
మనల నయోధ్యకు గొనిపోవుటకై
ఆ వచ్చెడిది తండ్రియేమొమరి!

సీతనైనను పురముకుగొనిపో
యోచనతోను వచ్చుచుండెనో
లక్ష్మణగనుము తురగములవియే
నాయనగారివి-వచ్చుచున్నవి.

నాయనగారు అధిరోహించెడి
శత్రుంజయము ఏనుగు అదిగో
కానీ సోదర లోకవంద్యమగు
శ్వేతఛత్రము అగుపడలేదు.

శ్వేతఛత్రము లేకపోవుటచె
మదిలో ఏదో సందియమొదవెను
తరువును దిగుము లక్ష్మణమూర్తీ!"
అనగా తమ్ముడు తరువును దిగెను.

చిత్ర కూటగిరి ప్రదేశమ్మునకు
కొంత దవ్వులో సేనలు కనబడె
చతురంగ బలములు విడిసియుండుట
రామలక్ష్మణులు చూచిరి అపుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

98 శ్రీరాముని తలంపులతో భరతుడు ఆశ్రమముకై వెదకుట

ఆశ్రమ ప్రాంతపు ప్రశాంతియంతయు
చతురంగ బలములతొ దూరమగునని
దానివలనను రామచంద్రునికి
బాధ కలుగునని భరతుడు తలచెను.

క్షణమొకయుగమై రాముని చూడక –
మది నిలువదయా! నిద్దురరాదు
పద్మ పత్రనేత్రమ్ముల రాముని
సుందరవదనము గాంచిన ముదమగు.

దూరమునందే బలములనిలపి
రామాశ్రమమును వెదకుటకొరకు
నిర్ణయించుకొనె భరతకుమారుడు.
రామదర్శన కాంక్ష నిండెను.

రాజలక్షణ శోభితుడతడు
రాజ్య రక్షణకు సమర్థుడాతడు
ధ్వజము, వజ్రము, అమృత కలశము
అరికాళ్ళరేఖలుగ అమరియున్నవి.

తమ్మునిగాంచి పలికెను భరతుడు
"సోదర వినుము! మనమందరము
కాలినడకనే ముందుకు సాగి
ఆశ్రమమ్మును కనుగొనవలెను.

కమలము మరియు అంకుశమ్ములుగ
అరికాళ్ళ రేఖలు శోభిలుచున్నవి
పితృపితామహులేలిన కోసల
ఏలెడి అర్హుడు రామచంద్రుడు.

గురువులు, మంత్రులు, పౌరముఖ్యులు
విప్రోత్తములు వెంబడివత్తురు
బోయవాండ్రను తీసుకురమ్ము
నిషాదులతొ మన గుహుడు వచ్చును.

పురుషోత్తముని అయోధ్యరాజుగ
అభిషేకించే ఘడియవరకును
నా మదినున్న వ్యథ తొలగదయా!
రామదర్శనము ఊపిరి నిచ్చును.

నిరతము రాముని ముఖబింబమును
గాంచు లక్ష్మణుడు ఎంతో ధన్యుడు
అడుగుల నడచిన పరమ పతివ్రత
జనకనందిని పవిత్రురాలు.

చైత్ర రథమును వదలి-కుబేరుడు
నందనవనము చేరినట్లుగా
అయోధ్య వదలి-రామచంద్రుడు
చిత్రకూటము వచ్చి చేరెను.

క్రూర మృగములతో నిండిన ఈగిరి
రామచంద్రుని రాక చేతను
పావనమగుగ పవిత్రమైనది-
ఆది దంపతుల నివాసమది కద "

రామచంద్రుని ప్రార్థించుటకు
యోగ్యముగానెటు మాటాడుటయో
అన్న యుక్తికి తగిన యుక్తిగా
ఎటు మాటాడుటో ఊహించుచును

ఆశ్రమమ్మును వెదకుటకొరకై
నడచి నడచి ఆ భరతకుమారుడు
ఎత్తుగ నుండి విరగబూసిన
సాలవృక్షమొకదానిని ఎక్కెను.

దగ్గరలోనే కంటిముందర
అన్న ఆశ్రమము కనుపించినది
ఆశ్రమమ్ములో అగ్నిహోత్రమున
ఎగసెడి ధూమము గాంచెను భరతుడు.

రామాశ్రమము ఉనికి చెప్పగా
పరవశించిరి వచ్చినవారు
సంద్రమునుండి ఒడ్డుకు చేరిన
తన్మయత్వమున భరతుడుండెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

99 శ్రీరామభరతుల సమాగమము

వెంబడివచ్చినవారిని భరతుడు
వెనుకకు పొమ్మనిచెప్పి అంతట
తల్లులనటకు తోడ్కొనిరమ్మని
వశిష్ఠమునిని ప్రార్థనచేసెను.

తమ్ముడైన తన శత్రుఘ్నునితో
రామభక్తుడగు గుహునితో కలసి
రామునిచూడగ ఆత్రమునిండి
పరుగిడునట్లుగ నడచెను భరతుడు.

సుమంత్రుడున్ను మంత్రులందరు
భరతుని వెనుక నడచుచుండిరి
రామధ్యానమున నడచుచుండగా
రామాశ్రమమది కనబడెవారికి.

తాపసోత్తముల ఆశ్రమమ్ములకు
మధ్యలో రాముని ఆశ్రమమున్నది
మునిఆశ్రమమునుపోలి యున్నదది
మంగళకరముగతీర్చియున్నది.

అగ్నిహోత్రగృహమమరి యున్నది
వచ్చినవారు విశ్రమించుటకు
మంటపమ్ముల వసతియున్నది
పూలు-సమిధలు ఉన్నవి అచట.

చలిగాచుకొన పిడకలున్నవి
దారితెలియుటకు అచటితరువులకు
వల్కలమ్ములు - దర్భలుకట్టిరి
మునివాటికయది ముదముగనున్నది.

ఆ ప్రదేశమునుగాంచిన భరతుడు
భరద్వాజముని చెప్పినస్థలమని
మందాకిని అట ఉండును అనుచు
చెంతనున్న తన తమ్మునితోననె.

ఆమార్గమున నడువగనెంచిరి
కానీ అచ్చటమదగజమ్ములు
పొడుచుకొనుచును నేలను త్రొక్కుచు
మార్గమునంతయు కలచివేసినవి.

శత్రుఘ్నునితో భరతుడుపలికెను
''అదిగో సోదర! హోమధూమము-
అచ్చటనున్న ఆశ్రమమ్మున
ఋషివలె రాముడుకూర్చొనియుండును.

ఇపుడేమనము రామచంద్రుని
దర్శించెదము'' అనుచునడచుచు
మందాకినినది దరికిచేరిరి
భరతుడు పలికెను వారితోనట.

''పుడమినిఏలగ యోగ్యుడురాముడు
పురుషోత్తముడు ఈవనసీమలో
మునివలె ఉండెను ఆశ్రమమందు
నాజన్మమది వ్యర్థజన్మము.

ద్యుతిమంతుడు శ్రీరామచంద్రుడు
లోకనాథుడగు శ్రీరఘురాముడు
నావల్లనె తన సుఖములు వీడి
అడవులపాలై ఇడుములబడెనను

అపకీర్తియది నాకువచ్చినది
అసువులతో నే నుండుట తగదు
అన్నపాదముల సాష్టాంగపడి
వేడుకొందును కోరికతీర్చగ.

వదినపదములకు నమస్కరింతును
లక్ష్మణుపదములు పట్టుకొందును
ప్రసన్నులుగను చేసుకొనుటకు
శక్తివంచనలేక వేడెద.''

ఆవిధముగను భరతుడుచెప్పుచు
దుఃఖభారమున బరువుగనడచుచు
ముందుకుసాగెను - చుచె నాశ్రమము
రాముడువసించు పర్ణశాలయది.

ఎత్తుగనుండి విశాలమైనది
తాటి-మద్ది-ఇనుమద్ది ఆకులతో
పైభాగము నిర్మించియున్నది
పూజాగృహమున దర్భలుపరచిరి.

ఎంతటిశత్రువునైనను త్రుంచే
దివ్యధనుసులు రెండున్నవి
వ్రేలాడుచును పర్ణశాలలో
ఉన్నధనుసులవి అతిబరువైనవి.

వజ్రాయుధమును పోలినయట్టి
ఘనచాపములవి కనబడుచున్నవి.
కాంతులవెలిగే రవికిరణములుగ
అమ్ములపొదులలో శరములుభాసిలె.

భోగవతినిగల సర్పములన్నటు
ఆశరములవి భయముగొలుపునవి
తళతళమెరిసే ఖడ్గములున్నవి
చేతికవచములు తొడుగులున్నవి.

అంగుళీత్రాణములగపడుచున్నవి
పర్ణశాలయది అజేయమైనది
సింహములున్న గుహవలెవుండెను
ఈశాన్యములో హోమమున్నది.

పుణ్యమూర్తి వసియించు ఆశ్రమము
పుడమి పునీతముచేయు ఆశ్రమము
పరవశమ్ము కలిగించు ఆశ్రమము
పలుకరించుచు నున్నటులున్నది.

భరత శత్రుఘ్నులు మిగిలినవారు
ఆశ్రమమ్మున అడుగుబెట్టిరి
జటాధారియై తేజము నిండిన
రాముని గాంచెను భరతకుమారుడు.

మునివలె కూర్చొనియున్న రాముని
మరిమరి చూచెను భరతకుమారుడు
ఆ మహనీయుడు రామచంద్రుడని
నిశ్చయమ్మునకు భరతుడు వచ్చెను.

పద్మపత్ర నేత్రమ్ముల రాముడు
సింహతుల్యపరాక్రమవంతుడు
భూమినంతటిని ఏలగ యోగ్యుడు
మహాబాహుడు ధర్మబద్ధుడు.

జింక చర్మము మేన నమరెను-
వల్కలాలను కట్టుకు - మునివలె
దర్భలపై పద్మాసనమ్మున
ధ్యాననిష్ఠలో కూర్చొనియుండెను.

సీతాదేవియు లక్ష్మణమూర్తియు
ప్రక్కన కూర్చొని రాముని కొలువగ
శాశ్వతమైన బ్రహ్మదేవునిగ
భాసిల్లెను శ్రీరామచంద్రుడు.

ధర్మమూర్తియగు రామచంద్రుని
భరతుడు గాంచి పరుగున పోయెను
ఆపలేని దుఃఖమ్ము వచ్చెను
అతికష్టముతో నిలబడె నచట.

సభామధ్యమున యోగ్యులు కొలువగ
కొలువుతీరు శ్రీరామచంద్రుని-
వన్యమృగములు ఆ వనభూమిలో
కొలుచుచుండ గని ఏడ్చెను భరతుడు.

ఉత్తమమైన వస్త్రభూషలు
అమరెడి మేనున వల్కలమ్ములవి-
పూలమాలలతొ శోభిలు శిరము
జటలుతీర్చి అట కనబడుచున్నది.

చందనచర్చలనందెడి మేనున
విభూతిరేఖలు మెరయుచున్నవి
యజ్ఞయాగములు చేయనర్హుడు
వనవాసమ్ము చేయవచ్చెను.

మహిమాన్వితుడగు రామచంద్రునికి
కష్టములన్ని తనవలనేనని-
"ఘనమగు పేరును గడించినాను
బ్రతికి నేను సాధించెడిదేమి."

అటుల తలచుచు శోకవశుడయి
దుఃఖజలధిని మునిగియుండెను
చెమటతొ మేను తడిసిపోయెను
తన ఉనికిని తా మరచిపోయెను.

కన్నులనిండుగ అశ్రువులుండగ
అడుగిడలేక అనుంగుతమ్ముడు
కరములనెత్తి కరుణ కలుగగా
"పూజ్యుడా!" యని పలికెనప్పుడు.

గొంతు పెగలదు మాటలురావు
మదిలో వేదన కాల్చుచున్నది
హృదిలో బాధ అడుగిడనీయక
సాష్టాంగప్రణామముచేసెను భరతుడు.

రోదించుచును శత్రుఘ్నుడట
రామపాదముల వ్రాలెనప్పుడు
రాముడు ప్రియముగ తన సోదరులను
లేవదీసెను గుండియ కలిపెను

భగచక్రములో రవిచంద్రులను
శుక్రుడు, బృహస్పతులిద్దరు కలియుట
తలపించునటు - గుహుడు సుమంత్రులు
రామలక్ష్మణుల కలసిరి అపుడు.

అన్నదమ్ముల కలయిక గాంచి
అనురాగవారిధి ప్రవహించగను
ఆప్యాయత యను పూలు విరియగ
శోభలీనినది రామాశ్రమము.

నయనానందము కలిగించినను-
హృదిలో వేదన రగిలించగను
ప్రక్కనఉన్న తాపసోత్తములు
కంటనీరిడి దుఃఖము నిండిరి.

రామ భరతుల సమాగమమ్ము
రమ్యమైన ఒక చిత్రముసుమ్ము-
భక్తినిండిన గుండెలోపల
భద్రముగా నది నిలచు నిరతము.

॥శ్రీరఘురాముని॥

100 కుశలప్రశ్నల వంకతో - రాముడు రాజనీతి బోధించుట

కృశించిపోయిన దేహముతోను
పాలిపోయిన వదనముతోను
యుగాంతమ్మున హీన తేజుడగు
సూర్యుని బోలిన భరతకుమారుడు.

జటావల్కలములమరి యుండగా
సాష్టాంగముగా ప్రణామమిడగ
భరతకుమారుని చూచిన వెంటనె
గుర్తు తెలియక పోయె రామునికి.

గుర్తుపట్టిన వెంటనె రాముడు
లేవనెత్తి తన అనుంగు తమ్ముని
కౌగలించుకొని శిరసు మూర్కొని
తన ఒడియందు కూర్చొనబెట్టుకు.

"నాయన భరతా! కుశలమేకదా
కారడవికి నువు వచ్చితివేమి
నాయనగారు ఎచ్చట ఉండిరి
వారిని వదలి వచ్చుట తగునా-

నిన్ను గాంచి బహుకాలమైనది
నన్ను చూడగా వచ్చితి వీవు
గుర్తు తెలియనటు మారిపోతివి
ఇంత దూరము ఏల వచ్చితివి.

రాజసూయము అశ్వమేధము
యజ్ఞ యాగములు చేసిన యట్టి
అడితప్పని పరమ ధార్మికుడు
నాయనగారు కుశలమే కదా!

తండ్రి సేవలు చేయుచుంటివా
నాయన భరతా! దుఃఖతప్తుడై
తండ్రిగారు పరలోకమేగిరా!
వారుండగ నువు వచ్చుట తగునా.

కౌసల్యమ్మ కుశలమే కదా
సత్సంతానము కలిగిన యట్టి
సుమిత్ర తల్లి క్షేమమే కదా-
తెలుపుము నాయన వివరముగాను.

పూజ్యురాలు నీ కన్నతల్లి యగు
కైకాదేవి కుశలమే కదా
పసివాడవు నువు భరతకుమారా
తండ్రిని వదలి వచ్చితివా ఇటు.

అయోధ్య రాజ్యము పాడైపోయి
నీవు ఇటకు మరి రాలేదుకద!
నా సందేహము తీర్చుము తండ్రీ!
అనుచు భరతుని అడిగెను రాముడు.

రాజ్యము - నీవు - కోల్పోయితివా!
వదలి వచ్చుటకు కారణమేమి ?
సచివులు - సత్కులయుతులై, తెలివిగ
రాచకార్యముల తోడ్పడుచుండిర.

సన్మార్గులు మరి సచివులు కానిచో
రాజుకు శ్రేయము కలుగదు భరతా!
స్వల్ప ప్రయత్నము అధిక ఫలమును
యోచనచేసి పనులు చేయవలె.

రహస్యమ్ములు వెల్లడిగాకను
తగు శ్రద్ధను నువు చూపుచుంటివా-
మూర్ఖుల నెంతయు దరిరానీయక
తగు జాగ్రత్తగ మెలగుచుంటివా.

మూర్ఖ సహస్రము ఉండుటకన్న
తెలివిమంతుడొకడున్న చొ చాలును
యోగ్యతలెరిగి శక్తికి తగినటు
కార్య భారముల నిచ్చుచుంటివా.

వంశము తెలిసి పరీక్షచేసి
సచివులుగా నియమించుచుంటివా?
తప్పుకు మించిన దండన వలదని
మంత్రులు నిన్ను నివారింతురా.

పన్నులభారము పెంచలేదుకద!
రాజద్రోహులను ఏరివేసితివ
నీ సేనాపతి సమర్థుడేనా ?
రాజభక్తిగల ఉత్తముడేనా.

భృత్యులకీవు వేతనమ్ములు
సకాలమ్మున ఇచ్చుచుంటివా-
సమయమ్మునకు వేతనమిడనిచొ
ఎన్నో చిక్కులు ఎదురగునయ్యా.

దూతల ఎంపిక సరిగా నున్నద?
పరీక్షించి మరి నియమించితివా?
చారుల విషయము పూర్తిగ తెలిసి
యోగ్యత నెరిగి నియమించితివా.

నాస్తిక విప్రుల పూజించవుగద-
ఆస్తిక విప్రుల నాదరింతువా
నీకు ప్రజలపై-ప్రజలకు నీపై
అభిమానమ్ములు పెరుగుచున్నవా.

వణిజోత్తములకు తగు రక్షణ నిడి
వ్యాపారమ్మను పెంచుచుంటివా
ప్రజల సుఖమది వాణిజ్యముపై
ఆధారపడి యుండును సోదర.

రహస్యమ్ములను స్త్రీలకు తెలుపక
జాగరూకత కలిగియుంటివా?
నాగవనము రక్షించుచుంటివా
ప్రజలకు దర్శనమిచ్చుచుంటివా.

ఆయుధశాల దండిగ నున్నద
ధన వ్యయమ్మున మెళకువ గలిగి
ప్రతిదినమ్మును - ఉదయమునందు
ప్రజలకు దర్శనమిచ్చుచుంటివా!

కృషికులు చక్కగ సేద్యము చేతుర
గోరక్షకులు సుఖముగ నుండిర
ధర్మమార్గమును తప్పక-అచ్చటి
జనులందరును నడచుచుండిరా?

లంచమ్ములు గొని నీ అధికారులు
అన్యాయముగా నడువరుగదా!
ధనికుడు బీద గణించకుండా
న్యాయముగా మరి తీర్పునిత్తురా!

"పితృలోకమున ఉన్నటువంటి
తండ్రీ! నీకీ చల్లనిజలములు
అక్షయసుఖమును అందించవలె"
అనుచుజలమును వదలెనురాముడు.

జలమునువదలి రామచంద్రుడు
గారపిండిలో రేగుగుజ్జతో
ముద్దలుచేసి ఆ పిండములను
దర్భలపైనఉంచెను అపుడు.

గారపిండితో పిండమ్ములుగని
దుఃఖముఎగసెను రామునికపుడు
లభించుదానిని మాత్రమె బిడ్డలు
పితృదేవులకు ఒసగెదరనెను.

అచ్చటినుండి ఆపుణ్యాత్ముడు
ఆశ్రమమ్మునకు వచ్చిచేరెను
తమ్ములగాంచి కౌగిలించుకొని
పెద్దగఏడ్చెను రామచంద్రుడు.

అన్నదమ్ములటు ఏడ్చుచుండగా
ప్రతిధ్వనించెను చిత్రకూటగిరి
దూరమునున్న సేనకు వినబడె
కలవరపడిరి దుఃఖమునిండిరి.

'భరతశత్రుఘ్నులు రామునికలసిరి
తండ్రిమరణము విని సోదరులు
భరించలేక ఏడ్చుచుండిరి-
అనుచు సేనలు మదిలో తలచెను'.

అచటనిలువక వారందరును
బయలుదేరిరి వాహనాలపై
రామునిగాంచి నెలదాటినను
యుగములన్నటు అనిపించినది.

వర్షాకాలపు మేఘగర్జనలు
నిండిపోయినటుధ్వనులెగసినవి
అడవిఏనుగులు ఆసవ్వడికి
భయపడిపోయి పరుగిడుచున్నవి.

అడవిపందులు, జింకలు, పులులు
కలవరపడుచు పరుగులెత్తినవి
పక్షులు నింగికి ఎగిరిపోయినవి
భూమికనబడని సేనలుఅవ్వి.

బయలుదేరిన రామభక్తులు
పర్ణశాలలో కూర్చొనియున్న
పురుషోత్తముని-రాముని చూచిరి
కన్నులనిండుగ గాంచి మురిసిరి.

కైకమంథరల దూషించుచును
కంటనీరది పారుచుండగా
రామచంద్రుని సన్నిధిలోనికి
మెల్లగనడచిరి వారందరును.

వారినిగాంచి రామచంద్రుడు
పెద్దలందరిని తండ్రులన్నటు
ఆడవారిని తల్లులన్నటు
ఆప్యాయముగా పలుకరించెను.

భక్తిమీరగా వారందరును
రామచంద్రుని పదములంటిరి-
మనసునిండుగా పలుకరించెను
కుశలవార్తలను అడిగెనువారిని.

పుడమినేలెడి పుణ్యపురుషుడు
అడవులపాలై పోవుటగాంచి
పెద్దపెట్టున ఏడ్చిరివారు
నింగీ నేలా దద్దరిల్లెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

103 తల్లులకు, వశిష్ఠ మహర్షికి శ్రీరాముడు ప్రణామమిడుట

రాజపత్నులను వెంట తీసుకొని
వశిష్ఠ మహర్షి రాముని చేరగ
నడచుచు చేరిరి నది ఒడ్డునకు-
స్నానము చేసేడి రేవును గాంచిరి.

ఇంద్రతుల్యుడగు మహానుభావుడు
సర్వ భోగములు అనుభవించెను
నాల్గు సంద్రముల నడుమ భూమిని
పాలించిన ప్రభు ఆహారమ్మిది.

రామలక్ష్మణులు స్నానముచేసెడి
ప్రదేశమ్మును గాంచిరి వారు
అమిత దుఃఖమున కృంగిపోయిరి
అనాథలైరని విలపించిరట.

గార పిండితో చేసిన యట్టి
ఈ పిండములను బట్టి చూచిన
రాముడు తిను ఆహారమ్మిది యని
తెలియుచున్నది-విధి బలీయము.

సుమిత్ర తనయుడు చేయు సేవలను
కౌసల్యమ్మ మరిమరి తలచుచు
అడవుల యిడుమల నున్నారనుచు
కంట నీటితో దుఃఖించినది

ఎంతటి దుస్థితి బిడ్డకు కలిగెను
ఇంతకుమించిన దుఃఖము ఏమి
నాగుండియ మరి పగులదదేమి"
అని కౌసల్య విలపించినది.

ముందుకు నడచిరి నది ఒడ్డున అటు
దర్భలపైన పిండములుండుట
కౌసల్యమ్మ గాంచినదపుడు
అమిత దుఃఖమున మునిగిపోయెను.

విలపించెడి ఆ కౌసల్యమ్మను
ఊరడించిరి మృదువచనముల
మెల్లగ ఆమెను నడపించుచును
రామాశ్రమముకు తీసుకు వెళ్ళిరి.

ఆ పిండములను చూపుచు పలికెను
"జ్యేష్ఠకుమారుడు రామచంద్రుడు
శాస్త్రోక్తముగా నిడిన పిండములు
వీనిని గాంచి గుండియ పగిలెను.

నాకము నుండి దిగిన దేవునిగ
కనబడె రాముడు ఆశ్రమమ్మున
భోగభాగ్యములు త్యజించినట్టి
తనయుని గాంచి ఘొల్లున ఏడ్చిరి.

తల్లుల గాంచి రామచంద్రుడు
సాష్టాంగముగా నమస్కరించెను
కంటి నీటితో కౌసల్యమ్మ
రామచంద్రుని లేవదీసినది

ఆప్యాయముగా మృదు హస్తముల
రామచంద్రునికి అంటిన ధూళిని
దులిపిరి వారు-పుత్ర ప్రేమతో
గుండె పొంగగా కనులు చెమర్చెను.

లక్ష్మణమూర్తి తల్లుల గాంచి
సాష్టాంగముగా ప్రణామమిడెను
సుమిత్ర సుతుని వారందరును
ఆప్యాయముగా పలుకరించిరి.

కంటినీటితో సీతాదేవి
అత్తగార్లకు నమస్కరించెను
పాదములంటి ప్రణామమిడినది
ఆమెను గాంచి వగచిరి వారు.

కౌసల్యమ్మ తన కోడలును
కొడుకు తీరుగ కౌగలించుకొని
అడవుల ఇడుములు పడుట అడిగెను
దుఃఖించుచును కుశలము అడిగెను.

"జనక భూపతికి కూతురవీవు
దశరథ ప్రభువుకు కోడలవీవు
పురుషోత్తముని ఇల్లాలివయి
అడవులపాలై ఇడుమల నుంటివి.

ఎండకువాడిన కమలమువోలె
నలిగిపోయిన కలువపూవువలె
ధూళినిండిన స్వర్ణము మాదిరి
మబ్బులుకమ్మిన చంద్రబింబమై.

సీతా! నిన్ను చూచుచుండగా
దుఃఖాగ్ని నను దహించుచున్నది"
అనికౌసల్య దుఃఖించినది
చూచెడివారి మనసు ద్రవించెను.

అగ్నిహోత్రముతో సమమగునట్టి
తేజోవంతుడు వసిష్ఠమునికి
బృహస్పతికి ఆ ఇంద్రుని తీరుగ
రామచంద్రుడు నమస్కరించెను.

సాష్టాంగముగ ప్రణామమిడిన
రామచంద్రునికి ఆశీస్సులనిడి
వసిష్ఠమహర్షి కూర్చొనెనచట
అంతటరాముడు ఆసీనుడయె.

అయోధ్యముఖ్యులు సచివులతోనూ
విప్రోత్తములు పరివారముతో
రామచంద్రునికి నమస్కరించి
భరతుడు అచ్చట ఆసీనుడయె.

బ్రహ్మముందర ఇంద్రునితీరుగ
కూర్చొనియున్న భరతకుమారుడు
అన్నతొ ఏమి పలుకునోయని
వినెడికోరికతొ ఉండిరందరు.

యజ్ఞశాలలో త్రేతాగ్నులవలె
అన్నదమ్ములట కూర్చొనియుండిరి
వారిమాటలు వినుటకోసమై
నిశ్శబ్దముగా కూర్చొనిరందరు.
॥శ్రీరఘురాముని॥

104 భక్తిగా భరతుడు అయోధ్యకు రమ్మని శ్రీరాముని కోరుట

తనయందుగల భక్తిభావమున
జటలుధరించి నారవస్త్రముల
భరతుడున్నటు రాముడుతెలిసెను
భరతునిహృదయము గ్రహించినాడు.

లక్ష్మణమూర్తిని కూర్చొనబెట్టుకు
భరతునిగాంచి పలికెనురాముడు
"జటలు-వల్కలములున్నవి ఏల?
ఇటకువచ్చితివి కారణమేమి".

మాటలురాక ఏడ్చుచునున్న
భరతునంతట కౌగిలించుకొని
అనునయమ్ముగా అడిగెనురాముడు
అడవికివచ్చుట ఏలని అడిగెను.

రామునిమాటలు వినినతమ్ముడు
భరతకుమారుడు భక్తినిండుగా
చేతులురెండు జోడించుకొని
అన్నకు ఇటుల విన్నవించెను.

"అన్నా రామా! దశరథప్రభువు
నిన్ను అడవులకు పంపివేసెను
అకార్యమాయన చేసెనుఅన్నా -
బాధతో ఆయన స్వర్గమేగెను.

ఆడది కోరిన వరములకొరకై
జ్యేష్ఠకుమారుని అడవికిపంపెను
అటుచేయుటది అపకీర్తియని
ఆమహారాజుకు తోచలేదుకద

అకారణమ్ముగ జ్యేష్ఠకుమారుని
అడవికి పంపుట పాపమేకదా!
కోరినకోరిక తీరకుండగనె
కైకమ్మ తను విధవయైనది.

అమితదుఃఖమున కైక ఇంకను
బాధపడుటది సమంజసమ్ము
ఘోరనరకము అనుభవించవలె
ఆమెకుపుట్టితి - పాపమునాది.

అన్నా రామా! నీదాసుడను
అనుగ్రహించి రమ్ము అయోధ్యకు
అభిషిక్తుడవై రాజ్యమేలుము
అందరిప్రార్థన అదియేస్వామీ!.

భర్తృహీనులై వచ్చినతల్లుల
కోరిక అదియే - మన్నించుమయా!
జ్యేష్ఠుడు రాజ్యము నేలుటన్నది
మన కులధర్మము - కాదనవలదు.

దశరథప్రభువు మరణించగను
అయోధ్యరాజ్యము అనాథయైనది
సింహాసనమును అధిష్ఠించి నువు
రాజ్యలక్ష్మిని పాలించవయా!

శరద్రాత్రిలో శోభగవెలుగుచు
ముదము గూర్చెడి చందమామవలె
చల్లగనీవు రాజ్యమేలుచు
ముదముగూర్చుము మంగళమూర్తీ!.

మంత్రులు సచివులు జనసమూహము
శిరసు వంచి ప్రార్థించుచుండిరి
నీ సోదరుడను - నీ శిష్యుడను
నీ దాసుడను అనుగ్రహించుము.

ఓ పురుషోత్తమ! మన పరివారము
తరతరాలుగా సేవలు చేయుచు
మనయెడ ఎంతో భక్తి పెంచుకొని
మనసునిండుగా ప్రార్థించిరయా!"

అనుచు భరతుడు మనసు కరుగునటు
ప్రార్థనచేసి అన్న పాదములు
కడిగివేసెను కంటినీటితో
కోసలనేలగ రమ్మని కోరెను.

పదముల చెంత నేలనుబడిన
భరతుని గాంచెను రామచంద్రుడు
లేవదీసెను కౌగలించెను
వాత్సల్యముతో పలికెనప్పుడు.

"నాయన భరతా! సత్యసంధుడవు
ధర్మచరితుడవు సత్కులయుతుడవు
రాజ్యము కోరెడి పాపము-నీవు-
ఎంతమాత్రము చేయజాలవు.

నీవు దోషివి కానేకావు-
పసితనమున నువు కన్నతల్లిని
దూషించితివి తగదు నీకది
పాపరహితుడవు నీవని తెలియును.

ప్రాజ్ఞుడవీవు అన్నియు తెలుసును
భార్యా-పుత్రుల-శిష్యుల-దాసుల
మదికి తోచినటు ఆదేశించే
అధికారమది గురువులకున్నది.

దశరథప్రభువుకు మనమందరము
బిడ్డలమైతిమి-కావున భరతా!
వారికి తోచిన ఆదేశమ్ము
వారు ఇచ్చుటది తప్పుకాదయా!

నారబట్టలతో కృష్ణాజినముతో
వనవాసము నా కొసగెను తండ్రి
లేదా ఆయన అయోధ్య నేలగ
చెప్పగవచ్చును - కాదనలేము.

తండ్రి యధీనము నుంటిమి మనము
ఆయన మాటను కాదనరాదు
తండ్రితోబాటు మన తల్లులను
గౌరవించుట మన ధర్మమయా!

అడవి కేగమని ఆనతి నిడిరి
మరియొక విధముగ పలుకుట తగదు
విశాల కోసల పరిపాలించగ
ఆజ్ఞాపించిరి కాదనరాదు.

వనవాసమ్ము-రాజ్యపాలనము
మన భాగములుగ పంచిరి భరతా!
ఆ ధర్మాత్ముడు స్వర్గమేగెను
ఆయన మాట కాదనరాదు.

సోదర భరతా! నీ భాగమును
చక్కగ నీవు అనుభవించవలె
పదునాల్గేండ్లు నా భాగమును
ఆనందముగా అనుభవింతును."

ఆ విధముగను రామచంద్రుడు
మెత్తని మాటల తెలియబరచెను
తండ్రి కోరికే మన్నింతుననె-
అంతటిలోన చీకటి పడినది.

॥శ్రీరఘు రాముని॥

105 శ్రీరాముడు తమ్మునకు అధ్యాత్మబోధతో ఊరట కలిగించుట

ప్రాభాతమున నిద్దురలేచి
స్నానాదికములు పూర్తిచేసుకొని
రామచంద్రుని చెంత కూర్చొని
భరతుడు పలికెను రామచంద్రునితో.

"స్వామీ! నీవు అమ్మమాట విని
ఆమె మాటను గౌరవించితివి
నీ రాజ్యము నాకిచ్చివేసితివి
ఆ రాజ్యమునే తిరిగి గ్రహించుము.

నీవు యిచ్చిన కోసల రాజ్యము
నీదేకాని నాది కాదయా!
దాసుడ నేను - ప్రభువుండగను
రాజ్యము నేలుట పాపము కాదా!

కోసల నేలెడి సమర్థుడవు నువు
మరి ఇంకొకరికి సాధ్యముకాదు.
గుఱ్ఱమువలె మరి ఖరము పరుగిడదు
ఖగపతిమాదిరి కాకి ఎగురదు.

నీకున్నంతటి సామర్థ్యమది
నాకు లేదని తెలియును నాకు
అందరిపైన ఆధారపడి
అసమర్థుడనై ఏలుట ఎట్లు.

స్వయముగ విత్తును భూమిలోనాటి
ఎంతో శ్రద్ధగ పోషణచేసి
ఫలించుననుచు వేచియుండగ
ఆ వృక్షమది గొడ్డుపోయెను.

విత్తు జల్లినవాని దుఃఖము
ఊహించుమయా! ఓ రఘురామా!
భృత్యుల నీవు పాలించనిచో
అంతటి బాధకు లోనయ్యెదము.

అభిషేకమ్మును చేసుకు నీవు
కిరణమ్ములతో తేజము నింపే
బాలభానునిగ సింహాసనమున
కూర్చొని వుండుట చూడగవలెను.

అమాత్యులున్నూ - పౌరముఖ్యులు
అదే ప్రార్థన చేయుచుండిరి
సరియని నీవు అని నంతటనే
తల్లుల ముఖములు వికసించునయా."

ఆ విధముగను భరతకుమారుడు
రామచంద్రుని ప్రార్థించగను
పౌరముఖ్యులు సచివులందరు
సంతోషమును తెలియబరచిరి.

భరతుని కోరిక రాముడు కాదన
దుఃఖముతో నట భరతుడేడ్చెను-
భరతుని బాధ తెలిసిన రాముడు
మదిలో వేదన గ్రహించినాడు.

తండ్రి మరణము తన వనవాసము
భరించలేక భరతకుమారుడు
దుఃఖము నున్నటు తెలిసి అప్పుడు
ధర్మమూర్తి శ్రీరాముడు పలికెను.

"నాయన భరతా! తల్లి కోరికతో
తండ్రిగారు నను అడవికంపిరని
బాధతో వారు మరణించిరని
మదిలో దిగులుతో నుంటివి నీవు.

దీనికంతటికి కారణమ్మది
కైకమ్మసలు కానేకాదు
దైవ ఘటన యని తెలియుము నీవు
దైవము నెదిరి నిలబడలేము.

మనమందరము అస్వతంత్రులము
దైవ పరిధిలో తిరుగువారము
అందువల్లనే కూడబెట్టియు
అనుభవించగాలేరు కొందరు.

అనుకూలముగా దైవము లేనిచో
పతనము తప్పదు యెంతటి వారికి
ఎంత దగ్గరగ చేరి యున్నను
విడిపోవుటది జరిగి తీరును.

ఎంతటి గొప్ప బ్రతుకు బ్రతికినను
మరణముతో నది అంతమగునయా!
కావున నీవు-తండ్రి పోవుటకు
తల్లి కర్తయని దుఃఖించకయా.

తల్లి కోరికల ఫలితమ్ముగనే
నా వనవాసము అనుకోవలదు
నాయన భరతా పండిన పండుకు
రాలిపోవునను భయము కలదయా.

పుట్టిన యట్టి ప్రతి జీవికిల
మరణ భయమ్మది పెద్ద భయమయా!
ఎంత దృఢముగా ఇల్లు కట్టినను
ఎపుడో కూలును జీర్ణావస్థలో

ఆ విధముగనే నాయన భరతా!
జరామరణములు జీవిలక్షణము
గడచిన రాత్రి తిరిగి రాదుకద
పారినజలము తిరిగి మళ్ళదు.

గ్రీష్మ ఋతువులో సూర్యకిరణములు
మూలమూలలా నీటిని పీల్చును
అదేవిధముగా అహోరాత్రములు
జీవుల ఆయుర్దాయము పీల్చును.

నిలబడి యున్నను నడుచుచున్నను
ఆయువు హరించిపోవుచుండును
దానికోసమై యెవరికివారే
దుఃఖపడుటది సహజము నాయన.

ఇతరుల గూర్చి దుఃఖించుటచే
ప్రయోజనమ్మిసుమంతయు లేదు.
మృత్యువు నిరతము వెంట వుండును
జీవితొబాటు వెంట నడచును.

ఎంతదూరము వాడు సాగినను
వదలక-వెంబడి వచ్చును మృత్యువు
వాడు కూర్చొన అది కూర్చొనును
వాడు నడచిన వెంబడి నడచును.

అవయవమ్ముల పట్టు తప్పుచు
మేనంతయును ముడుతలుపడుచు
జుట్టు తెల్లగా నెరసిపోవుచు
ముసలితనమది మీద కురుకును.

తెల్లవారగనె ఆర్జింతమని
రాతిరికాగా అనుభవింతమని
ఆశతొ మనుజులు ఎగురుచుందురు
ఆయువు హరించుచున్నటు తెలియరు.

ఒక్కొక ఋతువు అడుగిడుచుండగ
అనుభవించు ఉల్సాహపడెదరు
ఆయుర్దాయము క్షయమగుచున్నటు
తోచదు వారికి-దైవమాయ అది.

ఏదో అడవిలొ పుట్టిన యట్టి
రెండు కొయ్యలు సంద్రములో పడి
తెప్ప కొయ్యగా సాగును కలసి
మరియొక గాలికి విడిపోవునవి.

అదేవిధముగా ఆలుబిడ్డలతొ
ధనధాన్యములతొ బ్రతుకుచుండియు
ఏదో ఒక సమయమ్మునకు
యెవరికివారై పోదురువారు.

యథేచ్ఛగా మరి సంచరించుటకు
శక్తి లేదుకద ప్రాణుల కిలలో
కావున మనము మృతునికోసమై
దుఃఖించినను బ్రతికిరాడుకద!

త్రోవతప్పిన బాటసారి-తను
తోటివారిని గుర్తులు అడిగి
గమ్యము చేరును-ఆ విధముగను
పెద్దలు చూపిన పథము త్రొక్కవలె.

ఆ మార్గమును వదలకూడదు
తిరుగులేని పథమగునయ్యా అది
అట్టి బాటలో సాగువారికై
దుఃఖము ఏల భరతకుమారా?

ప్రవాహమ్మువలె ఆయుర్దాయము
పరుగిడుచుండును వినుము సోదరా!
కావున పరలోకమ్ముల నిచ్చెడి
ధర్మపథమును అందుకోవలె.

బహుకాలమ్ము రాజ్యము నేలి
దేహయాత్ర చాలించెనాయన
దివ్యదేహముతొ బ్రహ్మలోకమున
తండ్రిగారు విహరించును నాయన!

ధర్మమునటుల శిరసునదాల్చిన
వానిని మానవుడందురు సోదర
ధర్మమ్మునటు ఆచరించనిచొ
జంతువుతో మరి సమానుడగును.

సోదర భరతా! బుద్ధిమంతుడవు
సర్వశాస్త్రములు చదివినవాడవు
తండ్రి మరణముకు దుఃఖిలవలదు
దృఢచిత్తముతో ధైర్యము నుండుము.

ధర్మాత్ముడగు దశరథప్రభువు
యజ్ఞయాగములు శ్రద్ధగ చేసెను
దాన-దక్షిణలు ముదముగ నిచ్చి
జనరంజకముగ పాలన చేసెను.

కష్టములున్నను ధైర్యవంతుడు
కంటనీరును పెట్టడు వినుము
అయోధ్యపాలన నీవు చేయవలె
తండ్రి నిర్ణయము అదియేనయ్యా.

ఐహికభోగము లనుభవించెను
ధర్మమార్గమున ధనమార్జించెను
సత్పురుషులను సత్కరించెను
సురలను సైతము మెప్పించెనయా.

ధర్మము నిలపిన తండ్రిగారికి
దివ్యలోకములు లభించు సోదర!
ధర్మమూర్తి మనతండ్రి గావున
ఆయన ఆనతి శిరసున దాల్చుము."

॥శ్రీరఘురాముని॥

106 భరతుడు శ్రీరాముని రాజ్యమేలమని బ్రతిమాలుట

సర్వజ్ఞుడగు రామచంద్రుడు
అర్థవంతముగ చెప్పినమాటల
రాముని తిరిగిబ్రతిమాలుటకు
ధర్మయుక్తముగ పలికెనుభరతుడు.

చావుపుట్టుకలు కలిమిలేములు
విమర్శగా నువు తెలసినవాడవు
ద్వంద్వాతీతుడవీవు కావున
దేవసమానుడవైతివి యిలలో.

"రామచంద్ర! నువు విజితేంద్రియుడవు
ఐశ్వర్యమునకు పొంగవునీవు
ఆపదలందు కృంగిపోవుగద-
అందుకె అందరు గౌరవింతురు.

సత్యవ్రతినగల పురుషోత్తముడవు
బుద్ధిమంతులలొ శ్రేష్ఠుడవీవు
కష్టము నీవు భరించగలవు
నీకుదూరమను కష్టము మాది.

మాకష్టము నువు దూరమగుటది
ఆకష్టము నే భరించలేను
నాకుతెలియక దుష్టబుద్ధితో
వరములనడిగెను పాపదర్శిని.

లోకనిందకు గురియగునట్టి
అకార్యమ్మును తండ్రిచేసెను
పాపకూపమున నాయనగారిని
జారనీయక కాపాడుమయా!

పాపకార్యము చేసినందుకు
తల్లిని నేను దండించవలె
ధర్మబద్ధుడను ఆమెనువదలితి
దశరథతనయుడు మెలగునుఇటులే.

కోసలప్రజలను - కైకాదేవిని
నన్నూ-హితులను బంధులందరిని
రక్షించుమయా-పరిపాలించుము
రాజ్యపాలనకు సమర్థుడవునువు.

అన్నా! వినుము నాయనగారు
యజ్ఞయాగములుచేసిన-వృద్ధుడు
అందుకుతండ్రిని నిందచేయుట
ఇందరిముందుతగదు - అయినను.

పట్టముకట్టుకు రాజ్యమునేలుట
క్షత్రియకులమున ప్రథమధర్మము
అట్టిధర్మము అసమర్థుడైనను
విడువడుగాదా! వీరపుంగవా.

ధర్మమునెరిగిన రాజ్యపాలకుడు
ఒకస్త్రీ ముదమును మదిలోనెంచి
ధర్మదూరమగు పాపకార్యమును
చేయుట ఎంతటి సమంజసమ్ము?.

కష్టమునిచ్చే ధర్మాచరణము
నీవుకోరినచొ రాజ్యపాలనలో
చాతుర్వర్ణపు జనులందరిని
ధర్మపథమున నడిపించుమయా-

వినాశకాలమునందున కలుగును
విపరీతమగు బుద్ధులుఅందురు
ఆ - సామెతను యదార్థమనుచు
మనమహరాజు చాటిచెప్పెను.

వర్ణాశ్రమములు నాల్గిటిలోను
గృహస్థాశ్రమము శ్రేష్ఠమైనది
దానిని నీవు ఎటులవదలెదవు
ఆలోచించుము ధర్మస్వరూపా.

మోహపాశములచిక్కిన తండ్రి
ధర్మపథమును వదలినడచెను
ఆయనతప్పును సరిచేయుటది
తనయునివిధియని నీకుతెలియదా!

పుట్టుకలోను-సామర్థ్యములో
విద్యలోను మరి విజ్ఞతలోను
తమ్ముడనేను - నీకువెనుకగద
రాజ్యమునేలగ ముందునిలతునా!

బుద్ధిబలమున-శక్తియందున
తప్పవవాడిని రాజునగుదునా!
నీవులేక నే మనలేనయ్యా
మరి ఇక రాజ్యము నేలుటవెట్లు

సత్పథచరితా!- అకంటకమ్ముగు
కోసలనేలుము మెలకువతోను
నీతమ్ములను తోడుచేసుకొని
మమ్మేలుచును రాజ్యమేలుము.

వశిష్ఠమహాఋషి - ఆధ్వర్యములో
విప్రోత్తములు-సచివోత్తములు
సమంత్రకమ్ముగ అభిషేకింతురు
జనరంజకముగ రాజ్యమేలుము.

సురలు ఇంద్రునిఅభిషేకించిరి-
అటుల మేము నిన్నభిషేకింతుము
అమ్మ చేసిన దుష్కృతమ్మది
అభిషేకమ్మున క్షాళనయగును.

అయోధ్యనేలుచు శత్రుల దునుముచు
దేవఋణమ్ము ఋషి ఋణమ్మును
పితృ ఋణమ్ము అనెడి ఋణములు
తీర్చుచు, తమ్ముల శాసించుమయా!

అన్నా రామా! ప్రార్థన వినుము
శిరసువంచి నిను వేడుచుంటిమి
జీవుల రక్షణచేయు దేవునిగ
మమ్మందరినీ కాపాడుమయా.

రామప్రభూ! నా నిర్ణయమిదియే-
నా ప్రార్థన నువు మన్నించనిచో
నీతో నే వనవాసము చేసెద"
అనుచు రాముని పదముల బడెను.

మనసు కరుగునటు అనుంగు తమ్ముడు
పదముల వ్రాలి ప్రార్థించినను
పితృవాక్య పరిపాలన దక్షుడు
విజితేంద్రియుడు చలించలేదు.

స్థిర సంకల్పుని రాముని చూచి
పులకితులైరి జనులందరును
అయోధ్య నగరికి రానన్నాడని
మదిలో బాధతో కృంగిపోయిరి.

భరతుని హృదయము తెలిసిరందరు
కంటనీరిడి దుఃఖము నందిరి
అశ్రు ధారలతో మాటలు రాక
తల్లులు - రాముని బ్రతిమాలిరట.

అయోధ్య ప్రజలు నమస్కరించుచు
ప్రార్థించిరి - శ్రీరామచంద్రుని
ఆడితప్పని రామచంద్రుడు
అనునయించెను వారందరిని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

107 రాముని నిర్ణయము

అందరు వినగా రామచంద్రుడు
భరతునిచూచి పలికెను యిటుల
"కామవశుడయి దశరథ ప్రభువు
వరములిచ్చెనని తలంచవలదు.

కైకతల్లి గర్భమ్మున పుట్టిన
సుతునికి రాజ్యము నిచ్చెదననుచు
కేకయరాజుకు - దశరథ ప్రభువు
మాట యిచ్చెను తెలియుము నీవు.

సచివులందరికి కూడా తెలియును
ఈ విషయము నే వింటిని లోగడ
కావున భరతా కోసలరాజ్యము
నీదేకాని నాది కాదయా.

దేవాసుర సంగ్రామమందున
సాయము నందిన ఫలితముగాను
రెండు వరములు నాయనగారు
నాడు యిచ్చినవి చెల్లించిరయా.

తండ్రి ఆనతి శిరసున దాల్చితి
పదునాల్గేండ్లు వనమున నుందును
అయోధ్య నేలుచు తండ్రిగారిని
సత్యవర్తిగా నిలుపుము నీవు.

సోదర భరతా! పూర్వకాలమున
గయా క్షేత్రమున గయుడను యశశ్వి
పితృ యజ్ఞమును చేయుచు చెప్పిన
సూక్తిని నీకు వినిపించెదను.

పున్నామ నరకము దాటించునది
పుత్రుడనుచును చెప్పెను ఆతడు
కావున పుత్రుల కొరకై తపనను
రాజ ఋషులును కలిగియుండిరి.

నరకమునందు తండ్రిని చేర్చక
కాపాడినచో పుత్రుల మగుదుము
కావున రాజ్యము నేలుము నీవు
దండకవనికి సాగెదనయ్యా!

మనుజులకీవు రాజుగ నుండుము
మృగముల రాజుగ నుందును నేను
శ్వేతఛత్రము నీ కమరగను
తరుఛాయ యదే నాకు అమరును.

బుద్ధిశాలి శత్రుఘ్నుడచ్చట-
స్నేహశీలి సౌమిత్రి ఇచ్చట-
నలుగుర మొకటిగ అన్యోన్యముగా
తండ్రి ఆజ్ఞ పాలింతము భరతా!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

108 జాబాలి మహర్షి నాస్తికత్వపు బోధ

భరతునితో శ్రీరామచంద్రుడు
పలుకుట వినిన సచివోత్తముడు
'జాబాలి' యను బ్రాహ్మణోత్తముడు
నాస్తికతత్త్వపు పలుకులు పలికెను.

"రామా! నీవు మతి మంతుడవు
అప్రతిహతమగు ధైర్యవంతుడవు
మూర్ఖత్వముతో నీదు బుద్ధిని
మళ్ళించుటది మంచిదికాదు.

ఎవరికివారు పుట్టెదరిలలో
ఎవరికివారై పోదురు వారు
ఒకరికి తోడుగ పుట్టరెవ్వరును
ఒకరికి తోడుగ చావరెవ్వరును.

బంధువులెవ్వరు? కన్నది యెవ్వరు?
వారి మధ్యలో మమతలు ఏమి?
ప్రయాణమ్ములో మజిలీ చేయుచు
సాగునట్లుగా సాగు జీవితము.

ఒకరికోసమై మరియొకరిలలో
బాధపడుటది నిరర్ధకమ్ము
ఈలోకములో జన్మనెత్తుటకు
కారకులంతే - తల్లిదండ్రులు.

గృహము-ధనము వుండెడివరకే
వాటితోమనకు సంబంధమయా!
కావునరామా! బుద్ధిమంతులు
ఆవిషయములు ఆలోచించరు.

లభించురాజ్యము కాలదన్నుచు
కష్టమ్ములను ఆహ్వానించకు
రాజ్యలక్ష్మి అట వేచియున్నది
గ్రహించి - రాజుగ భోగములందుము.

దశరథరాజు అప్పటిరాజు
నీవు యిప్పటి అయోధ్య రాజువు-
అంతకుమించిన సంబంధమ్ము
నీకూ-దశరథరాజుకు లేదు.

నామాటలునువు ఆలకించుము
అయోధ్యనేలుము ఆనందముగ
తండ్రితోనున్న సంబంధమ్మది
బీజమాత్రమని తెలియుచున్నది.

శుక్ల, శోణిత మిశ్రమమ్ముతో
మానవులిలలో పుట్టుచుండిరి
అంతకుమించిన బంధములేదు
మరణించుటది మర్త్యులకుండును.

తనగమ్యమునకు దశరథరాజు
చేరెనురామా! తెలియుమునీవు
ఏదోతెలియని ఊహాబంధము
నిర్మించుకొని దుఃఖిలుచుంటివి.

ధర్మార్థములు కోరెడివారు
బ్రతికుండగను సుఖపడరయ్యా-
చచ్చియింక యేసుఖమందెదరు
వారినిచూచిన విచారమగును.

చచ్చినవారికి శ్రాద్ధముపెట్టి
ఎంతఅన్నము పాడుచేతురో-
చచ్చినవాడు తినుటజరుగునా?
విడ్డూరముగా - లేదారామా!

బ్రతికినవాడు అన్నముతిన్నచో
చచ్చినవాని కడుపునిండునా
పొరుగూరెళ్ళినవాని విషయమున
వాడే తినవలె కడుపునిండుటకు.

ఊరులో లేని వానికోసమై
ఊరులోనున్న వారు తిన్నచో
వానిఆకలి తీరినచోమరి
వాడు వండుకొను పనియికలేదు.

దైవారాధన యజ్ఞదీక్షలు
తపస్సు-త్యాగము మొదలగువాటిని
తెలివిమంతులు ధనార్జనముకై
శాస్త్రమ్ములలో చెప్పిరిరామా!

పరలోకమ్మది లేనేలేదు
ఇహలోకమ్మున సుఖములందుము
తండ్రిఆజ్ఞ పాలించుధర్మమది-
లేనిపరమును ఎటులఒసగును?

భరతుడు నిన్ను వేడుచుండెను
చేతికందిన రాజ్యమునేలుము
ప్రత్యక్షముగ కనబడుసుఖమును
ధర్మసూత్రముల దాటవేయకు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

109 జాబాలికి రాముని సమాధానము

జాబాలిమాటలకు ఇసుమంతయును
చలించలేదు రామునిహృదయము
ధర్మపథమును వదలని రాముడు
విప్రునిగాంచి పలికెనప్పుడు.

"ఓ బ్రాహ్మణుడా! నీవుచెప్పినది
హితముగనున్న అహితమగును
అనాచారము అయోగ్యమైనది
కీడేగాని మేలుచేయదది.

శాస్త్రవిరుద్ధము ధర్మదూరమున
సత్పురుషులకు దూరమగుదుము
నడవడిబట్టి మంచిచెడ్డలు
మనుజులకిలలో తెలియుచుండును.

అయోగ్యుడనై - యోగ్యుని తీరుగ
నటించలేను- నాకప్రియమది
మంగళకరమగు వైదికవిధులను
కాలదన్నుచు ధర్మమువదలను-

దురాచారమున నేనునడచిన
యోగ్యులు నన్ను గౌరవించరు
ఆడినమాట తప్పనునేను
అటుచేసిన నావిలువ ఏమిటి?

నాకుతోచినటు నేను నడచిన
ఎవరికివారై ప్రజలునడతురు
సనాతనమ్మగు రాజధర్మము
దయాసత్యములమీద నడచును.

ఉత్తమమైనది సత్యమేనయా
ఋషులు-దేవతలు చెప్పినదదియే
సత్యవర్తికి మోక్షముదొరుకును
అసత్యవర్తికి దూరమునుండును.

సత్యమెఅగును ఈశ్వరరూపము
సత్యమువెంబడి లక్ష్మివుండును
సత్యముమించిన ధర్మములేదు
సత్యమునెలకొను శాస్త్రవిధులలో.

వనవాసమ్మది తండ్రిఆనతి
సత్యవచనమున సరియని అంటిని
ఆ వచనమ్మును మీరనునేను
అసత్యవాదిగ పేరుగడించను.

రాజ్యలోభము-భోగవాంఛతో
ఆడినమాట కాదని అన్నచొ
సత్యవాదియగు తండ్రివాక్యము
సత్యదూరము చేసినట్లగు.

అసత్యవాది సత్పథదూరుడు
హవ్యకవ్యములు ఇచ్చినచో నవి
పితృదేవతలు-దేవతలున్ను
అందుకోరని తెలియుము నీవు.

సత్యరూపమగు ధర్మము- నాకు
పరమాత్మగను దర్శనమిడును
క్షాత్రధర్మము-కాదని నేను
వనవాసములో ధర్మముచూచితి.

మనుజుడుఇలలో పాపకార్యములు
మదిలోతలచుచు చేతలచేయుచు
వాక్కుతొచెప్పుచు మూడురకములుగ
చేయుచుందురు ఓజాబాలీ!

స్థిరసంకల్పము కలిగియుంటిని-
సత్యవాక్యములు నమ్మియుంటిని-
చేసితి ప్రతిన నాయనముందు
కౌసల్యమ్మయు సంతసపడినది.

వనవాసమున కందమూలముల
వైదిక కర్మలు ఆచరించుచు
కపటములేక చరించుచుండి
పితృదేవతల సురల కొలుతును.

ఓ జాబాలీ! ఈలోకములో
శుభకర్మలతో చంద్రుడాతడగు
అగ్నివాయువుల జన్మలెత్తెదరు
నూరుయజ్ఞములు ఇంద్రత్వమిడు.

సత్య-ధర్మ పరాక్రమములు
ప్రియభాషణము, భూతదయయును
బ్రాహ్మణపూజ, అతిథులసేవలు
స్వర్గద్వారములు అనుచు నుడివెదరు-

బ్రాహ్మణులిలలో వాటినితెలిసి
యథాశాస్త్రముగ ధర్మనిష్ఠతో
ఏమరకమరి అనుష్ఠించుచు
స్వర్గసుఖములను కాంక్షింతురయా"

అనుచు రాముడు కఠినముగాను
జాబాలితొనట పలికెనుతిరిగి
"వైదికవేషమునున్న నాస్తికుడ!
ధర్మపథమును తప్పితివీవు-

పరలోకమ్ములేదని చెప్పుచు
నాస్తికబోధలు చేయుచుంటివి
నిన్నుచేర్చిన తండ్రిది తప్పు
వేదదూరుడవు- దొంగతొ- సముడవు-

బుద్ధిమంతుడు - నాస్తికునెదుట
నిలబడదయ్యా! ఓ జాబాలీ!
నీకన్నను మరి తెలివిమంతులే-
నీపూర్వీకులు తెలియుమునీవు.

వారందరును శుభకర్మలతో
ఇహపరములను జయించగలిగి
గ్రహములు-తారలరూపముతోను
వెలుగుచుండిరి ఆకాశములో.

కర్మాచరణము ఇహపరమిడునని
బ్రాహ్మణులిలలో - హోమాదులను
అనుష్ఠించుచు నుండిరిగాదా!
ధర్మవర్తిని పూజింతురయా!"

అనుచుపలికిన రాముని గాంచి
వినయముతో జాబాలిపలికెను
రామచంద్ర! విను-నేనుఎన్నడూ
నాస్తికత్వపు బోధచేయను.

నాస్తికుడను నే గాదు రాఘవా!
ధర్మసంకటము ఏర్పడినప్పుడు
కార్యముజరిపే యత్నములోను
నాస్తికత్వము పలికెదనయ్యా.

అయోధ్యకీవురానను చుంటివి
ధర్మసంకటము ఏర్పడెనిపుడు
అందులకటుల చెప్పితిరామా!
నిను ప్రసన్నునిగ చేయగ చెప్పితి."
॥శ్రీరఘురాముని॥

110 రాజ్యాధికారము జ్యేష్ఠునిదని వశిష్ఠ మహర్షి చెప్పుట

జాబాలి పలుకులకు రామచంద్రుడు
ఆగ్రహించెనని తెలిసి - వసిష్ఠుడు
రామచంద్రునితో మెల్లగ చెప్పెను
జాబాలి - నాస్తికుడు కాదని చెప్పెను.

"పరలోకమ్మను నమ్మ నీతడు
సత్కర్మలను పూర్తిగ నమ్మును
కానీ - నీదు మనసుసు మార్చి
అయోధ్య చేర్చగ చెప్పెనుఅటుల.

రామా! వినుము నేను ఇప్పుడు
లోకోత్పత్తిని గూర్చి చెప్పెద
ఆది కాలమున భూమి యంతయు
జలముతో నిండియుండెడిదయ్యా!

జలమునుండి మరి విరించి, సురలును
ఉద్భవించిరి ప్రప్రథమముగా
వరాహరూపము నెత్తిన విష్ణువు
భూమినప్పుడు ఉద్ధరించెను.

అంతట బ్రహ్మయు - అతని కుమారులు
సృష్టినంతయు చేసినారయా!
అవ్యయుడాతడు - బ్రహ్మదేవుడు
అక్షరుడాతడు సృష్టికర్తయగు.

బ్రహ్మదేవునికి - మరీచిపుట్టెను
మరీచి కొడుకు కశ్యపుడయ్యా
కశ్యపు తనయుడు సూర్యదేవుడు
సూర్యుని కొడుకు మనువగునయ్యా!

మనువు - సూర్యునికి పుట్టెనుగావున
వైవస్వత మనువందురాతనిని
మొదటి ప్రజాపతి అతడేనయ్యా!
ఇక్ష్వాకువాతని తనూజుడగును.

మొట్టమొదటిగా అయోధ్యరాజ్యము
ఆ ఇక్ష్వాకువు ఏలెను రామా!
కుక్షి - ఆతని కుమారుడయ్యా!
వికుక్షి - కుక్షికి తనూజుడయ్యా.

వికుక్షిరాజుకు - తేజోవంతుడు
బాణుడు అనెడి తనయుడు పుట్టెను
బాణుని కొడుకు అనరణ్యుడయా!
సుఖముగ నాతడు రాజ్యమేలెను.

అనరణ్యునికి పృథువు పుట్టెను.
త్రిశంకుడాతని తనూజుడయ్యా!
విశ్వామిత్రుని తపోఫలముచే
తనువుతో స్వర్గము త్రిశంకుడేగెను.

త్రిశంకు తనయుడు యువనాశ్వుండు
'దుంధువు'-అనెడి అసురుని చంపగ
దుంధుమారుడని మరియొక పేరును
యువనాశ్వుండు కలిగి యుండెను.

యువనాశ్వునికి మాంధాతయను
యోగ్యుడైన - ఒక కొమరుడు పుట్టెను
మాంధాత కుమారుడు సుసంధియగును
సుసంధి కొమరులు ఇద్దరు రామా.

ధృవసంధి,-ప్రసేనజిత్తను - వారిలో
ధృవసంధి కొమరుడు భరతుడు రామా!
భరతుని కొమరుడు అసితుడు.-అతనిని
హైహయ, తాలజంఘ, శశిబిందులు గెలిచిరి

రాజ్యమునుండి అసితుడు వెడలి
హిమగిరి యందు వసించినాడు
అతనికి భార్యలు! ఇద్దరు రామా!
వారి విషయము చెప్పెద వినుము.

రెండవ భార్య - పెద్ద భార్యయగు
కాళిందిగర్భమును పాడుచేయుటకు
మోసము చేసి విషము పెట్టినది
కాళింది అంతట చ్యవనుని వేడెను.

చ్యవన మహర్షి ప్రసన్నుడయ్యెను
కాళింది గర్భమున వంశకర్తయగు
లోకోత్తరుడగు కొడుకు పుట్టునని
ఆశీస్సులనిడి అనుగ్రహించెను.

ఆ మహారాణి తేజోవంతుని
సగరునిగన్నది - రామా వినుము!
గరళముతోడ పుట్టెను గావున
సగరుడు అనెడి పేరువచ్చెను.

సగరుడు చేయు అశ్వమేధమున
అశ్వము హరింపబడినందులకు
అశ్వమ్మును మరి వెదకి తెమ్మన—
సగరుని కొడుకులు బయలుదేరిరి.

సగరుని కొమరులు అశ్వము వెదకుచు
భూమిని త్రవ్విరి పాతాళముగా
సాగరమైనది అదియే రామా !
సగరకుమారులు త్రవ్విరి దానిని.

సగరుని యొక్క పెద్ద కుమారుడు
అసమంజుడను అతిదుర్మార్గుడు
అతనిని తండ్రి తరిమెనడవులకు
అసమంజు కుమారుడు అంశుమంతుడు.

అంశుమంతుడు రాజ్యము నేలెను
అతని కుమారుడు దిలీపుడయ్యా !
దిలీపుతనయుడు భగీరథుండు
కకుత్థ్సుడాతని తనూజుడయ్యా !

కకుత్థ్సు కొమరుడు రఘుమహరాజు
జగత్ప్రసిద్ధిగ పాలన చేసెను
అందువలననే ఇక్ష్వాకులందరు
కాకుత్థ్స-రఘువులు అయినారయ్యా.

రఘువుకుమారుడు ప్రవృద్ధుడయ్యా
ప్రవృద్ధు తనయుడు పురుషాదుడయా
ఆ పురుషాదుని ఇతర పేర్లవి
కల్మష పాదుడు-సౌదాసుండు

కల్మష పాదుని కొడుకు శంఖణుడు.
శంఖణపుత్రుడు సుదర్శనుండు
అగ్నివర్ణుడు అతని తనూజుడు
అగ్నివర్ణుని కొడుకు శీఘ్రకుడు.

శీఘ్రకు తనయుడు మరుమహరాజు
మరువు తనయుడు ప్రశుశ్రుకుడయా !
అతని కుమారుడు అంబరీషుడు
అంబరీషుని తనయుడు నహుషుడు.

నహుషుని కొడుకు నాభాగుడయా !
నాభాగునికి ఇద్దరు కొడుకులు
అజుడు, సువ్రతుడు అనువారయ్యా
అజుని కుమారుడు దశరథ ప్రభువు.

దశరథ ప్రభువుకు జ్యేష్ఠ పుత్రుడవు
నీకే రాజ్యము నేలెడి అర్హత
ఇక్ష్వాకు వంశమున సాంప్రదాయముగ
జ్యేష్ఠుడు రాజ్యము నేలుచువచ్చెను.

కావునరామా ! ఆచారమ్మది
జ్యేష్ఠుడుఉండగ అతని తమ్మునికి
రాజ్యార్హత మరిలేదని తెలియుము
సాంప్రదాయమును నిలబెట్టుమయా !

॥శ్రీరఘురాముని॥

111 భరతుడు ప్రాయోపవేశము ప్రారంభించుట

వశిష్ఠ మహఋషి పలికె రామునితో
కన్నతల్లి ఇల మొదటి గురువయా !
రెండవ గురువు తండ్రియగునయా
మూడవ గురువు ఆచార్యుడగు.

నీ తండ్రికిని-నీకును-గురువును
నామాట నువు వినుటవల్లను
ధర్మహాని మరి నీకు కలుగదు
ప్రజల కోరిక కాదనవలదు.

వృద్ధురాలగు కౌసల్యమ్మకు
నీవు సేవలు చేయుచుండవలె
ఆమె మాటను పాటించుటచే
ధర్మపథమునకు దూరముకావు.

అంతియెగాక రామా ! వినుము
అడిగిన వారికి కాదనవేదియు
భరతుని కోరిక తీర్చుటవలన
ధర్మదూరుడవుకావు నీ విల.

కావున రామా ! నీవు ఇప్పుడు
అయోధ్యనగరికి వచ్చుటలోను
ఎట్టి దోషము లేదని తెలియుము ! !
అనుచు యుక్తిగ చెప్పెనుమహాఋషి.

వశిష్ఠమహాఋషి మాటలకపుడు
రాముడు పలికెను వినయమునిండి
స్వామీ ! ఇలలో తల్లిదండ్రులు
ప్రాణసమముగా బిడ్డలనెంతురు.

బిడ్డను గందురు పోషణచేతురు
కంటిరెప్పలా కాపాడెదరు
తల్లిదండ్రుల ఋణము తీర్చుట
చాలా కష్టము మీకుతెలియదా !

తండ్రికి నేను మాటఇచ్చితి
ఇచ్చిన మాట వమ్ముచేయను
పదునాల్గేండ్లు వనవాసమ్ము
తప్పక నేను చేయగవలెను''

తిరుగులేని తన అన్న నిర్ణయము
వినిన భరతుడు భరించలేక
ప్రాయోపవేశము చేసెదననుచు
నిర్ణయమ్మును తెలియబరచెను.

మంత్రి సుమంత్రుని దర్భలు తెమ్మనె-
''దర్భల పరచుకు వాకిలి ముందర
అన్నహారములు అన్నీ వదలి
అసువులు వీడెద అన్న సన్నిధిని''.

రాముని మనసు మంత్రి గ్రహించెను
దర్భల నతడు గొనిరాలేదు
అంతట భరతుడు తానే లేచి
దర్భలు వాకిటముందు పరచెను.

పరచిన దర్భలపైన భరతుడు
పడుకొనెనపుడు అన్న ముందర
అంతట రాముడుతమ్ముని గాంచి
ఆప్యాయముగా పలికెను అచట.

''సోదరభరతా! నీకపకారము
ఏమిచేసితి - ఈ ప్రయత్నము
నావాకిలికి అడ్డముగాను
ప్రాయోపవేశము మొదలుపెట్టితివి.

అభిషిక్తుడవై రాజ్యమేలెడి
రాచపట్టికి తగనిపని ఇది
దారుణవ్రతమును వీడుమునాయన
అయోధ్యకేగి రాజ్యమేలుము.''

దర్భలపైనే పడుకొని భరతుడు
అయోధ్యముఖ్యుల - సచివులకోరెను
రామచంద్రుని ప్రార్థనచేసి
ప్రసన్నునిగా చేయగకోరెను.

భరతునిచూచి పలికిరి వారు
"రాజకుమారా! మేము పూర్తిగా
రామునిమనసు గ్రహించినాము
స్థిరసంకల్పుని మార్చగతరమా!

రామచంద్రుడు చెప్పినవిషయము
యోగ్యమైనదని తెలియుచున్నది
అనుచువినయముగ చెప్పిరివారు
అంతటరాముడు భరతునితోననె.

"సోదరభరతా! ధర్మసమ్మతిగ
వారుపలికిన మాటలవినుము
నీప్రయత్నము విరమించుమయా
నన్ను స్పృశించుము - ఆచమించుము."

మరియొకమార్గముతోచక భరతుడు
మెల్లగలేచి - దోషనివృత్తికి
అన్నపాదములు స్పృశించి అంతట
ఆచమించెను పలికె వినయముగ.

"సజ్జనులారా! శ్రద్ధగవినుడు
రాజ్యముకావలె ననుచు ఎన్నడును
తల్లిని నేను కోరగలేదు
తల్లికోరికలు తెలియవునాకు.

అయోధ్యలోని సంగతులెరుగను
ధర్మమూర్తి మా అన్న రాముడు
పితృవాక్య పరిపాలనచేయగ
వనవాసమునకు బయలుదేరెను.

కావున వినుడు పదునాల్గేండ్లు
వనవాసమ్మును నేను చేతును
నాబదులుగను అయోధ్యరాజ్యము
అన్నరాముడు పాలించవలె.

ఆవిధముగను చేసినచో మరి
తండ్రిమాటకు భంగమురాదు."-
అనుచుభరతుడు మనసువిప్పగా
పులకితులైరి అచ్చటివారు.

అంతటరాముడు తమ్మునిగాంచి
తెలియజెప్పెను అనునయమ్ముగ
"తండ్రినిర్ణయముమార్చెడిహక్కు
మనయిద్దరికీ లేనేలేదు.

వనవాసమునకు బదులుగ నేను
రాజ్యపాలనము చేయగతగదు-
స్పష్టముగాను తల్లికోరినది
స్వస్థతతో మరి తండ్రి యిచ్చెను.

సోదరభరతా! ప్రాణసముడవు
నీదుభక్తి నేనెరుగుదునయ్యా
భ్రాతృభక్తికి ప్రతిరూపము నువు
సత్యసంధుడవు సద్గుణ యుక్తుడవు.

వనవాసమ్మును పూర్తిచేసుకొని
అయోధ్యనగరికి తిరిగివచ్చెద
నీసాయముతో రాజ్యమేలెద
తండ్రిమాట పాలింతమునాయన."
॥శ్రీరఘురాముని॥

112 శ్రీరాముడు స్వర్ణపాదుకలపై పదములుంచి భరతుననుగ్రహించుట

ధర్మతత్పరులు తేజోవంతులు
రామభరతుల సమాగమమ్మున
ఋషుల హృదయములు పులకించినవి
వారి మమతలకు వారు ద్రవించిరి.

నింగినివున్న దేవఋషులును
వారిద్దరితో పలికిరి అపుడు
"సోదరులారా! మే మందరము
అదృశ్యముగా నుండి వింటిమి.

మీ సంభాషణ లోకోత్తరము
మీ అనురాగము మాటలకందదు
మిమ్ములగన్న తండ్రి ధన్యుడు
మిమ్ము చూడగా వచ్చితిమిటకు."

అని ఆ ఋషులు మనసునిండుగా
ప్రశంసించిరి ఆ సోదరులను
రావణవధను వారు కోరెదరు
లోకహితమునే అభిలషింతురు.

ఋషులందరును ముక్తకంఠమున
భరతునిగాంచి పలికిరి అపుడు
'ఓ ధర్మజ్ఞా! సదాచారుడవు
పత్కులమందు జన్మించితివి.

పరలోకమున తండ్రి సుఖముకై
రాముని మాటను వినవలెనయ్యా!
తండ్రికి రాముడు ఋణపడకూడదు
అదియే మేము కోరుకొందుము.

కైకాదేవి ఋణమును తీర్చి
దశరథరాజు స్వర్గమేగెను
వరములు యిపుడు చెల్లకపోయిన
స్వర్గమునుండి రాజు జారును."

ఆ విధముగను దేవఋషులట
వారితొచెప్పి అదృశ్యమైరి
మరియొకసారి రామనిర్ణయము
తలపుకువచ్చి చలించె భరతుడు.

దిగులు నిండిన భరతకుమారుడు
అయోధ్యరమ్మని అన్నగారిని
పదములనంటి ప్రార్థన చేసెను
కంటినీటితో జాలిగ అడిగెను.

పదముల వ్రాలిన భరతసోదరుని
ప్రియముగ రాముడు లేవదీసెను
కౌగలించుకొని కూర్చొనబెట్టెను
ఆప్యాయముగా పలికెనప్పుడు.

"సోదర! నీవు భయపడవలదు
బుద్ధిమంతుడవు సుశిక్షితుడవు
పృధివినంతటిని పరిపాలించే
శక్తికలిగిన ధీరుడవీవు.

మంత్రులు-హితుల విప్రోత్తముల
ఆలోచనలతో-సామర్థ్యముతో
రాచకార్యములు నెరవేర్చుమయా
తగు ఏర్పాట్లను తండ్రి చేసెను.

నా నిర్ణయమిది శ్రద్ధగ వినుము
"చంద్రుని కాంతి తగ్గిపోయినను
హిమగిరి పూర్తిగ కరిగిపోయినను
సంద్రము - భూమిని ముంచివేసినను.

మరి యేమైనా ఎంతటిదైనను
సంభవించుట జరుగునొ? యేమో?
గురు సన్నిధిలో చేసిన ప్రతిన
తప్పను నేను తెలియుము సోదర.

నీపై మమతతొ రాజ్యము కోరెనొ?
నీ ఐశ్వర్యము కోరుకొన్నదో?
కోరిక కోరెను కైకాదేవి-
అది యంతయు నువు మరచిపొమ్మిక.

మాతృ గౌరవము తల్లికి యిమ్మ
మమతా బంధము తెగనీయకుము."
అనుచు రాముడు ప్రేమగ చెప్పగ
పరవశించిరి అచ్చటివారు.

వశిష్ఠ మహాఋషి మనసు లెరుగును
ఆ సోదరుల మమత లెరుగును
కావున తగిన ఉపాయమ్మును
తెలియబరచెను అయోధ్యలోనే.

భరతుడంతట అన్నతొ పలికెను
"మహానుభావా! శ్రీరఘురామా
ఇవిగో గనుము నాపెన్నిధి యివి
రాజ్యమునేలే స్వర్ణ పాదుకలు.

నీ చరణ కమలములు సోకిన యట్టి
ఈ పాదుకలు పవిత్రమగును
కావున పదములు నిలుపుము స్వామి
కారుణ్యా నిధి కాదనవలదు.

ఈ పాదుకలే జగతికి రక్ష
ప్రజల క్షేమము నిరతము చూచును
అందరి హృదిలో నిలచిపోవును
రామానుగ్రహ మందరి కందును."

భరతుని కోరిక తీర్చెను రాముడు
స్వర్ణ పాదుకల పాదములుంచెను
భరతుడు వాటికి ప్రదక్షిణించి
పరవశమ్మున పలికెను అన్నతొ.

"రామప్రభో! నీ రాజ్యభారము
పాదుకలకు నే నప్పగించితిని
వీటితొ నేను పదునాల్గేండ్లు
రాజ్యపాలనము చేయించెదను.

జటా జినమ్ములు నేను ధరించి
కంద మూలములు మాత్రమె తినుచు
రాజ ప్రతినిధిగ ఉందును నేను
నీ పాదుకలే రాజ్యమేలును.

నీదురాకకై పదునాల్గేండ్లు
నిరీక్షించుచు బ్రతికి యుందును
అపై నీవు రాకపోయినచో
అగ్నిహోత్రునికి ఆహుతి అయ్యేద."

ఆ విధముగను భరతుడు పలుకగ
పులకితుడైన రామచంద్రుడు
అభిమానముతో ప్రియ సోదరుని
కౌగలించుకొని పలికెను అపుడు.

"సోదర భరతా! కైకమ్మను నువు
భక్తి ప్రపత్తుల చూచుకోవలె
నాపై ఆనగ చెప్పుచుంటిని
సీతా లక్ష్మణు లానగ చెప్పితి."

అనుచు రాముడు కంట నీటితో
భరతకుమారుని కౌగలించుకొని
అయోధ్య కేగగ ఆదేశించెను
కదలలేకనే భరతుడు కదలెను.

పట్టపు టేనుగు శత్రుంజయము
అచటకు రాగా భరతకుమారుడు
ప్రదక్షిణించి నమస్కరించి
పాదుకలుంచెను కరి శిరస్సున.

రాముడంతట పేరు పేరున
వచ్చిన వారికి అభిమానముతో
శలవును చెప్పి కన్నీరిడెడి
తల్లుల ముఖములు గాంచెనప్పుడు.

అమిత భక్తిగ తల్లులందరికి
నమస్కరించెను కంట నీటితో
ఒక్కసారిగా ఏడ్చుచు రాముడు
నిలబడలేక లోనికి నడచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

113 రామపాదుకలతో భరద్వాజముని ఆశీస్సులతో భరతుడు అయోధ్య కేగుట

రామ పాదుకలు శిరమున నిడుకొని
శత్రుఘ్నునితో కలిసి భరతుడు
అరదము నెక్కెను అయోధ్య కేగగ
అనుసరించిరి హితులందరును.

వశిష్ఠ మహాఋషి - విప్రోత్తములు
వాహనమ్ములను అధిరోహించి
ముందుగ సాగిరి - వారి వెనుకనే
భరతుని తేరు సాగెనప్పుడు.

మందాకిని నది ఒడ్డున వారు
గైరిక ధాతువులుండి మెరసెడి
పర్వత సానువులను తిలకించుచు
ప్రయాణించిరి అయోధ్యత్రోవలో.

భరద్వాజముని ఆశ్రమ లావుల
రథమును దిగెను భరతకుమారుడు
పాదచారియై ముందుకు నడచి
మునికి భక్తిగ వందనమిడెను.

భరతునిగాంచి ముదమునందిన
భరద్వాజముని అడిగెను భరతుని
మనోరధమది నెరవేరినదాయని
రామదర్శనము లభించెనాయని.

నిన్నుపోలిన సత్పుత్రునిగని
దశరధరాజు మృతజీవుడయె"
అనుచు ప్రేమగా భరద్వాజముని
భరతకుమారుని అభినందించెను.

భరతుడు భక్తిగ విషయముచెప్పెను
రాముని స్థిరసంకల్పము చెప్పెను
వశిష్టమహాఋషి యోచన చెప్పెను
పాదుకలొసగుట తెలియబరచెను.

మునికి భక్తిగా ప్రదక్షిణించి
పాదములంటి నమస్కరించి
ఆశీస్సులనుగ్రహించి భరతుడు
అయోధ్యత్రోవలో సాగె హితులతో.

రామపాదుకలు రాజ్యమేలునని
రామధ్యానమున తానుందునని
రామసేవలో తరింతుననియు
రామభక్తుడు భరతుడు చెప్పెను.

యమునను దాటిరి అతితేలికగా
అలుపులేకను ముందుకుసాగి
శృంగిబేరపురమందరు జేరిరి
అచ్చటినుండిసాగె ప్రయాణము.

భరతునిభక్తి భ్రాతృప్రేమకు
పరవశించెను భరద్వాజముని
"నాయన భరతా! పురుషశ్రేష్ఠుడవు
సదాచార సంపన్నుడ వీవు.

అచిరకాలమున అయోధ్యచేరిరి
సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
అగుపించని ఆ అయోధ్యనగరము
భరతుడుగాంచి బాధతొపలికెను.

నీపు పల్లమున నిలిచినట్లుగా
అన్ననుకొలిచే భ్రాతృప్రేమయది
సహజమైనదిగ నీలోనుండుట
ఆశ్చర్యమ్మది కానేకాదది.

"ఓరథసారథి! అయోధ్య ఇపుడు
పాడుపడినటు కనబడుచున్నది
సంతోషమ్మది కనరాకున్నది
అతిదీనముగా అగబడుచున్నది."

అనుచుభరతుడు చెప్పుచుండగా
అరదము అయోధ్యలోనికి నడచెను
అన్నలేని ఆ అయోధ్యనగరము
కన్నులేనటు తోచుచున్నది.

॥శ్రీరఘురాముని॥

114 రాముడు లేని అయోధ్య - భరతుని ఆవేదన

అయోధ్యనగరము కళాహీనమై
అగుపించినది భరతునకపుడు
రాజవీధులలొ సందడిలేదు
గుడ్లగూబలు తిరుగుచున్నవి.

కృష్ణపక్షమున చీకటినిండిన
నిశిరాత్రివలె తోచెనయోధ్య
అంగారకగ్రహబాధనందిన
రోహిణివలెను తోచెనయోధ్య.

ఎండకుకాగిన వేడినీటిని
పక్షులుత్రాగగ భయపడుచుండి
జలచరములవి కదలలేకను
నీరసించి అట నీటనున్నవి.

పొగలేకుండగ జ్వాలలులేచుచు
యజ్ఞజ్వాలగ తోచుచున్నది
ఖండితసైన్యము నిండినయట్టి
యుద్ధభూమిలో సేనగతోచెను.

యజ్ఞసమాప్తి అయినతదుపరి
వేదఘోషయది లేనటువంటి
యాగవేదికగ తోచెనయోధ్య
సవ్వడిలేక వున్నది నగరము.

ఆబోతుకోసమై చింతలొమునిగి
పచ్చికతినని గోవులమందగ-
పుణ్యముతరిగి పుడమినిరాలిన
తారనుబోలియున్నది అయోధ్య.

వసంతకాలము పూర్తికాగనే
వాడిపోయిన లతవలెనున్నది
చిందరవందర యైనటువంటి
పానశాలలా తోచెనయోధ్య.

జలభాండములు పగిలిపోవగా
జలమంతయును నేలపాలవ
నాశనమైన చలివేంద్రముగ
అయోధ్యనగరముతోచుచున్నది.

రిపులధాటికి తెగిపడినట్టి
అస్త్రశాటివలె నున్నది నగరము
యుద్ధమునందు పరుగిడలేని
గుఱ్ఱపుపిల్లగ తోచెనయోధ్య.

నీరంతయును ఆవిరి కాగా
జలచరమ్ములవి కనబడుచుండి
కమలమ్ములవి వాడిపోవగా
కళతప్పిన నడబావిగనున్నది.

వర్షాకాలపు మేఘములందు
చిక్కడిపోయిన సూర్యకాంతివలె
దుఃఖమునున్న సుకుమారునివలె
అయోధ్యనగరము కనబడెనపుడు.

రథసారథితో పలికెను భరతుడు
"ఓ రథసారథి! అయోధ్యలోన
ఆనందమది కనరాకున్నది
మంగళధ్వనులవి వినరాకున్నవి.

చందన చర్చలు మానిరి జనులు
గజతురగముల సందడి లేదు
అన్న రామునితో అయోధ్యశోభ
అడవిలోనికి తరలిపోయినది.

కళాహీనమై కనబడుచున్నది
ఉత్సవాదులు జరుగుటలేదు
గ్రీష్మ ఋతువులో మేఘమన్నటు
అన్న ఎన్నడు అడుగిడునో యిట."

ఆవిధముగను భరతకుమారుడు
పలుకుచుండగా ఆతనిరథము
సింహములేని గుహవలెనున్న
దశరథునంతఃపురమును జేరెను.

సూర్యుని, రాహువు మ్రింగివేయగా
దివారాత్రములు తెలియనియట్టి
కళాహీనమైనున్న భవనమును
భరతుడుగాంచి కంటనీరిడె.

॥శ్రీరఘురాముని॥

115 పాదుకాపట్టాభిషేకము

తల్లులందరిని అంతఃపురమున
భరతుడుదింపి-దుఃఖతప్తుడై
వశిష్ఠాదులను గాంచి పలికెను
మదిలో వేదన తెలియబరచెను.

"అంతఃపురమున ఉండగలేను
అయోధ్యలో నేనుండగలేను
రాముడు దూరము అన్న బాధయు
తండ్రి వియోగము భరించలేను.

వనవాసములో నున్న రాముని
రాకకు - భక్తిగ నిరీక్షించుచు
నందిగ్రామమున ఉందును నేను
రామరాజ్యమున వత్తును ఇటకు.

దూరమునున్నచో దుఃఖము కొంత
తగ్గుననుచును నిర్ణయించితి"
ఆ మాటలకు వశిష్ఠాదులు
శ్లాఘించిరి-ఆశీస్సుల నిడిరి.

సారథి తేరును సిద్ధము చేసెను
తల్లులందరికి భరతుడు మ్రొక్కి
రామపాదుకలు శిరమున దాల్చి
అరదమునెక్కెను అమితభక్తితో.

వశిష్ఠాదులు విప్రోత్తములు
భరతుని ముందరసాగిరి ప్రియముగ
భరతుని వెంట పౌరులందరు
అనుసరించిరి నందిగ్రామము.

నందిగ్రామమును భరతుడు జేరెను.
జనులందరును వినగా పలికెను
"ప్రజలారా! మీరందరు వినుడు
ఈ రాజ్యము శ్రీరామచంద్రునిది.

రామపాదుకలు రాజ్యమేలును
ప్రతినిధిగా నేనుందును ఇచట
ఇల్లడమ్ముగా ఇచ్చిన రాజ్యము
తిరిగి - అన్నకు అప్పగించెద.

రాజ్యక్షేమము ప్రజల ప్రియమును
ఈ పాదుకలే చూచుచుండును
పాదుకలకును ఛత్రము పట్టుడు
ప్రియముగ - అన్న ఒసగెను వీటిని.

రామచంద్రుడు అడుగిడువరకు
పాదుకలకు నే సేవచేయుచు
రాజ్యభారము వహించియుందును
అన్న రాజ్యమును అన్నకిచ్చెద.

అన్న రాగనే పాదములంటి
పాదుకలివ్వి పదముల తొడిగి
రాజ్యభారము అప్పగించెద
రామపాదముల సేవ చేసెద.

నాకు వచ్చిన అపకీర్తిని - నే
అంతమొనర్చగ ప్రయత్నమిదియగు
అభిషిక్తునిగా అన్నను చూడగ
కీర్తి పెరిగినటు నేను తలంచెద.''

ఆవిధముగను భరతుడు పలికి
ఆనందమది వెల్లివిరియగా
ఆపురజనులు చూచుచుండగా
రామపాదుకల కభిషేకించెను.

పట్టాభిషేకము జరిగినయట్టి
రామపాదుకలకందరు అపుడు
రామప్రభువట ఉన్నటుతలచి
మ్రొక్కిరిభక్తిగ మనసునిండుగా.

జటాజినమ్ములు వల్కలమ్ముల
మునివలె భరతుడు నందిగ్రామమున
రామధ్యానమున రాజ్యప్రతినిధిగ
రాజ్యపాలనము చేయుచుండెను.

రామునిరాకకు రోజులులెక్కిడి
రామునితలపుల ధైర్యముతెచ్చుకు
రామునిరూపము మదిలోనిలిపి
రాజ్యమేలుచునుండెను భరతుడు.

రామపాదుకల చెంతకూర్చొని
రాచకార్యములు విన్నవించుచు
కానుకలన్నియు అర్పించుచును
రాజ్యమేలెను భరతుడు-భక్తిగ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

116 చిత్రకూటమును వదలివెళ్ళుఋషులు - రామునికి రాక్షస వివరము తెలిపి తమతో రమ్మనుట

చిత్రకూటమున ఉండెడి ఋషులు
భయపడుచున్నటు రాముడుతెలిసెను!
వినయమునిండి వారిని అడిగెను
మదిలో దిగులు తెలుపగకోరెను.

''మేమేమైనా అపరాధమ్మును
తపోనిధులయెడ చేసినచోమరి
తెలియజెప్పుడు అనుచు అడిగెను''
వారిలో వృద్ధుడు పలికెనప్పుడు.

"రామా! నీవు అయోగ్యమైన
పనిని ఎన్నడూ చేయవునాయన
మంగళకారిణి సీతవలనను
లక్ష్మణువలన తప్పు జరుగదు.

రావణుతమ్ముడు ఖరుడను అసురుడు
క్రూరకర్ముడు యుద్ధచతురుడు
అపజయమన్నది ఎరుగడువాడు
నరమాంసముతో మదమునిండెను.

జన స్థానమును జేరెను వాడు
ఋషులందరిని ఇడుమలబెట్టి
అచ్చటనుండి తరిమివేసెను
వాని అకృత్యము లెన్నోగలవు.

నీవిట నున్నటు తెలిసెను వాడు
వాడు ఇచటకు రానున్నాడని
మాకు తెలిసినది - మేమందరము
భయపడుచుంటిమి కారణమదియే.

అసురులనతడు పంపుచుండెను
దుష్ట చేష్టలు వారిట చేసి
హడలగొట్టుచు హింస పెట్టుచు
ముదము నందుచు ఉండిరి రామా!

నాయన రామా! ఏదో క్షణమున
ఖరుడిట వచ్చి కష్టము తెచ్చును
యాగ వేదికలు పాడుచేయును
రక్త మాంసములు పడవేయించును.

కావున మేము ఈ ప్రదేశమును
వదలిపోవగా నిశ్చయించితిమి
దూరము నున్న మా ప్రదేశమును
తిరిగి చేరగ నిశ్చయించితిమి.

మేము ఇప్పుడు వెళ్ళేడి వనము
ఫల జలములతో విశాలమైనది
కందమూలములు లభించు నచ్చట
మాతో వచ్చిన తీసుకుపోదుము.

ఏదోనాడు ఖరుడు వచ్చును
కావున మాతో రమ్ము నాయనా!
యుద్ధము చేసెడి శక్తి యున్నను-
భార్యతో నుంటివి భద్రత కావలె."

ఆ మాటలు విని రామచంద్రుడు
భయము లేదని నచ్చచెప్పెను
వారిని అచటే ఉండగకోరెను
కాదని వారు బయలుదేరిరి.

వృద్ధుడైన ఆ కులపతి అపుడు
రామచంద్రునికి ఉపదేశము నిడి
అభిమంత్రించి ఆశీస్సులనిడి
ఋషులందరితో నడచిరి ముందుకు.

రామచంద్రుడు సతి సోదరులతో
వారి వెంబడి భక్తిగ సాగి-
సాగనంపి మరి తిరిగి వచ్చెను
మునులందరును సాగిరి ముందుకు.

అచ్చట నుండి రామచంద్రుడు
సతి సోదరులతో వెడలనెంచెను
కానీ అచ్చటి ప్రకృతి శోభ
రామచంద్రుని ఆకర్షించెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

117 అత్రి మహాముని అనసూయమ్మల సందర్శనము

కొంతకాలము సాగిన తదుపరి
రామచంద్రునికి చిత్ర కూటమున
భరతుని భక్తి మదిలో మెదలుచు
తల్లుల మమత తలపుల నిండెను.

వశిష్ఠాదులు, అయోధ్యపౌరులు
మరిమరి రాముని కన్నుల మెదలిరి
ఆ ప్రదేశమును సేనలన్నియు
వాహనమ్ములు త్రొక్కివేసెను.

అన్నియు తలచి రామచంద్రుడు
ఆ ప్రదేశమును వదల నెంచెను
సతి సోదరులను వెంట నిడుకొని
అత్రిమహాముని దరికి చేరెను.

ఆశ్రమమ్మునకు వచ్చిన యట్టి
సీతారాముల లక్ష్మణమూర్తిని
ఆదరించెను అత్రి మహాముని
తనయుని తీరుగ రాముని చూచెను.

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
మునిపాదములకు నమస్కరించిరి
మునిపుంగవుడు ఆమువ్వురకు
సత్కారమ్ములు చేసెను ప్రేమగ.

అత్రిమహాముని ఆనందముగా
వృద్ధురాలును-పూజ్యురాలగు
సతి అనసూయవద్దకు వారిని
తీసుకువెళ్ళి ప్రియముగ చెప్పెను.

"సీతా! ఈమె నా ఇల్లాలు
అనసూయమ్మ మహాతపస్విని
అనుచుమహాముని రామునిగాంచి
సతిఆనసూయ మహత్తు చెప్పెను.

"రామా! పూర్వము క్షామముకలిగెను
పదివత్సరములు వానలులేవు
లోకములన్నియు కాలజొచ్చెను
భీభత్సమది తాండవించెను.

ఆసమయములో నా ఇల్లాలు
తపోఫలమున - ఫలములు దుంపలు
సృజించి - అందరికిడినది ప్రేమగ
గంగను అచటికిరప్పించినది.

పదివేలేండ్లు తపస్సు చేసెను
ఋషులతపస్సును రక్షించినది
దేవకార్యము తీర్చుటకొరకై
పదిరాత్రులను ఒకటిగచేసెను.

ఈమెచేసిన సత్కార్యములకు
అనసూయ అని పేరుగాంచెను
కోపముఎరుగని సాధుస్వభావము
సీతా! నీకు తల్లి వంటిది.

జనకనందినీ! ఈమెకు నీవు
నమస్కరించి పూజనుచేయుము
శుభమగునీకు అనుచుమహాఋషి
సతిఅనసూయ మహిమనుతెలిపెను.

రాముడు అపుడు సీతకుచెప్పెను
పుణ్యమూర్తిని పూజించమనె-
మహాతపస్విని-ముదుసలివగ్గు
ముడతలుపడిన దేహముఆమెది.

నెరసినజుట్టుతో వణకుచునున్నది
ప్రేమాదరణల ముద్దగనున్నది
సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తియు
ప్రదక్షిణించిరి పుణ్యమూర్తికి.

వారుముగ్గురు పేరుచెప్పుకొని
నమస్కరించిరి అనసూయమ్మకు
సీతాదేవి కరములుముడిచి
పుణ్యమూర్తి కుశలమ్మును అడిగెను.

అనసూయమ్మ సీతనుగాంచి
ఆనందించి పలికెను అపుడు
"సీతా! నీవు ధర్మచరితవు
పతియే గతియని నమ్మినదానవు.

భోగభాగ్యములు కాలదన్నితివి
భర్తతో అడవికి అనుసరించితివి
నిన్నుగాంచి నా కానందమగు
సహధర్మిణివై పేరునిలపితివి.

సుఖ దుఃఖములు సమముగనెంచి
భర్తవెంబడి నుండెడి సతికి
ఇహపరములవి లభించగలవు
భర్తఅడుగుల నడువగవలెను.

భర్తనుమించిన అనురాగమ్మును
ఏ బంధువులు ఇవ్వలేరుగద!
ధర్మపథమున నడచినస్త్రీకి
ఇహపరసుఖములు అందునుసీతా!

నిరతము నీవు పతిసన్నిధిలో
సహధర్మిణిగా నుండుముసీతా!
చక్కనియశము కలుగునునీకు
సర్వధర్మములు సమకూర్చునది."

అనుచుప్రియముగా అనసూయమ్మ
సీతాదేవికి సతీధర్మమును
కూతురన్నటు ప్రేమతో చెప్పెను
పుణ్యమూర్తి ఆశీస్సులనిడెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

118 అనసూయమ్మ కానుకలిచ్చుట-సీతారామ కల్యాణము సీతమ్మ అనసూయమ్మకు చెప్పుట

అనసూయమ్మ చెప్పినదంతయు
శ్రద్ధగ విన్నది సీతాదేవి
భక్తి నిండి వైదేహి పలికెను
"నీవు చెప్పినది యదార్థమమ్మా!

స్త్రీకి దైవము భర్తని నమ్మెద
సదాచారము భర్త వదలినను
భర్తసేవలు భార్య చేయవలె
స్త్రీకి ధర్మము ఇలలో అదియగు.

నా పెనిమిటి మరి ధర్మ స్వరూపుడు
దయామయుండు విజితేంద్రియుడు
అనురాగమ్ముతొ చూచును నన్ను
తండ్రిని పోలి మేలు చేయును.

తల్లివోలె నను సంతసపెట్టును
నాకాతడు అతి ప్రియతముడమ్మా!
అతి బలవంతుడు సద్గుణ యుతుడు
తల్లులందరిని సమముగ చూచును.

భర్త వెంబడి అడవికి రాగా
కౌసల్యమ్మ నాకు చెప్పిన
సతీధర్మములు నిలచెను మదిలో
పతివ్రతల ధర్మమ్ములు చెప్పెను.

కన్యాదానము చేయు సమయమున
అగ్ని ముందర తండ్రి చేసిన
హితబోధ యది మరువరానిది
మదిలో నిలుచును నిరతము నాకు.

పరమ పావనీ! అనసూయమ్మా!
మీరు చెప్పిన మంగళ వాక్కులు
నా మదికెంతో సంతోషము నిడె
పతిసేవలను తపసుగ నెంచెద.

పతి సేవలను చేసిన మీకు
ఇహపరమ్ములు చేతికి దొరకును
పతి సేవలలో పుణ్య సతియగు
సావిత్రమ్మ ఆదర్శమగు.

పుణ్యస్త్రీ యగు రోహిణి, నింగిని
ముహూర్తమైనను చంద్రుని విడువదు
పాతివ్రత్యమున పూజల నందుచు
దేవలోకమున ఎందరొగలరు."

సీత మాటలకు అనసూయమ్మ
ఆనందముతో పులకరించెను
దగ్గర తీసుకు శిరసు మూర్కొని
వరము కోరుమని ప్రియముగ అడిగెను..

జానకి అంతట పలికె భక్తిగ
"మీ వాత్సల్యము అమోఘవరమది
ఏమి కోరుటో తెలియకున్నది."
అనగా – సీతకు ఆశీస్సుల నిడె.

అనసూయమ్మ సీతతొ పలికెను
"సీతా! వినుము! సంతోషముతో
దివ్యకానుకలు ఇత్తును నీకు
చిరకాలమ్ము మంగళమిడునవి.

దివ్య పుష్పముల మాలను ఇత్తును
మంగళకరమగు చీరయు - సొమ్ములు
అంగరాగము దివ్య గంధము
ముదముగ ఇత్తును అందుకొనుమివి.

నేను ఇచ్చెడి సుమహారమది
దివ్య తేజమును ఇచ్చును నీకు
ఎన్నడు వాడదు - వాసన పోదు
సుమంగళివి - అది శుభముల నిడును.

అను లేపనము మేననలదిన
అనురాగమ్మది ఇనుమడించును
విష్ణు దేవుని హృదయరాణి యగు
లక్ష్మీదేవిగ సుఖపడగలవు.''

అనుచు పలుకుచు అనసూయమ్మ
అనురాగమ్ము ఇనుమడించగా
అమోఘమైన కానుకలప్పుడు
అందించినది రామపత్నికి.

సీతాదేవి కానుకలందుకు
భక్తిగ తిరిగి నమస్కరించెను
అంతట అడిగెను అనసూయమ్మ
స్వయంవరమ్మెటు జరిగినదనుచు.

''అమ్మా సీతా! రామచంద్రుడు
హరువిలువిరచి నిను చేపట్టెను
ఆనందమగు తలచినంతనే
ఆ విషయము నువు తెలుపుము నాకు.''

సిగ్గు మొగ్గలు జారుచుండగా
సీతాదేవి వినయము నిండి
అనసూయమ్మకు తెలిపెను వివరము
రామచంద్రుని ఘనత చెప్పెను.

''ధర్మచారిణీ! మిథిలాధీశుడు
ధర్మ మార్గమున ధరను ఏలుచు
యజ్ఞము చేయగ సంకల్పించెను
అప్పటివరకు సంతతి లేదు.

యాగ యోగ్యమగు నేలను అపుడు
నాగళ్ళతో అట దున్నసాగిరి
ఆ మహారాజు ఓషధులను గొని
చల్లసాగెను నాగటి చాలుల.

ఆసమయములో భూమినుండి అట
ఉద్భవించితిని - నన్నుగాంచిన
జనకభూపతి ఆనందముతో
నన్ను బిడ్డగా స్వీకరించెను.

నాకూతురు అని జనకుడు అనెను
ఆమాటలకు అంతరిక్షమున
యుక్తముగా నువు పలికితి వనుచు
దివ్య వాక్కులు వినవచ్చినవి.

గృహమున నన్ను గారాబముగా
తల్లిదండ్రులు పెంచసాగిరి
వివాహయోగ్యము అయినసమయమున
ననుగని రాజు చింతలోమునిగెను.

ధనహీనుడగు తండ్రిమాదిరిగ
దిగులుతోనిండెను జనకభూపతి
అయోనిజనగు నన్నందుకొను
వరుడుదొరకడని తండ్రివేదన.

ఎంతటిసంపద కలిగియున్నను
ఇంద్రునియంతటి వాడైనా మరి
అవివాహితయగు పుత్రికయున్నచొ
సాటివారిలో చిన్నతనమది.

ఆలోచించగ - ఆ మహారాజుకు
చక్కనియోచన స్ఫురణకువచ్చెను
వరుణప్రసాదిత శివధనుస్సది
మదిలోమెరసెను, ముదమునందెను.

ఎంతోబరువు కలిగినధనుస్సు
మానవమాత్రులు ఎత్తగలేరు
కలలోనైనా తలంచలేరు
ధనుసుచూపెను మహారాజులకు.

రాజులందరిని మిథిలకుపిలచి
ధనుసుచూపుచు రాజుపలికెను
విల్లును-ఎక్కు- పెట్టువానికి
పిల్లనిత్తునని వెల్లడిచేసెను.

ఆశతో ఎందరొ రాజవరేణ్యులు
అమోఘధనుసును తాకిచూచిరి
అందుకొనుటకు వశముగాకను
అమితభక్తిగా నమస్కరించిరి.

కొంతకాలము గడిచినతదుపరి
కౌశికమహాఋషి యజ్ఞముచూడగ
మిథిలకువచ్చెను - ఆయనవెంబడి
రామలక్ష్మణులు వచ్చిరిఅటకు.

యథావిధిగను భక్తిప్రపత్తుల
మిథిలాధీశుడు కౌశికమునికి
పూజనుచేసెను కుశలము అడిగెను
అంతటమౌని విషయము తెలిపెను.

దశరథతనయులు రామలక్ష్మణులు
ధనుసుచూడగా వచ్చిరి అనెను
దివ్యధనుస్సును ఆసోదరులకు
చూపించమని మౌనిచెప్పెను.

అతికష్టముతో అతిబలవంతులు
ఆ హరువిల్లును తెచ్చిరిఅటకు
అవలీలగను రామచంద్రుడు
ఎత్తెనుతల్లీ!- విస్మయపడిరి.

అవలీలగను అతిహేలగను
లీలామానుష విగ్రహుడపుడు
కేలనెత్తెను శివధనుస్సును
శిరసులెత్తిరి రాజలోకము.

రెప్పపాటులో పురుషోత్తముడు
అల్లెత్రాటిని బిగించబోగా
పెళ్ళునవిరిగెను నడిమికి విల్లు
పిడుగులుపడినటు ధ్వనులెగసినవి.

మాటనిలపుకొను సత్యసంధుడు
మదిపులకించి అప్పటికప్పుడు
కన్యాదానము చేయుటకొరకై
జలకలశమ్మును చేతధరించెను.

మిథిలాధీశుడు - అయోధ్యప్రభువును
ఆహ్వానించెను - అంతయుచెప్పెను
దశరథప్రభువు అమోదించిగ
కల్యాణమ్మది జరిగెను తల్లీ!

పితృవాక్య పరిపాలనదక్షుడు
పితృసేవలో అగ్రగణ్యుడు
తండ్రిమనస్సు తెలియక తాను
నన్నుగ్రహించను అనుచుతెలిపెను.

కన్నులపండుగ నాకల్యాణము
కోమలమూర్తి నను చేపట్టెను
కోరిన పెనిమిటి దొరకెనునాకు
కోటిస్వర్గములు నిలచెనుముందర.

ఆమాటలకు అచ్చటివారు
ఆనందించిరి పొగడిరి రాముని
జనకభూపతి విషయమంతయు
దశరథప్రభువుకు తెలియబరచెను.

రామ ప్రభువుతో నా వివాహము
లక్ష్మణమూర్తితొ ఊర్మిళ పెండ్లి
శాస్త్రోక్తముగా జరిగెను తల్లీ!
జనకుని హృదయము పులకరించెను.

ఆ విధముగను వీరవరేణ్యుడు
వీర శుల్కయగు నన్ను గ్రహించెను
పతి అడుగులలో నీడ మాదిరిగ
నడచుచుంటిని" అనుచు చెప్పెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

119 శ్రీరాముడు - సతి - సోదరులతో దండకాటవికి బయలుదేరుట

సీతారాముల కల్యాణమ్మది
సీతనోట విని అనసూయమ్మ
ఆనందముతో పులకరించుచు
సీతను ముదముగ గుండెకు చేర్చెను.

కాంతిమంతుడగు సూర్య దేవుడు
యామిని దేవిని కలుసుకొనుటకై
సాగుచుండెను-సంధ్య వాలెను
పులుగులు చెట్లను చేరుచున్నవి.

శిరసు మూర్కొని అనసూయమ్మ
సీతతొ పలికెను - సుందర వదనా!
మధురముగా నువు చెప్పుచుండగా
కనులకు కట్టిన రీతిగ తోచెను.

సాయం స్నానము చేసిన మునులు
సంధ్య నియమము నెరవేర్చుటకు
శుభ్ర జలమును గొనిపోచుండిరి
అగ్నిహోత్రముల పొగలెగసినవి.

చీకటి అలముకునున్న సమయమున
చెట్లన్నియును ఆకులు నిండి
చిక్కగ నున్నటు అగపడుచున్నవి
మృగములు తిరుగుచు అలసిపోయినవి.

తారలతోను అలంకరించుకు
నిశాకాంత తా వచ్చుచున్నది
చంద్రుడు నింగిని శుభముగ నుండెను
మధురమైన నీకథ ముదమగును.

ఇపుడే నీవు మంగళకరముగ
అలంకరించుకు ఆనందముగా
రామచంద్రుని చెంత చేరుము
ఆనతినిడితిని ఆలసించకు.

అలంకరించుకు నా కగపడుము
నా కన్నులతో చూచి మురిసెద"
అనగా సీత అలంకరించుకు
అనసూయమ్మకు నమస్కరించెను.

పుణ్యమూర్తి ఆశీస్సులందుకొని
రామచంద్రుని చెంతకుచేరెను
అలంకారములు చూచినరాముడు
మరిమరి చూచెను సర్వమంగళను.

ఆ కానుకలు - దివ్యవస్తువులు
అనసూయమ్మ ఇచ్చినవనుచు
సీతచెప్పెను - రామలక్ష్మణులు
ఆనందించిరి ఆ మాట విని.

తపోనిష్ఠులు అచటకువచ్చి
సీతారాముల పూజనుచేసిరి
పుణ్యదంపతులు రాత్రిఅచ్చట
అత్రిఆశ్రమమునందు గడపిరి.

ప్రాతఃకాలపు స్నానసంధ్యలు
నిష్ఠగతీర్చుకు - సీతారాములు
లక్ష్మణమూర్తియు బయలుదేరిరి
మునులందరు వీడ్కోలు చెప్పిరి.

బయలుదేరెడి రామచంద్రునకు
దండకవనిలో మునులబాధలు
అసురులఆరడి - దుష్టచేష్టలు
వినిపించిరి ఆ మునిపుంగవులు.

అచ్చటిమునులను రక్షించుటకు
అసురులనంతము చేయగకోరిరి
దండకవనికి త్రోవచూపిరి
ధర్మరక్షణము చేయగకోరిరి.

"రామా! అదిగో కాలిబాట యది
దండకవనికిపోవు మార్గము
నీవావనికి సతిసోదరులతొ
సాగుము నాయన! మంగళమగును"-

వివిధరూపముల దుష్టరక్కసులు
బాధపెట్టెదరు - రక్తపిపాసులు
క్రూరమృగమ్ములు విరివిగనున్నవి.
అతిమెలకువతో చరించవలెను."

ఆ విధముగను మునులు చెప్పగా
సీతారాములు - లక్ష్మణమూర్తియు
భక్తి నిండుగా మునులందరికి
నమస్కరించి ముందుకు నడచిరి.

రామచంద్రుడు సతి సోదరులతో
మేఘములోనికి సాగు సూర్యుడన
దండవనికి బయలుదేరెను
కోదండమది తొందరజేసెను."

శ్రీరఘురాముడు వనములకేగుట
సత్యవర్తిగా తండ్రిని నిలపుట
రామ పాదుకలు రాజ్యమేలుట
రామాయణమున అయోధ్యాకాండము.

శుభం

మంగళమ్

మంగళం

మంగళం - మంగళం - వాయుపుత్ర మంగళం

ఆంజనేయ మంగళం - రామదూత మంగళం

రామచంద్ర మంగళం - జనకసుత మంగళం

సుమిత్రపుత్ర మంగళం - భరత, శత్రుఘ్న మంగళం

కొలువుతీరు రామునకు - కోదండధామునకు

ఎల్లగృహములందు ఉండి - చల్లగాను చూచేటి

రామచంద్రమూర్తికి - మంగళం - మంగళం

రామబంటు హనుమకు - మంగళం - మంగళం

* * *

లోకా స్సమస్తా స్సుఖినో భవన్తు.

సర్వేజనా స్సుఖినో భవన్తు

శుభం

* * *

శ్రీరామ

శ్రీమద్రామాయణ అరణ్యకాండము

సర్గము | | పేజీ

శ్రీమద్రామాయణము

అరణ్యాకాండము

(గేయ కవిత)

శ్రీరఘురాముని-రమ్యచరితము
మునిజనములకు-అభయప్రదానము
సీతాపహరణము-రాముని వేదన
జటాయుమోక్షము-అరణ్యకాండము

శ్రీరామ జయరామ - జయ జయ రామ

శ్లో॥ కూజంతం రామ రామేతి
మధురం మధు రాక్షరమ్
ఆరుహ్య కవితా శాఖామ్
వందే వాల్మీకి కోకిలమ్.

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగ మ్రొక్కి
మందర కర్తకు వందనముంచి
రామ భక్తుల ఆశీస్సులతో
రామచంద్రుని కీర్తన జేసెద.

శ్రీరామచంద్రాయనమః

శ్రీమద్రామాయణము

అరణ్యకాండము

1 వ సర్గము శ్రీరాముడు, సీతాలక్ష్మణ సమేతుడై దండకారణ్యము జేరుట

శ్రీరఘురాముని - రమ్యచరితము
మునిజనములకు - అభయప్రదానము
సీతాపహరణము - రాముని వేదన
జటాయుమోక్షము-అరణ్యకాండము

పితృవాక్య పరిపాలనదక్షుడు
రామభద్రుడు - సీతాసహితుడు
సుమిత్రతనయుడు అనుసరించగా
కదలెను - కానన సీమలకంతట

రామచంద్రుడు - అమితవిక్రముడు
మృగములు నిండిన దండకవనిలో
పవిత్రమై - అతిరమణీయంబగు
మునికుటీరముల ముదమునగాంచెను.

కందమూలములు, ఫలములు తినుచు
ఇంద్రియాలపై నిగ్రహమ్ముతో
నారచీరలు - కృష్ణాజినముల
బ్రహ్మతేజమున సూర్యాగ్నులవలె

వేదవిదులును బ్రహ్మజ్ఞానులతొ
తేజమునిండిన పుణ్యమూర్తులతొ
బ్రహ్మలోకమే అన్నటులున్న
మునిఆశ్రమముల గాంచెను రఘుపతి.

రామచంద్రుడు శాంతమూర్తియై
ఆశ్రమసీమలొ అడుగిడుచుండగ
కోదండమును సడలించి - అట
నడచెనచ్చటి తపోసీమకు.

దివ్యదృష్టిగల ఋషిపుంగవులు
ఎదురువచ్చిరా దివ్యమూర్తికి
ముదమునందిరి ముగ్గురగాంచి
మురిసిపోయిరి పుణ్యము తమదని.

ఉదయచంద్రుడగు రామభద్రునికి
సేవానిరతుడు లక్ష్మణమూర్తికి
పతివ్రతయగు సీతాదేవికి
పలికిరి మంగళ శాసనమ్ములు.

సీతావల్లభు సౌకుమార్యము
"పుంసాంమోహన" రూపుని రాముని
ప్రియదర్శనుని - దర్శనమ్ముతో
ముదము నందిరి మునిగణమంతయు.

ఆ మహాత్మునికి - అనలసన్నిభులు
అతిథిపూజలు చేసిరి శ్రద్ధగ
ఆసనమ్మున కూర్చొనజేసి
అంజలులొగ్గి పలికిరి భక్తితొ

"ఈ మునికోటికి - రక్షకుడవు నువ
స్వామివి నీవు - మానసేయుడవు
వనముననున్నను - పురమునసున్నను
శాసకుడవు నువు - నాథుడవయ్యా!

ఇంద్రుని నాల్గవ భాగము తేజము
అందిన యట్టి ధరణీధవుడు
హెచ్చరికతొ - తన ప్రజలను ఏలుచు
శ్లాఘనీయుడై సుఖములనందును.

కావున రామా! కావుము మమ్మ
నీ పాలనలో నుంటిమి స్వామీ
నీ రక్షణలో నుండగ తగుదుము
నీ దయ చూపుము నీరదశ్యామా!

జితేంద్రియులము - క్రోధములేదు
దండనచేయగ మునులకు తగదు
నీ రక్షలో - మమ్ముంచుము స్వామీ!
తపోధనులము - నీ యాశ్రితులము"

అని పలుకుచు - ఆ సంయమీంద్రులు
దాశరథులకు - జానకిదేవికి
పూజలుచేసి పుణ్యము నందిరి
ఫలమూలములు ఒసగిరి ప్రియముగ.

అగ్ని సమానులు - తాపసోత్తములు
న్యాయవర్తనులు - సిద్ధసాధకులు
ఉచితరీతిగ భక్తిమీరగ
రామపూజతో ముదమునందిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

2 విరాధుడు సీతను ఎత్తుకు పోనెంచుట

మునిజన సేవల నందిన రాముడు
ఉదయకాల్యముల తీర్చుకు వెడలి
మృగములు-పులుగులు-పూపొదలుండి
తరువులు నిండిన వనమున సాగెను.

భీకర కానన మందున-ముందొక
భయంకరమగు పర్వత కాయుని
క్రొత్తనెత్తురు కారుచుండెడి
పులిచర్మమును కట్టుకునిలచిన

త్రిలోకముల కబళించగ చాలిన
పెద్దనోటితో - నాలుగు పులులు
వృకములు రెండు - పది దుప్పులును
కరితల - శూలమునందు గుచ్చుకొని

నిలచెను గిరివలె - దారికడ్డముగ
రాముడు గాంచెను వికృతరూపుని
దనుజుడు - మనుజుల గాంచినవాడై
వడిగా - భీకరగర్జన చేయుచు

సీతాదేవిని గ్రక్కున చేకొని
ఒడియందుంచుకు పలికెను క్రూరుడు
"ఋషుల వేషము - చేతధనుసులు
భార్యతో - అడవుల స్వేచ్ఛ విహారమ?

ఎవ్వరు మీరు? పొగరుతొనుండిరి
మునులకీర్తికి కళంకమేర్పడు
నే విరాధుడను-వీరుడ, వినుడు-
మునులను తినుచు తిరుగుచుందును.

నెత్తురు త్రావెద-చంపెదనిపుడే
భామను-భార్యగ చేసికొందును"
ఆ మాటలకు అవనిజ భయపడె
వణకెను గాలికి కదళీతరువన.

భయపడి వణకెడు సీతనుగాంచి
దుఃఖమునిండి రాముడు పలికెను
"లక్ష్మణ! గనుము-జనకనందిని
నా యిల్లాలు-సుమసుకుమారి.

సుఖములతేలగ సిరిగలదయ్యా
భయవిహ్వలయై వణకుచున్నది
భీకరవనిలో-సుమిత్రతనయా!
భూమిజకెంతటి ఆపదవచ్చెనో.

ఏమికోరి ఆ కైక మమ్ములను
కానలకంపెనో-అది నెరవేరెను
రాజ్యముకోరియు-కానకుపొమ్మని
కోరిన కోరిక-ఇందుకే గదా!

తండ్రి మరణమున కలిగిన దుఃఖము -
రాజ్యము పోయిన దుఃఖముకన్నను
అన్యుడు-ఆలిని తాకుటవలన
కలిగిన దుఃఖము నుడువలేనిది."

శోకతప్తుడై కన్నీరిడెడి
అన్ననుగాంచి-ఫణివలె బుసలతో
పలికెను అపుడు రామానుజుడు
"అన్నా! వదలుము దుఃఖము నీవు.

భూతకోటికి రక్షకుడవు-నువు
దిక్కులేనటు దుఃఖమునందకు
నీ దాసుడను-నా అస్త్రములతో
నా భుజబలమున దనుజుని కూల్చెద.

వేగముతో-నే విడచిన శరములు
వీని బొమ్మను చీల్చును వినుము
అసువులు వీడి-అసురుడు రాలును."
ధైర్యోక్తులను పలికెను తమ్ముడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

3 రామలక్ష్మణులు విరాధునిపై శరములు వదలుట

లక్ష్మణమూర్తి రక్కసుగాంచి
నవ్వుచు అడిగెను-నీ వెవ్వడవు?
వనమున ఏల తిరుగుచుంటివని.
అంతట అసురుడు అరచె నచ్చట.

"నా స్థలమునకు వచ్చినమీరు
నన్నెవ్వడవని అడుగుచుండిరా?
తెలుపుడుముందు-మీరలెవ్వరు?"
తీరుగ తెలిపెను-వీరవరేణ్యుడు.

"ఓరీ! వినుము - యిక్ష్వాకులము
క్షత్రియ వంశసంజాతులము
వనమున తిరిగెడి వానప్రస్థులము
నీవీ వనమున-తిరుగుట ఏల?"

"జయునికుమారుడ-అతిబలవంతుడ
తల్లి - శతహ్రద - నే విరాధుడను
బ్రహ్మచె వరమును పొందితి నేను
అస్త్రశస్త్రముల మరణములేనటు.

నరకిన-చీల్చిన-చావను నేను
చావరుమీరు పారిపోయిన
అబలను వదలిన-చంపను వినుడు"
అన విని రఘుపతి కోదండముతో

క్రోధము నిండి ఫాలనేత్రుడై
"దనుజకులాధమ-మృత్యుదేవతను
వెదకుచు వచ్చితి వికటుసు నీవు"
అనుచు తీవ్రముగ శరమును తీసెను.

ఘనకోదండము నెక్కు-పెట్టెను
ఖగపతివేగము కలిగిన శరములు
బంగరు పిడిగల ఏడు శరములు
రాముడు విడువగ అసురునిపైన.

దనుజుని ఛొమ్మున దూరిన అమ్ములు
చీల్చి-ధరణిలో జొచ్చినవంత
నెత్తురు మడుగై ప్రవహించినది
బాధతొ అసురుడు-సీతను దింపి

సింహనాదమును చేయుచునంత
దూకెను-సోదరు లిద్దరివైపు
శరవిన్యాసము చూపుచువారు
శరవర్షము కురిపించిరచ్చట.

"మీ శరములివి నాకొక లెక్కా!"
అనుచు అసురుడు దేహము పెంచెను
దేహమునున్న శరములు రాలెను
తిరిగి రాముడు వదలెను శరములు.

రక్కసుడంతట క్రోధమునిండి
విసరెను ఘనమగు శూలము నొకటి
అంతట-రాముడు రెండు బాణముల
నేలరాల్చె నాశూలము నచట.

ధైర్యము నిండి దాశరథులట
దైత్యుని కొట్టిరి ఖడ్గమ్ములతో
ప్రళయకాలమున యముడై అసురుడు
ఇద్దరి నెత్తుకు ఎగిరెను నింగికి.

రాముడు పలికెను లక్ష్మణమూర్తితో
"అడవిలొ-త్రోవ తెలియకపోయెను
అసురుడేగగ త్రోవతెలియును
చూతము అసురుని శక్తియుక్తులు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

4 విరాధ వధ

బాలుర నెత్తుకుపోయెడి తీరుగ
అసురుడు-సోదరులిద్దరి నెత్తుకు
పరుగుతీయగా - సీతాదేవి
బిగ్గరగా విలపించినదచట.

"దానవుడా! ఈ దారుణవనిలో
భీకర మృగముల పాలబడుదును
మ్రొక్కెదనీకు - వదలుము వారిని
ననుగొనిపొమ్ము-అసువులు తీయుము."

సీత దుఃఖము వినిన సోదరులు
త్వరపడిరచ్చట - అసురుని కూల్చగ
దక్షిణ - వామ హస్తమ్ములను
రామలక్ష్మణులు నరకివేసిరి

అసురుడు అటుల చావడు అనుచు
తెలిసినవారై - వీరులిద్దరును
పిడికిట పొడిచి కాళ్లతొ తన్ని
మర్దించి - మరి నేలకు రాల్చిరి.

రాముడు అనెను "బ్రహ్మవరమది
శస్త్రఘాతముల - చావడు వీడు
కావున వీనిని - పల్లములోనికి
త్రోసి-పూడ్చిన-చచ్చును తప్పక.

ఆ మాటలను వినినంతటనే
జ్ఞానము కలిగెను దనుజునకపుడు
పలికెను-వినయము, భక్తి నిండగ
"రామా! నువ్వే - చంపవలెనయా!

కౌసల్యసుతా! కరుణామూర్తీ!
తెలిసితి నిన్ను పురాణపురుషా!
తల్లిని గాంచితి - తమ్ముని గాంచితి
తప్పు క్షమించి - బ్రోవుము స్వామీ!

తుంబురుడను గంధర్వుడ, నేను
రంభతొకూడి - సర్వమువీడి
చరించినందుకు-ధనపతి శాపము
దనుజునిగా ఇట జన్మనెత్తుట

దయగొని ధనపతి పలికెను అపుడు
దశరథతనయుడు రామచంద్రుడు
దనుజుడవగునిను అంతము చేయగ
శాపము తొలగును-పాపము తీరును

శ్రీరఘురామా! నీదయవలన
భీకరశాప విమోచనమైనది
మీదర్శనమున ధన్యుడనైతిని
దయాసింధు ! నన్ననుగ్రహించుము.

మేలుకలుగును మంగళమూర్తీ!
ఇటుగా ఒకటిన్నర యోజనమున
సూర్యతేజుడగు శరభంగుడను
మహాఋషిగలడా మహితమూర్తిని

దర్శించుమయా! దయాసాగరా!
నన్నొకపల్లములోన పూడ్చుము"
అనగా - రాముడు - కరికి సరిపడు
పల్లము చేయగ ఆదేశమునిడె.

రామలక్ష్మణులు దనుజునకపుడు
శాపము తీర్చిరి - అసువులుతీసి
బంగరు ధనుసులు దాశరథులుగొని
సాగిరి దండక వనిలో ముందుకు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

5 శరభంగమహర్షిని దర్శించుట

వేగమెవచ్చి సీతను చేరి
భయమునుతీర్చి-జానకీపతి
భీకరవనమిది-ఇపుడే మనము
శరభంగుని గన పోదము అనెను.

ఆశ్రమశాలకు పోయినంతనే
రామచంద్రుడు గాంచెనచ్చట
సూర్యతేజుడగు సురనాయకుని
గగనయానమున సాగెడివానిని.

ఆకుపచ్చని హయముల రథము
చంద్రబింబమగు తెల్లని ఛత్రము
దివ్యాభరణములెన్నో దాల్చిన
ఇంద్రునిగాంచెను-ఆశ్రమమందు.

దేవసుందరులు కరకమలముల
బంగరుపిడుల చామరమ్ములతో
వీచుచుండిరి-సిద్ధులు, ఋషులు
సుర-గంధర్వులు స్తోత్రము చేయగ.

శరభంగునితో-సంభాషించెడి
ఇంద్రునిగాంచిన రామచంద్రుడు
"వివరము తెలుసుకువచ్చెద నిపుడు
నిలువుము ఇచటే" అనె తమ్మునితో.

రాముడు వచ్చుట గాంచి వాసవుడు
మునితో పలికెను-''నే పోయెదను
నేనామానవమూర్తిని-ఇపుడే
దర్శించుట మరి తగదు మునీంద్రా!

రామచంద్రుడొక దుష్కరకార్యము
చేయగవలెను-ఆ ఘనకార్యము
అసాధ్యమైనది మరియొకవ్యక్తికి.''
అనుచుపలుకుచు వెడలె శచీపతి.

వాసవుడేగుటగాంచిన రాముడు
తిరిగివచ్చి తన సతి - సోదరులతో
అగ్నిహోత్రముతో ప్రకాశించెడి
ముని కుటీరమున అడుగుబెట్టెను.

రామచంద్రుడు మహాఋషికచట
శిరసునువంచి మ్రొక్కెను భక్తితో
ముని ఆ మువ్వుర కూర్చొనజేసెను
రాముడు అడిగెను వాసవు వివరము.

''దాశరథీ! నే-తపసునుచేసి
క్షుద్రులకందని బ్రహ్మలోకము
చేరగనర్హత కలిగియుంటిని
ననుగొనిపోవగ వచ్చె వాసవుడు.

నీవు వత్తువని తెలిసితి రామా!
నిను దర్శించగ వేచియుంటిని
పుణ్యలోకములు, సత్యలోకముల
మించినశ్రేష్ఠము నీ దర్శనము.

పుణ్యలోకముల సుఖములు రామా!
పుణ్యవశమున నాకు లభించెను
అవినీకొసగెద-గ్రహించు తండ్రీ!''
అనగా రాముడు పలికె ప్రియముగ

"మునిపుంగవ! నీ సుకృతమ్ములను
అనుభవించుము-మేమువసించగ
తగు ప్రదేశమును చూపుము నీవు"
అనగా ప్రాజ్ఞుడు - శరభంగుడు అనె.

"వాసయోగ్యమగు స్థలమును మీకు
సుతీక్ష్ణుడను-ముని-తెలియబరచును
మందాకినికి ఎదురుగ నడచిన
పూవులతెప్పలు నదిలో గననగు

ఆ మార్గము మీరేగవలసినది
రామా! తాళుము-యిపుడే నేను
సర్పము కుబుసము విడచినట్టుగ
విడతును దేహము-నిను దర్శించితి"

అని పలుకుచును మునిపుంగవుడు
తపోబలమున అగ్నిరగిల్చి
మంత్రోచ్చారణ చేయుచు-తనువును
అగ్నిహోత్రుని వశమొనర్చెను.

ఆహుతియైన ఆ శరభంగుడు
దివ్యరూపమును పొందినవాడై
దేవలోకమును దాటి - అంతట
బ్రహ్మలోకమును చేరె - పుణ్యమున.

స్వాగతవచనము పలికె - విధాత
మునిశక్తిని ఆ ముమ్మరు తెలిసి
ఆశ్చర్యాబ్ధిని మునిగితేలిరి
తిరిగి వారు తమ త్రోవను సాగిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

6 ముని పుంగవులకు అభయప్రదానము

తేజోవంతుడు రామచంద్రుడు
వాలఖిల్యులను - తపోధనులను
వైఖానసులను - ఋషి పుంగవులను
వాయు భక్షకులు - అగ్ని తేజులను

పత్రమ్ములనే తినెడి ఋషులను
జలాహారమున బ్రతికెడి వారిని
నిద్ర యెరుగని ఋషి సత్తములను
ఆరు బయలులో తపసులో నుండెడి

జలమున - తపములు ఆచరించెడి
యోగనిష్ఠలో మునిగిన మునులను
ఇంద్రియాలను జయించినట్టి
పుణ్యమూర్తులను వనమున గాంచెను.

ధర్మశీలురు నిర్మల హృదయులు
బలిశాలిని శ్రీరాముని గనిరి
పలికిరి ప్రియముగ - స్తోత్రముచేసి
"ఓ రఘుసత్తమ - పురుష పుంగవా!

సురలలో - ఇంద్రుడు పుట్టినట్టుగ
ఉదయించితివి రఘువంశమున
ధర్మనిరతుడవు - సత్యవాదివి
పితృవాక్య పరిపాలనదక్షుడ!

ధరణీనాథుడ వీవేనయ్యా!
దాశరథీ! జగమెల్ల నుతించును
ధర్మవత్సలా! దయగొను స్వామీ!
నీ ఆశ్రయమును గోరితిమయ్యా!

కన్నబిడ్డల మాదిరి ప్రజలను
తన ప్రాణముగా ఎంచుకొనుచును
భూమినేలెడి - రాజు - కీర్తితో
బ్రహ్మలోకమున గౌరవమందును.

సంపాదనలో ఆరవ భాగము-
రాజునకిత్తురు ప్రజలు - కప్పముగ
నాల్గవ వంతు తపఃఫలమును
ఋషులు ఇత్తురు తమ రక్షణకై

ఆర్తత్రాణ పరాయణ - రామా!
ఆశ్రయించితిమి - వానప్రస్థులము
దుష్టరక్కసుల బారినుండి - మము
రక్షించుమయా రఘుకులతిలకా!

ఓ రఘురామా! కరుణాధామా!
కనబడునవిగో మునుల ఎముకలు
రక్కసులందరు తినగా మిగిలెను
దక్కుట కష్టము మిగిలిన మునులము

మందాకినితటి పంపాతటముల
చిత్రకూటమున వసించు దనుజులు
ఋషులను బాధలు పెట్టుచుండిరి
శరణు జొచ్చితిమి - కరుణతో నేలుము

భూతలమందున జానకిపతీ!
నిన్ను మించిన రక్షకులెవ్వరు
అతి బలశాలివి శరణు వేడితిమి
బాధలు బాపుము - భగవత్సముడవు."

అనవిని - రాఘవుడనెను వారితో
వినయము - భక్తి నిండి పలికెను
"మీరు మహాత్ములు - మీరిటు నన్ను
అడుగుట తగదు - ఆజ్ఞాపించుడు.

స్వకార్యమ్ముగా కాననసీమకు
వచ్చితి - పాపుల ద్రుంచెద నిచ్చట
శుభములు కూర్తును సంయమీంద్రులకు
తండ్రి వాక్యమది వరముగ నెంతును.

మీ విరోధులను - తమ్ముని అండతొ
బాహుబాలముతో ద్రుంచెద ఆజిని"
అనుచు రాముడు అభయము నొసగి
సాగెను సుతీక్ష్ణు ఆశ్రమత్రోవలో.

॥శ్రీరఘురాముని॥

7 సుతీక్ష్ణ మహర్షి ఆశ్రమమున కేగుట

సాగనంపగా వచ్చెడి మునులతొ
ముచ్చటలాడి - దూరము సాగి
నదిని దాటి మరి ముందుకు నడచి
అంజనాద్రివలె ఎత్తగు గిరిని

నల్లనిమేఘము పోలిన ఘనమగు
గిరినిగాంచి-అట సుందరస్థలము-
ఫలముల-సుమముల శోభిలు గిరులతొ
ఆరవేసిన నారచీరలతొ

శుభాశ్రమమ్మును గాంచిరివారు
అందు జడలతో దుమ్ముపారిన
శరీరమ్ముతో కూర్చొనియున్న
పాపరహితుని-సుతీక్ష్ణుగాంచిరి.

వినయముతో శ్రీరాముడు పలికెను
"తాపసోత్తమా! రాముడ నేను
నిను దర్శించగ వచ్చితి స్వామీ!
దయావీక్షణము నాపై చూపుము."

అనగా మౌని ఆనందముతో
కౌగిలించుకొనె రఘునందనుని
"సేమమా"యని - సీతాపతిని
ప్రియముగ కుశలము నడిగి అంతట

"దాశరథీ! నీ రాకతొ ఈ వని
పవిత్రమైనది - సనాథయైనది
నీ రాకను - నేతెలిసితి రామా!
వేచియుంటిని తనువు వదలక

కకుత్స్థవంశ కులదీపకుడవు
కౌసల్యాసుత - కారుణ్యాలయ
భార్య సీతతో తమ్మునితోను
నారచీరలతొ చిత్రకూటమున

విడిసియుంటివని వింటినిరామా!
పుణ్యలోకమును సంపాదించితి
ననుగొనిపోగావచ్చె శచీపతి
కానీ, వేచితి నిను దర్శించగ.

పుణ్యలోకముల సతి, సోదరులతొ
విహరించుము నువు ఓ రఘునందన!"
కశ్యపమహఋషి - బ్రహ్మతొ పలుకుట
తలపించునటు పలికెను రాముడు

"నీ సుకృతము తపస్సు ఫలమది-
నే నిలచుటకు అనువగుస్థలమును
తెలుపుము స్వామీ! నీ హితబుద్ధి
తెలిసితి నేను - శరభంగునిగని"

అనగా ముదముతొ ముని పలికెనట
"రామా! రమ్యము-ఈ ఆశ్రమము
ఈ భూములలో ఫల-మూలములు
పుష్కలమ్ము-మరి భయము ఉండదు.

విచ్చలవిడిగా తిరుగు మృగములతో
కొంతవిఘ్నము తపసుకు కలుగును
కావున ఇచ్చట వసింపు" మనగా
రాముడు పలికెను సుతీక్ష్ణమునితో

"క్రూరమృగములను చంపుటవలన
మీ మనస్సుకు దుఃఖము కలుగును
కావున ఇచట వసించుట నాకు
ఉచితముగాదు" - అని పలుకుచును

సాయంసంధ్యాకృత్యము తీర్చి
ముని ఆతిథ్యము ముదమున పొంది
సీతా - లక్ష్మణులిద్దరితోను
బడలికతీరెను రాత్రి అచ్చట.

॥శ్రీరఘురాముని॥

8 సుతీక్ష్ణ మహర్షి శలవు నందుకొని వనిలో సాగుట

వేకువయందే రామచంద్రుడు
సీతయు-తమ్ముడు-కమలములున్న
సరస్సునందు స్నానముచేసి
కర్మసాక్షికి పూజనుసలిపి

సుతీక్ష్ణమునిని సమీపించెను
అంజలియొగ్గి పలికెవినయముగ
"ఓ మునిశ్రేష్ఠా! నీ ఆశ్రమమున
సుఖముగ గడిచెను రాత్రి యంతయు

శలవు నొసగుము సాగెదమయ్యా!
దండకవనిలో మునిపుంగవులు
రమ్మని కోరిరి పోయెదమచటికి
అనుగ్రహించుము తాపసోత్తమా!

అనుచితరీతిగ ధనమార్జించి
నడమంత్రపుసిరి నందిన-దుష్టుని
తలపించునటు-భానుడు-నింగిని
కొరవిచేతులను చాచకముందే

ఎండతీక్ష్ణత ఎదగకమునుపే
శలవునిమ్ము'' అని చరణములంటగ
కౌగలించుకొని ముని పలికెనట
"జనకజ ఛాయగ అనుసరించగా

సుఖముగ నీవు సాగుము స్వామీ!
పుణ్యమూర్తులగు ఋషిపుంగవులు -
విరిసిన తామరలున్న కొలనులు
నిత్యము పూసే తరుల గిరులతో

నెమళుల కేకారవములతోను
మదికానందము కలుగచేయును
లక్ష్మణమూర్తీ! సాగుడు మీరు
సౌఖ్యముగా మీ పయనము సాగును

రాక్షసాంతకా! నా ఆశ్రమమున
తిరిగి ప్రియముగా వేంచేయు"దనె-
మునిదీవనలు పొందినవారు
బయలుదేరుటకు సిద్ధముకాగా

త్రిభువనసుందరి సీతాదేవి
పదునుకత్తులు - శరచాపమ్ములు
దాశరథులకు ఇచ్చినయంత
వాటిని దాల్చిరి-ముందుకు నడచిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

9 శ్రీరామునికి సీతాదేవి హితోక్తులు

కాననమందు సాగుసమయమున
ప్రేమాస్పందిత హృదయమునిండి
పలికెను సీత - రామచంద్రునికొ
మధురవాక్యముల - పతితో పలికెను.

"ప్రాణేశ్వర - యీ వాన ప్రస్థమున
కామజవ్యసనములన్న మూడును
అసత్యమాడుట - పరస్త్రీ భోగము-
నిష్కారణముగ హింసను చేయుట

మూడు వ్యసనములు వదలగవలెను.
అందు మొదటిది రెండవదీను
మదిలోనైనా తలచవు స్వామీ!
మిగిలిన మూడవ వ్యసనము వదలుము.

లక్ష్మణాగ్రజా! సత్యధర్మముల
చలించనట్టి మదిగలవాడవు
మూడవ విషయము - వైరము లేకయె
ప్రాణిహింస మరి తగునా నాథా!

మహాభాగ! నువు దండకవనిలో
తపసుల హేతువు మదిలోనిలపి
అసురుల జంపగ ప్రతిన గొంటివి
అందుకె నీకీ శర - చాపములు.

యుద్ధోన్ముఖులై ఉన్నటులుండిరి
హితముగోరి - నే పలుకుచుంటిని
దనుజుడు కనబడ శరమును విడతురు
అది కారణము పగ పెరుగుటకు

అగ్నిహోత్రునకు కట్టెల సాయము
పెంచును బలతేజమ్ములనటులే-
క్షత్రియ ప్రభువుకు చేతనాయుధము
పెంచును రోషము-బల-తేజమ్ములు.

ప్రాణేశ్వర! విను, పూర్వకాలమున
సత్యధర్మముల చరించునొక ముని
జంతుకోటికి దయాపూర్ణుడై
తపమున నుండగ - విఘ్నము చేయగ

వాసవుడపుడు భటుని రూపమున
మునినిగాంచి - ఒక ఖడ్గము నిచ్చి
"దాచుము ఖడ్గము - తిరిగి వత్తును
అంతవరకును కాపాడుమనె"

ఖడ్గము నందుకు తాపసోత్తముడు
చోరభయమున - దానిని తనతో
అహోరాత్రములు ఉంచుకొనుటచే
మునిలో కలిగెను కోరిక యనునది.

కోరికతో మరి రౌద్రము కలిగెను
దానితొ మతిచెడి క్రూరకర్ముడయె
ధర్మవిదుడగు తాపసోత్తముడు
దుర్గతి పొందెను ఖడ్గస్నేహమున

నే నుడివినది సత్యము స్వామీ!
శస్త్ర సంయోగము కీడు తెచ్చును
అగ్నిహోత్రము కాల్చును కట్టెను
ధరించువానిని ఖడ్గము చెరచును.

చనవున చెప్పితి స్వామీ వివరము
నీకు తెలియని ధర్మము కాదిది
జ్ఞప్తి తెచ్చుటకు నుడివితి నిటుల
ముని వృత్తికి - మరి ఆయుధమేల?

ఆయుధబలము గర్వము పెంచును
పగలేనట్టి వారల త్రుంచుట
సరికాదని-నా మనసుకు తోచును
జనపాలక! విను హితము నుడివితి.

అడవుల తిరిగెడి వీరులు రాజులు-
ఆర్తరక్షణము చేయగతగుదురు
అంతియెగాని అకారణముగా
పరులదండన చేయగతగదు.

క్షాత్రమునకును-మౌనివృత్తికి
శస్త్రమునకును - తాపసవృత్తికి
పొంతనకుదరవు విరుద్ధమైనవి
దేశకాలముల చరించనగును.

కావున స్వామీ! కాననమందు
శస్త్రముదాల్చగవలదయ్యా విను!
అయోధ్యనగరికి జేరినయంత
క్షాత్రవిధిగ మరి ధరించు శస్త్రము.

రాజ్యము-భోగము వదలిన నీవు
వనమున మునివలె నడచిన-స్వామీ!
ముదము గలుగును అత్త-మామలకు
మాన్యుడ! వీడుము-శస్త్రమ్ములను.

అర్థము కలుగును ధర్మముతోను
సుఖముల నిడునది ధర్మమె కాదా!
సత్కర్మ హేతువు ధర్మమె అగును
లోకసారము-ధర్మమే కదా!

సత్యమైన సుఖమన్నది కావలె
కఠోరవ్రతము అనుష్ఠించగ
ధర్మము పూర్తిగ అలవడు స్వామీ!
సౌమ్యుడ! నీకు తెలియనిదాయిది

అడవుల తిరుగుచు - అహింసవ్రతముగ
చరించరాదా ఓ ధర్మాత్మా!
నుడివితి నేను స్త్రీ చపలతచే
మీకు తోచినటు చేయుడు మీరు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

10 శ్రీరాముడు తన స్థిరచిత్తమును సీతకు తెల్పుట

అమితభక్తితో - పతిహితమతియై
సీతపలికిన పలుకులు వినిన
రాఘవుడనెను - ధర్మబుద్ధితో
"నీవు నుడివిన ధర్మము వింటిని.

ఆర్తరక్షణచేయగ - రాజులు
చాపము దాల్చగ తగునని - నీవే
నుడివితివిపుడే దేవీ! వినుము
మునిపుంగవులు - మహానుభావులు

దిక్కని నన్ను-వేడినవారిని
పో-పొమ్మని నేననగా తగునా!
అడవులయందు కందమూలములు
తినుచు-ధర్మమున చరించువారిని

దనుజులు హింసలు పెట్టుచుండగా
విడువని వైరము - పూనిన అసురుల
త్రుంచుట - అగునెటు ధర్మ విరుద్ధము?
దండకవనిలో మునులందరును

దుఃఖమునిండి ఇడుములు తెలుపగ
కావుము అనుచు ప్రార్థన చేయగ
వారి పాదముల నమస్కరించితి
వారై స్వయముగ వచ్చిన వారితో

నేనై మిమ్ముల చూచుట ధర్మము
కావున కోరుడు - అనగా వారు
ముక్తకంఠమున దండకవనిలో
శాంతి నిలుపమని ప్రార్థన చేసిరి.

రక్షకుడెవరని చూచుచుండగా
పుణ్యవశమున వచ్చితివనిరి
తపోబలమున శపించగలిగియు
వ్యర్థము చేయము తపమని పలికిరి.

నీవే దిక్కని వేడిరివారు
వేరు రక్షకులు లేరని నుడివిరి
అంతట - రమణీ! వారికి అచ్చట
అభయమునిచ్చితి - ఆడితప్పను.

నా ఆశ్రయమున నిలచినవారిని
సాధు స్వభావము నిండినవారిని
జీవహింసతో అసురులు చంపగ
అట్టి అసురులు - నా విరోధులే!

అసువులనైనా విడిచెద వినుము-
నిన్నయినను - నా తమ్మునయినను
విడచెద-విను-నా ప్రతిన విడువను-
భూమీసురులకు చేసిన బాసది.

కోరకున్నను నేనేపోయి
రక్షించుటది నా ధర్మమ్ము-
అట్టివారికి అభయము నిచ్చి
ప్రతిన విడచుట తగునా లలనా!

నెయ్యమునిండి హితమును కోరి
ప్రియముగ పలికిన ధర్మపత్నివి
జనకవంశపు కీర్తికి తగినటు
సౌశీల్యముతో పలికితివీవు!

సహధర్మిణివి - ఛాయగనుంటివి
ప్రాణముకన్నను మిన్నగ నెంచెద"
అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
సాగెను - ముందుకు సతి సోదరులతో

॥శ్రీరఘురాముని॥

11 సుతీక్ష్ణ సందర్శనము-అగస్త్యమహర్షి దర్శనకాంక్ష

కోదండముతో రాముడు ముందై
నడుమ జనకజ-వెనుక లక్ష్మణుడు
ప్రణవ మంత్రమే నడచుచున్నటు
ఓంకారమువలె నడచిరి మువ్వురు.

వికసిత కమలము-కలువలు-సుమముల
పరిమళభరితము మలయానిలము
తుమ్మెద ఝుంకారమ్ముల రవము
నదీనదములు పవిత్రజలములు-

అడవిదున్నలు-మదకరీంద్రములు
వనసూకరములు-పెనుబాములును
సింహములుండెడి గుహలను చూచుచు
సాగిరి ముప్వురు దండకవనిలో

సాయంసంధ్యా సమయములోన
తేటనీటి తటమచ్చటగాంచిరి
కలువలు-హంసలు శోభిలుచుండగ
మధురమైన సంగీతము వినబడె.

వీణా-వేణు మనోహరధ్వనులు
వినగా - చిత్రము - వివరములేమని
వెనుకవచ్చెడి 'ధర్మభృతు'డను
మునిని అడిగెను రామచంద్రుడు.

రామా! వినుమని ముని పలికెనట
"మాండకర్ణి యను ఋషిపుంగవుడు
తపస్వి-ఆతడు తపోబలముచే
నిర్మించెను యీ తటాకమ్మునిట.

జలములు నిత్యము నిలచును యిందు
'పంచాప్సరము' దీనికి పేరు
నిరాహారుడై పదివేలేండ్లు
జలమున తపమును చేసెను మౌని

ఘోర తపస్సుకు సురలు భయపడి
ఏ పదవిని యీ ముని కోరునోయని
భయముతొ తపసుకు విఘ్నము తేగా
తలచి-తరుణులను పంపిరి అపుడు

మెరుపుతీగలై మెరసిపోయెడి
మేనితొ అచ్చరకన్నెలైదుగురు
మునికన్నులలో మిలమిల మెరసి
మనసుదోచిరా మునిపుంగవునిది

ఆత్మదర్శనము చేసిన మౌని
వితిశరములగురి తప్పకపోగా
యోగబలముచే జలమున సౌధము
నిర్మించుకొని సుఖములతేలెను

రామచంద్ర! విను-యౌవ్వనవంతుడు
తరుణుల వశమున సుఖములతేలుచు
ఆటల-పాటల ఆనందించగ
భూషణధ్వనులివి వినవచ్చునవి."

ఆశ్చర్యముతో వినెను రాముడు
ముందుకుసాగి మునినెలవులలో
నారచీరలు పవిత్రాగ్నులు
మంత్రవిదులు మరి నిండిన స్థలముల

శరచాపములతొ రక్షణ నిచ్చుచు
సుఖముగ గడిపిరి కొన్ని దినములు
దినములు నెలలై - నెలలు యేండ్లయి
పది వత్సరములు - గడిపిరి అచ్చట.

పది వత్సరములు ఆశ్రమ సీమల
నెలలు - నెలలుగా తిరుగుచు నంత
మునిసేవలలో రఘుకులసోముడు
గడిపివచ్చెను సుతీక్ష్ణుకడకు.

సుతీక్ష్ణమహాఋషి కోరినయట్టుల
తిరిగి అచ్చట వసించి - రాముడు
అగస్త్యమహాఋషి వివరము అడిగెను
మునిపుంగవుని దర్శింతుననె.

"రామా! నేనే చెప్పదలచితిని
అడిగితివీవు-సతిసోదరులతొ
ఆనందముగా - అగస్త్యమునిని
దర్శించుము ఓ ప్రియదర్శనుడా!

దక్షిణమ్ముగా నాలుగామడలు
నడచిన - కననగు రావిచెట్లవి.
అందు - తుమ్మెదలు, కమలమ్ములతో
శోభిలు జలముతొ - తటాకమ్ములు

పండ్ల బరువుతో పూలగుత్తులతొ
నిండిన తరువులు నిలచియుండును
అది 'సుదర్శన' ఋషి ఆశ్రమము
అతడు అగస్త్యుని ప్రియసోదరుడు.

సుదర్శనాశ్రమమందు మువ్వురు
రాత్రిగడిపి మరునాడుదయమ్మ
దక్షిణముగ అట తరువులు దాటి
ఆమడ నడచిన దివ్యాశ్రమమది.

అగస్త్యమహాఋషి ఆశ్రమమున్నది
అందు నీవు-నీ సతి-సోదరులతొ
సుఖముగ నుండుము బయలుదేరుము
జాగుచేయక ఋషిని చూడుము."

మువ్వురు సాగిరి ముని చెప్పినటు
మనోహరమ్మగు కొండలు - వనములు
ప్రకృతి శోభను తిలకించుచును
గాంచిరి అచట శుభాశ్రమమ్మును

పండ్ల బరువుతో వంగిన కొమ్మలు
రాలిన ఫలముల ఘుమాయింపులు
హోమవిధులకై కూర్చిన కట్టెలు
వైఢూర్యకాంతితొ వెలుగు దర్భలు

నల్లని మేఘము అన్నటు పొగతో
ద్విజులు తెచ్చిన పుష్పమ్ములతో
శోభిలు ఆశ్రమమచ్చట గాంచిరి
అది సుదర్శను నెలవని తలచిరి

అసురుల జంపి లోకహితముకై
ప్రజలను - దక్షిణ దిశలో జేర్చిన
మహితమూర్తియగు అగస్తమహాఋషి
అనుంగుతమ్మునిదా యాశ్రమమని.

తీరుగ రాముడు తెలిపె తమ్మునకు
"పూర్వము - ఇరువురు మాయరక్కసులు
వాతాపి-ఇల్వలుడు-అనెడు క్రూరులు
ద్విజుల వేషముతొ - ద్విజులను చంపిరి.

ఇల్వలు డసురుడు ద్విజునివేషమున
శ్రాద్ధము రండని-సంస్కృత భాషలొ
పిలువగ-ద్విజులు ఇంటికిరాగ
వాతాపిని-మేకగ చేసి వండుచు.

మేక వంటకము వారు తినగనే
మోసగాడగు ఇల్వలుడంతట
వాతాపిని రమ్మని బిలచినయంత
పొట్టలు చీల్చుకు అసురుడు వచ్చును.

అటులా దనుజులు వేల కొలదిగా
ద్విజులను జంపిరి-అంతటవారు
అటులే పిలచిరి-అగస్త్యమునిని
నమ్మిన మౌని-తినెను వంటకము.

యథాప్రకారము తమ్ముని పిలచెను
కడుపునుండి మరి తమ్ముడు రాడయె
అపుడు పలికెను అగస్త్యమహాఋషి
"నీ భ్రాత-ప్రేతయై యముని చేరెను.

జీర్ణమయ్యె నా కడుపున వాడు
వాడికవచ్చుట సాధ్యమెట్లురా?"
అనగా అసురుడు మునిపై బడగా
చూపుల కాల్చెను-దనుజుని-ఆ ముని.

అట్టి మహాత్ముని అనుజుడు అయిన
సుదర్శనాఖ్యుని ఆశ్రమమ్మిది"
తెలిపె తమ్మునకు-మౌని ఘనతను
చేరిరి ఆశ్రమసీమకు వారు.

ముని ఆతిథ్యము ముదముగగైకొని
మరునాడుదయము-వినయము నిండి
శలవు గైకొని సాగిరి ముగ్గురు
సుతీక్ష్ణమహాఋషి చెప్పిన త్రోవలో.

కొంతదూరము సాగినయంత
మనోహరమగు లతాపుంజములు
అశోక-తాల-తమాల తోపులు
మొల్ల-మాలతి-సుర పొన్నలతో

తిమిశవృక్షములు-పనసతోటలు
మారేడు-మద్దియు-తుమ్మికి చెట్లు
తేనెతొనిండిన ఇప్పతరువులు
తుమ్మెద స్వనములు తీయగసాగగ

కపులు పూపగా కనపడు తరువులు
కరులు లాగగా కదలిన తరువులు
కన్నుల పండుగ చేయుచుండగా
అన్న పలికెను తమ్మునితోను

"లక్ష్మణ! గనుము-ఇచ్చటి తరువులు
మునులు పెంచగ శుభముగ నున్నవి
జింకలు-పులుగులు-శాంతి నిండినవి
సమీపముననే ఆశ్రమముండును.

హోమధూమముచె వనము నిండెను
నారచీరలు వరుసగ నున్నవి
బడలిక తీర్చును ఈ వనభూమి
దనుజులు వణకెద రీవనమును గని.

దక్షిణదిశలో-వింధ్య పర్వతము
ఎత్తుగ ఎదిగి సూర్యుని ఆపెను
సురలు అగస్త్యుని వేడుకొనగను
మొరలు వినిన ఆ మునిపుంగవుడు

నడచుట కనువగు రీతిగ నువ్వు
అణగుము-వింధ్యగిరీంద్రమ అనగా
మునిపై గౌరవముంచిన ఆ గిరి
అణగెను-సాగెను ముని ఆ దారిని

తిరిగివత్తును అప్లే వుండుము
అనగా-ఆ గిరి అణగియుండెను
తిరిగి ఆ ముని మరలివెళ్లడు
గిరికి ఎదుగుటకు వశము కాదయె.

దీర్ఘాయుష్కుడు - దివ్యతేజుడు-
వినయవంతులగు శిష్యులు-భక్తులు
సేవించెదరు దివ్యమునీంద్రుని
సేవలు చేసిన-మనకు శుభమగు

వనవాసమున మిగిలిన భాగము
ముని సేవలలో గడుపుదమయ్యా!
సురగంధర్వులు-ఈ మిత భుక్తుని
భక్తిమీరగా కొలుచుచుందురు.

అసత్యవాదులు-క్రూరులు- మరియు
కామప్రవృత్తులు-బ్రతుకరు ఇచ్చట
అమరులు-యక్షులు-పతంగ-నాగులు
నియమనిష్ఠలతో సేవలు చేతురు.

ఇచ్చట తపములు చేసిన మునులు
తపస్సిద్ధిచే దేహము వదలి
సూర్యతేజమును కలిగినవారై
నాకము చేరిరి-లక్ష్మణమూర్తీ!

ముని సేవలకై వచ్చిన సురలను
స్తుతించి-వారికి నమస్కరించగ
మునులకు మరియు సర్వజగతికి
ఐశ్వర్యము-దేవత్వము నిడెదరు.

నాయన లక్ష్మణ! దివ్యాశ్రమమును
చేరితిమయ్యా - ముందుగ బోయి
వినిపించుము-నే-జానకితోను
దర్శనమ్మునకై వచ్చితి ననుచు."

॥శ్రీరఘు రాముని॥

12 అగస్త్య మహర్షి సందర్శనము-విష్ణుచాపము - అక్షయ తూణీరమ్ములు-దివ్యఖడ్గము ముని ఇవ్వగా శ్రీరాముడు స్వీకరించుట

రామానుజుడు ఆశ్రమమందు
అగస్త్యమహాఋషి శిష్యునిగాంచి
"దశరథవిభుని జ్యేష్ఠ కుమారుడు
రాముడు-సతితో వచ్చెను స్వామీ!

ముని దర్శనము చేయగ నిలచెను
అనుజుడ నేను-లక్ష్మణుడందురు
భక్తి ప్రపత్తుల-అన్నను-నేను
నిరతము కొలుతును నా భాగ్యమని.

తండ్రి యానతిని వరముగ నెంచి
కాననసీమకు వచ్చితిమయ్యా!
తెలియబరచుము మాదగురాక
కలిగించుమయా ముని దర్శనము."

సరియని-శిష్యుడు-హోమగృహమున
ప్రవేశించి-ఆ తపోనిష్ఠునకు
తెలియబరచెను మువ్వురిరాక
ఆనతి నిచ్చిన తోడితెత్తుననె.

అంతట మహాఋషి పొంగిపోయెను
ఆహా! నా అదృష్టము అనెను
"ఇన్ని దినములకు వచ్చెను రాముడు
ముువ్వురనిపుడే తోడ్కొని రమ్మ

భక్తితో వారిని తోడ్కొని రమ్మ
ఎదురుచూచుచు నుంటిని అనుము
వాకిలి ఎదుట నిలబెట్టితివా!
జాగుచేయక-త్వరగా బొమ్ము"

అనగా శిష్యుడు వడిగా వచ్చి
సుమిత్రసుతునకు భక్తిగ్రమొక్కి-
అడిగెను-శ్రీరఘురాముడు ఎచటని-
వేగమె సాగిరి రామసన్నిధికి

రామునిగాంచి వందనముంచి
ముని పలుకులను శిష్యుడు తెలిపి
వినయము నిండి తోడ్కొనిరాగా-
పెంపుడు జింకల చూచుచు నడచి

ఆశ్రమమందు పూజాస్థలములు
బ్రహ్మస్థానము-విష్ణుస్థానము
ఇంద్ర-సూర్యుల-చంద్రస్థానములు
భగుని స్థానము-కుబేరస్థానము.

అనంతు నెలవు-అనిలునిస్థానము
గాయత్రి స్థానము-వసువుల నెలవు
వరుణుని స్థానము-స్కందుని నెలవు
ధాత-విధాత స్థానమ్ములును

ధర్మనిస్థానము-అగ్నిస్థానము
మొదలగు పూజాస్థలములు చూచుచు
ముందుకుసాగి-తేజోవంతుని
ఎదురువచ్చు ఆ మునిని గాంచిన

రాముడు అనెను అనుజునితోను
"తేజోవంతుని చూడగ మదికి
అగస్త్య మహాఋషి - అనిపించునయా!"
అనుచు రాముడు వందన మిడెను.

శీఘ్రమె సీతయు లక్ష్మణమూర్తి
ముని పదములకు మ్రొక్కిరి భక్తిగ
అంతట ఆ ముని ఆనందముతో
అర్ఘ్యపాద్యముల నిడెను వారికి.

వైశ్వదేవమునుచేసి-పిమ్మట-
అర్ఘ్యమునిచ్చి-ఆదరముంచి,
అతిథి పూజను వారికి సలిపి
ప్రేమమీరగ విందును చేసెను.

ఆవలమహాఋషి ఆసీనుడయి
వారిని కూర్చొనజేసి - తీరుగ
ధర్మకోవిదుని రామునిగాంచి
ధర్మబోధన చేసెను తీయగ

"హోమముచేసి - అతిథికి ప్రియముగ
అర్ఘ్యము నిచ్చి - సేవలు చేయని
వానప్రస్థుడు - కూట సాక్ష్యమును
చెప్పిన పాపము నందును రామా!

జగతికి నీవు - ప్రభుడవు రామా !
నిలచిన ధర్మము - మహారథుడవు
విరాజితకీర్తివి - మాన్యమూర్తివి
పూజకు పూర్తిగ - తగిన యోగ్యుడవు

మహితమూర్తివి-స్వయముగ-నీవే
అతిథిగ వచ్చితివయ్యా రామా!
ఇంతకుమించిన పుణ్యఫలము మరి
ఎందుకాంచెదను - రాక్షసహరణా!"

అనుచు పలుకుచు - ఫలమూలములు
సుమములు ఇచ్చి సత్కరించి - అట
జానకీపతికి - ఘనచాపమును
అక్షయతూణీరమ్ముల చూపుచు

"ఇది మహనీయము - దివ్యచాపము
హేమమణులతో - అలంకారముల
విష్ణుధనుస్సును - విశ్వకర్మ - తను
నిర్మించెను అతి రమ్యముగాను.

ఈ శరములు రవికాంతి సమములు
బ్రహ్మ ఇచ్చె నీదివ్యశరములు
అక్షయ తూణీరమ్ములు ఇవ్వి-
దివ్యఖడ్గమిది - ఇంద్రుడు యిచ్చెను.

విష్ణుదేవుడీ ధనుర్బాణముల
దనుజుల జంపి - విజయమునందెను
ఇంద్రుడు-వజ్రాయుధమును గొన్నటు
స్వీకరించుము - నీకగు జయము"

విష్ణు ధనుస్సును - విజయ ఖడ్గమును
అక్షయ తూణీరమ్ముల నపుడు
ఆనందముగా రాముడు గ్రహించి
అగస్త్యమునికి భక్తిగ మ్రొక్కెను.
॥శ్రీరఘురాముని॥

13 అగస్త్య మహర్షి ఆశీస్సులు-పంచవటి వాసయోగ్యమని ముని నుడువుట

ప్రీతి గొలపగ అగస్త్యమహఋషి
పలికెను - "రామా! నను గనవచ్చుట
సంతోషము - మరి భూమిజకూడ
వచ్చెను నడచి-శ్రమలకు ఓర్చి

కోమలాంగి - తను బడలియున్నది
కోసలాత్మజా! నీ వెనువెంట
కానన సీమకు వచ్చెను భక్తితొ
కావున ఆమె సుఖమును చూడుము.

సృష్టి నుండి-విను-స్త్రీ ఎల్లప్పుడు
భర్త - సుఖమును ఇచ్చిన పొంగును,
ఇడుమల బెట్టిన భర్తను స్త్రీలు
గౌరవించరు - గర్హింతురయా!

మెరపులవంటి చంచలమతులు
కరకుదనమున వాడికత్తులు
బిరుసుదనమది ప్రకృతి గుణములు
ఆతివల సహజగుణములు రామా!

నీ యిల్లాలు దోషరహితయగు
అరుంధతికి మరి సాటి యగునయా!
పతివ్రతలచే పూజలనందగ
యోగ్యత సీతది - జనకనందినిది.

త్యాగమూర్తి నీ తమ్ముడు తోడుగ-
ఛాయరీతి వైదేహియుండగా
నీవిచ్చటనే వసించియుండిన
పావనమగు ఈ ఆశ్రమసీమ.''

అంతట రాముడు పలికెను మునితో
"నీ దయకెంతో ధన్యుడ స్వామీ!
జలసమృద్ధము - అనువగు స్థలము
తెలిపిన ఉందును ఆ ప్రదేశమున."

త్రుటికాలము ముని ఆలోచించెను
ముదమగు నెలవు పంచవటియని-
రెండామడల దూరము ఇచటకు
ఫల-జల-సుమ సమృద్ధము అనెను.

"వనవాసములో అధిక భాగము
గడచెను - మిగిలిన శేషభాగము
అచట వసించి - తండ్రి ఆనతిని
పాలించిన - ఘనకీర్తిని పొందుము.

యయాతిరాజుకు - జ్యేష్ఠ కుమారుడు
కోరిక తీర్చగ - పుణ్యగతిని గొనె-
అటులే నీవు ప్రతిన తీర్చుకొని
భూమినేలి - సుఖ మందుకొనెదవు.

తపోబలమున సర్వము తెలిసితి
నీ గురించి నేనంతయు తెలిసితి
కావున ఇచటే వసించుమనియును
అడుగగ చెప్పితి - పంచవటియని

శ్లాఘనీయము - కడురమ్యమది
గోదావరి నది దాపున నున్నది
ఫలములు-సుమములు మెండుగ నుండును
దాపుననున్నది - నా నెలవున కది.

జానకితో నువు అచట వసించి
మునుల కావుము కారుణ్యానిధి!
అదిగో చూడుము - ఇప్పతోపు అది
దానికి ఉత్తరదిశలో - రామా!

మఱ్ఱిచెట్టును దాటిన వెనుక
మిట్టప్రదేశము - దాటిపోవగా
పర్వతమున్నది-దాని సమీపము
పంచవటిని గని-విడిది చేయుడు."

మునికి భక్తితో నమస్కరించిరి
సెలవునందుకొని ఆ రణధీరులు-
జనకజ మధ్యలొ-నడచుచుండగా
పంచవటికి ఆ ముర్వురు నడచిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

14 జటాయువుతో నెయ్యము-భూతకోటి జన్మించిన విధము

జటాయువు తెలుపుట

అడవిలో నడచుచు గాంచిరి వారు
పెద్ద దేహముతో నున్న పక్షిని
అసురుడు అగునని-తలచెను రాముడు
వివరములడిగెను సందర్భముగా

తియ్యగ పలికెను పక్షి అచ్చట
"రామచంద్ర! నే దశరథ విభునకు
ప్రియసఖుడను, నను జటాయువందురు"
అనగా రాముడు-వినయము నిండెను.

తిరిగి పలికెను జటాయువంతట
భూతకోటి జన్మించుట తెలిపెను
"భూతసృష్టికి-ఆదికారణులు
ప్రజాపతులను పుణ్యమూర్తులు

వారిలో ప్రథముడు కర్దముడగును
విక్రీతుడు-శేషుడు-సంశ్రయుండును
స్థాణువు-మరీచి-అత్రి-క్రతువులు
పులస్త్యుడున్న-అంగిరుడున్న

ప్రచేతుడు మరి పులహుడు-దక్షుడు
వివస్వతుడును-కశ్యపుడున్న-
వారిలో దక్షుని సంతతి అరువది-
అందులో ఎనిమిదిమంది కన్యలను

కశ్యపప్రజాపతికిచ్చెను దక్షుడు
అదితి-దితియు-దనువు-కాళియు
క్రోధవశయును-తామ్ర-మనువులు
అనలను వారు కశ్యపు భార్యలు.

మూడు లోకముల రక్షించగల
తనతో సమమగు శక్తిమంతులగు
సంతతి కనమని కశ్యపు డనగా
అదితి-దితియు-దనువు-కాళియు

భర్త మాటలు వరముగ నెంచి
అదితి కన్నది స్వర్గవాసులగు
ఏకాదశరుద్రులు-అష్టవసువులను
ఆదిత్యులను-అశ్విని సురలను.

దితికి కలిగిరి దైత్యసంతతి-
సంద్రము, వనములు నిండిన భూమి
దైత్యుల వశమున నుండెను పూర్వము
రామా! వినుము సృష్టి వివరము.

అశ్వగ్రీవుడు-దనువుకు పుట్టెను
నరక-కాలకులు కాళికి సంతతి
అంతట తామ్రకు క్రౌంచియు-భాసి
శ్యేని-ధృతరాష్ట్రి-శుకియు కలిగిరి.

క్రౌంచికన్నది - ఉలూకములను
భాసములను గనె భాసి అంతట
గ్రద్దల - డేగల శ్యేనిగన్నది.
హంస-కలహంస-చక్రవాకముల

ధృతరాష్ట్రి కన్నది సంతతిగాను
శుకి అంతటగనె - నతను బిడ్డగ
నతసంతతి యగు వినత అనునది
క్రోధకు తనయలు ఈ పదిమంది

సురస-మృగమంద-హరి-శ్వేత-సురభి
భద్రమద-మాతంగి-శార్దూలి-కద్రువ
మృగియనువారు- శ్రీరఘురామా!
మృగికి పుట్టినవి - జింకలగునయా!

ఎలుగులు-సృమరము-చమరములన్నవి
పుట్టినవపుడు ఆ 'మృగ మంద'కు
హరికి సింహములు పుట్టినవయ్యా!
భద్రమద మరి నిరావతినిగనె.

ఐరావతమును-మాతంగములను
నిరావతికన్నది అంతట రామా!
శార్దూలి సంతతిగ వ్యాఘ్రములున్న
గోలాంగూలములన్నవి పుట్టెను.

శ్వేతసంతతి దిగ్గజమ్ములవి
సురభి సంతతి రోహిణి-గంధర్వులు
అందు రోహిణికి గోవులు కలిగెను
గంధర్వి సంతతి హయములు రామా!

అనేక పడగల నాగులనపుడు
సురసకన్నది సంతతిగాను
కద్రువ సంతతి విను రఘురామా !
సాధారణమగు పాములన్నవి.

మనువు సంతతిగ మనుజులు పుట్టిరి
ఫలవృక్షములు అనలకు పుట్టెను
వినత కుమారులు అరుణుడు-గరుడుడు
కద్రువతనయుడు సహస్రఫణియై

భూమిని మోసెడు ఆదిశేషుడు.
అరుణుని సంతతి ఇద్దరమయ్యా!
అందు సంపాతి నా అగ్రజుడు
అతని తమ్ముడను జటాయువందురు.

శ్రీరఘురామా ! నీ సేవకుడను
సరియనినంతనె సాయపడుదును
భీకరాటవిని వేటకుపోగా
సీత రక్షణగ నుందును నేను.''

జటాయు వటుల పలుకగనపుడు
తండ్రి సఖునిగని రామచంద్రుడు
ఆనందముతో కౌగలించుకొని
సాగిరి పులుగుతొ పంచవటికట.

పుణ్యమూర్తియగు పక్షిరాజుతో
ఎగసిన జ్వాల - మిడుతల దండును
కాల్చినట్టుగా - అసురుల త్రుంచగ
పంచవటికి రఘురాముడు సాగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

15 పంచవటి నివాసము

వివిధ సర్పములు-మృగములు నిండి
వెలయుచునున్న పంచవటిని గని
పొంగిన ఆనందముతో రాముడు
పలికెను తమ్మునితో నంతటను.

"పూచిన పూలతొ మంగళకరమై
మనసును దోచును ఈ పంచవటి
మన ముగ్గురకు వాసయోగ్యమగు
ఆశ్రమ స్థలమును నిర్ణయించుము.

నీటికి చేరువ సమప్రదేశము
దర్భలు-సమిధల కందుబాటుగా
పూలు పుష్కలము నుండెడి చోటు
ఇసుకతిన్నెల నేలను గనుము."

రామానుజుడు ప్రియముగ పలికెను
'శతాబ్దములు - నే - మీతోనున్నను
సేవచేయుట నా కర్తవ్యము
ఆదేశించుట - నీకే తగును."

తమ్ముని మాటకు గుండియ పొంగెను
గురుతుగ చేతిని అన్న అందుకొని
అనువగు స్థలమును చూపి అచ్చట
ఆశ్రమమును నిర్మించగ చెప్పెను.

తామర పూలతొ నిండినకొలను
తీరుగపూసిన తరులు-లతలతో
చక్రవాకములు-హంసల శోభతొ
ముని చెప్పినదీ గోదావరి నది.

విస్తరించిన పెద్ద వృక్షములు
విరివిగ తిరిగెడు నెమళుల రవములు
వివిధ ధాతువులు నిండిన నేల
వెలుగులు చిమ్ముచు వెలసియున్నది.

మద్ది-మామిడి-వంజుల-సింధుక
చంపక-చందన-కదంబ-నింబ
నిమ్మయు-మోదుగ-ఇప్ప-తమాల
పొన్నలు-కాంచన-అశోక తరువుల

శోభగనున్నది ఈ ప్రదేశము
గిరుల-పులుగులతొ పుణ్యప్రదేశము
తీరుగ తీర్చుము పర్ణశాల" యన
అన్న ఆనతిని తమ్ముడు అచట

పునాది త్రవ్వి-గోడలు నిలిపి
వెదురు స్తంభములు బలముగనాటి
జమ్మివాసములు-ప్రక్క వెదుళ్ళతొ
తెల్లును కప్పి-నేలను సర్దెను.

కుటీరమ్మునట సిద్ధము చేసి
గోదావరిలో-స్నానము చేసి
ఫలముల-పూలతొ వాస్తుపూజయు
శాంతికార్యములు-తీరుగ తీర్చగ

రామచంద్రుడా కుటీరమ్ము గని
ఆనందముతో-నిండినవాడై
ప్రేమగ-తమ్ముని కౌగలించుకొని
ముదముగ పలికెను ఆ-సౌమిత్రితొ

"సోదర ! ప్రేమతొ-గుండియ పొంగెను
నీ సేవకు-నే ప్రతిఫలమిడుటెటు
ప్రతిగా గుండియ కలిపితినయ్యా!
కౌగిలింతయే కలిమి కడలియగు

నా మది తెలిసి-మసలుచుందువు
నన్నేమరక కాచియుందువు
నాదుపాలిట-తండ్రిగ నుంటివి
తండ్రిలేని లోటన్నది లేదు."

అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
అవనిజ సేవలు అందుకొనుచును
అనుజుడు భక్తితొ పూజలు చేయగ
అందు వసించెను విష్ణుమూర్తివలె.

॥శ్రీరఘురాముని॥

16 హేమంత ఋతువర్ణన

భార్య సపర్యలు ముదముతొనందుచు
తమ్ముని సేవలు-భక్తియు నందుచు
సుఖముగ రాముడు గడుపుచుండగా
హేమంతమట విరిసినదావని

అన్న-వదినతో కొలనుకు నడువగ
సేవలు చేసే తమ్ముడు పలికెను
"అన్నా! నీకు ప్రియమగు ఋతువు
మనసుకు నచ్చిన మాసము వచ్చెను.

చలితో-మేను కరకుతేలెను
స్నానము చేయగ కరచును నీళ్లు
పచ్చని పైరు కళకళలాడెను
చలిలో-అగ్నికి దగ్గరగుదురు.

క్రొత్త ధాన్యములు శ్రీతోరాగా
పొంగళ్లతొ మరి పితృదేవతల
ఆహ్వానించి నివేదించుచు
పాపరహితులు అగుదురు జనులు

రాజులు యుద్ధోన్ముఖులై యుందురు
పాలు, పెరుగులు దండిగ నుండును
పల్లెలొ జనులు ప్రీతిమీరగా
పాడి పంటలను అనుభవింతురు.

దక్షిణ దిశ-ఈ దక్షిణాయనము
భానుడుండగ శోభిలుచున్నది
ఉత్తర దిశ-మరి భానుడు లేకను
తిలకములేని-అతివగ తోచును.

చల్లని కాలము-మంచు కరగదు
పేరిన మంచు పెరిగిపోవగ
హిమవంతుడని సార్థక నామము
కలిగియుండెను-పర్వతరాజు.

నునువెచ్చగను ఎండ తగులును
మధ్యాహ్నమున తిరుగుచుందురు
చల్లని నీళ్లు-తాకగజల్లను
వనవిహారములు శక్యముగావు.

చలిలో-సూర్యుని కోరుచుందురు
చంద్రుడు తనదగు సౌభాగ్యమును
రవికి యిచ్చి-తను మంచు కణములతొ
ఆవిరి సోకిన-అద్దము పోలెను.

చల్లనివయిన పడమటి గాలులు
శీతలమ్ము మరి జతకూడుటచే
ద్విగుణీకృతమగు చల్లదనముతో
తిరుగుచున్నవి ఉదయకాలమున.

ఖర్జూర పూవుల కాంతులు కలిగి
గింజల బరువుతొ తలలు వంచిన
బంగరు వన్నెతొ మెరయు పైరులను
చూచిర-మీరు-మనసుకు హాయిగ.

మంచు తుంపరలు నిండిన నింగిని
భానుడుండెను చందమామవలె-
మధ్యాహ్నమున సూర్యకిరణములు
కొంచెము ఎఱుపు కలిగియున్నవి.

పచ్చికపైన - హిమబిందువులవి
సూటిగపడిన సూర్య కిరణముల
వజ్రములన్నటు మెరయుచున్నవి
మదిపులకించే మనోహరమ్ము.

సూర్యకిరణములు చల్లగనున్నవి
వేడిమిలేక వెలుగుటచేతను
జలములు చల్లగ నిలిచియున్నవి
దప్పికయున్నను-తాకగలేము.

నీటిపక్షులు నీటికి భయపడు
కరులు-నీటిని తాకగ భయపడు
మంచు చీకటిచె-వనము నిండగ
నిద్రించినటు పుష్పరహితమయె.

కమలములన్నీ రేకులు రాలి
మంచు వశమున చిక్కిపోయినవి
కాడలు మాత్రము నిలచియుండగా
కొలనుల శోభలు చెదరియున్నవి.

పండువంటి ఈ చలికాలములో
భరతుడు-భోగములన్నియు వదలి
ఫలమూలములు తినుచు గడుపుచు
రామధ్యానమున నుండును అన్నా!

ఇదే వేళకు నిద్రలేచును
మంత్రులు తనను కొలుచుచుండగా
సదమలమతియై సరయూనదికి
స్నానముకై చను-యోగిగ మెలగును.

చిక్కని చలిలో-ఆ సుకుమారుడు
గారాబముగా పెరిగిన భరతుడు
చల్లని జలముల-సరయూనందు
ఏ విధి మునుగునొ అనిపించును కద!

సుకుమారుడు-వీరుడు-సుందరమూర్తి
సర్వ ధర్మములు తెలిసిన యోగ్యుడు
సత్యవాదియు, దోషరహితుడు
రిపుల గర్వమును అణచగచాలిన

ఆజానుబాహుడు - విజితేంద్రియుడు
పాపకార్యములు చేయని విజ్ఞుడు
భక్తినిండిన భరత సోదరుడు
విరాగి యయ్యెను నీవలె అన్నా!

ధర్మమూర్తికి పత్నియైనది
సుగుణారాశికి - తల్లియైనది
కైక - అంతటి కఠిన మనస్సును
ఎటుల కలిగి మరి యున్నదొ చిత్రము!

మనుజులలో మరి తనయుడెప్పుడు
తల్లి గుణములను పొందియుండునను
లోకవార్త - ఈ భరతుని యెడల
తిరగబడినదని తోచును అన్నా!"

అనగా రాముడు తమ్మునితో ననె
"సోదర! కైకను నిందించకయా!
ఆమె కుమారుని కీర్తించుమయా!
భరతుని తలచిన నా మది కరుగును.

ఆనాడాతడు పలికిన పలుకులు
మధురవాక్కుల హృదయము పొంగును
అమృతమయమై - అనిశము మదిలో
మెదలుచుండును - మర పేరావు.

నాయన! నిన్ను - భరత, శత్రుఘ్నుల
సీతను, అందరి నొక్కమారుగ
ప్రేమగ గాంచెడి రోజు ఎన్నడో"
అనుచు బాధతో రాముడు నడచెను.

తమ్ముడు-తన సతి-వెంట నడువగా
స్నానము చేసి విధులను తీర్చుకు
గిరిజ - నందుల సేవల నందెడి
రుద్రుని తీరుగ తోచెను రాముడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

17 శూర్పణఖ రామచంద్రుని మోహించుట

గోదావరిలో స్నానము చేసి
రామచంద్రుడు సతి - సోదరులతో
పంచవటిని తన ఆశ్రమమందున
ముదముగ ముచ్చటలాడుచు గడుపుచు

తమ పూర్వీకుల దివ్యగాథలను
తీయగ చెప్పుచు-సుఖముగ గడుపగ
మోహనమూర్తిని రామచంద్రుని
దశముఖు సోదరి గాంచిన దచట.

సింహమువంటి విశాలవక్షుని
తామర రేకుల కన్నులవాని
ఆజానుబాహుని, అతి సుందరుని
ఇంద్రసమానుని కోమలమూర్తిని

శత్రుకర్శనుని సజ్జనపూజ్యుని
నీలనీరదశ్యాముని రాముని
రాజచిహ్నముల రాజిలు మూర్తిని
జటావల్కలము లమరిన పూజ్యుని

సన్నని నడుముతో సుకుమారుడట
వెన్నెల కురిసే చందమామలా
వెలిగెడి రాముని - రావణు చెల్లెలు -
పెద్ద కడుపుగల రక్కసి గాంచెను.

సుందర వదనుని - విమల చరిత్రుని
మోహనరూపుని-సుస్వరగాత్రుని
విశాలనేత్రుని - వినయశీలుని
భ్రమర వినీలకుంతల మూర్తిని

దుర్ముఖి-మిక్కిలి పాపచరిత్ర-
కురూపి-భీకర కంఠము కలిగిన
భీకరాక్షి మరి తామ్రశిరోజ
భయము గొలుపు శూర్పణఖ గాంచినది.

మనసు కెక్కినది రాముని అందము
మురిసిపోయినది - ముచ్చట పడినది
మన్మథు శరములు మనసును కాల్చగ
మరి మరి చూచి పలికెను అపుడు:

"ఎవ్వడవీవు ? ముని వేషముతో
ఇవ్వనభూమిలొ భార్యతొ కలసి
దానవులుండగ-చరించుచుంటివి
కారణమేమి ? తీరుగ చెప్పుము."

అసత్యమాడని రామచంద్రుడు
అతివముందర-తపోనియమమున
అనృతమసలే తలపులొనుండక
తెలిపెను అపుడు వికృతరూపికి:

"దేవసముడగు దశరథ రాజుకు
కొడుకులందరిలొ జ్యేష్ఠుడ నేను
రాముడందురు-ఈతడు తమ్ముడు
లక్ష్మణాఖ్యుడను లలితగుణాఢ్యుడు.

సీత - ఈమె నా యిల్లాలగును
తల్లిదండ్రుల ఆనతి - ధర్మము
నిలపవచ్చితిమి-వింటివి-నీవు
నిజము చెప్పుము ఎవ్వతె వీవు?"

"దేవస్వరూపా! శూర్పణఖను - నే
కోరిన రూపము దాల్చగ నేర్తును
కాననమందున తిరుగుదు నేను
సర్వభయంకర చరితను నేను.

విశ్రవసునికి కుమారుడైన
దనుజ నాయకుడు రావణాఖ్యుని
పేరు వింటివ? నాకు సోదరుడు-
కుంభకర్ణుడు అతి నిద్రితుడు.

రాక్షస చేష్టల నెరుగనివాడు
ధర్మచిత్తుడు విభీషణుండును
ఖర, దూషణులను శూరపుంగవులు
అన్నలగుదురో అందగాడ విను.

అదుపులేక - నే మదికి తోచినటు
తిరుగజాలుదును - ఎందునుకూడ
నీతో ఈడగు సుందరాంగుని
చూడగలేదు మగడవుగావలె.

ఏమనుకొంటివొ-అతి బలశాలిని
అనుకొనినటుల చరించుదానను
మగనిగ నీవు సుఖముల నందుము
ముందు వదలు-ఈ రోత సీతను.

ఛీ-ఛీ! ఇంతటి వికృతరూపిని
ఇంకా నీదరి నుంచుట ఏలా?
నీరూపమునకు తగినదానను
నన్నేలుము నువు-భార్యగచేసుకు.

భయము గొలుపు ఈ దుష్టవనితను
నీచమైన ఈ మానవ కాంతను
తమ్మునితో నిట కబళించెదను
మగడా! సుందర వనముల పోదము.

పర్వత గుహలలో – వనసీమలలో
ఉల్లాసముగా విహరింతమయా!
ముద్దుల మగడా–మురిపెము తీర్చుము
ముందు నిలచిన ముద్దుగుమ్మను."

॥శ్రీరఘురాముని॥

18 శూర్పణఖ శిక్షింపబడుట

మరులుగొన్న ఆ – శూర్పణఖనుగని
రాముడు పలికెను పరిహాసముగా
"నన్ను చేరిన – సవతి పోరుగద
నాకీ ఆడది – ప్రియసతియైనది.

నమ్మిన స్త్రీని – వదలుట తగదు
తగు నీ కాతడు – నా సోదరుడు
లక్ష్మణమూర్తి – ప్రియదర్శనుడు
తేజోవంతుడు – ఒంటరి ఇపుడు.

యౌవ్వనవంతుడు – యోగ్యుడాతడు
తరుణీ తగును – పతిగా నీకు"
అనగా రక్కసి – మోహము నిండి
పలికెను అపుడు రామానుజునితొ:

"అన్నల మిన్నను – అందుకొనుమయా!
అందగాడ – నువు మగడవు నాకు
సుందరాంగ – నా కరము గ్రహించుము
అందమైన ఆ గిరుల చరింతము."

దరహాసముతో పలికె లక్ష్మణుడు
"జవ్వని వినుము – దానిస నేను
బంటుగ సేవలు చేయుచుంటి గద!
దానిస భార్యగ సుఖపడు టెటుల?

ముదితా! నీవు ఆలోచించుము
ముద్దు లొలికెడి చిన్న భార్యగ
మురిపెము తీరగ సుఖపడగలవు
కావున రాముని – కరము గ్రహించుము.

ముందర నిలచిన సుందర స్త్రీవి
అందము లొలికెడి రక్కసి వీవు
అందుకు – నీకై ముందుకు వచ్చును
మానవకాంతల మరపింతువు కద!"

రామానుజుని పరిహాసమ్మును
తెలియని వెకిలి – వికృతరూపి
పర్ణశాలలో – సీతతొ నున్న
రామచంద్రునితొ పలికెను తిరిగి:

"ఈ కురూపిని కరాళరూపిని
చెంత నుంచుకొని – చూడవు నన్ను
కావున దీనిని మ్రింగిన సరియగు
సవతిపోరు యిక వుండదు మగడా!"

రోహిణిపై బడు కొరవి తారవలె
భీకరాక్షి అట సీతను చేరగ
రాముడు బలముగ నిగ్రహించెను
తమ్ముని గాంచి పలికెను అపుడు:

''సోదర! మనము నీచులతో - మరి
పరిహసించుట ప్రాణాంతకము
ఆయుధమ్ముతో పోరుగాదిది
ఆడుది గనుక-విరూపగ జేయుము.''

అన్న మాటలు వినిన తమ్ముడు
అతి బలవంతుడు - రక్కసి యొక్క-
ముక్కు - చెవులను కత్తితో కోసెను
రోదించుచు ఆ రక్కసి పరుగిడె.

నోరు కొట్టుకొని - బొమ్మ బాదుకొని
దిక్కులవియగా అరచుచు - రక్కసి
జనస్థానమున నున్న సోదరుని -
ఖరుని ముందుపడె పెద్ద బండవలె!

॥శ్రీరఘురాముని॥

19 ఖరుడు రాముని పైకి వీరుల నంపుట

నెత్తుట దడిసిన దేహము నున్న-
వికృతరూపిగ నేలను బడిన
ముద్దుల సోదరి నచ్చట గాంచిన
ఖరుడు ఉరిమెను - పెద్ద మేఘమై.

''బుట్టలో నున్న మిన్నాగును మరి
పొడిచె నెవ్వడు - విషము త్రాగగ
మృత్యుపాశమున చిక్కిన దెవ్వడు
తెలుపుము త్వరగా నెత్తురు త్రావెద.

బలవిక్రమ సంపన్నవు నీవు
ఇచ్చవచ్చినటు తిరుగజాలుదువు
కామరూపిణీ - నీకు కష్టమును
తెచ్చి - మృత్యువును కోరిన దెవ్వడు?

బాకాసురుని జంపిన ఇంద్రుడు
నాకప్రియమును చేయగ భయపడు
నీటిపాలలో పాలను ద్రావిన
హంసరీతిగా - అసువులు త్రావెద.

పక్షిజాతికి ఎవ్వని దేహము
ఆహారముగా వేయమందువు
దేవాసురులు వానిని యింక
రక్షణచేయగ చాలరు వినుము.

సేదతీరి నువు వివరము చెప్పుము.''
అనగా-సోదరి-కనుల బాష్పముల
రోదించుచును తన సోదరునికి
జరిగినదంతయు వివరించెనిటు:

''తరుణ వయస్కులు-చక్కనివారు
మునుల వేషములు దాల్చినవారు
కోమలమూర్తులు బలసంపన్నులు
జితేంద్రియులు మరి ధర్మమూర్తులగు

దశరథ తనయులు - రామలక్ష్మణులు
రాజ చిహ్నముల రాజిలు మూర్తులు
తేజము గాంచిన, సురలో-నరులో
తెలియరాదు, గంధర్వ నాయకులో?

వారిమధ్య నొక నారీమణిని
ఆభరణమ్ములు అమరిన అతివను
తామర రేకుల కన్నులకాంతను
కాంచితి - నట్టి కాంతలుండరు.

అట్టి పడుచుకై ఇద్దరు ఒకటై
అనాథ చేసి అవమానించిరి
తండ్రి వగుదువు-తప్పక నేను
ఆ స్త్రీ రక్తము-త్రాగగవలెను.

వారల జంపక ఆమె రక్తము
పానము చేయగ-సాధ్యము గాదు
ఆజిని-వారిని అంతము జేయుము
అంతకన్న నే కోరెడిదేమి?''

కోపము నిండి ఖరుడు అంతట
యమునితొా సమమగు బలము కలిగిన
రాక్షసవీరులు-పదునాల్గురను
చూచి-పలికెను కోపము నిండి:

''దండకవనిలో దుష్టచరితయగు
స్త్రీతో-ఇద్దరు పురుషులుండిరి
కోదండములు కృష్ణాజినములు
ధరించియుందురు-హతమార్చవలె.

వారల జంపక-వేడి నెత్తురు
సోదరి త్రాగుట దుర్లభమైనది
కావున వేగమె పోవలె మీరన''
శూర్పణఖతొా-వారందరేగిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

20 ఖరుని వీరులను శ్రీరాముడు హతమార్చుట

గాలికి చెదరిన మేఘములన్నటు
ముందుకు వచ్చిన దనుజుల గాంచి
రామచంద్రుడు-లక్ష్మణమూర్తికి
సీత రక్షణము నప్పగించెను.

దనుజుల గాంచి పలికె రాఘవుడు:
''దశరథవిభుని తనయుల మగుదుము
రామలక్ష్మణ నామధేయులము
సీతతొా వనికి వచ్చినారము.

కందమూలములు తినువారలము
ధర్మమ్మునె మది నిలిపినారము
మునుల సేవలో-దనుజుల త్రుంచగ
మనసుగలిగి మేమిట నిలచితిమి.

ధైర్యము గలిగిన ఎదిరిపోరుడు
బ్రతుకనెంచిన పరుగిడి పొండు.''
అంతట వారు ఆయుధధారులు
పలికిరి అచట రామచంద్రునితొా:

''అతి పరాక్రముడు-ఖర మహరాజు
కోపమ్మునకు గురియైనారు
నిలువలేవు మా ముందర నీవు
ఎదిరిపోరుటది తలచుట ఎటుల?

అందరమొకటై అంతు చూచెదము''
అనుచు-విసరిరి శూలమ్ములను
అంతట రాముడు-బంగరు పిడిగల
అమ్ములతో నట త్రుంచె శూలముల.

అంతట ఆగక-రవివలె వెలిగెడు
పదునాల్గమ్మలు వదలినంతనే
అసురుల-అసువులు తీసెను-శరములు
అవనిని పడిరి-ఖరుని వీరులు.

కూలిన తరువుల తీరున పడిన
నెత్తుట తడిసిన-ప్రాణములూడిన
దనుజుల గాంచి-భయవిహ్వలయై
పరుగు తీసెను ఖరుని సోదరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

21 శూర్పణఖ-ఖరుని రెచ్చగొట్టుట

జనస్థానమున ఖరుని ముందర
అసుర వినాశము కొరకై వచ్చిన
అతివను గాంచి-ఖరుడు పలికెను:
"ఏల ఏడ్చుట! పొరలుట ఏల?

దిక్కు-లేదని ఏడ్చెదవేల
నేను నిలచితిని-దైన్యము వదలుము
భయమును వదలి-జరిగినదేమి
వివరించుము నువు తొందరగాను."

అనగా-ఖరునితొ పలికెను రక్కసి
"నీవు పంపిన వీరవరేణ్యులు
చచ్చిరి-వినుము-రామునిచేబడి
వచ్చితి పరుగిడి-తగ్గదు వణకు.

విషాదమ్మను మకరులు నిండి
మహాభయమను అలలు నిండిన
దుఃఖ సంద్రమున మునిగియుంటిని
దరికి చేర్చగ దయగొను సోదర!

నీకై మడసిన వీరులపైన
ఈ సోదరిపై-దయగలిగినచో
ధైర్యము గలిగి-రాక్షసవైరిని
ఎదిరి పోరుము యుద్ధమునందు.

కాకుత్థ్సుని నువు మట్టుపెట్టుటకు
వలయు యత్నము చేయకున్నచో
వదలెద అసువులు-నీ ముందరనే
అవమానముతో చచ్చితి ముందే.

సత్యము నుడివెద-రామునిముందు
నిలువగలేవు-పిరికిపందవు
దుర్బలుడవు నువు-శూరుడగావు-
ఎచ్చట నీవు? రాముడెచ్చట?

బలము గలిగిన బయలుదేరుము
జనస్థానమున ఉండగ తగవు-
కులదూషక! నిను రామచంద్రుడు
పూడ్చును-పందా! పారిపోయిక.

రఘుకుల తిలకుడు అసమాన్యుడురా!
ముక్కు-చెవులను కోయగ చాలెను."
పెద్ద పొట్టను-దబదబబాదుకు
ఏడ్వగ నపుడు ఖరుడు పలికెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

22 పదునాల్గువేల వీరులతో ఖరుడు వచ్చుట

అవమానముచే పుట్టిన కోపము
పొంగెడి సంద్రము నాప నసాధ్యము
"నీచమానవుడు మృతతుల్యుడు-మరి
నేను చంపగా పనియే లేదు.

దుష్టచేష్టలు కల్గిన నరుడు
చచ్చునువాడు-పేరు నిలచునా?
ఏడవ కేడవ కిపుడే పోదును
వేడినెత్తురు జుర్రుకో యిక"

అనుచు-సోదరిని అనునయించుచు
అతి-బల-పౌరుష విక్రముడైన
దూషణుడను తన సేనాపతికి
కోపము నిండి ఆనతి నిడెను.

"పదునాల్గు వేలుగా బలభీములను
సాహసవంతులు-వెన్ను చూపని
నల్లని మేఘము వన్నెతొ వెలిగెడు
దయాదూరులను-హింస విహారుల

సింహ విక్రములు - నాపై గురిగల
యుద్ధమందు ఆసక్తి నిండిన
వీడులనిపుడే ఎంపిక చేయుము
శర-చాపములు-కత్తులు తేవలె.

పౌలస్త్య వంశమున పుట్టిన దనుజుల
ముందుగ పోదును - వెంట వత్తురు
చావు జాడగని-రాముని పంపెద
అనుసరింతురు అందరు నన్ను."

ప్రభువు పలుకులు వినెను దూషణుడు
ప్రళయ కాలమున రవివలె నిలచి
వివిధ వర్ణముల జాతి అశ్వముల
బంగరు మయమగు తేరును నిలపెను.

అఖండ సేనావాహిని-నిలువగ
ఆనతి నిచ్చి-ఖరుడు సాగెను
దిక్కులు ధ్వనితో పిక్కటిల్లినవి
మృగములు తికమక చెంది-మూర్ఛిలె.

శూల-ముద్గర-కృపాణములతో
విల్లమ్ములును ఇనుప గుదియలు
వజ్రాయుధముతొ సరిపడు కత్తుల-
భూమి వణకగా సేన కదిలెను.

అతిశయించిన కోపముతోను
అతి వేగముగా తేరు తోలమని
మేఘము లొరిపిడి ధ్వనిగా-అరచుచు
సారథినెంతో తొందర చేసెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

23 ఖరునకు అపశకునములు తోచుట

సాగెడి ఖరునకు అపశకునములు
అమితముగా అగుపించె-త్రోవలో
గార్దభ ఛాయ కలిగిన మేఘము
రక్త వర్ణమగు నీటిని కురిసెను.

సమ ప్రదేశమున జారె నశ్వములు
రథ ధ్వజముపై గ్రద్ద వ్రాలెను-
సూర్యుని చుట్టును భయంకరముగా
నల్లని వలయము కానవచ్చినది.

సూర్యుని కెదురై నక్కలు కూసెను
నల్లని మబ్బులు నిండెను నింగిని
సంధ్యకు ముందే నింగి ఎఱ్ఱబడె
దిక్కులు తెలియక తికమక యైనది.

వృకములు-గ్రద్దలు-ఖరుని కెదురుగ
వికృతమైన సవ్వడి చేసెను-
రెక్కలు తెగినటు గిరులు తోచెను
నక్కలు భీకర ధ్వనితో అరచెను.

సూర్యుడు రాహువు వశుడై యుండెను
రవి కెదురగ-ఒక వికృత మేఘము
మొండెము వంటిది-కానవచ్చినది-
ఎదురు గాలి అది రివ్వున వీచెను.

పగటి పూటనే చుక్కలు తోచెను
తరువుల పూవులు-ఫలములు రాలెను
ఎఱ్ఱని దుమ్ము ఎగిరి పడినది
గోరువంకలు భయముగ కూసెను.

కొండలు-నదులతొ భూమి వణకెను
వామభుజమది అదిరెను ఖరునకు
సింహనాదమది గొంతు పెగలదు
అకారణముగ చెమర్చె కన్నులు.

అపశకునములకు భయపడననుచు
పిరికిపంద-మరి జంకుననుచును
భయము వలదని-ఖరుడు-సేనకు
మనసు నిండుగా ధైర్యము నిడెను.

"శరవర్షముతో తారల త్రుంచెద
యమునే-దండన చేయగ చాలుదు
అట్టి వీరుడను-రామలక్ష్మణుల-
అంతుచూడక వెనుకకు మరలను.

ఆజిలొ-వాసవు గెలిచితి నేను-
అపజయమన్నది ఎరుగనివాడను
సోదరి-ముదముగ రుధిరము త్రాగును
అల్పులు మనుజులు-నాముందెంత?."

ధైర్యము గొలిపి సింహనాదమును
చేయగ-సేనలు సంతసమందెను
యుద్ధము చూడగ సిద్ధులు-ఋషులు
సుర-గంధర్వులు నిండు మనసుతో-

గోబ్రాహ్మణులకు-హితకాంక్షులకు
మేలు కలుగునటు శుభము పలుకుచు
లోకహితముకై శుభముల నిడగా
రామభద్రుడు భద్రత నిడునని-

చక్రధారి ఆ విష్ణుదేవుడు
అసురుల జంపి విజయము నందెను-
అటులే రాముడు విజయము నందును
అనుచు-సమరమును చూడగ నిలచిరి.

సేనలకన్న ముందుగ సాగెను-
సాగిరి మంత్రులు శ్యేనగామియు-
పృథుగ్రీవుడు-కాలకార్ముకుడు-
యజ్ఞశత్రువు-సర్పాశ్యుడును

దుర్జయమంత్రి-మేఘమాలియు-
మహామాలియు-పురుష మంత్రియు-
విహంగముడును-రుధిరాశనుడు
కరవీరాక్షుడు-అనుసరించిరి.

దూషణు వెంబడి నలుగురు వీరులు
స్థూలాక్షుడును-మహాకపాలుడు
ప్రమాథి-త్రిశిరుడు-అనుసరించిరి-
ధూళితో-రాతిరి అనిపించినది.

రవి-చంద్రులను ఎదిరించుటకై
దుష్ట గ్రహములు పరుగిడు రీతిగ
రవికుల తిలకుల శరముల కొరకై
రక్కసి సేన-కదలిపోయెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

24 సమరోత్సాహుడై శ్రీరాముడు నిలచుట

అసుర వినాశము తోచు శకునములు
అగపడ-చూపుచు లక్ష్మణమూర్తికి
అన్న పలికెను-"నీ ముఖబింబము
శోభగ వెలుగుట విజయ సూచన.

ఆపద రాగల సమయము తెలిసి
ఆలోచనతో నిలచును ధీరుడు
కావున నీవు-విల్లంబులతో
సీత రక్షణము చేయగవలెను.

ఖరము వన్నెతో మేఘములుండుట
గాడిద తీరుగ అరచుట-మరియు
రక్త వర్ణమగు నీళ్లను కురియుట
భయముతొ పులుగులు అరచుట వినుము.

చిక్కగ తరువులు నిలచినవచట
అచ్చట గుహలో-సీతను చేర్చుము
శూరుడ వీవు-బలవంతుడవు
బదులు పలుకకు-పదములు ఆన.

కోదండములివి పొగలను ఎగయుచు
తమకై తామే-కదలుచున్నవి
భీకరమైన పోరు జరుగును
శత్రువినాశము జరుగుట తథ్యము.

దనుజులందరిని త్రుంచగలవయా!
అయినా-వారిని స్వయముగ జంపెద
వీరపుంగవా! వడిగా సాగుము
జనకజ రక్షణ నీ కర్తవ్యము."

నా కుడిచేయి అదరుట గనుము
అసురులు సేనతొ వచ్చుచుందురు
నగారధ్వనులు వినవచ్చినవి
దగ్గరలోనే దానవులుందురు.

లక్ష్మణమూర్తి ధనుర్ధారియై
జనకనందినితొ- సాగెను అపుడు
రామచంద్రుడు-ఘనమగు కవచము
మండెడి అగ్నిగ తోచగ దాల్చెను.

పొగలేనట్టి అగ్నిహోత్రమై
పదునగు శరములు-ఘనకోదండము-
అల్లె త్రాటి ధ్వని దిక్కులవియగా
సమరోత్సాహుడు రాముడు నిలచెను.

మూర్తిగ నిలచిన వీర రసమును
నిండుగ గాంచిరి-సుర-గంధర్వులు
గోబ్రాహ్మణులకు శుభములు కలుగును.
అనుచు-మునులు మరి సంతసపడిరి.

చక్రపాణి శ్రీ విష్ణుదేవుడు
దైత్యులద్రుంచి జగతిని బ్రోచును,
పౌలస్త్య వంశపు అసుర వీరులను
అంతము చేయును రామచంద్రుడు.

పినాకపాణిగ తోచెను రాముడు-
ఉగ్రరూపమున క్రోధము నిండి
రుద్రరూపుడై నిలచిన రాముని
చూచి-లోకములు భీతిల్లినవి.

భయంకరమగు ఆయుధములతో
ధ్వజములతో మరి కవచమ్ములతో
హుంకారములతొ వీరులు అరచుచు
చాపమ్ములతో-టంకారధ్వని

భేరుల ఢాంకారావమ్ములతో
రథికుల ధిక్కారమ్ములు నిండి
పదముల సవ్వడి మింటికెగయగా
రక్కసి సేనావాహిని కదలగ.

వనమున మృగములు భీతిలి పరుగిడి
సవ్వడిరాని సందున దాగెను-
సంద్రము వంటి సేనలు రాగా
రాముడు చూచెను-చూపుల కాల్చెను.

అల్లెత్రాటికి శరమును జేర్చి
అసురుల అసువులు హరించ నిలచి-
అంతటి కన్నులు-చలించుచుండగ
కల్పాంతమున అగ్నిగ తోచుచు

దక్షుని యాగము ధ్వంసము జేయగ
నిలచిన రుద్రుడొ ఫాలనేత్రుడో-
అన్నట్టు-నిలచిన రామచంద్రుడు
భయము గొలిపెను ప్రాణికోటికి.

భీకర క్రోధపు బుసలు విడువగా
భూతములన్నీ భయముతొ పరుగిడ
ధ్వజములు-విండ్లు ఆభరణమ్ములు
అగ్నివంటివగు కవచమ్ములతో

సూర్యోదయమున మేఘములన్నటు
అసుర సేనలవి ముందు నిలువగా
కోదండముతో నిండుగ నిలచి
రామభద్రుడు గాంచెను సేనను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

25 శ్రీరాముని శరములకు అసుర సేన సమసిపోవుట

శత్రుహరణుని-సమరోత్సాహుని
కోదండముతో నిలచిన వీరుని
ఖరుడు గాంచెను-క్రోధము ఎగసెను
రాముని దరికి-తేరు తోలమనె.

సింహనాదముతొ దనుజులు జేరిరి
భీకరమైన వాడిబాణములు
ఖరుడు వదలెను రాముని పైకి
వివిధ ఆయుధము లందరు విసరిరి.

గజములనుండి-రథములనుండి
రవికుల తిలకుని అంతుచూడగా
వర్షధారలతొ గిరిని ముంచినటు
శరవర్షము కురిపించిరంతట.

సాగరమ్ములో నదులుజేరగ
రూపు తెలియక-కలసిపోవును
అటులే రాముడు శరములు వదలి
వివిధాయుధముల రూపుమాపెను.

పిడుగుల తాకిడికెదిరి నిలచిన
పర్వతమన్నటు-రామభద్రుడు
ఆయుధమ్ములవి తగిలిన గాని
వేదన నెరుగక నిలచె ధీరుడై.

నెత్తురు కారెడి దేహముతోను
క్రొత్త అందముతొ వెలిగెను రవియన-
రామునిగాంచిన సుర సమూహములు
రక్తముగాంచి-పరితపించిరి.

అంతట రాముడు విజృంభించెను
వందలు వేల శరములు వదలెను
కంటికి శరములు కనబడకుండెను
ఉరముల జీల్చి నెత్తుట మునిగి

యమదండములై అసువుల తీసి
అగ్నిజ్వాలలై మింటికెగసెను-
కర-చరణములు-శిరసుల కుప్పలు
రక్కసిసేన తల్లడిల్లెను.

అలంకరించిన హయములు కూలెను
మత్తేభములు తునకలాయెను
తేరులు-పదునగు శరముల విరిగెను
శాకములన్నటు తరిగె భటులను.

ఆకర్ణాంతములాగిన విల్లు
వలయాకారము తిరుగుచుండగా
సూర్యదేవుడై-రాముడు-శరములు
వాడి కిరణములు-అన్నటు వదలెను.

దావానలమున వనము కాలినటు
హరించిపోయెను అసుర సేనలు
కొందరు వీరులు ముందు కురికిరి
శరములు తాకి నేల కొరిగిరి.

తరిగిన తలలు-విరిగిన కరములు
కుప్పలు-తెప్పలు-ధనుర్బాణములు
ధ్వజ-పతాకలు-తేరుల గుట్టలు-
మిగిలిన వారు ఖరుని జేరిరి.

గరుత్మంతుని రెక్కల విసురుకు
కొట్టుకుపోయిన వృక్షములన్నటు
రాముని శరముల తాకిడి కోర్వక
భయముతో-ఖరుని జేరిరి కొందరు.

రాముడు ఒడుపుగ-గాంధర్వాస్త్రము
విడిచెను-మహిమాన్వితమగు అస్త్రము
భీకరాస్త్రములు సృజించి వేసెను
దిశల చీకటులు క్రమ్ముకున్నవి.

ధైర్యము గరపి-ఖరుడు ఎదుర్కొన
వీరులు తిరిగి రామునిపై బడి
పౌరుషమ్ముతో ఎదిరిపోరగా
రాముని శరముల ఒరిగిరివారు.

రవి కిరణములవి నేలబడవయె
ఆకసమంతయు చీకటి నిండెను
రాక్షససేన తునకలైనది
భీకరదనుజ వినాశము జరిగెను.

గిర్రున తిరిగెడి గుండ్రటి విల్లు
శరములు తీసిన జాడ తెలియదు
అక్షయమ్ములా శరములైనవి
సమరము గాంచిన గగుర్పు కలిగెను.

శరములు తగులుట-ఖండములగుట
అసువులు వీడుట-అన్నియు కూడ
ఏకకాలమున జరిగిపోయెను
గాంచి-మునులు అతి సంతసమందిరి.

ఈటెలు-కత్తులు-శరపరంపర
రాముని పైకి విసరిరి దనుజులు
సింహనాదము-టంకారధ్వని
దిక్కులు నిండెను రామబాణముల

శిరస్త్రాణముల-శిరసుల కుప్పలు
భుజకీర్తులతో-కరముల గుట్టలు
తెగిన తొడలవి-గజాశ్వములవి
రథములు-చెక్కములన్నీ ముక్కలు-

తెరచిన నోరుల పరుగిడు భటులు
తెగిన వీరులు-కూలిన గజములు
దానవసేన దహింపబడగ
దూషణుడపుడు వీరుల నంపెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

26 దూషణుడు సేనతో మడయుట

అయిదువేలగు కఠిన దేహులను
దూషణుడంపెను రామునిపైకి
వజ్రసమమగు శూలమ్ములతో
రాముని తాకిరి వారందరును

అతిశయించిన తేజముతోను
ఆయుధమ్ములను-త్రుంచె-శరముల
మేఘము వర్షము కురిసినట్టుగ
శరవర్షముతో తడిసిరి అసురులు.

భుజబలమ్ముతో దూషణుడపుడు
వజ్రమువోలు శరములు వదలెను
రామచంద్రుడు ఒక్క బాణమున
అసురుని ధనుసును ఛేదించుచును

నాల్గు బాణముల-నాల్గు అశ్వముల
కూల్చి-అంతట మూడు బాణములు
దూషణు రొమ్మున నాటగవిడచెను-
అంతట అసురుడు ఆగ్రహమంది.

బంగరు కట్లతొ గిరి శిఖరమువలె
సురల మర్దన చేయగ చాలిన
పిడుగులు-వజ్రసమానము అయిన
పరిఘనందుకొని ముందు కురికెను.

విసురుగ ముందుకు వచ్చెడి అసురుని
కరముల-రెండు-శరములు వేసి
ఒడుపుగ త్రుంచెను రామచంద్రుడు
ఇంద్రధ్వజమై పరిఘ కూలెను.

శరములు తెగిన దూషణుడంతట
ధరణినిబడెను అసువులు వీడెను
భూతములన్నీ పొగడెను రాముని
కొందరు వీరులు రాముని తాకిరి.

స్థూలాక్షుడొక పట్టసమ్మును
మహాకపాలుడు శూలమునంది
ప్రమాధి దనుజుడు గండ్రగొడ్డలిని
త్రిప్పుచు రామునిపై బడరాగా

పదును బాణముల రామచంద్రుడు
మహాకపాలుని తలను నరికెను
ఘనమగు శరమున ప్రమాధికూలెను
స్థూలాక్షు కళ్లలో-శరములు కూరెను.

అయిదు వేలగు శరపరంపరతొ
అయిదువేలగు దనుజుల త్రుంచగ
క్రోధము నిండిన ఖరుడంతటను
వీరులనంపి-తానే సాగెను.

కాలకార్ముకుడు-మేఘ మాలియు
మహామాలియు-దుర్జయుండును
యజ్ఞశత్రువు-విహంగముడును
రుధిరాసనుడు-సర్పాస్యుడును.

పృథుగ్రీవుడు-శ్యేనగామియు
కరవీరాక్షుడు-పురుషుడు-మొదలగు
ద్వాదశసంఖ్యలొ సేనాపతులు
ఒక్కుమ్మడిగా రాముని తాకి

శరవర్షము కురిపించగనపుడు
వజ్రమువంటి శరములు వదలి
శత్రుశరములను లీలగత్రుంచి
తరువులుపడినటు - వీరులకూల్చెను.

గన్నెరాకులపోలు శరములు
ఆకర్ణాంతము సూటిగ లాగి
నూరువదలగా - నూర్గురుమడసిరి
వేయి శరములతొ చచ్చిరి వేయి.

నెత్తుటి కాల్వలు - దేహఖండములు
విరిగిన తేరులు - ఒరిగిన గజములు
జరిగిన శిరసులు - సొమ్ముల రాసుల
కాలుని - పాక శాలగ తోచెను.

నేలనుబడిన దుష్టరక్కసుల
కేశములచ్చట నెత్తుట తడిసి
దర్భలునిండిన యాగవేదికను
పోలియుండెను సమరవేదిక.

దుష్టులు-గర్వోన్మత్తులు అయిన
క్రూరకార్యముల చేయి తిరిగిన
పదునాల్గువేలగు దనుజవీరులను
ఒంటిగ నిలబడి రాముడు త్రుంచెను.

ఖరుడు - త్రిశిరుడు మిగిలిపోయిరి
మిగిలిన వీరులు యమపురికేగిరి
రామభద్రుడు - వీరభద్రుడై
సమరాంగణమున నిలచెనప్పుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

27 త్రిశిరుని వధ

సమసిన సేనల కన్నులగాంచి
సాగెను ఖరుడే సమరము చేయగ
సేనాపతి ఆ త్రిశిరుడంతట
వీరుని నిలిపి పలికెను అపుడు :

"సురనాయకునే గెలిచినవాడవు
నా అసువులవి-నిలచియుండగా
పోరుకు నిన్ను పంపుట జరగదు
పోరెద-ప్రతిన నా చాపముపై.

రాముడో-నేనో-మడయుట తథ్యము
రాముడు ఒరిగెన- సుఖముగ బొమ్మ
రెండవదే మరి జరిగిపోయినచో
నీవు స్వయముగా ఎదిరిపోరుము."

మూడు శిఖరముల కొండను పోలి
తేరును ఎక్కి పోరుకుపోయి
నగారధ్వనిగా-సింహనాదమున
శరవర్షము కురిపించెనచ్చట.

విజయమూర్తి శ్రీరామచంద్రుడు
వింటిని గిరగిర త్రిప్పుచు నంత
వాడి బాణములు- కఠిన శరములు
విడచెను త్రిశిరునిపై నంతటను.

త్రిశిరుడు క్రోధము నిండినవాడై
అతి ధైర్యముతో పోరగసాగెను
అద్భుత యుద్ధము జరిగెను అపుడు
కరి-సింహములతీరుగ పోరిరి.

త్రిశిరుడు- మూడు వాడి బాణములు
రామచంద్రుని-నొసట నాటెను
అంతట రాముడు హేళన చేసి
నాల్గు బాణములు ఱొమ్మున విసరెను.

నాల్గు బాణముల-హయములదునిమి
ఎనిమిది శరముల-సారథి ద్రుంచి
ఒక్క బాణమున-టెక్కెము గూల్చి
దుముకుచు పైబడు త్రిశిరుని పైన

ఆగ్రహమ్ముతో అమిత శక్తిగల
బాణమువేయగ వక్షము చీలి
చేష్టలుడిగి ఘనశిరములు రాలి
నేలనుబడి ఆ అసురుడు చావగ

ఖరుని సేవకులు-ఆశ్రితులందరు
చెదరిపోవగా ధైర్యము గొలిపి-
చంద్రుని పైబడు రాహువు తీరుగ
ఖరుడంతటను పోరగ నిలచెను.

॥శ్రీరఘుర

28 శ్రీరాముడు ఖరునితో పోరుట

"ఒక్కడు-ఇందర వీరులకూల్చెను
నిక్కమాయిది-ఎట్టి విక్రమము!
దక్కదునామరి-అయినా తప్పదు
ఒక్కడినై నే పోరెదనిపుడు."

శరముల-రాముని నొప్పించి ఆట
నిలచెను-లయకాలములో యముడై
అలుపు నెరుగని రాముని గాంచి
అదిరిపోయెను-గుండెలు-ఖరునకు.

ఇంద్రుని పైకి-నముచిరక్కసుడు
పోరగపోయిన తీరుగనపుడు
క్రూర సర్పముల తీరుగనున్న
శరములు కుప్పలు తెప్పలు వదలెను.

వీరవిక్రముని బలమిది ఏమి!
అని ఆశ్చర్యము నందుచుండగా
అల్పమృగమును హరి చూచినటు
ఖరుని చూచెను సింహవిక్రముడు.

అస్త్ర-శస్త్ర పాండిత్యముతో
భ్రుకుటిని ముడిచి నిలచిన ఖరుడు
నాల్గుదిక్కులలొ నింపె శరములు-
రాముడు-తన భుజబలముతొ తిరిగి

అసురుడు ఖరుడు-రవి కాంతులతో
వెలిగెడు తేరును అధిరోహించి
వింటిని త్రిప్పుచు పాశము దాల్చిన
యముని తీరుగ తాకెను రాముని.

జాగుచేయక శరములనపుడు
నింగినిండునటు వదలగనంత
సందులేక నా శరకిరణములు
రవి కిరణములను నిలపెను నింగిని.

కారుచిచ్చును తాకు శలభమై
శరవిన్యాసము వెలయునట్టుగా
రాముని వింటిని-వింటిని దాల్చిన
పిడికిలి విడునటు-నాటె శరములను.

పోరగసాగిరి జయాభిలాషులు
మదగజమ్మును అంకుశమ్ముతో
పొడిచినరీతిగ-ఖరుడు-బాణముల
బాధించెను శ్రీరామచంద్రుని.

రవికాంతులను పోలి వెలిగెడు
ఏడు శరములతొ రామచంద్రుని
కవచము త్రుంచి ఉత్సాహముగా
సింహనాదము చేయుచునంత

ఎన్నో శరముల రాముని గొట్టగ
రామచంద్రుడట నిలచెను వీరుడు
పొగలేనట్టి అగ్నిహోత్రమై
ప్రళయకాలమున రుద్రమూర్తియై.

మూర్తిగ నిలచిన కోపమన్నటు
ముని యొసగిన ఆ విష్ణుచాపమును
మహిమాన్వితుడు సంధించి అట
ఖరుని ధ్వజమును నేలకు రాల్చెను.

యుద్ధ రహస్యము తెలిసిన ఖరుడు
వాడి శరములు నాలుగు విడచి
రామచంద్రుని ఆయువు పట్టుల
బాధించగను-రాముడంతట.

ఖరుని శిరముపై నొక్కబాణము
బాహువులందు రెండు బాణములు
మూడు బాణములు వక్షమునందు
విడిచి-అసురుని బాధించెనట.

ఖరుని బాణముల లక్ష్యపెట్టక
పదమూడమ్ములు రాముడు వేయగ
ఒక్క బాణమున-కాడి విరిగెను
నాల్గు శరముల-హయములు కూలెను.

ఒక్క బాణమున సారథి కూలగ
ఇరుసును త్రుంచెను రెండు బాణములు
మూడు శరములు నొగను విరిచెను
పదిరెండవ శరము ధనుసును త్రుంచగ.

పదమూడవదై పదునగు బాణము
ఖరుని దేహమును గాయపరచెను
సారథి ఒరిగి-అశ్వములుడిగి
విరిగిన తేరు గలిగిన ఖరుడు

ఘనమగు గదను చేత ధరించి
రామునిపైబడ-ధరణికి దూకెను
అంతట-సురలు అంబరవీథిని
కోసలాత్మజుని స్తోత్రము చేసిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

29 ఖరుని నిర్వీర్యుని జేయుట

గదతో నిలచిన ఖరుని గాంచి అట
రాముడు మెత్తగ వినబడు మాటల
గుండెను చీల్చే కఠిన వాక్కులతో
దుష్కార్యములు చేసితివనుచు.

"గజములు-హయములు-రథములుచూచుకు
అహంకారమున దయనే మరచి
లోకులందరు ఛీ-ఛీ-అనెడి
దుర్మార్గములో నడచిన-నీచుడ!

జనులను-హింసలపాలు జేసిన
పరమేశ్వరుడే ఫలితమునందును
నీవననెంత-నీచదనుజుడవు.
చేసిన కర్మ అనుభవించవలె.

జనులను-హింసలు పెట్టినవానిని
మట్టుపెట్టగా చూతురు వినుము
ఇంటిలో దాగిన పామును-జనులు
సాధులు-దుష్టులు ఒకటై చంపరె?

స్వలాభమ్ముతో ధూర్తుడు నడచి
దుష్టబుద్ధితో జనులను అతడు
ఇడుమలపాలు చేసినచో మరి
నలికిలపాలై-చచ్చును దెబ్బల.

దండకవనిలో తపసులొ నుండెడి
సాధుపుంగవుల చంపిన హీనుడ!
ధర్మనిష్ఠులను దునిమిన దనుజుడ
ఏమి ఫలమును పొందగోరితివి !

ధర్మవర్తనులు-మునిపుంగవులను
చంపిన నీదగు సంపదలన్నియు
వేరు నశించిన తరువు కూలినటు
నిలబడలేక-ధరణిని బడవా ?

విత్తు నాటగనె ఫలములు రావు
ఋతువులు మారి ఫలముల నిచ్చును
నరుడు చేసిన పాపములటులే
సమయము రాగా-అనుభవించనగు.

విషాహారము కీడు చేసినటు
పాపకార్యముల-ఫలములు తప్పక
అనుభవించెవలె-జనులందరును
దాట నశక్యము-దనుజుడ వినుము.

దుష్కార్యములను చేసెడి దనుజుల
లోకాపకారము చేసెడి దుష్టుల
దునుమగ-నేను-రాజు ఆనతిని
వచ్చినాడ-విను దనుజవీరుడా!

పుట్టలోనికి పోవు నాగులై
నీ శరీరమున శరములు దూరి
నిను-నీ భృత్యుల-నీచే మడిసిన
మునుల త్రోవలో నడపును వినరా!

తాపసోత్తముల చంపుట ఘనతా
కండకావరము చూపర నాపై
యుద్ధమునందు నేల కొరిగిన
నిన్ను గాంతురా పుణ్యమూర్తులు.

తాటి పండును రాల్చినట్టుగా
రాల్చెద నీ తల-అసురుడ ! ఇపుడే
నీ బలమంతయు చూపుము నీవు
అటుపిమ్మట నే-చంపెద నిన్ను."

గుండియ పగిలెడి కఠినోక్తులను
పలికిన రాముని గాంచి ఖరుడట
"నిస్సారమగు సేనను చంపిన
వీరుడవగుదువ ! మాటలు చాలు.

బలవంతుడవా- పొగడుకొంటివా
నిన్ను నువ్వు మరి పొగడుకొనుటెటు-
మగసిరి గలిగిన బలవంతుడు-తను
తన కార్యములను చెప్పుకోడయా!

నీచ భూపతులు-నీవలె-యిటులే
వ్యర్థ భాషణము చేయుచుందురు
మరణ సమయమున-పొగడుకొనుటది
దర్భాగ్రమున మంటగ తోచద?

నిన్ను నువ్వు మరి పొగడుకొనుటచే
హీనత్వమది కనబరచితివి
గదతో నిట-నే-ధాతువులున్న
గిరివలె నుండుట కనబడలేదా ?

లయకాలములో-యముడు-పాశమున
లోకమ్ములను హింసించినటు
నా-యీ గదతో చంపగ చాలన?
బలహీనుడ-నువు చూడుము నన్ను.

నిన్న నవలసినవెన్నో యున్నవి
లేదు నాకు మరి వ్యవధి ఇప్పుడు
రవి జారినచో యుద్ధము సాగదు
నిశీధిలో నిను చంపిన ఘనతా ?

భర్తలు మడసి-ఏడ్చెడి స్త్రీల
అశ్రులు తుడిచెడి-పని యొకటున్నది
ఘనకార్యమది-మాటలలోబడ
సాగదు గనుక జాలము చేయను."

అటుల పలుకుచు ఘనమగు గదను
రామచంద్రుని పైకి విసరగా
నాశము చేయగ వచ్చెడి గదను
త్రుంచెను రాముడు వాడి బాణమున.

మంత్ర బలముతో పన్నగమ్మది
ముక్కలయినటు రామబాణమున
ముక్కలైన తన గదను గాంచిన
మనసు వికలమయె ఖరునికంతట.

॥శ్రీరఘురాముని॥

30 ఖర రక్కసుని వధ

నిర్వీర్యుడయి నిలబడి చూచెడి
ఖరునితో పలికెను రామచంద్రుడు:
"ప్రగల్భమ్ములు పలికిన దనుజుడ
ఏదీ నీ గద? చీల్చబడినది.

మూర్ఖుడవీవు వదరితివెన్నో
చచ్చిన వీరుల కొరకు ఏడ్చెడి
స్త్రీల అశ్రువులు తుడిచెదనంటివె!
సత్యదూరము ఆ మాట యిక.

గరుత్మంతుడు అమృతమ్మును
హరించినట్టు-నా బాణములు
నీ ప్రాణమును హరించగానే
భూమి త్రాగు-నీ వేడినెత్తురు.

చేతులు చాచి-ధరణినిబడి-నువు
ప్రియురాలిని మరి కౌగలించినటు
మరణించగను మునులందరును
సుఖశాంతులను పొందగలరురా!

నా శరములతో-జనస్థానము
రుద్రభూమిగా మారిపోవగా
దండక వనిలో సంయమీంద్రులు
స్వేచ్ఛగ తిరుగుచు సుఖపడగలరు.

మిగిలిన రాక్షసస్త్రీలు భయముతో
పరుగిడిపోదురు నాల్గుదిక్కులా
నీకై ఏడ్చెడి నీ యిల్లాండ్రకు
శోకమన్నది తెలియును-నీచుడ!

విప్రకంటకా! దయాదూరుడా!
నీ భయమున ఇట మునిపుంగవులు
హవిసును వ్రేల్చగ భయపడుచుండిరి
కలుగున వారికి-అట్టి భయమిక?"

రామభద్రుడటు పలుకుట వినిన
ఖరుడు పలికెను: "నీచమనుజుడా!
ప్రాణాంతకమగు సమయములోన
పొగరుతో నుంటివి తగునా నీకు?

మృత్యువు చేరువ కాగా-మతిచెడి
మంచిచెడ్డల వివరము తెలియదు-
ఇంద్రియమ్ముల జ్ఞానము తొలగును
వదరును ఇటులే-వదరితి వీవు."

అనుచు పలుకుచు నలువంకల గని
రక్తము కారెడి పెదవుల నొక్కి-
సాలవృక్షమొక దానిని పెరకి
చచ్చితి వీవని విసరెను అసురుడు.

వచ్చెడి తరువును శరముల చీల్చి
దుష్టునిపైన-దయ తగదనుకొని
ఇనుమడించిన కోపముతోను
కన్నులెఱ్ఱనై చెమటలు నిండి

బ్రహ్మదండమును మించిన తేజము
అగ్నిహోత్రమై మండెడి శరము
అగస్త్యమహాఋషి ఇచ్చిన బాణము
ఇంద్రుని బాణము-విడచెను రాముడు.

అమోఘశరమున దిక్కులవిసెను
ఖరుని వక్షమున శరము దూరగా
కాలరుద్రునిచె కాల్చగబడిన
అంధకాసురుని తీరునబడెను.

తడియు-పొడియు, గానిది-నురుగు
దానిని వజ్రాయుధముకు పూసి
ఇంద్రుడు చంపెను-నముచి రక్కసుని
కృత-బలులిద్దర త్రుంచె వజ్రము.

అటులే-రాముని అమోఘ శరమున
జనస్థానమున ఖరాసురుండు
చచ్చిపడెను-అట సంయమీంద్రుల
అగ్నిహోత్రములు మండె నొక్కపరి.

ఖరుడు కూలగా ముదమునందిన
రాజఋషులును-మునిపుంగవులు
సీతాపతిని చూచి పలికిరి:
"రామా! నిన్ను ఇటకు పంపమని

శరభంగుని కోరగ-సురపతి వచ్చెను
శరభంగ-సుతీక్ష్ణాది ఋషులందరును
అగస్త్య మహర్షి-ఉపాయమ్ముగా
దండకవనికి నిను రప్పించిరి.

దుష్టుల దునుమగ నిన్నీవనికి
జేర్చితిమయ్యా! కార్యము తీరెను
నిన్ను తలచుచు దండకవనిలో
మునులు సుఖముగ బ్రతుకగలరయా!"

మునులావిధముగ పలుకుచుండగా
దేవదుందుభులు మ్రోగెను నింగిని
సురలు-చారణులు-పుష్పవర్షమును
దివ్యమూర్తిపై కురిపించిరట.

"కార్యసాధనా సామర్థ్యమ్మది
అతిశయించిన విక్రమమ్మది
పదునాల్గు వేలగు దనుజుల ద్రుంచెను
కావున రాముడు విష్ణుమూర్తియగు."

రాముని పొగడుచు-మనశ్శాంతితో
నెలవుల కరిగిరి సురలందరును
అంతట-సీతతొ-రామానుజుడు
వచ్చెను-గుండెలు పొంగిన భక్తితొ.

సురలు-మునులచె పూజలనంది
సతి-సోదరులు వెంట నడువగా
ఓటమి నెరుగని విక్రమమూర్తి
గజగమనముతో చేరె నాశ్రమము.

ఆశ్రమమందు అడుగిడి నంతనె
రిపుసంహరుని-ముని సేవకుని
నిజకాంతుని శ్రీరామచంద్రుని
కౌగిలించుకొనె మైథిలి ముదముతొ

ఒక్కడె - అక్కడి రక్కసులందర
ఉక్కడగించి - చెక్కుచెదరక
చక్కగ నిలచిన - మునిపూజితునకు
గ్రక్కున కౌగిలియిచ్చెను జానకి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

31 సీతాపహరణ వలదని మొదటిమారు మారీచుడు చెప్పుట-దశవదనుడు హితము వినుట

జనస్థానమున మిగిలిన - అసురుడు
అకంపనుండు బ్రతికి బయటపడి
లంకాధీశున కంతయు జెప్పెను
ఖరాది అసురులు మడయుట తెలిపెను.

అదిరిపోయెను - దశవదనుడట
కన్నుల నిప్పులు రాల్చుచు పలికెను:
"మనోహరమ్మగు జనస్థానమును
కూల్చినవాడు - ఎటమనగలడు?

ఇంద్రుడు-కాలుడు-విష్ణు-కుబేరులు
నన్నెదిరించి సుఖపడగలరా?
దండధారి - ఆ యముడే వచ్చిన
దండించగ - నే చాలుదు వినుము.

హుతవాహునిని దహింపగలను
మృత్యుదేవతకు మృత్యువునగుదును
సూర్యచంద్రులను కాలరాచెద"
అనగా - భయపడి పలికెను అసురుడు:

"అభయము నిమ్ము లంకాధీశా!
అంతయు నుడివెద" - అనగా రాజు
అకంపనునకు అభయము నియ్యగ
అంతయు చెప్పెను రావణప్రభువుకు.

"గౌరవింపదగు బాహుసంపదతొ
చంద్రబింబమగు వదనముగలిగి
శరకీలలు గల అగ్నిహోత్రుడు
అపజయమెరుగని అమితవిక్రముడు.

దశరథరాజుకు తనయుడాతడు
సత్కీర్తికి - తా - నెలవగువాడు
ఒక్కడె నిలచి ఖర - దూషణులను
జనస్థానమున రూపుమాపెను."

ఏ విధముగను భయపడిపోదురొ
ఆయా విధముగ-రాముడు తోచెను
ఎక్కడ చూచిన అక్కడె రాముడు
ఉక్కడగించెను ఒక్క వీరుడే!"

వార్తను వినిన రాక్షస నాథుడు
పెనుబామువలె శ్వాసను విడచి
"ఇంద్రాదులను తోడుతెచ్చుకొని
పోరెన-చెప్పుము-ఒకడెటు గెలుచును?"

అమితకోపమున లంకాధీశుడు
పోరగ పోదును అనగా నపుడు
రామవిక్రమము దశకంథరునకు
లీలగ తెలిపెను-అకంపనుండు;

"విను మహరాజా! వివరించెదను
ధనుర్ధారులలో మేటి ఆతడు
దివ్యాస్త్రములు - సుగుణసంపదల
పోరున - సురపతి సమమగువాడు.

"రాజా! పోరగ-పోయిన సాగదు
బ్రహ్మేంద్రాదులు గెలవగ చాలరు
వరద నాతడు ఆపగలుగును
నింగిని-శరముల చీల్చగ చాలును.

సురవిక్రముడు - సూర్య సమానుడు
రామనామముతో రాజిలువాడు
అగ్నికి - వాయువు తోడయినట్టు
అతని తమ్ముడూ అంతటివాడే.

శరముల-వాయువు నరికట్టును-విను
భూమిని-జలధిలో ముంచగ చాలును
శ్రీమంతుడు-శ్రీరామచంద్రుడు
ఉద్ధరింపగా చాలును భూమిని.

కమలము వంటి వదనము గలిగి
లక్ష్మణుడనెడి పేరున బరగును
తమ్ముని సాయము లేకనె-రాముడు
ఒంటిగ కూల్చెను జనస్థానమును.

సర్వలోకముల-సంహరించి మరి
సృజించగలడు-శ్రీరాముడు-విను!
పంక్తికంథరా! పోరున నీవు
రాముని గెలువగ సాధ్యము కాదు.

దేవతలాతని తోడుగలేకయె
శరముల నాతడు తీయుట తెలియక
అయిదు తలలుగల విషనాగులయి
అసురవీరులను మ్రింగివేసినవి.

పాపికి మోక్షము దక్కదు-అటులే
దనుజులు-మనుజులు అందరు కూడి
రాముని గెలువగ చాలరు వినుము
నీవన్నది-ఒక లెక్క కాదుకద!

అయినా వీలగు మార్గము: తెలిపెద
రాముని జయించ సాధ్యమైనది
నిండు మనసుతో-లక్ష్యముతోను
విను-నే చెప్పెడి ఉపదేశమ్మును.

రాముని మోహన రూపము తెలిపితి
ఆతని భార్య-అతిరూపసి మరి
ఆమె అందము పొగడ నసాధ్యము
అంతటి అందము ఎందునలేదు.

సింహమధ్యయై-రత్న విభూషిత
ప్రాయపు వెలుగుల నితంబినీమణి
సుర-గంధర్వ-అచ్చరలందున
ఆమెకు సరిపడు అందము లేదు.

ఆమెను-లంకకు తెచ్చితివా మరి
ఎడబాటుతో-ఆ సుమశరు శరముల
రాముడు-అసువులు నిలపగ చాలడు"
అనగా రాజు ఆమోదించెను.

ఉదయము కాగా పోదును అనుచు
అకంపనుని మరి పొమ్మని చెప్పి
రవితేజముతో వెలుగు ఖరములను
పూన్చిన తేరును ఎక్కి వెడలెను.

గగన మార్గమున సాగెడు తేరు
మేఘములందు చంద్రుడాయెను
తెల్లని రథమున సాగిన రాజు
మారీచాశ్రమ మందు ఆగెను.

తేరు దిగిన ఆ లంకాపతికి
ఆసనమ్మును-అలభ్యమైన
భక్ష్య భోజ్యముల నిచ్చి అంతట
మారీచుడు-తానడిగె కుశలము:

"రాక్షసరాజా! క్షేమమేకదా?
ఎట్టి ఆపద కలుగలేదు గద
ఒంటరివై నీ విట వచ్చుటది
సందేహమును కలిగించునది."

"రాముడనియెడి మానవుడొకడు
జనస్థానమున అసురుల జంపెను
ఆతని ఆలిని-అపహరించగా
వచ్చితి-సాయము చేయుము తండ్రీ!"

మాటలు విని మారీచుడు పలికెను:
"మదిలో నీయెడ శత్రుత్వమును
పైకి మాత్రమే మిత్రత్వమును
కలిగిన వాని-దురూపదేశము.

సీతను తెమ్మని చెప్పినవాడు
హితుడు మాత్రము కానేకాడు
ముల్లోకముల నీ విక్రమము
భగ్నము కావలెనన్న కోరికది.

విషసర్పమునకు కోరపీకమని
పురిగొల్పిన వాడెవ్వడు రాజా!
నిద్రలోనున్న-హరితల తన్నగ
నిను పురిగొల్పిన దెవ్వరు నాయక!

గొప్ప వంశమను-తొండము గలిగి-
పరాక్రమమ్మను-మదజలములతో-
గొప్ప బాహువులు దంతములై-మరి
శత్రు భయంకర మత్తేభమయా!

ఓ సురవైరీ! అట్టి గజమును
రెప్పలనెత్తి తేరిచూడకు
యుద్ధభూమిలో-నిలచుట అనెడి
పైకి ఎత్తిన-వాలము గలిగి-

రాక్షసులనెడి మృగముల చంపెడి
వాడి శరములే-గోళ్లుగ నున్న
కరకు కత్తులను-కోఱలు గలిగిన
బలిష్ఠమైన నరసింహము వలె

నిలచిన రాముడు-పరులెవ్వరిని
బాధించక-తా-నిద్రించగను
తెలివిలేక మరి నరసింహమును
లేపుట తగునా? ఆలోచించుము.

చాపము-ఘనమగు మొసలిగ నుండి
భుజబలమనెడి బురద గలిగియు
శరపరంపరను అలలు గలిగిన
సీతాపతి-ఒక పాతాళమయా!

పాతాళమున బడితివ-అంతే-
అంతు తెలియదు లంకాధీశా!
క్షమించు రాజా! కటువుగ చెప్పితి
నిజముగ-మేలు కోరెడి వాడను.

కోపము మరచి లంకకు పొమ్ము
భార్యలజేరి సుఖముగ నుండుము
రామచంద్రుడు-ప్రియసతి సీతతొ
సుఖముగ నుండును-మరలుము ఇపుడే."

సూటిగ చెప్పిన హితవాక్యమ్ములు
మనసు నిండుగా వినిన రావణుడు
మరలిపోయెను లంకాపురికి
మందిరమందు సుఖముగ నుండెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

32 రావణాసురుని కొలువునకు శూర్పణఖ వచ్చుట

ఖర-దూషణులు-త్రిశిరుడాదిగా
పదునాల్గు వేలగు రక్కసులందరు
జనస్థానమున హతులైపోగా
హతాశురాలై పోయి-శూర్పణఖ

రావణు పాలిత లంకకు పోయెను
పుష్పకమందు-తేజము నిండి
మంత్రులతో పరివేష్టితుడైన
హోమాగ్ని వలె వెలుగుచునున్న

సర్వభూతములు-గంధర్వులకు
తాపసోత్తములు మొదలగువారికి
జయింప సాధ్యముగాని వీరుడు
యమునిగ తోచెడు రాక్షసరాజు.

దేవాసుర సంగ్రామ మందున
వజ్రాయుధపు దెబ్బల గురుతులు
ఐరావతము పొడిచిన మచ్చల
కరకుదేలిన వక్షస్థలము.

ఇరువది కరములు పది శిరములతో
వెల్లగొడుగు-వింజామర లుండగ
ఎత్తగు విశాల వక్షస్థలముతో
రాజ చిహ్నముల రాజిలు వీరుని

వైడూర్యము వలె మెరసెడి వానిని
రత్నకుండలము లమరిన వానిని
మెరయు దంతములు-విశాల వదనము
చక్రాయుధపు గాయపు గురుతులు.

సముద్రాలనే-కలంచ గలిగిన
ఇంద్రాదులనే తిరస్కరించే
గిరులన్నిటిని మీటగ చాలిన
ఒకే ఒక్కడగు-రాక్షస ప్రభువును

పరస్త్రీ మోహము నిండిన వానిని
దివ్యాయుధములు గలిగిన వానిని
యజ్ఞవిఘ్నము చేసెడివానిని
సర్పరాజునే గెలిచినవానిని

తక్షకు భార్యను హరించి తెచ్చి
కైలాసమున ధనపతినెదిరి
దివ్యపుష్పకము గెలిచిన శూరుని
లంకాధీశుని-పంక్తికంధరుని.

నందనవనము - చైత్ర రథముల
అందమైన - ఆ "నళిని" సరస్సును
కోపము నిండి - నాశము చేసిన-
సూర్య-చంద్రులను నిలుపగ చాలిన

పదివేలేండ్లు తపస్సు చేసి
శిరములు కోసి పూజలు చేసి
దేవ-గంధర్వులు-దైతేయులచే
పిశాచ-పంతంగ-ఉరగాదులచే

మనుజులుగాక మరి ఇంకెవరిచె
మరణములేదని వరమును పొంది
హోమమ్ములను భగ్నపరచుచు
హవిస్సులనుమరి హరించు అసురుని

కఠిన మనస్కుని-దయాదూరుని
ఇంద్రవైరిని - లంకాధీశుని
సర్వప్రాణుల పీడించుచును
సురలను పరుగిడజేసినవానిని

అట్టహాసముగ నవ్వినంతనే
గర్భస్రావమగు సుర స్త్రీలకును
భుజబలమ్ముతో ఐరావతపు
దంతమ్ములనే విరచిన వానిని.

ప్రజాపీడనము పరమధ్యేయమై
దురాలోచనల తొందరగలిగిన
ప్రళయకాలమున యముడై తోచెడు
అన్నను గాంచి-పలికె శూర్పణఖ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

33 శూర్పణఖ రావణుని నిందించుట

సభామధ్యమున సచివులు వినగా
విషయము అడగని అన్నను గాంచి
దురాగ్రహమ్ము నిండిన సోదరి
పలికెను "మూఢుడ-దుర్మదాంధుడా!

పరిపాలించగ ముందుకురాక
పరులకు పెత్తనమిచ్చినచో మరి
జలధిని మునిగిన పర్వతమ్ము వలె
చెడిపోయెదరు-నాశనమగుదురు.

కామ-భోగముల నిత్యము తేలుచు
నీ ఉనికిని-నువు మరిచేపోయి
నిన్ను మ్రింగగా అదనుకువేచిన
మృత్యువు నసలే చూడకపోతివి.

నీకపకారము చేయుటకొరకు
దేవ-దానవులు వేచియుండగా
అప్రమత్తుడై యుండకపోతివి
అసువులు నీవి-ఎటుల నిలచును?

నిరతము అతివల సుఖముల తేలి
కామ విషయముల కాలము మరచిన
రాజును - ప్రజలు గౌరవించరు -
శ్మశాన శిఖలను గౌరవింతురా?

వయసు గడచినా వివరము రాదు
రాజై-ఎట్లు సుఖపడగలవో!
తెలివితేటలు తరిగిపోయినవి
స్వంతవేగులు లేకపోయిరా?

మతిచెడిపోయి - రాచకార్యముల
గతి గమనించని స్త్రీ లోలుడు - విను
పూర్తిగచెడును - రాజ్యము చెడును
వాని కార్యములు సర్వము చెడును.

వేగులగుట్టు తెలియకపోయి
ధనాగారమున పెత్తనమిచ్చి
ఇతరుల మాటలు-విని-పాలించే
రాజు-తప్పక పామరుడగును.

వేగులులేక - విషయము తెలియక
మిత్రులు, శత్రులు ఎవరో తెలియక
పురజనులకు మరి దర్శన మివ్వక
చెప్పుడు మాటలు నమ్ముచుపోయెడి

చారచక్షువని రాజునందురు-
దూరవిషయములు-వేగులవలన
సమక్షమందే చూడగవలెను-
కానీ, నీకది వర్తించదయా!

అస్వతంత్రుడగు అవనీనాథుని
వీడిపోదురు జనులందరును
బురదనుగాంచి పరుగిడు గజమై
తొలగిపోదురా రాజును వదలి.

సచివులు-నిన్ను కొలుచుచుండగా
సర్వసుఖముల మునిగిపోయి-నువు
స్వజనులందరు-జనస్థానమున
సమసిన విషయము తెలియకపోతివి.

పదునాల్గువేలగు వీరులందరిని
ఖర-దూషణులను, బంధులందరిని
వింటి బలముచే-ఒంటిగ నిలచి
రామచంద్రుడు చంపెను వినుము.

తమ్ములు, బంధులనందరి నొకడే
సమూలమ్ముగా జంపి-అంతట
దండకవనిలో ఋషులందరికి
రావణభయమును తీర్చెను వినుము!

లోభివి-వేగుల వేతన మీయవు
విషయము లేవియు తెలియవు తీరుగ
వారల వీరల మాటలు విందువు
నిన్నేమందును సోదర-రావణ!

శ్రమకు తగినటు వేతన మీయక
మదము నిండిన పొగరుబోతగు
స్వామికి-ఆపద కలిగినప్పుడు
సేవకులెవ్వరు సహాయపడరు.

అకారణముగ కోపించుచును
తన్నుతాను మరి పొగడుకొనుచును
గర్వము నిండిన రాజును-వినుము
భృత్యులు-బంధులు చంపెదరయ్యా!

కార్యాలోచన తెలివిగ చేయక
ఆపదలందు అండనిలువని
రాజు-భ్రష్టుడై-తృణహీనుడయి
దూరమగునయా! సానుభూతికి.

ఎండిన కట్టెలు-మట్టియు-దుమ్ము
ఏదో విధముగ ఉపకరించును
కానీ-రాజ్యము పోయిన రాజు
గవ్వకైనను పనికిరాడయా!

కట్టి విడచిన వస్త్రము మాదిరి
సిగలో వాడిన పూలమాలవలె
రాజ్యభ్రష్టుడగు అవనీనాథుడు
నిరర్థకుండై-అనాథుడగును.

హెచ్చరికతొ మరి విజితేంద్రియుడై
ధర్మశీలుడై తెలివిని వీడక
ధరణి నేలెడు రాజు-సర్వదా
సిరులతొ సుఖముగ నుండును కాదా?

కనులు మూసికొని నిద్రించినను
నీతి నేత్రమును తెరచి ఉంచుకొని
దుష్టశిక్షణ-శిష్టరక్షణతొ
ఏలెడి రాజును కొలుతురందరూ.

అట్టి గుణములలో ఒక్కటైనను
నీలో వెదకిన దొరకవు-నిజము
దండకవనిలో విషయము తెలియదు
చారులులేరా భోగలాలసా!

దేశ-కాలములు-గుణదోషములు
తెలియవు నీకు-రాక్షసరాజా!
శీఘ్రముగా నీ సిరులు తొలగును
దుఃఖించెదవు లంకాధీశా!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

34 శూర్పణఖ దురోప్పధ

నిర్భయమ్ముగా సభలో పలికిన
సోదరి మాటలు వినిన రావణుడు
కన్నులెఱ్ఱగాజేసి పలికెను
విషయము తిన్నగ వివరించమనె.

''ఎవ్వడు రాముడు-ఎట్టి విక్రమము
రూపమెట్టిది-ఏలవచ్చెను
ఏ ఆయుధముతొ వీరుల జంపెను?"
అనగా చెల్లెలు విశదపరచెను:

"నిడుపగు కన్నులు-పొడవగు భుజములు
నారచీరలు-కృష్ణాజినమున
రూపమునందు మన్మథుడగును
దశరథ తనయుడు రామచంద్రుడు.

భీకర శౌర్యపరాక్రమవంతుడు
బంగరు తొడుగుతొ భయమావిల్లు-
మిన్నాగులవలె చిమ్ము శరములను
శరములు తీయుట-వేయుట తెలియదు.

పండిన పైరు-వడగండ్లతొ మరి
వాలిపడినటు-సేనలన్నియు
నేలబడుట-నే గాంచితి నన్నా!
అమోఘబలమా అస్త్రబలమ్ము.

ఖర దూషణులను-వారి సేనలను
పదునాల్గు వేలగు వీరులందరిని
మూడు ఘడియలలొ-ఒక్క వీరుడే
నిలబడి పోరి-యమపురి కంపెను.

దండకవనిలో మునిజనములకు
అభయము నిడెను రామచంద్రుడు
ఆడుదానివని-దయతో వదలెను
చచ్చి బ్రతికితి కొన ఊపిరితో.

రాముని తమ్ముడు-లక్ష్మణు డన్నా!
అన్నిట-రాముని సరియగువాడు
అజేయు డాతడు-సేవలు చేయుచు
అన్నకు ఆతడు బహిఃప్రాణమే.

రాముని ప్రియసతి-పతిహితమతి-విను
నిండు చంద్రుని పోలెడి లలన
బంగరు వన్నెతొ-ఎన్నిక కీర్తితొ
శుభములనెలవాలోకారాధ్య.

సింహమధ్యయై శోభకు గనియై
సర్వమంగళ శ్రేయోదాయిని
సుర-గంధర్వ కిన్నెరాంగనలు
చాలరు-కన్నులు చాలవు చూడగ.

కింపురుషాంగన లందము చూచితి
యక్షకాంతలను-దైత్యకాంతలను
కాంచితి-కానీ-రాముని సుందరి
అందము వినలే-కన్నుల కనవలె.

సుందరి సీత-కౌగిలి అందిన
త్రిలోక పూజ్యుడై-ఇంద్రుని మించును-
లక్ష్మీప్రదయగు లోకారాధ్య
మూడు లోకముల గెలిచిన అందము.

అందములోన ఎందున వినని
సుందరి-యౌవ్వన-సుచరిత్రను గని
నిన్నూ-ఆమెను పోల్చి చూచుకొని
ఆమెకు తగిన భర్తవు నీవని.

నీకా అన్నుల మిన్న తగునని
నేనా జవ్వని నెత్తుక తెచ్చి
నీకర్పించగ బోతిని అన్నా!
నా ముకు-చెవులు కోసెను తమ్ముడు.

స్వయముగ నీవే పోయి చూచిన
మన్మథునకు నువు దాసుడవగుదువు
సీతను-భార్యగ గైకొనదలచిన
ముందుకు నడువుము కుడికాలుంచి.

దండకవనిలో వారల జంపి
అనాథచేసి-ఆ అందమును
తోడి తెచ్చుకొని తేలుము సుఖముల
ఇపుడే లెమ్ము ఆలసించక.

రామునిచే బడి మడసిన వీరులు
ఖరాది అసురులపైన నీకు మరి
ప్రేమయున్నచో-దశరథ తనయుని
అతని సహాయుల చంపి రావలె.

నా మాటలవి నీకు రుచించిన
అసుర నాయకా! శీఘ్రమెబోయి
మల్లెసువాసన పోలు సుందరిని
అపహరించగ బయలుదేరుము.

నీ బలమెంతో తెలుసుకు - నీవు
బలవంతులతో పోరగపొమ్ము-
నే నుడివితిని నీ సుఖమునకై
మునుల విరోధీ! ముందుకుసాగుము."

॥శ్రీరఘురాముని॥

35 రావణాసురుడు రెండవమారు మారీచాశ్రమమునకు వెళ్ళుట

కొలువుతీరిన దశకంధరుడు
సోదరి పలుకులు-ములుకులు కాగా
గగుర్పాటుతో భయోత్పాతమున
సభ చాలించి-యోచన చేసి

నిర్ణయించుకొని, ఆ వెనువెంటనె
సారథి నొకనిని-తేరు తెమ్మన-
మనసగురీతిని పోగలిగినది
బంగరు రేకుతా శోభలీనునది

పిశాచ ముఖముల ఖరములు గల్గిన
రథమును-సారథి సిద్ధముచేయగ
వెల్లగొడుగు-వెలిచామరమ్ములు
కాంచన-కుండల ద్వయము మెరయగ

వైడూర్యమువలె మెరసెడివాడు
ఇరువది చేతుల పంక్తికంధరుడు
పది శిఖరముల కొండగ తోచుచు
విలువగు వలువల-తేరును ఎక్కెను-

మేఘమువలె గర్జించు తేరుతో
అంబుదమ్ము వలె ఆకాశమున
బయలుదేరెను-క్రూరకర్ముడు
మునుల విరోధి-రాక్షసరాజు.

చల్లని జలముల పవిత్ర కొలనుల
చక్కని ఫల-సుమ తరువులు నిండి
యాగవేదికలు గల ఆశ్రమములు
మద్ది-తాళముల-నారికేళముల

కదళీ-పోక వృక్షమ్ములతో
నాగ-గంధర్వ-గరుడ-కిన్నెరులు
మితాహారమున నుండెడి మునులు
కామము గెలిచిన మహానుభావులు.

వైఖానసులు-వాలఖిల్యులు
సిద్ధ-చారణులు-మాషులు నిండి
ఒప్పుమీరగ వెలిగెడి తీరము
సాగర తీరము చేరెను రాజు.

ఆటల-పాటల-అలంకారముల
సురస్త్రీ లెంతో శోభగ నుండగ
హంస-క్రౌంచుల-తియ్యని స్వరముల
మహిత గంధము-అగరుతరువులతొ.

ఇంపగు వాద్యము-సంగీతమ్ము
దివ్య విమానములున్న స్థలమును
తపోబలము గల మహిత మూర్తులను
త్రోవలొ గాంచెను రాక్షసజేడు.

మనోహరమ్మగు వనములు నిండి
ధనధాన్యములతొ మంగళకరమై
కరి-తురగములు-స్యందనమ్ములతొ
వెలిగెడి సంద్రపు తీరము గాంచెను.

ఆ ప్రదేశమున-నూరామడలు
విస్తరించిన-మఱ్ఱివృక్షము
'సుభద్ర'మనెడి పేరు గలిగినది-
పూర్వము-వినతాసూనుడు బలముగ

స్వర్గముకేగి సురతేబోవుచు
మార్గమధ్యమున ఆహారముగా
కరినొక దానిని - ఒక తాబేలును
గోళ్లతొ పట్టి-తరువును చేరి

తరువు శాఖపై వాలగనంత
ఫెళ్లున విరిగెను-అంతట ఖగపతి-
తరువుశాఖను వ్రేలాడుచును
తపముతొ నున్న వాలఖిల్యులకు

హాని జరుగును-అనెడి భయముతో
ముక్కుతొ తరువు శాఖను పట్టి
కాలిసందులో ఆహారముగొని
మునులను ప్రార్థన చేయగనంత.

తరువు శాఖను వదలిరి మునులు-
వైనతేయుడు అతి బలవంతుడు
సురనాయకుని గృహమును జొచ్చి
అమృతమ్మును హరించినాడు.

తాపసోత్తములు నిలచిన తరువు
వినతాసూనుని గుర్తుగ నిలచిన
సుభద్రమనియెడి వటవృక్షమును
పంక్తికంధరుడు గాంచి, సాగగా.

నిర్మలమైన స్థలము నందున
మితాహారమున తపమున నున్న
జింక చర్మము ధరించి యుండి
నార వస్త్రముల జటాధారియగు.

మారీచుడు-రాక్షస రాజును గాంచెను
లంకేశ్వరునకు పూజలు చేసి
అతి భక్తిగను ఆతిథ్యము నిడి
మరల వచ్చుటకు కారణ మడిగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

36 రావణుడు మారీచుని సాయము కోరుట

మారీచునితో పలికెను రాజు:
"తండ్రీ! సర్వము విశదపరచెద
ఆర్తుడనై-నిను చేరితినయ్యా!
నీవేగతి-ఇక విను వివరముగ.

నీచ క్షత్రియుడు-నీతి నెరుగడు
ఇంద్రియ జయము లేనటువంటి
కరుణాశూన్యుడు-అధర్మవర్తి
వివేకమసలే-లేనేలేదు.

నిశాచరేశ్వర! జనస్థానమున
నా సోదరులగు ఖర-దూషణులు
శూర్పణఖయును-రాక్షసబలములు
ధర్మాత్ములను హింసించుచును.

రాజనీతి మరి తెలియనివాడు
స్వధర్మమ్మును వదలినవాడు
భూతకోటికి-కీడొనరించెడి-
రాముడు-మానవమాత్రుడు వింటివ!

స్వేచ్ఛగ తిరుగుచు కోపము నిండి
ఆయుధములతో రామునిపై బడ
ఒంటిగ నిలచి వీరులందరిని
వింటి బలముతో త్రుంచెను వినుము.

నాతో పగయది లేకపోయినను
నా చెల్లెలిని-విరూప చేసెను
కావున నేను-రాముని భార్యను
అపహరించగా పోవుచుంటిని.

జనస్థానమున మునులందరికీ
అసురభయమును బాపెను వినుము
తండ్రిచె ఆతడు వెడలగొట్టబడి
సతితో-అడవుల తిరిగెడువాడు.

సౌందర్యములో ఎన్నిక యైన
సురస్త్రీ సమమగు-జానకినిపుడే
అపహరించగా సాగుచుంటిని
నీ సాయమది కోరుచుంటిని.

నీ తమ్ములును-నీవును-నాకు
అండగ నిలచిన-యుద్ధము నందు
సురలందరినీ తృణ ప్రాయముగా
పరిగణించి-మరి జయించగలను.

శౌర్యమునందు బలము నందున
ఉపాయమ్ముగా నడచుట యందు
మాయలు నేర్చిన ఘనుడవు నీవు
కావున వచ్చితి నింతదూరము.

ఏమిసాయము చేయుట అందువ-
బంగరు వన్నెతొ-చిత్రపు చుక్కల
వన్నెలీను ఒక జింకరూపుతో
రాముని ఆశ్రమతావుల తిరుగుము.

జింకను గాంచిన జానకి యంత
రామ-లక్ష్మణుల పంపును తెమ్మని-
ఒంటరి జానకి నంతట నేను
అపహరించెదను అతి తేలికగా

జంట బాసిన రామచంద్రుడు
జానకి తలపుల-వీరపుంగవుడు
కృశించిపోగా-వధించివేతును
తండ్రీ! తప్పదు సాయము చేయుము."

రావణు పలుకుల-రాముని వివరము
విని-మారీచుడు వణకిపోయెను
గుండె ఝల్లుమన-పెదవులు తడుపుచు
శవసమానుడై-నిలచిపోయెను.

రాముని శౌర్యము ఆమూలాగ్రము
తెలిసినవాడగు మారీచుడట
చేతులు రెండును జోడించి మరి
దశకంధరునితొ-పలికె భక్తితో.

॥శ్రీరఘురాముని॥

37 రావణునకు మారీచుని హితము

"లంకాధీశా ! ముఖప్రీతికయి
ముచ్చటలాడెడి వారుందురయా
మేలగు మాటలు-కటువుగ నున్నవి
చెప్పెడివారు దొరకుట కష్టము.

రామునితో పగ వలదని చెప్పితి
చపలచిత్తమున తిరిగి వచ్చితివి
అరాక్షసంబగు పుడమి యంతయు
పుడమి అల్లునితొ వైరమేలయా?

నీ ప్రాణములు నిలువున తీయగ
పుట్టెనొ ఏమో జనకనందిని-
ధరణీసుత-నా కెంతమాత్రము
కష్టము కలుగక చూడగవలెను.

కామచరితుడవు-నీ నడవడితో
క్రుంగిపోవదా లంకాపురము!
విచ్చలవిడిగా తిరిగెడి వర్తన
బంధులందరిని నాశము చేయదా?

నీచక్షత్రియుడు రాముడు కాడు
లోభికాదు మరి-కాదు కుత్సితుడు
తండ్రిచె నతడు వెడలగొట్టబడి
అడవి చేరెనన-సత్యదూరము.

తండ్రిని కైక వంచించినదని
విషయము తెలిసిన రామచంద్రుడు
సత్యవర్తిగా తండ్రిని చేయగ
కైక ప్రీతికై కానకు కదలెను.

మూర్తిగ నిలచిన ధర్మమె రాముడు
సత్యపరాక్రముడా రఘురాముడు
జగతికంతయు సురవిభుసాటి
మంచి మనసుగల మహిమాన్వితుడు.

సూర్యుని కాంతిని-హరించ శక్యమ?
అటులే-సీతను హరించ సాధ్యమ?
శరకీలలచే సురక్షితంబగు
భగభగమండెడి అగ్నియె ధనుసు.

భగభగ మండెడి-విల్లను-వక్త్రము
అస్త్రములన్న జ్వాలలు గలిగి
చాపమనియెడి పాశము దాల్చిన
సీతాపతియను యముని చెంతకు.

సుఖములు-రాజ్యము-నీ ప్రాణమ్ము
వదలి-చేరగ తలచకు నాయన!
జనకనందినిని అందిన రాముడు
అమిత విక్రముడు-అజేయుడయ్యా!

సింహవక్షమును పోలు వక్షముతో
నరసింహుడు రాముడు-రాక్షసరాజా!
సత్యశీలయై పతివ్రతయగు
పావని సీతను-హరించనెంచకు

ప్రాణముకన్నను మిన్నయె సీత
రాముని ప్రియసతి పరమపతివ్రత-
అవివేకముతో మోహమునిండి
అగ్నిశిఖలను అంటకు నాయన!

నీవు తలచిన కార్యమసాధ్యము-
రాముని కన్నుల కనబడినంతనె
ఆయుర్దాయము తీరిన దనుకొను
అంతవరకు నువు రానీయకయా !

నీ కోరికలు - రాజ్య భోగములు
సుఖములు - ప్రాణము - వీటన్నిటిలో
ఒక్కటి కూడా మిగలదు రాజా !
చక్కగపోయిక-లంకాపురము.

విభీషణాదులు ధర్మతత్పరులు
వారితో విషయము ఆలోచించుము
కీడు-మేలు మరి మదిలో నెంచి
మంచి కార్యమును చేయుము రాజా!

కదన రంగమున వీరవరేణ్యుని
ముందు నిలువగ మదిలో తలచకు
బుద్ధిగరపితిని - హద్దుమీరకు
విశదపరచెద రాముని ఘనత.''

॥శ్రీరఘురాముని॥

38 మారీచుడు స్వానుభవము చెప్పుట

"ఓ దశకంధర ! విను-వివరముగా
వేయి ఏనుగుల బలగర్వముతో
కొండవంటి ఘన శరీరమ్ముతో
మెరసెడి బంగరు కుండలమ్ములతొ

ఇనుపగుదియను చేత ధరించి
భూతకోటులు వ్యాకులపడునటు
మునుల మాంసమును మృష్టాన్నముగ
ఆరగించుచు - భూమిని తిరిగితి.

విశ్వామిత్రుడు విసిగిపోయెను
దశరథరాజును సాయము గోరెను
రాముని తనతో పంపగ నడిగెను
యజ్ఞరక్షణము చేయగవలెననె.

బాలుడు రాముడు పసివాడయ్యా!
పాపుల త్రుంచగ చాలడు మౌనీ!
ముందు నిలచెదను నా సేనలతో
అనుచు దశరథుడు-వేడెను మునిని.

అంతట మహఋషి పలికె రాజుతో
రాముడు గాక మరి యింకొకరికి
సాధ్యము గాదాదనుజుల త్రుంచగ
కావున పంపుము రామభద్రుననె.

మునితో రాముడు ముదముగ నడచెను
విల్లు ధరించి - జ్వాలను పోలి
పద్మపత్రముల పోలెడి కనులతొ
పులిగోళ్లున్న ఆభరణమ్ముల

శ్రీయుతమూర్తి - శ్రీరఘురాముడు
వింటిని మీటుచు వీరబాలకుడు
నెమలి కంఠము రంగును బోలిన
కోమలమూర్తి నడచెను మునితో.

భద్రమూర్తియె-యాగముగాచుచు
ముని ఆశ్రమమున ఉన్న వీరుని
లక్ష్యపెట్టక-ముందుకు సాగి
యాగవేదికను సమీపించగా

విను-దశకంధర! విల్లును తీసి
విడచెను శరమును-నాపై గురితో-
నూరు యోజన దూరమునున్న
సాగర గర్భమునందు పడితిని.

చంపక వదలిన కారణమ్మున
మూర్ఛిలిపడితిని పాదోధినట
పరుగిడి లంకను జొచ్చితి రావణ
గర్వము పరుగిడిపోయెను రాజా!

నాడు-రాముడు పసివాడయ్యా!
అస్త్ర-శస్త్రములు తెలియనివాడు
నేడు-రాముడు వయసులో నుండెను
రాడు-రామునకు సాటి ఎవ్వడును.

ఆటల-పాటల-ఆనందముతో
అందరొక్కటిగ బ్రతికెడి అసురుల
బంగరు హర్మ్యములందు సుఖముగా
మనెడి వారిని-యమపురికంపకు.

పాపుల చేరిన-పుణ్యవర్తనుడు
అనుభవించును ఆపదలన్నీ-
పాముతో-కొలనున ఉన్న చేపలు
చావక-బ్రతుకుట జరుగదు కాదా!

రాముని చేతిలో-చావక మిగిలిన
అసురులు-భార్యల వెంట నిడుకొని
ప్రాణ భీతితో పరుగిడి పోగా
లంక నాశనము చూతువు రాజా!

పరుని భార్యను తలచుట పాపము
ఓ సురవైరీ! నీ ప్రియసతులగు
పదివేల భార్యలతో-సుఖపడుమయ్యా!
మదిలో బాగుగ యోచన చేయుము.

నీ భార్యలతో భోగము లందుము
నీ వంశమునకు రక్షకుండవై
దీర్ఘకాలము బ్రతుక నెంచిన,
రామచంద్రునికి హాని చేయకు.

సీతను హరింప యోచన చేయకు
నీ క్షేమముకై చెప్పితి రాజా!
బలాత్కారముగ సీతను తెత్తువ
చత్తువు సత్యము-సబాంధవముగ."

॥శ్రీరఘురాముని॥

39 మారీచుని భయము రావణునకు తెలుపుట

"మరియొక విషయము, నూతనమైనది
వివరించెద-విను సావధానముగ-
బ్రతికిన నేను-దండకవనిలో
ఇద్దరు అసురుల సాయముతోను

వారిద్దరును జింక రూపమున
అనుసరించగ-బలగర్వముతో
పెద్దమేనితో-కోరలు మెరయ
విశాల వక్త్రము కలిగిన నేను.

తాపసోత్తముల కుటీరములలో
తీర్థము లందు-రచ్చ్రమాకుల
మునుల మాంసము తినుచు-మదించి
ఒడలు తెలియక-ఒక్క దినమున

తాపసి రూపము మితాహారమున
ప్రాణికోటికి రక్షకుడైన
రాముని చూచితి-సతి-సోదరులను
జూచితి వారని తెలియకపోయి

ముని దొరికెనని బలగర్వముతో
శృంగమ్ములతో పొడవగబోతిని
నన్ను గాంచెను రామచంద్రుడు
విసురుగ చాపము తీసి-అంతట

మూడు బాణములు విడిచెనప్పుడు
గరుత్మంతుడు సాగు సమయమున
వాయువుతో మరి ఉద్భవించెడి
ధ్వనివలె-శబ్దము వినవచ్చినది.

వజ్రము వంటి శరములు వదలెను
శరవేగము-మరి తెలియుట చేతను
పారిపోతిని-బ్రతికితి గానీ
చచ్చిరి-నాతో వచ్చిన యిద్దరు.

అదే మొదలుగా-మాంసము వదలి
యోగాభ్యాసము చేయుచు-నేను
మునివలె నుంటిని-రాముని దలచిన
మదిలో భయము తెలియదు నీకు

ఘనకోదండము-నారచీరలు
కృష్ణాజినమున రామచంద్రుడు
చెట్టు చెట్టున ఎల్లవేళల
పాశము దాల్చిన యమునిగ తోచును.

వేలవేలుగా రాములు కనబడి
రామమయముగా సర్వము కనబడు-
స్వప్నము నందు రాముడు కనబడ
భయపడి అరచెద-నిద్ర మరచెద.

రాముని భయము-రాముని చూచిన
కానీ-రాముని పేరే భయమగు
ఎంతని చెప్పెద-ఓ లంకేశ్వర!
'ర' శబ్దమది గుండెలు చీల్చును.

రత్నము-రథము-మొదలగునట్టి
'ర'-తో మొదలగు మాటలు వింటిన
రాముడు వచ్చెను అన్నటు తోచును
కలవర పడెదను-భయముతొ బ్రతికెద.

లంకాధీశా! నా మాటలు విను
రామచంద్రునితొ వైరము వలదు
లేదా-నీవేపోయి పోరుము
బంధునాశము-నిగ్రహించుము.

భువిలో బ్రతుకగ మనసు గలిగిన
చెప్పకు రాముని విషయము నీవు
చెప్పెద వినుము-తలపై కొచ్చెడి
సీతాపతి కథ మరచిపో యిక.

అసమాన బలమున - తేజోవంతుడు
అతి విక్రముడగు రామచంద్రుని
అసుర జనమ్ముల నంతము చేసెడి
అరిభయంకర మూర్తిగ జేయకు.

అడవిలొ ఒంటిగ బ్రతుకుచునున్న
దాశరథులతో ఏమి పనియని
చుప్పనాతి-అట చేరినదయ్యా!
ఖరాది వీరుల అంతము చూచెను.

రాముడు చేసిన అపరాధమ్ము
ఎట్టిదొ చెప్పుము? ఆలోచించుము
తప్పు మనది-మరి ఒప్పుకోయిక
హితులతొ-కీర్తితొ-చచ్చెదవనిలో."

॥శ్రీరఘురాముని॥

40 మారీచునిపై రావణుని కోపము

హితమును పలికిన మారీచుని గని
కోపము నందెను రాక్షసరాజు
మరణాసక్తుడు-వైరాగ్యముతో
ఔషధమ్మును సేవించడు గద!

"ఓరీ! నిన్ని కథలన్నిటినీ
చెప్పగ కోరిన దెవ్వరు-మూర్ఖా!
అల్పుడు-మనుజుడు-పాపాత్ముడగు
రామునితో-నే పోరగచాలన?

రాజుకు-నీవా నీతులు నేర్పుట
వదరితివీవు ఇచ్ఛవచ్చినటు
పడతి మాటలతో-హితులను వదలి
అడవుల బట్టుట ఘనమగు పనియా?

ఖరుని చంపినవ్యర్థమానవుని
ప్రియసతి సీతను హరించి తెచ్చెద-
చూచుచు నీవటు నిలిచియుండుము
నా నిశ్చయమది తిరుగులేనిది.

వాసవుడాదిగ సురలందరును
ఆపగ జాలరు-నా ప్రయత్నము
గుణ దోషములు అడిగినప్పుడు
చెప్పుట ధర్మము సచివులకెపుడు.

కార్యము-రాజు నుడివి నంతనే
సచివులు-కరములు ముడిచి భక్తిగా
మదిలో నున్నది-అతి వినయముగా
విన్నవించుటది ధర్మము-తెలియద?

మెత్తని మాటల-రాజుతో-సచివులు
చెప్పగ వలెనని తెలియదు నీకు!
శుభకరవాక్కుల-రాజుకు తగినటు
విన్నవించుటది మంత్రి ధర్మము

గౌరవహీనము అగు హితములవి
ఎంతటి శుభకరమైన వైనను
గౌరవమ్ముగల భూపతి ఎన్నడు
గౌరవించదని తెలియకపోయెను.

వాసవుమాదిరి విక్రమమ్మును
అగ్నితీక్షణము-శశివలె చల్లన
యమునికి దీటై దండనమందు
వరుణ ప్రసన్నత-రాజుకు వలయును.

కీడు-మేళ్లు మరి అడిగినదెవ్వరు
బుద్ధిహీనుడా! వదరుట ఇటులా
సాయము కోరితి-ధర్మము నెరుగవ?
నీవు చేయదగు పని నుడివెద విను.

వెండి చుక్కలతో-బంగరు మేనితో
జింక రూపుతో-సీత కెదురవ
రాముని పంపును నిన్ను తెమ్మని
అంతట-రాముని దూరము గొనిపో

దూరము నుండి చావు గొంతుకతో
రాముని కంఠ స్వరమును పోలి
హా సీతా! హా లక్ష్మణా! యని
బిగ్గరగా నువు అరచుట వలన

నమ్మిన సీత-తమ్ముని పంపును
వాసవుడంతట-పులోమునిదగు
శచిని హరించిన రీతిగ-నేను
సీతను హరించి సుఖము లందెదను.

మోసము చేత సీతను హరించి
యుద్ధ ప్రసక్తి లేకనె-నేను
అతి తొందరలో లంక కేగెదను
నే నుడివినటు-చేయకపోతివ

నిన్ను శీఘ్రమే చంపుదునిచటే
చేయక నీవు నిలచిపోయిన
బలవంతముగా చేయించెదను
రాజుకు బలముల తక్కువ ఏమి?

పోయిన-చచ్చుట సందేహమది
పోక పోయిన-చచ్చుట తథ్యము
తిరిగి నీవు మరి ఆలోచించుకు
నిర్ణయించుకో శీఘ్రమె ఇపుడు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

41 లంక నిలవదని మారీచుడు చెప్పుట

రావణు నిష్ఠుర వాక్యమ్ములు విని
కటువుగ పలికెను మారీచుడట:
"పుత్రులు-మిత్రులు-భృత్యులు-మంత్రుల
కూడిన-నీ కపకారము చేయగ.

నీచుడు ఎవడో-నీ విరోధియే
నీతో నిలిచి పోరగలేక
మృత్యు గహ్వరము నీకు చూపెను
మంచి పలుకుచు-ముంచును నిన్ను.

మంత్రులు లేరా హితము చెప్పుటకు!
తప్పని చెప్పి వారించుటకు
రాజును దిద్దని మంత్రులు-వారు
బ్రతికియున్నను మృతతుల్యులు గద!

గెలుపు-ధర్మములు గలుగు రాజుచే
కావున-రాజు రక్షితుడగును
క్రూరుడు-నీతిని వదలిన రాజు
రాజ్యపాలనము చేయుట ఎట్లు?

సచివులు క్రూరులు అయినచో యిక
రాజుతొ కూడి కూలిపోదురు
సారథి-తెలివిగ నడుపక పోయిన
రథము కూలును తురగమ్ములతో-

సాధువర్తనులు-మేకల మాదిరి
మంచి రాజుచే సుఖము లందవలె
రాజు-క్రూరుడు-దుష్టుడైనచో
నక్కల రక్షణ నున్న మేకలే.

నాకొరకై నే వంతనొందను-
మూర్ఖత్వముతో ధర్మము వదలి
నీ సైన్యముతో అన్యాయముగా
నాశనమగుదువు-అని నా వంత.

నన్ను వధించిన రామచంద్రుడు
నిన్ను వధించుట జరిగితీరును
శత్రువైనను-పరమ గుణాఢ్యుని
రామునిచేబడి మడయుట ధన్యత.

రాముని కంటబడిన వెంటనే
చచ్చినవాడను నేనగుదునయా!
రమణిని హరించ-మిగలదు లంక
రక్కసులెక్కడ-ఇక నేనెక్కడ?

లంకేశ్వర నీ మేలుకోరితి
కాలదన్నితివి నా పలుకులను
కాలము మీదకు వచ్చినవాడు
వినకోరడు-విను మంచిమాటలు."
॥శ్రీరఘురాముని॥

42 మారీచుడు మాయా మృగమగుట

రాక్షసతేనితో భయముతో పలికెను
"పోదము రమ్మ - లంకాధీశా
కోదండముతో - నిలచిన రాముని
చూచిన శత్రును-గెలువరెవ్వరును

యమదండముచే కొట్టబడితిమి
కావున-నెయ్యము చక్కగ కుదిరెను-
చేటు కాలము వచ్చుట చేతనె
చెడిన బుద్ధితో చెడిపోదువయా!

ముందుగ-నేను పోదును రావణ!
మేలు కలుగును" అని పలుకగను
ప్రేమతో లంకాధీశుడంతట
కౌగలించుకొనె-అట-మారీచుని

"భళిరా! పౌరుషవచనమ్ములతో
నిజమగు మారీచుడవే-యిపుడు
ఇంతకు ముందు-నిజముగ నీవు
అసలగు మారీచుడవు కాదయా!

రత్నభూషితము-దివ్యస్యందనము
త్వరగా ఎక్కుము పోదము ఇపుడే
సీతను-మోసము చేసి సాగుము
ఆపై కార్యము నే చేసెదను.

కొండలు-నదులు-వనములు దాటి
అరటి చెట్లతో విలసిల్లెడి-ఒక
ఆశ్రమమ్మును చూసి అంతట
కార్యారంభము చేయుము" అనగా

ఇంద్రనీలమణి కాంతితో కొమ్ములు
తెలుపు-నలుపుతో శోభిలు ముఖము
ఎఱ్ఱ కలువలు, తామర బోలు
తళుకులీనెడి వదనము గలిగి

ఇంద్ర నీలముల పోలెడి చెవులతో
కొంచెము ఎత్తగు మెడ భాగముతో
మొల్లలు-వెన్నెల-వజ్ర కాంతివలె
తెల్లగ మెరసే ఉదర భాగము.

తామరపూవుల కేసరమ్ములతో
పోలెడి పిపు-కలిగిన జింక
ఇప్పపూలవలె పార్శ్వము గలిగి
వైడూర్యమువలె గిట్టలున్నది

సన్నని పిక్కలు కలిగిన మృగము
ఇంద్రధనుసు వలె ఇంపగు రంగులు
తోకపైన మరి మెరయుచుండగా
మురిపెము పెంచే జింక నిలచెను.

శ్రేష్ఠమైన అపరంజి జింక అట
వనమున సొగసుగ తిరుగుచునంత
రాముని ఆశ్రమ తావులందున
సీత చూపుకై తిరుగ సాగెను.

ఆవలించునటు మెలికలు తిరుగును
మార్గము లందు బడలి వ్రాలును
తిరిగి ఛెంగుమని గెంతి-లేచును
మేని చుక్కలు తళతళ మెరయును.

గరిక కొరకును-గంతులేయును
చిగురులు త్రుంచును-పరుగులెత్తును
ఉలికిపడును మరి-వెనుకకు మరలును
తొందరగా అట జింకల చేరును.

పరుగిడి-జింకల గుంపుల జొరబడు
బంగరు జింకను వాసన జూచి
భయపడి-పరుగిడు జింకలన్నియు
దిక్కు-దిక్కులకు చెదరిపోవును.

జింకల చంపగ మనసు గలిగినను
సీత-తనను మరి చూడగవలెను-
కావున కనబడు జింకల త్రుంచక
గెంతెడి జింకను జానకి గాంచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

43 సీతాదేవి బంగరు జింకను కోరుట

రామచంద్రుని జీవితేశ్వరి
సుమబాల-అట సుమములు కోయుచు
అశోక-చూత లేత చిగురులతో
నిండిన వనిలో జింకను గాంచెను.

మనోహరముగా మెరయు దంతములు
మురిపించెడి వగు కన్నులు గలిగి
మరి మరి చూడగ మనసు గొలిపెడి
బంగరు జింక-కనబడె సీతకు.

జింకను గాంచి మురిసిపోయినది
ముదముగ భర్తను రమ్మని పిలచెను
ఆయుధమ్ముతో తిరుగుచునున్న
లక్ష్మణమూర్తిని రమ్మని పిలచెను.

లక్ష్మణమూర్తి జింకను గాంచి
పలికెను అపుడు-సందేహముతో
"అన్నా! విను-మారీచ రక్కసుడు
మాయతో మనుజుల తిను యత్నమిది.

మాయ రక్కసుడు-మనసగు జింకగ
తిరుగుచుండును-ఈ విధముగను
గంధర్వ నగరము అన్నటు-మిథ్య
నిజమగు జింక కానేకాదిది.

కనకకాంతి గల జింకను గంటిమ
వింటిమ మనము-వింత జింకను"
మాయ జింకయని లక్ష్మణుడనగా
ముదముగ సీత పతితో పలికెను:

"వల్లభా! యిది మక్కువ గొలుపుచు
మిక్కిలి ముదముగనున్నది స్వామీ!
సులభముగా మరి పట్టుము దీనిని
ఆడుకొనుటకు అభిలాషయగు

వనిలో-ఎలుగులు-చమరములెన్నో
కపులు-కిన్నెరములున్నవి-గంటిమి
వేటికి ఇంతటి మేనికాంతి మరి
కనరాకున్నది కన్నుల నిలచెను.

ఎన్నో జింకలు వనిలో గలవు
ఎన్నిక జింక ఇదియే స్వామీ!
ఉన్నది చల్లని చంద్రుని పోలి
నిన్నడిగితిని పట్టుకురమ్ము.

అందమునందిది అందదు దేనికి
చేసెడి శబ్దము సొగసుగ నున్నది
దేహకాంతి మరి ఎంతని నుడువుదు
జీవితేశ్వరా! మనసు దోచినది.

అసువులతో మరి పట్టుబడినచో
అంతఃపురమున భూషణమగును
అత్తలు-మరదులు-ఆనందింతురు
ఆలోచించుము-అరుదైనదిది.

అసువులు బాసి పట్టుబడినచో
అందమైనదగు-చర్మము ప్రియము
ఆసనమ్ముపై దీనిని పరచుకు
నీ సరసన-నే కూర్చొన కోరితి.

ఇది యది కావలెననెడి కోర్కెలతో
భర్తకు-వ్యథ కలిగించుట క్రూరము
మేని కాంతితో మనసు నిండినది
మురిపెము తీర్చగ కోరితి''ననగా.

బంగరు కాంతుల మెరయు రోమములు
రత్నకాంతుల వెలుగు కొమ్ములు
తారలు-సూర్యుని-కాంతుల చుక్కల
మెరసెడి జింకను రాముడు గాంచి

సీత కోరిక తెలిసినవాడై
జింకను పట్టగ మనసు గలిగిన
రామచంద్రుడు పలికె తమ్మునితో
"ధరణిజ కోరిక వింటివ లక్ష్మణ!

ఎన్నడు వినని అపురూపమిది
నందన వనమున-చైత్ర రథమున
ఉన్నటు వినలేదిట్టి మృగమును
కాంతులు నింగిని-తాకుచున్నవి.

మేఘము నుండి వెడలిన మెరుపుగ
నాలుక జ్వాలగ నోట వెలుగుచు
ఇంద్ర నీలములు ముత్యపు కాంతితో
మనసు హరించే మృగమిది సోదర!

వివిధ రత్నముల కాంతులు నిండి
స్వర్ణమయముగా వెలుగులు నిండి
ఎల్లరి మనసును హరించగలదు
బాల సీత - మరి కోరుట సహజమె.

వేటలో విశేష వస్తువులను మరి
ధరణీనాథులు పొందుచుందురు
జింక చర్మమున - నాతో కలసి
సీత-కూర్చొన కోరినదయ్యా!

నేలను నిలచిన బంగరు జింక
నింగిని-శశిలో వెలిగెడి జింక
రెండే మిక్కిలి మనోహరమ్ము
తక్కిన జింకలు లెక్కకు రావు.

మాయరూపుడగు దనుజుడయినచో
ముందుగ చంపుట యుక్తమైనది
తాటక తనయుడు మారీచుడిటు
మునులను తినినచొ వదలకూడదు.

ఈ ప్రదేశమున మోసము చేసిన
వాతాపిరక్కసుని జీర్ణము చేసుకు
అసురుని భయమును తీర్చె నగస్త్యుడు-
అటులే కపటుని కూల్చెద మిచట

వేటాడగను వెడలెద నేను
సీత రక్షణ నీపై నుంచితి
పదిలమ్ముగను రక్షణ చేయుము
మన ప్రయత్నములు-నిలచె నామెపై

రక్కసి మాయను ఉక్కడగింతును
నిజమగు జింక అయినచొ తెత్తును
చక్కని జింక చర్మము పైన
మక్కువ నిండెను చక్కని చుక్కకు.

ఒక్క పదునగు శరముతొ చంపి
జింక చర్మమును తెత్తును సోదర
అంతవరకును అతి శ్రద్ధగను
ఏకాగ్రతతో రక్షణ చేయుము.

అతి బలవంతుడు పక్షిరాజగు
వృద్ధ జటాయువు సాయపడగను
ప్రమాదమెంతయు కలుగనీయక
వ్రతముగ-సీత రక్షణ చేయుము.''

॥శ్రీరఘురాముని॥

44 శ్రీరాముడు మాయామృగమును వధించుట

మూడు వంకరలు గలిగిన విల్లు
బంగరు పిడిగల ఖడ్గము దాల్చి
అమ్ముల పొదులు-రెండు ధరించి
మాయ మృగముకై రాముడు నడచెను.

వింటితొ రాముడు కంట బడగనే
గుండెలు దడదడ కొట్టుకొనగను
మాయమయ్యెను బంగరు జింక
అంత దవ్వులో తిరిగి కనబడె.

పట్టగ - దగ్గర కనబడు జింక
పరుగిడు - గెంతును ఎంతో దూరము
పొదలో దూరును దొరకునట్టుగ
పచ్చిక మేయుచు కనబడు తిరిగి

బెదరు చూపుల చూపుల దోచును
ఎదురు వచ్చును దొరకునట్టుగ
భయముగ - బాణము వంక జూచును
బంగరుకాంతితొ వినోద పరచును.

వింత వింతల ఆటలాడును
రొప్పుచు-రోయుచు-బడలి నిలచును
పట్టుకొనగను - పరుగిడి పోవును
పచ్చికపైన పొర్లుచు కనబడు.

ఎంతో దూరము పరుగిడె జింక
మాయ జింకతో రాముడు పరుగిడె
అలసిన రాముడు - మనసు కలతబడి
నిలచె నొక్కతరు ఛాయలొ నంత.

జింకల గుంపులొ జొరబడె జింక
చేతికందునటు దగ్గరైనది
అందుకొనుటకై రాముడు నడువగ
చెంగున దూకి - పరుగిడి పోయెను.

విసిగిపోయెను రామచంద్రుడు
విడువక పరుగిడి - అలసిపోయెను
విడువను - దీనిని చంపెదననుచు
బ్రహ్మాస్త్రము సంధించి విడచెను.

సూర్యకాంతి గల బ్రహ్మాస్త్రమది
సూటిగ - అసురుని దేహము జొచ్చెను
మాయజింక అది మాయమయ్యెను
తాళప్రమాణపు అసురుడు పడెను.

ఆయుర్దాయము తీరిన అసురుడు
లక్ష్మణమూర్తిని - సీత పంపుటకు
రావణుకార్యము సుకరమగుటకు
అరచుచు - పుడమిని వ్రాలెను అంత.

'హా సీతా! హా లక్ష్మణా' యని
బిగ్గరగా నట అరచుచు అసురుడు
అసువులు వీడెను - పుడమిని వ్రాలెను
పుడమీసుతకు అరుపులు వినబడె.

బంగరు సొమ్ములు - భుజకీర్తులతో
పెద్ద కోరలతొ - భీకరరూపము
రక్తపు మడుగులొ పడియుండగను
చూచిన రాముని మది కలవరపడె

లక్ష్మణు పలుకులు మదిలో మెదలెను
జనక నందిని తలపులొ నిలచెను
'హా సీతా! హా లక్ష్మణా' యని
అరచుచు-చచ్చెను-భయపడిపోదురు'

సతి-సోదరులు మదిలో మెదలగ
భయముతొ మేను గగుర్పొడచెను
తమ్ముని మాటలు మరి మరి మెదలగ
ఆశ్రమ త్రోవలొ వడిగా సాగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

45 సీత లక్ష్మణుని కఠినోక్తులాడుట

దుఃఖము నిండిన భర్త కంఠమును
వినిన జానకి-కలవరపడెను
"అయ్యో లక్ష్మణ! ఇది విపరీతము
పతిదేవునకు ఆపద కలిగెన?

ఆక్రందనము వినవచ్చినది
వడిగా పొమ్ము-సాయము చేయగ
రాక్షస గుంపుల నడుమ-రఘుపతి
సింహ వలయమున-కోడెగ నిలచెనొ-

తమ్ముడు తోడగు ననుకొనుచుండును
అన్న రక్షణకు శీఘ్రమె పొ"మ్మన
అన్న ఆనతిని-మీరక తమ్ముడు
నిలచియుండుట-గాంచిన సీత

కోపము నిండి పలికెను తిరిగి
"అన్నకు-కష్టము కలిగినప్పుడు
సాయము చేయగ పోకపోతివి
నీకే హానిని-రఘుపతి చేసెను?

మిత్రుని వేషమునున్న శత్రువని
నిను నే తలతును-వంచకుడవు నువు
దుష్కామివి నువు-తెలిసితి బాగుగ
పాపపు మనసు కలిగినవాడవు.

ఆర్తనాదము వినబడినది కద!
నాపై మోహము కలిగిన నీవు
నన్ను గ్రహింపగ నెంచిన నీవు
కొంచెమైనను కదలకపోతివి.

అన్నకు-ఆపద కలిగినదని విని
ముందు కురుకును సుజనుడైనచో
అన్నకు-కీడు-నీకు సమ్మతము
కావున కదలక నిలచితి విచటే

అన్నపైన నీ స్నేహము సున్న
అమ్మ చెప్పిన మాటలు సున్న
అన్నకు ఇంక అపాయమైనచొ
నన్నిక రక్షణ చేయుట సున్న.

ఎంత చెప్పినా జంకద మనసు
నన్నేమని రక్షించెద వీవు?"
బెదరు జింకవలె కన్నులు గలిగిన
సీత ఏడ్చుచు కటువుగ పలికెను.

లక్ష్మణమూర్తి పలికె వినయముగ
"వదినా! వలదు-భయము నందగ
సురాసురులును-యక్షులు-మనుజులు
ఫణులు-పిశాచులు ఎంతటివారును

నీ మనోహరుడు రామచంద్రుని
ఎదిరి నిలువగ చాలరు తల్లీ!
ప్రాణము లెవరికి చేదగునమ్మా?
కావున-అనిలో రాముని తాకరు.

మూడు లోకములు ఒకటై నిలచియు
సురనాయకుడు-సురలందరును
ఒక్కుమ్మడిగా ఎదిరించినను
ఒక్క రాముడే చంపగలడు గద!

నీకు తగినటు పలుకుము నీవు
అజేయుడమ్మా-రామభద్రుడు
మాయ రక్కసుడు అరచియుండును
మారీచ రక్కసుని-ఆర్తనాదమగు.

అమ్మా! నమ్ముము - నాదు పలుకులు
మృగమును జంపి అన్న వచ్చును
ఎట్టి ఆపద కలుగదు తల్లీ!
గట్టి నమ్మకముతోడ - పలికితి.

నీ రక్షణగా నన్నిట నుంచెను
నిన్నిట - వంటరి చేసి పోదునా?
ఖరుడు చావగా అసురు లందరు
కుట్రలు పన్నుచు వేచియుండిరి."

లక్ష్మణు పలుకులు వినిన జానకి
కోపము నిండి క్రోధ నేత్రముల
సత్యము పలికెడి లక్ష్మణ మూర్తితొ
కఠినోక్తులను పలికెనంతట:

"దయాశూన్యుడవు-నయ వంచకుడవు
వంశము చెరచెడి అనార్యుడవుగా!
కావున-ఇటుల పలుకుచుంటివి
రాఘవు కీడు-నీకు సమ్మతము.

చిత్రము కాదిది నీ విటు నడచుట
జ్ఞాతులు ఇటులే-ప్రచ్ఛన్నముగ
కీడు చేయగ తలచుచుందురు
వింటివ! అటులే-నీవు మసలితివి.

నీకై నీవే వచ్చినాడవో -
కైక తనయుడే పంపెనొ - నిన్ను
మాయ వేషమున - మాతో వచ్చుట
మంచి మనసుతో కానే కాదు.

దుష్టులు మీరు దయాదూరులు
నా కొరకై మీ యోచన సాగదు
రాముని భార్యను కలలోనైనా
గైకొన శక్యమె ఎవరికైనను?

రాముని కొరకే-జీవితమయ్యా!
రాముడు లేనిచొ ప్రాణములుండవు
నీ ముందట - నే - అసువులు వీడెద"
అనుచు సీత అట కటువుగ పలుకగ

వినుటకు యోగ్యము కాని పలుకులు
విని-విజితేంద్రియుడెంతో కుమిలెను
మేను గగుర్పుతొ కరములు ముడిచి
పలికెను- "అమ్మా! దేవత నీవు

బదులు పలుకగా మనసు లేదిక
అనుచిత వాక్కులు గుండియ చీల్చెను.
అయినా-స్త్రీ లిటు పలుకుట-ఎంతయు-
వింత కాదు-మరి వదినా వింటివ!

పరుష భాషణము స్త్రీకి సహజము-
కఠిన మనస్కులు-చంచలమతులు
భేద కారిణులు-ధర్మము నెరుగరు
క్రూర మనస్కులు-ఇంతులు-వింటివ!

కాల్చిన ఇనుప చువ్వల మాదిరి
నీ పలుకులవి చెవిలో పడినవి
ఎంత మాత్రము సహించలేను
వనదేవతలవి సాక్షిగ వినవలె.

కోప స్వభావము కలిగిన దానవు.
పాపిష్ఠిదగు స్త్రీ జన్మమిల-
నన్ని విధముగ శంకించితివి
ఛీ! పో- పాపము నందితి నీవు.

రాముని కడకు పోయెద నిపుడే
నీకు స్వస్తి మరి జనక నందినీ!
వన దేవతలు-వదలక-నిన్ను
రక్షణ చేయగ నుండగ వలెను.

అపశకునములు తోచుచున్నవి
అన్నతొ కలసి తిరిగి వచ్చి మరి
అమ్మా-నిన్ను కాంతునొ లేదో"
అనుచు లక్ష్మణుడు పలుకగనంత

కనుల బాష్పముల సీత పలికెను:
"విషము మింగియో-నదిలో దూకియొ
ఉరి పోసుకునో-అగ్నిని బడియో
చచ్చెద కానీ-పరుని కందను."

గట్టిగ ఏడ్చెడి సీతాదేవిని
ఊరడించినను హెచ్చెను రోదన
సుమిత్ర సుతుడు-వదినను చూచుచు
మదిలో బాధతొ సాగెనంతట.

॥శ్రీరఘురాముని॥

46 సన్యాసి వేషమున రావణుడు వచ్చుట

లక్ష్మణమూర్తి వెడలగ నంతట
సందు దొరికెనని-లంకాధీశుడు
సన్యాసి వేషము-దాల్చి నిలచెను
సన్నని కాషాయాంబరమ్ముతో-

ఎడమ భుజమున త్రిదండమ్ముతో
చేత ఛత్రము కమండలువుతో
శిఖను ధరించి - పావు కోళ్ళతో
దశకంధరుడు బయలుదేరెను.

సూర్య-చంద్రులు వెడలగ-సంధ్యను-
ఆవరించుకొను-చీకటి తీరుగ
రోహిణి తారను-శని-అంగారక
గ్రహములు-తాకిన తీరుగ-నా యతి

జనకజకొరకై సాగుచుండగా
వాయువు భయపడి-మెదలక నిలచెను
చెట్ల ఆకులవి-కదలక నిలచెను
గోదావరి నది-నడిచె మెల్లగా-

పచ్చిక కప్పిన బావి తీరుగ
సాధు రూపమున సాగెను ధూర్తుడు-
పుణ్యవేషమున సాగిన - పాపి
రాముని సతిని - ఆశ్రమమున గనె.

నల్ల కలువలను పోలు కన్నులతొ
పచ్చని-పట్టు వస్త్రము దాల్చిన
సీతను చూచెను దుష్ట స్వభావుడు
చిత్రాతారను శని చేరినటు.

హస్తమునందు కమలము లేని
లక్ష్మిదేవిగ నున్న సీతను
దిక్కులు వెలిగే దేహకాంతితో
మెరుపు తీగవలెనున్న అతివయట

ఆశ్రమమందు ఉండుట గాంచెను-
మన్మథ శరములు తగిలె నసురునకు
మోసగాడట-వేద ఘోషతో
వినయము నిండి పలికెను సీతతొ:

"పచ్చని చీర కట్టిన పడతీ!
పసిమి బంగరు అందము నీది!
చంద్రుని పోలు ముఖము గలిగిన
తామరతీగను పోలెడి అబలా!

భూకాంతవ?-మరి కీర్తికాంతవా?
లక్ష్మీదేవివ?-రతీదేవివా?
ఆడ ఏనుగును పోలెడి నడకల
సురసుందరివా? మనసు దోచితివి.

మెరసే పలువరసున్నది నీకు
విశాలమైన కన్నులు నీవి
అంగ సౌష్ఠవము-అందవెవరికి
ఎవ్వతె వీవు? నిజము తెలుపుము.

పిడికిట నిమిడే సన్నని నడుము
అందమైన చిరునవ్వులు జల్లుచు
విలాసమ్మునకు సాగరమగుదువు
ఒంపు సొంపుల-ఇంపుగ నుంటివి.

ఏటి ప్రవాహము గట్టును కోయును
అటులే నా మది కరగిపోయినది
వయసు-అందము ఒలకపోయుచు
ఒంటరివైతివి-వెఱ్ఱి పుట్టును.

గృహమున కేగుము-వనమున-అసురులు
కామరూపమున తిరుగుచుందురు
శీఘ్రమె బొమ్మ-సౌధమ్ములలో
నీవుండుట యది అలంకారము.

కమలము వంటి కన్నులదానా!
ఎన్నిక మాలలు-ఎన్నిక విందులు
ఎన్నిక వలువలు-ఎన్నిక భర్త
నీకు తగునని-నే తలంచెద.

దేవకన్యవని నమ్మితి నేను
రుద్రకాంతవో-మరుత్పతివొ మరి
దేవ-కిన్నెరలు-రారీ వనికి
మానవభోజులు ఉందురిచ్చట

ఎక్కడిదానవు? నిక్కము చెప్పుము
ఒక్కతె వీవు ఉంటివదేల?
క్రూరప్రాణులు తిరిగెడి వనిలో
భయము లేక నువ్వుంటివి ఎటుల?

మదపుటేనుగుల గుంపులు తిరుగును
మది భయపడక నిలచితివిచట
మదిరేక్షణ-నువు ఎవ్వరిదానవు?
మది తెలియగను వివరించు" మన

విప్రవేషపు కపటుని-తెలియక
మాయ సన్యాసిని తెలియని జానకి
యతులకు తగినటు పూజలు చేయగ
దర్భాసనమును-చూపించెనట.

కాషాయాంబరధారుని కంతట
అర్ఘ్య-పాద్యములు-సమకూర్చినది
ఉత్తమ ఫలములు-ఆహారము నిడి
ఆరగించమని పలికె వినయముగ

అతిథి పూజలో అతివయుండగా
అందము-తినుచునుండె నసురుడు
అంతము కోరి తెచ్చుకొనుటకై
ఆమెను హరింప నిశ్చయించుకొనె.

మాయ మృగమును వేటాడుటకై
వెడలిన సోదరు లిద్దరి కొరకై
నలువంకలకు జానకి చూడగ
కనబడె వనము-భయముతొ వణకెను.
॥శ్రీరఘురాముని॥

47 సీత మాయ సన్యాసిని దూషించుట

తన్ను హరింపగ వేషము దాల్చిన
దానవనాథుని ప్రశ్నను వినిన
జానకి-అతిథుల సేవలు తెలిసిన
సన్నుతశీల-మదిలో తలచెను.

విప్రవేషమున వచ్చిన అతిథి-
నిజము నుడువనిచొ శపించుననుకొనె
ముహూర్తమాత్రము సందియ మొదవెను-
పలికెను సీత-వివరము తెలుపుచు:

"మిథిలాధీశుడు-మహాత్ముడైన
జనకుని తనయను-సీతని పిలతురు
శ్రీరఘురాముని సతిని నేనయా!
పదిరెండేడులు సుఖముగ నుంటిమి.

మామగారు-తన మంత్రుల పిలచి
యోచనచేసి రామచంద్రునకు
పట్టము కట్టగ సందడి చేయగ
మురిపెపు భార్య కైక అంతట

కోరిక తీర్చెదనన్న ప్రమాణము
ముందుగ గైకొని-రెండు వరములవి
నా పతి వనముల పోవు వరమును
తన తనయునకు రాజ్యము కోరెను.

రాముని-రాజుగ చేసినచో మరి
నీరూ, తిండి-ముట్టను, బ్రతుకను
అనుచు-పట్టుతో నున్నది కైక
పతి మాటలు మరి వినకపోయినది.

యుద్ధమునందు ఎదురే తెలియని
పతి-వయసప్పుడు ఇరువదియైదు-
నా ప్రాయమ్ము పదునెనిమిదయా!
అడవుల బడితిమి గుణశీలీ! విను.

రామ నామముతొ ప్రసిద్ధికెక్కిన
సత్యవంతుడు-సద్గుణయుతుడు
విశాలనేత్రుడు-ఆజానుబాహుడు
భూతకోటులకు మేలొనరించే

రామచంద్రునికి - దశరథరాజు
పట్టము కట్టుట నిలిపి వేసెను
వరములు తీర్చగ కోరిన భార్య-
కైక అంతట పలికె రామునితో

'తండ్రి ఆనతిని తల దాల్చుమయా!
పదునాల్గేండ్లు వనమున కేగుము-
భరత కుమారుని రాజును చేయుము
సత్యవర్తిగా తండ్రిని చేయుము.'

నిశ్చలవ్రతుడు-సత్యసంధుడు
కైక మాటలకు ఎదురుచెప్పక
కదలె కానలకు - నా పతిదేవుడు
సత్యసంధునిగ తండ్రిని నిలపగ.

ఇచ్చుటెగాని గైకొనుటెరుగడు
సత్యమెగాని అసత్య మెరుగడు
రామచంద్రుని వ్రతములు అవ్వి
నిలుపును నిరతము-బ్రహ్మతేజ! విను.

లక్ష్మణమూర్తి - రాముని తమ్ముడు
సవతి తల్లియగు సుమిత్ర తనయుడు
ధర్మాత్ముడును - శత్రువిజేత
మాకు రక్షణగ వచ్చెను వీరుడు.

కైక వరములతొ కానలయందు
తిరుగుచుంటిమి ముగ్గురమిటుల
తాళుము-ఇపుడే భర్త వచ్చును
వన భోజనము వెంట తెచ్చును.

భూసుర! నీదు నామము ఏమి?
గోత్రము ఏమి? తెలియ బరచుము
ఒంటరివై నువు దండక వనిలో
తిరుగుట ఏల? తీరుగ తెలుపుము."

అంతట సీతతొ దుష్టుడు పలికెను:
"ఎవ్వని పేరు విని నంతటనే
మనుజులె గాక సురాసురులును
గడగడ లాడెద రట్టి వాడను

అసురనాథుడను - రావణుండను
నీకు క్షేమమగు అబలా వినుము
నిను గంటిని - మరి నా భార్యలపై
మనసు కలుగదో మదిరేక్షణ విను.

ఎందరొ సుందర స్త్రీల హరించితి
అందరికీవు రాణి వగుదువు
సంద్ర మధ్యమున గిరిపై నున్న
లంకలొ గలదు - సుందర గృహము.

బంగరు మేడల - నందన వనముల
సౌధవీథుల - విలాస స్థలముల
విహరించుటకు మనసు గలుగును
భీకర కాననమెటుల రుచించును?

నా సతివైనచొ - భూషిత సతులు
ఐదువేలు - నీ సేవలు చేతురు
ఉత్తమ వంశము నందు బుట్టిన
అతివలు శ్రద్ధా భక్తితొ కొలతురు."

రావణు పలుకులు వినిన జానకి
కోపము నిండి - పరుషముగాను
పలికెను రాక్షస రాజుతొ నంత:
"నా పతి వివరము తెలియదు నీకు

గిరివలె చెదరక నిలచు నాతడు
సంద్రమువలె గంభీరుడాతడు
నా హృదయేశుడు రామచంద్రుడు-
రాముని అడుగుల నడతును నేను.

పూజ్య గుణములకు నిలచిన మూర్తి
సత్య వ్రతము చేపట్టిన వీరుడు
భూమిని నిండిన కీర్తివంతుడు
రాముని సతిని - రాక్షస రాజా!

సుక్షత్రియుడు శ్రీరఘురాముడు
పూర్ణపురుషుడు - పురుషోత్తముడు
విజితేంద్రియుడు-కీర్తికి నిలయము
రారాజే - నా జీవము రఘుపతి.

నక్కమాదిరి - వంచకుడవు నువు
ఆడు సింహమును అందగ శక్యమ?
సూర్యతేజమును గ్రహించ సాధ్యమ?
రామచంద్రుని హృదయేశ్వరిని.

రాముని ఆత్మగ నుండెడి సతితో
మందభాగ్యుడా! వదరితి వటుల
మరణ సమయమాసన్న మాయెనా?
కనక తరువులను కాంతువు ఇపుడే

ఆకలిగొన్న హరి దంతములు
మిన్నాగు కోరలు పెరకునట్టుగ
మందరగిరి నరచేత నిమిడ్చెడి
యోచన అగును - నన్ను హరించుట.

హాలాహలమును ద్రావి మనుటగ-
సూదితొ కన్నులు గోకి కొనుటగ-
బండ గట్టుకొని - వారిధి బడుటగ-
అట్టి అపాయము నన్ను హరించుట.

ఉక్కుశూలము పైన గంతులుగ-
అగ్ని శిఖలను - ఒడిగట్టుటగ
నాలుకతో మరి కత్తిని నాకుట
అట్టిది వినుము - నన్ను హరించుట

రవి-చంద్రులను చేత బట్టుట
ఎట్టిదొ - అటులే యుద్ధము నందు
భయంకరమ్మగు శరములు గలిగిన
రామచంద్రుని సతిని హరించుట.

సింహమెక్కడ? నక్కఎక్కడ?
పాదోధికి చాలున పిల్లకాలువ?
ఖగరా జెక్కడ? కాకి ఎక్కడ?
ఏనుగునకు మరి చాలున-ఎలుక?

శ్రీగంధముతో చాలున బురద?
నెమలి ఎక్కడ? - నీటి కాకివి
శ్రేష్ఠమైన సుర సాటి వచ్చునే
పులిసిపోయిన కడుగు నీళ్ళవి

కనకమ్మునకు-సీసమ్మునకు
రాజహంసకు-గద్దకు గల-ఆ
భేదమె గలదు సుగుణమూర్తి యగు
రామచంద్రునికి-నీకును రాక్షస!

ఈగను కలిపి ఆజ్యము త్రాగిన
ఉదరము నుండక వాంతి చేయును
అటులే-రాముని రక్షణ నున్న
నన్ను హరించుట అసాధ్యమైనది."

దృఢచిత్తముతో-కఠినముగాను
సీత పలికి-అట హోరు గాలికి
కదలునట్టిదగు కదళీతరువన
వణకుచు భయముతొ నిండిపోయెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

48 రావణుని వాచాలత్వము

విశాల ఫాలము-భృకుటిని ముడిచి
కోపము నిండి కఠిన వాక్కులతొ
సురవైరి-అట-సీతతో పలికెను:
"నన్నెవ్వనిగా తలంచుచుంటివి?

శంకరు మిత్రుడు కుబేరునకును
సోదరుడను నే-వింటివ తీరుగ
దశశిరములు గల రావణుడను-నే
సార్థకనాముడ-లంకాధీశుడ.

గరుడ-గంధర్వులు-పన్నగులందరు
మృత్యువుగా నను చూచి-పరుగిడు
కుబేరుడంతటి సంపద నంతను
విడిచి-చేరె విను కైలాసమ్మును.

మనసగు రీతిని పొగలిగినదగు
పుష్పకమ్మును హరించినాను
సురనాయకుడు-సురలందరును
పదములు వణకి పరుగిడిపోదురు.

సూర్యుడు-చల్లని చంద్రుడు అగును
వాయువు వీచును మెల్లగ వినుము
నే నిలచినచో-ఆకులు కదలవు
భయమున-మెల్లగ సాగును నదులు.

క్రూరులు భీకర రక్కసు లుండి
బంగరు సౌధములుండిన నగరము
మణితోరణములు-రథ-గజాశ్వముల
సంపద కాపుర మా లంకాపురి

సంద్ర మధ్యమున ఇంద్రుని పురముగ
మంగళవాద్య శోభలు నిండగ
ఎల్లవేళల సుమ-ఫల భరితము
నందన వనమును మించిన వనములు.

కోమలాంగి! నువు-కాననమందు
చూచి అలసిన కన్నులతోను
సుందరమగు నా లంకాపురము
చూతువు రమ్మ-సుందరనయనా!

నాతో సంతోషముతో-నీవు
మంగళకరముగ లంకలొ నున్నచొ
మనుజుల నింక మదిలో తలచవు
మనుజ సుఖములే తెలియును నీకు

లంకలొ-నీవు-మనుజ సుఖములతొ
సుర భోగములు అనుభవింతువు
భాగ్యహీనుని-అల్పుని-రాముని
మరతువు-మదిలో తలచవు ముదిలా!

రాజ్యము పొందగ బలమది లేక
బలహీనుండై అడవుల బట్టెను
రాజ్యభ్రష్టుడు - అల్పాయుష్కుడు
మునివలె నడచును-ఇడుముల బెట్టును

ఎంతటి కఠిన మనస్కుడవు నీవు!
మన్మథు శరములు తగిలిన నన్ను
రాక్షస ప్రభువును-లక్ష్య పెట్టవు
అవమానముగా పలుకుచుంటివి.

ఊర్వశి-మున్ను పురూరవుని మరి
కాలితో తన్ని-వ్యథ నొందినటు
నను కాదని-నువు వ్యథ నొందెదవు
రాముడు సాటియె నా గోటికిని?

నీ అదృష్టము ఫలించ-వచ్చితి
నన్ను కాదని కాలదన్నకు"
అనగా సీత క్రోధము నిండి
పరుష భాషణల పలికె నసురునితో:

"యక్ష-గుహ్యకుల నాథుండైన
భ్రాతవంద్యుడగు కుబేరు సోదర!
ఇంద్రియ జయము లేనివాడవు
ఎంతటి పాపము చేయనెంచితివి.

అసురులందరు చత్తురు నీకై
ఇంద్రుని సతిని శచిని హరించియు-
బ్రతుకునేమొ మరి-రాముని భార్యను
హరించి-బ్రతుకుట అసాధ్యము సుమా!

దుష్ట చిత్తుడా! భ్రష్ట శీలుడా!
నీచవాక్యములు పలికిన నీకు
మోక్షము లేదు సుధ త్రాగినను
రాముని కాంతను మదిలో తలచకు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

49 సీతాపహరణము

సీత పలుకులు వినిన రావణుడు
కోపము నిండి పలికె దురుసుగ:
"వివేకహీనా! విక్రమమ్ము విను"
అనుచు భుజములు చరచుకొనుచును

"నింగిని నిలచి-రెండు చేతులతో
పుడమిని పైకి లేవనెత్తనా?
మృత్యుదేవత మొరపెట్టునటు
యుద్ధమునందు మోదివిడతునా!

హిమగిరి చీల్తున-భుజ బలమ్ముతో
సూర్యుని-నేలకు రాల్చివేతునా
సంద్రము నీటిని త్రాగివేతునా
సరసమ్ముగ-నే పలికిన వినవా?

కోరిన రూపము దాల్చగ నేర్తును
సుఖముల నిత్తును-మరునికి చాలుదు
నా నిజరూపము చూడుము" అనుచు
భీతిగొలుపగ రూపము జూపెను.

పది తలలున్న నల్లని మేఘము
లయకాలములో సూర్యాగ్నులవలె
వెలిగెడి బంగరు కుండలమ్ములతో
విల్లు-బాణముల - యమునితో సమమగు

ఎఱ్ఱని వలువలు దాల్చినవాడై
ఎఱ్ఱని కన్నులు మండుచుండగా
సూర్య తేజసమమైన - వేడితో
కఠినముగా నట సీతతో పలికెను:

"వినుమా సీతా! తగిన భర్తను
ప్రసిద్ధిగాంచిన పతిని చేరుము
నీ క్ప్రియమును ఎన్నడు చేయను
మనుజుని వదలి దనుజుని చేరుము.

మెచ్చెడి మోహమ? ఎన్నిక గుణముల?
ముదిత మాటపై రాజ్యము వదలి
భీకరాటవిని పడిన వాడుగద
వివేకియని - నీ వనుకోవలదు"

అనుచు కఠినముగ పలుకుచు దుష్టుడు
కామ వివశుడై-జనక నందినిని
తల్లి రోహిణిని-బుధుడందినటు
అందుకొనెను-తన అంతము కొరకై.

ఎడమ పిడికిట శిరోజములగొని
కుడి హస్తముపై-అబలను త్రోసుకు-
మాయ రథము-అట వచ్చి నిలువగా
సీతను హరించి రథమును జేరెను.

తీక్షణమ్ముగా మెరయు కోరలతో
యమునితో సముడగు అసురుని జూచి
వన దేవతలు భయపడి పోయిరి
అడవుల బడిరి పరుగు లెత్తిరి.

నింగిని - తేరు సాగుచుండగా
సీత ఏడ్చెను భయ విహ్వలయై
పిచ్చిదానివలె ఏడ్చెను సీత
రామలక్ష్మణుల తలచి ఏడ్చెను.

"అయ్యో లక్ష్మణ! సేవాతత్పర!
నన్ని అసురుడు దొంగతనముగా
ఎత్తుకు పోవుచు నుండెను నింగిని
భుజబలతేజా! కనబడలేదా?

సుఖము-ధనము-జీవితమ్మును
ఆశ్రితులందరి కొరకై నిడెదవు
ఆశ్రితురాలను ఓ రఘురామా!
అధర్మమిదిగో కనబడలేదా!

దుష్ట శిక్షకుడవయ్యా - దేవా!
ఈ విధి అసురుడు హరించినాడు
వీడు రావణుడు-వీని ఆగడము
అణచవు ఏల? అనాథవత్సల!

ఓరీ పాపీ - రావణ వినుము
పాపఫల మిది ఫలించి తీరును
పైరు - పంటకు వచ్చిన రీతిగ
ఫలించు పాపము సమయములోన.

చేటుకాలము దాపురించినది
పాపకార్యమును ఆచరించితివి
నీకు మృత్యువే - శ్రీరఘురాముడు
ప్రాణము పోయెడి కష్టము కలుగును.

ధర్మశీలుని సతి అపహరణతొ
కోరిక తీరిన కైక - పురములో
సుఖముగ నుండును ఓ రఘురామా!
అధముని అంతము చూడుము స్వామీ!

ఫలసుమ తరువులు-తల్లుల్లారా-
అడవిలొ నున్న తీగల్లారా -
రామునితో మరి దయతో చెప్పుడు
రావణుండు నను గొని పోయెనని

నింగిని తిరిగే ప్రాణుల్లారా-
మాల్యవంతగిరి పర్వత రాజమ-
నా రామునితో అందరు చెప్పుడు
దేవ విరోధి హరించె నన్నని.

వనిలో నున్న దేవతలారా -
దండకవనిలో పక్షుల్లారా -
మృగ నాయకులు మీ రందరును
నా పతికిపుడే తెలుపుడు సర్వము.

ఓ గిరులారా! దయతో మీరు
నాకీ సాయము చేసినంతనే
యమ-సురలోకము లైనను కూడ
గెలచి-నన్ను శ్రీరాముడు చేకొను."

అని విలపించు సీతాదేవికి
పెద్ద చెట్టుపై నున్న జటాయువు
కనుపించగనే-శోకము పెరిగెను
పెద్దగ అరచి పులుగుతొ చెప్పెను.

"అయ్యో! తండ్రీ-అబలను నన్ను
ఒంటిగ నుండగ-ఈ పాపాత్ముడు
హరించి-నింగిని గొనిపోచుండెను
అసాధ్యుడయ్యా! గెలువగ నీకు.

కావున తండ్రీ! పక్షికులోత్తమ
పరుగున పోయి-దాశరథులకు
వివరించుమయా దారుణ వార్తను
దీనురాలిపై దయ జూడుమయా!"
॥శ్రీరఘురాముని॥

50 జటాయువు రావణు నెదిరించుట

సీతాదేవి - ఆర్తనాదమును
కునుకుచు నున్న పక్షిరాజు వినె
నింగిని-అసురుడు కనబడినవాడు
పావని సీత - కనబడె నంతట

ఎదురు నిలచెను రాక్షస రాజుకు
పలికెను- "నన్ను జటాయువందురు
ధర్మము-సత్యము-దాస్య ధర్మముల
విశేష బలుడను-వినుమో అసురుడ.

ఇంద్ర! - వరుణులతో సరిరా-రాముడు
జగతికి హితము చేయును రాముడు
భూతకోటికి-ప్రభువే రాముడు
దేవ విరోధీ! ధర్మము తప్పకు.

జగన్నాథుని జీవితేశ్వరి
జగన్మాతగా ప్రసిద్ధి కెక్కిన
సీతను-హరించ చెల్లున నీకు?
ధర్మము నెరిగిన ప్రభువిటు చేయున?

భార్య రక్షణము ముఖ్యమైనది
పరస్త్రీహరణము పరమ నీచము
ఆలిని-మగడు రక్షించునటు
అన్యుని సతిని-గౌరవించవలె.

పులస్త్యు మనుమడ! ధర్మ నిరతులై-
శాస్త్ర నిషిద్ధము చేయరు రాజులు
పురుషార్థములు ఆచరించుటకు
నిధివలె నిలచును భూమీనాథుడు.

పాపస్వభావుడ-చపలుడవీవు
నీకీ రాజ్యము ఎటుల లభించెర!
పాపికి-స్వర్గము దొరికినట్టుగా
దొరికెర నీకు-సజ్జన శాత్రవ!

పుట్టుక గుణములు-పోవును కట్టెల-
దుష్టుని మనసుకు-నీతులు పట్టున
నీ వైరమునకు కారణమేది?
కయ్యాని కిటు కాలు దువ్వితివి?

దాశరథులు నీకేవిధమైన
హాని-ముందుగా తలంచలేదు
ఖరుడు చచ్చె-నీ సోదరి వల్లనె-
కారణ మేమీ దుష్కార్యమునకు.

వలదు రావణా! సీతాపహరణము-
వృత్రుని-ఇంద్రుడు త్రుంచినట్టుగా
వీరపుంగవుడు చూపులతోనే
దహించు నిన్ను-వింటివ తీరుగ

కాలనాగును కొంగున కట్టుకు
కాలపాశమును మెడకు తగుల్చుకు
తెలియక పోతివి-రాగల కీడు
రాముని కీడు-లేనేలేరు.

తగిన బరువునే మోయగవలెరా-
తినదగు తిండియె తినవలయునురా-
యశము-దానము తొలగి పోయెడి
పనులు చేయరు మతిమంతు లిల

అరువది వేల వత్సరమ్ములు
రాజ్యము నేలి-ముదుసలి నైతిని-
దృఢమగు వాడవు-వయసులో నుంటివి
శర-చాపములు-తేరును గలవు

అయినా-సుఖముగ నిను బోనియ్యను
వేదార్థమును-తర్కయుక్తులతో
తేలిక పరచుట సాధ్యము గాదు
కావున నిలబడు-పోరుము నాతో

శూరులు-దూరము కాగా చూచి
పిరికివి-అబలను హరించినావు
పారిపోవగ నెంచు చుంటివి
దూరము కావుర మిత్తికి నీవు

ముదుసలి అనుచు చులకన చేయకు
ముందుకు నిన్ను పోనీయనురా!
ముదిత-రాముని ప్రాణము వినరా!
మడయుటకైనా సిద్ధము-పోరుము.

పో బోకుర ఓ పంక్తి కంధర!
తొడిమ నుండి-మరి పండు రాల్చినటు
తేరు నుండి నిను ధరణికి త్రోసెద
నన్ను దాటుకొని పోగలవాడవ!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

51 జటాయువు నేలకూలుట

జటాయు వటుల పలుకు చుండగా
రావణు కన్నుల నిప్పులు రాలెను
పోరగ తాకిరి-వీరు లిద్దరు
ఘన మేఘముల తీరుగ తోచిరి.

మరియొక చాపము ధరించి అసురుడు
శరవర్షము కురిపించగ నంత
గూటిలో నున్న పక్షి తీరుగ
నిలచిపోయెను జటాయు వపుడు

మాల్యవంత గిరు లన్నటు తలపడి
పోరగ సాగిరి-రావణు డంతట
కుప్పలు-కుప్పలు శరములు విడచెను
ముక్కుతో-గోళ్లతొ రాల్చెను పులుగు.

రెక్కలతో ఆ శరముల త్రోసి
రావణు కవచము, ధనుసును త్రుంచి
రథముకు పూన్చిన ఖరముల చంపి
తేరును కూల్చెను నేలమీదకు.

రావణు దేహము గోళ్లతొ చీరెను
అంతట-అసురుడు యమదండములగు
శరములు విడచెను చచ్చితి వనుచు
జటాయు వంతట లెక్కబెట్టక

వెల్లగొడుగును విరిచివేసెను
రథసారథిని అంతము చేయగ
సీతాదేవిని-చేత బట్టుకొని
నేలబడెను ఆ లంకాధీశుడు.

కన్నీరొలికెడి సీతను గాంచి
మనసు తపించిన-పక్షి రాజట
ముందుకు దూకి-రావణాసురుని
చాపము త్రుంచెను-నడిమికి రెండుగ

విరిగిన ధనుసు-విరిగిన తేరు
కలిగిన దశముఖు గాంచి-నింగిని
జటాయునంతట స్తోత్రము జేసిరి
ఆనందించిరి మనసునిండుగా.

బడలిన పక్షి చేయునదేమని
తిరిగి అసురుడు నింగి కెగిరెను
అంతట పులుగు-అడ్డము నిలిచి
పలికెను- "అసురుడ! నిశ్చయమిది విను

వజ్రతుల్యమగు శరములు గలిగిన
రాముని సతిని-అపహరించుట
రాక్షస కులమది సమూలమ్ముగ
హరించిపోవుట కొరకేను సుమా !

మిత్రులు-బంధులు-పుత్రులతోను
సచివులు-సైన్యము-మనుమలతోను
విషము-నీటివలె త్రాగుచుంటివి
వివేక హీనుడవగుదువు రావణ!

యమపాశమది గట్టిగ బిగిసెను
ఎరతో-గేలము మింగెడి చేపను
పోలియున్నది-నీ కృత్య మది
రాముని సరి మరి ఎవ్వరురా అని

కోపము నిండి-నిలచిన రాముని
కోదండముతో అసురులంతమగు
చెడిపోవద్దుర-వద్దుర-వద్దు
వలదని చెప్పితి-వినరా రావణ!

పోరగ లేక పిరికిపందవై
హరించి-పరుగున పోవు చుంటివి
శూరుని విధమిది కానేకాదు
చోరుడవని-నిను లోకు లాడెదరు.

శూరుడవగుచో తాళుము కొంచెము-
రాముడు త్రుంచును-నీ శిరములను
పరమేశ్వరుడైనా పాపఫలమును
అనుభవించక తప్పదు వినరా!"

హితము-నీతిని పలుకుచు పులుగు
వీపున వ్రాలి గోళ్లతో చీరుచు
అంకుశమ్ముతో కరిని పొడిచినటు
పొడవ సాగెను రాక్షస రాజును.

జటాయు వంతట రావణాసురుని
శిరోజములను పట్టి పెఱుకగా
కోపము పెరిగిన పంక్తికంధరుడు
వామ హస్తమున సీతను బట్టుకు

పక్షి రాజును బలముగ కొట్టగ
దెబ్బ తప్పుకొని పులుగు శ్రేష్ఠుడు
ఒడుపుగ రావణు వామహస్తములు
త్రుంచివేయగా తిరిగి పుట్టినవి.

కరములు త్రుంచగ-రోషము పెరిగి
జనకజ నచట దింపి-అసురుడు
భీకరమైన పోరు సలిపెను.
పక్షిరాజు తను పోరెను శక్తితో

రాక్షసరాజు ఖడ్గముతోను
పక్షిరాజు పక్షమ్ములు నరికెను
కాళ్లు నరికెను-కూలెను పులుగు
కొన ఊపిరితో నేలను బడెను.

గొంతులో ప్రాణము గుటగుట లాడగ
నేలనుబడిన పులుగును గాంచి
విలపించినది సీతాదేవి
బంధువు మాదిరి దుఃఖించినది.

నల్లని మేఘము పోలినవాడు
తెల్లని వక్షము మెరయుచుండగా
పక్షిరాజట ఆశ్రమ తావుల
నేల కూలగా-వగచెను సీత.

॥శ్రీరఘురామ॥

52 సీతాదేవి దుఃఖించుట

కంఠములోన నిలచిన అసువుల
నేలనుబడిన పులుగును గాంచి
సీతాదేవి కడు దుఃఖించెను
ఆపద సూచన అగపడజొచ్చెను.

"పక్షులు-మృగములు అపశకునమ్ము
తోచునట్టుగా సాగుట కంటివ
రామా! నీవు రాకపోవుటచె
నా పాపమది అల్పము కాదులె.

రామా! రమ్ము రక్షింపుమయా
లక్ష్మణమూర్తీ, కాపాడుమయా!
భూమీసుతను కావగరండి"
అని బిగ్గరగా విలపించినది.

ఆడివాన్నై కన్నీరు కురియగ
విలపించినది ఆ కుసుమలత
సీతాదేవి శిరోజములను
పట్టి లాగెను దుష్ట రావణుడు.

"రామా-రామా-రఘురామా!" యని
ఆక్రందించెను అవనీనందిని
స్థావర-జంగమ జీవకోటులు
గాఢ నిశీధిలొ మునిగిపోయెను.

వాయువు అట్లే నిలచిపోయెను
సూర్యుడు వెలవెలబోయి నిలచెను
దేవ కార్యమది చక్కబడినదని
సృష్టికర్త-తన మదిలో తలచెను.

సురలు-ఋషులు-సర్వజగత్తు
రావణుచేటు-మోదము కాగా
సీత వ్యథ మరి-శోకము కాగా
నిలచి చూచిరి శోక-మోదముల

రామా-రామా-లక్ష్మణా యని
విలపించెడి ఆ సీతాదేవిని
గగనయానమున దశకంధరుడు
హరించి పరుగిడె శీఘ్రముగాను.

నల్లని మేఘము రావణుడనగా
మెరుపుతీగవలె తోచెను అతివ
కాంచన చేలము నెత్తిన బడగా
కాలెడి గిరివలె - తోచె నసురుడు.

సాధ్వీముడిచిన పూలు రాలినవి
అసుర వినాశము సూచన అన్నటు-
పచ్చని చీర సూర్యకాంతిలో
కాలెడి మేఘము అన్నటు తోచెను.

రావణు తొడపై సీతాదేవి
రాముని కెదమై సీతాదేవి
చక్కని నాసిక గలిగిన సీత
కాడలేనిదగు కమలమాయెను.

రాలిన పూలు నేలను బడుచు
గాలితాకిడికి సుడులు తిరుగుచు
మేరుగిరికి అవి చుట్టినట్టుగ
రాక్షసరాజు చుట్టు తిరిగినవి.

వికసిత వదనము సీత వదనము
పతివ్రతయగు జానకి మోము
అంబుదమ్మును చీల్చుకు కనబడు
చంద్రబింబమై తోచెను అపుడు.

రత్న శోభతో ప్రకాశించెడి
కాలి అందియ జారి పడినది
మధుర ధ్వనితో మెరపు తీగవలె
భూమికి చేరెను బంగరు అందియ.

తెల్లని దంతములున్న మోమది
సంపెగ పూవుగ తోచు నాసికతొ
బంగరు సొమ్ములు వెలుగుచుండగా
పగటి వెలుగులో చంద్రబింబమయె.

పెద్ద ఉల్క నొకదానిని చేకొని
పోవుచున్నటు తోచెను అసురుడు
సీత సొమ్ములవి రాలి పడినవి
తారలు రాలుట తలపించెనట.

బంగరు కాంతితొ సీతాదేవి
నల్లని మేఘము ప్రక్కనుండగా
కాంతి తరిగినది-ఇంద్రనీలములు
అమరిన బంగరు వడ్డాణమువలె

జానకి మెడలో ముత్యపు సరము
దివిజగంగవలె అమరియున్నది-
పక్షులు నిండిన తరుశాఖలవి
కదలుచు - భయపడవలదని చెప్పెను.

నల్లని అసురుడు దంతిగ తోచుచు
మెరపు తీగయగు రాముని సుందరి
కరికి-కట్టిన-బంగరు గొలుసుగ
తోచెను అంబర వీథిని అపుడు.

చెదరిన కమలములున్న జలముల
బెదరిన మీనము లన్ని - భీతితో
శ్వాస నిలచి - తమ దేవి కోసమై
తపించుసట్టుగ తోచెనప్పుడు.

అతివ సొమ్ములవి ఘల్లుఘల్లు మన
మెరపులు నిండిన మేఘము తీరుగ
తోచెను అపుడు-రాక్షస రాజు-
భయము నిండి ఆ మేఘము సాగెను.

పులులు-సింహములు-పులుగులన్నియు
కోపము నిండిన చూపులతోను
సీత నీడ గని - నేలను - ఆ దిశ
పరుగులెత్తినవి సీత సేవలో-

నీటి వంకలవి కంటిధారలై
గిరులు ఏడ్చునటు కానవచ్చెను
ఎత్తుగ నున్న గిరి శిఖరములవి
ఎత్తిన చేతుల వందన మిడెను.

ధ్వనితో వీచెడి గుహలో - గాలులు
రోదన ధ్వనిగా వినవచ్చినవి
గిరులు ఏడ్చునటు కానవచ్చినవి
కాంతులు తరిగెను సూర్యబింబము.

ఎక్కడ ధర్మము? సత్యమెక్కడిది?
దయ ఎచటున్నది-నిష్కపటమెట?
ఛీ-ఛీ తగదిది-మోసగాడవని
నిందించగ మరి ముందుకు రారే!

అయ్యో! పాపము - అని ఒక్కడును
ఎదిరించర ఈ దుర్మార్గమును?
అనుచు భూతములు రోదించినవి
నిరోధించనే లేరా అనిరి.

పెద్ద మృగములు నేలను పరుగిడ
పిల్ల జంతువులు నింగిని చూచుచు
కంటి ధారతో రెప్పలు వేయక
అమ్మ సీతకై ఏడ్చి - మూర్ఛిలె -

నేలను చూచుచు రక్షణ కొరకై
రామా-లక్ష్మణ అని రోదించెడి
సీతను గాంచి వనదేవతలు
భయముతొ పెద్దగ రోదించిరట.

తెగిన సరములు-కరిగిన తిలకము
చెదరిన కురులు-భయముతొ ముఖము
స్వీయముగ మిత్తిని గొనిపోచున్న
అసురుని అంకము నుండిన సాధ్వి-

కన్నులు రెండు జ్వాలలు కాగ
పరుల హింసయే పరమావధియగు
అసురునితోను అతి కోపముతో
పలికెను గుండెలు త్రెంచెడి పలుకులు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

53 సీతాదేవి రావణుని దూషించుట

"రాక్షస వంశము కాల్చెడివాడా!
దొంగిలించుటకు సిగ్గు పడవలె-
మాయ మృగముతో నా మనోహరుని
దూరము చేసి - వంచించితివి.

నాదు మామకు సఖుడు జటాయువు
ముసలి పులుగుతో యుద్ధము చేసి
చంపితి వీవు-శూరుడ వగుదువ?
ఆజిలొ నిలచిన ఘనమగు పనియది.

నిండుగ నిలచి పోరగలేక
పిరికి పందవై దొంగిలించితివి
పరుని భార్యను అపహరించిన
భీరువువీవు -శూరుడ గావు.

పెద్ద మాటలు-వీరుడననుచు
చెప్పితివీవు-వదరు బోతువు
కలకాలమునకు కళంక మిదియగు
వంశ నాశము కోరుకొంటివి.

చావు పరుగుతో పోవుచుంటివి
నిలచి రాముని గెలచి బ్రతుకుము
ఘోరకృత్యము చేసిన దానికి
ఫలితము నొసగును శ్రీ రఘురాముడు.

వైతరణీ నది నీదులాడెదవు
కత్తుల ఆకులు కలిగిన వనముల
నిశ్చయముగ నువు సంచరింతువు
సందియమేల యమలోకమది.

రాముని కన్నుల కనబడి నంతనె
నీతో కలసి నీ బలగములు
ముహూర్త కాలములో సమసెదరు
కార్చిచ్చువలె కాల్చు మిమ్ములను.

విషము త్రావిన అసువులుండునా?
నేటితొ నీ కథ ముగిసిపోయెను
నీవు ఎచ్చట దాగియున్నను
కూల్చును తప్పక రామచంద్రుడు.

హితము నుడివెదను వినుమో అసుర!
రాముని చెంతకు చేర్చుము నన్ను
లేదా రాముని తీవ్ర శరముల
నీవా నక్కల-గ్రద్దల పాలే

తమ్ముని సాయము లేకనె ఒంటిగ
పదునాల్గు వేల అసురుల త్రుంచెను
ఆలిని హరించు దుష్టుని-నిన్ను
ముక్క-ముక్కలుగ కోసివేయడా!"

మరణ సమయమున మంచి పట్టదు-
మరణోద్యుక్తుడు పథ్యము చేయడు
మరణించెదవు రామునిచే బడి
బంగరు తరువులు చూచుట తథ్యము.

తిట్టుచు-ఏడ్చుచు-మూర్ఛిలిపోవుచు
తిరిగి మేలుకొని మరల ఏడ్చుచు
మంగళకారిణి దుఃఖము నుండగ
అసురుడు నింగిని గొనిపోసాగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

54 సీతాదేవి నగలను జారవిడుచుట

అసురుడు గొనిపోచుండు సమయమున
కనరాకుండెను ఒక్కడైనను
అంతట-జానకి-ఒక గిరిపైన
ఐదు మంది కపులుండుట గాంచెను.

తొందరగా మరి పోవుచుండగా
నగలు విసరుట యెరుగడు అసురుడు
రామా-రామా అను అరపులను
విసిరి కపులట గిరిపై నుండియె.

వారివలన విషయమ్ము రామునికి
తెలియగలదని-ఆశతొ-సీత
నగలను కట్టి మూట విసరెను
వారి చెంత పడునన్న ఆశతో.

కాలనాగును అంకము నుంచుకు-
మృత్యుదేవతను గొనిపోచున్నటు-
వింటినుండి మరి వెడలిన శరమై
నదులు-వనములు-గిరులను దాటుచు

పాఠనమ్ములు-పెద్దమొసళ్ళు
తిమింగిలమ్ములు-గల-సాగరము
చేరెను అసురుడు-బ్రతికితి ననుకొనె
చచ్చెను వీడని-సిద్ధులు తలచిరి.

పరుగున లంకలో అడుగుబెట్టెను
హేమను-మయుడు బిలమున దాచెను-
అటులే సీతను అంతిపురమున
చేర్చి-సీతకు కావలినుంచెను.

"పురుషుల గాని-స్త్రీలను గాని
సీతను చూడగ ఆనతి నిడక
ఆమె అడిగిన వస్తువులన్ని
బంగరు-రత్నపు-వస్త్రము లీయుడు.

దేహముపైన ఆశ కలుగుచో
కాంతకు-ఎదురుచెప్పక మీరు
పరుషోక్తులను పలుకుట మరచి
సేవలు చేయుడు"-అని ఆనతినిడి

బ్రహ్మవరము నాకున్నది గావున
నన్నెదిరించుట కెవ్వడి వశమని
మదిలో తలచెను రావణాసురుడు-
అసురులు ఎనిమిది మందిని బిలచి

"మీకు నచ్చిన ఆయుధములతో
దండకవనిలో తిరుగుడు మీరు
ఖరుడుండిన ఆ జనస్థానమున
నిర్భయముగ మీరుండుడు యిపుడు.

నాచే నియమితులైన ఖరుని-మరి
అసురులందరిని రాముడు చంపెను-
పగ తీర్చుకొన వేచియుంటిని
పగతుర పోకడ తెలుపుచుండుడు

అమిత కోపమున పగ తీర్చుకొన
వీలుపడకను ఉన్నది ఇపుడే
రాముని-రణమున కూల్చినగాని
మైమరచి మరి నిద్రపోనిక.

రాత్రిం-బవళులు జాగరూకులై
వారి యత్నములు తెలుపుడు నాకు
క్షత్రియ వీరుల చంపుడు మీరు
శత్రు భయమది తీరగవలెను.

మీ శౌర్యమ్ము-బల-విక్రమము
తెలిసి-నేను మరి పంపుచుంటిని
నాకు నమ్మకము మీపై గలదు."
అనగా వారు సాగిరి భక్తిగ.

ఆ విధముగ-తను-సీతను హరించి
రామచంద్రునితో విరోధమును గొని
ఆనందించెను-అవివేకుడయి
పది తలలున్నను-పరమ మూర్ఖుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

55 రావణుని వాచాలత్వము

జనస్థానముకు యోధుల నంపి
సంతసించెను రావణరాజు-
మరుని బాణములు మనసు కలంచగ
సీతను చూడగ వెడలెను అసురుడు.

రక్కసి స్త్రీల మధ్యలో-సీత
కంటిధారలు కురియుచుండగా
పెనుగాలికి ఊగెడి నావ తీరుగ
వ్యాకులమతియై యున్నది అచట

తోడి జింకలు వదలిపోవగా
రేచుల చిక్కిన-ఆడు జింకవలె
బుసలను విడచు త్రాచుపామువలె
సీత-అసురుని పురమున నుండగ

బలవంతముగా-లంకా విభవము
చూపగ-అసురుడు అతివనుగొని-అట
స్ఫటికము-బంగరు-వైడూర్యములు
వజ్రమ్ములతో నిండిన యట్టి

మనోహరమ్మగు స్థంభములుండి
విశాలమైన హర్మ్యములున్న
సోపానములు-దాటి అసురుడు
లంకావిభవము చాటె గర్వమున

"అన్నులమిన్న-కన్నుల నిండుగ
బంగరు-దంతపు-పనితనములతో
కాంతులీనెడి గృహములు-గనుము
ఆనందము నిడు వనములు-గనుము

ముప్పది రెండు కోట్ల సంఖ్యలో
అసురులు-నాకు సేవలు చేతురు
ఒక్కొక సేవకు-వేయిమందిగా
బాలురు-వృద్ధులు-వేల సేవకులు

శ్రేష్ఠములైన రాజ్య సంపదలు
వేల కొలందిగ రాణి వాసము
నీ స్వాధీనము చేతును తరుణీ!
వగచుట ఏల-భర్తగ తలచుము.

శోకము నాపుము సుందర నయనా!
రాముడు-ఇటకు రాలేడుసుమా!
మరుడు బాణముల మది కలంచెను
మగువా! కాదన తగునా నీకు?

నూరామడలు దాటుట శక్యమ?
సురనాయకుడే దాటగలేడు-
పోరున-నాతో సురలే చాలరు
యక్షులు-అసురులు-నిలువగలేరు.

రాజ్యహీనుడు-అల్పతేజుడు
రాముడు తగడు-రమణీ నీకు
యౌవ్వన మన్నది నిలువదు-నమ్ముము
పిరికిని వదలి-చేరుము నన్ను

మనసుతోనైనా రాలేడిచటకు
ముదితా! రాముని-మరచుట మేలు
వీచెడి గాలిని కట్ట సాధ్యమా?
అగ్ని శిఖలను పట్ట శక్యమా?

నన్ను గెలిచి-నిను గొనిపోవుటది
ముల్లోకముల కసాధ్యము కాంతా!
చరాచరములు భూతకోటులు
సురలందరు నీ సేవలు చేతురు.

శంక ఏలనిక-ఏలుము లంక-
ఈ కింకరుని సేవలనందుము-
వనవాసముతో పాపము తీరెను-
పుణ్య వశమున సుఖముల తేలుము.

చందన మలదుకు నుందము సుందరి
విరిసరములు మరి ముడుచు కొందము
బంగరు సొమ్ములు ధరించ లెమ్మ
పుష్పకమన్న విమానము నుందము.

ధనపతి నెదిరి గెలిచి తెచ్చితి
పుష్పకమనెడి దివ్య విమానము
మనోజ్ఞమైనది సుఖములనిడునది
సుందరి వినుమా! సుఖముగ నుందము.

కమలముబోలు నీ ముఖ కమలము
దుఃఖము వలన కమిలిపోయినది
హృదిలో కలతను వదలుము ఇంక
మది సదనమున-పదిలపరచు నను."

అధిక ప్రసంగము చేయు అసురునికి
ముఖమును కనబడనీయక సీత
చీర చెరగుతో కప్పుకొన్నది
కనుల బాష్పములు ధారగ కురిసెను.

"పాతివ్రత్యము నిలుపుకొనుటకై
సిగ్గుపడితివి-చాలును ఇంక-
ధర్మహాని ఇట లేనేలేదు-
ధర్మ సమ్మతియె నిన్ను తెచ్చుట

నీ కాలిధూళి-నా శిరమున దాల్చెద
కాంతా-దాసుడ-ఏలుము నన్ను
విరిశరముల బడి-దిగబడి పోతిని
లంకాధీశుడ-నీ అధీనుడ"

అనుచు పలికి ఆ దానవరాజు
మదిలో తలచెను, ముదిత దక్కెనని-
కాలపాశమున దగిలినవాడు
తననే తాను మోసగించుకొనె.

॥శ్రీరఘురాముని॥

56 అశోకవనిలో సీతాదేవి నుంచుట

రావణు పలుకులు ములుకులు కాగా
దుఃఖము నిండెను ధరణీనందిని
గడ్డిపోచ నొకటడ్డము వేసి
పలికెను అపుడు నిర్భయమ్ముగా.

"సత్యసంధుడు దశరథ నృపతి
ధర్మ సేతువై నిలిచినవాడు
ఆయన జ్యేష్ఠ కుమారుడు రాముడు
ధర్మాత్ముడుగా త్రిభువన పూజ్యుడు.

ఆజానుబాహుడు-విశాల నేత్రుడు
ప్రాణవిభుడు-నా దైవము రాముడు
నిన్ను చంపగల వీర పుంగవుడు
లక్ష్మణమూర్తితొ కలసిన-కేసరి.

ఇక్ష్వాకు వంశమున పుట్టినవాడు
క్షాత్ర ధర్మమున నిలచినవాడు
రాముని ముందే నన్ను హరించిన
నిను బలిగొనడా? ఖరుని మాదిరి.

ఒడ్డును మ్రింగెడి గంగతీరుగ
గరుడుని ముందు నాగుల రీతిగ
రాముని శరముల కెర యయ్యెదవు
బొంకకు-బలమున అజేయుడనని

వరములవల్ల మరణము లేదని
విర్రవీగకు-రాముడుండెను
నిక్కము, రాముని కంటబడినచో
యాగపశువువై దక్కవు నీవు.

కోపము నిండిన నా పతి చూపులు
కాల్చును నిన్ను-శరములెందుకు
నింగిని శశిని నేలకు రాల్చగ
సంద్రము నీటిని ఎండగట్టగ

సమర్థుడాతడు-జనకుని యల్లుడు
జగతికి పూజ్యుడు అపజయమెరుగడు
నా ప్రాణేశుడు-ఆలి రక్షణము
చేయలేడని తలచకు రాక్షస!

ఆయువు తీరిన వాడవైతివి-
లక్ష్మి తొలగెను-ఇంద్రియ లోలుడ!
నీ వల్లనె-ఈ లంకాపురము
పతిలేనిదయి పరితపించును.

భర్తనుండి నను ఎడము చేసితివి-
పాపకృత్య మది-సుఖపడనీయదు
నా పతి-మహితద్యుతిమంతుడు-విను
దైవబలముగల దివ్యపురుషుడు.

ధర్మశీలి-సద్భావుడు-రాముడు
నిర్భయుడాతడు-భీకరవనిలో
తిరిగెడి వాడు-నిన్ను మిగల్చడు
బల-గర్వములు హరించి వేయును

మంత్ర పూతమగు క్రతు మధ్యమున
వేదిని తాకగ-నీచున కగునే?
పతివ్రతను-శ్రీరామపత్నిని
చూడగ శక్యమ? అసురుడ నీకు?

తామరలున్న కొలను యందున
రాజహంసతో నుండెడి-హంస
గడ్డిలొ తిరుగు-నీటి కాకిని
చూచునె? నీ వెట-రాముడెక్కడ

జడమీ తనువు-బంధించుకొను
తినెదనందువా-తినుము కాదన-
మనసు వశమున నున్న దానను
నీవుమాత్రము మనుట అసాధ్యము."

కోపము నిండి కఠినముగాను
సీత పలికి మరి మిన్నకుండెను
భీతి గొలుపునటు సీతను గాంచి
పలికె నసురుడు ప్రభంజనముగా

"సీతా! వినుము-గడువు నుడివెద
పది రెండు నెలలలొ మనసు మార్చుకో-
మూర్ఖత నిండిన-గడువు తీరగనె
ప్రాతఃకాలపు భోజన మగుదువు."

కోపము నిండిన అసురుడు పలికెను-
దానవకాంతల నుంచె కావలిగ
"పొగరు దించుడు మానవ కాంతకు-"
బలముగ-నేలను దన్నుచు పలికెను :

"కొత్త చిగురులు నిండిన వనమున
పూజ్యము అయిన అశోకవనమున
దాచి-తెలివిగా-రహస్యమ్ముగా
జాగరూకులై కావలి కాయుడు.

భీకరరూపులు మీరందరును
భయమునగాని-నయమునగాని
అడవి ఏనుగును లొంగదీసినటు
నాకు లొంగునటు చేయుడు మీరు."

ఆనతినిడి-చనె లంకాధిపతి-
అంతట అసురకాంతలు సీతను
అశోకవనిలో-ప్రకృతి ఒడిలో-
ఆ శోకలతను-భూమిజ నుంచిరి.

తరగని వ్యధతో కలవరపడుచు
ఆడ పులులలో హరిణి తీరుగ
రాక్షస స్త్రీల మధ్యలొ సీత
అసురకాంతల వశమున నుండెను.

సహింపరాని మనోవేదనతొ-
కృశించినట్టి రాముని పత్ని-
గట్టి పగ్గముల కట్టగబడిన
ఆడ జింకవలె-దుఃఖము నుండెను-

భయము గొలుపు ఆ రక్కసి వనితల
నడుమనున్న-ఆ రాఘవు రాణి
శ్రీకరుడైన శ్రీరఘురాముని
పతిదేవుని-ధ్యానించుచుండెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

57 రాముడు అపశకునములు గాంచుట

రామచంద్రుడు టక్కరి అసురుని
ఉక్కడగించి బయలుదేరగా
అపశకునముగా నక్కలు కూసెను
మదిలో శంక ముదిరిపోయెను.

"నా కంఠధ్వని వినిన జానకి
పరితపించుచు లక్ష్మణు నంపును
ఒంటరి సీతను అదను చూచుకొని
మ్రింగుదురేమో మానవ భోజులు.

బంగరు జింక ఉండున ఇలలో
ఇంతదూరము మాయతొ తెచ్చి
చచ్చెను అసురుడు-అరచుచు నిచట
మాయలమారి అసురుల పని యిది."

ఒంటరి సీతకు-సుమిత్ర సుతునకు
క్షేమమగునని మదిలో తలచెను
జనస్థానమున విడిసియుండుటచె
అసురులతో శతృత్వము కలిగెను.

అపశకునములు తోచుచున్నవి
నక్కలు-భీతిగ అరచుచున్నవి
ఎట్టి విషయము తెలియగనగునో
అనుచు రాముడు వ్యధతో నిండెను.

మృగములు-పులుగులు-కుడినుండెడమకు
భయముగ నరచుచు పరుగిడిపోగా
కలతచెందిన మనసుతోడను
సీతను-తమ్ముని తలచుచు నడచెను.

ఆశ్రమసీమకు అంత దవ్వులో
దీనవదనుడగు తమ్ముని గాంచెను
దుఃఖము నిండిన సీతాపతి అట
తమ్ముని-కరమునుబట్టి పలికెను:

"అయ్యో! సోదర-సీతను వనిలో
ఒంటరిగా నువు ఏల వదలితివి?
అసురులామెను మ్రింగివేసిరో
హరించినారో అశుభము తోచును.

లక్ష్మణ! మనము సీతాదేవిని
అసువులతో మరి చూతుమొ లేదో-
అపశకునములు తోచునట్టుగా
మృగములు-పులుగులు-అరచుచున్నవి.

మాయ రక్కసుని - జిత్తులమారిని
చంపితి నేను-మృగమది కాదు
ఎడమకన్నది అదరుచున్నది
అశుభ సూచనగ తోచుచున్నది.

నాయన! సోదర-ఆశ్రమమందు
సీతలేదని తోచుచున్నది
అసురులు చంపిరొ-మనలను వెదకుచు
వనిలో-వనిత త్రోవ తప్పెనో."

॥శ్రీరఘురాముని॥

58 శ్రీరాముని ఆవేదన

"రాజ్య సుఖములు వదలి-వనమునకు
భక్తితో-సీత బయలుదేరెను
అడుగుల నడచెను దండకవనిలో
వీడి వచ్చితివి - ఏగతి బట్టెనొ

అసువులు నావి ఆమె నిలుపును
అట్టి సీతను వదలి బ్రతుకుటెటు
ధరాధిపత్యము-సురాధిపత్యము
కోరను-కోమలి తోడుగ నున్నచొ

సీత ప్రాణముతొ నున్నదొ? లేదో?
పలుకుము తమ్ముడ తొందరగాను
వనవాసమున పతినెడబాయని
సీత లేనిచో నే మనలేను.

సీతను గానక నే మరణించిన
నీవు-పురములో అడుగిడి నంతనె
కోరిక తీరిన కైకాదేవి
మదిలో సంతస మందును కాదా!

కొడుకుతొ రాజ్యము నందిన కైకను
కొడుకు లేని నా కౌసల్యమ్మ
కొలుచుట ఎట్లు-సుమిత్రనందన
కోమలి వివరము తెలుపుము శీఘ్రమె.

సీతయున్నచో వచ్చెద నచటికి
ఆశ్రమ మందు అడుగు బెట్టెద
సతి అటలేనిచొ అంత దూరము
రానిక-తనువును వీడెదనిచటే-

ముద్దులొలికెడి ముద్దరాలు-తను
ముద్దుగ సుద్దులు చెప్పకున్నచో
వద్దు తమ్ముడా-ఆశ్రమ వాసము
ఇద్దరినే నా అసువులు వీడెద.

పలుకుమురా-నువు-ప్రాణేశ్వరి అట
ప్రాణమ్ములతో నున్నదా మరి -
హెచ్చరికను నువు తప్పియుండగా
భక్షించిర ఆ దానవు లామెను?

నీచుడు-గొంతుక మార్చి అరవగా
నీకును భయము కలిగెన సోదర!
నా కంఠ ధ్వని-అని నిను పొమ్మన
వదలి వచ్చుట తగునా తమ్ముడ!

ఖరుడు చావగా-అసురులు పగగొని
అదను కోసమై వేచియుందురని
ఆలోచించవ -ఓ సుకుమారా!
ఆడుది-ఒంటరి-దొరుకును కాదా?

నాయన! నిన్ను ఏమని అందును
దుఃఖ జలధిలో పూర్తిగ మునిగితి
ఈ గతి నాకు ప్రాప్తమయ్యెనని
తలతును-విధి ప్రతికూల మయ్యెనని."

సీతను తలచుచు నోరెండగను
ముఖము సొలినది సీతాపతికి
ఆశ్రమ త్రోవలొ నడచుచుండగా
వెక్కి వెక్కి తానేడ్చె రాఘవుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

59 శ్రీరాముని దుఃఖము

ఆశ్రమసీమకు వచ్చుచు త్రోవలొ
శోకము నిండిన రామచంద్రుడు
సుమిత్ర సుతునితొ పలికెను అపుడు
సీతను ఒంటరి చేయుట తగదని-

"నిన్ను నమ్మి-నే వచ్చితి కాదా!
నీ రక్షణలో నుంచితి కాదా!
న్యాయమ నీకు? ఇటు వచ్చుటది
నిన్ను గాంచగా శంక ముదిరెను.

దూరము నుండే నిన్ను గంటిని
ఎడమ నేత్రము, ఎడమ భుజమును
అదురుచుండెను అశుభసూచనగ
గుండియ పగిలెను-సోదర లక్ష్మణ!"

అన్న పలుకులకు శోక తప్తుడై
పలికె లక్ష్మణుడు: "అన్నా! వినుము
నేనా అరుపులు వినిరాలేదు
వినకపోతి-నా వదిన పలుకులు.

పొమ్ము పొమ్మని తొందర చేసెను
ఆపద నీకని అమ్మ తలచినది
నీ శక్తిని -నే తెలిపితి వదినకు
వినక పోయినది-నిలువనీయదు

'రామచంద్రునికి ఆపదరాదు
సురల రక్షణము చేయగ చాలును
తన రక్షణకై అరచున అటుల-
లాఘము తల్లీ-నిజము తెలియును.

మాయ గొంతుతో అరచెను ఎవడో
అన్న గొంతు అదికాదు నమ్ముము
శాంతి వహింపుము-ధరణీతనయా!
నీచ స్త్రీల వలె దుఃఖము తగదు

పుట్టినవారిలో-పుట్టెడివారిలో
రాముని గెలిచే వీరులు లేరు
సురలోకమైనను చాలరు తల్లీ!
నీచ రాక్షసులు నిలువ రంటిని.'

నమ్మకపోయెను నా పలుకులను
నన్ను కోరి-నువు పలుకుచుంటివనె
నాతి మనసది భ్రమతో నిండెను
నన్నేమన్నదొ నే నెటు పలుకుట?

భరతుడు-నీవు నిర్ణయించుకొని
భక్తి నటించుచు అనుసరించితివి
భర్తకాపద కలగగ-నీవు
బయలుదేరవా తమ్ముడవైతే-

అని పలికినదయ-ఓ రఘురామా!
అదను కాచెడి విరోధివన్నది
అదరెను పెదవులు-గుండియ పగిలెను
అన్నా! నిజము పలికితి నమ్ముము."

తమ్ముని పలుకుల రాఘవుడనెను
శోక-మోహము-తాపమ్ములతో
"పాపరహితుడా! రక్షణ వదలి
ఇటు వచ్చుటది సరిగాదుసుమా!

కోపము నిండిన కటుభాషణము
విని-నీ విటుల బయలుదేరితివి
నా శౌర్యము నువు తెలిసియు కూడ
నీ వివేకమును వదలితివయ్యా!

అతివ పలికెనని-నా ఆనతిని
కాలదన్ని-నువు కదలుట న్యాయమ?
చెంగున-కోపము నిండిన నీవు
సీతను ఒంటరిచేసి వచ్చితివి.

ఒక్క బాణమున టక్కరి కూలెను
చక్కగ నేను వచ్చుచుంటిని-
అక్కడ-వాడు అరచిన అరపు
నిక్కముకాదని తెలియకపోయెను.''

॥శ్రీరఘురాముని॥

60 సీతాదేవికై రాముడు దుఃఖించుట

వడి వడి నడచెను రామచంద్రుడు
ఎడమకంటి దిగువదిరెను అపుడు
పదములు కదలక-మేను వణకెను
అపశకునములతొ వ్యాకులపడెను.

కనగలనా-నే-లలనామణినని
వ్యథతో రాముడు అడుగిడి-అచట
ఆశ్రమమందు సీత లేనిచే
ఆక్రందించెను ఒక్కమారుగా

పద్మరహితమగు కొలను రీతిగ
వాడిన మోముల పక్షులు గలిగి
వేదన తెలుపుచు వృక్షములుండి
బడలిన జింకలు కలిగిన వనము-

వనదేవతలు వదలిన వనము
చెదరిన కృష్ణాజినములు-దర్భలు-
వెదకెను-వెదకెను-ఆశ్రమమంతయు
రాముడు వెదకెను వేయి కన్నులతొ

ఆశ్రమలక్ష్మి-గృహదేవత యగు
సీతను గానక రామచంద్రుడు
మనసు కలతపడి-మగువకోసమై
తలచి-తలచి-అట రోదించుచును

తలచెను అసురులు హరించిరేమో-
దుష్ట మృగములు కాంతను తినెనో-
ఎటకేగినదో-ఫలముల కేగెనొ
వినోదమ్ముకై దాగియున్నదో-

కాంతారమ్మున కేగినదేమో-
స్నానార్థము తానేగినదేమో
మంచి నీటికై ఏటికి పోయెనొ
సుమములు తేగా సాగినదేమో-

ఏమి చేయుదును-ఎక్కడ వెదకెద
ఎవరిని అడుగుదు-ఎట బోయెదను?''
అనుచు తలచుచు కుమిలిపోవుచు
కన్నులు పొంగగ రోదన నిండెను.

శోకము నిండిన ఎఱ్ఱని కన్నుల
పిచ్చి చూపులతొ అవివేకి వలె
శిరసుసు-చేతితొ కొట్టుకొనుచును
దిక్కెవ్వరని యేడ్చెను అపుడు.

చెట్టు-చెట్టునకు పరుగులెత్తును
గుట్ట-గుట్టకు వడిగా గెంతును
పుట్ట-పుట్టకు తిరుగును వడిగా
వాక-వాకకు వెదుక బోవును.

దుఃఖ సంద్రమున మునిగిపోవుచు
"ప్రియురాలా! ఇటు చేయుట తగునా?
పరిహాసమునకు తగనా ఈ పని?"
అనుచు ఏడ్చుచు-కమిలి పోయెను.

"దొండతీగ- నువు బింబాధరిని
చూచితివా-మరి పలుకవ దేమి?
కడిమి వృక్షమా! నీ పూవులన
ప్రియము గలిగిన కాంతను గంటివ?

మద్ది వృక్షమా! మగువను గంటివ?
బిల్వ వృక్షమా! భూమిజ ఎచట?
చిలుకా! నీ వలె పలికెడు చిన్నది
కనబడలేదా- తెలుపవ నాకు?

మీతో సమమగు కన్నులు గలిగిన
కాంతను గంటిర జింకల్లారా?
కకుభమ! నీతో పోలెడి-తొడలు
గలిగిన కాంతను కనలేదా నువు?

నడకల-నీతో పోలిక గలిగిన
పడతిని గంటివ ఓ మత్తేభమ?
స్త్రీలలో తిలకము వంటి పడతిని
కంటివ నీవు-తిలక వృక్షమా?

జాంబూ వృక్షమ! నీ ఫలముల వలె
మెరిసే మేను గలిగిన మగువను
ఈ వనసీమలో కంటివ చెపుమా?
కనబడలేదా-చూచి చెప్పవా?

అశోక వృక్షమ! శోకము తీర్తువు
కావున నీకా పేరుగలిగినది
కాంత వివరము నాకు తెలుపుమా!
నీ పేరుతో-నను సుఖపడ జేయుము.

తాళవృక్షమా! ఏల కోపము?
తెలుపవ-నా సతి ఎచ్చట నున్నదొ
మామిడి తరువా! క్రొంజిగురులతో
పోలెడి చేతుల సుందరి ఏది?

మంకెన తరువా! నీ పూవులతో
పోలెడి-నాసికగల స్త్రీ ఏది?
నిమ్మా! ఎంతటి దంభము నీకు?
ధరణీ నందిని ఎచటో తెలుపవ.

పాటలమా! నీ పూవులబోలు
ఎఱ్ఱని పెదవుల అతివనుగంటివ?
క్రొత్త ఉసిరికా! కనబడలేదా
క్రొత్త వయసులో సొగసుకత్తె ఇట ?

సరళమ! నీకిట కనబడలేదా
సరళహృదయ నా కుసుమకోమలి?
మల్లెతీగ! నువు కనలేదా మరి
లతవలె దేహము గలిగిన కాంతను?

కరిణీ! నీదగు తొండము బోలు
తొడలు గలిగిన-లలనను గంటివ?
హరిణీ! నీతో పోలెడి కన్నులు
కలిగిన చిన్నది కనబడలేదా?

తుమ్మెద! నీవలె నల్లని రంగుతొ
మెరయు శిరోజను సీతను గంటివ?
సింగమ! నీదగు-నడుమును బోలు
నడుము గలిగిన అబలను గంటివ?

గజగమననుమరి గంటిర మీరు?
శార్దూలమ! నువు చెప్పవ-జాడ
కోకిల! నీవు తెలిసియుందువు
నీ కంఠముగల కోమలి ఏది?

హంసా! నీవలె నడయాడెడిది
మందగమనను-కనలేదా నువు?
దయతో మీరు-నా సతి వివరము
తెలుపుడు"అనుచు దుఃఖము నిండెను.

"నిలు-నిలు నీవు-పరుగిడవలదు
నిర్దయ మానుము ఓ విరి శరమా!
అలుక ఏలనే-అన్నుల మిన్న
పరిహసించుచు పరుగిడుచుంటివ?

నే చూచితిలే-దొంగా నిన్ను-
నీ చీరదిగో-కనబడుచున్నది-
నల్లని నీ జడ తారాడెనదే
నాపై కోపమ? నను రక్షించుము."

అడిగినవాటినె తిరిగి అడుగుచు
తిరిగినచోటనె తిరిగి తిరుగుచు
మూర్ఛిలి-లేచుచు-సోలిపోవుచు
దుఃఖము నిండి అతివను గానక

మదిలో తలచెను రామచంద్రుడు:
"ముదిత మ్రింగబడె అసురుల చిక్కి-
మరిగాకున్న కనబడదా ఇట
మాయమగుట ఎటు-ఇంతటిలోన

సంతోషముతో - అసురులు చంపి
అవయవమ్ములు అందరు కలిసి
పంచుకొనుచు-మరి భుజించినారో
ఎంతటి ఘోరము జరిగిపోయినది!

అందమైనది కమలము పోలెడి
సీత వదనము వాడి పోయెనో-
లలితకుసుమలత సీత అరవగ
కోపము నిండిన అసురులు త్రుంచిరొ

కోమలమైన హస్తమ్ములను
విరిచి-చెరుకువలె నములుచుండిరో
ఒంటరి స్త్రీని-మృగములు-వనమున
భక్షించినటు-అసురులు మ్రింగిరొ

సోదర లక్ష్మణ! మతి చెదరినది
కావున నేను చూడగలేను
నీకైనా మరి కనవచ్చినదా?
సీతా! నిన్ను-నే మరి కాంతున?"

ఈ విధముగను రామచంద్రుడు
వనముల తిరుగుచు-వెర్రివానివలె
సీతా-సీతా అని విలపించుచు
భూమిజ కొరకై భూమిని తిరిగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

61 మనసు వశము తప్పి రాముడు దుఃఖించుట

ఆశ్రమమందు-చెదరిన యట్టి
వస్తువులను గని-ఖేదము నొందెను
చేతులనెత్తి-ముఖము కప్పుకొని
రోదించెను తన సహధర్మిణికై.

"సోదర లక్ష్మణ! తిరిగి-సీతను
కాంతున-చెప్పుము-మృగములు తినెనా
కమల నేత్ర-ఓ సీతారత్నమ!
కన్నులార నిను గాంతున తిరిగి?

తరువుల మాటున దాగితివా నువు?
దాగుడు మూతల కిదియే సమయమ?
నీవు పెంచిన ఈ జంతువులు
విలపించుటది వినబడలేదా?

నిను గనలేక-తనువును వదలి
స్వర్గమేగినచో-నా జనకుడట
వనవాసమును-పూర్తి చేయక
విడచివచ్చుట-అధర్మమనడా?

చెడునడవడిగల పురుషుని కీర్తి
తొలగిపోయినటు-చక్కెర బొమ్మా!
దూరమైతివి నే నెటు పోదును?
ఏ విధి తనువును నిలిపెద నేను?"

పంకమునందు పడిన కరివలె
ఆలికోసమై విలపించెడి-ఆ
రామచంద్రుని-అనునయముగను
ఊరడించెను సుమిత్ర సుతుడు:

"అన్నా! ఏల వంతనొందుట?
వదినను-వనిలో వెదకెదమయ్యా!
వంకల-వాగుల-గుహల-లోయల
కానల-కోనల-వెదకిన దొరకద?

నీకు తెలియని విషయము కాదిది
వన విహారము-వదినకు మక్కువ
ఎక్కడనో ఇట ఉండును వినుము
స్నానార్థమయి వెడలినదేమో?

కమలమ్ములకై సరస్సు కేగెనొ?
పరిహాసమునకు దాగినదేమో?
శోకము నిండి కృశించిపోకుము
వెదకెదమయ్యా-ధైర్యము పూనుము."

తమ్ముని పలుకుల ధైర్యము వచ్చెను
వనిలో-తిరిగి వెదకసాగిరి
కొండలు-కోనలు-దండకవనిలో
వెదకి-గానక-రాముడు పలికెను:

"సోదర! వెదకితి మీ ప్రదేశము
దండకవనిలో కనబడలేదు
ఏమిచేయుదము-ఆ సుకుమారి
మనకు దొరకెడి మార్గము ఏది?"

లక్ష్మణమూర్తి పలికెను అన్నతో:
"అన్నా! మున్ను వామనమూర్తి
బలిని అడచి-తను భూమినందినటు
భూమీసుతను పొందగలవయా!"

"లక్ష్మణ! వెదకితి మీ ప్రదేశము
రమ కనరాదు ఎక్కడ వెదకెద?"
అని మూర్ఛిల్లెను-నేలనుబడెను
సీతా! సీతా! అని దుఃఖించెను.

తమ్ముడు-తనను ఊరడించగా
వినకపోయెను-శోకము పెరిగెను
మన్మథు బాణము మది కలంచగా
ధర్మమూర్తి విలపించెను సతికై.

॥శ్రీరఘురాముని॥

62 మనసుచెదరి రాముడు దుఃఖించుట

కన్నులముందర కనరాకున్నను
ఉన్నది అనిన భావన నిండి
పలుకుచుండెను రామచంద్రుడు
కనబడినటుల పిలచుచుండెను

కనరాదయ్యా! అసురులు మ్రింగిరొ
పరులెవ్వరొమరి అపహరించిరో-
జాలిగ నేడ్చెడి మృగములన్నియు
సీతను-తినిరని చెప్పుచున్నవి.

"క్రొత్త పూవుల కొమ్మల వెనుక
దాగియుంటివి-అశోక తరువు
శాఖ మాటున-గాంచితి నిన్ను
దొరకిపోతివి దరికి చేరుము

కైక కోరిక తీరెను కాదా-
జానకి లేక-పురము జేర నెటు?
సత్తువలేని శౌర్యహీనుడని
పరిహసించరా పురిలో జనులు.

అరటి బోదెల చాటున-నీవు
అందము లొలుకగ నిలిచితివా మరి!
అదిగో-నిన్ను కనలేనా మరి
అన్నులమిన్న-కన్నుల నీవే

దయాదూరుడని అనరా నన్ను -
శూన్యముగాదా మనుగడ ఇంక
భార్యలేని మగవాని బ్రతుకది
అర్థరహిత మానంద మీయదు.

విశాలమైన నయనములున్న
నా సీతా! ఈ కొండగోగులలొ-
పూలను వెదకెడి ఓ సుకుమారీ
పరిహసించుట ధర్మము కాదు.

అరణ్యవాసము అయినదని విని
జనకుడు వచ్చి కుశల మడుగగ
సీతలేదని తెలిసినవాడై
మూర్ఛిలిపోడా సుమిత్ర తనయా!

నవ్వులాట - నీ కొక - యాటయని
తెలియును కానీ, అలసి పోతిని
సమయము కాదిది సుందరనయనా!
ఆపదలో - పరిహాసము తగదు

అమ్మ వచ్చి-నను-కోడలు ఏదన
ఏమి పలికెదను నోరెటు వచ్చును
ముసిముసి నవ్వులు కైక నవ్వదా!
తమ్ములకేది సమాధానము!

అసమర్థుడయి రాముడు-అడవిలో
సతిని గానక వచ్చె ననుచును
పలికెడి జనుల నిందల నెటుల
భరించనగును తెలుపుము తమ్ముడ!

భరతుని పురము రాకయె నేను
నాకముకేగెద అసువులు వీడి-
అచ్చట కూడ సీత లేనిచో
నాకము శూన్యము-రుద్రభూమి యగు.

కావున లక్ష్మణ! అయోధ్యకేగుము
చల్లగ రాజ్యము నేలు మనుచును
భరతునితో నా మాటగ చెప్పుము
తల్లు లందరికి వందన మనుము.

నా సేవలో యిక తిరుగుట ఏల!
సీత లేక - నా తనువు నిలువదు''
అని శోకించు అన్నను గాంచి
కలవరపడెను సుమిత్ర తనయుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

63 లక్ష్మణుడు శ్రీరాముని ఊరడించుట

స్నేహము-మోహము-శోకమునిండి
భార్యను తలచుచు పరితపించెడి
రాముడు పలికెను తమ్మునితోను
మహాపాపిని నేనని నుడివెను.

"శోకముపైన శోకము కలిగెను
పూర్వజన్మలో విస్తారమగు
అఘములు చేసిన వాడను కావున
పెనుదుఃఖమిటు సంప్రాప్తించెను.

అసమానమగు రాజ్యము పోవుట
ఆప్తులు-హితులకు దూరమగుటది-
తండ్రి గతించుట-తల్లికి దూరము
తనువు దహించెడి ఇడుములన్నిటిని

వనవాసమున-సీత సపర్యలో
మరచితినయ్యా సుమిత్రనందన!
సతి ఎడబాటుతో అన్నీ ఒకటై
కాల్చుచున్నవవి-బాధల సమిధలు

బలాత్కారముగ అసురుడు గొనిపో-
లొంగకపోయిన కారణమ్ముగ
ఖండించి మరి ఆనందింతురు
పగతీర్చుకొన హతమార్తురయా !

రాహువు కందిన చంద్రుని మాదిరి
చంద్రవదన-కళ దప్పియుండును-
ముత్తెపుహారము లమరిన మెడను
చిదిమి-నెత్తురు త్రాగిరొ అసురులు

గోదావరినది సీతకు ప్రియము
కానీ-ఒంటిగ పోదు సోదరా!
ఈ శిలపైన నాతో కూర్చొని
హాస్య ప్రసంగము చేయుచుండెడిది.

పద్మముఖి యగు సీతా సుందరి
పద్మమ్ములకై గౌతమినదికి
వచ్చినదేమో-కానీ-తమ్ముడ,
ఒంటరిగానట అడుగిడదయ్యా!

కనబడుదైవమ కరుణామూర్తీ!
ఓ రవిబింబమ-నమస్సులయ్యా!
సత్యా సత్యము నెరుగుదు వీవు
ఎక్కడ సీత? ఎవరు హరించిరి?

వాయుదేవుడా! సర్వము నీవే
సీతజాడ మరి తెలియబరచవా?
దుష్టుడామెను హరించినాడా?
అసువులుబాసెన? త్రోవదప్పెనా"?

రాముడు అటుల దుఃఖించగను
సమయము నెరిగిన సుమిత్రసుతుడు
ఊరడించెను మృదువచనముల
యోగ్యముగా నటు పలికెను తమ్ముడు:

"శోకము వదలుము అన్నా రామా!
ధైర్యముతెచ్చుకు నిలబడవయ్యా!
మహాత్ములెన్నడు కష్టములందు
శోకించరు విను- వెదకెదమిపుడే."

లక్ష్మణమూర్తి ఎన్నోవిధముల
ఊరడించగా రామచంద్రుడు
మదికలవరమున సీతను తలచుచు
పలికెను అపుడు తమ్మునితోను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

64 మృగములు సీత అపహరింపబడిన దిశను సూచించుట

"గౌతమినదికి పొమ్ము లక్ష్మణా!
ఫలసుమములకై పోయినదేమో?"
అనగా తమ్ముడు "వదినా! వదినా!"
పెద్దగ అరచెను గౌతమి ఒడ్డున.

జాడ తెలియక తిరిగివచ్చెను
అన్నకు చెప్పెను-పిలచితినన్నా
ఎంత పిలిచినా అలికిడిలేదు
అనగా, రాముడు నదిని చూచి అట

"అమ్మా తల్లీ ఓ గోదావరి!
చిగురుల వంటి పదములు గలిగిన
సీత వచ్చెనా? తెలుపుము దయతో
దొంగలామెను అపహరించిరా?"

జాలిగ అడిగిన భూతకోటులవి
బదులిడకుండెను అసురుని భయమున-
ఆశలేక-ఇక-అమ్మకు మరియు
జనకునికేమి చెప్పెదననుచు

"ఆహా-సీత ఇపుడు లభించగ
గోదావరినది ఒడ్డునందున
ప్రస్రవణాద్రి గిరియందున-నే
అతివతో తిరిగి ఆనందింతును"

అంతట-మృగములు జాలిగ నేడ్చుచు
రాముని గాంచి పలుకునట్టుగా
మరిమరి చూడగ-రామచంద్రుడు
అడిగెను వాటిని సీతజాడకై

అంతట అవ్వి చెంగున లేచి
దక్షిణదిశగా-శిరసు లెత్తుకొని
రామ-లక్ష్మణుల నిద్దరగాంచి
పరుగిడసాగెను-మూగభాషతో-

తమ్ముడు పలికెను: "అన్నా రామా!
మృగములు చూపిన దిశలో మనము
పోదము"-అనగా నైఋతి దిశలో
సాగిరి అంతట ఒక ప్రదేశమున

నేలమీదను రాలిన పూలను
గాంచిన రాముడు-డగ్గుత్తికతో
తమ్మునితో ననె: "ఈ సుమములను
నే నివ్వగను సీత ముడుచుకొనె

గుర్తించుటకై నాపై దయగొని
వాయువు-భూమి-సూర్యదేవుడు
రక్షించిరయా! ఈ సుమములను"
అని పలుకుచు నొకగిరి నట గాంచి

"సర్వాంగసుందరి సీతాసాధ్వి
మోహనరాసిని ఓ పర్వతమా!
ఒంటిగ నామెను వదలితి నేను-
ఇట తిరుగుట-నువు కంటివ చెపుమా?"

రాముని పలుకులు పర్వతమందు
ప్రతిధ్వనించి వినబడె తిరిగి
అంతట రఘుపతి-కోపమునిండి
సింహము అల్పమృగమును గన్నటు

రామచంద్రు డా గిరితో పలికెను:
"బంగరుకాంతుల వెలిగే సీతను
చూపక పోయిన-చూపెద శక్తి
నేలకు త్రోసెద నీగిరి శిఖరము

మంచిమాటలతొ పలుకుము సరిగా
సీతను-నాకు అర్పించుమయా!
అటుగాకున్న-ఓ గిరి రాజమ
వాడి శరమున నాశము చేతును.

సీత వివరము-ఈ నది ఇపుడే
చెప్పకపోయిన-నీరు ఇగిర్చెద"
అనుచు రాముడు పలుకుచు నచట
నేలమీదను గుర్తులు గాంచెను.

భయపడి పరుగిడు-చిన్న పాదములు
పదముల వెంబడి-పెద్ద పాదములు
విరిగిన ధనుసు-అమ్ముల పొదులు
కూలినతేరు కనవచ్చెనట.

తమ్ముని కచ్చటి గుర్తులు చూపుచు
రాముడు పలికెను: "సోదర! చూడుము
జోమాలె పూసలు-బంగరు సొమ్ములు
పూలదండలు నేలరాలినవి

బంగరు పూసల మాదిరి నెత్తురు
బొట్లుగ రాలెను-నేలనుగనుము
అసురులు అతివను అంతముచేసి
ఆరగించిరని తోచుచున్నది.

విరిగిన రథము-విగిరిన చాపము
పోరు జరిగిన పోకడతోచును
ఇద్దరు అసురులు-జానకి కొరకై
తలపడినారని-మదికి తోచును.

బంగరుశోభల-తళతళ మెరిసే
ముత్యపు-రత్నపు-తాపడమైన
చాపము-ఇచట విరిగిపడినది
ఎవరిదో ఏమో-తెలియకున్నది

బాలసూర్యుని తేజమునిండి
బంగరు కవచము-వైడూర్యములు
పొందుగ అమరి-పడియున్నదిట
ఎవరిదో నీవు ఆలోచించుము.

నూటుకమ్ములతో-పూలదండలతో
ప్రకాశించు-ఈ గొడుగును గనుము
ధరణిని పడుటకు కారణమేమి!
ఎవరిదో ఇది-మరి విరిగి పడినది

బంగరు కవచములున్నవి ఇచట
భయముగొలిపెడి పిశాచముఖముల
గార్ధభమ్ములిట-పడి-చచ్చినవి
ఎవరివో ఇవ్వి-కారణమేదియొ?

పెక్కెము విరిగి పడియున్నదిట
చచ్చిన సారథి-అడుగో అచట
ఇరువురు నేలకు ఒరిగిరి గనుము
శరములు నిండిన అమ్ముల పొదులవి.

సోదర! నిశ్చయ మైనది ఇంక
అసురుడు అబలను హరించినాడు
అలుసు చూపితిని అసురులపైన
ఆగదు నా పగ-యావజ్జీవము.

హరించినారో-భుజించినారో
ఏదో ఒకటి తప్పక జరిగెను
ధర్మము నిండుగ నడచుచున్నను
దుర్మార్గమునకు లొంగుట జరుగును.

అసురులు-అబలను తినుచుండగను
రక్షణ నిడర-ఈ దేవతలు?
అక్కరలో మరి ప్రక్క నిలువరా ?
నా శత్రువులై సుఖపడగలరా ?

సోదర ! ఎంతటి శూరుడైనను-
సృజించగలిగిన సమర్థుడైనను
దయాపరునిగ ఉన్నటులైన
అసమర్థుడని-తలచెదరయ్యా !

లోకహితుడనై-దయాగుణముతో
అపకారమన్నది-మదిలో నెరుగని
నన్ను తలచిరి సామాన్యునిగా
బలహీనునిగా భావించిరయా !

నా సద్గుణములు ఈ సమయములో
దోషములైనవి వీరందరికి -
నా పౌరుషము చూపెదనిపుడే
తెలియును వారికి-కలిగెడి బాధలు

తూరుపు కొండల భానుడు నిలచి
చంద్ర కిరణముల హరించినట్లు
మిఱుసు గుణములతో తేజము నిండి
ప్రకాశించెదను-జాలిని వీడి

అసురులు-యక్షులు-గంధర్వులలో
పిశాచములలో-పుడమి జనులలో
సుఖపడగలిగిన-ప్రాణియుండునా?
నా పరాక్రమము చూపెదనిపుడే-

వాడి శరముల-తేజముతోను
వాయువు-అగ్ని-సూర్యుని ప్రభలను
చెడగొట్టెదను-గిరులను చీల్చెద
గ్రహముల-తికమక చేయుదునయ్యా!

శశిబింబమును-నేలకు రాల్చెద
సంద్రపు నీటిని ఎండగట్టెద
తరువులు-తీగెలు-తెగిపడిపోవును
నాశముచేయగ నిలిచితినిపుడే

నింగిని తిరుగు సురలను రాల్చెద
మూడు లోకముల వ్యాకులపరచెద
సీతను-వారు బాధించకను
చెంతచేర్చినచో సరియగు సర్వము-

ఆకర్ణాంతము విల్లునులాగి
విడచిన శరము త్రిభువనములను
అల్లకల్లోలము చేయును తమ్ముడ!
ధ్వంసముచేయగ-నిలబడగలరా?

ప్రియమగు సీతను మంచితనమున
నాకు-తిరిగి మరి సమర్పించనిచో
ముల్లోకములను రూపుతో నుంచను
నాశము చేతును వాడి శరముల."

అనుచు పలుకుచు-చెక్కిళ్ళదరగ
నిలచె రాముడు-త్రినేత్రుడై అట
ఘనకోదండము నందుకు నిలచెను
సర్పసమమగు శరమును కూర్చెను

"ఏ విధి ముదిమి-మరణము-కాలము
అదృష్టమ్ములు వచ్చునో-వాటిని
ఆపగలేము-అటులే నాకు
కోపము వచ్చిన ఆగదు నిజము!

పతివ్రతయగు సీతాసాధ్విని
వెంటనె-వారు చేర్చిన మంచిది
లేదా-నే నీ శరమును వదలి
కల్లోలమునే సృజియించెదను."

॥శ్రీరఘురాముని॥

65 లక్ష్మణుడు రాముని శాంతపరచుట

రాముని కోపము చూచిన తమ్ముడు
ప్రళయరుద్రునే-చూచిన అనుజుడు
వింటితో నిలచిన వీరపుంగవుని
గాంచినంతనే పెదవులు ఎండెను

తమ్ముని ముఖము వెలవెలబోయెను-
అన్న-ప్రశాంతుడు అగుటకు-అనుజుడు
మృదువచనముల-భక్తితో పలికెను:
"అన్నా! నీవు లోకహితుడవు-

కోపము నెరుగవు-సరళ హృదయుడవు
నీవీ విధముగ నీ గుణములను
సహజ గుణములను-వదలుట ధర్మమ?
జీవుల రక్షణ చేయువాడవే-

చంద్రునిలో మరి లక్ష్మీ ప్రదము
రవిలో ప్రభయు-భువిలో క్షమయు
వాయువులో మరి సర్వము గనుటను
గొప్పగుణములవి నెలకొనియున్నవి

అన్నా! నీలో అన్ని గుణములు
కలసియున్నవి-కాపురమున్నవి
కరుణామూర్తివి-నీవిటు పలుకుచు
లోకవ్యాకులము చేయగ న్యాయమ!

అపరాధమ్మును ఒకడు చేసిన
శిక్ష అందరికి-ఎందుకు రామా?-
తేరు విరిగినది ఒక్కటె గలదు
వీరులెందరో వున్నటు తోచదు

సైన్యసమూహము పోరినట్టుగా
కనబడదిచట-కావున దుష్టుడు
ఒక్కడేయని-నాకు తోచును
ఒక్కనికై మరి జగతిని కూల్తువ?

శాంతి మార్గమున దయాపూర్ణులై
యుక్తదండనము చేయుచు-రాజులు
యశము గడించి భువి నేలెదరు
దయాదూరులై శిక్ష విధించరు

అఖిల భూతముల శరణాగతివి-
యజ్ఞకర్తకు ఋత్విజులందరు
మేలు కోరునటు-భూతకోటులు
నీ హితమునకై నిలచియుండును

కోదండముతో నీవు సాగగా
ప్రక్కన నేను-నడచుచుండగా
తపోవంతుల సహాయమ్ముతో
భూమిజ కొరకై భువి శోధింతము

గిరులయందున-అడవులయందు
నదీ తీరముల వెదకెదమయ్యా!
దేవతలుండు స్థలములయందు
హెచ్చరికతొ మరి అన్వేషింతము

మనము చేయదగు పనిని చేతము
మంచిగ-సీతను నీదరి చేర్చక-
మిన్నకున్నచో-నీవు చేయదగు
మహిత కార్యమును చేతువులెమ్ము!

మంచి మాటల వినయ వర్తనతొ
వదిన నీకు మరి లభించకున్నచొ
వజ్రాయుధముకు సరిపడు శరముల
నీకు తోచినటు చేసిన యుక్తము."

॥శ్రీరఘురాముని॥

66 సుమిత్ర సుతుని అనునయ వాక్కులు

సుమిత్ర సుతుడు హితమును చెప్పి
అన్న పదముల వ్రాలి పలికెను :
"తండ్రి-ఎన్నియో సత్కర్మలచే
యజ్ఞ యాగములు-వ్రతదీక్షలచే

సురలు-సుధను మరి పొందగలిగినటు
పొందెను నిన్ను-ఓ దాశరథీ!
నీ ఎడబాటును సహించలేక
అసువులు వీడెను అని వింటిమి గద!

కకుత్థ్సవంశపు కీర్తి చంద్రికవు
నీవు శోకమున క్రుంగిపోయినచొ
సామాన్యులు మరి నిలువగ చాలరు
దుఃఖములందు మునిగిపోదురు

జగద్రక్షణము చేసెడి నీవే
కినుకతో-త్రుంచగ మదిలో ఎంచిన
రక్షకులెవరు కంచెయె-చేనును
మేయగ-రక్షణ చేయుట ఎట్లు?

'యయాతి' జారెను నాకమునుండి
వశిష్ఠపుత్రులు నూర్గు రొక్కపరి
శాపమునంది-సమసిరి కాదా?
భూమి కూడ మరి వణకును బాధకు.

సూర్యచంద్రులు-రాహు కేతువుల
వాతబడి-మరి దుఃఖము నందర?
మహాత్ములైనను దైవ నిర్ణయము
కాదని నిలువగ చాలినవారా?

కష్టము నెరుగక ఎవ్వరేనియు
కాలము గడిపిర? ఆలోచించుము-
కావున-ప్రాణికి కీడు-మేళ్ళు మరి
కాలముతో నవి వచ్చుచుండును.

ధరణిజ తనువుతొ నుండకపోయిన
అసురులు మ్రింగగ హతమయినను-విను
ఆ నిమిత్తమై-పామరుడవయి
శోకించుటది కార్యలాభమా?

దోషరహితుడా! నిన్ను బోలిన
సత్యదర్శనులు-సర్వము తెలిసి
మనసు కలతపడి క్రోధము నందరు
జ్ఞానమునిండి యోచన చేతురు.

నీచమైన ఈ హృదయ దుర్బలత
తగునా నీకు? ఆలోచించుము
పుణ్య-పాపముల-ఫలములు మనము
అనుభవించవలె-అనఘా! వినుము.

రామా! నీవే బోధించితివి
తిరిగి-నీవు ఇటు వ్యథతో నుంటివి
నీకు తెలుపగ సరి ఎవరయ్యా ?
దేవగురుడు మరి సరిపడడయ్యా ?

నిశ్చలమనసు గలిగిన వాడవు
సురలకైన-అది అసాధ్యమయ్యా !
నిదురించెడి-నీ జ్ఞానము-నేను
మేలుకొలుపగా నుడివితి నిటుల

అమాయకులగు నరులనుగాని
క్రీడానరింపని సురలను గాని
బాధించకయా! నిజముగ-నీకు
కష్టము తెచ్చిన వానిని కూల్చుము.''
॥శ్రీరఘురాముని॥

67 నేల కూలిన జటాయువును గాంచుట

నీతి వాక్యములు-మంచి మనసుతో
తమ్ముడు నుడువగ-శాంతితో వినెను
సారము నెరిగి పలికె తమ్మునితో:
"సీతను-ఎచట వెదకుదమయ్యా?"

అంతట-తమ్ముడు భక్తితో పలికెను:
''జనస్థానమిది రక్కసి నిలయము
పెద్ద చెట్లతో క్రూర మృగములతో
కిన్నెరలకును నివాసమైనది.

వదినను ఇందే వెదుకగవలెను
నీవలె-గొప్ప మతిమంతులు-విను
చలించరయ్యా!-పెనుగాలులకు
కొండలు కదలవు-నిండుగ నిలుచును''

అని పలుకుచును తన సోదరుడు
అనుసరించగా పురుషోత్తముడు
అబలహర్తపై అమితకోపమున
వింట శరముతో వెదుక మొదలిడె.

అంతట-ఆ గిరి యందున వారు
పెద్ద కొండవలె నుండిన వాడు
నెత్తుట దడసిన పుణ్యమూర్తిని
పులుగు శ్రేష్ఠుని-గాంచిరి అపుడు.

వెంటనె-రాముడు తమ్మునితో ననె:
''రాక్షసుడిటుల గ్రద్దయినాడు
సీతను మ్రింగిన అసురుడు-భయమున
పులుగు రూపమున ఉన్నాడిచట.

వీనిని-నా శరఘాతముచేత
చీల్చెద నిపుడే-సందియమేల?"
అనుచు పక్షికి ఎదురుగ పోయి
శరముతో నిలువగ వణకె భూతలము.

నెత్తురు-నురగలు గ్రక్కుచునున్న
పక్షిరాజట పలికె రామునితో:
"ఆయుష్మంతుడ! ఓషధి కొరకై
దీక్షగ అడవిలో వెదకుచునున్నటు

మీరు వెదకెడి సీతాదేవిని-
నా ప్రాణమును-రెంటిని కూడ
రావణాసురుడు హరించినాడు
ఒంటరి అబలను-అపహరించెను.

పావని సీతను పట్టుకుపోయెడి
పాపిని-నేను ఎదిరించితిని
తేరును విరిచి పడద్రోసితిని
చచ్చెను సారథి రెక్కల దెబ్బకు

అలసితి నేను-అసురుడు బలముగ
రెక్కలు నరికి-అబలతొ పరుగిడె
మగువ కోసమై అసురుడు చంపెను
మరల నన్ను నువు చంపుట ఏల?"

భరింపలేని ఈ దుఃఖముతో
జలధిని పడినను-వేడిమి చేత
సంద్రపు నీరు ఇంకిపోవును
అంతియె గాక నేల పగులును

గ్రక్కున రాముడు-చాపము విడచి
అక్కున జేర్చుకు పక్షిరాజును
"హా!" యని గట్టిగ రోదించెనట
పుణ్యమూర్తిని ప్రేమగచూచి

ఎంత వెదకినను కానగరాదు
నన్ను బోలిన దౌర్భాగ్యుడిల
నాయనగారి సఖుడు జటాయువు
నా దురదృష్టము కొట్టగ-పడెను."

"తమ్ముడ! చూడుము-నా నిర్భాగ్యము
రాజ్యము పోవుట-వనవాసమిట-
సీతాపహరణము-జటాయువీవిధి
అగ్నిగ కాల్చెడి దుఃఖము లివ్వి!

పరమగుణాఢ్యుడు-పతితపావనుడు
రెక్కలు తెగిన పక్షిరాజుకు
రక్తము తుడిచి-సేవ చేయుచు
సీత వివరము అడిగి-మూర్ఛిలె.

॥శ్రీరఘురాముని॥

68 జటాయువు సీతాపహరణము చెప్పుట-జటాయు మోక్షము

రామచంద్రుడు తిరిగి తేరుకొని
తమ్మునితో నిటు పలికెను అపుడు:
"సోదర! ఇతడు-నాకై పోరెను
దుష్ట రక్కసుని వాతను బడెను.

అసురుడు హరింప-అబల పలుకులు
స్పష్టముగా నువు తెలుపుము రాజా!
అసురుడుండెడి పురము ఏది-మరి
ఎంతటి వీరుడు ఆ రాక్షసుడు?"

కొన ఊపిరితో నున్నాడయ్యా!
పక్షిరాజు మరి పలుకుట కష్టము"
అనుచు రాముడు అడిగెను మెల్లగ
"పలుకశక్తి నీకున్నచొ పలుకుము.

హీన స్వరముతో పలికె జటాయువు:
"రామా! అసురుడు-మాయలమారి
పెద్ద గాలిని-మబ్బుల సృజించి
మాయమయ్యెను సీతను హరించి

సీతాపహరణము వివరించుమయా!
నీవు నేలను బడిన విధమును
నాపై అసురుని కేల కోపము?
సీత వదన మెటులున్నది రాజా?

బలిమిని-సీతను హరించినాడు
అంబర వీథిని గొనిపోయెను విను
యుద్ధము నందు రెక్కలు త్రుంచి
దక్షిణ దిశగా సాగెను వాడు

రామా! కన్నులు తిరుగుచున్నవి
మనసు వశమును తప్పుచున్నది
ప్రాణవాయువులు లేచి నిలచినవి
బంగరు చెట్లవి కనబడుచున్నవి.

అసురుడు సీతను గొనిపోయిన-ఆ
ముహూర్తమ్మది-'విందా' యందురు
ఆ ముహూర్తమున-హరింపబడినవి
తిరిగి చేరును-తన యజమానిని

తొందరలో ఆ రక్కసుడది మరి
గమనించకనే పోయెను-పాపి
గాలము మ్రింగిన చేప తీరుగా
హరించుకొనునా? అసువులు బాయును

దుఃఖము నందకు ఓ దాశరథీ!
ఆలములో నువు అసురుని ఝంపి
అక్షయ కీర్తితొ-అమ్మతొ నీవు
అయోధ్య చేరుట సత్యము-సత్యము!"

అటుల పలికి ఆ పులుగు శ్రేష్ఠుడు
తిరిగి వివరము తెలుప బూనగా
నోటినుండి మరి నెత్తురు-మాంసము
వెడలెను-బాధను ఓర్చుకొనుచును

"విశ్రవసునికి తనయుడు వాడు
శంకరు సఖునకు తమ్ముడాతడు"
అనుచు తిరిగి మరి పలుకలేకను
కొన ఊపిరిని వదలెను-అనఘుడు.

"తండ్రీ! పలుకుము-పలుకుము తండ్రీ!"
అనుచు రాముడు కరములు ముడిచి
అడుగుచుండగా-రాముని గనుచు
పక్షిరాజు దివికేగెను అపుడు.

కన్నులు ఎఱ్ఱని రంగుకు మారగ
నోరును తెరచి-శిరసును వాల్చి
పదములు-దేహము-పొడుగున చాచి
మేను వణకగ-ఊపిరి విడచెను.

అసువులు వీడిన పుణ్యమూర్తిని
కీర్తించుచును-తమ్మునితో ననె
"రక్కసిమయమీ దండకవనిలో
పరాక్రమముతో బ్రతికెను ఈతడు.

వేలకొలదిగా సంవత్సరములు
వసించి-ఇచటే అసువులు వీడెను
విధిని దాటగ ఎవ్వరి శక్యము?
పరమ పూజ్యుడీ పులుగు శ్రేష్ఠుడు

దేవవిరోధిని ఎదిరి పోరెను
పక్షి రాజ్యము-ఆయుర్దాయము
నాకై-ఈతడు విడచెను తమ్ముడ!
చూతుమ ఇంతటి పుణ్యమూర్తిని!

పరోపకారులు-ధర్మవర్తనులు
సాధుమార్గమున చరించువారు
సకల ప్రాణులలొ గలరని తెలియును
భూమి నెల్లను గలరు సోదరా!

తండ్రి యంతటి పూజ్యుడు మనకు
సత్కీర్తి నిలయము-గౌరవ-యోగ్యుడు
ఈతని సేవకు కరగిపోతిని
సతి అపహరణ-మరచిపోతిని.

నాకొరకై తన అసువులు బాసెను
పక్షిరాజుకు-శాస్త్రప్రకారము
అంతిమ క్రియలను చేయగ-సోదర
చితి పేర్చుమయా!" అని పలుకుచును

యజ్ఞశీలురకు ఏ గతి కలుగునొ
ఆహితాగ్నులకు ఏ గతి కలుగునొ
భూదాతలకు ఏ గతి కలుగునొ
తాపసులకు మరి ఏ గతి కలుగునొ

సోదర! అట్టి ఉత్తమగతియే
కలుగును-నాదగు ఆనతిచేతను"
అనుచు రాముడు పక్షిరాజుకు
అగ్ని సంస్కారము పూర్తి చేసెను.

బంధువు మాదిరి పక్షి రాజుకు
దహన కార్యమును రాముడు చేసెను
జింక మాంసముతొ పిండము లుంచి
తర్పణ క్రియను చేసెను రాముడు.

పైతృకమంత్రములప్పుడు రాముడు
పఠించి-చేసెను క్రియనంతయును
పావన గౌతమి తోయమ్ములతో
జలతర్పణములు ఇచ్చిరి వారు.

పావనమూర్తి సీతాపతిచే
దహనసంస్కారమును పొంది-జటాయువు
మహఋషి యంతటి యశమును పొంది
పుణ్యలోకమున అడుగుబెట్టెను

పక్షిరాజుకు విధులను తీర్చి
మనసులొ ఆతని పలుకులు నిలిపి
సీతను వెదుకగ ముందుకుసాగిరి
విష్ణు-వాసవుల-తీరుగ నడచిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

69 కబంధుడు రామలక్ష్మణులను పట్టుకొనుట

రామలక్ష్మణులు నైఋతి దిశలో
సాగుచుపోయి మూడు క్రోసులు -
క్రౌంచారణ్యము చేరిరి వారు
మృగములు-పక్షులు-సర్పములున్న

క్రౌంచారణ్యము నందు వెదకుచు-
అలసట తీర్చుకు తిరిగి వెదకుచు
వనమును దాటి-తూర్పుగ నడచి
మతంగ వనమున మూడు క్రోసులలొ

పాతాళమువలె భీకరమైన
శాశ్వతమైన-చీకటి నిండిన
కోనను-వారు సమీపించగ
భయము గొలుపు నొక రాక్షసి నిలచెను.

వాడి కోరలు-వికృత రూపము
విరియబోసిన కేశములుండి
మృగముల తినుచు-బాన కడుపుతో
సోదరు లిరువుర ముందర నిలచెను.

ముందుగ నడచు లక్ష్మణు గాంచెను
గట్టిగ నాతని పట్టుకు పలికెను
"నాథా! నీవు అందగాడవు
మనసు తీర్చుము-వనముల పోదము"

అంతట శూరుడు ఆగ్రహమంది
కత్తితొ ముక్కు-చెవులను కోసెను
మొర్రోయనుచు-ఆ-'అయోముఖి'
పారిపోయినది అడవిలోనికి

అంతట-వారు అడవిలొ సాగగ
లక్ష్మణుడనెను రామచంద్రునితొ
"అన్నా! అశుభము తోచుచున్నది
ఎడమ భుజమది అదరుచున్నది

గుండియ అదిరెను అన్నా! వినుము
ఆపద ఏదో రానున్నదయా!
యుద్ధము చేయగ సిద్ధము నుండుము
శుభ సూచన ఈ పక్షి కూయుట"

తమ్ముని మాటల జాగరూకులై
అడవిలొ వెదకుచు నడచుచుండగా
పెనుగాలి యది వీచెను అపుడు
అడవి అదరునటు ధ్వని వినవచ్చెను.

సోదరు లిరువురు ఆశ్చర్యముతో
జాగరూకులై వెదకుచుండగా
చూచిరి-వారొక పర్వత కాయుని
పెద్ద బొమ్మది కలిగిన వానిని

మెడయు-తలయు లేదా ప్రాణికి
బిరుసు వెంట్రుకలు-కారుమేఘమన
ఉరుము వంటిదగు కంఠము గలిగి
బొమ్మన పెద్ద కన్నును గలిగి-

పెద్ద కోరలు భీతి గొలపగా
యోజన పొడవు-చేతులు గలిగి
జింకల-కరుల-క్రూర జంతువుల
పట్టుచు-విడుచుచు ఆటగనాడెడి

తెరచిన నోటితొ త్రోవకడ్డముగ
కబంధునట ఆ ఇద్దరు గాంచిరి
అంతట వాడు తన భుజబలముతొ
రామలక్ష్మణుల-ఒడుపుగ పట్టెను.

సూర్యతేజులు విండ్లు-కత్తులు
కలిగిన సోదరులిద్దరు అపుడు
శత్రువు చేతికి చిక్కి-పోయిరి
ఆపదలో మరి జారిరి వారు.

శూరుడు-ధీరుడు-రాముడు కావున
ధైర్యము చెదరక నిలచెను అపుడు-
చిన్నవాడగు లక్ష్మణమూర్తి
ధైర్యము చెదరి అన్నతొ పలికెను:

"అన్నా! నీవు పరుగిడిపొమ్ము
నన్ను-అసురునికి ఎరగానిమ్ము
అమ్మ సీతను కలుసుకొందువు
సుఖముల-నన్ను తలుచుకోవయా!"

అంతట రాముడు ధైర్యము గొలిపెను
తమ్ముని ఎంతో ఊరడించెను
అపుడు రాక్షసుడు పలికె బిగ్గరగ:
"ఎవ్వరు మీరు ఇటుల వచ్చితిరి?

ధనుసులు-ఖడ్గములున్న మీరిటు
వనమున స్వేచ్ఛగ ఏల తిరుగుట?
నా నోటిలొ బడవచ్చితిరేల?
ఆయుర్దాయము తీరెను మీకు."

గర్వము నిండిన అసురుని పలుకుల
రాముడు-తత్తరపడి పలికెనట:
"సోదర! మనకు కష్టములన్నీ
ఒక్కుమ్మడిగా వచ్చుచున్నవి.

కాలమెంతటి శక్తిగలదొ మరి
నిన్నూ-నన్నూ ఇడుమల త్రోసెను
పుడమిని పుట్టిన ప్రాణులన్నిటిని
వశమున నుంచును కాలమెప్పుడూ-

ధైర్యవంతులు-సత్యవిక్రములు
లక్ష్యసిద్ధిగలవారైనా మరి
రిపుల గెలిచెడి ధీరులయినను
కాలమ్మునకు లొంగక తప్పదు

ఇసుకతొ కట్టిన ఆనకట్టతో
కాలప్రవాహము ఆపగలేము
దైవము-చంపగ నెంచినచో యిక
బ్రతుకరు-విధికి అసాధ్యమేది?"

॥శ్రీరఘురాముని॥

70 కబంధుని కరములు నరకుట

తమ్ముని మనసుకు ధైర్యము గొలుపు
రాముని చూచి-పలికె నసురుడు
"భయపడి ఫలితము ఏమియులేదు
విధి నాకొసగెను ఆహారమును."

దనుజుడు-అటుల పలుకుచుండగా
అనుజుడు పలికెను: "అన్నా! వీడు
మనలను మ్రింగుట తథ్యము కావున
వీని బాహువులు నరకెదమయ్యా!

స్వకీయరక్షణ జీవుల ధర్మము
కావున-కరములు త్రుంచెదమిపుడే"
అనుచు తమ్ముడు పలుకుచుండగా
అసురుడు వారిని మ్రింగనెంచగా

దేశకాలములు-సమయము నెరిగిన
సోదరులిరువురు వాని బాహువులు
నిశిత ఖడ్గముల నరికివేసిరి
దనుజుడు అరచుచు నేలనుబడెను.

కరములు తెగిన అసురుడు అడిగెను
"ఎవ్వరు మీరు? ఏల వచ్చి"రని
అంతట తమ్ముడు పలికెను అపుడు
"ఇక్ష్వాకు వంశమున పుట్టినవారము

ఈ మహనీయుని రాముడందురు
నాకు సోదరుడు-పరమపూజ్యుడు
నన్ను లక్ష్మణుడు అందురు వినుము
సుర సమానుడగు ఈ పుణ్యాత్ముడు

సతితో వనమున వసించియుండగ
దండకవనిలో-అసురుడు-మాయతో
రామపత్నిని అపహరించెను-
ఆమెను వెదకుచువచ్చితి యిచటకు

ఎవ్వడ వీవు? తల-లేదేమి?
మొండెముతో మరి ఏలనుంటివి?''
అనగా నతడు ఇంద్రుని తలచుకు
శాపావసానము వచ్చెననుకొని

సంతోషముతో దనుజుడు పలికెను:
''సోదరులారా! వందనమయ్యా!
నా భాగ్యముచే గంటిని నేడు
కరములుపోవుట-నాకగు కలిమి

శ్రీరామా! నే-గర్వము నిండి
వినయము తప్పిన కారణమ్మున
ఇట్టి వికార రూపము నందితి
వివరించెద విను సర్వము నీకు.''

॥శ్రీరఘురాముని॥

71 కబంధుడు తన శాప వృత్తాంతమును తెలుపుట

"రామా! నేను-పూర్వకాలమున
సూర్య-చంద్ర-దేవేంద్రుల బోలు
సుందరమూర్తిని-గర్వమునిండి
వికృతరక్కసి రూపము దాల్చి

మునులను-పూజ్యుల హింసించగను
స్థూలశిరుడను-ముని కోపించి
నీచుడ-నీవీ రూపముతోను
నను బెదరించితి వందుకు ఫలము

శాశ్వతముగ-నువు ఈ రూపముతో
బ్రతుకుచుందువని శపించినాడు-
అంతట మహఋషి పదముల వ్రాలితి
శాపాంతమును కోరితి రామా!

శ్రీరఘురాముడు కరుణాధాముడు
వనమున-కరములు నరకును నీకు
అంతట-శాపము తీరిపోవును
సుందరరూపము నందెదవనెను.

మరి ఈ వికృత రూపమ్మునకు
సురనాయకుడు కారణమయ్యా!
ఘోర తపస్సును చేసితి నేను
బ్రహ్మ వరమున దీర్ఘాయువునై

గర్వమునిండి అవివేకముతో
ఇంద్రుని-పోరుకు రమ్మని పిలువగ
కోపమునంది సురనాయకుడు
వజ్రాయుధమున నన్ను మోదగా

తలయు-తొడలు-బొమ్మున దిగబడి
వికృత రూపుడనైతిని రామా!
అంతట వేడితి-సురనాయకుని
చంపుము-నాకీ బ్రతుకు వ్యర్థమని

వాసవుడనెను-బ్రహ్మ వరమది
ఆయువు గలదు-చచ్చుట ఎట్లు?
అంత అడిగితి ఈ రూపముతో
బ్రతుకుట ఎట్లు? తినుటది ఎట్లు?

దయగొని-ఇంద్రుడు అమడ పొడవగు
కరములనిచ్చి మొండెమునందే
నోరును ఇచ్చి-కోరల నుంచెను
కావున తిందును గజ, సింగములను.

లక్ష్మణమూర్తితొ రామచంద్రుడు
అడవికి వచ్చి - నీ కరములను
నరకిన యంతట నాకలోకమును
తిరిగి చేరెదవు-అనెను వాసవుడు.

ఆ శాపముతో దుఃఖము నిండి
ప్రతి జీవిని మరి పట్టుకొనుచును
రాముని కొరకై నిరీక్షించుచు
తినుచుందును మరి అసువులు నిలుపగ

దేవా! నన్ను పోరున గెలువగ
సాధ్యముగాదు ఎవ్వరికైనను
ముని చెప్పిన ఆ రాముడ వీవు
నామది నిలచిన శ్రీరాముడవే.

రామా! నన్ను దహించుడయ్యా!
మదికి తెలిసిన యోచన నుడివెద."
అంతట రాముడు పలికెను అపుడు
"జనస్థానమున సుఖముగ నుండగ

నా యిల్లాలిని రావణాసురుడు
దుర్మతి-వనమున అపహరించెను
వాని పేరు మరి తెలియును అంతే-
రూపము-శౌర్యము తెలియదు మాకు

వాని నిలయము తెలిసిన చెప్పుము
మతిచెడి-వనమున తిరుగుచుంటిమి
వీరుడ!నీవు దయగొని మాపై
వివరము చెప్పి సాయము చేయుము.

నీవు కోరినటు నినుదహింతుము
జానకి జాడ తెలియబరచుము
ఎక్కడ దాచెనొ-హర్త ఎవ్వడో
తెలియబరచుము దయగొని నీవు."

"పాపకార్యములు చేయుట చేతను
జ్ఞాపక శక్తిని కోల్పోయితిని
తనువు కాల్చుడు సంధ్యలోపలే-
నాకు తెలిసినది తెలియబరతును.

సర్వము తెలిసిన వాడొకడుండెను
భూమి అంతయు తెలియును వానికి
వానితొ-నెయ్యము మీరు చేసిన
మీ కార్యమది నెరవేరునయా!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

72 సుగ్రీవునితో స్నేహముచేయమని కబంధుడు చెప్పుట

పల్లములోనికి దనుజుని త్రోసి
ఎండు కట్టెలు దండిగ వేసి
అగ్నిహోత్రమును ముట్టించగను
కాయము మెల్లగ కాలజొచ్చెను.

రామలక్ష్మణులు చూచుచుండగా
అగ్నినుండి ఒక తేజోవంతుడు
హంసలు కట్టిన దివ్య విమానము
అధిరోహించి-పలికెను అపుడు

"రామా! వినుము-లోకమునందు
ఆరు ఉపాయములున్నవి-వాటితో
రాజులు-కార్యము చక్కబరతురు
అందులో ఒకటి మిత్రత్వమయా!

రామా! నీవు దుఃఖమునందకు
విధిని దాటగా వశముకాదు కద
నిర్మల హృదయా-శీఘ్రమె బొమ్ము
సుగ్రీవునితో నెయ్యము చేయుము.

ఆలి అపహరణతొ కష్టము కలిగెను-
నిన్ను బట్టి-నీ సోదరు కష్టము
నీ దుఃఖముతో పోలు దుఃఖము
కలిగిన వానితొ-స్నేహము చేయుము

వంచనలేక-చులకన చేయక
పీడొక కోతి-అని నువు తలచక
అగ్నిసాక్షిగా నెయ్యము చేయుము
కామరూపుడు అతిబలవంతుడు.

రామా! వినుము అట్టి మిత్రుడు
సూర్యతనూజుడు-కపిపుంగవుడు
సుగ్రీవుడను నామధేయుడు
అతనితొ నెయ్యము నీకగు శుభము.

వానరప్రభువు-సూర్యతనూజుడు
సాయముకొరకై వెదకుచుండెను
ఆతని కోరిక తీర్చుడు మీరు-
లేకున్నా మరి సాయము చేయును.

అటులకాదని నీవు అనినచో
మరియొక యోచనతోచదు వినుము
వాలి-అతనిని తరిమివేయగా
నలుగురు వీరులతోనట ఉండెను.

ఋక్షరజునికి జన్మించెను విను
లోకసాక్షికి తనయుడాతడు
పంపా సరస్సు-లావులయందు
అన్నకు భయపడి-తిరుగుచుండును.

పవిత్రమైన ఋష్యమూకగిరి
పంప ఒడ్డున వెలసియున్నది
అతడు-అచ్చట తిరుగుచుండును
ఋజువర్తనుడు - సత్యవర్తియు

ఆయుధములపై ప్రమాణముంచి
స్నేహము చేయుము ఆవానరునితొ
అతనికి-అవనిలొ తెలియని యట్టి
ప్రదేశమసలే లేదు రాఘవా!

ధైర్యవంతుడు-శౌర్యవంతుడు
నీవు అతనితో నెయ్యము చేసిన
సీత జాడగని తెలుపును నీకు
నీకు సాయము చేయగచాలును.

సూర్య కిరణములు సాగునంతట
నదీ-నదములు-గిరులు-వనములు
నీ సతికొరకై అన్వేషించి
జాడ తెలుపును-నమ్ముము రామా!

రావణు గృహమున శోధనచేసి
పాతాళములో దాచినగాని
మేరువు కొసలో నుంచినగాని
దనుజుల జంపి సీతను తెచ్చును."
॥శ్రీరఘురాముని॥

73 శబరికి దర్శన మిడుమని-కబంధుడు శ్రీరాముని కోరుట

సీత లభించు వివరము తెలిపి
తిరిగి పలికెను కబంధుడంతట
"రామా! మీకు-పడమటి దిక్కున
ఫల-సుమ భరితపు వనములు కననగు.

మారేడు-నేరేడు-గన్నేరు-గోగులు
పనసలు-రేగులు-మామిడి తరువుల
నిండిన-పండిన ఫలములు గలవు
ముదముగ తినుచు ముందుకు సాగిన

ఆవల-పూవులు నిండిన వనము
నందన వనమై-తియ్యని రసముల
అన్ని ఋతువుల ఫల-సుమములతో
ఉత్తర కురుభూములతో సమమగు

మేఘమ్ములతో పర్వతాలతో
పండ్ల బరువుతో వంగిన తరువుల
వృక్ష సంపద శోభలీనును-
దానిని దాటి ముందుకు సాగిన

రాజహంసలు-చక్రవాకములు
బెగ్గురులుండిన నిర్మల జలములు
కలువలు-కమలములున్న తోయములు
మనసు హాయినిడు సుందరరామా!

సరస్సునందు గండుచేపలు
రొయ్యలు-కొఱ్ఱలు-బొమ్మిడాయిలు
ముండ్లులేనివగు మీనములున్నవి
జలపక్షులట సొగసుగ నుండును.

కడుపు నిండుగా ఆహారము తిని
స్ఫటికముపోలు జలములు-తమ్ముడు
క్రొత్త తామర దొప్పలో తేగా
తృప్తిగ గ్రోలి-ముందుకు సాగుడు.

సాయం సమయము సుమ సౌరభము
నిండిన-చల్లని గాలులు-మనసుకు
హాయినిచ్చును-ఓ రఘురామా!
చల్లని జలములు సుఖమునిచ్చును.

దివ్య సుమములవి-మనుజులు దాల్చరు
తొడిమలూడవు-వాడిపోవవి
మహిమాన్వితుడగు మతంగ మహఋషి
శిష్యగణమట ఫలములుతేగా

దేహమునుండి చెమటలు కారెను
ధరణిని బడిన-చెమటనుండి-అవి
ఉద్భవించిన మహిమాన్వితములు
మంగళకరములు-మౌని సేవలవి.

మతంగ మహఋషి శిష్యులు వెడలిరి
కానీ రామా! ఒక స్త్రీ మూర్తి
గురు శుశ్రూషల పరమధర్మము
అనుష్ఠించిన పూజ్యురాలగు-

బోయవనిత-ఓ భగవత్సముడా!
నిన్ను గాంచగ వేచి యున్నది
సర్వభూతముల నమస్సులందే
నిన్ను గాంచి-తను దివికేగునయా!

ఏనుగు గుంపులు వనమున చొరవు
పంప సరస్సుకు పడమటి దిక్కులో
పవిత్రమైన ఆశ్రమమందు
దివ్యమూర్తి-తా తపమున నుండును.

రామా! ఆమెకు దర్శనమిచ్చి
పంపానదికి చేరుము స్వామీ!
మనోహరమగు ఋష్యమూకగిరి
ఎక్కుట కొంత కష్టము స్వామీ!

గజముల-యొరిపిడిచేతను-ఆ గిరి
నునుపుగనుండును-ఎక్కుట కష్టము
గిరిపై-నిద్రలో గాంచిన సొమ్ము
మేలుకొనగనే లభించగలదు.

పాపాత్ములు అట నిద్రించినచో
అసురులు వారిని బాధించెదరు
ఆ విధముగను విధాత చేసెను
ఆ గిరి రమ్యము-మహిమాన్వితము.

అందలి కరులను-పులులు-ఎలుగులను
అందములొలికే జింకల గాంచిన
తొలగును నీకు-శోకము-రామా!
అందొక గుహలో రవిసుతుగాంచుము.

గుహను చొరగను శక్యముగాదు
ఆ గుహవాసము సూర్యసుతునకు
అతనితొనున్న నలుగురు వీరులు
అనిశము అతని కొలుచుచుందురు.

అతడాగిరిపై నిలచుటగాంచి
నెయ్యము చేయుము సుగ్రీవునితో."
అనుచు పలికి-ఆ కబంధుడంతట
ఆనతికొరకై నిలచియుండగా

రామచంద్రుడు ఆనతినిచ్చి
అనుజుడు-అడుగుల నడచుచుండగా
అందమైన ఆ వనము నందున
ముందుకు సాగెను భక్తురాలికై.

॥శ్రీరఘు రాముని॥

74 శబరికి శ్రీరామ దర్శనము

శోభిలు తరువుల గాంచుచు నడచి
సోదరులిరువురు రాత్రియందు నొక
గిరి చెంతను విశ్రాంతి తీసుకొని
సూర్యోదయమున సుఖముగ నడచి

పంపానదికి చేరుకు-అచట
పడమటి దిక్కున పవిత్రమైన
శబరి ఆశ్రమము గాంచిరి వారు
భక్తితొ శబరి నమస్కరించెను.

పాదములంటెను పావనమూర్తికి
పరుగిడి వచ్చెను వృద్ధతపస్వి
పరమగుణాఢ్యుని రామదేవుని
పాదమంజరుల నమస్కరించెను.

నరుడై వచ్చిన నారాయణుడు
తనకై వచ్చిన సీతాపతికి
తమ్మునితో తన ఆశ్రమ మందు
అర్ఘ్య-పాద్యములు-ఫలముల నొసగెను.

రాముడు అడిగెను "శబరీ! నీవు
తపోనిష్ఠలో బ్రతుకుచుంటివి
ధన్యురాలవు-ఆనందమగు
తపసు చక్కగా సాగుచున్నదా?

నీ గురుసేవలు సఫలమైనవా
వ్రతములన్నిటిని ఆచరించితివ?
చెప్పుము శబరీ-దివ్యవాక్కుల"
అనగా శబరి పలికె భక్తితో

"గురుశుశ్రూషలు ఫలితమ్మను-నే
నీ దర్శనమున పొందితి రామా!
పూజల ఫలము-తపస్సు ఫలము
పురాణ పురుషా! నీ దర్శనమే.

కన్నులార నిను గాంచితి రామా
కరముల చరణములంటితి రామా-
కారుణ్యానిధి-కారడవిని-నువు
నాకై వచ్చిన నాకము రామా!

చిత్రకూట గిరి చేరినారని
దర్శన మివ్వగ వత్తురనియును
నా గురుదేవులు చెప్పిరి రామా!
నీ దర్శనము ఉత్తమ గతియని

పునర్జన్మ మరి లేదని చెప్పిరి
పుణ్యమూర్తీ-నీ రాక కోసమై
పుడమిని-తనువు నిలిపి నిలచితి
ఫలములు-సుమములు ఏరి తెచ్చితి."

రామచంద్రుడు అడిగెను శబరిని
"అమ్మా! నీదగు గురువుల మహిమ
'దనువు' చెప్పగా వింటిమి తల్లీ
నీవు చూపగా చూతుము శబరీ!

"పురుషోత్తమ! ఇది మతంగవనము
వర్షిత మేఘములుండెడి వనము
పులుగులు శోభగ తిరిగెడి వనము
మా గురుదేవుల తపస్సు ఫలము.

తపోబలముచే మా గురుదేవులు
పుణ్య తీర్థముల తీర్చిరి ఇచ్చట
పడమట వేదిని - మా గురుదేవులు
ముదుసలి - వణకుచు పూజలు చేసిరి.

తపోఫలముచే - పవిత్రవేదులు
గురువులు - నాకము చేరి యున్నను
దిక్కులన్నిటిని ప్రకాశవంతము
చేయుచున్నవి దివ్యమహిమచే.

మా గురుదేవులు స్నానము చేసి
ఆరవేసిన - నార బట్టలవి
నేటికి కూడా - తడిగా నున్నవి -
పూజాసుమములు వాడక యున్నవి.

రామచంద్ర! నువు - వింటివి మహిమలు
గంటివి - దివ్యస్థలములు ఇచట
గురువుల సన్నిధి కేగెద రామా!
ఆనతి నిడుము ఆశ్రితవత్సల.''

పుణ్య చరితయగు శబరి మాటలకు
పలికెను తిరిగి రామచంద్రుడు
''సాధు చరిత - నీ సత్కారములు
గ్రహించినాను - సాగుము నీవు.''

అంతట శబరి యోగశక్తిచే
అగ్ని రగిల్చి - దేహము చేర్చెను
అపుడొక దివ్యతేజము అగ్నిని
ఉద్భవించినది - మునికడ కేగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

75 రామలక్ష్మణులు సుగ్రీవునికై బయలుదేరుట

పరమపదమును శబరి చేరగా
పరమగుణాఢ్యుడు రామచంద్రుడు
హితముగోరు తన తమ్ముని జూచి
మతంగ మునిని గూర్చి పలికెను

''ఆహా! సోదర - దివ్యమహిమ గను
మునిలేకున్నను తేజము గనుము
హింసయనునది కనరాదిచట
స్నేహముతో యిట ప్రాణులు మెలగును.

ముని తన మహిమచె సృజించినట్టి
సంద్రపు జలముతో - పితృ తర్పణము
తృప్తినిండగా చేసితిమయ్యా -
మనకిక మేలు జరుగును సోదర!

లక్ష్మణమూర్తీ! మన కష్టములిక
తొలగిపోయినవి - శాంతి లభించును
సూర్యతనూజుడు ఉండును ఇచటే
అనుచరులతో ఇట గిరిపై నుండును.

సుగ్రీవుని గన పోదమురమ్మా
కాగల కార్యము చేయునాతడు''
అనగా తమ్ముడు అడుగుల నడువగ
సోదరులిరువురుసాగిరి ముందుకు-

పంపాతీరము చేరిరి వారు
లతలతో శోభిలు పంపాతటము
ఎఱ్ఱకలువలు-కమలములుండి
స్వచ్ఛమైన తోయమ్ములు నిండి

తెల్ల తామరలు-తెల్ల కలువలు
లెక్కకు మిక్కిలి నల్లకలువలతో
వివిధ వన్నెలతో వెలయు తివాసిగ
నేత్రపర్వము చేసెను ఆ నది.

పంపానదికి కొంత దవ్వులో
మతంగ కొలనులో స్నానముచేసి
ఆనందముగా ఆ సోదరులు
వనసౌభాగ్యము చూచుచు నడచిరి.

బొట్టుగుచెట్లు-మాదీఫలములు
మొగలితోపులు-మొల్ల తీగలు
మామిడితోపులు-గన్నేరులతో
ఏడాకులుగల అరటి చెట్లతో

అలంకారముల-అంగన అన్నటు
అందములొలికెడి వనమునందున
చిలుకలు-హంసల కలకలరవములు
సీతనేత-లా ముదముగ వినుచు

తమ్మునితోననె "లక్ష్మణమూర్తీ!
దీనుడనైతిని రాజ్యహీనుడను
సీతలేక-నే బ్రతుకుట ఎట్లు!
సుగ్రీవుని గన సాగుము నీవు"

అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
అధిక దుఃఖమున తపించిపోయి
పంపానదికి ఒడ్డున వున్న
ఇంపగుస్థలము చూడగ సాగెను.

దుఃఖములన్న-అడవులు దాటి-
విఘ్నములన్నీ దాటుకొనుచును-
దూరమునడచి-ఆ రణధీరులు-
ఇంపగు పంపాతీరము చేరిరి.

కమలములున్న జలములు చూచి-
కమలబాంధవుని తనయుని జూడగ
కమలనేత్రులు రామలక్ష్మణులు
కలయజూచుచు ముదముగ సాగిరి.

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
మునిజనములకు అభయప్రదానము
సీతాపహరణము రాముని వేదన
జటాయు మోక్షము అరణ్యకాండము.

సమాప్తం

శుభమస్తు

లోకాస్సమస్తా స్సుఖినోభవన్తు - సర్వేజనా స్సుఖినోభవన్తు

శ్రీరామార్పణ మస్తు.

శ్రీరామ

శ్రీమద్రామాయణ కిష్కింధా కాండము

సర్గము | | | పేజీ

శ్రీమద్రామాయణము

కిష్కింధాకాండము

(గేయ కవిత)

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
మారుతి రాముని సందర్శనము
సీతాసతికై అన్వేషణము
కపులసేవ కిష్కింధా కాండము.

శ్రీరామ జయరామ - జయ జయ రామ

శ్లో॥ కూజంతం రామ రామేతి
మధురం మధు రాక్షరమ్
ఆరుహ్యా కవితా శాఖామ్
వందే వాల్మీకి కోకిలమ్.

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగ మ్రొక్కి
మందర కర్తకు వందనముంచి
రామ భక్తుల ఆశీస్సులతో
రామచంద్రుని కీర్తన జేసెద.

శ్రీరామచంద్రాయనమః

శ్రీమద్రామాయణము

కిష్కింధా కాండము

1 వ సర్గము. పంపసోయగము - సీతాదేవికై శ్రీరాముని ఆవేదన

శ్రీ రఘురాముని రమ్య చరితము
మారుతి రాముని సందర్శనము
సీతాసతికై అన్వేషణము
కపులసేవ కిష్కింధా కాండము.

సతితో-వనమున సాగెను రాముడు
పితృవాక్య పరిపాలన ధీరుడు
శీలసంపద కలిగిన జానకి
అపహరింపబడె ఆ వనమందు.

అన్వేషించుచు ఎంతో కుములుచు
ఆ వనసీమను రామచంద్రుడు
శాపము తీరిన కబంధు పలుకున
ఋష్యమూకము చేరవచ్చెను.

ఋష్యమూకమున సుగ్రీవునితో
మైత్రి చేసుకొని అతని సాయమున
సీతాన్వేషణ జరుపుట సరియని
చేరెను దశరథరాముడు అచటికి.

అడుగుజాడలో తమ్ముడు నడువగ
అడుగిడె పంపా తీరముచెంత
కమలము, కలువలు మీనములుండి
శోభించినవా పంప జలములు

మనోహరమ్మగు నదీ జలములు
మనసు హాయినిడు సుందరవనము
మరిమరి గాంచిన రామచంద్రుని
మనసున నిండెను సీత తలంపులు.

ప్రకృతి అంతా శోభామయమై
కలవరపరచగ దుఃఖతప్తుడై
ధరణీనందిని తలపుల నిండగ
తమ్మునితో దాశరథి పలికెనిటు:

"వికసిత కమలములవి గను లక్ష్మణ!
ఎర్రని కలువలు గనుము సరస్సున
వైడూర్యమ్ముల కాంతితో జలము
ఒడ్డున నిలచెను పలు వృక్షమ్ములు.

శిఖరమ్ములతో శోభిలుగిరివలె
సరసుశోభిలె తరుసంపదతో
భరతుని భక్తి - సతి అపహరణ
తలచి తలచి నే కుములుచుంటిని.

తాపహరమ్ములు శీతజలమ్ములు
వేసట నణచెడి కాసారమ్మిది
అయినా కానీ వసంతశోభ
మనసు కలంచెడు మథన పెంచెడు.

చిక్కగపరచిన పచ్చిక నేలను
చక్కని వన్నెల పూలురాలగా
రత్న కంబళులు రచించినట్టుగ
శోభిలుచున్నది నేల యంతయు.

కొండ చరులలో పుట్టిన తరువులు
విరగబూసి-అవి కలసిపోవగా
పూలరాశివలె గిరులన్నియును
తోచెను-కనులకు పండుగ చేసెను.

నిండుగ విరిసిన తరువులన్నిటిని
దండిగ పూసిన పూలతలెంతో
మురిసిపోవుచు కౌగలించినటు
పెనవేసినవి చూడుము సోదర!

విరసినపూల తరువులపైన
నిలచిన తుమ్మెదలన్నియు - గాలికి
పైకి లేచి - మరి ఎగురుచునుండగ
నల్లని ముసుగై తోచె తరువులకు.

సుమగంధముతో వీచెడిగాలుల
ఫలపుష్పముల శోభలు కలిగిన
మన్మథుసాయము పొందినవాడగు
వసంతుడెంతో ప్రకాశించెను.

నిలువుగ పూచిన గోగులు-పూలతొ
బంగరు, వెండి వల్లెవాటులు
ధరించి నిలిచిన తరుణీమణులన
శోభిల్లినవి ఈ వనసీమలొ

మేఘము జలములు కురియునట్టుగా
తరువులు కురిసెను పూలవృష్టిని
పూచిన శాఖల నూపుచు పవనుడు
తుమ్మెదలోయన రాగమునీసెను.

ఈ వసంతపు శోభలన్నియు
క్రొత్తపులుగుల, రవములు నిండి
సతికి దూరమై నిలచిన నాకు
తీరని వేదన పెంచుచున్నవి.

నిండిన పూల శాఖలు కదలగ
పంచమ స్వరముల - కోయిల లన్నటు
పాడుచు - గుహలను వదిలినట్టుగా
తోచెను పవనుడు రమ్యముగాను.

భార్యకు దూరము నున్న బాధను
సుమశరుడెంతో పెంచుచుండెను
కోయిలలున్ను - నీటికోళ్ళను
మధురస్వనములతో పెంచెను వేదన

శ్రీగంధమువలె చల్లనివాడు
మందానిలుడు - సుమగంధముతో
సుఖమగుస్పర్శను కలగజేయుచు
తిరుగుచుండెను సోయగమెగసెను.

పంచవటీతటి ఆశ్రమమందు
మనోహరమ్మగు పక్షులకిలకిల
వినుమని చెప్పుచు మురిసిపోయెడిది
జానకి ప్రియముగ ఆలకించెడిది.

మక్కువనిండి మనసు పెంచుకొని
మన్మథువశమున చిక్కిన పులుగులు
జంటనుజేరి-తుమ్మెదగానము
వినుచు-ముదముతో కనబడుచున్నవి.

అశోకతరువుల పూలు నిప్పులై
తుమ్మెదరవము చిటపట ధ్వనిగా
ఎఱ్ఱచిగురులు జ్వాలలపోలి
వసంతాగ్ని నను దహించుచున్నది.

మనోహరమ్మగు కోకిల స్వనములు
చక్కగ పూసిన వసంతశోభలు
జానకికెంతో సంతోషమునిడు
జానకిలేక నే మనదగునా?

విరివిగ పూసిన పూపొదలన్నీ
కనవచ్చినవి నేనెటు చూచిన
కానీ, జానకి-చకోరలోచన
కనరాకున్నది-మదనికి చిక్కితి

రెపరెపలాడుచు గాలులు వీచెను
స్ఫటిక ద్వారములు తెరచినయట్టుల
పురులు విప్పినవి నెమళ్ళు ముదముగ
పరవశించినది ప్రకృతియంతయు.

కోరిక పెరిగి మన్మథువశమై
ఆడునెమలి తన భర్తను చేరి
నిండు మనసుతో మగని చూచుచు
పరిహసించునటు చూచెను నన్ను.

ఈ మగ నెమలి ప్రియతమ సతిని
ఏ రక్కసుడు-కాననమందు
అపహరించి, మరి దాచలేదు, అని
ఆనందముతో, ఆటల తేలెను.

వసంత శోభల ప్రభావమిది కద
పులుగులు జంటను చేరుచున్నవి
రావణాసురుడు అపహరించనిచో
మైథిలి-నా జత బాయకుండెడిది.

విరసిన పూవులు-ఎగసిన తేనెలు
పులుగుల మనసగు-పిలుపులన్నియు
సుమశరు తీవ్రత పెంచుచున్నవి
దాటుట నేనెటు ఈ వసంతము?

సీత కూడ ఈ వసంతశోభల
వికారమ్మును అనుభవించును
కానీ-అసురుల చేతికి చిక్కిన
కోమలి మనసున శాంతి నిలచునా?

అప్పటి రాముడ నేనే అయినా
ఆ మారుతమే నేడు వీచునది
అయినా, అప్పుడు చల్లని హాయి
జానకి లేక అదియే జ్వాల!

పంచవటిని మాకశుభ సూచనగ
ఆకాశములో కాకి కూసెను
ఇప్పుడు శుభము తోచునట్టుగ
చెట్టుకొమ్మపై కూయుచున్నది.

మనసు నిండిన ప్రియురాలితో-తన
మగడు వెనుకబడిపోవునట్టుగ
గాలికి కదలెడు పూలగుత్తిని
చేరగ-తుమ్మెద సాగుచున్నది.

మన్మథు బాణము అశోక గుచ్ఛము
గాలికి కదలి నీదకు ఒరిగి
కొట్టునో ఏమో అన్నటు తోచెను
కోమలి లేక సుఖమది లేదు.

కాంతులు నిండి ప్రకాశించెడు
నిండుగ పూసిన మామిడిచెట్లు
చందనాదులు చక్కగనలదుకు
మనిషిగ తోచెను ముదము గొలిపెను.

చక్రవాకములు హంస బెగ్గురులు
లేత సూర్యుని కిరణములన్నటు
తుమ్మెదలెన్నో కమలమ్ములపై
ఱెక్కలతో ఈ నీటిని కదపగ.

మనోహరమ్మగు-వనమను వస్త్రము
కప్పుకున్నటు తోచుచు పంప-
లేళ్ళగుంపులు దంతిగుంపులతో
నయనానందము కలిగించును కద!

సీతకు దూరము అయి బ్రతుకుటది
భూమికి భారము అగును లక్ష్మణా!
కుటిలబుద్ధితో సుమశరుడిపుడు
సీత తలంపులు నింపెను మదిలో

మన్మథుడొకడన భయమదిలేదు
కానీ, తోడుగ వసంతుడుండగ
శత్రువుకెంతో బలము కలిగినది
నే నిలుచుటకు కష్టము కలిగెను.

తామర మొగ్గల రేకుల చూచి
ఆనందించగ మనసు కలుగగ
సీత నేత్రములు తోచె తామరలో
తీయని బాధ కలచెను మదిని.

చల్లనిగాలి వీచెను హాయిగ
కానీ, పవనుడు పద్మసుగంధము
తీసుకువచ్చి నన్ను తాకగ
తోచును అది నా సీత శ్వాసయై.

పంపానదికి దక్షిణ దిశలో
ఇంపుగ పూచిన గోగులు చూడుము
పర్వతరాజుకు అలంకారములు
విరియబూసుకొనె కొండచరియలు.

మాలతి, మాధవి, మల్లిక సోకులు
అశోక, సంపెగ, కేతకి సొగసులు
చూత, శింశుప, దిరిశెన శోభలు
వకుల, కురంట, వావిలి, శాబర

నాగరంగములు-నారంగములతో
పచ్చని పొదలు విచ్చిన పూలతో
సోయగమొలకెను పంపతోయములు
శోభలీనినది పంపాతటము.

గాలికి కదిలిన తరువుల శాఖలు
ముదముగ ముందుకు వచ్చుట తోచగ
మదవతులన్నటు సుమలతలపుడు
మత్తుగ కౌగిట చేర్చె తరువులను

క్రొత్తగ విరిసిన పూవులపైన
పొంగిన వెచ్చని తేనెల రుచిని
చూచుచుసాగెడి తీరుగతుమ్మెద
ఝుంకారముతో ఎగసెను సుమముల.

పోటీపడినటు తరువులు పూసెను
చీటికి మాటికి తగువాడినటు
తుమ్మెద ఝుంకారమ్ముల వంకతొ
సాటి తరువులలొ మేళన సాగెను.

సతితో కూడిన కారండవము
జలకాలాడెను పంప జలముల
మందాకినికీ పంప అందము
అందెను; అందుకు ప్రసిద్ధికెక్కెను.

కన్నులముందు సీతయుండిన
పంపకు చేరువ నుండుట కలవడి
స్వర్గసుఖములు, అయోధ్యనగరము
స్మరణకురావు సుమిత్ర తనయా!

లేత చిగురులు మొగ్గలు నిండి
నిండుగ పూసిన పూవులతోను
ఈ వన శోభ, లలనామణిని
తలపుల నింపి మనసును కలచెను.

జంటగ తిరిగెడి జింకలన్నియు
ఒంటిగనున్న నా మదికెంతో
ఆనందముతో కలిపి దుఃఖమును
అందించినవి మెరసెడి కన్నుల.

పావన పంపా తోయములందు
పవనుని చల్లని గాలుల యందు
పావని సీతతొ కలిసి తిరిగిన
తనువున నిలుచును ప్రాణము నాకు.

ఆ కమలాక్షి- నవయవ్వనవతి
ముఖము పోలును నిండు చంద్రుని
నా వియోగమున తను మనగలదా!
ఏ విధి ప్రాణము నిలుపును తనువున?

నే వియోగమును సహించియున్నను
అవమానము- నను బ్రతుకనీయదు
అంతటి జనకుడు ధర్మశీలుడు
జానకి ఎచటని అడిగిన ఏమగు?

కన్నతండ్రికై కానకు రాగా
సహధర్మిణి నను అనుసరించెను
కానీ- నన్నే నమ్మిన సతిని
కావగలేని కృతఘ్నుడను కద!

రాజ్యహీనుడను దైన్యము నిండి
నిర్భాగ్యము అది ముందు నడువగా
జంట విడక నా వెంట వచ్చిన
సీత లేక నా ప్రాణము నిలచున?

ముద్దులొలుకు నా సీత ముఖమును
సల్లాపములను, పలికెడి పలుకులు
తిరిగి నేను మరి కాంతున సోదర?
నా కంతటి అదృష్టము అమరున?

అయోధ్య కేగగ-అమ్మ వచ్చి-నను
కోడలు ఏదన-ఏమని చెప్పను?
అడవిలొ అసురుడు అపహరించెనని
చెప్పుట తగునా? ప్రాణములుండున?

కావున లక్ష్మణ! పొమ్ము అయోధ్యకు
నే నట వచ్చుట జరుగదు వినుము
భరతుడు-సోదర ప్రేమకు నిలయము
సోదర ప్రేమతొ మెలగుడు మీరు"

అనుచు పలికిన అన్నను గాంచి
సమయమునెరిగి సుమిత్ర తనయుడు
మంచి మాటలు ధైర్యోక్తులతో
రామచంద్రుని ఊరడించెను.

"ధైర్యము పూనుము ఓ దాశరథీ!
శోకము వదలుము అన్నా! రామా!
ధీరసత్తముడవైన నీ విటు
దీనుడవై-మాటాడుట తగదు.

స్నేహమువలన దుఃఖము కలుగును
దానిని మరచిన శోకము తీరును
స్నేహమువలనే నీట తడిసినా
వత్తిమండును చమురు స్నేహమున

కానీ-వదిన తలపులు మరువగ
నుడువుట కాదు నా ఆలోచన
కర్తవ్యము-భూజాతను వెదకుట
దాచిన చోటు మనకు తెలిసెనన

చోరుడు భయమున-చేర్చును మాతను
లేదా పాతాళములో నున్నను
ఇంద్రుని తల్లి ఉదరమున దాగిన
అంతము చేతును-వదలను చోరుని!

శోకించుటది మొదటి విషయము
శోధించుటది రెండవ విషయము
ప్రధానమయినది రెండవదయిన
దానికి కావలె ధైర్యము రామా!

ఉత్సాహమును వదలకుమయ్యా!
అదియే బలము మనకది శక్తి
ఉత్సాహముతో నిలచిన మనకు
ఏ విఘ్నములు ముందు నిలవవు.

మహాత్ముడవునువు-కోవిదుడవు కద!
నిన్ను నువ్వు మరి తెలియకపోయిన
నే చాలుదునా నీకు చెప్పుటకు
శోకము వదలుము మాతను వెదుకగ."

తమ్ముని పలుకుల దైన్యము వీడెను
కర్తవ్యమదితోచెను మనసుకు
మత్తేభముతై నిర్భయమ్ముగా
సాగిరి ముందుకు ఉత్సాహముతో.

॥శ్రీరఘురాముని॥

2 రామలక్ష్మణుల గాంచి సుగ్రీవుడు భయపడుట

ఋష్యమూకగిరి దాపులయందు
సుర విక్రములు సుందర రూపులు
రామ లక్ష్మణుల గాంచిన యంత
సుగ్రీవుని మది తల్లడిల్లెను.

వాలి పంపగా చంపుట కొరకై
వచ్చినారు ఆ వీరులనుచును
వానరులందరు కలతజెందిరి
దాగిరి- మతంగ ఆశ్రమలావున

సుగ్రీవునిమది కలవరమందెను
ధైర్యము చెదరెను- పదములు నిలువక
ఆపదతలచి- స్థిమితము తప్పి
పరుగిడ- దిక్కుల నరయ సాగెను.

తాపసులైనా శరములున్నవి
మతంగ శాపము వీరికి లేదా?
వాలి పంపగా వచ్చిర వీరు
వీరుల చూడగ ప్రాణములాడును.

పారిపోయినా వాలి చంపును
ఆగిపోయిన వీరు చంపెదరు
అసలు విషయము తెలుసుకురండని
సుగ్రీవుడు తన సచివుల కోరెను.

విల్లంబులతో దర్శనమిచ్చిన
వారినిచూచి వానరులందరు
భయపడిపోయి వడిగా గెంతుచు
చేరిరి సుగ్రీవుని సన్నిధికి.

వాయునందనుడు ముందుకు వచ్చి
వానర రాజుతో పలికె తీరుగా:
"ఋష్యమూకమును వాలి చేరునా?
తెలివిగ జూడుము- ఏడీవాలి?

భయముతో నీవు కపిలక్షణము
కనబరచితివి- భీరువుగాకుము
ధైర్యము వీడి - ఆలోచించక -
ఏలుట ఎట్లు వానర రాజ్యము?

ఆలోచించక ఏ పనిచేయకు-
ఎదుట వ్యక్తి మదిగ్రహించ నేర్వుము"
అనుచు హితవును శుభమును పలికిన
వాయుపుత్రునితో పలికె రవిసుతుడు:

"హనుమా! వినుమా, వీరలిద్దరు
కమలనేత్రులు ఆజానుబాహులు
ధనుర్బాణములు కలిగినవారై
దేవకుమారులవలె వెలుగుచును.

వాలి పంపగా వచ్చియుందురు
రాజుకు మిత్రుల కొదవ కలుగునా?
శత్రుని మిత్రులు- అదను జూచుకొని
అంతము చేతురు-రాజధర్మ మది.

వాలి అనిన సామాన్యుడుగాడు
ఉపాయ మెరుగును- అపాయ మెరుగడు
విషయము తెలియగ నీవే పొమ్ము
సామాన్యునిగా వేషము దాల్చుము.

ఆకారములు ముఖకవళికలు
మాటలు వాటితో మనసు తెలియుము
వంచనబుద్ధి కలిగినవారో
శుద్ధమనస్కులో తెలియుము నీవు.

ముందుగ నీవు ముచ్చటలాడి
నమ్మకమన్నది కలిగించుకొని
ఆపై వారి వివరము లడుగుము
శరచాపముల సంగతి తెలియుము.

నిర్మలమైన మనసుతో వారు
ఉన్నటు - నీవు గ్రహించినంతనె
సత్యాసత్యము తెలియుము మరల"
అనగా మారుతి సరియని పలికెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

3 హనుమంతుడు రామలక్ష్మణులతో సంభాషించుట

వానర రూపము వీడెను మారుతి
తేజము నిండిన భిక్షు రూపమున
రామ లక్ష్మణుల చెంత చేరెను
అతి నమ్రతగా వందన మిడెను.

బంగరు సింహాసనమునందున
ఉండగ తగిన రాజవరేణ్యులు
ఇంద్రచాపము పోలిన ధనుసులు
కరి తొండముతో సరిపడు భుజములు.

వినయము నిండి పలికెను మారుతి
వివరములడిగెను వినసొంపుగను
"అయ్యా! మీరు దేవసమానులు
రాజఋషులుగా అగుపడుచుండిరి.

నడచి అలసి యానిట్టూర్పులవి!
జడలు ధరించి తిరుగుట ఏల?
మీ యోగ్యతకు కనబడు స్థితికి
పొంతన కుదరదు ఎందుకు స్వామీ!

ఈ వనసీమల కేలవచ్చితిరి
మీరు తిరిగెడి స్థలములు కావు
మంచి వ్రతము చేపట్టినవారు
పులుగులు, మృగములు భయపడుచున్నవి.

విశాల వక్షస్థలముతో మీరు
వనమున తేజము నింపినారయా!
నింగి విడచి ఈ నేలను చూడగ
దిగినయట్టి రవి చంద్రుల మీరు?

మేని కాంతితో పంప మెరసెను
మాన్యులు మీరు-ప్రాయము నుండిరి
కేసరి చూపులు కలిగినవారు
మృగరాజంతటి బలమగువారు.

పరిఘల పోలిన హస్తములుండి
గుండ్రగ బలమును తెలుపుచున్నవి
ఆభరణమ్ములు ధరించలేదు
కారణమేమో తెలియకున్నది.

అడవులు-జలధులు నిండిన భూమిని
వింధ్యాచలముతొ శోభిలు ధరణిని
పరిపాలించగ చాలిన వీరులు
దీనత నుండగ కారణమేమి?

మీ ధనుస్సులు నిగనిగ మెరయుచు
గంధాదులతో-బంగరు పూలతొ
పూజలనంది-తేజము నిండెను
ఇంద్రుని వజ్రాయుధమును పోలును.

అమ్ముల పొదులవి పగవారలకు
ప్రాణముతీయు సర్పములన్నటు
వాడి శరముల నిండియున్నవి
నాడెమైనవి శుభకరమైనవి.

మిక్కిలి నిడివి వెడల్పుగలిగి
భయము గొలుపుచు మెరసే కత్తులు
కుబుసము విడచిన సర్పముపోలి
ఉన్నవి-రిపులకు కలలో మెదలును

బదులిడకుండిరి కారణమేమి?
నా వృత్తాంతము తెలిపెద నార్యా!
ధర్మాత్ముడును-కపులకు ఱేడు
సుగ్రీవుడను కపికలడిచట.

అన్నచె అతడు తరిమివేయబడి
దేశము తిరుగుచు ప్రాణభయమున
అతి బాధలొ అతడుండెను స్వామీ!
వచ్చితినేను అతడు పంపగ

సుగ్రీవునికి సచివుడనేను
హనుమంతుడను-వాయు పుత్రుడను
కోరిన రూపము దాల్చగనేర్తును
కోరిన స్థలముల తిరుగగ చాలుదు.

చెలిమిని కోరి మా సుగ్రీవుడు
పంపెను నన్ను" అని పలుకగను
ముదమునంది శ్రీరామచంద్రుడు
తమ్మునితోను తీరుగపలికెను:

"సోదర! సామాన్యుడు కాడితడు
ఘనమతి సుగ్రీవుని సచివుడయా!
వెదకెడివాడే ముందు నిలచెను
ఇతనిలొ అతనిని చూడగతగును.

లక్ష్మణ! యిమ్ము ప్రత్యుత్తరము
శాస్త్రము లెరిగిన ప్రజ్ఞావంతుడు
అతనికి తగినటు తిరిగి పలుకనిచొ
తలచును మనలను-అపండితులుగ.

ఋగ్-యజు స్సామ వేదములు
శిక్షా వ్యాకరణమ్ములన్నియు
త్రికరణశుద్ధిగ నేర్చినవాడే
పలుకగ నేర్చును యీ విధముగను.

స్వచ్ఛమైన ఉచ్చారణతోను
అప శబ్దమ్ములు అసలే లేక
ముఖమున కన్నుల లలాటంబున
కనుబొమలందు దోషములేదు.

వ్యర్థ పదములు వెదకిన దొరకవు
సందిగ్ధమునకు తావేలేదు
తొందరలేదు మాటలయందు
మాటపెగలని తీరులులేవు.

మధ్యమస్వరమున వ్యాకరణముతో
శుద్ధమయిన వాక్చాతుర్యముతో
కత్తినెత్తిన శత్రువయినను
కొట్టుకుపోగల వాక్ప్రవాహము.

ఏ రాజయినా యింతటి మంత్రిని
పొందకున్న మరి కీర్తి గడించున?
తలచిన కార్యము తీరుగనడచున?
సఫలీకృతుడగు ఇట్టి దూతచే

ధరణినేలగా తలచిన రాజు
ఈ విధమైన దూత కోసమై
తనుగా చూచుట యుక్తమైనది
సర్వము జరుగును నిర్విఘ్నముగ."

అన్న పలుకులు వినిన లక్ష్మణుడు
వాక్యకుశలుడు పలికెతీరుగా:
"పండిత శ్రేష్ఠా! వింటిమి మేము
మీ సుగ్రీవుని నామధేయము.

రవిసుతుగుణములు ప్రభావమ్మును
వింటిమి మేము-నీవు నుడివినటు
చేయుటకొరకై సిద్ధము నుంటిమి
సిద్ధించును నీ కోరిక హనుమా!"

అనగా వినిన వాయునందనుడు
సుగ్రీవునికి జయమును కోరుచు
రామ సుగ్రీవుల చెలిమిని బలముగ
కూర్చ నెంచెను సంతోషముతో.

॥శ్రీరఘురాముని॥

4 రామానుజుడు హనుమంతునితోతమ వృత్తాంతము తెలుపుట

సుగ్రీవునిగన వచ్చిన వీరుల
రామ లక్ష్మణుల కాంచిన మారుతి
తలచెను మదిలో రవిసుతు కార్యము
జరుగును తప్పక వీరి వలననే.

మారుతి పలికెను రాముని చూచుచు:
"అయ్యా! నీవు తమ్మునితోను
ఈ వన సీమల తిరుగుట ఏల?"
తమ్ముడు బదులిడె అన్న ఆనతిని:

"ద్యుతిమంతుడును కీర్తివంతుడు
దశరథ భూపతి ధార్మిక శ్రేష్ఠుడు
ధనధాన్యములతొ యజ్ఞయాగముల
రెండవ బ్రహ్మన పురమునేలెను.

ఆయన జ్యేష్ఠ కుమారుడు రాముడు
పరాక్రమమున ప్రసిద్ధి గాంచి
సర్వభూతముల రక్షణ చేయగ
చాలిన యోగ్యుడు ఈతడు హనుమా!

పితృవాక్య పరిపాల చేయగ
రాజ్యము వదలి కానల నడచెను
నడచెను భూసుత సీతాదేవి
భర్తతొ-సాయంసూర్యకిరణమన.

రామచంద్రునకు సోదరుడను-నే
అనుసరించితిని అన్న పదముల
సేవలుచేసి జన్మతరించగ
సేవించెద నా అన్నను హనుమా!

లక్ష్మణుడను - నా నామధేయమది
కృతజ్ఞుడు మరి సుఖపడ సిరిగల
జీవుల రక్షణ చేసెడి రాముడు
రాజ్యము వదలి కానల కదలెను.

కాననమందు రామచంద్రుని
సతియగు సీతను-కామరూపియగు
రక్కసుడెత్తుకుపోయి దాచగా
వెదకుచు మేము తిరుగుచుంటిమి.

శాపవశముచే దానవుడయిన
'దను'వనువాడు-సీతను వెదుకగ
సాయము చేయును రవిసుతుడనుచు
సూటిగ జెప్పెను-నిజము కపీంద్రా!

జనుల పొగడ్తలనందిన రాముడు
దానగుణముచే శోభిలు రాముడు
అతనికి ఇపుడు మీ సుగ్రీవుడు
అండగ నిలచెడి దిక్కు కపీంద్రా!

దీనరక్షకుడు ధర్మరక్షకుడు
దశరథ భూపతి కుమారుడితడు
తండ్రికి తగిన తనయుడు-అయినా
సాయము వేడగ వచ్చె రవిసుతుని.

భూతలమందలి జీవికి సుఖములు
అనుగ్రహించే ప్రభువగు రాముడు
వినయముగా మీ వానరరాజు
అనుగ్రహమ్మును కోరుచుండెను.

సద్గుణ సంపద కలిగినవాడు
రాజలోకమున పూజ్యుడు అయిన
ఉత్తమదాత-దశరథతనయుడు
కపిరాజును తను శరణు కోరెను.

సత్కీర్తికి మా అన్నయె నెలవు
అంతటివాడు శోకవశుడయి
దిక్కని వేడెను మీ సుగ్రీవుని
దయతో నతడు చేర్చగనగును."

అని పలుకుచును కన్నులనుండి
అశ్రుధారలు కురియు లక్ష్మణుని
చూచి పలికెను వాయునందనుడు
ఊరడించెను మృదువచనముల.

"విజితేంద్రియులు-విక్రమమూర్తులు
సదాచారులు సజ్జనపూజ్యులు
మిమ్ము గనుట-మా రాజు భాగ్యము
రవిసుతు వివరము తెలిపెద వినుడు.

అన్న వాలి మా రాజు భార్యను
అపహరించి మా తేనిని తరిమెను
అడవులబట్టి తిరిగెడి రాజు
అండగ నిలచును తన కపిసేనతొ"

అనుచు తియ్యగా పలికి మారుతి
సుగ్రీవుని కడకేగగ రమ్మని
లక్ష్మణమూర్తితొ పలుకగనంత
పవన తనయుని పొగడె లక్ష్మణుడు:

"అన్నా! యీ కపిశ్రేష్ఠుడు-నిజమును
పలుకుచుండెను-సుగ్రీవునికి
నీతో కాగల కార్యమున్నది
నీ కార్యము నెరవేరినదనుకొను.

ప్రసన్నమయిన ముఖకవళికలు
ప్రియము గూర్చెడి హితవచనమ్ములు
సాధుస్వభావము వినయసంపద
మోసము లేదని తోచుచున్నది.

కావున మనము వానరేంద్రుని
చూడగపోదము" అనగా రాముడు
సరియని పలుకగ వానరశ్రేష్ఠుడు
కపి రూపముతో నిలచె వినయముగ.

రవిసుతు కార్యము నెరవేరినదని
సంతసమంది రామలక్ష్మణుల
నిరువుర చేర్చగ రవిసుతుముందు
భుజముల నిడుకొని తృటిలో చేరెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

5 శ్రీరామ సుగ్రీవ మైత్రి

రామలక్ష్మణుల నిరువురనపుడు
ఋష్యమూకగిరి సుఖముగ చేర్చి
సుగ్రీవునితో పలికెను మారుతి
రాఘవు ఘనత తెలిపెను తీయగ.

"సూర్యతేజుడు రామభద్రుడు
మతిమంతుడు తన తమ్మునితోను
నిన్ను చేరగ వచ్చెను ఘనుడు
రవికుల తిలకుడు-సూర్యకుమారా!

ఇంద్రుని గెలవగ తేజోవంతుడు
దశరథసూనుడు-ధర్మనిరతుడు
పితృవాక్య పరిపాలనదక్షుడు
సతితో వనమున గడుపుచుండగా.

రావణాసురుడు-రాముని సతిని
అపహరించెను విను-మహరాజా!
ధరణినంతను కీర్తిగడించిన
దశరథతనయుడు సాయము కోరెను.

పూజ్యులలోను ఉత్తములయ్యా!
భాగ్యము నీదని మదిలో తలచుము
నెయ్యము కోరి వచ్చిరి వినుము
పూజలుచేసి పుణ్యమునందుము."

పావని పలుకుల ముదమును పొంది
మదిలో భయము తొలగిపోవగా
మనుజ రూపమున త్వరగా వచ్చెను
మనుజోత్తములను సందర్శించగ

ధర్మగుణముతో రాజిలువారు
సర్వభూతముల వ్యాపకులనుచు
మారుతి పలికిన పలుకులు వినిన
రవిసుతుడనెను దాశరథులతో.

"మానవ లోక పాలకులారా!
మీరు నెయ్యము కపితో చేయగ
ముందుకువచ్చుట నా భాగ్యమది
నే కృతకృత్యుడ-అయినా వినుడు.

నాతో చెలిమి చేయగ మీకు
నిండుగ సమ్మతి అయినచొనిపుడు
నా చేతితొ- నీ చేయి కలుపుము
నే చాచితినిదె కరము వినయముగ."

రాముడు మదిలో సత్యము నెరిగి
మనసునిండుగా కరమును కలిపి
మానవోత్తముడు-కపికులోత్తముని
కౌగలించుకొని గుండియ కలిపెను.

పవనతనయుని మదిపులకించెను
చంద్రపుల్లలతొ అగ్ని రగిల్చెను.
అంతట మిత్రులు హుతవాహునికి
పూజనుచేసి ప్రదక్షిణించిరి.

రామ సుగ్రీవులు అగ్నిసాక్షిగా
స్నేహము నెరపి తమ కార్యములు
తీరినట్టుగా సంబరపడుచు
తృప్తిగ చూపులు పంచుకొనిరట.

ఆనందముగా స్నేహితులిరువురు
కలసిన శుభ సందర్భములోన
సుగ్రీవుడు శ్రీరాముని చూచి
మన, సుఖదుఃఖములొకటని పలుకుచు.

నిండుగ పూసిన తరువు శాఖను
విరచి ఆసనము చేసె రామునికి
హనుమంతుడు ఒక చందన శాఖను
వేసి లక్ష్మణుని కూర్చొనచేసెను.

తరువు శాఖపై రామచంద్రునితొ
తను కూర్చొని- సుగ్రీవుడు పలికెను :
"రామా! వాలి, నాకు అన్నయగు
అంతులేని పరాక్రమవంతుడు.

నాపై కోపము నిండిన వాలి
రాజ్యమునుండి తరిమివేసెను
నా భార్యను చేపట్టెను అతడు
అడవులబట్టి తిరుగుచుంటిని.

కరుణ నిండిన మనసుతొ నీవు
అనుగ్రహించుము ఓ నరపుంగవ!
వాలిభయమది తీర్చునట్టుగా
అభయమునిమ్ము దశరథనందన!"

రవిసుతుపలుకులు వినిన దాశరథి
శరణాగతులకు రక్షకుడై మరి
స్నేహధర్మము తెలిసిన ధీరుడు
మందహాసముతొ పలికె ప్రియముగా:

"మైత్రికి ఫలము ఉపకారము సుమ!
తీరుగ తెలియుము వానరోత్తమా!
అధర్మపరుడగు వాలిని చంపెద
ధర్మము నెరపెద విక్రమస్ఫురణతో.

పిడుగుపాటుకు పగిలిన గిరివలె
పడును వాలి-నా బాణహతుడయి."
రాముని పలుకుల సంతసమందెను
రమయు, రాజ్యము పొందినట్టుగా.

"వాలి మరణము తప్పదు కావున
వీరపుంగవా! అతిశీఘ్రముగా
వాడి బాణముల వాలిని కూల్చి
వాని భయము నువు తీర్చుము" అనగా

ప్రసంగ మటుల సాగుచుండగా
సీతాదేవి-కమలలోచనకు
వాలికి-లంకాధీశునకపుడు
వామనయనములు అదిరెనొక్కపరి.

॥శ్రీరఘురామ॥

6 శ్రీరామ, సుగ్రీవ సంభాషణము

రామచంద్రునితో సుగ్రీవుడట
పలికె తీరుగ-"సచివోత్తముడు
హనుమంతుడు-మీ వివరములన్నీ
తెలిపెను వనముకు మీరు వచ్చుటది.

మిథిలాధీశుని కూతురు సీతతో
నీ తమ్ముడు యీ లక్ష్మణమూర్తితో
వనమున నీవు తిరుగుచుండగా
క్రూర రక్కసుడు మిము వంచించి

నీ సతి సీతను అపహరించుట
త్రోవలో జటాయు నంతము చేయుట
అంతయు వినిచెను ఆంజనేయుడు
నీ దుఃఖము-నే తొలగించెదను.

పతివ్రతయగు సీతాదేవిని
దుష్టరక్కసుడు ఎచట దాచినను
దనుజుని త్రుంచి-వేదశృతిని
తెచ్చినరీతిగ-తెచ్చెద తల్లిని.

పాతాళములో నుంచినగాని
ఆకాశములో దాచినగాని
నే తేగలుగుదు సీతాదేవిని
చింతింపగను వలదు నీవిక.

రామా! నేను సత్యము చెప్పెద
సీతను-దానవు లందగలేరు
విషభక్ష్యమును తినినవానివలె
మదయునుగాని మనలేడు సుమా !

అంబరవీథిని అతి తొందరగా
రావణుండు గొనిపోవు అతివను
ఆడుపామువలె అల్లల్లాడగ
నాతో ఇట-యీ నల్వురు గాంచిరి.

ఆమెకూడ మము చూచినదయ్యా!
అంబరమందు నగలను కట్టి
మూట విసరెను-మా హనుమంతుడు
భద్రపరచెనవి-చూపెద నీకు

నీ వాల్గంటివి ఆ నగలేమో?
నీవు గుర్తుతో తెలుపుము'' అనగ
రాముడు వారిని తొందర చేసెను
పావని-సౌమ్ములు తెచ్చి చూపెను.

మూటగట్టిన వలువను గాంచెను
మూటలోనున్న నగలను గాంచెను
మంచుకమ్మిన చంద్రుని రీతిగ
రాముని చూపుల నిలచె నశ్రువులు.

"హా సీతా! నా ప్రియురాలా!" యని
దుఃఖించుచును సౌమ్ముల నంతట
గుండెకు హత్తుకు-సర్పము రీతిగ
బుసలమాదిరి శ్వాసించెనట

శోకించగను స్మృతి దప్పినది
తిరిగి తేరుకొని సౌమ్ముల చూపుచు
"పచ్చిక నేలను నగలు రాలినవి
కావున చెక్కు చెదరక నిలచెను.

సోదర లక్ష్మణ! నగలు చూడుము
సీతవి ఇవికద తీరుగ చూడుము"
అనుచు రాముడు నగలను చూపగ
వినయముతో సౌమిత్రి పలికెను:

"పాద పద్మములు దర్శించెదను
ప్రణామముంచి తరియించెదను
కావున అన్నా! అందెలు వదినవి
మిగిలిన నగలు గురుతు నెరుగను."

ఆరాటముతో నిండిన రాముడు
రవి సుతు నడిగెను సీత వివరము
వంచకుడుండెడి తావు అడిగెను
కూకటివేళ్ళతొ కూల్చెదననెను.

"ఇచ్చట నేనయి చంపుచెట్లని
సందేహించకు సూర్యనందనా!
ఇంతటి బాధకు నను గురి చేసెను
కావున రక్కసు లందర జంపెద.

చోరుని ఉనికి తెలియజేయుము
జాలము నేనిక సహించలేను
సతి అపహరణము ఓర్వజాలను
దుష్టుని త్రుంచెద సూర్యకుమారా!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

7 శ్రీరాముని అండ నిలచెదనని సుగ్రీవుడు బాస చేయుట

గద్గద కంఠముతో సుగ్రీవుడు
పలికెను అపుడు రామచంద్రునితొ:
"రక్కసు వివరము వాని ప్రదేశము
శక్తి యుక్తులను పూర్తిగ నెరుగను.

కానీ వినుము! వంత నొందకుము
ఏదో విధముగ భూమీ సుతను
నీ దరి చేర్చెడి యోచన చేతును
నమ్ముము నన్ను-నెయ్యము సాక్షి.

మాతను తెచ్చెద-ప్రతినగ నెంచుము
ధైర్యము విడువకు-మహాత్ముడవు కద
దుఃఖించుటది తగదు రాఘవా!
వగపే మూలము గౌరవహానికి.

సతీ వియోగపు దుఃఖము నెరుగుదు
కోతి నయినను ధైర్యము నుంటిని
ముదితకోసమై వగచుట ఏల
పండితుడవునువు చేయుట ఇటులా?

ధైర్యముతో కన్నీటిని కట్టుము
పట్టు సడలని పౌరుషమందుము
దుఃఖమునందు-ధన నష్టమున
ప్రాణాపాయము-భయమునందున

బుద్ధిబలముతో ధీరుడు నిలచును-
శోకవశుడగు బుద్ధిహీనుడు-
బరువుతొ క్రుంగిన నావ, సంద్రమున
మునిగిన రీతిగ మునుగు దుఃఖమున.

ముకుళితహస్తము లివిగను రామా!
నా స్నేహమునువు మన్నించుమయా!
ప్రార్థన నాది- శత్రుహరణ- నువు
ధైర్యము పూనుము పురుషపుంగవా!

నెయ్యముతో- నే హితము చెప్పితి
నీకు చెప్పగా నే చాలుదునా!"
అనుచు పలుకగా- రామచంద్రుడు
అశ్రుల నాపి పలికె ప్రియముగ

"గుండెల హత్తుకు- ప్రేమపంచి మరి
పలికెడి హితునిగ పలికితివయ్యా!
ఆపదలందు ధైర్యము గరపిన
ఉత్తమ హితునిగ వర్తించితివి.

అక్కరలో- నా ప్రక్కన నిలచిన
ఒక్కహితుడవు- బంధువు లెందుకు
నిక్కమయిన నీ కూరిమి పలుకుల
చక్కబడినది నా మనసెంతయొ.

సతిని వెదకుట- రక్కసు ద్రుంచుట
వలయు యత్నము చేయుము నీవు
విత్తు జల్లుటకు అనువగు నేలగ
నా మదివున్నది- కార్యము తెలుపుము.

సూర్యనందనా! నా పలుకులవి
నిను మెప్పించగ పలుకగలేదు
అసత్యమెరుగను- ఇక ముందాడను
శంకవదలుము- శపథము చేసితి."

రాముని ప్రతిన- హితవాక్యములు
వినిన సుగ్రీవుడు అతని సచివులు
అమితానందము నందిరి అచట
కార్యసిద్ధియని తలచె సుగ్రీవుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

8 సుగ్రీవుని దుఃఖము - శ్రీరాముని ధైర్యోక్తులు

సుగ్రీవుడు పలికెను వినయమునిండి
రామానుజుడు వినుచుండగను
"నీ స్నేహముతో- కపినయినా- నను
రామ నేస్తమని గౌరవింతురు.

నీ సాయముతో స్వర్గపురమది
లభించగలదు మాన్యుడనయితిని
నీ నెయ్యముతో నావారలకు
పూజనీయుడను అయితిని రాఘవ!

నా స్నేహము నువు తెలుసుకొందువు
నే నుడివిన అది ఆత్మ ప్రశంసయె
స్నేహితుడయినచొ లోపము లెంచక
ఉత్తమ గతిగా నెయ్యమెంచవలె.

శరీరమునకు కరములమాదిరి
కంటికి రెప్పల మాదిరిగానే
నిలచి-మిత్రుల కార్యము లన్నియు
ఆలోచించక నెరవేర్చవలె."

సుగ్రీవుడటు పలుకగ-రాముడు
పలికెను తమ్ముడు వినుచుండగను
"నీవు నుడివినది నిక్కమేసుమా!
నే గ్రహించితి నెయ్యపు విలువ."

సంభాషణమటు సాగుచుండగా
క్రొత్తచిగురులు పూలునిండిన
తరుశాఖలను క్రొత్తవివేసి
దాశరథులను కూర్చొనజేసిరి.

తిరిగి పలికెను రవిసుతుడపుడు
"అన్న వాలిచే తరుమబడితిని
ఋష్యమూకమున దాగియుంటిని
దుఃఖము తీర్చి నను రక్షించుము."

పలికెను లీలగ నవ్వుచు రాముడు
"నా మిత్రుడవు మేలు చేసెదను
కీడు చేయుటది రిపు లక్షణము
చంపెద వాలిని-వ్యధ నీకేల?

నా శరములు అతి వేగము గలవి
మిరుమిట్లు గొలుపుచు భయంకమవి
స్కందవనమున పుట్టినట్టివి
వజ్రాయుధముతొ సమానమైనవి.

భయంకరమయి కోపము నిండిన
సర్పమువంటి శరములు చూడుము
వజ్రాయుధపు పాటుకు గిరివలె
నీతిలేని-ఆ వాలి కూలును.''

"అగ్నిసాక్షిగ చెలిమి చేసితివి
చేయి కలిపి నా మనసు గెలిచితివి
దుఃఖానలము కాల్చగ తెలిపితి
చిన్న విషయము కాదు రాఘవా!''

అనుచు పలుకుచు దుఃఖమునిండి
కన్నులనీరు పారుచుండగా
డగ్గుత్తికతో మాటలు పెగలక
సూర్యనందనుడు శోకము నిండెను.

ధైర్యము తెచ్చుకు సుగ్రీవుడట
వాలి చేసిన దుష్కార్యములను
నిర్దయుడై తన హితులందరిని
చెరలో నుంచుట తెలిపెను అపుడు.

"రాజుగ వాలి ఏలుచుండగ
యువరాజగు నను వెడలగొట్టెను
నా ఇల్లాలిని అపహరించెను
నను జంపుటకై యత్నము నుండెను.

నను జంపుటకై వచ్చినవారిని
తెలుసుకు-వారిని చంపుట నా పని
కావున, మొదట మిమ్ముల చూచి
భయము నందుటకు కారణ మదియే.

ఈ హనుమంతుడు ముందు నిలువగా
మిగిలిన ఈ కపులందరు-నన్ను
ప్రాణప్రదముగా కాపాడగను
బ్రతికియుంటిని దశరథ నందన!"

అంతట రాముడు అడిగె రవిసుతుని:
"మీ వైరమునకు కారణమేమి?
కారణమల్పము అయిన-మాటలతొ
సమాధానము చేయగ చాలుదు.

వైర కారణము బలమయినచొ యిక
వాలిని కూల్చి కార్యము తీర్చెద
నదివలె నా మది పరుగిడుచున్నది
విశదపరచుము సర్వము యిపుడే.

వింటిని ఎక్కు పెట్టకమును పే
సర్వము తెలుపుము ఓ సుగ్రీవా!
వింటినుండి మరి శరము వెడలెనా
వాలి చచ్చును నిశ్చయమ్ముగా."

॥శ్రీరఘురాముని॥

9 సుగ్రీవుడు వైర కారణము నివేదించుట

తీరుగ పలికెను రవిసుతుడంతట:
"ఇరువురు పుత్రులు మా జనకునకు
అందు జ్యేష్ఠుడు-వీరుడు వాలి
చిన్నవాడను నేను రాఘవా!

ప్రేమగ బరగెడి వాలి అంతట
తండ్రి గతించగ రాజై ఏలగ
వినయమునిండి హితమును గోరెడి
బంటుగ నాతని సేవలు చేసితి.

కాలము ఆ విధి జరుగుచుండగా
మయుని తనయుడు-దుందుభి అన్న
మాయావి రక్కసుడు స్త్రీ నిమిత్తమై
వైరము వాలితొ కలిగియుండగ

మాటు మణిగిన నిశీధిలోన
మదించిపోయి పోరుకువచ్చి
నగరి ముందర నిలబడి వాడు
అతి భీకరముగ అరచుచుండగా

రోషమునిండి పొనుపునుండి
లేచిన వాలి-పోరుకు సాగెను
ఉదయమువరకు వేచియుండమని
ముదితలు, నేనును, వేడిన వినకయె.

అన్న-పోరుకు సాగగ నంత
అనుసరించితిని సహాయపడగ
ముందర వాలిని గాంచి అంతట
పరుగిడసాగెను ఆ మాయావి.

వెన్నెలతోడుగ నుండగ వాలి
వెంబడించెను ఆ మాయావిని
అంతట వాడొక బిలమును గాంచి
అందు దూరెను ప్రాణభీతితో.

నన్నుగాంచి నా అన్న బలికెను
నీ విచ్చటనే నిలబడియుండుము
బిలముజొచ్చి-ఆ మాయావిని-నే
చంపి వచ్చెదను అనగా, నేను

అనుసరించెదను నిన్నే అనగ
వినకనె-అన్న-బిలమున జొచ్చెను
నే నచ్చటనే ఒక ఏడాది
వేచియుంటిని అన్న కొరకునై.

అంతట-నెత్తుటి ప్రవాహమ్మది
బిలమునుండి అట వెడలజొచ్చెను
నురగలు వెడలెను, రక్కసి అరుపులు
వాలి రోదనగ వినవచ్చినవి.

అన్న- అసువులు బాసెను అనుకొని
దుష్ట దనుజుని భీతి చేతను
కొండ నొక్కటి బిల ద్వారమున
అడ్డముగా పడవేసి-వగచుచు.

అన్నకు జలములు వదలితినేను
దుఃఖము నిండి పురముజేరి, మరి
అన్న మరణము తెలియనివ్వక
రోజులంతట దొర్లించగను

విషయము మెల్లగ తెలిసిన సచివులు
వానర రాజ్యము నప్పగించిరి
వాలి అంతట ఆ మాయావిని
అంతముజేసి తిరిగి వచ్చెను.

రాజ్య కాంక్షతో అన్నను వదలి
పురము జేరితిని అనుకొని అతడు
క్రోధమునిండి-"కుమతీ-నువ్వు
తమ్మునివా! నా శత్రువగుదువుర!

నమ్మిన నన్ను వదలివచ్చితివి
బిలమున కడ్డము కొండ నుంచితివి
కులుకుచుంటివి పట్టము కట్టుకు-"
పలికెను వాలి కోపము నిండి.

నా సచివులను మిత్రులందరిని
చెరలో నుంచెను ఆ కోపిష్టి
బలగమ్ములతో వాలిని నేను
నిగ్రహించగ చాలియున్నను-

అన్న కావున తప్పుగ తలచిన-
శాంతము రాగా దయచూపునని
గౌరవించుటకు ఫలమిది నాకు
ప్రాణము కొరకై పరుగులు తీయుట.

అసురుని చంపి పురము జొచ్చెడి
అన్నకు-ఎదురుపోయి భక్తితో
నమస్కరించగ నను చూడకనే
ముఖము త్రిప్పెను కలవరపడితిని.

॥శ్రీరఘురామని॥

10 సుగ్రీవుడు-తనను వాలి తరిమివేయుటను చెప్పుట

"అన్న పాదముల వ్రాలిపోతిని
విన్నవించితిని సర్వము తీరుగ
నెత్తుటి వరదలు గాంచితినయ్యా!
సంవత్సరమట వేచియుంటిని.

అలికిడిలేదు-దుఃఖించితిని
మనసంతయును వికలమయినది
అతి కష్టముతో కొండను నెట్టి
బిల ద్వారమును దాటివచ్చితి.

నీ కంఠధ్వని వినబడదయ్యా!
మదిలో శంక ముదిరిపోయెను
అసురుని భయమున బిల ద్వారమున
అడ్డముగా నే కొండ నుంచితిని.

చూడుడు వీడు! రాజ్యలక్ష్మికై
అగ్రజు-నన్ను ద్రోహచింతనతొ
మృత్యుముఖమున త్రోయజూచెనని
ఎన్నో విధముల పరుషములాడెను.

దీనముగా నే పురము జొచ్చితి
వలదన-వినక సచివులందరు
పట్టము గట్టిరి దయచూపుమయా!
శత్రుడగానని కరములు ముడిచితి.

తమ్ముడ నేనటు చేయుదునాయని
తలంపులేక కట్టుబట్టలతొ
తరిమెను-భార్యను అపహరించెను
తిరిగి తిరిగి-నే చేరితి నీ గిరి.

వాలి వినకనే దురుసుగ పలికెను
పేరోలగమున నిలపి-కథనము
వినిపించెను-తను అసురుని కొరకై
బిలమున వెదకుట సాగించితిననె.

తెలిసి నేను అపరాధినిగాను
తెలియక చేసిన కాదపరాధము
దీనుని-నన్ను రక్షింపుమయా!
ధర్మాత్ముడవు-యశము గడించుము."

"సంవత్సరమటు వెదకగ-దనుజుడు
కనబడినంతనె కలబడి జంపి-
కొండనెట్టగ సాధ్యము గాక
సుగ్రీవునికై అరచితి నపుడు.

రాఘవుడనెను అనునయించుచు
"దుఃఖించకుమో! మిత్రసత్తమా!
వాడి బాణముల కూల్తును వాలిని
కంటబడుటయె ఆలస్యమిక-

పరస్త్రీ భోగము అందును వాలి
నా కంటికి మరి కనబడువరకే-
సతికి దూరమగు దుఃఖము తెలియును
అర్కసుతా! నీవంత నెరుగుదును."

॥శ్రీరఘురాముని॥

11 వాలి బలము - మతంగముని శాపము

రాముని పలుకుల ధైర్యము నిండి
రవిసుతుడనెను: "పురుషోత్తమ! నువు
కోపము నిండి శరములు వదలిన
లయ కాలములో రవి కిరణములగు

అయినను వినుము-వాలి విక్రమము
కొండల నాతడు అవలీలగను
బంతులాడినటు ఎగురవేయుచు
హేలగ జిమ్మగ చాలును రామా!

ప్రాతఃసంధ్యకు పూర్వమె లేచి
నాల్గు సంద్రములతీరుగ తిరిగి
సంధ్య కృత్యములు ఆచరించుకొని
అలుపు నెరుగక-అడుగిడు పురమున.

భుజబలతేజుడు-భూరుహమ్ములను
విరచును-చిత్రము ఆతని బలము
దుందుభి అను మహిషాకృతి గలిగిన
అసురుడు-వరబల గర్వమునిండి

సాగరమును గని-పోరగ రమ్మన
వారిధి అంతట- "హిమగిరీంద్రుడు
నీతో పోరగ చాలినవా"డన
రయమునబోయి గిరిని తాకగ

గిరిరాజంతట పలికె దుందుభితొ
"మునుల కాశ్రయము నిచ్చెడి నెలవును
ఏలకుమ్మ ట-పోరగపొమ్ము
కిష్కింధలొ నీ కీడగువాడు-

వాలి-వానరుడు రాజైయుండెను
సరిచేయును నీ కండూతిని" అన
భూమి వణకునటు భయంకరముగా
దుందుభి సాగెను కిష్కింధాపురి.

పురమును చేరి తరువులు కూల్చుచు
శృంగమ్ములతో తలుపులు జీల్చుచు
విజయకాంక్షతో అసురుడు రాగా
వినబడె వాలికి-ఆ ధ్వనులన్నియు.

అంతట వాలి అంతఃపురమును
వదలి వచ్చెను స్త్రీలందరితో
తారల నడుమ చందమామలా
వెలిగెడి వాలి-పలికె దుందుభితొ:

"ఓ దనుజోత్తమ! దుందుభివని-నిను
తెలిసితి - ఏల ఈ విధ్వంసము?
ఊపిరి నిలువగ ఆశ కలిగిన
శీఘ్రమె పొమ్మన" దుందుభి పలికెను:

"స్త్రీలముందరా ప్రగల్భమ్ములు!
పరాక్రమముతో పోరగ రమ్ము
ఉదయమువరకు వేచియుందును
భోగములంది దిగుము పోరుకు.

లోనికి బొమ్ము భార్యలజేరుము
దివి సుఖమందగ దానములిమ్ము
పురమునంతను తిరిగి చూచుకొని
తగినవాని యువరాజుగ జేయుము.

మత్తు నిండియో-అప్రమత్తుడో
నిద్రించుచునో నిరాయుధుడునో
నీవలె-కామము నిండినవాడినొ
చంపిన-భ్రూణహత్య దోషమగు."

వినిన వాలి-తన సుందరాంగులను
లోనికి బొమ్మని-పలికె దుందుభితొ
"అసురోత్తమ! నువు భీరువుగానిచొ
తలపకు నన్ను మత్తునిగాను.

నేద్రావినది వీరపానము
నేద్రావెద నీ ప్రాణమ్ముల"నని
తండ్రి యొసగిన కాంచనహారము
ధరించి-వాలి తాకె దుందుభిని.

లీలగ వాలి దుందుభి నెత్తి
శృంగములందుకు గిరగిర త్రిప్పి
నేలను మోదగ నెత్తురు పారెను
తిరిగి దుందుభి నిలచి పోరెను.

భీకరమ్ముగ పోరు సాగెను
వాలి బలమది ఇనుమడించెను
దుందుభి బలము సన్నగిల్లగా
ముష్టిఘాతముల అసువులు బాసెను.

పీచమడంచి దుందుభికాయము
కరములనెత్తి యోజనదూరము
లీలగ-వాలి విసరగనంతట
కాయమునుండి వెడలిన నెత్తురు.

గాలికి మతంగ ఆశ్రమ మందు
చిందిపడగ-ఆ ముని కోపముతో
వెలుపలకొచ్చి ఆశ్రమసీమలొ
దుఃదుభికాయము గాంచినయంత

తపోబలముచే సర్వము తెలిసి
బలోన్మత్తుడగు వాలి పనియని-
ఆశ్రమ మందలి తరువుల గూల్చి
నెత్తురు మాంసము విరజిమ్ముచును.

అతి హేయమగు పనిని చేసిన
వాడుజచ్చు-ఈ వనముజొచ్చిన
నా ఆశ్రమమొక యోజనమున్నది
అందడుగిడిన వాలి కూలును.

రేపటి సూర్యోదయము లోపలే
వాలి పక్షపు కోతులన్నియు
నా ఆశ్రమము వదలిపోనిచో
వేల ఏండ్లిట శిలలగుదురనె.

శాపము వినిన వాలి-మతంగుని
శాంతపరచగా పోయెను అపుడు
మునికోపముతో లోనికి పోవగ
భయముతొ వాలి మరలివచ్చెను.

ఆ శాపమె-నా పాలిటి వరముగ
తిరుగుచుంటిని అసువులతోనిట
చూడుము-అసురుని అస్థిపంజరము
పర్వతమంత ఉన్నది అదిగో!

రామా! అవిగో మద్దిచెట్లవి
సప్త సంఖ్యలో చిక్కగ నున్నవి
వాలి-పిడికిట వాటిని పొడిచి
ఆకులన్నియు రాలగ చేయును.

బలోన్మత్తుడు ఆయుధ మందక
కేవలమాతని చేతులతోనే
అంతటి పనిని చేయగ చాలిన
వాలిని-నీవు చంపెదవెటు"లన

రవిసుతు మనసు తెలిసినవాడై
రామానుజుడు అడిగె నంతట
"రాముడు వాలిని చంపగలుగునని
నమ్ముట నీవెటు ఓ కపిరాజా!"

"ఓ గుణవంతా! వాలిబలముతో
ఛిద్రములొనర్చు సప్తసాలముల
ఒక్కదానిని రాముడు త్రుంచిన
నమ్మెదు-వాలిని చంపగలుగునని

లక్ష్మణమూర్తీ! పర్వతమంతటి
దుందుభి ఎముకల గూడును రాముడు
రెండువందల ధనువుల దూరము
చిమ్మిన, నమ్మెదు రాముని శక్తిని

పరీక్ష పెడితిని రాముని బలముకు"
అనిన శంకయు భయములతోను
తిరిగి పలికెను రవిసుతుడంతట-
"వాలిబలములో సురలను మించును

విక్రమమందు అజేయుడాతడు
తిరుగులేని అతి పౌరుషవంతుడు
తీవ్రకోపము-వేగము-బలము
తెలిసి-నేనిట దాగియుంటిని

దశరథనందన! మిత్రుడవీవు
దయగల ధీరసత్తముడవయా!
దొరికెను-హిమగిరి ఆశ్రయమంతటి
ఆశ్రయమ్ము-నా బ్రతుకు ఫలించెను

నీ ఆకారము, బుద్ధి బలములు
మాటలతీరు-పూర్తి ధైర్యమిదు
నివురుగప్పిన నిప్పువు నీవు
అయినా-ఆజిలొ నిన్నెరుగనుకద!

వాలిభయముతో నిటుమాటాడితి"
అనుచు పలికిన సుగ్రీవునిగని
రాముడు పలికెను- "నీ సంశయము
తీర్చెద చూడుము కపికులోత్తమా!"

అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
దుందుభికాయము ననాయాసముగ
బొటనవ్రేలిచే పదియోజనములు
చిమ్మెను-విస్మయమందగ నందరు.

ఈ పరీక్షలో నా నమ్మకము
కుదురుకొనుటది అతికష్టమయా!
కావున నీవు సప్తసాలముల
ఒక్కదానిని కూల్చుము నమ్మెద.

అంతట పలికెను సుగ్రీవుడట
"రామా! యిపుడీ కళేబరమ్ము
ఎండిన మ్రోడై ఎముకలగూడయె
శ్రమనెరుగని నువు-చిమ్మితివిటుల.

వాలిని మించిన బలవంతుడవు
అయినా నేను స్వయముగ తెలియగ
కోరితి-అసువుల తీపిని వదలక
నిన్ను నమ్మి మరి-పోరుకు పోవకె.

యుద్ధముచేసి అలసిన వాలి
మాంసము నెత్తురు నిండిన కాయము
ఎత్తి విసరెను-అవలీలగను
కావున నిన్ను దయతో వేడెద.

కరితొండముతో సరిపడు చాపము-
శరసంధానము చేసి వదలిన
శరము తప్పక కూల్చును తరువును
సందేహము నాకెంతయు లేదు.

తేజమునందు సూర్యునిమాదిరి
గిరులయందున హిమవంతునిగ
చతుష్పాదముల సింహము పగిది
నరులందున నువు శ్రేష్ఠుడవయ్యా!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

12 సుగ్రీవునికి రాముని శక్తి తెలియుట-వాలితో సుగ్రీవుని యుద్ధము

అంతయు వినిన రామచంద్రుడు
నమ్మకమొదవగ సుగ్రీవునకు
ఘనకోదండమునందుకు నిలచి
బంగరుమొనగల శరమును తొడిగి

అంతట ఆగక-అవనినిఁజొచ్చి
పైకివచ్చి మరి విజయగర్వముతొ
వీరపుంగవుని అమ్ములపొదిలో
పదిలమ్ముగను నిలచుట గాంచి.

విడిచెను గురితో-సాలమ్ములపై
దిక్కులు ధ్వనిచే పిక్కటిల్లగా
రయమున శరము వృద్ధితరువులను
చీల్చుకుపోయి-గిరినే చీల్చి

ఆశ్చర్యముతో గగురుపాటుతో
రవిసుతుడంతట శిరసును వంచి
రామచంద్రుని పాదమ్ములపై
ప్రణామముంచి పలికె తీరుగా:

"దశరథనందన! ఇంద్రుడు కూడిన
దేవగణములను-అసురులందరిని
ఏకకాలమున గెలువజాలుదువు
ఏల నేను మరి వాలిని చెప్పుట ?

మద్దిచెట్లను కూల్చెను శరము
గిరినే చీల్చిన దివ్యశరమది-
పాతాళమునకు పంపి తేగల
శరనై పుణ్యము నీకే తగును.

ఓ నరపుంగవ! నాకొరకై నువు
వాలిని చంపుము-వేదన తీర్చుము
కరములు ముడిచి ప్రార్థించితిని
మహాత్ముడవు నువు మైత్రికి నెలవు."

వేడుకొనెడి ఆ సుగ్రీవుని గని
ప్రేమమీరగా కౌగలించుకొని
"పోదము రమ్ము-పోరుకు రమ్మని
వాలిని పిలువుము-జాలము చేయకు"

అని పలుకుచును రామలక్ష్మణులు
కపులందరును వెంట నడువగా
సాగి, తరువుల చాటున నిలిచిరి
ముందుకు సాగిన సుగ్రీవుడట

సింహనాదముతొ దిక్కులవియగా
వాలిని పోరుకు రమ్మని బిలువ
పశ్చిమాద్రిపై నిలచిన రవియై
కోపమునిండి వాలి నిలచెను.

భీకరమయిన పోరుసాగినది
పిడుగుల సవ్వడి పిడికిటిపోట్లతొ
చరుపుల-అరుపుల సాగిన యుద్ధము
బుధుడంగారక పోరుగ తోచెను.

పోరుపెరుగగా రామచంద్రుడు
వింటిని ఎక్కుపెట్టి చూడగా
సోదరులిరువురు అశ్వినిసురలన
ఒకేరూపము బలముతొ నిండి

గుర్తించుటకు వీలుతెలియని
సందేహములో రాముడు పడగ
ప్రాణముతీయు శరమును విడువగ
మనసురాక-మరి ఊరకుండెను.

వాలిదెబ్బలకు ఓర్వజాలక
నెత్తుటదడిసిన ఆ సుగ్రీవుడు
రామునిజాడ తెలియకపోగా
పరుగిడె తిరిగి ఋష్యమూకము

తరిమినవాలి ఛీ! యని పలికి
బ్రతికిపోతివని హేళనచేసి
తిరిగిపోయెను-అంతట రాముడు
హనుమంతునితో చేరె సుగ్రీవుని.

ముందర నిలచిన రామునిగాంచి
సిగ్గుతొ తలను వంచి రవిసుతుడు
పలికెను-"రామా! ఇటు చేయుటకు
ఏమపకారము-నే చేసితిని?

నమ్మకమొదవగ శక్తినిచూపి
పోరుకుపొమ్మని నను నమ్మించి
శత్రువాతను బడజేయుటచే
నీకు కలిగెడి యశస్సు ఏమి?

వాలిని చంపను అని నువు చెప్పిన
నేనీగిరిపై బ్రతుకుచుందును
పోరుకుపొమ్మని ప్రోత్సహించినది
చావుదెబ్బల పాల్జేయుటకా?"

అనుచు పలుకుచు రోదించెడి-ఆ
సుగ్రీవునిగని రామభద్రుడు
"నాయన! నీవు కోపించకుమా
శరమువదలని వివరము వినుము

రూపమునందు వయస్సునందున
చూపునందు మరి వేషమునందు
మాటలయందు కంఠస్వరమున
ధైర్యమునందు ఇరువురు సములే

మీలో-వాలిని తెలియగనైతిని
శరము వదలినచొ వ్యర్థముగాదు
నీకాశరమే తగిలినచో మరి
సర్వము-నాశము అయినటులేకద!

ముందు వెనుకలు ఆలోచించక
విడచిన శరము-నిన్నే కూల్చిన
కార్యముకాక పోవుటకాగా
శాశ్వతమైన అపకీర్తి కదా!

అభయము నిచ్చి తానే కూల్చుట
ఎంతటి పాపమొ ఆలోచించుము!
దానికి ప్రాయశ్చిత్తము లేదు
తీరుగ తెలియుము సూర్యనందనా!

నా వచనమ్ములు నమ్ముము నీవు
తిరిగి వాలితో పోరగపొమ్ము
నాకు తెలిసెడి గుర్తు ధరింపుము
వాలికూలు- నా వాడి బాణమున"

అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
గజపుష్పమ్ముల తీగనొకటిగని
లతను-హారముగ-కపికి వేయగా
లక్ష్మణమూర్తికి ఆదేశించెను.

సౌమిత్రపుడు లతాహారమును
రవిసుతు మెడలో వేయగనతడు
తారాకాంతుల వెలిగెడి రవియై
తిరిగిపోరగా బయలుదేరెను

॥శ్రీరఘురాముని॥

13 వాలితో పోరుకు సుగ్రీవుడు రెండవమారు వెడలుట

రామచంద్రుడు రవి కిరణములగు
శరములు-ఘనమగు వింటితొ నడువ
లక్ష్మణమూర్తి సుగ్రీవులు ముందై
నలుడు-నీలుడు-తారుడు-హనుమలు

అనుసరించగా-సుందరమయిన
పూపొదలనుమరి పక్షిగుంపులను
పూల బరువుచే వంగిన తరువుల
తటాకాలను గిరిప్రదేశములు

వైడూర్యములన-మెరసెడి ఆకులు
సిగ్గునిండిన మొగ్గలుండినది
విరసినకమలము లుండినకొలను
శుభముగ కన్నుల కగపడెనచట

కారండవములు హంసబెగ్గురులు
నీటికోళ్లు మరి చక్రవాకములు
మధురస్వనములు నింపెను మడుగుల
పచ్చికమేసెడి జింకల గాంచిరి

నడచుకొండలు-కారుమబ్బులన
తిరిగెడుగజములు-తటాకాలను
కలవరపెట్టుచు నీటిని చిమ్ముచు
గట్లను త్రోయుచు-కనబడెనచట.

రామచంద్రుడట ఒకప్రదేశమున
చిక్కగనున్న తరువులగాంచి
ఒప్పుమీరగ పెరిగినవనము
వివరముచెప్పగ కోరె రవిసుతుని.

సాగుచుపలికెను సుగ్రీవుడట
"సప్తజనులను-ఋషులేడుగురు
శిరసులు భువిపైనుంచి-తపసుతో
ఏడు దినములకు ఒక్కతడవనే.

వాయుభక్షణ చేయు తాపసులు
నీటియందునే నిద్రించుచును
ఏడువందల సంవత్సరములు
తపసుచేసి-రవితేజులాయిరి.

తపసు ఫలించగ-తనువుతోడనే
నాకముచేరిరి ఆ మహాత్ములు
వారి మహిమచే-చెట్లుచుట్టిన
వనము-చొరగను శక్యముకాదు.

దేవాసురులకు భయము-దీనిగన
పక్షులు జంతువు లిందడుగిడవు
అడుగిడెనామరి దారితోచక
వనమున తిరుగుచు-వెలువడలేవు.

ఆభరణమ్ముల సుందరనాదము
ఆనందమగు మంగళవాద్యము
మృదుభాషణలు-సురసంబంధపు
పరిమళవాయువు వీచును ఇచట.

రామా! చూడుము త్రేతాగ్నులవి
వెలుగుచున్నవి-గాలికి ఆ పొగ
తరుశాఖలలో యెఱ్ఱనికాంతితో
కపోతకంఠము రంగును పోలెను.

తరువులపైన ఆ పొగనిండగ
కాననమందలి వృక్షములన్నీ
మేఘకాంతిచే-ఆకులవన్నె చె
వైడూర్యముల కొండగతోచును.

రామా! నీవు అనుజునితోను
ఇచ్చటనుండే మ్రొక్కుము మునులకు
మునులకు మ్రొక్కిన-వ్యాధులంటవు"
అనగా మ్రొక్కిరి దాశరథులట.

మునులకు మ్రొక్కి తేజమునిండి
రిపుసంహరణకు ఆయుతుడై అట
భద్రమూర్తి శ్రీరామచంద్రుడు
వాలియేలు కిష్కింధనుగాంచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

14 సుగ్రీవుడు సింహనాదముతో వాలిని పోరుకు రమ్మనుట

రోషమునిండి సుగ్రీవుడట
మేఘగర్జనము చేసెను అపుడు
తేజోవంతుడు అయిన రామునితో
నగరము జూపుచు పలికెను అంత.

"కావలి కపులను వల-గలిగినది
యంత్రరక్షణనున్న నగరమది-
నీ మాటలవి ఫలించు తరుణము
వచ్చెను రాఘవ-గను కిష్కింధను"

రాముడు పలికెను అనునయముగను
"అర్కసుతా! నువు పుష్పమాలతో
చుక్కలు చుట్టిన సూర్యుని మాదిరి
వెలుగుచుంటివది-అశుభము వాలికి.

వాడిబాణమున భ్రాతృకంటకుని-
కూల్తును-వానిని కనబడనిమ్ము
కనబడి-వాలి బ్రతికిన అపుడు
నను నిందించిన సరియగునయ్యా!

భయమును వదలుము సూర్యనందనా!
నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చెద వినుము
వాలిని యుద్ధోన్మత్తుని చేసెడు
సింహనాదమును చేయుము ఇపుడే.

శూరుడు-శత్రువు ఘనతకు లొంగడు
అబలల ముందవమానము నందడు
ఓటమి శంక మదిలో కలిగిన
దురాగ్రహముతో ముందుకురుకును."

దశరథనందను ధైర్యవాక్కులతో
రవిసుతుడంతట ఉత్సుమై ఉతిమి
దిక్కులవియగా నాదము చేసెను
సంద్రపుఘోషగ ధ్వని వినిపించెను.

మేతకుపోయి వచ్చెడిగోవులు
భీతిలి పరుగిడుచందముగాను-
అరాచకములో-కులస్త్రీలందరు
దుష్టులకందక చెదరిపోయినటు.

యుద్ధభూమిలో దెబ్బలు తిని-మరి-
పరుగిడు అశ్వము లన్నతీరుగా
పరుగిడె మృగములు-పక్షులన్నియు
నింగిని వదలి నేలకురాలెను.

పక్షులు నేలకు రాలిన చందము
పుణ్యము తరిగి పుడమిని రాలిన
గ్రహముల తీరుగ నుండగనపుడు
ఎగసిన ధ్వని అట వాలిని పిలచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

15 వాలిని యుద్ధవిముఖునిగా చేయుటకై తార ప్రయత్నించుట

సుగ్రీవుని కంఠము వినబడినంతనె
అంతఃపురమున వాలి లేచెను
మత్తుజారెను-కోపము హెచ్చెను
సంధ్యాసూర్యుని చందమాయెను.

గ్రహణమునాటి సూర్యుడాయెను
క్రూరమైన తన కోఱలు మెరయగ
మంటగ మండుచు, కలువలులేని
మడుగురీతిగ కాంతులు తరిగెను.

పండ్లు పటపట కొరుకుచు నతడు
ధరణి పగులునటు త్రొక్కుచునపుడు
యుద్ధము చేయగ బయలుదేరగా
తార-ప్రియముగ కౌగలించుకొని

శుభకర వాక్కులు పలుకగ నేర్పరి
భయముతొ-భర్తకు మేలు కలుగగా
పలికెను-"కోపము ఏటినీటివలె
వచ్చిన దానిని వదలుట మేలు

రాత్రి ముడిచిన మురిపెపు సుమములు
తెల్లవారగనె తీసివేయునటు
వదలుము కోపము-ఉదయముకాగా
పోరిన-రాదు నీ కపకీర్తి

ఇపుడే పోరుకు పోయిన నీకు
అపకారమది ఏమని అనిన
ఇంతకుముందే నీచే ఓడిన
వైరి-ఇంతలో వచ్చున బలముతొ?

పరుగిడె ప్రాణము నిలుపుకొనుటకై
పోరగవచ్చి పిలచె ధైర్యముతొ
సాహసమెటుల వచ్చెనొ తెలియుము
నా మదికెంతో సందేహమది

మునుపటిమాదిరి సింహనాదము
కానేకాదు-కారణమేమో?
బలము-ధైర్యము-గట్టి ప్రయత్నము
కనబడుచున్నది-కారణముండును

అతి బలమయిన సాయము తోడై
ఆజికిపొమ్మని ధైర్యము నిడనిచొ
అంతటి గొప్ప సింహనాదమును
అర్కసుతుడు-మరి చేయడు నాథా!

నేర్పరితనము తెలివితేటలు
పుట్టుకతోనే నేర్చె రవిసుతుడు
బలము గ్రహించక సాయము నందడు
అల్పులచేర్చుకు పోరగ రాడు

నా ప్రాణేశ్వర-నే నిటు పలుకుట
వట్టి ఊహయని మదిలో తలచకు-
అంగదుడింతకు ముందే తెలిపెను
వేగులవలన వినిన వార్తను

అయోధ్యాపతి తనయులిద్దరు
రఘువంశమున పుట్టిన వీరులు
రామలక్ష్మణుల పేరున బరగెడు
అజేయులయిన సోదరులిరువురు

ఋష్యమూకమున సుగ్రీవునితో
చెలిమిచేసిరి-వారిలో రాముడు
వినుతకీర్తియై వెలయు త్రిధాముడు
ఉచితానుచితము లెరుగును బాగుగ

సాధుజనులకు నీడనిచ్చును
ఆర్తజనులకు మహాగతియగు
బాధితులందర కభయప్రదాత
విస్తారకీర్తికి నెలవగు రాముడు.

జ్ఞానవిజ్ఞానపు సంపన్నతతో
సకలధాతువుల నెలవు హిమగిరిగ
సకల శుభముల కల్యాణ గుణముల
స్థానము-రాముడు దశరథ తనయుడు

సత్యవాదిగ తండ్రిని చేయగ
కదలె కానలకు ఆ రఘురాముడు
అమిత విక్రముడు-అజేయుడతడు
మహాత్మునితొ మరి విరోధమేల?

నీ దోసములను ఎంచుటకాదు
చులకనగా నిను చేయుటలేదు
నే నుడివినటు వానరేశ్వరా
చేయుట శ్రేయము కోపించకయా!

వీరులందు-నువు అగ్రగణ్యుడవు
కానీ, నీ సరి వీరుడుండును
రామునితో నువు కలహించకుము
తమ్ముని చేయుము యువరాజుగను

నా ఆలోచన చెప్పితినేను
నీకు తోచినటు చేయుము నీవు
బలమున నీకు ఈడగువాడు-
నీ తమ్మునితో వైరము వీడుము

రామచంద్రునితొ సఖ్యము చేయుము
సుగ్రీవునిపై వలదు మత్సరము
అటుల చేసిన-రాముడు నిన్ను
ద్వేషించకను దరి చేర్చుకొను

నాథా! నీకు సోదరుడొకడే
అన్నా! అని ఆప్యాయముగాను
పిలచెడివాడు-విధేయు డతడు
ఉత్తమ గుణములు కలిగినవాడు

కపివీరులలో-సుగ్రీవునితో
సరిపడు బలము ఎవ్వరికున్నది?
దుష్టుడుగాడు-ధిక్కరించడు
సద్గుణయుతుడు-గురిగలవాడు

తండ్రివైపు నీ బంధువు అతడు
మిగిలిన బంధువు లందరు కూడ
తరుణులవంక వచ్చినవారే
కావున అసలగు బంధువు అతడే

అనుజుడు కాడా ఆ సుగ్రీవుడు?
ఏకగర్భ సంజాతులు కారా?
శత్రువుకాదు-బంధువు నీకు
కావున-నీ దరి చేర్చ ప్రియముగ

నీ మేలు కోరెడి దానను నేనని
నిండుగ నీవు నమ్మిన ఎడల
నాపై ప్రేమ నిండిన భర్తవు-
ప్రియమగు కార్యము చేయగ నెంచిన

ప్రాణేశ్వర! నా మాటలు వినుము
కరములు మోడ్చి ప్రార్థించితిని
కోపము వలన మేలు కలుగదు
కీర్తికరము మరి కానేకాదు

నీ తమ్మునితో స్నేహము చేయుము
సుగ్రీవునిపై క్రోధము వీడుము
తప్పు యోచనము కాదిది నాథా!
నీకు మరియొక మార్గములేదు.

అమితవిక్రముడు ఇంద్రతేజుడు
రామచంద్రునితొ వైరము వలదు
వలదు వలదని"-తార పలికినను
వాలి వినకనే తిరిగి పలికెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

16 వాలి సుగ్రీవుల యుద్ధము-రామబాణముచే వాలి కూలుట

బుద్ధిబలములో మిన్నగు తారతొ
నక్షత్ర సమమగు నఖములు కలిగి
నీతి విద్యలో నేర్పరియైన
భార్యతొ పలికెను కోపమునిండి

రామచంద్రుడు చంపును అనుచు
భయపడుచుంటివి కారణమేమి?
రాముడు-నా కపకారము చేయడు
ధర్మమూర్తి మరి చంపున నన్ను?

"చంద్రముఖీ! ఇటు పలుకుట తగునా?
తమ్ముడు వాడు - అయినచో మరి
అతిశయించిన బలగర్వముతో
పోరుకు పిలచున సింహనాదముతొ

నీవు స్త్రీలతో అంతిపురమునకు
పొమ్ము-నేను మరి పోరుకు పోయెద
నాపై ప్రేమ నిండిన నీవు
పలికినదంతయు వింటిని నేను

ఇట్టివానినా - నే క్షమించుట
శూరులకుండున ప్రాణపుతీపి
అపజయమెరుగని - వెనుకడుగిడని
శూరుని చావు - అవమానమె కద?

బలమున చాలడు-గొంతేలేదు
అట్టివాడు మరి సింహనాదమును
చేసిన-నేను భరించగలనా?
భుజబల శౌర్యము చూపి వత్తును

మీదకు వచ్చి-సింహనాదము
చేయువాడు మరి శూరుడగునట
బలహీనుడనై ముందుకురాక
పడివుండెడి గతి-నేసహింతునా!

ముష్టిఘాతముల కలబడి పోరి
సుగ్రీవుని బలగర్వము నణచెద
చంపను వానిని-నమ్ముము నన్ను-
నా ప్రాణముపై శపథము చేసితి

నా జయమును నువు కోరుకొనుచును
మరలిపొమ్ము మరి అంతిపురమునకు"
అనగా తార ప్రదక్షిణించి
మంత్రపూతముగ మంగళమనుచు

హీనస్వరముతో రోదించుచును
మిగిలిన స్త్రీలతొ లోనికి పోగా
ఇనుమడించిన కోపముతోను
పోరగపోయెను వాలి అంతట

రోషమునిండి నిట్టూర్పులతో
వైరిని చూడగ నలువంకలగని
ఒకచో-మండెడి అగ్నితీరుగ
నేలను తన్ని నిలబడినట్టి

బంగరుఛాయతొ వెలుగు సుగ్రీవుని
గాంచిన వాలి-దట్టి బిగించి
ముష్టి బిగించి బంగరు మాలతొ
ముందుకురాగా రవిసుతుడంతట

ఎదురు రాగను వాలి పలికెను:
"వజ్రమువంటిది ముష్టిఘాతము
నీపై బడును-పారిపోకుము"
అన సుగ్రీవుడు తిరిగి పలికెను:

"నీ తల-నా యీ ముష్టిచె నిపుడే
చితుకగొట్టెద-సందియమెందుకు?"
అనగా వాలి ఒక్కటి మోదగ
నెత్తురు కారెను రవిసుతునకును.

తిరిగి సుగ్రీవుడు తరువును పెరకి
గిరగిర త్రిప్పి వాలిని కొట్టగ
అతి బలశాలి వాలి అంతట
గడగడ వణకుచు విలవిలలాడెను.

తమ్ముని దెబ్బకు వాలి అచ్చట
బరువుతొ నిండిన పెద్ద ఓడ-అది
పెనుతుఫానుకు ఊగినట్టుగ
ఊగిపోయెను-కలవరపడెను.

వాయువేగము గరుడవేగము
కలిగిన వీరులు వాలి సుగ్రీవులు
ఒకరిని ఒకరు జయింపగోరి
వెనుదీయక మరి పోరసాగిరి.

ఆకాశములో సూర్యచంద్రులన
వెలుగుచువారు పోరగనంత
వాలి బలమది క్రమముగ హెచ్చెను
రవిసుతు బలము తగ్గె క్రమముగ.

వాలి బలముచే విక్రమమంతయు
చెదరి-సుగ్రీవుడు రోషమునిండి
యుద్ధముచేయుట కొనసాగించెను
పట్టుదలతొ మరి పోరసాగెను.

ముష్టిఘాతముల-పెద్ద తరువులతొ
నఖముల గీరుచు-కాళ్ళతొ తన్నుచు
ఒకరిని మించిరి మరియొకరన్నటు
పోరగసాగిరి సోదరులిరువురు.

మీద దుముకుచు చెట్లచె కొట్టుచు
నేలనీడ్చి మరి పిడికిట గ్రుద్దుచు
ముఖాముఖిగను కలయబడుచును
వాసవ-వృత్ర సమరము చేసిరి.

వాలి బలము మరి హెచ్చిపోయెను
రవిసుతు బలము క్షీణించగను
దెబ్బలు తినిన సుగ్రీవుడట
నలువంకలకు గలయజూచెను.

మిక్కిలి బాధలో నున్న మిత్రుడు
అభయమునందిన ఆంతరంగికుడు
కన్నుల ముందర రిపునికి లొంగి
ప్రాణాంతకమగు బాధను పడగ

కన్నుల గాంచెను రామభద్రుడు
భయంకరమగు తేజముతోను
వాలిని చంపగ చాలిన బాణము
ప్రియదర్శనుడు పిసురుగ తీసి

అల్లె త్రాటికి బిగించి నిలచెను
అల్లదె లేచెను-టంకారధ్వని
నింగిని పక్షులు నేలను మృగములు
నిలువలేక మరి నేలను బడెను.

వజ్రాయుధమన-వేగము గలిగి
పిడుగుపడినటు వచ్చిన బాణము
రాఘవుచేత వదలబడినది
వాలి ఱొమ్మున నూటిగ తగిలెను.

రామబాణమది ఱొమ్మున నాటగ
ఆశ్వయుజమున పున్నమినాడు
కూలినయట్టి ఇంద్రధ్వజమై
వాలి అంతట ధరణిని బడెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

17 వాలి శ్రీరాముని నిందించుట

మొదలు నరకిన మానై పడెను
నేలను కూలెను వాలి అంతట
చంద్రుడులేని ఆకాశమువలె
ధరణి తేజము సన్నగిల్లెను.

వీరుడు వాలి నేలబడినను
పరాక్రమమ్ము-తేజము విడువక
ఇంద్రదత్తమగు హారమహిమచే
ప్రాణమ్ములను నిలపగ చాలెను

వాసవు డొసగిన బంగరుదండ
మేలగు కాంచన హారము మెరయగ
సంధ్యాసమయము-ఎఱ్ఱని కాంతితొ
వెలిగెడు మేఘము-అన్నటు తోచెను.

కాంచనహారము మెరయుచుండగ
ఘనమగు శరము ఱొమ్మున నుండగ
నిర్మలమయిన దేహముతోను
మూడు వన్నెల వెలిగెను వాలి

రిపులకూల్చగ చాలిన వాలికి-
నాకలోకము పంపగ చాలిన
రాఘవు వింటిచె వెడలిన శరము
ఉత్తమ గతిని కలిగించినది.

జ్వాలలు తగ్గిన అనలము వోలె
ప్రళయములో మరి జారిన రవియై
పుణ్యము తరిగి పుడమిని బడిన
యయాతి తీరుగ నుండిన వాలిని

సురపతి వలె ధిక్కారము నెరుగని
మృగరాజంతటి జొమ్ము గలిగిన
దీర్ఘ బాహువుల వెలిగెడు వాలిని
తేజము నిండిన వదనము గలిగి

తననే కొట్టిన అతి బలశాలిని
మెచ్చుకొనుచు తా-చూడగ నెంచి
నలుదిక్కులకు చూచెడి అగ్నిని-
రాముడు చేరెను-అనుజునితోను

లక్ష్మణమూర్తితొ చెంతకు చేరిన
అతి పరాక్రముడు రామచంద్రుని
చూచిన వాలి-ధర్మము, వినయము
నిండిన కఠినోక్తులతో పలికెను:

"రామా! నీవు రాకుమారుడవు
శాస్త్రజ్ఞానము కలిగినవాడవు
గొప్ప కులమున బుట్టినవాడవు
కీర్తి-తేజము కలిగినవాడవు

అంతటివాడవు ఆహవభూమిలొ
నీపై దృష్టి నిలపని వాడిని
వీరునిగా-నే పోరుచుండగ
జొమ్మున గొట్టుట ఘనమగు పనియా?

రామచంద్ర! నిను హితునిగతలచుచు
దయాలక్ష్మికి నెలవుగ నెంచుచు
ఉచితానుచిత జ్ఞానమూర్తిగ
లోకులు పొగడుచు నుండిరి కాదా?

పోరగబోకుము సుగ్రీవునితో
అతనికి రాముడు తోడని-తార
చెప్పిన వినక-వచ్చితి పోరుకు
రాజగుణములు కలవని తలచితి.

శమ దమాదులు-ఓర్పు-ధర్మము
ధైర్యము-సత్యము-పరాక్రమమ్ము
అపరాధులనే దండించుటవి
రాజులకుండెడి సద్గుణంబులు

అట్టి గుణములే నీలో కలవని
గట్టిగనమ్మి-వచ్చితి పోరుకు
మట్టుపెట్టితివి-ఎట్టి వీరుడవు!
ఇట్టి అకార్యము చేయుట తగునా?

గొప్ప గుణములతొ శోభిలువాడవు
హేయ కార్యమును ఏలచేతువని
ఇతరులతో-నే పోరుచుండగ
నన్నే విధముగ హతమార్తువని

నిన్ను మున్ను మరి చూడకుండుటచె
మోసపోతిని నేల కొరిగితి
ఏ విధి నాతో పోరును అనుకొని
వచ్చితి నేను-నిజము నెరుగక

సామదానములు-శౌర్యము-సత్యము
క్షమా-ధర్మము-ధృతితో-దుష్టుల
దండించుటవి రాచగుణములని
బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్ఠులు చెప్పిరి.

పచ్చిక కప్పిన బావివి నీవు-
బూడిద కప్పిన చిచ్చువు నీవు
పాపపు నడవడి-రాజవేషము
మాయలమారివి-తెలియగనైతిని.

ఫలమూలములు తిను వనచరులము
పురుషుడవీవు మనుజోత్తముడవు
మృగములమైతిమి కానీ-రామా!
మనుజుడవై మరి-మసలుట ఇటులా?

నీ ముఖమును నే నెరుగను కాదా!
నీ నగరము నే నెరుగను అసలే
నీ కపకారముచేసి ఎరుగను
నాపై నీకు కలహము ఏల?

భూమిగాని మరి బంగరుగాని
రజతముగాని కలహ కారణము
నే తిను ఫలములు-దుంపలు-నీకు
లేకపోవునని చంపితివా నను?

ఈ వనసీమల కాయల కొరుకు
శాఖామృగమును-విరోధిగాను
అట్టి నన్ను-నువు ఈ విధముగను
చంపుటకేమి కారణమయ్యా!

మంచిమాట మరి అనుగ్రహములు
మంచిరాజుల సొమ్మయి వెలయును
దుర్వినయము మరి కీడొనరించుట
దుష్టభూపతుల పాలై యుండును.

రాచకులమున పుట్టినవాడవు
వేదాధ్యయనము చేసినవాడవు
తేజము గలిగి జ్ఞానము నందియు
ధర్మాత్మునిగా వేషము దాలిచి

కానీ రామా! నీలో రెండును
మేళవించి మరి యున్నవి కాదా?
స్వేచ్ఛగ-రాజులు చరింపజాలరు
ధర్మబద్ధులై యుండగవలెను.

లోకమునకు మరి కీడు చేయుటకు
ఏ విధి నీకు మనసు గలిగినది
క్రూర కార్యములు చేసెడి నీవు
పెద్దమనిషిగ ఏల నటించుట?

ఇంద్రియాలకు వశుడవు అయి నువు
కోరికలన్నీ తీర్చుకొనుటకై
మంచి చెడ్డల మిశ్రమమయితివి
విల్లు చేతగొని విర్రవీగెదవు.

ధనమార్జించగ నియమము లేదు
ధర్మమునం దభిమానములేదు
కోరికలకు నువు-మనసందించి
మనసగు రీతిని చరించుచుంటివి

నిరపరాధిని-దోషినిగాను
నన్ను చంపితివి నీపీ శరమున
నిలబడి సజ్జనులందరిముందర
నీవే జవాబు చెప్పెదవయ్యా?

జీవహింసను చేసెడివాడు
చోరుడు-నెపములు చెప్పెడివాడు
గురుభార్యను తను పొందినవాడు
రాజహంతకుడు-నాస్తికుడున్నూ

గోవధచేసెడి దుర్మార్గుడును
అన్నకన్న-తను ముందుగ పెండ్లై
చరించుజనులు అందరు కూడ
నరకవాసులై పడియుందురు కద!

సజ్జనులగు నీ వంటి జనులు మరి
నా మాంసమును తినరుకదయ్యా !
నా చర్మము మరి నా ఎముకలవి
నా రోమములు పనికేరావు.

ఐదుగోళ్లు కల జంతువులందు
ఆళువము-ఉడుము-తాబేలున్నూ
ఏదుపంది మరి చెవులపిల్లియు
మాంస భక్షణకు నిర్ణయించినవి

మాంస భక్షణకు నేకోరగాను
చంపితివేల-తెలుము నీవు?
ఎముకలు-చర్మము ముట్టగరానివి
ముట్టు పెట్టుటకు కారణమేమి?

తార చెప్పిన హితవచనమ్ములు
కాలదన్ని, నే బుద్ధి హీనతతో
వచ్చిన దానికి-ఫలితము నేను
అనుభవించుచు నుంటిని కాదా?

ధరణీనాథుడవని నువు తలచకు-
నీచుడు-ధూర్తుడు భర్తగనున్న
శుభశీలియగు స్త్రీ ఇలనెపుడు
భర్తృహీనయని తలంచవలెను.

అపకారమన్నది ప్రధానమైనది
నీచమయిన మనసున్నవాడివి
జితేంద్రియువలె నటించువాడవు
పుట్టితివెటుల దశరథు కడుపున ?

అంకుశమ్మును లక్ష్య పెట్టక
వక్రమార్గమున చరించునట్టి
హస్తిమాదిరి-అధర్మవర్తివి
నాదు కర్మ-నీ పాలబడుటది

ధర్మము-జ్ఞానము నిండిన వృద్ధులు
ఛీఛీ! అను దుష్కార్యముగాదా?
ఏ ముఖముతో వారందరిముందు
నిర్భయమ్ముగా తిరిగెదవయ్యా !

ఎంతటి మగసిరి కలిగినవాడవు-
ఆలి అపహరణ చేసినవానిని
ఏమి చేసితివి? నీ మగతనము
తటస్థుపైన చూపితివయ్యా!

రామా! ఎదిరి పోరిన పస అది
త్రుటిలో యమపురి కంపియుందును
మత్తుడు-నిద్రలో పాము వాతబడె-
అటులే చచ్చితి-కనబడకుంటివి.

రామా! నీ కథ తెలుపకపోతివి
సుగ్రీవునితో చెలిమి చేసి-మరి
నను చంపుటకు కారణమేదియొ
తెలిసిన-నేను నా శౌర్యముతో

కపటచిత్తుని ఆ దశకంతుని
ఆజినికొట్టి నిలబెట్టెదను
ఒక్కపూటలో నీ సతి సీతను
నిలుపజాలుదు నీ సమక్షమున.

'శ్వేతాశ్వతరి'-ఉపనిషత్తును
మధుకైటభులు అపహరించిరి
హయగ్రీవుడై శ్రీహరి-కడలిలో-
దాగినవారిని సంహరించి-తను

వేదశృతిని తెచ్చెను-వింటివ
అటులే నేను సీతాదేవిని
తేగల చాలుదు-తెలియకపోతివి
తగనివానితో నెయ్యమేలయా?

నే మరణించిన లాభము కలుగును
కిష్కింధేలగ సమయము వచ్చును
కావున తమ్ముడు-నను చంపుటది
సమంజసముగా తోచును కాదా!

కానీ నీకు ఏమి లాభము?
రాజ్యమురాదు రమణిరాదు
వక్రమార్గము అధర్మమైనది-
న్యాయమైనదని చెప్పగరానిది.

పుట్టినవాడు గిట్టుట తప్పదు
ధరణిని బ్రతుకు శాశ్వత మెవరికి?
చావుకొరకు-నే వ్యధ నొందనయా
శౌర్యము చూపక చచ్చితి నేను.

శూరుల మార్గము తప్పించితివి
శూరమర్యాదను దాటించితివి
సమాధానము ఏమి చెప్పెదవు?
వెదకుము యుక్తికి తగినదానిని"

అనుచు పలుకుచు శరవేదనతో
నోరంతయును ఎండిపోవగా
దేహమంతయు మంటల మండగ
వాలి పలికెను తేజము తొలగి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

18 శ్రీరాముని ధర్మసూక్ష్మ వివరణ

ధర్మార్థముతో-కఠినముగాను
వాలి పలికెను-అవివేకముగా
కాంతులులేని రవివలె నుండెను
జలములులేని మేఘమాయెను.

చల్లారిన అగ్నిని పోలియుండెను
అంతట రాముడు పలికె వాలితో-
శరము వదలుట ధర్మయుక్తము-
అర్థకామములు గలవని అనుచు.

"ధర్మార్థకామములు వానరరాజా!
పురుషార్థములు-మూటిని నీవు
శాస్త్ర ప్రకారము తెలియకపోయి
లోకాచారము కూడను తెలియక

తారుమారు మరి చేసినవాడవు
తిరిగి నన్ను-నువు చపల బుద్ధితో
దూషించితివి-తెలిపెద తీరుగ
అడుగక పోతివి పెద్ద లెవ్వరిని.

గిరులు-తరువులు-తోటలు-తోపులు
నిండిన పుడమి-అంతయు వినుము
ఇక్ష్వాకుల నుండి మా వంశమున
మామహరాజుల పాలన నున్నది.

సార్వభౌములు వారని తెలియుము
సామంతుడవు స్వతంత్రతేది?
సర్వజనులను-మృగముల-పక్షుల
రక్షించుటది సార్వభౌముడే!

పురుషార్థములు పూర్తిగ తెలిసి
దుష్ట శిక్షణ - శిష్ట రక్షణ
సత్యము-నీతి-వినయ శౌర్యములు
కలిగిన భరతుడు రాజై ఏలగ.

రాజ్యము నాకు లేకపోయినను
ధర్మపాలన సాగుచునున్న
భరతుని పాలన-ధర్మవంతముగ
సాగుట కొరకై - కొందర మిటుల

భూమిని తిరుగుచు ధర్మరక్షణ
చేయుచుంటిమని తెలియుము నీవు
ధర్మహాని మరి చేసినవాడు
శిక్షనందుచే భరతుని పాలన.

పూర్వము-రాజులు ధర్మరక్షణకు
దేశమునందు నలుమూలలకు
అధికారులను పంపుట తెలియుము
సామంతుని-కర్తవ్యము-ధర్మము.

అధర్మమేమి చేసితినందువ
చెప్పెద వినుము ఓ బలశాలీ!
ధర్మ మార్గము వదలి-కామముతో
చరించుటిటులా? రాజధర్మమా?

ధర్మ వర్తనము నున్నవారికి-
తండ్రితో సమము-గురువు-అన్నయు-
తమ్ముడు-శిష్యుడు-కన్న కుమారుడు
సద్గుణవంతులు-అయినచో కొడుకులు.

ఓ వానరుడా! ధర్మమన్నది
దేహేంద్రియముల కందనిదయ్యా!
పండితులయిన వారలకయినా
ధర్మసూక్ష్మములు అందకపోవును.

చరాచరములలొ ఆత్మగనుండి
హృదయాంతరములొ వసించునట్టి
పరమేశ్వరునికి సంపూర్ణముగా
సర్వము తెలియును-నీ కెటు తెలియును?

నాకు తెలియక పోవుట ఏలని
నీవు అడిగిన-నీతో నుండెడి
సహాయులందరు వానరులే కద
మూఢులు మరియు చపలమతులయా!

పుట్టుగ్రుడ్డితో మరియొకడట్టి
పుట్టు గ్రుడ్డియే చేరినట్టుగా
తెలియనివానితొ తెలియనియట్టి
తోడు చేరిన-తెలియుట శూన్యము.

నే నుడివెద విను స్పష్టముగాను
కోపము నిండి నను నిందించకు-
నిను జంపుటకు కారణమిదియే
తమ్ముని భార్యను చేపట్టితివి!

నీ సోదరుడు బ్రతికి యుండగా
కాముకుడవయి అతని భార్యను
కోడలు అగు-ఆ రుమను పొందుట
దుష్కార్యము-మరి అసత్యమా అది ?

ధర్మము వదలి-కామము నిండి
అడ్డగించెడి వాడే లేడని
నీతి తప్పుట-తమ్ముని భార్యను
పొందుట తప్పు-చంపితి నందుకు.

జనహిత మెంచక-ధర్మము విడచి
దుష్ట గర్వమున చరించు వానికి
కట్టుబాటులు వదలిన వానికి
దండన మాత్రమె తగినది వినుము.

క్షత్రియ కులమున పుట్టిన నేను
భూమి నేలు రాపట్టి సోదరుడ
రాచ లక్షణము-ధర్మ రక్షణము
నీతి నిలుపుట కీర్తి గడించుట.

ధర్మదూరమగు పనులను చేయుచు
పాపము చేసెడి కాముకుడవగు
నిన్ను నేను మరి సహించుటెటుల?
దండించుట సరి రాచపట్టినై.

కూతురు-సోదరి-మరదలు ముగ్గురు
ఒక్క వరసతో ఆదరించనగు-
వారలతో మరి పొందునందిన
శాస్త్రప్రకారము వధ్యుడు వాడు.

నిజమగు నెయ్యము నే చేసితిని
సౌమిత్రియు సుగ్రీవుడు నొకటే
నెయ్యము ఫలము రాజ్యము-లక్ష్మియు
ఆలిని పొందుట చాలు మిత్రునికి.

అట్టి మిత్రుని అండగ నుంటిని
అలిహర్తను కోలను కూల్చి
రాజ్యము-రమణిని ఇచ్చెద ననుచు
నే చేసితిని ప్రతిజ్ఞ వినుము.

అందరిముందు ప్రతిన చేసితి
మిత్రుని హితము కోరి చేసితి
ధర్మ రక్షణము నిలుప కోరితి
రాచవంశపు కీర్తి నిలిపితి.

కొండలు-కోనలు-వనములు-నీవని
పాలించెడివి-ఇక్ష్వాకులవి
కావున నీవు సామంతుడవు
దుష్టశిక్షణ సార్వభౌమునిది.

కట్టువస్త్రముల తమ్ముని తరిమి
తమ్ముని భార్యను చేపట్టితివి
తమ్ముని భార్యను పొందినవానికి
మరణదండనమె శాస్త్ర సమ్మతము.

సజ్జనులందరు మెచ్చగ తగిన
ధర్మకారణములున్నవి గనుకనె
కన్నుమిన్నును-కానక తిరిగెడు
నిన్ను నేను మరి చంపితినయ్యా!

ధర్మము నెరిగిన మిత్రుడెప్పుడూ
ధర్మచరితునికి సాయపడవలె
ధర్మము నీకు తెలిసిన నెంచుము
పాపకర్మ కిది ప్రాయశ్చిత్తము.

సదాచారులు ఆచరించునవి
పండితు లంగీకారము నందిన
ప్రమాణమైన మనుసూక్తులను
చెప్పెద వినుము-వానర రాజా!

పాపము చేసిన జనులందరును
రాజు చేతిలో శిక్షను పొందిన
నరకము కేగక-పాపము తొలగి
ఇంద్రలోకమున నుందురు వినుము.

చోరుని-రాజు, దండించుటయో
నిర్దోషిగను పరిగణించుటో
జరిగిన-చోరుని పాపము తొలగును
రాజనిర్ణయము ధర్మనిర్ణయము.

పాపిని-రాజు దండించనిచో
పాపము-రాజుకు చుట్టుకొనునయా!
ఇంద్రకుమారా! వింటివ తీరుగ
ధర్మమన్నది శిరోధార్యము.

ధర్మాత్మునిగా కీర్తి గడించిన
మా పూర్వీకుడు-మాంధాత-మరి
నీవలె నడచిన ఒక సన్యాసిని
నిర్దయగా దండించుట తెలియుము.

రాజులు-తొలుత ఏమరియుండగ
అధర్మపరులై కొందరు నడచిన
పిదప-వారిని గ్రహించి రాజు
దండించిన మరి పాపము తొలగును.

ధర్మభ్రష్టులై చరించువారిని
గ్రహించి-రాజు శిక్షించినచో
వారి పాపము తొలగుచె గాక
రాజు-స్వర్గము చేరగ నర్హుడు.

కావున నీవు వంత నొందకుము
ధర్మమార్గమున-ధర్మము కొరకు
దునిమితి నిన్ను-ధర్మ విషయమున
నేను కూడ మరి అస్వతంత్రుడను.

భరతుని పాలన సాగుచున్నది
ఇష్టాయిష్టము సాగనియ్యము
కష్టమయినను ధర్మము నెరపుట
సామంతునిగా నీ కర్తవ్యము

మనుజుని కాను-మృగమునంటివ
ధర్మాధర్మము తెలియదంటివ
మృగమును చంపుట-వేటాడుటయు
రాజకులములో సదాచారము

మాంస భక్షణకు-జనులు ఎన్నియో
మాయలు పన్ని-జంతువులను మరి
హతమార్చినను-అట్టి జనులకు
పాపము అంటదు తెలియుము నీవు

వలలు పన్నుచు-ఉచ్చులు వేసి
పల్లముచేసి ఆకుల కప్పి
వివిధోపాయము లుపయోగించి
వేటాడెదరు జంతులనిలలో

వ్రణముచె బాధను పడెడి రోగికి
వైద్యుడు-శస్త్ర చికిత్స చేయును
రోగి యిష్టము అయిష్ట మన్నది
తలచడు వైద్యుడు-కర్తవ్యములో

రాజులు అటులే ప్రజల మంచికై
వారి ఇష్టము అయిష్టమెంచక
ధర్మ మార్గమున వారి రక్షణకు
తగినదానిని చేయుట ధర్మము

ప్రజలహితమునే రాజులు కోరుచు
ప్రజాహితముకై పనులను చేయగ
దోషులు కష్టము కలిగెననుకొని
రాజును చంపక-నిందించకను

రాజధిక్కారము నెంతయు సలుపక
రాజు చర్యలను పరిహసింపక
ఉండుట యుక్తము-ఏలన-సురలు
ధర్మ రక్షణకు మనుజులగుదురు

ధర్మ రక్షణకు రాజులగుదురు
దేవతలే మరి దిగివచ్చెదరు
ధర్మము నిండిన పుడమిని-వారు
దయతో చల్లగ నేలుచుందురు

ధర్మసూక్ష్మము మదిలో తలచక
శరము విడచితినన్న కోపముతో
ఇచ్చవచ్చిన రీతిని పలుకుట
పాడిగాదుకద కపికుంజరుడా!

నా తాత-తండ్రులు ఏ ధర్మమును
అనుసరించి మరి కీర్తి గడించిరొ
అట్టి ధర్మమునె అనుసరించితి
ధర్మదూరుడను కాకపోతిని

ధర్మరక్షణకు చంపితి నిన్ను
తెలియుము నీవు వానరోత్తమా!
చెప్పితి తీరుగ-తిట్టిన తిట్టుము
తప్పు కాదని తోచిన-మెచ్చుము."

మెల్లగ రాముడు చెప్పిన ధర్మము
చల్లగ వాలి చెవికెక్కినది
రాముని దోషము లేదని తెలిసెను
దూషించితినని పరితపించెను

"రామచంద్ర! నే నవివేకముతో
సత్యమూర్తివగు నిను నిందించితి
ధర్మవిషయమై నువు నుడివినది
సత్యము-సత్యము-సందియమేల-

అల్పులమగు మేమేవిధి నీతో
ధర్మ విషయమై బదులిడగలము
కఠినోక్తులను పలికితి రాఘవ!
నను కరుణించుము మన్నించుమయా!

రామచంద్ర! నువు సామాన్యుడవా?
ధర్మవిషయమున సుశిక్షితుడవు
యథార్థమైన జ్ఞానము కలిగిన
పండితులలొ మరి శ్రేష్ఠుడవయ్యా!

నే నల్పుడను తప్పులుబట్టితి
ధర్మకార్యములు చేసి ఎరుగను
దాటిపోవు-నా తనువు ఇంకను
క్షమించినాను-అను-దయతో నువు

యుద్ధభూమిలో నీ బాణముతో
తనువును వదలి ఉత్తమ లోకము
చేరగ నుంటిని-ఓ రఘురామా!
ధన్యుడ నైతిని చింతింపనయా!

తమ్ముడు-తార-బంధువులెందరొ
అందరికొరకై నే చింతించను
కనకాంగదుడు ముద్దుకుమారుడు
వానిని తలచిన దుఃఖము కలుగును

రామచంద్ర! నాకొక్క కుమారుడు
గుణములయందు శ్రేష్ఠుడు వాడు
మురిపెముగా నే బెంచితి వానిని
నే నిట పుడమిని వ్రాలుట గాంచిన

జలములు లేని సరస్సు తీరుగ
తండ్రీ! నన్ను వదలిపోదువా
అని దుఃఖించును-కళదప్పునటు
రోదించును కద-ఓ రఘునందన!

పసివాడయ్యా! పసివాడునయా!
ఒక్క కుమారుడు మక్కువ నెలవు
మంచిచెడ్డలు వానికిజెప్పి
చక్కదిద్దుటకు ఎవరున్నారిక ?

నీ చేతులలో నుంచితి నంగదు-
చింత వదలెదను నీవే తండ్రివి
తల్లివి నీవే- దిక్కువు నీవే
నిన్ను మించి, మరి వానికెవ్వరిక?

సుగ్రీవునితో సమానమ్ముగా
ఆదరించుము కనకాంగదుని
పరమగుణాఢ్యుడవైన రాఘవా!
పాలముంచెడి భారము నీదే.

భరత, లక్ష్మణుల ఇద్దరిపైన
నీకున్నట్టి ప్రీతిని నీవు
సుగ్రీవునిపై-అంగదుపైన
చూపగవేడెద-నిలచిన ధర్మమ!

వివేకి తార-భాసురశీల
నా భార్యగుటచె విరోధి యగును
అర్కసుతుడు-తానవమానించక
ఆమెను చూడగ ఆనతి నిమ్ము.

వినయ విధేయత మీయెడ చూపుచు
వర్తించెన మరి అర్కసుతుడిక
పుడమి ఏల? మరి స్వర్గమునైనా
ఏలగలడిది-సత్యము-సత్యము!

వలదు రామునితో వైరము వలదని
తార పోరినను-పోరగవచ్చితి
నీతో పోరి-నీలో చేరగ
వచ్చితి పోరగ సుగ్రీవునితో.

అంద చేరెను మా సుగ్రీవుడు
అందజేర్చితిని అంగదునిపుడు
అసువులపైన ఆశలేదు యిక
ఆనతినిమ్ము జానకీశ్వరా!"

అంతట రాముడు ప్రేమతో పలికెను:
"అంగదు విషయము చింతింపకుము
నే నకార్యము చేసితిననియో
నీవు పాపము చేసితివనియో-

తలపకు మదిలో-ప్రాయశ్చిత్తము
దండించుటచే కలిగించితిని
దండనవలన దోషముతీరి
దేహమువిడిచి దివికేగెదవు.

నిను దండింపక పోయినచో మరి
నా కర్తవ్యము-ధర్మము నిలుపుట
జరగక పోయి దోషి నగుదును
నీ దోషము యిక తీరుట యెట్లు?

మదిలో క్రోధము వదలుము నీవు
రోషము వదలుము వనచరపాలక!
విధిని దాటగ ఎవరికి వశము?
వ్యధను వదలుము" అని పలుకుచును

"నీవిక అంగదు విషయములోన
చింతిలవలదు ఇంద్రకుమారా!
నీవు అతనిని చూచుకొన్నటు
సుగ్రీవుడు-నేనును చూచుకొందుము"

అనుచు రాముడు తియ్యగ పలుకగ
ధర్మమూర్తి యగు రామచంద్రునితొ
వాసవసుతుడు వందనమిడుచు
జాలిగ పలికెను వేదననిండి

"నిప్పుగ శరము ఎదనుకాల్చగ
పాపక్షాళనము జరుగుచుండగా
బాధలొ నన్ను నేనే మరచి
వదరితి రాఘవ-దయగొనుమయ్యా!"

॥శ్రీరఘురామ॥

19 తార శోకము

వాడిబాణము బాధించగను
గిరుల-తరులతో-సుగ్రీవుడు కొట్టిన
దెబ్బలతో-తనువంత వ్రయ్యలవ
మరణబాధతో వాలిమూర్ఛిలె

బాణహతుడయి వాలివ్రాలెనని
వార్త పిడుగులా విన్నది తార
తనయునంగదుని వెంటనిడుకొని
దుఃఖము-భయముతొ బయలుదేరెను.

వచ్చెడి తార-పరుగిడుచున్న
వానరవీరుల నెందరొగాంచెను
రామబాణముల బారి పడకను
పారిపోయెడి వీరులు వారు

వారలగాంచి తారపలికెను:
"భీరువులారా! పరుగిడుటెందుకు?
రాజ్యముకోరి-తమ్ముడు, అన్నను
కూల్చగజేసెను తీవ్రశరమున

ఇన్ని దినములు ప్రభువును కొలిచి
విశ్వాసముతో సేవలు చేసి
విపత్కాలమున పరుగులు తీసి
గిరులగుహలలో దాగ న్యాయమా?"

అంతట వానర వీరులు పలికిరి
యుక్తినిండగ పలికిరి తారతొ
"తనయునితోనువు లోనికి బొమ్ము
అంగదుప్రాణము అందనీయకు

యముడే-రాముని రూపమునంది
గమ్యముచేరగ చాలిన శరముతొ
వాలినికూల్చెను-విను మహరాణీ!
అంగదురక్షణ నీ చేనున్నది

గిరుల తరులను నిగ్రహించుచు
వాలిపోరెను-విను మహరాణీ!
వజ్రాయుధమై వచ్చిన శరముతొ
వీరవరేణ్యుడు వాలికూలెను."

ఇంద్రతేజముతొ సమమగునట్టి
తేజము కలిగిన వాలికూలగా
ప్రాణభీతితో వానరులందరు
గుహలచేరగా పరుగులెత్తిరి

తిరిగి పలికిరి తారతొవారు
బహిర్ద్వారముల మూయించగను
అంగదునకు మరి పట్టముగట్టిన
తిరిగి రాజును సేవింతుమని

"నీ విటనున్న-అపాయము రాణీ
ఆలిదూరమై తిరిగెడి నీరులు
పరుల ఆలికై పరుగిడు కోతులు
అందరు పురమున అడుగిడగలరు

పాత వైరములు వెలికితీయుచు
ఘోరు పెంచెదరు సుందరవదనా!"
అనినవారితో నిర్లిప్తతతో
తార పలికె చిరుదరహాసముతో:

"లోకోత్తరమగు మహిమాన్వితుడు
వానరసింహము పూజనీయుడు
నాకు దక్కనిచో-రాజ్యము ఏల?
నిక్కము, వలదు-సుతుడు, దేహము

ఈ దేహము మరి నా కుమారుడు
నను రక్షించగ చాలినవారా?
రామబాణముచె నేలకూలిన
ప్రభువు పాదముల చెంత వ్రాలెద."

రోదించుచు తల బాదుకొనుచును
గుండెలు పగులగ చరచుకొనుచును
రిపులపాలిటి యముడైనట్టి
యుద్ధములందు వెనుకడుగిడని

వాయువు సరిపడు వేగముగలిగి
కొండల-లీలగ చిమ్మగ చాలిన
ఇంద్రుని పోలిన విక్రమమూర్తి
మేఘ గర్జనతొ సరిపడు కంఠము

సుందరమయిన రూపము గలిగి
శూరపుంగవుని కోలనుబడిన
వాలిని-దూరమునుండే గాంచిన
తారచేరె-తను నడువలేకనే

వానకురిసి మరి వెలసిన మేఘము
శార్దూలముచే-భక్షించుటకై
కూలిన సింహము పోలిన వాలిని
వానరపతిని గాంచెను తార

పాముల పగర-గరుత్మంతుడు
నాగులకొరకై కూలద్రోసిన
ప్రాసాదమువలె వాలి తోచెను
తారకాంచె-తనకాంతుని భక్తితొ

వాలిని కూల్చి ధనుసు నూతగొని
నిలచిన రాముని-లక్ష్మణమూర్తిని
వాలి సోదరుడు సుగ్రీవుని అట
మంచి మనసుగల తారగాంచెను

కొంచెము సాగి శరఘాతముచే
కూలిన పతినిగాంచి-శోకమున
మూర్ఛనందినది-తిరిగి-తేరుకొని
నాథా-నాథా-ప్రియనాథాయని

నా ప్రాణేశ్వర- జీవితేశ్వరా!
ఓ మనోహరా! అనుచు ఏడ్చెడి
మృత్యుపాశముల బద్ధుడు అయిన
భర్తనుగాంచి శోకతప్తయగు

వదినను గాంచెను-వాలి తమ్ముడు
చెంతనెగాంచెను కనకాంగదుని
రవిసుతు మదిలో దుఃఖము పొంగెను
దుఃఖసంద్రమది కన్నుల నిండెను.
||శ్రీరఘురాముని||

20 తార విలాపము

శరఘాతముచే నేలనుబడిన
మత్తేభమువలెనున్న-వీరుని
సురపతి సముడగు భర్తను గాంచి
దుఃఖము పొంగి రోదన నిండెను.

వ్రేళ్ళతొ ఊడిన తరువై పడిన
పతి కాయముపై వ్రాలెను తార
హా నాథా! యని రోదించుచును
విలవిలలాడెను వివశురాలయి:

"రణమున ఓటమి నెరుగనివాడవు
ధరణినికూలగ ఏ విధి మనసయె
నిరపరాధిని-నాథా యని-నే
పిలచుచుంటి మరి పలుకవేలనో!

నీ మాటకు-నే నెదురాడితినా?
నా దోసము మరి ఏమది స్వామీ!
కోపించితివా కోమలాంగిపై?
నను వదలితివా వీరపుంగవా!

కపిరాజువు నువు-కటిక నేలపై
పరుండు టేమి? మృదుతల్పమున
శయనించుము నువు-లే మహరాజా!
నే నిటు చూసి ఓర్చుట ఎట్లు?

భూకాంతన-నీ కంతమక్కువా?
అక్కున జేర్చుకు పరుంటివయ్యా!
నే నిటనుండగ-పరకాంతను నువు
చేర్చుట తగునా కపికులాగ్రణీ!

స్వర్గమార్గమున మన కిష్కింధను
మించిన సంపదలున్న నగరము
అందెన స్వామీ? అందుకొరకు నువు
వదలిపోదువా ఇందరి నిచట?

ఉద్యానమ్ముల విహరించుటెటు?
మధువు నిండిన సుమముల నింక
ఇచ్చెడి దెవ్వరు-ప్రాణేశ్వరి యని
మక్కువనిండి పిలచెడి దెవ్వరు?

నాథునికొరకై నిరీక్షించుట
నా తనువుకు ఇక ఏదీ స్వామీ!
దిక్కులేక-నే దీనురాలనై
మూలజేరి మరి బ్రతుకుట ఎట్లు?

మురిపెపు పలుకులు మదిలో తలచి
సుందరమూర్తిని ముందర చూచుచు
సాటి కాంతలలో మేటిగ పొంగెడి
నాకీ దుర్విధి కూర్చెను బ్రహ్మ.

వేయితునకలై గుండియ పగలదు
ఎంతటి-బండరాయియో మరి!
ఇంతకు మించిన విపత్తు మరియిక
కలుగున కాంతకు-వానర రాజా!

తమ్ముని తరిమి ఆతని భార్యను
చేర్చుకుంటివి ఫలమిది-ఇపుడు
అనుభవించగా వలసెను నాథా!
ఆలి అపహరణ ఎంతటిదో విను

మేలుకోరి-నే మరిమరి చెప్పితి
నా బోధన-నీ చెవికెక్కినదా!
నోటిని నీవు మూయించితివి
మాట వినుటచే మంచి కలుగదా!

పురుషుల మనసు దోచగ చాలిన
దేవకాంతలను వశపరచుకొని
ఏలగచాలిన చల్లని దొరవు
ఏలిన నన్ను-ఏలవదలితివి?

వలదు-వలదు నువు పోరగవలదు
అని చెప్పినను-వినక-పోరుకు
పోవుట గాంచి తలచితిమదిలో
ప్రాణాంతకమగు సమయమగునని

దుఃఖము నెరుగను-దీనత్వమది
వినకపోతివి-ఇకపై నేను
దిక్కులేక మరి వైధవ్యముతో
ఏ విధి తనువును నిలుపుట స్వామీ!

రమ్ము కుమారా! జనకుని చూడుము
రమ్యగుణములు ధర్మము నెరిగిన
రాజపుంగవుని కన్నుల గాంచుము
రాదు నీకు మరి చూచెడి భాగ్యము.

ఇకపై ఎవరిని నాయనాయని
పిలతువురానువు-నా పసికూన!
స్వామీ! యిడుగో కనకాంగదుడు
చూడవు ఏమి? కనులు తెరవవా!

ముద్దుగ పెరిగెను సుఖముల దేలి
నీ ఎదుటను మాటాడి ఎరుగడు
ఇక పినతండ్రి కోపము నిండగ
కొలచుట ఎట్లో? కొలవక ఏగతి?

వానరేశ్వరా! కన్నులు తెరువుము
కొడుకును కొంత ఊరడించుము
శిరసు మూర్కొని కడసారిగను
హితము గొలుపుచు పలుకుము స్వామీ!"

అని పతికాయముపైన బడినది
రోదించుచును పలికెను తిరిగి
"వానరేంద్ర! నిను చంపుట చేతను
రామభద్రుడు మాట నిలుపుకొనె

గొప్ప కార్యము రాముడు చేసెను
చేసిన ప్రతిన నిలబెట్టుకొనె
సుగ్రీవా! నువు సుఖపడవయ్యా!
రుమతో రాజ్యము ఏలుకోయిక!

వల్లభా! యని నీ ప్రియురాండ్రు
రోదించుటది వినబడలేదా?
ఉలకవు, పలకవు వానరశ్రేష్ఠా!
ప్రజ్ఞానిధి-నువు ఏ విధి నుంటివి!"

అంతట వానర స్త్రీ సమూహము
అంగదు నచట కౌగలించుకొని
హృదయేశునితో ననిరి దీనముగ
"కుమారు నొదిలి సాగుట తగునా?

ఆలోచించుము-అంగదుడితడు
ముద్దు కుమారుడు వదలకుమయ్యా!"
అనగా తార తిరిగి దీనముగ
"వీరుడ-నీకు తగదు వినుమయా!

పరలోకమునకు వీగుట తగదు
మా తప్పులు మరి దోసములేవి?
దోసములున్నను మంచి మనసుతో
మము క్షమియించగ తగుదువు నీవు

కపిశ్రేష్ఠా! యిదె పాదములంటితి
వదలను నేను" అనుచు దీనముగ
తారపడగను స్త్రీ లందరును
వాలి పాదముల వ్రాలిరి అచట

దుఃఖించుచును దీనవదనయై
తారాకాంతుని పదముల వ్రాలిన
వాలిభార్య ఆ తారాసాధ్వి
ప్రాయోపవేశము చేయదలచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

21 మారుతి — తారను ఓదార్చుట

తాపాపమున నుండెడి తార
నేల వ్రాలినటులున్నది తార
చంద్రుని పోలు ముఖము గలిగిన
తారతో పలికెను ఆంజనేయుడు:

"శోకము నాపుము-దేవీ! వినుము
తెలిసియొ, తెలియకొ దేహధారులు
కర్మలు చేసిన-పాప పుణ్యములు
అనుభవించుట జరిగి తీరును.

పాప ఫలము మరి కీడు గలుగుట
పుణ్యఫలమది మేలు కలుగుట
పరలోకములో వారి వెంటను
ఫలితము చేరును అనుభవించగ

మగువా! వినుము దేహమన్నది
నీటి బుగ్గతో సమానమయినది
అశాశ్వతమ్ము-వగచుట ఏల?
నిన్ను నువ్వు మరి ఉద్ధరించుకో.

విషయము తెలిపెద విను మహారాణీ!
తనయుని నీవు రక్షించవలె
కడుపున బుట్టిన నీ బాలునకు
నీవు తప్ప మరి రక్షకులెవరు?

నీ కర్తవ్యము అంగదు రక్షణ
శుభములు వానికి సమకూర్చవలె
వివశురాలవై తనువు వదలగను
యోచించుటది సరిగాదుసుమా!

పవిత్రమైన మనసు గలిగిన
రాణీ!-లోకమునందలి జీవులు
పుట్టుట గిట్టుట రెండును కూడ
అనిత్యమయినవి-నీకు తెలియదా?

కావున హితులకు ఈ లోకములో
వలయు హితములు చేసినట్టుగ
ఊర్ధ్వలోకములు వారు చేరగ
వలయు క్రియలను నిర్వహించవలె.

ఊర్ధ్వలోకమున సుఖములనందగ
వలయు కార్యములు చేయగవలెను
రోదనాదులు నిషిద్ధమయినవి
కాగల కార్యము నాలోచించుము.

లక్షలు-కోట్ల సంఖ్యలొ నున్న
వానరవీరుల నేలెను వాలి
ఆశ్రితులందర జేర్చి-వారికి
బ్రతుకు ఆశను ఏర్పరచెను గద!

ధర్మాసక్తితొ శాస్త్రవిహితమగు
తత్వము నెరిగి-సామదానములు
శాంతియు తెలిసి-ఈ లోకములో
చేయవలసినవి పూర్తిగ జేసెను.

అంగదునకును కపిశ్రేష్ఠులకు
భల్లూకములకు నీవే దిక్కు-
భారము నీపై నున్నది రాణీ!
కపి రాజ్యము నీ చేతనున్నది.

శోకింపకుము నీ సాయముచే
అంగదుడెంతో సామర్థ్యముతో
రాజ్యము నేలగ సంతోషింతువు
గతమునకై విలపించుట తగదు.

ఏ ప్రయోజనము కోరుచు-తండ్రులు
పుడమిని-పుత్రుల బడయగోరుదురో
అట్టి సమయ మాసన్నమైనది
ఉత్తరక్రియలను చేయించనగు

తండ్రికి విధిగా సర్వము తీర్చగ
తనయుని నీవు అభిషేకించగ
దుఃఖము తీరును''-అన హనుమంతుడు
తార పలికెను ఆంజనేయునితొ:

''విను హనుమంతా! అంగదువంటి
పుత్రుల నూర్గుర పొందుటకన్నను
శౌర్యధనుడు మరి అజేయుడయిన
భర్తసన్నిధే శ్రేష్ఠము నాకు.

వానరరాజుకు సంస్కారంబులు
చేయించగ-నే నెవ్వతెనయ్యా!
అంగదుని మరి యువరాజుగను
పట్టముగట్టుట కెవ్వతి నేను!

సర్వము చూడగ చాలు సమర్థుడు
పినతండ్రియగు సుగ్రీవుడయా!
నా ప్రాణేశుడు స్వర్గమేగగా
నాకిక మమత దేనిపైనయా?

హనుమంతా! నే-నీ విషయములో
యోచింపగను ఏదియులేదు
పుత్రునికెపుడు కూరిమి బంధువు
శుభములు కూర్చగ చాలిన తండ్రియె

వానరశ్రేష్ఠా! ఇహపరములలో
వాలి ఆశ్రయము ఉత్తమ ధర్మము
రిపుని కెదురుగా వీరశయనమున
ఉన్న-భర్తతో సాగెద నేను."

॥శ్రీరఘురాముని

22 వాలి జాలి పలుకులు

కిష్కింధాపతి కొన ఊపిరితో
మెల్లగ శ్వాసను విడుచుచు నపుడు
చెంతనె ఉన్న అంగదు గాంచెను
ప్రాప్తవిజయు సుగ్రీవుని గాంచెను

విలపించెడి-యీ అంగదునిపుడు
ప్రాణముకన్న మిన్నగువానిని
కన్న కుమారునివలె రక్షింపుము
తండ్రివి-తాతవు-నీవే వానికి

తమ్ముని గాంచి వాలి పలికెను
స్నేహపూరిత వాక్కుతొ పలికెను:
"పగ సాధించితి-నను దూషించకు
నీ దోసము యిసుమంతయు లేదు

భయపడు నెడల భయము దీర్చుము
విక్రమమందు నీకు సమానము
అసురుల జంపు అమితోత్సాహుడు
నీ ముందటనే విజృంభించును

విధికృతమును మరి దాట శక్యమా!
జ్ఞానహీనునిగ చేసెను నన్ను
అన్నదమ్ములము ఒకటిగ నుండి
సుఖించు యోగ్యత లిఖించలేదు

వాని వయసుకు-శక్తికి తగిన
కార్యదక్షుడు-సందేహించకు
దోషరహితుడా! తారను గనుము
సుషేణుతనయ-సుబుద్ధి ఆమె

కపిరాజ్యము నువు పరిపాలింపుము
ప్రాణము-రాజ్యము-సంపద-భువిపై
మూడులోకముల పొందిన యశము
వదలి-దివికి నే పోవుచుంటిని.

సూక్ష్మ విషయముల నిశ్చయమ్ముగా
తెలియగనేర్పరి-సమర్థురాలు
అపశకునములతొ రాగల కీడు
చెప్పగచాలిన శక్తిగలదయా !

సుగ్రీవా- నువు కపిరాజువయా!
మరణావస్థలొ నే కోరినటు
కష్టమయినను చేయుట ధర్మము-
బుద్ధిమంతుడు-సుఖపడవలసిన

మంచిది చేయుము అనినంతటనే
ఆ కార్యము నువు చేయుము సోదర!
రాముని కార్యము ఎట్టిదయిననూ
సందేహింపక చేయుము తప్పక.

రాముని కార్యము చేయకపోయిన
అధర్మమగునది-అంతియెగాక
అవమానించితివని చంపును-నిను-
భయభక్తులతో మెలగుము నీవు

వానరరాజా! వాసవుడొసగిన
బంగరుహారము ధరించునీవు
మరణించగను దానిని తీసిన
మహిమపోవును కావున దాల్చుము

మహిమాన్వితమగు కాంచనహారము
ధరించినీవు-రిపుల హరించుము"
అన్నవాలి అటు పలుకుట వినగ
కాంతిహీనుడై నిలచె సుగ్రీవుడు

వాలి అంతట అంగదు బిలచి
ప్రియముగ నీతిని బోధించెనట
"తనయా! నీవు ఉచితానుచితము
తెలుసుకు మసలుము-నీకది మేలు

ప్రియాప్రియములు-సుఖదుఃఖములు
సమముగనెంచి క్షమతో మెలగుము
సుగ్రీవునికి వశుడవు అయి నువు
నడచుట-కర్తవ్యముగా నెంచుము.

నా ఎడ చనువుతొ నడచినట్టుగా
పినతండ్రితొ నువు నడచిన యెడల
ఒప్పడు-నావలె లాలన చేయడు
తప్పుగాంచిన దండించునయా!

సుగ్రీవుని పగతుర-స్నేహము చేయక
పగతుర-హితులతొ మాటాడకను
శ్రద్ధాభక్తుల ప్రభు కార్యమును
ఆచరించుట నీ కర్తవ్యము

అతిగా స్నేహము చేయుట తగదు
విరోధమసలు పెంచుకోకయా!
మధ్యస్థుడవై మసలుకొనుటచే
మంచి కలుగును-శుభములు కలుగును"

అనుచు పలుకుచు హితముచెప్పుచు
గ్రుడ్లను త్రిప్పుచు కోరలు కనబడ
వాడిబాణమున పీడితుడైన
వాలి ప్రాణమును విడిచెను అపుడు.

జాలిగనేడ్చెను కపిసమూహములు
కాంతి విహీనము అయె కిష్కింధ
కొండలు-గుహలు-తోటలు-వనములు
కళదప్పినవి-విలపించినవి

నిండుగ బూచిన తరువులన్నియు
వేగము కలిగిన వాలి వెంబడి
వచ్చును-అంతటి వీరుడు-పుడమిని
మరియొకడెవడని వగచిరి అచట

"గోలభుడను-గంధర్వవీరునితొ
పదునైదేండ్లు పోరి-దుష్టుని
అంతము చేసి భయము బాపెను
అంతటి వీరుని మరి గాంచము గద!"

ఆలమందకు రక్షగయుండిన
ఆబోతు-అంతము అయినంతటను
భీకర సింగములున్న అడవిలో
భీతిలి గోవులు ఘోషిల్లినటు.

వానరులందరు రోదించిరట
శోకసంద్రమున మునిగిన తార
కూలిన-మానై పడిన వాలిపై
చుట్టుకుపడినది శోకలతవలె.
॥శ్రీరఘు॥

23 శోక సంద్రమున తార

భర్త ముఖమునకు ముఖము జేర్చినది
దుఃఖమునిండి-"అయ్యో నాథా!
కటికనేలపై పవళించితివి
భూకాంతన నీ కంతమక్కువా?

తెలిసినవారు తనయనెన్నడు
శూరుని కొసగరు భార్యగనెపుడు
చూచితివా మరి శూరుని భార్యను
వైధవ్యముతో-జీవచ్ఛవమును

వానరేశ్వరా! నా యెదుటను నువు
శంకలేక ఈ ధరణీకాంతను
కౌగలించి మరి సంతసపరచగ
ధరణి ఎంతటి ప్రియురాలయినది!

మాన్యత నాకు చచ్చిపోయినది
ముత్తయిదువుగా చావకపోతిని
సద్గతిలేదు-దుఃఖసంద్రమున
పూర్తిగ మునిగితి వానరపుంగవ!

సుగ్రీవునికి విధి అనుకూలము
కావున ఈ విధి నీతో పోరి
వీరపుంగవుని ఎదిరించె కద!
లేదా నీతో పోరి బ్రతుకుటెటు?

మోహనరూపుడు పతిపయనించగ
నూరువ్రక్కలయి గుండియపగలదు
హృదయము శిలగా మారిపోయినది
హృదయేశుని వదలి-బ్రతుకుటకొరకా?

వానరవీరులు గోలున ఏడ్చుచు
కనకాంగదుడు కుమిలిపోవగా
దీనారవములు, రోదనలన్నీ
వినబడలేదా! తగునా మౌనము?

దైవము, స్నేహితుడితడే నాకు
రక్షకుడై-నా మేలు కోరును
నా పెన్నిధి అసహాయశూరుడు
స్వర్గము జేరెను అనాథజేసి.

నీచే ఓడిన వీరపుంగవులు
అలంకరించిన వీరశయనమును
అలంకరించి వదలిపోతివి
అనాథగా నను చేసిపోతివి.

కొడుకులుండినా సంపదలున్నను
ధనధాన్యములు దండిగనున్నను
పెనిమిటిలేని భార్యనెప్పుడు
విధవని పిలుతురు నిర్లక్ష్యముగ.

నెత్తుటి మడుగు మెత్తని శయ్యగ
శయనించెడి ఈ దుర్విధి నీకా!
ఝొమ్మన నాటిన బాణమువలన
కౌగలించుకొన వశపడకున్నది."

తార అట్టుల రోదించగను
గుహలోనున్న నాగుబామును
వెలికి లాగినటు-నీలుడు వచ్చి
రామబాణమును వెలికి లాగగ

పశ్చిమాద్రిలో రవిబింబమును
విడచివచ్చెడు రవి కాంతివలె
వెలిగినదచట రామబాణము
వెల్లువగానట నెత్తురు పారెను

రోదించుచును ప్రాణనాథుని
ధూళినంత-తన కంటి నీటితో
కడిగివేసినది తార అచ్చట
అంగదు బిలచి-వాలిని చూపుచు

"పాపకర్మమున కలిగిన వైరము
కాయముతో నది సమసిపోయినది
చివరిచూపు యిది-మొక్కుము" అనగ
వాలి పాదముల వ్రాలె అంగదుడు

దీవించవేల దీర్ఘాయుష్షని-
సింహముచేత ఆబోతు పడ
దూడతొనుండెడి గోవు రీతిగా
విడువలేక మరి దుఃఖము నుంటిని

సంగ్రామమను యజ్ఞము చేసి
రామబాణమను నీటియందు-నువు
అవబృథస్నానము చేసితివయ్యా!
ఆలినయిన నన్నొదలుట తగునా?

పోరుకు మెచ్చి వాసవుడిచ్చిన
కాంచనహారము కనబడదేమి?
చెప్పిన-వినకపోతివి నాథా!
నా మాంగల్యము దూరమయినది

అస్తమించినను అర్కుని కాంతి
రత్నసానువగు మేరు పర్వతము
వీడదు-అట్లే మరణించినను
రాజ్యలక్ష్మి నిను వీడదు నాథా!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

24 సుగ్రీవుని దుఃఖము-వాలిని విడిచి తార బ్రతుకలేననుట

వదిన తార అటు విలపించుటగని
అంగదుడటుల కుములుట గాంచి
మరణించిన తన అన్నను గాంచి
కడు దుఃఖించెను అర్కసుతుడట

సర్పసమానము అగు బాణముతో
వింటితొ నిలచిన రామచంద్రుని
చెంత చేరెను తన ఆశ్రితులతొ
బాధగ పలికెను-రవిసుతుడంతట:

"రాజోత్తమ! నువు శపథము తీర్చగ
కపిరాజ్యము నా చేతికి వచ్చెను
రాజ్యసుఖముపై కాంక్షపోయెను
అన్నను-నేను అనుసరింతును

రాణియు-కొమరుడు పట్టణమంతయు
రాజుకోసమై రోదించగను
రాజ్యభోగములు మనసు కోరదు
రామచంద్ర-నే బ్రతుకలేనయా!

కఠినముగా నను తరిమివేసెనని
తలచితి-నాతని చావుకోరితి
నే దొరికినను-నన్ను చంపక
స్వేచ్ఛగ-పోరా! అనగలిగెనుకద!

సురాధిపత్యమునయినా కోరను-
ఋష్యమూకమున బ్రతుకుచుందును
అన్న అనిన సామాన్యుడుగాడు
శూరులందున శ్రేష్ఠుడు రామా!

ఉత్తములందు ఉత్తముడాతడు
తెలియకపోతిని దుఃఖమునపుడు
కన్నుమిన్ను మరి కానకపోయి
కామముతో మాటాడితినపుడు

తరుశాఖతొ నను చావమోదగ
నేలనుబడి-నే తన్నుకొనగను
మంచిమాటలతొ నాతో చెప్పెను
'పోరగ రాకుర! బ్రతుకుము పోరా!'

సోదరధర్మము ఆర్యధర్మము
రక్షించబడె-అన్న వాలిచే-
కామక్రోధముల నిండిన నేను
కోతిగుణమును కనబరచితిని

అపారమైన పాపమునందితి
సాధుజనులచే విడువగదగినది-
ఇంతటి పాపము-పూర్వము ఇంద్రుడు
పొందెను-ఆతని సోదరు జంపి

విశ్వరూపుని ఇంద్రుడు జంపెను
బ్రహ్మహత్యతో పాపము నందెను
ఆతని పాపము-భూమియు-జలము
తరువులు-స్త్రీలు పంచుకొనిరట

కోతినైన నా పాపమునెవరు
పంచుకొందురు? నీచుడ నేను
నింద్యుడ నేను-లోకమ్మునకు
అపకారములే చేయువాడను

అధర్మవర్తిని-అంగదుడిపుడు
అసువులు బాసెన వంశనాశకుడ-
యువరాజు పదవికే తగనివాడను
రాజ్యమునకు మరి ఏ విధితగుదును?

భ్రాతృవధయను వాలముగలిగి
సంతాపమను-శిరసు-దంతములు
తొండము-కన్నులు కలిగిన ఏనుగు-
పాపమనియెడి మహాగజమది

వృద్ధినందిన మత్తేభమది
ఏటిగట్టును త్రోసినరీతిగ
త్రోయుచున్నది-ఓ రఘునందన
పాపము - నాలో మంచిని-మ్రింగెను.

పుటము పెట్టగ బంగరునందలి
మాలిన్యమది పోయినట్టుగా
నా పాపముతో సాధు స్వభావము
రోయుచు వదలెను-కలియలేకను

కొనవూపిరితో అంగదుడుండెను
వాడు బ్రతుకనిచో వానరులందరు
బ్రతుకరు నిజము-ఓ దాశరథీ!
ఇంతటి ఘోరము చేసితి నేను.

కొడుకులెందరో ఉందురుగాక
అంగదువంటి సుబుద్ధి గలుగున?
కలిగిన మంచి కొమరుడు కలుగును
కానీ అన్న ఎచట లభించును?

అంగదుడిపుడు బ్రతికియుండెనా
వానికొరకయి తార బ్రతుకును
అటుగాక మరి వాడు నిలవనిచొ
తార బ్రతుకదు నిజమిది రాఘవ!

అన్నతొ-కొడుకుతొ స్నేహము నిలపగ
అగ్నికి నేను ఆహుతి అయ్యెద
నీ కార్యముకై వానరవీరులు
తోడుగనుందురు సీతను వెదుకగ.

కోతులు నీకు సాయపడనిచో
కార్యము ఆగదు-నే నెరుగుదును
నీ సామర్థ్యము నాకు తెలియదా?
వంశ నాశకుడ-నేను తగనయా!

పాప కార్యములు చేయువాడను
ఘోర కర్మలను చేసెడివాడను
అపరాధిని-నే-సీతాన్వేషణ
పుణ్యకార్యము చేయగతగను

అనుజ్ఞ యిమ్ము మరణించుటకు"
అని సుగ్రీవుడు రోదించగను
శత్రుహరణుడు రామచంద్రుడు
కనుల బాష్పముల దుఃఖితుడయ్యెను.

ముల్లోకములు ఏలగ చాలిన
రామచంద్రుడు ఓర్పుకు ధరణి-
తనతో పలుకగ తారాసాధ్వి
చూచుచున్నదని తెలిసినవాడై

శోకసంద్రమున మునిగిన తారను
ఊరడించగా ముందుకు నడచి
పతిపై వాలిన తారను గాంచెను
మంత్రులు తారను వేరుజేసిరి.

విశాలనేత్రుని సూర్యతేజుని
ఘనమగు విల్లు శరములు గలిగిన
రామచంద్రుని చూచెను తార
పద్మపత్ర నేత్రమ్ముల జూచెను.

సాధువర్తనుని-ముందెన్నడు గాంచని
పురుషోత్తముని-రాజలక్షణుని
పుణ్యశీల-ఆ తారగాంచెను
తలచెను-అతడే రామభద్రుడని

ఇంద్రసమానుడు అజేయుడైన
రామభద్రుడు తనను చూడగా
వచ్చుట గాంచిన తారాసాధ్వి
అంతటి బాధలొ ముందుకు వచ్చెను

దుఃఖముతో మరి నిండినదయినను-
నిర్మల సాత్విక మనస్సు గలిగి-
గురితప్పకను కొట్టగచాలిన
రామచంద్రునితొ పలికెను తార:

"అప్రమేయుడవు-విజితేంద్రియుడవు
ఘన ధార్మికుడవు అతి సమర్థుడవు
అక్షయ కీర్తికి నిలయము నీవు
సుందమూర్తివి-శరచాపధరా!

మర్త్యలోకమున అభ్యుదయముకై
అవతరించిన మంగళమూర్తీ!
అసమానబలా-ఆశ్రితపోషా!
వాత్సల్యానిధి-క్షమలో భువివే

రామా! ఒకటే బాణముతో నువు
పతిని గూల్చగ చాలితివయ్యా!
నన్నుకూడ-నా పతితో పంపుము
నన్ను విడచి-నా నాథుడుండడు.

ఓ పురుషోత్తమ! స్వర్గమునందు
దేవకాంతలు అలంకరించుకు
సేవలుచేయగ ముందుకు రాగ
వాలి-వారిని లెక్కచేయడు

స్వర్గ సుఖములు భోగములెన్నో
అమరియున్నను నేను లేక మరి
నాథుడు-అచట సుఖపడడయ్యా!
సీత లేక-నువు సుఖముగ నుంటివ?

ప్రాయమునందు ప్రియసతి లేనిచొ
కలిగెడి దుఃఖము నీకు తెలియదా?
ఆ బాణముతో చేర్చుము పతితో
ఎంతటి దుఃఖము నుండెనొ నా పతి

లాటకాంతకా! స్త్రీ వధయనుచు
పాతకంబని తలచకు మదిలో
భార్య అనినచో భర్త ఆత్మయని
వేదశాస్త్రములు నుడువుచున్నవి

కూరిమి భార్యను-భర్తకు కూర్చిన
దానము-అన్నిట శ్రేష్ఠమయినదని
జ్ఞానులందురు-అఘము అంటదు
పతితో జేర్చుము జానకీపతీ!

దీనురాలను దిక్కులేకను
దీనముగా నిను ప్రార్థించితిని
ఒక్క బాణమున వాలితొ జేర్చుము
నాథుని విడచి బ్రతుకలేనయా!

తార ఆ విధి విలపించగను
అనునయించెను రామచంద్రుడు :
"వీరపత్నివి-దీనముగా యిటు
మాటాడుట మరి తగునా సాధ్వీ?

బ్రహ్మ విధించిన తీరుగ నన్నియు
జరుగుచుండును దాట శక్యమా?
వీరపత్నివి యిటు దుఃఖించగను
వలదు-భర్తది వీరమరణము.

సకల జగత్తును బ్రహ్మ సృజించెను
సుఖ-దుఃఖములు, కర్మలబట్టి
లిఖించబడును-విధాతచేత
విధి వ్రాతయని అందురు జనులు.

యువరాజుగ తనయుని జూతువు నీవు
సంతసించెదవు తారా-విను"మని
ప్రీతి కలుగునటు ఊరడించగా
తార దుఃఖము ఉపశమించెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

25 శ్రీరాముడు తారను ఊరడించుట

తారయు-కొమరుడు-సుగ్రీవుడును
హోరున విలపించుట చూడగను
రాముడు సమముగ శోకమునిండి
సౌమిత్రితో కలసి ఊరడించెను:

స్వతంత్రుడై తను ఏ కార్యమును
చేయలేడు-చేయించగలేడు
దైవతంత్రమున సర్వము జరుగును
నిత్యము-లోకము నడచును అటులే

"చనినవారికై ఏడ్చిన వత్తురె-
పరలోకమున మేలు కలుగునా
జరగవలసిన కార్యము-శీఘ్రమె
తీర్చుట మీకు కర్తవ్యమిక.

విధి ఎన్నడునూ సమయము దాటదు
విధి-క్షీణతను ఎన్నడు పొందదు
కాలము నియమము నతిక్రమించదు
ప్రకాశించును తన స్వభావమున.

లోకసహజముగ శోకవశులయి
చనినవానికై విలపించితిరి
కాల నియమమును కాదని మీరు
చేయగ చాలిన కార్యము ఏది?

కాలమునకు మరి బంధువులుండరు
పక్షపాతము అసలే లేదు
కాలము గెలిచెడి మార్గములేదు
బలముకు భయపడి కాలము లొంగదు.

లోకముకంతయు ఆదికారణము
సర్వము చేయగ చాలిన దైవము
అస్వతంత్రులము-దైవము పరిధిలో
నడచెడివారము-వనచరులారా!

కర్మలబట్టి దైవము వారికి
ఫలితమునిచ్చును-కావున జీవుడు
ధర్మార్థకామములు ఆ విధముగను
ఆచరించుట జరుగు జగమున.

ఆచరించిన పురుషార్థముల
కలుగు ఫలమును అనుభవించగ
నాకము చేరెను వానరరాజు
పాపము తీరెను వాసవసుతునకు

ధర్మగుణముచే నాకము గెలిచెను
స్వర్గము గైకొన వెడలెను వీరుడు
వగచుట తగునా-మిగిలిన కార్యము
శీఘ్రమె చేయుట కర్తవ్య"మనె

రాముడు అటుల చెప్పినంతనే
దుఃఖసంద్రమున మునిగిపోయిన
సుగ్రీవునితో హితవచనమ్ముల
సుమిత్ర తనయుడు పలికె తీరుగా

"సుగ్రీవా! నువు వేగమె లెమ్ము
ప్రేతక్రియలను వాలికి చేయుము
దహనము చేయగ మంచిగంధము
ఎండు కట్టెలను తెప్పించవయా!

అంగదు నీవు ఓదార్చుమయా!
వివిధవస్త్రములు-మాలలు-నేయి
సుగంధద్రవ్యములన్నీ ఇపుడే
అంగదునంపి తెప్పించుమయా!

నీ ఆధీనము కిష్కింధాపురి
పామరబుద్ధిని మానుము నీవు-
తారుడ! నీవు జాగుచేయక
శిబికను తెమ్ము కార్యముతీర్చగ

ఇట్టి సమయమున కార్యమంతయు
త్వరగా చేయుట ఎంతయొ మేలు
శిబికను మోయగ తగు బలవంతులు
ముందు నిలువుడు వాలిసేవకై"

లక్ష్మణుడటుల త్వరపరచి అట
అన్నప్రక్కన నిలబడియుండగ
తారుడుచెప్పగ శిబిక నచటికి
తెచ్చిరి-వాలికి కార్యము తీర్చగ-

విశ్వకర్మచే నిర్మించబడి
సిద్ధుల విమానమంతటి శిబిక
పక్షులు-లతలు-గవాక్షములతో
కొండలు-కోనలు చెక్కబడినది

పుష్పమాలలతో కూర్చియున్నది
రక్తచందనము పూసియున్నది
బాలసూర్యుని వర్ణముగలిగి
గుహవలెనున్న శిబికను తెచ్చిరి

రాముడు అంతట తమ్మునిజూచి
వాలికాయమందుంచ మనుచును
వలయు కార్యము చేయించమన-
అంగదుడున్ను సుగ్రీవుడును

దుఃఖము నిండి తూలుచునంత
వాలికాయమును శిబికలో నుంచి
పూలు-వస్త్రములు అలంకరించిరి
పూజలు చేసిరి పుణ్యమూర్తికి

రత్నములెన్నో వస్త్రములెన్నో
దానములివ్వగ వానరులకును
పల్లకిముందు నడువ-కొందరికి
ఆనతినిచ్చెను-అట సుగ్రీవుడు

అసమాన సంపద కలిగినయట్టి
మహారాజుకు జరిగినట్టుగ
లోపములేక ప్రేతకార్యమును
తీర్చుడు మీరని ఆనతి నిడెను

తారుడు మొదలగు వానరులందరు
అంగదు తోడుగ నేడ్చుచు నడచిరి
తార మొదలగు స్త్రీ జనమంతయు
నేడ్చుచు సాగిరి శిబిక ప్రక్కల

ఆడకోతుల రోదనతోను
అడవులు-కొండలు ఏడ్చినట్టుగా
ప్రతిధ్వనించెను-నిర్జనమయిన
ఒక ప్రదేశమును చేరిరి వారు

యేటి ఒడ్డున యిసుక నిండిన
స్థలమునందున చితి నేర్పరచిరి
శిబిక నచ్చట దించిరి వారు
తొలగిరి దూరము-అంతట తార

వాలి శిరస్సును తొడపై నుంచుకు
ఏడ్చెను "నాథా! ఓ మహరాజా!
నా హృదయేశ్వర! ఎంత గౌరవము
చూపెడివాడవు చూడవు ఏల ?

అసువులు బాసిన కాంతి బాయదే
కళలు దేరెను నీ ముఖబింబము
మరల నిన్ను-నే నెప్పుడు చూతును
కరవుదీర-నే నెన్నడు కాంతును

కానన సీమలో కాంతలందరి
మంగళకర ముత్తయిదులక్ష్మిని
తుడిచి వేసెను-యముడు రాముడై
సుకుమారులము నడచి వచ్చితిమి

నీ భార్యలను పలుకరించవా!
నీ తమ్ముని-నువు కనలేదా మరి
తారుడు మొదలగు సచివులు వీరు
మంత్రాలోచన చేయవ వీరితో!

కిష్కింధాపురి కదలివచ్చినది
వారికి తగిన ఆజ్ఞలనిమ్ము
వారు వెడలగ ఏకాంతమున
ఈ వనసీమలో చరించవచ్చును"

తార అట్టుల రోదించగను
స్త్రీలు బలముగా తారను లేపగ
సుగ్రీవుడంతట సాయపడగను
అంగదుడపుడు తండ్రి కాయమును

చితి పైనుంచి-కపిశ్రేష్ఠునకు-
పరలోకమునకు పోవుచునున్న
తండ్రి చితికిని అగ్నిని చేర్చి
అప్రదక్షిణము తిరిగె విధిగను

వాసవుసుతునకు సంస్కారమును
విధులతో తీర్చి-శాస్త్రవిధిగను
భార్యా-కొమరుడు-సోదరుడున్ను
విడచిరి చల్లని జలముల నచట

యుద్ధములో మరణించిన అన్నకు
క్రియ జరిపించి సూర్యతనూజుడు
వ్యగ్రమనస్కుడు రాముని జేరెను
శ్రీలు జేరిరి కిష్కింధాపురి.

॥శ్రీరఘురామ

26 సుగ్రీవ పట్టాభిషేకము

తడిసిన వలువల దుఃఖము నిండిన
సూర్యనందనుని కొలిచిరి సచివులు
వారందరు శ్రీరాముని కొలవగ
మునుల సేవలో బ్రహ్మగ వెలిగెను.

వారందరట కూర్చొనియుండగ
బంగరుకొండగ వెలిగెడువాడు
బాలసూర్యుని బింబమువంటి
ముఖము కలిగిన-హనుమంతుడట

రామచంద్రునితో పలికె వినయముగ :
"రఘుకులదీపక! నీ దయవలన
వానరశ్రేష్ఠుడు-అసాధ్యమయిన
రాజ్యలక్ష్మిని పొందగలిగెను.

దేవా! నీవు అనుగ్రహించుము
సూర్యసుతుడు కిష్కింధకు వెడలి
దివ్యౌషధులతో దీక్షాస్నానము
ముగించి-వానర బలగముతోడను

అభిషేకమ్మగు ఇనకులతిలకా!
మీ సోదరులట అరుదేరగను
రత్నభూషల దివ్యాంబరముల
మిము సేవించును మిక్కిలి భక్తితో.

అల్లదె గుహ! మీరచటకు రండు
సుగ్రీవునికి పట్టముగట్టుడు
వానరకోటికి పండగ అగునది"
అన విని రాముడు పలికె తీరుగ:

"హనుమంతా! నా జనకుని ఆజ్ఞ
పధునాల్గేండ్లు వనమున నుండగ-
పట్నమందున పల్లెలోగాని
అడుగిడనయ్యా-అతిబలశాలీ!

శుభముగ పట్టము కట్టుకు నిపుడు
ఓ సుగ్రీవా! ఏలుము రాజ్యము
శాస్త్రవిధిగను అంగదునపుడు
యువరాజుగను అభిషేకించుము.

బలమున నీతో సమమగువాడు
కులదీపకుడగు వాలి తనయుడు
కావున నీవు కనకాంగదుని
అభిషేకించుము యువరాజుగను.

శ్రావణమేఘము లడుగిడనున్నవి
వర్షాకాలము నాలుగు నెలలు
సీతను వెదకగ సమయముకాదు
కావున పురమున కేగుము నీవు.

సౌమిత్రితో ఆ కనపడు గుహలో
ఉందును-చక్కని గాలివీచగా
విశాలమై గుహ కనబడుచున్నది
కలువలు-కమలము లున్నవి జలముల

కార్తీకములో రావణవధకు
వలయు యత్నము చేయుము నీవు
పురమునకేగి హితులు మెచ్చగ
రాజై ఏలుము రాజ్యము చల్లగ"

నిర్ణయమటుల రాముడు తెలుపగ
రాముని ఆనతి నందినవాడై
పురమును చేరి రవిసుతుడంతట
వానరపౌరుల వందనమందుకు

ముచ్చట పలుకుల కుశలము లడిగి
దుఃఖమునున్న తార మనసుకు
ఊరట గొలిపి-అభిషేకముతో
తేజము నిండెను వానరరాజు.

బంగరుపూల శ్వేతఛత్రము
బంగరుకాడల చామరమ్ములు
నవరత్నములు ఓషధులన్నియు
నవధాన్యములు నవ్వుచు మెరయగ

పాలు నిండిన తరుల చిగుళ్ళు
నీటబుట్టిన ముచ్చట సుమములు
అగరు చందనము-అక్షతలున్న
శ్వేతవస్త్రములు విరిసినపూలు

అడవిపందిదగు చర్మము తెచ్చిరి
పులితోలున్నూ తీసుకవచ్చిరి
పాదరక్షలు-కాంచనమున్ను
పాలు-పెరుగు-మీగడ-తేనెయు

గసగసలున్ను-గోరోచనము
కుంకుమపువ్వు-గంధాదులును
పచ్చకర్పూరము-మణిశిల మొదలగు
మంగళవస్తు సముదాయముతో

పదునారుగురు కన్నెపిల్లలు
పరమహర్షమున రాగా-నచటకు
భక్ష్యమ్ములతో-మణులు-వస్త్రముల
భూసురోత్తములు తృప్తినిండగా

శాస్త్రము చెప్పిన రీతిగ నపుడు
దర్భలుపరచిన ధరణిస్థిదను
అగ్నినుంచిరి-పవిత్రమైన
మంత్రోచ్చారణ జరుగుచుండగా

హోమవిధిని అట మంత్రవేదులు
తీరుగ జరిపి-చిత్రమాల్యముల
ప్రకాశించెడి సౌధమునందు
కనకపీఠని-తూర్పుముఖముగ

సూర్యకుమారుని కూర్చొనబెట్టి
నదీనదముల జలములు-మరియు
సాగరజలము కనక కలశముల
నింపిరి-అభిషేకించగ రాజుకు

ఎద్దుకొమ్ములతో మంగళజలములు
శాస్త్రము నుడివిన రీతిగ వీరులు
మైందుడు-ద్వివిదుడు-గంధమాదనుడు
గజుడు-గవయుడు-గవాక్షుడున్ను

అనిలాత్మజుడు ఆంజనేయుడు
జాంబవంతుడు-నలుడు-శరభుడు-
ఇంద్రుని-వసువులు అభిషేకించుట
తలపించునటు అభిషేకించిరి.

ఆనందముగా-పరిమళ జలముల
అభిషేకించగ-అర్కసుతుడట
అమితానందము-రామాజ్ఞగను
యువరాజుగ నంగదు నభిషేకించెను.

సుగ్రీవుడు తనయుని అభిషేకించగ
అందరు పొగడిరి ఆ సుగ్రీవుని
రామలక్ష్మణుల కీర్తించిరట
ధ్వజ పతాకలు వానరులెత్తిరి

శోభలీనినది కిష్కింధాపురి
సోయగమొలికెను వానరపురిలో
శుభకర మంగళవాద్య ఘోషలు
వినిపించినవా శుభసమయములో

విష్ణుసముడగు రామచంద్రునికి
వినిపించెను అభిషేక వార్తను
రుమతో-తారతో స్వేచ్ఛమీరగా
సురపతి విభవము-సుఖములందెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

27 ప్రస్రవణాద్రిని రామ లక్ష్మణులు విడిసి యుండుట

రాజ్యము నందిన రవిసుతుడంతట
రామదర్శనము చేసుకు వెడలెను
రాముడు-తమ్ముని వెంట నిడుకొని
రమ్యమైన ఆ పర్వత పంక్తుల

పులుల-సింహముల గర్జనమ్ముల
ఎలుగులు-కోతులు-అడవి పిల్లులు
స్వేచ్ఛగ తిరుగుచు-వివిధ లతలతో
మహా వృక్షములు-తేట నీటితో

గండశిలలతో-లతాగుల్మముల
మేఘసమూహము అన్నటుతోచు
ఋష్యమూకగిరి పంక్తులలోగల
ప్రస్రవణాద్రికి బయలుదేరెను.

విశాలమయిన గుహను చూచిరి
విడిది చేయగ నిశ్చయించుకొని
వినయ విధేయత నిండిన తమ్ముని
వినుమని పలికెను రామచంద్రుడు:

"ఓ సౌమిత్రీ! ఈ పర్వత గుహ
మనోహరమ్మై విశాలమ్ముగా
ఉన్న ది-తగిన గాలి వీచును
వర్షాకాలము గడిపెదమిచట.

ఎత్తుగ ఎదిగిన ఈ శిఖరమున
ఎఱ్ఱగ, నల్లగ, తెల్లని రంగుల
ధగధగలాడుచు వెలిగెడి శిలల
ధాతువులన్నీ మెరయుచున్నవి

గిరిపై పారెడి సెలయేరులవి
తళతళలాడుచు పరుగిడుచున్నవి
పలు వృక్షములు పొదరిండ్లున్నూ
నేత్రపర్వమై నిలచియున్నవి

జాజులు-మొల్లలు-విరగబూసెను
కదంబ-వావిలి-గోరింటలును
మద్దిచెట్లు మరి ఏరుమద్దులూ
పరిమళమ్ములను గుబాళించును

నెమళులు నిండి వివిధ రకముల
పక్షులసందడి యింపుగ నున్నది
చెరువలోగల తామర కొలను
విచ్చిన తామర పూలతో నిండెను

ఈశాన్యముగా పల్లమై-మరి
పడమటి దిక్కున మెరకయున్నది
వాకిలి-నైఋతి దిశలో నున్నది
నాయన! ఈ గుహ శ్రేష్ఠము విడిదికి.

గుహ వాకిటను కాటుక రంగుతో
నిడుపగు చక్కని రాయి అందమై
ఉత్తర దిశలో కాటుక రంగుతో
నిలచిన శిఖరము-దిగిన మేఘమగు

దక్షిణ దిశలో తెల్లని ఆ గిరి
రజతాద్రివలె తేజము నిండెను
తూర్పున సంపగి-బొట్టుగుచెట్లు
కానుగ-పూగురివింద వృక్షములు.

పొగడచెట్లు మరి ప్రబ్బలిచెట్లు
అశోకతరువులు-లొద్దుగుచెట్లు
రేలచెట్లును-చంద్రవృక్షములు
మొగలిపొదలవి మనోహరమ్ములు

చిత్రకూటగిరి ప్రక్కన పారే
గంగకు దీటయి ఈ గిరిచెంత
తూర్పుముఖముగా స్వచ్ఛ జలముతో
పారెను శుభముగ ఈ సెలయేరు

ఏటిగట్టున దట్టములయిన
వృక్షమ్ములలో పక్షుల కిలకిల
అనురాగమ్ము అన్యోన్యముగా
చక్రవాకములు తిరుగుచుండగా

హంసలు-సారసపక్షులు నిండి
ఇసుకతిన్నెలవి సొగసుగతేలగ
శోభగ సాగెడి ఈ సెలయేరు
సారసాక్షులను తలపించునయా!

వస్త్రాభరణాలంకృతలై మరి
నవ్వులు-కేకలు-పాటలు పాడుచు
పరుగులెత్తెడి సుందరాంగనల
తీరుగ తోచుచు సాగెను యేరు

ఎఱ్ఱని-తెల్లని-నల్లని కలువలు
ఏటినీటిలో శోభిల్లినవి
క్రౌంచుల-నెమళుల రవము లెగసెను
పక్షులు తీయగ పాడుచున్నవి.

నది తీరమున మునులు వసింతురు
చందన తరువులు తీర్చి నిలచినవి
వరుసలొ వేసిన రీతిగ-మద్దులు
నిలబడి శోభను పెంచుచున్నవి

సోదర! మనము వర్షాకాలము
ఇచట వసింతము-కిష్కింధాపురి
దాపున నున్నది-మంగళ వాద్యపు
ధ్వనులన్నియును వినబడుచున్నవి

వానరరాజు సూర్యనందనుడు
సతితో-సకల వైభవమ్ముతో
బంధులగూడి సుఖసౌఖ్యములతొ
రాజ్యపాలనము చేయుచుండును."

లతాగృహములు గుహలతొ నిండిన
ప్రస్రవణాద్రిని రామచంద్రుడు
విడిసి యుండెను లక్ష్మణమూర్తితొ
మనసున మాత్రము కలత నిండెను

సీతను మదిలో నిలిపిన రాముడు
సంతసమన్నది కరువై రాముడు
శశిబింబము నట-ఉదయాచలమున
చూచి-శోకమున నిండిపోయెను.

అన్న యెన్నడూ అంతటి దుఃఖము
ఉన్నటు కనబడనీయక పోయెను
కావున కలత చెందిన తమ్ముడు
అన్నతొ పలికెను ధైర్యోక్తులను:

"దుఃఖము వదలుము అన్నా రామా!
దుఃఖపడుటచే ఫలితము శూన్యము
నీకు తెలియని విషయము కాదిది
క్రియాశీలివి-ధార్మికమూర్తివి

ఆస్తికుడవు నువు ప్రయత్నమందు
అంతులేని అతి ఓర్పు చూపెదవు
ఈ విధి నీవు వగచుట వలన
జయాభిలాష సన్నగిల్లును

దుఃఖము వదలక-కృంగిపోయినచొ
మాయరక్కసుడు రావణాసురుని
జయించుటన్నది-అసాధ్య మగును
కావున వదలుము దుఃఖము నీవిక

వనములు-గిరులు-సముద్రాలతో
నిండిన ధరణిని తలక్రిందుగను
చేయగచాలిన శక్తిమంతుడవు
అసురుని చంపగ చాలుదు వీవే

నీకు ఒకరు మరి చెప్పగవలెనా
వర్షాకాలము వేచి యుండవలె
దుఃఖము వలన మేలు కలుగదు
శరదృతువుకై ఎదురుచూతము

రావణాసురుని-బంధుల-మిత్రుల
త్రుంచగ చాలుదు వీవేనయ్యా!
నివురుగప్పిన నిప్పుగ నుండిన
నీదు విక్రమము నిద్ర లేపెద

సమయము రాగా నీ విక్రమము
ఆజ్యాహుతులతొ జ్వలించునట్లు-
నిదురించెడి-నీ వీరత్వమును
మేలుకొలిపెదను-విజయము తథ్యము!"

నీదు మాటల ధైర్యము చిక్కెను
తేటనీటితో నదులు పారగా
శరత్కాలము వచ్చెడివరకు
వేచియుందము సుగ్రీవునికై.

శుభము-హితము నిండిన పలుకులు
వినినరాముడు తమ్మునిచూచి
"మేలుకోరి-నువు అనురాగముతో
వీరుడవై బోధించితివయ్యా!

మేలు మరచిన మెచ్చరు జనులు
సత్పురుషులకది బాధాకరము"
అనగా తమ్ముడు కరములు ముడిచి
ప్రియదర్శునితొ పలికె తీరుగా:

సర్వకార్యముల నాశముచేసే
దుఃఖమునిపుడే వదలెదనయ్యా!
సమయమురాగా అప్రతిహతమగు
తేజము-నేను ప్రదర్శించెదను.

"వానరప్రభువు తీర్చును శపథము
వేచియుందము నాలుగునెలలు
ధైర్యము నుండుము-రిపుల్ గెలిచెదవు
కోపానలము నిగ్రహించుము.

ఓరిమితో మరి నాలుగునెలలు
రిపుసంహరణకు సంసిద్ధులమై
సింహములున్న ఈ గిరియందే
వేచియుందము-కాచుకొందము."

॥శ్రీరఘురాముని॥

28 వర్షఋతు వర్ణన

వర్షాకాలము అడుగిడె శోభగ
తమ్మునిగాంచి రాముడు పలికెను:
"పర్వతాలవలె మేఘము లవిగో
ఆకాశమును ఆవరించినవి.

నింగివరకును సోపానములుగ
నిలచిన మేఘములన్నీ ఎక్కి-
కొండమల్లెలు-మద్దిపూలతో
భానుని పూజలు చేయగ వీలగు.

రవికిరణములతొ-సాగరజలమును
గ్రోలిన మేఘము కార్తీకముతో
ఆషాఢముగా నవమాసములు
మోసినగర్భము-వెలువరించును.

సంధ్యారాగము అలుముకొన్నది
తెలుపు-ఎఱుపు కలిగిన మేఘము
నింగికి లేచిన వ్రణమునకపుడు
కట్టిన-తెల్లని కట్టుగ తోచెను.

మందమారుతము నిట్టూర్చినటు
సంధ్యారాగము చందన చర్చగ
తెల్లని మేఘము పాలిపోయినటు
కాంతలేని-కామార్తుడు నింగి-

ఎండకు బీటలు వేసిన భూమి
వర్షధారలతొ ఆవిరి విడువగ
దుఃఖమునిండి కన్నీరిడెడి
సీతగ తోచెను ఈ భూదేవి.

ఓ సౌమిత్రీ! మేఘమునుండి
బయలుదేరి-మరి మొగలివాసనతొ
కలువల చల్లని స్పర్శను యిచ్చెడి
మందమారుతము మనకు హాయినిడు.

నిండుగ పూసిన మద్ది-మొగలుల
గుబాళింపులతొ-వానజల్లులతొ
రిపులు వదలి అభిషేకము నందిన
సుగ్రీవునివలె తోచును ఈ గిరి.

నల్లని మేఘము-తెల్లటి జల్లులు
హోరుగాలితో నిలచిన గిరులు
కృష్ణాజినము-జందెముదాల్చి
వేదము చదివెడి వటువుగ తోచును.

మెరపు తీగయను-బంగరుకొరడా
దెబ్బతిన్నదై-నింగిని, మేఘము
వటువు-వాక్కుతో అరచినట్టుగా
తోచును మేఘములందలి ఉరుములు.

లక్ష్మణమూర్తీ! నల్లని మేఘము
మధ్య చలించే-మెరపును గాంచిన
అసురునితో తను పెనగులాడెడి
సీతగ తోచును-మదిలో మెరయును.

మేఘమ్ములతో నిలచెను నింగి
చంద్రుడు-తారలు కనబడకుండగ-
చిమ్మచీకటిగ తోచెడి సమయము
కాముకులకది ఉత్సవ సమయము.

గిరినెత్తాలలొ విరిసిన మల్లెలు
వర్షాకాలపు సంతోషముతో
ఆనందాశ్రుల ప్రియురాండ్రవలె
తోచెను-కామోద్దీపన కలుగును.

గాలి దుమారములుండక యిపుడు
చల్లనిగాలి వీచుటవలన
వేసవి చెమట ఆగిపోవగా
హాయిగనుండును అలసట తీరును.

రాజులు-యుద్ధోన్ముఖులై వుండరు
స్వదేశమ్మునకు పురుషులు చేరిరి
హంసలు మానస సరస్సు కేగెను
చక్రవాకములు జంటల చేరెను.

వర్షమువలన రహదారులలో
రాకపోకలు ఆగిపోయినవి
మేఘమ్ములతో కొంత కనబడు
నింగి కాననగు-ప్రశాంత కదలిగ.

కొండవాగులు గిరిధాతువులతో
పరుగిడుచుండెను క్రొత్తనీళ్ళతో
రాలినపూలు సొగసుగ తేలుచు
వడిగా పరుగిడె కొండచరులలో.

లేతపచ్చికతో నిండిననేల
నడుమ నిలచిన ఆర్ద్రపురుగులతో
ఎఱ్ఱని చుక్కలు దిద్దినయట్టి
శాలువ కప్పుకు యున్నటు తోచెను.

తుమ్మెదలన్నటు-నల్లగనున్న
జంబూఫలములు తీయగ తిందురు
రసాలమ్ములవి మిగల ముగ్గినవి
నేలరాలినవి-రుచి చెడియున్నవి.

పూసినపూలు ఎగసిన పులుగులు
కడలినిచేరే నదీనదములు
కామోద్రేకము నిండెను దున్నలు-
ప్రకృతి-హరినిక నిద్రపుచ్చును.

విద్యుల్లతలవి పతాకములయి
కొక్కెరపంక్తులు సుమహారములయి
పర్వతాలవలె కదలు మేఘములు
పోరెడి కరులై గర్జించినవి.

మదపుటేనుగు వనమున సాగుచు
మేఘగర్జనము వినినంతటనే
పోరగవచ్చెను మరియొక కరియని
వెనుకకు తిరిగెను-తిరిగిపోరగా.

వేడుకగాను నెమళ్లు ఆడెను
పచ్చికతోను నేల నిండెను
వాన వెలసిన అపరాహ్ణమది
రమణీయముగా తోచుచున్నది.

నెమళుల నృత్యము కరి-ఘీంకారము
తుమ్మెద ఝుమ్మని పాటలు పాడగ
మంకెన-కదంబ-ఎన్నో పూలతో
సోయగ మొలికెను ఈ వనమంతయు.

జలభారముతో మేఘములవ్వి
సాగలేకమరి-ఆగినట్టుగా
గిరిశిరముల నిలచియున్నవి-
సాగుచున్నవి అలసట తీర్చుకు.

అరవులు-చప్పుడు-కేకలు-రవములు
నాట్యము-పోరుకు తలపడు కరులు
పూలసొగసులతో-మత్తుల నిండిన
పానశాలవలె తోచెను వనము.

పొందుకోరి మరి సాగు కొక్కెరలు
బారులు తీర్చి సాగుచుండగా
ఆకాశమునకు కట్టినయట్టి
తెల్లని తామర లన్నటు ఊగెను.

చాతకపక్షులు దప్పికనిండి
రంగులునిండిన రెక్కల ఎగిరి
సురనాయకుడు వర్షమునిడగా
నీటిముత్తెముల త్రాగెను ముదముగ.

తంత్రీస్వనము తుమ్మెద నాదము-
కప్పల బెకబెక కంఠతాళములు-
మేఘ గర్జనలు మృదంగ ధ్వనులై-
సంగీతమునే పాడెను వనము

కేకలు వేయుచు నాట్యమాడుచు
పురులు నిండుగా విప్పిన నెమళులు
పాటలు-నాట్యము నిండిన ఈ వని
గానసభలనే నిర్వహించెను

గట్టులు త్రెంచుకు సాగే నదులు
కాయలు-పండ్లు-పూల బరువుతో
కదలిని చేరగ సందడి చేయుచు
సాగెడి మదవతి అన్నటు తోచును

ఆకాశములో వ్రేలాడునటు
నిలచిన మేఘము సంద్రపు ఘోషను
ధిక్కరించి-తను భూమిని నదులను
జలముతొ నింపెద నన్నటు కురిసెను

పూర్ణకుంభముల జనులందరును
అభిషేకించగ-రాజులవోలె
నిలచెను గిరులు-వాసవుడిచ్చిన
మేఘములనెడి జల కుంభములతొ

తడిసి నిండుగా నిలచిన గిరులు
పూర్తి రూపముతొ మెరిసి పోవగా
జలాభిషేకపు ఆనందముతో
ఐశ్వర్యమును చూపుచు నిలచెను.

మరసిపోవగా కడిగిన గిరులకు
మీద పారెడి జల ప్రవాహములు
లలనామణుల ఉరమున జారిన
ముత్తెపు హారములన్నటు తోచెను

ఎత్తుగ గిరిపై పారెడి నీటికి
మధ్య మధ్యలో కొండ రాళ్ళవి
అడ్డు తగులగా చెల్లాచెదురయి
నీటి ముత్యములు దొరలుచున్నవి

గూటికిచేరిన పక్షులబట్టి
ముకుళిత కమలములుండగ చూచి
సూర్యాస్తమయము అగునని తోచును
ప్రకృతి సుందరి నిదురలొ జారును

దండయాత్రలు ఆగిపోయినవి
దండు దారిలో నిలచిపోయినది
ధరణీసురులు సామగానములు
దండిగ చేసే-భాద్రపదమిది

కోసల భూపతి-భరతుడు ఇపుడు
సంబారములను సమకూర్చుకొని
గృహకృత్యములు ప్రక్కకునెట్టి
నియమముతో తను గడుపుచుండును

బహుకాలమ్ము దొర్లిన పిదప
నన్ను గాంచిన కోసల ప్రజలు
చేసెడి కోలాహలముగ తోచుచు
సరయూ పారును అతి వేగముగ

సోదర! వానరరాజై మిత్రుడు
రాజ్యభోగము అనుభవించుచు
రాజ్యము నేలుచు సుఖముగ నుండెను
భార్యదూరమై బ్రతుకుచుంటిని.

గొప్ప రాజ్యము చేతికిరాక
ఛాయగనుండెడి సుదతిలేకను
నీటికోతకు తెగిన గట్టువలె
దీనుడనై-నే నిలచియుంటిని.

వర్షాకాలము గడుపగ కష్టము
కష్టము కద్దరి కనబడకున్నది
రావణాసురుడు అసాధ్యుడయ్యెను
ఎటుల దొరకును మనసుకు శాంతి?

వర్షాకాలము వెదుకుట కష్టము
త్రోవలు తిన్నగ సాగనీయవు
కావున నేనే-అర్కసుతునితో
ఆగుమంటి నీ నాల్గు మాసములు.

చాలాకాలము ఇడుములబడెను
అందెను వానరరాజ్యము యిపుడే
నా పని ముఖ్యము అనగా తగదు-
మిత్రుని సుఖము తలచితి మదిలో.

నా ఉపకారము మరువడు అతడు
సందేహము-నే పడగా తగదు
అదనుకోసమై వేచియుందము
అతని అనుగ్రహ మందగవలెను.

వీరుడు తిరిగి ప్రత్యుపకారము
చేయగ చాలును-మరి కృతఘ్నుడు
మేలు మరచును మనసులేకను-
మంచి మనసులను వ్యధలో ముంచును"

అనిన రామునితొ వినయమునిండి
పలికెను అపుడు సుమిత్రతనయుడు:
"అన్నా! మానవనాథుడ వీవు
మహావీరుడవు-మంచికి నెలవు.

వానరరాజు మాట నిలుపుకొని
మంచిమనసుతో అండగ నిలచును
కోరిక తీరును-జయము తథ్యము
వేచియుండవలె శరదృతువుకై."

॥శ్రీరఘురాముని॥

29 మారుతి సుగ్రీవునికి కర్తవ్యము బోధించుట

మెరుపులు-మబ్బులు నింగిని వదలెను
వర్షాకాలము వెనుకకు మరలెను
చంద్రుని వెన్నెల-అతిరమణీయము
శారదరాత్రులు శోభగ విరిసెను.

సుగ్రీవుడు అతి సంతోషముతో
భోగలాలసుడుగా పడిపుండెను
రాచకార్యములు మంత్రులవేసని
అహోరాత్రములు సుఖముల మునిగెను.

కామకేళిలో కరగి పోవుచు
భామలందరిని చెంత చేర్చుకు
సురాపానమున సర్వము మరువగ-
హితముకోరి-హనుమంతుడు పలికెను.

మాటనేర్పరి-పనిలో మెలకువ
మంచి చెడ్డల వివరము తెలిసిన
మంచినమ్మకము రాజుయందుగల
మంచి మంత్రి హనుమంతుడు పలికెను:

"వానరరాజా! రాజ్యభోగములు
కీర్తి ప్రతిష్ఠలు దొరకెను నీకు
మిత్రుని కార్యము మిగిలి యున్నది
సమయము మించక చేయగవలెను.

మిత్రులను, మరి సైన్యమ్ములను
ధనాగారము ప్రాణప్రదముగా
చూచుకు ఏలెడి-ఏలిక రాజ్యము
అమితముగా అభివృద్ధి నందును.

సకాలమ్ములో మిత్రుని కార్యము
చేయకపోయిన కలుగు ననర్థము-
సదాచారుడవు-పుణ్యకార్యములు
చేయుటయందే గురికలవాడవు.

సమయము దాటిన-చేసిన మంచి
వ్యర్థమగునని తెలియుము నీవు
వీరుడ వీవు-వైదేహిని ఇక
వెదకుట యన్నది మిత్రుని కార్యము.

కాలాతీతము అయిపోయినది
రాముడు సర్వము తెలిసినవాడు
ఎంత ఆత్రుత మనసున నున్నను
ఎదుటివాని మది ననుసరించును.

అప్పుడు రాముడు-ఆర్తరక్షకుడు
అప్రతిహతమగు పౌరుషవంతుడు
అనిన మాటకై ఎన్ని కష్టములో
అన్నీ గెలుచును ఆ రఘురాముడు.

అడగకముందే రాముని కార్యము
అతిమెలకువగా ఆరంభించిన
అంటదు దోషము-అందుకు నీవు
ఆజ్ఞాపించుము వానరవీరుల.

అడగకముందే సాయము చేసే
అంతటి గొప్ప గుణవంతుడవు
నీవే సాయము ముందుగ పొందియు
ఆలసించితివి ఏల కపీంద్రా?

వానర సేనలు-భల్లూకములకు
నాథుడవీవు కిష్కింధాపతి!
రామకార్యమును నెరవేర్చగల
సామర్థ్యము నీకున్నది రాజా!

కోదండముతో శ్రీరఘురాముడు
సురాసురులను-మహోరగులను
ఎదిరి గెలువగా చాలినవాడు
అమితశక్తిగల అతిసమర్థుడు.

నీ ప్రతినను నువు నెరవేర్చెదవని
నీకే వదలి చూచుచుండెను
నీకొరకై తను వాలిని కూల్చి
నీ సుఖ సౌఖ్యము ముందుగ చూచెను.

వాలి-రామునికి శత్రువు కాడు
నీ సంతోషము కోరి చంపెను
భూమ్యాకాశములందున వెదకి
సీతాదేవి జాడ తెలియుము.

దేవాసురులకు మరుద్గణములకు
భయపడడయ్యా రామచంద్రుడు,
అంతటి వానికి అసురులు లెక్కా?
ఆదరించె నిను-అతి విక్రముడు.

రాముని నీవు సంతస పరచుము
ఆనతి నిమ్ము-మాలో వీరులు
ఆకాశములో పాతాళములో
సంద్రములోనూ వెదుక సమర్థులు.

సాహసవంతులు వెనుకడుగిడరు
భయము నెరుగని అతి గుణవంతులు
కోట్లకు పైన నీ సేవలలో
వేచియుండిరి ఆనతి కొరకై

నీ పిచ్చుటనే నిలబడి-వారిని
ఆజ్ఞాపించుము-నీ విధేయుల
శక్తికి తగినటు పురమాయించుము
పుణ్యపురుషుని కార్యము తీర్చుము."

సందర్భముగా మంచి సమయమున
స్నేహితునిగ మరి సచివోత్తమునిగ
రాముని కార్యము శిరోధార్యమని
చేయగ చెప్పెను ఆంజనేయుడు

వానరరాజు సంతసమందెను
నీలుని అచటకు రావించుకొని
రామకార్యము నెరవేర్చుటకు
అమిత సైన్యమును సమకూర్చుమనె.

"నా ఆనతిగా అన్ని దిక్కులలొ
కపినాయకులను-వీరులందరిని
శీఘ్రముగా నువు రప్పించవలె
ఉత్సాహవంతుల సేకరించుము

సేనలు-కలిసిపోకుండగను
తికమకపడక-తెలివితొనుండగ
వారందరు యిట వచ్చినంతనే
కాగల కార్యము నీపై నున్నది.

నేటినుండి ఒక పక్షము రోజులు-
గడువు లోపల వానరులందరు
సేనలొ చేరగ ప్రకటన చేయుము
సుగ్రీవాజ్ఞ మీరగ వలదను

ఆనతి మీరిన మరణ దండనే-
అందుకు తిరిగి విచారణ లేదు
ఇది నా నిర్ణయమన్నది తెలియుము
అదియే తెలుపుము వీరులందరికి.

అంగదునిపుడే వెంట నిడుకొని
జ్ఞానవృద్ధులు వయోవృద్ధులగు
కపివీరులకు వినయము నిండి
తెలియజెప్పుము ఈ విషయము" అని

అర్కసుతుడు తానాజ్ఞాపించి
అంతఃపురమున అడుగుబెట్టెను-
ఆంజనేయుని-ఆనందముగా
అంగదాదులు పొగడిరి అపుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

30 శరత్కాల వర్ణన - సుగ్రీవునిపై శ్రీరాముడు కోపించుట

వర్షాకాలము సాగిపోయెను
నిర్ణయించిన గడువు తీరెను
నింగినంతటను వెండి పూసినటు
వెన్నెల చల్లగ ఆవరించెను.

ఆ పద్మాక్షి-నా ప్రియురాలు
చక్రవాకముల ధ్వని విననంతనె
ముదముగ నన్ను చేరుచుండెను
నే దరిలేక ఏ విధి నున్నదొ?

హేమధాతువుల శోభగ వెలిగే
గిరి శిఖరముపై రాముడు కూర్చొనె-
తలపుల నిండెను ధరణీనందిని
దుఃఖము ఎగసెను రామచంద్రునికి.

ధరణీనందిని నా దరిలేనిచొ
ధరణిసోయగము ముదము నిడకను
ప్రకృతి శోభల మనసు నిలువక
సుఖసంతోషములన్నవి లేవు.

"నా ప్రియురాలు-బాలామణి తను
సారసపక్షుల స్వరముతొ పలుకును
ఆడుకొనును ఆ పక్షులతోను
ఏ విధినున్నదొ ఆ రమణీమణి?

కాముడు వదలడు ఆ సుకుమారిని
కాంతలేక మరి శాంతియె లేదు''
వర్షధారకై చాతక పక్షిగ
విలపించెను ఆట రామచంద్రుడు.

బంగరు రంగు పూలు పూసిన
వేగిస చెట్లను చూచి మురియును-
వేగిసపూలను చూచి వెదకును
నే కనబడక దుఃఖము నిండును.

గిరినెత్తాలలొ పండిన ఫలములు
అన్న సేవకై తేగా పోయిన
సుమిత్ర తనయుడు తిరిగి వచ్చెను
అన్న దుఃఖమును తాను గ్రహించెను.

కలహంసధ్వని మేలుకొలుపులై
కలభాషిణి తను నిద్రలేచును
కళకళలాడే సుందరవదన
కనులు విప్పి మరి ఏ ధ్వని వినునో?

"వీరుని ధైర్యము నిలబెట్టుటకై-
వినయముగా హితబోధ చేసెను:
అన్నా! నీవు కామవశుడవై
ధైర్యము విడచుట తగదిది వినుమా!

కార్యసిద్ధికై వలయు యత్నము
చేతము-మనసు చెదరనీయకు
జయమునందెడి మార్గము నరయుము
ధైర్యము నీవు అవలంబించుము.

సాయపడెడి సుగ్రీవుని శక్తిని
సామర్థ్యమును ఆలోచించుము
అతని పనికి నువు చూపిన శక్తిని
స్వకార్యసిద్ధికి వినియోగించుము.

మానవనాథుడవయ్యా రామా!
మాననీయుడవు మహావీరుడవు
మాతకు నీవే సర్వముగాదా
మరియొక వ్యక్తికి తాకగవశమా?

అగ్నిహోత్రమే సీతామాత-
ఆమెను తాకిన నాశనమగుదురు
ఆలోచించుము అన్నా రామా!''
అని నిర్భయముగ పలికెను తమ్ముడు.

సమయోచితము సందర్భముగ
ధర్మార్థముతో-మనసు గ్రహించి
రాజనీతితో తమ్ముడు పలుకగ
రాముడు పలికెను లక్ష్మణమూర్తితో:

"సోదర! నీవు నుడివిన యటుల
కార్యసిద్ధికై యోచన కావలె
ఉత్సాహాదులు అవసరమైనవి
ఫలమునెంచని క్రియ కావలయును"

అనుచు పలుకగా అవనిజ-మదిలో
మరి మరి మెదలి మాటలు పెగలక
ఎంతో వేదన నిండిన రాముడు
పలికెను తిరిగి లక్ష్మణమూర్తితో:

"సురనాయకుడు వర్షధారలతో
ఈ వసుంధరను సంతసపరచెను
సస్యసంపదకు ప్రాణముపోసెను
సకల శుభములు చేకూర్చెనయా!

నల్లని మేఘము గంభీరముగా
గిరిశిఖరముల-వృక్షాగ్రముల
సంచరించి మరి మురిసికురిసి-ఇక
అలసిపోయినటు అగుపడుచున్నది.

మేఘ గర్జనలు కరిఘీంకారము
నెమళుల కేకారావములన్నియు
జలజల జారే సెలయేరులయు
ధ్వనులన్నియును ఆగిపోయినవి.

జలముల కడిగిన ధగధగ మెరిసే
పర్వతసానువులన్నియు కూడ
కుంకుమ, సుగంధ ద్రవ్యములన్నియు
పూసుకొన్నటు శోభగనున్నవి.

శరదృతువు తన విభవమునంతయు
ఏడాకులుగల అరటిచెట్లకు-
తారాచంద్రులు-కర్మసాక్షికి
మదకరీంద్రముల కందించెనయా!

ఏడాకులుగల కదళీ తరువులు
విరగపూయగా వెడలు సుగంధము
తుమ్మెదపాటకు శ్రుతిచేసినది
మదపు టేనుగులు పరవశించెను.

ఇసుకతిన్నెల-చక్రవాకములు
రెక్కల శోభగ పుప్పొడి నిండగ
మదనుని శరముల బారిపడినవి
హంసలు వాటితొ ముదముగనాడెను.

మదించి తిరిగెడి కరీంద్రములపై
గర్వించెడి ఆబోతులపైనను
తేటనీటితో పారు నదులపై
శరల్లక్ష్మి తను శోభిలుచున్నది.

నింగిని మేఘము లగపడకున్నవి
నెమళుల కోలాహలమది తగ్గెను
నిండుగ పూసి, వంగిన వేగిస
నయనానందము కూర్చుచున్నది.

అరటి పూవుల వాసన మత్తుతొ
మదజలమ్ములు కారె దంతులకు-
పెంటి ఏనుగుల చేరి-వనముల
తామరకొలనుల చేరగసాగెను.

వర్షములవ్వి వెనుకడుగిడగా
ఆకసమిపుడు తళతళలాడుచు
తోమిన ఆయుధమన్నటు మెరసెను
శుభ్రజలములతొ నదులు నిండెను.

ఎఱ్ఱనికలువల చల్లని గాలులు-
దిక్కులు చక్కగ కనబడుచున్నవి
సూర్యకిరణముల ఎండిననేల
నెఱియలు విచ్చి కనబడుచున్నది.

రాజులు సేనతొ కదలుచుండిరి
కయ్యానికి మరి కాలుదువ్వుతూ-
ఆబోతు రంకెలు వినబడుచున్నవి
ఆలమందలో జొరబడుచున్నవి.

కేకి-పింఛమును వదలివేయగా
ఆభరణమ్ములు పోయినట్లయి
నదీతీరమున చేరగ వాటిని
హంసలు హేళన చేయుచున్నవి.

ఆవుల అంబారవములు ఎగసెను
మదపు టేనుగులు సాగె మందముగ
పెంటి ఏనుగులు వెదకుచు సాగెను
బెగ్గురుపక్షులు కూసె శ్రావ్యముగ.

సెలయేటి స్వనములు సన్నగిల్లినవి
ధ్వనితో వీచే గాలులు తగ్గెను
మహానదులకు ఉరవడి తగ్గెను
కప్పల బెకబెక వినబడకున్నది.

వర్షకాలమున బిలముల దాగిన
విషసర్పములవి బయటపడినవి
వివిధవన్నెలతొ విహరించుటకై
వడివడిగానవి సాగుచున్నవి.

సాయంసంధ్యాసుందరి నెంతో
ఒడుపుగ-చంద్రుడు-తన కరములతో
పట్టుకొనగను-విరిసిన తారల
కనుపాపలతో-ఎఱ్ఱని కాంతితో

ఇనుమడించిన అనురాగముతో
నింగి అనెడి-తన చీరను తానే
విప్పివేయుచు నున్నటు తోచగ-
నాయకి-నాయక భావన నింపెను

ఉదయచంద్రుడు ముఖబింబమయి-
తారలు-తెరచిన కన్నులు కాగ-
వెన్నెల వెలుగు, తెల్లని చీరగ-
నిశాకాంత-తను శోభిలుచున్నది

బెగ్గురు పక్షులు-పండిన గింజల
పొట్టనింపుకొని నింగికి ఎగరగ
పూలమాలలవి ఆకాశమునకు
విసరినట్టుగా శోభిలుచున్నవి

తెల్లని కలువలు-నిదురిడు హంసలు
నిండిన గొప్ప తటాకములన్నియు
మబ్బులులేక తారాచంద్రులు
నిండిన నింగిగ తేజరిల్లెను

మొలనూలన్నటు హంసలు మెరయగ
కలువలు-తామరపూలు-దండలై
చక్కని కోనేళ్ళన్నియు కూడ
అలంకారముల అంగనలాయెను

వెదురు పొదలలో విరిసిన నాదము
ఆవుల అంబారవములన్నియు
ఆబోతు రంకెలు కలసి అచ్చట
సహజమైన సంగీతము నింపెను

నదీతీరముల నిండుగ పూసిన
రెల్లు పొదలను-మందమారుతము
కదుపగ-తెల్లని పట్టుచీరలను
కట్టిన స్త్రీ-జఘనమ్ముల పోలెను

మధుపానముతో మత్తు నిండినవి
జంట కూడిన తుమ్మెదలన్నియు
పుప్పొడినిండి గౌరవర్ణముతో
గాలిలో తేలుచు పోవుచున్నవి

నదులు-చేపలను వడ్డాణముతో
స్త్రీలై-రాతిరి సుఖముల తేలి
ప్రాతఃకాలము కాగా-గృహముల
చేరుచున్నటు మెల్లగ సాగెను

విరగబూసినవి వివిధతరువులు
పూవిలుకాడు స్వేచ్ఛగ తిరిగెను
పక్షులు ముదముగ విహరించగను
మధురమైన ధ్వని వినపడుచున్నది

సౌమ్యుడ వినుము! రాజపుత్రుడవు-
పాత వైరములు పైకి త్రవ్వుకొని
రాజులు-రణముకు సుముఖులు కాగా
యుద్ధ ప్రయత్నము చేయుచుండిరి

మిత్రుడు-యత్నము చేసెడి ఛాయలు
కనబడకున్నవి-వర్షాకాలము
నాలుగు నెలలవి నూరు ఏండ్లుగా
సీతనుగానక కుములుచుంటిని.

చక్రవాకి తన జంట విడువనటు
సీతకూడ నావెంట వచ్చినది
దుర్గమదండకవనికి-జనకజ
వనవిహారముగ బయలుదేరెను.

లక్ష్మణమూర్తీ! రాజ్యములేకను
దేశమువదలి అడవులయందు
భార్యలేక-నే దుఃఖమునుండగ
దయరాకున్నది వానరపతికి.

శరణుజొచ్చితిని-అసహాయుడను
అని-అవమానము చేయగ తలచెనొ?
తన పని తీరగ-తానుగ చేసిన
ప్రతిన మరచెనో-దుర్మతి అతడు.

సోదర-నీవు కిష్కింధకు పో!
సుఖములతేలే అర్కసుతునిగని
చెప్పుము వానితొ-నా మాటలుగా
ప్రతిన తీర్చుటది కర్తవ్యము అను.

పుణ్యముగానీ పాపముగానీ
మాటకు నిలచినవాడే వీరుడు
పురుషోత్తముడగు ప్రతిన నిలిపిన
పురుషాధముడగు ప్రతిన మరచిన.

తన పనితీరి ప్రత్యుపకారము
తలచనివాడు కృతఘ్నుడగును
అట్టి కృతఘ్నుడు మరణించినచో
కుక్కలు-నక్కలు ముట్టవు కట్టెను.

తమ్ముడ! చెప్పుము సుగ్రీవునితో
బంగరు తొడుగుతొ మెరపుతీగవలె
మెరిసే ధనుసును పోరాటములో
ఎక్కుపెట్టగా చూడగ తలచెనొ?

కోపముతో-నే నారి ధ్వనించగ
పిడుగుల సవ్వడి వినవలెననియా?
నా ప్రతాపము తీరుగ తెలిసియు
నీ సహాయము నాకు కలదని.

సర్వము తెలిసియు త్వరపడడేమి?
తన పని తీరిన దనుకొన్నాడా?
సీతాన్వేషణ సంకేతమును
చేసికొంటిమని గుర్తే లేదా?

వాలినిచంపి-వానరరాజ్యము
వానికిచ్చిన విషయము మరచెన?
అంతఃపురమున అందములందు
మత్తులొ మునిగి తేలుచుండెను.

నాలుగునెలలు గడచిపోయినటు
తెలియకపోయెను-స్పృహ లేదతనికి
మధువుమత్తులో స్త్రీలోలుడయి
దైన్యమునున్న, నను కనకుండెను-

ఓ బలవంతా! నా కోపమును
తెలియజెప్పుము-మరియొకమాట
చెప్పుము వానితో-వాలి సాగిన
మార్గము తెరిచేవున్నది వినుమని,

వాలి సాగిన మార్గమునింకా
మూసివేయనేలేదని చెప్పుము-
ఆ దారిని మరి అడుగిడవద్దను
ఒక్క బాణమే వాలిని గొనెనను.

ప్రతిన తీర్చగా ముందుకురమ్మను
ప్రత్యుపకారము చేయగ లెమ్మను
ప్రతిన తప్పినచొ సబాంధవముగా
వానిని చంపుట-ప్రతినని తెలుపుము.

మన స్థితి నీకు తెలియును సోదర!
మనకు మేలు మరి కలిగెడి తీరుగ
మనమేవిధి మాటాడుట మేలో
మంచిచెడ్డలు తెలిసి పలుకుము.

కాలాతీతము జరుగుచున్నది
అలసించకు త్వరగా పోవలె
వానితొ చెప్పుము ఓ సౌమిత్రీ!
ప్రతినకు నిలబడి ధర్మము నెరపగ.

శాశ్వతమైన ధర్మము తెలిపి
సత్యమునకు మరి బద్ధుడవగుమను
అటుగాకున్నను వాడిబాణమున
అన్న వాలిని చూచెదవనుము.

యమసదనమునకు పోవలదనుము
సీతను వెదకుట కర్తవ్యమను"
అనుచు రాముడు కోపముతోను
దుఃఖమునిండి పలుకుట వినెను.

అన్ని మాటలూ వినిన సోదరుడు
అన్న వేదన తీరుగ తెలిసెను
అన్నను చూచుచు ఆ పరాక్రముడు
అన్నియు తిరిగి యోచన చేసెను.

॥శ్రీరఘురామని॥

31 సౌమిత్రి కోపము

"రాముని స్నేహము భోగములిడినది
అని-సుగ్రీవుడు తలచకయుండెను
రాజ్యసుఖములు నాశనమైనచొ
బుద్ధి స్మరించును రామనామమును"

అనుచు లక్ష్మణుడు కోపమునిండి
మేలుమరచి-మరి తుచ్ఛసుఖముల
మునిగియున్న ఆ కోతిరాజును
వాలి-పోయిన త్రోవలొ పంపెద.

అన్నా! నేనిక జాగుచేయను
అర్కసుతుని మరి చంపెదనిపుడే
అంగదుడుండెను వదినను వెదుకగ
ఆనతి నిడును తన కపిసేనకు."

సామర్థ్యముగల వీరునిగాంచి
యుద్ధోన్ముఖుడై యుండుటగాంచి
రామచంద్రుడు శాంతవచనముల
"మిత్రుని వధ-మరి పాపము అగును.

కోపము నెవడు వివేకమ్ముతో
కాల్చగ చాలునొ-అతడు త్తముడు
ధన్యుడు ఆతడు-సద్గుణయుతుడవు
కావున మిత్రుని చంపుట తగదు

నే కోపముతో నుడివినవన్నియు
పరమార్థముగా నెంచకుమయ్యా!
మెత్తని మాటల మెల్లగ చెప్పుము"
అనగా తమ్ముడు కొంత శాంతపడె.

ఇంద్ర ధనుసుతో సరిపడు విల్లు
శిఖరములుండిన మందరమన్నటు-
ప్రళయ కాలమున యముని తీరుగ
భాసిలెనచట సుమిత్ర సుతుడు

అన్న మాటలు-తనెడి మాటలు
మదిలో తలచి-సురగురుసముడు
వడిగా నడచుచు-చెట్లను కూల్చుచు
రాళ్ళను పొడిపొడి చేయుచు సాగగ

మదకరీంద్రమును తలపించుచును
రామ కోపమను అగ్ని ఆతడై
భయంకరమగు వడగాడుపుగా
వడిగా సాగెను లక్ష్మణమూర్తి

చిక్కని కొండల నడుమన ఉన్న
కిష్కింధాపురి గాంచినవాడై
సుగ్రీవునిపై కలిగిన కోపము
పెదవులపైన అదరుచుండగా

నడిచే గిరివలె వచ్చు మనిషిని
గాంచిన కోతులు-తరుల గిరులను
ఎత్తుకురాగా కోపము హెచ్చి
చూపుల వారిని దహించుచుండగ

యముడే ఇటుగా వచ్చె ననుచును
భయపడి పరుగిడ-కొందరు వీరులు-
లక్ష్మణమూర్తిని తెలిసిన కొందరు
ఉగ్రమూర్తిగా వచ్చెను అనుచు

విషయము చెప్పగ వానరరాజుకు
మత్తులో నుండగ తలకెక్కదయె-
సచివుల ఆనతినందిన వీరులు
గిరి-మేఘములు-కరిబలసములగు

పది ఏనుగులు వంద ఏనుగులు
పదివేల దంతుల బలము గలిగిన
పులులవంటి పరాక్రమవంతులు
శిలలు-తరులతో అగడ్త కాచిరి

అన్న బాధ-హృది కలచివేయగా
అర్కసుతునిపై అమిత కోపమున
అడుగులు వేసెను-వేడి నిట్టూర్పుల-
అతని కన్నులవి జ్యోతులాయెను

పొగతో కూడిన అగ్నిహోత్రమన
శరము ములికికొన-కోరగ మెరయగ
ధనుసే శిరసై-తేజము విషమై
ఐదు తలలుగల పన్నగ మాయెను

ప్రళయకాలమున అగ్నియన్నటు
పన్నగమన్నటు బుసలను కొట్టుచు
ఆగ్రహించిన లక్ష్మణమూర్తిని
అంగదుడపుడు చేరగ భయపడ

లక్ష్మణమూర్తి-అంగదు గాంచి
మంచి మాటలతొ పలికె ప్రియముగా :
"నీ పినతండ్రికి తెలుపుము నీవు
లక్ష్మణుడిటకు వచ్చినాడని.

అన్న దుఃఖమును చూడలేకను
శత్రుభీకరుడు లక్ష్మణమూర్తి
వచ్చి నిలచెను ద్వారము వెలుపల
వీలగు రీతిని ఆచరించమను.

ఏమి చెప్పునో నీ పినతండ్రి
నాకు చెప్పుము-త్వరగా రావలె"
అనిన మాటలకు శోకభయములతొ
తారకు-రుమకు తీరుగ చెప్పెను.

స్పృహలోలేని సుగ్రీవునకు
వినబడకున్నది విషయమేమియు
లక్ష్మణమూర్తిని గాంచిన కపులు
భయముతొ కిచకిచ అరచి లేపగా.

మెల్లగ లేచెను కిష్కింధాపతి
ఎఱ్ఱని కన్నుల మత్తు నిండెను
మెడను హారములు చిక్కుపడినవి
అంగదు పలుకులు చెవికెక్కినవి.

ప్రభువుకు ఇష్టము అయిన మిత్రులు
ప్లక్ష-ప్రభావులు అను కపివీరులు
రాజుకు హితము, మేలు కోరుచు
పలికిరి: "రాజా! దశరథ తనయులు

సోదరులిద్దరు నీకీ భోగము
అమరగ చేసిన-అరి భయంకరులు
భూమినెల్ల పాలించగ యోగ్యులు
సత్యవర్తులు పుణ్యాత్ములయా!

వారితొ లక్ష్మణుడనెడి వీరుడు
విల్లు ధరించి వచ్చెను యిటకు
వానిని గాంచిన వానరులందరు
వణకిపోవుచు పరుగిడుచుండిరి.

ఒంటరిగా మరి వచ్చె నెట్టులన-
పగసాధించే దృఢనిశ్చయమను
రథమును ఎక్కి-తృటిలో చేరెను
రాముని వాక్యము సారథి ఆయెను.

చూపుల కాల్చుచునున్నాడీ పురి
చేవగలిగిన పురుషోత్తముడు
చేరుము-బంధుల హితులందరితో
క్షమించ వేడుము పదముల వ్రాలి.

ధర్మమూర్తి యగు రామచంద్రుని
మాట ప్రకారము నడువుము నీవు
మాట నిలుపుకొను సత్యవర్తి యని
మాట గెలుచుకో విను మారాజా!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

32 సుగ్రీవునికి మారుతి హితోపదేశము

మనసు కెక్కినది-మత్తు జారినది
వణకుచు నిలచి-"నేనెప్పుడును
వానికి కీడు తలంచలేదు
విరోధులెవరో కల్పించినదిది.

వాని మనసును తెలిసి మసలవలె
నేను భయపడను దాశరథులకు
వ్యాకుల మేమన-నా ప్రియమిత్రుడు
అకారణమ్ముగ కోపించెనని

మిత్రుల చేర్చుట సులభమైనది
మైత్రి నిలుపుటది కష్టమైనది
చంచలమైనది మనస్సు గనుక
చిన్న విషయముల మైత్రి చెడునుగద!

నాకీ సాయము రాముడు చేసెను
నేనే ప్రత్యుపకారము చేతును
తలచుకొన్నచో భయము కలుగును
నా రాముని దయ నేనెటు మరతును?"

మంత్రిసత్తముడు మారుతి అంతట
పలికెను- "రాజా! రాముని సాయము
మదిలో తలచి పొంగుటమేలు-
ఇంద్రసమానుని వాలిని చంపెను.

నీకు హితమును కూర్చుటకొరకై
నెయ్యము విడువని కోపము నిండి
పంపెను తమ్ముని-గుర్తు చేయుటకు
మత్తులోనున్న నిను మేల్కొలుపగ.

వర్షాకాలము సాగిపోయెను
శరదృతువు తను శోభిలుచున్నది
గడువు పూర్తిగా దాటిపోయినది
యుద్ధప్రయత్నము చేయు కాలమిది.

నీవు స్వయముగా పోకపోతివి
వారి మనసును తెలియకపోతివి
మత్తునిగా నిను వారు గ్రహించిరి
హెచ్చరించగా వచ్చె లక్ష్మణుడు.

సతి అపహరణతొ దుఃఖిలు రాముడు
అన్న బాధతో జ్వలించు తమ్ముడు
కఠినముగా మరి మాటాడినను
ఎదిరి-నీవు మరి పలుకుట తగదు.

దోషము నీవు చేసితివయ్యా!
దోషహరణకై కరుణ కలుగగా
చేతులు రెండును జోడించుమయా
అదియే చక్కని మార్గము రాజా!

కోపమునిండి నిలచిన రాముడు
కోదండముతో-సురాసురులతో
నిండి వెలుగు-ఈ జగతినంతను
నిలుపగ చాలును తన వశమ్మున.

మెత్తని మనసు రామచంద్రునిది
మ్రొక్కిన-నీపై మరి కోపించునె?
పుత్రులు-మిత్రుల నందరజేర్చుకు
జేరుము రాముని పాదసన్నిధికి.

భర్త చెంతకు జేరు భార్యగను
భక్తి ప్రపత్తుల నిలువుము సన్నిధి
నీ ప్రమాణము నిలువుము అచట
నీ హితమును-నే కోరి నుడివితిని

రామలక్ష్మణుల ఆజ్ఞను మీరగ
మదిలోనైనా తలచకు రాజా!
ఇంద్రసమానుడు తమ్ముని కూడిన
రాముని బలమది నీకు తెలియదా?"
॥శ్రీరఘురాముని॥

33 లక్ష్మణుని ఆగ్రహము - తార సమాధానము

అంతఃపురమున ఆలోచనలు
సాగుచుండగా-అంగదునంపి
లక్ష్మణమూర్తిని గొని రమ్మనగా-
అడుగిడె-గుహలో-రామానుజుడు

విక్రములైన ద్వారపాలకులు
కరములు మోడ్చి నిలచి యుండిరి
రత్నశోభతో దివ్య సుమములు
ఉద్యానములతొ సౌధరాజముల

అగరు-చందన-పద్మ సుగంధము
మైరేయమ్ముల మధువాసనలు
తీర్చిన బాటలు-సెలయేరులతో
వెలయు నగరమున-వివిధ సౌధములు

అంగదు గృహము-మైందుని సదనము
గజ-ద్వివిద-గవాక్ష-శరభ
విద్యున్మాలి-సంపాతి నిలయములు-
ఆంజనేయుని హర్మ్యము గాంచెను.

వీరబాహు-సుబాహు సదనముల
సూర్యాక్ష-తార సుషేణు గృహముల
నలుడు-నీలుడు-కుముదుని గృహము
జాంబవంతుని సౌధము గాంచెను

దధివక్త్ర-సునేత్ర-సుపాటలుండెడి
గృహములన్నియు నిలచియుండెను
తెల్లని మబ్బులవలె తేజముతో
ధనధాన్యములు స్త్రీ జనములతో

శోభిలుచుండెడి సౌధములన్ని
కోపము నిండిన చూపులతోను
వేగముగా తను నడచుచు చూచెను
కపినాయకుని గృహమును గాంచెను.

తెల్లని ప్రాకారముతో చుట్టి
రమ్యమైనది-సురనాయకుని
సౌధముతో మరి సమానమైనది
కైలాసమువలె తెల్లగ మెరయుచు

వాసవుడొసగిన వృక్షమ్ములతో
కోరిన ఫలముల నిచ్చు తరువులు
సౌఖ్యమునింపి-తేజము గలిగిన
మేలిమి బంగరు తల వాకిలితో

సుర సంబంధపు సుమహారములతొ
ఆయుధ ధారుల రక్షణనున్న
అర్కసుతుని గృహమచ్చట గాంచెను-
రవి ఆకసమున సాగినట్టుగా-

ఏడు కక్ష్యలను దాటి నడచెను
బంగరు-వెండి పాన్పు వరుసలను
మేలు తివాసులు రత్న కంబళులు
పరచిన అంతఃపురమును గాంచెను

వయసు పొంగుతో సౌందర్యముతో
అలంకారముల ఉత్తమాంగనలు
వీణకు సరిపడు చక్కని స్వరములు
రత్నాంబరముల వెలుగగ గాంచెను

సుందరవదనల అందెల రవళులు
తరుణుల వడ్డాణపు సవ్వడులు
వినిన లక్ష్మణుడు-సిగ్గు-క్రోధముల
అల్లె త్రాటిని ధ్వనింపజేసెను

రామశాపమును తాను పొందుచు
రమణులు లేని స్థలమున నిలచెను-
అల్లె త్రాటిధ్వని విని సుగ్రీవుడు
వణకెను-వచ్చెను లక్ష్మణుడనుకొనె

అంగదుడంతట తెలుపగ-రాజుకు
తారతొ పలికెను కిష్కింధాపతి
"మెత్తని మనసు లక్ష్మణమూర్తిది
క్రోధ కారణము నరయుము నీవు

మన దోషమును తెలియుము నీవు
కారణమటుల తెలియక పోయిన
మంచి మాటలతొ కోపము తీర్చి
ఆదరమ్మును కలుగజేయుము

కపటమెరుగని శుద్ధమనస్కుడు
కోపించడు-నువు నిరపరాధివి
మహాత్ములెపుడును స్త్రీల విషయముల
క్రూరత్వమును చూపరు నిజము"-

పతి పలుకులు విని తారాసుందరి
పడకనుండి తను లేచి-భయముతో
సుఖముల తేలిన దేహముతోను
మెల్లగ నడచుచు లక్ష్మణు గాంచెను

వచ్చెడి వనితను గాంచె మహాత్ముడు
వంచెను శిరసును-కోపము జారెను
లక్ష్మణుడపుడు ప్రసన్నుడనుకొని
అనునయమ్ముగా పలికెను తార

"దశరథపుత్రా! ఏల కోపమిది?
మదమున-ఎవడు నిను కాదనెను
కారు చిచ్చువలె-మండు కోపమున
శలభము రీతిగ పడువాడెవ్వడు?"

కపటములేని పలుకుల తార
కారణమడుగగ- లక్ష్మణమూర్తి
పలికెను తారతొ-"పతి హితమతివి
నీవీ మాత్రము యోచన చేయవ!

మద్యవశుడయి మన్మధవశుడై
ధర్మ విచారము తలపులొ నుంచక
రాజ్య పాలనము చేయుట ఇటులా?
మేము చెప్పినది యిట్టి పాలనా?

గడువు గడచిన సంగతి ఎరుగడు
నీ పతి దోషము ఏమని అంటివి
నీవైనా మరి హితముగోరుచో
చెప్పకపోతివి ధర్మసూక్ష్మమును.

ధర్మార్థసిద్ధిని కోరెడువారు
పానము-మదిలో తలచరు తరుణీ!
పానము చెరచును ధర్మమునంతయు
అర్థకామముల భంగపరచును.

అర్థకామములకంటెను శ్రేష్ఠుడు
విమలచరిత్రుండైన మిత్రుడు-
సత్యధర్మములు నిండిన మూర్తిని
మరచిపోవుట ధర్మహానికద!

కార్యతత్త్వము తెలిసినదానవు
మేము చేయగల కార్యము తెలుపుము"
అనిన లక్ష్మణుని చూచిన తార
తియ్యగ పలికెను ధర్మమునిండి:

"మనుజోత్తమ! నువు నుడివిన యటుల
దోషి ఆతడు-అయినను నీవు
కోపించుటది అకారణమ్ము
కోపము తగునే బంధువులందు?

మీ పనియందు శ్రద్ధ కలిగిన
ఆత్మబంధువు-వానరరాజు
అట్టివానిపై కోపము తగునా?
క్షమించతగును పురుషోత్తములకు

బలవంతుడు-తను బలహీనులపై
కోపించడు విను-ఓ సుకుమారా!
రాముని కోపము నెరుగుదు నేను
గడువుదాటుట తెలియును నాకు.

మీరు చేసిన మేలు తెలియును
మేము చేయనగు కార్యము తెలియును
అయినను వినుము-లక్ష్మణమూర్తీ!
కామబలమది తెలియదు నీకు.

నాయన! నీ మది కోపవశమయె
కామవశమన తెలియకపోయెను-
మన్మథువశమున చిక్కినవానికి
దేశకాలములు అర్థము తెలియవు.

నా వశముననే చిక్కినవాడై
లజ్జాహీనుడు అయ్యెను రాజు
కిష్కింధాపతి-సోదరసముడు
దయామయా-నువు క్షమించవయ్యా!

కృపాగుణముతో శోభిలువాడా!
తపోధనులగు ధర్మవర్తులే
కామసౌఖ్యముల కరగిపోవగా
చపలుడు-కోతి-చిక్కుట చిత్రమ?"

అర్థవంతముగ వనిత పలికెను
మహావీరుడు శాంతపడినటు
తెలుసుకొన్నది తిరిగి పలికెను
పతికి హితమును కూర్చగనెంచి.

"కామవశుడయి కిష్కింధాపతి
కార్యము చెఱచెను అని కోపించకు
కాగల కార్యము తీర్చుటకొరకై
తన విధేయులకు ఆజ్ఞల నిడెను

బలయుతులున్న-కామరూపులు
కోట్లకొలదిగా వానర వీరులు
పర్వత వాసులు-జలముల తిరుగగ
చాలినవారిట వచ్చి యుండిరి

అంతఃపురమున స్త్రీలను చూచుట
దోషము అని-నువు తలచుట నిజమే-
కానీ-మిత్రుల భార్యల చూచుట
దోషముకాదు-అడుగిడు లోనికి"

అనుచు తార అట పిలువగ నపుడు
రామ కార్యమున తొందర గలిగి
అంతఃపురమున అడుగిడి అచట
భూషణయుతుడు ఇంద్ర సమానుని-

సులభముగా మరి జయించరాని-
దివ్య సుమములు-వలువలు-మాలల
వనితల నడుమ-మెత్తని శయ్యన
కీర్తిశాలి-సుగ్రీవుని గాంచెను

కనులు కోపమున ఎఱ్ఱగ వెలుగగ
ప్రళయ కాలమున యమునిగ నున్న
విశాల నేత్రుని లక్ష్మణమూర్తిని
రుమ-సుగ్రీవులు చూచి వణకిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

34 లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుని నిందించుట

పురుషసింహుని అమితతేజుని
ఇంద్ర ధ్వజముతో పోలెడి రాజు
గాంచి-భయమున దుమికె నేలకు
తారలవోలె తరుణులు దుమికిరి

తారల మధ్యన చందమామలా
నిలచెను అతడు-కల్పవృక్షమన-
పద్మ నేత్రలతొ నిలచిన రాజును
కొరకొర చూచుచు పలికె లక్ష్మణుడు

"సద్వంశమున పుట్టియు-పుడమిని
పాలించగనే రాజు కాడయా-
సత్యవాదియు కృతజ్ఞుడున్నూ
విజితేంద్రియుడు కరుణామూర్తిగ-

నడచిన ఏలిక లోకపూజ్యుడు
మేలు పొందితివి-మేలు చేయగా
ప్రతినచేసి మరి పాలింపనిచో
అతనిని మించిన ఖలుడింకెవ్వడు?

అనృత దోషము పెరుగుచుండును
మనిషి విషయమున అసత్యమాడిన
తనను, తనవారందరి నతడే
చంపినంతటి పాపము కలుగును

తిరిగి మేలు మరి చేయని కుమతి
కృతఘ్నుడాతడు-భూత జాలముల
వధ్యుడనుచును-బ్రహ్మయె పలికెను
మేలు మరచిన క్షమకు ననర్హుడు.

బ్రహ్మహత్యకు-సురపానమునకు
చోరత్వమునకు-వ్రతభ్రష్టతకు
ప్రాయశ్చిత్తము భువిలో కలదు-
కృతఘ్నతకు మరి లేదు నిష్కృతి.

రాముని మేలు పొందినవాడవు
తిరిగి మేలు మరి తలచనివాడవు
కృతఘ్నుడవు మరి మానహీనుడవు
వంచకుడవు నువు అసత్యవాదివి.

మాతను వెదుకగ యత్నము చేయవు
సారసాక్షులతొ కులుకుచుంటివి
కప్పకుత్తుకతో-అరచు పామువని
పావనమూర్తి తెలియకపోయెను.

దీన వాక్యముల ఏడ్చిన నినుగని
జాలి కలిగి-శ్రీరామచంద్రుడు
రాజ్యము నేలగజేసెను-అతడే
కోపముతో నిను వాలిని జేర్చును.

పాపాత్ముడ! విను-వాలి నడచిన
మార్గము యింకా మూయలేదు-మరి
ఆ మార్గములో అడుగిడవద్దు
సత్యవర్తివై శపథము నిలుపుము.

వజ్రాయుధమును పోలిన శరములు
రాముడు విడువగ చూడకపోతివి
అందువలన-నువు ఆలసించితివి
తలచకపోతివి రాముని కార్యము."

॥శ్రీరఘురామునీ॥

35 తార లక్ష్మణుని శాంతింపచేయుట

క్రోధముతో మరి కాల్చునట్టుగా
చూచెడి లక్ష్మణు గాంచిన తార
అనునయ వాక్యమ్ములతో పలికెను:
"లక్ష్మణ! నీ విటు పలుకగ తగదు.

వానరేంద్రుడు కటు భాషణము
వినగా తగదు-క్రూరుడుగాడు
కృతఘ్నుడితడు కాడు లక్ష్మణా!
కపటిగాడు మరి దోషియుగాదు.

అసాధ్యమయిన రాజ్యసంపదయు
రుమను నన్ను పొందగలుగుటది
రామునివలనే అన్నది తెలియును
తలచితలచి మిము పొగడుచుండును.

కడు ఇడుమలబడి కుమిలిపోయెను
సుఖములు వడిగా వచ్చిపడగనే
గడువు మీరిన విషయము నితడు
తెలియకపోయెను-కౌశికమునివలె.

కౌశికముని ఆ ఘృతాచివశమున
కామపాశముల బంధింపబడి
పదివేలేండ్లు ఒక్క దినముగా
తలచెను గాదా! సర్వము వదలి

జనపాలక! విను-దేహ స్వభావము
జన్మగుణమది వదల నసాధ్యము
కామములో మరి అమరిన మనసు
కాలనియమము మరచును కాదా!

లక్ష్మణ వినుతా! నాయన వినుము
రోషము నీవు క్షమించ తగును
విషయము తెలియక జడుని మాదిరి
పలుకుట మేలా? వివరించెద విను.

లంకలొ-లక్షల కోట్ల సంఖ్యలో
అసురులు గలరు రావణు బలగము-
ఒంటరి అగు సుగ్రీవుడు వారిని
చంపగ చాలడు-అనెను వాలియే

నిన్ను బోలిన సత్వవంతులకు
తొందరపాటుతొ-తగునా కినుక?
పత్ని-ధనము-రాజ్య భోగములు
రామ కార్యమున వదలును వినుము.

మీ సాయముకై-తన సాయముగా
వానర సేనల పిలువనంపెను
గడుపు-నేటితో ముగియుచున్నది
చేరెదరిపుడే పురి నా వీరులు.

ఆహవ భూమిలొ దశముఖుద్రుంచి
రోహిణి తోడుత చంద్రుని రీతిగ
అవనిజ నితడు రాముని జేర్చును
ఒక్కరితో నది చక్కబడదు కద!

ఇపుడే వీరులు విక్రము లెందరొ
ఋక్షవరులగు కపి సమూహములు
కోట్లకొలదిగా వచ్చి చేరెదరు
కోరి వచ్చెదరు సేవ చేయగ

కోపము మానుము-జ్వాల నేత్రముల
కలిగిన భయము-తీరకున్నది
వానరనాథుని విశ్వసింపుము
సంతోషమునిడు సుమిత్ర తనయా!”

॥శ్రీరఘురాముని॥

36 సుగ్రీవుని భక్తి - లక్ష్మణు ప్రశంస

మృదు భాషణముల తార పలుకగా
రామానుజుడు కోపము వదలెను
రవిసుతుడపుడు-భయమను నట్టి
తడి వస్త్రమును-వదలివేసెను.

అంతటి వీరుని వైరి బ్రతుకడు
రాముడు చాలును రావణు ద్రుంచగ
సీతను చేకొని సుఖములందును
నిమిత్త మాత్రము నా సహాయము

మెడలోనున్న బంగరు సరములు
తీసివేసి అతి నమ్రత నిండి
అణకువతో నట పలికె రవిసుతుడు :
“రాముని దయ ఈ రాజ్యము, యశము.

సప్త సాలములు-ధరణిని-గిరిని
ఒక్క శరమున చీల్చిన ఘనుడు
అల్లె త్రాటి ఠంకారమెగసిన
గిరులు నిండిన భూమి వణకును.

సేనావాహిని వెంబడి నడచును
రామసేవలో నడతును ముందు
చనవుచేతనో - విశ్వాసముననొ
దారి తప్పితిని-దాసుడ స్వామీ!

కొద్దియొ గొప్పో అపరాధమును
ఇలలో చేతురు జనులు-కావున
క్షమించ వేడితి దయగొనుమయ్యా!"
అనిన రాజుతో పలికె లక్ష్మణుడు

"వినయమూర్తివి దిక్కుగనుంటివి
కావున - రాముడు సనాథుడయ్యెను
వానర రాజ్యరమను పొందగ
తగుదువు నీవు మంచినడవడితొ

నీ సాయముతో రామచంద్రుడు
రావణుజంపి విజయము నందును
కృతజ్ఞుడవు నువు జయశీలివయా
యుక్తముగా మరి పలికితివయ్యా!

ఘనసామర్థ్యము కలిగియుండియు
తన దోషమును తెలిసి వినయముగ
పలుకగ చాలుదు రిద్దరేనయా
అన్న రాముడు-అర్కసుతుడును

శౌర్య పరాక్రమమందున నీవు
రామభద్రునికి సరిపోదువయా!
దైవవశమున మీ యిద్దరికీ
నెయ్యము కుదిరెను వానరరాజా!

భార్యలేక-తను దుఃఖిలు రాముని
ఊరడించుము-లెమ్ము నీవిక
మనసు వశమును దప్పి తిట్టితిని
హితుడవె-నీవు వేరుగ తలచకు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

37 వానర సేనలను సమీకరించుట

వానరరాజు-చెంతనె వున్న
హనుమంతునితో పలికెను అపుడు :
"హిమవత్-మందర-వింధ్య మహేంద్ర
కైలాసాచల బాలసూర్యులన

సాగరతీర గిరులయందున
పడమటి గిరుల-సంధ్య మేఘములు
ఉదయపర్వత గిరులలొ తిరుగు
పద్మశాలవన-మేఘసములగు

అంజనపర్వతమందలి కపులు
మణిశిలగుహలలొ నుండెడి వీరులు
కరిబలసములగు వారందరిని-
మేరుగిరి మరి ధూమ్రగిరులలో

మహారుణగిరి-మనోహరమ్మగు
అడవులయందు వానరనాధుల
మైరేయి గ్రోలెడి వేగవంతులను
మునుల ఆశ్రయములందు వసించెడి.

పుడమిని నిండిన వానరవీరుల
సామదానముల బిలిపించుమయా-
మంత్రీ! ముందే-వెడలిరి కొందరు
మరికొందరిని త్వరగా పంపుము.

కామాసక్తులు, సోమరులందర
రేపు అనుచు-మరి జాప్యము చేసెడి
వారందరినీ వాయునందనా!
రప్పించుమయా నా ఆజ్ఞగను.

పది దినములలో ఆనతి మేరకు
రాని కపులకు కఠిన దండన
తల త్రుంచెదరని తెలియబరచుము
దిక్కు-దిక్కునకు దూతల నంపుము.

కోట్లకొలదిగా దూతల నంపుము
మేఘము-పర్వత సములాదూతలు
ఆకసమంతయు కప్పివేయుచు
కపుల లావులలో వెదకి తెత్తురు."

ఆనతి మేరకు ఆంజనేయుడు
వీరులందరికి ఆజ్ఞల నిడగా
మేఘసమానులు-తారాపథమున
వెడలి-వార్తను చెప్పిరి కపులకు.

రామకార్యమును వినినంతటనే
ప్రళయకాలమున మృత్యు సమమగు
సుగ్రీవాజ్ఞను వినినంతటనే
సమరోత్సాహులు విజయము చేసిరి.

కాటుకవంటి నలుపువర్ణముతో
అంజనగిరిగల మూడు కోట్లును
పడమటి కొండల పసిమివన్నెగల
కపివీరులు పది కోట్లు చేరిరి.

హరికేసరపు వన్నెతో వెలుగు
కైలాసగిరి వేయి కోట్లును-
హిమవత్పర్వత ప్రాంతమందలి
లక్ష కోట్ల కపులటకు వచ్చిరి.

వింధ్యపర్వతవాసులు కపులు
నిప్పువంటి ఆకారము గలిగిన
కోటివేలగు కపులు చేరిరి
వినయ-విధేయత నిండివచ్చిరి.

పాలసముద్రము తీరమునుండి-
టెంకాయలను తినెడి కపులును
లెక్కలకందని కపిసేనలట
నేల యీనినటు వచ్చి చేరినవి.

కొండల-కోనల నదీతీరముల
గుహలలో వాసము చేసెడి కపులు
సూర్యమండలము మ్రింగునట్టుగా
రామకార్యమున వచ్చి కలిసిరి.

వీరుల బిలువగ పోయినవారు
హిమవత్పర్వతమందలి తరువు
శంకరుడచ్చట యజ్ఞము చేసిన
వృక్షము గాంచి సంతసపడిరి.

యజ్ఞమునందు-పాలు-నేయి
అన్నమువలన-నానిన నేలలొ
ఉద్భవించిన కందమూలములు
అమృత తుల్యములైన ఫలములు

వాటిని తినినచొ నెలదినములు యిక
ఆకలిమాటను తలచని దినుసులు-
దివ్యసుమములు-కాన్కగ-రాజుకు
తెచ్చిరి-పిలచిరి వానరవీరుల

గడువు మేరలో-కాన్కలుగొని ఆట
వచ్చిచేరిరి రాజును చూచిరి
ప్రీతిగ కాన్కలనందుకు రాజు
గృహముల కేగగ ఆనతినిడెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

38 సుగ్రీవుడు రామసేవాంకితుడగుట

రామకార్యమున కృతార్థుడైనటు
తలచెను అపుడు - కిష్కింధాపతి
లక్ష్మణుడంతట రాముని చూడగ
పోదము రమ్మని ఆదేశించగ

మీ ఆనతి అది శిరోధార్యమని
వనితలకచ్చట శలవును యిచ్చి
వీరులందరిని వడిగా రమ్మని
దివ్యపల్లకీ తెమ్మని చెప్పెను.

లక్ష్మణమూర్తిని కూర్చొనజేసి
వెనుకనె-రాజు-పల్లకి నెక్కెను
వింజామరలు వేయుచుండగా
శ్వేతఛత్రము వెలుగుచుండగా

నగారధ్వనులు-శంఖారవములు-
వీరుల సింహనాదమ్ములతో
వానరరాజ్య విభవమ్ములతో
వానరేశ్వరుడు బయలుదేరెను

రాముని విడిదికి దూరముగానే
పల్లకిదిగెను భక్తిమీరగా
చేతులు రెండును మోడ్చి వినయముగ
నిలచెను-నిలచిరి వీరులందరు.

తామరమొగ్గల శోభిలు జలమన-
తామరకొలనుగ వెలిగెడి సేనను
రాముడు గాంచెను-పదముల వ్రాలిన
అర్కసుతునట కౌగలించుకొని

తీరుగ చెప్పెను : "విను కపిరాజా!
ధర్మము-అర్థము-కామము వీటిని
సమయము మించక ఆచరించగ
కీర్తి కలుగునా ధరణీధవునకు

ధర్మార్థములను రెంటిని వదలి
కామమునందే మునిగినవాడు
చిటారు కొమ్మన నిద్రలొ మునిగి
నేలబడగ-మరి మేల్కొనినట్టగు.

సూర్యతనూజా! కార్యారంభము
చేయు సమయము వచ్చినదయ్యా!
మంత్రులు-వీరులు అందరితోను
యోచన చేతము సభను తీర్చుము."

ఆ పలుకులకు అర్కసుతుడనె
"రామా! ఇది మీ సోదరులిద్దరి
దయాభిక్షయని సతతము నెరుగుదు
తరగని రీతిగ-అమరినవన్నియు

ఇట్టి నీకు మరి ప్రత్యుపకారము
చేయకపోయిన నింద్యుడు అగును
రామచంద్ర! యీ భూమిని నిండిన
కపివీరులును-భల్లూకములు

కామరూపులు-అతి బలవంతులు
అసాధారణులు-అడవుల తిరుగగ
దేవ, గంధర్వుల సుతులగువారు
వందలు-లక్షలు-ఆయతమ్ములు

శంకువు-లర్బుద-ఖర్వ-పద్మములు
అంతమ్ములుగా సాగరమ్ములుగ
పరార్థములుగా వచ్చెడివారు
ఇంద్ర సమానులు-మందరబలులు

దుష్టరావణుని దునిమి-బంధులతో-
సీతను తెచ్చి-నీ కర్పింతురు."
ముకుళిత హస్తములున్న రవిసుతుని
కౌగలించుకొనె రామచంద్రుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

39 వానర సేనల ఆగమనము

రాఘవుడనెను సుగ్రీవునితో
"రవి ఆకసమున చీకటి బాపును
సురపతి వర్షము సుఖముగ నిచ్చును
చంద్రుడు చల్లని వెన్నెల నిడును.

అటులే నీవు సజ్జన పూజ్యా!
సత్పురుషులవలె-ప్రత్యుపకారము
చేయుట ఏమి విచిత్రము రాజా!
సహజగుణమది-వారికి వలెనే.

నీ సాయమున అసురుల జంపెద
నీ అండతో-నే విజయము నందెద
మంచి మనసుగల మిత్రుడవీవు
సాయము చేయుము సూర్యనందనా!

'మనుహ్లాదు'ని-సురపతి జంపి
శచీదేవిని గొనివచ్చినటు
సీతను దెచ్చెద రావణు జంపి
కాల్చెద లంకను-అగ్నిశరముల."

మాటలట్టుల సాగుచుండగా
దిక్కులు ధూళితొ మాసిపోయినవి
అడవులు-నదులతో ధరణి వణకెను
వానర సేనావాహిని నిలచెను.

బాలసూర్యుని ఎఱ్ఱని వన్నెతో-
చంద్రకాంతిలా తెల్లగ మెరయుచు-
పచ్చని వన్నెతొ పదివేల కోట్లగు
వీరులతోనట 'శతవలి' వచ్చెను.

శత్రుభీకరుడు-కోపి-ఆతడు
తారతండ్రి 'సుషేణు' డచటికి
పది వేలైన కోట్ల సేనతో
వచ్చి చేరెను వానరపతిని.

రుమకు తండ్రి యగు 'తారుడు' అచటికి
కోటి సహస్ర కోతుల నడిపెను-
బుద్ధి బలమును వేగము గలిగిన
బాల సూర్యుని బింబము వంటి-

ఆంజనేయుని తండ్రి 'కేసరి'
అనేక వేల సేనతో నిలచెను
కోటి వేలతో వచ్చె 'గవాక్షుడు'
మూడు కోట్లతో 'పనసుడు' నిలచెను.

రెండు కోట్లగు భల్లూకములతో
శత్రుభంజనుడు 'ధూమ్రుడు' వచ్చెను
నల్లని కాయము గలిగిన వీరుడు
'నీలుని' సేన పది కోట్లున్నది.

ఐదు కోట్లతో 'గవయుడు' రాగా
వేయి కోట్లతో 'దరీముఖుండు'ను
వేయి కోట్లతో 'మైంద-ద్వివిదులు'
మూడు కోట్లతో 'గజుడు'ను చేరిరి.

పది కోట్లగు భల్లూకవీరులతో
'జాంబవంతుడు' వచ్చి నిలచెను
'రుమణ్వంతు'డను కపినాయకుడు
నూరు కోట్లు మరి కొలవగ నిలచెను.

నూరు వేల కోట్లున్న సేనతో
'గంధమాదనుడు' వచ్చి చేరెను
తారాకాంతులవెలిగే 'తారుడు'
ఐదు కోట్ల కపిసేనతో చేరెను.

వాలి పరాక్రమ సము'డంగదుడు'
వేయి పద్మములు-నూరు శంకువుల-
'ఇంద్రజానుడు' పదునొక కోట్లతో
రామచంద్రుని సేవలో నిలచిరి.

సింహబలులు విశ్వాసపాత్రులు
నూరు కోట్లతో 'రంభుడు' వచ్చెను
ఉదయ సూర్యుని తేజము గలిగిన
రెండు కోట్లతో వచ్చె 'దుర్ముఖుడు'

వెండికొండవలె ఉన్నతమై మరి
అతిబలవంతులు వేయికోట్లుగా
తన సేవలలో నిలువగ-వీరుడు
నిలచెను సేవకు అట 'హనుమంతుడు'

శతలక్ష కోట్లతో 'నలుడు' నిలచెను
పది కోట్ల సేనతో 'దధిముఖుడు'న్నూ
అతివేగముగల 'వహ్నికుముదులు'
'రంహాడు'-'ఉగ్ర'-'శరభులు' వచ్చిరి.

వచ్చినవీరులు నమస్సులుంచిరి
నడచిరి కొందరు-నిలచిరి కొందరు
దిక్కులవియగా నాదము చేసిరి
దుముకుచు నచట నిలచిరి కొందరు.

వానరసేనావాహిని మధ్య
కరిబలసములగు వీరుల నడుమ
మబ్బుల మధ్యన సూర్యబింబమై
భాసిలెనచట సూర్యకుమారుడు

వినయ విధేయత చూపెడివీరుల
రామచంద్రునికి-ఎరుకపరచెను
తమతమ సేనతొ అడవులయందు
విడిసియుండునని ఆజ్ఞలనిడెను.
॥శ్రీరఘురాముని॥

40 తూర్పుదిశకు సీతాన్వేషణకై వినతుని, వీరులతో పంపుట

వినయముతో సుగ్రీవుడు పలికెను:
"రామా! వీరులు-గజబలసములు
కామరూపులు-అరిభయంకరులు
అతి విశ్వాసము కలిగినవారలు

నీ కింకరులు-సేవకు నిలచిరి
ఆనతినిమ్ము నీ సేనలవి
ఆలోచించి తగు విధముగను
ఆదేశించుము-అంజలి గొనుము"

అనగా రాముడు అర్కసుతునట
కౌగలించుకొని పలికెను తీరుగ:
"జానకి-అసువులు నిలిపియున్నదను
విషయము-ముందుగ తెలియదగినది

ముందుకార్యము జరుప జాలుదువు-
మైత్రిలొ నీవు సోదరసముడవు
మేలుచేయ మనసున్నవాడవు
తగు ఆదేశములిమ్ము వారికి."

రాముని పలుకులు విని సుగ్రీవుడు
మేఘధ్వనిగల 'వినతుని' పిలచి
"వానరేంద్ర! నిను-లక్షల కపులు
సూర్యచంద్ర వంశమ్ముల వీరులు

కొలుచుచుండగా-తూర్పుదిక్కున
రావణుకొరకై-అడవులు-కొండలు
నదీనదములు-సరయూ-గంగను
సింధు-యమునలు-సరస్వతి వెదకుము

కొండలకోనల నిండిన 'మహీనది'
కాలమహియును-బ్రహ్మమాలయు
విదేహమ్మును-మాళవమ్మును
కాశికాపురి-మగధగ్రామములు

కోసలమ్మును వెదకుడు మీరు
సాగరగిరులు-బత్తనమ్ములను
మందరమందలి ముక్కుడులందు
పెదవులంటుకొను చెవులు గలిగిన

లోహముఖులను-ఏకపాదులను
మనుజుల తిను బలవంతుల స్థలముల
వెదకుడు-రాముని ప్రియసతికొరకై
వెదకుడు దశరథు కోడలికొరకై

సంద్రపుదీవుల యందు వెదకుడు
సంద్రమధ్యమున-యవద్వీపము
స్వర్ణరూప్యమను దీపుల వెదకి
శిశిరపర్వతము-అడవుల వెదకుడు

అది దాటగను ఎఱ్ఱని నీటితో
సంద్రము కావలి తీరమునందున
శోణనదమును వెదకుడు శ్రద్ధగ
సాగరమందలి దీర్ఘ కాయులు

ఆకలిగొనిన-వర బలవంతులు
నీడలగని మరి మ్రింగజాలుదురు
రేవు మార్గమున సాగుడుమీరు
దూరము అనుచు తలంచవలదు

ఎఱ్ఱనీళ్లగల సంద్రముగాంచి
కొండబూరుగు తరులతో నిండి
బంగరు, మణులతో-విశ్వకర్మ-తను
గరుత్మంతుని సౌధము తీర్చెను

దానిని గాంచి-సాగిన-మీరు
కాంతురు అచట-'మందేహులని'
సూర్యుని పట్టగ వచ్చెడి అసురుల-
వేదవిదులు మరి విడుచు నర్ఘ్యముల

మంత్ర ప్రభావము అంతము చేయగ
గిట్టుచు-తిరిగి పుట్టుచుందురు-
అచ్చట తెల్లని పాలసముద్రము
అసాధ్యమయినది అందు వెదకుడు

క్షీరపయోనిధి నడుమ-ప్రసిద్ధము
ఋషభ పర్వతము తెల్లగ వెలుగును
దాటగ బంగరు వన్నెల తరువుల
బడలిక తీర్చగ చాలిన కొలను.

'సుదర్శ' మను నొక సరస్సు గలదు
తెల్లని కమలమ్ములతో నిండగ
జలకేళికి అట వత్తురచ్చరలు
కిన్నర-చారణ-సురలు వత్తురు.

దాటగ-శుద్ధజలముల కడలిలో
'ఔర్వ మహఋషి'-క్రోధము వలన
పుట్టిన అగ్ని-బడబాగ్ని అది
ప్రళయ కాలమున కాల్చు లోకముల.

ఎంతటిబలము కలిగి యున్నను
బడబాగ్నిని గని అరచు జంతువులు
అరపులు వినబడు వానరులారా!
అశ్వ ముఖముతో నుండును అగ్ని.

సంద్రముదాటి ఆవలబోగా
పదమూడైన యోజన విస్తృతి.
బంగరు రాయి గిరిగలదయ్యా
చంద్రకాంతిలా చల్లగ నుండి

భూమిని మోయుచునున్న అనంతుడు
పద్మ నేత్రుడు-నీలి వర్ణమగు
వస్త్రము దాల్చి కనబడునయ్యా
అతని ధ్వజమది తాల వృక్షము.

మూడు తలలుగల బంగరు తాడి
ఆట శిఖరమున నుండును గనుడు-
దానిని-తూర్పుకు సరిహద్దుగను
నిలపిరి సురలు-తెలిసెన తీరుగ?

ఆవల-బంగరు తూర్పుకొండల
బంగరుమయమై-నూరామడల
విస్తీర్ణమగు వేదిక కలదు
అచ్చట గలదు- 'సౌమనసమ్ము'.

సౌమనసమ్మను గిరి శిఖరమది-
వామనుడచట ఒక పాదమును
రెండవ పాదము మేరుకూటమున
నిలపెను అని-నే తెలిసితినయ్యా!

సూర్యకాంతిగల వాలఖిల్యులు
వైఖానసులు గలరు అచ్చట
తూర్పుకొండల అడవుల యందు
ధరణిజకొరకై వెదకుడు మీరు.

విరించి-దానిని భూలోకమునకు-
మిగిలిన లోకములన్నిటికీను
ద్వారముగా మరి చేసెను-వినుడు
సూర్యుని పయనము మొదలగు నచట.

దానిని అందురు పూర్వదిశ యని
అందలి అడవుల-గుహలలో-ఏరుల
వెదకుడు మీరు భూసుతకొరకై
ఆ గిరి దాటిన దేవతలుందురు.

తూరుపుకొండల కద్దరి నింక
కాంతులులేని చీకటి కనుక
సాగ నశక్యము-కావున మీరు
అచ్చట మిగిలిన తావుల వెదకుడు.

ప్రతి స్థలమున మీరందరు వెదకుడు
నెలలోపల మరి తిరిగిరావలె
అటురాకున్న మరణదండనే
కార్యసిద్ధిగొని-సుఖముల నందుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

41 హనుమంతుని, అంగదాదులను దక్షిణ దిశకు పంపుట

దక్షిణదిశలో వెదకుటకొరకై
అగ్నికుమారుడు-నీలుని మరియు
వాయుపుత్రుని-జాంబవంతుని
గజుని-సుహోత్రుని-గవయు-శరారిని

శరగుల్మని మరి సుషేణువీరుని
ఋషభు-గవాక్షుని-మైంద-ద్వివిదుల
గంధమాదనుని-విజయుని మరియు
ఉల్కాముఖుని-అంగదు నెంచెను.

వారికి చెప్పెను వానరరాజు
దక్షిణదిశలో వివరములివి యని
వింధ్యపర్వతము-వేయిశిఖరములు
పెనుబాములుగల నర్మదయున్నది.

విశాలగౌతమి తీరమందున
కృష్ణ-మహానది-వరద-మేఖల
ఉత్కల దశార్ణ-అశ్వవంతులలో
అవంతి-విదర్భ-మహిష-ఋషికముల..

వంగ-కళింగలు-కాశీ రాజ్యము
అంగదేశముల-కొండలు-గుహలలొ
దండకవనిలో గోదావరి తటి
సుంతయు విడువక సీతను వెదకుడు

ఆంధ్రదేశము-చోళ-పాండ్యముల
పుండ్ర-కేరళ-ప్రదేశములలో
పూసినచందన తరువులు చూడుడు
లోహగనులుగల సహ్యగిరినిగని-

పుణ్యతీర్థమది కావేరీనది
సాగరమ్మునకు పట్టపురాణి
సురస్త్రీలందరు పూజలు చేతురు
జలము కూర్చును-విశేష సుఖము

మలయపర్వతమునందు విశేషము-
మహాతపస్వియు, దివ్యఋషియగు
అగస్త్యుడుండును-వందనమిడినచొ
కోరికతీరును-దీవనలంది

ముందుకు నడచి-తామ్రపర్ణినది
తాబేళ్ళు-మొసళ్ళు-ఎండ్రకాయలతొ-
చందనవనముల నిండినట్టిది
వివిధ ద్వీపములు కలిగియుండగా

లేతప్రాయమున భర్తనుకలియగ
చేరుచున్నటు తామ్రపర్ణినది
కడలినిచేరును-దానిని గనుడు
వెదకుడు సర్వము భూమిజకొరకై

ఆవల-దివ్యము-కొత్తముత్యముల
బంగరురేకుతొ శోభిలునట్టి
పాండ్యనగరి తలవాకిలి చూడుడు
సంద్రముదాటెడి యోచన చేయుడు.

సంద్రమునందు అగస్త్యమహాఋషి
మహేంద్రగిరిని నిలువబెట్టెను
నీటిలొ మునిగీ మునగనట్టుగ
కనవచ్చును అది బంగరుమయము.

వివిధలతలతో విలసిల్లునది
దేవఋషులు సేవింతురు దానిని
యక్షులు-సిద్ధులు-సురస్త్రీలుందురు
పర్వస్నానమట సురపతి చేయును.

కడలి మధ్యలో మనుజులకందని
నూరామడలు విస్తరించిన
ద్వీపముగలదు దానినిజేరి
సీతాదేవిని వెదకుడు శ్రద్ధగ.

ఆ ద్వీపమున వధ్యుండైన
దురాత్ముడైన రాక్షసరాజు
సురపతి తేజముతో విలసిల్లుచు
సీతను చెరలో వుంచెను దుష్టుడు.

రావణు పట్టణ మచ్చటగలదు
వానరులారా జాగరూకులై
కొంచెమైనను వదలక మీరు
వెదకుడు రాముని ప్రియసతి కొరకై.

దక్షిణజలధిని అంగారకయను-
రక్కసికలదు-ఆకసమందున
ఎగిరెడివారి-నీడను బట్టును-
భక్షించును అది-శ్రద్ధగ వినుడు

ఆ ద్వీపములో అతి మెలకువతో
అవనిజ కొరకై వెదకుడు మీరు
నిశ్చయమ్ముగా లేదని తెలిసిన-
నూరామడల దూరము పోయిన

సిద్ధ-చారణులు వసించునట్టి
రవి చంద్రుల కిరణమ్ముల బోలు
అందమైన గిరి "పుష్పిత" మున్నది
దాని-బంగరు రజత శిఖరముల-

స్వర్ణ శిఖరమును భానుడు కొలుచును
రజత శిఖరమును చంద్రుడు కొలుచును
పరులమేలు మరి మరచిన వారికి
నాస్తికులకును-వంచకులకును-

దివ్య శిఖరమది కనబడదయ్యా!
మీరందరు ఆ శిఖరమ్మునకు
భక్తితొ మ్రొక్కి- ముందుకుసాగి
పదునాల్గామడలున్నవి దాటగ

వైద్యుతమైన సూర్యవంతమను
గిరి కలదచట-సుఖముగ విడిసి
ఫలములు-తేనెలు-చల్లగ త్రావి
ఆవల కుంజర పర్వతమును గని

ఆ పర్వతమున విశ్వకర్మ-తను
దివ్యరత్నముల శోభిలునట్టి
శ్రేష్ఠమైన సదనమ్మును కట్టి
అగస్త్యమునికి అందజేసెను

గృహమునుగాంచి-గిరియందుననే
గొప్పదియైన సర్పరక్షణలొ
శోభిలు నగరము-భోగవతి-యది
సర్పరాజగు వాసుకి నిలయము.

పాములనెలవు-పావనికొరకై
పరీక్షగానట రహస్య స్థలముల
పరిశీలించి-వృషభాకృతిగల
మణికాంతులతో వెలిగెడి గిరిని

'ఋషభ' మనెడి ఆ గిరిని గాంచుడు
సురసంబంధవు అగ్నికాంతితో
గోరోచనపు దీప్తి కలిగినది
పద్మశ్యామలవర్ణ చందనము-

దొరకును గిరిపై దివ్యచందనము
తాకగవద్దు ఆ తరువులను
క్రూరులైన గంధర్వులు-మరియు
రోహితులున్ను రక్షణ చేతురు

ప్రభు-శైలూషులు-శుక్ర-శిగ్రులు
గ్రామణి అను గంధర్వులైదుగురు
రవి చంద్రాగ్ని సమానశరీరులు
పుణ్యమూర్తులు వసించియుందురు.

భూమికి అది పొలిమేర అగునయా!
అందు వసింతురు పాపరహితులు
దానిని దాటిన భయంకరమ్మగు
కాలుని లోకము-కనబడుచుండును.

యమపురికేగ నసాధ్యము-వినుడు!
భయంకరమ్మగు చీకటి నిండెను
వానరులారా! అంతవరకును
పోవచ్చును-ఇక పోవీలుండదు

నే చెప్పిన ఆ నెలవులందున
అట కనవచ్చిన స్థలములందున
ఏమరుపాటును వదలి-వెదకుడు
హెచ్చరికతొ మరి వెదకుడు సీతను

నెల దినములలో-సీతను గాంచితి
అనుచు చెప్పిన అతి ప్రియతముడు-
నాతో సమమగు కీర్తితొ వెలుగును
దోషములున్నను-బంధువు అగును.

వానరులారా! అతి బలవంతులు
సద్వంశమున పుట్టినవీరులు
మంచి గుణములతొ శోభిలువారు
ఘనప్రయత్నమున వెదకుడు సీతను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

42 పశ్చిమదిశకు సుషేణుని వీరులతో పంపుట

హనుమదాదులను దక్షిణదిశకు
నిర్ణయించి మరి పశ్చిమదిశకై
తార తండ్రియు-తనకు మామ యగు
సుషేణు గాంచి మ్రొక్కి పలికెను.

అతి పరాక్రముడు-ఇంద్రతేజుడు
పర్వతకాయుడు శౌర్యధనుడగు
మరీచి మహఋషి కుమారుడైన
మారీచుని-మరి మిగిలిన వీరుల

పిలచి-పలికెను సూర్యతనూజుడు
వానరులారా! సీతను వెదకగ
వేగమె పోవలె-వెంట సహాయము
రెండు లక్షల కపులను గొనుడు.

పశ్చిమదిశలో సురాష్ట్రమ్మును
బాహ్లీకమ్ము-శూరము-భీమము
గ్రామములున్న పల్లెలు వెదకుడు
పున్నాగమను అడవిని వెదకుడు.

పొగడవనములు మొగిలి అడవులు
పడమరగా ప్రవహించు నదులును
మునులు వసించెడి అడవులు వెదకి
పశ్చిమసాగరతీరము చేరుడు.

కడలి లోతయి-మకరులు నిండెను
తీరమందుగల మొగిలి వనముల
గానుగతోపుల కొబ్బరితోటల
సంతోషముగా సంచరించుడు.

తీరమునందు శోధించి-మరి-
దానిని దాటి 'మురభి' పట్టణము
'జటీ' పురమును-'అవంతి' నగరము
'అంగలోపను' చూడుడు శ్రద్ధగ.

తీరుగ వెదకి-'సింధునది' అట
సంద్రముచేరెడి స్థలమును గాంచుడు-
పెనుమ్రాకులతో-పలుశిఖరమ్ముల
హేమగిరిని-మీరందరు గనుడు

ఆ గిరియందు-ఎగురు సింహములు
ఏనుగులను మరి ఎత్తుకుపోయి
భక్షించును-అట గూండ్లలో నుంచుకు-
అచట మదించిన గజములు కలవు-

పాపరహితులగు వానరులారా!
నూరామడలు ముందుకుసాగిన
చూడ నసాధ్యము అగు శిఖరమ్మను
పారియాత్రగిరి నచ్చట గనుడు.

ఆ గిరియందు అతి బలవంతులు
కామరూపులు అనల సన్నిభులు
ఇరువదినాలుగు కోట్ల సంఖ్యలో
సింహబలులు-గంధర్వులు గలరు

ఆ గంధర్వులు గర్వాంధులయి
అచట ఫలములను రక్షణ చేతురు
వారి సమీపము పోవలదుసుమా!
శోధించుడు అట అవనిజ కొరకై

పోవలదంటిని వెదుకమంటినని-
ఆలోచించగ పనియేలేదు
కోతులు మీరు వనచరులై తిరి
కావున మిమ్ముల బాధించరయా!

దాటగ నచట 'వజ్రధర'మను
వజ్రమ్ములతో కూడినట్టిదగు
వైడూర్యముల కాంతితో వెలుగు
లతలతొ శోభిలు గిరి కలదయ్యా!

అందు-చిత్రమగు నూరామడల
విశాలమైన చదరపు నేల-
దానికావల-గుహలు వెదకుచు
కడలికి-నాల్గవ భాగమునందు

చక్రవంతమను గిరికలదయ్యా!
విశ్వకర్మచే నిర్మితమైన
'సహస్రార'మను చక్రము గలదు
దానిని రక్షణ చేయుచుండెడి

హయగ్రీవుని-పంచజనులను
శ్రీహరి చంపి-హయగ్రీవుని
చక్రముగొని-ఆ పంచజన్యుని
శంఖమువంటి-వెన్నెముకనుగొనె

గిరుల-చరులలో గుహల యందున
సీతాన్వేషణ చేయుడు శ్రద్ధగ
అవల-అరువది యోజనంబులలొ
కడలిలొ వరాహ పర్వతమున్నది

ఆ గిరి శిఖరము రజతమైనది-
విశాలమైన ఆ గిరియందున
'ప్రాగ్జ్యోతిష'మను పట్టణమందు
నరకుడనియెడి రక్కసుడుండెను.

అందలి గుహలలో బంగరుమయమగు
'సర్వసౌవర్ణ' గిరి కలదయ్యా!
అట సెలయేరుల పడెడి నీళ్ళతో
గజ-కేసరి-శార్దూల-సూకర-

అరపుల ప్రతిధ్వని నీటిలో వినబడు
సురలందరును ఇంద్రుని-ఎచట
అభిషేకించిరొ ఆ పర్వతమది
'మేఘవంతమ'ని పేరున బరగెను.

దానిని దాటిన-అరువదివేల
కొండలు గలవు-అందు-రమ్యమై
రవికిరణముల కాంతులు గలిగిన
బంగరుమయమగు తరువులు పూయును.

'సావర్ణి మేరువు' గిరి కలదచట
గిరిని గాంచిన భాస్కరదేవుడు
వరము నొసగె-ఆ గిరిని కొలిచిన
పసిమివన్నెగల దేహము కలుగగ.

గిరిని వసించు దేవసమూహము
గంధర్వులును- మనోహరమ్మగు
మేని కాంతితొ నుందురువారు
సూర్యదేవుని కొలుచుచుందురు.

విశ్వావసువులు-ఆదిత్యులును
మరుత్తులనబడు సురసమూహములు
సూర్యుని కొలవగ వత్తురు-కొండకు
అస్తగిరికి నట సూర్యుడు వచ్చును.

అస్తగిరికి అట భానుడు చేరగ
లోకము చీకటిమయమై పోవును
ఒక్క ఘడియలో పదివేల ఆమడలు
సాగును భానుడు-ఆ గిరి చేరును.

గిరిశిఖరమున సూర్యకాంతితో
విశ్వకర్మచే నిర్మితమైన
దివ్యసౌధము-వరుణుని గృహము
వెలుగుచుండునట కన్నుల విందుగ.

అస్తగిరికిని-మేరువు గిరికిని
మధ్యన బంగరు వేదిక గలదు
పది తలలతొ నొక తాలవృక్షమట
కనబడు-కన్నుల పండువుగాను

తీవ్రతపస్సును చేయు మునీంద్రుడు
బ్రహ్మసమానుడు 'మేరుసావర్ణి'
అందు గలడు-మీరందరు మ్రొక్కి
వినయముగా మీ కార్యము తెలుపుడు

ఆవలనున్నది తెలియదు మనకు
సూర్యరశ్మి అట కనుపించదయా-
కావున మీరు-అంతవరకును
శ్రద్ధగ వెదకుడు రామపత్నికై.

నెలలోపల మీరందరు రావలె
ఆవల వచ్చిన-అసువులుండవు
మామ 'సుషేణుని' ఆజ్ఞమీరక
మహాబలులు మీరందరు వెదకుడు

మామను పెద్దగ ఎంచుకు-మీరు
విజయవంతులై తిరిగివచ్చిన
రామకార్యము నిర్వహించిన
కీర్తి కలుగును మనకందరకు."
॥శ్రీరఘురాముని॥

43 ఉత్తరదిశకు శతవలిని వీరులతో పంపుట

ఉత్తరదిక్కుకు 'శతవలి' నంపెను
తీరుగ వివరములిటు చెప్పుచును-
"యమతనూజులగు వానరవీరుల
వందవేలను సాయము గొనుము

టంకణ-ఉత్తర కురుభూములును
ఋషికము-చీనయు-పరమచీనము
విహార-దరద ప్రదేశమ్ముల
హిమవత్పర్వత ప్రాంతమునందలి

ఉత్తరదిక్కున హిమగిరి గలదు
సీతను వెదకిన కీర్తి కలుగును
ప్రత్యుపకారము చేసినట్టగు
జన్మనెత్తిన ఫలము దక్కును.

దేవదారులు-రొద్దుగ వనముల
పద్మకాష్ఠవన ప్రదేశములలో
దుష్టుడు-రావణు నెలవును గాంచుడు
సీతాన్వేషణ చేయుడు శ్రద్ధగ.

నిర్మలహృదయులు-నాకు హితులయా!
నేర్పుగ మీరు రామకార్యమును
తీర్చుట ధర్మము-రామచంద్రుడు
జగతికంతయు పూజనీయుడు.

సోమాశ్రమము-కాళపర్వతము
దాటుచు-యేటి తటముల వెదకుడు
ఆవలగిరి యగు 'సుదర్శన'మ్మును
దాటిన-కననగు 'దేవసఖాద్రి'

పుణ్యపురుషుడు-పురాణమూర్తి
రిపులపాలిటి రుద్రుడె రాముడు
మిత్రులయందు దయగలవాడు -
మాతను వెదకుడు శక్తియుక్తుల

దానిని దాటిన-నూరామడలు
ప్రాణులుండని ప్రదేశమున్నది
దానిని త్వరగా దాటిన వెనుక
కనబడు మీకు కైలాసగిరి-

మ్లేచ్ఛదేశము-శూరసేనము
పుళింద-ప్రస్థల-మద్రక-భరత
కాంభోజ-యవన-శకదేశంబుల
'ఆరట్టక'యు-బాహ్లిక-పౌరవ

గిరిని గాంచిన బడలిక తీరును
అందుగలదు బంగారు సౌధమది
కుబేరుడుండెడి దివ్యసౌధమును
విశ్వకర్మ నిర్మించి యిచ్చెను.

కల్హారములు-నల్లకలువలు
తెల్లకలువలు-కమలమ్ములతో
హంసలు నిండి-సురస్త్రీలందరు
ప్రియముగ నెంచే-కొలను గలదట.

'వస్వౌకసారము' అనెడి కొలనులో
ధనపతి ముదముగ స్నానమాడును
ఆ ప్రదేశముల-మీరందరును
సీతాన్వేషణ జరుపుడు శ్రద్ధగ

ఆవల-క్రౌంచ పర్వతమున్నది
అందు-కుమారస్వామి మున్ను-తను
శక్తి ప్రయోగము చేయగ-వెలసిన
బిలము కలదట-ఆ మార్గమున

హంసలు-మానస సరస్సు చేరును-
సులభముకాదు బిలమున సాగగ
మెలకువగా నట సాగుడు మీరు
దేవఋషులు-మహాఋషులు గలరట

కొండలు-గుహలు-తీరుగ వెదకుడు
'అవృక్షము'-మరి 'కామశైలము'
'మానస'-మనియెడి గిరులు కలవట
అందు మానసము అను గిరిలోనికి

దేవ-దానవులు చొరనసాధ్యము
కావున దాని ప్రక్కల వెదకుడు
క్రౌంచపర్వతము దాటిన వెనుక
మైనాకమను గిరి కలదయ్యా!

దానవ శ్రేష్ఠుడు-మయుడు స్వయముగా
తన నెలవుగను తీర్చిదిద్దిన
దివ్యసౌధము కలదాగిరిలో
అందలి నెలవులు వెదకుడు మీరు.

అశ్వముఖులను జాతివారివగు
స్త్రీల గృహములు గలవు-వాటిని
వడిగా దాటిన-వాలఖిల్యులు
సిద్ధులు తపస్సు చేయుచుందురు

పుణ్యావర్తనులు-పాపరహితులు
వారలగాంచి వందనమిడుడు
సీతాదేవి వివరము-వారిని
వినయముగా మరి అడుగుడు మీరు

సిద్ధులుండు ఆ ప్రదేశమ్మున
బంగరు కమలమ్ములతో నిండిన
'వైఖానస'మను సరస్సు గలదు
బాలసూర్యుని తేజము గలిగిన

హంసలు-అచ్చటి జలముల గలవు
ఆ కొలనుకు మరి 'సార్వభౌమ'మను
ఏనుగు-ధనపతి ప్రియవాహనము
ఆడుదంతులతొ వచ్చుచుండును

సరస్సుకావల సూర్యచంద్రుల-
తారాకాంతులు కనబడవయ్యా!
నింగి శబ్దము లేకయుండును
అచటి మునులు మరి సూర్యతేజులు

ఆ ప్రదేశము దాటిన వెనుక
శైలోదమను-శిలాసరస్సు-
అందడుగిడిన శిలలై పోదురు
తెలివిగ దానిని దాటగవలెను.

వెదురుపొదలట వెలసియున్నవి
వాటిసాయమున దాటగవలెను
సిద్ధులకే మరి సాధ్యమయినది-
అవల ఉత్తరకురుభూములవి.

ఆ ప్రదేశములు-పుణ్యపురుషులకు
సుఖములనెలవుగ నిలిచియున్నవి
అందు అనేక నదులు ఉన్నవి
దివ్యకమలములు గలవు అచ్చట.

అచటి సరస్సులు అతిరమ్యములు-
అచటి కలువలు బంగరుశోభలు-
అణిముత్యములు-రతనమ్ములతో
అందమైనవట ఇసుకతిన్నెలు

సర్వకాలముల-ఫలముల, సుమముల
కోర్కెలు తీర్చుచు తరువులుండును
వేలకొలదిగా శుక-సాణాదులు
వెలసియుండును దివ్యతరువుల.

అచటి తరువులు కోరినయట్టి
వస్త్రములిచ్చును-స్త్రీ-పురుషులకు
అన్ని ఋతువులలో సేవింపదగు
యోగ్యములైనవి-ఆ ప్రదేశములు.

కోరిన ఫలముల నొసగుచుండును
రత్నములున్న వెలగల సొమ్ములు
ఇచ్చును-ఉత్తరకురుభూములవి
అచటి గిరులు అతి చిత్రమైనవి

ఆసనమ్ములు-మృదుతల్పములు
భక్ష్య-పానములు-పూలరసములు
ఇచ్చెడి గిరులు, తరువులుగలవు
సుగుణరాసులగు స్త్రీలనొసగును

గంధర్వులు-సిద్ధులు-విద్యాధరులు
కిన్నర-నాగ సమూహమ్ములు
జంటలు-సుఖముల తేలియుందురు
పుణ్యకర్మలను చేయుచుందురు.

చిరునగవులు మరి సంగీతధ్వని
చిత్తశాంతిని కలుగజేయును
ఉత్తరకురుభూములు-అచ్చటను
మచ్చుకైనను దుఃఖములేదు

విశ్వస్వరూపుడగు విష్ణుదేవుడు
మదనాంతకుడా మహాదేవుడు
జగతి సృజించిన బ్రహ్మదేవుడు
కాపురముండెడి దివ్యప్రదేశము

ఆ కురుభూముల కుత్తర దిక్కుగ
పోవలదయ్యా! - 'సోమపర్వతము'
దూరమునుంచే-దానిని చూచి
మరలిరావలె మతిమంతులయి

ఆవలిదేశపు కట్టుబాటులు
తెలియనివయ్యా! - సూర్యునికాంతి-
కనబడదచట-అచ్చటినుండి
మరలి రండు-ఇక ముందుకు పోక

నే చెప్పిన ప్రతి నెలవునందున
అటగాంచిన ప్రతి స్థలమునందున
అనల సన్నిభులు-అతి బలశాలులు
అవనిజకొరకై అన్వేషించుడు.

సీతనుగాంచి పుణ్యమూర్తులై
రామచంద్రునికి-నాకును-మిక్కిలి
ప్రీతిపాత్రులై బంధుల హితులతో
సుఖముల తేలుచు స్వేచ్ఛగ నుండుడు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

44 హనుమంతుని రాజు ప్రశంసించుట-రాముడు మారుతికి అంగుళీయకము నిచ్చుట.

వానరనాథుడు-ఆ విధినుడివి
వాయుపుత్రుని హనుమంతునిగని
కార్యసాధకుడు అని తలపోసి
పలికెను తీరుగ పావనితోను.

నీకు సరిపడు అమోఘబలుడు
భూలోకములో కనబడడయ్యా!
బలమున-బుద్ధిని-పరాక్రమమున
గుణ దోషముల విచారణయందు.

"ఓ హనుమంతా! అతిబలవంతా!
నింగీ-నేలను-నిప్పుల-నీటిలొ
స్వర్గములో నీ గమనము సాధ్యము
నీ కాటంకము ఎందునలేదు

దేశకాలములు తీరుగతెలిసిన
ధీమంతుడవు-ఓ హనుమంతా!
సర్వసుగుణముల-శౌర్యధైర్యముల
నెలవు నీవు-విను వానరపుంగవ!

సురాసురులును గంధర్వులతో
సర్పమ్ములతో మనుజులతోను
గిరులు-తరులతో-సాగరమ్ములతొ
నిండిన నేల నీకు తెలియును.

కావున హనుమా! వినుమా నీవు
రాఘవు రాణిని తేగల మార్గము
వెదకుము నీవు-నిన్ను మించిన
కార్యసాధకులు ఎందునులేరు"

వేగమునందు తేజమునందు
లాఘవమ్ముగా ఎగురుటయందు
బలాతిశయమున-వాయునందనా!
నీ జనకునితో సమమగువాడవు

వానరపతి అటు పలుకుచుండగా
యోచన చేసెను జానకీపతి-
సర్వము తెలిసిన వానరరాజు
వాయుపుత్రుని సామర్థ్యముగని

కార్యభారమిదె-కావున ఇతడు
రాజు నమ్మినబంటు కావలె-
విశ్వాసముగల వీరుడు గావలె-
కావున కార్యము కావలె నితనితొ-

అనుకొని మదిలో సంతోషముతో
బంగరు ఉంగరమంతట తీసి
రామనామముతొ శోభిలు దానిని
వాయునందనుని చేతికి ఇచ్చి

"వానరశ్రేష్ఠా! ఈ యుంగరము
సీతకు జూపిన-నమ్మును నిన్ను
నీతో పలుకును భయమును వీడి
నా దూతవని తెలియును తీరుగ.

కార్యము తీర్చగ చాలినవాడవు
నీవేయని-నా మనసుకు తోచెను
కావున నిచ్చితి అంగుళీయకము
కాగల కార్యము తీర్చుము నీవు

బలవిక్రమ సంపన్నుడవీవు
విస్తరించి-అవి వృద్ధినొందినవి
రాజు-నిన్ను మరి నియోగించెను
అన్నియు చూడగ-తగుదువు నీవే

అతిబలవంతా! అంజని నందన!
అల్పకార్యమని అలుసు చూపక
ఏ ప్రయత్నమున సీతాదేవిని
చూడగలమొ-మరి అటు చేయుమయా!

నీ బలమును నే నాశ్రయించితిని"
అనుచు రాఘవుడు పలుకుచునపుడు
అనుగ్రహించిన ఆ యుంగరమును
పొంగిన భక్తితొ దోసిట గైకొనె

ఆంజనేయుడు-అంగుళీయకము
అతి భక్తిగను శిరమున నుంచుకు
అంజలి నిడుకొని రామచంద్రుని
పాదపద్మముల నమస్సులుంచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

45 వానర వీరుల ఉత్సాహము

వానరనాథుడు-సూర్య తనూజుడు
వానరులందర కావిధముగను
సీతాన్వేషణ జరుపుడు అనగా
వినయము-భక్తి నిండిన వీరులు.

మిడుతలదండు అన్నటు వారు-
భూమిని నిండిన వీరులందరును
రాజు ఆనతిని-అవనిజ సీతను
వెదుకగసాగిరి-వేగము నిండి.

వీరుల నంపిన వానరేంద్రుడు
కార్యారంభ-సంతోషము గొనె
నెల దినములు మరి గడచుట ఎట్లని-
చింతలొ మునిగిరి దాశరథులట.

సీతను తెచ్చెద నేనే అనుచు
రావణు ద్రుంచెద నిపుడే అనుచు
అరపులు, బొబ్బలు, అట్టహాసముల
సాగిరి వీరులు అంబరవీధిని

సింహనాదములు చేయుచుండిరి
శోకతొ నేలను బాదుచుండిరి
పండ్లు పటపట కొరికిరి కొందరు
పరుగులు తీసిరి వానరయోధులు.

కొండలనూచెద-జలధియందలి
నీటిని నేను ఎండగట్టెదను-
భూమిని నేను శోధించెదను
భూమిజ నిచటకు దెత్తును నేను

నేనొక్కడనే చాలుదునసలు
ఆగుడు-అందరు మీరిచ్చటనే
అనుచు పలికె నొక వానరయోధుడు-
తరులగిరుల నే త్రోసెద ననెను.

నూరామడలు నే దాటెదనన-
అదియొక లెక్కా-నన్నడుగుమనె
భూమియందున-పాతాళమున
కొండల-కోనల-సంద్రము నందు

అడ్డములేక-నే వేగముగ
పోగలవాడను-అని మరియొకడనె
ఆ విధముగను అతి బలవంతులు
బలగర్వముతో పలికిరి అచట.

॥శ్రీరఘురాముని॥

46 సుగ్రీవుని భూప్రదక్షిణ వృత్తాంతము

రాముడు అడిగెను ఆశ్చర్యముగ
"వానరాజా! భూచక్రమిటు
సర్వము నీకు తెలిసిన దెట్లు?-
అనగా బదులిడె వానరరాజు:

తూర్పుదిక్కులో తరులు-సరస్సులు
కొండలు-నదులు-తూరుపుకొండలు
పాలసముద్రముజూచి మరలితి
వాలి తరుమగా ప్రాణభయమున

"పురమునుండి నను తరిమెను వాలి
ప్రాణము హరింప చూచుచుండెను
మంత్రులతో-నే-ప్రాణభయమున
పరుగిడుచుండ వెంబడించెను

దక్షిణదిశలో వింధ్యగిరులలో
చందన తరువుల చూచితి రామా!
పశ్చిమదిశలో అస్తగిరిని గని
పరుగులుతీయుచు నుండెడివాడను

కొరవికట్టైను త్రిప్పగనంత
చక్రమువలె అట అగ్నితోచును
అటులే నేను అద్దములోవలె
చూచితి సర్వము-భూమండలమును

ఉత్తరదిశలో హిమాద్రిగాంచి
మేరుగిరియును-సంద్రము జూచితి
అసువులు నిలుపగ తలదాచుకొను
స్థలముగానక-తిరిగితి తిరిగితి.

అంతట హనుమ-సచివోత్తముడు
మతంగ శాపము నాకు తెలుపుచు
ఋష్యమూకము వాలి చేరినచొ
వానితల అద్రివక్కలు అగుననె

అచ్చట చేరి సుఖముగ నుంటిని
వాలి అచ్చట అడుగిడ లేడు
ఆనాడటుల వాలి తరుమగా
భూమంతయును తిరిగితి రామా!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

47 దక్షిణదిశకు పోయిన వీరులు తప్ప మిగిలినవారు మరలివచ్చుట

సుగ్రీవునానతి నందిన కపులు
పగలంతయును దుర్గమమయిన
కొండలు-కోనలు-నదులు-పట్నములు
వెదకి-తిరిగి-మరి రాత్రియందున

పడమటకేగిన సుషేణు డపుడు
వచ్చిచేరెను-తెలిపిరందరు:
"రాజా! మేము నెలదినములవి
పల్లెలు-ఊళ్లూ-కొండలన్నియు

అందరు ఒకచో కలుసుకొనుచును
ఫలములు తినుచు బడలిక తీర్చుకు
తిరిగి ఉదయమే ఉత్సాహముగా
నెల దినములు వారందరు వెదకిరి

వనములు-గుహలు-దుర్గమస్థలముల
వెదకితిమయ్యా! భీకరమృగముల
చంపితి మచట-ఎందు వెదకినా
నిజమిది!-సీత కనరాదనిరి."

భూమిని వెదకి నెలదినములలో
సీతను గానక కొందరు వచ్చిరి
తూరుపుదిశలో వినతుడు వచ్చెను-
ఉత్తరదిశలో శతవలి వచ్చెను.

ధీరుడు-పావని,కులదీపకుడు
అద్రిచరేంద్ర రత్నము మారుతి
దక్షిణ దిశలో రామపత్నికై
వెదుకబోయెను శూరులతోను

రామపత్ని నా పుణ్యశీలుడే
గని వచ్చునను నమ్మకమ్ముతో
ఆశతొ నందరు వేచియుండిరి
ఆంజనేయుని శక్తిని తలచుచు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

48 దక్షిణదిశలో సీతాన్వేషణ

అంగదాదులు-తారునితోను
వీరులందరితొ ఆంజనేయుడు
రాజుచెప్పిన రీతిగ శ్రద్ధగ
వింధ్యగిరులలో వెదుక మొదలిడి

నగాగ్రమ్ములు-కానన సీమల
భూరివృక్షముల-భూమిజకొరకై
ఘోరభయంకర దుర్గదేశములు
ఓర్పుతొ వెదకి సీతను గానక

తిరిగివారు అట ధైర్యము తెచ్చుకు
గుహలునిండిన ప్రదేశములలో
అతికష్టములకు లోనై వెదకుచు
కీకారణ్యము లన్నియు వెదకిరి

భయమునెరుగని ఆ వనచరులు
మోడులైన తరులున్న ప్రదేశము
ప్రాణికోటి అట మసలనినెలవు
నిర్జన వనమును గాంచిరచ్చట.

సత్యసంధుడు తపస్వియైన
'కండు'డనునొక మహాఋషి-తన
పదునారేండ్ల కొమరుడు-అడవిలొ
తప్పిపోవుటచేతను ఆ-ఋషి

శాపము నిడుటచె-కాననమంతయు
మృగములు-పక్షులు-లేకపోయెను
శాపవశమున కాననమంతయు
శోభలుచెరిగి శూన్యమైనది-

పర్వతగుహలలొ-నదులలొ-అడవుల
వానరవీరులు వెదకి-గానక
తిరిగి వెదకుచునుండగ నచట
భయంకరముగ-తీగలు-లతలు

శరీరమంతయు చుట్టుకునున్న
భీతిగొలుపు నొక రాక్షసుడచట
కనబడినంతనె వానరవీరులు
యుద్ధముచేయగ సిద్ధముకాగా

'చచ్చిరిమీరు' అనుచు దానవుడు
పిడికిలిబట్టి పోరగరాగా
వాడే రావణుడనుచు తలచిరి
అంగదుడపుడు-తన అరచేతను

ఒక్కటివేసెను-పర్వతకాయుని
రక్తము గ్రక్కుచు నేలను వ్రాలెను-
అచ్చట సీత ఉండు ననుకొని
వెదకిరి శ్రద్ధగ వానరవీరులు.

వెదకిరి-వెదకిరి-మరియొక అడవిని
తిరిగి వెదకిరి-సీతను గానక
శోకతప్తులై దీనవదనముల
చేరిరి వారొక తరువు క్రిందను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

49 హనుమదాదులు వింధ్యగిరులలో సీతను వెదకుట

బుద్ధిమంతుడు-బడలినవాడు
వాలితనూజుడు అంగదుడపుడు
తనవలె అలసిన వానరవీరుల
శ్రమను తీర్చగ పలికెను తీరుగ:

"దుర్గములందు కొండల గుహలలొ
పొదలు-నదులును-అడవుల వెదకిన
సురస్త్రీ సమమగు సీతనుగానక
దుష్ట రావణుని జాడ తెలియక

సమయము చాలా గడచిపోయెను-
ఆనతిమీరిన బ్రతుకుట జరగదు
ఉత్సాహముతో జాగరూకులై
సోమరితనమును వదలి ఇంకను

తిరిగి వెదకవలె అవనిజకొరకై
విసుగులేక మరి వెదకవలయును
త్రోవ మనకు మరి కనరాకున్నను
మనసుతోనె మరి త్రోవను గనవలె

పరితపించితిమి ఫలితము ఏమి!
కనులు మూసినా కాలము గడచును
తగదిక మనకు జాగుచేయగ
రాజదండన తీక్షణమయినది

రామచంద్రునికి-సుగ్రీవునకు
భయపడవలెను-కోపించినచో
వారిద్దరును దండించెదరు
మీకు హితమును చెప్పితి నేను.

నే నుడివినది సరిగాదన్నచో
వలయు కార్యము తెలుపుడు మీరు"
అనగా దాహము నిండినవాడై
గంధమాదనుడు పలికెను అపుడు:

"అంగదు పలుకులు ఉచితమైనవి
అందుకు తిరిగి వెదకుద"మనగ
అర్కసుతుడు-లా చెప్పిన లావుల
అందరు వెదుకగ తిరిగి లేచిరి.

వెదకుచుపోయి శరత్కాలమున
మేఘములన్నటు ఉన్న గుహలను
శిఖరములున్న తెల్లని గుహలలో
ఏడాకులుగల అరటివనముల

జయాభిలాషులు ఆ కపివీరులు
తిరిగి తిరిగి ఆ గుహలలో వెదకి
అలసి అచ్చటే బడలికతీరగ
తిరిగి వింధ్యలో వెదకసాగిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

50 ఋక్ష బిల సందర్శనము

అంగదాదులు తారుడు రాగా
వెదకబోయిన ఆంజనేయుడు
పులులు-సింహములుగల ప్రదేశములు
ప్రవాహమ్ములు కొండలునిండిన

వింధ్యనగమున నైఋతిదిశలో
కపులతొనుండగ-గడువది ఒక నెల
గడచిపోయినది-కపులందరట
హనుమ చెంతకు అలసి చేరిరి

ఆకలిదప్పుల చిక్కినవారై
అంగద గజ-సుషేణ గవాక్ష
గవయ-శరభులు-గంధమాదన
వీరులందరును వచ్చి చేరిరి

దప్పికనిండి నీటిని వెదుకగ
ఒకప్రదేశమున తీగల నిండిన-
బిలమును గాంచిరి ఆనందించిరి
ఆశలంతట చిగురించినవి.

బిలమునుండి అట తడిసినరెక్కల
తామరపుప్పొడి నిండి-ఎఱ్ఱనగు
వన్నెతొనున్న చక్రవాకములు
వచ్చుట గాంచిరి వానరవీరులు

సుగంధశోభలు విరసియున్నను-
చొరగా శక్యముగాని బిలమది
భయంకరమగు బిలమునుగాంచి
మనఃక్లేశమును బొందిరివారు

ఘనకోవిదుడు పావని పలికెను:
"దక్షిణదేశ వనముల వెదకిన
కనబడలేదు సీతామాత
బడలిక-దప్పిక కలిగిన మనము

జలములకొరకు బిలమున వెదకిన
ఆశలుతీరును-చీకటి నిండిన
బిలమునసాగగ ధైర్యము తెచ్చుకు
నిలవగమీరు ముందుకుపోదము."

బిలము ముందర పులులు-సింహముల
గుంపుల గాంచిరి ఆశ్చర్యముగ
తేజముతగ్గి శౌర్యము చెదరి
కన్నులచూపు కనబడినట్టి

చీకటి మార్గము-బిలమువెంబడి
వాయువేగమది వ్యర్థముకాగా
చేతులుపుచ్చుకు వానరులందరు
సాగిరి అలసి-అంధులమాదిరి

మనసు చెదరినది-బ్రతుకు ఆశ అది
సన్నగిల్లినది-నీటిని వెదకుచు
ఆమడసాగిరి అతికష్టముతో-
అంతట వారికి వెలుతురు నిండిన

కాంతులుగలిగిన ప్రదేశమొకటి
కనవచ్చినది-అగ్నికాంతిగల
బంగరు వర్ణపు కర్ణికారములు
సాల-తాలములు-చంపక తరువులు

నాగ-వంజుళ-కకుభ-పున్నాగ
తరువులు కనబడె సంతసమొదవగ-
రజతకాంతితో పూలగుత్తులు
ఎఱ్ఱచిగుళ్లు-తీగలు-లతలు

బాలసూర్యుని ప్రభతో వెలిగెడు
బంగరు తరువులు-బంగరుపుప్పొడి
వింతగు పక్షులు-బంగరు చేపలు
కూర్మమ్ములతో నిండిన కొలనులు

ముత్యమ్ములతో నందగించిన
స్వర్ణగవాక్షములున్న గృహములు
వెండి-బంగరు-మణిమయాదులచె
వెలుగుచున్నవట విచిత్రమ్ముగ

పగడమువన్నెతొ పూచినచెట్లు
పసిడితుమ్మెదలు-మణులచె నిండి
చిత్రశోభలతొ పానుపులున్న
పల్లకీలు మరి-మేనాలున్నవి

బంగరు-వెండి-కంచుపాత్రలు
అగరు-చందన-సుగంధదినుసులు
భుజింపదగిన ఫలమూలములు
తియ్యని తేనెలు-దివ్యవస్త్రములు

కృష్ణాజినములు-దివ్యకంబళులు
అగ్నిహోత్రపు తేజమునిండిన
కాంచనరాసులు-కాంచిరికపులు
అందువెదకగా ఆశ్చర్యముగా

నారచీరలతో కృష్ణాజినము-
వస్త్రముగా మరి ధరించియుండి
తపసులోనున్న స్త్రీమూర్తినట
గాంచిరివారు-దూరము నిలచిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

51 స్వయంప్రభ కపులను ఆదరించుట

ముదుసలి వనితను గాంచిన మారుతి
ముడిచిన కరముల భక్తినిండగా
అడిగెను: "అమ్మా! ఎవ్వరవీవు?
బంగరుబిలము-మణులునిండిన

సుందరసదనము ఎవ్వరిదమ్మా!
మేమందరము ఆకలి దప్పితొ
అంధకారమున కన్నులుగానని
బిలమునుగాంచి-సాగి-యిచ్చట

ఆశ్చర్యముతో గాంచితి మీస్థలి
మరలిపోవగా దిక్కుతెలియక
వ్యథతోనుంటిమి-దయామూర్తివి
ఎవరి మహిమతో-తపోయశముచే

సమకూరినవీ అసమానమగు
బంగరుతరువులు-భోజనాదులు
విమానమ్ములు-రజతగృహములు
నిర్మలజలములు-పరిమళసుమములు!"

ఆంజనేయుడు అడగగనంత
సర్వప్రాణుల హితమును కోరు
సాధునిష్ఠయగు ఆ స్త్రీమూర్తి
పలికెను వినుమని- "ఈ ప్రదేశము

రాక్షసప్రభువు మయుడను వాడు
అద్భుత శక్తితొ నిర్మించెనయా!
రమ్యమైన ఈ బంగరు గృహమును
దానవశిల్పి విశ్వకర్మ యగు

దనుజశ్రేష్ఠుడు వేయి ఏండ్లుగా
తపసునుచేసి విధాతవరమున
శుక్రుని సొత్తగు-శిల్పవిద్యను
నేర్చి-దీనిని-తీర్చి దిద్దుకొని

సుఖముగ నిందు వసించియుండగ
దేవస్త్రీయగు 'హేమ'తొ-మయుడు
దానవుడుండగ-సురపతి అంతట
కోపమునిండి చంపెను మయుని

అంతట మయుడు హేమకు ఈ వని
ఇచ్చెను-ఇందు సర్వసుఖములు
ఉండును-నేను హేమకు సఖిని
ప్రేమపాత్రమగు స్నేహితురాలిని

హేమనుండి ఈ వనిని వరముగ
పొందితి-దీని రక్షణ చేతును
మేరుసావర్ణి పుత్రిక నేను
'స్వయంప్రభ' యన పేరున బరగెద

వానరులారా! ఎవ్వరు మీరు?
ఎవరి నిమిత్తము తిరుగుచుండిరి?
ఎటుల గాంచిరీవనమును మీరు?
మీరు వచ్చుటకు కారణమేమి?

ఫలమూలములు-పానీయములు
మహిత పదార్థములన్నియు కూడ
తృప్తిగ తిని-మరి శ్రమతీరగను
మీ వివరములు తెలుపుడు తీరుగ."

॥శ్రీరఘురాముని॥

52 మారుతి తమ వృత్తాంతము స్వయంప్రభకు తెలుపుట

తిరిగి పలికెను తపోరాసి అట
ఫలములు తిని-మరి బడలికతీరి
నే-వినదగినచొ మీ వివరమును
తెలియబరచుడు-అనగా మారుతి

ఉన్నది యంతయు పూసగ్రుచ్చినటు
ప్రారంభించెను వినయము నిండి:
"ఇంద్ర-వరుణుల సమానమైన
దశరథరాజు కుమారుడయిన

రామచంద్రుడు-తన తమ్మునితో
ప్రియసతి సీత-జనకనందినితొ
దండకాటవిలొ తిరుగు సమయమున
సీతాపహరణము జరిగినదమ్మా!

రావణు డామెను బలవంతముగా
అపహరించుకొనిపోయెను వినుము
రామచంద్రునికి స్నేహితుడైన
వానరనాథుడు మా సుగ్రీవుడు.

ఆనతినిడగా మాతను వెదకుచు
దక్షిణదిశకు దనుజుని కొరకై
బయలుదేరితిమి-అంతయు వెదకి
ఆకలి-దప్పుల నిండి అలసితిమి.

మేమందరము అలసి సొలసి అట
తరువు ఛాయలో పడిపోయితిమి
మెల్లగ వెదుకగ బిలము గాంచితిమి
హంస-బెగ్గురులు-లకుముకులున్న

బిలము వెలికి మరి వచ్చుట గాంచి
శుభమది అనుచు రమ్మని నుడివితి
అంతట కపులు సరియని పలికి
బిలముజొచ్చి ఆ కారుచీకటిలొ

చేతులు పట్టుకు ప్రాకుచువచ్చి
నీ సమీపమున చేరితిమమ్మా!
ప్రాణములాడెడి సమయములో-నువ్వు
బ్రతికించితివి పుణ్యామూర్తివి.

మేలు మరువము తెలుపుము తల్లీ!
మేము చేయదగు సాయము ఏది?"
అని హనుమంతుడు పలుకగ నపుడు
తిరిగి పలికెను ఆ స్వయంప్రభ:

"మీ పలుకులతో సంతస మొదవెను
ధర్మచరితను-మీవల నాకు
కాగల సాయము ఏదియు లేదు"
అన-హనుమంతుడు తిరిగి పలికెను:
॥శ్రీరఘురాముని॥

53 స్వయంప్రభ హనుమదాదులను సాగరతీరమున చేర్చుట

"వానరరాజు పెట్టిన గడువది
బిలముననుండగ గడచిపోయినది
బిలమునుండి మము భూమిమీదకు
చేర్చుము తల్లీ! కరుణామూర్తివి.

ధర్మచారిణీ! మా కర్తవ్యము
సీతను వెదకుట-జరగకపోయెను
బిలమున చిక్కడిపోయితిమమ్మా
నిజము నుడివితిని నమ్ముము తల్లీ!"

అనగా పలికెను ఆ స్వయంప్రభ:
"బిలమునుండి మరి తనువుతొ మీరు
బయలువెడలగా సాధ్యము కాదు
తపోబలముచే మిము కాపాడెద.

కన్నులు మీరు మూసికొనినచో
బిలముదాటగా చేతును" అనగా
చేతులతో ఆ వానరులందరు
కన్నులు గట్టిగ మూసికొనగను

ఆశ్చర్యముగా బిలము కావల
అలలు పొంగెడి కడలి తీరమున
వారిని నిలిపి-ఆ స్వయంప్రభ
శుభమని పలికి-అదృశ్యమైనది.

భయంకరమగు అలలతొనున్న
వరుణుని స్థావరమగు సంద్రము గని
ఒడ్డుకానని కడలిని గాంచి
భయసంభ్రమముల నిండిరి కపులు.

వింధ్యపర్వత ప్రదేశమందు
పూచిన తరువులు పూలతలన్నియు
గాంచిన కపులు-వసంతమాయెను-
గడువు తీరినది అనుచు వగచిరి.

సింహ-వృషభముల పోలు మూపుతో
బలసిన భుజముల అంగదుడపుడు
వృద్ధుల-మిత్రుల-వానరవీరుల
చేర్చి పలికెను అనునయమ్ముగ:

"గడువు గడచెను బిలములోపలే
రాజశాసనమునంది వెడలితిమి
కాగల కార్యము ఆలోచించుడు
నీతికోవిదులు మీరందరును.

విశ్వాసముగల వీరులు మీరు
కార్యసాధకులు అనుచు పలికిన-
రాజు ఆనతిని తలను ధరించిరి
ముందు నన్ను మరి నిలబెట్టుకొని

బయలుదేరితిరి కార్యముకాదయె
తిరిగివెడలగ-సుగ్రీవుడట
తలల దునుమును-సందియమేల!
నియమితకాలము దాటిపోయినది.

కావున బతికి సుఖపడమింక
ప్రాయోపవేశము చేయుద మనుచు
అర్కసుతుడు అతి కఠినస్వభావుడు
రాజ్యమునేలెడి రాజు ఆతడు.

రాముని భార్య కనబడలేదన
చంపును మనలను-మనమచ్చటకు
పోయిచచ్చుట-అవమానమగు
ఇచ్చట చచ్చుట-మేలగుమనకు

యువరాజైతిని రాముని చలవతో
భానుజు ప్రేమతో కానేకాదు
పాతవైరమున చంపును నన్ను
పుణ్యజలనిధి ఒడ్డున చత్తును."

వానరశ్రేష్ఠులు పలికిరి అపుడు
అంగదు మాటలు ఆమోదించిరి
"రాముని ప్రీతి నందుటకొరకు
చంపుట తథ్యము వానరరాజు.

అపరాధులు మరి రాజదర్శనము
చేయగ తగరు-కావున సీతను
వెదకి గాంచిన-పురము చేరుదము
లేదా మరి యమపురిని చేరుదము"

వానరులచట భయముతొపలుకగ
తారుడుపలికెను వారితొనపుడు
"తిరిగి బిలమున సుఖముగనుందము
భయమనుమాట వినబడదచట

సుగ్రీవుడును సురనాయకుడు
అతనికి సమమగు రామచంద్రుడు
మనలనుచేరగ చాలరుకనుక
బిలమునచేరి సుఖముగ నుందము."

అంతట కపులు-అంగదుమాటలు-
తారుని మాటలు-వినినవారయి
కీడు కలుగని వీలగుమార్గము
ఆలోచించుడు చేయుదమనిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

54 హనుమంతుడు అంగదుని ఇంగితము తెలిసి కర్తవ్యము బోధించుట

తారానందను పలుకులకున్ను
తారుని పలుకులకచ్చటి కపులు
సరియనుమాట-విని-హనుమంతుడు
తలచెను మదిలో-అంగదుడిపుడు

వానరరాజ్యము నందగతగిన
పదునాల్గు గుణములు-ఎనిమిదంగములు
నాల్గు విధములు-బలము కలిగిన
వీరుడు అగునని-మదితలపోసి

శుక్లపక్షపు చంద్రునివోలె
వృద్ధిపొందెడి తేజమనుకొని
తండ్రికి తగిన బలవంతుడని
బుద్ధికాతడు బృహస్పతియని

శుక్రనీతివిను-వాసవురీతిగ
'తారుని' మాటలు విన మనసున్న
సకలశాస్త్రముల నెరిగినవానిని
స్వామికార్యమున శ్రమపడినట్టి-

అంగదు విషయము తెలిసినవాడై
ఆంజనేయుడు పలికెను అచట-
భేదోపాయము కలిగించి అట
వారిలొ వారికి వాదముగొలిపెను.

అవునని-కాదని-పలుకుచుండగా
కోపము తెచ్చుకు నిలిచినవాడై
పలికెను మారుతి-బుద్ధిమంతుడు
అంగదుగాంచి-అనెను తీవ్రముగ

"యుద్ధమునందు తండ్రికి తగుదువు
కపిరాజ్యము-నువు ఏలగ తగుదువు
అయినను వినుము-కపులగు వీరు
చపలచిత్తులు-తెలియుము తీరుగ

భార్యల-బంధుల వదలి-వీరిట
కలకాలము నిన్నేల కొలుతురు?
చెప్పెదవినుము స్పష్టముగాను
సుహోత్రుడు మరి జాంబవంతుడు

నేనును-నీలుడు-సూర్యపుత్రుని
వదలము మేము-నీవెటులయిన
సామ-దానము-భేద-దండముల
మమ్ముల-నీతో కలపనసాధ్యము.

బలహీనుడు-తను బలవంతులతో
విరోధించి మరి బ్రదుకశక్యమా?
బిలములొ క్షేమము అనగా వింటిని
లక్ష్మణు శరముల కదియొకలెక్కా?

సురనాయకుడు-వజ్రాయుధమున
కూల్చెను అసురుని-అనగా వింటిమి
లక్ష్మణు శరములు చుట్టినబిలమున
బ్రతుక శక్యమా ఎవరికైనను?

సుమిత్ర తనయుని శరములు-వినుము
వజ్రాయుధమును-పిడుగుల బోలి
కులపర్వతముల చీల్చగ చాలును-
నిన్నీకపులు వీడుట తథ్యము.

బిలమున దాగిన వారందరును
వెడలిన-ఒంటరివాడవగుదువు
భార్యాబిడ్డల వదలి-ఇచ్చట
ఇడుములబడెడి వారెవరయ్యా?

వీరులు వీడగ-ఒంటరివైనువు
తృణహీనముగా బ్రతుకుచుందువా?
బ్రతుకుట యెట్లు? లక్ష్మణుశరములు
బలిగొనవా నిను? తెలియద నీకు?

ఓ యువరాజా! - కిష్కింధాపతి
నీ యెడ - మిక్కిలి ప్రియతముడయ్యా!
నీపై పగ-ఆ రాజుకు లేదు
నాతో రమ్మ కిష్కింధాపురి.

అంతియెగాక నీ తల్లి యెడ
అతి అనురాగము కలిగియుండెను
ఆమెకొరకు-తను సర్వమునిడును
నీవు తప్ప మరి సంతతి యెవరు?"
॥శ్రీరఘురాముని॥

55 అంగదుని ప్రాయోపవేశ నిర్ణయము

ఆంజనేయుడు అణకువతోను
రాజగౌరవము-ధర్మమునిండి
అర్కసుతునట ప్రశంసించగా
అంగదుడనెను రాజుగురించి:

సీతను వెదుకగ వీరులనంపుట
సుమిత్రతనయుని భయమువల్లనే
ధర్మభయమున-ఆ కపిరాజు
వెదుకనంపగ లేదని తెలియుము.

"స్థైర్యము-ధైర్యము-దయ-దాక్షిణ్యము
ఋజుత్వమున్ను-ఆత్మవికాసము
లేకపోవుటది-వింతకాదయా
అర్కసుతుడన-నీకు తెలియదా?

చపలచిత్తుడు-స్మృతిహీనుడును
కలుషాత్ముడు మరి కృతఘ్నుడతడు
అట్టివానిని కలలోనైనా
నమ్మడు-సత్కుల వంశజుడెవడును.

మాతృతుల్యయగు అగ్రజుభార్యను
అన్నయుండగా-ఆలిగగొనెను
అంతటివాడు ఎంతటినీచుడో
ఆలోచించుము అంజనినందన.

గుణవంతుడును-గుణరహితుడును
తనపుత్రునకే ధర నీయునుకద
వైరిపుత్రుడను-నన్నారాజు
బ్రతుకనిచ్చునా ప్రాణమ్ములతో?

వెలుపలినుండి కావలికాయుము
అనిపలికి-తను-పోరుకుపోగా
బిలద్వారమును మూసినతమ్ముడు
ధర్మమార్గము తెలిసినవాడా?

మదిలోనున్నది తెలియబరచితి
నేనపరాధము చేసినట్లగు
దీనుడనేను అసహాయుడను
పురమునందు నే బ్రతుకుట ఎట్లు?

చేయి కలిపెను చేసె ప్రమాణము
తనపని తీరిన తదుపరి అతడు
రామచంద్రునే మరచిపోయెను
కృతఘ్నతకిది నిదర్శనమ్ము.

క్రూరుడాతడు వంచకుడతడు
దయాదూరుడు ఆ సుగ్రీవుడు
రాజ్యకాంక్షతో బ్రతుకనీయడు
చెరలోనుంచుటో? చంపుటొతథ్యము

బంధింపబడి మడయుటకంటె
ప్రాయోపవేశము చేయుటమేలు
వానరులారా! ఆనతినిడితిని
మీరికపొండు కిష్కింధాపురి

నేనికరాను వానరపురికి
దాశరథులకిదె నా వందనము
వానరరాజుకు అంజలినిడినటు
వారలకుశలము అడిగితిననుడు

జనని-రుమాంబా దేవిని మీరు
సేమమాయని-ప్రశ్నించుడయా!
తల్లితారను-అనునయమ్ముగ
ఊరడించుడు-దుఃఖముతీర్చుడు.

నన్నుగన్న నాతల్లి-తార-అట
పతివియోగమున కృంగిపోయెను-
ఆపై నేను మడయుట వినినచొ
మాత్రబతుకుటది అసాధ్యమైనది."

పెద్దలందరకు అటుల చెప్పుచు
దర్భలపరచుకు-దుఃఖతప్తుడై
నేలబరుండెను తారాసుతుడు
వానరులందరు చింతలొ మునిగిరి.

వానరులందరు ఆచమించిరి
జలధికి ఉత్తరదిశలోవారు
దక్షిణదిశలో కొసలుండునటు
దర్భల పరచుకు మరణోన్ముఖులై

రామచంద్రుని వనవాసమ్ము-
దశరథరాజు మరణించుటయు
జనస్థానమున ఖరాది అసురుల
రామచంద్రుడు అంతముచేయుట

సీతాపహరణము-జటాయు మరణము
వాలి మడయుట-రాముని కోపము
వానరులందరు వ్యాకులమందుట
తలచి తలచి-అట ఏడ్చిరి కపులు.

పెద్దగ రోదన కపులు చేయగా
మేఘము ఉరిమిన ధ్వని కలిగినది
కొండగుహాలలో వారి పలుకులు-
రోదనలన్నీ ప్రతిధ్వనించెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

56 సంపాతి దర్శనము

ఎట-వానరులు-మడయనెంచిరో
అట-జటాయువుకన్న పెద్దయగు
సంపాతియను-పులుగుశ్రేష్ఠుడు
వారలగాంచి సంబరపడెను.

"ప్రాణులందరికి ఆహారమును
ఇచ్చి-కాచును పరమేశ్వరుడు
వలయునట్టి ఆహారమంతయు
ముందుకువచ్చి-నిలచె-విచిత్రము!

రోజున కొక్క-కపిని తిందు"నని
అనిన మాటలు విని అంగదుడు
ఆంజనేయునితొ పలికె దిగులుతో
"పక్షి రూపమగు యముడే అనెను

రాముని కార్యము చేయగలేదు
రాజాజ్ఞను పాలించకపోతిమి
సీతాదేవికి మేలు చేయగ
నిలచి జటాయువు అంతమొందెను.

ఎవరికివారే ముందుగ నిలచి
తోడుకోసమై అన్వేషించక
రామచంద్రుని కార్యము తీర్చుట
ధర్మము-అటుల జటాయువు నిలచెను.

రామపత్నిని వెదకుట ధర్మము
వనముల వెదకి అలసిపోతిమి
మరణసమయ మాసన్నమైనది
పక్షి చంపునని వంత ఏల యిక?

రావణు నెదిరి సీత రక్షణకు
జటాయువచ్చట అసువులు బాసెను
ధన్యుడాతడు-మనమిచ్చటను
తేని భయమున చావదలచితిమి.

దశరథు మృతియు-సీతాపహరణము
జటాయు మరణము వలననె మనకు
ప్రాణాపాయము సంభవించినది
కైక వరములవి ప్రాణాంతకమయె."
॥శ్రీరఘురాముని॥

57 సంపాతియు, వానరులు-ఒకరి వివరములొకరు తెలుసుకొనుట

వాలి కుమారుని పలుకులన్నియు
నేల బరుండిన కపులు వినుటది-
పులుగు శ్రేష్ఠుడు విని-అట కరుణతొ
పలికెను తిరిగి: "మీ పలుకులలో

జటాయు మరణము వింటిని నేను
నా హృదియంతయు జ్వలించుచుండెను
దండకాటవిని-దశకంఠునితో
ఏల పోరు? మరి ఎటుల మడసెను?

వానరశ్రేష్ఠా! నీవెవ్వరవు
వివరములన్నీ తెలుపుడు మీరు
మంచి మనసుతో గిరిపై నుండి
భూమి మీదకు దింపుడు నన్ను.

రవికిరణముల వేడిమిచేతను
రెక్కలు నావి కాలిపోయినవి
నేలకు దింపుడు-వివరము తెలుపుడు
తమ్ముడు దశరథు సఖుడెట్లాయెను?"

దుఃఖము ఎగయగ పక్షిపలికెను
విని - వానరులు నమ్మకపోయిరి
తీరా తెచ్చి-దింపిన వెనుక
వంతుగ తినును-అని తలపోసిరి.

కొందరు పలికిరి-చచ్చుటకే మరి
సిద్ధపడితిమిక-భయమది ఏల?
అనుచు పలుకుచు కొందరు పోయి
పక్షిని నేలకు దింపిరి అచట.

అంగదుడపుడు పలికెపులుగుతో:
"బ్రహ్మ సమానుడు ఋక్షరజుడను
వానరశ్రేష్ఠుడు-ఆతనికిద్దరు
కుమారులుండిరి అతిబలవంతులు.

వాలి-సుగ్రీవులు వారి పేరులవి
అందు-వాలి నా ప్రియజనకుడయా!
అద్భుత కార్యము లెన్నో చేసి
కీర్తి గడించిన వానరరాజు.

దశరథ తనయుడు-రామచంద్రుడు
రఘువంశమున ప్రసిద్ధి గాంచెను
తండ్రి ఆనతిని-తన సతి సీతతొ
తమ్ముడు లక్ష్మణమూర్తితొ నంత-

న్యాయ మార్గమున నడచురాముడు
కానన సీమల నడచుచునంత
దండకవనిలో చేరినయంత
పాపకర్ముడు రావణాసురుడు

రామునిసతిని-వంచనతోను
జనస్థానమున అపహరించగా
దశరథరాజుకు సఖుడు జటాయువు
జానకిదేవిని రక్షించుటకై

వానితొ పోరి-రథమును విరచి
ధరణి మీద నిలబెట్టెను వానిని
పోరుసాగెను-వృద్ధుడగుటచే
బడలి యుండగా-రెక్కలు తెగెను

రెక్కలు తెగిన పక్షిరాజట
మరణించగను-రామచంద్రుడు
ఉత్తమగతిని కలిగించెను-విను.
సుగ్రీవునితో నెయ్యము నెరపెను.

సుగ్రీవునికి శత్రువు అయిన
వాలిని చంపి-రామచంద్రుడు
వానరరాజ్యము రవిసుతుకిచ్చెను
సీతను వెదకగ రాజుపంపగా

వెదకితిమెంతో మెలకువతోను
నిశిలో-సూర్యుడు కనబడనట్లే
కనబడలేదు సీతాదేవి -
తిరిగి వెదకుచు నుండగమేము

తెలియకపోయి ఓ ధర్మజ్ఞా!
మయునిర్మితమగు బిలమునందున
చిక్కుకుంటిమి-గడువుతీరినది
రాజు ఆజ్ఞకు బద్ధులమయ్యా!

గడువు గడచెను కార్యముకాదయె
తిరిగిమేము మరి పురముచేరుటెటు?
మా ప్రాణములు దక్కవు కావున
ఇచ్చట చావగ నిర్ణయమైనది

రామచంద్రునికి సుగ్రీవునకు
లక్ష్మణమూర్తికి కోపమువచ్చిన
మా దేహమున అసువులుండవు
నిజమిది నమ్ముము-పక్షికులోత్తమ!"
॥శ్రీరఘురాముని॥

58 సీతాదేవి వివరము సంపాతి చెప్పుట

బ్రతుకు ఆశను వదలిన కపులు
దుఃఖించుచును చెప్పగ వినిన
సంపాతపుడు పలికెను వారితొ:
"జటాయువాతడు నా సోదరుడు

అతని మరణము వింటిని నేను
రెక్కలులేక పడియుంటినిట
లేదా-నే పగ సాధించెదను
వృత్రాసురుడు సురనాయకులకు

పోరుజరిగెడి సమయములోను
సోదరులము-మా వేగము తెలియగ
పోటీపడి-మరి నింగికి ఎగిరి
సూర్యమండలము చేరదలచితిమి

సుడులుతిరుగుచు గగనవీధిలో
సాగుచుండగా-అపరాహ్ణమున
సూర్యునివేడిని నా సోదరుడు
భరించలేక బాధపడగను

ప్రేమగ-అతనికి వేడి సోకనటు
రెక్కల-నేను కప్పితినంత-
ఆ వేడికి నా రెక్కలు కాలి
వింధ్యగిరిని-నే పడిపోయితిని.

కావున తమ్ముని వివరము తెలియదు"
అనగ నంగదుడు పలికెను అపుడు :
"నే నుడివినది వింటివిగనుక
రావణు నెలవు తెలిసిన తెలుపుము."

సంపాతపుడు సంతోషముతో
పలికెను వారితొ:"గ్రద్దను నేను
రెక్కలులేక - శౌర్యహీనుడను
అయినను నుడివెద-వినుడందరును.

రామునికార్యము మొదటిదివినుడు
మాటసాయము చేయగచాలుదు
రావణువిషయము తెలియునునాకు
వితలాదిలోకముల నెరుగుదునేను

త్రివిక్రముడయి విష్ణుమూర్తి-తను
భూమినికొలుచుట తెలియును నాకు
దేవాసురుల పోరుతెలియును
అమృతమథనము తెలియును నాకు.

రావణాసురుడు గొనిపోచుండగ
నిడుపగుకన్నులు గలిగినయువతి
యౌవనవతియు భూషణయుతయు
శోకమునిండిన కోమలిఅపుడు

ఆభరణమ్ములు తీసివేయుచు
ఆక్రందించెడి త్రిలోకసుందరి-
స్త్రీనిగాంచితిని గిరిశిఖరమున-
సూర్యకాంతియో మేఘమునందలి-

మెరుపుతీగయో-అన-ఆ జవ్వని
అసురుడు గొనిపోచుండు సమయమున
రామా! లక్ష్మణ! అనుచు ఏడ్చెను
ఆ మానిని యగు రాముని సుందరి.

రావణు వివరము చెప్పెదవినుడు
విశ్రవసునికి ఔరసపుత్రుడు
కుబేరునకును తమ్ముడాతడు
లంకానగరము నేలునువాడు.

సంద్రమునుండి నూరామడలలొ
విశ్వకర్మ నిర్మించిన ద్వీపము
అదియే-అసురుడు వసించుపురము
బంగరుసౌధములుండును శోభగ.

రక్కసి వనితల కావలినడుమ
రక్కసు నంతఃపురము నందున
దుఃఖమునున్నది సీతాదేవి
ఫలసిద్ధిని మరి పొందుడుమీరు.

త్వరగా సాగుడు జాగు చేయక
జ్ఞానదృష్టితో గాంచితినేను
కార్యము తప్పక తీర్తురుమీరు
విజయవంతులై మరలగలరయా!

దివ్యదృష్టి-మాకున్నది వినుడు-
ఆకసంబున ఏడుస్కంధములు
వాటిలొ ఏడవస్కంధము వారము
వైనతేయుని సంతతిమాది.

ఒకటవస్కంధము-గింజలతినుచు
భూమినుండెడి పక్షిసంతతి-
రెండవస్కంధము ఫలములుతినుచు
తరువులతిరుగును-ఇకమూడవది.

క్రౌంచములున్న, నీటికాకులు
నాల్గవస్కంధము డేగలుఅగును
అయిదవస్కంధము గ్రద్దలగునవి
హంసలుచేరును ఆరవస్కంధము.

ఏడవగతి ఇకవైనతేయునిది
అందుజేరిన వారముమేము
నూరామడల దూరమైనను
తేలికగా మరి చూడగలమయా!

దూరమునున్న ఆహారమును
వెదకి తినగను-విధాత అంతటి
దృష్టినిచ్చెను-అంతటిపుష్టి
కలిగిన తిండి-తిందుముమేము.

లోకనింద్యమగు కార్యము నసురుడు
చేసెను-తగినటు బుద్ధిచెప్పిన
తమ్ముని చంపినదానికి మీరు
ప్రతిక్రియచేసిన వారలగుదురు

సంద్రముదాటగ యోచనచేయుడు
లంకనుజేరి సీతనుగాంచి
శుభముగ కిష్కింధాపురి జేరి
మిగిలిన కార్యముతీర్చుడు భక్తిగ

తమ్మునికిపుడు జలతర్పణము
చేసెద-సంద్రపుతీరము చేర్చుడు"
అనిన - వారలు అటులచేసిరి
సీతాదేవివివరము తెలిసిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

59 జాంబవంతుడు అడుగగా - సంపాతి, మరింత వివరముగా సీతాపహరణము చెప్పుట

సంపాతి పలుకులు ప్రాణముపోయగ
వానరులందరు పొంగిపోయిరి
జాంబవంతుడు సంపాతినిగని
వివరములడిగెను వినయముగాను

"ఎచ్చటనున్నది ఆ సీతమ్మ?
ఎవరు చూచిరా రామపత్నిని?
హరించినట్టి అసురుడెవ్వడు?
వివరము తెలిపి మము రక్షించుము

రామచంద్రుని వజ్రశరముల
జారిపడెడి ఆ మూఢు డెవ్వడు?"
అనగా పలికెను అట సంపాతి
వివరములన్నీ వినుడని తెలిపెను:

"రెక్కలుపోయి నే పడియుంటిని
సుపార్శ్వుడనియెడి నాదుకుమారుడు
పితృభక్తిచే నిరతము అతడు
ఆహారమును తెచ్చియిచ్చును.

గంధర్వులకు కామము మెండు
కోపముమెండు పాముజాతికి
భయముమెండు మరి మృగములన్నిటికి
ఆకలిమెండు పక్షులన్నిటికి

ఒకదినమున మరి చాలాసమయము
వేచియుంటిని-ఆకలినిండి
ఆహారమది లేకనె తనయుడు
చేరెను-అతనిని నిందించితిని

శాంతవచనముల తనయుడుపలికెను :
"మహేంద్ర పర్వతప్రాంతమునందు
జలజంతువులను అడ్డగించి-అట
వేచియుండగా-ఆకాశమున

కాటుకకొండగు దేహముతోను
సూర్యసమాన తేజోవంతుడు
స్త్రీనొక్కతెను గొనిపోచుండగ
అడ్డగించితిని-ఆహారముకై.

అంతట వాడు వినయము నిండి
ప్రార్థనచేసెను త్రోవ యిమ్మని
సరియని - పొమ్మని నే పలికితిని
శరణనగా మరి చంపుట తగదని.

తన తేజముచే ఆకసమ్మునే
గొనిపోచున్నటు-వాడు సాగెను
అంబరవీధిని సంచరించెడి
పెద్దలు పలికిరి-బ్రతికితివీవని.

వాడు నిన్ను మరి ఎదిరించకను
సాగెను గావున-బ్రతికిపోతివి
అనగా నడిగితి వారినప్పుడు
అసురుని వివరము వారు తెలిపిరి.

వాడు రావణుడు-రాక్షసనాథుడు
రామపత్నిని అపహరించుకొని
భయముచె-త్వరగా పోవుచుండెను
విలపించు వనితయె సీతాదేవి

అనుచు సమస్తము తెలిపెను తనయుడు
వినియును నేను అసహాయుడను
రెక్కలు విరిగిన పక్షిని నేను
వాక్కు-బుద్ధియు చక్కగనున్నవి.

వానరులారా! రామకార్యమది
నా కార్యముగా తలతును నేను
బలవంతులును బుద్ధిమంతులు
సుగ్రీవునిచే పంపబడితిరి.

సురలకైన మీరసాధ్యులయ్యా!
రాముని శరములు మూడు లోకముల
పొడిపొడి చేయగ శక్తిమంతములు
రావణుడాతడు బలయుతుడయ్యును-

మీరు సమర్థులు-మీకసాధ్యము
లేదు ఇంక-మరి జాగుచేయక
వడిగా సాగుడు వెనుకకుచూడక
రామకార్యమది తీర్చుకురండు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

60 నిశాకరమహర్షి వృత్తాంతము సంపాతి తెలుపుట

వానరవీరులు వినుచుండగను
తిరిగి పలికెను సంపాతపుడు:
"సద్దుచేయక వినుడు శ్రద్ధగ
నేనిట నుండుట వివరించెదను.

రెక్కలు కాలి రాలిపడితిని
తెలివితప్పినది-తిరిగి తేరుకొని
దక్షిణ సంద్రపు తీరమందుగల
వింధ్యయందు-నేనున్నటు తెలిసితి.

పూర్వము యిచట 'నిశాకరు'డను
ఋషిపుంగవుడు తపమున నుండెను
స్వర్గము చేరెను-ఆ ఋషిశ్రేష్ఠుడు
ఎనుబదివేల ఏండ్లక్రిందట.

మా సోదరులను-ఆ ఋషి ప్రీతిగ
ఆదరించుచు నుండెడివాడు
అందుకొరకు-నే ఋషిని చూడగ
చేరితి-గాంచితి తపోవంతుని.

జలనిధి స్నానము తీర్చిన మౌని
ముందు నడువగా పులులు-సింహములు
పన్నగమ్ములు-చమరమృగమ్ములు
బ్రహ్మ వెంబడి ప్రాణికోటులన

వెంబడివచ్చి సాగనంపిరి-
ముని-ఆశ్రమమున అడుగుబెట్టి-మరి
తిరిగి వచ్చెను నన్నుగాంచి అట
పలికెను-"రెక్కలు లేకపోవగా

దేహమంత గాయమ్ములు నిండగ
గుర్తించకనుపోతిని నేను
పూర్వమిచ్చట రెండు పులుగులు
అతివేగముగల పక్షులుండెను.

పులుగులు రెండు సోదరులగుదురు
కోరిన రూపము దాల్చగలిగిన-
వారిలో నీవు సంపాతివికద!
నీ అనుజుడు మరి జటాయువేనా?

మానవరూపము దాల్చుము నీవు
పాదసేవలు నాకు చేయుము
నీ రెక్కలవి ఎటుల కాలినవి
నీకీ హానిని చేసినదెవ్వరు?"

॥శ్రీరఘురాముని॥

61 సంపాతి తన రెక్కలు కాలిన వివరము మహర్షికి తెలుపుట

ఆయాసముతో మాటలు రాకయె
"మునితో సర్వము చెప్పితినపుడు
స్వామీ! వినుము-పొగరున మేము
కైలాసగిరి శిఖరముచేరి.

అచ్చటి మునుల సన్నిధిలోను
సోదరులము-మా బలము తెలియగ
రవి అస్తాద్రిని చేరులోపల
రవిని చేరగా పందెము వేసుకు

నింగికెగిరితిమి-ఎంతోసాగి
వేదస్వరములతొ-సంగీతముతో
ఎట్టిని వలువల శోభిలు స్త్రీలతొ
నిండిన తావును-దాటి ఎగిరితిమి.

ఎత్తునుండి మరి నేలను గాంచిన
చిన్నిచక్రములపోలె నగరములు
అడవులు-పచ్చిక పట్టుల పోలెను
గిరులు తోచెను గులకరాలవలె.

హిమవత్ వింధ్య-మేరుగిరులవి
మడుగున పాములవలె కనబడగ
కన్నులు తిరిగెను చెమటలు పోసెను
దిక్కులు తెలియక-శూన్యమయ్యెను.

ప్రళయకాలమున అగ్నిశిఖలచే
లయమగునట్టు లోకము కనబడె
బలవంతముగా చూడగనపుడు
ధరణియంత విస్తారదేహముతొ

కనబడెనచట సూర్యదేవుడు
మాటరాక నా తమ్ముడు-నేలకు
రాలుచుండ-నే నతనికి రక్షగ
రెక్కల నతనిని కప్పితిస్వామీ!

నా రెక్కలవి కాలిపోయినవి
జనస్థానమున తమ్ముడు పడినటు
ఊహించితిని-రెక్కలు కాలి
రాలితినిచట మొద్దుమాదిరి.

తోడు పోయెను రెక్కలు కాలెను
రాజ్యము పోయెను-శక్తి తరిగెను
అసహాయుడను అసువులునిలపను
కొండనుండి ఇక నేల బడుదును."

॥శ్రీరఘురాముని॥

62 సంపాతికి రెక్కలు వచ్చు విషయము

"మహాఋషి వినెను-నేవిలపించుట
తపోబలమున చూచిచెప్పెను
నాకు రెక్కలు-బలము వచ్చునని
వినుడు-మహాఋషి వాక్కులు నిజమగు

సీతాన్వేషణ చేసెడి కపులకు
ధరణిజ వివరము తెలుపుము నీవు
మేలుకలుగును-కావుననీవు
వేచియుండుము-వానరులను గన.

ఇక్ష్వాకువంశమున దశరథరాజుకు
రామచంద్రుడుదయించును-ఆతడు
తండ్రియానతిని సతి సోదరులతో
వనమున నుండగ వనవాసముగ

దేశకాలముల కెదురుచూచుచు
రామసేవకై నిలిచియుండుము
వివరముతెలిపిన వచ్చునురెక్కలు
నేను-నీకు మరె రెక్కలుఇచ్చిన

జనస్థానమున రామునిభార్యను
రాక్షసరాజు అపహరించును
ఆమె అచ్చట నిరాహారయై
ఆశకులొంగదు పతినే తలచును.

ఎగురుచుండు నీవు కపులను గాంతువ?
ఒకచో నిలచిన జరుగును కార్యము
జగతికి మేలగు కార్యము-వినుము
నీ నిమిత్తముగ జరుగవలయును.

సురలకు కూడ దుర్లభమయిన
అమృతమును దేవేంద్రుడు యివ్వగ
వాస్తవమ్మును తెలిసిన వనిత
పతివ్రతయగు పావనచరిత.

సురాధిపతికి భూసురవరులకు
మునులకు-సురలకు-రామచంద్రునికి
ప్రీతి గొలిపెడి కార్యము నీవు
చేయగవలెనని ముని పలుకుచును.

అమృతమందు మొదటి భాగముగ
రామలక్ష్మణుల తలచి-వారికై
భక్తితో భాగము భూమిని ఉంచును
ఆమెను వెదుకగ వత్తురు కపులు.

మహితమూర్తులను రామలక్ష్మణుల
దర్శించగ నా మదిలో కలదు
అంతవరకు-ఈ భువిలో తనువును
మోయగలేను పోయెద నేనని."

॥శ్రీరఘురాముని॥

63 సంపాతికి రెక్కలు వచ్చుట

"కాగల కార్యము తెలిపి మునీంద్రుడు
ఊరడించెనను-అంతట నేను
అతి ప్రయాసతో ఈ గిరినెక్కితి
అహోరాత్రములు చూచుచుంటిని.

ఎనిమిదివేల ఏండ్లు గడిచినవి
ముని మాటలు-నే మదిలో నిలిపి
వేచియుంటిని ధైర్యముతోను
మునిపుంగవుడు నాకము జేరెను.

చావగనెంచెద-ముని మాటలు మరి
మదిలో మెదలును-ఆగిపోయెద
నా-అజ్ఞాన తిమిరమ్మునకు
ముని మాటనియెడి వెలుగు తోచును.

రావణు నెదిరి పోరగలేదని
కొడుకును-నేను ఆడిపోసెదను
దశరథు నెయ్యము తెలిసియుండియు
సీత రక్షణ చేయకపోయెను."

వివరములటుల తెలుపుచుండగా
రెక్కలు మొలిచెను-అట-సంపాతికి
ఆనందముగా పులుగు పలికెను:
మునుపటి బలము పొందితిననెను.

"ఎన్నికష్టములు వచ్చినగాని
దీక్షతొ-సీతను వెదకుడు మీరు
నాకు రెక్కలు వచ్చుట చూడగ
ముని చెప్పినటు-సీతను చూతురు.

వెనుకటిమాదిరి-వినువీధిని-నే
తిరగజాలుదును అని తెలియుటకై
పరీక్షించుకొనదలచితి నిపుడే
శలవునీయుడు నే పోయెదను.''

సంపాతి పలుకుల ధైర్యము కలిగెను
పౌరుషమెంతో కలిగెను కపులకు
అభిజిత్తను శుభలగ్నమునందు
సాగిరి పులుగు చూపిన దిశలో.

॥శ్రీరఘురాముని॥

64 సముద్రలంఘనమునకు వానర వీరులను అంగదుడు ప్రోత్సహించుట

సంతోషముతో సాగిరి కపులు
పావని సీతను వెదకుటకొరకై
కడలి తీరము చేరిరి-అంతట
జలనిధి గాంచి పలుకసాగిరి.

అలలచె నిండిన దీ పాథోనిధి
భీకర జంతువు లిందు వసించును
అనంతమైనది-ఆకాశము వలె-
దాటుట ఎట్లు భీకర సంద్రము?

దుఃఖము నిండి భయముతొ నుండి
వారందరట పలుకుట గాంచి
అంగదుడనెను ధైర్యము గొలుపుచు
"విషాద మనునది-క్రుద్ధపన్నగము

పరాక్రమమ్ము చూపు సమయమిది
దుఃఖితునకు-మరి ధర్మార్థములు
కామ-మోక్షముల దొరకవేవియు
కావున-కలతను వీడుడు మీరు"

విచారమ్మును వదలిరి కపులు
యువరాజునట ప్రస్తుతించిరి
సురల మధ్యలో వాసవురీతిగ
వెలిగెడివాడు యోచన చేసెను

"జలధి దాటుట ఎటుల సాధ్యము?
వానర సేనను అదుపులొనుంచగ
చాలినవాడు వాయునందనుడు-
వానికి చాలుదు వాలి తనయుడ."

వానరులందరి ఉత్సాహమును
వెలికి నెట్టగా యోచన చేసి
పలికెను అపుడు తారాసుతుడు
"సంద్రము దాటెడి వీరు డెవ్వడో!

రాజు మాటను నిలుప సమర్థుడు
రామ కార్యమును చేయుధీరుడు
కపులకు ప్రాణ దానము చేయును
అలుబిడ్డలతొ సుఖమును కూర్చును.

ఎవ్వని మహిమచె పురమునుచేరి
దాశరథులను వానర రాజును
చూచెడి భాగ్యము కలుగనున్నదో!"
అనుచు అంగదుడు ప్రేరేపించగ

వానరులెవ్వరు ముందుకురాక
మెదలక యుండుట గాంచినవాడై
యువరాజపుడు తిరిగి పలికెను.
"అతి బలవంతులు అడ్డము నెరుగరు

గొప్ప వంశమున బుట్టిన మీరు
అసాధ్యమన్నది ఎరుగరు అసలు
అందరమొకటై పోగలుగుదుమా?
మీమీ శక్తిని తెలుపుడు ఇపుడు

ఎంత దూరము దాటగలరొ మరి
తెలియబరచుడు మీ రందరును
అది తెలిసినచో ఆవల కార్యము
ఆలోచింతము"-అనెను అంగదుడు.
॥శ్రీరఘురాముని॥

65 కపులు వారి వారి శక్తిని తెలుపుట - జాంబవంతుడు అంగదునికి ధైర్యము గొలిపి - సమర్థుని ప్రోత్సహించెదననుట

కిచకిచలాడుచు కపులులేచిరి
తమతమ శక్తిని తెలియబరచిరి
పది ఆమడలు-గజుడు చెప్పెను
గవాక్షుడిరువది ఆమడలనెను

గవయుడు ముప్పది-శరభుడు నలువది
గంధమాదనుడు యేబది అనెను-
మైందుడు అరువది ఆమడలనెను
ద్వివిదుడు డెబ్బది యోజనంబులనె.

సుషేణుడెనుబది యోజనంబులు
నిస్సంశయముగ దాటెదననెను
అంతట వృద్ధుడు జాంబవంతుడు
పలికెను వారితొ శక్తిని తెలుపుచు

"పూర్వము-కొంత శక్తి యుండెడిది
వృద్ధుడ నైతిని-పూర్వపు శక్తిని
తలచిన ఏమగు? రామ కార్యమును
ఉపేక్షింపగ తగదు మనకిక.

తొంబది ఆమడ లవలీలగను
దాటగలిగిన భుజ బలమున్నది.
పూర్వము-బలి-తను యజ్ఞము చేయగ
విష్ణువు వెలసెను త్రివిక్రమునిగ.

ఆ మూర్తికి-నే ప్రదక్షిణించితి
ఆ బలమప్పుడు కలిగియుంటిని
దానిని తలచిన ఫలితము ఏమి?
తొంబదామడల శక్తి కలదుమరి."

అంతట అంగదు డనెను వీరునితో
జాంబవంతుని పొగడుచు పలికెను
"నూరు వరకు నే దాటగలుగుదును
తిరిగి వచ్చుటది-సందేహము మరి."

జాంబవంతుడు పలికెను అపుడు
"ఓ యువరాజా! దాట సమర్థత
కలిగి యుంటివి-తిరిగి వత్తువు-
అయినను నీవు పోరాదయ్యా!

రాజు-సర్వదా సేవించబడు
భృత్యులు-రాజును పంపగతగదు
వానరకోటికి స్వామివి నీవు
నీ రక్షణ మరి భృత్యుల విధియగు.

సేవకులచె-మరి రాజు సర్వదా
రక్షింపబడి-సేవలందవలె
లోకమర్యాద-కావున అంగద!
నిను పంపుటది మాకు తగదయా!

ఈ కార్యమునకు మూలము నీవు
వేరు గట్టిగా నుండగ-తరువు
వలయు ఫలములు-పూలను ఇచ్చును
కావున నీవు పోవలదయ్యా!

దోషరహితుడా! సుబుద్ధి వీవు
ప్రభు తనయుడవు-మాకు ప్రభువవే-
కావున-నిన్ను ముందు నిడుకొని
కార్యము తీర్చగ యత్నము చేతుము."

అంగదుడనెను జాంబవంతునితో
"సమర్థుడెవరు కనబడలేదు
కావున-తిరిగి మనకందరకు
తప్పదింక ప్రాయోపవేశము.

చావక-తిరిగి పోయిన-చచ్చుట"
అన విని-అపుడు జాంబవంతుడనె
"రాజకుమారా! నీ కార్యమునకు
కొరత కలుగదు-ఇపుడే నేను

కార్యసాధకుని ప్రోత్సహింతును"
అనుచు-ఒంటరిగ కూర్చొనియున్న
వారిధి దాటగ చాలిన ఘనుని
వాయుపుత్రుని చెంత చేరెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

66 సముద్రలంఘనమునకు జాంబవంతుడు ఆంజనేయుని ప్రోత్సహించుట

బుద్ధిశాలియగు జాంబవంతుడు
దీనవదనులగు కపులను గాంచెను
హనుమంతుని గని పలికెను తీరుగ:
"వానర వీరవరేణ్యుడ! హనుమా!

సకల శాస్త్రముల పారంగతుడవు
పవననందనా! ఉలుకక-పలుకక
ఒంటరివై-నువు-ఉంటివి ఏల?
రామ లక్ష్మణ సుగ్రీవుల వలె

శక్తిమంతుడవు వినుమా హనుమా!
వినతాసూనుడు గరుత్మంతుని
రెక్కల సరియగు బలము నీదయా!
తేజము-బుద్ధి-ధైర్యము లందున

నిన్ను మించి మరి ఎవ్వరు హనుమా?
నిర్మల మనసు కలిగినవాడవు
నీ శక్తి మరి నీకు తెలియదు
నే నుడివెద-విను వివరముగాను.

అప్సరసలలో శ్రేష్ఠురాలగు
పుంజకస్థల, ప్రసిద్ధ సుందరి
శాపవశమున-వానర స్త్రీయై
'కుంజరు'డను నొక వానర ప్రభువుకు

అంజనిదేవి అన్న పేరుతో
ఉదయించినది-కూతురైనది
కామరూపమున తిరుగజాలినది
'కేసరి' యను నొక కపి కుంజరునకు

అంజనిదేవి ఇల్లాలైనది
సౌందర్యవతి-మనుజ రూపమున
సన్నని వలువల శోభగ వెలుగుచు
గిరి ప్రదేశమున విహరించగను,

కొండగాలికా తొయ్యలి పయ్యెద
జరిగెను అంతట ఆసుకుమారిని
మన్మథు వశమున చిక్కిన యట్టి
వాయుదేవుడు కౌగలించుకొన

పతివ్రతనగు-నాకు కీడును
చేయగ నెంచెను-ఎవ్వడు అనగ
వాయుదేవుడు వివరము తెలిపి
కీర్తిమంతుడగు సుతుడు కలుగుననె.

'ఈదుట యందు ఎగురుట యందు
నాతో ఈడగు తనయుడు కలుగును
వేగవంతుడు, విక్రమవంతుడు
బుద్ధిబలమది నిండిన వీరుడు

ఉదయించునని'-చెప్పి-వెడలెను
అంజనిదేవి కన్నుల పంటగ
ఉదయించితివి పర్వత గుహలో
ఆంజనేయ! నువు అసమానుడవు

అడవిలో సూర్యోదయమును గాంచి
సూర్యుని ఫలముగ మదిలో ఎంచి
మూడు వందల యోజనమ్ములు
ఎగిరితి వయ్యా! రవినే మ్రింగగ

ఎండ వేడి అది బాధించినను
వదలవాయెను నీ ప్రయత్నము
అంతట సురపతి వజ్రాయుధమును
కోపము నిండి విసరెను నీపై

వజ్రాయుధము తగిలెను నీకు
ఎడమ చెంప అది గాయపడగను
హనుమంతుడను నామము కలిగెను
నీ బాధను గని వాయుదేవుడు

కోపము నిండి-కదలక నిలచెను
లోకములన్నీ గడగలాడెను
సురలందరును కలతచెందిరి
త్వరగా వచ్చిరి కోపము తీర్చగ

శస్త్రమ్ములచే మరణము లేదని
వరము యిచ్చెను విరించి నీకు
వాసవు వరము విను హనుమంతా!
స్వేచ్ఛామరణము ఓ మతిమంతా!

కేసరికీవు క్షేత్రజ్ఞుడవు
వాయుదేవుని ఔరస పుత్రుడ
తండ్రికి తగిన తనయుడవీవు
నమ్మము నాయన! - సత్యము నుడివితి.

మా ప్రాణములు పోవుచున్నవి
పుణ్యమతీ! మము దయగనుమయ్యా!
వైనతేయునికి సాటి వత్తువు
పుణ్యమూర్తి! నువు నిలబడవయ్యా!

గిరులు వనములతొ నిండిన భూమిని
త్రివిక్రముడట అవతరించగ
ఇరువది ఒక్కమార్లు ప్రదక్షిణ
చేసితినయ్యా! అప్పటి మాటది.

సంద్రము చిలికెడి సందర్భములో
సురలు కోరగా-దివ్యౌషధులను
లతలను తెచ్చితి-వాటి యందున
అమృత మప్పుడు ఉద్భవించినది

ముదుసలినైతిని-అది అటులుంచుము-
సద్గుణయుతుడవు-బలమున మేటివి
ప్రాణి కోటిలో నీతో సమముగ
సాగెడి వారు మరి యింకెవ్వరు?

విజృంభించుము వీరవరేణ్యా!
లేచి నిలువుము పవన నందనా!
మాట నిలుపుము కేసరి తనయా!
అసువులు నిలుపుము అంజని నందన!

నీ మహిత శక్తి-ఓ! మంగళమూర్తీ!
ప్రత్యక్షముగా చూచెదమయ్యా!
వానరోత్తమా! వేగమె లెమ్ము
వారిధి దాటగ చూతుము లెమ్ము.

మిత్రులు-నీదగు విక్రమమ్ముగన
వేచియుండిరి వాయునందనా!
విష్ణుమూర్తి-అట త్రివిక్రమునిగా
వెలసినట్టుగా నిలబడవయ్యా!

రోమరోమమున రామనామమై
నామ జపముతో రామబాణమై
భీమబలుడవై స్వామి కార్యమున-
రామదూత! నువు రయమున బొమ్ము.

నింగి తగులునటు నిలబడవయ్యా
పొంగి పోవు మా గుండెలన్నియు
అంగదాదుల వేదన తీర్చుము
ముంగిటనుండును లంకాపురము"

జాంబవంతుడట ప్రోత్సహించగా
ఆంజనేయుడు విజృంభించెను-
సంతోషముతో వానరవీరులు
ముదమున చూడగ-ఎదిగెను హనుమ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

67 రామకార్య నిర్వహణకై సమర్థుడై నిలచిన ఆంజనేయుని సందర్శనము

నూరు యోజనములున్న వారిధి
దాటగ-పావని ఎదుగుచుండగా
శోకము వదలి ఆ కపులందరు
ముదముగ-స్తోత్రము చేసిరి హనుమను.

త్రివిక్రమునిగా నిలచిన దేవుని
విష్ణుమూర్తిని-లోకము లెల్ల
దర్శించినటు-ఆంజనేయుని
దర్శించిరి-అట-ఆ కపివీరులు.

కొండ గుహలలో కేసరి మాదిరి
కేసరి తనయుడు నిండుగ ఎదుగగ
మేలు మేలు యని కపులు పొగడగా
దివ్యాకృతిని దాల్చెను పావని.

నిప్పులకుప్పగ ముఖము ఒప్పెను
మేన వెంట్రుకలు లేచి నిలచెను
పెద్దలందరికి వందనముంచెను
కొండల చిమ్మగ చాలగ నిలచెను.

సంతోషముతో పలికెను మారుతి
"నాతో దాటగ సములే లేరు
తండ్రికి తగిన తనయుడ నేను
మేరుగిరికి-నే ప్రదక్షిణించెద.

వేయిమార్లు-నే ప్రదక్షిణించెద
సంద్రపు నీటిని చేతుల చిమ్ముచు
అడవులు-భూమిని నీటితొ ముంచన!
వేగముగా నే సాగు సమయమున.

పిక్కలవలన కలుగు వేగమున
కదలిని నింగికి-చిమ్మగ చాలుదు
వినతాసూనుడు గరుత్మంతునికి
వేయిమార్లు-నే ప్రదక్షిణింతున-

సూర్యుని మించిన వేగము కలిగి
అస్తగిరికి-రవి చేరులోపలే
ఆ గిరి చేరి-అపరాహ్ణమునకు
ఎదురువత్తును సూర్యదేవునికి.

అంతటి పయనము-ఆగకుండగనె
అలుపులేక-నే చేయ చాలుదును
వేగముగా నే సాగు సమయమున
కదలి నడుచు-నా తొడల వేగమున.

తునకలుకాగా భూమిని జీల్తున!
సంద్రపు నీటిని ఎండ గట్టనా-
గిరులను-పొడిపొడి చేతున-చేతుల-
సాగగ నిలచితి రామ కార్యమున.

ఆంజనేయుడన-ఏమనుకొంటిరి
రివ్వున నింగికి ఎగరగ నేను
నాతో ఎగిరి సాగెడి పూలతో
మార్గము-తారల నింగిగ తోచును.

నింగి తాకునటు నేను నిలచిన
ప్రాణికోటి-నను గాంచు ముదమున
పెద్ద మేఘమై నింగిని మ్రింగుచు
సాగుచున్నటు చూతురు నన్ను.

గిరులు వణకగా జలధి పొంగగా
నింగి మేఘముల త్రోయుచు నేను
మహావేగమున పయనించెదను
గరుత్మంతుడే నా సరి యగును.

సీతాదేవిని చూడలేదను
దుఃఖము వదలుడు సోదరులారా!
బుద్ధిబలముచే-నే దర్శించెద
మాతకు వందనమిడి-నే వచ్చెద.

వాయు వేగము-గరుడ వేగముల
వేయి యోజనములున్నా దాటెద
నూరు యోజన సంద్రము లెక్కా-
నా భుజబలమున సుధ తేగలుగుదు.

ఇంద్రుని చేతిలో నున్నదైనను
బ్రహ్మదేవుని హస్తమునున్నను
అమృతమును-నే తేగలుగుదును
పునాదితో ఆ లంకను తెత్తును''

ఆంజనేయుని పలుకులు వినిరి
ఆనందముతో పొంగిరి కపులు
జాంబవంతుడు మేలు మేలు యని
శుభములు దీవనలట కురిపించుచు

"కడలిని దాటి మాతను గాంచిన
ఘనకీర్తిని నువు పొందుము హనుమా!
తాపసులందరి-వానర వృద్ధుల
అనుగ్రహము-ఆశీస్సులు నీవే.

ఏక పాదమున ఓ హనుమంతా!
నిలచియుండుమిట-వేగమెరమ్ము
అసువులు మావి-నీ యధీనము"
అనుచు పలుకగా మారుతి పలికెను

"నిండుగ నిలచి సాగు వేగమును
భూమి-సహింపగ చాలక పోవును-
ఆ మహేంద్రగిరి అమరియున్నది
అనువుగనుండును బయలుదేరుటకు

సకల ధాతువులు పలు వృక్షమ్ముల
కఠినమైన శిలలున్న గిరి యది
నూరామడలు నే దాటుటకు
పదముల త్రొక్కిన-కదలక నిలుచును."

మదించినట్టి గజములు నిండిన
పక్షుల కోలాహలములు నిండిన
స్థలములందున పవననందనుడు
స్వేచ్ఛ మీరగా సంచరించెను

అంజనేయుని పదఘట్టనతో
సింహము చేతికి చిక్కిన కరివలె
కదలెను-మహేంద్రగిరి అచ్చటను
నీటి ధారను గ్రక్కెను శిలలు

మృగములు భీతిలె-పక్షులు ఎగిరెను
తరువులు కదలెను-ఫణులు దాగెను
సగము విప్పిన పాము పడగలతో
ధ్వజముతో నున్నటు-ఆ గిరి తోచెను.

భయ వ్యాకులులై మునులాగిరిని
వడిగా వదలగ-ఆ పర్వతమట
భయంకరమ్మగు అడవి యందున
తోడు లేని-ఒక ఒంటరియైనది.

శత్రుహరణుడు-దృఢనిశ్చయుడు
మహిమాన్వితుడు వానరశ్రేష్ఠుడు
రామకార్యమున లగ్నమయ్యెను
మనసెగిరినది-లంకానగరికి.

ఆ బలవంతుడు-శ్రీహనుమంతుడు
అతిగుణవంతుడు ఆంజనేయుడు
బుద్ధి బలముల శ్రేష్ఠుడు వినుడు!
బ్రోచు జగతిని వందనమనిన.

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
మారుతిరాముని సందర్శనము
సీతాసతికై అన్వేషణము
కపులసేవ కిష్కింధా కాండము.

॥శ్రీరఘురాముని॥

శుభమస్తు
లోకాస్సమస్తాస్సుఖినోభవన్తు.

శ్రీ రా మ

శ్రీమద్రామాయణ సుందరకాండము

సర్గము పేజీ

శ్రీరామ

శ్రీమద్రామాయణము

సుందరకాండము

(గేయకవిత)

సుందరమైనది సుందరకాండము
అందరు పాడుదు ఆనందముగ
మృదుమధురము మరి రసవత్తరము
మారుతిసీతను గాంచిన వివరము

వి నా య క స్తు తి

ఏకదంతము శూర్పకర్ణము
చలువచూపుల చిన్నవాడా
పార్వతమ్మకు ముద్దుకొమరుడ
విఘ్నరాజా వందనమ్ము.

న మ స్సు మా లు

శ్రీ వాల్మీకికి ముందుగ మ్రొక్కి
మందరకర్తకు వందనమించి
రామభక్తుల ఆశీస్సులతో
రామచంద్రుని కీర్తన చేసెద.

ఫ ల శ్రు తి

రామాయణమున కాండములన్నీ
అమృతభాండము-లందరి కందగ
కవి కోకిల వాల్మీకి యిచ్చెను
పంచిరి ఎందరొ పుణ్యామూర్తులు.

వారందరికి వందన మనుచు
మారుతిరాముడు పలికించిన-యీ
రామకథను మీరందరు పాడగ
ఎందరొ వినగ కోరితినెల్లర. .

మారుతి శుభముల నిచ్చిబ్రోచును
శోకములన్నీ తీర్చును వేగమె
ధన ధాన్యములు పూర్ణాయువును
శ్రీరామచంద్రుడు పూర్తిగ నిడును.

మారుతి పదములు మదిలో నిలపి
లోకశాంతినీ శుభముల నిడెడి
సుందరమూర్తికి వందనమనుచు
అందరు పాడుడు ఆనందముగ.

హనుమాన్ చాలీసా

(మూలం - గోస్వామితులసీదాస్)

ప్రార్థన

అసమాన బలా అంజనిపుత్రా
మేరునగము నీ వజ్ర శరీరము
అసురులపాలిటి కాలుడ వీవు
అగ్రగామివి జ్ఞానము నందు.

గోష్పదమును గావించు తీరున
వారిధి దాటిన దైత్యమర్దన
రామాయణ మను సుందరమాలకు
అందములొలికే కొలికి పూసవు.

సద్గుణ ఖని ఓ భక్తులధనమా
హనుమా వానరశ్రేష్ఠుడ వినుమా
నిలుమా నా హృది అనిలకుమారా
రాముని ప్రియతమ భక్తుడ రావా.

ముకుళిత హస్తం వంచిన శిరసు
కన్నుల నిండుగ ప్రభువు రూపుతో
ముందర ఉందువు - రాముని కీర్తన
ఎందు చేసినా మరి సందియమా?

నీ చరణ కమలముల దివ్యరజముతో
మది పవిత్రముగ చేసి నిలచితి
బలమును బుద్ధిని విద్య యశమును
మా కొసగుము ఓ కేసరి నందన.

జయహనుమంతా జ్ఞానసముద్రా
జయము నీకు ముల్లోకములందు
రామునిదూత అతి బలశాలి
అంజనిపుత్రా అనిలకుమారా

వజ్రకరమున ధ్వజము వెలయగ
మేనున సొగసుగ మౌంజియు నమరగ
శివాంశజాతా కేసరితనయా
జగములవందన మందెడి తేజము

మంచిని పెంచి చెడునే త్రుంచే
వజ్రశరీరా విక్రమధీరా
స్వర్ణవర్ణము చెవికుండలములు
చక్కనివేషము సుందరజటివి ॥జయ॥

విద్యాఖని ఓ సుగుణ చతురుడా
రామకార్యమును, తీర్చగ ఆత్రుత
సీతారాముల - సుమిత్రపుత్రుని
సతతము మదిలో నిలిపి స్తుతింతువు. ॥జయ॥

చిరురూపముతో సీతకు కనబడి
గురురూపముతో లంక కాల్చితివి
భీకరరూపుతొ అసురుల త్రుంచి
రామకార్యమును తీర్చినవాడవు.

సంజీవినితో లక్ష్మణు కావగ
రాముని కౌగిటి భాగ్యము కలిగెను
ప్రభువుచేతనే ప్రశంసలంది
సోదర భరత సముడవైతివి ॥జయ॥

వేయిరీతుల రాముడు పొగడెను
లక్ష్మీపతి తన కౌగిటి నిడెను
సనకాదులు బ్రహ్మాదిమౌనులు
నారద శారద ఆదిశేషులు

కాలుడు కుబేర దిక్పాలకులు
కవులు పండితులు అందరు పొగడిరి
రాముని మైత్రి - రాజ్యభోగము
సుగ్రీవునికి కలిగించితివి. ॥జయ॥

నిన్ను నమ్మిన విభీషణాఖ్యుడు
లంకను ఏలుట జగమెరిగినదే
రెండువేల యోజనముల దూరము
ఎగిరి భానుని ఫలముగ గొనగ

ప్రభువు ముద్రికను నోటను దాచి
జలధి దాటగ అచ్చెరువేమది
జరగనివెన్నో నీదయ వున్న
జరుగును జగమున అతిసులువుగను॥జయ॥

రాముని చేరెడి మార్గము నిడెదవు
నీ దయలేక రాముడందడు
నిను శరణంటే సుఖములు కొదవా
రక్షకుడవు నువు - భయమసలెందుకు

నీ తేజము నువు భరించువాడవు
నీ గర్జనకే వణకు లోకములు
భూతప్రేత పిశాచ గణములు
నీ జయనామము విని హడలును కద ॥జయ॥

ఆధి వ్యాధులు అన్ని పీడలు
తొలగును నిరతము నిన్ను తలంచిన
మనసున-మాటల-ధ్యానమునందు
నిన్నే నమ్మిన సంకటహరణము

ఎన్నిక రాజు-మునులకు ఏలిక
రామచంద్రునికి నమ్మినబంటువు
అన్ని అభీష్టము లింపుగ తీరును
సొంపుగ నీ గుణ గానముజేసిన ॥జయ॥

నాలుగు యుగముల నీ ప్రతాపము
నిలచును నిరతము జయహనుమంతా
సతతము సాధుల రక్షణ చేతువు
రామదూత ఓ - రాక్షసహరణా

అష్టసిద్ధులకు నవనిధులకును
దాతవునీవు - మాతవరము కద
రామసుధా మధువన్నది నీదే
రాముని దాసుడ వంటే నీవే. ॥జయ॥

నిను తలంచుటది రాముని సేవ
జన్మ జన్మలకు దుఃఖహరణము
శ్రీపతి భక్తులు ఎచట పుట్టినా
చేరుట చివరకు రామపాదములు

ఎవరు చదివినా స్వామి చాలీసా
సిద్ధికలుగు శివశక్తుల సాక్షిగ
తులసీదాసు - హరికేదాసు
స్వామీ నా హృది నీ మందిరము. ॥జ

అన్యదైవముల తలచక నిన్నే
కొలచుట సౌఖ్యములన్నీ పొందుట
బలవిక్రమ సంపన్నుడ వగు నిను
స్మరియించిన హరియించు పీడలు. ॥జయ॥

హనుమ పాదములె మనకు శరణము
హనుమ స్మరణమె మనకు కరణము
హనుమ ధ్యానమే మనకు తరణము
హనుమ చింతనమె సంకట హరణము.

జయహో - జయహో జయహనుమంతా
కృప జూపుమయా ఓ గురుదేవా.
నూరుమార్లు మది పఠించినంతనె
బంధములన్నీ తొలగి సుఖమగు ॥జయ॥

మంగళమయ్యా మారుతపుత్రా
మంగళమూర్తీ మంగళమిదిగో
సుందరమూర్తీ శుభ మంగళము
అందుకొనుమిదే నిత్యమంగళం.

ఆపదామపహర్తారం దాతారం సర్వసంపదాం
లోకాభిరామం శ్రీరామం భూయో భూయో నమామ్యహం.

శ్రీహనుమంతుని ద్వాదశ నామములు

హనుమా నంజనా సూనః వాయుపుత్రో మహాబలః
రామేష్టః ఫల్గుణసఖః పింగాక్షోఽమితవిక్రమః
ఉదధిక్రమణశ్చైవ సీతాశోక వినాశకః
లక్ష్మణప్రాణ దాతాచ దశగ్రీవస్య దర్పహా
ద్వాదశైతాని నామాని కపీంద్రస్య మహాత్మనః
స్వాపకాలే పఠేన్నిత్యం - యాత్రాకాలే విశేషతః
తస్యమృత్యుభయంనాస్తి - సర్వత్ర విజయీభవేత్.

అంకితం

ప్రక్కన మాత శోభతోనుండి
ఇరుప్రక్కలను సోదరులుండి
కన్నులముందర నమ్మినబంటు
కొలువగు రాఘవ-కొలుతును నిన్నే.

సుందరరామా నీ ఆదేశము
దశరథాత్మజా నీ ప్రేరణ యిది
నే నన్నది అసలేదీ లేదు
నాదన్నది నీ దయవున్నదని.

నీ పాదములను హృదిలో నిలపి
కొలుతును-భక్తుడు భరతుని రీతి
భక్తితో నీ కీ పుష్పము నుంచితి
స్వీకరించి నను దరిజేర్చుమయా.

చ॥ తరణికులేశ నానుడులఁదప్పులు గల్గిన నీదు నామ స
ద్విరచితమైన కావ్యము పవిత్రముగాదె వియన్నదీ జలం
బరగుచు వంకయైన మలినాకృతి బాఱిన దన్మహత్వ ముం
దరమె గణింప నెవ్వరికి దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ ॥

కంచర్ల గోపన్నగారు
(రామదాసు)

శ్రీ కా ర ము

సుందరమిది రామాయణమందు
అందుకు సుందరకాండమైనది.
సుందరి అవనిజ సుందరరాముడు
సుందరమూర్తి అంజనేయుడు.

సుందరమంత్రము కవితసుందరము
సుందరమైనది లంకాపురము
సుందరమెంతో మదికానందము
కానిది యిందు లేనే లేదు

మాట నిలుపుకొని ఆ వానరపతి
మాతను వెదకగ నాల్గుదిక్కులకు
యోధులనంపగ అంగదు డపుడు
దక్షిణదిశగా కదలెను కపులతొ.

అంగదు వెంబడి జాంబవంతుడు
వీరులెందరో వాయుపుత్రుడు
అందరు సాగరతీరము జేరిరి
ఆ స్వయంప్రభ యోగములచే.

మాతను గానక ఉనికి తెలియక
ప్రాణత్యాగము తప్పదనుకొన
జటాయు మరణము విని సంపాతి
దుఃఖము నిండి - తెలిపెను వివరము.

సంద్రము దాటగ శక్తి లేదని
ముందుకు రాక మారుతి ఉండగ
జాంబవంతుడు - వాతాత్మజుని
కార్యోన్ముఖునిగ చేసెను అపుడు.

శ్రీరామ

శ్రీ మ ద్రా మా య ణ ము

సుందరకాండము

1వ సర్గ — సముద్రలంఘనము

సుందరమైనది సుందరకాండము
అందరు పాడుడు ఆనందముగ
మృదుమధురము మరి రసవత్తరము
మారుతి సీతను గాంచిన వివరము.

శ్రీ హనుమంతుడు-కేసరి సుతుడు
పవన తనయుడు పావన చరితుడు
రామనామ మను మధువును గ్రోలుచు
రామభక్తుడని రాజిలు జగతిని.

సీతామాత త్రిలోక పూజిత
రామచంద్రుని హృదయ చంద్రిక
అపహరింపబడె దశకంఠునిచే
లంకకు తేబడె లలిత కుసుమలత.

మాతను వెదకగ వాతాత్మజుని
అందరు చేరి ముందు నిలువమని
లంకకు పోయి చూచి రమ్మని
"జంకుట నీకు తగదు సుమా"-యని

ఉత్సాహముగ ప్రోత్సహించగ
ఉల్లాసముగ బయలుదేరెను
ఇష్టదైవముల ప్రార్థనచేసెను
వాయుదేవునికి వందన మిడెను.

రాముని రూపము మనసున నిలపెను
రాఘవు నామ మమోఘము నిజము
జపియించుచు-పులకించిపోయెను
వశము తప్పినటు పరవశ మందెను.

ఎంతో దూరము లంకాపురము
అంతా వారిధి దాటిపోవలెను
కొండంతగ తను ఎదిగిపోయెను
శతయోజనముల సంద్రము దాటగ.

అంతట పర్వతమంతా కదలెను
అందలి శిలలు పగిలెను ధ్వనితో
ధాతువులన్నీ వెలికి వచ్చెను
వెలుగులు చిమ్మెను మారుతి మేన.

ఘనమగు పడగల సర్పములన్నీ
నిప్పులు గ్రక్కుచు బుసలను కొట్టెను
విషసర్పములు కరచిన శిలలు
మంటల మండెను ఘోర విషముచే.

భూతములన్నీ భయపడిపోయెను
గుహలను వదలి పారిపోయెను
దిశలు వెలిగెను-మారుతి రూపము
జగమంతటికి దర్శన మొసగెను.

తికమక పడిరి విద్యాధరులు
తపోధనులకు తోచలేదు మరి
తప్పుకొనగ ఆ వచ్చెడి ముప్పును
జంటగ సతులతొ మింటి కెగసిరి

ఆకాశమున సిద్ధ చారణులు
అనుకొనుచున్న మాటలు వినిరి
జయ హనుమంతుడు విజయము చేయును
జానకి ఉనికి తెలియుట తథ్యము.

రాలినపూలతొ సంద్రము నిండి
తారలు నిండిన ఆకస మాయెను
మేనున రంగుల పూలతొ మారుతి
మెరపులు నిండిన మేఘ మాయెను.

అయిదు తలలు గల పాముల రీతిగ
బాహువులున్నవి మారుతి కపుడు
కన్నులు రెండు సూర్య చంద్రులన
వెలిగెను కాంతితొ నగశరీరమున.

బాహువులను స్తంభింప చేసెను
పాదములను ముకుళించి వంగెను
ఊర్ధ్వ ముఖమున దృష్టి నిలుపుకొని
ఊపిరి గుండెలొ నింపి ఎగసెను.

"రామబాణమై సూటిగపోయి
లంకలొ-మాత-కంటబడనిచొ
నాకలోకము వెదకి-కాననిచొ
లంకేశుని బంధించి తెచ్చెద."

దేవతలందరు ముదము చెందిరి
మారుతి పలుకులు కవులు మురిసిరి
ప్రతితరువు తను పయనము చేయగ
పవన కుమారుని తోడ ఎగసెను.

ఎగసిన తరువుల పూవుల జల్లులు
వారిధి తేలెను వారధి కట్టగ
మహేంద్రగిరి - ఆ పర్వతరాజము
పదఘట్టనతో కదిలిపోయెను.

సాగెను తరువులు నగమున ఎగసి
సేన నాయకు ననుసరించునటు
సాగనంపి మరి మరలెడు హితులై
సాగరమందున రాలిపడినవి.

పది ఆమడల అడ్డము కలిగి
మూడింతలుగ నిడుపును కలిగి
ఘనమగు మేఘము అనునట్టుగను
సాగెను మారుతి నీడ నీటిలో.

మారుతి సాగెడు వేగమునకు-ఆ
సంద్రమునీరు శరన్మేఘమై
నింగికెగయగ - జల చరములవి
వలువలూడినటు వెలికి వచ్చెను.

వాయువేగమున సాగు మారుతి
బాహుమూలముల చేరినగాలి
గర్జించెనట గంభీరముగ
సాగరమాయెను దొన్నె రీతిగ.

మబ్బులసాగెడి మారుతి మేన
సురగంధర్వులు-పూలవానలు
కురిపించగను-ఋషి పుంగవులు
స్తోత్రము చేసిరి మారుతి నెంతో.

ఆకసమంటి మారుతి సాగగ
రవి-తన తాపము తక్కువ చేసెను
చల్లగ వీచెను వాయుదేవుడు
రామకార్యము ఫలియించుటకై.

సాగరు డంతట తలచెను మదిలో
సగరుల వలన వృద్ధి నొందితిని
కావున నిక్ష్వాకుల సేవకు-నే
ముందుకు రానిచొ నింద పొందెదను.

అనువగు సమయము అంజనేయుని
అతిథిగ పిలచి సత్కరించుమని
అనిలాత్మజునకు విశ్రాంతిడు మని
మైనాకునితో పలికె సాగరుడు.

పూజ్యులు మనకు యిక్ష్వాకులు-మరి
వారిసేవలో సాగు మారుతిని
ఆదర మొలుకగ పిలచి నిలుపుము
అతిథిగ నాతని గౌరవింపుము.

రాఘవు దూత అంజనేయుడు
రాముని బంటు అంజని సుతుడు
గుండెలొ రాముని గురుతుగ నిలపిన
గొప్పభక్తుడు తప్పక పిలువుము.

అంతట-పర్వత రాజు నిలిచెను
సాగర మందున ఎదిగిపోయెను
కాంతులీను ఆ శిఖరము వెలిగెను
శత సూర్యులు అట ఉన్న రీతిగ.

అంజనేయునికి ఆతిథ్యమునిడ
ఆనందముతో ఆ మైనాకుడు
ఎదురుతెన్నులు కాంచి నిలచెను
ఎత్తగు కాంచన శిఖరముతోను.

అంజనేయుడు శిఖరము కాంచెను
"అడ్డమిది యని రామకార్యమున"
అమమానించెను - రాముని తలచెను
అంతులేని బలవంతుడాయెను.

ఒక్కపోటుతో పర్వతరాజును
నెట్టివేసెను ఉరము తోడను
ఉక్కిరి బిక్కిరిఅయి-మైనాకుడు
అతని బలమునకు పొంగిపోయెను.

"పవన కుమారా! పావన చరితా!
నాశిఖరముపై కాలు నిలుపుమా"
నరుని రూపమున నిలిచి పిలచెను
వానరుమంత్రితొ పొందునెరపగ

"రఘుకుల రాజు సాయముచేత
సాగరుడెంతో వృద్ధి నొందెను
ప్రతిగా నిన్ను పూజించుటకై
పాదము లొసగుము పవన కుమారా!

శతయోజనముల సాగరమన్న
అతితేలికగ దాటిపోగల
నీదు చెలిమి-నే కోరుచుంటిని
నీదు తండ్రి నే కొలుచు చుంటిని.

రెక్కలు కలిగి గిరు లెగిరెడివి
లోకములన్ని కలత చెందెను
నాకాధీశుడు లోకుల కావగ
గిరుల రెక్కలను నరకుచుండగ.

నీదు జనకుడు జాలిగ నాపై
కృతయుగంబున కృపను జూపెను
సాగరమందున వేగమె జేర్చెను
ఆగెను రెక్కలు-సాగెను రోజులు."

"అంతా వింటిని సంతసించితిని
నీదు అతిథిగ సేవలనందగ
లేదు వ్యవధి-నా రామకార్యమున"
చల్లగ నగమును తాకి పలికెను.

మారుతి సేవకు నిలచిన నగము
మైనాకుని గని-సురపతి ఎంతో
ఆనందించెను-అభయము నిచ్చెను
భయమదిలేక మనుమని చెప్పెను.

రవి చంద్రులు పాలించెడి జగము
వనజభవుడు నిర్మించిన మర్మము
కన్నుల గాంచుచు మారుతి సాగెను
ఆకసమును తా మ్రింగునట్టుగా.

దేవతలందరు జయము కోరగా
రామకార్యమున రాక్షసు గెలువగ
ఆంజనేయుని బలమెంతో యని
కొంత తెలుసుకొన చింత కలిగిరి.

నాగమాతను సురసను కోరిరి
రామభక్తుని శక్తి చూడగ
ఆమె జన్మము ధన్యత గాంచగ
అందుకు సరి యని ఆమోదించెను.

అక్కడ నిలచి-ఆంజనేయుని
అందుకొనుటకై-అంత నోరును
ఒక్కసారిగా తెరచి నిలచెను
రక్కసి రూపును గ్రక్కున దాల్చెను.

కోరలు మెరసెను బుసలను కొట్టెను
కొండంతగ తను ఎదిగి నిలచెను
ఆకలితీరుట కిది సరి యగునని
ఆంజనేయుని - నోట బడుమనె.

"సురసా! నీ కిది సరిగాదుసుమా!
సగము దారిలో ఆపబోకుమా
రాముని సేవకు అంకితమైతిని
రామకార్యమున సాగుచుంటిని.

జానికి ఉనికి ప్రభువుకు తెలిపి
నిజముగ నేను తిరిగివత్తును
రామబంటును నమ్ముము నన్ను
రామకార్యమున సాగగనిమ్ము."

ఒప్పుక సురస నోటిని తెరచె
అనిలాత్మజుడు ఎంతో ఎదిగెను
అంతకు మించి సురస ఎదిగెను
శత యోజనములు నిండిపోయిరి.

ఎవరు గెలుతురో ఏమగునోయని
సురలెల్లరును చూచుచుండిరి
బుద్ధిబలముచే మారుతి గెలిచెను
అంగుష్ఠమంతై జయము గాంచెను.

తెరచిన నోటితో సురస చూడగ
ఆమె నోటపడి వచ్చి నిలువగ
నిజరూపమున సురస నిలచెను
వాతాత్మజునకు శుభము పలికెను.

సురలెల్లరును సంతోషించిరి
"సాగుము నీకు జయము కలుగును.
రామకార్యమును నెరవేర్చెదవని"
శుభము పలికిరి దీవనలిడిరి.

వేగమె లంకకు చేరగ తలచి
వేగము పెంచి సాగగ మారుతి
అంతట వేగము సన్నగిల్లగా।
యోచన చేసెను ఆగ్రహించెను.

ఛాయాగ్రాహి సింహిక ఉనికిని
సుగ్రీవుడు తా ముందే తెలిపెను
అందుకు సిద్ధము గాను బెదరక
పోరగ నిలచెను ఆంజనేయుడు.

పెద్దగ నోటిని తెరచె సింహిక
పవన తనయుతో కడుపు నింపుకొన
సూక్ష్మరూపమును మారుతి దాలిచి
దాని నోటబడె-దాని మాటబడ.

ప్రేగులు తెంపి గుండెను చీల్చి
ప్రాణాంతకమై బయటకురాగా
బ్రతకలేక అది బండరీతిగ
నీటబడగనె ప్రాణము లూడెను.

గగనమునున్న భూతములన్నియు
మారుతినెంతో పొగడిరి ఘనముగ
"సాహసవంతుడు ధైర్యవంతుడు
కార్యసిద్ధికి మారుపేరు" యని.

సంద్రము దాటెను సాహసవంతుడు
లంక చేరెను పవన తనయుడు
సువేలాచల శిఖరము మీదను
పాదము మోపెను ముందుకు సాగగ.

అమరావతితో సమమగు లంక
సొగసులు చూచెను మారుతి అంత
నారికేళముల కదళీ తరువుల
కన్నులపండుగ చేసె శిఖరము.

కాయము చిన్నది చేసెను మారుతి
కార్యశూరుడు ముందుకు సాగగ
విశ్వకర్మచే నిర్మితమైన
త్రికూటగిరిపై నున్న లంకలో.

॥సు॥

2 లంకావలోకనము

"వేలయోజనము లన్న లీలగ
దాటగలను-నా రాముని తలచుకు
నూరు యోజనములున్న వారిధిని
దాటుట ఎంతని" తలచెను మారుతి.

చిక్కని పచ్చిక నిండిన నేలలు
నగములు కలిగిన వనములు దాటి
త్రికూట గిరిపై నున్న లంకను
తీరుగ చూచెను ఆంజనేయుడు.

లంకాపురమది సొంపగు నగరము
ఏలిక దానికి రావణాసురుడు
రక్షణ పెంచుకు నున్నటులున్నది
జనకజ నచటకు తెచ్చిన భీతిచె

పూలవానలు తరువుల కురిసెను
మారుతి మేను పూలతొ నిండెను
గిరిశిఖరములు తరువులు నిండి
సుమసౌరభములు నింపె నగమున.

ఖర్జూరములు-కరవీరములు
కర్ణికారములు గిరిమల్లికలు
నాగకేసర నారికేళములు
కోవిదారములు పారిజాతములు.

లతాకుంజములు ఉద్యానములు
దిగుడు బావులు సొగసు అగడ్తలు
హంసలు కారండవములు నిండి
చక్రవాక మయూరములుండెను.

పుష్పతరువులు ఫలవృక్షములు
ఫలించి నిలచెను రమణీయముగ
కలువలు నిండిన కొలనులు ఉండి
సుందరవనములు ఎన్నో కలవు.

బంగారముచే సింగారించిన
ప్రాకారములు తీర్చిన గృహములు
తిన్నని వీధులు-ఎన్నిక మేడలు
ఏడంతస్తులు ఎదిగి నిలచెను.

కనక తోరణము లందము లొలకగ
శుభకరమయిన భవనములుండి
ఉన్నతమై-కైలాసగిరివలె
అమరావతిలా ఉన్నది లంక.

విశ్వకర్మచే నిర్మితమైనది
ఆకాశమున ఉన్నటులున్నది
రావణు రక్షణ నున్న లంకయది
స్త్రీరూపమున రూపుదిద్దినది.

సుందరి కటి-ఆ కోటగోడయై
అందగడ్తలో నీరు చీరయై
కోటబురుజులవి చెవులకు సొమ్ములు
కేశసంపదలు శతఘ్ని శూలములు.

"సాగరమున్నది రక్షణ చేయుచు
రావణుడెంతో బలమగు శత్రువు
సురలకు గెలువగ సాధ్యము కానిది
ఏ విధి రాముడు లంక గెలచుట?"

మారుతి మదిలో చింత కలిగెను
"సీతను చూచి-తదుపరి కార్యము
యోచన చేయుట యుక్తము నాకు
సీతను వెదకెద చీకటి పడగ"

రాత్రించరులు రాక్షసవీరులు
ఘాతకాలకు లెక్క-చేయరు
మాయలు నేర్చిన కామరూపులు
ఆయుధములతో తిరుగుచుండిరి.

సొంపగు లంక సొగసుల వంక
చూచుచు సాగెను పిల్లిపిల్లలా
వరుసలొ నిలచి సౌధములున్నవి
స్ఫటిక మణులతో స్వర్ణపు పనులతొ.

సామోపాయము కడు అపాయము
దానము కోరగ లేమి లేదుగ
భేదము పారగ శావది లేదు
దండోపాయము తేలిక కాదు.

క్షీరము శంఖము తామరతూండ్లతొ
సరిపడు తెల్లని కాంతులు నిండి
సరోవరము నుదయించు హంసలా
భాసిలు చంద్రుని చూచె మారుతి.

॥సుం॥

3 లంకారాక్షసి పరాజయము

రావణు రక్షిత పురమది లంక
భోగవతికి సరిపోయెను శోభల
చీకటివేళల వాతాత్మజుడు
కలయచూచెను సవ్వడి చేయక.

లంకారాక్షసి లంకకు కావలి
రంకె వేసెను రక్కసి - అరచెను
నగరద్వారము చేరిన మారుతి
దానవి అరపుల ఆగి చూచెను.

మంచిముత్యములు వజ్రములెన్నో
స్ఫటికపు బంగరు నేలలుండెను
ద్వారబంధములు వజ్రమయములు
వైఢూర్యములతొ వెలిగె నరుగులు.

"కోతివి నీవు కోరిక ఏమిటి?
నగరము నందు నీవెందులకు?
కొండల కోనల నుండు వనచరుడ
నిజము పలుకు-నీ ప్రాణము నిలుచును."

క్రౌంచపక్షులు నెమళుల గుంపులు
రాజహంసల సొగసులు నిండగ
మలయ మారుతము మెల్లగ వీచుచు
చిరుగంటల మ్రోయించె పతాకల.

"లంకాపురమట సొంపగు నగరము
అందము లొలికే నందనవనముల
కన్నులవిందుగ చూడవచ్చితిని
తిరిగిచూచి-నే తిరిగిపోదులే.

అంతకు మించిన కోతిక లేదు
వ్యర్థముగా నువ్వాగ్రహించకు"
అని నెమ్మదిగా పలికె మారుతి
అంతట దానవి రెచ్చిపోయెను.

"కోతికి ఎంతటి తెగువ కలిగెను !
నాతో పలుకగ భయము లేదుగ"
ఆంజనేయుని హేళనచేసి
గట్టిగ అరచి-చేత చరచెను.

పవనకుమారుడు ఎదిగిపోయెను
సింహగర్జన చేసి నిలచెను
వామహస్తమున బిగిసిన పిడికిట
ఒక్కపోటుతో రక్కసి రాలెను.

పర్వతమంతటి రక్కసి కూలెను
గ్రుడ్లు తెరచుకొని నాలిక చాచి
గుండె గొంతులో గంతులేసెను
ఆడది కనుక చంపక విడచెను.

లంక పలికెను నమ్రత నిండగ
"నేనోడుట యన లంక కూలుటే
ఆ విధాత-ఆ విధముగ వరమిడె
నందికేశ్వరుల శాపము గలదు.

లంకాపతి గతి మారిపోయినది
లంకకు చేటది చేరువయైనది
సీతాదేవి ఉసురు తగలినది
రాతలు మార్చగ ఎవరి తరమగు?

నీకు జయమగు నిజమిది నమ్ముము
శోకమూర్తియై సీత యున్నది
ఆమెను చూచి ఊరడించుమని"
లంక పలికెను ప్రోత్సహించెను. ॥సుం॥

4 లంకా సంచారము

కోటగోడది ప్రాకెను మారుతి
చెంగున దూకెను సవ్వడి చేయక
ఎడమపాదమును ముందుగ వేసెను
శత్రువు తలపై మోపిన రీతిగ.

ధవళకాంతుల తళతళలాడెడి
పెద్దమేడలవి మబ్బులకెదిగెను
సుందరాంగుల అందెల సవ్వడి
నడకల వొలికెను సందడి ఎంతో.

రాజవీధుల సోయగాలవి
మంచిముత్యముల తోరణాలవి
సొంపగు లంక సొగసుల వంక
వెన్నెల వెలుగుల చూచె మారుతి.

స్వర్ణమయములు సౌధములన్నీ
ధగధగ మెరయుచు గృహములున్నవి
గానశోభలతో మంగళ కరములు
మగువల మధుర మంద్ర స్వరములు.

సామగానములు శ్రవణానందము
నిత్య పఠనములు వేదములన్ని
రావణబ్రహ్మ స్తోత్ర పఠనములు
గర్జించునటు చదువుచుండిరి.

మణిహారములు దాల్చిన వారలు
మేలగు చందన మలదిన వారలు
వివిధ వేషముల వెలుగు దానవుల
నెందరొ చూచెను లంకలొ మారుతి.

జడలు పెరిగిన తాపసోత్తములు
యజ్ఞదీక్షలో రాక్షసులుండిరి
అగ్నికుండములు-మంత్ర తంత్రములు
ముండితులుండిరి పండితులెందరొ.

రాక్షసరాజ గృహమును చూచెను
అచ్చెరు వందెను మారుతి అంత
గిరి శిఖరముపై నిలచి యున్నది
బంగరు తోరణ శోభలు నిండి.

రాక్షసులందరు రకరకములుగ
కొందరు పొట్టి - తగు పొడగరులు
ఏక కర్ణులు ఏకాక్షులుగ
లంబోదరులు కామరూపులు.

చుట్టిన ప్రాకారమ్ము చుట్టున
అగడ్త ఉన్నది రక్షణ చేయుచు
తెల్లని కలువలు తామరలుండి
కన్నుల పండుగ చేయుచున్నవి.

కవచధారులు వికృతరూపులు
కూట ముద్గరము లాయుధములతో
ధనుసులు ఖడ్గము లందిన వారు
ధ్వజ పతాకలు కలిగినవారు.

స్వర్గతుల్యమై మందిర మున్నది
దివ్యనాద సంభరితమైనది
స్వర్ణభూషణల సుందరనాదము
మందిర విభవము చాటుచున్నది.

విమానమ్ములు రథములు వుండి
మేలగు గజములు హయములు కలిగి
నాల్గు దంతముల దంతులు నిండి
సకల సేనల రక్షణ నున్నది. ॥సుం॥

5 చంద్రోదయము

వాడి శృంగముల వృషభమువోలె
వెండి పంజరము నున్న హంసలా
మంధర నగమున మృగరాజువలె
మత్తేభముపై నున్న యోధుడన.

రణ రంగమున గజరాజువలె
రాజ్యమునందిన భూపాలునివలె
షోడశ కళలతొ వెలిగె చంద్రుడు
కళానిలయమై కాంతుల కాంతకు.

చల్లని జల్లులు - చందమామట
చల్లెను - మన్మధ వశులై రచట
స్వర్గము పోలిన శోభలు నిండెను
వెన్నెల వెలుగుల లంకాపురము.

నిదురలేని ఆ సొగసుక త్తెలు
మధువు త్రాగిన మందయానలు
సుందరాంగుని గురిచేయగను
కుసుమబాణుని కోరి పిలచిరి.

మధువు గ్రోలి అట మేనులు మరచి
మత్తుగ నిద్రలో మునిగినవారు
కామరూపులు కోరిక నెలవులు
అందము లొలికెడి మందయానలు.

సీతను వెదకుచు ఆంజనేయుడు
ఎందరో సుందర వదనల చూచెను
వివిధ భూషణములున్న అతివలు
మెరపుల తీరుగ నుండగ చూచెను.

యుద్ధము కోరెడి వీరులు కలిగి
ఘీంకారము లిడు మదగజములతో
నిండిన రావణు భవన ప్రాంతము
బుసల సర్పముల మడుగనిపించెను.

వాతాత్మజు డా సుందరులందు
సౌందర్యాంబుధి సీతామాతను
ఉన్నత కులమున పుట్టిన అతివను
వెదకెను కన్నులు ఎన్నో చేసుకు.

మన్మధవశులై మగువలుండిరి
వలువలు చెదిరిన కొందరు వనితలు
ప్రియుని తలపుతో తీయని కలలతో
కిలకిల లాడుచు కోమలు లుండిరి.

రాముని చూడగ ఆత్రమునున్న
పాతివ్రత్యమున బ్రతుకుచునున్న
పుణ్యచరిత యగు సీతాదేవిని
ఎందు వెదకినా కానకపోయెను.

కాంతులు తరిగిన చంద్రరేఖను
శోకమునిండిన గద్గద కంఠిని
కాంతుని కొరకై కుములు కాంతను
వెదకి-కానక-చింతిలె మారుతి.

॥సు॥

6 సీతాన్వేషణము

సింహము లెన్నో రక్షణ చేసెడి
మహావనము అనిపించునట్టుగ
ఘోర రాక్షసుల కావలి యుండిన
రావణు భవనము తోచెనచ్చట.

రావణు భవనము రమ్యమైనది
రత్న శోభితము స్వర్ణమయమది
భేరీనాద మృదంగ ధ్వనులు మరి
శంఖ ఘోషల శోభతో నిండెను.

మణులమరిన ఆ సింహద్వారము
వెలుగులు చిమ్మెడి హారమాయెను
మందయానలతొ మధురగానముల
హేమ మందిరము అతి సుందరము.

లంకకు ఆభరణమ్మయి భవనము
తోచగ మారుతి తలచెను మదిలో
"కాయము చిన్నది చేసి వెదకుట
యుక్తము - వెదకెద భవనములన్ని"

మంత్రి ప్రహస్తుని మందిరమందు
మహాపార్శ్వ, మహోదరాదుల
విద్యున్మాలి, విద్యుజ్జిహ్వుల
వజ్రదంష్ట్రి శుక సారణ గృహముల.

రావణు తనయుడు మేఘనాధుని
రశ్మి కేతుని సూర్యకేతుని
వజ్రకాయుని బ్రహ్మకర్ణుని
కుంభకర్ణుని నెలవులు వెదకెను.

శోణితాక్ష పిశాచ కరాళుల
విరూపాక్షుని భవనములన్ని
సంపద నిలయము లగు నిలయముల
మారుతి వెదకెను సీతను కాంచగ.

శైవపూజలు నైవేద్యములు
గరళకంఠుని భక్తులందరు
పూజలు భజనలు హోమమ్ములతో
లంకేశ్వరుని మందిరమున్నది.

సుగంధ పరిమళ శోభలు నిండి
శోభించిన వట జలకములన్ని
చందన పునుగు కస్తూరి మొదలగు
సుగంధ ద్రవ్యము లెన్నో కలవు.

ఘీంకరించుచు ఏనుగులుండి
అజేయులయిన రక్షకభటులు
వివిధ ఆయుధము లందిన స్త్రీల
రక్షణనున్న భవనము కాంచెను.

చిత్రశాలలు పూ పొదరిండ్లు
క్రీడా గృహములు లీలా గృహములు
చూచుచు సాగిన మారుతి కన్నుల
కనబడె నచ టొక దివ్య మందిరము.

రత్నకాంతులు రావణు తేజము
నిండిన భవనము భానుడాయెను
కుబేర భవనము పోలియున్నది.
దివ్య ధూపముల నిండి యున్నది.

కాంతానూపుర కాంచీరవములు
కర్ణపేయమగు మృదంగనాదము
సుందరాంగుల అందెల సందడి
నిండిన భవనము లెన్నో చూచెను. ॥సుం॥

7 పుష్పకావలోకనము

వైడూర్యములతొ బంగారముతో
నిండిన రావణు మందిర మచట
మెరపులు నిండిన మేఘము రీతి
కాంతుల వెలుగగ చూచె మారుతి.

మెరపులు నిండిన మేఘమన్నటు
చంచలాంగులతొ సొంపుగ నున్నది
కాంతులీనుచు గృహము లున్నవి
వివిధ ధాతువులు నిండిన నగమై.

వాసయోగ్యమై చక్కగ అమరి
ఆయుధములను శంఖము లుంచెడి
అతి సుందరమగు చంద్రకాలలు
ఎన్నో చూచెను సీతను వెదకుచు.

అందొక మందిరమున్నది రాజుది
కాంచన చారు మనోహరమైనది
లంకకు దిగిన నాకము పోలిక
ఉన్నది సుమములు సుందరస్త్రీలతొ.

పుష్పకమున్నది దివ్య విమానము
రత్నకాంతులతొ వెలుగుచుండెను
చిత్రము లయిన చిత్తరువులతో
వైడూర్యములు పగడపు పనులతొ.

వైడూర్యములతొ విహగము లుండి
వెండి బంగరు పనులతొ వెలుగుచు
వివిధ రత్నముల సర్పములుండి
జీవకళలతో తురగము లుండెను.

మేఘము పోలిన రూపము కలిగి
దనుజనాథ బల ప్రకటితమగుచు
ధరణికి దిగిన నాకము వోలె
ఉన్నది అచట దివ్యవిమానము.

కొలనుల సుందర గజములు కలిగి
లక్ష్మీదేవి కరములయందు
కలువలు కలిగిన రీతిగ వేసిన
చిత్రములెన్నో మారుతి కాంచెను.

సుందర మందిరమందు వెదకెను
సీతను గానక చింతిలె మారుతి
రాముని తలపుతొ నుండెడి మాతను
కానక దుఃఖము నిండె మారుతి. ॥సుం॥

8 పుష్పక వర్ణన

భవన మధ్యమున నున్న విమానము
మణులు వజ్రములు పొదిగి యున్నది
స్వర్ణమయమది ఈహల కందక
శోభల వెలుగగ మారుతి చూచెను.

విశ్వకర్మ తన చతురతనంతా
ఒలకపోసి నిర్మించెను దానిని
ఆకాశములో పుట్టినట్టుగ
వాయుమార్గమున నిలబడి యున్నది.

మనసగు రీతిని పోగలిగినది
ఆ శోభకు మధుమాసమె తగదు
శరత్కాలపు చంద్ర బింబమై
గిరి శిఖరము అది అన్నటు లున్నది.

అతివిలువయిన రత్నములుండి
అతిశ్రమ నిండిన పనితన మొలుకుచు
దేవలోకమున లేనటువంటి
అద్భుతమైన విమానము గాంచెను.
॥సుం॥

9 రావణాంతఃపుర శోధన

అర్ధ యోజనము విస్తరించినది
ఏక యోజనము పొడవు కలిగినది
పంక్తి కంధరుని కాంతుల నిలయము
కాంతివంతుడు మారుతి చూచెను.

మూడు నాల్గు దంతాలు కలిగిన
ఐరావతమును పోలిన దంతులు-
అస్త్ర శస్త్రముల యోధులు కలరు
రక్షణచేయుచు మందిరమందు.

అలకాపతికి నలువ యిచ్చినది
విశ్వకర్మ-ఆ బ్రహ్మ కిచ్చినది
రావణబ్రహ్మ కుబేరుని గెలచి
లంకకు తెచ్చిన పుష్పక మదియే.

దనుజనాధుని మందిరమున్నది
ఇంద్రనీలమణు లమరి యున్నది
స్వర్ణమయమది శోభలీనునది
కమ్మని వాపుల కది నెలవైనది.

ఆత్మబలము గల వీరుడు అతడు
రావణబ్రహ్మ అతి పరాక్రముడు
అతని మందిరము ఉన్న తీరది
అతని బలమును తెలుపుచున్నది.

మణిస్తంభములు ఆణి ముత్యములు
స్ఫటికపు పగడపు స్వర్ణపు పనులు
పాన భక్ష్యముల పరిమళములతో
నిండిన మందిర విభవము చూచెను.

ఉల్లాసము మది కలిగించునది
మేనుకు వన్నెలు పూయునట్టిది
దుఃఖము దూరముచేయు మందిరము
లక్ష్మికి నిలయము అనిపించినది

దేవతలుండు స్వర్గలోక మో
బ్రహ్మదేవుని సత్యలోక మో
లేనిచో తప్పక అమరావతి యగు
అన్నటు లున్నది మందిర మచట-

విలువగు ఆభరణమ్ముల వెలుగులు
కాంచన దీపపు స్తంభపు కాంతులు
రావణు తేజము కలసి ఉండగ
నిప్పుల మండెడి తేజము నుండెను.

ఎన్నో ఉన్నవి తియ్యని రసములు
కల్లు మొదలగు వివిధ మధుపులు
కాంతులీను బంగారు పాత్రల
కాంచెను మారుతి-సీతను వెదకుచు-

అలససిన యువతులు నిద్రలో మునిగిరి
సవ్వడిలేక మందిర మున్నది
హంసలు భ్రమరము లున్న ఘనమగు
పద్మవనమయె పద్మ ముఖులతో.

శేషించిన తమ పుణ్యము నంతా
అనుభవించగ నేలకు రాలిన
తారలు-మగువల రూపుల నందెనొ !
అనిపించిరి ఆ రమణీమణులు.

మధువు త్రాగిన మగువలు-సొగసుగ
మూసిన కన్నులు కమలము లనుకొని
భ్రమరము లెంతో ప్రీతిగ చేరెను
వన్నెల నెంపు-కులీన లా సతుల

ఆ సతులందు రసిక శేఖరుడు
పొందు సుఖములు అందు భోగములు
చుక్క- కన్నియల వెలిగెడి చంద్రుని
చందము నుండెను అసుర భూపతి

ఆటల పాటల ఆనందముతో
ఆలింగనముల అనుభూతులతో
అంగన లందరు చురుకు కోరికలు
తలచుకు-మదనుని వశమై రచట.

సుందరాంగులు అందములన్ని
ఒలకపోసుకొని వేచి యుండిరి
సాటి కాంతనే సుందరాంగుడని
బాహా బంధముల నందగించిరి.

కోరిక లున్నవి వేచి యున్నవి
మగువల సొగసులు రగిలించినవి
మగడే ముందర ఉన్నటు తోచగ
కమ్మని ఊహల కరిగి పోయిరి.

కోకలు జరిగి కోమలు లుండిరి
చెదరిన కురులతో చెలియ లుండిరి
లీలాకేళిలో కాంతలు అలసి
లతలవోలె అట పడకల నుండిరి.

పూలమాలల వన్నెలు తరిగెను
రాలిపడినవి హారము లెన్నో
చిందర వందర అయినవి సొగసులు
దంతి మెదలిన పూల వనమయె.

మత్తుగ నిద్రిడు కాంతల సొమ్ములు
ఆభరణమ్ములు మణి హారములు
చెదరిపోయి-అవి కలిసిపోయినవి
ఎవరివి ఏవో తెలియ నట్టుగ.

యక్షరాజ గంధర్వుల-నాగుల
కన్నియ లందరు సొగసుల నెలవులు
దనుజనాథుని కోరి వలచిరి
మధువాసనలు ఎగసిన వచట

పంక్తి కంధరుని బలపరాక్రమము
ధనపతి సముడగు అతని సంపదలు
సొగసు లొలికెడి సుందరాంగులను
ఉన్నత కులీన లెందరొ జేర్చెను.

మగసిరి గలిగిన దానవరాజు
మగువ లందరిని ఏలును సమముగ
మలయానిలముల సుమసుందరులతొ
మందిర మెంతో సుందర నిలయము.

దనుజనాధుని సిరులకు మురిసెను
అతని భార్యల సుఖములు తలచి
సీతను రాముని చెంత చేర్చిన
పంక్తి కంధరుడు బుద్ధిశాలియగు.

"ఉత్తమురాలు సీతామాత —
రావణు డెంతో దుర్మార్గముతో
దుఃఖము నింపెను జానకిదేవికి
పాపాత్ముడుగా ! పంక్తి కంధరుడు.

రాముని సీతను అసురుడు మరచిన
లంకాపురము మన గలదనుకొని"
వాయునందనుడు సీతను వెదకి
ఉనికి తెలియక వగచెను ఎంతో !

॥సుం॥

10 మండోదరినిచూచి మాతయని భ్రమించుట

రత్న భూషితము స్ఫటిక నిర్మితము
దివ్య శయనమది రావణు శయనము
దంత కనక శిల్పంబుల నిండి
వైడూర్యములతొ మణి ఖచితమది.

రత్నకాంతితో మణిశోభలతో
శోభించినది రావణు శయనము
సుగంధ పరిమళ సుమములు నిండి
స్వర్గసమముగ నున్నది శయ్య.

స్వర్ణమయమది అతి మృదువైనది
రవికాంతులతో వెలుగుచున్నది
చల్లని చంద్రుని పోలు ఛత్రము
పూలమాలలతొ కూర్చియున్నది.

కొలనున-వెలిగెడి కరిరాజు వలె
పద్మ నేత్రులను దరిజేర్చుకొని
పవళించెను ఆ ప్రతిభావంతుడు
పరాక్రమమున విక్రముడతడు.

చక్రాయుధము చేసిన గురుతులు
వజ్రాయుధము వేసిన ముద్రలు
విజయ చిహ్నములు వెలుగుచుండెను
దేవదానవుల పోరు తెలుపుచు.

మినుములు రాసిగ పోసినరీతి
నల్లని దేహము తేజోవంతము-
రక్త చందనము మేన నలదుకొని
మధువు త్రాగి మత్తిల్లిన వాడు.

కాంతల చేరి వసంతుని రీతి
లీలాకేళిలో కలసి సొలసెను
విశాలవక్షుడు లక్షణాంగుడు
లోహితాక్షుడు రావణాసురుడు.

కనకహారములు వజ్రభూషలు
మణికుండలములు స్వర్ణ కిరీటము
పట్టువస్త్రములు మేన ధరించిన
మృష్టభోజనుడు పంక్తి కంధరుడు.

దశకంఠుడు తన సుందరాంగులతో
శయనించెను అట నల్లత్రాచు వలె
నిశ్వాసములతో బుసలను గొట్టెను
మత్తేభములా తోచెను రేడు.

కామరూపుడు భుజబల తేజుడు
కాంతల పాలి వసంతుడాతడు
ఆలింగనముల ఆ సుందరుని
అంగాంగముల సుగంధము లెగసెను.

అయిదు తలలు గల పన్నగములన
అంతగ పెరిగెను అతని బాహువులు
నల్లని మేఘము అతని దేహము
చందమామలా సుందరాంగులు.

ఆటల పాటల ఆనందముతో
అలసిపోయిరి అంగనలందరు
అందు-వీణనే అందగాడని
ముద్దులిడినదొక బి-బాధరి ఆట.

తన వంపులనే చూసుకు మురిసి
చేతులందున చక్కగ చేర్చుకు
కిలకిల నవ్వులు చిలకరించుకొని
కలయని తెలుసుకు తెల్లపోయెను.

ప్రియుని పొందును పొందగ సుందరి
పణవము చేకొని హాయి పొందెను
మృదంగము నట ముద్దిడి మగువ
మగడే అనుకొని మురిసిపోయెను.

అందొక శయ్యలో అందము లొలికే
సుందరి ఉన్నది నిదురపోవుచు
కనక కాంతులతో కాంతులకాంత
కనుపించెనట కనువిందుగను.

మణిభూషణములు నవరత్నములు
అమరిన వెన్నో ఆభరణమ్ములు
మండోదరి ఆ సుందరవదన
దానవరాజుకు ప్రియతమ భార్య.

ఆమెను గాంచిన ఆంజనేయుడు
ఆనందముతో చిందులు వేసెను
జనకజ అనుకొని సంతోషముతో
ఎంతో చిలిపిగ గంతులేసెను.

స్తంభములెక్కెను క్రిందికి దూకెను
పల్టీకొట్టెను పరవశమందెను
తోకను ముద్దిడి మురిసిపోయెను
వానర చేష్టలు మారుతి చేసెను.

॥సుం॥

11 అంతఃపుర శోధన

తీరుగ మారుతి యోచన చేసెను
"రాఘవురాణి యీ తీరుండదు
రావణు చేరి బ్రతికే యుండదు
అన్నపానముల వంక చూడదు.

రామచంద్రుని జీవితేశ్వరి
పరమసాధ్వి యగు సీతామాత
ఇంద్రభోగముల లెక్క చేయదు
చాలరు సురలు విభునికెందున"

శ్యామల కాంతితొ కొందరు కాంతలు
తెల్లని నల్లని కాంతులవారు
మన్మధ వశులయి పడి యుండగను
మారుతి గాంచెను అట విమానమున.

"లీలాకేళిలొ సోలిన కాంతల
జరిగిన వలువల పడతు లెందరినొ
పరిశీలించి చూచితి నేను
ఒడి గట్టితిని పాపము నెంతో."

మారుతి ఎంతో చింతిచె మదిలో
బుద్ధిమంతుడు యోచన చేసెను
"పావని జానకి పడతుల కలసి
అంతఃపురముల నుండు ననుకొని.

సద్దుమణిగిన సమయములోన
ముద్దుగుమ్మల వెదకుట మేలని
స్వామిసేవలో చూచితి గాని
మనసున నెట్టి వికారము నెరుగను."

అనుకొని హనుమ ఊరట చెంది
"మాతను ఎచట చూతును నేను
ఏతీరుగ నామాట నిలచుట
నే వెదకుట ఎట" అని చింతించెను!

ఎన్నో తీరుల అతివలుండిరి
అలసి సొలసి వారందరు ఉండిరి
ఆలమందలో వృషభ రాజువలె
పంక్తి కంధరుడు ఉండె నడుమలో.

సాగెడు మారుతి కాంచెను అచ్చట
పాన భక్ష్య పదార్థములున్న
సుందరశాల బంగరుపాత్రల
ఎన్నో రకముల వంటకాలతో.

దున్నలు జింకలు సూకరములట
మయూర చకోరము రుచులుగ వండి
కొక్కెర మాంసము కోడిమాంసము
ఉన్నవి తినగా మిగిలినవెన్నో.

గంధ వాహుడగు మారుతి జనకుడు
తనయుని గాంచి సంబరపడుచు
కౌగలించుకొన వచ్చినట్లుగా
అచటి పరిమళము లెగసెనప్పుడు.

మధుర రసములు మదిర రకములు
పరిమళ శోభతొ పానీయములు
బంగరు స్ఫటికపు పాత్రల యందు
తాగగ మిగిలియుండెను అచట.

పాన భూమిని వదలి మారుతి
తిరిగి వెదకెను వెదకిన తావుల
ఆశను పెంచుకు ఆంజనేయుడు
అంతట వెదకెను జనకజ కొరకు.

॥సు:॥

12 మారుతి ఆవేదన

"మేడలు మిద్దెలు వాడలు వీధులు
అంతఃపురములు ఆరామములు
పూపొదరిళ్ళు మరి కోనేళ్ళు
నిశాగృహములు-నే వెదకితిని.

బావులు దోవలు రాజవీధులు
తోటలు తోపులు శయ్యాగృహములు
ప్రతి సందున నే పరిశీలించితి
జనకరాజ సుత నే కననైతి.

కార్యము సఫలము చేయక నేను
తిరిగి వానరుల చేరుట ఎట్లు
రాజు సుగ్రీవుడు అతిబలశాలి
కోపతాపముల దండన లిడును.

అసలా మాత బ్రతికి యున్నదా?
అసురుడామెను అంతము చేసెన?"
వెదకిన బావుల వెదకుచు వగచెను
మదిలో ఎన్నో శంకలు మెదలెను.

॥సుం॥

13 మారుతి పరితాపము

"పులుగుజేడు సంపాతి పలికిన
పలుకులు విని నే వెదకుచుంటిని
దానవరాజు - రావణు చెంత
జానకి కలదని పక్షి పలికెను.

దనుజ నాథుని భవనములన్నీ
దానవు నగరము నాల్గుమూలలా
నే వెదకితిని నూరుకళ్ళతో
మిగులలేదు నే వెదకని బావు.

పాపాత్ముడు యీ పంక్తి కంధరుని
త్రుంచి వేతునా-రాముని తలచుకు
లేదా రాముని చెంతకు వానిని
మోసుకు పోదున ఆకసమంటి

రామబాణముల గురికెరగాక
వేగమె సీతను లంకకు చేర్చగ
ఆకసమంటి అసురుడు గొని రా
జానకి సాగరమందు జారెనో?

ఆకాశములో సిద్ధుల కంటను
పండినందుకు లా సిగ్గుతొ మాత
మరణించినదో? లేదా మానిని
అసురలచే బడి మ్రింగబడినదో !

శోకభారమును భరించలేక
కృశించిపోయిన ఆ కుసుమలత
ఆశను వీడి ఆత్మహత్యతో
అంతమొందెనో కాంతునికెడమై.

చిలుక-పంజరము చిక్కినరీతి
జానకి లంకలొ చిక్కిడిపోయెను"
అని తలపోయుచు మారుతి నడచెను
ప్రాకారముపై చింతతొ నిలచెను.

"జానకి జాడ తెలియకపోతిని
అది తెలుపుట అతి బాధాకరము
నిజము దాచుట స్వామిద్రోహము
విషయము వినిన రాఘవుడేమగు?

అన్న సుఖములే మిన్న అనుకొను
లక్ష్మణుడా పై మనగలడా యని"
కలత చెందిన మనసది ఆయెను
మారుతి కన్నుల నీరు నిలచెను.

"సోదరులిరువురు మరియిక లేరన
భరత శత్రుఘ్నులు బ్రతుకరు నిజము
తల్లులు ముగ్గురు తనయుల బాసిన
తనువులు నిలపుట కలలో జరగదు.

అంత ఘోరము జరిగినంతనే
జాంబవ దంగద వానరరాజు
జీవించరుగా రామభక్తులు"
మారుతి కన్నుల నీరు నిలచెను.

"కాంతుల బాసిన కాంతలు బ్రతుకరు
పుణ్యమూర్తులు-రుమా తారలు
ఎందరు కలరో ఉత్తమ చరితలు
చేరుదురుత్తమ లోకములందరు.

నావల్లనె గద యీ విషమ పరిస్థితి
నేనిక పోను కిష్కింధాపురి
సీతను చూచిన బ్రతికియుండుట
మాతను చూడక మరణించుటయే"

అనుకొని మారుతి స్థిరనిశ్చయుడై
వాన ప్రస్థమున నియమ నిష్ఠతో
రోజులు గడుపుచు సీతను వెదకుచు
రామసేవలో తరించనెంచెను.

అంతట మారుతి కన్నుల ముందర
కనుపించిన దొక సుందరవనము
ఇష్టదైవముల నిష్ఠగ తలచి
సొంపగు వనమును చేరెను మారుతి

లక్ష్మణ సహితుడు రామప్రభునకు
జనకరాజ సుత జానకి దేవికి
రుద్ర ఇంద్ర యమ వాయుదేవులకు
సుగ్రీవునికీ వందన మిడెను

కార్యసిద్ధికై బ్రహ్మను తలచి
దేవతలందర మరి మరి తలచెను
సూర్యచంద్రులను వరుణదేవుని
ఎందరు సురలో అందర తలచెను.

మలయా నిలముల నిలయమది
సుమగంధమును పూయునది
దానవ వీరులు కావలి యుండుచు
అశోకవన మది సుందరవనము.

స్వామి కార్యమును నెరవేర్చుటకై
కార్యదీక్షతో - కురుచరూపుతో
దానవ వీరుల కనుల బడకను
మారుతి ముందుకు సాగెను వనమున.

॥సుం॥

14 అశోక వనపరిశీలన

చంపక చందన దేవకాంచన
అశోక కపిముఖ నారికేళములు
తియ్యమామిడి తాళ వృక్షములు
చీకటిమ్రాకులు తక్కోలములు.

చిక్కగనున్న వృక్షసంపదతొ
చక్కగనున్న పరిమళ సుమముల
కమ్మని తావుల సొమ్మయి వనము
కోయిల పాటల కది నిలయమ్ము.

విరికన్నియలు వెచ్చ తేనియలు
పూలకంచముల పొందుపరచుకొని
భృంగరాజుకై రంగుల విరసి
రమణీయమ్ముగ నున్నది వనము.

ఆమనిశోభలు సంతరించుకొని
అంతులేని సొగసెంతొ పూసుకొని
పులుగు గుంపులు - పురివిడి నెమళులు
పాటలు నాట్యము నయనానందము.

దూకెను మారుతి తరువులపైన
పులుగు - లెగరగా రెక్కలు తగిలి
పూవులు రాలెను హనుమంతునిపై
అతడు తోచెను పుష్పనగమువలె.

సీతను వెదకుచు మారుతి - వనమున
నిద్ర లేపెను పక్షుల గుంపుల
కల కల రవముల వనము లేచెను
చివురులు మెరసెను ఉదయ శోభతో.

పూవులు రాలిన నేలట సొగసుగ
సింగారించిన స్త్రీవలె నుండెను
పూవిలుకాడై భాసిలె మారుతి
అందము లొలికె అశోకవనమున.

రాలెను ఫలములు - రాసిగ ఆకులు
పూవులు విడివడి నేల రాలగా
ఆ తరువులట సొమ్ముల నోడిన
చెడు-జూదరివలె కనులకు తోచెను.

పక్షుల గుంపులు ఎగిరిపోయెను
మిగిలెను చెట్లు నామమాత్రమై
బంధువు లందరు వీడిన నరులన
తోచెను ఆ తరు సముదాయములు.

మణిమయ శోభిత సోపానమ్ములు
మంచినీటితో బావులున్నవి
మంచిముత్యములు మేలు పగడముల
కూర్చియున్నవట యిసుకతిన్నెలు

విశ్రమించుటకు స్ఫటికపు టరుగులు
ఒడ్డున బంగరు వన్నెల తరువులు
తామర పూవులు కలువలు కలిగి
చక్రవాకములు హంసలు గలవు.

చక్కని గదులు చిక్కని చెట్లు
ఇంపగు శిఖరము సొంపు లెగయగ
రాతిగృహముతో రమ్యముగాను
క్రీడాచలము ఉన్నది వనమున.

శిఖరాగ్రమున జారిన ఏరు
పతిపై అలిగిన సతివలె నుండెను
అందు వ్రాలిన తరువుల శాఖలు
అడ్డుగ నిలచెను ఆత్మబంధువన.

శింశుపతరువున చేరెను మారుతి
మాతను చూచుట కనువైనది యని
రాఘవు కొరకు ఎదురు చూచెడి
పావనమూర్తిని సీతను తలచుచు

హితము గొలపగ-పతిని-తిరిగి, సతి
చేరెడి తీరుగ-వనమున నీరు
వెనుకకు మరలి నడువగతోచె
అలుక తీరిన అతివ చందమై

"రాఘవురాణి పరమ పతివ్రత
వనమున వెలుగును వనదేవతగ
నిరతము పతినే ధ్యానించుచును
రాగలదీ వన శోభను చూచి

ఎఱ్ఱని పూలు చిగురులు మెరసి
అగ్నిచెట్ల వలె - తోచు - తరువులను
స్వర్ణ శోభతో వెలుగు - అరుగులను
సంతోషముతో గాంచెను మారుతి

ఈ వనమందలి మృగముల సేమము
పావని జానకి తెలియ గోరుచు
కరుణామయి యిట వచ్చుట నిజమని"
కొమ్మల కూర్చొని మారుతి చూచెను.

బంగరు వన్నెల తరువుల నడుమ
వెలిగెను మారుతి భానుని రీతిగ
బంగరు గజ్జెల చిరు మ్రోతలతో
శోభిలు శింశుప తరువును చూచెను.

రాముని తలచుచు ప్రార్థన సలుపుచు
సంధ్యా సమయ నియమ నిష్ఠకై
అనువుగనున్న ఈ నది చెంతకు
జనకజ నిజముగ వచ్చి తీరును

ఈ వన శోభ అపురూపము గద
కోమలమూర్తికి తగియున్నదిగా
సీతామాత రాఘవురాణి
ఉండుట తథ్యము - ఈ వన మందు"

॥సు॥

15 సీతా సందర్శనము

అశోకవనము - నందన వనమది
అన్ని ఋతువుల ఫలసుమములతో
మృగములు-పక్షులు-మయూరములతో
కలువలు బంగరు కమలము లుండెను.

శింశుప తరువున కూర్చొని మారుతి
తిలకించెను ఆ వనమును తిరిగి
సురలోకములో నుండు సుమతరు
శోభితమైనది సుందర వనము.

అశోక తరువులు విరిసె నిండుగ
ఎఱ్ఱనిపూలు మంటగ తోచెను
పక్షులు రెక్కల - పూవులు ఆకులు
రాల్చెను వింతగ - రెపరెపలాడుచు.

పూచిన గోగులు క్రొత్త మోదుగులు
ఏడాకులు గల అరటి తరువులు
పొన్నలు, సంపెగ, ఎన్నో పూలు
ఉన్నవి సోయగ మొలుకుచు వనమున.

ఇంద్రుని వనమగు నందనవనము
ధనపతి వనము చైత్రరథమును
అధిగమించి కడు అందముగాను
అశోకవనము ఉన్నది లంకలొ.

తారల పోలిన పూలతొ తరువులు
రెండవ అంబర మన్నటు తోచెను
గంధమాదన గిరిమరియొకటని
ఆ వనమందలి భవనము తోచెను.

ఆ భవనము అట ఆకసమంటుచు
ఎత్తుగనున్నది వేయి స్తంభముల
ధవళకాంతితో అతి సుందరమై
కనుపించినది అనిలాత్మజునకు.

మాసిన చీరతొ చెదరిన మనసుతొ
చిక్కిన తనువుతొ తినకోరకను
నిట్టూర్పులతో గుర్తే తెలియక
రక్కసి మూకల చిక్కిన వనిత.

హోమధూమముచె కప్పిన అనలము
క్రొత్త చంద్రుని పోలిన దేహము
వ్యథతో కుమిలెడి మనసు కలిగిన
కోమలమూర్తిని మగువను గాంచెను.

మలిన వస్త్రమున దీనవదనయగు
సుమరహితమగు సుమలత పోలి
పద్మరహితమగు పద్మాకరమన
ధ్యానమగ్నయై యున్నది అతివ.

వేటకుక్కల చిక్కిన హరిణిగ
నల్లత్రాచువలె జారిన వేణితొ
రక్కసి రూపులు ముఖములు కనుచు
శోకతప్తయగు మూర్తిని గాంచెను.

పున్నమ చంద్రుని పోలిన ముఖముతొ
రతీదేవి వలె నున్న అతివ అట
చీకటి చీల్చెడి వెలుగు రూపుతో
ఉన్నది-గాంచెను మారుతి నిండుగ.

తపోరాసియై కటికనేలపై
బుసలు నిండిన ఆడుపాము వలె
విభుని తలచుకొని మదిని కలతపడి
ఉన్నది కోమలి-మారుతి గాంచెను.

లేడికన్నుల బెదరు చూపుల
అశ్రులు నిండెను అతివ కన్నుల
శోకమూర్తియై చిక్కిన మూర్తితొ
మలినదేహయై మగువ యున్నది.

సందిగ్ధార్థము కలిగిన స్మృతి యన
తరిగిపోయిన సంపద వోలె
క్షీణితమైన శ్రద్ధ తీరుగ
నిష్ఫలమైన ఆశగ నున్నది.

విఘ్నమునందిన కార్యము తీరుగ
కలుషితమైన బుద్ధి రీతిగ
నిరాధారమగు అపవాదు వలె
గత యశస్సువలె నున్నది అతివ.

మబ్బుల మాటున చంద్రుని రీతి
కాంతులు తరిగి కాంత యున్నది
ఆభరణమ్ములు ఆమె ధరించిన
వెలుగును అవి అట వేయికాంతులతో.

పునశ్చరణ యదిలేని చదువుగ
సంశయమ్మది కలుగుచున్నది
సీతయొ-కాదో-అను సందేహము
మెదలసాగినది మదిలో నపుడు.

ఆ పుణ్యవతి-జనకజ యగునని
మది తలపోసెను మారుతి అంత
పరిశీలించి మరిమరి చూచి
తెలిసిన గురుతుల పోల్చగ నెంచెను.

రామచంద్రుడు చూపిన నగలు
తరుశాఖలలో ఆభరణమ్ములు
ఒక్కపోలికగ నుండుట గాంచి
తప్పక సీతని తలచెను మదిలో.

"ఋష్యమూకమున చూచిన నగలు
ఇట తరుశాఖల వెలిగెడి సొమ్ములు
ఆభరణమ్ములు అటుయిటు చూడగ
అతివ సొమ్ములు అమరును సరిగ.

అంబరవీధిని అసురుడు గొనిపో
అంబరమందు నగలను కట్టి
ఋష్యమూకమున జారవిడచెను
అట తరు శాఖల నిలచిన వవియే.

ఆ వస్త్రముతో కలిసెను వలువ
ఆభరణమ్ముల పోలిక లోకటే
తరుణి సోయగము ప్రభువుకు తగినది
కావున కోమలి జనకజ యగును.

పావని సీతను-నే కనుగొంటిని
పరమ పతివ్రత నిట చూచితిని
రామలక్ష్మణుల కార్యము తీర్చితి
వానరులందరు బ్రతికియుందురు.

స్త్రీయని-దయతో వేదన పడును
ఆశ్రితురాలు అను ఆవేదన
ఆలి అపహరణ అమిత దుఃఖము
ప్రియసతి దూరము-అన్నీ బాధలె.

అంత దుఃఖమున రాముని మనసు
ఆవేశము లగ్నము ప్రియసతి ఎడల
అటులే-అమ్మకు రామధ్యానము
తలపుల-తనువులు నిలుపసాగిరి.

సౌందర్యాంబుధి సీతామాతకు
ఎంతటి ఘనుడో రాముడు విభుడవ
అతి సమర్థుడు విజితేంద్రియుడు
కావున బ్రతికెను ఈమెకు ఎడమై."

సీతామాతను చూచిన మారుతి
మనసెగిరినది ప్రస్రవణాద్రికి
భక్తితొ రాముని-మనమున తలచెను
పురుషోత్తమునికి వందనమిడెను.
॥సుం॥

16 దేవి దైన్యము - మారుతిదుఃఖము

శుభముల రాసి సుందరి సీత
మేఘశ్యాముని హృదయరాణి గని
కోమలమూర్తికి కాని కష్టమని
ఆంజనేయుడు కడు దుఃఖించెను.

ప్రాణేశ్వరునెడ గాఢ స్నేహమది
ప్రాణప్రదమది అతి పవిత్రము
కావున మాత సర్వభోగములు
వదలి - వనమును చేరెను పతితో."

"జనకరాజు తన కంటిపాపలా
పెంచెను - జానకి సర్వమనుకొని
దశరథ నృపునకు పెద్దకోడలు
రఘువంశాంబుధి చేరిన లక్ష్మి.

పావని జానకి ఆవని ఆవిధి
అసురుల చిక్కి బాధలు పడగ
మారుతి కన్నుల నీరుపొంగెను
మనసున ఎంతో కలత చెందెను.

రాముని మనసును దోచిన మగువ
మంగళమూర్తికి మంగళకరమై
లక్ష్మిప్రదమీ ధర్మచరితకు
విధివ్రాత గదా! యీ విధిబాధలు

"దశరథ రాముడు అతివను వెదకుచు
అతిబలశాలి వాలిని చంపెను
రావణుసాటి పరాక్రమశాలిని
కబంధు ద్రుంచెను శ్రీరఘురాముడు

శ్రీరఘురాముని చరణ సన్నిధియె
సుఖమని ఎంచి ధ్యానించును గద
లక్ష్మణమూర్తి - విక్రమమూర్తికి
వదినగ మాన్యత నందిన మగువ.

జనస్థానమున వేలకొలదిగా
అసురులు మడసిరి రాఘవుచేబడి
ఖరుడు త్రిశిర వీరాధులు సమసిరి
సతిని వెదకెడు రామునిచేబడి.

ప్రభువు తలపుతో నిరతము గడపును
పతి సేవలకై పరితపించును
ఫలములు తినుచు వనముననున్నను
భవనముునున్నటు సంతసపడును.

జనకజ కళలలో ఏ వొక్కటికీ
మూడు లోకములు సరిగావు కదా
రామభద్రుడు - సీతభద్రతకు
ఎంతటి కార్యము చేయుట తగును.

తామర పుష్పోడి తీయగ నిండిన
నేలను దున్నెడి నాగటికొనచే
వెలుగులు చిమ్ముచు వెలికి వచ్చెను
మిథిలలో వెలసెను జనకుని భాగ్యము

కాంతకు కాంతుడె ఆభరణమ్ము
అన్ని సౌమ్ములకు మించిన సౌమ్ము
అనగలేక-అవనిజ యిచట
వెలవెలబోయెను కాంతులులేక.

బంధువులందరి కెంతో దూరము
భర్తకు దూరము - బ్రతుకు భారము
భోగభాగ్యముల కసలే దూరము
బ్రతుకుచుండె నిట రాముని తలపుతో.

పెనిమిటి బాసిన చక్రవాకి వలె
మంచుకమ్మిన తమ్మిచందమున
పెనుదుఃఖములో కాంతులు తరిగి
ఆశాకిరణము చూచుచు బ్రతికెను.

సూర్యతాపమును భరించలేక
పందిరి నీడను చేరెడి రీతి
అతి సహజమ్ము జనకజ కొరకు
రాముడు వెదకుట సుఖములు వదలుట.

వాలిరాజ్యమును తమ్ముడు పొందుట
రమణి కారణము రఘుపతి వచ్చుట
నేనీ లంకను కలయజూచుట
జనకజ కొరకై అంబుధి దాటుట.

జానకి ప్రభువును చేరినంతనే
రాజ్యభ్రష్టునికి రాజ్యసంపదగ
ప్రభువుకు కలుగును ఎంతో సుఖము
చాలవు సంపద లామె ముందర.

అమ్మనుగాంచితి జన్మ తరించెను
ఇనకుల తిలకుని కష్టము తీరును
మా సుగ్రీవుని మాట నిలచును.''
ఆనందించెను మారుతి ఎంతో.

॥సుం॥

17 మాత దర్శనము-మారుతిఆనందము

"చల్లని చంద్రుడు చూపెను మార్గము
సుదతి సీతను చూచితి నిచ్చట
చంద్రకాంతిలా మనసుకు శాంతి
కలిగెను నాకు మాతను చూడగ.''

ఒంటికన్నుతో వొక్క కర్ణముతో
చెవులు లేనిది ఎగసిన ముక్కుల
పొట్టి వెంట్రుకలు బోడితలలతో
గడ్డము తాకెడి పెద్ద పెదవులతో.

బరువుతో మునిగెడి పడవరీతిగ
సీతయున్నది కడుదుఃఖముతో
ఆమె చెంత కలరెందరో స్త్రీలు
అసురకాంతలు వికృతరూపులు.

గుంపుగ నుండిరి రాక్షస స్త్రీలు
కురచదేహులు పెద్ద కుచములు
లంబోదరములు ఏనుగు చెవులు
అశ్వముఖముతో భీకరరూపులు.

పొడుగు నాలుకలు కోరలు కలిగి
నిడుపగు నఖములు - వికృత ముఖములు
రక్తమాంసములు - మత్తుగ కల్లు
నిండిన కడుపులు - అరపులు కేకలు

కోలాహలముతొ భయము గొలుపుచు
రక్తము పూసుకు రక్కసులుండిరి
ఆంజనేయుడు ఒడలు గగుర్పుతొ
కాంచెను వారిని తరువున కూర్చొని.

కాంతి తరిగినది - సొమ్ములు లేనిది
కాంతుని కొరకై శాంతి లేనిది
పుణ్యము తరిగి పుడమిని రాలిన
తారనుపోలి జనకజ యున్నది.

సింగము కనబడ - దంతి గుంపులో
తోడి ఏనుగులు పారిపోవగా
ఒంటిగ దొరకిన ఆడుదంతి వలె
చిక్కెను జానకి - రావణు పురమున.

తీగలు మీటక దాచిన వీణయి
తంత్రులు వదులయి ధూళి నిండినటు
ఉన్నది జానకి రాఘవు స్మరణతొ
రక్కసి స్త్రీలను లెక్క చేయక.

శరత్కాలమున మేఘము చేత
చిక్కిన పాడ్యమి చంద్రుని రీతి
బుధు డంగారకు లిద్దరి చేత
బాధలు పడెడి రోహిణి రీతి.

బురద నిండిన తామర పూవయి
పూవులు రాలిన పూల తీగయి
లేడి కన్నుల కాంతను చూచి
కడు దుఃఖించెను మారుతి మనమున.

దుఃఖము నిండి కళ తగ్గినది
భర్త పరాక్రముడని ఎరిగినది
పాతివ్రత్యము రక్షణనున్న
రమణిని చూచుట నా భాగ్యమని.

కన్నుల పొంగె ఆనంద భాష్పములు
పొంగెను హనుమ కృతార్థుడైతినని
రామలక్ష్మణుల మనమున తలచి
అట తరుశాఖల వేచియుండెను.

॥సుం॥

18 రావణాగమనము

ప్రాతఃకాలపు శోభల వెలిగె
లేత చిగురులు విరిసిన పూలు
తీరుగ మాతను తిరిగి చూడగ
వేచియుండెను మారుతి - వనమున.

శిక్షా-వ్యాకరణమ్ముల వేదము
ఆరంగమ్ముల నెరిగినవారు
క్రతువుల మనసు నిలిపినవారు
బ్రహ్మరాక్షసులు సుస్వరములతో.

బ్రహ్మ ముహూర్తపు శుభ ఘడియలలో
శుచిగా చేసెడి వేదఘోషలు
మంగళవాద్యము లెన్నో అచట
వీనుల విందుగ వినెను మారుతి

మంగళ ధ్వనులకు నిద్ర మేలుకొని
విలువగు వలువలు విరి దండలను
మేన ధరించి సీతను తలచి
పరవశుడయ్యెను పంక్తికంధరుడు.

కామాతురుడు రావణాసురుడు
కాంతను తలచి తాపము నిండి
మనసున సుందరి రూపు మలచుకొని
సీతను చూడగ వని కేతెంచెను.

పక్షుల కూతలు - పూలతో తరువులు
మృగములు - జలముల కమలములుండి
బంగరుతోరణ సోయగాలలో
వెలిగెడి వనమును - చేరెను ఏలిక.

మణి భూషణములు రత్నహారములు
సంపద లింపుగ వెలిగె మేనున
శతసంఖ్యలో ఆ రాజు వెంబడి
నడచిరి తోడు అతని భార్యలు

సురపతి వెంట సురస్త్రీలన్నటు
సతులు నడచిరి రావణు వెంట
దివ్వెలు కలిగి చామరములతో
రాక్షస కాంతలు నడచిరి వనికి

బంగరు పాత్రల జలకము నింపి
ముందర నడచిరి కొందరు మగువలు
మణి శోభితమగు ఆసనమ్ములు
కత్తులు తీసుకు సుదతు లుండిరి

బంగరు దండము కలిగిన ఛత్రము
పున్నమ చంద్రుని పోలి యున్నది
రాజహంసలా రమణీయము అది
రమణి ధరించి నడచెను వెంట

రత్నపాత్రలో మధువును నింపి
తన కుడిచేతను దాల్చిన మగువ
నిద్ర లేమిచే కనులు మూతబడు
కాంతలు - మబ్బుల మెరపుల తీవలు

పంక్తికంధరుని వెంట నడువగా
రమణీమణిని చూచుటకొరకై
రావణాసురుడు అశోక వనమును
ఠీవిగ చేరెను సతులందరితో

జారిన కొప్పులు - రాలిన గంధము.
తొలగిన సరములు నిద్దుర కన్నులు
మద్యపు వాసన మత్తు జారని
ముద్దుగుమ్మలు కోరిక నెలవులు

ముఖముల చెమట మేనికాంతులు
నలిగిన దండల ముడివడెకురులు
ఎఱ్ఱని కన్నుల సుదతుల చేర్చుకు
అతివను చూడగ వచ్చెను జేడు

చక్కని కన్నులు చిక్కని సొగసులు
అందము లెగసెడి మేని కాంతితో
నల్లని కురులతొ నున్న అతివను
సీతను చూడగ వచ్చెను అసురుడు.

భుజకీర్తులపై జారిన వలువ
పాలనురుగులా ధవళకాంతితో
వెలిగెడి దానిని ఎగయలాగుచు
సొగసుగ ఠీవిగ వచ్చెను అసురుడు.

దనుజనాథుని రమణుల బంగరు
వడ్డాణమ్ముల గజ్జెల ధ్వనులు
కాలియందియల సందడి యింపుగ
విన వచ్చినది మారుతి కపుడు.

విశ్రవసునికి తనయుడు ఁతడు
అతిబలశాలి భూషణయుతుడు
శంకువు వంటి కర్ణము లుండి
రావణు డుండెను మత్తు నిండుగ.

పరిమళ తైలము వెలిగె దివ్వెల
ఆ దివ్వెలను వెలుగులందిరి
విశాలనేత్రుడు - కామాతురుడు
ఎఱ్ఱని కన్నులు కలిగియుండెను.

శారదనడుమ చందమామలా
తేజోవంతుడు అసురభూపతి
రాక్షస యువతుల మధ్య నుండగ
మారుతి తలచెను రావణుడే యని.

వింటిని మరచిన మన్మధుడాతడు
అతి సుందరుడు పంక్తి కంధరుడు
అతిశయించిన కామతాపమున
కాంతను చూడగ వనికేతెంచెను.

వాయుపుత్రుడు తేజోవంతుడు
ఆంజనేయుడు - రావణు చూడగ
క్రింది కొమ్మలకు మెల్లగ జారెను
ఆకుల ఒదిగి బాగుగ చూచెను.

॥సుం॥

19 సీత భీతిల్లుట

రూప యౌవనుడు భూషణయుతుడు
రాక్షసప్రభువు రావణు చూచి
రాముని సతి - ఆ పావన చరిత
మదిలో ఎంతో వ్యధ నొందినది.

కటికనేలపై కూర్చొని - సీత
వారిధి మునిగెడి నావరీతిగ
నరకిన తరుశాఖైన తీరుగ
పాతివ్రత్యపు నియమము నున్నది.

పెనుగాలెగసిన వనము నందున
కదళీతరువై కంపించినది
రాక్షస స్త్రీల కావలి నడుమ
దుఃఖపీడితను చూచెను అసురుడు

సంకల్పంబను అరదము నెక్కి
మనమున - రాముని రాజశ్రేష్ఠుని
తలచుకు నాధుని చేరెడి రీతిగ
ఉన్నది జానకి తరువు క్రిందున

పూజా ద్రవ్యము లేని పూజగా
నిష్ఫలమయిన ఆశరీతిగా
క్షీణితమయిన కీర్తితీరుగా
వ్యర్థము అయిన శ్రద్ధ మాదిరి.

మణి మంత్రాదుల బంధింపబడి
మెదలకయున్న నాగుపామువలె
కేతుగ్రహముచే బాధల నందిన
రోహిణి వలె అట జానకి యున్నది.

తపోరాశియై ఉపవాసములతో
ధ్యానమగ్నయై దుఃఖభాజయై
భయభ్రాంతయై చిక్కిన తనువుతో
దీన వదనమున సీత యున్నది.

దశరథరాముడు ప్రాణేశ్వరుడు -
దశకంఠుని పరిమార్చవలెనని
దేవతలందర కోరుచున్నటు
మైథిలియున్నది ధ్యానించుచును.

నాయకు డంతము అయిన సేనయై
నిశికి లొంగిన వెలుగు రీతిగ
ప్రవహించని - నది అనిపించగను
జానకి ఉన్నది తరువు క్రిందున.

నిరతము పతినే ధ్యానించుచును
శోకభారమున ఉన్న జానకిని -
మధుర భాషణల - ముదితను మార్చగ
రావణాసురుడు సంకల్పించెను.

॥సుం॥

20 రావణు ప్రలాపము

"కడుపు మూసుకొని ఉరమును దాచి
కన్నుల సొగసులు కనబడకుండ
దాచకు - దాగవు నీ అందాలు
బంధించినవి నను మోహముతో.

కలువ కన్నులు కలిగిన కాంతా!
కడు సుందరివి సర్వలోకముల
సద్గుణరాశివి - సరసుడ నేను
కాదనబోకుము కరముగ్రహించుము

పరకాంతలను చెరపట్టుట - మరి
అపహరించుట - బలాత్కరించుట
మా కులధర్మము మైథిలి వినుము
కావున నిన్ను తెచ్చుట ధర్మము.

అది సరియైనను నను కాదన్న
నిను తాకను-నే తాపము నిండియు
సీతాసుందరి నన్ను నమ్ముము
నావల నీకు భయమెపుడుండదు.

మలిన వస్త్రముతో ధ్యానమూర్తివై
కటిక నేలపై ఏల పరుండుట?
ఉపవాసముల వాడిపోవుట
నీ కసలెందుకు నేనుండగను?

వివిధ వస్త్రములు విరి దండలతో
అగరు ధూపముల చందనములదుకు
మధుర పానముల మెత్తని శయ్యల
సుఖముగ నుండుము మంగళకరముగ.

జగన్మోహినీ! నీ జవ్వనము
వ్యర్థముగా నువు పోనీయకుమా!
రాదది తిరిగి-పారిన నీరది
పాటల గంధీ! విను నా మాటను.

వాణీనాథుడు నిన్ను సృజించెను
లోకోత్తరమగు సౌందర్యముతో
ఇంతటి నిన్ను చేసిన నలువ
చేయుట మానెను సుందరస్త్రీలను.

ఆ బ్రహ్మయినా చూచిన నిన్ను
మోహించుట యది అతి సహజమ్ము
చంద్రముఖీ! నీ సొగసుల నుండి
దృష్టి మరలదది నీకు తెలియదు.

రత్నరాసులు పోసెదనీకై
నా సతివైనచొ నీకు శుభమగు
నా రాణులకే రాణి వగుదువు
రమణీ రమ్ము కాదనవలదు-

సురలు అసురులు ఆలమునందు
నా ముందసలు సరిపోరు సుమా!
నీ జనకునికి జనక రాజుకు
జయించి యిచ్చెద ఈ భువినంత

సొగసుగ నీవు సొమ్ముల నుంచుకు
మధుపానమ్ముతొ మనసు పెంచుకు
కాంతారమ్ము-విహరించగను
కాంతారమ్ముల పూపొదరిండ్ల

నారచీరలతొ వనమున తిరుగు
రాముని-మనమున తలపోయకుమా!
వానప్రస్థమున భూశయనమున
రాముడు యింకా బ్రతికి యుండునా?

నాకాధీశుడు గెలిచిన కీర్తిని
హిరణ్య కశిపుడు తిరిగి పొందినటు
నన్ను గెలిచి నిను తిరిగి పొందగ
శక్తిలేదు నీ రామచంద్రునికి!

బెదరెడి సీతా! చిరునవ్వొసగుము
నన్నాకట్టే కన్నులు నీవి
నా మనసును నువ్వపహరించితివి
ఫణిని చూచిన ఖగరాజువలె

నా సతులందు నాకసలెంతయు
మనసే లేదు నిన్ను చూడగ
సొమ్ములు లేక సింగారించక
ఉన్నా నిన్నే మరువకుంటిని

తపోబలమున పరాక్రమమున
కీర్తియందునా తేజమునందు
సంపదలందు సొగసులయందు
సాటిరాడు నీ రాముడు నాకు

ఓ లలనా! నీ వెల్ల సౌఖ్యములు
పొందుము మధువును స్వేచ్ఛగ త్రాగుము
సంపదలన్ని నీ కందించెద
సుఖముల తేలుము శుభముల రాశీ !

భోగములందు తేలగరమ్మ
ఆభరణముల సింగారమ్ముల
సుందరి - నీకై తొందరపడుట
సరసుడ నాకు సరియగునుసుమా!

॥సుం॥

21 జానకి హితవు

భయంకరమగు అసురుని పలుకులు
వినిన జానకి పరితాపముతో
దీన స్వరమున దుఃఖపీడిత
మారు పలికెను ములుకుల పలుకుల

తృణమును తీసి నడుమను నిలిపి
పాతివ్రత్యము భంగపడకను
మనమున విభుని ధ్యానము చేసి
పలికెను జానకి అసురుడు వినగ

"ఓ రావణుడా! నీ రాణులతో
సర్వ భోగములు అనుభవించుము
పాపకర్ముడు మోక్షము కోరెడి
రీతిగ నున్నది నను తెచ్చుటది."

అసురుని ముఖమే చూడక జానకి
వెనుకకు తిరిగి వీపటుత్రిప్పి
మరల పలికెను - "పరుని భార్యను
సతిగా కోరుట తగదు-పాపము

రాక్షసరాజా! ధర్మము తెలియుము
ఉత్తమ పురుషుల నియమము లెరుగుము
నీ సతి రక్షణ నీకు ముఖ్యము
ఆ విధి పురుషుడు ఆలిని గాచును.

పరపురుషుడు-నీ పడతిని కోరిన
నీ మది కలవర మందిన యటుల
పరకాంతను నీ వాశించిన ఎడ
ఆ విధి ఆ మగడెంతో కుందును

దురహంకారుడ! బుద్ధి మారదా
వినాశకాలము వచ్చె నసురులకు
వినయము చూపెడి నటనతొ నీవు
హిత వాక్యములు వినకున్నావు.

బుద్ధిహీనుడు చెడు నడవడికల
దుష్టుడు-రాజై యుండిన చోట
ఎంతటి చక్కని రాజ్యము కూడ
నాశనమగుట విదితమే కదా!

రవితో నుండెడి తేజము రీతిగ
రామునితోడు వీడని దానిని
భోగభాగ్యముల ఆశచూపి నను
ఆశించుట నీ అవివేకమ్ము.

లంకను పాలించగ మనసున్న
ఘోర మరణమును కోరకున్నచో!
పురుష శ్రేష్ఠుడు రాముని మైత్రి
కోరుము-రాముడు శరణ మొసగును!

వజ్రాయుధము వధించకున్నను
యమరాజెంతో కరుణ కలిగినను
కోపోద్దీప్తుడు కోదండముతో
విడువడు నిన్ను నీతిహీనులను.

సర్పమువంటి రాముని శరములు
మంటలు గ్రక్కుచు లంక దహించును
ఖగరాజై శ్రీరామచంద్రుడు
రక్కసి సర్పము లన్నిటి చంపును.

శునకము వాసన పసి కట్టినటు
పురుషసింహులగు రామలక్ష్మణుల
జాడ తెలిసి - అట లేని సమయమున
అపహరించితివి శూరుడవా నువు!

మూడడుగులతో అసుర రాజ్యము
హరియించిన హరి రామచంద్రుడు
ఆ సంపద వలె నను తన దరికి
తీసుకుపోగల శక్తిమంతుడు

ఇనకుల తిలకుడు కరుణామయుడు
శరణుకోరిన రక్షించును నిను
చేరుము రాముని పాద సన్నిధి
నను-మరియాదగ సాగనంపుము.

పురుష సింహముల గాలికి బెదరి
లేని సమయమున-పిరికివాడవై
అపహరించితివి ఆడుదానిని !
చోరుడ వీవు! శూరుడ గావు.

అలకాపురమున దాగినగాని
వరుణుని శరణు కోరిన గాని
పిడుగుపాటునకు గురియగు తరువన
పుడమిని నీవు కూలుట నిజము"

||సు||

22 రావణు పరుషోక్తి - జానకి హెచ్చరిక

సీత పలికిన పలుకులు వినిన
రావణు డంత పలికె కోపమున
"నీ వాడిన యీ పరుష భాషణ
తిరస్కారము లోక సహజము

అదను తప్పిన అశ్వరాజముల
సారథి ఒడుపుగ ఆపిన రీతి
నీపై పెరగిన క్రోధము నంతయు
నీపై పెంచిన మోహము అణచెను.

నీ కొసగిన గడువింకను-రెండు
మాసము లున్నది మైథిలి వినుము!
ఆపై నీవు నా శయనమునకు
రావలసుండును ఓ కుసుమలతా!

ఆ తీరుగ నువు నా దరి రానిచో
మరునాడుదయపు విందు భోజనము
నిను ఖండించి సిద్ధము చేతురు
సిద్ధముగా నువ్వుండుము సుదతీ!"

రావణు ధోరణి వినిన అతివలు
అతని భార్యలు అతి సుందరులు
సుర సుందరులు - అసురాంగనలు
మదిలో ఎంతో కలవర మందిరి.

సుర గంధర్వ సుదతులు ఎన్నో
ముఖ సంజ్ఞలతో కనుసన్నలతో
బెదరిన సీతను ఊరడించిరి
భయములేదని-మూగ భాషతో.

తోటి పడచుల తోడు చూచుకొని
పాతివ్రత్యపు బలము చేతను
తిరిగి రావణుని తోడ నుడివెను
హిత వాక్యమ్ముల సీత పలికెను.

"దానవరాజా! నీ వీ రీతిగ
పరకాంతను బంధించి వుంచుట
నీకు తగదని హితము తెలుపగ
హితులే లేరని తోచుచున్నది.

దేవప్రభువునకు శచీదేవి వలె
ధర్మప్రభువు శ్రీరామ విభునకు
సతినై యున్న-నను-కోరితివా!
నీతిమంతులు మదిలో కోరరు.

మదగజమును కుందేలు ఢీకొను
రీతిగ నున్నది నీ సాహసమది
రాముని ముందు నిలువగ లేవు
రాక్షసుడా! నీ వెంత అల్పుడవు!

భయము గొలిపెడి కన్నులు నీవి
పింగళ వర్ణముతోను వికృతము
పతివ్రతనగు నను కామముతో
చూచిన-నేలకు రాలవదేమి !

దశరథ విభునకు కోడల నేను
రామచంద్రునికి ప్రియసతి నేను
నను దుర్భాషలు పలికిన నాలుక
చీలక యున్నది ఏలనొకో!

ఓ దశకంఠుడ! నీ దెస చూచిన
భస్మమగుదువు నా తేజముతో
నా విభునానతి తపో నియమము
అడ్డుపడగ-నువు బ్రతికిపోతివి

అతి బలశాలిని-ఓటమి లేదని
మాటలు చెప్పెడి మోసగాడవు
చోరుడవీవు-కాంతుడు లేని
సమయము చూచి నను తెచ్చితివి"

సీత పలికిన మాటలు వినిన
రాక్షస విభునకు కోపము హెచ్చెను.
కన్నులు పెద్దగ చేసి నిలచెను
భయము గొలిపెడి రూపము వచ్చెను.

ఘనమగు మేఘము నల్లని మేను,
పొడవగు భుజములు, పెద్ద శిరసుతో
భీమబలుడు గంభీరపు టడుగులు
కన్నుల నిప్పులు కురియుచుండెను.

రత్నకిరీటపు టంచులు కదిలెను
మదిలో రగిలిన కోపముతోను
రక్తమాల్యములు ఎఱ్ఱని వలువలు
రక్తచందనము కన్నులు ఎఱుపు.

ఎఱ్ఱని కాంతుల భుజకీర్తులతో
నల్లని వస్త్రము చుట్టిన అసురుడు
అమృత మథనము చేయునప్పటి
వాసుకి చుట్టిన మంధరమాయెను.

రాక్షస రాజు-రావణబ్రహ్మ
విశాల వక్షము ఎత్తగు భుజములు
శిఖరము కలిగిన మంధర నగమై
ఉజ్వల కాంతితొ వెలుగులు చిమ్మెను.

రవివలె వెలిగెడి కుండలములతో
వివిధ భూషలు విరి దండలతో
విరిసిన ఆమని అయినను అసురుడు
రుద్ర భూమిలో మంటపమాయెను.

నిశ్వాసముల బుసలను కొట్టుచు
సీతను చూచి తిరిగి పలికెను
"ప్రాతః సంధ్యను హరించు రవివలె
రాముని నమ్మిన నినుకడ తేర్చెద.

పంక్తికంధరుడు రాక్షసరాజు
శక్తిమంతుడు వీరుడు అతడు
ఆవిధి మైథిలితోను పలికి-తన
అసురాంగనలకు ఆజ్ఞల నిడెను

అసురకాంతలు వికృతరూపులు
ఒంటికన్నుతో ఒక్క కాలుతో
కాళ్ళు లేనిది గజపాదముల
పెద్దకుచములు బానకడుపుతో.

అశ్వముఖముతో పెద్ద నాలుకతొ
నాసిక లేనిది - సింగపు ముఖముతొ
సూకరముఖము పెద్ద తలలతో
వింతగు వికృత స్త్రీలతొ పలికెను.

"రాక్షస యువతులు మీరందరును
తొందరగా యీ సీత నాదవగ
అనురాగముతో నుండు రీతిగ
తెలివిగ మీరు చేయుడు కలిసి."

సీతకు హితమగు పనులను చేయుడు
సామము దానము భేద దండములు
అనువగు రీతిగ ఆచరించుడని
ఆనతి నొసగెను క్రోధము నిండి.

విభుని క్రోధమును అతని ఆనతి
వినిన భార్యయగు ధాన్యమాలిని
పతికి కౌగిలిడి ప్రేమ మీరగ
పలికెను - తనతో సుఖము నందుమని.

"అందము లేదానంద మియ్యదు
ఎందుకు సీత? నే నుండగను
ఆమె నుదుట ఆ విరించి నిజముగ
లిఖించ లేదు భోగము లందగ.

నిను కోరని ఏ అతివను కోరిన
సుఖమేమిటి! నీ వది తెలుసుకొను
కోరినదానిని చేరినవానికి
కోటి సుఖములు కలుగు నిజముగ."

ప్రియసతి పలుకులు ప్రియ వచనమ్ము
అతి బలశాలి దశకంఠుడు విని
మందహాసమున సతులందరితో
వెలుగులు చిమ్మెడి భవనము చేరెను

భయకంపితయై దృఢ చిత్తముతో
వణకెడి సీతను మరువగ తలచి
మదనుని వశమున చిక్కిన అసురుడు
చేరెను భవనము చేరి మదవతుల.

॥సుం॥

23 రావణు ఔన్నత్య వర్ణన

రావణు డంతట భవనము చేరగ
రాక్షస వనితలు సీతతొ పలికిరి
కోపము నిండిన పరుష భాషణల
జనకజ మది నొప్పించ దలచిరి.

పిల్లికన్నుల రక్కసి హరిజట
గ్రుడ్లు త్రిప్పుచు పలికెను అంత
సురప్రభువగు ఆ ఇంద్రుని గెలచిన
మా ప్రభు చేరుము నీకు శుభమగు.

"మా దశకంఠుడు ఉత్తమోత్తముడు
పులస్త్య ప్రజాపతి వంశోద్భవుడు
అతడు మహాత్ముడు అతివిక్రముడు
అతని భార్యవై సుఖముల నందుము."

ప్రఘస పలికెను కోపముతోను
అతి బలవంతుడు శూరుడు వీరుడు
యుద్ధమునందు వెనుకకు తిరగడు
రావణుభార్యగ ఎందుకు చేరవు ?

అంతట రక్కసి ఏకజట
పలికెను సీతతొ క్రోధముతో
బ్రహ్మకు మానసపుత్రులు ఆర్గురు
అందు పులస్త్యుడు నాల్గవవాడు.

భార్యల నెంతో ప్రేమించునుగా
మండోదరి – మా ఏలిక హృదయము
ఆమెను మరచి నిను చేరుకొని
నీతో నుండును సర్వము వదలి.

విశ్రవసునికి మానసపుత్రుడు
తేజోవంతుడు ఋషి పుంగవుడు
అతి విక్రముడు అరిభయంకరుడు
రావణు డాతని తనయుడు తెలుసా !

అంతట వికట పలికెను సీతతొ
ఓ సీతా ! నువు మూర్ఖత వదలుము
పలుమారులు మా ప్రభువు – దేవతల
గంధర్వులను నాగుల గెలచెను.

దుర్ముఖి పలికెను అనునయముగను
ఓ సీతా! విశాల నేత్ర! విను
అతని భయమున పూలవానలు
తరువులు కురియును అన్ని ఋతువుల.

రావణు భయమున రవి తీక్షణముగ
కిరణములను తను వెలుగనీయడు
వాయుదేవుడు వీచును సరిపడ
అంతటి రావణు కాంతవు కావలె.

అతను కోరిన తీరున శైలము
జలముల నిచ్చును - మేఘము కురియును
నే తెలిపితిని విశదముగాను
వివేకమ్ముతో అతని వరించుము."

॥సుం॥

24 రాక్షస తర్జనము

వికృతమయిన ముఖములు కలిగిన
రాక్షసస్త్రీలు పలికిరి కటువుగ
అందమయినది అతని శయనము
అతి విలువయినది స్వర్గసమమది.

మానవకాంత దానవకాంతగ
ఉండగ తగదు ఒంటరినైతిని
పాపపుమాటలు లోక విరుద్ధపు
విషయములన్ని పలుకుట తగదు.

నరకాంతవు సీవగుటచేతను
నవనిధికర్త యన గొప్పను కొంటివి
దనుజనాథునితో ముల్లోకముల
భోగములందుము భాగ్యశాలివై.

రాముడు నాకు దేవుడే సుమా!
రాజ్యము భోగము లేక పోయినను
పురుష పుంగవుడు నామది ఏలిక
ఏలపలుకుట వ్యర్థపుమాటలు.

రాజ్యములేక అడవుల తిరుగును
కోరిక సఫలము చేయగలేడు
మానవు జాతడు మహిమలు లేవు
కావున - రాముని మరచుట మేలు

సురపతి సతి ఆ శచీదేవి వలె
రోహిణి చంద్రుని వీడని రీతి
అరుంధతికి వశిష్ఠుడు దైవము
సుఖదుఃఖముల రాముని దానను.

అంతట జానకి జాలిగొలుపునటు
కలువల బోలిన కనులనీటితో
దానవకాంతల పలికె దీనముగ
"మానవకాంతను కోరుట తగదు.

అగస్త్యమునితో లోపాముద్ర
చ్యవనుని వదలని సుకన్య రీతి
సత్యవంతునికి సావిత్రి వలె
శ్రీమతితో ఆ కపిల మహాఋషి

ఎందరు కలరో పుణ్య చరిత్రలు
పరమ పతివ్రత అల దమయంతి
నిషధరాజు నలు ననుసరించినటు
ఇనకుల తిలకుని నా మది మరువను."

జనకజ పలుకులు వినిన రక్కసులు
కోపము పెరిగి సీతను చూచిరి
వారందరట పరుషము లాడుచు
బెదరింపుల ఒప్పించ నెంచిరి

శింశుప తరువున సుందరమూర్తి
వాతాత్మజుడు అంతయు చూచుచు
రక్కసి పలుకులు ఆ బెదరింపులు
విని మదినెంతో వ్యథ నొందెనట.

పెదవుల నాలుక నాకుచు వారు
వికృతమయిన రూపుల వారు
ఆయుధములను చేత ధరించి-
రాజుకు తగదీ సీతని పలికిరి.

రక్కసి వనితల బెదరింపులతో
దుఃఖము పొంగెను సీతాదేవికి
మదిలో విభుని తలచుకొనుచును
శోకము నిండెను శుభముల రాశి.

భయము గొలిపెడి రూపుతొ నున్న
వినత రక్కసి బాన కడుపుతో
సీతను చూచి పలికెను అంత
"సంతోషించితి నీ పతిభక్తికి !

ఓ సీతా! నీ మేలు కోరితిని
సురపతి ఇంద్రుని అందమువాడు
చతురుడు రూపుల అతిసుందరుడు-
పంక్తికంధరుని పతిగా నెంచుము.

మానవమాత్రుడు-రాముని విడచి
రావణు నాశ్రయమందు సుఖములు
విలువగు భూషలు మేలగు వలువలు
కలిగియుండుము భోగములందుము.

స్వాహాదేవి - శచీదేవి
అగ్ని-ఇంద్రుని తోడు వీడనటు
రావణు తోడునీడగ నుండుము
కాదన-నిన్ను కబళించెదను.

వికట పలికెను పిడికిలి ముడిచి
సీతా! నువ్వీ సంద్రము నిద్దరి
సంద్రము దాటగ ఎవ్వరితరము?
దేవరాజు తను దిగినా శూన్యము!

యౌవనమున్నది స్థిరమదికాదు
యువతులు దానిని అనుభవించవలె
భర్తగ రావణు స్వీకరించుము
స్వర్గసౌఖ్యములు బడయుట నిజము.

కాదనబోకుము-గుండియ చీల్చి
భక్షించెద - నువు తెలివిగ బ్రతుకు"
చండోదరి యను మరియొక రక్కసి
శూలము త్రిప్పుచు పలికె కోపమున.

సుందరి - రావణు చేత బడగనే
చూచిన నా మది కోరిక కలిగెను
గుండియ-ప్రేగులు చవిచూడాలని
వేచియుంటిని సమయము కొఱకు.

ప్రఘస పలికెను క్రూరముగాను
"చంపెద నిన్ను పీక పిసకి మరి-
రాజుకు చెప్పిన నిన్ను చంపినటు-
ఆరగించుటకు ఆనతిచ్చును."

అజాముఖి యను క్రూర రక్కసి
పలికెను తనతో నున్నవారితో
సీతను చంపి మాంస ఖండములు
సమముగ భాగము లేసి పంచుడు.

భాగములందు తగవులు వద్దు
మద్యము-లేహ్యము మరి కొంతెక్కువ
తీసుకువచ్చిన-మాంస ఖండములు
మనసగు రీతిని ఆరగించుదము.

అజాముఖితో సరియని పలికి
మరియొక దానవి శూర్పణఖనెను
నరమాంసమును ప్రీతిగ మెక్కి-
మనసుగ దేవి నృత్యము చేతము.

సురకన్య వలె శోభిలు సీత
భయము గొలుపు ఆ రక్కసి మూకల
బెదరింపబడి మది కలతబడి
శోకము నిండెను శోభన దేవత.

॥సుం॥

25 జానకి విలాపము

జనకరాజసుత జానకి అంత
రాక్షస వనితల మాటలు విని-తను
గద్గద కంఠముతోను పలికెను
"మానవస్త్రీని మానిని నేను.

మీరందరు నను మనసగు రీతిని
బాధించుచును ముక్కలు చేయుడు
ఆపై ఆకలి-తీరగ నన్ను
భక్షించుడు మీ కుక్షి నిండును.

సీత శరీరము కృంగిపోయెను
గుంపును వీడిన ఆడు లేడిపై
క్రూరమృగముల చిక్కిన చందము
వణకెను మిక్కిలి భయముతోడను.

రామప్రభువును మరిమరి తలచుకు
పూచిన ఆ తరుశాఖ ఊతగొని
నిలచెను - కన్నుల నీరు నిలచెను
ఏకధారగా జారెను అతివకు.

విసురగు గాలికి విరిగిపోయిన
అరటిచెట్టు వలె నేలను బడెను
పొడవై నలుపగు అవనిజ వేణి
కదలుచు ప్రాకెడి ఫణి వలె నుండెను.

గుండెల పొంగిన శోకము నాపగ
శక్తిలేని వైదేహి తలచెను
రామచంద్రుని - లక్ష్మణ మూర్తిని
కౌసల్యాది అత్తగార్లను.

మార్గమధ్యమున అంబుధి నడుమ
పెనుగాలుల పాడైన నౌక వలె
పాపకర్మను పతికి దూరమై
దిక్కులేక యిట కుములుచుంటిని.

నీటికోతకు తరిగిన గట్టును
రక్కసి కోతకు చిక్కితి నేను
చక్కని కన్నులు సింగపు నడక
కలిగిన రాముడు - పాపుల కందడు.

పూర్వజన్మమున చేసిన పాపము
ఈ విధి నేను అనుభవించవలె
రక్కసి మూకల చిక్కితి నిచట
నేనిక రాముని చేరుట కల్ల.

స్వేచ్ఛగ ప్రాణము విడుచుటకయినా
ఈ నరజన్మకు సాధ్యము కాదు
పరులకు లొంగి పడియుండగను
ఈ నరజన్మము నెత్తితి నేను."

॥సుం॥

26 దేవి నిశ్చయము

జానకి ఎంతో విలపించినది
వివిధ ఊహలతొ బ్రతుకు భారమన
రాక్షస స్త్రీల నడుమ చిక్కితిని
రాముని చూడక బ్రతుకజాలనని.

గుండియ కాదిది బండరాయి యగు
పగులకున్నది పతికి దూరమై
ప్రాణవిభుడు శ్రీరామ ప్రభువునకు
దూరమయిన నే బ్రతుకుట తగదు.

మంచి మనసుతో మరపే రాడు
దయా గుణముతో శోభిలువాడు
దాశరథే నా జీవిత సారథి
నా దురదృష్టము కావున మరచెనొ ?

జనస్థానమున వేల కొలదిగా
రక్కసులను దునుమాడిన రాముడు
దండకాటవిని విరాధు కూల్చిన
రాముడు రాడయె నను రక్షింపగ.

వారిధి నడుమ ఉన్న లంక యిది
వైరుల కందని రీతిగ నున్నది
అయినా రాముని దివ్య శరములను
ఆప శక్యమా ? సురలు అసురులకు !

ప్రియసతి నగుదు - ప్రాణవిభుడు నను
రావణు లంకలొ చిక్కినదానిని
పరాక్రమముతో చెర విడిపించడు
కారణమేమో తెలియకున్నది ?

వృద్ధుడు జటాయువెంతో పోరుడు
రావణు నెదిరి పోరెను నాకై
రఘుపతి నా ఉని కెరిగి నంతనే
ఊదివేయు నీ లంకాపురమును

ఇంకును అంబుధి రామునిచేబడి
కీర్తి నశించి దనుజుడు మడయును
పతులను బాసిన పడతులందరూ
విలపించెదరీ లంకలొ త్వరలో.

రుద్రభూమిగా మారును లంక
రుద్రమూర్తియై రాముడు రాగ
అశుభము లంకకు కలుగునట్టుగ
శకునము లపుడే అగపడుచున్నవి.

నే వినవలెగా యీ పురమందు
పడతుల రోదన శబ్దము లెన్నో
కాంతుని బాసిన కాంతరీతిగ
కాంతి విహీనము అగునీ లంక.

క్రూరుడు రావణు డిడిన గడువది
ముగియుచున్నది - రక్కసు డంత
నను సంహారము చేయుట నిజము
ప్రాతఃకాలపు భోజనమునకై.

వీరుడు - సౌమిత్రికి సోదరుడు
శ్రీరఘురాముడు నే దరిలేక
దేహము వదలి దేవలోకము
చేరుట నిజమని తోచుచున్నది.

కమలనేత్రుడు కరుణామూర్తి
సుందర రాముని సురలోకములో
దేవ - గంధర్వులు సిద్ధులు మునులు
తనివితీరగ చూతురు ధన్యులు.

లేదా ప్రభువు బ్రతికియుండిన
వైరాగ్యముతో రాజఋషి అయి
మోక్ష పరాయణుడై యుండినచో
భార్యను మరచుట అతి సహజము కద.

స్నేహము అన్నది పెరుగునుగా అది
తరచుగ చూచుట చేతను - గాని
దూరము కాగా తగ్గిపోవుటది
కనవచ్చునుగా కృతఘ్నులందు.

రాముడు మాత్రము ఆ తీరుండడు
పరిచయమన్నది మరచుట ఎరుగడు
ఉత్తమ శీలుడు పురుషోత్తమునకు
నే దూరమయి బ్రతుకుట తగదు.

రావణాసురుడు దుర్మార్గముతో
ఎదిరి గెలువగ చాలగ లేక
కపట మార్గమున ఆ సోదరులను
చంపెనొ ఏమొ? తోచకున్నది

నా పతిదేవుడు పురుషోత్తముడు
శ్రీరఘురాముడు నను మరచెనుగా-
పాపాత్ముడః యీ పంక్తికంధరుని
లంకలొ ప్రాణము నిలుపను యింక."
॥సుం॥

27 త్రిజట స్వప్నము

సీత పలికిన మాటలు వినిరి
వికృతరూపులు రక్కసులందరు
అందున కొందరు పరుగున పోయిరి
రాజుకు విషయము తెలుపుట కొరకై.

వెనుకటి మాదిరి పరుష భాషణతొ
కొందరు చంపెదమని బెదరించిరి.
అంతట త్రిజట నిద్రమేలుకొని
రక్కసి వనితల పిలచి పలికెను.

"ఈ సీతెవరని? పరమ పతివ్రత!
జనకరాజునకు ప్రియపుత్రిక గద!
దశరథ విభునకు కోడలు సీత
తినవలెనన్న నను తినివేయుడు.

నేనొక కలలో సర్వము తెలిసితి
దారుణమైనది నిజమగునేమో!
మేను వణకును దాని తలంచిన
రాక్షసనాశము - రామ విజయము"

దనుజాంగనలు కలవరపడిరి
దగ్గర చేరి వణకుచు అంత
త్రిజటను కోరిరి కల చెప్పుమని
వారికి బదులుగ పలికెను త్రిజట.

"దంతి దంతముల నిర్మితమైన
దివ్యమయిన ఒక పల్లకి-దానిని
వేయి హంసలు మోయుచున్నవి
తెల్లని వలువల రామలక్ష్మణుల

సీతాదేవి శుభ్రవస్త్రముల
తెల్లని నురుగుల వలువల వెలుగ
అంబుధి నడుమ తెల్లని గిరిపై
తల్లిని చూచితి నా కలయందు.

రవితేజము లా రవిచేరినటు
సీత చేరెను రామమూర్తిని
గిరివలె తెల్లని కరిపై రాముడు
సోదరుచేరి శోభతొ వెలిగెను.

పురుషపుంగవులు సోదరు లిరువురు
ప్రకాశించిరి దివ్యతేజముల
తెల్లని సుమముల మాలలు దాల్చిరి
తెల్లని వలువలు వారు ధరించిరి.

సీతకు చేరువ యైనది దంతి
ఆకాశములో అది నిలచినది
అంతట రాముడు రమణిని చేకొనె
అకరి వెలిగెను సీత సొగసుతో

కలువ కన్నులు కలిగిన జానకి
కాంతుని తొడపై నున్నది చేరి
రవిచంద్రులను తాకుట చూచితి
ఆకరి-లంక దరి కొచ్చినది.

తెల్లని వృషభము లెనిమిది పూన్చిన
రథమును ఎక్కి రాముడు వచ్చెను
తెల్లని విరుల దండలు దాల్చి
తమ్మునితో తను ఎన్నో చోటుల.

పాల సముద్రపు మధ్య నిలచెను
పాలనురుగులా నగ మొకటుండి
తెల్లనినగమున నాల్గు దంతముల
వెల్ల ఏనుగొకటగుపించినది.

కమలనేత్రుడు అతి శ్రీమంతుడు
ఆకరిపీపున ఆసీనుడయి
శ్రీరఘురాముడు సుందరరూపుడు
కన్నులవిందుగ నా కగుపించెను.

రాజీవాక్షుడు రామచంద్రుడు
తూరుపుముఖుడై - ఉన్నతాసనుడు
బ్రహ్మఋషులు మరి సురగణములతో
కూడియుండి నాకగుపడినాడు.

ఆ ఋషిగణము ఆ దేవతలు
సకల తీర్థముల తెచ్చిన జలము
కాకుత్థ్సున కభిషేకము చేయగ
నే కల గాంచుట నాపుణ్యముగ.

జనక రాజసుత జానకి అంత
తెల్లని సుమములు తెల్లని వలువలు
చందనాదులు చక్కగ పూసుకు
శోభించిన దట శుభములరాశి.

నియమవంతుడు ఉత్తమోత్తముడు
ఉత్తమమయిన ఆసనమందు
అందెను పూజలు అందరిచేత
తీరుగ మారెను విష్ణుదేవునిగ.

పరబ్రహ్మమును పరతత్వమును
జ్ఞానము అతడే - బీజము అతడే
గొప్ప తపస్సు ఉత్తమ క్షేత్రము
కారణజన్ముడు కార్యకారణుడు.

లక్ష్మిసహితుడు శ్రీవత్సాంకుడు
అరవిందాక్షుడు సిరిశోభితుడు
శంఖచక్రములుగదతో వెలిగెడు
లోకరక్షకుడు స్థిరుడారాముడు.

రఘుపతి-శ్రీపతి అయి కనుపించ
దేవతలందరు మరి గంధర్వులు
నాగులు - మునులు కొలుచుచుండగ
సర్వలోకముల ప్రభువైయుండెను.

మరియొకచోట ప్రతాపవంతుడు
అతి పరాక్రముడు రాముడు వెలిగె
భార్య సీతతో సంతోషముతో
తమ్ముడు లక్ష్మణుడుండె ప్రక్కన.

పురుషపుంగవుడు-రవితేజముతో
దివ్య పుష్పకము నెక్కెను సతితో
సుమిత్ర పుత్రుడు సౌమిత్రుండెను
ఉత్తరదిశగా సాగె విమానము.

రావణుడంతట ఎఱ్ఱ గన్నేరుల
పూలమాలలతొ ఎరుపు వస్త్రముతొ
నూనెబూసుకొని మత్తుగ త్రాగి
నేలను బడగ చూచితి కలలో.

దివ్య విమానము నుండిన ఱేడు
నేలను బడెను-బోడితల మరి
నల్లని గుడ్డలు అతడు ధరించెను
స్త్రీచే ఆతడు లాగబడెనట.

ఎఱ్ఱని మాలలు రక్తచందనము
ఖరములు పూన్చిన రథమును ఎక్కి
తైలము త్రాగుచు వెర్రిగ నవ్వుచు
నాట్యము చేయుచు నా కగుపించెను.

దక్షిణదిశగా వెళ్ళెను రాజు
ఆ దిశకే తన శిరసుండునటు
భయభ్రాంతుడై నేలను బడెను
వేగమె లేచి పరుగిడె తిరిగి.

పిచ్చివానివలె దుర్భాషలతో
దుర్గంధమగు నరకకూపమున
అంధకారమగు పంకకూపమున
దిగంబరుడుగా దిగబడినాడు.

రక్త వర్ణమగు వలువలుదాల్చి
దేహము నంతయు బురదపూసుకొని
నల్లని స్త్రీ దశకంఠు కంఠమున
తాడుబిగించి లాగెబలముగ.

కుంభ కర్ణుడును రావణువలెనే
ఉన్నటు కలలో నేకాంచితిని
రావణు సుతులు తైలము పూతతో
కనబడి రచట-కీడది మనకు.

సూకరమెక్కెను రావణాసురుడు
మకరినెక్కెను మేఘనాధుడు
కుంభ కర్ణుడు ఒంటినెక్కెను
దక్షిణదిశ వారందరి పయనము.

తెల్లని పూవుల మాలలుదాల్చి
శ్వేతాంబరములు తాను ధరించి
చక్కని గంధపు పూతలనిండి
అట విభీషణుడు నాకగుపించెను.

నృత్య గీతములు శంఖదుందుభులు
మ్రోగుచు మంగళ వాద్యము లుండగ
నాల్గు దంతముల దివ్యదంతి అది
గిరివలె ఉన్నతమైన ఏనుగును.

అధిరోహించగ అతని సచివులు
నలుగురాతనితొ ఏనుగునెక్కగ
ఆ కరి ఎగిరెను ఆకాశమున
నాకల నిజమని తోచుచున్నది.

రమణీయమ్మగు లంకాపురము
వారిధి పడెను శిథిలావస్థలో
రావణు పాలిత నగరము లంక
రాముని దూత వాతబడినది.

రాముని దూత వానరుచేత
రావణులంక కాల్చబడినది
వానరుడతడు వాయుదేవుడే
అంతా కంటిని నాకలయందు.

రాక్షసస్త్రీలు తైలము త్రాగిరి
కేకలు - అరపులు - నవ్వుచు వారు
నాట్యముచేయుచు భీకరరూపులు
శాపగ్రస్తమగు లంకనుండిరి.

దూరముగా మీరందరు పొండు
దివ్య సుందరి రాముని కందును
కోపమునిండిన ప్రచండరాముడు
చంపగలడు మిము సమూలముగను.

రాముని ప్రాణము యీ అవనీసుత
వనవాసమునకు వెంబడి వచ్చెను
కావున సీతను బెదరింపకుడు
రాముడు వీడడు - పరుషము మానుడు.

అభయమీయమని సీతను వేడుట
భయములేదని మాటను పొందుట
మన కర్తవ్యము - సందేహించక
రాముని సతిని వేడగ రండు.

మిథిలానాధుని ముద్దులపట్టి
మైథిలి రాముని వలపులగుమ్మ
మనసు నిండుగ ప్రార్థన చేయుడు
మాటయిచ్చును భయము లేదని.

సీతాదేవి కోరిక తీరును
రామచంద్రుని విజయముతథ్యము
రాక్షసరాజ నాశము తప్పదు
అని నామనసుకు తోచుచున్నది.

పద్మనేత్ర యీ సీతాదేవికి
ఎడమ కన్నట అదరుట చూడుడు
ఎడమభుజము అట గగురుపాటుచే
అదరుటచూడుడు అందముగాను.

అందములొలికెడి అవనిజకదిగో
ఎడమతొడ అదె అదరుట గాంచుడు
శ్రీ రాఘురాముడు శీఘ్రమె యిచటకు
రాగలడనియెడి సూచన - అదరుట.

తరువు శాఖన కూర్చొనియున్న
పక్షి మధురముగ మాటి మాటికి
హితులు వచ్చెడి శుభ సూచనను
చేయునట్టుగ కూయుచున్నది."

॥సుం॥

28 జానకి పరితాపము

రాక్షస వనితల నడుమ జానకి
జను లెవ్వరు లేనట్టి అడవిలో
ఒంటరి బాలిక రీతిగ నున్నది-
దుఃఖము నిండి తలచెనుమదిలో.

దశకంఠునిచే చంపబడకను
స్వయముగ ప్రాణము విడచెదనేను
అర్హతలేనిచో మంత్రము అందదు
మనసు అసురుని మాటతలచదు.

"కాఠిన్యముతో నాహృదినిలచెను
లేనిచో అది యీ పరుష వాక్యముల
పగులకుండునా వజ్రాయుధపు
పాటుకు గిరి శా పగిలినరీతి.

రావణుడిడిన గడువది మిగిలి
రెండు మాసములు మాత్రము ఉన్నది
మరణ దండనకు గురి యగు చోరుని
మనసున్నటుల నా మనసున్నది.

హేరామా! ఓ లక్ష్మణమూర్తీ!
రాఘవుమాత ఓ కౌసల్యా!
ఓ - భూమాత - తల్లీ! సుమిత్ర
నేనయితిని పెనుగాలుల నౌక.

పిడుగుపాటుకు గురి యై రెండు
కొదమ సింగములు కూలినయటుల
మృగరూపముతో నున్న అసురుడు
చంపెనొ ఏమో ఆ సోదరులను.

యమరాజే ఆ మృగ రూపముతో
తెలివిలేని నాకాశ చూపెనో
మూర్ఖతతో నే నాపతిదేవుని -
లక్ష్మణమూర్తిని పంపితినటకు.

నా నియమములు పాతివ్రత్యము
రక్కసి బాధల నోర్పుగ ఉండుట
కృతఘ్నునెడల ఉపకారమువలె
వ్యర్థముగా నవి హరించిపోయెను.

జనకుని మాటను తలనుధరించి
నియమముతీరి రాజ్యమేలెదవు
నా హృదినిన్నే పదిలపరచుకొని
యీవిధి నేను అంతమొందెదను."

మైథిలి ఆవిధి పరితపించినది
యమపురికేగగ తలచి నిలచి - ఆ
శింశుపతరువు శాఖను చేరెను
జడతో మెడకురి పోసుకొనుటకై.

తిన్నగ తరువు కొమ్మను చేకొని
మదిలో రాముని మరిమరి తలచగ
శుభ శకునములు తోచెను సీతకు
మనసుకుదుటపడె శుభములరాసికి.

॥సుం॥

29 సీతకు శుభ శకునోదయము

సుందరి కన్నులు కడు సుందరములు
ఎడమ కన్నపుడు అదిరె అందముగ
కమలము కదలిక చేప తగలగ
కనుపించినదా వామనయనమున.

రామ విభునకు చిరకాలమున
అంకితమయిన ఎడమభుజము అది
మేలగు చందన మలదగ దగినది
అదిరెను వేగమె అతివకందమై.

శుభలక్షణముల శోభగనున్న
పొందుగ అమరిన అవయవములుగల
ఎడమ పార్శ్వమది అతిగా అదరెను
రఘుపతి ముందర ఉన్నటు తోచగ.

పలువరసందము కన్నులు చారెడు
తీర్చిదిద్దినట్టున్న ఒంపులు
కలిగిన మంగళ కరమగు తొయ్యాలి
పయ్యెద శోభగ జరిగెను కొంచెము.

సౌందర్యాంబుధి మైథిలి అపుడు
రాహువు విడచిన చంద్రబింబమై
శుక్ల పక్షపు వెలుగు శోభతో
కనుపించినది కన్నులనిండుగ.

॥సుం॥

30 మారుతి కార్యాలోచనము

త్రిజట స్వప్నమును రక్కసి పలుకులు
మహాబాహుడు హనుమంతుడు వినె
మాతపరిస్థితి కన్నుల గాంచెను
ఆలోచించెను పరిపరి విధముల.

"సంగతులన్నీ తెలిసితి తీరుగ
లంకను చూచితి అన్ని చోటుల
రామునిచేరగ కోరెడి మాతకు
మనసుకు ఊరట కలిగించవలె."

మనసు కలతపడి శోకమునిండిన
సీతామాతను ఊరడించనిచో
దోషము తప్పక కలుగు ననుకొని
మారుతి - మదిలో యోచనచేసెను.

"మాతతొ పలికి ఊరడించి మరి
సందేశము నే నందివ్వనిచో
రామచంద్రుడు తీక్షణ దృక్కుల
కాల్చివేయుట జరిగితీరును.

అవనిజ మనసుకు శాంతి కూర్చనిదె
నిరాశతో తను బ్రతుకదు నిజము
మోహన రూపుని రాముని నేను
ఊరడించుట నాకర్తవ్యము.

రక్కసులెదుట ఎటులపలుకుట
తెల్లవారిన మాత బ్రతుకదు
రాముడు నన్ను సంగతి అడుగగ
ఏమని చెప్పెద ప్రత్యుత్తరము.

మాతతొ పలుకక - సుగ్రీవుని గొని
లంక చేరగ యోధులందరితొ
సీత - ప్రాణములు నిలుపకున్నచో
నిష్ఫలమగును వారి రాకయిట.

కావున నేను అదను చూచుకొని
శోకమూర్తిని పలుకరింతును
సూక్ష్మ రూపుడను - వానరుడను - నను
రక్కసులెవ్వరు గమనించరుగ.

అందరు పలికెడి సంస్కృత భాషలొ
పలుకుట మేలది - రక్కసు లెరుగరు
మేలగు సంస్కృత భాషను పలికిన
కామరూపుడగు రావణుడనుకొను.

వానరుడను - నే - మానవభాషలొ
పలికిన - సీత సందేహించును
భయపడియున్నది యింకా భయపడు
వేరొకమార్గము తోచకున్నది.

కామరూపుడగు రావణుడనుకొని
అరచిన - రక్కసు లందరు లేచి
నను బంధించగ బయలు దేరుదురు
వారల దొరకక నే బాధించగ.

భయపడి పోయి భవనముచేరి
సేనల నిచటకు పిలచుకువత్తురు
ఆయుధములుగల వారితొ పోరి
అలసిపోయి - నే కడలెటు దాటుదు ?

అటులజరిగిన రామకార్యము
చెడును పూర్తిగ - చిక్కేద నిక్కడ
యుద్ధమునందు నే మరణించిన!
సరియగు వీరుడు ఏడీ ప్రభువుకు ?

సందేహముతో పోరగరాదు
రామకార్యమును సాధించగల
అంబుధినంతను లంఘించగల
వీరుడు మరియొకడున్నటు తోచదు.

అపజయమన్నది - ఏమో - ఉన్నది
కావున తొందర నేపడకూడదు
అవివేకముతో దూతనడచిన
అపకారము లే జరుగు జగమున.

సంద్రముదాటిన శ్రమనిలబడవలె
రామచంద్రుని కార్యము కావలె
సీతామాతకు శాంతి కూర్చవలె"
ఎన్నో తలపులు మదిలో నిండెను.

బుద్ధి మంతుడు హనుమంతుడు అట
చక్కగ తాను విమర్శ చేసుకు
సీతామాతకు పతియగు రాముని
రఘుపతి రాముని కీర్తన చేసెను.

"రఘువంశాంబుధి చెప్పినమాటల
మధురములగు నా పలుకులు అగును
మనసున రాముని నిలపిన మాతకు
తొలకరి చినుకులు అమృతమయములు."

సుందరమూర్తి ఆంజనేయుడు
పృధివీపతి శ్రీరామచంద్రుని
మధురములైన పలుకుల పొగడె
వినబడ పృధివీ తనయకు నంత.

॥సుం॥

31 హనుమచేసిన ఇక్ష్వాకు వంశ వర్ణన

ఎన్నో రీతుల యోచన చేసి
జనకరాజసుత సీతకు వినబడ
కపిపుంగవుడు శ్రీ హనుమంతుడు
పలికెను అపుడు అతి మధురముగ.

"ఇనవంశమున ఎన్నిక అతడు
దశరథభూపతి పుణ్యశీలుడు
రాజ ఋషులలో అగ్రగణ్యుడు
పరాక్రమమున గణనీయుడుగా !

నాల్గు సంద్రముల భూతలమంతా
పరిపాలించే రాజశ్రేష్ఠుడు
పుణ్యచరితుడు సద్గుణయుతుడు
సంపదలందు కుబేరుని సముడు

దశరథ విభుని పెద్ద కుమారుడు
చంద్రుని అందము మించినవాడు
తండ్రికి ఇష్టుడు-ధర్మ నిరతుడు
రాముడు శ్రేష్ఠుడు ధనుర్విద్యలో

క్షాత్రధర్మము రక్షణ చేయును
తనవారలకు అండగ నిలచును
శత్రువులందరి తాపము పెంచును
సకల ప్రాణులను సంరక్షించును

సత్యసంధుడు, వృద్ధుడు-తండ్రి
దశరథు నానతి తలను ధరించి
తన సతి సీతను వెంట నిడుకొని
వెడలెను వనముకు తమ్మునితోను

రాక్షసరాజు రావణు బలగము
జనస్థానమున ఉన్న రాక్షసుల
ఖరదూషణుల చంపెను రాముడు
రావణుడంత కోపము చెందెను

మాయ మృగమును పంపి వనముకు
పురుషోత్తముడు రామచంద్రుని
కంటబడకను అతని కాంతను
వంచనతోను అపహరించెను.

సీతను వనమున వెదకుచు రాముడు
వానర శ్రేష్ఠుడు సుగ్రీవునితో
చేయికలిపెను-వాలిని చంపెను
సుగ్రీవునికి రాజ్యము నిచ్చెను.

వానర రాజు సుగ్రీవుడంతట
ఆనతిచ్చెను-కామరూపులగు
వారందరికీ తన వానరులకు
సీతను వెదుకగ వేగమె పొమ్మని

వేలకొలదిగా వానరులందరు
వెదకుచుండిరి అన్ని దిక్కుల
సీతామాతను లంకలో వెదుకగ
దాటితినేను యింత సముద్రము

రాముడు తెలిపిన రూపమున్నది
రాముని కమరిన అందచందములు
కాంతులతీరు ఆకాంతగును".
అంతే పలికి ఆపెను మారుతి

ఆంజనేయుని తీయని పలుకులు
విని ఆనందము ఆశ్చర్యముతో
ఎంతో సంతోషించెను జానకి
కొంత భయముతో పైకి చూచెను.

తూరుపు కొండల బాలభానుడై
ఊహలకందని బుద్ధిశాలియగు
వానరరాజు సుగ్రీవు సచివుని
అనిలాత్మజుని హనుమను చూచెను.

||సుం||

32 పావనిని చూసి సీత భయభ్రాంత యగుట

శింశుప తరువున వికసిత పుష్పము
తెల్లని వస్త్రము మెఱపుల కాంతి
పసిమి బంగరు వన్నెతొ కన్నులు
వానర శ్రేష్ఠుడు సీతకు కనబడె

మనసు చెదరినది భయము నిండినది
భర్తను తలచి లక్ష్మణు తలచి
మంద్ర స్వరముతొ సీతాదేవి
విలపించుట అట మారుతి వినెను

కపిపుంగవుని దివ్యరూపము
కన్నుల చూడగ శక్యముగానిది
భీకరమైనది ఎదురులేనిది
జానకి గాంచి మూర్ఛ నొందెను

రామలక్ష్మణుల మదిలో తలచి
మెల్లగ తేరుకు తిరిగి చూచెను
వినయమూర్తి ఆ వానర శ్రేష్ఠుని
కాంచెను - కలయని తలపోసినది

పెద్దగ మూతి వంకర కలిగి
బుద్ధిమంతులలొ ఎన్నిక అతడు
సుగ్రీవునికి సచివుడు వీరుడు
వాయుపుత్రుని హనుమంతుని గని

జలజనేత్ర ఆ జనక రాజసుత
తిరిగి గాఢముగ మూర్ఛనొందెను
తెలివి గలిగినది కొంతసేపటికి
ఎన్నొ ఊహలు మదిలో మెదిలెను

"కపి నా కలలో కనబడినాడు
కీడు కలుగునని పెద్దల నానుడి
లక్ష్మణ సహితుడు రామచంద్రునికి
నా జనకునికి శుభము కలుగవలె

రామచంద్రుడు పున్నమి చంద్రుడు
కాంతుని కెడమై సుఖము లెక్కడివి ?
కలగాంచుటకు నిద్ర ఎక్కడిది
కపిని గాంచుటిది కలకాదేమో !

ఎల్లవేళల రాముని స్మరణతొ
మదిలో భావన నిండిపోయి అది
కనులకు తోచిన కనబడవచ్చును
మలయ మారుతము ఆకథ - పాడును

మనోరథమే రూపుదిద్దుకొని
కన్నుల కనబడినట్టు తోచిన
కోరిక కెక్కడ రూపమున్నది ?
కపిరూపము నాకగపడు చున్నది"

వాచస్పతికీ వాణీపతికీ
అగ్నిదేవునికి వందనమిడెను
అంతయు సత్యము కావలెనను కొని
సీత ఆశతో ఎదురుచూచెను

॥సుం॥

33 జానకి తన వృత్తాంతము తెలుపుట

పగడము కాంతితొ ముఖము భాసిలె
తేజమునిండిన సూర్యు డాతడన
పవన తనయుడు తరువు నుండిదిగి
కడు వినయముతో వందన మిడెను

వేషభాషలు వినయసంపదకు
ఆలవాలమై పలికె మధురముగ
"మదిలో కలత - కన్నులు కలువలు
ఉత్తమురాలివి నీవెవరమ్మా

మంగళమూర్తీ! దేవతవా నువు
యక్షులు కిన్నర రాక్షసులందు
నాగులు గంధర్వుల సుందరుల
నీవేజాతికి చెందిన దానవొ

రుద్రగణములో మరుద్గణములో
వసువులలోనో చేరినదానవో
సుందరమైన రూప సంపదల
నీవొక దేవత వనిపించును కద

చంద్రుని కెడమగు రోహిణి తారవా
నేలకుదిగిన పుణ్యమూర్తివో
కల్యాణీ - నువు కోపతాపముల
కాంతుని విడచి వచ్చిన దానవొ

మంగళమూర్తీ నువు కోపముతో
వశిష్ఠు కెడమగు సతి అరుంధతివా
చెప్పుము నీసుతుడెవరు - సోదరుడు
జనకు డెవ్వడు - జీవితేశ్వరుడు

బాసిన బంధువు కొరకా దుఃఖము
నీ నిట్టూర్పులు శోకము చూడగ
నేలను తాకుచు నిలబడియుండగ
దేవతకావని తోచుచున్నది

శుభ లక్షణములు సుందర రూపము
పొందుగ అమరిన అంద చందముల
రాజపుత్రివి రాణివి నీవు
భువి పాలించే విభునకు భార్యవు !

రావణాసురుడు జనస్థానమున
మారురూపమున అపహరించిన
అవనీసుతవగు సీతామాతవొ
నీకగు శుభము తెలుపుము తల్లీ !

లోకోత్తరమగు సౌందర్యముతో
వనవాసమునకు వచ్చితివీవు
మనసున కలత కలిగియుంటివి
కావున రాముని భార్యవు నీవు".

ఆంజనేయుని తీయని పలుకుల
రాముని వివరము వినినంతటనే
ఆనందముతో పొంగిన సీత
హనుమంతునితో పలికె తీరుగ

"రాజశ్రేష్ఠులలో ఉత్తముడయిన
శత్రు సైన్యముల తాపము పెంచెడి
దశరథ ధరణీధవునకు కోడల
జనకరాజునకు పుత్రిక నేను

బుద్ధిశాలి శ్రీరామచంద్రునికి
భార్యను నేను-సీతని పిలతురు
పదిరెండేడులు భోగభాగ్యములు
బడసితి నేను దశరథు నింట

పదిరెండేడులు గడచిన యంత
దశరథరాజు వశిష్ఠమునితో
ఆలోచించి నిర్ణయించెను
రామచంద్రునికి పట్టము కట్టగ

సందడి ఎంతో సాగుచుండగా
మంథర మాటలు వినిన కైక - తన
భర్తతొ పలికెను - రాముడు రాజవ
నీరూ తిండీ ముట్టను బ్రతుకను

రాజచంద్రమా దశరథనాథా!
నీ విచ్చిన ఆ వరములు తీర్చుము
రాముడు వనముల పోవలెను సుమా!
భరతుడు రాజై భువినేలవలె!

వెనుకటి వరములు తలచి దశరథుడు
మూర్ఛనొందెను అప్రియములు విని
శోక మూర్తియై - రాముని కోరెను
రాజ్యము తిరిగి తనకు యిమ్మని

రాజ్యభోగమును మించిన ప్రియము
తండ్రి మాటను తలను ధరించుట
సంతోషముతో సమ్మతించెను
కాదన డెవరికి రామచంద్రుడు

కీర్తిమంతుడు అతి విక్రముడు
రామచంద్రుడు నిరాడంబరుడు
సంతోషముతో రాజ్యము వదులుచు
మాత రక్షణలొ నన్నుండమనె

అంతట నేను ఆమోదించక
వనవాసముకే బయలు దేరితిని
రాముని విడచి నాకమునైనా
ఉండనునేనని నుడివితి నపుడు

మిత్రుల ప్రియుడు సుమిత్ర పుత్రుడు
భాగ్యశాలియగు లక్ష్మణమూర్తి
అన్నకుతోడై బయలుదేరగా
ఘోరారణ్యము చేరితిమంత

అతి విక్రముడు దండకవాసి
శ్రీరఘురాముని సతినగు నేను
దురాత్ముడగు యీ రావణుచేత
అపహరింపబడి చిక్కితి లంకలొ

రావణాసురుడు రెండునెలలు యిక
జీవితపరిధిని నిర్ణయించెను
కావున నేను రక్కసు చిక్కక
తనువు వదలెదను శాశ్వతముగను."

॥సుం॥

34 హనుమ శ్రీరామలక్ష్మణుల కుశలవార్త తెలుపుట

వాతాత్మజుడు అంతట పలికెను
సీతామాత దుఃఖము తీర్పగ
ఊరడించెను మృదుభాషణముల
విభుని వివరము తెలిపెను అంత

"విదేహ భూపతి పుత్రిక! వినుము
రాముని దూతగ వచ్చి యుంటిని
రాముడు క్షేమము-కుశలమడిగెను
సందేశము - నేకొని తెచ్చితిని

దశరథ తనయుడు రామచంద్రుడు
వేదశాస్త్రముల కోవిదుడతడు
బ్రహ్మాస్త్రమును తెలిసినవాడు
నీ క్షేమమును అడిగెను అతివ!

తేజోవంతుడు నీ పతికిష్టుడు
అడుగుల వెంబడి నడచునాతడు
లక్ష్మణమూర్తి దుఃఖము నిండి
శిరసును వంచి వందన మనెను."

పురుషసింహముల కుశలము తెలిసి
ఆనందాంబుధి తేలెను జానకి
"నిండుగ మనిషి నూరేళ్ళుంటే
ముదమునందునను, నానుడి గలదు.

పెద్దలు చెప్పిన నానుడి యిపుడు
నిజమయినదిగా వానరశ్రేష్ఠా!"
ఎంతో చనువుగ సందేహించక
సంభాషించిరి కుశలము తెలిసిరి.

కొంత ముందుకు మారుతి జరిగెను
అంత జానకి - రావణుడీ విధి
కామరూపుడై వచ్చెనేమొ యని
సందేహముతో నిండిపోయెను.

మారురూపుతో వచ్చినవానికి
కపిరూపముతో నున్న అసురునకు
"అరమరికుంచక తెలిపితినంతయు"
దిగులుతొ ఎంతో కుమిలెను సీత.

భయకంపితయగు సీతనుచూచి
మహాబాహుడు హనుమంతుడు అట
వందన మిడగ అటుచూడకనే
మధుర స్వరమున పలికెను జానకి.

"పరితాపము నా మది కలిగించిన
మాయరావణా! మేలుకలుగదు
జనస్థానమున మారురూపున
వచ్చిన దశకంఠుడవే నీవు!

కపి రూపమున నున్నరావణా!
కృశించిపోయిన నను బాధించకు
నీ కది తగదు - అయినానిన్ను
చూడగ నీపై కలిగె ఆదరము.

రాముని దూతవు నీవై-యున్నచొ
శుభములు మేలు కలుగును నీకు
వానర శ్రేష్ఠా శ్రీరఘురాముని
గుణగణములు నే వినకోరితిని

స్వప్నమునందు రాముని దూతను
చూచిననాకు శాంతిగనున్నది
శ్రీరఘురాముడు లక్ష్మణు కూడి
స్వప్నమునయినా దర్శనమిడునని.

ఎంతో ఆశతొ ఎదురు చూచితిని
ఆ స్వప్నముకే కోపమొ ఏమొ?
నాకది రాదు శాంతి కలుగదు
నేటికి కొంత శాంతి కలిగెను.

కలకాదని నామనసు చెప్పను
మతిలేకిటుల తోచెనొ ఏమో
లేనిది కలదను నా భ్రాంతి యది
ఎండమావుల తీరుగనున్నది

ఇది ఉన్మాదము ఎంతయు కాదు
నా ఉనికిని-నే తెలియుచుంటిని
కంటి ముందర వానరుడుండెను
చక్కగ నాకు కనబడుచుండెను".

ఎన్నో రీతులు తరచి తరచి మది
నిర్ణయించుకొనె రావణుడే యని
కామరూపమున వచ్చెననుకొని
మాఱుపలుకక మిన్నకుండెను

అనిల కుమారుడు అంతయు చూచి
సీతామాత మనసు తెలుసుకొని
మధురములైన పలుకుల-రాముని-
మంగళమూర్తిని కీర్తన చేసెను.

"రవితో చాలిన తేజముగలిగి
చంద్రుని మించిన మోహనరూపుడు
ధనపతి యంతటి సిరిగలవాడు
రాజులందున రారాజతడు.

కీర్తిమంతుడు రామచంద్రుడు
విష్ణుమూర్తివలె విక్రము డతడు
సత్యసంధుడు సుందరరూపుడు
మధురభాషణల వాచస్పతి యగు.

రూపుదిద్దిన మన్మధుడతడు
మహారధులలో శ్రేష్ఠుడు రాముడు
సమయము మించి కోపమురాదు
వచ్చినకోపము వ్యర్థము కాదు.

అంతటి రాముడు మాయలేడికై
ఆశ్రమమును తా విడచినంతనే
అపహరించిన రావణాసురుడు
ఫలితము పొందును నీ ముందరనే.

అతి విక్రముడు శ్రీ రఘురాముడు
శీఘ్రముగా తన అగ్నిశరముల
క్రోధము నిండిన ప్రచండ మూర్తి
కాల్చివేయును పంక్తికంధరుని.

రఘుపతి రాముడు నీ పతిదేవుడు
నను దూతగ యిట పంపినవాడు
నీదుక్షేమమును అడిగెను మాతా!
లక్ష్మణమూర్తి వందనమనెను.

కపులకు రేడు మా సుగ్రీవుడు
కిష్కింధేలును రాముని చలవతొ
అతడు అడిగెను నీ కుశలమును
అందరు ఆశతొ బ్రతుకు-చుంటిమి.

మనసగు రాముని - జీవితేశ్వరుని
మహాబలుడు ఆ లక్ష్మణమూర్తిని
వానరపతి సుగ్రీవుని నీవు
బలసంపన్నుల శీఘ్రమె చూతువు

లక్షణసహితుడు రామచంద్రుడు
సుగ్రీవునితో కూడినవాడు
నిరతము నిన్నే స్మరణచేయును
చూచితి నిన్ను పెన్నిధి వోలె.

సుగ్రీవునికి సచివుడ నేను
హనుమంతుడ - నను నమ్మము - కపిని
వారిధిదాటి లంక జొచ్చితి
రావణుతలపై పాదము మోపితి

సందేహించకు జానకిమాతా!
నేనా రావణుడను కాదుసుమా !
మాయలునేర్చిన వాడనుకాను
రాముని బంటును - దూతను నేను."

॥సుం॥

35 హనుమచేసిన శ్రీరామ కీర్తన

అవనిజ పలికెను అతి మధురముగ
"తెలుపుము విభుని వివరము హనుమ!
సోదరు లిరువురి రూపుల తెలుపుము
నరులకు కపులకు నెయ్యము ఏ విధి ?"

తేజమునందు రవితో తూగును
ఓర్పున కాతడు పుడమి దేవత
బుద్ధికి రాముడు వాచస్పతిగ
కీర్తియందున సురపతి సముడు

వాతాత్మజుడు ఆంజనేయుడు
పలికెను సీతతొ కడు వినయముగ
"సందేహముతో అడిగినగాని
రాముని పొగడగ భాగ్యము కలిగెను

స్వజన రక్షణ జీవుల బ్రోచుట
క్షత్రియధర్మము పరిపాలించుట
కర్మాచరణము లెరిగియుండుట
పూజల కర్హుడు పెద్దలచేత

జనకనందినీ ! విను పలికెదను
సర్వాంగముల సుందరమూర్తి
కమలమువంటి కన్నులవాడు
దయదాక్షిణ్యము కలిగినవాడు

ఉత్తమశీలుడు రిపు భయంకరుడు
సాధుసేవలో సద్గుణుడతడు
యజుర్వేదము చక్కగ తెలిసెను
మిగిలిన వేదములన్నీ ఎరుగును

ఆజానుబాహుడు అతి సుందరుడు
అరవిందాక్షుడు మోహనరూపుడు
పూజనీయుడు పుణ్యపురుషుడు
పుడమికి దిగిన దేవుడు రాముడు

శంఖము వంటి కంఠము గలదు
నడకలసింహపు పోలిక కలదు
సమమగు రూపము సుందరమైనది
శ్యామల వర్ణము సమ్మోహనము

అంగుష్ఠ మూలము అరచేతులలో
నుదుటను పాదములందు ప్రభువుకు
నాలుగు రేఖలు తీరుగనుండి
నాలుగు మూరల పొడవతడుండును

ముఖము, కన్నులు, జిహ్వా, పెదవులు
నఖములు - కరములు రామపాదములు
పద్మములన్న తీరుగనుండును
గమనము గజము - వృషభము పోలును.

సత్యసంధుడు ధర్మము నేలును
అతి శ్రీమంతుడు దాన శోభితుడు
దేశకాలముల పాత్రములెరిగి
ప్రియముగ భాషణ చేసెడివాడు.

అలకలు అల్లన ఆడెడినుదురు
కన్నులు బంగరు కమలముతేయవి
కన్నులు చాలవు రాముని చూడగ
ఎన్నగలేము సద్గుణములను.

చక్కని నాసిక కేశము లందము
కనుకొలకులవి వెలుగును ఎఱ్ఱగ
కర్ణములున్నవి కడుసుందరములు
నీ పతిదేవుడు సుందర రాముడు.

దివ్య పాయస భాగము తినిన
సుమిత్ర సుతుడు అన్నకు తోడగు
లక్ష్మణమూర్తి-అన్నిటియందు
అన్నకు సరిపడు సుందరమూర్తి.

పురుష పుంగవులు సోదరు లిరువురు
నిన్ను వెదకుచు బయలు దేరిరి
భూమినంతయు తిరుగుచు వారు
మమ్ము కలసిరి మా భాగ్యముచే.

వాలి తమ్ముడగు సుగ్రీవుని ఎడ
భక్తి ప్రపత్తులు కలిగియుందుము
సోదరుచేత తరిమివేయబడి
సుగ్రీవుడు కడు దుఃఖము నుండెను.

నారచీరలు ధనుసును కలిగి
రమ్యమైన ఆ ఋష్యమూకము
వచ్చిన సోదరు లిద్దరి గాంచి
భయపడి శిఖరము నెక్కెను అపుడు.

నను పంపెను సుగ్రీవు డంతట
విషయము తెలిసి వివరించుటకు
సుందరమగు ఆ శుభలక్షణుల
చూచితి చేతులు జోడించితిని.

నన్నెరిగిన నా దేవుడు రాముని
నా గుండెయలో కొలువగు రాముని
తమ్ముని తోడ భుజముల నిడుకొని
తెచ్చితి సుగ్రీవుని సన్నిధికి.

సుగ్రీవునితో ముచ్చట లాడిరి
ముచ్చటగా అట స్నేహము నెఱపిరి
నరనాయకుడు - వానర రాజు
తెలిసిరి తమ తమ వివరములంత.

అన్న వాలిచే ఇడుమలలోబడి
అడవులబట్టిన సుగ్రీవుని గని
ఊరడించెను రామచంద్రుడు
తమ్ముడు తెలిపెను సోదరు దుఃఖము.

జరిగినదంతా తిరిగెను మదిలో
రాముని తేజము సన్నగిల్లెను
రాహువు మ్రింగిన రవి వలె ఆయెను
రమణీ వినుమా రామకథ !

అంతట కపులు కొందరు వచ్చి
అభరణమ్ములు నువు విసిరినవి
ఆనందముతో చూపిరి వారు
నీ ఉనికిని వారెరుగరు అసలు

రాముడు సొమ్ముల చూచినంతనే
మూర్ఛిల్లెను - మది నిన్ను తలచుకొని
సొమ్ముల నేను భద్రము చేసితి
రాముని దుఃఖము ఇనుమడించెను

రాముని మేము ఊరడించితిమి
సుగ్రీవుడు ఆ నగలను దాచెను
నీకై పరితాపముతో రాముడు
అగ్నిపర్వతమువలె నున్నాడు

కన్నుల నిద్దుర ఎరుగడు రాముడు
చింతతొ ఎంతో కుమిలిపోవుచు
భూకంపముచే కదలిన నగమై
మది పరితాపము నిండియుండెను

మనసగు వనములు కాంతారములు
సుందర స్థలముల విహరించినను
సుందరి ! నీవు లేనికారణము
ఆనందించడు రామచంద్రుడు

రామ సుగ్రీవులు శపథము లందిరి
కిష్కింధకు శ్రీరాముడు వచ్చెను
వాలిని కూల్చెను రాజ్యము నిచ్చెను
కిష్కింధేలగ చల్లగ చూచెను

నినువెదకించగ శపథము చేసిన
సుగ్రీవుడు తన వారల పంపెను
రాముడు లంకకు వేగమె వచ్చును
రావణు చంపి నీ వ్యథ తీర్చును

పర్వతరాజుల పోలిన కపులు
రాజుపంపగా పది దిక్కులలో
వెదకుచు భూమిని తిరుగు చుండిరి
వినుమా మధురము రామకథ!

వాలిపుత్రుడు అంగదు డుండెను
వింధ్యనగములో చిక్కుడి పోయి
దిక్కుతెలియక దుఃఖమునిండి
అహోరాత్రములు గడిపితి మచట

మారాజిడిన గడువు తీరినది
మా ప్రాణములు నిలచుట కష్టము
అందుకు మేము సిద్ధపడితిమి
మాకై మేమే మరణించుటకు

కొండలకోనల నీ జాడరయక
ప్రాణత్యాగము చేయదలచుకొన
మా నాయకుడు అంగదు డెంతో
దుఃఖము నిండి పరితపించెను

నీవా కన్నుల కనబడవైతివి!
తండ్రి వాలియా మరణించెను కదా!
జటాయువేమో కూలెను ముందే
ప్రాణ త్యాగము తప్పదా ఏమో!

సంపాతనెడు పులుగు శ్రేష్ఠుడు
చూపెను లంక - తన సోదరుడగు
జటాయు మరణము విని దుఃఖించెను
రావణుపైన ఆగ్రహమందెను.

సంపాతిడిన ఆశతొ మేము
సంద్రపు తీరము చేరితి మంత
ఇంత సముద్రము దాటుట ఎట్లో
చింతలొ మునిగిరి మా కపులందరు.

అంతట నేను ధైర్యము గొలిపి
రాముని తలచి లంఘించితిని
నూరు యోజనములున్న వారిధి
సులువుగ దాటి చేరితి లంక.

రక్కసి మయ మగు లంకాపురము
రాత్రివేళలో చేరియుంటిని
దుఃఖము నిండిన నిన్ను చూచితి
రావణు గాంచితి సర్వము తెలిసితి.

విశదముగా - నే వివరించితిని
రామ దూత - సుగ్రీవు సచివుడ
రాముడు క్షేమము - కుశలము తమ్ముడు
నేనొక్కడనే లంక చేరితి.

నినుగనలేక వానర సైన్యము
దుఃఖమునిండి తిరుగుచుండిరి
నీ ఉనికిని - నే - వారందరికి
తెలియ బరచెదను సంతోషముతో.

నిను గాంచుట నాభాగ్యవశము గద
నాకే దక్కెను ఆ ఘనకీర్తి
నాశ్రమఫలితము వ్యర్థముకాదు
వినుమా మధురము రామకథ!

మాల్య వంతమను నగమొకటున్నది
నగములన్నిట ఉత్తమమైనది
కేసరియను నొక వానరశ్రేష్ఠుడు
నగము విడచి గోకర్ణ మేగెను.

నా జనకుడు ఆ కేసరి వీరుడు
దేవఋషులు వారానతివ్వగ
సాగర తీర తీర్థమునందు
శంబసాదనుని అసురుని చంపెను.

మైథిలి వినుము! కేసరిభార్యకు
పవనుని వరమున జన్మించితిని
నేచేసిన పని గుఱుతు ఉండగా
హనుమంతునిగా ఖ్యాతిగాంచితి.

నాపైనీకు గురి కుదురుటకు
నీపతి గుణముల గానముచేసితి
శీఘ్రమె రాముడు రాగలడమ్మా
దుఃఖము నీకు - తొలగును తల్లీ!"

వాయునందనుని పలుకులు వినిన
జానకి నమ్మెను.రామదూతయని
సంతోషముతో పొంగిపోయెను
ఆనందాశ్రులు కన్నుల నిండెను.

"తల్లీ తెలిపితి సర్వము నీకు
ఊరట పొందుము నీవింతటితో
రాగల కార్యము తెలుపుము నాకు
రాముని చెంతకు శీఘ్రమెపోవలె.

జనకరాజ సుత-జనని జానకీ
అతిబలవంతుడ వాయు పుత్రుడ
తండ్రి పవనునికి తగినవాడను
వానరుడనుచును సందేహించకు".

॥సు॥

36 అంగుళీయక ప్రదానము

"అమ్మా సీతా! నమ్ముము నన్ను
రామచంద్రుని దూతను నేను
ప్రభువు పంపిన ఉంగర మిదిగో
రాఘవు నామము చూడుము తల్లీ !

నీకు శుభమగు ఊరడిల్లుము"
అని వినయముగ మారుతి పలుక
ఉంగరమందుకు చూచిన జానకి
కన్నులు నిండెను - విభుని రూపుతో

కమల లోచన కనులు మెరసెను
సిగ్గు వలువతో మేను కప్పుకొనె
మారుతి నెంతో పొగిడెను జానకి
ధీరుడ వీవు బుద్ధిశాలి వని

"శత యోజనముల వారిధి దాటిన
నీదు విక్రమము ఎన్నగ లేము
గోవుపాదమును వేసిన రీతి
అవలీలగ నువు దాటితివయ్యా !

వానరశ్రేష్ఠా! సామాన్యుడవా !
రావణుడన్న భయమే లేదుగ
స్వామి పంపడు సర్వము తెలియక
నను వెదకుటకు యింత దూరము

నా భాగ్యమిది సోదరు లిరువురు
కుశలము నుంటయు వినుటయు నేను
శౌర్యము నిండిన రామచంద్రుడు
ఏల దహింపడు యీభువినంతయు ?

నా కొరకెంతో కలత చెందును
రాముడు గెలచును సురలందరినీ
నా పరితాపము కంతము లేదు
అందుకు వారు ముందుకు రారు

పురుషోత్తముడు పుణ్యశీలుడు
తాపము నొందక ఉండెకదయ్యా !
మనసు దిటవుతో దుఃఖము మరచి
కార్యములన్నీ చక్కగ చేయున ?

మంచిమనసు గల రామచంద్రుడు
మిత్రుల ఎడల సామదానములు
శత్రుల ఎడల భేద దండముల
సమయస్ఫూర్తితొ సంచరించునా !

మిత్రులచేర్చగ నేర్పిరి రాముడు
దేవతలన్న గురి కలవాడు
దైవబలముచే కార్యములన్నీ
చక్కగ చేయుచు రాముడుండెనా !

నేదూరమయి ఉండుటవలన
నాపై ప్రేమ సన్నగిల్లెనా !
ఓ హనుమంతా ! తెలుపుమునీవు
రాముడు నాకీ శోకము తీర్చున !

సుఖముల తేలగ సిరిగలవాడు
దుఃఖములసలే మోయగలేడు
నాకై రాముడు దుఃఖము నిండి
కృంగి కృశించి యుండలేదుకద !

కౌసల్యా - సుమిత్ర - భరతుల
క్షేమము తరచుగ వినబడుచున్నద !
భక్తి తత్పరుడు భరతుడు నాకై
శత్రుభయంకర సేనలు పంపున !

వానరరాజు సుగ్రీవుడు - యోధుల
ఆయుధములతో యిటవచ్చును కద !
శూరుడు లక్ష్మణు డిటకువచ్చి - తన
అస్త్ర శస్త్రముల లంకకూల్చున !

కోమలమూర్తి - వికసిత పద్మము
నను గాంచక తను సొగసులుతరిగెన !
అడవికి నేను వెంటనడువగ
రామచంద్రుడు ధైర్యము నుండెను

నే-దరి లేనిచొ ధైర్యము విడువక
దుఃఖములేక ఉండెన హనుమా !
తల్లిదండ్రులను మించిన ప్రేమ
నాపై హనుమా ! రామచంద్రునకు".

మృదుమధురముగ సీతపలికి అట
వాయుపుత్రుని పలుకులు వినగ
ఆత్రమునుండగ రామునిదూత
అంజలి తలనిడి పలికె తీరుగ

"తల్లీ నీ ఉనికెరుగక ప్రభువు
వేచియుండెను - వేగిరపడుచు
వెదకుచు నిచటకు వచ్చితినేను
వేగమెచేరును రామచంద్రుడు

మాతా ! నేను నీ స్థితి తెలిపిన
వానరసేన భల్లూకములతో
శీఘ్రమె లంకకు రాముడువచ్చి
రక్కసిమూకల రూపుమాపును

ఐరావతమున సురపతిరీతిగ
రామచంద్రుడు ప్రస్రవణాద్రిని
చల్లగ దర్శనమిచ్చును జగతికి
నినుదరి చేర్చుకు అతితొందరలో.

కోదండముతో రాముడు నిలచిన
మృత్యుదేవత - దేవతలందరు
అసురు లెల్లరును అడ్డమువచ్చిన
అంతముచేయును వారందరినీ

నువుదరిలేక తినకోరడుగ
మన్మథ వశుడయి నినుధ్యానించును
శ్రద్ధలేదు తన తనువు మీదనే
తోలడు దోమల పాములనైనా.

పృథ్వీసుత ! నీ ఉనికి తెలియక
హరికి చిక్కిన కరిమాదిరిగ
దుఃఖమునిండి సుఖమదిలేక
కాలము గడుపుచు రాముడుండెను

పురుషోత్తముడు రామచంద్రునకు
కంటికి నిదురేరాదు ఎన్నడూ -
అలసిన కన్నులు మూసిన అంత
మధురముగా నినుతలచి తెరచును.

రవితేజముతో వెలిగెడు రాముని
సుందరరాముని అతిసుకుమారుని
చూతువునీవు ఒట్టుపెట్టితి
సకలగిరులపై నే తిను ఫలముల.

సుందర వనములు సుమసౌరభములు
మధురఫలములు మంగళకరములు
కాంచిన యంతనె - మాతా నిన్నే
తలచు కొనుచును పరితపించును.''

రామగానమున మనసుకుదుటపడి
శరత్కాలవు చిరుమేఘముచే
చిక్కిన చంద్రుని రీతిగ జానకి
చిరుకాంతులతో వెలగినదచట.

॥సుం॥

37 సీతారాములను కలుపుటకై హనుమ ఆత్రుత

పున్నమచంద్రుని పోలిన సీత
హనుమంతునితో పలికె మధురముగ
"నను తలంచుటది అమృత సేచన
ప్రభు పరితాపము విషతుల్యమ్మది.

రామచంద్రుని స్థితి తెలుపగను
సుఖదుఃఖములు కలిగెను నాకు
విధివ్రాతలను మార్చగ తరమా!
ముగ్గుర మీ విధి యిడుముల నుంటిమి.

పయనిచు నావ భగ్నము కాగ
సంద్రము నీదెడి జీవుని మాదిరి
దుఃఖసముద్రము నంతయు నెపుడు
రాముడు దాటునొ - జీవితేశ్వరుడు.

ఓ హనుమంతా! రావణుడిచ్చిన
గడువది వొక ఏడన్నది వినుమా!
పదియవ నెలలో పడిపోయినది
విభునికి అంతయు వివరించుమయా!

"రాముని చేర్చుము ఉచితము నీకని"
విభీషణాఖ్యుడు అన్నకు తెలిపెను
హిత వచనమ్ములు వినకున్నాడు
మృత్యుదేవతనె కోరి పిలచెను.

విభీషణాఖ్యుని పెద్దకూతురు
అనలను చిన్నది నాకు తెలిపెను
తల్లి పనుపున తానిట వచ్చి
తండ్రి మాటను వివరించినది.

సూర్యకిరణముల జలము యింకినటు
వీరుడు రాముని అస్త్రశస్త్రముల
రాక్షసమూక మిగలదు యింక
రాముని విక్రమ మెరుగుదు నేను."

ఎంతో బాధతో పలికెను జానకి
కన్నుల నీరు పొంగెను మగువకు
అంతట మారుతి - వానర శ్రేష్టుడు
అవనిజతోను పలికెను తిరిగి.

"రాముడు వచ్చును కపిసేనలతో
శీఘ్రమెనిన్ను తనదరి చేర్చును
కానీ తల్లీ! నే గొని పోదును
ఇపుడే నీకీ చెఱ విడిపించెద.

కుదురుగనీవు నా యీ వీపున
కూర్చొనవమ్మా! సందేహించకు
దశకంఠునితో కలిపి - లంకను
మోయగలను నా రాముని తలచుకు.

హుతవాహనుడు నాకాధీశుకు
హవ్యము చేర్చిన తీరుగ - నిన్ను
ప్రస్రవణాద్రిని నిలచినఖానుని
రాముని చేర్చెద మరునిముషములో.

రోహిణి చంద్రుని చేరినరీతి
రామునిచేరుము - కూర్చొనుతల్లీ!
సూర్య చంద్రులను పలుకరించునటు
నభోమండలము నా ప్రయాణము.

ఆకసమంటి నే పయనించగ
ఆపశక్యమా ఎవరికినైనా!
సందేహించకు - వచ్చినత్రోవనె
తిన్నగ సాగరమంతా దాటెద."

ఎంతో సంతోషించెను సీత
ఆనందముతో పొంగి హనుమతో
"నను గొనిపోయెడి నీ ఆలోచన
కపియోచన అనిపించును హనుమా!

సూక్ష్మ రూపము - కపివగు నీవు
ననుమోయుచు ఎటు వారిధిదాటుట?"
అంతట మారుతి మాత సంశయము
తీర్చగ మనసున యోచనచేసె.

భీమరూపమును చూపగతలచి
కామరూపుడై పెంచెశరీరము
మంధరనగము - మేరుపర్వతము
తీరుగభాసిలె ఆంజనేయుడు.

మండెడి నిప్పుల కాంతుల వెలిగెను
ఎఱ్ఱని ముఖము వజ్ర దంతములు
దృఢమగు నఖములు పర్వతకాయము
భయము గొలుపునటు పలికె సీతతో.

"తల్లి! నే నీ లంకాపురమును
గిరుల - తరులతో భవనమ్ములతో
ప్రాకారమ్ముల - రావణు కలిపి
పెల్లగించుకొని కొని పోగలను.

సందేహించకు రాముని చేర్చెద"
అని పలుకగను జానకి అంత
వాయుపుత్రుని ఆంజనేయుని
భీకర రూపుని వినుమని పలికె.

"ఓ హనుమంతా! తెలిసితి నిన్ను
వాయుదేవుని గమనము నీది
హుతవాహనుని తేజము గలదు
నీదు బలము-నే తెలిసితినయ్యా.

అతిభీకరమగు శతయోజనముల
సంద్రము దాటుట తేలిక గాదు
గగన మార్గమున నను గొని పోగల
శక్తిమంతుడవు నిజముగ నమ్మితి.

పురుషోత్తముడగు రాముని కార్యము
ఫలవంతమగు యోచన చేయుము
వాయువేగమున నేగు సమయమున
భయపడి నేను మూర్ఛ నొందిన.

నీ వేగమునకు ఆగలేకను
సంద్రమునందు జారిపడిన నను
చప్పున మ్రింగును తిమింగలములు
భోజన మగుదును జలచరములకు.

నీతోవచ్చుట సరిగాదుసుమా!
రక్కసి మూకల నెదిరి పోరుచు
నీరక్షణతో నను రక్షించుట
తేలికకాదు యోచన చేయుము.

యుద్ధమునందు జయము పొందగ
నిండుగ నీవు పోరుచుండగ
నిలువలేక నే జారిపడినచో
రక్కసులెత్తుకు పోదురుతిరిగి.

విజయము ఓటమి యుద్ధమునందు
నిర్ణయించుట సులభముకాదు
ఓటమినీకే కలిగినచో-నను
దానవులెత్తుకు పోయి చంపెదరు.

ఆవిధముగను అసువులుబాసిన
నీప్రయత్నము పూర్తిగ చెడును
వారల నీవే గెలిచి యుద్ధమున
నను రఘురాముని చేర్చిన యెడల.

రామునికీర్తికి కళంకమేర్పడు
అటుగాకున్నను ఈ దానవులు
నినుగెలిచి నను జాడతెలియక
బంధించినచో చెడును సర్వము.

అందరి ప్రాణములున్నవి నాపై
కావున రాముడువచ్చుట మేలు
తొందరపడిన కార్యముచెడును
తీరుగనీవు యోచనచేయుము.

కపికులోత్తమా అనిలకుమారా!
పరపురుషుని-నే తాకను వినుమా
అపుడు రావణుడు నను తాకెనన
దిక్కులేక నే నబలనయితిని.

అతి విక్రముడు కోదండముతో
ఇంద్రుని పోలిన పరాక్రమమున
తీరుగ వింటిని త్రిప్పుచు నిలచిన
వాయువు కలసిన అగ్నేయగును.

ప్రళయకాలమున సూర్యుడాతడై
శరపరంపరలు ప్రచండమూర్తి
సంధించినచో రాముని ఎదుట
నిలచుట తరమా ఎవరికినైన.

కావున నీవు నా రఘురాముని
లక్ష్మణమూర్తిని వానరయోధుల
తీసుకు రమ్ము శోకము తీర్చుము
నాకానందము కలుగచేయుము ''

॥సు॥

38 కాకాసుర వృత్తాంతము - చూడామణి ప్రదానము

అంతట మారుతి పలికె వినయముగ
"తల్లీ నీవు తెలిపిన విషయము
యుక్తమయినది-అంతియెగాక
ఆవిధి యానము సాధ్యముకానిది.

పరపురుషుని నువు తాకననుటది
పరమసత్యము ఉచితముకూడ
పురాణపురుషుని భార్యవు నీవు
తీరుగ నాకు తెలిపితివమ్మా !

తల్లీ! నీవు రాముని తలచుచు
నిరతముగడపుట శోకించుటయు
ఉరిపోసుకొన సిద్ధపడుటయు
విశదపరచెదను రఘురామునికి.

తల్లీ! నేను రాముని దూతను
రాముని సేవకు అంకితమైతిని
ఆవిషయము నే-తెలుపుటకొరకు
అటుల పలికితిని కారణమదియే!

సంద్రముదాటగ శక్తికలదని
రామునిచేర్చగ తొందరకలిగి
నీదుఃఖమును తీర్చుటకొరకై
అటులపలికితిని కారణమదియే!

సీతామాతా! రాముని మనసుకు
ఉపశాంతిని-నే కలుగచేయవలె
కావున ఏదో గురుతు తెలుపుము
రామప్రభువుకు తెలిపెద నేను."

అంతట అవనిజ ప్రియముగ పలికెను
వానరోత్తముని వినుమని తెలిపెను
"మేలగు గురుతు తెలిపెద వినుము
నాపతిదేవునికే వివరించుము.

సిద్ధాశ్రమమది చిత్రకూటమున
గంగవొడ్డున సొంపుగ నున్నది
వివిధ ఫలములు విరుల తరులతో
విహారమునకు సరిపడియున్నది.

కాంతుడు నేను సుందరమయిన
వనమున తిరిగి అలసట చెంది
నాపతి తొడపై నే కూర్చుంటిని
ఆదిశేషుడై అతడు తోచెను.

అంతట వాయస మొక్కటి చేరి
ముక్కుతో నను గాయపరచినది
నే నా కాకిని కొట్టగ రాయిని
విసరితి కానీ కాకి కదలదు.

విభుడు నవ్వుచు శాంతపరచె నను
వాయస మేమొ వదలదాయెను
అంతట కాంతుడు నా తొడ తలనిడి
నిదురించెను అట అలసట నిండి.

బలులను మ్రింగెడి వాయస మపుడు
ఉర మధ్యమున పొడిచె ముక్కుతో
తిరిగి తిరిగి ఆ కాకి అచ్చటే
పొడిచె నెత్తుట రాముడు తడిసె.

మేల్కొని రాముడు రక్తము చూచె
నెత్తుటి గురుతుల వాయసమును గని
ఇంద్రకుమారుడు అని తెలుసుకొని
కోపము నిండిన చూపులు విసరి.

విసరెను దర్భను అభిమంత్రించి
బ్రహ్మాస్త్రముతో ప్రాణముపోసి
తరిమెను కాకిని ఎగసిన మంటల
లోకములన్నీ త్రిప్పెను అస్త్రము.

తండ్రి ఇంద్రుడు తనయునిచూచెను
సురలూ ఋషులూ రక్షణలేదన
ముల్లోకములు తిరిగిన కాకి
రామపాదముల శరణనిపడెను

అంతటరఘుపతి - వదలిన అస్త్రము
వ్యర్థముకాదని పలికె కాకితో
తనకుడికన్నును కానిపొమ్మనుచు
దర్భకుచెప్పగ కాకివేడెను.

రాముడు అటులే ఆదేశించగ
దుష్టకాకికి కుడి కన్నూడెను
నాకొఱకంతటి బ్రహ్మాస్త్రమును
హీనకాకిపై వదలెను విభుడు

ఆ దయ ప్రేమ అనురాగములు
ఏవీ స్వామీ - నను మరచితివా !
బలవంతుడవు శక్తిమంతుడవు
గంభీరమున సాగరసముడవు

ఎందుకుతొందర పడకున్నావు
ముందునిలువరు నీకెవ్వరును
నీ ఆనతిగొని లక్ష్మణమూర్తి
నన్నెందుకు లా రక్షణచేయడు

సమర్థుడైన నాపతిదేవుడు
తనురక్షించడు - తమ్ముని పంపడు
నాదురదృష్టము వదలకున్నది
నాపతిదృష్టిని త్రిప్పదునాపై

పురుషోత్తముడు రామచంద్రునికి
పుడమికిదేవుడు రఘురామునికి
సతినగు నేను తోడులేకను
ఉంటినిలంకలొ అనాథవోలె".

అంతటమారుతి పలికె సీతతో
"తల్లీ నువుయిక చింతవదలుము
పురుషసింహములు నీకై వచ్చి
లంకను భస్మము చేతురునిజము.

పంక్తికంధరుని తలలను నరకి
అతని బంధువుల నిర్మూలించి
లంకను జలధిని ముంచివేయును
నినుదరి జేర్చుకు సుఖములందును.''

తిరిగి జానకి పలికె ప్రియముగ
"లోక పూజ్యుడగు రఘురామునికి
నాదగు వందనమందించుచును
అడుగుము క్షేమము నా మాటగను.

అన్న సుఖములు మిన్న అనుకొని
అన్ని సుఖములు కాలత్రోసి కొని
అన్నకుతోడు వనముకు వచ్చిన
లక్ష్మణమూర్తి ఎంచు మాతగ.

ప్రియభాషణుడు తేజోవంతుడు
రాముని రక్షణ చేయును అతడు
నాదగు మాటల నీ వాతనిని
క్షేమము అడుగుము అంజనిపుత్రా!

ఓ హనుమంతా! నీదే అంతా
భారము-నన్ను కాంతుని చేర్చగ
తెలుపుము పతితో పలుమారులు నువు
సీత ప్రాణముతొ నెలమన గలదని.

నెలరోజులు అవి తిరిగినంతనే
సీత బ్రతుకదు సత్యము-నమ్ముము!
పాపాత్ముడు యీ పంక్తికంధరుని
బారినుండి నను రక్షించమను."

అటుల పలికి అట సీతామాత
కొంగున నున్న చూడామణిని
దివ్యకాంతితో వెలిగెడి నగను
హనుమకు యిచ్చెను ఆనవాలుగ.

సీతామాతకు ప్రదక్షిణించి
వినయముతోను వందనముంచి
అందమయిన ఆ చూడామణిని
పొందికగా తను భద్రముచేసి.

చూడామణిని కనుల కద్దుకొని
ఆనందముతో నిలచినమారుతి
మనసెగిరినది ప్రస్రవణాద్రికి
రామపాదముల చెంతనిలచినది.

వాతాత్మజుడు పలికెను అంత
సెల వొసగుమని తిరిగి పోవగ
పెనుగాలులచే వూగిన నగమై
మనసున్నది అది బయలుదేరుటకు.

॥సుం॥

39 హనుమ ధైర్యోక్తులు

“ఓ హనుమంతా! చూడామణిని
కాంతుడు చూచిన - నన్ను తలచును
నాతోపాటు నా తలిదండ్రుల
మామను తలచును-మణి నా ప్రాణము.

నే బ్రతికుండగ ప్రభువే వచ్చి
ఆదరించి - నను చేర్చుకొనమని
నువు చెప్పుము ఓ అంజనిపుత్రా!
నీకు కలుగును ఎంతో పుణ్యము.

ముందు కార్యము సఫలము చేయుము
అందు సమర్థుడ వీవేనయ్యా”
అనిన - మారుతి సరియని పలికి
శపథము చేసెను ధైర్యము గొలిపెను.

తిరిగి తిరిగి నువు ఉత్సాహముతో
చెప్పిన మాటల పౌరుష మెచ్చును
నా సందేశము అందిన పిదప
రామచంద్రుడు నా చెఱ తీర్చును.”

తల్లి కుమారుడు బయలుదేరగ
అశ్రుల కన్నుల సీత నిలచెను
పుత్రవాత్సల్యముగ పలికెను తిరిగి
నాయన చెప్పెద క్షేమముగమని.

అంతట పలికెను ఆంజనేయుడు
వంచినశిరసు మోడ్చిన కరముల
“శీఘ్రమె రాముడు కపివీరులతో
భల్లూకములతో లంకచేరును.

“వానరశ్రేష్ఠా! కిష్కింధను గల
కపులందరికీ అడిగితి ననుము
మహాబాహుడు రఘురాముడు - నను
నీ సాయముతో తన దరిచేర్చును.

రాముడునిలబడి పోరగ - ఆతని
ఎదిరినిలువగ - సూర్యుడు చాలడు
అసురులు సురలు ఆ యముడైనా
ఆగలేరు శ్రీరామ బాణముల.”

అంతటసీత వాత్సల్యముతో
పయనముచేసెడి హనుమను చూచి
నీవిచ్చటనే రహస్యమైన
స్థలమునందు విశ్రాంతి నొందుమా!

రేపటిరోజున పోవచ్చునులే
నీ ఉండుట – నామదికి ఊరట
మనసుకు శాంతి కొంత కలిగినది
మందభాగ్యను పొందితి పెన్నిధి.

తిరిగి నీవు యిట వచ్చుట ఎపుడో?
అంతవరకు నా ప్రాణము లుండున
నీ కొరకై నే నెదురుచూడగ
ఇనుమడించు – నా దుఃఖము యిచట.

వారిధి దాటగ వాయుదేవుడు
నీవు – ఖగపతి చాలినవారు
భల్లూకములు వానర సైన్యము
రామలక్ష్మణులు ఎటుల దాటెదరు.

ధీరుడ వీవు బుద్ధిశాలివి
కార్యసాధనకు తగుదువు నీవే!
యోచనచేసి – నా చెఱ తీరిచి
ఘనకీర్తిని నువు పొందుము హనుమా!

తనబలగముతో తన వారలతో
కోదండముతో రాముడువచ్చి
రావణు త్రుంచి విజయలక్ష్మితో
ననుగొనిపోయిన కీర్తి నిలచును.

అర్థవంతమై యుక్తియుక్తమగు
హేతువాదమున నిలబడగలవగు
అవనిజపలుకులు వినినమారుతి
తిరుగపలికెను కరములుమోడ్చి.

"సుగ్రీవుడు మాకపులకు ఱేడు
అతిబలవంతుడు – భల్లూకములతో
లెక్కకుచిక్కని ఎన్నికవీరుల
తప్పక లంకకు వచ్చుటనిజము.

వాయువేగమున మనో వేగమున
పోగలిగిన మా వానరులందరు
అతిబలవంతులు ఆంజనేయులే
అడ్డమెరుగరు నేలను నింగిని.

రాజులుఎన్నడు మేలగువారిని
పంపరు శత్రువుస్థావరమునకు
తక్కువవారిని పంపుదురెపుడు
అట్టినేనె – మరి సంద్రముదాటితి.

అందువీరులు ననుమించెదరు
నాతో సములు – నాకుతగ్గరు
నగములునిండిన పుడమినివారు
ప్రదక్షిణించిరి ఎన్నోమారులు.

కావునతల్లీ! పరితపించకు
ఒక్కసారిగా వానరబలగము
వచ్చిచే రెదరు – లంకముంచెదరు
రామలక్ష్మణుల నే గొనివచ్చెద.

రవిచంద్రులవలె సోదరులిరువురు
వెలుగులుచిమ్ముచు శరములువదలగ
నిలువదులంక నమ్ముముతల్లి!
అయోధ్య చేరెద పతి తొందరలో.

మంచిరోజు మరి ఎంతోదూరము
లేదుతల్లి - నా మాటలునమ్ముము !
కోరలు నఖములు పరాక్రమమున
సింహము - పులులు - గజేంద్రులే కపులు.

శాంతినొందుము రోజులు ఎంచుము
రావణాసురుడు - సచివుల పుత్రుల
బంధులకూడి నాశనమగును
రామునిచేరుట తథ్యమునీవు.''

మేఘములగు ఆ వీరులందరు
రాగలరిచటకు గర్జనచేయుచు
శోకించుట యది అశుభము తల్లీ!
శుభములె నీకిక నమ్ముము నన్ను.

అటులపలికి తను పయనముచేయగ
సాగుచుతిరిగి పలికెనుహనుమ
''రామలక్ష్మణులు ధనుసులుపట్టి
శీఘ్రమెలంకకు వత్తురునమ్ముము.

ఎంతోకాలము యిడుములుండవు
ఓరిమికొంత కలిగియుండుము
అగ్ని-వాయువు సములుసోదరులు
వారలకంతా విశదపరచెదను.

॥సుం॥

40 జానకి సందేశము

జనకరాజసుత జానకి పలికెను
"ఓ, హనుమంతా హాయిపొందితిని
నీ పలుకులవి మొలకపైరునకు
వర్షమువాదిరి ప్రాణముపోసెను

తిలకముచెదరిన నా నుదుటపుడు
మణిశిలఅద్దెను నా ప్రాణేశుడు
చూడామణిని దుఃఖసమయమున
చూతును-కాంతుడు కన్నులనిలచును.

క్రుంగి కృశించి-నాపతికెడమై
ఉన్న నేను-శ్రీరామపాదములు
లాకెడిపుడియ రావలెహనుమ!
నీవలజరుగును శుభములునాకు.

రత్నాకరమున పుట్టినదామణి
చూడామణిని పంపితి రామా!
ఇకపై దుఃఖము తీర్చుసాధనము
లేకపోయి నే జీవించుటఎటు

వానరోత్తమా వాయసగాథను
గురుతుగనీకు తెలియజేసితి
గుండెల నిండిన శోకమునంతా
మరచితి-నీతో పలికిన క్షణము.

మరియొక మాసము మదినిను తలచుచు
జీవింతును యీ రక్కసిబాధల
అటుపై నేను బ్రతికియుండుట
నావశమవ్వదు నాప్రాణేశ్వర!''

కరుణనిండిన జానకిపలుకులు
విని-హనుమంతుడు తిరిగిపలికెను
"అమ్మా! వినుము! రాముడు నీవలె
దుఃఖమునిండి సుఖములెరుగడు.

లక్ష్మణమూర్తి అన్న దుఃఖమును
తానుపొందుచు సేవచేయును
తల్లీ! నిన్ను చూచుట శుభము
శోకించుటకిది సమయముకాదు.

సీతామాతా! ఓ కుసుమలతా!
శీఘ్రమె నీవు అయోధ్యనుందువు
రామునికివ్వగ మరియొక గురుతు
ఉన్నచొ యిమ్మ నే కొనిపోదును"

"వాయునందనా అందమయిన
నా కేశభూషణము చూడామణిని
ఇచ్చితినీకు - గురుతది చాలును
నా నాధునకది నమ్మికనిచ్చును."

అంతటహనుమ సాగగ నెంచి
శిరమునువంచి వందనమిడగ
తిరిగి దీనముగ కనులబాష్పముల
మైథిలిపలికెను వాతాత్మజుతో

"ఓ హనుమంతా! రామలక్ష్మణుల
వానరరాజు సుగ్రీవుని మిగిలిన
కపివీరులను క్షేమమడిగినటు
నాదుమాటగా తెలియబరచుము.

రామచంద్రునికి నాస్థితి తెలిపి
ననురక్షించగ మార్గము తెలుపుము
మార్గమునందు నీకుక్షేమమగు!
వాయునందనా వేగమెరమ్మ."

అంతటమారుతి ఆనందముతో
తనపని ఎంతో నెరవేరినదని
సంతోషముతో - ఎంతోఎదిగి
ఎగరగతలచెను ఉత్తరదిశకు

॥సుం॥

41 మరలిపోవుటకు మాత అనుజ్ఞవేడుట

సీతపలికిన పలుకులమారుతి
వినయము నిండగపలికి అంతట
రామునిచేరగ బయలుదేరుచు
తనలో తలచెను యీ విధముగను.

"స్వామికార్యము సుంతమిగిలెను
కావలె నావల శేషము పూర్తి
కలిమి గర్వము కలిగిన అసురుల
దండించెదను సరిచేసెదను.

అసురులబలము నే తెలుసుకొని
నాబలమిదియని వారికి తెలిపి
కిష్కింధేగిన కార్యము సఫలము
అందుకు యుద్ధము చేసెద నిచట.

పంక్తికంధరుని సేనలబలము
సచివులందరి మదిలో ఊహలు
నేతెలుసుకుని మరలిపోదును
అశోకవనమున కార్యారంభము.

నందనవనమీ అశోకవనము
వివిధతరులతో లతాశోభితము
ధ్వంసము చేసెద సుందరవనమును
అగ్నిదేవుడు అడవికాల్చినటు.

అసురభూపతి ఆగ్రహమంది
అంతులేని తనసేనల పంపును
గజములు తురగము లాయుధధారుల
వీరులతో నే పోరగవచ్చును.

నాశౌర్యముతో వారలచెండి
కిష్కింధకు-నే పోదునునేరుగ''
అని తలపోసెను అనిలాత్మజుడు
వాయుదేవుడై విజృంభించెను.

వృక్షములెన్నో కూల్చివేసెను
పక్షులు తరువులు పూతీవలతో
నిండిన ఆ వనమంతయు-మారుతి
పాడొనరించెను శోభలుచెరిపెను.

జలాశయముల తీరులుమారెను
నగశిఖరములు నేలకొరిగెను
లతాగృహములు చెదరిపోయెను
చిత్రశాలలు చెరిగిపోయెను.

శిలాగృహముల బ్రద్దలుచేసెను
గృహములన్నియు నేలపరుండెను
క్రూరమృగములు పెనుసర్పములు
హద్దులులేక స్వేచ్ఛనొందినవి.

పూతీవలతో పూలసొగసులతొ
లతాకుంజముల శోభలవెలుగుచు
నయనానందము - హృద్యంగమమగు
సుందర వనమును దుమ్ముచేసెను.

కూలిన ప్రాకారమ్ముల గోడలు
నేలరాలిన తరువుల శాఖలు
ఆవన శోభతరిగిపోయెను
అల్లకల్లోలము ఆవనమాయెను.

అశోకవనము ధ్వంసముచేసి
రావణు సేనతొ పోరగతలచి
తేజోవంతుడు అట హనుమంతుడు
వనద్వారమున ఎదురుచూచెను.

॥సుం॥

42 అశోకవన విధ్వంసము- మారుతిజయఘోష

లంకలో రక్కసులందరు లేచిరి
మృగములు-పులుగులు-కేకలు-అరపులు
దిక్కులు తెలియక పరుగిడు ప్రాణులు
భయముతొనిండెను ఆ వనమంతయు.

నిద్రలేచిరి వికృతరూపులు
గుండెలుపగిలెను వనముచూడగ
అతిబలశాలి మహాకాయుడై
మహాబాహుడు దర్శనమిడెను.

పర్వతకాయుడు భయంకరుడగు
ఆంజనేయుని అందరుచూచిరి
సీతను అడిగిరి వివరములేమని
ఎక్కడివాడు? ఏమినుడివెనని?

"నీతో వాడు పలికిన పలుకులు
మాతోచెప్పుము సుందరనయనా!
భయపడవలదు విషయము తెలుపుము"
అనిన-వారితో జానకి పలికెను.

"రాక్షసమాయలు నే నెరుగను కద
రాక్షసుడేమో అనుకొనుచుంటిని
పాము జాడ మరి పాముకు తెలియును
రక్కసి మాయలు మీకే తెలియును."

సీత పలుకులు వినిన రక్కసులు
భయభ్రాంతలై పరుగిడి రటునిటు
కొందరు పోయిరి రాజుకు తెలుపగ
మిగిలిన కొందరు ధైర్యమునుండిరి.

"రాక్షసరాజా! వినుము ఏలిక!
పెద్దశరీరము-భయంకరమది
హద్దులేని అతి విక్రము దతడు
వానరుడొకడు సీతతొ పలికెను.

సురపతిదూతయొ ధనపతిదూతో
లేదా రాముడు నమ్మినబంటో
సీతను వెదకుచు వచ్చి యుండును
వివరము తెలుపదు ఎంత అడిగినా.

ఆ వనమందు ఆకపిరూపుడు
ధ్వంసముచేయని స్థలమదిలేదు
సీత ఆశ్రయము శింశుపతరువు
దరికి చేరనిచె చెదరలేదు అది.

అపురూపము అగు అశోకవనము
రూపుమాపిన ఆకపిరూపును
సీతతొ పలికిన ఆ వానరమును
దండించెదము ఆనతినిమ్ము!!

రాక్షసరాజు క్రోధము నిండెను
కన్నులుమండెను అగ్నిగుండమై
జ్యోతులవెంబడి రాలెను వేడి
భాష్పములవ్వి గుండెల పొంగి.

తనతో సమమగు శూరులనెంచి
ఎనుబదివేల సంఖ్యలొ బలములు
కింకరులనెడి రాక్షసులను
ఆకపిని తెమ్మనిపంపె రావణుడు.

పెద్దకడుపులు కోరలుకలిగి
భీకరరూపులు రక్కసులందరు
ఆయుధములతో అతివేగముతో
అరవులచేరిరి ఆనతిమేరకు.

యుద్ధముచేయగ సిద్ధమునున్న
హనుమంతునిపై-మిడతలుపోయి
అగ్నినిపడునటు పడగ-వారిని
ఆంజనేయుడు ఎదిరిపోరెను.

వానరోత్తముని వారంధరును
ఆయుధములతో కొట్టిరికసిగా
సూటిగనాటగ శరములు ఎన్నో
శక్తిమీరగ వేసిరివారు.

అంతట మారుతి పెద్దగ ఎదిగెను
నగమనిపించెను నిలచి అరచెను
భుజములుతట్టెను లంకలేచెను
పక్షులు రాలెను నింగిని వదలి.

"జయము రామునకు-అతి బలశాలికి
జయము విజయము లక్ష్మణమూర్తికి
రాముని ఆనతి మేరనడచు - మా
సుగ్రీవునికీ జయము కలుగును.

శ్రమ నే నెరుగను ఘనకార్యముల
కోసలభూపతి రామునిదాసుడ
వాయుపుత్రుడ శత్రులకాలుడ
నే హనుమంతుడ పీచమడంచెద.

నాముందర మీ రావణులెందరు
వేయిమంది నా సమముకారుగ
లంకనుకూల్చి రావణుత్రుంచి
రామపత్నికి వందనమిడెదను."

గుండెలు పగిలెను ఆ కింకరులకు
ఆంజనేయుని అరపులువినగ
ఘనమగు సంధ్యామేఘము మాదిరి
రక్తవర్ణుడై మారుతి నిలచెను.

ప్రభువుఆనతి పాలించగను
భయమునిండినా తప్పదుకనుక
దూరమునుండే ఆయుధములను
వారందరును విసరిరి అంత.

అతిబలవంతుడు అట హనుమంతుడు
ద్వారమునున్న యినుపపరిఘతో
ఖగపతి - పాముల పీచమడచినటు
రాక్షసులను అట చావమోదెను.

కింకరవీరుల చంపిమారుతి
తీరక యుద్ధము చేయుకోరిక
తిరిగిచేరెను తోరణమునకు
పారిపోయిరి మిగిలిన అసురులు.

పారిపోయిన కింకరులంతట
రాక్షసతేనికి ఎరుకపరచిరి
కింకరవీరులు చంపబడుటయు
మారుతి తిరిగి కవ్వించుటయు.

వార్తనువినిన రాక్షసరాజు
పండ్లుపటపట కొరికెక్రోధమున
జంబుమాలిని - వీరునిరమ్మని
పోరగపొమ్మనె వానరుపైకి.

॥సుం॥

43 చైత్యప్రాసాద నాశము - భవన పాలకుల వధ

కింకర రక్కసు లందరచంపి
మదిలో మారుతి తలచెను అంత
వనమును నేను ధ్వంసముచేసితి
భవనముమాత్రము ఏలవదలుట.

భవనము నెక్కి నిలచెమారుతి
భాసునిమాదిరి వెలుగులుచిమ్మెను
పెద్దగఅరచి భుజములుచరచెను
చచ్చెను పులుగులు నేలరాలెను.

మూర్ఛపోయిరా కావలివారు
లంకలోవారికి వినబడునట్టుల
గట్టిగ అరచెను రామవిజయమని
కోసలరాజుకు దాసుడనేనని.

ఈచెలుకత్తులు ఆయుధములతో
నూర్గురుయోధులు తలపడిరంత
శరములువేసిరి చుట్టుముట్టిరి
గంగానదిలో సుడిగాలివలె.

పవనతనయుడు అతిబలశాలి
బంగరుస్థంభము నూడపెరికి - అట
త్రిప్పగవేగమె అగ్ని జనించెను
ఆహూతిచేసెను భవనమునంతయు.

అంతటమారుతి నూరుమందిని
అంతముచేసెను అతిసులువుగను
పలికెనుతిరిగి భీకరముగను
మబ్బులమారుతి గొంతుపలికెను.

''నాతోసములు వేలవానరులు
సీతనువెదకుచు నేలనునిండిరి
సుగ్రీవుడు వారందరపంపెను
యోధులువారు ఆగరుమీరు.

వాయువుతోటి సరిపడు వీరులు
వేయిఏనుగుల బలమగువారు
అతిబలవంతులు లక్షలు కోట్లు
మాసుగ్రీవుని కొలువుననుందురు.

ఆ సుగ్రీవుడు - వారందరితో
నాశము చేయగ మీపైకొచ్చును
పురుషోత్తముడు - రామునితోనా
వైరముమీకు రాక్షసులారా !

మీరాజుండడు - మీరసలుండరు
ఉండదులంక జంకుటఎరుగము
జీవితసమరము పూర్తగుమీకు''!
అనిహనుమంతుడు హెచ్చరించెను.
॥సుం॥

44 జంబుమాలి వధ

మంత్రిప్రహస్తుని తనయుడాతడు
జంబుమాలి అతివిక్రమశాలి
పెద్దదేహము చెవికుండలములు
వేగవంతు డుత్సాహవంతుడు.

ఎఱ్ఱనివలువలు ఎఱ్ఱనిమాలలు
పర్వతమంత వున్నాడతడు
ఇంద్రచాపము పోలినధనుసు
నారిధ్వనించెను నాల్గుదిక్కులా.

ఖరములాతని రథములాగగ
తూరుపుకొండకు భానునిరీతి
దానవవీరుడు క్రోధమునిండి
రావణుపనుపున వచ్చెరణముకు.

గట్టిగ అరచెను ఆంజనేయుడు
శరములువేసెను ఆ రాక్షసుడు
పదిబాణములు బాహువులందు
కర్ణిబాణము తలపైవేసెను.

ముఖమున వేసిన బాణమువున్నది
అర్ధచంద్రుని రూపముకలిగి
శరములుతగిలిన ఆంజనేయుడు
ఎఱ్ఱనికమలము అనిపించెనట.

అంతట మారుతి పెద్దబండను
విసురుగ విసరెను అసురునిపైకి
పది బాణములతో - రాతిని - అసురుడు
ముక్కలుచేసి ఎదిరి నిలచెను.

మారుతికోపము ఎగసిపోయెను
మద్దితరువు నొకదానిని పెరకి
గిరగిరత్రిప్పి విసరివేయగా
నాల్గుబాణముల అసురుడు త్రుంచె.

జంబుమాలి తన శరవిన్యాసము
హనుమంతునిపై చూపుచునపుడు
భుజమునఅయిదు బొమ్మన నొకటి
పదిబాణములు బొమ్మలనడుమ.

విసురుగవేసి గాయపరచగా
కోపముపెరిగెను వాలాత్మజునకు
ఇనపపరిఘ నొక దానినిత్రిప్పి
బొమ్మనవిసరెను జంబుమాలిపై.

పరిఘపాటుతో జంబుమాలి-తల
కాళ్లూ చేతులు చెదిరిపోయెను
ఖరములు-రథము-బాణములన్నీ
పిండైపోయి అసురుడు మడసెను.

వీరుడు-కాకలు తీరినవాడు
జంబుమాలి అటు మరణించుట విని
క్రోధమునిండి అగ్నిపర్వతము
తీరుగ రావణుడుడికిపోయెను.

వానర మెంతో బలవంతుడట
వానిని వేగమె పట్టుకురండని
మంత్రిసుతులకు ఆనతిచ్చెను
అసురభూపతి గంభీరముగ.

॥సుం॥

45 మంత్రిసుతుల మరణము

అస్త్ర శస్త్రముల యోధులువారు
రవితేజముతో వెలిగెడివారు
రావణు నానతి తలనుధరించి
ఉత్సాహముతో వెడలిరి పోరుకు.

మేలగు అశ్వము లున్నరథములు
బంగరు పనులతో తీర్చినతేరులు
ధ్వజములతో ఎలసిల్లు పతాకలు
విలువగు బంగరు ఆభరణమ్ములు.

మంత్రి సుతులు వారేడుగురుండిరి
మేలిమిబంగరు ధనుసులుచేకొని
మెరపులునిండిన మేఘములన్నటు
ఉరుకులపరుగుల చేరిరిద్వారము.

కింకరులందరు మన్నునకలిసిరి
వానరుడేమో అతివిక్రముడు
వీరందరిగతి ఏమగునోయని
తల్లులు-తమవారందరు వగచిరి.

మంత్రిసుతులు తమ చతురతచూపి
శరవర్షము కురిపించిరి అంతట
వర్షధారలతొ వొప్పునగమువలె
భాసిలె మారుతి యుద్ధమునందు.

శరములగురి లా తప్పుకొనుచును
విచ్చలవిడిగ ఆకసమంతా
తిరుగుచు వాతాత్మజుడంతటను
అరచెను, సేనల గుండెలవిసెను.

అరచేతులతో చరిచె కొందరిని
పిడికిలిపట్టి పొడిచె కొందరిని
గోళ్ళతొ చీల్చెను మరికొందరిని
అరపుకు కొందరు నేల కరచిరి.

జొమ్ముపోటుతో కొందరు మడసిరి
తొడలమధ్యన నలిగిపోయిరి
మంత్రిసుతులు వారందరు చావగ
మిగిలిన అసురులు పారిపోయిరి.

ధ్వజములు-ఛత్రములన్నీ విరిగెను
ఏనుగులరచెను అతిభీకరముగ
కూలిన అశ్వములున్నవి ఎన్నో
రక్తపు చేరది పారెను అచట.

రక్కసు లందర నేలను రాసి
వీరుడు మారుతి తిరిగి చూచెను
యుద్ధము చేయుట కింకెవరైన
రావణు పనుపున రాగలరనుకొని.

॥సుం॥

46 పంచసేనానాయక పంచత్వము

మంత్రిసుతులు వారందరు యోధులు
ఆవిధి మడయుట కచ్చెరువంది
మదిలో దిగులు కనబడనీయక
మరియొక యోచన చేసెను రాజు.

సేనాపతులు అతి బలశాలులు
యుద్ధనీతిలో ఆరితేరిరి
దుర్ధర ప్రఘస-భాసకర్ణుడు
విరూపాక్షుడు - యూపాక్షుడును

లెక్కకు అయిదుగురుండిరి వారు
లెక్కలేని పరాక్రమవంతులు
వేగమునందు వాయువు సములు
వారలగాంచి రావణుడనెను

"సేనా నాయకులందరు మీరు
సేవాభాగ్యము లందితి నేను
సురలను నాగుల గెలిచితి నాడు
ఋషులు-యక్షులు ఓడిరినాకు

పగతోనిండిన వారందరును
తిరిగి గెలువగ అదనుకు వేచి
పంపిరి ఏమో? ఈ కపివీరుని
లేదా ఇంద్రుని పనుపున వచ్చెనో?

ఆ కపి చేసిన పనులు చూడుడు!
వాడొక కోతిగ తోచదు నాకు
అతి బలవంతుడు కపి కాదేమో?
మహాభూతమే కపిగా వచ్చెనో!

అతి బలశాలుల కపు లెందరినో
వాలి సుగ్రీవుడు నీలుడు ద్వివిదుడు
మొదలగువారిని చూచితి నేను
జాంబవంతుడు తెలుసును నాకు

వారికి యింతటి తేజము లేదు
పరాక్రమమున వారిని మించెను
బలము - గమనము - పోకడ వేరు
కపి కాదసలు భూతమె యగును!

యుద్ధమునందు మీకు ఎదురుగ
నిలువగ లేరు సురలు - సురపతి
అసురులు - నరులు ముల్లోకములు
వచ్చిన గెలువరు మీతో పోరి

గొప్ప నేర్పుతో ఆ కపి వీరుని
తప్పక మీరు ఎదిరి పోరుడు
గెలుపు-ఓటమి చెప్పగ లేము
అయినా తెలివిగ పోరుడు మీరు."

ఏలికపలుకులు- ఆసతి వినిరి
సేనాపతులు అగ్ని తేజమున
వివిధాస్త్రములు గజ తురగములు
రథములు పూన్చుకు బయలుదేరిరి

తోరణద్వారము పైన మారుతి
వెలుగులు చిమ్మెను ఉదయభానుడై
మండెడి సూర్యుని తేజము కలిగి
అతి బలవంతుడు ఎదురు చూచెను.

నగమగు రూపము మహావేగము
బుద్ధిబలము మరి భుజ బలములలో
వాతాత్మజుడు ఎన్నిక అన్నిట-
వీరుని చుట్టిరి వారందరును.

అయిదు బాణములు దుర్ధరుడేసెను
శిరమున నాటెను - శరములు హనుమకు
అంతట మారుతి పెద్దగ అరచి
ఆకాశములో ఎగిరి నిలచెను.

దుర్ధరు డంతట అనిలాత్మజుపై
శత సంఖ్యలలో శరములు విసరెను
మారుతి - శరముల నడ్డగించెను
వర్షితమేఘము నాపు వాయువై.

దుర్ధరు శరములు బాధించగను
ఆకాశములో ఎత్తుగ ఎగిరి
నగమున పడిన పిడుగు రీతిగ
దూకెను అసురుని రథ మధ్యమున.

రథము విరిగెను సారథి చచ్చెను
ఎనిమిది గుఱ్ఱము లందు కూలెను
అసురుడు క్రింద నలిగిపోయెను
అసువులు గాలిలో తేలిపోయెను.

దుర్ధరు మరణము గాంచిన వారు
విరూపాక్ష యూపాక్షు లిద్దరూ
ఆకాశమునకు ఎగిరి మారుతిని
ఝొమ్మున కొట్టిరి ఘనమగు గదలతొ.

మారుతి వేగమె భూమికి దిగెను
మద్ది తరువు నొకదానిని పెరకి
గిర గిర త్రిప్పి విసరికొట్టగ
యిరువురు వీరులు యమపురి కేగిరి

అయిదుగు రందు ముగ్గురు మడసిరి
మిగిలిన యిద్దరు ముందుకు వచ్చిరి
భాసకర్ణు డొక శూలము నంది
ప్రఘసుడు పదునగు కత్తిని పట్టి.

అతి బలశాలి ఆంజనేయునితొ
తలపడిరంత తనువు తెగించి
పొడచిరి అసురులు ఆయుధములతొ
రక్తము చిందెను మారుతిమేన.

రక్తముచిందిన ఆంజనేయుడు
బాలభానుడై ఎఱ్ఱగ తోచెను
వానరోత్తముడు క్రోధము నిండి
నగశిఖరము నొక దాని పెరకెను.

ఆ నగ శిఖరము మృగములు నిండి
తరువులు పాములు వివిధ ప్రాణులతొ
ఉన్నది - దానిని మారుతి విసరెను
వారిద్దరినది మన్నున కలిపెను.

సేనాపతులు అంతమొందగా
ఆట హనుమంతుడు అతి చిత్రముగ
గజముల విసరి గజముల చంపెను
అశ్వము లన్నిటి కొట్టె నశ్వముల.

రథముల కొట్టెను రథములు ఎత్తి
శూరుల చంపెను శూరుల విసరి
మార్గము కానక కప్పడిపోయెను
కుప్పగ కూలిన విగత జీవులతొ.

సేనాపతులను వారి బలములను
చతురతతో ఆట అంతము చేసి
నిలచిన మారుతి తోచెను అచట
ప్రళయకాలమున యముని తీరుగ.

॥సు ౭॥

47 అక్షకుమారుని అసువులు తీయుట

సేనాపతులు వారి సైన్యము
నేలకొరిగిరను వార్తను వినిన
ఏలిక-అక్షకుమారుని చూచెను
సమరోత్సాహుడు ఎదుట నిలచెను.

అక్షకుమారుడు రావణు తనయుడు
తండ్రిమాట జవదాటని వీరుడు-
తండ్రి చూపుల పెరిగె కోపము
హవిసులు వ్రేల్చిన హోమగుండమై.

తేరును ఎక్కెను పోరగ కపితో-
బంగరు కాంతుల తేరు వెలిగెను
బాలభానుడై కాంతుల చిమ్మెను
దేవాసురులకు అందని రథమది.

ఆ రథమెంతో అపురూపమది
అశ్వములున్నవి ఎనిమిది దానికి
ఆకాశమున సంచరించునది
మనోవేగముతొ తురగము లెగురును.

ఆ రథమెక్కెను అక్షకుమారుడు
ఆంజనేయునితొ పోరగ వెడలెను
సకల సేనలు గజ తురగములు
సాగి నడువగా పోరుకు సాగెను.

హరితవర్ణమా అక్షుని కన్నులు
ఆ కన్నులకు మారుతి తోచెను
ప్రళయకాలమున కాలాగ్ని వలె
విస్మయమంది వినయము పెరిగెను.

రాజకుమారుడు బలముల నెంచెను
ఇంచుక సేపు నిలచి చూచెను
ఆగదు యుద్ధము కావున వీరుడు
వాడి బాణములు మూడు విసరెను.

అందము లొలికెడి చెవికుండలములు
భుజ కీర్తులవి వెలుగుచుండగా
వేగమె హనుమను లాకెను శూరుడు
దేవాసురులకు భయము కలిగెను.

పుడమి అదిరెను వీరుల పోరుకు
సంద్రము గట్టిగ ఘోషించినది
నగములు కదలెను-వాయువు నిలచెను
సూర్యుని తేజము సన్నగిల్లెను.

శరములు తీరుగ వేయగ నేర్పరి
విషతుల్యమగు మూడు బాణములు
సర్పములన్న తీరుగ విడచెను
తిన్నగ హనుమకు తగలగవాటిని.

మూడు బాణములు శిరమున తాకగ
తలనుండెగసిన రక్తపుధారలు
తెరచిన కన్నుల ముంచివేయగా
శరకిరణముల భాస్కరుడాయెను.

రాజకుమారుడు-అక్షుడు విసురుగ
అతి చిత్రముగ ధనసును త్రిప్పి
విసరెను శరములు వాతాత్మజుపై
మదిలో మారుతి సంతోషించెను.

అంతట మారుతి పోరగ ఎదిగెను
మందర నగమున సూర్యుడాయెను
రక్తవర్ణుడై ప్రకాశించెను
కన్నుల చూచెను కాల్చునట్లుగ.

ఇంద్ర ధనుసుగా ధనుసు ఒప్పగ
శరవర్షమును నగశరీరుపై
కురిపించెను ఆట రాజకుమారుడు-
ఆంజనేయుడా అమ్ముల తడిసెను.

తేజోవంతుడు అతి విక్రముడు
యోధుడు-బాలుడు-ఎన్నిక వీరుడు
అక్షుని శరముల చతురత చూచి
సంతోషించెను మారుతి ఎంతో.

మారుతసూనుడు మహావీరుడు
అంబరవీథిని చరచె హయముల
రాలెను రథము నింగిని వదలి
బంగరుతేరు మన్నున కలిసెను.

వాతాత్మజుడా బాణములందు
గాలితీరుగా తప్పుకు తిరుగుచు
ఆకాశములో సంచరించెను
అక్షుడు-శరముల నింపె నింగిని

వీరుడు అక్షుడు విల్లు ఖడ్గము
చేత ధరించి నింగికెగరగ
తపోబలముచే తనువును వీడి
నాకముచేరెడి ముని అనిపించెను.

అంతట ఆలోచించెను మారుతి
బాలుడు వీడు భుజ బలశాలి
బాలభానుడు తేజమునందు
సమరోపాయము లెరిగినవాడు.

ఖగపతి-పామును పట్టిన రీతి
అక్షుని పాదములందుకు గిర గిర
వేలసార్లు అట త్రిప్పి వేగముగ
నేలను కొట్టెను, అసురుడు మడసెను.

అరితేరెను యుద్ధమునందు
ఆగరు ముందు ఎంతటివారలు
యక్షులు-నాగులు పూజలు చేతురు
ఏ విధి చంపెద యీ పసి కందును.

ఎముకలు విరిగెను రక్తము పారెను
మాంసపు ముద్దయి పోయెను అక్షుడు
తండ్రి రావణుడు భయపడిపోయెను
విస్మయమందెను నాక లోకము.

పెరుగును వీని విక్రమ మెంతో
ఈ విధి పోరు సాగిన నింక
రగిలెడి అగ్నిని ఆర్పుట మేలు
యుక్తము, రిపుని త్రుంచెద నేను.

మన్మథమూర్తి - సురపతి సుతుడన
ఎఱ్ఱని కలువల కన్నుల వాని-
అక్షకుమారుని చంపి మారుతి
ద్వారము చేరెను యమరాజువలె.

॥సుం॥

48 ఇంద్రజిత్తు యుద్ధము - మారుతి నిర్బంధము

తనయుని, అక్షకుమారుని మరణము
వినిన రావణుడు విస్మయమంది
దుఃఖ సంద్రమున మునిగిపోయెను
తిరిగి తేరుకొని నిగ్రహించుకొని

సురపతి సముడగు ఇంద్రజిత్తుతో
పలికె తీరుగ పంక్తికంధరుడు
"తనయుడ! నాకు - కీర్తికారకుడ!
అస్త్రశస్త్రముల నేర్పరి వీవు.

ఉత్తమ గుణముల నెన్నికవాడ!
యుద్ధమునందు సురల అసురల
ఇంద్రుని కూడ గెలచినవాడ!
దేవగణంబులు చాలరు నీతో.

బ్రహ్మదేవుని అనుగ్రహముతో
దివ్యాస్త్రములను పొందినవాడవు
ముల్లోకముల గెలువ గలవు - నీ
తపోబలము నీ కగును రక్షణ.

బుద్ధికుశలుడవు నేర్పరి వీవు
యుద్ధమునందు అపజయ మెరుగవు
నీ తలపుతో నే ధైర్యమునుందును
నాకెపుడయినా కష్టము కలిగిన.

తనయుడ వింటివ! యుద్ధమునందు
కింకర వీరులు ప్రహస్తు సుతుడు
మంత్రి పుత్రులు సేనాపతులు
ఎందరొ వీరులు యమపురి కేగిరి.

రాలెను ఎన్నో జాతి అశ్వములు
ఎంతో సేన అంతమొందెను
గజములు రథములు మన్నున కలిసెను
ప్రియసోదరుడు అక్షుడు కూలెను.

నీపై ఎంతో ఆశతో నుంటిని
వానరు డెంతో బలమగువాడు
అంతులేని నీ యుద్ధకుశలత
ప్రయోగించి ఆ రిపుని గెలువుము.

సేనలు బలములు నిలువగ లేవు
వానరుడేమో అతి బలవంతుడు
వాయువు చాలడు వేగమునందు
అగ్నిహోత్రుడే ఆలోచించుము.

దివ్యాస్త్రములను మనమున తలచుకు
తెలివిగ స్వకీయ రక్షణతోను
యుద్ధము చేయుము - రాజధర్మము
తప్పదు - తనయుల పోరుకు పంపుట."

తండ్రి పలుకుల బలము పెరిగెను
ప్రభువుకు తాను ప్రదక్షణ చేసెను
తనవారందరు బలమింతివ్వగ
ఉత్సాహముతో పోరుకు సాగెను.

కాంతివంతుడు కలువకన్నులు
తేజోవంతుడు రాజకుమారుడు
పర్వములందు పొంగుకడలివలె
పోరగ వెడలెను వాలాత్మజుతో.

ఖగపతి వేగము కలిగిన రథమును
అధిరోహించెను అసుర వీరుడు
అస్త్రశస్త్రముల మేటి ఆతడు
ఆంజనేయునితో పోరగ వెడలెను.

యుద్ధము చేయుట కింకెవరో అట
వచ్చుచుండిరని హనుమ గ్రహించెను
రథము నడచిన ధ్వని వినిపించగ
సంతోషముతో ఎదురుచూచెను.

సిద్ధులు నాగులు ఋషులు యక్షులు
యుద్ధము చూడగ వేచియుండిరి
పులుగుల గుంపులు అరచె భీతిలి
దిక్కుతోచక దిక్కుల తిరిగెను.

మేఘనాథుని చూచిన మారుతి
వేగమె కాయము పెంచి అరచెను
దివ్యరథముపై ఇంద్రజిత్తు - తన
వింటితొ చేసెను పిడుగుల సవ్వడి.

ఆకాశములో తిరుగుచు మారుతి
శరముల తప్పుకు గాలిలొ తేలుచు
ఎంతో నేర్పుగ పోరగ నంత
ఇంద్రజిత్తు బహు విస్మయ మందెను.

మేఘనాథుడు వీరుడు నేర్పుగ
మేలగు బాణము లెన్నో రకములు
బంగరు శరములు వజ్రపాతములు
అన్నీ వాడెను హనుమంతునిపై.

సూటిగ శరములు వేయగ నేర్పరి
రాజకుమారుడు శరములు వదలెను
శరముల నడుమ తిరిగెను మారుతి
తప్పుకొనుచును తిప్పలు పెట్టెను.

పోరు సాగెడి తీరు చూడగ
మనసు కలిగెను సర్వజగతికి
ఒకరిని మించిన వారొకరైరి
ఒకరికి లొంగక మరియొకరుండిరి.

ఎన్నో శరములు దివ్యపరములు
అన్నీ అంతట నేలబడగను
దిక్కు తోచక-దిక్కుల చూచెను
ఆలోచించెను వీరుడు ఎంతో.

వీరుని చంపుట వశముకాదని
యోచన చేసిన మేఘనాథుడు
బ్రహ్మాస్త్రము సంధించి విడచెను
బంధించగ నా అతిబలవంతుని

"అస్త్రము లెవ్వీ నిను బంధించవు
అందవు వాటికి వరమిది నీకు"
అనిన, విరించి వరము చలవతో
మారుతి వీరుడు అపజయ మెరుగడు.

అంతటి బ్రహ్మకు చెందిన అస్త్రము
ఇంచుక తాను గౌరవించగ
లొంగిపోయెను అట కపి వీరుడు
అస్త్రము హనుమను బంధించినది.

"బ్రహ్మాస్త్రమునకు బద్ధుడనైతిని
వాయుదేవుడు - బ్రహ్మదేవుడు
సురపతి ఇంద్రుడు శ్రద్ధ వహింతురు
నా కపకారము జరగనీయరు.

ఈ విధి లొంగుట మేలగు నాకు
పట్టుకుపోయి రాజుకు చూపిన
రాజుతొ నేను ముచ్చటించుటకు
ముచ్చట అయిన సమయము దొరకును."

అంతయు బాగుగ యోచన చేసి
ఆ కపి వీరుడు మిన్నకుండగ
రాక్షసులందరు నారలు త్రాళ్ళతొ
బంధించిరి అట ఆంజనేయుని.

అస్త్రబంధము విడిపోయినది
వేరొక బంధము వుండగ అస్త్రము
వుండదు-అది ఆ రాక్షసు లెరుగరు
మరియొక అస్త్రము యిక పనిచేయదు.

ఇంద్రజిత్తు మది కలవరమందెను
తలచెను ఆ కపి చంపును తమనని
తన పని వ్యర్థము అనిపించినది
కానీ మారుతి కదలక యుండగ

రాక్షసు లంతట ఆ కపివీరుని
కర్రల బాదిరి పిడికిట గుద్దిరి.
ఎన్నో హింసలు పెట్టుచు వారు
రావణు చెంతకు తీసుకుపోయిరి.

ఏలిక కొలువు తీర్చి యుండగ
వానరశ్రేష్టుని రాజుకు చూపిరి
మత్తేభములా వున్నాడీ కపి
ఎక్కడివాడు ఎందుకు వచ్చెనొ!

ఎవ్వరివాడు - ఎవరికోసమో
పని అసలేమిటొ ఎవరికి తెలుసు
అనుకొని సభికులు గుస గుస లాడిరి
చంపుడు - మ్రింగుడు - అరచిరి కసిగ.

మహాత్ముడగు వీరాంజనేయుడు
రత్నశోభితము అగు భవనమును
సుందరమగు ఆ సభా భవనమున
రాజసేవకుల నందర చూచెను.

తేజోవంతుడు రావణాసురుడు
వానరోత్తముని కన్నుల గాంచెను
కపికులోత్తముడు పంక్తికంధరుని
సూర్యతేజుని అట వీక్షించెను.

రోషము నిండి కన్నులు ఎఱుపై
గ్రుడ్లు త్రిప్పుచు రాక్షసరాజు
క్రోధమునిండి వృద్ధమంత్రులకు
ఆనతిచ్చెను వివరము అడుగగ.

ఆనతి మేరకు సచివులు-కపిని
రాక ఎందుకు కార్యమేమిటన
వానరరాజు సుగ్రీవుని దూతను
అతని పనుపున వచ్చితి ననెను.

॥సుం॥

49 రావణు సభా సందర్శనము

లంకాధీశుడు రావణాసురుడు
కొలువున నుండెను కన్నుల నిండుగ
స్వర్ణకిరీటము రత్నమయమది
విలువగు వజ్రములున్నవి ఎన్నో.

వెలుగులు చిమ్మెను వెలగలనగలు
విలువగు ఆభరణమ్ములె అన్నీ
మేలగు వలువలు పట్టు వస్త్రములు
విలువలకందని చందనాదులు.

మంచి గంధములు మేన నలదుకొని
వీరుడు తేడు-భుజబలతేజుడు
పదితలలందు తెరచిన నోళ్ళతో
అన్ని కన్నులు ఎఱ్ఱగ మండగ.

వాడికోరలతో పెద్దపెదవులతో
భయము గొలుపుచు రాక్షసరాజు
క్రూరమృగములు నిండిన వనము-
మందరనగము అన్నటు భాసిలె.

నల్లని తొమ్మున మంచి ముత్యములు
ఉన్నవి-హారములందు మెరయుచు
మబ్బులు నిండిన ఆకాశమున
తెల్లని కొంగలు హారములయినవి.

బలసిన భుజములు తోచిన వచ్చట
అయిదు తలలు గల సర్పము అన్నటు
కూర్చొను పీఠము స్ఫటిక నిర్మితము
రత్న కంబళము తీరుగ పరచిరి.

సుందరాంగులగు మందయానలు
అందము లొలుకుచు సొగసు లెగయగ
ఇరుప్రక్కల-ఆ తేనికి నిలచి
వీచుచుండిరి వింజామరలు.

రాజ్యతంత్రముల నెరిగినవారు
ప్రహస్త-దుర్ధర-మహాపార్శ్వుడు
నికుంభునితో కలిపి నలుగురు
సచివులు సభలో భాసిలుచుండిరి.

నాల్గు సంద్రములు నలుగురు సచివులు
నడుమ భూమిలా తేడు తోచెను
ఎందరొ రాక్షస శ్రేష్ఠుల మంత్రుల
కూడి యుండెను సురపతి పోలి.

నీరునిండిన మేఘము - మేరువు
శిఖరము నున్నటు సింహాసనమున
ఆశీనుడు అగు పంక్తికంధరుని
మారుతి చూచి తలచెను మదిలో.

ధైర్యవంతుడు కాంతివంతుడు
రూపము మిక్కిలి రాజసమైనది
సర్వలక్షణములున్న అసురుడు
లోకములన్నీ ఏలగలడుగ.

ఇంతటి వీరుడు ప్రతిభావంతుడు
ధర్మమార్గము వదలక యుండిన
సురలోకమునకు ఏలిక అగును
సురపతి ఇంద్రుని ప్రభువు కాదగును.

లోకసంకటము లెన్నో తెచ్చెను
ఘోరకార్యముల నెన్నో చేసెను
కావున సురలు అసురులు కూడ
భయపడుచుండిరి వీని నామమున.

కోపించినచో పంక్తికంధరుడు
కడలి కడుపులో! ముంచు లోకమును
పరి పరి విధముల మారుతి తలచెను
రావణు తేజము చూచిన యంత.

||సుం||

50 ఆంజనేయ స్వస్వరూప విభవము-రావణు విస్మయము

వానరశ్రేష్ఠుని వాతాత్మజుని
అమిత విక్రముని అనిలాత్మజుని
కోపము నిండిన కన్నుల తేడు
చూచెను తిన్నగ-తికమక పడెను.

"ఈ కపి పూజ్యుడు నందీశ్వరుడా!
నేరుగ నేలకు దిగలేదు కదా
కైలాసమున ఆ సమయమున
కోపము నిండి శాపము నిడెకద.

రాక్షసరాజు బాణాసురుడే
ఈ కపిరూపున వచ్చెనొ ఏమో!"
కోపము భయము కలిగిన రాజు
మంత్రి ప్రహస్తుని చూచి పలికెను.

"దురాత్ముడగు యీ వానర మిచటకు
ఏమి కార్యమున వచ్చెనొ అడుగుము!
ఎచ్చటనుండి వచ్చెనొ యీ కపి
ఎందుకు వనము ధ్వంసము చేసెను.

పరులకు చొరగ శక్యము గాని
నా లంకకు రా పని ఏమున్నది!
నా యోధులతో తలపడి పోరగ
కారణ మరయుము మంత్రిసత్తమా!"

అంతట మంత్రి పలికె మారుతితో
"ఓ వానరుడా! శ్రమతీరుము నువు
భయపడవలదు - నిజము పలుకుము
ఇంద్రుడు పంపగ లంకకు దిగితివ?

ధనపతి వరుణ యమరాజులలో
ఎవరికి నీవు చారుడవయ్యా!
లంకాపతిని గెలువగ - విష్ణువు -
దూతగ నిన్ను పంపలేదు కద!

రూపుకు నీవు కోతివి - నిజము
తేజము చూడగ కోతవి కాదు
కోతికి ఇంతటి తేజము వుండదు
నిజము పలుకుము మేలు కలుగును.

ఎవరో నిన్ను పంపకపోయిన
స్వయముగ నీవు ఏల వచ్చితివి ?''
మంత్రి పలుకులు వినిన మారుతి
నేరుగ రావణు చూచి పలికెను.

"సురపతి - ధనపతి - యమరాజులకు
దూతగ నేను రాలేదిచటకు
విష్ణుదేవుని పనుపున నేను
లంకకు రాలేదన్నది నిజము.

సత్యము వినుము! వానరుడను నే-
నాకై నేనే చేరితి లంక
నిను చూడగ నే చేసితినింత
నీదర్శనము దొరకుట కష్టము.

నా రక్షణకై యుద్ధము చేసితి
నే లొంగను ఏ అస్త్రశస్త్రముల
ఆ వరమిడెను లోగడ బ్రహ్మ
బ్రహ్మాస్త్రమునకు లొంగితి నీకై

నిను చూడగ నేనింత చేసితి
రాచకార్యమున వచ్చితి నేను
తేజోవంతుడు రాముని దూతను
హితము పలికెదను ఆలకించుము.

॥సు॥

51 మారుతి హితోపదేశము

"లంక ఏలికా! విను-సందేశము
తెచ్చితి నీకై మారాజంపగ
కపిశ్రేష్ఠుడు సుగ్రీవుడు జేడు
సోదరసముడవు నీకు కుశలమనె.

ప్రభువు పంపిన సందేశము విను
ఇహపరములకు శుభము కలుగును
ధర్మార్థములు కలిగించునది
ధర యేలగ నీ కగును సాధనము!

దశరథ నృపతి సురపతి సాటిగ
సకల సంపదల భోగభాగ్యముల
లోకుల నేలెడి ప్రభు వుండెను -
శ్రీరాముడు ఆ ప్రభు జ్యేష్ఠ కుమారుడు.

మహాబాహుడు పురుషోత్తముడు
తండ్రి దశరథుని ఆనతి మేరకు
రాజ్యము వదలి-సతియగు సీతతొ
దండకాటవికి వచ్చె తమ్మునితొ.

రాముని సతియగు సీతామాత
పరమ పతివ్రత జనకరాజ సుత
అపహరింపబడె ఆ వనమందు-
వచ్చిరి వెదకుచు సోదరు లిరువురు.

ఋష్యమూకమున గల సుగ్రీవుడు
సీతాన్వేషణ చేయించెదననె
కపిరాజుగ ఆ కపిని చేతునని
ప్రతినల నందిరి వారిద్దరును.

వాలి సంగతి నీ వెరుగుదువు!
అంతటివానిని రామచంద్రుడు
ఒక్క బాణముతొ నేల కూల్చెను
సుగ్రీవునికి పట్టము కట్టెను

మాట నిలుపుకొని మా సుగ్రీవుడు
వేలు లక్షలు వానర వీరుల
సీతను వెదుకగ నాల్గుదిక్కుల
భూమ్యాకాశము లందు నింపెను.

గరుడుని పోలిన వేగము వారు
వాయువేగము కలిగినవారు
అతి బలశాలులు - నేలను తాకక
తిరుగ గలిగిన వీరులు వారు.

వాయుదేవుని తనయుడ నేను
హనుమంతుడను సీతను వెదకుచు
శతయోజనముల సంద్రము దాటితి
లంకలొ నేను చూచితి మాతను.

రావణ వినుము! ధర్మము తెలుసును
తపోవంతుడవు - ప్రాజ్ఞుడ వీవు
పరపురుషుని యిల్లాలి నీ విధి
చెరపట్టుట - మరి నీకు తగనిది!

ధర్మవిరుద్ధము - మొదటికి మోసము
కడు అపాయము కలిగెడి పనులు
బుద్ధిమంతులగు నీ సరివారు
చేయుట కెప్పుడు తలపడరయ్యా!

రాముని కోపము తెలిసిన తమ్ముడు
లక్ష్మణు శరముల నెదిరి నిలువగ
దేవాసురులకు శక్యము కాదు
రాముని వైరికి సుఖ మస లుండదు.

ధర్మయుక్తమగు హితమును వినుము
మూడుకాలముల మేలు కలుగును
పుడమికి దేవుడు రఘురామునితో
పుడమి సుతను సీతను చేర్చుము!

విషతుల్యమగు ఆహారమును
తిని జీర్ణించగ చాలగ లేనటు
రాఘవురాణి తన దనుకొనెడి
దేవాసురులు-దక్కరు నిజము.

తపోబలమున ఆయువు పెరిగి
దేవాసురులచె మరణము లేదని
విఱ్ఱవీగకు! రాముడు-నరుడు
వానరులము సుగ్రీవుడు మేము.

దేవగణములో చేరనివారము
అసురులయందు అసలే రాము
నరులు వానరు లనగా వినుము!
నీ ప్రాణములను తీసెడివారు.

నాశము లేనిది ధర్మమొక్కటే
ఖరదూషణులు కూలుట మరువకు!
అతి బలశాలి వాలిని చంపిన
రాముడు మిత్రుడు సుగ్రీవునికి.

నే నీ లంకను సర్వసైన్యమును
నాశము చేయగ శక్తివంతుడను
కానీ రాముని నిశ్చయ మిది విను!
శత్రువు నతడే త్రుంచవలెనని.

సీతకాదు సాధారణ అతివ
లంకను కాల్చెడి కాళ రాత్రియే
కాలపాశము మెడ ధాల్చకుమా
నే పలికితిని సత్యము రావణ!

సుతులు-సుదతులు-మిత్రులు-హితులు
సచివులు నీవు సొంపగు లంక
తెలిసి నాశముచేయకు రాజా!
విష్ణుమూర్తితో సముడారాముడు.

జగతికి ప్రభువు రాజసింహుడు
అంతటి రాముని కెంతటి కష్టము
మదిలో కలత కలిగెను నీవల
నీవిక బ్రతుకవు నమ్ముము నన్ను.

ఆ బ్రహ్మయినా మహేంద్రుడయినా
త్రినేత్రుడయినా మరెవ్వడయినా
రాముని గెలువగ చాలరు వినుము
నిను రక్షించగ లేరిది నిజము "

గుండె దిటవుతో కడు నిబ్బరముగ
మారుతి పలుకగ రావణు డంత
క్రోధము నిండి కన్నులు త్రిప్పుచు
కపిని చంపుడని ఆనతిచ్చెను.

॥సుం॥

52 రావణు రోషము - విభీషణుని హితవు

"ఈకపి పలుకులు ములుకులు నాకు
ఈకపి కెందుకు యీ వాచాలత
చంపుడు కపిని"-అని తన భటులకు
ఆనతిచ్చెను అసురభూపతి.

అంతట రావణు తమ్ము డాతడు
హితవాక్యమ్ములు చెప్పగ నేర్పరి
అర్థవంతముగ పలుకగ చతురుడు
అట విభీషణుడు అన్నతొ పలికెను,

"సోదర! వినుము నను క్షమియించుము
కోపము విడచి శాంతివహించుము
మంచిచెడ్డలు తెలిసినవారు
ఎన్నిక రాజులు-దూతల చంపరు.

అతి బలశాలివి-దూతను నీవు
చంపుట ఒప్పదు రాజధర్మము
నీకది తగదు లోకనిందయగు
నీతులు నీకు నేర్పగ వలెనా!

సర్వశాస్త్రముల పారంగతుడవు
భక్తవశంకరు శంకరు భక్తుడ
విద్వాంసుడవు పండిత శ్రేష్ఠుడ
యుక్తాయుక్తము లాలోచించుము.

మంచిమాటలు వినుట మంచిది
వ్యక్తులు ఎవరని, మదిలో తలచక
కావున నీవు దూతకు తగిన
శిక్షను వేయుట యుక్తము రాజా!"

"శత్రుభయంకర ఓ విభీషణా!
పాపుల త్రుంచుట పాపము కాదు
ఈ వానరము దుష్టుడు-వీనిని
దండించుట యన ప్రాణము తీయుట."

అన్న మాటలు వినిన తమ్ముడు
తిరిగి పల్కెను మనసు మార్చగ
"రాక్షసరాజా! ఓ లంకేశ్వర!
దూతను చంపుట ధర్మనిషిద్ధము.

ఈతడు శత్రువు-కాదనలేదు
అప్రియములు మన కెన్నో చేసెను-
కానీ దూతగ వచ్చెను గనుక
చంపుట విడచి వేరొక శిక్షిడు!

దుష్టదూతకు-శిక్షలు ఎన్నో-
తల గొరిగించుట-కర్రల కొట్టుట
అంగవికారము కలుగజేయుట
వాతలు వేయుట-చేయుము ఏదో.

సురాసురులలో అత్యుత్తముడవు
ధర్మార్థములు తెలిసినవాడవు
దూతను చంపిన లాభము లేదు
వానిని పంపిన వాని చంపవలె.

దూత సాధువో-దుష్టుడొ-పోనీ !
తనకై తాను రాలే దివటకు
తోచిన మాటలు కావు చెప్పినవి
పంపిన వాని పలుకులు వినిచె.

ఈ కపి తేనిచొ రామలక్ష్మణుల
లంకకు తేగల వీరుడుండడు
యుద్ధము చేయుట జరగక పోయిన
నీ యభీష్టము నెఱవేరదుకద.

ఈతని చంపిన నీ కపకీర్తి
శాశ్వతముగను నిలచిపోవును
కావున-పంపిన తెలివిహీనులను
మూర్ఖుల చంపగ యత్నము చేయుము.

యుద్ధములన్న సంతోషింతువు
అపజయమన్నది అసలే ఎరుగవు
కావున నీవు వీనిని విడచిన
యుద్ధము చేసెడి వీలు కలుగును.

యోధులు కలరు కోట్ల సంఖ్యలో
సేనలున్నవి నీ సేవలలో
రామలక్ష్మణుల పైకి పంపుము
అసురుల బలము నరులకు తెలియగ."

రాక్షసతేడు సురలకువైరి
తమ్ముని పలుకుల సమ్మతించెను
తలచెను మదిలో-సభలో నున్న
కపిపుంగవుని తిలకించుచును.

"విష్ణుతేజము పరబ్రహ్మము
కపిరూపముతో నిలచినదేమో
నేలకు నడచి వచ్చినదేమో
కావున ఈకపి లొంగకపోయెను.

నాపై పగ గల విష్ణుదేవుడే
నను చంపగ ఈ కపిగా వచ్చెనా
తప్పక వీడు అగును శ్రీపతి"
కోపము తిరిగి పెరిగె రాజుకు.

మదిలో కలిగిన కోపమణచుకొని
హితవు పలికిన మితభాషణుడు
శస్త్రముపట్టగ నేర్పరియైన
తమ్మునితో ఆ రాజు పలికెను.

॥సుం॥

53 శ్రీరామదూత దండనము - మాత ప్రార్థన

"నీ పలుకులలో ధర్మబోధలో
నిజము ఉన్నది - దూతను చంపక
మరియొక శిక్షను వేయుట యుక్తము
కావున వీని వాలము కాల్చుడు.

కోతుల కెంతో అందము తోకలు
వాలములందే ప్రీతి ఉండును
వాలము కాల్చిన దానితొ వీడు
తన వారందర చేరగ సిగ్గగు.

మండెడి తోకతొ కోతిని లంకలొ
నాల్గు మూలలా త్రిప్పుడు - మీరు."
అని పలికెను అట పంక్తికంధరుడు
పట్టరాని కడు ఆగ్రహమ్ముతో.

కోపమునున్న రాక్షసులందరు
నారలు - గుడ్డలు తెచ్చిరి ఎన్నో
తోకకు చుట్టి సూనెతొ తడిపి
నిప్పంటించిరి ఎంతో మురిసిరి.

కోపము నిండిన ఆంజనేయుడు
బాలసూర్యుడై భాసిలెనచట
వాలము విసరెను వారి మీదకు
ఆ విసురుకు వారందరు పడిరి.

రాక్షసులెల్లరు - స్త్రీలు బాలురు
వృద్ధులు వచ్చి చూసి మురిసిరి
అందరు చేరి అట హనుమంతుని
తిరిగి త్రాళ్ళతో బంధించగను.

ఆంజనేయుడు మదిలో తలచెను
"మూర్ఖులు వీరు నన్ను ఎరుగరు
చంపెద లంకలొ ప్రతి రక్కసుని
రాముని ఆనతి లేక పడుంటిని.

ఈ బంధముతో నను త్రిప్పగను
పగటివేళలో లంకను చూతును
దుర్భేద్యమగు దుర్గము చూతును
రాముని కొరకీ క్లేశము నోర్తును."

శంఖము లూదిరి భేరులు మ్రోచిరి
అరపుల సందడి నిండుగ చేయుచు
ఆంజనేయుని - లంకలొ త్రిప్పగ
ఆనందముతో లంకను చూచెను.

విమానమ్ములు రాజవీధులు
నాల్గువీధులు కలసిన స్థలములు
చిన్నగృహములు ఎత్తగు మేడలు
సుందర స్థలములు ఎన్నో చూచెను.

ఆ రాక్షసులట - ఆంజనేయుని
"చారుడు" చూడుడు - అని చెప్పగను
వాకిలి ముందర చేరి వృద్ధులు
స్త్రీలు బాలురు వేడుక చూచిరి.

మండెడి తోకతొ మారుతి ఉండగ
వికృత రూపులు రాక్షస స్త్రీలు
సీతకు చెప్పిరి జరిగినదంతా
నీతో పలికిన కపియని చెప్పిరి.

కర్ణకఠోరము లగు పలుకులు విని
సీత మనసది కలత చెందినది
ఆంజనేయునికి ఆపద కలుగక
కాపాడగను అగ్నిని వేడెను.

"పతినే నిరతము కొలచు అతివను
పాతివ్రత్యమున బ్రతికెడుదానను
పతి సేవలకై నిరతము చింతిలు
మానిని నేనగునేని - హనుమను

చల్లగ చూడుము హుతవాహనుడ!"
అని ప్రార్థించగ అగ్నిదేవుని
అతడు ప్రదక్షిణ జ్వాలతొ మండెను
హనుమకు ఆపద లేదనునటుల.

ఆంజనేయుని తోకను మండెడి
వాయుదేవుడు హనుమ జనకుడు
చల్లనిగాలి మెల్లగ విసరెను
భయములేదని సీతకు తెలియగ.

మారుతి కచ్చట వింతగ తోచెను
అంత మంటలో బాధ కలుగక
అగ్నిదేవుడు దహింపకుండుట
లాంగులాగ్రము చల్లగనుండుట.

ఆలోచించగ - మదిలో తోచెను
"మైనాకుడు శ్రీరాముని భక్తుడు-
ఆ విధి అగ్ని - రామభక్తుడై
ఉండుటవలన కాల్చకపోయెను.

సీతామాత చల్లని దీవన
చల్లగ చేసెను అగ్నిదేవుని
రామచంద్రుని తేజమువలన
జరుగవచ్చును ఈ విధముగను.

కావచ్చును నా జనకుని మిత్రుడు
అగ్నిదేవుడు అయి వుండుటచే
నను దహింపక విడచుట జరుగును"
అంతట మారుతి యోచన చేసి.

రక్కసులకు తగు బుద్ధిచెప్పగ
నిశ్చయించుకొని బంధము త్రెంచి
గట్టిగ అరచి - నగ శిఖరమగు
నగర ద్వారము చేరెను అంత.

పెద్ద శరీరము చిన్నది చేసెను
బంధము లూడెను అతి సులువుగను
తిరిగి నగమువలె పెద్దగ ఎదిగి
నలుదిక్కులకు చూచె మారుతి.

చెంతనెవున్న యినుప పరిఘతో
కావలి రాక్షసులందర చంపెను
కాగల కార్యము చేయగ నిలచెను
భానుని మాదిరి వెలిగె కిరణముల.

॥సుం॥

54 లంకాదహనము - రాక్షసరోదనము

వాతాత్మజుడు యోచన చేసెను
"అశోకవనము ధ్వంసము చేసితి
పేరుమోసిన వీరుల చంపితి
లెక్కకు చిక్కని వీరుల త్రుంచితి.

చాలదు అంత - చేసెద నింత
దుర్గము నాశము కావలె నింక
నా శ్రమ ఫలితము దక్కుటెకాక
మిక్కిలి తాపము లంకలొ కలుగును"-

వానరోత్తముడు మండెడి తోకతో
మెరపులు నిండిన మేఘమాయెను
హుతవాహనునికి సంతర్పణగ
లంకాదహనము ఆరంభించెను.

సాగెను మారుతి మేడల చూచుచు
నేల దిగకనే దూకెను వాటిని
వానరమంత్రి వాయుదేవుడై
ప్రహస్తు మేడకు తోకను విసరెను.

మహాపార్శ్వుని భవనము కెగసి
నిప్పును రాల్చి నేరుగ ఎగిరి
వజ్రదంష్ట్రి శుక సారణ గృహములు
మంటల ముంచి గెంతెను మారుతి.

మేఘనాధుని హేమమందిరము
జంబుమాలి సుమాలి భవనముల
భయమదిలేక వానరశ్రేష్ఠుడు
అగ్నిదేవునికి ఆహుతి చేసెను.

రశ్మికేతుని గృహము కాల్చెను
సూర్యశత్రుని నిలయము కాల్చెను
దంష్ట్రి రక్కసుని మందిరమందు
హ్రస్వకర్ణుని భవనమునందు.

జ్వాలలు రేపి ముందుకు సాగి
రోమసు మేడకు తోకను విసరి
ధ్వజగ్రీవుని మత్తుని నెలవు
యుద్ధోన్మత్తుల యిండ్లను కాల్చెను.

విద్యుజ్జిహ్వు నివేశనమందు
హస్తిముఖుడు ఆ రాక్షసు భవనము
కళాసునిలయము పిశాచునిల్లు
కుంభకర్ణుని భవనము కాల్చెను.

బ్రహ్మశత్రుని సదనముకాల్చి
కుంభ నికుంభుల గృహములు కాల్చి
నరాంతకనిలయము మంటలరేపి
హుతవాహనునికి నిలయము చేసెను.

విభీషణాఖ్యుని భవనము వదలి
లంకలో మేలగు యిండ్లను కాల్చి
తేజోవంతుడు ఆ హనుమంతుడు
రావణుభవనము చెంతచేరెను.

భవనము లన్నిట తలమానికమది
మణులు రత్నములు అద్దిరి సొంపుగ
మంగళకరమై శోభలీనుచు
మేరువు - మందర నగమైయున్నది.

లాంగులాగ్రము మందిరమందు
విసరి అగ్నిని రగులుకొలిపెను
ప్రళయ భయంకర మేఘము మాదిరి
గర్జన చేసెను-లంక హడలెను.

మండెడి మంటల వాయువు తోడై
స్వర్ణము-మణులు-ముక్తామణులు
రత్నమయములగు భవనములన్నీ
నేల కొరిగెను-కరిగి పారెను.

ఇంద్రకు రక్షణ చేయగ లేక
అరచుచు పరుగిడు దానవులందరు
"కపి కాదసలు అగ్నిదేవుడే
అరచిరి స్త్రీలు బాలురు అచట."

పరుగిడు స్త్రీల కురులు జారినవి
జారిన వలువల పరుగిడ లేక
నేల బడిన ఆ స్త్రీ లనిపించిరి
మేఘము రాల్చిన మెరపు తునకలని.

వైఢూర్యములు వజ్రములన్నీ
మణులు ముత్యములు పగడము లన్నీ
హేమమందిరము లన్నీ కరిగి
పారెను చిత్రము మారుతి చూచెను.

జారుగు పూవు కాంతితొ మంటలు
కుంకుమపూవు కాంతితొ కీలలు
మోదుగుపూవు వన్నెతొ జ్వాలలు
ఎన్నో రంగుల వెలిగెను అగ్ని.

దుమ్మని మంటల కాలె త్రిపురములు
మారుతి కాల్చెను లంకాపురము
మంటలు మండెను పొగలే దచట
మింటి కెగయగ జ్వాలలు లేచెను.

అసురదేహములు ఆజ్యమైనవి
మంటల నెంతో చురుకుచేసినవి
కొందరు-అస్త్రము లందుకు వచ్చిరి
మారుతి వారిని చావమోదెను.

లంకానగరము సొంపులు తరిగి
శోభలు చెరిగి జ్వాలలు నిండి
ఫాలనేత్రుని క్రోధాగ్ని కది
ఆహుతి అయినటు తోచిన దచట.

కోటిసూర్యులు వున్నటు వెలుగులు
అగ్నిదేవుడు వెలిగించె నట
పిడుగులు పడినటు ధ్వనులెగసినవి
భీభత్సముగా లంక మిగిలెను.

"వజ్రాయుధము పట్టినవాడు
సురలకు ఏలిక సురపతి ఏమొ,
లేదా యముడో-వాయుదేవుడో,
రుద్రుడొ-సూర్యుడొ-అగ్నిదేవుడో,

ధనపతి అగునో చంద్రుడు అగునో
నేలకు దిగిన మృత్యువు అగును
చతురాననుడు బ్రహ్మదేవుడే
కపి రూపమున వచ్చి యుండును.

కానిచొ - అంతము లేనట్టిదియు
అద్వితీయమగు విష్ణుతేజము
రక్కసులందర చంపగ - మాయతొ
కపి రూపమున లంక చేరినది."

హుతవాహనునికి ఆహుతి అయిన
లంకను చూచి రాక్షసులందరు
పరి పరి విధముల భీతిలి పలికిరి
ప్రాణము లుంచిరి అరచేతులలో.

మృగములు, పక్షులు, గజములు కాలి
హయములు, రథములు మంటల మండి
వృక్షము లిండ్లు తగులబడగను
రోదించినది లంక - దీనముగ.

"ఓనా కాంతుడ! నా ప్రియమిత్రుడ!
కడుపుపంట నా కన్నుల వెన్నెల
జన్మ నిచ్చిన జనకుడ పూజ్యుడ"
ఎన్నో వరసల నేడ్చిరి లంకలో.

శాపగ్రస్తమె పోయెను లంక
హరనేత్రాగ్నికి గురి యైనటుల-
మారుతి కోరిక నెరవేరినది
కాల్చి వచ్చిన ఘనత దక్కెను.

లాంగులాగ్రము మండు జ్వాలతో
ఉండెను మారుతి త్రికూట నగమున
వాడి కిరణముల భాస్కరు డాయెను
వెలుగులు చిమ్మెను వాలము వెలుగగ.

లంకాదహనము పూర్తిచేసి ఆట
మారుతి తలచెను రామచంద్రుని
ముల్లోకముల ప్రభువగు రాముని
పాదపద్మములు ధ్యానము చేసెను.

సురలందరును ఆంజనేయుని
వాయువు సముడగు వాలాత్మజుని
బుద్ధిమంతుని, ఉత్తమోత్తముని
మనసులు నిండుగ ప్రార్థన చేసిరి.

సిద్ధులు, ఋషులు, దేవతలందరు
అచ్చెరువందిరి లంక కాలగ
సర్వభూతములు బెదరిపోయెను
కాలాగ్నియని హనుమను తలచిరి.

నాగులు, యక్షులు, మునిపుంగవులు,
విద్యాధరులు, గంధర్వులును
దేవతలందరు మరి మరి చూచిరి
ముదము చెందిరి పొగడిరి హనుమను.

రావణు గర్వము దహించినట్లు
లంకా దహనము పూర్తిచేసెను
అగ్ని దేవునికి ఆతిథ్యమిడి
తోకనార్పుకొనె సంద్రమునందు.

॥సుం॥

55 మారుతి ఆవేదన - మాత పునర్దర్శనము

శక్తిమంతుడు వాలాత్మజుడు
లంకను అగ్నికి ఆహుతిచేసి
సంద్రమునందు తోకను ముంచి
మంటల నార్పుకు చూచెను లంకను.

కాలిన లంక కాంతులు లేక
కన్నులనీరు తిరుగునట్టుగ
కళావిహీనము దైన్యము నుండగ
పశ్చాత్తాపము - వేదన కలిగి

లంకను కాల్చిన ఫలమేమిటి యని
తననే తాను నిందించుకొనె-
"ఉత్తము డెవడు కోపమునసలు
ఎదగనీయడు బుద్ధిమంతుడై.

కోపమ్మును మరి గెలిచిన ధన్యులు
కోపము నిండిన పరుషము లాడును
గురువులనైనా చంపునువాడు
సాధుజనులను పరిహసించును.

మంచిచెడ్డలు తెలియగలేడు
ఎంతటి పనికీ సిద్ధమువాడు
సర్పము - కుబుసము విడచినట్టుగ
క్షమతో కోపము అంతము కావలె.

సీతామాత సంగతి మరచితి
లంకను కాల్చితి ఆవేశముతో
పాపాత్ముడను - ద్రోహిని నేను
సిగ్గుమాలిన వాడనైతిని.

లంక పూర్తిగ కాలిపోవగ
అవనిజ - లంకలొ మిగులున యింక
స్వామికార్యము భగ్నము చేసితి
ఘాతుకానికీ కారణమయితిని.

లంకను చేరి మాతను గాంచితి
చేసితి కొంత కార్యము సఫలము
ఆవేశమున ఆలోచించక
నాశము చేసితి రామకార్యము.

లంక పూర్తిగ కాలిన పిదప
మాత భద్రముగ ఉండుట ఎట్లు
మంటల చిక్కి- అసువులు బాసిన
ప్రాణత్యాగమె నాకు శరణ్యము.

వారిధిబడి - నే మరణించుటయా
జలచరములకు భోజనమగుచు
అగ్నిదూకి నే ప్రాణము విడతున
బ్రతికియుండి నే నెటు తిరుగుదును.

కపిరాజగు సుగ్రీవుని చూతున
పురుషశ్రేష్ఠులు రామలక్ష్మణుల
ఎటు చూచెదను సిగ్గును విడచి
కోతి చేష్టయని లోకులాడగ.

శక్తి కలిగియు మాతకు రక్షణ
కల్పించక - నా కోపతాపముల
కాల్చితి లంకను చేసితి ఘోరము
రామలక్ష్మణులు జీవించుట ఎటు?

వానరపతి తనవారందరితో
ప్రాణత్యాగము చేయుట నిజము
సోదరు లిరువురు ప్రాణములనుకొను
భరత శత్రుఘ్నులు బ్రతుకుట కల్ల.

ఇనకుల వంశము ధర్మశ్రేష్ఠము
అందు మిగలరు రాజపుత్రులు
అంతట బాధతొ ప్రజలందరును
గుండెలు పగులగ వ్యధనొందెదరు.

ఇంతటి నాశము జరుగును కనుక
దోషము రోషము నిండిన నేను
పాపాత్ముడను బ్రతుకుట తగదు"
ఎంతో చింతతొ మారుతి ఉండగ.

శుభ శకునములు సూచనగా అట
గోచరించెను వాలాత్మజునకు
ఆలోచించగ తోచెను అపుడు
అవనిజతేజము ఆమె రక్ష యని.

"అగ్నిహోత్రమగు సీతామాతను
హుతవాహుడు తను దహింప గలడా?
అగ్నిని-అగ్ని కాల్చుట ఎట్లు
కావున మాతకు - ఆపదరాదు.

ధర్మాత్ముడు అతి తేజోవంతుడు
రఘుపతిరాముని సతి యగు సీతను
పాతివ్రత్యము కాపాడును గద
అగ్నిహోత్రునికి తాకగ వశమా?

లక్ష్మణమూర్తి - భరత శత్రుఘ్నుల
ముగ్గురుకామె మాతృ సమానము
రామచంద్రుని సతి దేవత కద
ఆమెను తాకగ అగ్నికి తరమ!

తపోరాసి యగు సీతామాత
అగ్నిని తాను-దహింపకలదుగ
దయామూర్తి యగు అగ్నిదేవుడు
తోకను కాల్చక వదలెను కాదా.

అంతటి అగ్ని నాశరహితుడు
ఆమెను ఏ విధి కాల్చగ మనసగు"
అని తలపోసెను మారుతి మదిలో
అవనిజ ఎంతో పుణ్యశీలయని.

అంతట మారుతి అంబరమందు
చారణు లనుకొను మాటలు వినెను
"హనుమంతుడు ఆ లంకావాసుల
గృహములు కాల్చెను నిర్భయముగను-

రాక్షస కోలాహలము లంకలో
ప్రతిధ్వనించెను పర్వతపంక్తిలొ
కోటబురుజులు ప్రాకారములు
కాలెను - మంటల నేల కూలెను.

కానీ వింత-వింటిర మీరు
సీతమాత్రము క్షేమము నున్నది
అద్భుతమయినది అచ్చెరువయినది
జనకరాజసుత కుశలము నుండుట"

అమృత తుల్యము లగు పలుకులకు
పరమానందము పొందెను మారుతి
మంగళకరమగు వారి మాటలకు
మదిలో ఎంతో సంతోషించెను.

కోరిక సఫలము అయిన మారుతి
సీతామాతను కన్నుల నిండుగ
తిరిగిచూచి - తన తిరుగు యానము
చేయదలచెను శీఘ్రముగాను.

॥సుం౦॥

56 మారుతి మరలివచ్చి కపివీరులను కలసికొనుట

అశోకవనమున శింశుపతరువు
ఛాయలోనున్న మాతనుగాంచి
"తల్లీ! నీదు క్షేమము తెలియగ
తిరిగివచ్చితిని కుశలమే కదా!"

వాయుపుత్రుని పలుకరింపుతో
ప్రాణములెంతో హాయిపొందగ
జానకి పలికెను-రాఘవు చేరెడి
రామదూతకు కుశలము తెలిపి.

"నాయన హనుమా! నీ విచ్చటనే
పరులకు ఉనికి తెలియనీయక
కొంత తడవు విశ్రాంతి నొందుము
దుఃఖము నాకు ఉపశమించును.

తిరిగి నీవు యీ లంక చేరుటకు
ఎన్ని దినములు పట్టునొ తెలియదు
అంతవరకు నే జీవించెదనా!
నిను గాంచుట నామది కుపశమనము.

సంద్రము దాటగ నీతోపాటు
వాయుదేవుడు గరుత్మంతుడు
చాలినవారలు - కానీ - కపులు
ఎటుల దాటెదరొ అంబుధి సంతను.

దనుజులనంతము చేయగలిగిన
యోధుడవీవు నాకు తెలియును
అయినా రాముడు అసురుల ద్రుంచి
నను రక్షించుట ఉచితము కావున.

లంకకు రాముని చేర్చుము నీవు
నీపై ఆశతొ బ్రతుకుచుందును"
ఆ మాటలకు మారుతి పలికెను
ఎంతో వినయము హేతుబద్ధముగ.

"అమ్మా! నీవు సందేహించకు
బలముల చాలరు మాతో సురలు
అసురులు అసలే లెక్కకు రారు
రావణుడన్న భయమే లేదు.

రామలక్ష్మణులు శర వర్షమును
కురిపించెద రీ లంకాపురమున
రావణు చంపి అసురుల ద్రుంచి
చేరును నిన్ను రామచంద్రుడు.

ఎంతో కాలము యీ చెర ఉండదు
అంతవరకు నువు ధైర్యము నుండుము
రామచంద్రుని - వానర వీరుల
లంకకు తెచ్చెడి భారము నాది."

ఎన్నో రీతుల మైథిలి మనసుకు
ధైర్యము గొలిపి ఆశను నిలపి
రాఘవు చేరగ ఉత్సాహముతో
అరిష్టమను నొక నగమున కెగిరెను.

నగమది పద్మక వృక్షములుండి
వనములు వస్త్రము లన్నటులుండి
శిఖరమునందు మేఘము లవ్వి
ఉత్తరీయము అన్నటులున్నవి.

ధాతువు లాగిరి లోచనములుగా
తెరచి చూచునటు లున్నవి అచట
భానుని హస్తములన్న కిరణముల
నిద్రలేచినటు లున్నది నగము.

గల గల పారెడి నీళ్ళు-నగమున
గానసుధనట నింపివేయగ
ఎత్తుగ పెరిగిన తరువు లున్నవి
ఎత్తినచేతుల తపోధనుల వలె.

శ్యామల కాంతితొ మలయపవనము
శరద్రుతువులో పలుకరించెను
వెదురు పొదలలో తిరిగిన గాలి
మధురగానమును నింపెను గిరిపై.

బుసలుకొట్టు విషసర్పము లున్నవి
నగమును తాకుచు మేఘము లున్నవి
గుహలు మంచుతో నిండియుండగ
ధ్యానము నున్నటు తోచిన వచట

శిఖరములెన్నో గుహలవి ఎన్నో
మద్దిచెట్లు మరి తాళవృక్షములు
అశ్వకర్ణములు వెదురుపొదలతో
వెలిగెను శోభల నగము అచ్చట.

పూతీవలతో లతలసోకుతో
వివిధ మృగములు మూలిక లుండి
గైరికధాతువులున్న నగమది
సకల శోభల నిలచియున్నది.

నాగులు యక్షులు గంధర్వులతో
ఋషులు కిన్నరలుండిరి నగమున
సింహములున్నవి వ్యాఘ్రములెన్నో
సెలయేరులతో సుందరమయినది.

మారుతి-రాముని మనసున నిలపి
బయలుదేరగా నగమున కెగిరెను
శిలలు చూర్ణమై జారెను ధ్వనితో
గిరిపై కాయము పెంచెను మారుతి.

గిరిపైనుండి చూచెను వారిధి
భయము గొలుపునటు ఘోషతొ నున్నది
అంతట ఎగరగ ఉత్తరదిశకు-
వాయుదేవుడై హనుమ నిలిచెను.

పర్వతమెక్కి పాదము త్రొక్కెను
ఎత్తుగ ఎగరగ మారుతి అంత-
ఆ పర్వతము సకల ప్రాణులతొ
తరులగిరులతో నేల క్రుంగినది.

విద్యాధరులు భయము చెందిరి
వారి స్త్రీలట జారిన వలువల
చెదరిన సొమ్ముల ఆకసమంటి
ఎగిరిపోయిరి నగమును వదలి

భయము గొలుపు విషసర్పములన్నీ
జారిపోయినవి నగమును వదలి
కిన్నర నాగులు యక్షులు ఋషులు
తొందరగా ఆ నగమును వీడిరి.

పదియోజనముల వైశాల్యముతో
అంతకు మూడు రెట్లు ఎత్తుగల
అరిష్టపర్వత మట హనుమంతుని
పదముల పోటుకు పుడమిని క్రుంగెను.

ఘోష పెట్టుచు భయంకరమ్మగు
అలలు తీరము తాకుచు నున్న
సంద్రము నెంతో సులువుగ దాటుచు
మారుతి సాగెను ఆకసమందు.

॥సుం॥

57 రామకార్యసిద్ధి నివేదనము

అంబరమనెడి అంబుధిలోన
సాగెను మారుతి-నౌకరీతిగ
రెక్కలు కలిగిన గిరి మాదిరిగ
నభోవీధిలో సాగెను హనుమ.

గ్రహములు తారలు అంతరిక్షమున
తీరుగ నిలచి శోభ లీనగ
ఆకసమును-తా మ్రింగునట్టుగ
మారుతి దూసుకు ముందుకు సాగెను.

మేఘములందు మారుతి సాగగ
వెంట వాటిని తెచ్చునట్టుగ
తోచెను - వన్నెల మేఘములెన్నో
ఆకసమందు చెదరిపోయినవి.

మబ్బు చాటుగ ఒకచోట
వాటిని దాటి వేరొకచోట
చంద్రుని తీరుగ ఆంజనేయుడు
ఆడెను మబ్బుల ఆకసమందు.

వీరుడు ధీరుడు కార్యశూరుడు
లంకాపురమున శోకము నింపి
అశోకవనము ధ్వంసముచేసి
రావణుమదిలో వ్యథ రగిలించెను.

సీతనుగాంచిన కీర్తిమంతుడు
అట హనుమంతుడు గర్జనచేసెను
యానము ఆపెను-పర్వతరాజును
మైనాకుని అట ప్రేమగ తాకెను.

కొంత ముందుకు సాగిన మారుతి
మహేంద్రగిరి తా చూచినంతనే
సింహనాదమును చేసెను అంత
ఆ గిరి కన్నుల విందు చేయగ.

గంభీరముగ మారుతి చేసిన
ధ్వని-పదిదిక్కుల నిండిపోయెను
మనసు పొంగెను మిత్రులకొరకై
గర్జన చేసెను సంతోషముతో.

వారిధి నద్దరి కూడి యుండిన
వానరోత్తములు-అంగదాదులు
వాయుపుత్రుని గర్జన వినిరి
ఏమి విందుమో అని చింతించిరి.

ఉత్తము దతడు జాంబవంతుడు
సంతోషముతో పొంగిపోయెను
వానరులందర పిలచి పలికెను
తనవారలకు ధైర్యము గొలిపెను.

"మారుతి చేయడు యింతటి గర్జన
సీతను లంకలో చూడకపోయిన-
సందేహమ్ము లేదిక మనకు
మాతను, హనుమ చూచెను లంకలో."

వానరు లందరు ఆనందముతో
గెంతిరి తరువుల గిరిశిఖరముల
కొమ్మల ప్రాకి వృక్షాగ్రములకు
చేరిరి-శాఖల నూపిరి ముదమున.

క్రిందకు దిగెడి వాయు కుమారుడు
గిరివలె, మేఘమువలె నుండెనట
వానరులందరు కరములు మోడ్చి
మురిసిపోయిరి వీరుని చూచి.

పర్వతమంత ఉన్న మారుతి
మహావేగము కలిగిన హనుమ
వృక్షసంపదలు తీరుగ నున్న
మహేంద్ర పర్వత శిఖరము చేరెను.

రెక్కలు వీడిన గిరి తీరుగను
విసురుగ దిగెను శ్రీ హనుమంతుడు
మిత్రుల గాంచి సంబరపడెను
వానరులందరు చెంతకు చేరిరి.

చిక్కక సొక్కక చిక్కుల నొందక
సురక్షితముగను మారుతి రాగ
ఆనందముతో వానరవీరులు
ఫలములు పుంపలు ప్రీతిగ నొసగిరి.

అవధులు దాటిన ఆనందముతో
కిచ కిచ అరచిరి కొందరు కపులు
కొమ్మల నట్టుకు ఊయల లూగిరి
తనివితీరగ హనుమను చూచిరి.

వృద్ధులు గురువులు మన్నన కర్తలు
జాంబవదాది పెద్దలందరికి
పూజ్యుడు అంగద వానరమూర్తికి
మనసు నిండుగ వందన మిడెను.

"చూచితి సీతను" అను పలుకులను
మాత క్షేమమను చల్లని మాటను
చల్లని జల్లుగ గుండెల చల్లి
గుండెల నంగదు హత్తుకొనెనట.

మహేంద్రగిరిపై సుందరమయిన
వనమునందున వానర శ్రేష్ఠుడు
తీరుగ కూర్చొని చేరిన కపులకు
వివరించెను తన సాహస కార్యము.

"పృథ్వీ సుతను సీతను గాంచితి
లంకలో రక్కసి కావలి మధ్య
ఏకవేణితో ఉపవాసముతో
రాముని చూడగ ఆత్రము నున్నది.

కృశించిపోయెను ఆ కుసుమలత
మలిన వస్త్రమున మెరుగులు తరిగి
పతినే నిరతము తలచుకొనుచును
ధ్యానమునున్న మాతను కాంచితి."

"చూచితి సీతను'' అని పలికిన ఆ
ఆంజనేయుని తీయని పలుకుల
సంతోషముతో గంతులేసిరి
అంగదు డంతట హనుమతొ పలికెను.

"వానరోత్తమా! అంజని పుత్రా!
పరాక్రమములో నీ సరి లేరు
ఎంతో విస్తీర్ణము గల వారిధి
దాటి - తిరిగి - యీ దరికి చేరితివి.

అసువులు మావి నిలిపితివయ్యా!
అనిల కుమారా సామాన్యుడవా!
పతివ్రత యగు సీతామాతను
చూచిన నీవు భాగ్యశాలివి.

రాముడు యికపై కలత వీడును
నీ దయవల్ల బ్రతికితి మెల్ల-"
అంగదు డెంతో ప్రీతిగ పలికెను
వానరులందరు ఆనందించిరి.

చేతులు మోడ్చి కూర్చొని యుండిరి
వీరుని సాహసకార్యము వినగ
మారుతి అచ్చట సురల మధ్యన
సురపతి రీతిగ శోభతొ నుండెను.

॥సుం॥

58 లంకాయాన వివరణము

వృద్ధుడు తెలివి పండినవాడు
జాంబవంతుడు - హనుమంతునితో
పలికెను తీరుగ విశదపరచమని
సాహసకార్యము విడువక సుంతయు.

"ఎటు చూచితివి సీతాదేవిని
ఏ విధి నున్నది - రావణు డేమనె
వివరములన్నీ నీవు తెలిపిన
ఆవల కార్యము యోచన చేతము.

రాముని చూచుట కచటకు పోగా
ఎంతవరకు మాటాడగ వలెనో
ఏ పలుకులను నుడువగరాదో
బుద్ధిమంతుడవు వివరించుమయా."

అంతట మారుతి మధురముగాను
పలికెను - మాతను మనమున తలచి
శిరసును వంచి - వందనముంచి
వానరవీరుల ప్రేమగ చూచి.

"మహేంద్రగిరిపై నిలబడి నేను
ఎగిరితి - ఆకసమంటి సాగితి
అంతవరకు మీరందరు చూచిరి
దక్షిణముగ - నే సాగితి మబ్బుల-

మార్గమధ్యమున కాంతుల వెలుగు
కాంతివంతుడు మైనాకుడు అట
ఎత్తుగ ఎదిగి మార్గము నడ్డెను
వాలము త్రిప్పి మోదితి నగమును-

భంగపడి అట నరుని రూపమున
మైనాకుడు నను పలుకరించెను
ఎంతో ఆదరమొలకగ తీరుగ
వివరించెను తన కథ నా కచ్చట.

"కృత యుగంబున గిరుల రెక్కలను
సురపతి నరుకగ వజ్రాయుధముతొ
వాయుదేవుడు నీ జనకుడు నను
వారిధి జేర్చెను జాలి కలుగగ"

కావున అతిథిగ రమ్మని కోరగ
రాముని కార్యము శిరోధార్యము
పూర్తిచేసి విశ్రాంతి నందవలె
తిరుగు యానమున తిరిగి వత్తునన.

సరియని పలికెను నగరాజచ్చట-
సాగితి తిరిగి అంబర వీధిని
ఆపెను మధ్యలొ నాగులమాత
సురస అను నొక రక్కసి రూపము.

నిన్ను మ్రింగగ వరము పొందితి
వేచియుంటిని నోటపడుమనె
రామకార్యమున అడ్డము రాకు
స్వామికార్యమున విఘ్నము వలదు.

జానకి ఉనికి ప్రభువుకు తెలిపి
తిరిగి వచ్చి నీ నోట బడుదును
రామకార్యమును నెరవేర్చుటలొ
సహకరించుట నీ ధర్మము కద.

నా పలుకులను సురస వినదయె
అంతట ఎత్తు పదియోజనములు
వైశాల్యము పదిహేను వుండునటు
ఎదిగితి-సురస ఎదిగెను నావలె.

అంతట నేను అంగుష్ఠమంత్రై
ఆమె నోటబడి తిరిగి వచ్చితి
నిజరూపముతో సురస నిలచి-నను
దీవించినది జయము కలుగునని.

సాగెడి నా నీడది కదలకను
ఉండెను-కారణమది తెలియదయె
వెదకగ-సింహిక కనబడె నాకు
ఆకలి తీరగ మ్రింగెద ననెను.

పెద్దగ ఎదిగెను ఛాయాగ్రాహి
అదే పనిగను నోరు తెరచెను
తిరిగి నేను అతి సూక్ష్మరూపుతో
నోటబడితిని గుండెలు చీల్చితి.

సూర్యాస్తమయము అయినదనుకనే
త్రికూట గిరిపై నున్న లంకను
చేరితి-సీతను వెదుకగ నందు
అంతట రక్కసి-లంకను పేరుది.

నాతో తలపడి నిలపివేయగా
పిడికిట పొడిచితి నా దానవిని
ఓటమి తెలిపి జయమని పలికెను
చంపక-స్త్రీ యని విడచితి నేను.

రాత్రి పూర్తిగ లంక గృహముల
ఎన్నో వెదకితి మాతను కనుగొన
సీత మాత్రము కనబడదాయెను
నా మది కలత చెందిన దపట.

రాముని తలచగ కన్నుల ముందర
కనుపించిన దొక సుందరవనము
అందు వెదకితి అమ్మను గాంచితి
అశోకవనమది జానకి ఉన్నది.

శింశుపతరువు క్రిందను సీత
తపోరాశియై రాముని తలచుచు
మలినవస్త్రముతో ఏక వేణియై
దుఃఖము నున్నది-చూచితి నేను.

రక్కసి మూకల కావలి నడుమ
జీవించుట యన కోరిక లేక
ఉన్నది జానకి - చూచితి నచ్చట
అంతలొ వినబడె అందెల సవ్వడి.

రావణాసురుడు సతులతొ వచ్చెను
సీతను చూచి పలికెను అచట
రెండు నెలలు గడువున్నది నీకు
ఆపై కాదన చంపెద ననెను.

సీత పలికెను కోపము నిండి
రాక్షసాధమా! నాలుక తెగదె
రాముని దాసుడవగుటకు తగవు
సీతారాముని పదముల వ్రాలుము.

రావణు డంతట కోపము నిండి
చంపెదననెను సీత నచ్చటే
ముద్దుల భార్య మరపించినది
కోపము తీర్చి భవనము చేర్చెను.

రాక్షస వనితలు కఠినోక్తులను
పలికిరి సీతను వొప్పించగను
అలసిరి-నిద్రలొ తూగిరచ్చట
త్రిజటను రక్కసి మేలుకొని.

పలికెను తీరుగ-స్వప్నము చెప్పి
సీతకు శుభములు చేరువయినవి
ఆమె పాదముల వ్రాలగ రండు
అభయమీయమని కోరగ రండు.

సీత పరిస్థితి-మనసును, తెలిసిన
నే నట ఎంతో కలత చెందితిని
ఏ విధి పలుకుట అని తలచితిని
అంతట పాడితి ఇనకుల చరితము.

కన్నుల నీరు నిండిన జానకి
పలికెను నాతో వివరము లడిగెను
పలికితి నేను-రామ దూతనని
హనుమంతుడ నను రాముడంపెనని.

తెలిపితి నేను సుగ్రీవు మైత్రిని
రాముడంపిన ఆనవాలని
అంగుళీయకము జానకి కిచ్చి
అడిగితి మాతను కాగల కార్యము.

రాముడు వచ్చి అసురుల చంపి
చేకొనిపోయిన కీర్తి నిలచుననె
అంతట మాతను ఏదో గురుతు
రాముని కివ్వగ అడిగితి నేను.

చూడామణిని గురుతుగ యిచ్చెను
రెండు నెలలు తను బ్రతుకుట అనెను
ఆ మాటలకు ఉడికిపోతిని
అశోకవనము ధ్వంసము చేసితి.

రావణు డంతట కింకరులనెడి
రాక్షసులను - నా కెదురు నిలపెను
చంపితి వారిని-జంబుమాలిని
సేనాపతులను - మంత్రిసుతులను.

అంతట అక్షుడు రావణు పనుపున
నాతో పోరుకు వచ్చెను - వీరుడు
చంపితి వానిని సర్వసైన్యమును
వచ్చెను వీరుడు మేఘనాథుడు.

ఎంతోసేపు పోరెను అతడు
బ్రహ్మాస్త్రమును విడచెను నాపై
దానికి నేను బంధనమయితిని
రావణు చూడగ మనసు కలిగినది.

పేరోలగమున నను నిలబెట్టిరి
ప్రభువు పలుకుల హితము పలికితి
నను చంపమని రాజు అంతట
ఆనతిచ్చెను తనవారలకు

ధర్మము నెరుగును విభీషణాఖ్యుడు
రావణు తమ్ముడు - దూతను చంపుట
తగదని పలికి మనసు మార్చగ
వాలము కాల్చగ ఆనతిచ్చెను.

వాలము కాల్చి వాడల త్రిప్పిరి
లంకను వెలుగున చూచితి నేను-
కావలివారల చంపితి నచట
లంకను దగ్ధము చేసితినపుడు.

మంటల కాలెను లంకాపురము
భయమది కలిగెను సీత గురించి
దుఃఖము నిండి నేనుండగను
మంగళకరమగు మాటలు వింటిని.

శుభశకునములు కాంచితి నేను
తిరిగి చూచితి జానకిదేవిని
ధైర్యము గొలిపి ఆశీస్సులు గొని
మాతకు వందన మిడి నే వచ్చితి.

అరిష్టమను నొక నగమున కెగిరి
అంబరవీథిని సంద్రము దాటితి
రాముని కృపతో మీ ఆశీస్సుల
నెరవేర్చితి సుగ్రీవు నానతి.

శక్తికి తగిన తీరుగ నేను
చేసినదంతయు తెలిపితి మీకు
ఆపై కార్యము ఆలోచించుడు
శేషించినది చేయుట తగును."

॥సుం॥

59 జనని వృత్తాంత నివేదనము

తిరిగి మారుతి పలికె మధురముగ
"రాముని కార్యము సఫలము అగును
మన సుగ్రీవుని మాట నిలచును
పుణ్యశీలకు కష్టము తొలగును.

లోకములన్ని కాల్చగలిగిన
రావణు డెంతో తపోవంతుడు
కావున బ్రతికెను తపోబలముచే
మాతను తాకిన వాడయినాను.

సీత దహించును రాక్షసజేని
వీరపత్ని ఆమాత ధ్యేయమది
రాఘవు చేబడి రాక్షసరాజు
శరములు తాకి చావగ వలెనని.

నే నొక్కడనే సరిపోదునట
రక్కసులందర లంకలొ కూల్చగ
వీరులు మీరు బుద్ధిశాలులు
మీతో డున్నది విజయము మనదే.

శైలవర్షమును నే కురిపించి
లంకను మట్టము చేయగలనుగ
ఆనతిచ్చిన అంతయు చేతును
సీతామాతను తెచ్చుట ఉచితము.

మందర నగము కదలి వచ్చిన
సంద్రము తీరము దాటి వచ్చిన
యుద్ధమునందు ఎంతటి రిపులు
జాంబవంతుని కదపగ లేరు.

వాలి కుమారుడు అంగదుడితడు
ఎల్ల రక్కసుల ఉక్కడగించును
నీలుడు, పనసుడు కదలి రాగను
మందర నగము ముక్కలు అగును.

మైందుని ముందు ద్వివిదుని పోరున
గెలచి నిలువగ ఎవ్వరి తరము
బ్రహ్మవరమును పొందినవారు
అమృతపానము చేసినవారు.

లంకలొ నేను దాటి చెప్పితి
కోసలరాజుకు దాసుడ నేనని
మా సుగ్రీవుడు జయము పొందును
లంక నిలువదని సూటిగ చెప్పితి.

రక్కసి మూకల చిక్కిన జానకి
మనసు నిండుగ రాముని తలచి
గడుపుచున్నది రోజులు లెక్కతొ-
రాముని రాకకు వేచియున్నది.

ధ్యానమూర్తియై సీత యున్నది
ఏకవేణితో మలిన వస్త్రయై
మరణము కామె భయపడకున్నది
రావణు చేతికి లొంగక మాత.

రావణుడెంతో దుర్మార్గముతో
అపరాధమును చేసిన కానీ
జానకి మాత్రము కోపము నిండి
కాల్చకున్నది - క్షమతో నుండి.

పంక్తి కంధరుని మరణము తథ్యము
కృంగి కృశించి మాత యున్నది
ఉత్తమురాలి దుఃఖము తీర్చగ
కాగల కార్యము యోచన చేయుడు.

॥సుం॥

60 హనుమదంగద నిర్ణయము - జాంబవంతుని సూచన.

హనుమంతుని ఆ పలుకులు వినిన
అంగదు డంత ఆవేశముతో
"అతిబల శాలిని - రావణు ద్రుంచగ
నేనొక్కడనే చాలుదు నసలు.

నాతో మీరు యోధులు తోడన
విజయము గూర్చి వేరుగ నుడువన?
సీతను రాముని చేర్చక మనము
రామచంద్రుని చూచుట యుక్తమ?

మనతో చాలరు సురలు, అసురులు
కావున లంకకు వేగమె పోయి
రావణు ద్రుంచి మాతతొ మనము
సంతోషముతో రాముని చూతము.

మన హనుమంతుడు రక్కసిమూకల
లంకలొ చంపి సులువు చేసెను
మిగిలిన కార్యము మనచే జరుగును
కావున లంకకు పోదము మనము."

జాంబవంతుడు అంగదు చూచి
ప్రీతిగ పలికెను సందర్భముగ
"నీ ఆలోచన సరికాదేమో!
వెదకుటె గాని తెమ్మనలేదు.

కావున సీతను తెచ్చుట మనకు
ఆనతి లేదు అంతియె గాక
రాముని ప్రతిన - రక్కసు ద్రుంచి
సీతామాత చెరవిడిపించుట.

కనుక రామునికి యిష్టము కాదు
మనము లంకకు పోవుట యిపుడు
మన పని నిష్ఫలమగును కావున
వ్యర్థము మనకు బలముల గెలచుట.

నా పలుకులు మీరందరు వినుడు
నేరుగ రాఘవు దర్శనమునకు
పోదము రండని" పలుక - సరియని
పలికిరి కపులు వినయముతోను.

"ఓ యువరాజా! నీ పలుకులకు
సిద్ధము మేము యుద్ధము చేయగ
కానీ రాముని ఆనతి లేదు
కార్యసిద్ధికై యోచన చేతము."

॥సుం॥

61 మధువన విహారము

జాంబవంతుని పలుకులు వినిన
వానరులందరు - అంగదమూర్తి
ఆంజనేయుడు సరియని పలికిరి
తిరుగు యానము చేయనెంచిరి.

వాతాత్మజుని ముందు నిడుకొని
అతని రూపును ముదమున గాంచుచు
మత్తేభములా వానరవీరులు
నభోవీధిలో నిండుగ ఎగిరిరి.

రామచంద్రునికి ప్రియమగు వార్త
చెప్పగ తహ తహ కలిగిన కపులు
మార్గమధ్యమున - సుందరమైన
మధువనమును వారందరు చేరిరి.

మేనమామ - ఆ సుగ్రీవునికి
దధిముఖుడను కపి పుంగవు డుండి
రక్షణ చేసెడి మధువన మెంతో
శోభకు నిలయము తరులగిరులతో.

యువరాజయిన అంగదునందరు
అనుమతి కోరిరి మధువనమందు
మధువు త్రాగుటకు - మనసు లాగగ
పెద్దలనడిగి సరియని పలికెను.

ఆనతి దొరికిన ఆ కపులందరు
మధురఫలములు ఎన్నో తినిరి
మధువును త్రాగుచు ఆనందముగ
నాట్యము చేసిరి - పాటలు పాడిరి.

కుప్పిగంతులు వేసిరి వారు
నవ్వులు విసరిరి సంతోషముతో
గెంతిరి తరువుల శాఖలయందు
తల క్రిందుగ వారందరు ఊగిరి.

పాటలు పాడిరి ఆనందముతో
గేలిగపలికిరి వారిలో వారు
నవ్వులు రువ్వుచు గంతులు వేయుచు
మధువు త్రాగి మత్తిల్లిరి వారు.

తరువులు కూల్చుచు పూలను రాల్చుచు
మధువు త్రాగుచు ఉనికి మరచిరి
వనమును ధ్వంసము చేసెడివారల
వారించెను అట దధిముఖుడెంతో.

ఆగక రేగెడి వానరవీరుల
పరుషము లాడి కొట్టెను ఆపగ
అంతట ఆ కపులందరు - వృద్ధుని
హింసలు పెట్టిరి వనమును విరచిరి.

॥సుం॥

62 అంగదుడు దధిముఖుని బాధించుట

మారుతి వారిని చూచి పలికెను
"అడ్డములేక మధువును గ్రోలుడు
అడ్డము వచ్చిన వారందరినీ
ఎదిరి పోరెదను భయము వీడుడు."

ఆంజనేయుని పలుకులు వినిన
అంగదు డనెను వారిని చూచి
"అనిలాత్మజుని ఆజ్ఞలనన్నీ
ఆమోదింతును మోదముతోను.

కావున మీరు స్వేచ్ఛగ నుండుడు
రామసేవకుల కడ్డములేదు''
ఆ మాటలకు కపులందరును
సంతోషముతో గెంతిరి తిరిగి.

తరువులనుంచి తేనెలు దించి
త్రాగిరి - ఆటల పాటల తేలి
వారించిన ఆ వనపాలకులను
కొట్టిరి వారు ఉనికి మరచిరి.

మధుపానముతో మత్తు నిండిరి
ఉన్మత్తముగా పలికిరి వారు
వెకిలిచేష్టలు చిలిపిచేతలు
ఆ కపులందరు చేసిరి వనమున.

దెబ్బలు తినిన తన వీరులకు
ధైర్యము గొలిపెను దధిముఖు డచ్చట
బలమును చూపి వారించెదమన
వీరులు తిరిగి తలపడిరంత.

తరువును పెరకి దధిముఖు డంతట
ఎదురు తిరిగెను ఆ వానరులకు
అతని సేవకులు శిలలు-తరువుల
వానరవీరుల నెదిరి నిలచిరి.

అంగదుడంత-వృద్ధుడు, తాత
దధిముఖునితో-తను తలపడినాడు
మధువు మత్తులో మితిలేకుండ
కొట్టెను-గిరెను-నేలకు త్రోసెను.

రక్తము కారెను దధిముఖుమేన
దేవ మార్గము కనబడె నతనికి
వెంటనె. వారికి దూరము పోయి
తన సేవకులను పిలచి పలికెను.

"సుగ్రీవునికి ప్రియమీవనము
దివ్యమయినది సురలకు అందదు
తాతలనుండి వచ్చుచున్నది
రక్షణతో యిది నిలచియున్నది.

మనమందరము రాజును చేరి
విన్నవించెదము జరిగిన దంతయు
శిక్షించును ఆ కపులందరిని
రాజసేవకుల మంతే చేతము."

మహావీరుడా దధిముఖుడటుల
వనపాలకులతొ పలికి తీరుగ
వారందరితో ఆకసమంటి
ఎగిరెను-రాజుకు వార్త చెప్పగ.

చేరెను ఆతడు తన వీరులతో
ఏలికముందర నిలచి దీనముగ
పాదము తాకుచు-ప్రభువున కతడు
శిరమున చేతులనిడి ప్రణమిడెను.

॥సుం॥

63 సుగ్రీవుని సంతోషము - కపులకు వర్తమానము

పాదములంటిన కపిశ్రేష్ఠుని గని
ఆదరమొలుక సుగ్రీవుడు పలికె
"అభయము నీకు-భయపడవలదు
జరిగినదేమది తెలుపుము నాకు."

రాజు పలుకులకు దధిముఖుడంత
లేచి నిలచి ఆ జేనితొ పలికెను
"ఋక్షరజుడు నీ తండ్రి పాలనలొ
చెక్కుచెదరక వనము నిలచినది.

వాలి పాలన నీ పరిపాలన
వనముకు రక్షణ కల్పించగను
పశులకు చొరగ శక్యముగాని
వనమిపుడెంతో ధ్వంసమైనది.

అంగదాదులు వానరులందరు
చొరవగ వనమున మధువును త్రాగి
తరువుల కూల్చి-శాఖలు విరచిరి
అడ్డగించిన మా గతి చూడు.

శిలలు విసరుచు చిందరవందర
చేసిరి-కావలి వారలనందర
స్వేచ్ఛగ మధువును గ్రోలుచువారు
వనమును ధ్వంసము చేసిరి రాజా!"

సుగ్రీవునితో దధిముఖుడపుడు
ఏదో పలుకుట వినిన లక్ష్మణుడు
కపిరాజును ఆ వివరము లడిగెను
అంతట రాజు బదులు పలికెను.

"లక్ష్మణమూర్తీ! దధిముఖుడిపుడు
అంగదాదులు మధువనమున బడి
మధువు గ్రోలుచు అల్లరిచేయుచు
ఉన్నారని నా కెరుక పరచెను.

మధువనమందున ఉన్న వీరులు
సీతను వెదుకగ దక్షిణదిశకు
అంగదు వెంబడి సాగిన వారు
ఆనందముతో నుండిరి వనమున.

కార్యము సఫలము అయిన సూచన
సంతోషముతో మధువును గ్రోలుట-
సందేహమునకు తావేలేదు
హనుమ చూచెను జానకి మాతను.

ఎంతటి కార్యము అంగదు డుండి
జాంబవంతుడు తోడుగ ఉండి
హనుమంతుడు మరి ముందు నిలువగా
సఫల మగుటది తథ్యము కాదా.

దివ్య వనమది దేవ వరమది
దానిని ధ్వంసము చేయుట అనిన.
సీతను చూచిన సంతోషమును
కపులందరట పంచుకొనుటయే."

మధురములగు ఆ పలుకులకెంతో
ముదము నొందిరి రామలక్ష్మణులు
అంతట ఆ కపిరాజు పలికెను
దధిముఖునెంతో ఆదరించెను.

"అంగదాదులు కార్యము తీర్చి
సఫలీకృతులై వచ్చుచుండిరి
కావున మధువును గ్రోలిరి వారు
ఫలముల కొరకై చేరిరి వనము.

క్షమియించితిని కపులందరినీ
వేగమె పోయి వారిని పంపుము
శుభవార్తను వినిపించగ చెప్పుము
తదుపరి కార్యము చేతము రమ్మను."

సుగ్రీవుడు మది సంతోషించెను
కార్యము సఫలము అయినటు వినిన
రామలక్ష్మణుల వికసిత వదనుల
నిండుగ గాంచి సంబర పడెను.

॥సుం॥

64 సీతాక్షేమ నివేదన

రాజుపలుకులు వినిన దధిముఖుడు
వేగమె చేరెను తిరిగి వనమును
ఆనందముతో అంగదు గాంచి
మధురములైన పలుకులు పలికె.

"వనపాలకులు అడ్డగించిరని
కోపమువలదు - స్వేచ్ఛగ నుండుడు
అజ్ఞానముతో ఆపిరివారు
ఆనందముతో ఫలముల గొనుడు.

మూర్ఖత నిండి తెలివది లేక
అడ్డగించితిమి - మము క్షమియించుము
వనముకు రాజువు - యువరాజువు నువు
వాలి సుగ్రీవుల వలె - మా ఱేడువు.

వానరోత్తమా! అంగదరాజా
నీ విట నున్న విషయము తెలుపగ
వానరపతి సుగ్రీవుడు మీపై
కోపించకను సంతోషించెను.

మీతో పలుకగ ఆత్రమునుండెను
వేగమె రమ్మని కబురిడె నాతో''
అంతట అంగదు డా వానరులతొ
పలికెను తీరుగ వినుమని వారిని.

''విషయము - రాజుకు - రామచంద్రునికి
తెలిసియుండునని తోచుచున్నది
దధిముఖుడెంతో సంతోషముతో
పలుకుట కదియే కారణమగును.

మధువు గ్రోలి విశ్రాంతి నొందితిమి
మనకిచ్చట ఏ పని యిక లేదు
రాజు చెంతకు చేరుట మంచిది
మీరు చెప్పినటు చేసెద నేను''.

అంతట ఆ కపులందరు - వారి
నాయకు నెంతో పొగిడి పలికిరి
"వినయముగాను పలుకుట నీకు
భూషణమయినది ఓ యువరాజా!

నీ వినయమది కలుగు శుభమును
సూచన చేయుచునున్నది అంగద!
మేమందరము రాజు వద్దకు
పోవుట కాత్రత పడుచుంటిమయా.

నీ ఆనతి అది లేకను మేము
అడుగు కదపము నిజమిది నమ్ము"
అనగ అంగదుడు సంతసమంది
ఎగిరెను వారితొ ఆకసమంటి.

వారందరట ఆకస మెగిరిరి
విసరిన గిరి శిఖరమ్ముల మాదిరి
మేఘము లన్నటు గర్జన చేయుచు
హనుమ దంగదుల ననుసరించిరి.

అంగదాదులు వచ్చెడిలోపల
సీతను తలచి రామచంద్రుడు
చింతలొ నుండగ ఆ కపిరాజు
ఎన్నో రీతుల ధైర్యము గొలిపెను.

"దుఃఖము నీ కిక వలదు రాఘవా!
సీతను చూచి ఉండుట నిజము
గడువుదాటి - వారిట వచ్చుట అన
కార్యము సఫలము అనిపించును కద.

కార్యము విజయము చేయక రాడు
అంగదుడెంతో వీరుడు వినుము
జాంబవంతుడు వారికి అండ
హనుమంతుడును వారితోనె కద.

తాతలనాటి వరమది వనము
ఊరక ధ్వంసము చేయరు వినుము
సంతోషముతో తిరిగి వచ్చుచు
వనము విరచిరి మధువును గ్రోలిరి.

రఘుపతి రాఘవ! అంజని పుత్రుడు
బుద్ధిమంతులలొ ఉత్తముడతడు
కార్యసిద్ధికి మారుపేరు తను
సీతను చూచి యుండుట తథ్యము."

అంతట ఆకాశములో కపులు
చేసెడి కోలాహలమును వినగ
కపిరాజంతట వాలము నూపెను
ఆనందమును తెలియబరచెను.

రాముని చూడగ ఆత్రము నున్న
కపులందరట చేరిరి అంత
ఆంజనేయుడు అంగదు డుండిరి
వారుముందుగ నడచుచు వచ్చిరి.

మహాబాహుడు ఆంజనేయుడు
మహాత్ముడగు శ్రీరాముని చూచి
"చూచితి సీతను" అని పలికి తను
పదముల వ్రాలెను గుండెలు పొంగగ.

"పాతివ్రత్యము నియమము నున్నది
పరమసాధ్వి అట సీతామాత
క్షేమము నున్నది చూచితి నే - ప్రభు
కన్నులలోనే దాచితెచ్చితి".

కన్నులలోనే దాచి తెచ్చితిని
అనుచు మారుతి గుండె పొంగగా
కనుల బాష్పముల రామపాదములు
కడిగివేసి - తా పునీతుడయ్యెను.

కార్యశూరుడు విజయమూర్తి యగు
హనుమంతుని శ్రీరామచంద్రుడు
ఆనందముతో అభిమానముతో
కాంచెను కన్నుల నిండుగ భక్తుని.

లక్ష్మణమూర్తి - సుగ్రీవుడును
మిగిలిన కపులు జాంబవంతుడు
ఎంతో ప్రీతిగ ఆంజనేయుని
చూచిరి చూపుల గౌరవముంచి.

॥సు॥

65 జానకి సందేశ వివరణము : చూడామణి సమర్పణ

అంతట ఆ కపిశ్రేష్ఠులు అంగదు
ముందు నిడుకొని - ప్రస్రవణాద్రిని
వెలిగెడు భానుడు రామచంద్రునికి
లక్ష్మణమూర్తికి వందన మిడిరి.

వాయుపుత్రుడు వారి మాటలకు
జానకియున్న దిక్కుకు తిరిగి
వందనముంచి పలికె తీరుగ
రాఘవు కన్నుల చూపులు నిలపి.

ఆ కపులందరు సంతోషముతో
జనకజ కుశలము ప్రభువుకు తెలిపి
"నీకై జానకి వేచియున్నది
నిన్నే కన్నుల, గుండెలొ నిలపి."

పలికెను తీరుగ అందరు వినగ
"నూరు యోజనములున్న సముద్రము
దాటితి నేను - లంక చేరితి
వెదకితి మాతను - గాంచితి నచ్చట.

రావణు గడువు చెప్పిరి వారు
రాక్షసస్త్రీల మాటలు చెప్పిరి
అంత - రాఘవుడు అడిగెను వారిని
వివరము లింకా వినిపించమనె.

దశరథరామా ! మాతమనసది
నిండెను నీపై మనుటది నీదై
రాక్షస స్త్రీల కావలి నడుమ
బెదరింపులలో బ్రతుకుట నీకై.

"ఎచ్చట నున్నది నా సీత
మనసెటు లున్నది అసలేమన్నది"
అంతట అ కపులందరు హనుమను
కోరిరి - పూర్తిగ విశదపరచమని.

దుఃఖము కామె తగదు రాఘవ !
నిర్బంధములో దుఃఖము నిండి
ఏకవేణితో ఉపవాసముతో
నిను ధ్యానించును ఆమె ఊపిరది.

ఉపవాసముతో నేలపరుండును
శుష్కించినది శోకమూర్తియై
రావణు మాట తలచదు మాత
మరణించుటకై భయపడదామె.

ఎంతో శ్రమతో వెదకితి మాతను
ఇనకుల రాజుల చరితము పలికితి
నను నమ్మగను సీతామాత
పూర్తిగ యిచ్చటి వివరము తెలిపితి

సుగ్రీవునితో మైత్రిని విన్నది
సంతోషించెను మదిలో ఎంతో
రోజు రోజుకు పెరిగెడి భక్తితో
రామా! నిన్నే తలచి బ్రతుకును.

రఘువంశాంబుధి నా ప్రభు రామా!
చిత్రకూటమున కాకాసురుని
వృత్తాంతమును గురుతుగ తెలిపెను
నే కాంచిన దట నీకు చెప్పమనె.

సుగ్రీవుడు తను వినుచుండగను
తన పలుకులను నీతో చెప్పి
ప్రాణప్రదమగు చూడామణిని
నీకు యిమ్మని చెప్పెను మాత.

దివ్యమణిని ఆ చూడామణిని
బంగరుకాంతుల వెలిగెడినగను
కన్నుల కద్దుకు రాఘవు చేతికి
అందించి తను కరములు మోడ్చి.

"జలముల పుట్టిన చూడామణిని
చూచుచు నిన్నే చూచినట్టుగ
బ్రతుకుచున్నది జానకి అచట
మణిశిల తిలకము నుంచుట తలచెను."

నెల దినములు తను జీవించెదనని
నీతోగట్టిగ చెప్పమన్నది
ఆపై బ్రతుకుట జరగదన్నది
నీకై రోజులు లెక్కిడుచున్నది.

దశరథాత్మజా! తెలిపితి నీతో
దాశరథీ! నే నంత నుడివితి
సంద్రము దాటెడి సాధనమేది
ఆలోచించుము పురుషపుంగవా."

రామలక్ష్మణులు తన పలుకులకు
ఊరట చెందుట మారుతి గాంచి
సంతోషించెను మదిలో ఎంతో
వివరములన్నీ తెలిపెను తీరుగ.

॥సు ం॥

66 శ్రీరాముని వ్యథ

ఆంజనేయుడు అందించిన - ఆ
చూడామణిని జానకి గురుతును
గుండెల నుంచగ కన్నుల నీరు
తిరిగినదంత గుండెల ఎగసి.

చెంతనెవున్న సుగ్రీవునితో
రాఘవు డనెను మణి చూపించి
"గోమాతకు తన కడుపు పంటను
చూచిన రీతిగ నా మనసున్నది.

కన్యాదానము చేసిన జనకుడు
కన్యకు తాను యిచ్చెను మణిని
మణి తలదాల్చిన కన్యారత్నము
ఎంతో శోభతొ వెలుగుచుండెను.

జనకరాజుకు-సురపతి యింద్రుడు
సంతోషముతో యిచ్చెను మణిని
ప్రీతిగ యజ్ఞము చేయగ నంత
ఇంద్రుని కానుక అతనికి యీమణి.

వానర రాజా! యీమణి కాంచగ
జనకుడు నాకు-దశరథ రాజు
జానకి జనకుడు-జనక భూపతి
కన్నుల ముందర ఉన్నటులున్నది.

మణి నా కన్నుల సీత రూపును
ముద్రించినది - ముందు నిలపినది.
వాయునందనా! ఆమె పలుకులు
మరి మరి వినగ మనసగుచున్నది.

సోదర లక్ష్మణ! సీతను చూడక
మణి చూచితి-నా దుస్థితి గనుము
మణి నా దుఃఖము పెంచినదయ్యా!
జానకి ఎంతటి దుఃఖము నున్నదొ.

లక్ష్మణమూర్తీ! నే బ్రతుకను యిక
సీతను చూడక క్షణ మిచటుండను
వాయునందనా! నను గొనిపొమ్మ
నా జానకితో నను చేర్చుమయా

రాక్షస స్త్రీల కావలి నడుమ
ఏ విధి నున్నది నా హృదయేశ్వరి
ఆమె పలుకులు ఔషధ మగును
నను బ్రతికించగ సంజీవగును.

మధురభాషణల బింబాధరి అట
నా ప్రాణేశ్వరి నే దరి లేక
దుఃఖము నిండి ఏమి పలికినది?
దుఃఖముతో ఎటు జీవించినది?

॥సుం॥

67 హనుమ, మాతనూరడించిన విధము శ్రీరామునికి విన్నవించుట

మారుతి పలికెను రామచంద్రునితొ
సీత పలుకులు చెప్పెను తీయగ
చిత్రకూటమున వాయస గాథను
వివరించెను అట వివరముగాను.

"అలసిన విభుడు-సతితొడ తలనిడి
పడుకొని యుండగ వాయస మొకటి
ఇంద్రకుమారుడు ఆ రూపముతో
వచ్చి గాయమును చేసెను మాతకు.

రక్తము కారెను విభుడు లేచెను
దుష్టకాకిపై దృష్టి నిలపెను
శిక్షించగను దర్భను విసరెను
బ్రహ్మాస్త్రముతో అభిమంత్రించి.

విసరిన దర్భ-మంటలు మండుచు
వెంట బడగను-వాయసమంత
మూడులోకముల రక్షణ లేక
తండ్రి యింద్రునికి శక్తిలేకను.

తిరిగి తిరిగి అది రామపాదముల
వ్రాలినదంత శరణాగతుడవు
దయతో దానిని రక్షించితి వట
బ్రహ్మాస్త్రముతో కన్ను ఊడెనట.

కాకి అంతట వందన మిడెనట
నీకూ - దశరథ రాజును తలచుకు
నీదు ఆనతి గొని ఆ కాకి
ఎగిరిపోయినది దాని గూటికి.

అంతటి రాముడు-అస్త్రములందు
సాటిలేని అతి విక్రముడయినా
రాడిటకేల రక్కసు ద్రుంచగ
అని పలికినదయ ఓ రఘురామా!

నాగులు-సురలు-అసురులు ఎవ్వరు
యక్షులు గంధర్వులలో వీరులు
రాముని ముందు నిలువగలేరు
ఆ రఘురాముడు-రావలెనన్నది.

వాడి బాణములు రాముడు వేసి
రాక్షసులందర ద్రుంచవలెనని
లేదా సోదరు లక్ష్మణు నంపి
రక్కసి మూకల రాల్చమన్నది.

పురుషోత్తముడు దశరథ రాముడు
లక్ష్మణమూర్తి - తేజోవంతుడు
అగ్ని వాయువు సములు ఇద్దరు
ఎందుకు రక్షణ నొసగరో నాకు."

కారణమన్నది-పూర్వజన్మలో
చేసిన పాపము తీరకున్నదని
కన్నుల నీరు నిండగ మాత
పలుకగ నేను తిరిగి పలికితి

"సీతామాతా! నమ్మ ప్రమాణము
రాముడు దుఃఖము నున్నాడమ్మా
నీ తలపులతో నిరతము ఉండును
తమ్ముడు పరితాపముతో నిండెను.

ఎంతో శ్రమతో భాగ్యవశమున
నే కాంచితి నిను - ధన్యుడనైతిని
సమయము కాదిది దుఃఖించగను
కష్టము తొలగి శుభములు కలుగును.

నిన్ను గాంచగ సోదరు లిరువురు
ఎంతో ఆత్రము నున్నారమ్మా
లంకను భస్మము చేతురు తల్లి!
రావణు నాశము జరుగును నిజము.

ఉత్తమురాలివి దేవతవమ్మా
గుర్తుగ ఏదో రాముని కిమ్మా -
అనగా మాత అతి రహస్యముగ
ఇచ్చెను మణిని-తెచ్చితి నీకై

తల్లికి వందన మిడి నే నచ్చట
బయలుదేరగా కాయము పెంచగ
కన్నుల నీరు నింపెను జానకి
నిన్నూ తమ్ముని తలచుకొనుచును

అంతట నేను మాతను చూచి
కూర్చొనవమ్మా వీపున నీవు
రామలక్ష్మణ సుగ్రీవులను
తృటిలో చూడగ చేతునంటిని

అపుడు పలికెను జనకరాజసుత
"పరపురుషుని - నే తాక నన్నది"
రావణు డామెను తాకుట అనిన
అబలయి - మార్గము లేక పోవుటని

కావున నీవే పోయి-సోదరుల
కలిసి - విషయము తెలుపమన్నది
నీకూ లక్ష్మణమూర్తికి మిగిలిన
వానరు లందరకు కుశల మన్నది.

బాహు పరాక్రముడగు రఘురాముడు
దుఃఖజలధిని దాటించగను
వలయు యత్నము చేయమన్నది
వింటివ రామా! మాత పలుకులు.

రాక్షస స్త్రీల పరుషవాక్యములు
వారివల్లను కలుగు బాధలు
తెలుపమన్నది వివరముగాను
తిరుగు యానము క్షేమమన్నది.

మాత పలుకులు ఆమె పరిస్థితి
తెలిపితినయ్యా - నా ప్రభు రామా!
క్షేమము నున్నది మాత అచ్చట
నే వచ్చుటకు ఎంతో నొచ్చితి."

॥సుం॥

68 తల్లి దైన్యము తొలగించితినని చెప్పి శ్రీరాముని కార్యోన్ముఖుని చేయుట

"నాపై నున్న నీ ఆదరము
అటుపై నన్ను నమ్మిన మాత
తిరుగుయానము చేసెడి నాతో
తిరిగి పలికినది వినుమిది రామా!

దశరథపుత్రుడు శ్రీ రఘురాముడు
యుద్ధమునందు రావణు త్రుంచి
శీఘ్రముగా తన చెఱ విడిపించగ
మరి మరి చెప్పగ - చెప్పెను మాత.

హనుమా! నువ్వు మరియొక దినము
లంకలొ ఉండిన హృదయభారము
తీరును అన్నది సీతామాత
తిరిగి వచ్చుట చూతున? అన్నది.

"అంతటి సంద్రము దాటుట ఎట్లు
నీవూ! ఖగపతి వాయుదేవుడు
సరియగువారు దాశరథులు మరి
వానరవీరులు వచ్చుట ఎట్లు.

కార్యసాధకుడ! ఓ! హనుమంతా
సాటిలేని ఆ కార్యము తలచి
ఏదో సాధన చేయుము నీవు
ఆలోచించుము సరియగు మార్గము.

"సర్వ సైన్యముతొ రాముడు వచ్చి
రావణు త్రుంచి - నను గొనిపోవుట
వీరునిగా నా చెఱ విడిపించుట
విభుని విక్రమము జగతికి తెలియుట."

అంతట మాతతొ పలికితి నచ్చట
వినయము భక్తి నిండిన మాటల
"వానరరాజు సుగ్రీవుడు వీరుడు
కాగల కార్యము నిశ్చయించెను.

నఖములు దంతము లాయుధములతో
కూడిన యోధులు వానరవీరుల
చూతువు - నమ్ముము - రామలక్ష్మణుల
సేవలొ వారు - తరించనుండిరి.

విక్రము లెందరొ బలసంపన్నులు
వాయు వేగమున పోగలవారు
నాతో సములు - నన్ను మించిన
యోధులు - సేనలొ కలరని పలికితి.

శత్రుకర్శనుడు అతిపరాక్రముడు
రఘువంశాంబుధి రామచంద్రుడు
వనవాసము - తా పూర్తిచేసుకొని
అయోధ్యచేరును నిన్ను చేర్చుకొని.

భూప్రదక్షణము చేసిన వీరులు
వానరు లెందరొ వేలు లక్షలు
కోట్ల సంఖ్యలో రామ సేవలో
ఉన్నారన్నా దశరథరామా.

జగదభిరాముడు శ్యామసుందరుడు
మూతా నీతో రాజ్యము చేరి
పట్టాభిషేకము చేసికొనును - అది
చూతుము మేము జన్మతరించగ.

రాజులు ఎన్నడు మేలగువారిని
పంపరు శత్రువు స్థావరమునకు
తక్కువ వారిని పంపుదురెపుడు
అట్టి వాడినే - సంద్రము దాటితి.

నీ దుఃఖమును మాతకు తెలిపితి
నీ పలుకులవే - ధైర్యముగొలిపితి
దుఃఖము తీరెను కొంతవరకును
ఉపశమించెను ఊరట చెందెను.

లెక్కకు చిక్కని వానరయోధులు
లంకను ముంచెద రంబుధిలోన
రామలక్ష్మణుల సూర్యతేజులను
నే కొనివచ్చెద లంకకు తల్లీ.

నా హృదయమున పదిలము నుండెడి
రామచంద్ర ఓ - దశరథరామా!
నీ బంటును - నే నిరతము నిన్నే
కొలుచుచుండునటు - వరమొసగుమయా.

కోదండముతో ఆ రఘురాముడు
విల్లు ధరించిన లక్ష్మణమూర్తి
శర వర్షమును కురియు మేఘములు
వచ్చును లంకకు - అతి తొందరలో.

జీవితేశ్వరిని సీతను తలచి
ఆమె కష్టము - కుశలము తెలిపిన
మారుతి పలుకుల - రాముని హృదయము
పొంగెను - కన్నుల నీరు నిండెను.

అంతట హనుమను గుండెకు చేర్చి
జానకి రాముడు - మాటలు రాక
హత్తుకు పోయెను మారుతి నంత
భక్తుని గుండెలో నిలచిపోయెను.

సుందరమైనది సుందరకాండము
అందరుపాడుడు ఆనందముగ
మృధుమధురము మరి రసవత్తరము
మారుతి సీతను గాంచిన వివరము.

శ్రీమద్రామాయణమందలి సుందరకాండము సమాప్తము

లోకాస్సమస్తాస్సుఖినోభవన్తు
సర్వేజనాస్సుఖినోభవన్తు
సర్వం శ్రీరామార్పణమస్తు.

శ్రీరామ

శ్రీమద్రామాయణ యుద్ధకాండము

శ్రీ రామ

శ్రీమద్రామాయణము

యుద్ధకాండము

(గేయ కవిత)

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
శ్రీపతి నరుడై వెలసిన చరితము
శ్రీరాముడు దశకంఠుని దునిమి
శ్రీని గ్రహించుట యుద్ధకాండము

శ్రీ రామ

శ్రీమద్రామాయణము

యుద్ధకాండము

శ్రీకారము

బాల-అయోధ్యా-అరణ్యకాండలు
మణిహారములో మధ్య కిష్కింధ
సుందర-యుద్ధ-ఉత్తరకాండలు
రామాయణ మొక మహామంత్రము.

రామాయణ రథసారథి పావని
పావని సీతకు ధైర్యముగొలిపి
పురుషోత్తముడు సురవైరి నిక
దక్కనీయడని మొక్కి పలికెను.

రామచంద్రునికి సర్వము తెలిపి
లంక గుట్టును బయటపెట్టుచు
రావణు బలముల వివరము చెప్పి
శేషించినది చేయగ కోరెను.

శ్రీకరంబుగ వారధి కట్టి
శ్రీయుతమూర్తి వారిధి దాటి
దుష్టశిక్షణ చేసిన చరితము
శ్రీలొసగును మీరందరు పాడుడు.

సీతాచరితము రసవత్తరము
పౌలస్త్యవధ యను పేరును గలదు
గాయత్రిమంత్రము నిక్షిప్తంబై
రక్షణచేసే దివ్యమంత్రమిది.

యుద్ధకాండము

1వ సర్గము   శ్రీరాముడు హనుమంతుని ప్రశంసించుట

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
శ్రీపతి నరుడై వెలసిన చరితము
శ్రీరాముడు దశకంఠుని దునిమి
శ్రీని గ్రహించుట యుద్ధకాండము.

"సంద్రము దాటుట గురుతర కార్యము
గరుడుడు-అనిలుడు-వాయుపుత్రుడు
దాట సమర్థులు సూర్యనందనా!
వాయునందనుడు విజయము నందెను.

మైథిలి మనసుకు శాంతిని గొలిపి
ఆమెకు బ్రతికెడి ఆశను నిలిపి
లంక యింక మరి నిలువదు అనుచు
నమ్మక మొదవగ పావని పలికి.

జీవితేశ్వరి కుశలము తెలుపగ
ఉపశమనము నా మదికి కలిగెను
అంతటి సాయము మారుతి చేసెను
మరి ప్రతిఫలము ఏదీ యివ్వగ?

నా అసువులను నిలపిన బంటు
నా బ్రతుకునకే అంకితమయ్యెను
నా ప్రాణేశ్వరి ప్రాణము నిలపిన
నా మారుతికిదె నా కౌగిలియని."

పురుషోత్తముడు వానరోత్తముని
కౌగలించెను కలిమి కదలిగా
పొంగిన గుండెలొ మారుతి భక్తిగ
స్వామి పాదములు ప్రతిష్ఠించెను.

ఏలిక కార్యము చాకచక్యముగ
నెరవేర్చి మరి దానితోపాటుగ
అనుకూలమగు ఇతర కార్యములు
చేసిన ఉత్తమ భృత్యుడు మారుతి.

జానకీపతి పలికెను అపుడు
రవిసుతుడచ్చట వినుచుండగను
"సీతాన్వేషణ జరిగెను చక్కగ
చక్కబడవలె మిగిలిన కార్యము.

వారిధి తలచిన మది కలవరమగు
కపివీరులతో దాటుట ఎట్లు?
సీత జాడ మరి తెలిసెను గాని
ముందా సంద్రము దాటుట ఎటుల?

॥శ్రీరఘురాముని॥

2 శ్రీరామునికి సుగ్రీవుని ధైర్యోక్తులు

మదిలో దిగులు నిండినవీరుని
రాముని గాంచి పలికెరవిసుతుడు
"స్వామీ! నీవు సాధారణమగు
నరునిమాదిరి చింతింపకుము.

ధైర్యమునిండి పరాక్రమముతో
నీవు నిలచిన-వీరులు నిలతురు
వానరయోధుల శక్తినెరుగుదును
వారిని మనము ప్రోత్సహించవలె.

కృతఘ్నుడెటుల నెయ్యమువిడచునో
అటులే నీవు దుఃఖమువదలుము
వైరిజాడ మరి తెలిసెను కాదా!
ఊరకుందురా వీరలిందరు.

శాస్త్రమునెరిగిన సూక్ష్మబుద్ధివి
జగతి జయించగ చాలినశక్తివి
యుక్తమైన యీ సచివులగూడి
సరియగు యోచనచేయుము స్వామీ!

సంద్రముదాటి ఈ బలవంతులు
త్రికూటగిరిపై లంకనుగాంచిన-
రావణుడింక చచ్చెను అనుకో-
వీరులు అగ్నిలొ దూక సమర్థులు.

వైరినిత్రుంచి అమ్మను చూతువు-
వానరవీరులు శిలావర్షము
తరులవర్షమున లంకనుముంచి
దనుజులందరిని రూపుమాపెదరు.

సేతువుకట్టక దాటనసాధ్యము
కట్టకట్టి ఈ కడలిదాటిన
పునాదితో ఆ లంకనుతేగల
వీరపుంగవులు వానరయోధులు.

ఏదోవిధముగ వారిధిదాటుట
జరిగితీరునని నానమ్మకము
శుభసూచనలు అగపడుచున్నవి"
అని వినయముగ రవిసుతుడనెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

3 లంకలోగల సైనిక రక్షణ వివరములు హనుమంతుడు తెలుపుట

యుక్తియుక్తముగ రవిసుతుడచట
పలికినపలుకుల ధైరముగలిగెను
పావనితోను పలికెను రాముడు
లంకవివరములు అడిగెనుప్రేమగ.

దుర్గరక్షణము ఎటులజరుగును
కోటలుఎన్ని? సేనలుఎన్ని?
ప్రాకారములు ఎటులకట్టిరి?"
అనగా పలికెను వాక్యకుశలుడు.

"వారిధిదాటెడి శక్తిమంతులము
లంకలొసమరము జరుగుటతథ్యము
నాలుగువంకల లంక జూచితివి
నే వినకోరితి వివరములన్నీ.

"లంక నిలయము సంతోషమునకు
మదపుటేనుగులు-రథ-తురగములు
పుష్కలమ్ముగానున్నవి అచట
లెక్కకుచిక్కని అసురులుగలరు.

నాలుగుదిశలలో నాల్గుద్వారముల
బలిష్ఠమైన తలుపులుగలవు
బాణవిమోచ - శిలావిమోచక
యంత్రములచట తలుపులకాయును.

శతఘ్నులెన్నో అమరియున్నవి
వందలకొలదీ వీరులజంపును
స్వర్ణమయమగు ప్రాకారమ్మ
ఎంతోఎత్తుగ నిలచియున్నది.

ప్రాకారమునకు ముక్తామణులు
వైడూర్యములు - పద్మరాగములు
అక్కడక్కడ అమరియున్నవి
దుర్భేద్యముగా తీర్చియున్నది.

ప్రాకారమును అగడ్తకాయును
అగడ్త-నీటితో భీకరమైనది
అగడ్త మీదుగ ద్వారమ్ములకు
విశాలమైన వంతెనలున్నవి.

ఆవంతెనలను ఎత్తిదింపుటకు
యంత్రములచట అమరియున్నవి
యంత్రరక్షకుల గృహములు అచటే
యుద్ధసమయమున వంతెనలుండవు.

ఎత్తిదింపుటకు వీలుకానిదగు
బలిష్ఠమైన మరియొకవంతెన
శోభలీనెడి అరుగులునిండి
నిలిచియున్నది శ్రీరఘురామా!

రావణుడెంతో జాగరూకుడు
అప్రమత్తుడై యుద్ధకాంక్షతో
స్వయముగ సేనల చూచుచుండును
చలించనట్టి సైజము వానిది.

త్రికూటగిరిపై నున్నదిలంక
సురలకు సైతము చేరనసాధ్యము
నాలుగువిధముల రక్షణమధ్య
దుర్భేద్యముగా నిలిచియున్నది.

జలదుర్గము మరి పర్వతదుర్గము
దాటగ చక్కని వనదుర్గమది
దానిని దాటగ ప్రాకారమునకు
రక్షగ అగడ్త అగాధమైనది.

సంద్రపు నడ్డరి నున్నది లంక
సంద్రము దాట నసాధ్యమైనది
ఇతర దేశముల వార్తలు అచటికి
చేరెడి మార్గము లేనేలేదు.

తూరుపు వాకిట పదివేల సైన్యము
దక్షిణమున మరి లక్ష సేనలు
పదిలక్షలు పశ్చిమ ద్వారమునందు
నూరుకోట్లు మరి ఉత్తరమందు.

రథ - గజాశ్వముల అస్త్రవేత్తలు
ఉన్నత కులముల పుట్టిన వీరులు
రావణు గౌరవ మందిన యోధులు
కోటికి పైగా మధ్యలో రక్షణ.

స్వామీ! అచ్చటి అగడ్తలన్నీ
పగులగొట్టి ఆ లంకలో వీరుల
రావణు సేనలో యోధులెందరినో
కూల్చితి నేను లంక కాల్చితి.

ఏదో విధముగ వారిధి దాటి
కపులు లంకను కూల్తురు నమ్ముము
వాలి కుమారుడు-ద్వివిదుడు-మైందుడు
జాంబవంతుడు - పనసుడు - నలుడు.

సేనానాయకుడైన నీలుడు
ప్రాకారములతో పెల్లగించుకొని
లంకను తేగా చాలుదురయ్యా!
అంగదాదులకు ఆనతినిమ్ము.

క్షేత్రయాత్రకై అనువగునట్టి
ముహూర్తమ్మును నిర్ణయించుము"
అనుచు భక్తిగ అంజని పుత్రుడు
అంజలియొగ్గి విన్నవించెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

4 శ్రీరాముని ఆదేశముతో సేనలు కదలుట

మారుతి చెప్పిన లంక వివరములు
ఆకళించుకొని రామచంద్రుడు
పలికెను అపుడు "ఓ హనుమంతా!
లంకను త్వరలో మట్టము చేతును.

ఓ సుగ్రీవా! సూర్యదేవుడు
దివామధ్యకు రానున్నాడు
దివ్యమైనది ఈ ముహూర్తము
అభిజిత్తనెడి విజయ ముహూర్తము.

నిరాశ నిండి-విషము త్రాగెడి
జీవికి అమృత మందినట్టుగా
జీవితేశ్వరికి నేను వత్తునను
వర్తమానమది అసువులు నిలపును.

ఉత్తర ఫల్గుణి నక్షత్రమిది
పునర్వసులో మరి పుట్టిన నాకు
సాధనతార-కావున నేడే
బయలుదేరుటకు శుభకరమైనది.

రేపటిరోజున హస్త తారలో
నైధనతార నప్పుదు కనుక
బయలుదేరుదము ఇపుడే మనము
శుభసూచనలు తోచుచున్నవి.

దశముఖుడింక మిగలడనునటు
మైథిలినంది ముదము నందుకొని
మనోరథము సిద్ధించునన్నటు
అదరుచున్నది నా కుడికన్ను."

రాముడు అటుల రవిసుతుగాంచి
పలుకుట వినిన లక్ష్మణ మూర్తియు-
కపినాయకుడు సంతస పడిరి
రామచంద్రుని అభినందించిరి.

కార్య కోవిదుడు రాముడు పలికెను
సేనలు సాగెడి విధము తెలిపెను
"ఓ సుగ్రీవా! లక్షసేనతో
నీలుడు త్రోవలో ముందు సాగవలె.

నీలుడ! నీవు మన సేనలను
ఫలములు - జలములు దొరుకు త్రోవలో
చల్లని అడవులు చిక్కగ నున్న
చక్కని త్రోవలో నడపించవలె.

అసురులు-వార్తలు తెలిసినవారై
ఫల - జలములలో విషము కలిపెదరు
ఏమరుపాటులేకను నీవు
వానరసేనల నడిపించవలె.

జలములందున-పల్లములందు
సేనలు సాగు సమయము కాచి
శత్రు సేనలు హటాత్తుగా మరి
మన సేనలపై విరుచుకు పడుదురు.

కావున కొందరు కపివీరులను
నింగి మార్గమున సాగగ నిమ్ము
శత్రు సైన్యముల ఉనికిని వారు
తెలియగలరు-మనకది ముఖ్యమయా!

సుగ్రీవా ! ఈ దుష్కర కార్యము
పరాక్రమముతో జరుగవలెనుగద
బలహీనులను స్వయముగ తెలిసి
వదలివేతము ఇట రక్షణగ.

అతి బలవంతులు - కేసరితుల్యులు
వందలు - వేలు, కడలి పొంగినటు
ముందర నడతురు అగ్రసేనలో
అందరు ఒకపై సాగుచుండవలె.

పర్వతకాయుడు గజుడు వీరుడు
అతిబలవంతులు గవయు - గవాక్షులు
ఆలమందకు ముందుగబోవు
ఆబోతులవలె సాగుచుందురు.

ఎగిరెడి వారిలో శ్రేష్ఠుడు అయిన
ఋషభుడు సేనకు కుడిపక్కలను-
మదకరి తుల్యుడు గంధమాదనుడు
ఎడమ ప్రక్కలో రక్షణ చేతురు.

ఐరావతమున సురపతి తిరుగ
పావనిపైన అధిరోహించి
సేనలన్నిటిని వీక్షించుచును
సేనమధ్యలో సాగెద నేను.

సార్వభౌమమున ధనపతి తిరుగ
యమునితో సరిపడు లక్ష్మణమూర్తి
అతిబలవంతుడు-అంగదుపైన
అధిరోహించి సాగును సేనలో.

భల్లూకములకు నాధుడు అయిన
మహాబలుడగు జాంబవంతుడు
సుషేణుడున్నూ-వేగదర్శియు
సేనమధ్యలో రక్షగ నడతురు."

రాముని ఆనతి విని వానరపతి
సేనలన్నిటిని రమ్మని చెప్పగ
సమరోత్సాహము నిండిన వీరులు
గిరుల-గుహలను దూకుచు వచ్చిరి.

ధర్మాత్ముడగు రామచంద్రుని
లక్ష్మణమూర్తిని-సూర్యనందనుని
వీరులందరూ పూజించిరట-
వానర సేనావాహిని కదలెను.

రామచంద్రునికి ఇరుప్రక్కలను
ముందు-వెనుకల మదకరితుల్యులు
రవిసుతుపాలసనున్న వీరులు
బలగర్వములతో ముదముగ సాగిరి.

గంతులు వేయుచు-గర్జన చేయుచు
సంతోషముగా ఫలములు తినుచు
తేనెలు త్రాగుచు పూలకొమ్మలతో
దక్షిణదిశగా నడచిరి ముందుకు.

కొందరు బలముగ వీరుల నెత్తిరి
ఎత్తినవారిని నేలకు విడిచిరి
పడినవారిని గేలిచేసిరి
దశముఖు చంపెదమనుచు సాగిరి.

నీలుడు-ఋషభుడు-కుముదుడు-వీరులు
ముందుగ నడచిరి సేనలన్నిటికి
సేనమధ్యలో రామలక్ష్మణులు
సుగ్రీవుడును కదలిరి శుభముగ.

పదివేల వీరులతో శతవలి రక్షణ-
కేసరి-పనసుడు-గజుడు-అక్కులు
నూరు కోట్లు కపి వీరులతోను
సేనకు ప్రక్కన రక్షగ నుండిరి.

వానర సేనానాయకుడైన
ఎగిరెడివారిలో శ్రేష్ఠుడు నీలుడు
అన్నివైపులా సేనల గనుచు
జాగరూకుడై సాగుచుండెను.

దధిముఖుండును-ప్రజంఘుడున్నూ
రంభుడు-రభసుడు సేనలో తిరుగుచు
త్వరత్వరగా మరి నడవండనుచు
ప్రోత్సాహముగా పలుకుచుండిరి.

రాముని ఆనతి తలను ధరించి
పల్లె-గ్రామమ్ముల నడుగిడక
ప్రక్కకు సాగక ఒక్క త్రోవలో
సంద్రపు ఘోషగ నడచిరి వీరులు.

వాయుపుత్రుని-వాలిపుత్రుని
అధిరోహించిన రామలక్ష్మణులు
రాహుకేతువులనుండి వెలువడు
సూర్య-చంద్రులుగ అగపడిరపుడు.

వడిగా సాగెడి వానరసేనతో
ఎగసిన దుమ్ము వెలుగులు మాపెను
మహానదులును-పర్వతమ్ములు
వెనుకకు పరుగిడుచున్నటు తోచెను.

నిర్మలజలముల సరస్సులున్నచో
వాటిప్రక్కగా సేనలు సాగెను
తరులు-గిరులవి అడ్డమురాగా
క్రింది భాగమున సాగిరి మెల్లగ.

సముద్రప్రదేశముల పూర్తిగ నడచుచు
ఫలవంతములగు వనములు రాగా
మధ్యలో నడచుచు వానరయోధులు
రామకార్యమున భక్తిగ సాగిరి.

ఎగసిన ఉత్సాహముతో నడచిరి
మగసిరినిండి పలుకుచు నడచిరి
పరుగిడునట్టు నడచిరి కొందరు
కొందరు నింగిని ఎగిరి సాగిరి.

వనవాసులగు కపులు కొందరు
కిచకిచ అరచుచు వడిగా సాగిరి
ప్రభంజనముగా ధ్వనుతెగయునటు
తోకలు నేలకు బాదిరి కొందరు.

తరువుల విరచిరి కొందరు కపులు
వడిగా గిరులను ఎక్కిరి కొందరు
శిలలు-తరులతో ఆటలాడిరి
సింహనాదమును చేసిరి కొందరు.

వందలు-వేలు-లక్షలుగాను
గుంపులు-గుంపులు వీరులు నడువగ
భూమి అనునది కనపడలేదు
అహోరాత్రములు నడచిరి వీరులు.

సీతామాత చెరవిడిపించగ
లంకాపతితో సమరము చేయగ
ఉత్సాహముతో నిండిన వీరులు
మహారక్తమైనను నిలువకసాగిరి.

సాగిన సేనలు సహ్యాపర్వతము
మలయమహీధర ప్రాంతము చేరిరి
అచ్చట వెలసిన వివిధ వనములు
నదులను-ముదముగ చూచెను రాముడు.

గిరుల నిలచిన సుమతరువులట
చల్లనిగాలికి సంతోషముతో
వానరసేనావాహినిపైన
పూలజల్లులను చల్లెను శుభముగ.

చందనచర్చగ వీచెనుగాలి
తుమ్మెదపాటల నిండెనుగాలులు
పుష్పసుగంధము మోసితెచ్చెడి
మనోహరములా మలయపవనములు.

గిరిసానువుల విరగబూసిన
మొగలిపొదలును-తెల్లవావిలి
గురివిందతరువులు - మాధవిలతలు
కానుగుచెట్లు - పొగడవృక్షములు.

వేగిసచెట్లు - తమ్మికిచెట్లు
బొట్టుగుచెట్లు - మామిడి తరువులు
కాంచనతరువులు - ఖర్జూరములు
ఏరుమద్దులు - ఇరుగుడుచెట్లు.

నేమిచెట్లును - కడిమివృక్షములు
అడవిమల్లెలు - ఈతచెట్లును
పద్మకవృక్షములన్నియుకూడ
కపులధాటికి కదలిపోయినవి.

గిరిశిఖరముపై నిర్మలజలములు
చక్రవాకములు - కారండవములు
పులులు - సింహముల గాంచిరివారు
విషనాగులను గాంచిరికపులు.

వివిధపక్షులు వీనులవిందుగ
కోలాహలముగ కూయుచుండెను
జలాశయములలో కపులుగెంతిరి
ఆటలనాడుచు స్నానముచేసిరి.

ఫలములు తినిరి తేనెలుత్రాగిరి
సంతోషముతో గెంతిరివారు
లతలను త్రెంపిరి తరువుల విరచిరి
మత్తునిండి మరి అరచిరికొందరు.

ఎత్తగు తరువులనుండి దుమికిరి
పచ్చికబయలుల స్వేచ్ఛగ తిరిగిరి
పండిశోభిలు వరిపైరువలె
వానరవీరులు నేలనునిండిరి.

రాజీవాక్షుడు రామచంద్రుడు
వానరసేనావాహిని నడువగ
అలంకారముగ వెలయుతరులతో
నిలిచిన మహేంద్రగిరిని చేరెను.

గిరిశిఖరముపై రాముడు నిలచి
కనబడునట్టి సంద్రము గాంచెను
అనుజుని - సూర్యతనూజుల తోడ్కొని
నడచెను సంద్రము తీరము దరికి.

అమితవేగముగ ఎత్తుగ ఎగసే
అలలతో రాళ్ళను కడిగివేసెడి
అంబుధితీరము చేరెను రాముడు
అర్కతనూజునిగాంచి పలికెను.

"నదులకు పెనిమిటి ఈ సాగరము
దీనినిదాటెడి యోచనచేసి
ఉపాయమ్ముగా దాటగవలెను
సేనల నిచటకు రప్పించుమయా!

సుగ్రీవా! మన సేనలన్నియు
సంద్రతీరమున విడిసియుండవలె
సేననువదలి తిరుగగరాదు
సేనాపతులకు ఆనతినిమ్ము.

శత్రుసేనలు మనవార్తలను
తెలియగవత్తురు-వారిని ఎంతో
మెలకువతో మనసేనాపతులు
చూచుచుండవలె అహర్నిశమును.

రామాజ్ఞను విని వీరులందరిని
అచటకు రమ్మని చెప్పెను ఱేడు
నేలను దిగిన ఆకపిసేన
మరియొక సంద్రము అన్నటుతోచెను.

వానరసేనా కోలాహలముతో
వినపడకున్నది వారిధిఘోష
వానరవీరులు - భల్లూకములు
గోలాంగూల వీరులు విడిగా-

మూడులావులలో విడిదిచేసిరి
ముచ్చటపడిరి సంద్రముగాంచి
వరుణ నివాసము ఆ-సాగరము
ఆవలిగట్టు కనపడకున్నది.

అసురులుదానిని సేవించెదరు
భీకరమృగముల మ్రింగు జీవులతొ
నిండినవారిధి-రాత్రిపూటలో
అతిభీకరముగ తోచుచుండును.

తెల్లనినురుగుతొ నిశీధియందు
నవ్వుచున్నటు జలనిధికనబడు
ఎత్తుగలేచే తరంగములతో
నృత్యము చేయుచునున్నటుతోచును.

చంద్రోదయముతొ పొంగిపోవును
చంద్రబింబములు తేలుచు కనబడు
నక్రగ్రాహములు - తిమింగలములు
పైకివచ్చును పెనుగాలులకు.

పడగలమీద మణులువెలుగుచు
మహాసర్పములు మంటలుమండుచు
మిరుమిట్లు గొలుపుచు కనబడుచుండును
అగాధమైనది అతిభీకరమది.

నౌకామార్గము లేదా జలధికి
జలజంతువులతొ పర్వతాలతో
చొరనసాధ్యమగు రాక్షసనిలయము
వరుణాలయమును గాంచిరికపులు.

మహాసర్పములు - మకరుల నిండి
ఎగిరిపడినవి ఎత్తగుఅలలు
జలబిందువులవి అగ్నికణములై
ఎగిరిన తారలు అన్నటు తోచెను.

నింగియందునా సంద్రములోనూ
అసురాలయములు - మహోరగములు
నిలచియుండగా రెంటికినపుడు
భేదముకనపడకున్నది వారికి.

నింగీ - కడలి తేడాలేక
ఒక్కమాదిరిగ నున్నటు తోచెను
పర్వతాలవలె మేఘము లచట
ఎగసిన అలలు కడలిని ఇచట.

అలల ఒరిపిడి యుద్ధ రంగమున
భేరుల ధ్వనివలె వినవచ్చినది
తరంగజలముల ఎగిరిన మకరుల
కోపించినటు కడలి తోచెను.

పెనుగాలులతో నింగి కెగురుచు
ఎగసెడి అలలతొ వారిధి అచ్చట
నింగికి పట్టీ కొట్టుచున్నటు
మహాఘోషతో నుండుట గాంచిరి.

భయంకరమగు కడలిని గాంచిరి
భీతిగొలిపెడి సముద్రము గాంచిరి
ఎటుల దాటుటని దిగులుచెందిరి
కపులందరును నేలకు దిగిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

5 శ్రీరాముని ఆవేదన-తమ్మునితో అనునయ వాక్యములు

వారిధి నుత్తరదిశలో సేనలు
నిండుగ దిగినవి-నీలుడంతట
రక్షకులను ఆ సేనకు నిలిపెను
మైంద - ద్వివిదులు పర్యవేక్షకులు.

సమరోత్సాహులు విడిసియుండిరి
సమర పండితుడు రామచంద్రుని
తలపుల నిలచెను జీవితేశ్వరి
తలచి తలచి మరి వంతనొందెను.

"సోదర! సీతను చూడకపోతిని
రోజురోజుకు పెరిగెను వంత
ఈ ఎడబాటును మించిన దుఃఖము
అతివ అసువులను నిలుపునాయని.

ఓ మారుతమా - కాంతను తాకి
నన్ను స్పృశించిన మనసుకు హాయి
చంద్రబింబమా! నీవదనమున
ముదిత ముఖమును గాంతును నిత్యము.

భోగభాగ్యములు వలదని వదలి
వెంటవచ్చిన ఆ సుకుమారి
హానాథా! యని ఆక్రందించుట
తలచిన-హృదిలో శూలము దిగును.

వియోగమే మరి కష్టము కాగా
అతివ తలంపులు మంటగ తోచి
మదనాగ్నినను కాల్చుచున్నది
అతివబాధ విషతుల్యము నాకు.

తమ్ముడ! నేనీ సీటపరుండెద
మదనాగ్ని మరి దూరము అగును
భూదేవత ఒడినుంటి మిద్దరము
బ్రతికియుంటిమి కారణమదియే.

నీరు దూరముగ నున్నను-పైరు
బ్రతికి యుండును తేమనుగాంచి
ఆమె అసువులతొ నున్నటు విన్నా-
బ్రతుకుచు ఉన్నా తలపుతొ నున్నా !

రిపుని గెలిచి నా లక్ష్మిప్రదను
ఎపుడు గాంతునో లక్ష్మణమూర్తీ !
పద్మముఖిని నే మనసు నిండుగా
చేరదీయుటది ఎన్నటికో మరి.

నాథుడ నేనిట నుంటినిగాని
అనాథగా నట అతివ యున్నది
దశరథ విభుని పెద్దకోడలు
జనక నందినట ఎటు నిద్రించును.

కారుమబ్బులను చీల్చుకువచ్చే
శరచ్చంద్రికగ సీతాదేవి
అసురుల అంతము గాంచినంతనే
ఎప్పుడు నాకు కనబడనున్నదొ.

పలుచని మేనిచిన్నది సోదర!
అన్న - పానములు అన్నీ వదలి
ఉపవాసముతో ఉన్నది కనుక
కన్నులకందని సన్నము అగును.

గుండియనిండిన ఆనందముతో
కనులనిండుగా కమలలోచన
నాకగబడెడి రోజు ఎన్నడో-
నాకీదుఃఖము తీరుట ఎపుడో."

రామచంద్రుడు వ్యధలోనుండెను
అంతట సంధ్య అడుగుబెట్టగా
సీతను మదిలో తలచుకొనుచునే
సాయం సంధ్యను ఉపాసించెను.

సంధ్య తీర్చుకొని తమ్ముడు పలికెను-
"శుభనిమిత్తములు ఎన్నో-అన్నా
అగపడుచున్నవి-నిశ్చయమిది విను
విజయలక్ష్మి నిను చేరును నిజము.

లంకాపతిని కూల్చెదవయ్యా!
కోరిక తీరును విను రఘురామా!
అచిరకాలమున వదినను చూతువు
అయోధ్య చేరెద వతితొందరలో.

నింగీ - నేలను శుభసూచనలు-
వాయువు మెల్లగ వీచుచుండెను
దిశలు ప్రసన్నత నిండి యున్నవి
పులుగులు శుభముగ కూయుచున్నవి.

ప్రసన్నముగా శుక్రుడు వెలుగుట
సప్తఋషులు మరి కాంతుల వెలుగుచు
ధృవునకు ప్రదక్షిణించుచుండిరి
ఇక్ష్వాకు వంశజుడు రాజ ఋషియగు.

త్రిశంకు రాజు గురుదేవునితో
నిర్మలమ్ముగా భాసిలుచుండెను
ఇక్ష్వాకు వంశపు తార విశాఖ
తేజముతో మరి వెలుగుచున్నది.

అసురులదైన మూలా తార
దానికి ప్రక్కల ధూమకేతువుతొ
అసుర వినాశము ఆసన్నమను
సూచనగా మరి పొగలతొ నిండెను.

ఫలసమృద్ధమగు వనములున్నవి
స్వచ్ఛజలములు రుచ్యములైనవి
పద్మసుగంధము నిండె మారుతము
మదిలో కలతను తీర్చును నీకు.

తారకాసుర సంహారమునకు
బయలుదేరిన దేవసేనలన
వానరసేనలు వ్యూహము తీరెను
దిగులు వదలుము దివ్యస్వరూపా."

॥శ్రీరఘురాముని॥

6 రావణుడు హితులతో సమాలోచనము

ఇంద్రుని పోలిన పరాక్రమముతో
లంకహడలగ చేసెను మారుతి
పావనిచేసిన పనిని తలచుకొని
సిగ్గుపడెను ఆ లంకాధీశుడు.

శిరసునువంచి పలికెను రాజు
రాక్షస వీరులచూచి పలికెను
"గాలికి చొరగా శక్యముగాదు-
కపి నగరములో అడుగిడినాడు.

వీరులెవ్వరిని లక్ష్యపెట్టక
నేరుగపోయి సీతను చూచి
ప్రాసాదమును విరుగగొట్టెను
వీరులెందరినొ చంపెను వాడు.

లంకను వ్యాకులపరచెను ఆకపి
ముందు చేయదగు కార్యము తెలుపుడు
మంచియోచన మంత్ర సమానము
జయము నిచ్చునని పెద్దలనానుడి.

మూడు విధముల పురుషులుందురు
ఉత్తములనుచు-మధ్యములనుచు
మూడవవారు అధములనుచును
గుణదోషములు తెలిపెద వినుడు.

మిత్రులు హితులతొ యోచనచేసి
అదృష్టమును నమ్మికొనుచును
కార్యారంభము చేయు నుత్తముడు
ఆలోచనల సాయమునందును.

ఒక్కడె యోచనచేసుకు నిలచి
అదృష్టమ్ముపై భారమువేసి
సాగుసుముందుకు-మధ్యముడతడు
కొంతవరకు పనిసాగును అతనికి.

అధముడు-వినడు-ఆలోచించడు
అదృష్టమ్మును లెక్క-చేయడు-
లానొకపనిని చేయగ తలచి
చేయకు దానిని ఉపేక్షించి.

అదే విధముగా మంత్రాంగములో
మూడు విధములు ఉన్నవి వినుడు
సశాస్త్రమైన ఒకే యోచన
మంత్రుల ఉత్తమ మంత్రాంగమది.

తలకొకయోచన మంత్రులు గలిగి
కార్యదృష్టితో అందరు ఒకపై
చేయునట్టిదగు నిర్ణయమ్మది
మధ్యమ మంత్రాంగముగా నిలచెను.

ఎవరికివారే మంత్రుల యోచన-
పరపస్పరము మరి ఏకముగారు-
సచివుల యోచన త్రోవకురాదు-
అధమమైన మంత్రాంగము అదియే.

సచివులార మీరందరు చక్కగ
యోచనచేసి కర్తవ్యమును
నిర్ణయించుడు-రాముడు వీరుడు
మనతో పోరగవచ్చును తప్పక.

అతిబలవంతుడు పరాక్రమముతో
జలధిని ఇగిర్చిరాగల ధీరుడు
తమ్మునితోను అనుచరులతొ మరి
ఏదోవిధముగ వారిధి దాటును.

రాముడు వచ్చుట నిస్సందేహము
కపివీరులతో వచ్చుట తథ్యము
కావున లంకను-వీరులందరిని
రక్షణచేసెడి యోచన చేయుడు."

॥శ్రీరఘురాముని॥

7 రావణునికి రాక్షసయోధులు ధైర్యము చెప్పుట

రావణు పలుకులు వినిన వీరులు
బుద్ధిహీనులై నీతిదూరులై
శత్రుపక్షపు బలము తెలియకనె
ప్రగల్భమ్ముగా పలికిరి అపుడు.

"వివిధాయుధముల నందిన సేన
అపారమ్ముగానున్నది మనకు
భోగవతిని మరి జయించినట్టి
అజేయుడవు నువు అసమానుడవు.

శంకరు సఖ్యము చేసిన యట్టి
యక్షుల మన్ననలందినవాడగు
ధనపతినెదిరి ఓడించితివి
యక్షుల నిడుముల బెట్టిన ఘనుడవు.

దానవేంద్రుడగు మయుడు స్వయముగా
చెలిమిచేయగ-తన తనయయగు
మండోదరిని భార్యగ నిచ్చెను-
పుష్పకమున్న భాగ్యశాలివి.

'మధువను'-దానవశ్రేష్ఠుని గెలిచి
అతనిచెల్లెలు కుంభీనసిని
అందుకొంటివి-సామాన్యుడవా!
రిపులపాలిటి రుద్రుడవగుదువు.

రసాతలమునకు నేరుగబోయి
నాగరాజగు తక్షకుని మరి
శంఖు-జటిలను జయించి, వారిని
వశమునుంచిన వీరుడవయ్యా!

బ్రహ్మవరమున మరణములేని
కాలకేయులతో ఒకఏడాది
పోరిగెలిచిన అమోఘబలుడవు
వారిమాయలు తెలిసినవాడవు.

లోకపాలకుల పాలకుడవు నువు
దేవరాజును గెలిచిన ఘనుడవు
వరుణుని, తనయుల, వారిసేనలను
గెలిచి విజయము నందినవాడవు.

యమపాశమను మహోతరంగము-
యమకింకరులను సర్పములున్న
యమలోకమునకు పోయి పోరితివి
యముని జయించి యశముగాంచితివి.

సురపతి సములగు రాజులెందరినో
క్షత్రియవీరుల జయించినావు
రాముడుఅంతటి వీరుడుగాడు
మనలోభీరువు లెవ్వరు లేరు.

వీరబాహువు నీతనయుడగు
ఇంద్రజిత్తు తను ఒక్కడెచాలును
యజ్ఞముచేసి మహేశుదయతో
వరమునందిన అరిభయంకరుడు.

శక్త్యాయుధములు తోమరమ్ములు
మీనమ్ములను పోలియుండగా-
సురసేనల ప్రేగులు, నాచుగతోచగ
ఏనుగులనెడి తాబేళ్ళుండి.

అశ్వములన్న కప్పలుసిండి
ద్వాదశాదిత్యులు కూడియుండగా
మహాగ్రాహములు అన్నటు నాడు
పోరగవచ్చిన దేవసేనలను.

అష్టవసువులు సర్పములగుచు
కరి-తురగములు-రథములన్నియు
జలసమూహముగ ఎగసిపడుచును
వడిగావచ్చిన వాసవుసేనలు.

కాల్బలమ్ములను-ఇసుకదిబ్బలతో
కదనమ్మునకు వచ్చినసేనను
మేఘనాధుడు జయించినాడు
లంకకు ఇంద్రుని తెచ్చెను ఘనుడు.

బ్రహ్మమాటను మన్నించితివి
వాసవుపైన దయచూపితివి
అందుకె వృత్ర-శంబరాసురుల
చంపినట్టి ఆ ఇంద్రుడుబ్రతికెను.

ఇంద్రజిత్తుకు ఆనతినిమ్ము
రాముని-వాని కపిసేనలను
అంతముచేయును చింతవదలుము
హనుమంతుడతి అల్పుడురాజా!."

ఆవిధముగను రాక్షసయోధులు
లంకాపతికి ధైర్యముచెప్పి
యోచనచెప్పి మురిసిపోయిరి
ముదము గొలుపగ పలికిరి వారు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

8 రాక్షస వీరులు తమ పరాక్రమము తెలుపుట

నీలమేఘము వన్నెతో భాసిలు-
రాక్షస సేనకు అధిపతియైన
ప్రహస్తుడపుడు వినయము నిండి
పలికెను ప్రియముగ రాక్షస రాజుతో.

"దేవ - దానవ - గంధర్వులకు
పిశాచ - పతంగ - మహోరగులకు
నిన్నెదిరించే శక్తి లేదుగద
మరి వానరులా నిన్ను గెలుచుట.

లంకలో ఉంటిమి అనిన ధైర్యమున
అడుగిడ శక్యముగానిది అనుకొని
భోగపరవశులు పానవశ్యులై
ఉండగ-వచ్చెను ఆంజనేయుడు.

మోసముగా ఆ కపి ఇట వచ్చెను
నేనే ఎదిరి వానితో పోరిన
అసువులతో మరి పోనిచ్చెదనా!
అంతము చేయన! ఆ కపినిచటే.

రాజా! నీవు ఆనతినిమ్ము
భూమియందుగల వనముల - గిరుల
కపులందరినీ అంతము చేతును
చింతవదలుము-నిను రక్షింతును.

"దుర్ముఖుడనెడి అసురుడు పలికెను
కోపము నిండి పలికె రాజుతో
హనుమంతుడు మరి అవమానించెను
ఆనతి నిమ్ము కపులను చంపెద."

అతి బలవంతుడు వజ్ర దంష్ట్రుడు-
నెత్తురు - మాంసము నిండినట్టిదగు
భీకరమైన పరిఘను పట్టుకు
రాక్షస రాజుతొ పలికెను అపుడు.

''రాజా! నీచుడు - ఆ హనుమంతుడు
అతి విక్రములు రామలక్ష్మణుల
రాముని మిత్రుని ఆ సుగ్రీవుని
చంపి-కపులను వ్యాకుల పరచెద

రాజా! వినుము ఉపాయశీలుడు
జాగరూకుడు రిపులజయించును
చక్కనియోచన చెప్పెదవినుము
కామరూపులగు శూరులు-అసురులు.

వేయిమంది మరి మనుజరూపమున
భరతుని పనుపున వచ్చితి మనుచు
మిగిలినసేనలు వెనుకనున్నవని
మోసగించి ఆ కపులతొకలువగ.

కొందరు వీరులమప్పుడు నింగిని
గుంపుగచేరి ఆయుధమ్ములను-
రాళ్ళవానను కురిపించెదము
కపిసేనలవి యమపురికరుగును.

సేనలు సర్వము నాశనమవగా
సాయములేని రామలక్ష్మణులు
నిరాశతో మరి చింతలొమునిగి
సమసిపోదురు స్వయముగ రాజా!."

కుంభకర్ణుని తనయుడు అయిన
నికుంభుడనెడి వీరుడు పలికెను
"రాజా! నీవు లోకమ్ములను
కలత పెట్టగల వీరుడవయ్యా!

అసురులతో నువు ఇచటే వుండుము
నేనొక్కడనే రామలక్ష్మణుల
ఆ హనుమంతుని - కోతుల రాజును
కపులందరితో చంపివచ్చెద."

అంతట పర్వతమంతటి అసురుడు
వజ్రహస్తుడు తన నాలుకతో
పెదవులు నాకుచు పలికెను సభలో
"మీరందరెట సుఖముగ నుండుడు.

మద్యపానముతొ క్రీడలతేలుచు
స్వంతపనులలో సుఖముగ నుండుడు
నే ఒక్కడనే రామలక్ష్మణుల-
వీరులందరిని ఆరగింతును."

॥శ్రీరఘురాముని॥

9 అసురవీరుల వీరోచిత వాక్కులు - విభీషణుని హితవు

నికుంభుడు-రభసుడు-సూర్యశత్రువు
సుప్తఘ్నుడును-యజ్ఞహుండును
మహాపార్శ్వుడు-మహోదరుండు
దుర్ధర్షుడును-అగ్నికేతువు-

రశ్మికేతువు-మహావీరుడు
రావణతనయుడు ఇంద్రజిత్తును
వివిధాయుధములు అందినవారై
పోరగ పోదుము అనుచు నిలచిరి.

అంతట రావణు సోదరుడైన
విభీషణుడు ఆ వీరులందరిని
కూర్చొనబెట్టి వినయము నిండి
కరములు ముడిచి ప్రభువుతో పలికెను.

"సామ-దానము-భేదము దాటిన
దండన అన్నది వచ్చునుగాదా-
సామాదులను దాటగలేదు
దండోపాయము సమయముగాదు.

విరక్తులను మరి విషయాసక్తుల
అంతఃకలహములున్న రాజులను
దైవము ప్రతికూలించిన వారల
బాలుర-వృద్ధుల-దీర్ఘరోగులను-

రాజనీతిని ప్రయోగించి మరి
చక్కగ యోచనచేసిన తదుపరి
దండోపాయము ప్రయోగించిన
కార్యసిద్ధియగు అన్నా! వినుము.

రాక్షసులారా! రాముడు వీరుడు
అప్రమత్తుడు- దురాధర్షుడు
అంతటివానిని ఎటుల జయించుట
సంద్రము దాటెను ఆ కపిశ్రేష్ఠుడు.

సంద్రముదాటెడి వీరుడు గలడని
కలలో నైనా తలంచలేదు
శత్రువుబలము పూర్తిగ తెలియదు
ముందువెనుకలు తెలియవు మనకు.

చులకనగా మరి పలుకుట తగదు
రాముని సతిని ఆ వనవాసిని
ఏలికయెత్తుకు వచ్చెను గాదా
రాముడెట్టి కీడొనరించెనయా.

ఖరుని చంపెనన - ఖరుడే ముందుగ
రామునిపైకి పోరగబోయెను-
ఆత్మరక్షణము జీవి స్వభావము
కావున రాముడు కూల్చెను వానిని.

రాముడు మరి అపకారముచేసిన
అపుడే రాముని ఎదిరించవలె
పరుని ఆలిని అపహరించుట
ఘోరకృత్యము పరమపాపము.

అన్యుని ఆలిని చెరపట్టుటది
ఆయుక్షీణము-అపకీర్తియది
ధనక్షయమ్మగు - మనకందరకు
భయము కలిగినది ఆమెవల్లనే.

రామునితో మరి కలహమున్నచో
ఆతని ఆలిని తెచ్చుట ఏల?
రాముడు వీరుడు-అంతియెగాదు
ధర్మమార్గమున నిరతము నడచును.

అంతటివానితో వైరముతగదు
అకారణమ్ముగ పోరగ తగదు
అపారమైన ఆ కపిసేనలు
అజేయమైన లంకను కూల్చును.

స్వయముగ సీతను రామచంద్రునికి
సమర్పించకపోయినచో మరి
సర్వనాశనము లంకలో జరుగును
సబాంధవముగా హరించిపోదుము

అమోఘమై మరి క్రొత్తవియైన
శరత్కాలపు రవి కిరణములగు
శరములు - రాముడు వదలకముందే
మైథిలి నాతని చెంత చేర్చుము.

రాజా! నిన్ను వేడుచుంటిని
బంధుత్వముచే బ్రతిమాలితిని
మేలుకోరి నే నిజము నుడివితిని
రాముని సతిని రామునికిమ్ము.

కోపము చెరచును ధర్మ - సుఖములను
ధర్మము వలన కీర్తి పెరుగును
దాశరథికి ఆ మైథిలినిమ్ము -
ధరణిని బ్రతుకగ సబాంధవముగా."

విభీషణుడటు పలుకుట వినెను
రాక్షసరాజు సభ చాలించెను
వీరులందరిని వెడలగజెప్పి
అంతఃపురమున అడుగుబెట్టెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

10 విభీషణుడు రావణునకు హితము జెప్పుట

రాత్రి గడచి ప్రాభాతముకాగా
ధర్మార్థములు నిశ్చయించుకొని
దుష్కరకార్యము - రావణు మేలు
చేయగనెంచెను విభీషణుండు.

మదపు టేనుగుల నిట్టూర్పులవి
సుడిగాలులన వీచుచుండెను
ఆభరణమ్ముల - అలంకారముల
గంధర్వ నివాసము అన్నటు తోచును.

తీర్చిన కక్ష్యల గిరిశిఖరమువలె
శోభిలు గృహము రాక్షస జేనిది
మంత్రులు - వేదాధ్యయను లెందరో
గృహావరణలో వసించుచుందురు.

రత్నమ్ములతో నిండిన భవనము
సర్పరాజు సదనమ్మును పోలగ
మేఘమునందు సాగు సూర్యుడై
విభీషణుడు ఆ భవనము జొచ్చెను.

సమర్థులున్న - ఆప్తులు - వీరులు
కావలి యుందురు ఆ గృహమునకు
శంఖఘోషతో - మంగళ ధ్వనులతో
స్త్రీలతోనిండి శోభగనున్నది.

వేదవిదుల మంత్రమ్ములు వినుచు
పూజించబడి వారు అందిన
దధి - ఘృతపాత్రలు - మాలలు గాంచెను
పూజా దినుసులు గనుచు సాగి-అట.

రాక్షసవీరుల స్తుతులనందుకు
నేరుగపోయిన విభీషణాఖ్యుడు
సింహాసనమున విరాజిల్లెడు
కుబేరుతమ్ముని తన అగ్రజుని-

రావణ ప్రభువును లంకేశ్వరుని
దర్శించి అట నమస్కరించెను-
సమయ మర్యాదను పాటించుచును
జయజయ ధ్వనులను పలికెను జేనికి.

కనుసన్నతొ ఆ ప్రభువు చూపిన
బంగరు ఆసనమందు కూర్చొనె-
మంత్రులు తప్ప ఇతరులు లేరు
అదే సమయమని మదిలో నెంచి.

దేశకాలములు తెలిసిన యోగ్యుడు
మంచి చెడ్డలు తెలిసిన వీరుడు
విభీషణుడట స్తోత్రముచేసి
ప్రసన్నునిగా ప్రభువును చేసుకు.

పలికెను "అన్నా! వైదేహినిట
తెచ్చినవాడిగ అశుభసూచనలు
అగపడుచున్నవి - అగ్నిహోత్రములు
ప్రజ్వలించక మెల్లగ మండును.

వేదాధ్యయనపు శాలలందున
వంటశాలలు - యజ్ఞశాలలలొ
అగ్నిహోత్రముల నెలవులందున
పాములు కనబడుచున్నవి అశుభము.

హవిస్సులందు చీమలు చేరెను
ఆవుల క్షీరము తగ్గిపోయెను
మదపుటేనుగులు నీరసించినవి
మదించి యుండుట మరచిపోయినవి.

దైన్యమ్ముగను తోచు నశ్వములు
ఒంటెలు - కంచరగాడిదలన్నియు
నిలచిన యట్టి రోమమ్ములతో
కంటి నీటితో కనబడుచున్నవి.

కాకుల మూకలు వచ్చి చేరినవి
మూల మూలల లంకలొజేరి
అరచుచు - గృహముల, విమానమ్ముల
శిఖరమ్ములపై మూగుచున్నవి.

గుంపులు గుంపులు గ్రద్దలు వచ్చి
గృహములపైన వ్రాలుచున్నవి
తొలి మలి సందెలొ నక్కలు వచ్చి
అమంగళముగా అరచుచున్నవి.

కుక్కలుమొదలగు మాంసముతినెడి
జంతువులెన్నో పురద్వారమును
చేరుచున్నవి అశుభసూచనగ
అరచుచున్నవి చెవులు చీలునటు.

ఇంతియెగాక అన్నా! రావణ
లంకాదహనము జరిగెను కాదా!
కావునరాజా! ప్రాయశ్చిత్తము
సీతను రామునికిచ్చివేయుట.

బ్రతుకుపైన మరి తీపిచేతనో
అజ్ఞానమది నిండుటచేతనో
చెప్పితినిటుల ఓ మహరాజా!
దోషముఅని నువు మదిలోతలచకు.

అంతఃపురమున నున్నవారికి
లంకపౌరులకు ఈ విషయములు
అన్నితెలుసును కానీ భయమున
నీతోచెప్పగ సాహసించరు.

అనుజునిగావున అన్నసౌఖ్యము
అనిశముతలచే హితునిగ నేను
అంతరంగమున నున్నది తెలిపితి
ఆలోచించి ఆమోదించుము."

రాక్షసప్రభువు కోపమెగయగ
తమ్మునితోననె "సీతాదేవిని
రాముడు తిరిగి గైకొనజాలడు
సురలోకమైనను నన్ను గెలువడు."

దేవసేనలను అంతముచేసిన
అతిబలవంతుడు - రణభీకరుడు
రావణాసురుడు తమ్మునితోనటు
అరచిపంపెను - మంచి వినకను

॥శ్రీరఘురాముని॥

11 రావణుడు మంత్రాలోచనకు కొలువుతీరుట

సీతాపహరణ యను పాపకృత్యమున
హితుల అనాదర ఫలితముగాను-
తేజముతగ్గిన రాక్షసరాజు
హితుల - అమాత్యుల చూడగనెంచెను.

బంగరుకిటికీలున్న రథమును
రత్నపు - పగడపు అలంకారముల
శోభిలుతేరుకు ప్రదక్షిణించి
అధిరోహించి సాగెనుసభకు.

మహారథమది మేఘగర్జనతొ
సభాభవనపు త్రోవలొసాగెను
ఆయుధములతో రాక్షసయోధులు
కొందరు తేరుకుముందుగ నడచిరి.

వికృతరూపులు కొందరు అసురులు
అలంకారముల కొందరుయోధులు
తేరుకుప్రక్కల - వెనుకలొసాగిరి
కరి - తురగములు - రథములుసాగె.

గదలూ - గుదియలు - గండ్రగొడ్డళులు
వివిధాయుధములు - వాహనమ్ములతొ
వెనుకనడచిరి రాక్షసరాజుకు
ధ్వనితోదిక్కులు మారుమ్రోగినవి.

సభాభవనమును తేరు జేరెను
శంఖ - వాద్యఘోషమ్ములు నిండెను
వెల్లగొడుగు - వింజామరలతొ
వెలిగెడిరాజును స్తోత్రముచేసిరి.

జయజయధ్వనులు పలుకుచుండగా
శ్రీవిగరాజు తేరునుదిగెను
మనోహరమ్మగు సభాభవనమును
చేరెను - మంత్రులు అనుసరించిరి.

వార్తనువినిన రాక్షసముఖ్యులు
ఉన్నపాటుగ వచ్చిచేరిరి
సింహములన్ని గుహలోజొచ్చిన
చందముతోచగ లోనికినడచిరి.

వెండి - బంగరు స్తంభమ్ములతో
స్ఫటికమ్ములతో వెలిగెడిభవనము
విశ్వకర్మ నిర్మించెను - దానికి
ఆరువందల పిశాచుల రక్షణ.

లంకేశ్వరునికి వందనముంచిరి
యోగ్యతనెరిగి తగుఆసనములు
రాజుచూపగా అలంకరించిరి
విజ్ఞులు - సచివులు - వందలుచేరిరి.

వైడూర్యములు పొదిగినయట్టి
ఉత్తమమైన ఆసనమ్మున
రావణప్రభువు నిండుగకూర్చొనె
వేగవంతులగు దూతలగాంచెను.

బంగరుతేరును అధిరోహించి
విభీషణాఖ్యుడు భవనము చేరెను
శుకుడు - ప్రహస్తుడు వచ్చిచేరిరి
తగుఆసనముల నలంకరించిరి.

రాజుపలికెను "వేగమెపొండు
మహత్కార్యమువచ్చెను వినుడు
అసురనాయకుల నందరనిపుడే
వెంటబెట్టుకొని త్వరగారండు."

స్వామి భక్తులై అసురులుండిరి
అలంకారముల పూలమాలల
గంధాదులతో గుబాళించెను
ఏలికవంక చూచుచుండిరి.

వీరులు - ఆయుధధారులమధ్య
ధీరులు - రాక్షసయోధులనడుమ
వసువులమధ్య వాసవురీతిగ
వెలిగెను అపుడు రాక్షసరాజు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

12 రావణ ప్రసంగము - కుంభకర్ణుని హితవు

కొలువుతీరిన రాక్షసరాజు
ప్రహస్త మంత్రిని చూచి పలికెను
"ఆయుధ విద్యలో ఆరితేరిన
చతుర్విధములగు సేనలన్నిటితో.

నగర రక్షణము పెంచుము వేగమె
హెచ్చరికతో వారుండగవలెను"
ఆనతినందిన ప్రహస్తుడపుడు
కార్యము తీర్చి తిరిగివచ్చెను.

"భవనరక్షణ జరిగెను రాజా!
నగర రక్షణ పటిష్ట పరచితి
జరగవలసినది నిర్భయమ్ముగా
జరుపుడు" అనుచు పలికినంతనే.

రాక్షసరాజు పలికెను అపుడు
సభాసదులతో తీరుగ చెప్పెను
"ధర్మార్థకామముల సంకట స్థితిలో
ప్రియాప్రియములు తెలియగనేర్తురు.

శుభాశుభములు- కీడు- మేళ్ళను
తీరుగతెలిసిన మీరందరును
అండ నిలువగ కార్యములన్నీ
సఫలమైనవి విజయములందితి.

సూర్య-చంద్రులు-గ్రహములు-తారలు
తోడై యుండగ దేవేంద్రుడు తను
విజయలక్ష్మిని అందినట్టుగ
మీసాయముతో జయములందితిని.

నేచెప్పెడి ఈ విషయము - ముందే
చెప్పగతలచితి - కానీ తమ్ముడు
కుంభకర్ణుడు నిద్రలోనుండెను
కావున చెప్పుట జరగకపోయెను.

అరుమాసములు నిద్రపోయిన
అనుజుడు ఇపుడు నిద్రలేచెను
అతని సమక్షమునందు విషయమును
అంతయు జెప్పెద వినుడు తీరుగా.

స్నేహితులారా! దనుజులు తిరిగే
దండకవనిలో నున్న సీతను
రాముని పత్నిని ఎత్తుకు వచ్చితి
ఆమెకు సరిపడు- సుందరిలేదు.

ఇంతవరకు ఆ సుందరి నాపై
మనసునిలపక విముఖత నున్నది
ఆమె అందము ఎందునలేదు
మదనాగ్ని నను దహించుచున్నది.

సుందరవదనము అందని తేజము
సుకుమారమున సురస్త్రీ చాలదు
అన్నులమిన్న పెనిమిటి కొరకై
కన్నులు మూయక చూచుచున్నది.

ఆ కమలాక్షి ఒక ఏడాది
గడువు అడిగినది సమ్మతించితిని
దూరము నడచిన అశ్వము రీతిగ
అలసిపోతిని కామవశుడనై.

తిమింగలములు - జలజంతువులతో
నిండిన జలధిని వానరవీరులు-
రామలక్ష్మణులు ఎటులదాటెదరు?-
దాటరు అని మరి అలుసు తగదయా.

ఒక్క వానరుడు వారిధి దాటెను
కావున తీరుగ యోచన కావలె
మీ సాయముతో దేవాసురులను
జయించినాను ధైర్యమునిండి.

రామలక్ష్మణులు - సుగ్రీవుడును
సీత ఉనికిని తెలిసినవారై
వారిధి నద్దరి చేరిరి సేనతొ
వారిధి దాటగలేరని తోచును.

సీతను ఇవ్వక రామలక్ష్మణుల
చంపెడియోచన తీరుగ చెప్పుడు
చక్కని యోచన చేయుడుమీరు
నేజయింతునని తలంచుచుంటిని."

రావణుడటుల పలుకుట వినిన
కుంభకర్ణుడు పలికెను సభలో
"సీతను తెచ్చిన తదుపరి నీవు
యోచన చేయుట సరిగాదుసుమా!

ముందుగయోచన చేసిన నీకు
అందును చక్కని ఆలోచనలు
తొందరపడితివి - ప్రాణముపైకి
వచ్చిన తదుపరి యోచన తగునా?

కార్యనీతిని తెలియనివాడు
ముందుపనులను వెనుక చేయుచు
వెనుక పనులను ముందు చేయుచు
విఘ్నమ్ములతో చెడును సోదరా!

బలవంతుడును- అజేయుడైనను
బుద్ధిస్థిమితము - నియమము తప్పి
చరించినంతనె అదనునుగాచి
సులభముగా మరి రిపులుగెలుతురు.

క్రౌంచపర్వతము దాటనశక్యము
అయినను హంసలు- క్రౌంచపక్షులు
అందలి బిలములు నేర్పుగ తెలిసి
అటు-ఇటు తిరుగుట తెలియద నీకు.

అన్నా! నీవు ఆలోచించక
దోషయుక్తమగు పని జేసితివి
విషమాంసమును మ్రింగినట్టి పని
నీవు చేసితివి తెలియక పోతివి.

దైవవశమున రాముడు నిన్ను
చంపలేదు - మరి బ్రతికియుంటివి
దుష్కరకార్యము తలపెట్టితివి
తప్పదు - తమ్ముడ, తోడుగనుందును.

జరిగినదానికి చింత ఏల యిక
నినుకాపాడగ చాలుదు నేనే-
రిపులను త్రుంచి నీ తప్పులను
దిద్దగ చాలుదు - శ్రద్ధ వహింతును.

నీ శత్రువులు సూర్య - చంద్రులు
అగ్ని - కుబేర - వరుణులైనను
పోరున వారిని త్రుంచెద నేను
దేవరాజు మరి పరుగిడు నునుగని.

రెండవ శరము తీయు లోపలే
అంతము చేతును రాముని నేను
రామలక్ష్మణుల నంతము చేసి
మిగిలిన సేనను నమిలివేతును.

సుఖముగ నీవు పురమున నుండుము
రాముని యమపురి కంపి వత్తును
చాలాకాలము సీతాదేవి
నీ యధీనమున నుండును వినుము."

॥శ్రీరఘురాముని॥

13 రావణుడు తనకుగల శాపము తెలుపుట

కుంభకర్ణుడు తెలియజెప్పిన
నీతిని తెలియక రాక్షసరాజు
కోపించుటది తెలిసినవాడై
మహాపార్శ్వుడు పలికెను సభలో.

"పులులు-సింహములు-క్రూరమృగములు
వశించు వనిలో జొరబడువాడు
అచ్చటి తేనెను త్రాగక వచ్చుట
మూర్ఖుడనునది తెలియజెప్పుతే.

సర్వ నియంతవు - శత్రుహరణుడవు
స్వేచ్ఛగ సీతను అందుకో యిక
బలవంతముగా లొంగదీసుకో
ఆపై కార్యము ఆలోచింతము.

సామ - దాన - భేదమ్ములన్నవి
యుద్ధ భీతిగల వారికి మాత్రమె
కుంభకర్ణుడు - ఇంద్రజిత్తుయు
మాతో నున్నచొ మాకీడెవ్వరు.

వజ్రాయుధముతొ సురపతి వచ్చి
రాముని అండగ నిలచినగానీ
మాముందర మరి నిలువగలేరు
ముందుకు సాగుము సీతను గైకొను."

అంతట రాజు మెచ్చుకొనుచును
మహాపార్శ్వుని గాంచి పలికెను
"నాకు చెందిన రహస్యమిది విను
పూర్వము జరిగిన సంగతి వినుము.

'పుంజికస్థల' అనెడు అచ్చరను
బలవంతముగా అందుకొంటిని
బ్రహ్మనుజేరి ఏడ్చెను సుందరి
విధాత శాపము నిడెను కోపమున.

"అంగీకారము నివ్వని అతివను
అహంకారమున మదగర్వమున-
అందుకొంటివా శిరము వెంటనే
నూరు వ్రక్కలై పోవును" అనెను.

అందువలననే నీఆలోచన
అమలు పరచుటకు అడ్డము వచ్చును
అందుకు దిగులుతొ నుంటినిగానీ
ఆగుదునా మరి సీతను తెచ్చుకు.

సంద్రపు వేగము వాయు గమనము
నాకున్నవని తెలియదు రిపునికి
బలము తెలియక కోపిష్ఠినగు
నాపైకొచ్చి రెచ్చగొట్టును.

రెండు నాలుకల సర్పములన్నటు
విసురుగ పోవు నాశరములను
రాముడు ఎన్నడు చూడకపోయెను
కావున నాతో పోరగ తలచెను.

ప్రాతఃకాలపు రవి కిరణములు
తారలకాంతుల హరించినటుల
రాముని బలము లాగివేతును
సహస్రాక్షుడే నిలువగలేడు.

వరుణుడు వణకును - చాలడు నాతో
లంకనేలిన ఆ కుబేరునే
బాహుబలముతో జయించినాను
అంతటి నాకు రాముడు ఎంత."

॥శ్రీరాఘురాముని॥

14 విభీషణుని హితవు

కుంభకర్ణుని ఆవేశమును
రావణాసురుని ఆలోచనలను
గ్రహించినట్టి విభీషణాఖ్యుడు
మంచి కోరి తన అన్నతొ పలికెను.

కుంభ - నికుంభులు - అతికాయుడును
అంత ఎందుకు మన ప్రభువైనను
రాముని ముందు నిలువగలేరు
నిను రక్షించగ చాలగలేరు.

"వక్షస్థలమే పడగగ నుండి
చింతయె చిందెడి విషముగ తోచగ
చిరునగవులను కోరలు గలిగి
అయిదు వ్రేళ్లవి అయిదు పడగలై.

సర్వదేవతలు - సూర్యదేవుడు
నిన్ను దాచినను రాముడు వదలడు
ఇంద్రుని రక్షలొ నున్నను విడువడు
మృత్యువు రక్షగ నున్నను మిగలవు.

మైథిలి అనెడి మహా సర్పమును
నీమెడకు చుట్టిన మూర్ఖుడెవ్వడు?
పర్వతకాయులు ఆ కపివీరులు
లంక చేరకయె ఆపద నాపుము.

ఆకాశమునకు ఎగిరి దాగినా
పాతాళమునకు పరుగిడి దాగిన
సీతాపతి మరి వదలడు నిన్ను
రాముని శరముల కడ్డములేదు."

రాముని శరముల ధాటి నెరుగవు
అందుకు పలికితి వటుల ప్రహస్తా!
కుంభకర్ణుడు - ఇంద్రజిత్తును
మహాపార్శ్వ - మహోదరాదులు-

ప్రహస్తుడంతట పలికెను అపుడు
"దేవ-దానవులు-యక్ష-గంధర్వులు
మహోరగులచే మరణము లేదు
మానవ మాత్రుడు చంపుట యెట్లు?"

విభీషణుండా పలుకులు వినెను
రాజు మేలునే మదిలో తలచి
పలికెను సభలో ప్రహస్తుగాంచి
పురుషార్థములను పలుకుల నింపి.

"తెప్పకొయ్యయే లేక - వారిధిని
దాటశక్యమా? అటులే రాముని
రాక్షసయోధులు గెలువగలేరు
ధార్మికుడాతడు అతి సమర్థుడు.

రాముడు ఆజిలొ సురవిభుసాటి
సాటిరారు మన లంకాధీశులు
కుంభకర్ణుడు- త్రిశీర్షుడున్నూ
అకంపనుడును ఆగలేరు విను.

ప్రహస్తుడా! విను తొందరపడకు
అన్న ఉగ్రుడు-స్త్రీలోలుడయి
ముందు వెనుకలు ఆలోచించక
అతివను తెచ్చెను లంకకు చేటు.

రామవైరమను వేయి తలలతో
అంతులేనిదగు శరీరమ్ముతో
భయంకరమగు సర్పము-రాజును
పెనవేసినది వదలించవలె.

భూతావిష్టుని కేశము లందుకు
గాలిదించినటు సచివులు మీరు
దుర్మార్గములో సాగుఏలికను
సన్మార్గమునకు బలిమిని లాగుడు.

లక్ష్మణుడనెడి అగాధ జలధిని
రాముడనెడి బడబాగ్ని యుండగా
ఆ సంద్రమున లంకాధీశుడు
మునగకుండ కాపాడుడు మీరు.

సీతను రామునిచెంతకు జేర్చిన
పురముకు ప్రభువుకు క్షేమంబగును
శత్రు బలమును సచివులు తెలిసి
వృద్ధి క్షయములు యోచనజేసి.

చక్కని యోచన స్వామికి చెప్పి
ఏలిక క్షేమము కోరగవలెను."
అని సద్గుణుడు- వాక్యకుశలుడు
విభీషణాఖ్యుడు పలికెను సభలో.

॥శ్రీరఘురాముని॥

15 ఇంద్రజిత్తు ప్రగల్భము - విభీషణు హితవు

లంకాపతి సుతుడంతట పలికెను
విభీషణాఖ్యుని హేళన జేసెను-
"మన వంశమున- ఇతర వంశముల
ఇంత భీరువుగ పలుకరెవ్వరును.

ఇంద్రుని గెలిచి నేలకు దించి
చెరలోనుంచిన వీరుడనేను
ఐరావతము అరచుచుండగా
రెండు దంతములు విరచిన ధీరుడ.

సురలందరనూ పరుగిడజేసితి
దైత్యనాయకుల మదమణగించితి
అంతటి నేను అతి సామాన్యుని
రాచపట్టెను జయించలేనా?"

ఇంద్రతుల్యుని తేజోవంతుని
ఇంద్రజిత్తును గాంచి అంతట
ఆయుధధారుల శ్రేష్ఠుడు అయిన
విభీషణాఖ్యుడు పలికెను తిరిగి.

"యోచనచేసే శక్తిలేదు మరి
నాయన! నీవిటు పలుకుట తగదు
బుద్ధి ఇంకను పరిణతనొందని
పిల్లవాడవు దురుసు వదలుము.

అన్న క్షేమము కోరి పలికితి
ఉన్న విషయము తిన్నగ చెప్పితి
అడ్డమువచ్చే అజ్ఞానివి నువు
తండ్రి నాశము నీకు సమ్మతము.

దుర్మతివీవు అతిసాహసివి
బాలుడవీవు జ్ఞానహీనుడవు
పుత్రాకృతితో పుట్టినవైరివి
నిన్ను చంపుట ఉచితమైనది.

అణకువనెరుగవు మూర్ఖుడవీవు
గర్వము నిండిన అల్పబుద్ధివి
మంత్రాంగమునకు నిను రానిచ్చిన
వానిని కూడా చంపగవలెను.

యమదండములను పోలు శరములను
సూటిగపోయే రామబాణముల
అడ్డుపెట్టగల సాహసియెవ్వడు?"
అనుచు రావణుని చూచి పలికెను-

"రాజా! వినుము వివిధ రత్నములు
ఆభరణమ్ములు వస్త్రమ్ములతో
సీతను రామునిచెంత జేర్చుము
భయమును వదలి సుఖముగ నుందము."

॥శ్రీరఘురాముని॥

16 రావణుతిరస్కారము - విభీషణుడు అన్నను వదలుట

తమ్ముని హితము వినక రావణుడు
తొందరపడి అటతూలనాడెను-
'తరుముకువచ్చే కాలముగెలచెను
తమ్ముని వైరిగ చేయగచాలెను.'

"ఓ విభీషణా! దుష్టబుద్ధివి
జ్ఞాతులతీరు తెలియునునాకు
విషసర్పములతో మెలగవచ్చును
వైరితో స్నేహము చేయవచ్చును.

కానీ వినుము నెయ్యముచేయుచు
రిపుని కొలిచెడి వారినిమాత్రము
దరిరానీయక చూచుకొనవలె
జ్ఞాతులు అదనుకు వేచియుందురు.

తియ్యగపలుకుచు ద్రోహముచేతురు
కార్యసాధకుని - ప్రధానవ్యక్తిని
ధార్మికుని మరి శూరుని వారు
అవమానింతురు కీడుకోరుచు.

ఓ విభీషణా! పద్మకవనమున
తమనుపట్టగా మనుజులురాగా
అచటి ఏనుగులు తమలోతాము
పలికినపలుకులు వినిపించెదను.

అగ్నిహోత్రము ఆపదనిడదు
పాశమ్ములతో భయమేలేదు-
మనుజులవెంటవచ్చు గజములతొ
జ్ఞాతులవల్లనె కీడుమూడును.

మనలనుపట్టగ తగుమార్గమును
ఆ ఏనుగులే చెప్పనువారికి
అన్నిభయములను మించిన భయము
జ్ఞాతిభయమని అన్నవి కరులు.

సంపదఉన్నది గోవులందున
ఇంద్రియనిగ్రహమున్నది ద్విజులలొ
చాపల్యమది స్త్రీలనున్నది
అపకారమ్ము జ్ఞాతులనున్నది

నాసంపద నీ కసూయయైనది
తామరాకులో నీటిబిందువులు
కలవ ట్టుగ-దుష్టుడు జ్ఞాతి-
ఆదరించినను కలవడు నిజము.

పూవులతేనె త్రాగిన మధుపము
వదలిపోవును అపువ్వులను
అదేవిధముగా సుఖములందితివి
తుమ్మెదరీతిగ నడచుచుంటివి.

ఏనుగు జలములొ స్నానముచేసి
తిరిగి దుమ్మునే చిమ్ముకొనునయా-
అటులేదుష్టుడు నెయ్యముచేసియు
తానేస్వయముగ విరోధించును.

శరత్కాలమున మేఘములవ్వి
గర్జించినను నేలతడవదు
దుష్టస్నేహితుని పలుకులు-నటనే
సాయముఅన్నది చేయడెన్నడు.

తమ్ముడవైతివి బ్రతికిపోతివి
అన్యుడయినచొ అంతముచేతును
కులపాంశనుడవు ఛీఛీ పోయిక"
అనుచుకటువుగపలికె రావణుడు.

పరుషవాక్యములు వినినతమ్ముడు
సచివులు నలుగురు తోడురాగను
గదతో నింగికి ఎగిరెను అపుడు
రాజునుచూచి పలికెను తిరిగి.

"అన్నా! మదిలోనున్నది అనుము
జ్యేష్ఠుడవీవు తండ్రితొసముడవు
బదులుపలుకను - మాన్యుడవీవు
ధర్మముతప్పినవాడవు ఇపుడు.

నీవుపలికినది సత్యదూరము
పరుషవాక్యములు సహించలేను
మేలుకోరి నే పలికితిగాని
మృత్యువుచేరగ మంచిపట్టదు.

సామాన్యముగా సుఖమగుమాటలు
చెప్పెడి - వినెడి వారుందురయా
కటువుగనుండెడి హితవచనమ్ములు
చెప్పెడివారు దొరకరు రాజా!

మండెడిగృహమును చూచినయంత
ఊరకుండుట ఎటులజరగదో
అటులే - కాలము కాటువేయుట
చూడలేకనే హితమునుడివితి.

అస్త్రవేత్తలు, శూరులైనను
కాలము మీదకు వచ్చినంతనే
ఇసుకతొకట్టిన ఆనకట్టవలె
కూలిపోదురు ప్రవాహమ్మున.

వాడిశరములు రామచంద్రుడు
నీపైవిడచుట చూడకూడదని
వినయమునిండి హితవునుడివితి
వీడనుంటిని లంకను అందుకు.

స్వస్తినీకు మరి అన్నా-నీవు
సుఖముగనుండుము నన్నుమన్నించుము
ఓ నిశాచరా! నీదుమేలు నే
కోరినుడివితి కాలదన్నితివి.

ఆయువుతీరిన వారందరును
చచ్చిపోదురు అటులేయింక
మడసినవారికి హితులుచెప్పెడి
మంచిమాటలు మరణించినచే."

-శ్రీరఘురాముని॥

17 విభీషణుడు శరణుగోరుట - వానరయోధుల మదిలో యోచన

విభీషణుడటు అన్నతొ పలికి
హితము వినని ఆ రాజుకు స్వస్తితొ-
లంకను వదలెను తన సచివులతో
రాముని చేరగ బయలుదేరెను.

కన్నులు చెదరే మెరపువోలెను
మేరు పర్వత శిఖరమువోలె
సచివులతో మరి చేరగ వచ్చెడి
విభీషణాఖ్యుని చూచిరి కపులు.

వానరరాజు పలికెను అపుడు
ఆయుధములతో వచ్చుచుండెను
అసురుడు మనలను చంపగవచ్చును
అన విని కపులు వీరోచితముగ

తరులు - గిరులతో నిండుగ నిలచి
అనతి యిచ్చిన అల్పతేజులగు
అసురుల నిపుడే హతమార్తుమని-
నేల రాల్చెదము అనుచు పలికిరి.

అటులా వీరులు పలుకుచుండగా
జలధికి ఉత్తరతీరము దరికి
విభీషణాఖ్యుడు చేరి పలికెను
వానర వీరులు వినగా పలికెను

"లంక నేలెడి రాక్షసరాజు
దురాచారుడు రావణుడాతడు
అతని తమ్ముడగు విభీషణుడను-
రాముని సతిని అన్న హరించెను.

జన స్థానమున పులుగుతో పోరి"
జానకిదేవిని అపహరించెను
దనుజాంగనలను కావలి యుంచెను
అతివను నిర్బంధములో నుంచెను.

సీతను రామునికిచ్చి వేయమని
వేయి విధముల చెప్పితి నేను
వినకపోయెను బ్రతిమాలినను
వాని కాలము ముగిసిపోవును.

హితము వినకను హీనవాక్యముల
అవమానించెను బానిస మాదిరి
భార్యా బిడ్డల వదిలి వచ్చితిని
రామచంద్రుని శరణు వేడగ.

సర్వలోకముల శరణ్యుడగును
మహాత్ముడాతడు - రఘుకుల తిలకుడు
శరణు కోరితిని పురుష పుంగవుని-
తెలియజెప్పుడు వేగమె పోయి."

సూర్యకుమారుడు రామ ప్రభునకు
తెలియబరచెను ఈ విధముగను
"రావణు తమ్ముడు విభీషణుండు
నలుగురు సచివులతోడ వచ్చెను.

శరణు వేడగ వచ్చెను నిన్ను
సావధానముగ ఆలోచించుము
రాజనీతిలో ఉపాయములలో
సేనా వ్యూహము తీర్చి దిద్దుటలో.

గూఢచారులను నియోగించుటలో
జాగరూకుడవు - నీ వారమగు
కపి వీరులకు రిపుల వల్లను
హాని కలుగక మెళకువ గావలె.

శుభమగు నీకు శ్రీరఘురామా!
అసురులు మాయతో తిరుగజాలుదురు
ఎంతమాత్రము నమ్మగ తగదు
వచ్చినవాడు గూఢచారి యగు.

మనలో కలసి మనలో మనకు
భేదము పెంచి సఖ్యము త్రెంచును
మన లోపాలను సర్వము తెలిసి
సమయము చూచి హాని చేయును.

మిత్రులు పంపిన సైనిక బలమును
అడవులనుండి వచ్చిన సేనల
జీతమ్మునకై వచ్చెడి వారిని
నిర్భయమ్ముగా చేర్చగ వచ్చును.

శత్రు పక్షపు వ్యక్తిని మాత్రము
నమ్మగ తగదు - రామా! వీడు
నీ శత్రువునకు తమ్ముడు అగును
నమ్ముట ఎట్లు? నమ్మకూడదు.

క్షమాభిక్ష నిడు దయాపూర్ణుడవు
అందువల్లనే చెప్పుచుంటిని
రావణు వేగులవాడగు నీతడు
శరణు కోరుటది మాయయే సుమా!

నమ్మిక మొదవగ సంచరించును
సమయముకాచి దెబ్బతీయును
శరణాగతునిగ వేషము వేసుకు
వచ్చెను - వీనిని నమ్మగ తగదు.

ప్రాజ్ఞుడైనను శత్రువు ఇటులే
శత్రు సైన్యముల గుట్టు తెలుసుకు
గుడ్లగూబ మరి వాయసమ్ములను
చంపిన రీతిగ చంపును స్వామీ!

క్రూర రావణుని తమ్ముడాతడు
కావున వానిని, వాని సచివులను
కనికరించక దండించుటది
కర్తవ్యమని కపిరాజనెను.

రాముడు పలికెను వీరుల గాంచి
"సంకట సమయము వచ్చినప్పుడు
ఒక్కడు చెప్పెను గాదా అనుచు
మిన్నకుండుట ఉచితముగాదు.

మిత్రులు మాత్రము తమకు తోచినది
తప్పక చెప్పుట సమయోచితము
కావున మీరు మీ యోచనలను
చెప్పుట ధర్మము" అనగా వీరులు.

"ముల్లోకములలో సర్వము తెలిసిన
సత్యవ్రతుడవు - ధార్మిక శీలివి
మంచి యోచన చేయగ చాలిన
వీర విక్రమ సంపన్నుడవు.

మిత్రాధీనుడవన్నది తెలుపగ
అడిగితివంతే మమ్మందరినీ
బుద్ధిమంతులు నీ ఈ సచివులు
విశదపరచెదరు వారి యోచనలు.

అంగదుడంతట పలికె ప్రభువుతో
"శత్రుపక్షపు వాడితడగుటచె
సందేహమునకు తావుగలదయా!
మనలో చేర్చుకు పరీక్షింతము."

శరభుడు పలికెను వినయము నిండి
"పరీక్షకొరకై చేర్చిన ఆపద
వివేకముగల గూఢచారిని
నియోగించిన నిజము తెలియును."

వృద్ధుడు-జ్ఞాని-జాంబవంతుడు
నీతి శాస్త్రముతొ యోచన చేయును
ఆతడు పలికెను యుక్తియుక్తముగ
"రామా! ఈతడు రిపునికి తమ్ముడు.

అన్న తిట్టెనని నుడివెను మనతో
అదికారణమా! లంకవదలుటకు
అసురుడు మున్ను ఎరుగడు నిన్ను
అందకోరి మరి వచ్చెను దూరము.

ఆపదలో తన అన్నను పదలి
రిపునిచేరుటది నమ్మశక్యమా?
ప్రదేశమ్ము-మరి సమయము కూడ
ఈతడు రాదగునట్టివి కావు.

అన్నను వదలి నిన్ను చేరుటది
అన్నిటికన్నా సందేహమది
వీనిని మనము నమ్మగలేము
వీడుమ వీనిని-వీడు నపాయము."

మైందుడు పలికెను సమయోచితముగ
"గూఢచారి అట నేర్పుగ పలికి
మాటలతో మరి మనసును తెలిసిన
ముందుకార్యము చేయగవీలగు."

సకల శాస్త్రములు తెలిసినవాడు
జ్ఞాన నిధియగు వాయుపుత్రుడు
ఉత్తమ సచివుడు అయిన పావని
పలికెను ప్రభువుతొ వందనముంచి.

"మతిమంతులలో మణి పూసవయా-
కార్య నిర్ణయమునందు దిట్టవు-
నీ నిర్ణయమును నచ్చ చెప్పుటలొ
నిన్ను మించిన నేర్పరి ఎవరు?

దేవగురువు మరి చాలడు నీకు
దేవా! నేను చెప్పగ తగను
ఘనత చాటగ చెప్పుట లేదు
విబుధుల చులకన కొరకై చెప్పను.

రావణు తమ్ముడు లంకలొ అపుడు
నాకనుకూలము పలికెను గనుక
అది మది నుంచి పలుకుట లేదు
నీపై గౌరవముంచి పలికెద.

యదార్థమని నామదికి తోచినది
నుడువుచుంటిని విను శ్రీరామా!
గుణదోషములను పరీక్షచేసి
నిర్ణయించుట యుక్తము అనిరి.

చేర్చుకొనక మరి పరీక్షించుటెటు?
గుణము తెలియక చేర్చుకొనుటెటు?
కావున అట్టి యోచన స్వామీ
అన్యోన్యాశ్రయ దోషమైనది.

మరియొక యోచన-వేగును పంపుట
ముందరనున్న వాని వద్దకు
వేగును పంపిన విషయము తెలియునః
అప్రమత్తుడై వాడు ఉండడా?

మరియొక మంత్రి చెప్పిన యోచన
స్థలము - సమయము రాదగ నట్టిపి
అదియును కూడ యోచన చేసిన
తగదని తోచును నామది స్వామీ!

పురుషోత్తముడవు నీవని తోచి
పురుషాధముడు అన్న అనుచును
ఈ విభీషణుడు తన విమర్శతో
మదిలో తెలిసి యుండవచ్చును.

అన్న దుష్కృతము తెలియును స్వయముగ
మంచి చెప్పగా వాడు వినడయె
ఖర - దూషణులను కూల్చితి వీవు
కోలతొ వాలిని రాల్చితివీవు.

నీ ప్రరాక్రమము తెలిసియుండును
సంద్రము దాగట నుంటివి నీవు
కావున నిన్ను చేరగ వచ్చెను
సమయము - స్థలము యోగ్యమైనవి.

తమంత తెలివి ఎదుటివ్యక్తికి
లేదని తలచుట అవివేకమది
కుటిల ప్రశ్నకు ప్రాజ్ఞుడు తప్పక
కుటిలోత్తరములు ఇచ్చునుగాదా!

మరియొక యోచన-ముచ్చటలాడి
మనసు తెలియుట అని చెప్పిరిగదర
బుద్ధిమంతుడు రావణు తమ్ముడు
బదులు పలుకునా ముఖము తెలియక.

కావున రామా! ఈ ప్రయత్నములు
నిరర్థకమ్మని తోచును మరియు
ఇంగితమ్మును ఆకారమ్ము
చేష్టలు-భాష- ఈ నాలుగుతో-

ప్రశ్నకు తిరిగి సమాధానము
అర్థము కానటు ఇచ్చిన ఏమగు?
దోషి యనుచున్ నిర్ణయమగును
వివరముగా మరికొందరు పలుకరు.

ఎదుటివ్యక్తి మది పరిశుద్ధతను
తెలియగ నగును - పై నాల్గిటిలో
దుష్టభావము మాటలలేదు
దుష్టుడు గాడని తలంచనగును.

శత్రుసేనలో భేదము గొలిపి
చీలదీసి మరి చేర్చుకొనవలె-
వారిలోవారే కుమ్ములాడుకొని
వచ్చిన వానికి పరీక్ష ఏమిటి?

ఎట్టి వికారము ముఖమున లేక
ప్రసన్నమైన ఆకారమది
చేష్టలు చూడగ నిర్భయమ్ముగా
తనుగావచ్చి పలుకుచుండెను.

అట్టివానిని ప్రశ్నించుటది
తెలివి లేమిగా తోచునుగాదా
మిత్రలాభము పూర్తిగ చెడును-
నీతి శాస్త్రమున సమ్మతిగాదది.

నాల్గవ విషయము భాషను వినిన
సందిగ్ధమును తొందరపాటు
కనబడకున్నవి - కావున వీనిలో
లోపము తోచదు అనిపించునుగద !

మనసువిప్పి మాటాడినచో మరి
ఎదుటివాడును అటు మాటాడును
కపటమున్నచో కపటము ఎదురగు
లోకసహజము నీకు తెలియదా!

మోసముచేయగ వచ్చినచో మరి
దాగదు మోసము ఎంతదాచినను
కార్యవిదులలో శ్రేష్ఠుడ వీవు
నేను చెప్పగా తగుదున స్వామీ!

నీ విక్రమము - శౌర్య ప్రతాపము
తెలిసెను-నీవు వాలిని చంపి
తమ్ముని రాజుగ చేయుట తెలియును
లంకా రాజ్యము కోరగ వచ్చెను.

శరణాగతి యని దరికి చేరెను
నిర్దోషియని తలచెద నేను
ముందు కార్యము తెలిసినవాడవు
చేరదీయుము రావణు తమ్ముని."

మధురముగాను అర్థవంతముగ
మారుతి పలికెను రామచంద్రునితో
"మదిలో రాజ్యము కోరి వచ్చెను
ముదముగ జేర్చుము విభీషణాఖ్యుని."

॥శ్రీరఘురాముని॥

18 విభీషణునికి శ్రీరామపాదముల సేవాభాగ్యము

మారుతిపలుకులు విని రఘురాముడు
సంతుష్టుడయి పలికెను కపులతో
"దోషములున్నను విభీషణుండు
మిత్రభావనతో చేరెను ఇటకు.

నెయ్యముకోరి వచ్చినవానిని
దరికిచేర్చుమని పెద్దలహితవు
ఆచరించదగు ధర్మము అదియే
కావునవానిని చేర్చెదనేను."

రవిసుతుడంతట పలికె రామునితో
"వాడుదుష్టుడో- కాదో వదలుము
ఆపదలో తన అన్నను వదలెను
అట్టితమ్ముని ఏమని అందుము?

ఎట్టివాడో ఆ అన్న వదలుము
అన్న ఆపదలో ఉన్నది నిజము
అట్టిసమయమున అన్నను వదలి
తమ్ముడు వచ్చుట తగదు రాఘవా.!"

సత్యసంధుడగు రాముడంతట
కపులందరినీ కలయజూచెను
పుణ్యశీలుడగు లక్ష్మణుగాంచెను
మందహాసమున పలికె తీయగా.

"వానరులారా! మనసుగ్రీవుడు
శాస్త్రజ్ఞానియు స్నేహశీలియు
పెద్దల మన్నన చేయునాతడు
కావున అటులపలుకుచుండెను.

లౌకికమయిన ధర్మసూక్ష్మము-
జ్ఞాతులు మరియు పొరుగురాజులు
కష్టకాలమున అదనుచూచుకొని
ఎదిరించుటకై వేచియుందురు.

జ్ఞాతియైన ఆ లంకాధీశుని
పతనముకోరెను విభీషణుండని-
రాక్షసరాజు తలచెను మదిలో
విరోధమునకు కారణమదియగు.

శత్రుబలమును స్వీకరించునెడ
యోచించదగు విషయములివ్వి-
అసురులగాము - జ్ఞాతులగాము
లంకను మనము కోరుటలేదు.-

విభీషణుడు మరి తెలివిమంతుడు
మనముకోరినది లంకకాదని
పూర్తిగతెలియును కావునచేరెను
కలహములన్నవి జ్ఞాతులకుండును.

భరతునిమాదిరి సోదరులున్నూ
రామునిపోలు తనయులుండరు
నీతోసరిపడు మిత్రులుదొరకరు
మనవలెఅందరు వుందరు వినుము."

వానరరాజు వినయమునిండి
పలికెను "రామా! క్షమాధీరుడవు
కుటిలుడైన ఆ లంకాధీశుడు
రహశ్యమ్ముగ తమ్మునిపంపెను.

మనలోతిరుగుచు నమ్మకమ్ముతో
మనలనువాడు సంహరించును
రావణాసురుడు పరమక్రూరుడు
వానితమ్ముని చంపుట యుక్తము."

రవిసుతుగాంచి పలికెను రాముడు
"వానరరాజా - రావణుతమ్ముడు
క్రూరుడైనను జంకనువినుము
అసురులందరిని అణచగచాలుదు.

బోయఒకడు ఒక పావురాయిని
శరణుకోరెను - అంతట పులుగు
ఆలినిచంపిన బోయవానికే
ఆహుతియైనది - ఆకలితీర్చెను.

నన్నుబోలినవారు సర్వదా
శరణాగతులను కాపాడవలె
కణ్వమహర్షి తనయుడు 'కండుని'
ధర్మబోధను వినిపించెద విను.

శరణుకోరిన శత్రువునైనను-
శత్రుసేనలో సైనికునైనను
తనప్రాణమునిడి కాపాడవలె
లేనిచొ పాపముకలుగునందురు.

శరణాగతునికి రక్షణనిడనిచో
వాడుచేసిన పాపములన్నీ
వీనినిచేరును వీని పుణ్యమున
వాడు చల్లగా స్వర్గమేగును.

ఋషివాక్కులను గౌరవించెద
ధర్మమార్గము అనుసరించెద
యశముకలుగును అందువలననే
పుణ్యలోకములు లభించగలవు.

ఓ సుగ్రీవా! ఎవ్వరైనను
ననుశరణన్నచొ కాపాడెదను
భయమనునట్టిది శరణాగతునికి
తీర్చుటన్నది నా వ్రతమయ్యా.

శరణు కోరునది విభీషణుండో
వచ్చి చేరునది దశకంధరుడో
అభయము నిచ్చితి వానరరాజా!
వానిని ఇచటకు గొనిరావలెను."

రాముని పలుకులు విని సుగ్రీవుడు
ప్రేమాదరణలు పొంగిపొరలగా
"ధర్మస్వరూపా! సత్ప్రధచరితా!
నీపటు పలుకుట అతి సహజమ్ము.

మదిలో సందియ మంతరించుటకు
నీమది తెలియగ పలికితి నటుల
విభీషణుని నే గొనివత్తు నిట
మా మిత్రులలో అతడొకడగును."

॥శ్రీరఘురామునిః॥

19 సముద్రతీరమునందే విభీషణుని అభిషేకించుట

రామచంద్రుని అభయము నంది
ధన్యుడాయెను విభీషణుండు
సచివులు నలుగురు అనుసరించగ
రామ చరణముల సాష్టాంగపడె.

ధర్మయుక్తము యోగ్యముగాను
విభీషణుండు పలికెను భక్తిగ
"రామభద్ర! నే రావణు తమ్ముడ
అన్న నన్ను మరి అవమానించెను.

సర్వభూతముల శరణాగతుడవు
నిన్ను చేరితి నిజము రాఘవా!
నా సర్వస్వము వదలి చేరితి
నీ అధీనమున నుంటిని నేను."

ప్రసన్నదృష్టితొ రాముడు చూచెను
చూపుల ఆతని వేదన గ్రోలెను
అసురబలమ్ములు యదార్థమ్ముగా
తెలియబరచమని అడిగెను రాముడు.

విభీషణుండు తెలిపెను భక్తిగ
"రామప్రభో! ఆ లంకాధీశుడు
బ్రహ్మదేవుని అనుగ్రహమ్మున
అమోఘమైన వరమును పొందెను.

సురగంధర్వులు అసురలచేతను
మహాభూతముల చేతనైనను
మరణము లేని వరమది రామా!
మదించిపోయెను వరబలమ్ముచే.

నాకు అన్నయు రావణానుజుడు
కుంభకర్ణుడు అతి పరాక్రముడు
తేజోవంతుడు-యుద్ధమునందు
ఇంద్రుని పోలెడి బలమగువాడు.

రావణు సేనల కధిపతి యైన
ప్రహస్తుడాతడు కైలాసమున
ధనపతి సేనానాయకుడైన
మణిభద్రుని లా జయించినాడు.

రావణు తనయుడు ఇంద్రజిత్తు తను
అభేధ్యమైన కవచము దాల్చి
గోధాంగుళిత్రాణము దాల్చి
ఘన చాపముతో పోరుకు దిగును.

అగ్ని దేవుని తృప్తి పరచును
అనలుని కృపకు పాత్రుడగుటచే
ఆలములో మరి అదృశ్యముగా
మాయ యుద్ధమున రిపుల కూల్చును.

మహోదరుండు, మహాపార్శ్వుడు
అకంపనుండు అను ముగ్గురును
మహావీరులు-ఆలమునందు
దిక్పాలురతో సమమగువారు.

మాంసభక్షకులు కామరూపులు
రాక్షసయోధులు లంకాపురిలో
పదివేలకోట్లగు సంఖ్యలొ నుందురు
సురల జయించెను రావణరాజు."

విభీషణునితో రాముడు పలికెను-
"రావణాసురుని బలపరాక్రమము
మొదలగు విషయములన్నియు నేను-
నీవు చెప్పినవి వింటిని లోగడ.

ప్రహస్తునితో కలిపి రావణుని
సబాంధవముగా కూల్చివేసెద
లంకకు నిన్ను రాజును చేసెద
సత్యవచనము చెప్పితి నేను.

చతురంగ బలములు నిండిన సేనను
పుత్రుల బంధుల కూడిన అసురుని
అంతము చేసెద ఇది నా ప్రతిన
తమ్ముల ఆనగ ప్రతిన చేసితి."

అటుల రాముడు పలుకుట వినిన
విభీషణుండు తరించె ననుకొని
పలికెను వినయము నిండగ నపుడు
"యుద్ధమునందు సాయము చేతును.

లంకాపట్నము ముట్టడించుట
రక్కసి సేనలొ జొరబడి-వారిని
అంతము చేయుట అన్నిటియందు
శక్తికి తగినటు సాయపడుదును."

అంతట రాముడు సంతసమంది
విభీషణుని తా గుండెకు చేర్చెను
లక్ష్మణమూర్తిని గాంచి పలికెను
సముద్ర జలము తెమ్మని చెప్పెను.

విభీషణాఖ్యుని అసుర ప్రభువుగా
అభిషేకించగ చెప్పెను అపుడు
అంతట తమ్ముడు అన్న ఆనతిని
అభిషేకించెను అసుర వీరుని.

రామానుగ్రహమందిన వీరుని
విభీషణాఖ్యుని రాక్షసరాజుగ
చూచిన వానరులందరు ముదముగ
అభినందించిరి రామభక్తుని.

వానర నాథుడు వాయుపుత్రుడును
ఏకాంతముగ విభీషణుని గని
అగాధమైన కడలిని దాటెడి
ఉపాయమ్మును అడిగిరి వారు.

వారితో పలికెను విభీషణుండు
"సాగరమ్మును-రామచంద్రుడు
శరణువేడిన సరియగు సర్వము
సగర పుత్రులు త్రవ్విరి కడలిని.

మతిమంతుడు ఈ సాగరుడిపుడు
రామకార్యమున సాయము చేయును."
ఆ మాటలు విని, సూర్య కుమారుడు
రామచంద్రునితో తెలిపెను యోచన.

సాగరమ్మును ఉపాసించుమని
విభీషణుండు తనతో నుడివిన
మంగళవాక్కులు రామ ప్రభువుకు
తెలిపెను భక్తిగ వానరరాజు.

సత్యవ్రతియు, ధర్మమూర్తియగు
రాముడు మెచ్చెను, ఆ మాటలకు
లక్ష్మణుగాంచి ఆ ఉపాయము
తిరిగి, యోచన చేయగ చెప్పెను.

సౌమిత్రియును సుగ్రీవుడును
యోచనచేసి పలికిరి తిరిగి
"ఈ సమయములో విభీషణుండు
తెలిపెను మనకు చక్కని యోచన.

సురాసురులును దేవేంద్రుడును
కదలి వచ్చినను కదలిపైనను
సేతువు కట్టక దాటనశక్యము
కావున కడలిని శరణు కోరుము."

ఆ మాటలకు రామచంద్రుడు
అంగీకారము తెలిపినవాడై
దర్భశయ్యపై సంద్ర తీరమున
అగ్నిహోత్రుని పోలి పరుండెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

20 రావణు పనుపున-శుకుడను అసురుడు వచ్చుట

సంద్రపు ఒడ్డున విడిసిన యట్టి
వానర సేనావాహిని గాంచిన
శార్దూలుడను వేగులవాడు
రావణ ప్రభువుకు చెప్పెను యిటుల.

"రాజా వినుము, లెక్కకు చిక్కని-
చక్షుల చూడగ శక్యముగాని
వానరసేన సంద్రతీరమున
విడిసి యున్నదొక సంద్రము మాదిరి.

రామ లక్ష్మణులు ఆయుధములతో
వానర సేనా బలగమ్ములతో
సీతాదేవి పున్న తావునకు
వచ్చెదరయ్యా విను మహరాజా.

ఎటుచూచినను పది యోజనములు
నిండియున్నదా వానరబలము
సామ దానములో భేదమొ తగును
దండోపాయము సాధ్యముగాదు."

విషయము వినిన రావణ ప్రభువు
కలవరపడక-కార్యదక్షుడగు
"శుకుని" పిలచి ఆ సుగ్రీవుని గని
మెత్తగ నిటుల మాటాడమనె-

"ఓ వానరుడా మహారాజువు
సత్కులమందు జన్మించితివి
బ్రహ్మకుమారుడు ఋక్షరజునికి
తనయుడ వీవు సోదర సముడవు.

రాముని భార్యను నే గొనితెచ్చితి
దానివల్ల నీకేమి నష్టము
రాముని చేరిన ఏమి లాభము,
రాముని కాదన నీకేకష్టము?

బుద్ధిమంతుడవు యోచన చేయుము
తెలివిగ నీవు కిష్కింధకు పో
సురగంధర్వులు చేరని లంక
నరవానరులా తనువుతొ చేరుట."

పక్షి రూపమున శుకుడను అసురుడు
సంద్రముదాటి ఆకసమందున
నిలచి-సుగ్రీవుని గాంచి అంతట
రావణు పలుకులు తిన్నగ వినిచెను.

పక్షి అట్టుల పలుకుచుండగా
నింగికి ఎగిరి వానర వీరులు
అసురుని పట్టుకు నేలకు త్రోసి
చేతుల బాది మర్దించగను.

విలపించుచు ఆ శుకుడంతటను
రామ ప్రభువును రక్షణకోరెను
"దూతగ-స్వామి పలుకులు వినిచితి
స్వంత పలుకులు పలికిన చంపుడు."

సూర్యకుమారుడు రాక్షస దూతతొ
పలికెను ఇటుల ప్రత్యుత్తరముగ
"ఓ రావణుడా అబల హర్తవు,
సఖుడవు గావు ఇష్టుడగావు.

నామిత్రుడగు రామచంద్రునికి
నీ బంధులతో వైరివైతివి
నాకు శత్రువగు వాలి మిత్రుడవు
కావున నీవు పరమ విరోధివి.

ఓ రావణుడా నీ బంధులతో
నీ సచివులతో జ్ఞాతులతోను
సమూలమ్ముగా నిన్ను చంపెద
అచిరకాలమున లంక కూల్తును.

రాక్షస రాజా! మూర్ఖుడ వీవు
సురలందరును సురపతి యైనను
సూర్యలోకమున నిన్ను దాచినను
పాతాళములో దాగినగాని.

రాముడు నిన్ను చంపకవదలడు
ముల్లోకములు రక్షణనిడవు
ముసలిజటాయును కూల్చితివీవు
రాగలకష్టము తెలియకపోయెను.

రామలక్ష్మణులు లేని సమయమున
రాముని సతిని అపహరింతివి
సురలకు సైతము అజేయుడైన
రఘుకుల తిలకుడు కూల్చునునిన్ను."

అ విధముగనువు లంకాపతికి
తెలియచెప్పుము అనె సుగ్రీవుడు
వానరరాజటు పలుకుచుండగ
అంగదుడంతట పలికెరాజుతో.

"ఓ మహరాజా ఈ రాక్షసుడు
దూతకాడని నా నమ్మకము
నింగిని నిలబడి మనసేనలను
పరిశీలనగా చూచుచుండెను.

లంకకు వీనిని వదలకూడదు
ఇపుడేవీనిని పట్టుకొందము"
అంతట, రాజు సరియనగానే
నింగికెగరి ఆ అసురుని పట్టిరి.

విలపించెడి ఆ రక్కసునంతట
బంధించిరి ఆ వానరవీరులు
అసురుడు దెబ్బల కోర్వలేకను
రాముని ప్రార్థనచేసెను జాలిగ.

"రామా వీరులు చంపుచుండిరి
రెక్కలువిరచి పారవేతురు
నన్నుచంపినచొ నాపాపమది
నిన్ను చేరును - రక్షణనిడుము."

శుకుడుఅట్టుల ఆక్రోశించుట
వినినరాముడు తనవీరులకు
దూతనుచంపగ వలదని అపుడు
ఆదేశించెను - ఆగిరివారు

॥శ్రీరఘురాముని॥

21 సముద్రుని ఉపాసించుట-శ్రీరాముని ఆగ్రహము

ప్రాజ్ఞుడైన శ్రీరామచంద్రుడు
కడలికి భక్తిగ నమస్కరించెను
సర్పసమముగా మృదువుగ నున్న
దక్షిణబాహువు తలక్రిందిడుకొని.

ఉత్తమాంగనలు అలంకరించగ
అగరుచందనము నలుగుపెట్టగ
బాలసూర్యప్రభ - ధగధగ లాడుచు
ధరణీసుతకు అమరిన తలగడ.

దర్భశయనమున రామచంద్రుడు
కడలిగట్టున శయనించగను
రత్నకాంచన మణిమయశోభిత
అభరణమ్ముల వెలిగెడి చేయి-

గంగాజలముల సర్పరాజును
పోలెడి రాముని దక్షిణహస్తము
రిపుల కలంచిన దక్షిణహస్తము
భక్తులపాలిటి భద్రహస్తము-

వేలగోవులను దానముచేసిన
ఇనుపగుదియను పోలుహస్తము
భూమికి పూర్తిగ ప్రదక్షిణించగ
శక్తిగలిగిన శరములువేయును.

పుడమికంతకు ఆధారమయి
కోదండముతో శరములు వదలగ
అల్లెత్రాటితో అదరి అచ్చట
చర్మము బిరుసై కాయలుకాసిన-

అయోధ్యారాముని అభయహస్తము
అయోనిజను తా నందినహస్తము
తలగడవోలె అమరియుండగ
మహాబాహుడట పడుకొనియుండెను.

సంద్రతరణమో లేక మరణమో
తప్పదనుచును నిశ్చయించుకొని
శాస్త్రోక్తముగా ధర్భశయ్యపై
నియమ, నిష్ఠగా, రాముడుండెను.

సాగరమ్మును ఉపాసించుటకు
మూడురాత్రులు గడిపెను రాముడు
అంతనియమముగ వేడుకొన్నను
ఆ సాగరుడు ముందుకురానిచె-

దశరథ రాముడు కోపగించెను
కన్నులెఱ్ఱబడ తమ్మునితోననె
సోదరలక్ష్మణ! ఈ సముద్రుడు
కనబడకుండెను-ఓరిమిపోయెను.

గర్వాంధుడయా ఈ సాగరుడు
శాంతము ఓర్పు నిష్కపటమ్ము
ప్రియభాషణము అసమర్థతగా
గుణహీనుడు తా నెంచుట జరుగును.

తన్నుతాను మరి పొగుడుకొనుచును
వంచనచేసే దుష్టుని, మరియు
నిర్దయనిండిన వారిని లోకము
గౌరవించుట జరుగదువినుము.

శమదమాదులు కలిగినయట్టి
సద్గుణయుతుని లక్ష్మణమూర్తీ!
గౌరవించదు ఈలోకము విను
మంచితనమది మరుగున పడును.

సామోపాయము ననుసరించిన
యుద్ధమునందు జయము లభించదు
దండన తగిన సాధనమగును
కడలిని ఇపుడు కలంచివేసెద.

నిశిత శరములు నే వదలగను
మకరాలయమున నున్న మకరులు
తునకలు కాగా పైకి తేలును
సముద్రజలము స్తంభించునయా.

మహాసర్పములు - మత్స్యములన్నియు
ముక్కలుగా మరి తెగి-తేలునయా
తీక్షణముగ నే విడచిన శరముల
సంద్రపుజలము ఇగిరిపోవును.

ఓరిమినుంటిని-నన్ను సముద్రుడు
అసమర్థునిగా నెంచెను వినుము
సామోపాయము సరిపడదింక
శరచాపములు తీసుకురమ్ము.

క్రూర నాగులను పోలు శరములను
విడిచి-కడలిని యిగిర్చివేసెద
వానరులందరు నడచునట్టుగ
నీరు మిగల్చక నేల మిగిల్చెద.

చెలియలికట్టను దాటని కడలిని,
ఎగసిపడే ఆ సంద్రపు టలలను
నేలమీద నే పరుగిడ చేసెద
సంద్రము నిపుడే క్షోభపెట్టెద.

అనుచు రాముడు చెక్కిళ్ళదరగ
శరమున చాపము దాల్చి నిలచెను
సంద్రము వంక సూటిగ చూచెను
ప్రళయాగ్నివలె కనబడినాడు.

భయంకరమగు చాపము నపుడు
పిడికిట మధ్యలొ బిగించి నిలచి
అల్లెత్రాటిని బిగించి లాగెను
టంకారధ్వని దిక్కుల నిండెను.

జీవకోటి విని గజగజ లాడెను
జగత్ప్రళయమా? అన్నటు తోచెను
వజ్రాయుధమును పోలు శరములు
కడలిపైన శ్రీరాముడు వదలెను.

అగ్నిశిఖలను పోలు శరములు
సంద్రగర్భమును కలంచివేసెను.
జలజంతువులు చెదరిపోయినవి.
భీకర ధ్వనితో గాలి వీచెను.

పెద్ద అలలవి నింగి కెగిరెను
నక్ర-మకరములు క్షోభపడినవి
శంఖమ్ములును ముత్తెపుచిప్పలు
అలలతొ ఎగిరి కడలిని పడెను.

అగ్నిశిఖలను పోలు శరములవి
కడలిని పడగ పొగలెగసినవి
పాతాళమునే తాకెను శరములు
అచటి దానవులు దుఃఖితులైరి.

మెరసే ముఖముల పన్నగులందరు
విషము గ్రక్కుచు బాధను పడిరి
వింధ్యపర్వతము పోలు అలలవి
జలజంతువులతొ నింగి కెగసెను.

తిరిగి రాముడు కోపము నిండి
మహోగ్రమైన శరమును తీసి
ఎక్కుపెట్టగ-సుమిత్రసుతుడు
వలదు, వలదని అన్నను ఆపెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

22 సేతుబంధనము - లంక జేరుట

కోపము నిండి రాముడు పలికెను
వారిధి నుద్దేశించి పలికెను
"పాతాళమునకు పంపెద నిన్ను
నీలో దాగిన ప్రాణులు మిగలరు.

నా శరములతో సేతువు కట్టెద
నీ గుండెలనే చీల్చి కట్టెద
నీలో దాగిన దుష్టుల స్నేహము
నిన్నీవిధముగ మార్చివేసెను."

అనుచు రాఘవుడు ప్రళయమూర్తియై
బ్రహ్మాస్త్రమును తీసి అంతట
అభిమంత్రించి వింటికి కూర్చి
ఆకర్ణాంతము లాగి నిలచెను.

అల్లెత్రాటి ధ్వని నింగి కెగసెను
భూమ్యాకాశము లదరిపోయెను
లోకమంతయు చీకటి నిండెను
గిరులూ నదులూ క్షోభించినవి.

మహావృక్షములు నేల కొరిగినవి
మెరుపులు పిడుగులు మేఘగర్జనలు
మహాభయంకర ఘోష వినగనే
ప్రాణికోటి భీతిల్లి ఏడ్చెను.

ముందే వేసిన శరముల ధాటికి
చెలియలికట్టను దాటెను వారిధి.
వెనుకకు పరుగిడు జలధినిగాంచి
శరము వదలక నిలచె రాముడు.

మేరుగిరిని రవి ఉదయించునటు
సంద్ర మధ్యమున సముద్రుడంతట
పైకి లేచెను-దివ్యశరీరము
కాంతులీనుచు వెలుగుచుండెను.

తామరరేకుల కన్నులతోను
ఎర్రని వలువల రత్నాకరుడు
స్వర్ణాభరణము లెన్నో మాలలు
ఉత్తమమైన రత్నహారములు.

వక్షస్థలమున హారములందు
దివ్యమణి యది వెలుగుచుండగా
మంటలు మండే పాములుండగ
రాముని చెంతను నిలచె సముద్రుడు.

శరముతో నిలచిన రాముని గాంచెను
చేతులు రెండును జోడించి అట
అణుకువ నిండి పలికె సాగరుడు
అమిత భక్తిగా ప్రణామ మిడెను.

"పుణ్యపురుషుడా! పృథివీ, వాయువు
ఆకాశమును, జలము, అగ్నియు
పంచభూతములు కట్టుబాట్లను
విడువక నిలచును-వాటి ధర్మమది.

అగాధమ్ముగా నుండుటన్నది
సహజమైన నా స్వభావమగును
మెరకగ నుండుట జరగదు నేను
అగ్నిహోత్రము చల్లగ నుండున?

రామభద్ర - నే నిజము నుడివెద
నేను యిప్పుడు ఘనీభవించిన
నాలో జీవులు హరించిపోవును
కావున నేను ఘనీభవించను.

స్వామీ! నేను తగిన విధముగ
రామ కార్యమున, సాయపడుదును
నాలోనున్న జల జంతువులు
నీ సేనలను, బాధించవయా.

వారిధి నద్దరి చేరుట కొరకై
వారధి కట్టుము వానర బలముతో
అందుల కొరకు కొంత భాగము
మెరక చేతును మంగళమూర్తీ!"

అంతట రాముడు అడిగె, సముద్రుని
"సంధించిన ఈ బ్రహ్మాస్త్రమును
వదలకుండుట జరుగదు గావున
ఎచ్చట దీనిని విడువగవలెను."

తేజోవంతము అయిన శరమును
చూచి పలికెను సముద్రుడపుడు
"రామా! ఇచటకు దగ్గిరలోనే
'ద్రుమ కుల్య'మను ప్రదేశమున్నది.

మనోహరమ్మగు ద్రుమ కుల్యమున
చోరులు, పాపులు, వశించి యుండిరి
ఆ దుర్మార్గుల ఉనికిని నేను
సహించలేను వారిని త్రుంచుము."

రామచంద్రుడు బ్రహ్మాస్త్రమును
మంటలు మండెడి దివ్య శరమును
ద్రుమకుల్యముపై ప్రయోగించెను
పిడుగై పడినది రామ బాణము.

ఘనమగు శరము భూమిని చీల్చుకు
పాతాళములో జొరబడి అచ్చట-
జలము ఏర్పడె - వ్రణకూపమది
నిరతము జలముల నిచ్చుచుండును.

రామబాణము దుష్టుల త్రుంచెను
నిత్యము నిలచే జలముల నిడెను
"మరు కాంతారము" అనెడి పేరుతో
ఆ ద్రుమకుల్యము ప్రసిద్ధికెక్కెను.

మరు కాంతారము నందలి జనులు
రోగములుండక సౌఖ్యము నుందురు
మధు క్షీరములు సమృద్ధ మచ్చట
దివ్యౌషధులు వెలసెనచ్చట.

మంగళకరమగు ప్రదేశమగునటు
రామునిచేత వరమును పొందెను
కుక్షిలో నున్న ద్రుమకుల్యమ్మది
దగ్ధము కాగా పలికె సముద్రుడు.

"ఓ రఘురామా! నీ సైన్యములో
విశ్వకర్మకు తనయుడు అయిన
నలుడుకలడు అతిధైర్యవంతుడు
అమితోత్సాహము కలిగినవాడు.

సేతువునాతడు కట్టసమర్థుడు
నలుడుకట్టెడి ఘనమగు సేతువు
కదలకుండగా నిలబెట్టెదను"
అనుచుసాగరుడు అదృశ్యుడయ్యెను.

సముద్రుడటుల పలుకుట వినిన
నలుడు భక్తిగా కరములుమోడ్చి
రామా! సర్వము యదార్థమైనది
వారిధిలో నే వారధి కట్టెద.

కృతజ్ఞతను మరి చూపనివానికి
సామదానములు క్షమయూదగవు
దండోపాయము సాధనమగును
తనపుట్టుకనే సముద్రుడెరుగడు.

సగరుల ఉపకారమ్మును మరచెను
రామబాణముల భయముచేతను
సేతువుకట్టగ మెరకచేతునని-
చెప్పి తప్పుకొనె - కృతఘ్నుడతడు.

మంధరనగమున విశ్వకర్మ తను
తనతోచాలిన తనయుడు పుట్టగ
నాతల్లికి మరి వరమునిచ్చెను
విశ్వకర్మకు ఔరసపుత్రుడ.

శిల్పవిద్యలో తండ్రికిసముడను
సంద్రముపై నే సేతువు కట్టెద
గుర్తుకుతెచ్చెను ఈ సాగరుడు
ఆనతినిడుము పురుష పుంగవా!

రాముడువెంటనె వారధికట్టగ
ఆనతినిచ్చెను నలునికచ్చట-
ఆనందముతో ఆ కపివీరులు
లక్షలాదిగా గెంతుచుసాగిరి.

వానరవీరులు వనములందలి
మహావృక్షములు ఏరుమద్దులు
చంద్రవృక్షములు మద్దితరువులు
తాళవృక్షములు తిమిశతరువులు.

మామిడితరువులు అశోకచెట్లు
బొట్టుగు - మొదలగు వృక్షములెన్నో
ధ్వజములమాదిరి చేతులనెత్తి
సాగరగర్భమునందు వేసిరి.

మహాకాయులగు వానరులెందరొ
మహాశిలలను - కొండరాళ్ళను
గిరులను చీల్చి తీసుకవచ్చిరి
సంద్రజలముల విసరసాగిరి.

ఘనశైలములటు వారిధిబడగనె
నింగికెగసినది సాగరజలము
వానరయోధులు కొందరప్పుడు
నూలుదారముతో హద్దులు తీర్చిరి.

కొలతబద్దలతో కొందరు నిలచిరి
మట్టముచూచుచు సరియనుచుండగ
కొందరు - తొందర తొందరఅనుచు
వడిగా శిలలను తెమ్మనుచుండిరి.

పది యోజనముల వెడల్పుగాను
నూరుయోజనము లుండునట్టుగా
సాగరమందు వానరయోధులు
సేతువుకట్టుట సురలుచూచిరి.

నలుడుకట్టెడి సేతువుపైన
పూచినశాఖలు-ఒత్తుగపచ్చిక
పర్వతశిఖరమునుండెడి శిలలు
కొయ్యలువేసి చదునుచేసిరి.

కరిబలసములు మహావీరులు
కపికులనాధులు మహాదీక్షగా
పదునాల్గు యోజనములుండునట్టుగా
మొదటిరోజు నిర్మాణము చేసిరి.

రెండవరోజు ఇరవై నడచిరి
మూడవ దినమున మహావీరులు
ఇరవై ఒక్క యోజనమ్ములుగ
సేతువు నచ్చట తీర్చి కట్టిరి.

నాల్గవనాడు ఇరువదిరెండు
అయిదవరోజున ఇరువదిమూడుతొ
శతయోజనములు అతి లాఘవముగ
అమితవేగమున పూర్తిచేసిరి.

అతి బలశాలి ధైర్యవంతుడగు
నలుడు కట్టిన సేతువు అపుడు
ఆకాశములో స్వాతీపథముగ
రమణీయంబుగ వెలుగుచుండెను.

అద్భుత సేతువు జలముల నిలువగ
నింగిని నిలచి సురగంధర్వులు
సిద్ధులు ఋషులు అచ్చెరువందిరి
మదిలో తలచని మహిత కార్యమది.

అతికష్టమగు ఘనకార్యమది-
అత్యద్భుతము సేతువు కట్టుట
అగాధజలధిని ఆ విధముగను
అడుగిడి నడచుట అమోఘమైనది.

గగుర్పాటునకు లోనుచేసెడి
సేతువు నచ్చట-జీవరాసులు
దర్శించినవి పులకించినవి
రామపాదములు మదిలో నిలచెను.

ఎత్తుపల్లములు లేకుండగను
వంకరటింకర లేక సాగిన
సేతువు అచ్చటి వారిధిలోన
కడలి-పాపటగ శోభించినది.

సేతువు నటుల కట్టుచు యోధులు
కోట్లకొలదిగా వారిధి దాటిరి
వారిధి నద్దరి విభీషణాఖ్యుడు
గదతో కావలి కాయుచు నిలచెను.

సూర్యకుమారుడు రాముని గాంచి
వినయము నింపి పలికెనప్పుడు
ఓ దాశరథీ! నీవు ఇప్పుడే
వాయుపుత్రుని అధిరోహించుము.

సుమిత్ర తనయుడు అంగదుపైన
అధిరోహించి సాగును నీతో
మీరిద్దరును నడువగ వలదు
మకరుల నిలయము ఈ సాగరము.

చాలాదూరము సాగవలయును
ఈ వానరులు వేగవంతులు
వాయుమార్గమున సాగ సమర్థులు
కావున మిమ్ముల తీసుకుపోదురు.

సరియని రాముడు, లక్ష్మణమూర్తి
ఆ సేనలకు అగ్రభాగమున
విజయకాంక్షతో సాగుచుండిరి
అజేయులెందరో ప్రక్కల నడచిరి.

దారి విశాలము చాలనందున
కొందరు అచ్చట వేచియుండిరి
వేగవంతు లుత్సాహవంతులు
కొందరు నింగిని ఎగిరిసాగిరి.

కొందరు యోధులు జలముల పడుచు
ఆనందముతో తిరిగి గెంతుచు
సింహ నాదములు చేయుచు సాగిరి
సంద్రపు ఘోష వినబడకుండెను.

వానర వాహిని ఉత్సాహముగా
సేతువుపైన నడచిరి ముదముగ
వారిధి నద్దరి ఫల జలములుగల
చక్కని చోట విడిది చేసిరి.

అద్భుత కార్యము అతి సులువుగను
చేయించిన శ్రీరాముని చూడగ
సురలూ-సిద్ధులు చారణులున్నూ
నాగ గంధర్వ ఋషులు వచ్చిరి.

మంగళ జలముల వారందరునూ
రామభద్రుని అభిషేకించిరి
మనసు నిండుగా పూజలు చేసిరి
మంగళవాక్కుల నందరు పలికిరి.

"నరులందరికీ దైవము నీవు
రిపులందరినీ జయించి నీవు-
బహుకాలమ్ము భూమి నేలుము-
దుష్టుల దునిమి శిష్టులు బ్రోవుము."

ముదముగ మునులు సురలందరునూ
స్తోత్రము చేసిరి రామచంద్రుని
శత్రు హరణుడు శ్రీరఘురాముడు
చల్లగ నేలును అనుచు పొగడిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

23 శ్రీరామునికి శుభశకునములగుపడుట

రామపాదములు సోకినభూమి
అధర్మమింక సాగదు లంకలొ
అనుచు మురిసినది-ధర్మరక్షణకు
నిలిచిన అల్లుని చూసి మురిసినది.

లంకలొ కనబడె దుర్నిమిత్తములు
భీకరపోరును, తెలుపుసూచనలు
రాముడు తమ్ముని కౌగిలించుకొని
తెలియబరచెను శకునఫలితము.

గరుడవ్యూహము ఏర్పరచెదము
అతిభీకరమగు పోరాటములో
రక్తమాంసముల - రణభూమి ఇట
బురదబురదగా మారిపోవును.

గిరిశిఖరములు ఊగుచున్నవి
హోరుగాలి అది వీచుచున్నది
మహావృక్షములు కూలుచున్నవి
మేఘగర్జనల దిక్కులవిసెను.

రక్తబిందువుల వాన కురిసినది
సూర్యమండలము మంటలుమండెను
రవికెదురుగను దీనస్వరముతో
పక్షులు - మృగములు అరచుచున్నవి.

ధూళినిండి అట నింగిని తారలు
యుగాంతమ్మనే సూచనచేసెను
దుర్బలమైన పక్షులన్నియు
బలమగు పులుగుల చంపుచున్నవి.

చంద్రునికాంతి క్షీణించినది
ప్రళయకాలమును సూచించునది
నక్కలు భీకర ధ్వనితో కూయుచు
అమంగళమ్మిట తెలుపుచున్నవి.

ఓ సౌమిత్రీ! వానరరాజుతో-
హనుమ, అంగదులు కపివీరులతో
దుర్భేద్యమగు లంకనుచూతము
రాక్షస నిలయము పరిశీలింతము.

రామచంద్రుడు రణోత్సాహుడై
అందరిముందుగ నడువసాగెను
సాగిరివీరులు రామునివెంట
అమితోత్సాహము, విజయకాంక్షతో.

వానరవీరులు రామప్రభువుకు
ఆనందమును కూర్చగనెంచి
సింహనాదములు చేయుచు నడచిరి
తోకలతోనట బాదిరి నేలను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

24 రావణునకు వేగులవాని హితవు

శరత్కాలమున తారలనడుమ
వెలిగెడి చంద్రుని తీరుగనపుడు
వానరసేనను తారలనడుమ
రామచంద్రుడు తేజమునింపెను.

వానరవీరుల బలసంపన్నుల
పదఘట్టనకు భూమివణకెను
సద్దుమణగిన సమయములోన
లంకలో, భేరుల ధ్వనివినవచ్చెను.

అసురుల కోలాహలము వినబడె
భేరీమృదంగ ధ్వను లెగసినవి
అదివిని వానరయోధులు తిరిగి
అంతకుమించిన సవ్వడిచేసిరి.

చిత్ర విచిత్రములగు పతాకల
శోభలీనెడి లంకానగరము
రాముడుచూచెను, వెంటనె మదిలో
హృదయరాణి తనజానకి మెదలెను.

దుఃఖితప్తుడై - కార్యదక్షుడై
తనసోదరుని చూచిపలికెను
"విశ్వకర్మ తన చతురతనంతా
ఒలకపోసి నిర్మించెను లంకను.

ఎంతోఎత్తుగ నింగిలాకునటు
గిరిశిఖరముపై నిలచెను లంక
వివిధతరువులు పక్షులగుంపులు-
చైత్రరథమువలె నయనానందము.

పూసినపూవుల ఎగిసినతేనెలు
గ్రోలినతుమ్మెద మత్తునిండెను
లేతచిగుళ్ళు తినిన కోయిలలు
కర్ణపేయముగ కూయుచున్నవి".

నింగి మబ్బులతో శోభించినటు
వానరసేనతొ గరుడవ్యూహమది
నిండుగనిలిచిన ఆ రణభూమి
శోభించినది రిపులువణకగా.

బందీకృతుడైయున్న అసురుని
శుకుని - అప్పుడు వదలివేయమని
రామచంద్రుడు ఆనతినీయగనె
ఆ రాక్షసుని వదలివేసిరి.

ప్రభువు పాదముల వ్రాలిన భటుని
విరిగిన రెక్కలు గాంచిన రాజు
"కపులకు నీవు చిక్కితివా" యని
నవ్వుచు పలికెను హేళనగాను.

అసమర్థునిగా రాజు తలచెనను
శంక భయములతొ పలికెను అసురుడు
"రాజా ! నేను వానర రాజుతొ
నీ పలుకులను తీరుగ చెప్పితి.

నన్ను గాంచిన వానరవీరులు
నింగికెగిరి నను ఒడిసిపట్టిరి
నేలకు త్రోసి పిడికిట పొడిచిరి
ఎముకలు పొడిపొడి చేసిరి స్వామీ!

కోపిష్ఠులు ఆ వానరులందరు
సేతువుకట్టి లంక చేరిరి
ఖర, విరాధుల, కబంధు వీరుల
కూల్చిన - రాముడు సతికై వచ్చెను.

వానరవీరుల భల్లూకములను
నేల ఈనినది - లెక్కతెలియదు
పర్వతకాయులు మేఘతుల్యులు
మనకూ వారికి పొత్తు కుదరదు.

రాక్షసరాజా! సీతను యిత్తువొ
భీకరయుద్ధము చేసెదవో మరి
త్వరగా నీవు నిర్ణయించుకో !
ఆలస్యమునకు తావే లేదు."

హితమును వినని రాక్షసజేనికి
కోపము హెచ్చి కన్ను లెఱ్ఱబడె -
నిప్పురవ్వలు రాల్చునట్లుగా
పలికెను అపుడు ప్రభంజనముగా.

"సురాసురులును గంధర్వులును
లోకములన్నీ ఏకమగుచును
నాతో పోరుకు వచ్చిన రానీ!
సీతను రాముని కిచ్చుట జరుగదు.

వసంతమందు పూతేనెలకై
ముసిరెడి తుమ్మెదలన్న తీరుగా
నా శరములవి రాముని తాకి
గజము నాపినటు రాముని నిలపును.

ఉదయభానుడు తన కాంతులతో
తారాగ్రహముల కాంతి మ్రింగునటు
నా సేనలతో వానరవీరుల
రామచంద్రుని రూపుమాపెద.

సంభ్రమపు వేగము నాకున్నదని
వాయుగమనము నా సొమ్మనుచు
రాముడెరుగడు- పోరగవచ్చెను
మానవుడెరుగడు నా పోరాటము.

రణభూమియను నాట్యరంగమున
వీణాతంత్రులు మ్రోగించినటు
వింట బాణముల సంధించుచును
నారితో సవ్వడి చేయుచు నిలచి

శరపరంపరలు వదలుచుండగా
సర్వనాశనము జరుగుచుండగా
సంతోషించెద నాహవభూమిలో
వరుణ, ఇంద్ర, యమ రాజులు ఆగరు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

25 శుక - సారణులను వేగులు - పట్టుబడుట

సేతువు కట్టి లంకజేరుట
మహితకార్య మా రాముడు చేసెను
మదిలో కలవరపడిన రావణుడు
శుక సారణులను సచివుల పిలచెను.

"మంత్రులార! ఇది నమ్మలేనిది
వారిధిపైన సేతువు కట్టుట-
నా సందేహము వదలకున్నది
ఒరులు లంకలో అడుగిడలేరు.

సేతువు దాటి వచ్చిన బలముల
వివరములన్నీ తెలియగోరితి
మీరిరువురును సేనలో జొరబడి
రహస్యమ్ముగా సంచరించుచు.

వానరసేనల సంఖ్య తెలియుడు
వారిలో ముఖ్యులు- నాయకులెవరో
వీరులెవ్వరో- వానరనాథుని
మంత్రులెవ్వరో తెలియుడు మీరు.

రాముని మంత్రులు ఎవరో తెలియుడు
సేతువు నెటుల కట్టిరో వారు
ఏ ఆయుధములు వారు ధరింతురొ
ఎచ్చటి కపులో తెలియుడు మీరు.

రాముని పథకము ఏమిటో తెలియుడు
వాని తమ్ముడు ఎంతటివాడో
వానరసేనల నాయకుడెవడో
గ్రహింపి త్వరగా తెలియబరచుడు"

రాజు ఆనతిని శుక సారణులు
వానరరూపము ధరించినారు
వానర సేనలో జొరబడి- వారు
ప్రచ్ఛన్నముగా తిరుగసాగిరి.

కపి సేనలను గాంచిరి వారు
మేను గగుర్పుతొ వణకిపోయిరి
ఎంతని వారు లెక్కవేతురు
అంతులేనిదా వానరవాహిని.

గిరిశిఖరముల అరణ్యాలగల
సేనావాహిని సేతువు దాటెను
దాటుచునున్న ధీరులెందరో!
దాటగ నున్నది లెక్కల కందదు.

సింహనాదములు నింగి కెగయగా
సమరోత్సాహుల సమూహమ్ములో
రహస్యమ్ముగ శుక సారణులు
తిరుగుచుండగా విభీషణుడుగనె.

శుకసారణులను - విభీషణుండు
గుర్తించెను ఆ అసురల నపుడు
రామచంద్రుని ముందు నిలపెను
గూఢచారులని తెలియబరచెను.

అసువులుపైన ఆశ వీడిన
శుక సారణులు రాముని గాంచిరి
"మీ బలములను తెలియగ నిటకు
ఏలిక పనుపున వచ్చితి మనిరి."

శుకసారణులకు వణకు తగ్గదు
వారితొ పలికెను రామభద్రుడు
"పూర్తిగ మీరు మా సేనలను
చూచితిరా మరి బలము తెలిసెనా!

మీ నాయకుడు కోరిన యట్టి
సమాచారము దొరికిన పొండు -
లేదా మీరు మా సేనలను
తిరిగి చూచియే లంకకు మరలుడు.

పట్టుబడితిరని భయము వీడుడు
దూతల చంపుట నిషిద్ధమైనది
ఈ విభీషణుడు మా బలములను
చూపును మీకు శ్రద్ధగ చూడుడు.

ఓ విభీషణా! ఈ రాక్షసులు
మనతోజేరి ఉపాయములతో
సేనను తమలో కలుపగ నెంచిరి
శరణు వేడుచూ పదముల పడిరి.

వీరిని వదలుడు బ్రతికిపోదురు
అనుచు రాముడు వారితొ పలికి
లంకేశునకు చెప్పమనుచును
వాడి మాటలు వారికి చెప్పెను.

"రావణరాజా! ఏ బలములతో
నా సతి సీతను హరించినావో
ఆ బలములను చూపించదగు
సమయ మిప్పుడాసన్న మైనది.

రేపటిరోజు ప్రాతః సంధ్యలో
బహిర్ద్వారములు ప్రాకారములు
బ్రద్దలు కొట్టి లంకలో అడుగిడి
అసుర నాశము చేసెద వినుము.

వజ్రాయుధమును పోలు శరములు
వదలెద-నీవు సిద్ధపడుమయా!
నాకోపమును తీర్చు కొందును
కొడుకులు బంధులతోడ నిలువుము."

బొమ్మని వదలగ శుకసారణులు
జయము పలుకుచు ఎగిరిపోయిరి
రావణ ప్రభువును దర్శించుకొని
విషయములన్నీ విశద పరచిరి.

"రాక్షసరాజా! వానరబలము
సర్వము మేము తెలిసితిమయ్యా!
విభీషణుడు మా ఉనికి తెలిసెను
ధర్మమూర్తి ఆ రాముడు వదలెను.

ఓ మహారాజా! రామచంద్రుడు
లక్ష్మణమూర్తి-విభీషణుండు
ఇంద్ర తుల్యుడగు వానరరాజు
దిక్పాలురతో సమానులయ్యా!

వీర పుంగవులు అస్త్రవేత్తలు
వారు నలుగురే చాలుదురయ్యా
వారి చేతిలో లంక మిగలదు
మిగిలిన వానర సేనలు ఎందుకు.

లంకాధీశా! రాముని గంటిమి
వీర పుంగవుని దర్శించితిమి
అతని ఆయుధము చూచితిమయ్యా
ఒక్క రాముడే సర్వ సమర్థుడు.

సుగ్రీవుడును విభీషణుండు
లక్ష్మణమూర్తులు రక్షగ నున్న
వానర సేనను ఎదిరి నిలువగ
సురాసురులకు సాధ్యముగాదు.

పది యోజముల వెడల్పుగాను
నూరు యోజనములున్న వారిధిని
మా కన్నులతో చూచితిమయ్యా
సేతువు దాటుచు వచ్చుచుండిరి.

అంతు కనపడని అపార సేన
అమితోత్సాహులు వారందరును
అతిబలవంతులు ఆ రణధీరులు
ఆలోచించుము కోపమువదలుము.

ఏ క్షణమైనా వారిటవత్తురు
వారితొనీవు తలపడవద్దు
సీతాదేవిని రామునికిమ్ము"
అని ఆ సచివులు హితవు పలికిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

26 యోధులవివరములు రావణుడు తెలియుట

శుకసారణులు చెప్పినహితవు
నచ్చకపోయెను దశకంధరునకు
"సకలలోకములు ఒకటైపోరిన
సీతను రామునికిచ్చుట జరుగదు.

ఓ సారణుడా! దుర్బలుడవయి
వారిదెబ్బలకు భయపడిపోతివి
యుద్ధభూమిలో నన్నుగెల్చెడి
వీరుడెవ్వడో తెలియబరచుము."

అనుచురావణుడు గర్వాంధుడయి
వానరసేనల చూడగనెంచి
తెల్లగమెరసే ఎత్తగుభవనపు
ప్రాసాదముపై నిలబడి అడిగెను.

"వానరసేనల అధిపతిఎవరు?
వానరనాధుని హితులుఎవ్వరు?
విజయకాంక్షతో దూకెడిదెవ్వరు?
వివరించమని మంత్రులనడిగెను."

సారణుడపుడు కరమునుచాచి
"అడుగో! నీలుడు అరిభయంకరుడు
సింహనాదముతొ ప్రాకారముల
గిరుల వనముల వణకునింపెను.

వానరసేనానాయకుడతడే
వీరపుంగవుని నీలుని గంటివ!
సేనాముఖమున నిలచిన వీరుడు
అతిబలశాలి సూర్యతనూజుడు.

అతిపరాక్రముడు అంగదుడతడే-
చేతులనెత్తి లంకవైపుగా
అమితకోపమున అడుగులువేయుచు
గుండెలదరగా కదలుటలేదా.

పర్వతమంత వున్నాడతడు
తోకతొనేలను బాదుచుండెను
వాలిపుత్రుడు యువరాజతడు
వాలికిసరిపడు తనయుడాతడు.

సుగ్రీవునికి అతిప్రియతముడు
ఇంద్రునిపనులకు వరుణుడున్నటు
రామకార్యమున ముందరనిలచి
పోరుకు నిన్ను పిలచుచుండెను.

అడుగో-అడుగో-ఆంజనేయుడు
అంతసాహసి మరి యింకెవ్వడు
సీతజాడగని వీరులతెచ్చెను
దశరథరాముని నమ్మినబంటు.

వీడడాతడు విజయకాంక్షియై
వానరయోధుల ప్రోత్సహించుచు
నీతో తలపడ నడుముకట్టెను
వాయుదేవుని తనయుడాతడు.

అంగదువెనుక నలుడునిలచెను
కడలికిసేతువు వాడేకట్టెను
చందనవనముల వసించునట్టి
మహావీరులు వానిసైన్యము.

వెయ్యికోట్లకు పైబడివీరులు
అతివిక్రములు నలుని కొలుతురు
వారందరతో లంకను చుట్టి
వాడొక్కడె ఈ లంకకూల్చుననె.

వెండి కొండవలె వెలిగెడువాడు
శ్వేతుడందురు యుద్ధచతురుడు
అమిత విక్రముడు సుగ్రీవుని గని
ఏదో పలుకుట గను మహారాజా!

సేనలవిభజన చేయుచుండెను
వీరులనాతడు ప్రోత్సహించుచు
తిరిగిఎచటకో పోవుచుండెను
ముల్లోకములలో మేటివీరుడు.

అక్కడచూడు - వాడే కుముదుడు
గోమతి ఒడ్డున నిలచినయట్టి
సంకోచ మను సుందరశైలము
కుముదుని నిలయము, అతడొకరాజు.

కోటివీరులతొ కుముదుడు వచ్చెను
వాడితోక అది ఎర్రగ పచ్చగ
తెల్లని రంగుతో మెరయుట చూడుము
లంకనుకూల్చగ కదలెనువాడు.

లంకాధీశా! రంభుడు వాడు
సింహతుల్యమగు వీరుడు వాడు
కపిలవర్ణము దీర్ఘనయనముల
చూపులకాల్చుచు నున్నాడీపురి.

నూటముప్పది లక్షల వీరులు
రంభుని సేనలొ నిలిచిరి పోరుకు
వింధ్యపర్వత, సహ్యపర్వతపు
కృష్ణగిరులలో వాడిపాలన.

అక్కడచూడు - వాడే శరభుడు
వానరయూథపు అధిపతివాడు
చెవులుపొడుచుకొని నిలచియున్నవి
ఆవలించుచు నుండెను గంటివ.

మరణ భయము ఆ శరభు డెరుగడు
యుద్ధమునందు వెన్ను చూపడు
భయము నెరుగడు అతి భీకరుడు
తోక త్రిప్పుచూ అరచుట వినుము.

మనోహరమ్మగు సాల్వేయగిరి
శరభు నివాసము - వాడట రాజై
నలుబది లక్షల విహారులనెడి
సేనా బలమును కలిగియుండెను.

పర్వతమంతటి కపినట చూడుము
పనసుడువాడు - ఉరుముచుండెను
వీనిని మించినవీరుడులేడు
వీనిని గెలువగ సాధ్యముకాదు.

పారియాత్రగిరి రాజ్యమునేలును
యూథపై లక్షల వానరవీరులు
వీనిమాటపై పోరగ నిలుతురు
పోరుట సరదా ఆ పనసునకు.

అచ్చట చూడుము! వాడే వినతుడు
రెండవసంద్రము అన్నటు సేనతో
వీరపుంగవుడు వెలుగుచుండెను
అరవైలక్షలు వాడిసేనలు.

నీపై పడగ నున్నాడతడు
డెబ్బదిలక్షల వీరుల కధిపతి
లంకనాశనము చేయుటకొరకై
నిశ్చయించుకొని నిలచెనువాడు.

క్రోధనుడనెడి కపివీరుని గను
పోరుకునిన్ను పిలుచుచుండెను
గవయుడువాడు - అతికోపిష్టి
దేహముపెంచుచునుండెను పోరుకు.

లంకాధీశా! అతిబలవంతులు
కామరూపులు అజేయులయ్యా!
అఖండసేనల కధిపతులందరు
అందరు ఒకటైనిలచిరి చూడుము".

॥శ్రీరఘురాముని॥

27 శ్రీరాముని సేనలవివరములు రావణుడు తెలియుట

"అసువులపైన తీపినెరుగని
అతిసాహసులు యూథపతులను
చూపెదగనుము లంకాధీశా!
వాడే హరుడు - అతిభయంకరుడు.

మేఘములందు ఉరుముతీరుగా
ధూమ్రుడువాడు ఎలుగులఅధిపతి
వానితమ్ముడు వానిప్రక్కనే
అన్నమించిన ఘనుడతడయ్యా!

రంగులవెలిగే పొడుగువాలము
పైకిఎత్తి అటనిలచెను చూడు
సూర్యకిరణములు అన్నటు వెలిగే
వాలముగనుము - వీరుడు హరుడు.

వానినిగంటివ - జాంబవంతుడు
దేవాసురసంగ్రామ మందున
ఇంద్రునికెంతో సాయముజేసి
అనేకవరములు పొందినవీరుడు.

వెయ్యికోట్లతో వచ్చెనువాడు
సుగ్రీవునికి కింకరుడతడు
నిన్నుగెలువగ తలంచుచుండెను
వాడే నీకు సరియనుచుండెను.

అగ్నిహోత్రునికి సరియగువీరులు
అసురులమించిన బలమగువీరులు
చావుఅన్నచో భయమునెరుగరు
కొండరాళ్ళను త్రోయుచుండిరి.

భల్లూకములవి అక్కడచూడు
కాటుకకొండలు - నీలమేఘములు
దిగి నడచునటు కనబడలేదా
వారినిలెక్కిడ ఎవ్వరితరము.

ఎగిరేవీరుడు - దంభుడు రాజా!
ఇంద్రునిమన్నన పొందెనువాడు
బలవంతులలో మేటిఅతడు
ఉత్సాహముతో పోరగనిలచెను.

సన్నాధుడను వానరయోధుడు
కపులకువాడు పితామహుడయా!
అడుగునకొక్క యోజనమ్ముగా
ఎత్తగుగిరులను దాటునువాడు.

వీనినిమించిన పెద్దశరీరము-
మరియేజీవికి లేనేలేదు-
ఒకయోజనము ఎత్తువరకును
అవలీలగను ఎగురసమర్థుడు.

దేవాసురసంగ్రామ మందున
సురలకుతోడై పోరుటకొరకు
అగ్నిదేవునికి పుట్టెనువాడు
ఇంద్రునితోనే పోరెనువాడు.

క్రోధనుడనెడి కపివీరుని గను!
అపజయమెరుగని కపికిశోరము-
వెయ్యికోట్ల బలగమ్ముతొవచ్చెను
వాడేనీతో పోరగనుండెను.

అడుగో- అక్కడ- ప్రమాధి వీరుడు
గంగాతటమున గిరిప్రదేశమున
దేవేంద్రునివలె తిరుగుచుండును
వెయ్యిలక్షల సైన్యమువానిది.

శంబసాదనుడు అను రక్కసుడు
పూర్వకాలమున - గజరూపమున
మునులనుఇడుముల బెట్టగ నంత
కేసరికపి ఆ అసురునిజంపెను.

అప్పటినుండి గజ వానరులకు
వైరము మొదలై యుండుటచేత
కనబడుకరులను ప్రమాధివీరుడు
కొండకుబాదుచు చంపుచుండును.

సేతువుపైన కోటివీరులతొ
గోలాంగూల సేనలకధిపతి
గవాక్షుడనెడి వీరపుంగవుడు
గంతులువేయుచు వచ్చుటగనుము.

లంకాపట్నము సమూలమ్ముగా
తానొక్కడనే కూల్చెదననుచు
గవాక్షుడనుట నేనువింటిని
గంటినిస్వామీ! బలవిక్రములను.

తియ్యనితేనెల నిచ్చేసుమములు
కోరినఫలముల నొసగే తరువులు
బంగరుకాంతిని రవికేఒసగే
కాంచనపర్వత రాజముతెలియున.!

ఆగిరిజీవులు బంగరు వెలుగులు
ఆగిరినెలవు మహాఋషులకు
అసురులమధ్యలొ నీవువెలుగునటు
ఆగిరి వెలుగును బంగరుగిరులలొ.

ఆకాంచనగిరి సంచారియగు
కేసరియనెడి వానరోత్తముడు
వచ్చెను వాడే తీరుగగనుము
వాడొకభీకర కపిరాజుసుమా!

కపిలముఖములు శ్వేతముఖములు
పింగళ తామ్ర ముఖములు గలిగి
కోరలు నఖములుగలిగిన కోతులు
సింహము పులులను మించిపోదురు.

అగ్నిహోత్రముతో విషనాగులతో
సమానులయ్యా వానరవీరులు
గుండ్రని ఎర్రని కన్నులు గలిగిన
కరి గిరి సములగు బలవంతులయా!

అక్కడ చూడు కపుల మధ్యలో
ఖ్యాతి గాంచిన 'శతవలి' వీరుడు
జయము కలుగగ నిరతము వాడు
సూర్య దేవుని ఉపాసించును.

రాముని సంతస పెట్టుట కొరకై
అసువుల నైనా వీడును వాడు
లంకను తానే కూల్చెద ననుచు
పలుకుట స్వయముగ వింటిని నేను.

గజుడు, గవాక్షుడు, గవయుడు, నలుడు
నీలుడు అనెడి వానరవీరులు
పదికోట్లవీరులతొ ఒక్కొక్కరుండిరి
అమితవిక్రములు అజేయులందరు.

ఓ మహరాజా! వానరవీరులు
ప్రతిభావంతులు ధైర్యవంతులు
గిరులను ముక్కలు చేసి, వాటిని
నాల్గు మూలలకు చల్లెదరయ్యా!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

28 హనుమదాది వీరుల వివరములు రావణుడు తెలియుట

సారణుడటుల చెప్పిన వెనుక
శుకుడు తిరిగి ఇటు చెప్పదొడంగెను
"లంకాధీశా! తిరిగి చూడుము
మదపు టేనుగుల పోలు కపులను

బలమున సురలతొ సరిపడు కపులు
వేల శంకువులు, బృందము లెన్నో
దేవగంధర్వుల వలన జనించిరి
కామరూపులు అతి బలవంతులు.

అక్కడ చూడు ఇద్దరు యువకులు
అందమునందు చక్కనివారు
మైంద ద్వివిదులు అతి బలవంతులు
అమృత పానము చేసిన వీరులు.

మృత్యుదేవుని కుమారులైన
సుముఖ దుర్ముఖులు తండ్రికి సములు
లంక వంకనే చూచుచుండిరి
సేనతొ వచ్చిరి వీరపుంగవులు.

అక్కడ- అక్కడ- ఆ ప్రక్కను గను
మదపుటేనుగును మించిన కాయము
లంకలొ అడుగిడి సీతను గాంచి
నీతో పలికెను నిర్భయమ్ముగా.

అప్పుడు వచ్చిన ఆ కపివీరుడు
తిరిగి వచ్చెను వానర సేనతొ
కేసరి కాతడు తనయుడు అగును
వాయుదేవుని నందనుడాతడు.

కడలిని దాటిన కీర్తిమంతుడు
వాయుదేవునికి సరిపడు గమనము
కోపించినచో కడలి నంతను
క్షోభ పెట్టగల బలవంతుడయా !

కోరిన రూపము ధరించగలడు
హనుమంతునిగా ప్రసిద్ధి గాంచెను
వాని వివరము - నాకొక మిత్రుడు
తెలియ జెప్పెను విను మహరాజా!

పుట్టుకతోనే ఆ బలవంతుడు
సూర్య బింబము ఉదయించుట గని
రవినే ఫలమని మదిలో తలచి
ఆకలి నిండి ఎగిరెను అతడు.

మూడు వేలగు యోజనమ్ములు
ఎగిరెనువాడు పట్టు విడువక
సురలు ఋషులు చేరగలేని
సూర్యుని చేరగ తలచెను వాడు.

అక్కడ నుండే ఆ హనుమంతుడు
ఉదయగిరిని తా పడిపోయెనట
ఆతని పాటుకు కొండ పగిలెను
వీని చెంపకు దెబ్బ తగిలెను.

బలములో వానికి సాటి వేరయా !
మాటలలో మరి గెలువ నసాధ్యుడు
ఒరుల సాయము లేకనె వాడు
లంకనుజయించ యోచన నుండెను.

ఆ హనుమంతుని ప్రక్కన గనుము
శ్యామల కాంతితో వెలిగే మేను
పద్మపత్ర నేత్రమ్ములు గలిగిన
అతిరథు డాతడు రామచంద్రుడు.

పరాక్రమమున లోక ప్రసిద్ధుడు
ఇక్ష్వాకు వంశమున కీర్తి నింపెను
అన్ని అస్త్రములు తెలిసినవాడు
నింగిని శరముల చీల్చగ నేర్పరి.

గిరులను శరముల చీల్చగ ఘనుడు
కోపము వచ్చిన మృత్యు దేవుడే-
పరాక్రమమ్మున సురపతి సముడు
సతికై పోరగ వచ్చె నాతడు.

రామచంద్రునికి కుడి ప్రక్కను గను
బంగరు ఛాయతొ వన్నె లీనెడి
విశాల వక్షము ఎర్రని కన్నులు
రాముని తమ్ముడు లక్ష్మణుడతడు.

రాముని కాతడు ప్రాణసమానుడు
అస్త్రములనీ తెలిసినవాడు
నీతి కోవిదుడు - అతి కోపిష్టి
రాముని కొరకై అసువుల నిచ్చును.

రాముని కాతడు అతిప్రియతముడు
రామచంద్రుని కుడి భుజ మాతడు
యుద్ధ భూమిలో అసురులందరిని
తానే చంపగ యోచన నుండెను.

రామచంద్రుని ఎడమ ప్రక్కన
విభీషణాఖ్యుని - సచివులతో గను
శ్రీమంతుడు, శ్రీరామచంద్రుడు
లంకను అపుడే ఒసగెను వానికి.

రామునిముందు గిరివలె నిలచెను
కపివీరులకు నాథుడు వాడు
సూర్య తనూజుడు - సుగ్రీవుడయా !
గిరులలో, హిమగిరి అన్నటు లుండెను.

గుహవలెనున్న కిష్కింధేలును
నూరు కమలముల కాంచనమాల
లక్ష్మీప్రదమగు దివ్యమాల యది
వాని వక్షమున వెలుగుట గనుము.

లంకానాథా! ఆ సుగ్రీవుడు
రాముని కోలను వాలి కూలగా
కాంచనహారము, కాంతను పొందెను
హార మహిమచే అజేయుడాతడు.

నూరు లక్షలు - కోటి యగునయా !
నూరు వేలగు కోట్లు - శంఖమగు
నూరు వేలగునట్టి శంఖములు
మహాశంఖమని అందురు రాజా!

నూరు వేలగు మహాశంఖములు
ఒక్క బృందమని లెక్కిడుచుందురు
నూరు వేలగునట్టి బృందములు
మహాబృందమై పిలవబడునయా!

మహాబృందములు నూరు వేలను
ఒక్క పద్మముగ లెక్కింతురయా!
అట్టి పద్మములు నూరు వేలను
మహాపద్మమని పిలుచుచుందురు.

నూరు వేలగు మహాపద్మములు
ఒక్క ఖర్వమై లెక్కించబడు
నూరు వేలగు ఖర్వమ్ములను
మహాఖర్వమని చెప్పుచుందురు.

మహాఖర్వములు నూరువేలను
సముద్రమనుచు పిలుచుచుందురు
నూరు వేలగు సముద్రములను
ఓఘము అనుచు పిలతురు రాజా.

నూరువేలు అగు నట్టి ఓఘములు
మహౌఘమనుచు చెప్పుచుందురు
కోటి మహౌఘములున్న సేనతో
పోరుకు రాముడు వచ్చుచుండెను.

వానరసేనావాహిని ఇపుడు
మండెడి గ్రహముల తీరుగ నున్నది
రిపుల జయించెడి ఘనప్రయత్నము
శీఘ్రమె చేయుము లంకాధీశా"!

॥శ్రీరఘురాముని॥

29 రావణుడు మరొకసారి వేగుల నంపుట

రామచంద్రుని లక్ష్మణమూర్తిని
వాయునందనుని వానరరాజును
విభీషణుని మరి మిగిలిన యోధుల
చూచిన రాజు కలవరపడెను.

కరములు మోడ్చి వినయము నిండి
నేలను జూచెడి శుక సారణులతొ
కోపము నిండి గద్గద స్వరముతొ
కఠినముగా లంకేశుడు పలికెను.

"అప్రియమ్మును ప్రభువుకు చెప్పుట
తగదని మీకు తెలియకపోయెను
యుద్ధారంభమునందే రిపులను
స్తోత్రము చేసెడి నీచులు మీరు.

రాజనీతిలో ముఖ్యమైనదగు
భృత్యధర్మము తెలియకపోయెను
గురువుల, వృద్ధుల సేవలన్నియు
వ్యర్థమైనవి మీ విషయములో.

నీతిశాస్త్రము చదవకపోతిరి
చదివినచో మరి అర్థము నెరుగరు
అర్థమెరిగినచొ ఆచరించక
జ్ఞాన భారము మోసెడి మూర్ఖులు.

నా సచివులు మీరగుట అపాయము
మీవల్లను నే ఇంతకుముందే
రిపుల చేతిలో చావగవలెను
దైవ వశమున బ్రతికియుంటిని.

ఘటనాఘటన సమర్థుడ నేను
మరణ భయము మీకున్నదొ-లేదో
నా కోపమునకు గురియైనచొ మరి
బ్రతుకుటన్నది జరుగదు యింక.

మీరు లోగడచేసిన మేలు
మదిలో మెదలి మెత్తబడితిని
మిమ్ముల చంపక వదలితి నందుకు
పదవులు వదలి పరుగిడిపొండు.

సిగ్గునిండిన శుక సారణులు
జయము పలుకుచు వెడలిపోవగ
నీతికోవిదుల వేగుల పిలువగ
మహోదరునితో రాజు చెప్పెను.

అతిశీఘ్రముగా వేగులవారు
జయము పలుకుచు నిలచిరి ముందర
విశ్వాసపాత్రులు - వచ్చినవేగులు
రాజభక్తిగల సమర్థులందరు.

రావణరాజు వారికి చెప్పెను
వానర సైన్యములోన తిరుగుచు
యుద్ధప్రయత్నము తెలియగవలెను
రాముని మంత్రులు ఎవరో తెలియుడు.

అంతరంగికులు ఎవరో తెలియుడు
ఎవరితొ రాముడు చనువుగనుండునొ
ఎటు నిద్రించునొ ఏ అలవాట్లో
నిశితముగా మరి పరిశీలించుడు."

రావణు నానతినందిన వేగులు
ప్రదక్షిణించి బయలుదేరిరి
కపిసేనలలో కలిసిపోయిరి
మారువేషముల తిరుగజొచ్చిరి.

ప్రచ్ఛన్నముగా సేనలో తిరుగు
వేగుల వునికి విభీషణుండు
గ్రహించినాడు వారిలో దుష్టుని
శార్దూలునిగని కపులకు చెప్పెను.

వేగులవారు చూచిరి సేనలు-
రామ లక్ష్మణుల చూచిరి వారు
విభీషణుని,సుగ్రీవుని గాంచిరి
అదిరిపోయిరి రావణు వేగులు.

మిగిలిన వేగుల నందర నపుడు
వానరవీరులు ఏరివేసిరి
వారిని చంపగ వానరులుండగ
వారించెను శ్రీరామచంద్రుడు.

బాది వదలిరి వేగులందరిని
విలపించుచు ఆ అసురులు పరుగిడి
పురము చేరిరి అసువులు నిలుపగ
ప్రభువును చేరి సర్వము తెలిపిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

30 రావణుడు వేగులద్వారా శ్రీరామ విక్రమము వినుట

వేగులవారు లంకేశ్వరునకు
వివరములన్నీ తెలియబరచిరి
కలవరపడెను లంకాధీశుడు
శార్దూలుని గని అడిగెను అపుడు.

వారందరు అతి బలవంతులయా!
వారందరికీ రక్షణ రాముడు
వారితొ పలుకుటె అసాధ్యమైనది
పరీక్షించుటిక అసంభవమ్మ.

"నీ ముఖమటుల నీరసించినది
వెనుకటి శక్తి కనబడదేమి
దీనుడవై నువు నిలబడియుంటివి
రిపుల చేతికి దొరికిపోతివా?

వానర సేనలొ జొరబడిపోతిమి
పూర్తిగ మేము తిరుగకముందే
విభీషణాఖ్యుని సచివులు గాంచిరి
కపుల చేతికి అందించిరయా.!

భయముతొ పలికెను ఆ శార్దూలుడు
సేనలొ జొచ్చి - రాక్షసరాజా!
వారి రహస్యము తెలియుటన్నది
వేగులకేమరి అసాధ్యమయ్యా.

పొర్లించిరి నను నేలమీదను
పిడికిళ్ళతొ మరి పొడిచిరి రాజా!
కోరలతో నను కొరికిరి చరచిరి
గుద్దిరి, తన్నిరి, సేనలో త్రిప్పిరి.

కీళ్ళు జారెను నెత్తురు కారెను
చేతులు రెండు జోడించితిని
రాముకు నన్ను కరుణించగను
చచ్చి బ్రతికితి ఓ మహరాజా!

రాళ్ళతో సేతువు కట్టిరి వారు
కదలి వచ్చిరి కోట్ల సంఖ్యలో
సువేలాచల గిరి ప్రదేశమున
సాయుధులై వారందరుండిరి.

గరుడాకారపు వ్యూహము తీర్చెను
లంకను కూల్చగ రాముడుండెను.
సీతను యిత్తువా-పోరెదవో మరి
శీఘ్రముగా నువు నిర్ణయించవలె"

రావణుడంతట పలికెనచ్చట
"సకల లోకములు ఒకటై నిలచిన
సురగంధర్వులు పోరగ వచ్చిన
సీతను రాముని కిచ్చుట జరగదు.

ఓ శార్దూలుడ! వానర సేనలో
తిరిగితివీవు ఆ వీరులలో
సమర్థు లెవ్వరు వారి ప్రభావము
తండ్రి తాతలు ఎవరో చెప్పుము.

నీవు చెప్పగ వారి బలములు
తెలిసి - నేను మరి చేయవలసినది
నిర్ణయింతును" - అనగా నపుడు
వేగుల శ్రేష్టుడు పలికెను రాజుతో.

"ఓ మహరాజా ఆ సుగ్రీవుడు
ఋక్షరజునికి తనయుడు అగును
వానిని పోరున గెలువ నసాధ్యము-
గద్గుని తనయుడు జాంబవంతుడు.

రాజా! ధూమ్రుడు భల్లూకమయా!
జాంబవంతుని సోదరుడగును
అసురులెందరినో చంపిన వీరుడు
ఆంజనేయుడు- కేసరి తనయుడు.

బృహస్పతికి ఆ కేసరి కొడుకు
విక్రమ వంతుడు ధార్మికుడైన-
సుషేణు తండ్రి వరుణ దేవుడు
చంద్రుని తనయుడు దధిముఖుడయ్యా.

సుముఖ, దుర్ముఖ, వేగదర్శి యను
ముగ్గురు వీరులు అతి ముఖ్యులయా
కపి రూపముగల మృత్యువు సములుగ
స్వయముగ వారిని బ్రహ్మ సృజించెను.

వానరసేనల అధిపతి - నీలుడు
అగ్నిహోత్రుని తనయుడువాడు
కేసరితనయుడు ఆంజనేయుడు
వాయుదేవునికి తనూజుడయ్యా.

అంగదు డాతడు వాలితనయుడు
దేవేంద్రునికి మనుమడు అగును
మైంద, ద్వివిదులు ఇద్దరువీరులు
అశ్వనీసురలకు పుట్టినవారు.

గజుడు, గవాక్షుడు, గవయుడు, శరభుడు
యమునికిపుట్టిన కాలాంతకులు
జ్యోతిర్ముఖుడు శ్వేతుడుఇద్దరు
సూర్యదేవునికి పుట్టినవారు.

హేమకూటుడను మరియొక కోతి
వరుణునిరెండవ కూమారుడగును
మహావీరుడగు నలుడనువాడు
విశ్వకర్మకు పుట్టెనురాజా!

వసువుతనయుడు దుర్ధరుడగును
పదికోట్లకు పైగా వానర వీరులు
సురలకుపుట్టిన అతివిక్రములు
వారిపేర్లు మరి తెలియదురాజా!

ఖరదూషణుల త్రిశరుని చంపిన
అతిసుందరుడు రాముడురాజా!
యువకుడాతడు వానితొసరిపడు
వీరుడు భువిలో లేనేలేడు.

విరాధ కబంధు లిద్దరినీ మరి
ఒక్కరాముడే చంపెనువినుము!
రామునిశరముల సురపతి ఆగడు
చచ్చును, వచ్చిన - ఆ నాకపతి.

రామునిపోలిన సుగుణవంతుని
మానవులందు కనలేమయ్యా
మత్తేభములలొ శ్రేష్టము అయిన
మత్తేభమునే పోలు లక్ష్మణుడు.

ఓ మహరాజా! లంకాపతిగా
విభీషణుని మరి అభిషేకించెను
నీ తమ్ముడు అట ముందునిలచెను
తెలిపితి వివరము కార్యము, నెరపుము."

॥శ్రీరాఘురాముని॥

31 రావణుడు మాయతో శ్రీరాముని శిరస్సు ధనుస్సు చేయించి సీతాదేవికి చూపించుట

గూఢచారులు చెప్పిన వివరము
రాముని సేనల బలాబలములు
విని - రావణుడు భయపడినాడు
మంత్రులందరితొ యోచన చేసెను.

చేయదగినపని నిర్ణయించుకొని
మాయలమారి రావణరాజు
మాయల యందు ఆరితేరిన
విద్యుజ్జిహ్వుని రమ్మని పిలచెను

సీతాదేవిని మోసగించుటకు
మాయతొ రాముని శిరమును చేసి
కోదండమును - శరములు - మాయవి
అశోక వనికి తెమ్మని చెప్పెను.

అశోక వనమును చేరెను రాజు
దీన వదనమున సీతాదేవి
రామధ్యానమున కూర్చొని యున్నది
రాక్షసాంగనలు కావలి యుండిరి.

విజయవార్తను చెప్పుడి రీతిగా
సీతతొపలికెను లంకాధీశుడు
"మంగళమూర్తీ! నిన్ను వేడితిని
వినకపోతివి నా మాటలను.

ఖరాదిశూరుల త్రుంచినరాముడు
యుద్ధమునందు నేలకొరిగెను
మూర్ఖత్వముతో పలికితివెన్నో
నన్నుచేరుము నా భార్యగను.

రామునికాదని చేరనంటివి
రాముడులేడని తెలియుమునీవు
వృత్రాసురుని త్రుంచినట్టుగా
రామునిచంపిరి - వివరము వినుము.

నాపైపోరుకు సుగ్రీవునితో
కపిసేనలతో రాముడువచ్చెను
కడలికి ఉత్తర దిశలోవారు
అలసిసొలసిరి - చీకటి పడినది.

రామునిరాక తెలియునుమాకు
ప్రహస్తుడు సేనతొజేరెను
నిద్రలోమునిగిన సేనలపైన
అసురులుపడిరి ఆయుధములతో.

ఖడ్గప్రహారమునందున వీరుడు
ప్రహస్తుడపుడు రామునిగాంచెను
ఒక్కవ్రేటుతో రామునిశిరమును
మొండెమునుండి వేరుచేసెను.

విభీషణుండు నింగి కెగిరెను
వానిని అసురులు ఒడిసి పట్టిరి
లక్ష్మణుండును వానరసేనలు
నలువంకలకు పరుగులు తీసిరి.

గ్రీవముతెగి సుగ్రీవుడుపడెను
అసువులు వీడెను ఆంజనేయుడు
జాంబవంతుడు ఎగురుచుండగా
వానిచరణములు నరికివేసిరి.

మైందద్వివిదులు యిద్దరు కూడ
నడుములుతెగగా రక్తపుమడుగుల
పొరలి పొరలి - ఓలలనా వినుము!
ప్రాణమ్ములను వదలిరి బాధగ.

పనసుడుపగిలెను నడిమికిరెండుగ
ధరీముఖుడు తా శరములు తగలగ
గుహలోపడెను జీవచ్ఛవమై
కుముదుడుచచ్చెను సవ్వడిలేక.

తెగినబాహువుల అంగదుడచట
నెత్తురుగ్రక్కి అసువులువీడెను
గజములహయముల రథముల క్రింద
కపులెందరొ అట నలిగి చచ్చిరి.

మాయోపాయము చేతను అసురులు
మరికొందరిని చంపివేయగా
పారిపోయెడి కపులకొందరిని
వెంబడించి మా అసురులుచంపిరి.

నెత్తుట తడిసి దుమ్ముపారిన
నీదుపెనిమిటి శిరసుదెచ్చిరి
అనుచు రావణుడు సీత వినునటు
విద్యుజ్జిహ్వుని పిలువ నంపెను.

మాయలమారి విద్యుజ్జిహ్వుడు
రామునిశిరము కోదండమును
లంకాధీశుని ముందరవుంచి
సాష్టాంగముగ ప్రణామ మిడెను.

రావణుడప్పుడు కటువుగపలికెను
"మూర్ఖుడ! శిరమును నా ముందెందుకు
సీతముందర వుంచుమునీవు
అభాగ్యురాలు చూచును చక్కగ."

విద్యుజ్జిహ్వుడు మాయశిరస్సును
సీత ముందర వుంచి వెడలెను
ముల్లోకముల పేరుగాంచిన
రామధనుసును పోలుధనుసును

సీతకుచూపి – ఇదిగోధనుసు
మానవమాత్రుడు నీ హృదయేశుని
నిశిరాత్రిలో మా అసురుడు చంపెను
శిరసూ ధనుసూ తెచ్చిరేగనుము

శిరసూ ధనసూ నేలమీదను
పడవేయించి రాక్షసరాజు
తన వశమవ్వగ సీతకు చెప్పెను
తనశిరస్సులు తెగుటఎరుగడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

32 మాయ శిరసునుగాంచి నిజము తెలియక సీత దుఃఖించుట

ఖండిత శిరసును గాంచెను సీత
పోలికలన్నీ పతివని తోచెను
రామ, సుగ్రీవుల మైత్రిని లాను
హనుమ చెప్పగా విన్నది లోగడ

భర్త శిరస్సని – భయకంపితయై
లేడిపిల్లవలె కెవ్వున అరచెను
గజగజ వణకెను ధరణీ తనయ
నరకిన కదళి తరువన కూలెను.

కైకను తలచి కోర్కెలు తలచి
వనవాసమునకు వచ్చుట తలచెను
తెలివితప్పినది తిరిగి తేరుకొని
శిరసును చూచుచు రోదించినది.

"రిపుని జయించగ వ్రతమును బూని
ఇట్టి ఆపదకు లోనైపోతివి
విధివ్రాతయిదా విధవనైతిని
ముందుగ ఎందుకు పోతివినాథా!

గుణహీన యగు స్త్రీకి మాత్రమే
వైధవ్యమది లిఖించబడును
సదాచారమును ఆచరించితిని
నను రక్షించగ వచ్చి కూలితివి.

వత్సను చూచుచు బ్రతుకు గోవుగ
బ్రతికియున్న ఆ కౌసల్యమ్మ
దూడలేని గోమాత రీతిగ
కృంగిపోవదా–ఈ దుర్వార్తకు.

దీర్ఘాయువు నీకున్నది అనుచు
జోస్యులు చెప్పుట అనృతమేనా
ఇంతటివాడవు నీవిట్లైనచొ
జోస్యుల బుద్ధి సన్నగిల్లినదా.

నీతిశాస్త్రము తెలిసినవాడవు
ఆపద గెలిచెడి శక్తివున్నది
నన్ను వదలి ఈ ధరణీకాంతను
కౌగలించుకొని ఒరిగితివా నువు.

నీకై నిరతము పూజలు చేతును
నీకైకాదా నా తపస్సులు
వెలుగులు చిమ్మే ఈ కోదండము
ప్రియతమమైనది నిరతము నాకు.

మనచే పూజల నందిన ధనుసు
ఈ విధముగను వ్యర్థమైనదా
దశరథ ప్రభువును - పితృదేవతల
చేరుకుంటివా నాకము చేరి.

తారగ నీవు వెలుగుచుందువు
ఇక్ష్వాకు వంశమున యశము గాంచిన
దివ్యపురుషులను చూచుచుందువు
భార్యను నన్ను చూడవ స్వామీ!

పాణిగ్రహణము చేయునప్పుడు
నన్ను వదలనన్ని మాట యిచ్చితివి
మాట నిలుపుకో మంగళమూర్తీ!
తోడుగ నన్ను గొనిపో రామా!

మంగళ వస్తు సముదాయములు
చందనాదులు నిండిన మేను
కుక్కల నక్కల కెరయైపోయెన
సంస్కారములు లేకపోయెనా

వనవాసమునకు వచ్చినవారిలో
మిగిలిన లక్ష్మణమూర్తిని గాంచి
నీదు జనని - విషయమ్ము అడుగగ
సర్వము తెలిసి తనువు వీడదా.

నా దౌర్భాగ్యము యిటుల చేసెను
కడలిని దాటి ఘనత వహించి-
నీటిగుంటలో జారినట్టుగా
నీచుని చేతికి లొంగిపోతివి.

వంశనాశము నావలనే నని
తెలియక - నన్ను చేపడితివయా!
పూజ్యుడ! నీకు నీ యిల్లాలే
మృత్యు దేవతగ దాపురించెను.

పూర్వజన్మలో కన్యాదానము
చెడగొట్టితినో ఏమో స్వామీ!
రాముని భార్యను అయినా నేను
ఇంతటి దుఃఖము నందితి నిపుడు.

ఓ రావణుడా! నను గొనిపోయి
నా పతి కాయముపై పడవేయుము
ఈ సత్కార్యమునైనా చేయుము
పతి శిరముతొ నా శిరము జేర్చెద.

నా పతి నడచిన త్రోవలో పోదును
పతిని వీడి నేమనలేనింక"
అనుచు జానకి శిరస్సు ధనుసులు
మరిమరి చూచి రోదించినది.

కష్టమైన కార్యమ్మ వచ్చినది
మీ ఆనతికై వేచియుండిరి"
అనగా అసురుడు వనమును వదలెను
శిరసూ ధనుసులు మాయమైనవి.

దుఃఖించుచును జానకి యుండగ
ద్వారపాలకుడు వనమును చేరి
రావణ ప్రభువుకు జయము పలుకుచు
సాష్టాంగముగా ప్రణామమునుంచి.

సభాభవనమును చేరెను రాజు
రాముని శక్తిని పూర్తిగ తెలిసెను
తన సచివులతో యోచన చేసెను
జరుగవలసినది నిర్ణయించెను.

భక్తిగ పలికెను "ఓ మహరాజా!
సేనానాయకుడైన ప్రహస్తుడు
మంత్రులందరితో వచ్చెను నిను గన
వేచియుండెను - రాచకార్యమది.

మేలుకోరెడి సేనాపతులకు
మృత్యువు సములగు తన వీరులకు
యుద్ధభేరిని మ్రోగించగను
ఆనతి నిడెను లంకాధీశుడు.

ఆనతి మేరకు అతని విధేయులు
మహాసైన్యమును సిద్ధపరచిరి
యుద్ధకాంక్షి తమ రావణప్రభువుకు
విషయములన్నీ ఎరుకపరచిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

33 సరమ - సీతాదేవికి యథార్థము చెప్పి ఊరడించుట

దుఃఖ జలధిలో మునిగిన సీతను
విభీషణుని సతి - సరమ చూచెను
సీత యన్న కడు స్నేహము నెరపే
సరమ సీతకు ప్రియతమురాలు.

"ఓ సీతా నువు భీరువు గాకుము
అతి తొందరగా సాగెను రాజు
అందుకు కారణ మరసి వచ్చితి-
రాముడు బ్రతికే యున్నాడమ్మా!

అసురుని మోసము సరమ గాంచెను.
మెల్లగ సీతను సమీపించెను
ఊరడిల్లమని చల్లగ చెప్పెను
చాటుగ సర్వము వింటిని అనెను.

సర్వము తెలియును శ్రీరామునికి
మేను మరచి నిద్రించడు రాముడు
పోనీ రాముడు నిద్రించినచో
లక్ష్మణు డసలే నిద్ర పోడుగద.

నిదురించెడి శ్రీరాముని వధ - కథ
నర వ్యాఘ్రమును చంపగ శక్యమ?
సురలను ఇంద్రుడు కాపాడునటు
రక్షణ నొసగే రాముడు కుశలము.

ఆజానుబాహుని - విశాలవక్షుని
అమిత విక్రముని - ధార్మిక శ్రేష్ఠుని
నీతికోవిదుని చంపెడివాడు
జగత్తులోనే లేడు నమ్ముము.

సర్వ జగత్తుకు విరోధియైన
రావణాసురుని మాయాజాలము
శిరసూ ధనుసూ సర్వము మాయ
నీ పతి దేవుడు క్షేమము తల్లీ !

సీతా! నీకు ప్రియము నుడివెద
ఇకపై నీకు శుభములు కలుగును
కపి సేనలతో తమ్మునితోను
కడలిని దాటెను రామభద్రుడు.

దక్షిణ దిశలో తన సేనలతో
విడిసి యుండెను రామచంద్రుడు
స్వయముగ నేను చూచితి తల్లీ!
రాముని విషయము తెలిపిరి వేగులు.

వేగులు చెప్పిన విషయము వినగనె
పరుగున పోయెను రావణరాజు
కాగల కార్యము యోచన చేయగ
మంత్రులతో పరివేష్టితు డయ్యెను."

సరమ ఆటుల చెప్పుచుండగా
భేరీధ్వనులు వినవచ్చినవి
ఆధ్వని వినిన సరమ పలికెను
"యుద్ధ ప్రయత్నము నారంభించిరి.

మేఘ గర్జనగ భేరులు మ్రోగెను
గజముల నిపుడు సిద్ధపరతురు
తేరుల హయములు పూన్చుచుండిరి
అశ్వారోహక సేనలు కదలును.

రాజ వీధులలొ సాగెడి సేనలు
కడలిని కలిసే ప్రవాహములుగ
వివిధాయుధములు తళతళ లాడగ
ఆభరణములతొ కదలు చున్నవి.

అడవి దహించెడి కార్చిచ్చువలె
ఆభరణమ్ముల కాంతులు మెరయ
అమితమైన బలగమ్ములు సాగెను
అదిగో వినుము గంటల గణ గణ.

తేరులు కదిలెడి సవ్వడి వినుము
తురగమ్ము లవే సకిలించుట విను
అసురులకిపుడు భయము కలిగెను
సీతా ! నీకు జయము లభించును.

కమలపత్ర నేత్రమ్ముల రాముడు
కోదండముతో నిలచిన రాముడు
ఇంద్రుడు దైత్యుల త్రుంచినట్టుగా
అసుర వినాశము చేయుట తథ్యము.

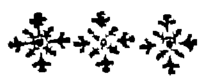
విష్ణుమూర్తివలె తన తమ్మునితో
రావణు చంపి నీ పతి దేవుడు
నిన్ను చేరును - కౌగిలి నిడును
ఆనందముతో పులకరింతువు.

ఉదయ భానుని పోలెడి వదనము
నీపతి వదనము కాంతువు త్వరలో-
వర్షధారలతొ పొంగు పైరువలె
పతి విక్రమమున సంతస పడెదవు.

ఏక వేణిగా చిక్కులు పడిన
శిరోజములకు చిక్కు వీడును-
పాము కుబుసమును వదలినట్టుగా
మేఃఖము నింక వదలి వేతువు.

మేరు గిరికి తా ప్రదక్షిణిచెడి
సూర్య దేవుని ప్రార్థన చేయుము
ప్రజలందరకూ కాంతిని నిరతము
దినకరు డొసగును - దైన్యము వీడుము.

॥శ్రీరఘురాముని॥

34 సరమ - సీతాదేవికి రావణుని నిశ్చయము తెలుపుట

సరమ చెప్పిన చల్లని మాటల
మనసు కుదుటబడె సీతాదేవికి
ఎండిన భూమిని వర్షధారలు
చల్లబరచి నటులున్నది మనసు.

ఎపుడే విధముగ ప్రవర్తించునో-
మదిలో భయముతొ క్రుంగిపోతిని
బ్రతుకనివ్వడని శంక ముదిరెను
కావున నాకీ సాయము చేయుము."

సరమ పలికెను సీతాదేవితొ
"ఆకాశములో చరించగలను
గరుడుని మించిన శక్తితొ సాగెద
వాయు దేవునే మించి పోయెద-

సీత కన్నులను తుడిచెను సరమ
ఇపుడే విషయము తెలిపెద ననుచు
రావణుడున్న తావున కేగెను
చాటుగ విషయములన్ని గ్రహించెను.

ఇపుడే నేను రాముని చేరి
నీదు కుశలము చెప్పి వచ్చెద"
అనగా సీత ఆనందముతో
సరమ శక్తిని పొగిడి పలికెను.

తిరిగి సరమ తా సీతను చేరెను
సీత ప్రియముగ అక్కున జేర్చుకు
కూర్చొనబెట్టి సరమను అపుడు
ఉన్నది దాచక చెప్పగ కోరెను.

"అమ్మా సరమా! రావణు చర్యలు
తెలియ బరచుము విశదముగాను
వాడు మాటలతొ చేష్టలతోను
మతి చెడగొట్టుచు నున్నాడమ్మా.

వణకెడి సీతతొ పలికెను సరమ
"రావణరాజుకు ఆతని తల్లియు
'అవిద్ధుడనెడి' వృద్ధమంత్రియు
నిన్ను వదలమని చెప్పుట వింటిని.

మనుజోత్తముని గౌరవించమని
మైథిలి నాతని కందించమని
కాదన్నచో మరి సర్వనాశనము
జరిగితీరునని హితవు చెప్పిరి.

జనస్థానము కూలుట చెప్పిరి
హనుమంతుడు ఆ కడలిని దాటి
లంకలో అడుగిడి సీతతో పలుకుట
అసాధ్యమైనది కాదా! అనిరి.

పిసినారి తను ధనము వదలనటు-
నిన్ను వదలనని రాక్షసరాజు
ఖండితమ్ముగా చెప్పుట వింటిని
హితవచనమ్ములు కాలదన్నెను."

సీతాదేవి! ఆ రావణుడు
బ్రతికియుండగా వదలడు నిన్ను
మంత్రులు అటులే నిశ్చయించిరి
వాడు చచ్చినచో వచ్చు విముక్తి.

భయపడవలదు ఓ వైదేహీ!
నల్లని నీ కనుశోభలు శుభముతో
వాడి శరముల రాముడు - లంకను
కూల్చివేయునని చెప్పుచున్నవి."

సరమ సీతతో-పలుకుచుండగా
వానరవీరుల భేరుల మ్రోతలు
శంఖఘోషలు-సింహనాదములు
వినవచ్చినవి నింగి చీలునటు.

వానరవీరుల సందడి వినగ
గుండె లవిసెను అసురవీరులకు
చేని తప్పులకు పరిహారముగ
చావు తప్పదని తలచిరి వారు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

35 మాల్యవంతుడను అసురశ్రేష్ఠుని హితబోధ

శంఖఘోషలు భేరులమ్రోతల
లంకలో అసురుల గుండెలవియగా
రఘువంశాంబుధి అంబుధిదాటి
లంకపైబడ బయలుదేరెను.

లంకేశ్వరుడు సవ్వడివినెను
మంత్రుల చులకనచేసిపలికెను
"కడలినిదాటి రాముడువచ్చుట-
వానివిక్రమము వింటిని నేను.

రాముని సేనల బలముతెలిసియు
వీరవిక్రములు మీరందరును
ఒకరినొకరుగా చూచు-కొనుచును
మిన్నకుండుట చూచితినేను"

మహారాజటుల మంత్రులనెంతో
ఈసడింపుగా పలుకుటవినిన
మాల్యవంతుడను తెలివిమంతుడు
రావణరాజుతో పలికెనుఅపుడు.

"నాల్గువిధముల రాజనీతిలో
సుశిక్షితుడయి రాజ్యము నేలిన
వైభవమ్ముతోసుఖములనంది
శత్రుల నాతడుగెలుచు చుండును.

అట్టిరాజు తా సమయము నెరిగి
రిపునితో నైనా సంధినెరపును.
శత్రుబలమును మించిన బలము
ఉన్నచో మాత్రమె పోరుసలుపును.

ఓ రావణుడా! నా ఆలోచన-
సంధికొరకు నువు ముందుకువచ్చుట
మీ విరోధము సీతవల్లనే
ఆమెను రామునికిచ్చి వేయుము

సీతనిచ్చినచో పోరుజరగదు
నీ విరోధము సమసి పోవును
జగము రామునికి జయముకోరును
జగడమువలదు రామచంద్రునితో.

లంకాధీశా! విరించి తొలుత
ధర్మాధర్మము - సురాసురులను
సృజించినాడు - అందులో ధర్మము
సురలను జేరెను తెలియుము నీవు.

అధర్మమ్మును ధర్మము మ్రింగిన
ధర్మముగెలిచి కృతయుగమగును
ధర్మమే మరి మ్రింగ బడినచో
కలియుగ మగునది రాక్షస రాజా!.

విజయకాంక్షివై విర్రవీగుచు
నీవుధర్మమును త్రెంచితివయ్యా!
అధర్మమ్మును పెంచితి వీవు
అందుకె ధర్మము సురలను జేరెను

విషయాసక్తుడ వైతివినీవు-
అగ్నిసమానులు అగుమహాఋషులకు
మనస్తాపము కలిగించితివి
వారి ఆగ్రహము నీపరమైనది.

అనల సన్నిభులు - అగ్నిహోత్రముల
వేదమంత్రముల హవిసులు వ్రేల్చగ
వేసవిలోమరి మేఘము లన్నటు
పరుగిడు చుండిరి అసురులందరు.

ఋషులుచేసెడి తపస్సు లన్నియు
సురలకుతేజము పెంచినవయ్యా!
రక్కసులందరి తేజముతగ్గెను
నా పలుకులను శ్రద్ధగ వినుము

దేవదానవులు యక్షులవలన
చావులేనటు వరమునందితివి
వచ్చినవారు నర వానరులు
భల్లూకములు వీరపుంగవులు.

సింహ నాదములు రిపులుచేయగ
అపశకునములు అగపడుచున్నవి
అసురనాశనము జరుగును అనుచు
నమ్మకమ్ముగా తోచు చున్నది.

భయము గొలుపునటు మేఘ గర్జన-
రక్తవర్షమును కురియు చుండుట
గజ హయములకు కన్నుల నీరు
ధ్వజముల వన్నెలు మాసిపోవుట

ఊరపందులతొ కుక్కలు చేరెను
తెలుపూ ఎరుపూ పాదమ్ములతో
పావురమ్ములవి - అసుర క్షయమ్మును
సూచించునటు తిరుగుచున్నవి.

వృకములు, నక్కలు, గ్రద్దలుఎన్నో
లంకలొ స్వేచ్ఛగ సంచరించుచు
అపశకునముగ అరచుచున్నవి
భయముగొలుపునటు కూయుచున్నవి.

గోరువంకలు పెంపుడు పక్షులు
క్రూరముగా మరి కూయుచున్నవి
పక్షులు మృగములు పోరు సలుపగ
పక్షులు ఓడెను అశుభ సూచన.

నల్లటిస్త్రీలు భయపెట్టుచును
తెల్లని దంతము లగుపడునటుల
నవ్వుచున్నటు కలలొ మనకు
కనబడుచుండిరి అపశకునమది.

రవి కెదురుగను పక్షులు ఏడ్చెను
పురుష రూపము దాల్చి మృత్యువు
ముండనమ్ముతొ భయంకరమ్ముగ
అందరి ఇండ్లను చూచు చున్నది.

హవిసులు కుక్కలు తినుచున్నవయా!
ఆలమందలకు ఖరములు పుట్టెను
ముంగిసలకును ఎలుకలు పుట్టెను
పెద్దపులులతో చేరెను పిల్లులు.

ఇంకా ఎన్నో దుర్నిమిత్తములు
అగపడుచున్నవి లంకాధీశా !
ఆపదరాని ఆలోచనను
ముందు చూపుతో చేయుము నీవు."

తన హితబోధ రావణరాజుకు
నచ్చలేదని తెలిసిన వెంటనె
మాల్యవంతుడు మిన్నకుండెను
రాక్షసరాజుకు కోపము పెరిగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

36 లంక రక్షణకు - ఏర్పాటులు చేయుట

మృత్యువాత బడనున్న అసురునకు
హిత వాక్యములు నచ్చక పోయెను
కటు భాషణతో మాల్యవంతుని
కించ పరచెను మూర్ఖత నిండి.

"శత్రు పక్షమున చేరిన వృద్ధుడ!
హితము వంకతో పలికితి వీవు
మోసము చేయగ తలపెట్టితివి
నీ మాటలు నే లక్ష్య పెట్టను.

మాల్యవంతుడా! మానవు డాతడు
నీచుడు, ఒంటరి కోతుల చేరెను
వానిని తండ్రి తరిమి వేయగ
కోతుల పంచన అడవుల చేరెను.

సురలు వణకెదరు నను తలంచిన
ఏ విధముగ నే వానికి తక్కువ
రాక్షస కులమున కీర్తి గడించిన
నాపై మత్సరమూని పలికితివి

శత్రువు నిన్ను ప్రోత్సహించెను
కానిచో జ్ఞానివి నీవటు పలుకవు
రాజ్యము నేలెడి ప్రభువుతో నీవు
మాటలాడు విధమిది కాదుసుమా!

కమలాసనమున లేని లక్ష్మియగు
కమల లోచనను సీతను నాడు
కాంతారములో నుండి తెచ్చితి
కరుణతో తిరిగి రాముని కిత్తునా?

భయమనునట్టిది ఎరుగను నేను
రామలక్ష్మణుల వానర రాజును
నేల కూల్చెద సేనల త్రుంచెద
నీ కన్నులతో చూతువు నీవు.

ద్వంద్వ యుద్ధమున నైనను నాతో
సుర లెవ్వరును తలపడలేరు
శిరసులు తెగినను లొంగను నేను
నా స్వభావము నీకు తెలియదా!

నా స్వభావము చెడ్డది గానీ-
సహజముగా నది వచ్చెను - గావున
మారుట జరుగదు మార్చగలేరు-
నే భయపడను సురాసురులకు.

అప్రయత్నముగ సేతువు గట్టిరి-
అసువులతో మరి కడలి దాటిరి
తిరిగి అసువులతో తిరిగి పోరని
ప్రమాణమ్ముగా చెప్పుచుంటిని."

మాల్యవంతుడు మదిలో కృంగెను
తను మాటాడుట తగదని తలచి
రావణ రాజుకు జయమని పలికి
అనుమతి నంది సదనము కేగెను.

లంకాపతి తన సచివులందరితో
యోచన చేసి లంకకు తగిన
రక్షణలన్నీ గట్టిగ చేసెను
తూర్పు ద్వారమున ప్రహస్తునుంచెను-

మహోదరుని మరి మహాపార్శ్వులను
దక్షణద్వారము వద్ద నుంచెను
మాయావియగు ఇంద్రజిత్తును
సేనతొ పశ్చిమద్వారమునుంచెను.

శుకసారణులను ఉత్తరద్వారము
కావలికాయగ గట్టిగచెప్పి-
స్వయముగ తాను ఉత్తరద్వారము
రక్షించగను నిలుతునుఅనెను.

పురమధ్యమున విరూపాక్షుడను
మహాబలాఢ్యుని అంఖడ సేనతో
రక్షించగను ఆనతినిచ్చి
సఫల మనోరథుడైనటు తలచెను.

మంత్రులందరు వినయము నింపి
రావణప్రభువుకు పూజలుచేసిరి
సచివుల ఆశీస్సులను గ్రహించి
అంతఃపురమును చెరెనురాజు.

॥శ్రీరఘురాము॥

37 శ్రీరాముడు తన వీరులకు ఆదేశములిడుట

రామలక్ష్మణ సుగ్రీవులును
వాయుపుత్రుడు - జాంబవంతుడు
విభీషణుడును అంగదుడున్ను
శరభ, సుషేణ, మైందద్వివిదులు.

వేయిమంది గజసేనా బలముతో
పదివేలైన రథికులతోను
ఇరవై వేల అశ్వదళముతో
కోటిమంది కాల్బలములతోను.

గజుడు, గవాక్షుడు, కుముదుడు, నలుడు
పనసుడు వీరులు అందరు కలిసి
లంకాపురమును సమీపించిరి
కాగలకార్యము యోచనచేసిరి.

స్వయముగనాతడు ఉత్తరద్వారపు
రక్షణభారము స్వీకరించెను-
వేలకువేలు రాక్షసయోధులు
రావణుసేనలో నిలచియుండిరి.

"రావణుడేలెడి లంకాపురమది
కనబడుచున్నది అజేయమైనది
కార్యసిద్ధికి యోచనచేతము"
అనుచురాముడు పలికెనచ్చట.

రావణు వీరులు క్రూరకర్ములు
ఆతని సేనలోనుందురు నిరతము
వారిలొఒక్కొక వీరయోధునకు
ఒక్కొక లక్షపరివారమ్ము."

విభీషణుండు పలికె వినయముగ
"రామా! నాదు నలుగురు సచివులు
అనల, శరభ, సంపాతి, ప్రఘసులు
పక్షులరూపుతో లంకలో తిరిగిరి

అనుచు పలుకుచు విభీషణుండు
తనసచివులను చూపె రామునకు
మంత్రులుభక్తిగ వందనముంచి
తెలియబరచిరి రామచంద్రునకు.

విషయములన్నీ వారు గ్రహించిరి
వివరించెదవిను విశదముగాను
రావణరాజు - నాల్గుద్వారముల
మహావీరులను కావలియుంచెను.

విభీషణాఖ్యుడు తిరిగిపలికెను
"రామా! వినుము ఆ రావణుడు
ధనపతిపైకి పోరగవెడలి
పదిలక్షలసేనతో పోరసలిపెను.

రావణువీరులు అతిబలవంతులు
ధైర్యమునందు ఆలమునందు
ప్రభువుకు వారు తీసిపోరయా!
భయపెట్టుటకై చెప్పుటలేదు.

క్రోధముతో నువు రిపునికూల్చగ
జెప్పితి రామా! అసమాన్యుడవు
మనసేనలను నీవు చక్కగా
నాల్గుభాగములు చేయుము స్వామీ!."

అంతటరాముడు యోచనచేసి
వానరవీరుల చూచిపలికెను
"నీలుడు- సేనతొ తూర్పుద్వారమున
ప్రహస్తుసేనతొ పోరాడవలె.

దక్షిణద్వారపు కావలివీరులు
మహోదరుడు మరిమహాపార్శ్వులతొ
మన అంగదుడు తనసేనలతో
ఎదిరిపోరును లంకకూల్చును.

అప్రతిహతమగు అనిలాత్మజుడు
హనుమంతుడు తనవానరసేనతొ
పశ్చిమద్వారము పడగొట్టవలె
పురమును కాల్చిన ఘనుడా వీరుడు.

అధర్మవర్తి ఆ దశకంఠుడు
విరించి వరబలగర్వితుడతడు
వానిని నేనే స్వయముగత్రుంచెద
రావణుకూల్చగ నిశ్చయించితి.

ఉత్తరద్వారము వద్దనేవుండి
నా తమ్ముడును నేనును ఒకటై
ముల్లోకములకు కంటకుడైన
దుష్టరావణుని దునుమాడెదను.

సుగ్రీవుడును జాంబవంతుడు
విభీషణుడును నింగిమార్గమున
లంకమధ్యలో జొరబడిపోయి
పోరుచేతురు అచటిసేనలతొ.

ఈ యుద్ధమున వానరవీరులు
ఇప్పటిమాదిరి మనుజరూపములు
ధరించరాదు - కపులుగ నుండుడు
అదియే గుర్తు మనసేనలని.

విభీషణుండు - అతనిసచివులు
మనుజురూపముల మాతోనుందురు
మేముఇద్దరము - వారైదుగురు
ఏడుమందిమే - మనుజులముందుము."

కార్యసిద్ధికై మనుజోత్తముడు
ఆవిధముగను ఆనతినిచ్చి
సువేలాచల ప్రాంతము నందున
కపిసేనల గని త్రుప్తినందెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

38 పోరుకు సిద్ధముగా నున్న కపియోధుల ఉత్సాహము

సువేలాచల గిరిపై కెక్కి
లంకను సూటిగ చూడగనెంచి
వివిధ ధాతువుల వెలిగే గిరిపై
రాత్రి గడుపగ నెంచెను రాముడు.

సువేలాచల గిరికి ఎదురుగా
త్రికూట గిరిపై నిలచిన లంక
నింగి నుండి అది వ్రేలాడునటు
అతి సుందరముగ అగుపించినది.

"రావణాసురుడు మృత్యువు కోరి
నా సతి సీతను అపహరించెను
ధర్మాధర్మము లెంచక దుష్టుడు
పులస్త్య వంశపు కీర్తిని చెరిపెను.

అందమైన ఆ బహిర్ద్వారములు
ఎత్తుగ నిలచిన ప్రాకారములు
రాక్షస సేనతొ శోభగ వెలిగే
లంకను గాంచిరి వీరవరేణ్యులు.

వాని దుష్కృతము వల్లను లంకలొ
రక్కసు లందరు కూలి పోదురు
వంశ నాశనము జరుగుట తథ్యము".
అనుచు రాముడు పలికె కోపమున

సమరోత్సాహము నిండిరి కపులు
సంధ్యా సమయము చల్లగ జరిగెను
నింగిని నిండుగ చంద్రుడు వెలుగగ
రామచంద్రుడా గిరిపై విడిసెను.

రాముడు గిరిపై నడచు చుండగా
లక్ష్మణమూర్తి మిగిలిన యోధులు
అనుసరించిరి అతి తొందరలో
వారందరును గిరిపై కెక్కిరి.

రిపుని చేతికి అందకుండగను
వానర సేనల విభజన గాంచిన
విభీషణుండు హర్షము నిండ
రామచంద్రునికి పూజ చేసెను

॥శ్రీరఘురామ॥

39 శ్రీరాముడు లంక సొగసులుగనుట

సువేలాచల గిరి శిఖరముపై
రాత్రి సుఖముగ గడిపిరి కపులు
వనదుర్గముగా నున్న వనములను
సూర్యోదయమున చూచిరి వీరులు.

కడిమి చెట్లును, కొండ గోగులు
ఎదిగిన లతలు చుట్టిన తరువులు
నయనానందము కలిగించగను
రంగుల పూవులు మురిసి విరిసినవి.

ఆ వనములలో సంపగి పొదలు
మద్ది, గానుగ, సురపొన్నలును
అశోక, కేసర, తాళవృక్షములు
ఏడాకులు గల అరటి చెట్లును.

చిత్రములైన వనములతోను
చక్కని పచ్చిక నేలల తోను
జలాశయములతొ వెలుగులు చిమ్మే
లంకాపురి అమరావతికే సరి.

పూలతో పండ్లతో పూతీవలతో
సుగంధ పరిమళ శోభతో తరువులు
చందన చర్చతో అలంకారముల
సురల తీరుగా తోచిన వచట.

ధనపతి వనము చైత్ర రథమువలె
ఇంద్రుని వనము నందనమన్నటు-
శోభగ నిలచెను ఆ వనమంతయు
పక్షులు తీయని రాగము నింపెను.

వాతావరణము ప్రకృతి శోభ
మది పులకించగ వానర వీరులు
ముందుకు సాగి లంకవనముల
విహరించిరి వారానందముతో.

కొందరు వీరులు రాజు ఆనతిని
ముందుగ లంకను చూచుట కొరకై
బయలు దేరిరి పదఘట్టనకు
అదరిపోయినది అచ్చటి ధరణి.

కపులు చేసెడి సింహ నాదముల
కలత చెందినవి జీవరాసులు
సింహము లెలుగులు దున్నలు హడలెను
లంకానగర పునాది కదిలెను.

లంకను చుట్టి కడలి యున్నది
జలదుర్గము అది లంకాపురికి
దాటిన వెనుక పర్వత దుర్గము
సువేలాచల పర్వతమ్ము అది.

పర్వత దుర్గము దాటిన వెనుక
వనదుర్గమది అగపడుచున్నది
దాటగ నింగిని తాకుచు నిలచి
త్రికూట గిరిపై నున్నది లంక.

అంత ఎత్తులో నున్న లంకకు
పక్షులు సైతము చేరగ లేవు
మనసుతో నైనా పోలేరచటకు
నడచి పోవుటది ఊహకు అందదు.

త్రికూట గిరిపై నిలచిన లంక
నూరు యోజనములున్నది పొడవు
ముప్పది యోజన విస్తీర్ణమయి
అజేయమైనది అన్నటులున్నది.

తెల్లని మేఘములున్న రీతిగా
ఎత్తుగ నున్నవి ద్వారము లన్నీ
ప్రాకారములవి వెండి బంగరు
కాంతు లీనుచు తళ తళ లాడెను.

నింగి మధ్యలో వర్షాకాలపు
మేఘములన్నటు ప్రాసాదములు
విమానములను ఉంచెడి గృహములు
రమణీయముగ వెలుగులు చిమ్మెను.

కైలాసగిరి సమానమైనటు
వేయి స్థంబముల ప్రాసాదమ్ము
నింగిలోనికి దూసుకుపోయి
నిలచినట్టుగా అగుపించినది.

రాక్షస వీరులు వేలకు వేలు
కావలియుందురు ఆయుధములతో
లంకలో రాక్షస ఱేని భవనము
లంకాపురికే ఆభరణమ్ము.

అందమైన ఆ లంకాపురిని
సుందరమైన వనభూములను
కనువిందైన భవనమ్ములను
చూచిన రాముడు అచ్చెరు వందెను.

॥శ్రీరఘురామ॥

40 యుద్ధమునకు ముందే రావణునితో సుగ్రీవుని పోరు

త్రికూట గిరిపై నిలచిన యట్టి
మనోహరమ్మగు లంక శోభను
సువేలాచల గిరిపై నుండి
రాముడు గాంచెను తన సేనలతో.

విశ్వకర్మ నిర్మించిన లంకలో
ఉన్నత సౌధపు శిఖరాగ్రమున
రావణుడుండెను విభవము నిండగ
రామచంద్రునికి కనబడినాడు.

ఛత్ర చామరములలంకారములు
రక్త చందనము మేన నలదు కొని
మెరపులవోలె మెరయు హారముల
నీల మేఘమై కనబడినాడు.

ఐరావతపు దంతపు గాటులు
వక్షస్థలమున అగపడుచున్నవి
సంధ్యా రాగము నలదిన మేఘము
అన్నటు - ఎరుపు, పసిమి వలువలు

రామ లక్ష్మణులు వానర యోధులు
చూచుచుండిరి రావణ రాజును
అసురుని చూచెను సూర్యకుమారుడు
పట్టరాని కోపమ్మున ఎగిరెను.

ఒకే దూకులో ఎగిరెను వీరుడు
త్రికూటగిరిపై సౌధాగ్రమున
రావణు ముందర నిలచి సుగ్రీవుడు
అతనిని తృణముగ నెంచి పలికెను.

"ఓ రావణుడా! జగతికి ప్రభువను
రామచంద్రుని దాసుడ నేను
నన్ను మిత్రునిగ చెప్పును రాముడు
రాముని తేజము నాలోనున్నది.

నన్ను దాటుకొని పోగలవాడవ?"
అనుచు బలముగ రావణుపై బడి
మణి ఖచితమగు స్వర్ణ కిరీటము
లాగి నేలపై విసరి కొట్టెను.

తనపై బడెడి సుగ్రీవుని గని
బలముగ అసురుడు నేలకు త్రోయుచు
"నా కగుపించిన నీ మెడ నిలువదు
నష్ట గ్రీవుడ వగుదువు అనెను."

నేలబడిన ఆ వానర రాజు
బంతి మాదిరి పైకి లేచెను
దశకంఠునిపై కలబడినాడు
ఇరువురు అచ్చట పోరు సలిపిరి.

స్వేద జలమ్ము - నెత్తుటి చారలు
నిండిన మేనితొ పోరుచుండిరి
పూచిన బూరుగు, మోదుగు తరువుల
తీరుగ తోచిరి వారిద్దరును.

బలము గలిగిన వీరులు వారు
వ్యాయామములో ఆరి తేరిరి
ఎంతోసేపు పోరిరి వారు
అలుపు నెరుగని అతి బలవంతులు

బాదుకొనుచును, గ్రుద్దుకొనుచును
గీరుకొనుచును కుమ్ముకొనుచును
అమిత బాధకు లోనైనను మరి
వదలరు పోరు - వీరులు వారు.

ముందుకు సాగి - గుండ్రము తిరిగి
ప్రక్కల పొంచి - ద్వంద్వ యుద్ధమున
మెళకువలన్నీ తెలిసినవారు
వీలు చూచుకొని పోరిరి వీరులు.

ఒకరిని ఒకరు పై కెగరేసిరి
నేలకు త్రోసుకు పైబడి పోరుచు
ప్రాకారమ్ము అగడ్త మధ్యలొ
నేలమీద వారిద్దరు పడిరి.

రావణుడంతట మాయలు చూపగ
యత్నము నున్నటు తెలిసి సుగ్రీవుడు
పోరగ బలము కలిగి యున్నను
నింగి కెగిరెను చూచు చుండగా

తిరిగి ఎగిరిరి బుసల శ్వాసలతో
గజముల మాదిరి పులుల మాదిరి
సింహము లన్నటు పోరిరి వారు
వివిధ తీరుల కలబడి పోరిరి.

రావణుడది తా తెలియకపోయి
వెర్రివానివలె చూచుచుండగా
విజయ గర్వమున సూర్యకుమారుడు
వాయు వేగమున రాముని జేరెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

41 అంగద రాయబారము

మేన గాయముల వచ్చి వ్రాలిన
రవిసుతు గాంచిరి రామలక్ష్మణులు.
రాఘవుడు పలికెను సుగ్రీవుని గని
"అనాలోచితపు పని చేసితివి.

నేనును - సేనలు విభీషణుడును-
నీకేమగునో అని భయపడితిమి
ఇకపై నీవు ఇట్టి కార్యములు
నాతో చెప్పక చేయగ వలదు.

ఇంతటి సాహస కార్యము నెన్నడు
రాజులు చేయరు - తెలియద నీకు ?
వీరుడ వీవు - సాహసివే మరి-
ముప్పు తెచ్చెడి సాహస మిది యగు.

మిత్ర సత్తమా! ఓ సుగ్రీవా!
రిపుని కూల్చగ చాలుదువయ్యా
కానీ నీకే ఆపద కలిగిన
నాకింకెవరితొ పనిగలదయ్యా.

నీకే ఆపద కలిగినచో - విను
కృంగిపోదును వానర రాజా!
సతి సోదరులను తలంచనింక
అసువులపైన ఆశ పడనయా!

ఇంద్రుని పోలు పరాక్రమమ్ము
వరుణుని పోలు సాహస మున్నది
నీకే ఆపద కలుగునొ అనుచు
భయపడితిమయా మేమందరము.

సబాంధవముగా రావణు జంపి
విభీషణునికి లంకను యిచ్చి
అయోధ్య రాజ్యము భరతుని కిచ్చి
తనువు వీడగ తలంచు చుంటిని."

రాముని పలుకులు విని సుగ్రీవుడు
భక్తినిండగా పలికె ప్రభువుతో
"రామా! నీవు వీరోత్తముడవు
నీకు చెప్పెడిది ఏమి వున్నది?

నీ సతి నాతడు హరించినాడు
నా కగపడెను ఉడికి పోతిని
నేరుగపోతిని వానిని త్రుంచగ
నీచే హతుడగు ననుచు వదలితి."

రామచంద్రుడా మాటలకెంతో
పులకరించెను - వానరరాజును
కౌగలించుకొని అభినందించెను
గుండెలు పొంగెను కపులందరకు.

రాముడు పలికెను లక్ష్మణ మూర్తితొ
"సేనలన్నిటిని వనము నందున
వ్యూహమ్ములుగ తీర్చగ వలెను
భీకరమైన పోరు జరుగును.

ఘన సంగ్రామమునందు సోదర!
తప్పక వానర - రాక్షస హరణము
జరుగునట్టుగా సూచనలవిగో
అగపడుచున్నవి" అనుచు పలుకుచు

"ధరణి వణకుట గిరులు కదలుట
భయంకర మ్మగు మేఘగర్జన
రక్త బిందువులు వర్షించుటది
మేనును చీల్చెడి హోరుగాలులు

రక్తవర్ణముగ సంధ్య మారుట
సూర్యగోళము అగ్నిని రాల్చుట
సూర్యుని కెదురై పక్షులు, మృగములు
ఏడ్చుచున్నవి భయంకరముగ

కాంతిని బాసిన చంద్రబింబము
చల్లగ నుండక - తాపము పెంచెను.
రవి బింబములో మచ్చ గాంచితిని
తారలు వెనుకటి మాదిరి లేవు.

అమంగళముగా నక్కలు అరచెను
మనము వెంటనే కపివీరులతో
లంకకు పోయి ముట్టడింతము"
అనుచు తమ్మునితొ పలికె రాఘవుడు.

అటుల పలుకుచు రామభద్రుడు
గిరిశిఖరమ్మును దిగి, కపిసేనను
వానరరాజు సాయపడగను
యుద్ధోన్ముఖులను చేయసాగెను.

ఘన కోదండము నందిన రాముడు
శరములు విడువగ నేర్పరి రాముడు
అఖండ సేనతొ ప్రాతః కాలము
లంక కెదురుగా సాగె వీరులతొ.

రాముని వెనుక విభీషణుండు
వానరరాజు, లక్ష్మణమూర్తి
వాయునందనుడు, జాంబవంతుడు
సుషేణుడున్నూ సాగుచుండిరి.

భల్లూకములు వానరవీరులు
ఘనమగు శిలలు మహావృక్షములు
చేతధరించి వెనుక నడచిరి
భూమి అచ్చట కనబడకున్నది.

సురలకు సైతము అజేయమైన
లంకా నగరము దరికి చేరిరి
లంకా నగరపు ఉత్తర ద్వారము
ఎత్తుగ పర్వత మంత ఉన్నది.

ఆ ద్వారమును రావణాసురుడు
స్వయముగ రక్షణ చేయుచుండెను
అమిత సంఖ్యలో ఆయుధాలతో
యుద్ధ కాంక్షులై అసురులుండిరి.

వరుణుని పాలన నున్న కడలివలె
దానవ పాలిత పాతాళము వలె
మహోన్నతంబగు ఉత్తర ద్వారము
చూచిన గుండెలు దడదడలాడును.

అంతటి ద్వారము ముట్టడించుట
ఆ రావణుని ఎదిరించుటది
అతి విక్రముడు రాముడు గావున
ఆతనికే అది సాధ్యమగునది.

ఉత్తర ద్వారము కావలి కాయు
రాక్షసయోధుల ఆయుధమ్ములను
వారు ధరించు కవచమ్ములను
పరిశీలనగ చూచెను రాముడు.

మైంద ద్వివిదుల వీరులతోను
నీలుడు తూరుపు ద్వారము వద్ద-
ఋషభ గవాక్ష గజ గవయులతో
దక్షిణ ద్వారము వద్ద అంగదుడు

ప్రమాధి ప్రఘస మహావీరులతొ
పశ్చిమ ద్వారము దగ్గర మారుతి
ఉత్తర పశ్చిమ ద్వారమ్ములకు
మధ్య భాగమున సూర్యకుమారుడు

వాయుదేవునికి గరుత్మంతునికి
సరి వీరులతో వానరరాజు
ముప్పది ఆరు కోట్ల సేనతో
సేనల మధ్యలొ రక్షగ నిలచెను.

రాముని ఆనతి మేరకు నపుడు
విభీషణుండు లక్ష్మణమూర్తి
కోటి మంది నొక్కొక్క ద్వారమున
రక్షగ నుంచిరి లంక కూల్చగ.

అమిత సేనతో జాంబవంతుడు
సుగ్రీవునికి దాపున నిలచెను
వానర యోధులు కోరలు నఖముల
చీల్చగ చాలిన పులుల సమానులు

వానర యోధులు వాలము లెత్తి
క్రోధ మంతయు కన్నుల నిండగ
మహావృక్షముల గిరి శిఖరములతొ
లంక ముట్టడికి వేచి యుండిరి.

పది ఏనుగుల బలము కొందరిది
వంద ఏనుగుల బలముతొ కొందరు
వేయి ఏనుగుల బలము కొందరిది
ఓఘవు గజబలు లెందరొ కలరు.

నేల నిండిన కపి యోధులతో
నింగిని ఎగిరే కోట్ల కపులతో
నింగీ నేల కనబడలేదు
అమోఘమైన దృశ్యమ్మది.

అంతలోనె ప్రతి ద్వారము దరికి
ఒక్కొక్క కోటి భల్లూకములు
కపి యోధులును వచ్చి చేరిరి
నలువంకల కపి సేనలు నిలచెను.

నింగిని కపులు నేలను కపులు
లంకలొ గాలి జొర నశక్యమై
కదలి యంతటి కపిసేన లవి
కట్ట దాటుకొని లంకను ముంచిరి.

అంతటి సేనను గాంచిన అసురులు
విస్మయ పడిరి-లంక చలించెను.
దేవా సురులకు అజేయమైన
సేన నిలచెను దాశరథులతో.

లంక ముట్టడికి సంసిద్ధులయి
కపి సేనలట వున్న సమయమున
రాజ ధర్మము తెలిసిన రాముడు
విభీషణునితో ఆలోచించి-

దశగ్రీవునికి హితము చెప్పగ
మరి యొకమారవకాశ మివ్వగ
అంగదు బిలచి-దశకంఠునితో
ఈ విధముగను నుడువగ చెప్పెను.

"అసురుడ! నీ ఐశ్వర్యముడిగెను
అంతమైనదిక రాజ్య పాలనము
బ్రహ్మ వరమున గర్వము నిండిన
నీకు చావు అతి చేరువైనది.

సజ్జన శాత్రవ! అఘముల ఫలితము
నేటితొ నీ దశ అంతమగుటయే
దశ గ్రీవములు నిలబడ వింక
దండధరుడనై నిలచితి నిచ్చట.

నీ అసువులను నే తీయగనే
నీ పాపములు అంతము అగును
మహా ఋషులును రాజ ఋషులును
చేరెడి లోకము చేరెద వీవు.

నే దరిలేని సమయము గాంచి
అపహరించితివి అవనీసుతను
నే నిలచితి నిట బలముచూపుము
లేదా మైథిలి నప్పగించుము.

సతిని ఒసగి నువు శరణు కోరుము
లేదా శరముల త్రుంచెద నిన్ను
అరాక్షసంబగు పుడమి యంతయు.
మూర్ఖులు నీకు హితులై వుండిరి.

అసురోత్తముడు ధర్మాత్ముడగు
విభీషణుడు నను శరణు కోరెను
అకంటకంబగు లంకాపురిని
ఆ శ్రీమంతుడు ఇక పాలించును.

పక్షి రూపమున ముల్లోకములు
తిరుగ నెంచినను, నా శరములవి
ముల్లోకమ్ముల వీడవు నిన్ను
కంట బడినచో కూలుట తథ్యము.

లంకను ఇంక చూడవు నీవు
ఇపుడే చక్కగ అన్నీ చూచుకు
ఔర్థ్వ దైహిక క్రియలు చేసుకో
అవకాశమ్మును ఇచ్చితి నీకు-"

అనుచు అంగదుని చూచి పలికెను
"నీవీ పలుకులు తిన్నగ చెప్పి
రావణుడేమి పలుకునో తిరిగి
తెలియ బరచుము" అనుచు పంపెను.

రాముని ఆనతి శిరమున దాల్చి
రూపు ధరించిన అగ్నిహోత్రుడన
ముహూర్త కాలములోన అంగదుడు
రావణ మందిరమందు వ్రాలెను.

ఏమరు పాటు లేక సచివులతో
కూర్చుని యున్న రావణు గాంచెను
భగభగ మండెడి అగ్నిహోత్రుడన
కనకాంగదుడు ముందుకు నడచి

"రాక్షస రాజా! కోసల ప్రభువగు
రామచంద్రుడు నన్ను పంపెను
అంగదుడందురు-వాలి తనయుడ
నా గురించి నువు వినియే యుందువు.

రఘువంశ వర్ధనుడు నీకై చెప్పిన
పలుకులు వినుము లంకాధీశా!
"క్రూరుడ! నీకు రోషమున్నచో
బయటకు వచ్చి పోరుము నాతో.

సబాంధవముగా నిన్ను చంపగా
వచ్చితి - ఇకపై ముల్లోకములకు
రావణు భయము తీర్చి వేసెద
తలలు త్రుంచి కడతేర్చెద నిన్ను.

అసువులపైన ఆశవున్నచో
పదములవ్రాలి నమస్కరించి
అవనిజనొసగి అఘముబాపుకో
అటులగానిచో మిగలవు నీవు.

నిన్నుకూల్చెద లంకాపురమున
నీతమ్ముని నే అభిషేకించెద"
అనుచు అంగదుడు రామునిపలుకులు
సూటిగచెప్పెను రాక్షసరాజుకు.

కటువుగనున్న రాముని హితవు
అంగదుమాటల వినిన రావణుకు
క్రోధపూరిత నయనమ్ములతో
అరచెను అచట కపిని చంపమని.

"పట్టుడు వానిని చంపుడు మీరు"
అనుచు రావణుడు అరచుచుండగా
అతిబలవంతులు నలుగురు అసురులు
బంధించగను ముందుకు వచ్చిరి

బలముచూపగ ఆ బలవంతుడు
అంగదుడంతట లొంగిపోయెను
తనబాహువులను నల్గురుపట్టగ
వారినిచక్కగ ఇరికించుకొని

పర్వతమంతటి ఎత్తుగనున్న
భవనశిఖరము పైకిఎగిరెను
రావణరాజుయు అతనిసచివులు
చూచుచుండగా వదలెఅసురులను.

నేలరాలిరి నలుగురు వీరులు
అంగదుడంతట తనపదములతో
ప్రాసాదమునకు ఉన్న శిఖరమును
పగులగొట్టెను అతితేలికగా

అసురులందరకు బలమునుతెలిపి
సింహనాదముతొ విజయగర్వమున
వానరులందర మధ్యలొనున్న
రామభద్రుని చెంతనిలచెను.

కపి,ప్రాసాదము పగులగొట్టుటను
చూచినరాజు క్రోధమునిండెను
రాగలకీడు లీలగతోచెను
నిట్టూర్పులను విడచెనుఅతడు.

వెంటవున్నతన వానరవీరులు
సింహనాదములు చేయుచుండగా
రామచంద్రుడు సమరముచేయగ
సంసిద్ధుడయి నిండుగనిలచెను.

సుషేణుడంతట సుగ్రీవాజ్ఞతొ
వానరవీరులు వెంటనడువగా
నాల్గుద్వారములు తిరిగిచూచెను
వానరవీరుల నందరజూచెను.

పోరగ ముందుకువచ్చు అసురులే-
వానరసేనలు లంకానగరపు
వానరప్రాకారమ్ముగ తోచగ
భయముతొ హాహాకారము చేసిరి.

లంకలో సాయుధులైన అసురులు
కోలాహలముతో తిరుగుచుండిరి
ప్రళయకాలమున వాయువుఅన్నటు
తిరిగిరి అసురులు పట్టణమంతయు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

42 రామ రావణ సేనలయుద్ధారంభము

లంకముట్టడిని అసురవీరులు
తెలియబరచిరి రావణరాజుకు
కోపమునిండి రక్షణకొరకై
అదనపు సేనలు పంపెనురాజు.

తనసేనలతో తిరుగుచురాముడు
లంకావిభవము చూచెను తిరిగి
అంతటరాముని మనసంతయును
అవనిజ తలపుల నిండిపోయెను.

నిద్రహారములు లేక దుఃఖమున
రాక్షసబాధల కోర్వలేకను
కృశించిపోయిన కుసుమకోమలి
దీనావస్థ మెదలెను మదిలో.

అంతటరాముడు కొంచెము సేపు
యోచనచేసి తనసేనలకు
లంకాపట్నము ముట్టడించమని
ఆజ్ఞలనిచ్చెను ఆవేశముతో.

రాముని ఆనతి కొరకై నిలిచిన
అఖండసేన అతిబలవంతులు
కొనలుతేలిన కొండరాళ్ళతో
బండలు తరువులు చేతధరించిరి.

రావణాసురుడు ప్రాకారమ్మున
నిలచిచూచెను వానరసేనను
అంతటిసేనను గెలుచుట ఎట్లని
శంకముదిరెను ఆలోచించెను.

అంతటిలోనే ధైర్యముతెచ్చుకు
కన్నులుతెరచి తిన్నగచూచెను
వానరసేనలు గుంపులు గుంపులు
ప్రాకారముపై కెక్కుట గాంచెను.

పసిమివన్నె దేహమ్ముల కపులు
ఎర్రని ముఖముల వెలిగేకపులు
మద్ది తాళవృక్షమ్ములతో
పెద్దరాళ్ళతో అతిధైర్యముతో.

రామ కార్యమే ధ్యేయ మనుకొని
అసువుల నసలే లెక్క చేయక
ప్రాకారమ్ముల అగ్ర భాగములు
బహిర్ద్వారముల కూల్చగ నెంచి

పగులగొట్టగా యత్నము చేయుచు
ఉద్యానమ్ముల రూపుమాపిరి
స్వచ్ఛ జలమ్ములు వున్న అగడ్తను
పూడ్చివేసి ప్రాకారము నెక్కిరి.

మత్తేభములను పోలు కపీంద్రులు
ప్రాకారమునకు అమర్చినట్టి
బహిర్ద్వారములు బంగరు మయములు
పగులగొట్టుచు కేకలు పెట్టిరి.

కపిసేనలు అతి సంతోషముతో
ప్రాకారముపై చేరి బిగ్గరగ
"జయము జయము శ్రీరామచంద్రునికి
అతి బలశాలికి జయము కలుగును

లక్ష్మణమూర్తికి జయము విజయము
కిష్కింధాపతి సుగ్రీవునికి
జయము తథ్యమను" సింహ నాదముల
జయఘోషను ఆ లంకలో నింపిరి.

వీర బాహువు సుబాహువున్నూ
తోడుగనుండగ నలుడంతటను
ప్రాకారమును నేలకు రాల్చి
విడిదికి వీలగు వసతి చేసెను.

జయోత్సాహమున కుముదుడంతట
పది కోట్ల వీరులతో దూసుకుపోయి
లంకా నగరపు తూర్పు ద్వారము
ముట్టడించెను - అతనికి తోడుగ

ప్రఘసుడు, పనసుడు అఖండ సేనతో
తూర్పు ద్వారము వచ్చి చేరిరి
ఇరువది కోట్ల కపి వీరులతో
శతవలి దక్షిణ ద్వారము తాకెను.

అరవై కోట్ల వానర సేనతో
తార తండ్రి సుషేణు డంతట
లంకా నగరపు పశ్చిమ ద్వారము
ముట్టడించెను ఉత్సాహముతో.

రామ లక్ష్మణులు వానర రాజుతో
ఉత్తర ద్వారము ముట్టడించిరి
గోలాంగూలుడు గవాక్షుడపుడు
కోటి వీరులతో రాముని చేరిరి.

శత్రు భంజనుడు ధూమ్రుడు - కోటి
భల్లూకములతో రాముని జేరెను
గదలతో నలుగురు సచివులతోను
విభీషణుడు శ్రీరాముని చేరెను.

గజుడు గవాక్షుడు గవయుడు శరభుడు
గంధ మాదనుడు సేనలో తిరుగుచు
సేనల రక్షణ చూచుచుండిరి
క్రమశిక్షణతో నున్నవి సేనలు.

వానర సేనల వ్యూహ రచనను
చూచి రావణుడు రోషము నిండి
అసుర సేనలను బయటకు పొమ్మని
ఆవేశముగా ఆనతి నిడెను.

ప్రభువు ఆనతి విని నంతటనే
సింహ నాదముతో అసుర వీరులు
భేరులు మ్రోచిరి ఉత్సాహముగా
బారులు తీరి శంఖము లూదిరి.

నీలపు - నల్లని దేహచ్ఛాయలతో
తెల్లని శంఖము లూదుచుండగా
నింగిని కొంగల బారులన్నటు
ఉరిమే మేఘము లన్నటు తోచిరి.

పర్వ సమయమున పొంగు కడలివలె
అసుర సేనలు బయలుదేరెను
గిరి నెత్తాలు లంకా నగరము
సింహ నాదముల మారు మ్రోగెను.

సింహ నాదములు రథముల సవ్వడి
కరి ఘీంకారము శంఖ ఘోషలు
బలసిన గుఱ్ఱపు సకిలింతలతో
భేరీరవములు దిక్కుల కెగయగ.

దేవాసుర సంగ్రామము అన్నటు
కపియోధులకు అసుర వీరులకు
మొదలైనది ఘన సంగ్రామంబు
భీకర యుద్ధము లంకలో మొదలయె.

గదలు శూలములు శక్త్యాయుధముల
గండ్ర గొడ్డళులు ఆయుధములతో
ప్రతాపమ్మును చూపుచు అసురులు
వానర వీరుల కొట్టిరి అపుడు.

వానర యోధులు ఘనమగు తరువుల
కొనలు తేలిన కొండ రాళ్ళతో
అసురుల బాది ఆగక సాగిరి-
గోళ్ళతొ చీరి కోరల కొరికిరి.

తమతమ పేర్లను చెప్పుచు కపులు
ఘనమగు శిలలను విసరుచు కపులు
"జయము విజయము ఓ సుగ్రీవా!
వానర రాజా! జయ"మని అరచిరి.

ప్రాకారముపై నున్న అసురులు
వారికి తోడుగ నున్న అసురులతొ
ఆయుధములతో ఖడ్గమ్ములతో
వానర వీరుల నరక సాగిరి.

అంతట నేలను నిలచిన కపులు
క్రోధము రెచ్చిన కపి కిశోరములు
ప్రాకారము పైకెగిరి అసురులను
నేలకు త్రోసిరి - సమరోత్సాహులు.

వానరులకును అసుర వీరులకు
ఆ విధముగను జరిగిన పోరున
నేలంతయును నెత్తుట తడిసెను
మాంస ఖండములు బురదగ మారెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

43 ఇరుపక్షముల మహావీరుల పోరు-

వానరయోధుల నెదిరించుటకై
రావణరాజుకు విజయముకూర్చగ
వీరవరేణ్యులు రాక్షసయోధులు
ఆయుధాలతో ముందుకు వచ్చిరి.

ద్వంద్వయుద్ధము జరిగెనప్పుడు
మహావీరుడగు మేఘనాధుడు
యముడు - త్రినేత్రుని ఎదిరించినటు
అంగదునెదుట నిలచెనుపోరుకు.

విభీషణాఖ్యుని సచివుడుఅయిన
సంపాతినెదిరెను ప్రజంఘుడసురుడు
మిత్రుఘ్నుడను రాక్షసయోధుడు
విభీషణునితొ తలపడినాడు.

రక్కసితపనుడు - గజునితోడను
నికుంభుడసురుడు - నీలునితోను
ప్రఘసరక్కసుడు - సుగ్రీవునితో
విరూపాక్షుడు - లక్ష్మణమూర్తితొ

సప్తఘ్నుడును అగ్నికేతువు
రస్మికేతువు అను రాక్షసులు
రామచంద్రునితొ పోరగవచ్చిరి
వజ్రముష్టి మరి తాకెను మైందుని.

అశనిప్రభుడు ద్వివిదునితాకెను
ప్రతపను డసురుడు నీలునితాకెను
రాక్షసయోధుడు విద్యున్మాలి
కపియోధుడగు సుషేణుతాకెను.

ఎందరొ అసురులు కపియోధులతో
తలపడి పోరిరి - నెత్తుటి కాల్వలు
దేహఖండములు తెగిపడె కుప్పలు
అతిభీకరముగ పోరుసాగెను.

ఇంద్రజిత్తు తన గదతోనపుడు
కొట్టెనంగదుని - అపుడావీరుడు
అసురునిబంగరు రథమునుగూల్చెను
చచ్చెనుసారథి తురగమ్ములతో.

ప్రజంఘుడంతట మూడుబాణములు
సంపాతిపైన వేయగనంత
శరములతప్పుకు మద్దితరువుతో
సంపాతికూల్చెను ఆ ప్రజంఘుని.

జంబుమాలి అతికోపమునిండి
మారుతివక్షస్థలమున కొట్టెను
వీరుడుహనుమ రథమునకెగిరి
అనురునిచంపెను అరచేతులతో.

వాడి బాణముల తెరిచిన నోటితొ
తలపడు ప్రఘసుని - వానరరాజు
తరువుతొ కొట్టి నేలకు రాల్చెను
ప్రతపుని కండ్లను పెరికె నీలుడు.

అగ్నికేతువు - రశ్మికేతువు
సుప్తఘ్నుడును యజ్ఞకోపుడు
రామునిపైకి శరములు వదలిరి
తెగిరా అసురులు రాముని శరముల.

మైందుని గ్రుద్దుకు వజ్రముష్టియను
అసురుడు - రథము - సారథి ఒరిగిరి
నీలాకాశము మీద కిరణములు
సూర్యదేవుడు ప్రసరించినటు

నూరుబాణములు నికుంభుడసురుడు
నీలునిపైన నవ్వుచు విడచెను
కాటుకకొండగ నిలిచిననీలుడు
విష్ణుమూర్తివలె విజృంభించెను.

నిశితఖడ్గమున నికుంభుశిరమును
ఒక్కవ్రేటుతో త్రుంచి - ఆగక
రథచక్రమును గిరగిరత్రిప్పి
రథసారథిని మన్నునకలిపెను.

విద్యున్మాలి ఘనమగుగదతో
సుషేణుపైన కలియబడగనే
ఘనమగుశిలతో సుషేణుడంతట
ఎదురుతిరిగెనా అసురవీరునికి.

ద్వివిదుడుఘనమగు శిలలువిసరుచు
అశనిప్రభుని కొట్టగ - నసురుడు
శరముల ద్వివిదుని గాయపరచగా
తరువుతొ అసురునికూల్చెను ద్వివిదుడు.

విద్యున్మాలి ఒడుపుగతప్పుకు
వక్షమునందు కొట్టెను వీరుని
లక్ష్యపెట్టక సుషేణుడపుడు
గిరిని విసరగ చచ్చెనుఅసురుడు.

బంగరుములుకుల శరముల నప్పుడు
తేరునుండి ఆ విద్యున్మాలి
విసరగనంత సుషేణువీరుడు
తేరునుముక్కలు చేసివేయగా

వానరవీరులు అసురులచంపిరి
భీతావహమై పోయినదచట
మాంసము కొరకై నక్కలు చెరెను
విగతజీవుల కుప్పలుకుప్పలు

రక్తముకారెడి శరీరమ్ములతొ
చీల్చబడిన ఆ రాక్షసులందరు
తిరిగియుద్ధము చేయుటకొరకై
సూర్యాస్తమయము కొరకువేచిరి

॥శ్రీరఘురాముని॥

44 ఇంద్రజిత్తు రామలక్ష్మణులను నాగపాశముల బంధించుట

రాత్రిఅచ్చట విరుచుకుపడినది
వైరముబూనిన వీరులప్పుడు
ఒకరిని ఒకరు జయించగోరి
భీకరమైన పోరు సలిపిరి.

"చంపుము, చీల్చుము, ఎటుపోయెదవు"
అన్న అరపులవి మింటికెగసినవి
బంగరుకవచమ్ములతో వెలుగుచు
ఓషధులున్న గిరులనిపించిరి.

చీకటిలో మరి గుర్తుతెలియక
ఆవేశముతో తమనేమరచి
రక్కసులను మరి వానరుడనుకొని
చంపిరి- అట్లే కపులలో జరిగెను.

క్రోధమునిండిన రాక్షసులపుడు
కపులనుపట్టి నమలసాగిరి
వానరులంతట వాడికోరలతొ
అసురులఅశ్వమ్ములను చీల్చిరి.

ధ్వజములువిరచిరి వానరవీరులు
గజములకొరికి ముక్కలుచేసిరి
రామలక్ష్మణులు సర్పసమమగు
శరములువేసి అసురులకూల్చిరి.

భేరీమోతలు రక్తపు బేరులు
అరపులు, మూల్గులు, ఆక్రందనలు
అతిభీకరమగు కాళరాత్రివలె
తెల్లవారునా-అనిపించినది.

గుట్టలుగుట్టలు ఆయుధమ్ములు
తరువులు శిలలతొ నేలనిండగా
అవిఅన్నియును ధరణిపూజలో
పుష్పములన్నటు తోచెనచ్చట.

నిశిలో అసురులు రామునిపైకి
శరములువిడచుచు వచ్చిపడగనే
నిశితశరములు రాముడువదలగ
ఆయువుపట్లలొ తగిలెనసురులకు.

మహోదరుండు మహాపార్శ్వుడు
యమశత్రువునూ వజ్రదంష్ట్రుడు
శుకసారణులు ప్రాణాంతకమై
పారిపోయిరి అసువులునిలువగ.

మహాబలుడు శ్రీరామచంద్రుడు
బంగరుములుకుల శరములువిడువగ
అగ్నినిబడిన మిడతలవోలె
రాలిపోయిరట రాక్షసయోధులు.

భయంకరమగు రాత్రి అచ్చట
అరపులు ఘోషలు ఆక్రందనలతొ
త్రికూటగిరి యది ప్రతిధ్వనించగ
పర్వతమ్ము లా నరచినట్లయె.

మహాకాయులు గోలాంగూలులు
అసురులనొడిసి పట్టుకుతినిరి
ఇంద్రజిత్తును వధించవలెనని
అంగదుడంతట తాకెనువానిని.

తురగమ్ములను రథసారథిని
కూల్చివేసెను కనకాంగదుడు
రామలక్ష్మణులు వానరులందరు
అభినందించిరి అంగదునపుడు.

ఇంద్రజిత్తు తన రథమునువదిలి
అంతర్ధానము అయిపోవగను
వానరయోధులు ఆనందముతో
అంగదునెంతో పొగడిరి ప్రియముగ.

అంగదుదెబ్బకు పారిపోయిన
ఇంద్రజిత్తు అతి క్రోధవశుడయి
అంతర్ధానము అగుట-రాముడు
గ్రహించి-కపులను హెచ్చరించెను

"వానరులారా! మీరందరును
ఏమరకుండుడు సుగ్రీవునికడ
బ్రహ్మ వరముతో గర్వాంధుడగు
ఇంద్రజిత్తు-ఇక మాయలు చేయును.

కంటికి కనబడకుండగ వాడు
శరములువదులును-కావునమీరు
నాకొరకై మరి ఓర్చుకోవలె
కాలము వాడికి చేరువైనది"

అనుచురాముడు చెప్పుచుండగనె
మాయలమారి-సర్పసమమగు
శరములువదలెను దాశరథులపై
నాగపాశముల బంధమొనర్చెను.

ఎదిరిపోరగా శక్యముగాక
అదృశ్యముగా పోరుచు అసురుడు
రామలక్ష్మణుల నిద్దరినీ తన
నాగపాశముల కట్టివేసెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

45 నాగపాశబద్ధులై రామలక్ష్మణులు బాధపడుట

మేఘనాథుని జాడ తెలుసుకొన
రాముడు వానరయోధులనంపగ
కపియోధులు పదిమంది అప్పుడు
ఆకాశమునకు రివ్వున ఎగిరిరి.

రామలక్ష్మణులు బంధింపబడి
దేహము నుండి నెత్తురు కారుచు
పూచిన మోదుగు తరువుల మాదిరి
కనుపించిరి ఆ యుద్ధభూమిలో.

నింగికెగిరిన వీరులగాంచెను
అస్త్రవేత్తయగు మేఘనాథుడు
వేగముగలిగిన శరములువేసి
వీరులవేగము నడ్డగించెను.

కనుకొలకులవి ఎర్రగ నుండగ
నల్లని మేనితొ నున్న అసురుడు
ఇంద్రజిత్తు-అతి గర్వము నిండి
పలికెను మబ్బుల చాటు నుండియే-

మేఘనాథుని శరములంతట
వానరవీరుల గాయపరచినవి
అదేఅదనుగా ఇంద్రజిత్తు తను
నింగిమేఘముల చాటునదాగెను.

వానరులారా! అదృశ్యముగ
పోరెడి నన్ను సురపతియైనను
తెలియగ లేడు అంతటివాడిని
మనుజులు-కపులు నాకొక లెక్కా?

వీరుడయిన ఆ మేఘనాథుడు
రామలక్ష్మణుల పైనంతటను
నాగపాశముల శరములువేయుచు
దేహమంతయు నింపివేసెను.

ఇపుడే మిమ్ము యమపురి కంపెద"
అనుచు శరములతొ బాధపెట్టుచు
నవ్వుచు అరచుచు దాశరథులపై
తిరిగి శరములు విడువ సాగెను.

నిశితాస్త్రములు తాకినయంత
దృష్టి కానక పోయెను అపుడు
వంటినిండ బాణమ్ములు నిండి
నెత్తుట తడిసిరి వీరులిద్దరు.

ప్రస్రవణాద్రిని జలధారవలె
నెత్తురు కారెను తనువుల నుండి
మేను పూర్తిగా నిండెను శరముల
నిలువ లేక ఆ వీరులు అలసిరి.

ఇంద్రుని గెలిచిన వీరుని శరములు
రాముని ఆయువు పట్లలొ తగలగ
నిలువగ లేక రాముడు ముందుగ
నేలను బడెను-కదలక పోయెను.

నాగపాశములు శరములు వేసి
బద్ధుల చేసి మేఘనాథుడు
వాడి ములుకులు కలిగిన అమ్ములు
ఎన్నో రకముల వేసెను తిరిగి.

శరతల్పముపై నున్నటు లున్న
అన్నను గాంచెను సుమిత్ర సుతుడు
అతి కష్టముతో చూపు ఆనెను
అన్న-ప్రక్కనే నేల నుండెను.

బ్రతుకుట జరగదు అనెడి దిగులుతో
నిరాశపడెను లక్ష్మణమూర్తి
వాయు పుత్రుడును వానరోత్తములు
అమిత దుఃఖమున చింతలొ మునిగిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

46 ఇంద్రజిత్తు విజయగర్వముతో లంకలోని కేగుట

ఇంద్రజిత్తుకై నింగిని వెదకెడి
వానరోత్తములు శరములు తగిలిన
రామ లక్ష్మణుల గాంచిరి అపుడు
వారందరును నేలకు దిగిరి.

వానకురిసి మరి వెలిసినట్టుగా
శరములు వదలి ఆగెను అసురుడు
వానర రాజును విభీషణుండును
హనుమంతుడును మైంద ద్వివిదులు

నీలుడు కుముదుడు సుషేణుడున్ను
అంగదుడున్నూ వచ్చి చేరిరి
రామలక్ష్మణుల స్థితిని గాంచిరి
వ్యాకుల పడిరి-దిగులు నందిరి.

సందు లేకను శరీరమంతయు
శరములు నిండి నెత్తురు కారుచు
శరతల్పముపై చేష్టలు ఉడిగి
రామ లక్ష్మణులు పడియుండుట గని

వానరవీరులు కంటికి మంటికి
ఏకధారగా నేడ్చిరి అపుడు
మేఘనాథుడు దొరికినచో మరి
అంతుచూడగల వీరులె వారు.

అదృశ్యమ్ముగా పోరెడి వానిని
నింగిని నిలచిన రావణు తనయుని.
వాని మాయలు తెలిసిన యట్టి-
విభీషణాఖ్యుడు గాంచెను అపుడు

ఘనకార్యమును సాధించితినని
విజయ గర్వమున పొంగిపోయెను
తోటి అసురులతొ చెప్పసాగెను
"నాగపాశములు విడువ నసాధ్యము

రామలక్ష్మణుల నాశము చేసితి
తండ్రి సర్వదా వారిని తలచి
దుఃఖము నిండి యుండుట తెలియును
నిద్ర మరచెను లంకాధీశుడు

వర్షాకాలపు ఋరదనీటివలె
లంకలొ ఎల్లరి మనసులన్నియు
కలత పడినవి రాముని తలచి
వారల కూల్చితి భయము తీర్చితి"

అనుచు అసురుడు తొమ్మిది శరములు
నీలుని పైన విడచి అంతట
మూడు బాణములు మైందుని పైన
మరి మూడమ్ములు ద్వివిదుని పైన

జాంబవంతునిపై నొక శరము
హనుమంతునిపై పది బాణములు
శరభ గవాక్షుల జంటపైనట
రెండు రెండు బాణమ్ములు వేసెను.

గవాక్షుపైన అంగదుపైన
అగ్ని శిఖలను పోలు శరములు
ఎన్నో విడచెను మేఘనాథుడు
సింహనాదమును చేసెను అపుడు.

ప్రక్కన వున్న అసుర వీరులతొ
నవ్వుచు పలికెను మేఘనాథుడు
"రామలక్ష్మణులు నా శరములబడి
అసువులు బాసిరి చూడుడు" అనెను.

నిజమని నమ్మి ఆ రక్కసులు
ఇంద్రజిత్తును స్తోత్రము చేసి
జయ జయ ధ్వనులతొ పూజించగను
నమ్మి రందరు వారు సమసిరని.

శ్వాస ఆడక నేలను బడిన
వీరుల గాంచి మేఘనాథుడు
నిజముగ వారు మరి లేరనుకొని
మరలి పోయెను నగరము లోనికి.

కన్నీరిడుచు దుఃఖము నున్న
వానర రాజును-విభీషణుండు
ఓదార్చుచును ధైర్యము గొలిపెను
భయపడ వలదని మరి మరి చెప్పెను.

"యుద్ధము నందు ఇటులే జరుగును
తాత్కాలిక మగు జయము కలిగినను
అంతిమ విజయము అసలు విజయము
అది మాత్రము మరి ముందుగ తెలియదు.

భోగ భాగ్యములు అనుభవించెడి
యోగ్యత మనకు ఉన్నచో మరి
రామ లక్ష్మణులు ఇద్దరు తప్పక
మూర్ఛ తేరుకొని నిలబడగలరు.

సత్య ధర్మముల నడచే వీరులు
వీరికి ఉండదు మృత్యు భయ"మని
చల్లని జలముల వానర రాజుకు
కనులు తుడిచెను విభీషణాఖ్యుడు.

శోక నివారణ మంత్ర పఠనమున
తిరిగి కన్నులను తుడిచి పలికెను
"వానర రాజా! దుఃఖము వదలుము
ధైర్యము పూనుము కపులను గనుము.

అపత్కాలము అతి స్నేహమునకు
అదను కాదని తెలియుము నీవు
అతిగా స్నేహము దుఃఖ హేతువగు
అందుకు నీవు ఊరడిల్లవలె.

మూర్ఛ నొందిరి ఈ సోదరులు
మహా సేనల రక్షణ ముఖ్యము
ముఖ కాంతులవి మాయలేదు విను
వీరు బ్రతికెదరు భయము తీర్చెదరు.

ఓ సుగ్రీవా! నీ కపి సేనలు
నన్నే రావణు తనయుడనుకొని
గుసగుస లాడుచు చూచుచుండిరి
వారల భయమును తీర్చుము ముందర.

వాడిపోయిన మాల వదలినటు
వారి భయమది తొలగించుమయా!"
అని విభీషణుడు వానర రాజుకు
సమయోచితముగ ధైర్యము గొలిపెను.

మాయలమారి మేఘనాథుడు
వడివడిగా తన తండ్రిని జేరి
సంతోషముతో రామ లక్ష్మణుల-
శుభ వార్తను తను తెలియబరచెను.

సభా మధ్యమున నున్న రావణుడు
పొంగిపోయెను - ఆనందముతో
పీఠము నుండి ముదముగ లేచి
కౌగలించుకొని మురిసిపోయెను.

తనయుని శిరము మూర్కొని ప్రేమగ
వివరములన్నీ వినిపించమని
తండ్రి అడుగగా మేఘనాథుడు
సర్వము తెలిపెను విపులముగాను.

స్వకీయ రక్షణ చేసుకొనుచును
పది నొకవేల విలు వీరులతో
పోరగ శక్తి గలిగిన తనయుని
చూచి మురిసెను లంకాధీశుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

47 నాగపాశ బద్ధులను సీతకు చూపించుట

యుద్ధ భూమిలో వాయు నందనుడు
అంగద, సుషేణ, కుముదుడు, నలుడు
గజుడు, గవయుడు, గవాక్ష, నీలుడు
శతవలి, శరభుడు, గంధమాదనుడు.

రంభుడు వీరులు దుఃఖము నిండి
రామ లక్ష్మణుల చెంత నుండిరి
గిరుల తరులతో సంసిద్ధులయి
అసురుల అలికిడి కాచి యుండిరి.

సంతోషముతో రావణుడచట
అశోక వనిలో అసుర కాంతలను
రమ్మని పిలచి పలికె వారితో
"తనయుడు కూల్చెను రామ లక్ష్మణుల

పుష్పకమ్ముపై సీతను తీసుకు
యుద్ధ భూమిలో నేల కొరిగిన
వీరుల చూడగ గొనిపొండిపుడే
గర్వము దిగును, లొంగుట జరుగును.

ఆశ వదలిన ఆ రమణీ మణి
ఆభరణమ్ముల అలంకారముతో
అందును నాకు, అందుకె సాగుడు
అంతము కోరితి అయినది అటులే."

ఆనతి విని ఆ అసురాంగనలు
అవనిజ నపుడు పుష్పకమ్ముపై
అని యగు చోటికి తీసుకపోయిరి
అతివ దుఃఖమున మునిగి యున్నది.

"రామ లక్ష్మణుల కూల్చి వేసెను
ఇంద్రజిత్తు ఘనకార్యము చేసెను"
అనుచు చాటిరి లంకా పురిలో
ధ్వజ పతాకలు ఎత్తిరి నగరిని.

త్రిజటతొ కూడిన పుష్పకమ్మున
యుద్ధ భూమికి సీతను తెచ్చిరి
ఆనందముగా రాక్షస వీరులు
తిరుగుట గాంచెను సీతాదేవి.

తెగిపడియున్న కపివీరులను
దుఃఖసంద్రమున మునిగినకపులను
వారిమధ్యలో శరఘాతములతో
స్పృహలేకుండిన వీరులగాంచెను.

రామలక్ష్మణులు కవచమ్ములుతెగి
ధనుసులుజారి పడియుండుట గనె
స్కంధ విశాఖుల పోలియుండెడి
వీరులగాంచెను - శరములు నిండెను.

ఒక్కసారిగా దుఃఖముఎగసెను
వెక్కివెక్కి రోదించెను సీత
మహావీరులు మరణించిరని
మరిమరి తలచుకు విలపించినది.

మనుజోత్తములు మరిలేరనుకొని
మదిలో నమ్మెను మానిని అపుడు
మనసుచెదరినది - మాయలంకలో
మాయలుతెలిసియు మరచుట విధియగు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

48 సీత దుఃఖము త్రిజట అనునయించుట

చూచిన దంతయు నిజమని నమ్మి
దుఃఖించినది సీతాదేవి
"పుత్రవతినని చెప్పిరి జోశ్యులు
వైధవ్యమ్ము లేదని నుడివిరి.

అశ్వమేధము క్రతువులు ఎన్నో
విభుడు చేయునని - వీరుడాతడని
శుభములు పలికిరి పండితు లెందరో
అన్నియు అయినవి అనృతమ్ములు.

పద్మ రేఖలు పాదము నున్న
పట్టపురాణి అగునని అందురు
పద్మ రేఖలు నా పాదమున
ఫలించలేదు - పరమ పాపిని.

నిర్భాగ్యముతో - వైధవ్యమును
సూచన చేసే అవలక్షణములు
వెదకిన - నాలో దొరకవు మాతా!
పెద్దల వాక్కులు వమ్మయి పోయెను.

సరిపడు కురులు కలిగియున్నవి
కనుబొమ్మలవి కలిసిపోవక
రోమరహితమై పిక్కలున్నవి
సందులేక నా పలువరసున్నది.

కన్నులు, కణతలు, చేతులు, తొడలు
శీలమండలు పాదములున్న
తీరుగ నున్నవి - శుభలక్షణములు-
విజ్ఞుల పలుకులు - జోశ్యము తప్పెన?

గుండ్రని నఖముల నున్నని వ్రేళ్ళు
చేతికి తగిన కొలతకు తగినవి
నిగనిగలాడే దేహకాంతితో
తీర్చిన అందము శుభ లక్షణము.

లోతగు నాభి శుభకరమందురు
పాదమ్ములును కాలివ్రేళ్ళును
నేలకు తాకుచు నుండుటన్నది
మంచి లక్షణము అందురు విజ్ఞులు.

అరికాళ్ళలో నా అరచేతులలో
శుభకరమైన రేఖలున్నవి -
సందులుండక వ్రేళ్ళు ఉన్నవి
చిరునగ వొలికే వదనము నాది

శుభలక్షణములు కలవని అనుచు
భర్తతొ కలసి పట్టాభిషేకము
జరుగును అనుచు విజ్ఞులు చెప్పిరి
అనృతమ్ములుగ అయినవన్నియు.

రణధీరులు ఆ సోదరు లిరువురు
నన్ను వెదకి నా ఉనికి తెలిసిరి
అతిభీకరమగు అంబుధి దాటిరి
కానీ గోష్పద మంతటి మాయలో

ఇంద్రజిత్తుని మాయలో పడిరి-
వారు పొందిన వారుణాస్త్రము
ఆగ్నేయాస్త్రము ఐంద్రాస్త్రమ్ము
బ్రహ్మశిరోనామ కాస్త్రములు.

దివ్యాస్త్రములు - వీరవిక్రమము
అనిలో పనికే రాకపోయెనా -
అనాథనైతిని - నా రక్షకులు
మాయకు లొంగి మాయమయ్యిరి.

మనోవేగముతొ పోరెడిరిపుని
కంటబడినచో కూల్చ సమర్థులు
దాశరథులకు కనబడకుండ
పోరెను - బ్రతికెను మేఘనాథుడు.

అంతటి రాముడు అనుజునితోను
అనిలో నేలను బడియుండుటది
అసాధ్యమైనది సాధ్యమైనది
ఆహా ! కాలము గెలువ నసాధ్యము.

వనవాసమును పూర్తి చేసుకొని
తన బ్రతుకునకు వెన్నెల నిచ్చే
తనయుని చూడగ నిలచిన తల్లి
మనునా ఇంక మనుజపుంగవా !"

అని విలపించెడి సీతను గాంచి
అనునయమ్ముగా త్రిజట పలికెను
"అమ్మా ! నీ పతి బ్రతికే యుండెను
అన్నదమ్ములు - నమ్మ - సజీవులు

అందుకు తగిన కారణమ్ము లివి
రాజు కూలినచొ సైన్యము నందు
యుద్ధోత్సాహము - కోపము గాని
కనబడదమ్మా మైథిలి ! వినుము.

ఓ వైదేహీ ! మరియొక విషయము
మనము ఎక్కిన పుష్పకమ్మిది
దేవలోకమున నుండునట్టిది
దేవుడు లేనిచొ నినుగొనిరాదిది.

నాయకు డంతము అయిన సేనలు
చెల్లా చెదురై పారిపోదురు
కానీ యిచ్చట కపిసేనలలో
అట్టి అలజడి కనబడలేదు.

కలవర పడక భయమది లేక
జాగరూకులై వానర యోధులు
రామలక్ష్మణుల రక్షణ నుండిరి
కావున వీరులు బ్రతికి యుండిరి.

సత్యవచనములు నావి నమ్ముము
అనృతమ్ములు పలుకను వినుము
సురాసురులుమరి సురనాయకుడే
వచ్చిన రాముని జయించలేరు.

సీతా! వినుము, వీరవరేణ్యుల
ముఖకాంతులవి మాయకున్నవి
ప్రేతకళ యది లేనేలేదు
బ్రతికే యుండిరి దుఃఖము వదలుము."

త్రిజట పలుకుల ఊరట కలిగెను
పలుకులు సత్యము కావలెననుకొని
మదిలో కోరెను పుష్పకమ్మున -
సీతను చేర్చిరి అశోకవనము -

చూచిన దృశ్యము మదిలో చెరగక
వ్యధతో సీత అశోకవనమున
రామధ్యానమున ఉన్నది నిరతము
దుఃఖశమనము రామనామము.

॥శ్రీరఘురాముని॥

49 నాగపాశ బద్ధుడైన రాముని వంత

నాగపాశముల బంధమ్ములతో
బుసల మాదిరి నిట్టూర్పులతో
మేన గాయముల నెత్తుట తడిసి
నేల నుండిరి రామలక్ష్మణులు.

వానర యోధులు చెంతనె వుండిరి
బలవంతుడును ధైర్యవంతుడగు
రామచంద్రుడు శరములున్నను
మూర్ఛ తేరెను కనులు తెరచెను.

దీన వదనమున నేలను బడిన
లక్ష్మణమూర్తిని గాంచెను రాముడు
దుఃఖము ఎగసెను తమ్ముని గాంచి
విలపించెను శ్రీరామచంద్రుడు.

"నమ్మిన తమ్ముడు నేల నుండెను
నే బ్రతికుండియు ఏమి లాభము?
సీతను పోలు భార్య దొరకును
కానీ యింతటి తమ్ముడు దొరకున?

సుమిత్ర తనయుడు నన్ను వదలిన
నేనీ కపులు చూచుచుండగనె
అసువులు వదలెద-ఇకపై నేను
బ్రతికి-తల్లులకు ఏమి చెప్పెద?

పుత్రుని కొరకై ఎదురు చూచెడి
సుమిత్రదేవిని ఏ విధముగను
ఊరడించుట జరుగును నేను
వత్సలేని గోమాతగునామె.

భరత శత్రుఘ్నులు విషయము అడిగిన
ఏమి చెప్పెదను-ఇకపై నేను
వెంట వచ్చిన తమ్ముని వదలి
వెడలిన-మాత నను నిందించును.

శరములు తగిలి లక్ష్మణమూర్తి
శర తల్పముపై-మరణించినటు
పడియుండగను నే గాంచితిని
ఎంత పాపము చేసినాడనో!

సోదర లక్ష్మణ! నా దుఃఖములో
ఊరడించుచు హితము చెప్పుచు
సతతము నన్ను ఏ మరకుంటివి
నా దుఃఖమును తీర్చవ నీవు?

చూపుల వల్లనె బాధ తెలియును
అస్తగిరిని మరి ఉన్న రవివలె
అతి బాధలొ నువ్వుంటివి సోదర!
మాట లేకను పడియుంటి విట.

నాతో నీవు నడచి వచ్చినటు
నీతో నే యమపురికి నడచెద
బంధు లందరికి ఇష్టుడ వీవు
నోరు విప్పి మాటాడి ఎరుగవు.

అయిదు వందల శరముల నొదిలే
కార్తవీర్యుని మించినవాడవు
వేయి చేతులతొ అతడు వేయును
రెండు చేతులతొ నీవు వేతువు.

ఇంద్రుని శరముల నయినను నీవు
అస్త్ర బలముతో కూల్చ గలుగుదువు
అసురుని శరముల నేలను బడితివి
అమోఘ బలునికి దుస్థితి కలిగెను.

లంకాపతిగా విభీషణాఖ్యుని
చేసెద నన్న ప్రతిన తీరదా?
అనృత మగునది-అది నా వేదన
నే మనలేను తమ్ముని వదలి.

ఓ సుగ్రీవా! కిష్కింధకు పో,
బలవంతుడు ఆ దశకంధరుని
ఎదిరించగను ఉండను గనుక
నిన్ను ఆతడు ఇడుమల బెట్టును.

వానర వీరుల చేర్చుకు నీవు
వారిధి దాటి కిష్కింధకు పో
వాయునందనుడు యుద్ధమునందు
అసాధ్యమైన పనిని చేసెను.

జాంబవంతుడు గవాక్షుడున్నూ
సామర్థ్యముతో పోరు సలిపిరి
మైంద ద్వివిదులు సమరము చేసిరి
సంపాతి, కేసరులు పోరిరి ఘనముగ.

గజుడు, గవయుడు గవాక్ష శరభులు
నాకొరకై తమ అసువులనైనా
అర్పణ చేయగ సిద్ధపడుమను
సమరాంగణమున ముందు కురికిరి.

ఓ సుగ్రీవా! ఎంత చేసినను
విధిని దాటగ ఎవ్వరి తరము
ధర్మము నెంచి శక్తికి తగినటు
చేసితి వంతయు సహృదయుడవు.

వానరులారా! మీరందరును
మిత్రుని కార్యము చేసితిరయ్యా!
మీరిక పొందు అనతి నిడితిని"
అనుచు రాముడు తిరిగి మూర్ఛిలె.

దుఃఖము నిండిన రాముని పలుకులు
వినిరా కపులు మూర్ఛిల్లుట గని
అమిత దుఃఖమున ఏడ్వసాగిరి
కన్నులె జ్జబడ నేడ్చిరి బాధతో.

పారిపోవుటకు యత్నము నున్న
కొందరు కపులను విభీషణుండు
గదతో తిరిగి మళ్ళించుకొని
వచ్చుట గాంచిరి కొందరు యోధులు

రామునివద్ద నున్న వీరులు
విభీషణుని గని ఇంద్రజిత్తని
మదిలో తలచి కలవర పడిరి
పారిపోవుటకు యత్నము చేసిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

50 గరుత్మంతునిరాక - నాగపాశ బంధవిముక్తి

కపిరాజంతట వీరులగాంచి
జలమధ్యమున ఎదురుగాలిలో
తిరుగుముఖముతో ముందుకుసాగే
తీరుగనుంటిరి కారణమేమన

అంగదుడనెను "ఓ మహరాజా!
మేనశరములతొ రామలక్ష్మణులు
కనబడలేదా?" అనగా రాజు
కారణమదియేకాదని పలికెను.

"వానరయోధులు భయముతొనున్నటు
తోచుచున్నది-వారందరును
తరులు శిలలను వదిలివేసిరి
ఒకేవిధముగా దిగులుగనుండిరి.

దిక్కులనరయుచు వెనుదిరగకనే
ఒకరినొకరు బలముగ గెంటుచు
సిగ్గునువదలి - నేలనుబడిన
వీరులదాటుకు పరుగిడుచుండిరి."

ఆ సమయమున విభీషణాఖ్యుడు
గదతోవచ్చి వానరరాజుకు
ఆశీస్సులనిడి, రామలక్ష్మణుల
భక్తిగచూచి నిలచెనచ్చట.

వానరయోధులు విభీషణుని గని
ఇంద్రజిత్తని భయపడుచున్నటు
తెలుసుకున్న ఆ వానరరాజు
జాంబవంతుని పిలిచి పలికెను.

విభీషణుని గని ఇంద్రజిత్తని
భయమునపరుగిడు వీరులందరకు
ధైర్యముగొలిపి గొనిరమ్మనుచు
ఆనతినిడెను వీరుడు వెడలెను.

జాంబవంతుడు తెలియజెప్పగా
నమ్మిరివీరులు-తిరిగివచ్చిరి
భయమువదలినది వారందరును
పోరగ తిరిగి నిలచిరచ్చట.

ధర్మాత్ముడు ఆ విభీషణాఖ్యుడు
దుఃఖించెనట దాశరథులగని
చల్లనిజలముల రామలక్ష్మణుల
కన్నులతుడిచెను అమితభక్తితో.

మూర్ఛతేరక సోదరులుండిరి
విభీషణాఖ్యుడు శోకవశుడయి
మదిలో ఎంతో వంతనొందెను
ఇంద్రజిత్తును తిట్టెను అపుడు.

"మాయయుద్ధముతొ దుఃఖమునింపెను
వీరవరేణ్యులు కష్టమునుండిరి
తల్లికడుపు చెడబుట్టెను టక్కరి
కూటయుద్ధము చేసెను కుటిలుడు

దాశరథులను నమ్మితినేను
వారి విక్రమము నాశ్రయించితి
గౌరవమ్ముకై ఎదురుచూచితి
రాజ్యకాంక్ష ఇకపోయెను నాకు.

బ్రతికియున్నచో ఆపదలేయిక
నా శత్రువగు రావణాసురుని
ప్రతినతీరును-కోరికతీరును."
కుమిలి కుమిలి అటు దుఃఖించగను

విభీషణుని గని వానరరాజు
కౌగలించుకొని "ఓ ధర్మజ్ఞా!
రావణుకోరిక నెరవేరదయా,
లంకారాజ్యము నేలెదవీవు.

రామలక్ష్మణులు మూర్ఛతేరుకొని
దశకంధరుని శిరములు తరుగగ
లంక నేలెదవు సందియమేల."
అనుచుధైర్యమును హితునకుచెప్పెను.

సుగ్రీవుడంతట సుషేణుగాంచి
పలికెనప్పుడు ధైర్యమునిండి
"రామలక్ష్మణులు మూర్ఛతేరగనె
వారినిగొనిపో వానరపురికి.

సబాంధవముగా రావణుజంపి
వామనమూర్తి రాజ్యలక్ష్మిని
సురపతికిడినటు అతిశీఘ్రముగా
సీతను రామునిచెంతజేర్చెద."

ఆ మాటలు విని సుషేణుడపుడు
సుగ్రీవునితో పలికె వినయముగ
"రాజా! పూర్వము అతిభీకరముగ
దేవాసుర సంగ్రామము జరిగెను.

ఆ యుద్ధములో దానవవీరులు
ఆయుధములతో సురలను బాదగ
కొందరు అపుడు మూర్ఛనొందిరి
హతులైపోయిరి కొందరుసురలు.

దేవగురుడగు బృహస్పతి-తను
మంత్రవిద్యతో దివ్యౌషధులతొ
చికిత్సచేసెను-ఆ మూలికలు
పాలసముద్రపు ఒడ్డునదొరకును.

వాటినితెమ్మని వానరవీరుల
నిపుడేపంపుము-మనవానరులు
గిరులలోనున్న ఆ మూలికలు
గుర్తుపట్టి ఇట తేగలరయ్యా!

సంజీవకరణి-విశల్యకరణి
రెండుమూలికలు దేవతలప్పుడు
సృజించినారు వాటినితేవలె
అందుకునీవు సమర్థులనంపుము.

అమృతమ్ముకై పాలసముద్రము
చిలికిరి అచ్చటి సంద్రపుదాపున
ద్రోణపర్వతము చంద్రపర్వతము
అనెడు గిరులు రెండున్నవి రాజా!

సంజీవకరణి-విశల్యకరణి
ఆ గిరులందు సురలునాటిరి
వాయునందనుని వేగమె పంపుము
దివ్యౌషధులను తెచ్చునాతడు."

సుషేణుడటుల చెప్పుచుండగా
ప్రభంజనముగా గాలివీచెను
సంద్రజలమును చెదరగొట్టుచు
భూమికదలునటు గాలివీచెను.

లంకాద్వీపము నందలితరువులు
విరిగిపడినవి సంద్రమునందు
సంద్రమునందలి జలజంతువులు
మహాసర్పములు పరుగిడి దాగెను.

అంతలోనె అతిబలవంతుడగు
వినతాసూనుడు గరుత్మంతుడు
జ్వలించునట్టి అగ్నిహోత్రమై
వారందరకు అగపడినాడు.

గరుత్మంతుని గాంచినంతనే
శరరూపమున రామలక్ష్మణుల
బంధించిన ఆ పాములన్నియు
పారిపోయినవి - ఆశ్చర్యమది.!

బుసలనాగులు అసువులునిలపగ
గరుత్మంతుని గాంచిపరుగిడె
అంతట ఖగపతి ఆప్యాయముగ
రామలక్ష్మణుల వంకజూచుచు

గాయములున్న శరీరరమ్ములను
చంద్రకాంతితో చల్లగవెలిగే
చేతులతో ఆ ఖగపతి తడిమెను
గాయములన్నీ మాయమయ్యెను.

మిలమిలమెరిసే శరీరములతో
తేజము బలము ఉత్సాహమ్ములు
బుద్ధికుశలత జ్ఞాపకశక్తి
రెట్టింపైనవి దాశరథులకు.

ఆనందముతో వినతాసూనుడు
వీరవరేణ్యులు రామలక్ష్మణుల
లేవనెత్తెను మనసునిండుగా-
గుండెకుచేర్చుకు సంబరపడెను.

రాముడుఅడిగెను మహితమూర్తిని
ఆపదలో మమ్మాదుకొంటి వనె
తండ్రినిచూచిన ఆనంద మది
కలుగుచున్నది అనెనుప్రియముగ.

రామునిప్రశ్నలు విని ఖగరాజు
ఆనందముతో గుండె పొంగగా
కనులు చెమర్చగ పలికెభక్తిగా
"రామా! నేను నీకు హితుడను

నీకుప్రియమునుగూర్చుట నాపని
బహిః ప్రాణము అనుకో-నన్ను
గరుత్మంతుడను నామధేయుడ
నీకు సాయపడ వచ్చినానయా.

మేఘనాథుడు క్రూర రక్కసుడు
మాయతొవదలిన నాగపాశముల
సురగంధర్వులు సురపతిఅయినను
విడిపించగను శక్యముగాదు.

మహావిషముతో కరకుకోరలతొ
క్రూరుమసంతతి విషనాగులను
మాయతొ శరములుగాను చేసెను
ఇంద్రజిత్తు అతి మాయలమారి.

రామా! నీవు ధర్మజ్ఞుడవు
నీ విక్రమము వ్యర్థముగాదు
తమ్మునితో నువు రిపునికూల్చెదవు
విజయము తప్పదు విజయరాఘవా!

మీ ఆపదవిని వచ్చితి రామా!
మాయ యుద్ధమున అసురులు ఘనులు
మీరు శూరులు - ఋజువర్తనులు
అందువల్ల అతి మోళకువముఖ్యము.

శత్రువునైనను ప్రేమించెదవు
కానీ ఆజిని అసురుల నమ్మకు-"
అనుచతిరిగి ఆ గరుత్మంతుడు
రామచంద్రుని కౌగలించుకొని

"ఆనతినిమ్ము పోయివత్తును
నాస్నేహమది ఎటుల అనుచును
ఆలోచించకు - వీరుడవీవు
విజయమునందగ తెలియునుసర్వము.

లంకలో స్త్రీలను - బాలుర, వృద్ధుల
రక్షించి మరి మిగిలిన అసురుల
రావణుకలిపి కడతేర్చుమయా!
అమ్మ సీతను గ్రహించు తండ్రీ!"

అనుచుఖగపతి దాశరథులకు
ప్రదక్షిణించి కౌగిలించుకొని
అతివేగముగా నింగిమార్గమున
రివ్వున ఎగిరెను సుడిగాలివలె.

దాశరథుల ఆనందము గాంచి
అమితోత్సాహము నిండిరికపులు
సింహనాదముతొ శంఖములూదిరి
భేరీమ్మ్రోందగ ఘోషనింపిరి.

వాలములూపిరి ఆనందముగా
భుజములుచరిచి అరచిరి ముదముగ
భూరితరువులను పెరకిరి బలముగ
యుద్ధముచేయగ ముందునిలిచిరి.

లంకానగరపు ద్వారమ్ములను
ముట్టడించిరి మహావీరులు
తొలకరిమేఘపు ఉరుములవలెను
కపులగొంతులు ఉరిమెను నింగిని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

51 ధూమ్రాక్షుడు పోరుకు వచ్చుట

సింహనాదములు కోలాహలము
సభలోనున్న రాజు వినగనె
మంత్రుల గాంచి పలికెనప్పుడు
"కపులు ముదముగ నరచుట వినుడు

ఆనందమునకు కారణముండును
శరబంధములు విడివడిపోయెన ?
వివరము తెలియుడు" అని, యోధులకు
ఆనతి నిడెను అసుర భూపతి.

ప్రాకారముపై నిలబడి అసురులు
తిన్నగ చూచిరి వానరసేనను
హాయిగ ముదముగ తిరుగు సోదరుల
రామలక్ష్మణుల గాంచిరి వారు

హడలిపోయిరా అసురవీరులు
వడిగా పోయి రాజుకు చెప్పిరి
వెలవెల బోయెను రాజు వదనము
దిగులుతో గుండియ బరువై పోయెను.

వరప్రసాదమగు భీకరశరములు
రవి తేజముతో సరిపడునట్టివి
వాసుకి వంటి విషసర్పములు
నిష్ఫలమెన్నడు కాలేదవ్వి.

అంతటి శరములు వ్యర్థమైనవి
రోషము తిరిగి పెరిగె రాజుకు
అఖండ సేనతో యుద్ధము చేయగ
ఆనతి నిచ్చెను ధూమ్రాక్షునకు.

రాజుకు వందన మిడి ధూమ్రాక్షుడు
సైన్యాధ్యక్షుడు సిద్ధము చేసిన
అసుర సేనలతో అతి భీకరులతో
పోరుసలుపగా బయలుదేరెను.

నడుముకు గంటలు కట్టిరి అసురులు
శూల ముద్గర పట్టసమ్ములతో
గండ్రగొడ్డళులు ఘనమగు గదలతో
ఇనుప గుదియలు బల్లెము లీటెలు

ఆయుధధారులు రాక్షసయోధులు
రణోత్సాహమున గజతురగముల
నాలుగు దిక్కుల నుండి నడచిరి
బంగరు తేరులు నడచెను వడిగా

వృకముఖమ్ములు, సింగపు ముఖముల
కంచరగాడిదలుండిన రథము
ఘనమగు నరదము నధిరోహించి
పోరుకు వచ్చెను ఆ ధూమ్రాక్షుడు.

పోరుకు సాగే ధూమ్రాక్షుడు తా
పశ్చిమ ద్వారము చేరు సమయమున
అపశకునములు-ఉత్పాతములు
కనబడి మదిలో కలవర పడెను.

రథశీర్షమున గ్రద్ద వ్రాలెను
నెత్తుటి వాన కురిసె మేఘము
భూమి చలించి చీకటి క్రమ్మెను
అతి భీకరముగ గాలి వీచెను.

రాక్షస యోధులు భయపడిపోయిరి
కొందరు వీరులు మూర్ఛపోయిరి
అయినను ఆ బలవంతుడు అసురుడు
దుశ్శకునములను లెక్కిడ లేదు.

ముందుకు సాగెను అఖండ సేనతో
ముందర చూచెను వానర సేనను
మరియొక సంద్రము పోలిన సేన
రాముని ఆజ్ఞతో నడచే సేన.

॥శ్రీరఘురాముని॥

52 హనుమంతుడు ధూమ్రాక్షుని హతము చేయుట

ఘోరగ సేనతో వచ్చెడి అసురుని
వానర సేనావాహిని చూచెను
సింహ నాదములు చేసిరి వీరులు
ఘోరయుద్ధము జరిగిన దపుడు.

వివిధాయుధముల అసురవీరులు
కొట్టుచుండిరి కపియోధులను
భూరి తరువులతొ పెద్ద శిలలతో
కపులు కొట్టిరి అసుర సేనను.

శరములువేసి అసురుల చంపిరి
శిలలను విసరి కపులు చంపిరి
గదలతొ కూల్చిరి అసురులనప్పుడు
గోళ్ళతో చీల్చిరి కపులు అసురులను

ఎందరొ కపులు నేలకొరిగిరి
అసురులెందరో అసువులు బాసిరి
నెత్తురు త్రాగే రక్కసి మూకను
నెత్తురు గ్రక్కగ మోదిరి కపులు.

తరుల దెబ్బలకు శిలల తాకిడికి
కుప్పలు కుప్పలు కూలిరి అసురులు
రథములు విరిగి అశ్వము లుడిగి
బీభత్సముగా గజములు ఒరిగెను

గోళ్ళతొ చీల్చి-కోరల కొరికి
కాళ్ళతొ తన్నిరి అసుర వీరులను
కపుల దెబ్బలకు నిలబడలేక
పరుగిడ జొచ్చెను రాక్షసమూక

సేనలు చెదురుట గని ధూమ్రాక్షుడు
క్రోధము నిండి కపులను కూల్చగ
విజృంభించెను, కొందరు అసురులు
అతని వెంటబడి వచ్చిరి ఘోరగ.

ఈటెల పొడిచి చంపిరి కపులను
పట్టసాలతో ఇనుప గుదియల
ముద్గరాలతో మోదిరి కపులను
కపులెందరొ అట నేల కొరిగిరి

కర చరణములు తెగి పడిపోయెను
గుండెలు బయటకు ఊడి వచ్చెను
ప్రేగులు తెగిపడి వ్రేలాడినవి
బీభత్సమట తాండవించెను.

అల్లె త్రాటి ధ్వని వీణాస్వనమై
యోధుల ఎక్కిళ్ళన్న తాళముల
మూల్గులు మంద్ర స్వర నాదమయి
యుద్ధ భూమిలో సంగీతమ్మది.

పకపక నవ్వుచు ఘనమగు వింటితొ
కపులను చిందరవందర చేసే
ధూమ్రాక్షుని గనె ఆంజనేయుడు
క్రోధము నిండి కన్నులు ఎఱుపై

కొనలు తేరిన ఘనమగు శిలను
విసరెను అసురుని రథము మీదకు
ధూమ్రాక్షుడు గని అదిరిపోయెను
నేలకు దూకెను దక్కుట కొరకై.

మారుతి విసరిన ఘనమగు శిలతో
రథము కూలెను ముక్కలాయెను
అంతట పావని భూరి వృక్షమున
తలలు పగులునటు బాదె నసురులను.

తనపై బడెడు హనుమంతునిపై
శిరమున విసరెను ఘనమగు గదను
నెత్తిని బడిన-మేకులు నిండిన
గదను మారుతి లక్ష్యపెట్టక

అసురుల కూల్చి ఆంజనేయుడు
మరియొక శిలను-కొనలు తేరినది
లీలగ నెత్తి ధూమ్రాక్షునిపై
దూకగ నసురుడు గదతో నిలచెను.

చేతిలో నున్న శిలనంతటను
సూటిగ విసరెను అసురుని నెత్తిన
తల పగిలినది చెదిరిపోయినది
నేల కొరిగి ఆ అసురుడు మడసెను.

ధూమ్రాక్షు నంతము చూచెను సేనలు
మిగిలిన కొందరు పారిపోయిరి
పవన తనయునికి వానర వీరులు
ముదము నిండగా పూజలు చేసిరి

॥శ్రీరఘురాముని॥

53 వజ్రదంష్ట్రుడు పోరుకు వచ్చుట

'హనుమంతుడు ధూమ్రాక్షుని చంపెను'
వార్త పిడుగువలె వినెను రావణుడు
విష సర్పము వలె నిట్టూర్పులతో
వజ్రదంష్ట్రుని పిలచి పలికెను.

ఘనమగు నరదము నెగురు పతాకలు
బంగరు పనులతొ వెలిగే తేరుకు
ప్రదక్షిణించి వజ్రదంష్ట్రుడు
అధిరోహించి సాగెను సేనతొ.

"రాముని-వాని తమ్మునితోను
సుగ్రీవుని ఆ కపివీరులతో
కూల్చి రమ్ము" అన, ఆ మాయావి
వజ్రదంష్ట్రుడు కదలె పోరుకు.

కొండలవంటి గజములున్నవి
ఆయుధాలతో రాక్షస యోధులు
వర్షాకాలపు మేఘములన్నటు
కోలాహలముగ బయలుదేరిరి.

గజములతోను గుఱ్ఱమ్ములతో
ఒంటెలు, కంచర గాడిద బలముల
ధ్వజ పతాకల నిలచిన రథములు
వివిధాయుధములు దాల్చిన సేన

రాక్షస సేనల ఆయుధాలతో
తళతళలాడి-సింహ నాదముల
దిక్కులన్నియు పిక్కటిల్లెను
దక్షిణ ద్వారము చేరెను సేనలు.

రాక్షస సేనలు బయలుదేరగా
అశుభములెన్నో అగపడె నచట
నింగినుండి మరి నిప్పులు రాలెను
నక్కలు భీకర రోదన చేసెను.

రాక్షస వీరులు కలవర పడిరి
వజ్రదంష్ట్రుడును గాంచెను వాటిని
ధైర్యము చెదరక నిలబెట్టుకొని
పోరగ సాగెను తన వీరులతో.

అసుర సేనలను గాంచిరి కపులు
సింహనాదముల వానర వీరులు
కలియబడగను ఘన సంగ్రామము
జరిగెనప్పుడు అతిభీకరముగ.

ఇరు ప్రక్కలలో వీరులు ఒరిగిరి
అంతట కపులు ఘనమగు తరువులు
శిలలను విసరి కూల్చిరి అసురుల
అరపుల సవ్వడి నింగి కెగసినది.

అరచేతులతో చరచుచు కపులు
అంతము చేసిరి అసురు లెందరినొ
వానర యోధుల చేబడి అసురులు
అసంఖ్యాకముగ మన్నున కలిసిరి.

వాడి శరములతొ వజ్రదంష్ట్రుడు
యముని మాదిరిగ సంచరించెను
ఆయుధ విద్యలొ ఆరితేరిన
అసుర వీరులు చంపిరి కపులను.

కపులు కూలుట గాంచె నంగదుడు
ప్రళయాగ్ని వలె విజృంభించెను
మహా వృక్షమును పెళ్ళగించెను
మారణ హోమము ప్రారంభించెను.

పరాక్రమమ్మున ఇంద్ర తుల్యుడగు
అంగదుడపుడు అతి భీకరముగ
పోరు సలిపెను కూల్చె-నసురులను
రథములు తురగము లెన్నో కూలెను.

విరిగిన ధ్వజములు-రక్త ధారలు
ఒరిగిన గజములు-దేహ ఖండములు
ఆభరణమ్ములు రంగుల దుస్తుల
తారల నింగిగ తోచెను నేల.

భీకర యుద్ధము చేయుచు నున్న
అంగదు గాంచి అదిరిపోయిరి
పెనుగాలులకు కొట్టుకు పోయెడి
మేఘము లన్నటు అసురులు చెదరిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

54 అంగదుడు వజ్రదంష్ట్రుని కూల్చుట

అంగదుడటుల విజృంభించగ
అసురసేనలు వెన్నుచూపుట
వజ్రదంష్ట్రుడు చూచెనప్పుడు
అతిక్రోధమున రెచ్చిపోయెను.

వజ్రాయుధమును పోలు సవ్వడితొ
వింటిని త్రిప్పుచు కపిసేనలపై
వజ్రదంష్ట్రుడు విడచెను శరములు
మడసిరి ఎందరొ వానరవీరులు.

వానరయోధులు తరులుశిలలతో
చిదుకబాదిరి అసురులెందరినో
తెగినశిరములు కరచరణమ్ములు
కళేబరమ్ముల నిండెను నేల.

మృతదేహమ్ముల తినుటకొరకునై
గుంపులు గుంపులు పక్షులు వచ్చెను
వానరసేన అసురసేనలు-
అతిభీకరముగ పోరుసలిపెను.

వజ్రదంష్ట్రిని కంటిముందరే
వానరసేనలు అసురులజంపిరి
భయపడి పరుగిడు అసురులగాంచి
ప్రళయభయంకర యుద్ధముచేసెను.

సూటిగనాటే శరము విడచెను
ఆరు ఏడుగురు ఎనిమిదిమంది
తొమ్మండుగురును ఒక్క అమ్మకే
నేల కొరుగుట జరిగెనప్పుడు.

వానరయోధులు భయపడిపోయి
సురలు విధాతను చేరినట్టుగా
అంగదమూర్తి చెంతచేరిరి
అంతయుగాంచెను కపికిశోరము.

అంగదుడపుడు ఎదురుగబోయి
వజ్రదంష్ట్రినితో కలియబడగను
సింగము, కరులను తీరుగ యోధులు
పరమకృద్ధులై పోరుసలిపిరి.

మదకరిపైన తోమరమ్ములన
వజ్రదంష్ట్రుడు అంగదుపైన
ఆయువుపట్లలో వేయిబాణములు
విడచి వీరుని బాధించగను.

సర్వాంగముల శరములు తగిలి
నెత్తుటతడిసెను దేహమంతయు
వీరుడంగదుడు జంకక తిరిగి
విసరెనొక్క ఘనవృక్షము నపుడు.

వచ్చెడితరువును వజ్రదంష్ట్రుడు
అనేకశరముల తునకలుచేసెను
తిరిగి అంగదుడు గిరిశిఖరమును
విసరి - చేసెను సింహనాదము.

అంతట అసురుడు తనరక్షణకై
గదతో నేలకు ఉరికినంతనే
గిరిశిఖరమది రథమునపడెను
విరిగెను రథము చచ్చెనశ్వములు.

దానిని గాంచిన అంగదుడపుడు
మరియొక కొండను వృక్షమ్ములతో
పెళ్ళగించెను విసరివేసెను
సూటిగపడినది అసురునిపైన.

ఆ దెబ్బకు మరి వజ్రదంష్ట్రుడు
నెత్తురు కక్కుచు మూర్ఛిలిపడెను
మూర్ఛ తేరుకొని క్రోధముపెరిగి
గదతోఅంగదు రొమ్మునకొట్టెను.

తృప్తితీరక వజ్రదంష్ట్రుడు
ద్వంద్వయుద్ధము చేయగదూకెను
వీరులిద్దరు నెత్తురు గ్రక్కుచు
బుధుడంగారకు లన్నటు పోరిరి.

అంగదుడంతట ఘనుమగు తరువుతొ
పోరగరాగా - వజ్రదంష్టుడు
మరియొక తరువును పెరకిఉరికెను
పోరిరి వీరులు - జయాభిలాషులు.

తిరిగి ఖడ్గముల పోరుసలిపిరి
తనువునిండ గాయమ్ములునిండి
నెత్తుట తడిసి పూచినయట్టి
మోదుగు తరువుల పోలియుండిరి.

మోకాళ్ళపైన నిలబడిపోరిరి
అంతలోనె కపియోధుడు లేచెను
దెబ్బతిన్న సర్పమ్ముగ లేచి
పదునుగ నున్న ఖడ్గముదూసి.

ఒక్కవ్రేటులో వజ్రదంష్ట్రుని
శిరసుత్రుంచెను - అసురుడు కూలెను
అదిగాంచిన ఆ రాక్షసవీరులు
ప్రాణ భయమున పారిపోయిరి.

వాలిపుత్రుడు వీరయోధుడు
వజ్రదంష్ట్రుని రణమునగూల్చి
పూజలనందుచు సురల మధ్యలో
సురనాయకుడన తేజమునిండెను.
॥శ్రీరఘురాముని॥

55 అకంపనుడు పోరుకు వచ్చుట

"వజ్రదంష్ట్రుని కూల్చె నంగదుడు"
వార్తను వినెను లంకాధీశుడు
ప్రక్కనె నిలచిన సేనాపతితో
పలికెనప్పుడు పంక్తి కంధరుడు.

"అస్త్రకోవిదుడు అకంపనుండు
అహర్నిశము నా మేలు కోరును
అతడు సమర్థుడు రిపుల గూల్చగ"
అనుచు అకంపను నంపెను పోరుకు.

భయంకరమ్మగు ఆకారమ్ముల
మేఘవర్ణముతొ కుండలాలతో
మహాధ్వనులవి ఎగయుచుండగా
రాక్షససేన కదలెను పోరుకు.

సురలకు సైతము కంపించడని
అకంపనునిగా ఖ్యాతి గాంచిన
అసురుడు రవివలె తేజము నిండి
అని చేయుటకై బయలుదేరెను.

పోరుకు సాగెడి తేరుకు పూన్చిన
గుఱ్ఱము లవ్వి ఆగెను - అలసెను
అకంపనునికి వామ నయనము
కంపించినది అశుభముతోచగ.

వెలవెల బోయెను అసురుని వదనము
మాటలు తడబడె, మబ్బులు క్రమ్మెను
పక్షులు, మృగములు - చెవులు చిల్లుపడ
విపరీతముగా అరచినవపుడు

దుశ్శకునములను లెక్కచేయక
ముందు కురికెను అకంపనుండు
అతని సేనలు నడచిన ధ్వనికి
భయము నందినవి వానరసేనలు.

నెత్తుటితో ఆ నేలంతయును
చిత్తడి చిత్తడి అయిపోవగను
విగత జీవుల కుప్పలు కుప్పలు
బీభత్సమ్మట తాండవించెను.

శిలలు తరువుల నిలచిరి కపులు
రాముని కోసము వానరవీరులు-
రావణుకోసము అసుర సేనలు-
అసువుల నిడుటకు సిద్ధము నుండిరి.

పరిఘలతోను తోమరాలతో
గదలతొ అసురులు పోరుచుండగా
పర్వతకాయులు బాహుబలముతో
చరచి చంపిరి అసురవీరులను.

ప్రచండ యుద్ధము సాగెనప్పుడు
జయాభిలాషులు పోరసాగిరి
ధ్వనులతొ దిక్కులు పిక్కటిల్లెను
పర్వత కాయులు వీరులందరు.

కోపము హెచ్చి అసుర సేనలు
తిరిగి చంపిరి కొందరు కపులను
అంతట కపులు ఆయుధమ్ములను
ఊడబెరికి-ఘన తరువుల బాదిరి.

వీరుల పదముల త్రొక్కిడి కచట
లేచిన దుమ్ము దృష్టినాపగ
అసురులు అసురుల చంపసాగిరి
కపులు కపులనే కూల్చిరచ్చట.

వానరవీరులు మైందద్వివిదులు
కుముదుడు, యోధుడు ముందుకు వచ్చి
లీలగ తరువుల నెత్తి బాదుచు
కూల్చిరి గుంపులు గుంపుల అసురుల.

॥శ్రీరఘురాముని॥

56 ఆంజనేయుడు అకంపనుని అంతము జేయుట

రాక్షస వీరులు కూలుట గాంచి
క్రోధవశుడయి అకంపనుండు
వానర సేనలు దండిగ నున్న
తావుకు తేరును పోనిమ్మనుచు

అకంపనుండు శర వర్షమును
కురిపించగను వానర వీరులు
పోరగలేక భయముతొ నపుడు
నలుదిక్కులకు పరుగిడసాగిరి.

"పోరున వానర వీరుల కూల్చెద
వారి శౌర్యము భంగపరచెద"
అనుచు సారథిని ఆజ్ఞాపించగ
అమిత వేగమున తేరు సాగెను.

అకంపనుని ఆ శరముల ధాటికి
కూలెడి కపులను సోదర వీరుల
చూచెను మారుతి-ఆ బలవంతుడు
హనుమంతుడట చేరెను వేగమె.

వాయు నందనుడు వచ్చుట గాంచి
దిగులు వదలిరి వానర వీరులు
అకంపనుండు వాలాత్మజుపై
శరవర్షము కురిపించ సాగెను.

సురపతి చేత కురిపించబడు
తెరిపి లేనిదగు వర్షమన్నటు
వదలెను శరములు అకంపనుండు
హనుమంతుడవి లక్ష్యపెట్టక

అకంపనుని మర్దించగ నెంచి
పరుగిడె మారుతి అసురునివైపు
వాయు తనయుని పద ఘట్టనకు
భూమి వణకెను గిరులు కదలెను.

అంతట పావని తన చేతులలో
ఆయుధ మేదియు లేదని తెలిసి
త్రోవలో నున్న ఘనమగు గిరిని
అవలీలగను చేత గ్రహించెను.

గిరిని చేతులలో త్రిప్పుచు మారుతి
అకంపనునిపై విసరగ నంత
అర్ధ చంద్ర రూపమ్ము గలిగిన
శరమును వదలెను అకంపనుండు.

అసురుని శరముతో ఆ పర్వతము
అంతరిక్షమున ముక్కలైనది
అంతట మారుతి అమిత కోపమున
అవలీలగ ఘనతరువును బెరకెను.

కొండవంటి ఇను మద్ది తరువును
హేలగ త్రిప్పుచు వీర వరేణ్యుడు
అకంపనునిపై విసరగ నడచుచు
త్రోవలో గజముల సేనల బాదెను.

వడిగా సాగే వాలాత్మజునికి
అడ్డు తగిలిన తరువులు కూలెను
పదముల పోటుకు పుడమి వణకెను
హడలిపోయిరా అసుర వీరులు.

యముడై వచ్చెడ వాయునందనుని
వీక్షించిరి ఆ రాక్షస వీరులు
కలవరపడిరి-కొందరు చచ్చిరి
మిగిలిన కొందరు పారిపోయిరి.

అటులాదనుజుల దునుముచునున్న
హనుమను గాంచెను అకంపనుండు
అమిత కోపమున సింహనాదమున
శర సంధానము చేసి విడచెను.

వాడి కలిగిన పదునాల్గమ్ములు
విడచెను, మారుతి చలించలేదు
వృక్షములున్న గిరివలె చెదరక
నిలచెను పావని శరముల నెదిరి.

శరములు తగిలిన వాయునందనుడు
పూచిన అశోక తరువుగ తోచెను
పొగలేనట్టి అగ్నిహోత్రమై
నిలచెను వీరుడు ఆ రణభూమిని.

అంతట మారుతి చెంతనె వున్న
భూరివృక్ష మవలీలగ పెరికి
అసురుని నెత్తిని వేసెను ఒకటి
అకంపనుడు కంపించి ఒరిగెను.

ఆంజనేయుని పూజించుచును
ఆనందముగా సింహనాదమును
ఆ కపులందరు చేయగనపుడు
అదిరిపోయిరి అసురులు లంకలో.

అకంపనుండు కూలుట గాంచిరి
గజగజ వణకిరి అసురయోధులు
తరుముచు వచ్చెడి కపుల కందక
వడిగా పరుగిడసాగిరి భయమున.

అమితబలాఢ్యుని కైటభాసురుని
అంతముచేసిన శ్రీహరివోలె
ఆంజనేయుడు అసురునికూల్చి
ఆనందమును అనిలోనిడెను.

అసురులందరూ పారిపోయిరి
ఆ రణధీరుని మారుతినపుడు
పూజించగను పావని తిరిగి
వానరయోధుల నభినందించెను.

పూజలనందిన హనుమంతునిగని
రామలక్ష్మణులు వానరరాజు
మహావీరులు విభీషణుండు
గౌరవించిరి ప్రశంసించిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

57 ప్రహస్తుడు పోరుకు కదలుట

"అకంపనుని హనుమంతుడు కూల్చెను"
వార్తను వినిన లంకేశ్వరుడు
అది నిజమా! అను సందేహమ్మున
అదరిపాటునకు లోనైనాడు.

చిన్నబోయినది రాజువదనము
చెంతనెవున్న సచివులచూచెను
ముహూర్త మాత్రము యోచనచేసుకు
అప్పటికప్పుడు బయలుదేరెను.

లంకాపట్నపు రక్షణచూడగ
బయలుదేరెను రాక్షసరాజు
అప్రమత్తులై సేనలుండుట
రాజుగాంచెను తృప్తినందెను.

వానర సేనలు ముట్టడించుటది
గాంచి కలవరము నందినరాజు
సభాభవనము చేరగనంత
ప్రహస్తుగాంచి పలికెనప్పుడు.

"ప్రహస్తుడా! నువు రణకోవిదుడవు
నేనో, తమ్ముడు కుంభకర్ణుడో,
నీవో, తనయుడు మేఘనాధుడో,
నికుంభుడో, మరి తగినవారము.

సేనాపతివి-నీవు సేనతో
సింహనాదము చేసినంతనే
సుశిక్షితులు మరి కాని వానరులు
స్థైర్యము చెదరి పారిపోదురు.

సేనలు చెదరగ రామలక్ష్మణులు
అసహాయులయి దొరికిపోదురు-
అటుగాకున్నను సంకటసమయము
ఇప్పుడు పోరుట తప్పనిసరియగు.

జయమెవ్వరిదో చెప్పగలేము
పోరుచేయక ఊరకున్నచో
పగతుర మనలను చంపితీరును
కావునయుద్ధము చేయకతప్పదు.

యోచనచెప్పితి నాకుతోచినది
కీడుగలుగునో మేలుకలుగునో
ఆలోచించి మదిలోమాట
సందియముంచక తెలియబరచుము."

రాక్షసగురువు అసురరాజుతో
పలుకునట్టుగా ప్రహస్తుడపుడు
"ఓ మహరాజా! ఈ విషయమును
మంత్రులతో నువు చర్చించితివి.

సీతాదేవిని ఇవ్వకపోయిన
పోరుతప్పదని నిర్ణయమైనది
యుద్ధముతప్పదు అనెడివిషయము
మాకందరకు తెలిసెనుస్వామీ!

రాజా! నీచే గౌరవమందితి
ఎంతో సంతోషమ్ము నిడితివి
అక్కరలో నీ ప్రక్కన నిలతును
ఆలుబిడ్డలను అసువులు విడచెద"

అనుచు ప్రహస్తుడు ఎదుటనె వున్న
సేనాధ్యక్షుని చూచి పలికెను
"పిడుగుల బోలు శరములు తగిలి
చచ్చిన రిపులను తినును పక్షులు.

సేనల సిద్ధము చేయుము" అనగా
అఖండ సేన వివిధాయుధముల
ఆలస్యమ్ము చేయక నిలచెను
మదకరి తుల్యులు వీరులందరు.

విజయము కోరుచు రాక్షస వీరులు
జప హోమముల వేదవిదులను
గంధాక్షతలతో పూజించగను
సుగంధ పరిమళ మంతయు నిండెను.

విజయము కోరి మంత్ర పూతముగ
విరి దండలను దాల్చిరి వీరులు
కవచమ్ములతో ధనుసులు దాల్చిరి
రావణ ప్రభువుకు వందన మిడిరి.

లంకేశుని కడ వీడ్కోలు గొని
ప్రహస్తుడపుడు సాగెను సేనతో
అద్భుతమైన సర్ప ధ్వజముతో
అమరిన తేరును అధిరోహించెను

అసురుని కొరకై అమరిన తేరు
సృష్టినె హేళన చేయుచున్నటు
మనోహరమ్ముగ కనబడె నచట
అతి సమర్థుడా తేరుకు సారథి.

ఉరుముల బోలి మ్రోగె దుందుభులు
వివిధ వాద్యముల శంఖ ఘోషలు
పొంగిన కడలి పుడమి ముంచునటు-
మహా కాయులతొ సాగెను సేనలు.

ప్రహస్తు వెంబడి అతని సచివులు
నరాంత, కుంభ, మహానాథులు
సమున్నతుడను అతిబలవంతులు
సేనతోనడచిరి ఉత్సాహముతో.

ప్రళయకాలమున యమునిగ అసురుడు-
పొంగెడి కడలిగ అసురసేనలు-
చేసెడి ఘోష సింహనాదములు
దిక్కుల కెగయగ జంతువు లడలెను.

అపశకునములు అగపడెనప్పుడు
మాంసభక్షణచేయు పక్షులు
భయంకరముగ వలయమ్ములుగ
అరదముపైన ప్రదక్షిణించెను.

అంతరిక్షము నిప్పులు రాల్చెను
ఈదరగాలి వీచెనప్పుడు
గ్రహముల కాంతి మాసిపోయెను
మేఘ గర్జనలు భీతి గొలిపెను.

ప్రహస్తు నరదముపైన వ్రాలిన
గ్రద్ద, ముక్కుతో రెక్కలు పొడుచుకు
అశుభసూచన అన్నటులున్నది
నెత్తుటివాన కురిసెనప్పుడు.

రథసారథి అతి సామర్థ్యముతో
అనేక రణముల రథము తోలెను
అంతటి సారథి చేతనుండిన
కొరడా జారెను అశుభసూచనగ.

సమప్రదేశమున జారె నశ్వములు
అష్టవసువులను మించిన యట్టి
దేహకాంతితో వెలుగు ప్రహస్తుని
మేనికాంతి అపుడంతరించెను.

వానర వీరులు సేనను గాంచిరి
ఎదిరి నిలువగ వారందరును
ఘనమగు శిలలు తరువుల బెరకగ
అతిభీకరమగు ధ్వని వెలువడెను.

ఉభయ సేనలలో వీరులందరు
సింహగర్జనలు చేయసాగిరి
అరపులు, సవ్వడి అట్టహాసముల
నింగీ, నేల పగులునట్లయె.

జయింతునన్న ఆశ పెంచుకొని
ఆ కపిసేనలు బలహీనులని
అగ్నిహోత్రమున పడు మిడుతవలె
అసురుడు దూకెను ఆ రణభూమిని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

58 నీలుడు ప్రహస్తు నంతము జేయుట

వచ్చెడి వీరుని గాంచెను రాముడు
వివరములడిగెను విభీషణాఖ్యుని
చిరునగవుతొ శ్రీరాముడు వినగ
తెలిపెను అతడు ప్రహస్తుడనుచు.

"రావణ సేనానాయకుడతడు
మూడవ వంతు సేనకు అధిపతి
ప్రసిద్ధిగాంచిన పరాక్రముండు
అస్త్రము లెరిగిన అతి బలవంతుడు."

శక్త్యాయుధము అష్టులు అనెడి
తళతళలాడెడి ఆయుధములతో
శూల ముసలములు ఇనుప గుదియల
ఈటెలు, గదలు, గండ్రగొడ్డళుల

అసుర వీరులు తాకిరి కపులను
మహాకపులు తమ ఆయుధాలుగా
పూచిన తరువులు పెద్ద శిలలతో
ఎదిరి నిలచిరి రాక్షస సేనకు.

శరవర్షము కురిపించిరి అసురులు
శిలలు, తరువులు విసరిరి కపులు
ఘనసంగ్రామము జరిగినదప్పుడు
ఇరు సేనలలో వీరులు ఒరిగిరి.

నరకిరి పొడిచిరి వానర వీరుల
చరచిరి చీల్చిరి అసురవీరుల
చిదుకకొట్టిరి నిశాచరులను
శరముల కూల్చిరి వానరవీరుల.

ప్రహస్తు సచివులు విజృంభించిరి
అతిఘోరముగా కూల్చిరి కపులను
అంతట ద్వివిదుడు కొండను విసరి
నరాంతకుని తల ఛిద్రమొనర్చెను.

ఘనమగు తరువుతొ దుర్ముఖుడపుడు
సమున్నతుని అవలీలగ కూల్చెను
జాంబవంతుడొక బండరాతితో
మహానాథుని మన్నున కలిపెను.

తారుడు అంతట భూరితరువుతో
కుంభహనుని అట హతముచేయగ
నలుగురు సచివులు కూలుటగాంచి
ఘనసంగ్రామము చేసె ప్రహస్తుడు.

శరపరంపరతొ కపిసేనలను
కలవరపరచెను ప్రహస్తుడపుడు
కూలినవానర అసురుల గుట్టలు
పర్వతాలవలె అగుపించినవి.

నెత్తుటతడిసిన ఆ రణభూమి
వైశాఖములో విరగ బూసిన
మోదుగ చెట్లతొ నిండిన నేలగ
అగుపించినది పారెను రక్తము

కళేబరమ్ములు తీరమ్ములయి
ఆయుధమ్ములు భూరితరువులయి
రక్తప్రవాహము మహాజలముగా
గుండెప్రక్కగల మాంసము బురదగ

జారినప్రేగులు నాచుగ తోచగ
దేహఖండములు మీనమ్ములుగ
మొండెమ్ములవి పచ్చికబైళ్ళుగ
గ్రద్దలు హంసల పోలికచెప్పగ.

రాబందులవి సారసపక్షులు
మేధస్సుమరి నురగతోపోల్చగ
ఆర్తులమూల్గులు భీకరధ్వనిగా
పిరికివాళ్ళకు గుండెలవియగా.

యముడుఅనెడి ఘన సంద్రమునందు
కలియుచునున్న ప్రవాహమన్నటు
కనుపించినది ఆ రణభూమి
అతిబీభత్సము తాండవించెను.

హంసలు, సారసపక్షులు, నదిని
శరత్కాలమున దాటినట్టుగ
అశక్యమైన రణమను నదియది
దాటిరి అసురులు కపులవలీలగ.

పుప్పొడి నిండిన కాసారమ్మున
మునుగుచు తేలెడి గజముల మాదిరి
రక్తముతోనట వీరులతనువులు
తడిసి కనబడె అతిభీకరముగ.

రథమునుండి అతినేర్పుగ శరములు
ప్రహస్తుడచట విడచుచుండగా
వానరులెందరొ కూలుచుండగా
నీలుడుచూచెచు విజృంభించెను.

ముందుకురికిన నీలునిగాంచి
ప్రహస్తుడెన్నో శరములువిడచెను
శరత్కాలమున చినుకులకోర్చే
ఆబోతువలె నిలచెను వీరుడు

శరవర్షమ్మును చూచిననీలుడు
శరముల నసలే లెక్కపెట్టక
పట్టరాని క్రోధమ్ముతొ నచటి
సాలవృక్ష మవలీలగ పెరకి

రథాశ్వములను మోదెను నీలుడు
వేగము గలిగిన తురగములపుడు
నేలకొరిగెను - నీలుడు ఎగిరి
ప్రహస్తు ధనుసును లాగి విరచెను.

ధనుస్సుత్రుంచిన వీరకిశోరము
సింహనాదము చేయగ నంత
భయంకరమ్మగు ముసలాయుధము
చేతధరించి దూకె నసురుడు.

నీలుని నొసట ముసలాయుధమున
కొట్టెప్రహస్తుడు నెత్తురుపారెను
అంతట నీలుడు పరమక్రుద్ధుడై
తరువుతొ రొమ్మున కొట్టెనసురుని.

ఇరువీరులు అతి బలవంతులును
వేగవంతు లుత్సాహవంతులు
నెత్తురుకారుచు వైరమునిండి
పోరెడి మదకరు లన్నటులుండిరి.

యుద్ధములందు వెనుకకు జంకరు
ఎన్నో సంగ్రామమ్ముల పోరిరి
సింహము పులులను పోలినవారు
అపజయమెరుగని అతిసాహసులు.

ఒకరిని ఒకరు జయింపగోరి
సేనా నాయకు లిద్దరు అపుడు
తీక్షణమైన తమకోరలతో
ఒకరిని ఒకరు బాధించుచును

పోరుచుండగా ప్రహస్తుడపుడు
ముసలాయుధమును చేతధరించి
అతివేగముగా ఎదుర్కొనగనే
ఘనశిలతో అట నీలుడు నిలచెను.

ముసలాయుధమును ఎత్తు లోపలే
విసరెను శిలను నీలుడు - లీలగ
శిల తలపైబడి ప్రహస్తుడంతట
చితికిన తలతో నేలకొరిగెను.

వేరు నరికిన తరువై అసురుడు
నేల్కవాలెను శిరస్సునుండియు
దేహమునుండియు రక్తప్రవాహము
సెల యేరులుగా పారెనచ్చట.

ఆనకట్టను జలముదాటదు
అటులే అసురులు నిర్వీర్యులయి
ప్రహస్తువీరుడు కూలుటగాంచి
బెదిరిపోయిరి పరుగిడిపోయిరి.

ప్రభువుకు విషయము చెప్పలేకను
మూగవాండ్రుగా నిలచిపోయిరి
వీరుని కూల్చిన నీలుడు అపుడు
రామలక్ష్మణుల మన్నన లందెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

59 రావణాసురుడు మొదటిసారి పోరుకువచ్చి పరాజితుడగుట

అగ్ని తనయుడగు నీలుడు వీరుడు
ప్రహస్తు నెదిరి పోరున చంపిన
వార్తను వినిన లంకేశ్వరుడు
ఎంతో బాధతొ దుఃఖితుడయ్యెను.

రాక్షస యోధుల చూచి పలికెను
"దేవ సేనలను పరుగెత్తించిన
ప్రహస్తు నంతము చేసిరి కపులు
కావున కపులు తక్కువ కాదు.

వానరులనుచు వారెంతయని
తలచుట తగదు - యుద్ధ భూమికి
స్వయముగ నేనే ముందు నడచెద
దాశరథులను కపులతొ కూల్చెద."

అగ్నిహోత్రమై జ్వలించుచున్నటు
అలంకరించిన అరదము నెక్కెను
శంఖము లూదిరి భేరులు మ్రోచిరి
భుజములు చరచి మురిసిరి అసురులు

స్తోత్ర పాఠములు చదివిరి కొందరు
జయము పలికిరి వీరులు కొందరు
సింహ నాదములు మింటి కెగయగా
లంకేశ్వరుని తేరు నడచెను.

పర్వత కాయులు జ్వాల నేత్రముల
బయలుదేరగా రాక్షసరాజు
భూతగణముతో సాగుచు నున్న
రుద్రుని తీరుగ భాసిలె నచట.

లంకాపట్నపు వెలుపల గాంచెను
మహా ఘోషతో గిరుల తరులతో
యుద్ధోత్సాహము నిండిన కపులను
అమిత సంఖ్యలో చూచెను రాజు.

అసుర సైన్యము ప్రభంజనముగా
వచ్చుచుండగా వారి మధ్యలో
దివ్యాయుధముల వెలిగెడి వీరుల
వివరములడిగెను రామచంద్రుడు.

విభీషణాఖ్యుడు తెలిపెను ఇటుల
"రామా! అదిగో మదకరిపైన
ఉదయ సూర్యుడై ఎట్టిటి ముఖముతొ
అకంపనుడు లంకేశుని తనయుడు.

సింహ ధ్వజమది ఎగురుచుండగా
మత్తేభములా కోరలు మెరయగ
ఇంద్ర ధనుసులా విల్లు వెలుగగ
అరదము పైన వచ్చెడి వాడు.

వాడే రావణు కుమారుడైన
ఇంద్రజిత్తు బహు మాయలమారి
అంతర్థానము కాగల శక్తి
బ్రహ్మ వరమున పొందినవాడు.

వింధ్య, మహేంద్ర అస్త గిరులవలె
ధనుసు మీటుచు అరదము పైన
వచ్చెడివాడు అమోఘబలుడు
అతికాయుడు అతి ధీరుడు రామా!

గణగణ గంటలు మ్రోగుచుండగా
అరచుచు కరిపై వచ్చెడి వాడు
ఎర్రని కన్నులు మంటగ తోచును
వాడినందురు మహోదరుండని.

గిరివలె ఉన్నత కాయుడు వాడు
బంగరు సొమ్ముల వెలిగెడి వాడు
ఈటెతొ తురగము నధిరోహించెను
వాడే రామా! పిశాచు డసురుడు.

పర్వత మంతటి ఎద్దు నెక్కెను
మెరపుల మాదిరి మెరిసే వీరుడు
వజ్రాయుధముతొ సరిపడు శూలము
అతడే త్రిశిరుడు యుద్ధ చతురుడు.

సర్ప ధ్వజము ఘనమగు నరదము
ధనుసు మ్రోతతో ఉత్సాహముతో
విశాల వక్షము - మేఘ సమానుడు
కుంభుడు రామా! వీర పుంగవుడు.

బంగరు కాంతులు మంటగ తోచగ
వజ్రములవ్వి పొగ రగులునటు
మెరసే పరిఘతో నికుంభుడుండెను
రాక్షస సేనకు ధ్వజమును పోలును.

ఘోర కృత్యములు చేయుట యందు
సిద్ధ హస్తుడు నికుంభుడయ్యా!
అదుగో అక్కడ ఘన పతాకము
రెపరెప లాడుచు వచ్చెడి రథము.

అగ్ని కాంతితో మెరసే రథము
ఆయుధాలతో వచ్చెడి రథము
అందలి వీరుడు నరాంతకుండు
అద్రి శిఖరముల విసర సమర్థుడు.

రామా! చూడుము వ్యాఘ్ర ముఖములు
ఒంటె ముఖములు గజ ముఖములతో
మృగ తురగముల ముఖములు కలిగిన
భయంకరులతో వచ్చెడి వాడు.

ఎఱ్ఱని గ్రుడ్లను త్రిప్పుచుండెను
నిండు చంద్రునితో పోలెడి ఛత్రము
దేహ కాంతులతో వెలుగులు నింపుచు
భూతనాథుడగు రుద్రుని పోలి

వింధ్య, హిమగిరి సమ కాయముతో
రత్న ఖచితమగు కిరీటమ్ముతో
ధగధగలాడే కుండలమ్ములతో
రవివలె తేజము గలిగిన వీరుడు

సురల దర్పము ఇంద్రుని దర్పము
యముని ఘనతను అణగద్రొక్కిన
అసురేంద్రుడు ఆ లంకేశ్వరుడు
రావణరాజు రాక్షస ఏలిక."

అంతట రాముడు రావణు గాంచి
పలికెనప్పుడు విభీషణునితో
"ఆహా! ఎంతటి తేజోవంతుడు
చూడ శక్యమే కాకున్నాడు.

వీడి రూపమును చూచుచుండగ
వీని ప్రతాపము తెలియగనగును
వీనితో సరిపడు కాయము తేజము
సురాసురులలో లేదెవ్వరికి.

యమకింకరులతో వచ్చు కాలుడై
వచ్చుచుండెను రాక్షసరాజు
ఓ విభీషణా! ఈ పాపాత్ముడు
కనబడె నాకు ఇన్ని దినములకు.

సీతాపహరణము జరిగిన నుండి
రగిలిన నా పగ నేటికి తీరును
నా అదృష్టము కావున అసురుడు
నేటికి కనబడె ఈ రణభూమిని"

అనుచు రాముడు అనుజునితోను
కోదండముతో మేలగు శరముల
రణోత్సాహమున నిండుగ నిలచెను
అమితోత్సాహమునుండిరి కపులు.

రావణుడపుడు తన వీరులతో
"లంక గృహముల కూడలులందు
కావలికాయుడు, నే నొక్కడినే
పోరు సలిపి ఆ రిపుల కూల్తును.

అందరమిచట పోరులోనున్న
సరియగు బలము లంకలో లేదని
కపులు తెలిసి ఆ లంకలో చేరి
సర్వనాశనము చేయ సమర్థులు"

అనుచు పలుకుచు రాక్షసరాజు
వానర సేనా కదలి నీదుట
తనకు సాధ్యమని మదిలో నమ్మెను
రథము సాగెను సేనలవైపు.

మెరిసే ధనుసు శరములు దాల్చి
అమిత వేగముగ కపిసేనలను
రావణాసురుడు తాకుట గాంచెను
కృద్ధుడయ్యెను వానరరాజు.

కపిరాజంతట అవలీలగను
కొండ శిఖరమును పెళ్ళగించుకొని
రావణరాజుకు ఎదురు పరుగిడి
విసరివేసెను అసురరాజుపై.

తనపై పడెడి గిరిశిఖరము గని
బంగరు ములుకుల శరములు వదలి
తరులు చరియలు నిండిన గిరిని
లీలగ చీల్చెను లంకేశ్వరుడు.

రావణుడంతట నిశిత శరమును
వజ్రాయుధమును పోలెడి అమ్మును
మంటలమండే అమోఘ శరమును
వానరరాజుకు తగలగ విడచెను.

కుమారస్వామి వదలిన యట్టి
శక్త్యాయుధమున క్రౌంచ పర్వతము
చీలినట్టుగా రావణు శరము
దూసుకుపోయెను వానరరాజును.

శరము తగిలిన వానరరాజు
బాధకు గురియై చేష్టలుడిగెను
అరచుచు నేలను కూలబడగనె
రాక్షసయోధులు సంతసపడిరి.

అది గాంచిన ఆ గవయు, గవాక్షులు
సుదంష్ట్రి జ్యోతిర్ముఖులు నభుడను
వానరవీరులు తనువులు పెంచి
పర్వతాలతో బయలుదేరిరి.

రావణాసురుడు గాంచెను వారిని
వాడి శరములు వదిలి గిరులను
ముక్కలుచేసి నిశిత శరముల
పడగొట్టెను ఆ కపి కుంజరులను.

ఆ కపి వీరులు నేల పడగనే
రావణాసురుడు విజృంభించెను
శరవర్షమును కురిపించుచును
వానరవీరుల కూల్చసాగెను.

కలవర పడిరి కపులందరును
శరముల ధాటికి భయపడిపోయిరి
అరవులు కేకలు భయభ్రాంతులై
రామచంద్రుని శరణు వేడిరి.

ధనుర్ధరుడు శ్రీరామచంద్రుడు
అసురుని త్రుంచి అదుకొనుటకై
అప్పటికప్పుడు బయలుదేరెను
అంతట తమ్ముడు కరములు మోడ్చి

"అన్నా! అసురుని కూల్చుటన్నది
నీకొక లెక్కా? నీచుడు వాడు
ఘన సామర్థ్యము కలిగిన నీవు
నీచుని త్రుంచుట ఎందుకు స్వామీ!

ఆ నీచుని - నే - అనిలో చీల్చెద
అనుగ్రహించి ఆనతి నిమ్ము"
అనుచు లక్ష్మణుడు అడిగినంతనే
అనుజుని గాంచి అన్న పలికెను.

"ఓ సౌమిత్రీ! పోరాటములో
అతి మెలకువగా పోరగ వలెను
రావణాసురుడు అమిత విక్రముడు
రణ కోవిదుడు యుద్ధ చతురుడు.

కోపమునంది విజృంభించిన
ముల్లోకములు చాలవు గెలువగ
కానీ పోరున వాడి లోపము
ఎక్కడున్నదో వెదకి పోరుము.

హెచ్చరిక మరి కావలసినది
స్వకీయ రక్షణ చేసుకొనుచును
ఏమరు పాటుదరి రానీయక
ఎదిరి పోరు"మని రాముడు పలికెను.

అన్న మాటను వినిన లక్ష్మణుడు
ప్రదక్షిణించి కౌగలించుకొని
అన్న ఆనతిని ఆ రణధీరుడు
ఆజికి నడచెను అసురుని గెలువగ.

చెదరిపోయిన కపులందరిపై
శరములు వదలెడి రావణ రాజును
ఘనమగు శరము దాల్చిన వీరుడు
లక్ష్మణమూర్తి తిన్నగ జూచెను.

రావణు నెదిరి పోరగ నున్న
లక్ష్మణు గాంచెను వాయు నందనుడు
ప్రభువుకు శ్రమ తానుండగ తగదని
తానే సాగెను పోరగ నంత.

రావణు శరముల లెక్కించకను
శరవేగముతో ముందుకు దూకి
రావణు రథమున గెంతెను మారుతి
రావణు పైన చేతి నెత్తెను.

అదిరిపోయెను రాక్షసరాజు
చెదిరిపోయిరి అసుర వీరులు
అంతట మారుతి అరచెనచ్చట
"ఓ రాక్షసుడా! సురల గెలచితివి.

దేవతలన్న భయపడవీవు
ఆ విషయము నే నెరుగుదునయ్యా!
ఇప్పుడు నీవు మా వానరునకు
భయపడవలెను తప్పదు వినుము.

కరము నెత్తితి కనులు మూసుకో!
ఎంతో కాలమునుండి భక్తిగ
నీలో దాగి ఆత్మగ నున్న
అసువుల నిపుడే విడిపించెదను."

అంతట పలికెను లంకేశ్వరుడు
"ఓ వానరుడా! కొట్టుము నన్ను
లంక ఏలికను కోతి కొట్టిన
ఘనత దక్కును కీర్తి నిలచును.

నీ పరాక్రమము తెలిసికొందును
అటుపైనే నిను అంతము చేసెద."
అంతట మారుతి అసురునితోను
అక్ష కుమారుని తలంచుకోమనె.

అక్ష కుమారుని మాట వినగనే
ఆవేశమ్మున రావణరాజు
అతి బలశాలి తన అరచేతితో
ఆంజనేయుని రొమ్మున చరచెను.

దెబ్బతినిన ఆ వాతాత్మజుడు
వణకెను అంతట తెప్పరిల్లెను
తిరిగి బలముగ వాయు నందనుడు
చరచెను, అరచెను రాక్షసరాజు.

భూకంపములో గిరి వణకినటు
కంపించెను అట అసురేశ్వరుడు
వణకెడి రావణరాజును గాంచి
కిచకిచలాడుచు మురిసిరి కపులు.

దేవ ఋషులును సిద్ధులు సురలు
హనుమంతుని ఆ ఘనకార్యము గని
ముదము నందిరి పొగడిరి హనుమను
రావణుడంతట తెప్పరిల్లెను.

భేష భేషని రావణాసురుడు
ఆంజనేయుని చూచి పలికెను
"శత్రువువేనువు - అయిననుకానీ
నీ శక్తిని - నే - మెచ్చుకొంటిని."

అంతట మారుతి తిరిగి పలికెను
మదిలో సిగ్గును తెలియబరచెను
"ఇంకా నువ్వు బ్రతికి, పలుకుటది
కాదా అది నాకవమానమ్ము?

నా దెబ్బను నువు పొగడుచుంటివి
అసలగు గ్రుద్దు అందించినచో
అది యమసదనము చూపును నీకు
ఆ పని ఇపుడే చేతును" అనెను.

ఆ మాటలకు రావణరాజు
అమిత క్రుద్ధుడై హనుమ వక్షమున
గ్రుద్దెను, దెబ్బకు మారుతి అదిరెను
రథమునుండి తా నేలను బడెను.

హనుమను అచ్చట వదలి అసురుడు
అతి బలవంతుడు రావణరాజు
అమిత వేగమున ముందుకు సాగి
అనేక శరముల నీలుని కొట్టెను.

అంతలోనె హనుమంతుడు లేచెను
వేరొక్కరితో పోరుచుండగా
అడ్డగించుట ధర్మముగాదని
అసురునితోనని ఆగెను మారుతి.

అసువులు తీసే భీకర శరము
అసురుడు వదలెను నీలునిపైకి
సర్ప సమమగు శరఘాతమును
ఓర్చి నీలుడొక గిరిని విసరెను.

ఏడు బాణముల రావణాసురుడు
నీలుడు విసరిన గిరిని చీల్చెను
అంతట నీలుడు అనేకతరువులు
వరసగవిసరెను అసురునిపైకి.

రావణాసురుడు శర పరంపరతో
భూరి తరువులను తునకలుచేసెను
అంతట ఆగక రావణరాజు
శర వర్షము కురిపించెనచ్చట.

శరముల తడిసెను వీరుడు నీలుడు
వెంటనె రూపము చిన్నది చేసి
రావణు రథపు టెక్కెము నెక్కెను
అసురుని కెంతో కోపము వచ్చెను.

అంతట నీలుడు సింహనాదముతో
అసురుని ధనుస్సుపైన కురికెను
ధనుసునుండి ఆ కపి కిశోరుడు
కిరీటమ్ముపై కెగిరెను యుక్తిగ.

అటులా నీలుడు దూకుచుండగా
రామలక్ష్మణులు హనుమంతుడును
ఆశ్చర్యముతో చూచుచుండిరి
రావణుడున్ను చకితుడయ్యెను.

అంతలోనె ఆ లంకాధీశుడు
వ్యాకుల పడుట గాంచిరి కపులు
ఆనందముతో పకపక నవ్విరి
సింహనాదములు చేసిరి కొందరు.

తోచక – స్థబ్ధుడు అయ్యెను రాజు
అంతట మదిలో యోచన చేసి
ఆగ్నేయాస్త్రము అభిమంత్రించి
నీలునిపైన సూటిగ వదలెను.

ఆగ్నేయాస్త్రము తాకిన వక్షము
మండగ – నీలుడు నిలబడలేక
ధ్వజాగ్రమ్మును వదలి నేలబడె
అగ్నిహోత్రునికి తనయుడు నీలుడు.

తండ్రి దీవన కలిగిన నీలుడు
రావణు నెదిరి పోరిన వీరుడు
ఆగ్నేయాస్త్రము తగలగనంత
మూర్ఛనొందెను, అసువులు నిలచెను.

నీలుడు నేలనుబడుట గాంచెను
విజయ గర్వమున రాక్షసరాజు
మేఘధ్వనిగా తేరునడుపగా
నారిధ్వనించెను నేల వణకునటు.

లక్ష్మణమూర్తి రావణు గాంచెను
"ఓ నిశాచరా! నాతో తలపడ
పోరుకు వచ్చి కపులతొ పోరుట
నీకేమాత్రము ఘనత కాదయా!"

అనుచు లక్ష్మణుడు అమితకోపమున
దిశలు మ్రోగునటు ధనుసుతొ నపుడు
సవ్వడిచేయగ హడలిరి అసురులు
అంతట రాక్షసరాజు పలికెను.

"వినాశకాలము వచ్చెను లక్ష్మణ!
వచ్చితి విటకు యుద్ధము చేయగ
నా అదృష్టము-కంటబడితివి
శరముతొ నంపెద యమసదనమునకు."

లక్ష్మణుడనెను రావణు గాంచి
"పాపకృత్యములు చేయుటయందు
ఆరితేరినవాడవు నీవు
వీరుడవైతే పొగడుకొందువా?

నీ పరాక్రమము తెలియును నాకు
శరచాపములతొ నిలచితి నెదురు
నిన్ను నీవు మరి పొగడుకోకయా!
నన్ను నువ్వు ఎదిరించిన ఘనత!"

లక్ష్మణుడటుల పలుకుచుండగా
కృద్ధుడయ్యెను రాక్షసరాజు
వెంటనె రాజు ఏడుశరములు
సుమిత్రతనయుని పైన విడచెను.

బంగరు మొనలు కొనలుదేరిన
కరకుటమ్ములతొ లక్ష్మణమూర్తి
అసురుని శరముల త్రుంచివేయగా
క్రోధము పెరిగెను రాక్షసరాజుకు.

అమోఘ శరములు వదలె రావణుడు
వచ్చెడి శరముల నెదిరి నిలచెను
ధనుసు త్రిప్పుచు దివ్యశరములతొ
అసురుని అమ్ముల త్రుంచె లక్ష్మణుడు.

దివ్యశరములవి వ్యర్థము కాగా
దేవవిరోధి కలవరపడెను
రామానుజుని శరవిన్యాసము
అమోఘమని ఆ అసురుడు తెలిసెను.

అంతకుమించిన అమోఘ శరములు
అసుర నాయకుడు వదలగ నంత
అన్ని అమ్ములను త్రుంచి లక్ష్మణుడు
అనేక శరములు వదలెను తిరిగి.

వజ్రాయుధమును పోలు శరములు
లక్ష్మణమూర్తి వదలగ నంత
వీరసింహము లంకానాథుడు
వాటిని త్రుంచెను మధ్యత్రోవలో.

రావణుడంతట విరించి ఒసగిన
దివ్యశరమును గురితో వదలెను
లక్ష్మణమూర్తికి నొసట తగిలెను
చలించిపోయెను చాపము జారెను.

నిగ్రహించుకొని రామానుజుడు
నిశిత శరము నొకదానిని వదలి
రావణాసురుని వింటిని త్రుంచెను
ఆపై వదలెను మరి మూడమ్ములు.

లక్ష్మణమూర్తి వదలిన శరములు
సూటిగ తగిలి అసురయోధుడు
గజగజ వణకెను అరదముపైన
నిగ్రహించుకొనె అతికష్టముతో.

కొంతసేపటికి కోల్కొనె నసురుడు
కరములయందు చాపములేదు
రక్తసిక్తమై శరీరమున్నది
దిక్కుతెలియక తికమకపడెను.

అంతట అసురుడు బ్రహ్మ ఒసగిన
అమితశక్తిగల శక్త్యాయుధమును
అదియే శరణని ఆలోచించి
అనిలో విసరెను అతి కోపముతో.

వానరవీరులు భయమునందిరి
లక్ష్మణమూర్తి ఆయుధమును గనె
పొగ లేకుండా అగ్ని కురియుచు
శక్త్యాయుధము వచ్చుట గాంచెను.

అగ్నిహోత్రముతో సమమగు శరములు
విడచెను అపుడు సుమిత్ర సుతుడు
శక్త్యాయుధమా అమ్ముల లొంగక
తాకెను లక్ష్మణమూర్తి వక్షమున.

మంటలు మండెను వక్షస్థలము
శక్త్యాయుధపు బాధకంతట
మూర్ఛిలిపడెను లక్ష్మణమూర్తి
అంతట అసురుడు యోచన చేసెను.

లక్ష్మణమూర్తిని అపహరించుకొని
కొనిపోనెంచి తన చేతులతో
లేవనెత్తగా ప్రయత్నించెను-
అన్ని చేతులు అలసిపోయినవి.

అసురుని ఎత్తు తెలిసెను మారుతి
అమితవేగమున అసురుని తాకెను
అతిలాఘవముగ వక్షస్థలమున
అమోఘమైన గ్రుద్దు గ్రుద్దెను.

ఆ దెబ్బకు ఆ దేవవిరోధి
గజగజ వణకి నిలబడలేక
ముందుకు తూలి నేల కూలెను
నెత్తురు గ్రక్కెను ఆ రణభూమిని.

కన్నులు, చెవులు, నాశికనుండి
రక్తము కారెను అసురేశ్వరునకు
ఒడలు తిరుగగ, అతి కష్టముతో
కూలబడెను తన అరదముపైన.

ఎటులో రథమును చేరెను కానీ
నిలుచుట కింక వశము గాకను
మూర్ఛిలిపడెను లంకేశ్వరుడు
ఆనందించిరి కపు లదిగాంచి.

సింహనాదము చేసిరి కపులు
అంతట మారుతి రామభక్తుడు
అవలీలగను లక్ష్మణు నెత్తుకు
రామభద్రుని ముందు నిలచెను.

రాముని చెంతకు చేరిన వెంటనె
శక్త్యాయుధము తొలగిపోయెను
తిరిగి రావణుని చేరె నాయుధము
లక్ష్మణమూర్తికి స్వస్థత కలిగెను.

మూర్ఛ తేరెను అసుర నాయకుడు
మహా చాపమొకదానిని గైకొని
మరల శరములు వదలుచునంత
ముంచి వేసెను ఆ రణభూమిని.

రావణు శరముల ధాటికి నపుడు
అతి బలశాలులు కపి పుంగవులు
పరుగులు తీయుట గాంచి రాముడు
ఆలసించక పోరుకు సాగెను.

వెంటనె మారుతి రాముని గాంచి
"రామా! ఖగపతి హరి వాహనము
ఇప్పుడు నేను నీ వాహనము
కావున నన్ను అధిరోహించుము."

అంజలి నొగ్గి నిలచిన హనుమను
ఆనందముతో గాంచెను రఘుపతి
అధిరోహించెను ఆంజనేయుని
అంజని నందను డెంతో పొంగెను.

ఆంజనేయుని అధిరోహించి
అనికి వచ్చెను రామచంద్రుడు
అసుర రాజగు బలిని హరిగని
ఆగ్రహించినటు క్రోధము నిండెను.

కోదండమును ఎత్తెను రాముడు
అల్లెత్రాటి ధ్వని మింటి కెగసెను
పిడుగులు పడినటు ధ్వని చేసినది
అంతట రాముడు పలికె నసురునితొ.

"వదలను నిన్ను, కంటబడితివి
నా కప్రియములు చేసితివెన్నో
ఇంద్ర, సూర్యులను యమ, విరించిలను
హవ్య వాహనుని హరుని శరణని.

దాగిన వదలను కూల్తును నిన్ను
దిక్కు దిక్కులలొ దాగిన గాని
నిన్ను వదలను-నేడు నేరుగా
అగపడినావు ఆయువు తీరును.

శక్త్యాయుధమున నీవు కొట్టిన
నా అనుజుడు నిను సబాంధవముగా
వధించి వేయును వేగమె వచ్చును
జనస్థానమును కూల్చితి నేనే."

రాముని మాటలు విని రావణుడు
క్రోధము నిండి నిశిత శరములు
హనుమంతునిపై వేయగ నంత
మరింత తేజము నిండెను మారుతి.

అసురుని శరములు హనుమకు తగిలి
నెత్తురు కారుట గాంచెను రాముడు
వీర వరేణ్యుడు అమిత కోపమున
శరములు వదలెను అరదముపైన.

రామ బాణములు తగిలి-వెంటనే
రథచక్రములు ఊడి పడినవి
తురగము లుడిగెను సారథి ఒరిగెను
ధ్వజ పతాకలు ఛత్రము కూలెను.

రథము నందుగల ఆయుధమ్ములు
తునకలైనవి నేలనుబడెను
మేరుగిరీంద్రము పైన సురపతి
వజ్రాయుధమును వేసినట్టుగా.

పిడుగులు పోలిన అమోఘశరములు
వజ్రాయుధమును పోలిన శరములు
సురవైరి యగు రావణాసురుని
వక్షస్థలమున విడచెను రాముడు.

వజ్రాయుధము తగిలినగాని
కంపించని ఆ రావణాసురుడు
రామబాణము తగిలినంతనే
వణకిపోయెను బాధనందెను.

వశము తప్పెను ధనుసు జారెను
మూర్ఛిలి పడెను లంకాధీశుడు
నేలనుబడిన అసురునిగాంచి
ధగధగలాడే శరమును తీసి

అర్ధచంద్రుని రూపముకలిగిన
అమ్మును తీసి రామచంద్రుడు
అసురుని పైన వదలగ శరము
రత్నఖచిత మకుటమ్మును చీల్చెను.

మూర్ఛతేరెను లంకేశ్వరుడు
కిరీటమ్మది ముక్కలైనది
కళకాంతులవి మాసిపోయెను
విషము తీసిన ఫణినిపోలెను

జ్వాలలులేని అగ్నిహోత్రమన
మాసిపోయిన రవిబింబమయి
సంపద పోయిన శ్రీమంతుని వలె
నిలచిన రావణరాజును గాంచి

రాముడు పలికెను ఆ రణభూమిని
"ఓ రావణుడా! యుద్ధమునందు
భయంకరముగా పోరితివీవు
మేటి వీరులను కూల్చితివీవు.

అలసిపోతివి మూర్ఛపోతివి
ధనుసు గ్రహించే శక్తిలేదిక
నిస్సి స్థితిలో చంపివేయుట
ధర్మయుద్ధము కాదట రావణ!

అశక్తుడవగు నిన్నుయిప్పుడే
చంపిన వచ్చును నాకపకీర్తి
ధర్మము మాత్రము తప్పను నేను
కావున శరములు వదలి చంపను.

యుద్ధమునందు దెబ్బలు తగిలి
ఎంతో బాధకు లోనైతివి నువు
అనుమతించితి యిక పో లంకకు
అలసట తీర్చుకు ఆజికి రమ్ము.

మేలగు రథము శరచాపములు
తీసుకు - పోరుకు వచ్చినప్పుడే
నా బలమెంతో తెలియును నీకు"
అనుచు రాముడు అసురునితో ననె.

రథము విరిగెను మకుటము తెగెను
దర్పము హతమై గాయములయ్యెను
దిక్కుతోచక దశకంధరుడు
దీనముగా చనె లంకలోనికి.

అసురుడట్టుల లంకకుపోగా
రామలక్ష్మణులు - వారి యోధులకు
తగిలిన శరములు తీయించుచును
వారిబాధను తీర్చిరి అపుడు.

దేవవిరోధి రావణాసురుడు
ఓడిపోయెను దానిని గాంచి
దిక్పాలకులు సురలు మహఋషులు
సకలజగత్తు ముదమునందెను.

॥శ్రీరఘు రాముని॥

60 కుంభకర్ణుని నిద్ర లేపుట

రామబాణముల బాధనోర్చకొని
రావణాసురుడు లంకను జేరెను
హరినిగాంచి పరుగెత్తిన కరివలె
దర్పము నాశనమైనది పూర్తిగ.

గరుత్మంతునిగాంచి పరుగిడు
ఫణిమాదిరిగా లంకానాధుడు
సీతా పతిని వీరవరేణ్యుని
రామునిగాంచి భయపడివచ్చెను.

పొగలేకుండా నిప్పులుగ్రక్కుచు
దిక్కులమెరసే మెరపుతీగలై
బ్రహ్మదండమును పోలుశరములు
రామునిశరముల దిగులుపుట్టెను.

వ్యథతోక్రుంగెను లంకాధీశుడు
స్వర్ణమయమగు దివ్యాసనమున
మెరసే సింహాసనమున కూర్చొని
అసురయోధులును గాంచి పలికెను.

"దేవనాథునే గెలిచిన వీరుడ
బలవిక్రమ సంపన్నుడ నేను
అట్టినన్ను ఒక నరుడు జయించెను
నాదు తపస్సు వ్యర్థమైనది.

దేవదానవ గంధర్వులచే
యక్ష, పన్నగ పిశాచములచే
మరణములేని వరమది నాకు
బ్రహ్మదేవుడు అనుగ్రహించెను.

మనుజులచేబడి మరణములేనటు
బ్రహ్మదేవుని అడుగకపోతిని
మనుజుని వల్లనె మరణభయమని
విరించి చెప్పెను, బ్రహ్మవాక్యమది.

పూర్వము, నేను విజయయాత్రకై
సాగునప్పుడు అనరణ్యుడను
ఇక్ష్వాకువంశపు రాజును చంపితి
అసువులుబాయుచు రాజు పలికెనిటు-

"రాక్షసాధమా ! కులాధముడవు
నా వంశములో ఉద్భవించెడి
పుణ్యమూర్తి నిను సంబాధవముగా
ససైన్యమ్ముగా చంపివేయును".

అనరణ్యుండు ఆనాడటుల
నొక్కిచెప్పెను - శాపమైనది
ఆ పుణ్యాత్ముడు ఈ రాముడని
దశరథాత్మజుడు అని నే నమ్మెద.

పూర్వకాలమున వేదవతియను
పవిత్రమూర్తిని భంగపరచితి
తపోమూర్తి నను శపించెనప్పుడు
నా వినాశము చూచెద ననెను.

ఆ వేదవతి పవిత్రమూర్తి
సీతాదేవిగ పుట్టియుండును.
హిమగిరి నెత్తెడి సమయములోన
శాంభవి నన్ను శపియించినది.

త్రిమూలముగ నాదుమరణమని
శంభునిరాణి శాపము నిడెను
నందిశాపము అతనినిపోలిన
వానరమూకతొ నాశనమగుట.

రంభను నాడు మోహించితిని
కామాంధుడనై బలాత్కరించగ
ఆమె భర్త ఇడె శాపమునాడు
అన్నీ ఒకటై నిలచెను నేడు.

వరుణకన్యక పుంజికస్థల
పుణ్యవతిని నే పాడుచేయగ
బ్రహ్మదేవుడే కోపమునిండి
శపించెనన్ను తప్పదు శాపము.

నాచేబాధలనందిన ఋషులు
వేదమూర్తులు నను శపియించిరి
బ్రహ్మఋషులు మరి విజితేంద్రియులు
వారిమాటలు వ్యర్థముగావు.

రాక్షసవీరులు మీరందరును
విషయము పూర్తిగ తెలిసిన మీరు
జయము లభించే యత్నమంతయు
ఆలసింపక చేయగ వలెను.

పుర ద్వారముల ముఖ్యస్థలముల
జాగరూకులై కావలి కాయుడు
దేవదానవుల కజేయుడైన
కుంభకర్ణుడు అతిభీకరుడు.

అప్రతిహతమగు కుంభకర్ణుడు
నిద్రలో నుండెను ఈ సమయమున
బ్రహ్మ శాపమున మహావీరుడు
ఎల్లవేళలా నిద్రలో నుండును.

కుంభకర్ణుని లేపండింక
నేను ఇంతటి దిగులుతో నుంటిని
వాడు చల్లగా నిద్రలో నుండెను
కాలవశమున అతి నిద్రితుడు.

కుంభకర్ణుడు నిద్రలో పడినచో
ఆరు, ఏడు, మరి ఎనిమిది, తొమ్మిది
మాసమ్ములు ఇక మెళకువ లేక
హాయిగ నిద్రలో మునుగును అతడు.

తొమ్మిది రోజుల క్రిందట మనతో
యుద్ధాలోచన సభలో నాతడు
జరగవలసినది నిర్ణయించెను
నిద్రలో జారెను, మరి యిక లేపుడు.

నా సోదరుడు అతి బలవంతుడు
శాపము లేపి లేవు వానికి
నరవానరులు చంపెదరన్న
భయములేదు ఆ భయంకరునకు.

రాక్షసవీరుల ప్రధాన వ్యక్తి
అసుర సేనలకు ధ్వజమును పోలును
పోరాటములో రామలక్ష్మణుల
వానరులందర నాతడు చంపును.

సుఖముగ నాతడు నిదురలో నుండును
రాముడు నన్ను అవమానించెను
ఈ సమయములో తమ్ముడు లేచిన
నా మదికెంతో ఊరట కలుగును.

కష్టకాలమున ఆదుకొననిచో
ఇంద్రుని గెల్చెడి వీరుడైనను
వాని శక్తితో పని ఏమున్నది ?
కావున వానిని నిద్ర లేపుడు."

ప్రభువు చెప్పినది వీరులు వినిరి
పూలదండలు సుగంధ దినుసులు
పిండి వంటలు దండిగ తీసుకు
కుంభకర్ణుని గృహమున కేగిరి.

విశాల ద్వారము అతి రమణీయము
ఒకటిన్నర గల యోజనమ్ముల
వైశాల్యముగల గృహములోనికి
అసుర వీరులు అడుగిడినారు.

రాక్షస యోధుడు కుంభకర్ణుడు
హాయిగ నిద్రలో మునిగి యుండెను
సుగంధ పరిమళ శోభల నిలయము
అసురుని గృహము అతి రమణీయము.

నిద్ర లేపగా ముందుకు పోయి
శయ్యా గృహమును చేరిరి వారు
ముందుకు నడువగ శక్యముగాక
నిలచిపోయిరి వాని శ్వాసలకు.

అతి ప్రయత్నమున రాక్షస వీరులు
అడుగిడి రెటులో శయ్యా గృహమున
గుహాకారముగ నున్న గృహమది
బంగరు, మంగళ మనోహరమ్ము.

శయనించెను అట కుంభకర్ణుడు
శయ్యమీద అతి భీకర కాయము
నేల కూలిన పర్వతమ్ము వలె
కరచరణములు చాచుకు నుండెను.

ఘనమగు మకుటము శిరమున నుండెను
బంగరు నగలు మేన నిండెను
నిలచియున్నవి రోమములన్నీ
మేను మరచిన నిద్రలో నుండెను.

పాతాళమువలె నోరు వున్నది
నాసిక నుండి నోటినుండి మరి
వెడలిన శ్వాసకు ఎగురుచుండిరి
మద్య మాంసముల వాసన లెగసెను.

ప్రయత్నమెంతో చేసిరి అసురులు
కుంభకర్ణుడు నిద్రలేవడు
నిద్ర లేవగనె ఆరగించుటకు
ఆహారమును ఉంచిరి అసురులు.

జింక మాంసమది మేరు గిరివలె -
ఎనుబోతు మాంసము మరియొక కొండ
అడవి పందుల మాంసము ఉన్నది
అన్నపు రాసులు ఎన్నో వున్నవి.

నెత్తురు నిండిన బానలున్నవి
మద్యము నిండిన కడవలున్నవి
చందన మెంతో అసుర వీరులు
మహాకాయమున కలది రప్పుడు.

సుమహారముల మాలలు వేసిరి
సుగంధ ధూపములేసిరి అచట
స్తోత్రము చేసిరి శంఖములూదిరి
అరచిరి చరచిరి విసిగిపోయిరి.

మహాధ్వనులు ఆ అసురులు చేసిరి
నిద్ర లేవడా మహారాక్షసుడు
దుంధుభి పణవము శంఖ ఘోషలు
దిక్కుల కెగసెను కానీ లేవడు.

మహాధ్వనులకు పక్షులు హడలి
నింగిని ఎగిరి భయము వీడక
తిరిగి నేలకు గిర్రున పడెను.
కానీ లేవడు కుంభకర్ణుడు.

గుద్దిరి చరచిరి అరచిరి కసిగా
నిద్రలేవడు పైగా నతడు
విడచెను శ్వాసలు మరింత గట్టిగ
మరి ఇంకెవ్వడు ముందు నిలచును!

అదికాదని ఆ రాక్షసవీరులు
ఇనుప గుదియల గదల కొట్టిరి
ముసలమ్ములతో ముద్గరమ్ములతొ
కొట్టిరి అలసిరి చెమటలు గ్రక్కిరి.

గిరిశిఖరములు భూరితరువులు
పెళ్ళగించుకొని విసరిరి కసిగా
వాడు లేవడు - వారికి తోచదు
విడువడు రాక్షసరాజు వారిని.

పదివేల సంఖ్యలో అసురవీరులు
భీకర శంఖము లూదిరి - అరచిరి
వారందరును పర్వతకాయులు
అయినా వారికి శక్యముగాదు.

అంతకుమించి యత్నము చేయగ
కరితురగమ్ముల గార్ధభములను
తోలిరి - భీకర సవ్వడి చేసిరి
లంకలో గిరులు వనములు కదలెను.

అంత జరిగినా లంక హడలినా
కుంభకర్ణుడు నిద్ర లేవడు
ఏకకాలమున భేరులు మ్రోగెను
శాపగ్రస్తునికి మెళకువ రాదు.

జుట్టుపీకిరి చెవులు కొరికిరి
సింహనాదములు చేసిరి వారు
వందల కడవల నిండిన జలము
వాని చెవులలో పోసిరి అసురులు.

అంతచేసినా నిద్రలో నున్న
కుంభకర్ణుడు కదలడు మెదలడు
కూటముద్గరము లాయుధమ్ములతో
తలపై బాదిరి మోదిరి కాయము.

వేయి ఏనుగులు తోలిరి అప్పుడు
త్రొక్కెను గజములు మహాకాయుని
అప్పుడు మెల్లగ తెరచెను కనులు
క్రిమికీటకములు ప్రాకినట్లయె.

గిరుల తరులతో కొట్టిన విషయము
తెలియదు - ఘనముగ ఆవలించెను
గిరిశిఖరములగు కఠిన బాహువులు
మహాసర్పముల పోలు కరములను -

మత్తు వదలుటకు విదిలించుకొని
కొండ గుహవలెనున్న నోటిని
ఆవలించుటకు తెరచెను అసురుడు
వికృతమ్ముగా వక్త్రము కనబడె.

పాతాళమువలె ఉన్నది నోరు
ఒడలు విరచుకొని వదలిన శ్వాసలు
ఝంఝామారుత మన్నటులున్నవి
అసురులకే మరి హడలుపుట్టెను.

మహామేఘమై వక్షము తోచెను
కొంగల బారులు హారములైనవి
అగ్నికణములు, గ్రహముల వలెను
అసురుని కన్నులు వెలుగుచున్నవి.

దేహము నట్టుల విదిలించుకొని
మత్తుజారిన కుంభకర్ణుడు
ఆకలి, ఆకలి అనుచు అరచెను
ఆహారమ్మును చూపిరి అసురులు.

అన్నపురాసులు మాంసపుకొండలు
అవలీలగను ఊదివేయుచు
బానలు నిండిన నెత్తురు త్రాగి
తృప్తిగ త్రేన్చెను కుంభకర్ణుడు.

అతి భీకరుడు కుంభకర్ణుడు
ఆహారము తిని తృప్తినందెనని
పూర్తిగ తెలిసి అసురవీరులు
సాష్టాంగముగ ప్రణామమిడిరి.

వందనమిడుచు నిలచిన వీరుల
చూచెను అపుడు కుంభకర్ణుడు
నిద్ర లేపిరి కారణమేమని
రాజు కుశలమును అడిగెను వారిని.

"లంకేశ్వరుడు కుశలమే కదా?
భయపడుచుండెన నా అగ్రజుడు ?
శత్రువువలన భయము కలిగెను -
అందుకె నన్ను నిద్ర లేపిరి.

రిపు సంహారము చేసెద నిపుడే
ఇంద్రుని కూల్చెద, అగ్నినార్పెద
భయము తీర్చెద - కావున మీరు
అసలు విషయము తెలియబరచుడు."

కుంభకర్ణుడటు వివరము లడుగగ
యూపాక్షుడను మంత్రి పలికెను
"సురలచె భయమేలేదు లంకకు
వచ్చెను భయము మనుజుని వల్లనె.

పర్వతకాయులు వానరవీరులు
లంకాపట్నము ముట్టడించిరి
సీతాపహరణము చేసినందున
కోపించిన ఆ రాముడు వచ్చెను.

ఇంతకుముందే ఒక వానరుడు
బలముల కూల్చి అక్షయు జంపి
లంకను కాల్చెను హడలగొట్టెను
కావున భయము నరవానరులచె.

రవికాంతులతో వెలిగే రాముడు
సురలను గెల్చిన రావణప్రభువును
జయించినాడు, ప్రభువు చచ్చెనని
తలంచి వదలెను, అన్న బ్రతికెను."

అన్న రావణుని ఓటమి వినెను
ఆగ్రహించెను కుంభకర్ణుడు
గ్రుడ్లను త్రిప్పుచు పలికె గర్జనగ
"రిపుల కూల్చెద నిస్సంశయముగ.

రామలక్ష్మణుల కపిసేనలతో
కూల్చి తదుపరి అన్ననుచూతును
వానరువీరుల రక్తమాంసముల
తృప్తిపరిచెదను అసురవీరులను.

రామలక్ష్మణుల నెత్తురు నేను
స్వయముగ గ్రోలెద ఆనందముగ."
ఘనముగ నరచెడి కుంభకర్ణునితో
మహోదరుండు పలికె వినయముగ.

"అతిబలశాలీ! ముందుగనీవు
ప్రభువుచెప్పెడి మాటలు వినుము
గుణదోషములను విమర్శించుకొని
ఆపై రిపులను జయించుమయ్యా!"

కుంభకర్ణుడు నిద్రలేచినటు
తెలియబరచిరి - అడిగిరిరాజును
"యుద్ధభూమికే పొమ్మని అందువ ?
లేదా నిన్ను చూడమందువా?"

వారితొచెప్పెను రావణరాజు
తమ్ముని చూడగ కోరిక అనెను
ఘనమర్యాదల తన తమ్ముడట
తీసుకురమ్మని ఆనతినిచ్చెను.

ఏలికపలుకులు తెలియబరచిరి
అన్న ఆనతిని వినెను తమ్ముడు
శయ్యనుండి మరి దిగెను మెల్లగా
స్నానాదులను పూర్తిచేసుకొని

అలంకరించుకు - బడలికతీరి
బలమునిచ్చెడి మద్యమునపుడు
రెండువేల భాండమ్ములు త్రాగి
మత్తుతొ మెల్లగ ముదముగనడచుచు.

రాక్షసయోధులు అనుసరించగా
కింకరులతొ ఆ కాలుడు కదలుట
తలపుకుతెచ్చుచు ధరణి వణకునటు
అడుగులు వేయుచు నడచెను వీరుడు.

దేహకాంతితో రాజ వీధినే
ప్రకాశింపగ చేయుచు నడచెను.
బ్రహ్మనుచూడగ ఇంద్రుడేగినటు
రావణుచూడగ సాగెను తమ్ముడు.

లంకవెలుపల నున్న వానరులు
రాజవీధిలో సాగుచునున్న
మహాకాయమును శత్రుభీకరుని
గాంచిరి కన్నుల - హడలిపోయిరి.

మహామేఘముల పలుకరించునటు
మహాపర్వతము నడచుట గాంచిరి
భయపడిపోయి నేలనుపడిరి
కొందరు రాముని శరణువేడిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

61 విభీషణుడు - శ్రీరామునికి కుంభకర్ణుని వృత్తాంతము చెప్పుట

త్రివిక్రమునివలె నింగిని తాకిన
పర్వతకాయము, మెరయు కిరీటము
బంగరుసొమ్ముల వెలగెడిమేను
మెరపులు నిండిన మేఘమైనది.

రాముడు అడిగెను విభీషణాఖ్యుని
"ఇంతటి భూతము నే గనలేదు
ఇంతటికాయము లేదెవ్వరికి
ఎవ్వడువీడు తెలియబరచుము."

విభీషణాఖ్యుడు తెలిపెను వివరము
"విశ్రవసునికి తనయుడు రామా!
కుంభకర్ణుడను నామధేయుడు
ఇంద్రుని, కాలుని జయించినాడు.

అంతటిదేహము ఉన్న రాక్షసుడు
మరి ఇంకొకడు లేడు రాఘవా!
దేవదానవ గంధర్వులను
కిన్నరోరగుల జయించినాడు.

వరబలవంతులు అసురులుందురు
కానీ వీడు పుట్టిన నుండియె
బలపరాక్రమము కలిగినవాడు
వరబలముతొ మరి పనిలేదతనికి.

పుట్టినవెంటనె కుంభకర్ణుడు
ఆకలియనుచు ప్రాణికోటిని
అవలీలగ భక్షించుచుండగ
సురలు ఇంద్రుని శరణుజొచ్చిరి.

క్రోధమునిండి సురపతియంత
విసరెను ఘనమగు వజ్రాయుధము
దెబ్బకు కొంత చలించి-తిరిగి
సింహనాదమును చేసెనువాడు.

సింహనాదమున వణకెను ప్రాణులు
ఐరావతపు దంతము నంతట
విరచి - విసరెను దేవేంద్రునిపై
దెబ్బకు ఇంద్రుడు చలించిపోయెను.

దేవఋషులును బ్రహ్మఋషులును
దుఃఖమునందిరి ఇంద్రుని గాంచి
అంతట సురపతి - సురలందరును
బ్రహ్మదేవుని ప్రార్థన జేసిరి.

కుంభకర్ణుని దుర్మార్గమును
ఋష్యాశ్రమముల నాశమొనర్చుట
పరసతులను మరి అపహరించుట
విన్నవించిరి - రక్షణ కోరిరి.

కుంభకర్ణుడు తినుప్రాణులను
ఎన్నగతరమా అటులా దనుజుడు
తినుట జరిగినచొ సృష్టియందున
జీవరాసులు మిగలవు అనిరి.

విరించి చూచెను కుంభకర్ణుని
విధాత భయపడె వానిని గాంచి
"లోకవినాశము కొరకై నీవు
విశ్రవసునికి పుట్టితి వనెను."

"ఘోర కృత్యములు చేయుచుంటివి
సహించనింక - ఇటుపై నీవు
అసువులులేని జీవి మాదిరి
అహర్నిశము నిద్రించుచుందువు."

విధాత శాపము నిడిన వెంటనే
నిద్రించెను వాడప్పటి కప్పుడు
అంతట బ్రహ్మను చేరి రావణుడు
ప్రార్థించెను - "ఓ వాణీనాథా!

కుంభకర్ణుడు నీ మునిమనుమడు
ఫలముల నిడెడి తరువు నరికినటు
శాపము నిడితివి - కావున వీనికి
నిద్ర మెళకువుల కట్టడి చేయుము."

విరించి అపుడు శాపము మార్చెను
ఆరు మాసముల కొక్కరోజునే
మెళకువ వచ్చి - మ్రింగును నాడు
ఆపై తిరిగి నిద్రలో మునుగును.

మెళకువ వచ్చిన ఒకటే రోజు
తెరచిన నోటితో ఆకలి యనుచు
కనబడు సర్వము భక్షించునయా!
అంతటివాడు కుంభకర్ణుడు.

రామచంద్ర! నీ పరాక్రమము గని
భయపడిపోయెను లంకేశ్వరుడు
కుంభకర్ణుని నిద్ర లేపెను
వానరులను భక్షించునువాడు.

భయపడుచున్నవి మన కపిసేనలు
కావున - వారితో - అదియొక యంత్రము
అసురుడు కాడని నువ్వు చెప్పుము
అంతట వారు నమ్మెదరయ్యా!"

కపుల భయమును తీర్చగ నపుడు
విభీషణుని ఆలోచన సరియని
యుక్తి యుక్తమని మదిలో తలచెను
నీలుని పిలచెను ఆనతి నిడెను.

"వానరోత్తమా! నీ సేనలతో
వ్యూహము పన్ని అన్ని తావుల
ముట్టడించుము - శిలలు తరువులు
సిద్ధపరచుకొని నిలచి యుండుడు."

రామాజ్ఞను తన శిరసున దాల్చి
వ్యూహము పన్నెను నీలుడప్పుడు
హనుమ దంగద గవాక్ష శరభులు
గిరి శిఖరములతో ద్వారము చేరిరి.

మహాపర్వతము నావరించిన
మేఘములన్నటు వానర సేనలు
గిరుల తరువుల చేత ధరించి
లంకా పట్టణ ద్వారము చేరిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

62 రావణుడు కుంభకర్ణుని సాయము కోరుట

వేల అసురులు వెంట నడువగా
మేనకాంతులను వెదజల్లుచును
మత్తుగ తూలుచు కదలుచుండగా
పూలజల్లు కురిపించిరి అసురులు.

సూర్యమండలము అన్నటు వెలిగే
రాజ భవనములోనికి అసురుడు
మేఘమునందు జొరబడు రవివలె
కుంభకర్ణుడు దూసుకుపోయెను.

కమలాసనమున బ్రహ్మ ఉన్నటు
సింహాసనమున ఉన్న అన్నను
ఇంద్రుడు బ్రహ్మను దర్శించినటు
దర్శించగను లోనికి పోయెను.

నడిచే అసురుని కుంభకర్ణుని
పదముల ధాటికి ధరణి వణకెను
ఎదురు వచ్చెను లంకేశ్వరుడు
కూర్చొన బెట్టెను ఆదర మొలుకగ.

కుంభకర్ణుడు వినయమునిండి
అన్న పాదముల నమస్కరించి
విషయము అడిగెను వినయమునిండి
లంక ఏలిక కౌగిలి నిడెను.

ఎఱ్ఱని కన్నుల పలికెను తమ్ముడు
"రాజా! ఎవరికి భయపడుచుంటివి ?
నన్ను లేపినది ఎందుకొ తెలుపుము
అంతము చేసెద ఎవడైనాసరె"

అన్న పలికెను ధైర్యము కలిగి
"తొమ్మిది దినముల క్రిందట నీవు
నిద్రలొ జారి తెలియకుంటివి
వచ్చెను ఆపద రాముని వలననె-

దశరథ తనయుడు వీర వరేణ్యుడు -
వానరరాజు కపి సేనలతో
కడలిని దాటెను సేతువు కట్టి
లంకను వాడు ముట్టడించెను.

కూకటి వ్రేళ్ళతొ చెట్లు కూలినటు
కూలుచుండిరి రాక్షస యోధులు
లంకలొ వనములు ఉప వనములును
వానర మూకతొ నిండిపోయెను.

రాక్షస ముఖ్యులు ఎందరొ మడసిరి
కపులు మాత్రము కూలుట లేదు
అసుర వీరులు అందరు కలసి
ఒక్క కోతిని జయించలేదు.

ఇంతటి ఆపద - లంకకు చేటు
దాపురించినది కాపాడవలె-
నిద్ర లేపినది అందుకోసమే
అంతము చేయుము కపి వీరులను.

రాక్షస యోధులు మన్నన కలసిరి
బాలురు వృద్ధులు మిగిలి యుండిరి
నా ఆనందము అడుగంటినది
ఆదుకోయిక - కాపాడుమయా!

అన్నకోసమై ముందుకురమ్ము
లోగడ ఏమియు కోరి ఎరుగను
సురలను సైతము గెలచినవాడవు
నీదు శక్తిని చూపించుమయా!

యుద్ధకాంక్షివి బంధుప్రియుడవు
శరత్కాల మేఘమ్ములు - గాలికి
చెదరినట్టుగా పరుగిడు సేనలు-
నీ పరాక్రమము చవిచూడవలె."

॥శ్రీరఘురాముని॥

63 కుంభకర్ణుని హితవు

దిగులు వదలిన లంకేశ్వరుడు
మదిలో కోరిక తెలియబరచగా
మందహాసముతొ వినిన తమ్ముడు
కుంభకర్ణుడు పలికెను అపుడు.

"అన్నా! ముందే యోచించితిమి
ఇట్టి ఆపద తలంచినాము
సీతను రాముని కిచ్చివేయమని
మేలుకోరియే నాడు కోరితిమి.

దుష్టకార్యములు చేసినవారు
దేహాంతమున నరకమునుందురు
సీతాపహరణము పాపకృత్యము
ప్రతిఫలమును నువు అనుభవించవలె.

రాజా! నీవు బలగర్వములతొ
సీతాదేవిని అపహరించితివి
ఆపై వచ్చెడి ఆపదలెవ్వియు
ఆలోచించక చేసితివా పని.

నీతిమంతులగు రాజులెన్నడు
ముందు కార్యము వెనుకచేయరు
వెనుక కార్యము ముందుగ చేయక
ముందుచూపుతో వ్యవహరింతురు.

నియమనిష్ఠతో వేదము చదువక
చేసిన యజ్ఞము వ్యర్థమైనటు
దేశకాలముల విరుద్ధచేష్టలు
నిష్ఫలమగును దోషము నిడును.

లంకాధీశా! బలహీనుడగు
శత్రువుతోనే పోరగవలెను
సమవిక్రమునితొ సంధి ముఖ్యము
బలవంతునికి లొంగక తప్పదు.

సచివులందరితొ యోచనచేసి
పోరాటమ్మొ - సంధియొ - లేక
సామంతునిగ లొంగిపోవుటో -
నిర్ణయించుకొని ఆచరించవలె.

ఉపాయమ్మును - సాధన సంపద
దేశకాలములు - విఘ్న ఘటనలు
ప్రతీకారము - మొదలగు అయిదును
యోచన చేయును నీతిమంతుడు.

మంత్రుల యోచన ముందుగ తెలిసి
హితులతొ తదుపరి యోచనచేసి
నీతివిరుద్ధము కాదాపని యని
పూర్తిగ తెలిసి ఆచరించవలె.

ప్రాతఃకాలము ధర్మము నెరపి
మధ్యాహ్నమున అర్థము నెంచి
సాయం సమయము కామముకోరి
మనుగడ నేర్చిన మంచి కలుగును.

అటుగాకున్నచొ రెండు రెండుగా
ధర్మార్థములు ప్రాతఃకాలము
అర్థకామములు మధ్యాహ్నమున
కామార్థములు సాయంకాలము.

అటుగాకున్నచొ మూటిని ఒకపరి
ధర్మార్థకామములు సాయంకాలము
సేవించనగు - కానీ కామము
ఎల్లవేళలా అనర్థమగును.

ధర్మార్థకామముల శ్రేష్టము ధర్మము
దానిని వదలిన జ్ఞానము వ్యర్థము
సామదానములు భేదదండనము
తీరుగ తెలిసి ఆచరించనగు.

నీతిశాస్త్రము తెలియని మంత్రులు
పలికెడి కూతల కీడు మూడును
అట్టి సచివులను రాజు గ్రహించి
మంత్రాంగమునకు దూరముంచవలె.

సచివులు - రిపులతొ చేయి కలుపుచు
మిత్రులవలె మరి నటన చేతురు
రాజు చేతనే దుష్కార్యములను
చేయించుచును ముంచివేతురు.

క్రౌంచపర్వతమునందు బిలమును
వెదకి - క్రౌంచములు గిరిని దాటును
అటులే రిపులు దుష్టమంత్రులను
వెదకి పట్టుకొని జయము నందెదరు.

అన్నా! ముందుగ విభీషణుండు
నీకు చెప్పినటు చేసియుండవలె
ఇప్పటికైనను మేలగు నాపని
కాదంటివ మరి నీ యభీష్టమే."

కుంభకర్ణుడటు పలుకుట వినిన
లంకేశునికి క్రోధము పెరిగెను.
"సోదర! నీవు పూజ్యునివలెను
ఆచార్యునివలె బోధ చేసితివి.

నీతి పాఠములు వ్యర్థము ఇంక
సమయము నెరిగి పనిచేయవలె
అవివేకమొ మరి ఆశవల్లనో
ఏదో చేసితి - జరిగిపోయినది

జరిగిన దానిని విమర్శించుకొని
వృథాప్రయాస ఎందులకయ్యా!
గతముకు వంత తగదు తమ్ముడా!
బుద్ధిమంతులటు గతము తోడరు.

నాపై నీకు ప్రీతియున్నచో
నీ బలమున మరి నమ్మకమున్నచొ
నాకు సాయపడ నిజముగ నెంచిన
నా దోషము నీ బలముతొ దిద్దుము.

ఆపదలందు అందెడి సాయము
నిజమగు సాయము తెలియుము సోదర
నీతిని కాదని సాయముచేసే
బంధువు నిజమగు బంధువు అగును."

అన్న కటువుగ పలుకుట వినెను
తమ్ముడు తెలిసెను అన్న ఆగ్రహము
తిరిగి మృదువుగ - కుంభకర్ణుడు
లంకేశునితో పలికెను అపుడు.

"రాజా! దుఃఖము వదలి వేయుము
కోపము వదలి శాంతి వహించుము
నే బ్రతికుండగ దుఃఖము తగదు
నీ శత్రువును నాశమొనర్తును.

సోదర ప్రేమ గౌరవమ్ములతో
హితము చెప్పుటది నా విధి సోదర
అందుకు చెప్పితి హితునిగ నీకు
చేయవలసినది చేసి చూపెద.

లంకాధీశా! రామలక్ష్మణుల
త్రుంచి-శిరములు నీ కర్పించెద
శిరములు చూచి సీత దుఃఖపడు
కపిసేనలను కలవరపరచెద.

నీ సంతోషము నాకు ప్రధానము
హితులను బాసిన రాక్షస వీరులు
సంతసపడునటు రామలక్ష్మణుల
సంహరించి నే తిరిగి పోదును.

నన్ను చంపిన తదుపరి మాత్రమె
నిన్ను చంపునా రామచంద్రుడు
కావున నేను బ్రతికి యుండగా
నీకు రాముని భయమే లేదు.

నీ శత్రువుమరి ఇంద్రుడు యముడో
నేను వానిని త్రుంచుట తథ్యము
నా యీ రూపము సింహనాదమున
అమరసాథునే హడలగొట్టెద.

ఆయుధమ్మును చేతదాల్చక
బాహుబలముతో రిపుల కూల్చెద
కరములతో-నే నలుపుట మొదలిడ
బ్రతికెడివాడు ముందు నిలవడు.

శక్త్యాయుధము నిశితాస్త్రములు
గదయు ఖడ్గములు అక్కరలేదు
నా దెబ్బకు ఆ రాముడు నిలచిన
ఆపై విడుచును శరములు నాపై.

నే బ్రతికుంటిని భయము వదలుము
రామలక్ష్మణ సుగ్రీవులను
ఆపై లంకను కాల్చిన కపిని-
కపులను కూల్చెద యశము తెచ్చెద.

నీకాపదను కలిగించినచో
విరించి, వాసవ సురలను కూల్చెద
యముని పంపెద దీర్ఘనిద్రకు
అగ్నిదేవునే భక్షించెదను.

తారల కూడిన రవి బింబమును
నేలకు రాల్చెద కడలిని త్రాగెద
గిరులను పొడిపొడి చేతును నేను
భూమిని చీల్చగ చాలుదు నేను.

ముల్లోకములు చాలవు నాకు
ఆకలి తీరగ మ్రింగెద సర్వము
నిద్రించెడి ఈ కుంభకర్ణుని
శక్తి గ్రహించును సర్వజగత్తు.

అన్నా! నీవు సుఖపడవలెను
అందుకు పోదును రాముని చంపగ
మద్యము త్రాగుచు సుఖముగ నుండుము
సీత నీకు ఇక వశమగు తప్పక.

అమిత కాలము సుఖములందుము
అమర సుఖములవి అందును నీకు
అతి తొందరలో అందును నీకు"
అనుచు తమ్ముడు అన్నతొ పలికెను.
॥శ్రీరఘురాముని॥

64 మహోదరుడు కుంభకర్ణుని నిందించుట - అవివేకముతో రాజుకు యోచన చెప్పుట

కుంభకర్ణుని మాటలు వినిన
మహోదరుడను మంత్రి పలికెను
"కుంభకర్ణుడా! సత్కుల యుతుడవు
మొరటుగ నీవు పలికితి వయ్యా!

వివరము తెలియక పలికితి వీవు
రాజుకు నీతులు తెలియకపోవు
దేశ కాలములు తెలియును రాజు
అధిక ప్రసంగము చేసితి వీవు.

తన సామర్థ్యము-శత్రు బలమును
లంకేశునకు తెలియును పూర్తిగ
వృద్ధి క్షయముల నెఱిగినవాడు
ఆలోచించక ఏపని చేయడు.

దర్మార్థ కామములు ఫలము నిడునని
తెలిపితి వీవు వాటి స్వభావము
ఎటుల తెలిసితివి ప్రమాణమేది?
సీతాపహరణము ఆపద యంటివి.

సత్కార్యములు సత్ఫల మిడునని
దుష్కార్యములు దుఃఖ హేతువని
నీ ఆలోచన కావచ్చును వినుu-
తారుమారులు జరుగుట లేదా?

సత్కార్యములకు దుఃఖము కలిగి
దుష్కార్యములకు సత్ఫలప్రాప్తి
చూచుచుంటిమి-అందువల్లనే
పనులను బట్టి ఫలము లభించును.

న్యాయార్జితమగు ధనము సుఖమిడు
అపహరించిన విత్తము ఏమగు?
సుఖము నొసగుట ధన స్వభావము
కావున దానిని పొందుట ముఖ్యము-

తన ఇల్లాలితొ సుఖము గలుగును
పరకాంతతొ మరి సుఖము కలుగదా?
కావున మనకు సుఖమిడు నట్టిది
ఏదో తెలిసి ఆచరించనగు.

శాస్త్ర నిషిద్ధపు పనులను చేసియు
ఈ లోకముల సుఖపడుచుండిరి
కావున శాస్త్రము చెప్పిన పనులే
సుఖము లిచ్చునని చెప్పగరాదు.

కామమ్మునకు ఫల నియమమ్మే
లేనేలేదు-ప్రతి పనికిలలో
ఒక సమయములో సుఖము కలుగును
మరో సమయమున దుఃఖము కలుగును.

జనస్థానమున చేసిన పనితో
రాముడు రాజుకు శత్రువయ్యెను
శత్రువు భార్యను సాహసమ్ముతో
ఎత్తుక వచ్చెను - దోషము లేదు.

మంత్రులమందుకు సమ్మతించితిమి
మంత్రాంగమునకు యోగ్యులమయ్యా!
ఒంటరిగా నువు పోరెదనంటివి
అమోఘ బలుడను అంతటివి నీవు.

నీవు చెప్పినది సరికాదు సుమా!
జనస్థానమున బలవంతులను
వేల మంది నొక రాముడె చంపెను
వానిని ఒక్కడ వీవు జయింతువ?

జనస్థానమున ఘనకార్యముతో
అసురులు రాముని చూచి హడలిరి
వాని పేరు విని కలవర పడెదరు
తెలియక ఒకడివె పోర నెంచితివి.

క్రుద్ధ సింహమా రామచంద్రుడు
పడుకొని యున్న మహా సర్పము
జ్వలించునట్టి అగ్ని హోత్రము
మృత్యు దేవతను ఎదిరి పోరుటెటు?

కోపించిన ఆ రాముని గెలువగ
అసంభవమ్ము తెలియుము నీవు
అసుర సేనలు ఏకమైనను
ఎదిరించుటది సందేహమ్ము.

ఒంటరిగా నువు పోరెదనంటివి
శత్రువు అల్పుడు అనుకొనునట్టి
బలహీనుడు తా నాతని నెదిరి
అసువులు సైతము కోల్పోగలడు.

ఓ ఘటకర్ణా! అసురుల యందు
మేటి వీరుడవు - కాదనలేదు
కానీ మానవులందరిలోను
రాముని మించినవాడే లేడు.

నేను చెప్పినది తెలియుము నీవు
రవివలె తేజోవంతుడు రాముడు
పరాక్రమమ్మున ఇంద్ర సమానుడు
నీ వొక్కడవే పోయి గెలుతువా?"

కుంభకర్ణునితొ అటుల పలికెను
తిరిగి రావణుని చూచి పలికెను
"రాజా! నీవు సీతను తెస్తివి
నీ అధీనమున ఉన్నది ఆమె.

నీవు కోరినచొ నీ వశమగును
నాకు ఇప్పుడొక యోచన వచ్చెను
నీకు చెప్పెద ఆలోచించుము"
అనుచు పలికెను మహోదరుండు.

"నేనును తమ్ముడు-కుంభకర్ణుడు
ద్విజిహ్వుడు - సంహ్రాది, వితర్దన
వీరులు రాముని సంహరించుటకు
అనికి పోయినటు చాటింపించుము.

పోరుసలిపి విజయమ్ము నందిన
కావలిసినది - మరి ఇంకేమి?
కానీ అటుల జరుగకపోయిన
సరిపడు ఇప్పుడు చెప్పేడి యోచన.

అసురయోధులు రామలక్ష్మణుల
అంతము చేసిరి - అనెడి వార్తయది
అందరికీ మరి తెలియగవలెను
ఆపై సీతను ఊరడించుము.

మా దేహములను గాయము చేసుకు
రక్తసిక్తమై చేరెద మిచటకు
రామనామము చెక్కిన శరములు
మేన గుచ్చుకొని చేరెదమిటకు.

ఏకాంతముగా ఆ కాంతనుగని
మృదువచనముల ఊరడించుము
భోగభాగ్యముల ఆశచూపుము
ఆమె మనసులో చోటు చేసుకో.

రామలక్ష్మణుల భక్షించితి మని
సీతో చెప్పి పదములంటెదము
అంతట నీవు అందరి ముందు
మమ్ము పొగడుచు సత్కరించవలె.

భర్తలేదని నమ్మును కాంత
నీ ఎడ గలిగిన భయమువల్లను
నీపై మమత లేకపోయినను
మరి గతిలేక నిన్ను చేరును.

ఆనందముతో నీవున్నట్లును
అయిదుగురసురులు - రామలక్ష్మణుల
ఆరగించిరని నగరమంతయు
చాటుము, భటులను సత్కరించుము.

పుట్టిననుండి సుఖముల నందెను
సుఖపడవలసిన జాతక మామెది
దుఃఖము వలన కృంగి కృశించెను
సుఖముల కొరకై చేరును నిన్ను.

మద్యము నిడుము తృప్తినిండుగా
నీవు గ్రోలుము సుఖముగ మధువు
పూలహారములు విలువగు వలువలు
వీరులకిమ్ము ఆనందముగా.

ఎంతో యోచనచేసిన తదుపరి
నా మదికిదియే తోచినదయ్యా!
రాముని ఎదుటకు పోవలదయ్యా!
నీవు పోరుకు పోనేవద్దు.

పోరు సలుపక సేనలు చావక
జయము లభించుమార్గము చెప్పితి
ప్రాణభయము ఇందేమియు లేదు
ఎంతోకాలము సుఖపడగలవు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

65 కుంభకర్ణుడు యుద్ధమునకు పోవుట

మహోదరుని మతిలేనియోచన
కుంభకర్ణుడు విని కోపించెను
అట్టి ఉపాయము చెప్పవద్దని
మహోదరుని బెదరించె నాతడు.

అన్ననుగాంచి పలికెను తిరిగి
"అన్నా! నీవు దిగులువదలుము
నీ శత్రువును సంహరించెద
నా ప్రతాపము చూపించెదను.

వాన కురవని మేఘగర్జనను
పోలునట్టుగా వీరులు పలుకరు
అవమానమ్ము సహించలేరు
తమనేలాము పొగడుకొనరయా!

ఘనకార్యములను చేసిచూపెదరు
ఓ మహోదరా! బుద్ధిహీనులు
పిరికివాండ్లును సర్వముతెలుసని
అహంకారమున పలికిన మాటలు.

నమ్మెను అన్న ఆపద కలిగెను
యుద్ధభయముతో ఇచ్చకాలతో
చచ్చుయోచనతొ ప్రగల్భాలతో
ప్రాణాంతకమగు పోరుతెచ్చిరి.

హితులుఅనుచును మిమ్ములనమ్మెను
శత్రువులై మీరందరు ఇపుడు
పైకి హితమును కనబరచుచును
క్రిందుమీదుగా చేసిరి సర్వము.

సైన్యముపోయెను ధనము హరించెను
రాజుమిగిలెను లంక మిగిలెను
దుష్టనిర్ణయము మీరు చేసిరి
దిద్దుటకొరకై పోరుకు పోదును."

కుంభకర్ణుడటు పలుకుట వినిన
లంకేశ్వరుడు ఆనందించెను
"సోదర! నీవు రణకోవిదుడవు
మహోదరునికే రామునిభయము

యుద్ధము వద్దని చెప్పును అతడు
రాముడన్నచో భయపడినాడు
నిన్నుపోలిన బలవంతుండు
మరియొకడెవ్వడు లేనేలేడు.

నా భయమును నువు తీర్చెద వనుకొని
నిద్రలేపితి ముందుకురుకుము
శూలమునందుకు, పాశముదాల్చిన
యమునిమాదిరిగ కపులనుకూల్చుము.

దాశరథులను ఆరగించుము
నీవుపోరెడి పనియేయుండదు
నిన్నుచూచిన గుండెలు పగులును
పారిపోదురా కోతులందరూ."

కుంభకర్ణుని బలవిక్రమములు
బాగుగతెలియును కనుక చెప్పెను
తిరిగిజన్మమును ఎత్తినట్లుగా
ఆనందించెను రావణాసురుడు.

సంతోషముతో ఏలికయుండెను
కుంభకర్ణుడు బయలుదేరెను
రిపులకూల్చెడి శూలముగై కొని
పోరుకుసాగెను అతిబలశాలి.

ఉక్కుతో చేసిన మహాశూలము
బంగారముతో అలంకరించిరి
ధగధగలాడుచు నున్నది శూలము
ఇంద్రుడువదిలే పిడుగువంటిది.

వజ్రాయుధమును పోలి కఠినమై
అలంకరించిన పూలదండలతొ
నిప్పునుగ్రక్కుచు నున్నటులున్నది
మంటలపోలుచు నెత్తురున్నది.

దేవ గంధర్వ యక్ష కిన్నరుల
మహావీరులను కుంభకర్ణుడు
ఆ శూలముతో వధించినాడు
అట్టి శూలము చేతధరించెను.

"అన్నా! నేను ఒకడినె పోదును
నా సేనలను యిచ టేవుంచుము
నా కోపమ్ము రూపముచూపెద
వానరవీరుల భక్షించెదను."

అనుచుపలికిన అనుజుని గాంచి
అన్నపలికెను "ఓ సోదరుడా!
ససైన్యముగ నువు పోవుటమంచిది
ఆయుధధారులు అనుసరింతురు.

అమిత పరాక్రమవంతులు కపులు
యుద్ధయత్నము తీరుగచేతురు
ఒంటరివానిని-ఏమరువానిని
కోరల కొరికి చంపివేతురు.

కావున నీవు అసురసేనలను
వెంటనుంచుకొని ఆజికిపోయి
రూపుమాపుము కపులందరినీ"
అనుచురావణుడు పీఠముదిగెను.

బంగరుమయమగు రత్నహారము
కుంభకర్ణుని మెడలో వేసెను
కుండలమ్ములు అంగదమ్ములు
ఉంగరమ్ములు సుమహారము లిడె.

బాహుపురులతో కుండలాలతో
అనేక స్వర్ణాభరణమ్ములతో
వ్రేల్చినయట్టి అగ్నిహోత్రమై
భాసిలెనచట కుంభకర్ణుడు.

అమృతమథనమునందు వాసుకితొ
అగపడునట్టి మంథరనగమై
నల్లగమెరసే వస్త్రముతోనట
అగపడెనప్పుడు కుంభకర్ణుడు.

బంగరుకవచము బరువగునట్టిది
ధరించినాడు-ధగధగమెరసే
దివ్యకవచమది గిరులతొ కొట్టిన
పగలదు-లోనికి గాలి దూరదు.

మంటల పోలిన కవచము దాల్చి
సంధ్యామేఘము లలముకునున్న
హిమవత్పర్వత మన్నటులుండెను
స్వర్ణాభరణము లలంకరించిరి.

చేత శూలము ఘన శరీరమున
మూడడుగులను వేయుటకొరకై
ఎదిగిన హరివలె కనబడినాడు
అన్నను గట్టిగ కౌగలించుకొనె.

పోరుకు సాగుచు లంకేశ్వరునికి
ప్రదక్షిణించి సాష్టాంగపడె
రావణాసురుడు ఆ సోదరునికి
ఆశీస్సుల నిడె అభిమానముగ.

మేఘగర్జనగ దుందుభినాదము
ఘనముగ మ్రోగగ ఆ ఘనకాయుడు
కుంభకర్ణుడు పోరుకు సాగెను
అమోఘరథమును అధిరోహించెను.

సింహగర్జనతొ సరిపడు నాదము
చేయుచు - సేనలు బయలుదేరెను
కరితురగములు అరదములెన్నో
కుంభకర్ణుని వెంట సాగెను.

రక్తచందనము నలదిన యట్టి
మహాకాయము - చేత శూలము
ఛత్రముక్రింద ఠీవిగనున్న
వీరునిపైన పూలు జల్లిరి.

ముసలాయుధములు గండ్రగొడ్డళులు
ఇనుప గుదియలు ఘనమగు గదలు
ఖడ్గమ్ములతో ఆయుధాలతో
అమోఘ బలులు సాగిరి వెంట.

రక్తనేత్రులు భీకరరూపులు
బలవంతులగు అసురవీరులు
కాటుకకొండల పోలెడివారు
సింహనాదముల బయలుదేరిరి.

భీకరరూపము పోరుకు సాగగ
అతి భీకరముగ మారెనప్పుడు
ఒడలు గగుర్పుకు లోనగునట్టి
మహారూపము దాల్చె నసురుడు.

బండిచక్రముల పోలిన కన్నులు
నూరు ధనుసుల వెడల్పు గలిగి
ఆరు వందల ధనుసుల ఎత్తుతొ
చెట్లతొ నిండిన గిరివలె తోచెను.

వెంటనెవున్న అసురుల గాంచి
నవ్వుచు పలికెను అతిభీకరముగ
"మిడుతల కాల్చే అగ్నిహోత్రమన
కాల్చివేతునా వానరసేనను.

అడవుల తిరిగే కపులేమాత్రము
అపకారమ్ము చేయగలేరు
అలంకారముగ ఉద్యానముల
కోతులుండుట సరియగు విషయము.

కానీ ఇప్పుడు వచ్చిన కపులు
లంకాపట్నము ముట్టడించిరి
అందుకు కారణమా సోదరులు
అందుకె వారిని చంపివేసెద

వారితో వచ్చిరి ఆ కపులందరు
వారిని వదలక భక్షించెదను."
అనగా వినిన అసురులు ముదమున
కడలి అదరునటు గర్జన చేసిరి.

కుంభకర్ణుడటు పలికి వేగముగ
పోరాటమునకు పోవుచుండగా
అపశకునమ్ములు అగపడె నెన్నో
మేఘము నుండి కొరవులు రాలెను.

కంచరగాడిద రంగును పోలి
ఎఱ్ఱగ నగపడె మేఘములప్పుడు
సంద్రము, వనములు నిండిన భూమి
కంపించినది అశుభసూచనగ.

భయంకరముగా మంటలు గ్రక్కుచు
నక్కలు అరచెను ఆ సమయమున
బారులు కట్టి నింగిని పక్షులు
అపసవ్యముగా తిరుగజొచ్చెను.

గ్రద్దల బారులు నేల వ్రాలెను
కుంభకర్ణుని వామ నయనము
వామ భుజమ్ము అదిరెనప్పుడు
సూర్యుని కాంతి మాసిపోయెను.

భయంకరమ్మగు అశుభ సూచనలు
లెక్కచేయక సాగెను అసురుడు
యముడే వెనుక తరుముచుండగా
ఆయువు తీరెడి గడియలు రావా!

వడిగా సాగి కుంభకర్ణుడు
పురప్రాకారమ్మును దాటి, అచ్చట
మేఘసమూహము పోలిన కపులను
వానరసేనల గాంచె తీరుగా.

పర్వతకాయుని కపులు గాంచిరి
గాలికి చెదరే మేఘము లన్నటు
దిక్కుతోచక చెల్లాచెదరై
పరుగిడసాగిరి భయపడిపోయిరి.

తనను గాంచిన వానరసేన
హడలిపోయినటు అసురుడు తెలిసి
అమితానందము నందినవాడై
మహామేఘమన గర్జన చేసెను.

అంతటి గర్జన వినిన వానరులు
వేలకొలదిగా వానరయోధులు
మూలము నరకిన యేపె చెట్లవలె
వణకిపోయిరి నేలను బడిరి.

ప్రళయకాలమున తన కింకరులతో
దండము దాల్చిన యముని తీరుగా
పరిఘ నందుకొని కుంభకర్ణుడు
వానరసేనల మీదకు పోయెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

66 కుంభకర్ణునితో కపియోధుల పోరుట

శ్రీరామునితో పోరుసలుపుటకు
కుంభకర్ణుడు సింహనాదమున
ప్రాకారమ్మును దాటివచ్చెను
చలింపజేసెను ప్రకృతినంతయు.

ఇంద్ర వరుణ, యమ రాజులు సైతము
వధించలేక వదిలిన అసురుడు
భయంకరముగా పోరగరాగా
వానరులందరు కలవరపడిరి.

పరుగులుతీయుచున్న కపులను
నలుని, నీలుని, గవాక్షువీరుల
పిలిచి, అంగదుడు ధైర్యముగొలిపెను
"అతిబలవంతులు భీరువులగుదుర?

ఉత్తమకులముల పుట్టినవారు
దైవాంశతో జన్మించినవారు
సాధారణమగు కపులమాదిరి
పరుగులెత్తుటది ఎక్కడకయ్యా!

శూరులకెపుడును ప్రాణముకన్న
యశస్సుమిన్న పోరుకుపొందు
ప్రాణముదాచుకు ఏమిచేయుదురు?
వచ్చెడివాడు అసురుడుకాడు

కదలుచువచ్చె ఆకారమ్మ
మనలను భయపడచేయుట కొరకై
అసురులు తెచ్చిరి-యంత్రమువంటిది
బొమ్మఅగునది ఛిద్రము చేతము."

అతికష్టముతో ఆ కపులందరు
అంగీకారము కనబరచుచును
అందలితరువులు గిరులను తీసుకు
అందరొక్కటై లాకిరి అసురుని.

మత్తేభములై ఆ కపివీరులు
ఘనమగు శిలలతొ భూరితరువులతొ
కుంభకర్ణుని కొట్టిరి గాని
చలించలేదు భీకరకాయుడు.

వారు విసరిన తరువులు శిలలు
వానికిలాకి ముక్కలైనవి
వానరులను ఇక వదలకూడదని
విరుచుకుపడి ఆ కపులను చంపెను.

రక్తముకారి కపియోధులట
నేలనుబడిరి నిలబడలేక
ఎర్రనిపూవుల తరువులపోలిరి
మిగిలిన కొందరు పరుగిడసాగిరి.

ఒకరిని ఒకరు దాటుకుపోయిరి
దెబ్బలకోర్వగ శక్యముగాక
కొందరు సంద్రమునందు దూకిరి
నింగికెగిరిరి సేతువునెక్కిరి

కొండల, కోనల పరుగులెత్తిరి
భల్లూకములు తరువులనెక్కెను
గుహలలొదాగిరి-జలమునమునిగిరి
కూలబడిరి మరికొందరు భయమున.

మూర్ఛనందిరి కపులుకొందరు
పరుగిడు కపులనుగాంచి అంగదుడు
తిరిగి ధైర్యమును నూరిపోసెను
"నిలబడి పోరుడు, వెన్నుచూపకుడు

భయపడువానికి భువిలో బ్రతుకగ
స్థలముదొరకదని తెలియుడు మీరు
మీ పరాక్రమము అమోఘమైనది
అడ్డగించగ ఎవ్వరితరము?

అసువులుదాచిన లాభముఏమి?
ఆజిలో అసువులుబాసిన ఘనత
ఆత్మస్తుతితో అన్ని పలికిరి
అవియన్నియును సున్నయైనవా?

అల్పాయుష్కులమైనచొ అనిలో
మడసిన కలుగును బ్రహ్మలోకము
పిరికిని-భార్యలు పరిహసింతురు
అంతకుమించిన మరణముగలదా?

వీరవరేణ్యులు వినుడుతీరుగా
కుంభకర్ణుని చేబడి చావము
అగ్నినిబడిన శలభముమాదిరి
వాడొరుగును శ్రీరామునిగాంచిన."

వానరవీరులు అంగదుగాంచి
"ఓ యువరాజా! వాని దెబ్బలకు
నిలబడలేక నె పరుగిడుచుంటిమి
బ్రతికియుందుము ఏదోవిధముగ."

వానరులటుల చెప్పుచుండగా
కనబడెనచట కుంభకర్ణుడు
వానినిగాంచి పరుగిడిపోయిరి
తిరిగిఅంగదుడు ధైర్యముగొలిపెను.

అంతలోనె హనుమంతుడు వచ్చెను
వారికితోడుగవచ్చెను పోరుకు
వానరయోధులు ఆనందముతో
రాజు ఆనతిని పోరగనిలచిరి.

ఋషభుడు, శరభుడు, మైందద్వివిదులు
నీలుడు, తారుడు, కుముదసుషేణులు
గవాక్ష, రంభుడు పనసుడు యోధులు
ఆంజనేయుని వెంటనుండిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

67 శ్రీరామ బాణములకు కుంభకర్ణుడు కూలుట

అంగదు మాటలు వినిరి వీరులు
ఆంజనేయుని అండ చూచుకొని
గిరి శిఖరములు వృక్షమ్ములతో
పరుగిడ జేసిరి కుంభకర్ణుని.

భీకరకాయుడు క్రుద్ధుడయ్యెను
గదతో కపులను కొట్టసాగెను
వందలు వేల కపి యోధులట
జల్లివేసినటు ఒరిగిపోయిరి.

మరింత క్రుద్ధుడు అయ్యెను అసురుడు
మ్రింగసాగెను కపి వీరులను
గరుత్మంతుడు ఫణులను తినునటు
కపులను మ్రింగుచు తిరుగసాగెను.

ధైర్యము తెచ్చుకు వానర యోధులు
నిలచిరి గిరి శిఖరమ్ముల నందుకు
ద్వివిదుడు విసరెను ఘనమగు శిఖరము
గురితప్పి అది సేనల బడెను.

శిఖరము క్రింద అసుర సేనలు
గజతురగములు రథములు నలిగెను
తిరిగి మరియొక పర్వతమ్మును
విసరెను ద్వివిదుడు ఘటకర్ణునిపై.

ఆ శిఖరమ్మది గురి తప్పినది
సేనలపై బడి పిండి చేసెను
రక్తము పారెను, అంతట అసురులు
శరములు వదలి కూల్చిరి కపులను.

కపులు గిరులను తరులను విసరుచు
రాక్షస బలముల కూల్చసాగిరి
ఆ సమయములో ఆంజనేయుడు
అసురుని శిరమున విసరె గిరులను.

ఆంజనేయుడు తరుల గిరులను
వర్షము మాదిరి అసురుని శిరమున
కురిపించగను కుంభకర్ణుడు
శూలముతో ఖండించెను వాటిని.

శూలము నందుకు కుంభకర్ణుడు
కపిసేనలపై పడెను ఘోరముగ
అంతట మారుతి కోపమునిండి
విసరెనొక్క ఘన శైలము బలముగ.

కొండ తగిలెను కుంభకర్ణునకు
మెదడు పలిగి మరి నెత్తురు కారి
శరీరమంతయు తడిసిపోయెను
కలవరపడెను కుంభకర్ణుడు.

కుమారస్వామి శక్త్యాయుధమున
క్రౌంచ పర్వతము ఛేదించినటు
ఘనమగు శూలము విసరె నసురుడు
ఆంజనేయుని రొమ్మున తగిలెను.

ఆంజనేయుడా దెబ్బ తగులగ
నెత్తురు గ్రక్కెను గర్జన చేసెను
ఒడలు తిరిగెను బాధ కలిగెను
అసురులు సంతోషముతో అరచిరి.

కపులు పరుగిడజొచ్చిరి అపుడు
నీలుడు వారికి ధైర్యము జెప్పి
గిరి శిఖరము నొకదాని నందుకొని
విసరెను బలముగ అసురునిపైకి.

పిడికిటితో ఆ వచ్చెడి గిరిని
అడ్డగించెను కుంభకర్ణుడు
అంతట ఆ గిరి శిఖర మప్పట
ముక్కలైనది అగ్ని పుట్టెను.

ఋషభుడు, శరభుడు, గంధమాదనుడు
గవాక్షుడున్ను, నీలుని అండగ
కుంభకర్ణుని ఎదిరించుచును
గిరుల, తరులను బలముగ విసరిరి.

చరచిరి, గ్రుద్దిరి, తన్నిరి, అసురుని-
మేను నిమిరిన చందముగాను
కదలక మెదలక నిలచె నసురుడు-
తిరిగి అసురుడు విజృంభించెను.

వేగవంతుడగు, ఋషభుని అదిమెను
ఆ కపి యోధుడు నెత్తురు గ్రక్కెను
పిడికిట శరభుని గ్రుద్దెను అసురుడు
నీలుని క్రుమ్మెను తన మోకాలున.

గవాక్షునంతట చేత చరచెను
గంధమాదనుని తన్నెను బలముగ
దెబ్బలు తగిలిన యోధు లైదుగురు
నిలబడలేక మూర్ఛ నందిరి.

తమ నాయకులు నేల పడుటగని
దూకిరి కపులు అసురుని పైకి
అంద రొక్కటై దేహముపై బడి
కరచిరి, రక్కిరి, పీకిరి కసిగా.

గ్రుద్దిరి, పొడిచిరి, తన్నిరి వీరులు
గిరివలె నిలచెను - కదలడు, మెదలడు
తిరిగి క్రుద్ధుడై కుంభకర్ణుడు
కపులను మ్రింగుట ఆరంభించెను.

గుహవలె నున్న నోటిలో విసరుచు
మ్రింగసాగెను కపి వీరులను
ముక్కునుండి మరి చెవుల వెంబడి
తిరిగి వానరులు బయట పడుట గని

కుంభకర్ణు డతి కోపముతోను
కపులను విరచి మ్రింగ సాగెను
నెత్తురు మాంసము నిండిన భూమిని
తిరుగ జొచ్చెను ప్రళయాగ్నివలె.

వజ్రాయుధముతో సురపతి పోలి
కాలపాశమున యమునికి సరిపడి
యుద్ధ భూమిలో కుంభకర్ణుడు
సంచరించగ భయపడిపోయిరి.

అరచుచు ఏడ్చుచు వానర యోధులు
రామచంద్రుని శరణు జొచ్చిరి
వానర వీరులు వెను కడుగిడుట
గాంచి అంగదుడు విజృంభించెను.

ఘనమగు పర్వత శిఖరము నందుకు
పరుగున లాకెను కుంభకర్ణుని
నెత్తిన పడెను ఘనమగు కొండ
మరింత కోపము నందెను అసురుడు.

మండెడి కండ్లతో కుంభకర్ణుడు
ఘనమగు శూలము విసరె బలముగ
అది తప్పుకొని సింహనాదముతో
వీరుడంగదుడు చరచెను రొమ్మున.

అమిత కోపమున వాలి కుమారుడు
అరచి, చరచిన దెబ్బకు అసురుడు
వివశుడయ్యెను మూర్ఛ నందెను
తిరిగి తేరుకొనె ఆ బలవంతుడు.

ఆలసించక అంగదు గాంచి
కుడి పిడికిలితో గ్రుద్దు గుద్దెను
అదిరిపోయెను చేష్టలుడిగెను
నేలను బడెను కపి కుంజరుడు.

శూలము నందుకు కుంభకర్ణుడు
సుగ్రీవునిపై పడగ బోయెను
యుద్ధోత్సాహము నంది రవిసుతుడు
గంతులు వేయుచు గిరినందుకొని

రక్త మాంసముల తడసిన మేనితో
నిలచిన అసురుని గాంచి పలికెను
"నా వీరులను భక్షించితివి
వీరులెందరినో పడవేసితివి

అల్పు లెందరినో కూల్చిన నీవు
అధికుడవనుచు విర్ర వీగకు
ఇదిగో ఇపుడే గిరిని విసరెద
ఓర్చుకొనుము మరి శక్తి గలిగిన."

కుంభకర్ణుడు తిరిగి పలికెను
"ఓ వానరుడా! బ్రహ్మ మనుమడా!
ఋక్షరజునికి తనయుడ నీవు
శక్తి నెరుగుదును, అరచుట చాలు."

ఆ మాటలకు ఉడికిపోయెను
వానర రాజు విసరెను కొండను
వక్షముపైకి విసరిన కొండ
ముక్కలు అయినది నేల పడినది.

చలించకుండా గిరివలె నిలచిన
కుంభకర్ణుని చూచిన అసురులు
సింహనాదములు చేసి మురిసిరి
క్రోధము పెరిగెను కుంభకర్ణునకు

భయంకరముగా నరచెను అసురుడు
మెరపు తీగవలె మెరిసే శూలము
గిరగిర త్రిప్పి సుగ్రీవునిపై
విసరెను బలముగ-అంతట మారుతి.

లీలగ నింగికి ఎగిరెను వీరుడు
అవలీలగ నా శూలము నందుకు
నడిమికి రెండుగ విరచి వేసెను
వానర వీరులు స్తోత్రము చేసిరి.

శూలము విరుగుట గాంచిన అసురుడు
అమిత కోపము నందినవాడై
లంకా ద్వీపము నందున వున్న
మలయ పర్వతము పెళ్ళగించెను.

పెరకిన గిరిని కుంభకర్ణుడు
వానర రాజుకు తగులగ విసరెను
దెబ్బ తగిలిన వానర రాజు
చేష్టలు తప్పి నేలను బడెను.

సంతోషముతో నరచిరి అసురులు
కుంభకర్ణుడు ముందుకు సాగి
నేలను బడిన వానర రాజును
లేవనెత్తి తన భుజమున వేసుకు

పురము లోనికి పెనుగాలివలె
దూసుకుపోయెను వానర రాజుతొ
మహోన్నతమగు మేరు పర్వతము
పరుగెత్తినటు తోచెనప్పుడు.

ఇంద్ర తుల్యునే హరించ గలిగితి
రామలక్ష్మణులు-కపులిక లెక్కా
అనుచు అసురుడు ఆనందించెను
అచ్చెరు వాయెను సురలందరికీ.

"కుంభకర్ణుడటు వానరరాజును
ఎత్తుకుపోవుట గాంచిన కపులు
పరుగులెత్తిరి దిక్కు తోచక
ఆంజనేయుడది గాంచి తలంచెను

కుంభకర్ణుని చీల్చి ఇప్పుడే
వానర రాజును విడిపించినచో
వానర సేన సంతస పడును
కానీ రాజుకు అవమానమగు.

మూర్ఛ నందెను కిష్కంధాపతి
తెలియక పోయెను అసలు విషయము
తెలివి వచ్చినచొ వీర వరేణ్యుడు
ఘన సంగ్రామము చేయ సమర్థుడు.

సమయోచితముగ యోచనచేసి
మేలగు విధమును ఆచరించును
కావున ఇప్పుడు కపులందరినీ
ఊరడించుట నా కర్తవ్యము."

అంజనినందనుడటుల తలంచి
కపులను నిలపెను ఆ రణభూమిని-
కపినాయకుని భుజమున నిడుకొని
కుంభకర్ణుడు కదలుచుండగా

ముదముగ పూవులు జల్లిరి అసురులు
సుగంధద్రవ్యము లెన్నోకలిపి
పన్నీరు చల్లిరి వర్షము మాదిరి
చల్లగ తేరెను వానరరాజు.

విషయము తెలిసెను సూర్యకుమారుడు
ప్రతీకారము యోచన చేసెను
చిటికెలోన ఆ అసురవీరుని
చెవులు, ముక్కును కొరికి చీల్చెను.

అంతట ఆగక ఇంకా కొరికెను
కుంభకర్ణుని చెవులు తెగినవి
ముక్కముక్కలై మాంసము కనబడి
నెత్తుటి వరదతొ తడిసిపోయెను.

బాధతొ నంత కుంభకర్ణుడు
నలిపి-నేలకు విసరెను రాజును
అసురులు కొట్టిరి వానరపతిని
లక్ష్యపెట్టక ఎగిరిపోయెను.

నెత్తురు కారే కుంభకర్ణుడు
సెలయేళ్ళు పారెడి గిరివలె తోచెను
నల్లని మేన ఎఱ్ఱని నెత్తురు
సంధ్యామేఘము అన్నటులుండెను.

జారిపోయెను వానరరాజు
పరాభవించెను కిష్కింధాపతి
తలంచుకొనుచు అమితకోపమున
తిరిగి పరుగిడె యుద్ధభూమికి.

ప్రళయాగ్నివలె విజృంభించి
వానరసేనల త్రుంచసాగెను
అంతట వానికి ఆకలి వేసెను
గుహవలెనున్న నోరు తెరచెను.

కనబడు కపులను అసుర వీరులను
వాడని వీడని తెలియకుండనే
చేతికందిన ప్రాణుల మ్రింగుచు
వందలు వేలను మ్రింగె నొక్కపరి.

నోటిలోవేసి నమలుచుండగా
రక్తమాంసములు నోట జారగా
అతిభీకరముగ అసురుడుండగా
హడలిపోయిరి ఆ కపులందరు.

పరుగులెత్తిన వానరయోధులు
రామచంద్రుని శరణు వేడిరి
అంతట లేచెను సుమిత్రసుతుడు
శత్రుహరణుడు రివ్వున లేచి

ఏడు బాణములు విడచెను సూటిగ
అంతట ఆగక లక్ష్మణమూర్తి
శరవర్షము కురిపించసాగెను
అసురుడు మాత్రము చలించలేదు.

ధరణి పగులునటు అడుగులేయుచు
రామునిపై బడవచ్చె నసురుడు-
అంతట రాముడు-రుద్రదేవతను
ఆహ్వానించి విడచె నస్త్రము.

రాముడు వదలిన దివ్యశరముతో
అనేక శరములు ఉద్భవించినవి
అవి అన్నియును కుంభకర్ణుని
వక్షస్థలమున సూటిగ తగిలెను.

రామ బాణముల చలించె నసురుడు
వశము తప్పెను జారె నాయుధము
దేహమంత గాయమ్ములు నిండెను
రక్తధారలు ఎగసిన వచట.

కొంతసేపటికి తెలివివచ్చెను
చేత నాయుధము లేదని తెలిసెను
కోపోద్రిక్తుడు అయ్యె నసురుడు
అగ్నిజ్వాలలు ఎగసె నోటిలో.

అమితకోపమున వశము తప్పెను
కపి వీరులపై విరచుకుపడెను
తన్నుచు పొడచుచు నలుపుచుండెను
అసురులా కపులో చూచుటలేదు.

అంతట అసురుడు ఘనశైలమును
గురితో విసరెను రాముని పైకి
రామచంద్రుడా గిరిశిఖరమును
ఏడు శరముల చీల్చివేసెను.

రాముని శరముల ఆ ఘనశైలము
రెండు వందల ముక్కలైనది
మండుచు రాలెడి శిలాఖండముల
రాముని శరములు దూరము విసరెను.

రామునిగాంచి పలికె లక్ష్మణుడు
"అన్నా! అసురుడు రక్తపానమున
మత్తులో నుండెను ఒడలుతెలియక
కావున కపులు చుట్టుముట్టవలె.

కపియోధులలో బలమగువీరులు
కాయముపైకి ఎక్కిత్రొక్కిన
వారలబరువును మోయగ లేక
నేలనుబడును కదలడుఇంక."

ఆ మాటలువిని వానరయోధులు
వేలకొలదిగా గెంతిరివెంటనె
కుంభకర్ణుని మేన ప్రాలిరి
విదిలించెను ఆ కపులను లీలగ.

అంతయుగాంచెను రామచంద్రుడు
కోపమునిండిన నయనమ్ములలో
నిప్పులుకురియును అన్నటులుండి
కుంభకర్ణుని త్రుంచనెంచెను.

మహాసర్పమా అస్త్రరాడయి
మహాధనుస్సును అందుకు నిలచెను
ధైర్యముగొలిపెను తనవీరులకు
విజయరాముడు ముందుకుసాగెను.

వానరవీరుల కబళించుచును
నోటకారిన నెత్తుట తడిసి
వింధ్య, మంధర గిరులనుబోలి
ధగధగలాడు కిరీటమ్ముతో

సర్వనాశనము చేయుచునున్న
కుంభకర్ణుని గాంచెనురాముడు
ధనుసుమీటెను రామచంద్రుడు
టంకారమునకు చలించె నసురుడు.

రామునిపైబడ ముందుకువచ్చెను
గాలికివచ్చెడి మేఘమురీతిగ
తనపైదూకెడి అసురునిగాంచి
పలికెను అపుడు రామచంద్రుడు.

"రాక్షసుడా! నువు ఇంద్రవిజేతవు
తెలియును నాకు నీ విక్రమము
నేనురాముడను-నిన్నుఇప్పుడే
అచేతనునిగా చేసివేసెద."

తనతో పలికిన వీరపుంగవుడు
రాముడనుచును తెలిసె నసురుడు
తిరిగి పలికెను భయంకరముగా
"ఓరీ! నేను-కాను విరాధుడ.

ఖర మారీచుల కబంధుగాను
కుంభకర్ణుడను - చూడు ముద్గరము
ఈ ముద్గరమున దేవదానవుల
కూల్చితి - తెలియుము నాదగు శక్తి.

ముక్కు-చెవులును పోయినవనుచు
విక్రమమ్మున చులకన చేయకు
బాధనెరుగను చూపుము శక్తి
విక్రమమ్ముతో నిన్ను మ్రింగెద."

మాట ముగించెను కుంభకర్ణుడు
మీదపడినవి రామ బాణములు
సప్త తాళముల చీల్చిన అమ్ము
వాలిని చంపగ చాలిన శరము

అంతటి శరములు మీదబడినను
అసురుడు మాత్రము చలించలేదు
అట్టి శరములను - నీటి బొట్లని
అడ్డగించెను ముద్గరమ్ముతో.

అంతట రాముడు వాయవ్యాస్త్రము
విడచెను అది ఆ కుంభకర్ణుని
కరమును త్రెంచెను - తెగిన బాహువది
ముద్గరమ్ముతో నేలనుబడెను.

ముద్గరమ్ముతో కలిసి కూలిన
బాహువు క్రింద ఎందరో కపులు
నలిగిపోయిరి అసువులు బాసిరి
గజ గజ వణకుచు నిలచిరి కొందరు.

రెండవ చేతితో ఘనతరువును గొని
రామునిపైబడ ముందుకు రాగా
ఇంద్రాస్త్రముతో రామచంద్రుడు
త్రెంచెను కరమును, నేల బడినదది.

వృక్షముతో ఆ బాహువు పడగనె
గిరులు, తరువులు అణగిపోయెను
అసుర వీరులు అడుగునబడిరి
అనేకమంది అసువులు వీడిరి.

రెండు చేతులు ఊడిపోయెను
అరచుచు ఘనమగు నోటిని తెరచి
కుంభకర్ణుడు అతి భీకరముగ
రామునిపైబడ ముందుకుదూకెను.

సర్వము తెలిసిన రామచంద్రుడు
అర్ధచంద్ర బాణమ్ములు రెండు
ఒకే మారుగా ప్రయోగించెను
రెండు పాదములు తెగిపోయినవి.

మహాధ్వని యది ఉద్భవించినది
పర్వత గుహలలో ఘన సంద్రములో
లంకలో - అచ్చటి సేనల మధ్య
మారు మ్రోగినది ఆ ఘన శబ్దము.

కర చరణములు తెగినను గాని
తెరచిన నోటితో అరచుచు అసురుడు
చంద్రునిపై బడు రాహువు తీరుగ
రామచంద్రుని మీదకు వచ్చెను.

రామచంద్రుడు నిశిత శరములు
బంగరు రెక్కలు కలిగిన అమ్ములు
కుంభకర్ణుని నోటి నిండుగా
విడచెను, శరములు దూరె వక్త్రమున.

నోట మాట మరి పెగలక నసురుడు
పెద్ద కేకతో మూర్ఛిలి పడెను
అంతట రాముడు రవి కిరణములన
మెరసే ఘనమగు శరమును తీసెను.

బ్రహ్మ దండమును పోలిన శరము
ఇంద్ర నిర్మిత దివ్య శరమును
వజ్రాయుధము - పిడుగుల సరియగు
అమ్మను తీసెను రామచంద్రుడు.

తిన్నగ అమ్మను కుంభకర్ణుని
కంఠముపైకి విడచెను గురితో
భగభగ మండుచు దిశలు వెలుగగా
దివ్య శరమది తగిలె కంఠమున.

వజ్రాయుధముతొ విరించి - నాడు
వధించినాడు వృత్రాసురుని
అటులే రాముని దివ్య శరమది
త్రుంచెను తలను మొండెము నుండి.

వంకర తిరిగిన కోరలతోను
తళతళ మెరసే కుండలమ్ములతొ
కుంభకర్ణుని శిరము ఎగిరెను
నింగిలోన ఆ శిరసు మెరసెను.

నిశిలో నింగిని ఉదయించిన ఆ
పునర్వసు తారల రెంటి మధ్యలో
చంద్రబింబమై శిరసు తోచెను
ఎగిరిన శిరసు పడినది పురమున.

మొండెము ఎచ్చట పడునో యనుచు
పరుగిడు కపులను నేలకు త్రోసి
ఎగిరెను మొండెము కడలిలొ పడెను
చూర్ణము చేసెను జల జంతువులను.

కుంభకర్ణుడటు తెగుట గాంచిన
సురలు ముదమున పొంగిపోయిరి
నేల చలించెను గిరులు వణకెను
భూభారమది తగ్గెను కొంత.

నింగిని నిలచిన దేవ ఋషులును
మహా ఋషులును దేవగణంబులు
యక్ష గంధర్వ గుహ్యకులున్ను
ఖగపతి సంతతి వారు పొంగిరి.

రామచంద్రుని పరాక్రమము గని
ఆనందించిరి దేవతలందరు
దేవాసుర సంగ్రామము నందు
హరిని గాంచి భయమందిరి అసురులు.

అటులే రాముని గాంచిన అసురులు
భీతిలి ఏడ్చిరి దిక్కుతోచక
రాహువు వక్త్రమునుండి వెలువడు
రవివలె వెలిగెను రామచంద్రుడు.

అతి బలశాలిని కుంభకర్ణుని
రాముడు కూల్చగ కపి సమూహముల
ముఖ కమలములు మురిసి విరసినవి
పూజలు చేసిరి రామచంద్రునికి.

వృత్రాసురుని వధించి సురపతి
సంతస పడినటు రామచంద్రుడు
కుంభకర్ణుని కూల్చివేయగా
ముదమునందె రణభూమి నప్పుడు.
॥శ్రీరఘురాముని॥

68 కుంభకర్ణుడు కూలుట విని రావణుడు దుఃఖించుట

"రాజా! రాముడు అమోఘ బలుడు
కుంభకర్ణుని త్రుంచెను శరముల
శిరము ఎగిరి మన పురమున పడినది
మొండెము పడినది సంద్రమునందు

కార్చిచ్చునకు గురియగు తరువై
చితికిపోయిన కొండ చిలువలా
వికృతమ్ముగా అగపడినాడు"
అనుచు అసురులు రాజుకు చెప్పిరి.

వార్తను వినిన లంకేశ్వరుడు
దుఃఖ సంద్రమున మునిగిపోయెను
మూర్ఛ నందెను నేలను బడెను
రావణు తనయులు తమ్ములు ఏడ్చిరి

దేవాంతకుడు నరాంతకుండు
త్రిశిరాతికాయులు తనయులు మరియు
మహోదరుండు మహాపార్శ్వుడు
తమ్ములు మునిగిరి దుఃఖ జలధిని.

మూర్ఛ తేరెను లంకేశ్వరుడు
దీనముగా విలపించసాగెను
"నన్ను వదలి నువు పోతివి సోదర!
నిన్ను తలచి నే ధైర్యము నుంటిని.

దేవదానవుల గర్వము నణచిన
నిన్ను చూచుకొని లంక ఏలితి
వజ్రాయుధమును లెక్కపెట్టని
వీరుడ! నిన్నా శరము కూల్చుటా?

ఆకాశములో దేవగణములు
నీ మరణమునకు సంతసించిరి
నీవు లేవు ఇక వానరులందరు
లంకలో జొరబడు సమయము సోదర!

సోదర! ఇంక లంక ఎందుకు?
సీత తలంపులు నాకిక ఎందుకు?
నీవులేక నే జీవించనయా!
నిన్ను చంపిన రిపుని కూల్చవలె.

రాముని కూల్చక బ్రతికియుండుట
నిరర్థకమ్ము-చావు మేలగు
సోదర! నిన్ను అనుసరింతును
నిన్ను వదలి నే మనుట జరుగదు.

నాకు ఓడిన సురలందరును
నాచే బాధలనందిన సురలు
నన్ను చూచి ఇక పరిహసింతురు
తిరిగి ఇంద్రుని జయించగలనా?

మేలుకోరిన విభీషణాఖ్యుని
హితము వినినచో శుభము కలిగెడిది
ప్రహస్తుడున్ను కుంభకర్ణులు
సమసిన నుండి నిజము తెలిసెను.

ధార్మికుడైన తమ్ముని తరిమితి
దానిని మించిన పాపము లేదు"
అని విలపించెను లంకాధిపతి
దుఃఖము నిండి మూర్ఛిలె తిరిగి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

69 అంగదుడు నరాంతకుని కూల్చుట

లంకేశ్వరునకు ధైర్యము గొలుపుచు
పలికెను త్రిశిరుడు "ఓ మహరాజా!
పినతండ్రి యగు కుంభకర్ణుడు
పీరో త్తముడు నిస్పందేహము.

శంబరాసురుని ఇంద్రుడు గూల్చెను
వరబల అసురుల శ్రీహరి రాల్చెను
ఖగపతి నాగుల చీల్చినట్లుగా
రాముని కూల్చెద నీ విట నుండుము."

తండ్రీ! అంతటి విక్రమవంతుడు
హతుడై పోయెను దైవ వశమున
అందులకై మరి నిన్ను బోలిన
ధీరులు ఇటుల విలపించరయా!

పునర్జన్మ తా నెత్తితి ననుచు
తలచెను రాజు త్రిశిరుని పలుకుల
దేవాంత, నరాంతక అతికాయులును
ఘనముగ పలికిరి-ఆజికి నడచిరి.

త్రిభువనమ్ములను నీ వొక్కడివే
జయించగలిగిన మహా వీరుడవు
అల్పునివలె దుఃఖించుట తగదు
విరించి ఒసగెను శక్త్యాయుధము.

రావణాసురుని నల్గురు పుత్రులు
ఇంద్రతుల్య పరాక్రమ వంతులు
అజేయులందరు సురలను గెలచిరి
వరముల నందిన అతి బలవంతులు.

శక్త్యాయుధము ధనుర్బాణములు
కవచము ఘనమగు నరదము గలవు
మేఘ ధ్వనితో-వేయి ఖరములు
పూన్చినయట్టి స్యందనమ్మది.

సూర్య తేజముతో వెలిగెడి వారు
అట్టి తనయులతో రాక్షసరాజు
అసురుల గర్వము నణచివేసిన
దేవేంద్రునివలె భాసిలినాడు.

నిరాయుధుడవై సురాసురులను
నాడు జయించిన మేటి యోధుడవు
నేడు గలవు దివ్యాస్త్రములెన్నో
రాముని గెలుచుట నీకొక లెక్కా.

కౌగలించుకొనె ఆ వీరులను
ఆశీస్సులనిడె ప్రోత్సాహమునిడె
తనయులవెంట మహోదరుని-మరి
మహా పార్శ్వులను తమ్ములనంపెను.

కవచధారణము చేసికివారు
తండ్రికి భక్తిగ ప్రదక్షిణించిరి
ఆయుధ బాధ కలుగకుండునటు
ఓషధి గంధము మేన నలదిరి.

ఐరావతపు జాతి ఏనుగును
సుదర్శనమ్మును అధిరోహించిన
మహోదరుడు తన ఆయుధాలతో
అస్తగిరిని గల రవివలె తోచెను.

అరదము నెక్కిన అమోఘబలుడు
గిరి శిఖరముపై ఇంద్రధనుసుతో
తేజము నిండిన మేఘము పోలి
మూడు తలలుగల త్రిశిరుడు తోచెను.

మూడు తలలకు కిరీటమ్ములతో
బంగరు శృంగమ్ములతో వెలిగే
హిమగిరి అన్నటు తోచెను త్రిశిరుడు
యుద్ధ చతురుడు పోరుకు సాగెను.

అతికాయుడు అతిసాహసవంతుడు
మేటి విలుకాడు-ఆయుధములతో
ఘనమగు నరదము నెక్కి సాగెను
మేరుగిరివలె తోచెను వీరుడు.

శ్వేతాశ్వమును అధిరోహించి
ఈటె ధరించిన నరాంతకుండు
శక్త్యాయుధముతో నెమలి నెక్కిన
కుమారస్వామిని పోలియుండెను.

గదాయుధముతో మహా పార్శ్వుడు
కుబేరుని వలె అగపడెనపుడు
అమరపతితో ఆ అమరావతిలో
బయలుదేరినటులున్నవి సేనలు.

సూర్య తేజముతో వెలిగే వీరులు
మకుట కుండలము లలంకారముల
నింగిని గ్రహముల పోలియుండిరి
ఆయుధములవి హంసల పోలెను.

విజయమొ లేక వీర స్వర్గమో
నిశ్చయించుకొన సాగిరి వీరులు
ధనుసులు మ్రోగెను భేరులు మ్రోచిరి
సంతోషముతో సేనలు కదిలెను.

తరులు శిలలతో నిలచిన కపులను
గాంచిరి అసురులు-అంతట కపులును
ఆయుధములతో వాహనాలపై
వచ్చెడిరాక్షస వీరులగాంచిరి.

అగ్నిహోత్రమును పోలెడిఅసురుల
గాంచిన వానరవీరులందరు
తమపరాక్రమము చూపు సమయము-
అవకాశమ్మని తలచి మురిసిరి.

ఘనమగు తరువుల గిరిశిఖరముల
నింగినినేలను నిండిరి కపులు
నేల ఈనినటు లుండిరి కపులు
ఘనసంగ్రామము మొదలుపెట్టిరి.

శరవర్షము కురిపించిరి అసురులు
శిలలు తరువులను విసిరిరి కపులు
సింహనాదములు చేసిరి వీరులు
ఇరుసేనలవి పోరెను బలముగ.

పారెడి నెత్తురు-మాంసపుముద్దలు
విరిగిన కరచరణమ్ములు తలలు
కపులావిధముగ అసురుల చంపగ
సురగంధర్వులు ఆనందించిరి.

గిరులతొకూల్చిరి అసురవీరులను
గ్రుద్దిచంపిరి మరికొందరిని
కపులదెబ్బలకు గ్రుడ్లు వూడినవి
అరచిరి అసురులు నేల కొరిగిరి.

అసురవీరులు కూలుట గాంచి
నరాంతకుడు కడు క్రోధము నిండి
వాయువేగముతొ సాగుతురగమున
కడలిలొ పడిన మీనము తీరుగ.

శరముల చీల్చిరి ఈటెల కూల్చిరి
శక్త్యాయుధములు విసరిరి అసురులు
కత్తులతో మరి ఖండించుచును
కపులనుకూల్చిరి రాక్షసయోధులు.

వానరసేనావాహినిలో బడి
ఈటెతొపొడిచి లాఘవమ్ముగా
ఏడువందల కపివీరులను
చీల్చివేసెను రెప్పపాటులో.

కపులు విసరిన ఘనశైలములకు
గిరిశిఖరములకు అసురులు ఒరిగిరి
మహాకాయముతొ నున్నరాక్షసులు
మహాపర్వతములన్నటు పడిరి.

తురగమునెక్కి తిరిగేవీరుని
సురగంధర్వులు చూచుచుండిరి
తిరిగివానరులు లేవకముందే
కూల్చివేసెను కపులెందరినో.

వానరయోధులు చేతికి దొరకిన
అసురవీరులను గిర్రున త్రిప్పుచు
నేలకుబాది కూల్చివేసిరి
అటులే అసురులు కపులనుకొట్టిరి.

ఎగిరే కపులను-నిలచిన కపులను
పరుగిడు కపులను వెంబడించుచు
చీల్చుచున్న ఆ నరాంతకుని గని
భయపడిపోయిరి వానర వీరులు

చిత్రచిత్రముగ వానరవీరులు
రథములతోనే రథములకొట్టిరి
గజములతోనే గజముల బాదిరి
తురగమ్ములతో కూల్చిరి వాటిని.

కదలలేక అట నేలనుబడిరి
భయవిహ్వలులై అరవసాగిరి
వజ్రాయుధపు వ్రేటు తగిలిన
గిరుల పోలి ఆ కపులు ఒరిగిరి

అటులా పోరు జరుగుచుండగా
దెబ్బల కొరిగి-అసువులుండిన
కపులలొ కొందరు మూర్ఛతేరుకొని
వానర రాజును చేరిరి పరుగున

రవి వలె వెలుగుచు గుఱ్ఱము పైన
వీర విహారము చేయుచు నున్న
నరాంతకుని ఆ యుద్ధభూమిలో
సుగ్రీవుడు గని ఆగ్రహమందెను.

పరాక్రమమ్మున ఇంద్రుని పోలిన
అతి బలవంతుని అంగదు గాంచి
"వెంటనే పోయి అసురుని కూల్చుము"
అని ఆనతి నిడె కపులను కావగ.

అప్పటి కప్పుడు అంగద వీరుడు
నింగి కెగిరెను కపులలోనుండి
మేఘ సమూహము నుండి వెలువడు
మార్తాండునివలె అగపడినాడు.

రత్న ఖచితమగు భుజకీర్తులతో
పర్వత మంతటి వాలి తనూజుడు
గైరిక ధాతువులున్న గిరివలె
భాసిల్లెను ఆ రణరంగమున

నఖములు, కోరలు, కరచరణముల
అసురుని కూల్చగ నెంచి అంగదుడు
ఆయుధమేదియు చేత ధరించక
నరాంతకుని ఎదిరించి పలికెను

"ఓ రాక్షసుడా! అల్పులతో నువు
పోరిన ఘనమగు పనికాదు సుమా!
యువరాజును నే అంగదుడను విను
శక్తి గలిగినచొ కొట్టు వక్షమున."

అటుల పలుకుచు ఎదురునిలచెను
విశాల వక్షము చూపి నిలచెను
ఆ కపియోధుని గాంచిన అసురుడు
పళ్ళతొ పెదవిని నొక్కిపట్టెను.

మహాసర్పము బుసలు విడచినటు
శ్వాస లెగయగ అమిత కోపమున
బలముగ విసరెను ఘనమగు ఈటెను
సూటిగ వక్షము మీదకు విసరెను.

వజ్రతుల్యమగు వక్షమ్మునకు
తగిలిన ఈటె ముక్కలై నది
ఖగపతి కొరికిన ఫణివలె తెగిన
శూలము గాంచి మురిసె నంగదుడు.

అంగదుడంతట అతి లాఘవముగ
నరాంతకుని తురగమ్ము శిరమున
చరచెను-గుఱ్ఱపు కళ్ళు వూడెను
దౌడలు పగిలి నాలిక చాచెను.

నేల కూలిన హయమును గాంచి
ఆవేశముతో క్రోధవశుడయి
బలముగ నంగదు శిరస్సుపైన
పిడికిట గ్రుద్దెను నరాంతకుండు.

అంగదు శిరస్సు చిట్లినదపుడు
వేడినెత్తురు ఎగజిమ్మినది
మూర్ఛపోయెను వాలి కుమారుడు
తిరిగి తేరుకొనె అతి శీఘ్రముగా.

అంగదు దెబ్బకు ఆ నరాంతకుని
వక్షస్థలము ముక్కలైనది
అగ్నిజ్వాలవలె నెత్తురు పారెను
గిరివలె కూలెను యుద్ధభూమిలో.

అసురుని బలమును చవిచూచిన ఆ
అంగదుడెంతో ఆశ్చర్యపడి
వజ్రము పోలు పిడికిటితోను
అసురుని వక్షము నందు పొడిచెను.

వజ్రాయుధపు దెబ్బకు పడిన
పర్వతమ్మువలె అసురుడుకూలగ
ఆనందించిరి వానరయోధులు
దేవగణములు పరవశించిరి.

ఎదిరించుటకు అసాధ్యుడైన
అసురునికూల్చి పోరగనిలచిన
అంగదుగాంచి రామచంద్రుడు
ఆనందించెను మదిలో పొంగెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

70 త్రిశిర, మహోదర, దేవాంతక, మహాపార్శ్వులు కూలిపోవుట

నరాంతకుడు ఆ రణరంగమున
అంగదుచేత వధింపబడుటను
దేవాంతకుడు త్రిశిర మహోదర
వీరులుగాంచి దుఃఖమునందిరి.

త్రిశిరుడు ఒడుపుగ ఆ ఘనతరువును
శరముల త్రుంచెను-దానినిగాంచి
నింగికెగిరెను అంగదుడపుడు
తరువులవాన కురిపించె నట.

గజముతొసాగెను మహోదరుండు
ఇనుపగుదియతో దేవాంతకుడు
రథమునెక్కి ఆ త్రిశిరుడు సాగి
తాకిరిఅంగదు నందరొక్కపరి.

వచ్చెడి తరువులనన్నిటి నొడుపుగ
త్రుంచెను త్రిశిరుడు నిశితశరముల
దేవాంతకుడు ఇనుపగుదియతో
తరువులు చీల్చగ నారంభించెను.

అసురులగాంచిన అంగదుడపుడు
భూరితరువు నొకదానిని పెరకి
పూచినఘనమగు తరువు నంతట
దేవాంతకుపై విసరెబలముగ.

శరములువదలి త్రిశిరుడంతట
వీరుడంగదుని అడ్డగించెను
తోమరమ్ముతో మహోదరుండు
వక్షస్థలమున కొట్టె నంగదుని.

ఇనుపగుదియతో అదే అదనని
దేవాంతకుడు వచ్చెనుపోరుకు
అటులాముగ్గురు ఒకపరిపోరగ
జంకకనిలచెను వాలికుమారుడు.

అంగదుడంతట ఒక్కఎగురుతో
ఏనుగుశిరమున చరచెను చేతితొ
కరిచక్షువులు వూడిపడినవి
భీకరమ్ముగా అరచెను ఏనుగు.

కరిదంతములను విరచి అంగదుడు
చరచెనొక్కటి- దెబ్బకు అసురుడు
వశముదప్పెను రక్తము క్రక్కెను
గాలికిపడిన మానై కూలెను.

కొంతసేపటికి దేవాంతకుడు
మూర్ఛతేరెను- ఇనుపగుదియతో
కొట్టెనంగదుని కపికిశోరము
నేలనుబడెను వశముదప్పెను.

మెల్లగతేరుకు నిలచెనంగదుడు
అటులలేచెడి అంగదుగాంచి
త్రిశిరుడు విడచెను వాడిశరములు
ముగ్గురొక్కటై ముట్టడించిరి.

విషయము తెలిసిన ఆంజనేయుడు
నీలుడు- అండగవచ్చిచేరిరి
ఘనశిఖరము నొకదానిని పెరకి
త్రిశిరునిపైన విసరెనునీలుడు.

త్రిశిరుడు, శరములత్రుంచె శిఖరమును
దానినిగాంచి ఆనందముతో
దేవాంతకుడు ఇనుపగుదియతో
ఎదిరించెను ఆ వాయునందనుని.

తననేకొట్టగ ముందుకువచ్చిన
దేవాంతకుని తలపై మారుతి
వజ్రమువంటి ముష్టితొ కొట్టెను
ముక్కలైనది అసురుని శిరసు.

పళ్ళూ కళ్ళూ వెలికి వచ్చినవి
నాలుకముందుకు తోసుకువచ్చి
అతిభీకరముగ అరచి అసురుడు
ఆహవభూమిని నెలకొరిగెను.

అంతట త్రిశిరుడు కృద్ధుడాయెను
నిశితశరములు నీలునిపైకి
విడచుచుండెను అదేఅదనుగా
మహోదరుండు ముందుకురికెను.

వక్షస్థలమున తగిలినఅమ్ములు
బాధించగను నీలుడంతట
శరవర్షమునకు అచేతనుండయి
నిలచిపోయెను దిక్కుతోచక.

తిరిగినీలుడు తేరుకునిలచి
గిరిశిఖరములు భూరితరువులు
శిరమున విసరెను- ఆదెబ్బలకు
మహోదరుండు నేల కొరిగెను.

పినతండ్రి యగు మహోదరుండు
మరణించుటగని త్రిశిరుడంతట
క్రోధమునిండి నిశితశరములు
నీల, హనుమల పైన విడచెను.

ఆవేశముతో ఆంజనేయుడు
ఘనశైలమును పెరికివిసరగా
త్రిశిరుడు శరముల దానిని చీల్చెను
మారుతి తరువులు విసరసాగెను.

తరువుల నొడుపుగ శరముల త్రుంచి
సింహనాదమును త్రిశిరుడు చేయగ
కపికిశోరుడు వానరయోధుడు
ఆంజనేయుడు ఆగ్రహించెను.

వీరాంజనేయుడు పైకి ఎగిరెను
హరి తన గోళ్ళతొ కరిని చీల్చినటు
త్రిశిరుని హయముల చీల్చివేసెను
అసురుడు బుసలనువిడచె క్రోధమున.

కాళరాత్రియను ఆయుధమ్ముతో
కాళుడుసాగుట తలపించుచును
అతిబలమైన శక్త్యాయుధము
హనుమంతునిపై విడచె త్రిశిరుడు.

అతినేర్పుగను ఆంజనేయుడు
ఘనమగు ఆయుధ మతితేలికగా
ఆకాశములో ఒడుపుగపట్టి
అవలీలగను విరచివేసెను.

శక్త్యాయుధమును విరచి మారుతి
సింహనాదమును చేసెను తిరిగి
దానినిగాంచి వానరయోధులు
ముదముగ గర్జన చేసిరి అచట.

అంతట త్రిశిరుడు నిశిత ఖడ్గమున
ఆంజనేయుని వక్షముపైన
బలముగ కొట్టగ కత్తివేటుకు
కృద్ధుడయ్యెను వాయునందనుడు.

అతిలాఘవముగ అంజని తనయుడు
త్రిశిరుని వక్షముపైన చరచెను
అసురుడు చేష్టలు దప్పినవాడై
ఖడ్గము జారి నేలను బడెను.

వీరుడు మారుతి త్రిశిరుని ఖడ్గము
గైకొని- చేసెను సింహనాదము
అదిరిపోయిరి రాక్షసులందరు
అంతట లేచెను వీరుడు త్రిశిరుడు.

తన పిడికిలితో త్రిశిరుడంతట
పొడిచెను హనుమను- అంతట మారుతి
త్రిశిరుని శిరమును ఒడుపుగబట్టి
ఖండించెను ఆ కరవాలమ్ముతో.

త్వష్టతనయుడగు విశ్వరూపుని
శిరము- ఇంద్రుడు ఖండించినటు
మకుటకుండల కాంతుల మెరిసే
త్రిశిరుని శిరమును త్రుంచెను హనుమ.

సురపతి నెదిరిన త్రిశిరుని అటుల
అతిబలవంతుడు ఆంజనేయుడు
రణమున కూల్చగ-ఆ కపి యోధులు
ఆనందముతో గెంతిరి-అరచిరి.

త్రిశిర మహోదర దేవాంతకులు
నరాంతకుడును మడయుట గాంచి
మహాపార్శ్వుడు క్రోధము నిండి
ఘనమగు గదతో ముందుకు దూకెను.

మాంసఖండములు మిగిలియున్నవి
రక్త లేపనము ఆరని దాగద
పూలమాలలు అలంకరించిన
ఆ గద నందుకు అసురుడు వచ్చెను.

ఆ గదతోనే సురలెందరినో
మర్దించెను ఆ మహాపార్శ్వుడు
ఐరావతము మహాపద్మము
సార్వభౌమము అనెడి గజములు-

ఆ గద గాంచి భయపడిపోయెను
మహాపార్శ్వుడా గదను గైకొని
ప్రళయాగ్నివలె భయంకరమ్ముగ
వానరవీరులమీదకు దూకెను.

అసురుని గాంచి ఋషభుడు ఎగిరి
ముందు నిలచెను-అంతట అసురుడు
గిరివలెనున్న వృషభుని తాకి
వక్షస్థలమున కొట్టెను గదతో.

గదాప్రహారము గాయపరచెను
రక్తము కారెను ఋషభుడంతట
మూర్ఛపోయెను వశముదప్పెను
కొంతసేపటికి లేచెను వీరుడు.

అమిత కోపమున ఋషభుడు ఎగిరి
మహాపార్శ్వుని కరముననున్న
ఘనమగు గదను లాగివైచెను
ఆ గదతోనే అసురుని కొట్టెను.

గదతో ఋషభుడు అసురుని కొట్టెను
చక్షువులూడెను దంతములూడెను
వజ్రాయుధపు దెబ్బకు గిరివలె
అసురుడు కూలి అసువులు వీడెను.

రావణు తమ్ముడు మహాపార్శ్వుడు
రణమున కూలుట గాంచిన దనుజులు
మహాసముద్రము వంటి అసురులు
పరుగిడిపోయిరి కడలిపొంగువలె.

॥శ్రీరఘురాముని॥

71 లక్ష్మణుడు అతికాయుని కూల్చుట

తన సోదరులు పినతండ్రులును
మహారణమున కూలుట గాంచిన
'అతికాయుడు' మది క్రోధము నిండి
పోరగ నడచెను సమరభూమికి.

సురల గర్వమును దించివేసిన
పర్వతకాయుడు ఆ అతికాయుడు
బ్రహ్మదేవుని అనుగ్రహమున
అనేక వరములు పొందిన యోధుడు.

వేయి సూర్యులై తేజమునింపే
ఘనమగు నరదము నధిరోహించెను
మకుటకుండలము లమరియుండగా
పేరు చెప్పుకొని ధనుసు మీటుచూ

సింహనాదమున దిక్కులవియగా
వానరసేనతొ పోరగవచ్చెను
టంకారధ్వని-అతని స్వరూపము
గాంచి వానరులు కలత చెందిరి.

కుంభకర్ణుడే బ్రతికివచ్చెనా
అన్నటులున్న అతికాయుని గని
త్రివిక్రమునిగా ఎదిగిన హరివలె
ముందు నిలచిన దనుజుని గాంచి

వానరవీరులు భయపడిపోయిరి
ఒకరిని ఒకరు పట్టుకు నిలచిరి
కలవరపడిరి లక్ష్మణు దాటుకు
నేరుగ రాముని శరణు కోరిరి.

లయకాలములో మేఘము తీరుగ
గర్జన చేయుచు రథమున వచ్చెడి
దనుజుని గాంచెను రామచంద్రుడు
కపుల భయమును తెలిసెను రఘుపతి.

ధైర్యము గొలిపెను రామచంద్రుడు
చెంతనె వున్న విభీషణుని గని
వివరములడిగెను "ఓ! విభీషణా!
వచ్చెడి యోధుడు ఎవ్వడొ తెలుపుము.

విశాలమైన స్యందనమ్మున
వేయి గుఱ్ఱముల అరదము పైన
ధనుర్ధారియై కేసరి చూపుల
పర్వత మంతటి దేహము కలిగి

భూత గణముతో తేజరిల్లెడి
రుద్రుని పోలి వచ్చెడి వాడు
మెరసే శరములు-తోమరమ్ములు
మెరపులు నిండిన మేఘము పోలి

నాలిక చాచిన మృత్యు దేవతగ
శక్త్యాయుధముతొ రథమున నుండెను
ధనుసులు, శరములు, అల్లె త్రాళ్ళతో
బంగరు పూతతొ రథము ఉన్నది.

ఆకాశములో ఇంద్ర ధనుసులా
అరదముపైన భాసిల్లుచును
వ్యాఘ్రము మాదిరి రథముననున్న
అసురుడు ఎవ్వడొ తెలుపుము నాకు.

శరములు రవికిరణమ్ముల పోలెను
రథ ధ్వజముపై రాహు గ్రహముతొ
మూడు వంకరలు కలిగిన విల్లు
మేఘ గర్జన కలుగును మ్రోచిన.

ఘన కరవాలములున్నవి రథమున
అమ్ములపొదులు అమర్చియున్నవి
మృత్యువు వంటి పెద్ద నోటితో
ఎఱ్ఱని మాలలు మేన ధరించి.

మేఘము చాటున సూర్యుని మాదిరి
తేజము నింపుచు హిమవన్నగమై
ఎత్తగు భుజము భుజకీర్తులతో
శోభించెడి ఆ వీరుడెవ్వడు?

ఓ విభీషణా! కుండలమ్ములతొ
మంగళకరముగ కనపడు వీరుడు
పునర్వసు తారల నడుమనయున్న
చంద్రుని మాదిరి శోభిలుచుండెను."

తేజోవంతుడు రామచంద్రుడు
అడిగిన వెంటనె విభీషణుండు
"రామా! వాడు రావణు తనయుడు
రణమున తండ్రికి సరిపడు వీరుడు

అస్త్రవేత్తలలొ శ్రేష్ఠుడు వాడు
పెద్దల సేవలు చేసినవాడు
వేదవిదుడును మహారథుండు
విలువిద్యలొ వాడారి తీరెను.

ఖడ్గ పాశములు నేర్పుగ త్రిప్పును
చతురోపాయము లెరిగిన వాడు
ధ్యానమాలిని వానికి జనని
అతి కాయుడని వాని నందురు.

అతికాయుడు తన బాహుబలముతో
లంకలొ భయమే లేనటు చేసెను
తపమొనరించి బ్రహ్మవల్లను
అనేక అస్త్రము లందిన ఘనుడు.

సురాసురులచే మరణ భయమది
కలుగ కుండగ దివ్యకవచము-
అమోఘ రథము బ్రహ్మ ఇచ్చెను
సుర గంధర్వుల గెలచెను వరుసగ.

శరములు వదలి వజ్రాయుధమును
కదలక నిలపెను శక్తిమంతుడు
వరుణ దేవుని పాశాయుధమును
త్రెంచిన రాక్షస శ్రేష్ఠుడు రామా!

రామా! నీవు తగు ప్రయత్నము
చేయగవలెను లేనిచొ అతడు
అవలీలగ మన వానర సేనను
అంతము చేయును ఆలసింపక."

విభీషణుండటు చెప్పుచుండగా
ధనుసు మీటుచు సింహనాదమున
అతికాయుడు అట పోరు కురికెను
వానర వీరులు తలపడినారు.

మైంద ద్వివిదులు కుముదుడు నీలుడు
శరభుడు-అందరు ఒకే సమయమున
ఎదిరించిరి ఆ అతికాయునట
గిరుల తరువులను విసరిరి బలముగ.

శరముల వాటిని ఛిద్రము చేసి
ఉక్కు బాణములు విడచె నసురుడు
శరవర్షమునకు అవయవములు తెగి
పోరగలేక కలవర మందిరి.

సింహము-వనమున జీవులన్నిటిని
కలవర పరచుట తలపించునటు
వీర సింహము ఆ అతికాయుడు
వానర వీరుల నడలగొట్టెను.

వానర సేనావాహిని నడుమ
వింటితో శరములు విడువక నిలచిన
వీరుని రాముని గాంచిన అసురుడు
విజయ గర్వమున పలికె నప్పుడు.

"ధనుర్బాణముల నిలచితి నేను
అసమర్థులతో పోరను నేను
ఆజిని నిలబడ శక్తి గలిగిన
అడ్డగించుడు నన్ని రణమున."

అతికాయుని ఆ సవాలు వినిన
లక్ష్మణమూర్తి ఉడికిపోయెను
విసురుగ నడచి అసురవీరుని
ముందు నిలచెను మందహాసమున.

దిక్కులవియగా రామానుజుడు
దివ్యచాపమును మ్రోగించగను
అసురులందరూ కలవరపడిరి
అతికాయుడును అదిరిపోయెను.

క్రోధవశుడయి అసురవీరుడు
నిశిత శరమును కరమున దాల్చి
"ఓ లక్ష్మణుడా! నాతో తలపడ
ప్రాయము-శక్తి-లేనివాడవు.

హిమగిరి ఆగదు నా శరములకు
ధరణి నిలువదు నా అమ్ములకు
నిదురలోనున్న కాలాగ్నిని నువు
మేలుకొలుపకు-పొమ్మిక నీవు.

పరాక్రమమ్మును తెలియగ చాలవు
వివేక మెరుగవు-చిన్నవాడవు
అసువులు నిలువగ మరలుట మేలు
లేదా యమ సదనమ్ము చూపెద.

అమ్ములు చూడుము-రిపుల కూల్చితిని
సింహము ఏనుగు రక్తము గ్రోలును
అటులే నేనీ నిశిత శరముల
నీ నెత్తురును పీల్చివేసెద."

అటుల పలికిన అసురుని గాంచి
లక్ష్మణమూర్తి పలికెను తిరిగి
"దురాత్ముడా! నువు పొగడుకొంటివి
అధికుడవగుదువ? ఆత్మప్రశంసతో.

పరాక్రమమ్ము చూపిన ఘనత
పలుకుల నిన్ను నువ్వే పొగడుకు
పసివాడనని పలికితి వీవు
ప్రాణము తీసెడి యముడను నేను.

రథము, ఆయుధములున్నవి నీకు
శక్తి కలిగిన ఎదిరిపోరుము
బాలుడైన శ్రీవిష్ణువు జగమును
ఆక్రమించెను త్రివిక్రమునిగా.

తొడిమనుండి మర్రి రాలిన యట్టి
తాటిపండువలె నీ శిరస్సును
బంగరు శరమున రాల్చెద నేను
చీల్చెద నిన్ను నా అమ్ములతో."

కోపము నిండి ఆ అతికాయుడు
ఉత్తమ శరమును వింటికి కూర్చెను
భూతగణములు సురగంధర్వులు
పోరుచూడగా చేరిరి నింగిని.

వింటికి కూర్చిన అమోఘ శరము
నింగి పగులునటు శబ్దము చేయుచు
వచ్చెను- దానిని లక్ష్మణమూర్తి
దివ్యశరమున త్రుంచివేసెను.

అతికాయుడు అతికోపమునందెను
అయిదు శరములు వదలె వేగముగ
రామానుజుడా శరముల త్రుంచి
విడచెను మండెడి శరము నప్పుడు.

లక్ష్మణమూర్తి వదలిన శరము
లలాటమ్మున తగిలె నసురునకు
నెత్తుట తడిసి దివ్యశరమది
గుహను వదలిన ఫణి యనిపించెను.

సుమిత్రసుతుని శరము తగులగ
కంపించెను ఆ అతికాయుండు
కొంతసేపటికి తెప్పరిల్లెను
బలమును గాంచి పలికెనప్పుడు.

"లక్ష్మణా! నువు అతినేర్పుగను
శరము వదలితివి- రిపునివైనను
మెచ్చుకొంటిని" అనుచు అసురుడు
చిత్రచిత్రముగ రథము త్రిప్పుచు

ఒక బాణమును ముందుగ విడచి
ఆపై మూడు మరి ఒక ఐదు
దానికి వెనుక ఏడమ్ములను
గురితో లక్ష్మణుపైన విడచెను.

రామానుజుడా వచ్చెడి శరముల
త్రుంచెను మధ్యలో తన శరములతో
సురపతి నెదిరిన అమ్ములు కూలగ
కుపితుడయ్యెను ఆ అతికాయుడు.

అంతట అసురుడు అమోఘ శరమును
విడచెను లక్ష్మణమూర్తికి తగులగ
అమిత వేగమున బాణము వచ్చి
వక్షస్థలమున తాకెను బలముగ.

రక్తము కారెను లక్ష్మణమూర్తికి
అంతట వీరుడు అతిసమర్థుడు
అతికాయుని ఆ బలమగు అమ్మును
వక్షమునుండి పెరకివేసెను.

లక్ష్మణమూర్తి క్రోధమునిండి
అగ్నిదేవతను అభిమంత్రించి
విడచెను శరమును- మంటలు గ్రక్కుచు
సాగెను శరము అసురునిపైబడ.

దానినిగాంచి అతికాయుండు
సూర్యాస్త్రమును, తిరిగివదలెను
ఆగ్నేయాస్త్రము సూర్యాస్త్రములు
పోరసాగినవి అతిభీకరముగ.

మహాసర్పములు పోరుచున్నటు
మంటలుమండుచు పోరెనుశరములు
శక్తిగలిగిన దివ్యాస్త్రమ్ములు
కాల్చుకొన్నవి భస్మమైనవి.

అతికాయుండతి క్రోధమునిండి
ఐషీకమ్మును వదలగనంతట
ఐంద్రాస్త్రముతో లక్ష్మణమూర్తి
కూల్చివేసెను దివ్యాస్త్రమును.

యమాస్త్రమ్మును వదలెనసురుడు
వాయువ్యాస్త్రము విడచెలక్ష్మణుడు
అంతటఆగక సుమిత్రసుతుడు
శరవర్షము కురిపించెనప్పుడు.

లక్ష్మణుశరములు తగిలెనుగాని
వరకవచమగు వజ్రకవచము
ధరించియుండగ దానికితగిలి
ములుకులువిరిగి శరములు రాలెను.

ఎన్నిబాణములు తగిలినగాని
చలించకుండా నిలచెనసురుడు
అభేద్యమైన వరకవచమ్ము
రక్షగ నిలిచెను అతికాయునకు.

వాయుదేవుడు అంతయుగాంచి
లక్ష్మణమూర్తితో పలికెనప్పుడు
"అభేద్యమైన కవచము లక్ష్మణ!
బ్రహ్మాస్త్రమునకు చీలును వినుము."

వాయుదేవునికి భక్తిగమ్రొక్కి
బ్రహ్మాస్త్రమును అభిమంత్రించి
లక్ష్మణమూర్తి విడచెను ఘనముగ
నింగీ నేలా కంపించినవి.

దివ్యమైన బ్రహ్మాస్త్రమువదలగ
గ్రహములు దిక్కులుచలించెనొకపరి
భగభగ మంటల- కాలునిపోలి
వచ్చెడిఅస్త్రము గాంచెనసురుడు.

నిశితశరములు అసంఖ్యాకముగ
అతికాయుండు విడచె నప్పుడు
వాటినికూల్చి బ్రహ్మాస్త్రమ్ము
ముందుకుసాగగ అసురవీరుడు.

అతినిర్భయముగ శక్త్యాయుధముతో
శూలాయుధము- అష్టిఆయుధము
గదలు, మొదలగు ఆయుధములతో
ఎదిరి కొట్టెను బ్రహ్మాస్త్రమును.

మంటలమండుచు బ్రహ్మాస్త్రమ్ము
ఆయుధమ్ములను లెక్కించకను
మకుటకుండలము లమరినయట్టి
అతికాయుని తల త్రుంచివేసెను.

హిమగిరి శిఖరము అన్నటులున్న
అతికాయుని తల నేలబడినది
ఆభరణమ్ములు చెదరిపోయెను
అసురులందరు భీతిలిపోయిరి.

వానరవీరులు కొట్టెడిదెబ్బలు
భరించలేక ఏడ్చుచు అసురులు
పరుగులెత్తిరి లంకచేరగా
తరిమిరి వానరవీరులు వారిని.

అభేద్యమైన కవచముగలిగిన
అతికాయుని తల లక్ష్మణమూర్తి
త్రుంచివేయగా కపులు ముదమున
కీర్తించిరట రామానుజుని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

72 రావణాసురుని ఆవేదన

అమితవిక్రముడు లక్ష్మణమూర్తి
ఆ అతికాయుని కూల్చినసంగతి
అసురనాయకుడు విని భీతిల్లెను
అంతట వీరులచూచి పలికెను.

దివ్యశరములతొ నా కుమారుడు
బంధించెను ఆ రామలక్ష్మణుల
వ్యర్థముగాని బాణములవ్వి
వరముగ పొందిన నారాచములు.

"మహావీరులు-రణకోవిదులు
ధూమ్రాక్షుడును అకంపనుండు
ప్రహస్తుడున్ను కుంభకర్ణుడు
యుద్ధభూమిలో నేలకొరిగిరి.

ఆ శరబంధము తప్పించుకొన
సురాసురులకు శక్యముగాదు
ఆ సోదరులు విముక్తినందిరి
మాయో-మంత్రమొ-ఔషధబలమో!

అపజయమెరుగని ఎంతోసేన
అంతమొందెను రణరంగమున
అస్త్రశస్త్రముల నెరిగినయోధులు
అసువులుబాసిరి రాముని శరముల.

అసురయోధులను వానరవీరులు
అవలీలగను చంపివేసిరి
రామలక్ష్మణ, సుగ్రీవ, విభీషణ
వీరులగెలిచే వాడేలేడు.

ఘనకార్యములను అవలీలగను
చేయగలడు ఆ రాముడు-వీరుడు
ప్రతిభావంతులు వీరులెందరినొ
రణమునకూల్చెను అలుపులేకనే.

ఎంతటివీరుడు ఆ రఘురాముడు!
ఎదిరిన వీరులు అందరొరిగిరి
ఎటుచూచినను దశరథరాముడు
నారాయణుడని తోచుచున్నది.

రావణు భయమున లంకలో వారు
తలుపులు మూసుకు దిగులుతో నుండిరి
రాక్షసులారా! మీరందరును
ఏమరుపాటు లేక వుండుడు.

స్వకీయ రక్షణ చేసుకొనుచును
లంక రక్షణ శ్రద్ధగ చేయుడు
ఆజ్ఞ లేకను అశోక వనికి
ఎవ్వరినీ మీరనుమతించకుడు.

సేనల నిలయములన్నీ చక్కగ
పరిశీలించుకు రక్షణ చేయుడు
దిక్కు దిక్కులలొ స్వయముగ తిరుగుచు
లంక రక్షణము చేయుడు శ్రద్ధగ.

అహర్నిశము ఆ వానర వీరుల
యత్నములన్నియు గ్రహించవలెను
కపులు తక్కువని తలంచవద్దు
వారి రాకడ తెలియుడు తెలివిగ."

ఏలిక ఆనతి శిరసున దాల్చి
రక్షణ పెంచగ సాగిరి వీరులు
దుఃఖ సంద్రమున మునిగిన రాజు
అంతఃపురమున అడుగు బెట్టెను.

క్రోధాగ్ని యది జ్వలించుచున్నది
ఆపై తనయులు కూలుట జరిగెను
మనసు వశమును తప్పెను రాజు
మదిలో ఎంతో కలత చెందెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

73 ఇంద్రజిత్తుతో యుద్ధము

అతికాయుండే కూలె ననుకొని
దుఃఖితుడైన లంకేశ్వరునకు
అతనితోబాటు తనయులు-తమ్ములు
అసువులు బాయుట తెలిసెను అపుడు.

దిక్కుతోచక దుఃఖము నున్న
తండ్రిని గాంచెను ఇంద్ర విజేత
ఇంద్రజిత్తు లంకేశుని తనయుడు
వీరోచితముగ ధైర్యము గొలిపెను.

"తండ్రీ! నీవు చింత వదలుము
ఇంద్రజిత్తు జీవించి యుండగా
దుఃఖించుటది తగదిక నీకు
అసురులందరకు నాథుడ వీవు.

ఇంద్రజిత్తు బాణమ్ములు తగిలి
బ్రతికి యుండుట అసంభవమ్ము
నీముందరనే ఆ సోదరులను
నా శరములతో చీల్చివేతును.

నా భుజబలముతొ దైవ బలముతో
ప్రతిన చేసి నే పలుకుచుంటిని
అమోఘ శరముల, రామ లక్ష్మణుల,
భయము తీర్తు నీ లంకాపురికి.

పూర్వము బలి ఒనరించిన క్రతువున
హరి చూపెను తన విక్రమమ్మును
అటులే సురపతి, విష్ణువు, వరుణుడు
సురలు చూతురు నా ప్రతాపము.

సూర్య చంద్రులు అగ్నిహోత్రుడు
కాలుడు, అశ్వని దేవతలున్నూ
సిద్ధ సాధ్యులు ఇంతని చెప్పగ
సాధ్యము కాని ప్రతిభను చూపెద."

తండ్రికి ధైర్యము చెప్పి కదలెను
వాయు వేగమున పోగల తేరు
సూర్యుని రథమును పోలు నరదము
కంచర గాడిదలున్న స్యందనము.

ముందు నిలచిన రథము నెక్కెను
వివిధాయుధముల వీరులు సాగిరి
శంఖము లూదిరి భేరులు మ్రోచిరి
స్తోత్ర పాఠములు చదివిరి అసురులు.

చంద్రుని పోలు శ్వేత ఛత్రము-
క్రింద కూర్చొనిన ఇంద్రజిత్తుతో
నింగిగ తోచి-దివ్య రథమున
పూర్ణచంద్రుడా వీరుడాయెను.

బంగరు పిడుల చామరమ్ములతో
వీచిరి-అపుడు ఆ రణధీరుడు
మాయ రథముగా చేయగ తేరును
దివ్య హోమము చేయగ తలచెను.

అరదము చుట్టు కావలి యుంచెను
శాస్త్రోక్తముగా మంత్ర పూతముగ
ముందుగ అగ్నికి పూజను చేసి
హోమము చేయుట ఆరంభించెను.

సంస్కరించిన హవిస్సుతోను
లాజలతోను హోమము చేసెను
ఎఱ్ఱని వలువతొ నల్లని తెడ్డుతొ
అగ్నిలొ హోమము చేయసాగెను.

దర్భలవోలె ఆయుధాలను
తోమరమ్ములను చుట్టూ పరచెను
సమిధల కలిపి నల్లని మేకను
ఆహుతి చేసెను-జ్వాల లేచెను.

జయ సూచనగా జ్వాల లేచెను
ఇంద్రజిత్తు అట ప్రదక్షిణించగ
స్వయముగ అనలుడు పైకి వచ్చెను
హవిస్సునందుకు తృప్తినందెను.

ఇంద్రజిత్తు అట నిష్ఠగ కూర్చుని
బ్రహ్మాస్త్ర మంత్రము జపియించుకొని
రథమును-తనను ఆయుధాలను
మంత్రించుకొని రక్షణ పొందెను.

ఆవిధముగను రావణుతనయుడు
హోమముచేసి బ్రహ్మాస్త్రమును
జపియించగను గ్రహములు, నింగియు
తారలన్నియు చలించిపోయెను.

అగ్నినిపోలిన తేజోవంతుడు
రావణుతనయుడు వరబలయుతుడు
అరదముతోను అంతర్హితుడై
నింగికెగిరెను సేనలు నడిచెను.

నింగిని నిలచిన రావణుతనయుడు
తనసేనలకు ధైర్యముగొలిపెను
వానరవీరుల త్రుంచగ చెప్పెను
రాక్షస సేనావాహిని కదలెను.

గదలు పరిఘలతొ అసురులుకొట్టిరి
నింగినుండి మరి శరములుకురిసెను
కపియోధులు ఆ దెబ్బలకోర్చి
తిరిగికొట్టిరి తరుల గిరులతో.

ఇంద్రజిత్తును అందుకొనుటకై
నింగికెగిరిరి కొందరు వీరులు
వారలనచటే శరములు విడచి
నేలకురాల్చెను రావణుతనయుడు.

ఒక్కొక అమ్ముతొ అయిదులు పదులు
వానరయోధుల ఛేదించగను
రాక్షసవీరులు సంతసపడిరి
కలవరపడిరి కపులందరును.

ఆవేశముతో శిలలను తరులను
విసరిరి వానరయోధులు తిరిగి
వాటినుండి తనసేనకు రక్షణ
శరములతోకల్పించెను అసురుడు.

అంతట అసురుడు కఱకుశరములు
పదునెనిమిది సంధించివిడువగా
ఆ శరములకు గంధమాదనుడు
మూర్ఛపోయెను దిక్కుతెలియక.

తొమ్మిదిశరములు నలునిమీదను
ఏడుశరములు మైందునిమీద
అయిదు బాణములు గజునిమీదను
పదిబాణములతొ జాంబవంతుని

ముప్పదిశరముల నీలునికొట్టి
నిశితశరములు ఎన్నోవదలి
వానరరాజును ఋషభు అంగదుల
ద్వివిదుల మూర్ఛిలజేసెను అపుడు.

వందలు వేల శరములు వదలి
వానరవీరుల గాయపరచెను
మేటివీరులను గాయపరచెను
ఆనందించెను రావణు తనయుడు.

కంటికి కనబడదా మాయావి
నిశిత శరములు తగులుచుండెను
క్రింద అసురులు పొడుచుచుండిరి
తెగిపడుచుండిరి వానరవీరులు.

ఖడ్గ ముద్గరము శూలములున్న
గంద్రగొడ్డళులు-వర్షముమాదిరి
మీదపడగను వాటి తాకిడికి
తెగిపడిపోయెను వానరసేనలు.

వికృతమైన శరీరములతో
భీతిలి అరచుచు నేలనుకూలుచు
నింగిని చూడగ నిశితశరములు
కండ్లలొ పడగ చక్షువులూడెను.

వానరవీరులనటు బాధించి
రామలక్ష్మణులపై గురిచేసి
శరములువదలగ ఆ సోదరులు
చలించకుండా నిలచిరి అపుడు.

అంతట రాముడు తమ్మునితోననె
"బ్రహ్మాస్త్రమును అభిమంత్రించి
శరములు వదలుచు పోరుసలిపెను
మనపైనిపుడు దాడి మొదలిడె.

బ్రహ్మ వరమున తేజోవంతుడు
అదృశ్యమయి మరి పోరుచుండెను
బ్రహ్మాస్త్రమును వదలుచుండెను
సమయము గాదిది ఎదిరించుటకు

సృష్టికర్త వగు అస్త్రములివ్వి
మహిమాన్వితమగు అస్త్రము సోదర!
శరముల బాధను ఓర్చుకోవలె
మనమిపుడేమియు చేయగరాదు.

అమోఘ శరముల వానర సేనను
పడగొట్టెను ఆ వీరవరేణ్యుడు
మనమిపు డిచట మూర్ఛ నందినచొ
తలచును తనను అతి సమర్థునిగ.

విజయము తనను వరించెననుకొని
ఆనందముగా లంకకు పోవును"
అనుచు యుక్తిగా రామ లక్ష్మణులు
మూర్ఛ నందిరి యుద్ధభూమిలో.

రామ లక్ష్మణులు నేల పడుట గని
సింహనాదమును చేసెను గట్టిగ
ఆనందముతో రావణు తనయుడు
లంకా నగరము లోనికి బోయెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

74 హనుమంతుడు ఓషధిపర్వతము తెచ్చుట

రామలక్ష్మణులు వానరయోధులు
మూర్ఛనందిరి ఆ రణభూమిని
సుగ్రీవుడు, నీలుడు, జాంబవంతుడు
అంగదుడున్ను తెలివి దప్పిరి.

బుద్ధిమంతుడగు విభీషణుండు
అంతయుగాంచి సమరభూమిలో
కొన వూపిరితోనున్న కపులకు
ధైర్యము గొలిపెను ఈ విధముగను:

"భయపడవలదు విషయము వినుడు
బ్రహ్మదేవుని గౌరవించుటకు
బ్రహ్మాస్త్రమునకు రామలక్ష్మణులు
బంధింపబడి మూర్ఛిలిపడిరి."

బ్రహ్మాస్త్రమును గౌరవించిన
మారుతి పలికెను విభీషణునితో
"గాయమ్ములతో కొనవూపిరితో
బ్రతికిన వీరుల స్థితిని తెలియవలె

స్వయముగ తిరిగి ఈ రణభూమిని
యోధులందరిని ఊరడించెదము "
అంతట వీరులు వారిద్దరును
కాగడాలతో కదలిరి మెల్లగ.

తోకలు తెగిన చేతులు తెగిన
కంఠములెన్నో తెగిన వీరులు
నెత్తురు కారుచు నేలను పొర్లుచు
మరణ బాధలోనున్న యోధులను.

ఆయుధాలును, శిలలు, తరులతో
దెబ్బతగిలి అట స్పృహలేనట్టి
సుగ్రీవాంగద, నీల, శరభులను
గంధమాదన, గవాక్షులను మరి

సుషేణు వీరుని మైంద ద్వివిదుల
పనసుని నలుని జ్యోతిర్ముఖుని
వేగదర్శియగు ఆహూకుని అట
ఎంతోమందిని చూచిరి వారు.

అరువది ఏడు కోట్ల వీరులను
పడగొట్టెను ఆ రావణు తనయుడు
అంతు తెలియకపోయిన దపుడు
అంతమందిని అసురుడు కూల్చెను.

స్పృహతప్పిన ఆ వీరవరులలో
జాంబవంతునికొరకై వెదకిరి
అంతట శరములు తగిలిన యట్టి
ఆరిపోయెడి అగ్నిని పోలి

నేలనుబడిన జాంబవంతుని
జ్ఞానవృద్ధుని, వయోవృద్ధుని
బ్రహ్మకుమారుని, భల్లూకేశుని
విభీషణుండు గుర్తుపట్టెను.

విభీషణాఖ్యుడు అడిగెను అపుడు
"పూజ్యుడవీవు జాంబవంతుడా!
నీ ప్రాణములు నిలచియున్నవా?"
అనగా పలికెను జాంబవంతుడు!

"నీ కంఠము విని విభీషణునిగా
గుర్తించితిని అసురకులోత్తమ!
శరములు తగిలి బాధలో నుంటిని
కంటిని తెరవగ వశపడకున్నది.

ఓ విభీషణా! దగ్గర రమ్ము
మదిలో దిగులు తీర్చుము నీవు
అంజనమ్మ ఆ నందవర్ధనుడు
ఆంజనేయుడు కుశలమేగదా!"

అంతట అడిగెను విభీషణుండు
"అయ్యా! నీవు రామలక్ష్మణుల
వానరరాజుల కుశల మడుగక
అడిగితి విపుడు హనుమ క్షేమము.

అంతమందిని వదలి నీ విపుడు
ఆంజనేయుని కుశల మడిగితివి
ఆ మహనీయులపైన నీకు మరి
అభిమానమ్ము లేదా ఏమి?"

ఆమాటలకు జాంబవంతుడు
హీనస్వరముతొ పలికెనప్పుడు
"ఓ విభీషణా! వాయునందనుని
కుశలమడుగుటకు హేతువుగలదు.

ఆంజనేయుడు ఒక్కడున్నచో
అందరమింకను బ్రతికియున్నటే
అంజని నందను డిక లేడన్నచొ
అందరుండియు ఆఖరయినటే.

వేగమునందు వాయువుసముడు
పరాక్రమమున అగ్నికి సముడు
ఆతడు అసువుల నిలిపియున్నచో
అందరిఅసువుల నాతడు నిలపును."

ఆమాటలకు ఆంజనేయుడు
పులకరించెను- ఆనందముతో
జాంబవంతుని పాదమ్ములకు
సజలనయనముల ప్రణామమిడెను.

ఆంజనేయుని కంఠధ్వని విని
శరఘాతముచే బాధయున్నను
పునర్జన్మము ఎత్తినట్లుగా
తలంచెనపుడు జాంబవంతుడు.

తనకుదగ్గఱగ హనుమనుపిలచి
పలికెనప్పుడు జాంబవంతుడు
"నాయనహనుమ! మనవీరులను
కాపాడవలె సమర్థుడవు నువు.

అందరి అసువులు ఉన్నవి నీపై
అప్పుడవీవు ఆదుకోవయా!
అదనువచ్చె- నీ విక్రమమ్మున
అందరమిపుడు కోలుకొందుము.

రామలక్ష్మణుల మిగిలినవీరుల
గాయమ్ములను నయము చేయవలె
ఇపుడే నీవు జలధిని దాటి
ఘనకార్యమ్మును చేయగవలెను.

హిమగిరి ప్రాంతమునందున ఎత్తగు
వృషభమనియెడి కాంచన శిఖరము
కైలాసమ్మను మరియొక శిఖరము
రెండువెలసినవి- వాటికినడుమ

ఓషధి పర్వతమున్నది వెలుగుచు
కాంతులీనెడి గిరిపై హనుమా!
నాలుగు ఔషధులున్నవి వినుమా
నిరతము వెలుగును ఆ ఔషధులు.

సంజీవకరణి ప్రాణముపోయును
విశల్యకరణితొ వ్రణములుపోవును
సౌవర్ణకరణితొ తొలగుగాయములు
సంధానకరణి- తెగినచొ కలుపును.

ఓ హనుమంతా! వేగమెపోయి
ఆ ఓషధులను తీసుకువచ్చిన
జీవించెదరు మృతవానరులు
గాయమ్ములవి నయమైపోవును."

వెంటనె హనుమ వందనమనుచు
త్రికూట శిఖరము పైకిఎగిరెను
మరియొక గిరివలె ఎదిగెనుమారుతి
పదఘట్టన కా శైలముకూలెను.

చిందరవందర శిఖరములైనవి
తరువులు ఎగిరి నేల కూలినవి
ఎండినచెట్లు మండిపోయినవి
గజగజవణకెను పర్వతరాజము.

ఆంజనేయుని పదఘట్టనకు
పుడమివణకగా లంకాపురమున
ప్రాకారములు గోపురమ్ములు
కూలగ- లంక డోలలూగెను.

ఆంజనేయుని పదములపోటుకు
సంద్రము భూమి వణకినవపుడు
త్రికూటగిరిపై నిలచినమారుతి
మలయపర్వతముపైకి ఎగిరెను.

మేరు మందర నగముల సరియగు
మలయపర్వతము వృక్షసంపదతో
వివిధ మృగములు సెలయేరులతో
లతలతో శోభగ నిలచియున్నది.

అరువదియోజనముల ఎత్తుగను
నిలచెను ఆగిరి నింగి తాకునటు
గిరిపైనున్న యక్షకిన్నెర
గంధర్వులును భయపడునట్లుగ

ఆంజనేయుడా మలయశిఖరమున
పెంచెనుకాయము కార్యోన్ముఖుడై
అసురుల గుండెలు అవిసిపోవగా
భీకరగర్జన చేసెనొక్కపరి.

గర్జన లంకలొ ప్రతిధ్వనించెను
హడిలిపోయిరి రాక్షసయోధులు
దిక్కుతెలియకపోయిరి కొందరు
నిశ్చేష్టులయి నిలచి పోయిరి.

భీమబలుడు శ్రీ ఆంజనేయుడు
మదిలో వందనమిడెను ప్రభువుకు
రామచంద్రుని పాదపద్మములు
తలచి వందనముచేసి నిలచెను.

సర్పమువంటి వాలమునెత్తెను
పాదములను ముకుళించి వంగెను
గుహవలె నోటిని తెరచి ఎరిగెను
రామబాణమై నింగికెగిరెను.

తొడలవేగము బాహువేగముల
కదలి ఎగిరినవి గిరిపై తరువులు
కొంతసాగి అట కడలిని పడినవి
గిరిపై కోతులు ఎగిరె నొక్కపరి.

చేతులు చాచి ఖగపతి యంతటి
విక్రమమ్ముతో వాయునందనుడు
ఉత్తరదిశగా హిమగిరిత్రోవలో
సాగెను నింగిని అవలీలగను.

కడలిలో ఎగిరిన జల జంతువులు
గిర్రున తిరిగెను గాలి విసురుకు
అటులవి తిరుగగ శ్రీహరి వదలిన
చక్రము అన్నటు తోచెను మారుతి.

శ్రమ నెరుగని ఆ పవన కుమారుడు
గిరులు వనములు జలాశయములను
పట్టణాలను చూచుచు సాగెను
దిక్కులవిసెను హిమగిరి కనపడె.

సెలయేరులతో తరుల గిరులతో
తెల్లని మేఘములన్న గుహలతో
శోభగ నిలచిన హిమవన్నగమును
చేరెను మారుతి శోధన చేయగ.

ఉన్నత శృంగములున్న నగమున
దేవఋషులును పుణ్యమూర్తులు
వశించి యుండెడి దివ్యాశ్రమములు
చూచెను పావని పరవశించెను.

బ్రహ్మకోశమును, కైలాసమును
ఇంద్రుని ఆశ్రమ స్థావరమ్మును
రుద్రుడు ముదముగ శరములు వదలే
దివ్యస్థలమును చూచెను మారుతి.

హయగ్రీవుని క్షేత్రము గాంచెను
బ్రహ్మకపాలము గాంచె నచ్చట
యమ కింకరుల విశ్రమస్థలము
హిమగిరినందు గాంచెను మారుతి.

వజ్రాయుధమును వాసవునకును
విరించి ఇచ్చిన స్థలమును చూచెను
కుబేర స్థానము-సూర్యదేవుని
స్థానములచ్చటి గాంచెను పావని.

బ్రహ్మాసన స్థానమ్మును చూచెను
శివధనుః స్థానమ్మును చూచెను
భూమినుండి మరి పాతాళమునకు
పోగల బిలమును గాంచెను మారుతి.

కైలాస ఋషభగిరుల నచ్చట
మారుతి గాంచెను ఆనందముగ
వాటి మధ్యలో దివ్య కాంతితో
ఓషధి గిరియది వెలుగుచున్నది.

ఓషధి పర్వతమట కనుపించగ
అగ్ని జ్వాలవలె ధగధగ మెరిసే
గిరిని గాంచిన పవననందనుడు
ఆశ్చర్యము ఆనందము లందెను.

జాంబవంతుడు తెలియబరచిన
ఓషధులను గన ఆంజనేయుడు
వేల యోజనములున్న శైలమున
వెదుక సాగెను నిశితమ్ముగను.

మారుతి-తమను గొనిపోవునని
తెలిసిన ఓషధులన్నియు నపుడు
అంతర్ధానము అయిపోయినవి
హనుమకు క్రోధము ఎగసె నొక్కపరి.

నిప్పులు రాలే కన్నులతోను
అరచెను హనుమ శైలమ్మును గని
"ఓషధి పర్వత రాజమ! నీవు
రాముని పైన దయ చూపించక

ఓషధులను నువు దాచి వుంచిన
మొత్తము గిరినే కదలించెదను
పొడిపొడి చేతును నా భుజబలమున
రామ బంటునని తెలియుము నీవు"

అనుచు పలుకుచు ఆంజనేయుడు
అవలీలగ నా గిరిని ఎత్తెను
ఎత్తిన గిరిని చేత బట్టుకొని
నింగికెగిరెను రాముని చేరగ.

ఖగపతి, వాయు సమాన బలుడగు
హనుమ-చేతిలో ఓషధి గిరితో
సాగుట గాంచి సురగంధర్వులు
స్తోత్రము చేసిరి పరవశించిరి.

రవికాంతులతో వెలిగే గిరితో
రవి దగ్గఱగా నింగిని సాగే
ఆంజనేయుడా సమయములోన
నింగిని రెండవ రవిగా తోచెను.

వేయి అంచులతో అగ్ని జ్వాలలతో
వెలుగులు చిమ్మే చక్రాయుధమును
చేత ధరించిన చక్రపాణియగు
విష్ణుమూర్తివలె తోచెను మారుతి

ఓషధి గిరితో వాయు నందనుని
కపులు చూచిరి పరవశించిరి
ఓషధి వాసన సోకినంతనే
బ్రతికిరి కపులు అరచిరి ముదముగ.

వారి అరపులకు ఆనందించి
తిరిగి మారుతి గర్జన చేసెను
అంతటి అరపులు వినిన అసురులు
అరచిరి వెర్రిగ వళ్ళు తెలియక.

వాయు నందనుడు ఓషధి గిరితో
త్రికూట చలమున సేనల మధ్యలో
దిగుచు పెద్దలకు వందన మిడెను
కపి యోధులు ఆనందము నందిరి.

పెద్దలందరకు శిరస్సు వంచి
వందనమిడి ఆశీస్సుల నంది
విభీషణాఖ్యుని కౌగిలించుకొన
పరవశించిరి రామభక్తులు.

ఓషధి గంధము నాఘ్రాణించిన
రామ లక్ష్మణులు ఆరోగ్యముతో
గాయములన్ని మాయము కాగా
ముదముగ లేచిరి, కపులు బ్రతికిరి.

యుద్ధారంభము నుండి రావణుడు
ఆజిని సమసిన అసురులందరిని
సంద్రమునందు పడవేయమని
ఆనతి నిడెను భయము బాపుటకు.

రావణు నానతినందిన భృత్యులు
చచ్చిన అసురుల నందరనపుడు
కడలిలో వేసిరి వారందరినీ
జలచరములు భక్షించివేసెను.

ఓషధిగంధము ఆ సంజీవిని
వచ్చినగాని బ్రతికివచ్చుటకు
చచ్చిన అసురులు లేకపోయిరి
బ్రతకని కపి అట లేనేలేడు

వాయునందనుడు అతి భక్తిగను
ఓషధిగిరిని హిమగిరిపైన
భద్రపరచి తా తిరిగి వచ్చెను
రామ పాదముల చెంత నిలచెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

75 కుంభకర్ణుని తనయులు కుంభ, నికుంభులు పోరుకు వచ్చుట

సూర్యకుమారుడు శ్రీరామునితో
కార్యాలోచనచేసి - మారుతితో
పలికెను అపుడు "ఓ హనుమంతా!
లంకేశ్వరు డిక హతాశుడగును

తనయులు తమ్ములు కూలిపోయిరి
దుఃఖభారమున రాజు కృంగెను
ఇదే అదనుగా మన యోధులతో
లంకాపట్నము ముట్టడించుము."

సుగ్రీవాజ్ఞను తలను ధరించి
కాగడాలను చేత ధరించి
నాలుగు దిక్కుల క్రమ్ముకొనుచును
కపులు లంకను ముట్టడించిరి.

పరుగులెత్తిరి అసురులు భయముతో
అంతట కపులు ముందుకు సాగి
ప్రాకారములు బురుజులు కాల్చిరి
చిన్న గృహములను దగ్ధము చేసిరి.

గృహముల కాల్చెను అగ్నిహోత్రుడు
అగరుచందనము పరిమళించెను
ఆభరణమ్ములు కరిగి పారెను
ఆయుధాలవి భస్మమైనవి.

విలువగు వలువల రూపుమాసెను
నిద్రలో మునిగినవారు అరచిరి
మత్తు వదలి మరి పరుగిడ సాగిరి
పసిపిల్లలతో పరుగిడి పోయిరి.

బీభత్సముగా అరపులు కేకలు
ఆక్రందనలు లంకావాసులు
చేయుచుండగా అదే ఆజ్యమై
అగ్నిహోత్రుడు నింగి కెగసెను.

అలంకారముల మేటి గృహములవి-
లంకానగరపు శోభ తెలుపునవి-
సిరి నిండిన ఆ గృహ సముదాయము
మెరపుల తీరుగ నున్నవి కాలెను.

వజ్రాయుధపు పోటుకు గిరులు
చెదరిపోవుట తలపించుచును
పేలిపోయినవి లంకలో గృహములు
పెద్ద శబ్దములు నింగి కెగసెను.

ఆభరణమ్ములు విసరి పరుగిడి
ఆలుబిడ్డలను వదలి పరుగిడి
ఆక్రందనలతో పరుగిడలేక
భీతిలి అరచిరి అసురులందరు.

గజతురగములను వదలివేసిరి
ప్రళయకాలమున సంభ్రమునందు
దిక్కుతెలియక తిరుగుజీవులన
పరుగిడసాగెను గజతురగములు.

వీణావేణు మృదంగ నాదములు
సుందర వదనల అందెల రవళులు
చక్రవాకములు నెమళుల రవములు
నిండిన గృహములు భస్మమైనవి.

రామచంద్రుడా సమయములోన
వింటినారితో సవ్వడి చేసెను
రుద్రదేవుని వేద నాదముగ
టంకారధ్వని ఎగసెను నింగికి.

వింటిసవ్వడి వినిరి అసురులు
గజగజ వణకిరి - వ్యాకులపడిరి
వారి అరపులు ఆక్రందనలు
వినబడకుండా పోయిన వపుడు.

రామచంద్రుడొక నిశిత శరమున
కైలాసగిరి శిఖరము పోలిన
లంకాపట్టణ ద్వారము కూల్చెను
వరుసగ అమ్ములు విడువ సాగెను.

ఆనతిమీరిన మరణదండనే
అను ఆనతి సుగ్రీవుడిచ్చెను
అదివిని కవులు ముందుకు నడచిరి
అసురభూపతికి కోపము పెరిగెను.

గృహములనుండి అసురులు అరచుచు
పోరుకువచ్చుచు నుండగనపుడు
ప్రళయకాలమున కాళరాత్రివలె
తోచెనప్పుడా రాత్రి - లంకలో.

పండ్లు పటపట కొరికెను రాజు
సింహనాదము చేయగనంత
దిక్కులవిసెను - వెంటనెరాజు
ప్రళయరుద్రుడై నిలబడినాడు.

కుంభ నికుంభులు అనెడి వీరులు
కుంభకర్ణుని తనయులువారు
వానరవీరుల నెదిరి పోరగా
వారికి ఆజ్ఞలనిచ్చెను అపుడు.

శోణితాక్ష, ప్రజంఘ, కంపనుడు
యూపాక్షుడును వారితో కలిసిరి
రాజు ఆనతిని శిరసువదాల్చి
సింహనాదముల కదలిరి వారు.

ఆయుధాలతో ఆభరణాలతొ
అసురుల కరముల దివ్వెటీలతో
వెలుగులు నింగికి ఎగసి నిలచినవి
చంద్రుని వెన్నెల మరింత వెలిగెను.

గజతురగములు అరదమ్ములతో
గదలు శూలములు తోమరమ్ములతొ
సానపట్టిన గండ్రగొడ్డళులు
ధనుర్బాణములు నిశిత ఖడ్గములు

ఆయుధాలతో అసుర వీరులు
అగ్నిని బడెడి మిడుతలవోలె
కపిసేనలపై కలియబడగను
భీకరమైన పోరు జరిగెను.

గిరి శిఖరములు భూరి తరువులతొ
వానర వీరులు ఎదిరి నిలచిరి
పిడికిటి పోట్లతొ వానర యోధులు
అసురుల తలలను చితుకకొట్టిరి.

అసుర వీరులు తీసిపోనటు
నిశిత ఖడ్గముల తలలు నరికిరి
కోరల కొరికి నఖముల పీకి
అసురుల కూల్చిరి కపి కిశోరములు.

కట్టు పుట్టములు జారుట ఎరుగరు
కవచమ్ములవి ఊడుట ఎరుగరు
ఆయుధాలవి నేలను బడినను
పట్టు విడువక పోరిరి అసురులు.

ఒక్కొక దెబ్బకు పది తలకాయలు
పగులగొట్టిరి వానర యోధులు
అటులే కపులను రాక్షస వీరులు
కూల్చిరి రణమున సమఉజ్జీలై.

॥శ్రీరఘురాముని॥

76 సుగ్రీవుడు - కుంభుని కూల్చుట

ఘన సంగ్రామము జరుగుచుండగా
ఇరు సేనలలో వీరులు కూలిరి
తిరిగి బలముగ తాకిరి వీరులు
అంగదుడపుడు తాకె కంపనుని.

కోపము నిండి కంపనుడపుడు
అంగదు శిరమున మోదెను గదతో
మూర్ఛపోయెను అంగదుడపుడు
కొంతసేపటికి తెప్పరిల్లెను.

చెంతనెవున్న గిరి నొకదానిని
విసురుగ తీసి విసరె నంగదుడు
ఘనమగు శైలము తగిలి కంపనుడు
నేల కూలెను అసువులు బాసెను.

శోణితాక్షుడది చూచినవాడై
రథము తోలెను అంగదు వైపు
నిశిత శరములు విడువసాగెను
కత్తులపోలిన శరముల విడచెను.

గన్నేరాకుల పోలు శరములు
అర్ధ చంద్రుని పోలు అమ్ములు
మొనలు తేరిన వాడి బాణములు
బంగరు ములుకుల శరములు వదలెను.

వచ్చెడి శరముల లక్ష్యపెట్టక
అంగదుడంతట అసురుని తాకి
ధనుర్బాణములు పెరకి విరచెను
రథమును విరచెడి యత్నము చేసెను.

శోణితాక్షుడు ఖడ్గము డాలును
చేత ధరించి నింగికెగిరెను
అంగదుడంతట రివ్వున ఎగిరి
అసురుని ఖడ్గము లాగివేసెను.

అంతట వీరుడు వాలి కుమారుడు
నిశిత ఖడ్గమున ఏటవాలుగా
జందెము అన్నటు శోణితాక్షుని
నరకి- దూకెను అసురులపైకి

దెబ్బ తగిలిన శోణితాక్షుడు
ఇనుప గుదియతో ముందుకురికెను
అంతటిలోన యూపాక్షుండు
ప్రజంఘునితో వచ్చి కలిసెను.

శోణితాక్ష ప్రజంఘులిద్దరూ
ఒకే సమయమున తాకిరి అపుడు
నింగి విశాఖ తారల నడుమ
శశివలె తోచెను అంగదవీరుడు.

మైంద ద్వివిదులు ముందుకురికిరి
ముగ్గురు వానరయోధులు అపుడు
ముగ్గురు రాక్షస యోధుల నెదిరి
భీకరమైన పోరు సలిపిరి.

తరులు శిలలను ప్రజంఘుడంతట
కరవాలముతో అడ్డగించెను
యూపాక్షుడు తను శరములు విడచి
హయముల రక్షణ చేసెను అపుడు.

వచ్చెడి తరులను శిలలను బలముగ
గదతో కొట్టెను శోణితాక్షుడు
అంతట విసురుగ ఖడ్గమునందుకు
ముందుకు దూకెను ఆ ప్రజంఘుడు.

కత్తితో వచ్చెడి ప్రజంఘు గాంచి
మద్ది తరువుతో నిలచె నంగదుడు
పిడికిటి పోటుతొ ఆ కపియోధుడు
అసురుని కుడి భుజమందు పొడిచెను.

పిడికిటి పోటుకు ఖడ్గము జారెను
అంతట అసురుడు ఆ ప్రజంఘుడు
ముష్టి బిగించి అతి లాఘవముగ
అంగదు లలాట మందున గ్రుద్దెను.

వజ్ర సమమగు ముష్టి ఘాతమున
చేష్టలుడిగిన అంగదుడపుడు
నిలచిపోయెను కదలక మెదలక
ముహూర్త కాలము వివశుడయ్యెను.

తిరిగి తేరుకొని నేలను బడిన
ఖడ్గము నందుకు ప్రజంఘు శిరమును
ఒక్క వ్రేటుతో నరికివేసెను
యూపాక్షుడది గాంచి వణకెను.

శరములు ఆఖరుకాగా నంతట
యూపాక్షుం డొక ఖడ్గము బట్టి
ముందుగు దూకెను అది గమనించి
ద్వివిదుడు అసురుని ఱొమ్మున గ్రుద్దెను.

ద్వివిదుడు తమ్ముని గ్రుద్దులు గాంచి
శోణితాక్షుడు ముందుకు దూకి
ద్వివిదుని గదతో మోదగ నంత
చలించిపోయెను వానరవీరుడు.

తిరిగి మోదుటకు గదను ఎత్తగా
ద్వివిదుడు దానిని లాగివేసెను
అంతట మైందుడు తన అరచేతితో
యూపాక్షు వక్షమున చరచె గట్టిగా.

శోణితాక్ష యూపాక్షు లిద్దరూ
మైంద ద్వివిదుల నెదిరి పోరిరి
చీల్చిరి, రక్కిరి, నేలకు త్రోసిరి
భీకరమైన పోరు సలిపిరి.

ద్వివిదుడంతట శోణితాక్షుని
నేలకు త్రోసి ముద్దగ నలిపెను
మైందుడు కరముల బలముగ మోది
యూపాక్షు నసురుని నేల కూల్చెను.

ఆ యుద్ధములో అసురసేనలు
అనేకమ్ముగా ఒరిగిపోయినవి
చావగ మిగిలిన వీరులు కొందరు
కుంభుని వద్దకు పరుగులెత్తిరి.

కుంభకర్ణుని తనయుడు కుంభుడు
వీరులు కూలుట తెలిసినవాడై
సింహనాదమున ఘనమగు శరమును
సంధించి అట నిలచెను పోరుకు.

ఆకర్ణాంతము విల్లును లాగి
బంగరు మొనగల శరము నందుకొని
సర్పసమమగు నిశిత శరమును
మైందునిపైకి విడచెను బలముగ.

రివ్వున వచ్చి అమ్ము తగలగా
పర్వతమంతటి మైందుడు అపుడు
నిలబడలేక నేలను బడెను
పదములు వణకెను శరఘాతమునకు.

మైందుడు వివశుడు అగుట గాంచిన
ద్వివిదుడు ఘనశైలమ్ము నందుకొని
కుంభునిపైకి సూటిగ విసరెను
శరముల రాతిని చీల్చె నసురుడు.

విషసర్పమ్మును పోలిన అమ్మును
కుంభుడు విడచెను ద్వివిదునిపైకి
మర్మస్థానమునందది తగులగ
మూర్ఛపోయెను కపికిశోరుడు.

మేనమామలగు మైంద ద్వివిదులు
నేలను బడుట గాంచె నంగదుడు
అతిశయించిన క్రోధముతోను
కుంభునిపైకి దూకె నంగదుడు.

అంగదు డటుల వచ్చుట గాంచి
అయిదు శరములు వేసెను కుంభుడు
తృప్తిచెందక మరి మూడమ్ములు
విడచెను అసురుడు కపివీరునిపై.

వచ్చెడి శరముల లక్ష్యపెట్టక
శిలలు తరులను వర్షము తీరుగ
విసరుచుండెను వాలికుమారుడు
వాటిని ఛిద్రము చేసె నసురుడు.

మీదకు వచ్చెడి అంగదు గాంచి
కుంభుడంతట నిశిత శరములు
వాలికుమారుని కనుబొమ్మలలో
సూటిగ నాటెను రక్తము చిమ్మెను.

కన్నులు తెరవగ సాధ్యముగాక
కారెడి నెత్తురు చేతితొ తుడుచుచు
రెండవ చేతితొ దగ్గరలో గల
సాలవృక్ష మొకదానిని గాంచి

బలముగ తరువును పెల్లగించెను
ఇంద్రధ్వజము-మందర నగముల
పోలిన ఆ ఘనతరువు నంతట
విసరెను సూటిగ కుంభునిపైకి.

అంతట కుంభుడు ఏడు శరములు
సూటిగ విడచెను కపియోధునిపై
శరములు తగిలి బాధగ నరచి
మూర్ఛపోయెను కనకాంగదుడు.

విలవిలలాడుచు నేలను బడిన
అంగదు గాంచి వానరవీరులు
రామచంద్రుని చెంతకు జేరిరి
విన్నవించిరి విషయమంతయు.

జాంబవంతుని-కపివీరులను
అంగదుకొరకై పంపెను రాముడు
రామానతితో వీరవరేణ్యులు
నికుంభునితో పోరగసాగిరి

జాంబవంతుడు సుషేణుడున్ను
వేగదర్శియను ముగ్గురు వీరులు
ధనుర్విద్యలో ఆరితేరిన
కుంభునసురుని ఎదిరి నిలచిరి

వచ్చెడి వీరుల నందరినపుడు
శరములువేసి ఆపివేసెను
చెలియలికట్ట కడలి నాపినటు
శరములు వారిని నిలిపివేసినవి.

వానరవీరులు నిలిచిపోవుట
వానరరాజు చూచెను అపుడు
కరిపైదూకెడు హరి మాదిరిగా
వానరరాజు తాకె నసురుని.

చంద్రతరువులు ఇనుపద్దులను
ఎన్నో ఘనమగు వృక్షమ్ములను
గిరిశిఖరములు బండరాళ్ళను
వానరరాజు విసరెబలముగ.

వచ్చెడి వాటిని వాడిశరముల
త్రుంచివేసెను అసుర వీరుడు
అంతట ఆగక కుంభుడు నేర్పుగ
విడచెను శరములు సుగ్రీవునిపై

శరములు తగిలియు లక్ష్యపెట్టక
బాధ నోర్చుకొని సూర్యకుమారుడు
దూకెను కుంభుని అరదముపైకి
రెప్పపాటులో విరచెను ధనువును

అంతటి సాహస కార్యముచేసి
పలికె నసురునితొ వానరరాజు
"అసురాగ్రేసర! శరవిన్యాసము
అమోఘమైనది మెచ్చుకొంటిని.

లంకేశ్వరునితొ సరితూగగల
శర నైపుణ్యము నీకు గలదయా!
బలి, ప్రహ్లాదుల వరుణ కుబేరుల
సరిపడు వీరుడ వయ్యా నీవు.

తండ్రికి తగిన తనయుడ వీవు
మనోవ్యాకులము జితేంద్రియుని ఎడ
వ్యర్థమైనటు సురలు సైతము
నిన్నెదిరించి నిలబడలేరు.

నీ పెదనాన్న వరముల వలన
దేవదానవుల లొంగదీసెను
నీ జనకుడు తన భుజబలమ్ముతో
సురాసురులను లొంగదీసెను.

ధనుర్విద్యలో ఇంద్రజిత్తుకు
సరిపోయెదవు-పరాక్రమమ్మున
లంకేశ్వరునితొ తూగెదవయ్యా
నిన్ను పోలిన అసురుడు లేడు.

అస్త్రి కౌశలము చూపించుచును
వీరుల కూల్చి అలసిపోతివి
అలసిన నిన్ను అంతము చేసిన
అపఖ్యాతి యని తలంచుచుంటిని.

నీతో పోరక నిలచితినందుకు
సేద తీరినచొ పోరెదమింక
శంబరాసురుని ఇంద్రుడు కూల్చెను
అటులే నిన్ను కూల్చెద నేను."

పోటు మాటలతొ ఉక్రోషమును
రెచ్చగొట్టుచు గౌరవించగ
ఆజ్యము పడిన అగ్నిహోత్రమై
మండెను వీరుడు పండ్లు కొరికెను.

బరువుగ కుంభుడు తన కరములతో
వానర రాజును గట్టిగ కొట్టెను
తప్పించుకొని సూర్యకుమారుడు
తిరిగి కుంభుని కరముల పట్టెను.

అటులా వీరులు మత్తేభములన
నిప్పులు గ్రక్కుచు జ్వాలలెగయునటు
పోరగసాగిరి రొప్పుకొనుచును
ఒకరికి ఒకరు లొంగకపోయిరి.

ఎముకలు మాత్రము చెదరక నిలచెను
వజ్రాయుధపు దెబ్బపాటుకు
మేరుగిరిని మరి ఎగసిన జ్వాలగ
నెత్తుటిజ్వాల చిమ్మెనప్పుడు.

పదముల పోటుకు భూమి కృంగెను
కడలిలొ జలము కల్లోలమయె
కడలి అడుగును చూపునట్లుగా
కుంభుని విసరెను కడలిలోనికి.

కుంభుని దెబ్బకు కోపము పెరిగెను
వజ్రసమమగు పిడికిలి బిగించి
సూర్యమండలము అన్నటు వెలిగే
పిడికిట-వక్షమునందు గ్రుద్దెను.

జలములందు ఆ కుంభుడు పడగనె
మహా సంద్రము నింగి కెగిరినటు
ఎగిరిపడినది-వెంటనె కుంభుడు
లేచివచ్చెను పోరుట కొరకై.

వానరరాజు ముష్టిఘాతమును
విసరగ నసురుడు వివశుడయ్యెను
అవయవమ్ముల పట్టు సడలెను
నేల కూలెను అసువులు వీడెను.

పిడికిలి బిగించి కుంభుడంతట
వజ్రాయుధ సమవేగముతోను
వానర రాజును వక్షమునందు
గ్రుద్దెను-చర్మము చిట్లిపోయెను.

నేలరాలు అంగారకగ్రహమై
ఆరిపోయిన అగ్నితీరుగ
రుద్రదేవుడు త్రోసిన రవివలె
కుంభుని కాయము నేలను బడెను.

కపిరాజటుల కుంభుని కూల్చగ
గిరులు, వనములతొ నిండిన భూమి
వణకిపోయెను, రాక్షసులందరు
భయముతొ వణకిరి భీతితొ నరచిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

77 హనుమంతుడు నికుంభుని కూల్చుట

కుంభుని తమ్ముడు నికుంభుడపుడు
అన్న కూలుట గాంచి క్రోధమున
చూపులతోనే కాల్చివేయునటు
సుగ్రీవునిపై దూకెను రణమున.

యమదండమువలె తోచు నాయుధము
పరిఘాయుధమును చేత ధరించెను
బంగరు కట్లతొ వ్రేలి గురుతులతొ
వజ్రశోభలతొ వెలుగు ఆయుధము.

పూలమాలల అలంకారముల
హిమవన్నగమై తోచు ఆయుధము
అపజయ మెరుగని ఆయుధమ్మును
త్రిప్పుచు నరచుచు వచ్చె నసురుడు.

వక్షస్థలమున మెరయు హారములు
చెవులకు వెలిగే కుండలమ్ములతొ
ఇంద్రధనుస్సుగ తోచుచు నసురుడు
మేఘమునందలి మెరపుగ తోచెను.

పరిఘ త్రిప్పగా భూమి వణకెను
ధనపతి నగరము కంపించినది
అమరావతిలో అలజడి లేచెను
తారలు గ్రహములు తల్లడిల్లెను.

లోకములన్నీ తిరుగుచున్నటు
నింగిని చంద్రుడు సుడి తిరుగునటు
ప్రళయాగ్నివలె అసురుడు తోచెను
భయపడిపోయిరి వీరులందరూ

వానరవీరులు రాక్షసవీరులు
అచేతనమ్ముగ నిలబడిపోయిరి
అంతట మారుతి అతిబలవంతుడు
వక్షముచూపి ఎదురునిలచెను.

నికుంభుడపుడు పరిఘాయుధముతొ
మారుతి వక్షమునందు కొట్టెను
చిత్రము అంతటి బలమగుపరిఘ
ముక్కలైనది ముచ్చటగాను.

పరిఘపగలగ విరిగినముక్కలు
నిప్పుల మాదిరి నింగికెగిరెను
భూకంపములో కదలిన నగమై
ముహూర్తకాలము కదలెను మారుతి.

అంతట మారుతి అతిలాఘవముగ
వజ్రముపోలు ముష్టిబిగించి
అసురుని వక్షమునందు గ్రుద్దెను
చర్మము చెదిరి రక్తము కారెను.

దెబ్బకు వణకెను ఆ నికుంభుడు
తిరిగి అసురుడు అతిబలవంతుని
హనుమంతుని తన చేతులనెత్తెను
అరచిరి అసురులు ఆనందముతో.

అంతట మారుతి తనపిడికితో
గ్రుద్దెనొక్కటి - అంతటి దెబ్బకు
ఆగలేక ఆ అసురుడు - హనుమను
వదలివేసెను బాధగ నరచెను.

తిరిగి గ్రుద్దెను వాతాత్మజుడు
తిరిగి నికుంభుని నేలకుత్రోసెను
వక్షస్థలమున గెంతెను మారుతి
అసురుని గొంతు నలిపివేసెను.

భయంకరముగా నికుంభుడపుడు
అరచుచుండగా జయహనుమంతుడు
విజయకాంక్షియై విరచెను మెడను
వానరవీరులు ముదముగ నరచిరి.

॥శ్రీరఘురాని॥

78 మకరాక్షుడు పోరుకు వచ్చుట

కుంభ నికుంభులు కూలిపోయిరను
వార్తను వినిన లంకేశ్వరుడు
అగ్నిహోత్రసముడాయె క్రోధమున
దుఃఖ, భయములతో నిండిపోయెను.

విశాలమైన కన్నుల వాసిసి
ఖరునికుమారుని మకరాక్షుని గని
పోరుకు పొమ్మని ఆదేశించెను
నమస్కరించి అసురుడు సాగెను.

సేనాధ్యక్షుడు రథము నిలపెను
తేరుకు వీరుడు ప్రదక్షిణించెను
వీరుల నతడు ప్రోత్సహించుచు
పోరుకు సాగెను ఆ మకరాక్షుడు.

"రామలక్ష్మణ సుగ్రీవులను
కూల్చెద శరముల - మీరందరును
అగ్నిహోత్రము అడవి కాల్చినటు
కపులను కూల్చుడు శూలమ్ములతో.

పెద్ద కోరలతో మహాకాయులు
తేనెరంగు దేహమ్ముతో అసురులు
మత్తేభములన ఘీంకరించుచు
దిక్కులదిరయగా సాగిరి పోరుకు

అకస్మాత్తుగా ఆ మకరాక్షుని
సారథి చేతిలో కోల జారెను
రథ ధ్వజమది నేలకూలెను
తడబడి అశ్రులు కార్చెనశ్వములు.

గాలి దుమారము బలముగ వీచెను
దుశ్శకునములను లక్ష్యపెట్టక
సేనతో సాగెను ఆ మకరాక్షుడు
ఉత్సాహముతో అరచిరి అసురులు

యుద్ధకుశలత తెలుపుచు నసురులు
బలగర్వమున పలుకుచు నసురులు
నేముందనుచు నేముందనుచు
ముందుకురికిరి యుద్ధభూమికి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

79 శ్రీరాముడు మకరాక్షుని వధించుట

సేనతో వచ్చెడి మకరాక్షుని గని
సమరోత్సాహులు వానర వీరులు
సింహనాదములు చేసి నిలచిరి
ఘన సంగ్రామము జరిగె నప్పుడు.

శూలాయుధములు శక్త్యాయుధములు
పరిఘలు గదలు తోమరమ్ములు
ముద్గరములతో పాశాయుధముల
నిశిత ఖడ్గములు పట్టసాలతో

వివిధ రకముల ఆయుధాలతో
రాక్షస వీరులు పోరు సలిపిరి
ఘనశైలమ్ములు భూరితరువులు
వానర వీరులు విసరుచుండిరి.

నిశిత శరముల ఆ మకరాక్షుడు
శిలలు తరువులను ఛిద్రము చేయుచు
తిరిగి శరములు సూటిగ వదలుచు
వానర వీరుల కలవరపరచెను.

ఆయుధాలతో అసురులు కొట్టగ
శరములతో మకరాక్షుడు కొట్టగ
భయపడిపోయి వానరవీరులు
పరుగులెత్తిరి - అసురులు మురిసిరి.

పరుగులెత్తెడి కపులను గాంచి
రామచంద్రుడు నిశిత శరములను
వర్షము తీరుగ కురిపించగను
అసురులు కదలకపోయిరి సుంతయు.

రాముని శరవిన్యాసము గాంచి
కోపముతో మకరాక్షుడు పలికెను
"రామా! నేటికి నా కగపడితివి
ద్వంద్వయుద్ధమున తలపడరమ్మ.

దండకాటవిని నా జనకుడగు
ఖరుని కూల్చితివి కావున నీకై
అప్పటినుండి వేచియుంటిని
నిన్ను చూడగ పెరిగె కోపము.

నిలునిలు రామా! నిలువున చీల్చెద
దైవవశమున నాకగపడితివి
మృగముకోసమై సింగము రీతిగ
వేచియుంటిని కాచియుంటిని.

అస్త్రయుద్ధమో, గదాయుద్ధమో
ద్వంద్వయుద్ధమో నీవే చెప్పుము
నీవు దేనిలో సుశిక్షితుడవో
ఆ యుద్ధమునే చేసెద రమ్ము."

రాముడు నవ్వుచు తిరిగి పలికెను
"వ్యర్థపుమాటలు వదలుము పాపీ!
నీ మాంసమును కాకులు, గ్రద్దలు
నక్కలు తినును నిలబడు ముందు."

అటుల రాముడు పలుకుచుండగా
అసురుడు శరములు వదలసాగెను
రామచంద్రుడా శరములన్నిటిని
త్రుంచెను నడుమలా తన శరములతో.

ఇరువురు వీరులు విడచిన శరములు
నింగినిపోరి నేల కూలినవి
ధనుసు మ్రోతతో ఉరుముల సవ్వడి
చేసిరి వీరులు జయాభిలాషులు.

పోరు చూచుటకు సురగంధర్వులు
మహోరగులును నింగిని నిలచిరి
ఒక గాయము మరి ఒకరికి తగిలిన
రెండవవానికి రెండు తగిలెను.

రామచంద్రుడును మకరాక్షుడును
ఒకరి శరములను ఒకరు త్రుంచిరి
విరిగిన శరములు ధనుసు మ్రోతల
దిక్కులవిసెను రణరంగమున.

మహాబాహుడు రామచంద్రుడు
మహోగ్రుడయ్యెను - ఘనమగు శరమున
మకరాక్షు చాపము త్రుంచివేసెను
మరి ఎనిమిదితో కూల్చె సారథిని.

వదలక శరములు వేయుచు రాముడు
రథ తురగమ్ముల నేల కూల్చెను
విరథుడయ్యెను అసురవీరుడు
నేల కురికెను అతి భీకరముగ.

నింగిని నిలచి పోరు చూచెడి
భూతజాలములు పొగడిరి రాముని
అంతట అసురుడు పిడికిలి బిగించి
నిలునిలు మనుచు ముందు కురికెను.

యుగాంతమ్మున అగ్నిని పోలెడి
ప్రళయభయంకరమైన శూలమును
అసురుడు తీసి రామునిపైకి
విసరెను - శూలము మండుచు వచ్చెను.

వచ్చెడి అసురుని రాముడు గాంచి
నవ్వుచు విసరెను ఆగ్నేయాస్త్రము
కోదండములో నుండి సాగిన
అస్త్రము అసురుని గుండెను చీల్చెను.

శూలమ్మును గని రామచంద్రుడు
నిశిత శరములు వదలెను; నింగిని
రామబాణములు శూలాయుధమును
ముక్కలు చేసెను రాలెను తునకలు.

రామబాణమున గుండియ చీలి
మకరాక్షుడట నేలకొరిగెను
వచ్చెడి శరముల బారి పడకను
తప్పుకొనగను పరుగిడి రసురులు.

వజ్రఘాతమున గిరి పగిలినటు
రామబాణమున అసురుడు కూలగ
ఆనందించిరి దేవతలందరు
రామపూజతో కపులు మురిసిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

80 అదృశ్యముగా నుండి ఇంద్రజిత్తు యుద్ధము చేయుట

రామచంద్రుడు రణకోవిదుడు
మకరాక్షు నంతముచేసిన విషయము
తెలిసి - రావణుడు ఆగ్రహించెను
పండ్లు పటపట కొరికె కోపమున.

కనబడియో మరి కనబడకుండనో
పోరి కూల్చుము రామలక్ష్మణుల
అమరేశ్వరునే గెలిచినవాడవు
నిన్ను చూడగనె చత్తురువారు."

యోచించుకొని లంకేశ్వరుడు
ఇంద్రజిత్తును చూచి పలికెను
"తనయుడ! నీవు బలవంతుడవు
తగినవాడవని నమ్ముచుంటిని.

తండ్రి మాటలు వినిన తనయుడు
యథావిధిగను హోమము చేసెను
అగ్నినిద్రేల్చి తృప్తిపరచెను
హవిసులతో సంతృప్తినొనర్చెను.

అదృశ్యముగా చరించగలిగిన
అరదము వచ్చెను బంగరు మయమది
అశ్వములున్నవి నాలుగు దానికి
అమ్ములు చాపములున్నవి ఎన్నో.

బంగరు కట్లతొ వైడూర్యములతొ
వెలిగే ధ్వజము అగ్నిగ తోచెను
బ్రహ్మాస్త్రమ్మును పొందుటవలన
ఇంద్రుని గెలిచెను రావణు తనయుడు.

అరదమునెక్కి బయలుదేరెను
అసురులందరిని చూచి పలికెను
"కపట వేషమున నున్న తాపసుల
రామలక్ష్మణుల కూల్చివేసెద.

కోతుల నింక మిగలనీయను
లంకేశ్వరుని సంతస పరచెద
జయము తప్పదు ఇంద్రుని గెలిచితి"
అనుచు సాగెను రణము చేయగ.

వానర సేనలొ మధ్య నిలచిన
మూడు తలలుగల పన్నగమ్ములన
శరములు వదలెడి రామలక్ష్మణుల
పరిశీలించి చూచెను అసురుడు.

అల్లె త్రాటిని బిగించి నిలచి
వర్షము మాదిరి శరములు వదలుచు
అంతర్ధానము అయ్యెను అంతలొ
నింగి నుండి అట విడిచెను శరములు.

అంబర వీధిని తను కనబడక
తిరుగుచు శరములు విడుచుచుండెను
తగిలెడి శరముల దిక్కు గ్రహించి
నింగిలోనికి వదలిరి శరములు.

రామలక్ష్మణులు విడచిన శరములు
ఆకాశమును కప్పివేసినను
ఇంద్రజిత్తుకు తగలక పోయెను
మాయలమారి యోచన చేసెను.

మంచు కమ్మిన రీతిగ పొగతో
ఆకాశమును నింపివేసెను
చీకటి క్రమ్మెను అదే అదనుగా
శరవర్షము కురిపించసాగెను.

వర బలవంతుడు రావణు తనయుడు
రామలక్ష్మణుల నొప్పించగను
సోదరు లిరువురు శరములు వదలిరి
ఇంద్రజిత్తునకు తగిలి పడినవవి.

మనుజోత్తములు రామ లక్ష్మణులు
శరములు తమకు తగులుచున్నను
శరములు వచ్చెడి దిక్కు గ్రహించి
వచ్చెడి శరముల త్రుంచ సాగిరి.

నింగిలోనికి దివ్యాస్త్రములను
రామలక్ష్మణులు విడచి రప్పుడు
ఇంద్రజిత్తు ఆ శరముల తప్పుకు
తిరిగి వదలెను నిశిత శరములు.

రూపము తెలియదు దిక్కు- తెలియదు
ధనుర్బాణములు కనబడవసలు
అటులా అసురుడు విడచిన శరముల
వందల కపులు అసువులు బాసిరి.

బుసలను కొట్టుచు లక్ష్మణమూర్తి
బ్రహ్మాస్త్రమును వదలనున్నటు
అన్నగారికి తెలియబరచగా
శాంతపరచెను రామచంద్రుడు.

"ఓ సౌమిత్రీ! ఒక్కనికోసము
అసురులందరిని కూల్చివేయుట
న్యాయము కాదు- పుడమిని నిండిన
అసురులందరిట పోరుట లేదు.

పోరుకు భయపడి రానివారిని-
శరణాగతులను- పరుగిడు వారిని
మత్తులో నున్న అసురుల మనము
చంపుట తగదు తెలియును కాదా!

బ్రహ్మాస్త్రముతో అందరొరిగిన
అది మనకెంతో క్లేశముగాదా!
ఇంద్రజిత్తును మాత్రమె మనము
కూల్చెడి యత్నము చేతము సోదర

కంటి కగపడిన- ఆ మాయావిని
మన వానరులే మర్దించెదరు
ఇప్పుడు నేనొక దివ్యాస్త్రమును
వాని మీదకు వదలెద చూడుము.

నేను వదలు ఈ దివ్యాస్త్రమ్ము
పాతాళములో వాడు దాగినను
ఊర్ధ్వలోకముల దాగినకాని
వానిని త్రుంచి నేలకు రాల్చును."

అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
రఘుకుల తిలకుడు రాక్షస హరణుడు
ఇంద్రజిత్తును అంతము చేయగ
నిశ్చయించుకొని ధనుసును మీటెను.
॥శ్రీరఘురాముని॥

81 మాయసీతను ఇంద్రజిత్తు వధించుట

రాముని యత్నయు గ్రహించినాడు
పురుషోత్తముని శక్తి తెలిసెను
యుద్ధరంగమును వదలిమెల్లగా
జారుకొనెను లంకేశుని తనయుడు.

మరలిపోయిన ఇంద్రజిత్తుకు
మనసు ఉడికి పోతున్నది అపుడు
కుంభకర్ణుడు ఆదిగాగల
మహావీరులను కూల్చెను రాముడు.

క్రోధవశుడయి తిరిగి పోరుకు
బయలుదేరెను అఖండ సేనతొ
రామలక్ష్మణుల వానరయోధుల
మోసగించగ యోచన చేసెను.

యుద్ధవిముఖులను చేయుటకొరకై
దిగులుతొ వారు కృంగిపోవుటకు
మాయతొసీతను సృజించినాడు
తేరుననుంచెను మోసగించగ.

తేరుననున్న మాయరూపును
రణరంగమున వధించివేసి
వానరవీరుల మోసగించగ
యోచనచేసి తేరుతోకదిలెను.

ఎదురువచ్చెడి అరదముగాంచి
వానరవీరులు శిలలు తరులతో
ఎదిరించుటకై ముందుకురికిరి
ఘనశైలముతో మారుతిదూకెను.

స్యందనమందున పావనమూర్తిని
కృంగి కృశించిన శోకమూర్తిని
ఉపవాసముతో రామధ్యానముతో
అశోకవనిలో దర్శనమిడిన

ఏకవేణిగా కురులుచిక్కుపడి
దుమ్ముపారిన వలువదాల్చిన
దీనవదనముననున్న సుందరిని
రామచంద్రుని హృదయచంద్రికను

రామబంటు హనుమంతుడు చూచెను
అశోకవనిలో అమ్మగతలచెను
శోకవశుడయి కంటనీటితో
కర్తవ్యమ్ముతోచక పోయెను.

హనుమను గాంచి రావణతనయుడు
రథముననున్న మాయరూపును
శిరోజములను చేతబట్టుకొని
కరవాలమును దూసి నిలచెను.

'రామా, రామా'! అను ఆక్రందన
వినబడి మారుతి చలించిపోయెను
అసురునితోను పరుషవచనముల
పలికెను మారుతి-రామభక్తుడు

"దురాత్ముడా! నువు పుట్టినవంశము
బ్రహ్మఋషులు జన్మించిన వంశము
అయినా నీవు అసురకాంతకు
జన్మించితివి పాపివైతివి.

నీవుచేయునది అకార్యము సుమా!
పరమపతివ్రత సీతాదేవి
శిరోజములను చేతబట్టితివి
దుష్టకార్యమును చేసితివీవు.

రామచంద్రునికి దూరమైనది
దిక్కులేకను వంతనందినది
నీకేహానిని చేసెను మాత?
నిర్దయతోనువు నడచుచుంటివి.

సీతాదేవిని హతముచేసిన
నిన్ను చంపుట తథ్యము వినుము
స్త్రీహత్యతొ నువు దుర్గతినంది
పాపఫలమును అనుభవించెదవు"

అనుచు పలుకుచు పవననందనుడు
కపివీరులతో ముందుకురికెను
భయంకరమగు అసురసేనలు
అడ్డగించినవి వచ్చెడి కపులను.

అసురుడంతట నిశితశరములు
వానర సేనలపైన విడచెను
హనుమంతునిగని పలికెనప్పుడు
రథమున సీతను చూపుచుపలికెను.

"ఓరీ! నీవును - కోతులరాజును
నువ్వునమ్మిన నరుడగురాముడు
ఎవరికోసమై ఇటకువచ్చిరో
ఆమెను చంపెద నీముందరనే.

ఓ వానరుడా! సీతను చంపి
ఆపైవదలక రామలక్ష్మణుల
నిన్నును నీ మహరాజు సుగ్రీవుని
విభీషణాదుల వధించివేసెద.

స్త్రీవధ వలదని చెప్పితివీవు
వైరిదుఃఖమే నాకు సమ్మతి
అందుకొరకు నేనెంతటి కార్యము
ఆలోచించక చేతునువినుము"

అనుచుపలుకుచు పదునుఖడ్గమున
నరికివేసెను ఆ స్త్రీమూర్తిని
యజ్ఞోపవీతము అన్నటువాలుగ
కత్తివేటుదిగి అసువులుతీసెను.

ఆ స్త్రీమూర్తిని అంతముచేసి
మీశ్రమ వ్యర్థము అయినదిఅనుచు
ఆంజనేయునితొ పలికి క్రూరముగ
సింహనాదమును చేసెను అసురుడు.

సింహనాదము వినిరి అసురులు
ముదమునందిరి రాక్షసులందరు
దుఃఖితులైరి కపులందరును
కన్నులనీరు కురిసెనచ్చట

॥శ్రీరఘురాముని॥

82 ఇంద్రజిత్తు నికుంభలాదేవి హోమము చేయుట

పిడుగులు పడినటు రావణు తనయుడు
సింహనాదమును చేయగ వినిన
వానరవీరులు భయము నందిరి
పరుగిడి పోవగ యత్నమునుండిరి.

వానర సేనల కలవరమునుగని
ధైర్యము చెప్పెను ఆంజనేయుడు
ముందు నిలచెదను అనుచు పలుకుచు
పోరుకు రమ్మని ప్రోత్సహించెను.

మారుతి మాటల ధైర్యము కలిగెను
శిలలు తరులతో వీరులు కదలిరి
ప్రళయకాలమున యముని తీరుగా
విజృంభించెను వాయు నందనుడు.

అసుర వీరులను కూల్చివేసెను
అగ్నిహోత్రమై కాల్చివేసెను
అమ్మను చంపెను అనిన క్రోధమున
అసురుని రథమున కొండను విసరెను.

హనుమంతుడు అవలీలగ విసరిన
ఘనశైలమ్మును సారథి చూచెను
ఒడుపుగ రథమును తప్పించగను
ఆపద తప్పెను ఇంద్రజిత్తునకు.

నేలను బడి ఆ శిల పగిలినది
దాని క్రిందపడి అసురులు నలిగిరి
అంతట వానర వీరులు తరువుల
శిలలతొ తాకిరి ఇంద్రజిత్తును.

వానర వీరులు రణోత్సాహమున
అరచుచు విసరిరి తరులు శిలలను
వాటిక్రిందపడి అసుర వీరులు
చితికిపోయిరి బాధగ నేడ్చిరి.

అసురులు కూలుట ఇంద్రజిత్తుగని
అమిత క్రోధమున ముందుకురికెను
ఘన చాపముతో శరములు వదలెను
అసురులు కొట్టిరి ఆయుధములతో.

అతి బలవంతుడు ఆ హనుమంతుడు
గిరి శిఖరములు ఘన తరువులతో
ఎదురు తిరిగి అవి విసరుచు వీరుడు
అసుర సేనలను కలవరపరచెను.

అంతట మారుతి యోచన చేసి
పోరు ఆపమని కపులకు చెప్పెను
"యోధులార! మీరందరు వినుడు
కంటి పాపను చిదిమెను అసురుడు.

అసురులతో మరి పోరులెందుకు ?
రామ పత్నికై వచ్చితి మిటకు
కన్నులముందే అమ్మను కూల్చెను
కన్నులుండియు కావగపోతిమి.

రామసేవలో అసువులు సైతము
అర్పించుకొన సిద్ధపడితిమి
అసలు విషయము రామచంద్రునకు
సుగ్రీవునికి తెలియబరచెదము."

మారుతి అటుల కపులతొ పలికి
ఆపై కార్యము అట యోచింతము
అనుచు తలచి ఆ వానర సేనను
వెనుకకు త్రిప్పెను రాముని చేరగ.

వానర వీరులు మరలిపోవుట
ఇంద్రజిత్తు గని ఆనందపడి
నికుంభిలాంబ హోమము చేయగ
నిశ్చయించుకొని వెనుకకు మరలెను.

నికుంభిలాంబ ఆలయమందు
హోమమ్ము చేయుట ఆరంభించెను
మాంసము, నెత్తురు, హోమము చేయగ
భగభగమండెను అగ్నిహోత్రము.

రక్త హోమమున అగ్ని తృప్తిపడి
సంధ్యా సూర్యుని తీరుగ మండెను
ఆగమ విధులు శాస్త్ర విధానము
తెలిసిన అసురుని హోమము సాగెను.

అసుర జయమును ఆకాంక్షించి
హవిసును హోమము చేయుచుండగా
విధి లోపములు జరుగకుండగా
శ్రద్ధగ చూచిరి బ్రహ్మ రాక్షసులు.
॥శ్రీరఘురాముని॥

83 శ్రీరాముని దుఃఖము లక్ష్మణమూర్తి ఊరడింపు

యుద్ధ ఘోషను రాముడు వినెను
జాంబవంతుని చూచి పలికెను
"భల్లూకేశ్వర! ఆయుధాల ధ్వని
వినబడుచున్నది స్పష్టముగాను.

ఘనకార్యము మన మారుతి చేసెను
అని నమ్మెదను - నీవు సేనతో
హనుమంతునికి సాయపడుమయా!"
విని ఆ వీరుడు కదలెను సేనతో.

పశ్చిమ ద్వారపు దిశలో సాగుచు
త్రోవలో గాంచెను వచ్చెడి సేనను
అలసిన వీరులు - హనుమండును
జాంబవంతుని చూచిరి సేనతో.

వీరులందరిని వెనుకకు మరల్చి
రామచంద్రుని చెంతకు చేరి
గద్గద స్వరముతో దుఃఖము నిండి
మారుతి పలికెను రామచంద్రునితో.

"స్వామీ! మేమట పోరుచుండగా
రణరంగమున మాముందరనే
విలపించెడి ఆ సీతాదేవిని
వధించినాడు రావణుతనయుడు."

పలుకుచు హనుమ కంటినీటితో
ఎగసిన దుఃఖము భరించలేక
పరమపాపినని రోదించుచును
రామపాదముల చెంత వ్రాలెను.

"అరదముపైన అతివను గాంచితి
అసురుడు చంపుట చూచితిస్వామీ!
అసహాయుడనై నిలచిపోతిని
అమ్మలేని మా అసువులెందుకు?"

దుఃఖించుచును హనుమచెప్పిన
విషయముతెలిసి రామచంద్రుడు
నరకివేసిన తరువైపడెను
శోకవశుడయి మూర్ఛనందెను.

దేవసమానుడు రామచంద్రుని
గాంచిన కపులు పరుగిడివచ్చిరి
అగ్నిహోత్ర సమతేజమునిండిన
ముఖమున చల్లని నీరు జల్లిరి.

శోకవశుడయి క్రుంగిపోయిన
అన్నను అక్కున జేర్చెను తమ్ముడు
దుఃఖమునిండి యుక్తియుక్తముగ
పలికెనప్పుడు రామభద్రునితో.

"అన్నా! నీవు పూజ్యుడవయ్యా!
ధర్మమార్గమున చరించువాడవు
జితేంద్రియుడవు నువు నమ్మినధర్మము
నీ దుఃఖమును తీర్చకపోయెను.

నిజముగధర్మము వున్నటులైనచొ
నీకు దుఃఖము తగదురాఘవా!
అధర్మవర్తి రావణాసురుడు
సుఖముగనుండుట చూచుచుంటిమి

శాస్త్ర ప్రకారము జరుగుటలేదు
విరుద్ధమైనవి జరుగుచున్నవి
ధర్మా ధర్మములున్నచొ- వాటిని
అనుష్ఠించి మరి ఫలితము లేదు.

పాపకర్ములు అధర్మవర్తులు
శిక్షనొందుటన వారినిచంపుట
అట్టి కార్యము ధర్మముఅగును
అధర్మవర్తులు సుఖపడుచుండిరి.

పరుని అధర్మము నినుబాధించెను
నీ ధర్మమ్మ అదేదుష్టునికి
సుఖమిడినట్లు తెలియుటలేదా!
నీ ధర్మమ్మే నీకుకష్టమిడె.

చంపుట- అది దైవేచ్ఛ అన్నచో
ఆ పాపము దైవమ్ముదిగావలె
చంపినవానికి పాపములేదని
దైవముమీదకు త్రోయగలేము.

ధర్మస్వరూపా! ధర్మమన్నది
ఊహకుఅందక ఉండుట చేత
ఉన్నను అది మరి లేనటులున్నది
అసమర్థతతో కూడియున్నది.

సత్తువలేని ధర్మముస్వామీ!
పురుషప్రయత్నము నాశ్రయించెను
కావునధర్మము మాటతలంచక
పురుషప్రయత్నము నాచరించవలె.

పురుషప్రయత్నము ధర్మముపైన
ఆధారపడి యుండుటలేదు
కావున ధర్మమువదలివేసి మరి
పురుషప్రయత్నముచేయదగినది.

ఓ పరంతపా! సత్యము పలుకుట
ధర్మము అని నువు తెలిసినవాడవు
మరి మన జనకుడు అసత్యమాడిన
వానిని నీవు ఎదిరించితివా?

ధర్మాచరణము ముఖ్యమైనచో
నాకాధీశుడు- విశ్వరూపుడను
మునిని చంపకయె- యజ్ఞముమాత్రము
చేసియుండెడి వాడని తలచెద.

అధర్మమ్మను అనుష్ఠించినచొ
మునినిమాత్రమే చంపి- అంతట
యజ్ఞముచేయుట వదలెడివాడు-
సమయముతెలిసి చేయగవలెను.

కావునకర్త ఒక్కదానినే
ఆచరించెదను అనుటకన్నను
సమయమునెరిగి ఆ రెండింటిని
ఆచరించవలె ఆలోచించి.

ధర్మాధర్మములెంచక- అన్నా!
మంచిని ఎంచి స్వీకరించనగు
వచ్చెడిరాజ్యము వదలుకొంటివి
ధర్మమూలమగు అర్థముపోయెను.

అర్థమువలదని వదలగరాదు
రాజ్యమువలన అర్థమునంది
అర్థార్జనతో రాజ్యముపెంచి
యజ్ఞయాగ ధర్మమ్ము పెంచవలె.

అర్థములేనిచో అసమర్థుడగు
వేసవిలోన ఏటిసీటివలె
ఇగిరిపోవును అతని చేతలు-
అర్థమనెడి ధనమంతటిదయ్యా !

అర్థమువదలి సుఖపడవలెనన
అధర్మమ్ములు చేయకతప్పదు
అర్థమువదలిన ధర్మలోపమగు
అంతియెగాక దోషముకలుగును.

అర్థవంతుడే అధికుడు స్వామీ!
అందరు అతనికి మిత్రులగుదురు
అతడే మగసిరి కలిగినవాడు
పండితుడతడే- బుద్ధిమంతుడగు.

ధనవంతుడు ఇల గుణవంతుడగు
అర్థమువదలిన ఇడుములు కలుగును
అప్పుడు రాజ్యము వదలుకొంటివి
ఎందుకు నీకా యోచన వచ్చెను?

అర్థవంతునికి ధర్మకామములు
అరచేత నుండుట జరుగుచున్నది
శమదమాదులు, దర్పము, కోపము
సంతోషము రాణించు వానికడ.

అర్థమునిచ్చె రాజ్యమువదలి
పితృవాక్య పరిపాలన ధర్మము
తలను ధరించి అడవులపడితివి
అసురులు ఆలిని అపహరించిరి.

గొప్ప ఆపద వచ్చిపడినది
మేల్కానవయ్యా, మంగళమూర్తీ !
నా శౌర్యముతో నీ దుఃఖమును
అవలీలగను తొలగించెదను.

ఓ నరవ్యాఘ్రమ ! నిలబడుమయ్యా !
నిన్ను నువ్వుమరి తెలియకపోతివి
నీ మహాత్మ్యమును తెలియుమునీవు
నీతో సరిపడు వీరుడు లేడు.

దుఃఖవశుడనై పలికితినటుల-
క్రోధవశమున పలికితినయ్యా!
ఉత్సాహమునిడ పలికితినన్నా !
కావున నన్ను క్షమించవేడెద.

॥శ్రీరఘురాముని॥

84 ఇంద్రజిత్తు చేయు హోమము భంగపరచమని విభీషణుని హిత

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
శ్రీపతినరుడై వెలిసిన చరితము
శ్రీరాముడు దశకంఠునిదునిమి
శ్రీనిగ్రహించుట యుద్ధకాండము.

అడుగుజాడలో నడచిన తమ్ముడు
రామానుజుడటు అన్నగారిని
ఊరడించుట గాంచిరి కపులు
విభీషణుండా విషయము నెరుగడు.

గజములు-వెనుక అనుసరించగా
ముందరసాగు గజరాజువలె
తన సచివులతో విభీషణాఖ్యుడు
వచ్చి చేరెను కపిసమూహమును.

కంటనీరిడు కపులను గాంచెను
దుఃఖమునున్న లక్ష్మణు గాంచెను
తమ్మునిఒడిలో దుఃఖవశుడయి
సోలిపడిన శ్రీరాముని గాంచెను.

మదిలో దుఃఖము కనబడనీయక
దిగులుపడుచు ఆ విభీషణుండు
విషయము అడిగెను, అంతట తమ్ముడు
జరిగిన విషయము తెలిపె దుఃఖమున.

"మారుతి ఎదుటనె సీతాదేవిని
ఇంద్రజిత్తు వధియించినాడట
వార్తను వినిన అన్న ఈ గతి
మిగిలిన మాకు దిక్కు తోచదు."

అనుచు లక్ష్మణుడు చెప్పుచుండగా
వెంటనె పలికెను విభీషణుండు
"కడలి ఎండుటది ఎంతటి నిజమో
సీతను చంపుట అంతటి నిజము.

ఇంద్రజిత్తు అటు సీతాదేవిని
వధించెనన్నది సత్యముకాదు
రావణాసురుని ఎన్నో మారులు
వేడుకొంటిని హితము నుడివితి.

సీతను రామునికిచ్చి వేయమని
చెప్పిన-నాదు హితవచనమ్ములు
కాలదన్ని ఆ కాలుని పిలచెను
కాలచోదితుడు లంకేశ్వరుడు.

చతురోపాయము లుపయోగించియు
సీతాదర్శన భాగ్యము కలుగదు
అంతటి కావలి నుంచెను అన్న
ఆమె కోసమై అసువుల నిడును.

కావున అమ్మను చంపుట మాయ-
అంతటిపని ఆ మాయలమారిది
కపివీరులను మోసము చేసి
హోమము చేయగ సాగెను వాడు.

నికుంభిలాంబ హోమము చేయును
ఆ హోమము మరి పూర్తిచేసినచో
ఇంద్రజిత్తును జయించలేము
అంతటి అజేయు డతడగును సుమా!

మాయాకల్పిత సీతాదేవిని
వధించి-మనలను దుఃఖపరచెను
హోమము విఘ్నముకాకుండుటకై
వాడుపన్నిన పన్నాగమిది.

రామా! మనము ఇపుడేపోయి
నికుంభిలాంబ దేవాలయమున
హోమము విఘ్నము గావించవలె
నీవు దుఃఖమును వదలివేయుము.

రామా! నీవు ఇచటనె వుండుము
లక్ష్మణమూర్తిని కపియోధులతో
పంపుము మాతో ఆ నరవ్యాఘ్రము
వానియజ్ఞము నాశము చేయును.

యజ్ఞధ్వంసము జరిగినంతనే
నిశితశరములతో లక్ష్మణమూర్తి
ఇంద్రజిత్తును వధించివేయును
కావునపంపుము శుభలక్షణుని.

తారకాసుర సంహారమునకు
కుమారస్వామిని సురపతిపంపెను
అటులేఇపుడు అదనుగావున
అనుజుని పంపుము-ఆజ్ఞాపించుము.

హోమసమాప్తి అయినచొనింక
అదృశ్యముగా వాడు పోరును
మనకు సైతము అజేయుడగును
అంతవరకు నువు రానీయకయా!"

॥శ్రీరఘురాముని॥

85 లక్ష్మణుడు ఇంద్రజిత్తుతో పోరగ బయలుదేరుట

విభీషణుండు చెప్పినదంతయు
బాధలోనున్న రామచంద్రుడు
తెలియకపోయి తిరిగి అడిగెను
వివరముగా విషయమ్ము తెలుపుమని.

వాక్యకోవిదుడు విభీషణుండు
పలికె వినయము భక్తి నిండగా
"స్వామీ! నీవు చెప్పినట్లుగా
సైన్యవిభాగము చేసివచ్చితి.

నాలుగు ప్రక్కల సేనల నుంచి
యూధపతులను ఏర్పరచితిని
నీ సన్నిధికి బయలుదేరితిని
ఇచ్చటచూచితి నిన్నీ స్థితిలో.

జరిగినదంతా మాయనితెలియుము
నిన్నుచూచి ఈ కపులందరును
మరింత దుఃఖమునందుచుండిరి
అదియే కోరిరి మన శాత్రవులు.

దుష్టుని దునిమి సీతాదేవిని
గ్రహించనెంచిన నేను చెప్పినటు
విను రఘురామా! నీ శ్రేయమును
నిరతముకోరెడి భృత్యుడనయ్యా!

తమ్ముని పంపుము ఆ మహనీయుడు
నికుంభిలాంబ ఆలయమందున
పోరునుసలిపి ఇంద్రజిత్తును
అంతముచేయును ఇదియే అదను.

విషసర్పములతో సమమగు శరములు
వింటిని త్రిప్పుచు వీర వరేణ్యుడు
లక్ష్మణమూర్తి వదలుచుండగా
నిలువలేక ఆ అసురుడు కూలును.

తపస్సుచేసి విరించివలన
బ్రహ్మశిరమను అస్త్రమునందెను
కోరినట్లుగా పోగల రథమది
నాల్గు అశ్వముల రథమును పొందెను.

యజ్ఞ సమాప్తి వాడు చేసినచొ
మనలను సైతము కూల్చును వాడు
యజ్ఞ విఘ్నము చేసిన వీరుడె
వానిని చంపగ చాలిన వాడగు.

వాని మరణ మా విధముగ బ్రహ్మ
విధించినాడు కావున - తమ్ముని
యజ్ఞ విఘ్నము చేయుట కొరకు
అసురుని చంపుట కొరకై పంపుము.

ఇంద్రజిత్తు మరి లేడన్నచొ యిక
బంధుమిత్రులతో రావణరాజు
కూలిపోయినటు తలంచవలెను
ఆలసించక త్వరపడవలెను."

విశదముగా విని రామచంద్రుడు
వాని మాయలు తెలిసెను అనుచు
అసురుని వధించ ఆనతి నిడెను
సుమిత్రసుతునికి చెప్పెను ఇటుల :

"సోదర! నీవు వానర రాజుతొ
మారుతి అంగద జాంబవంతులను
మిగిలిన యోధుల వెంట నిడుకొని
విభీషణునితో సాగుము ఇపుడే.

మాయ యుద్ధమున ఆరితేరిన
ఇంద్రజిత్తును అంతము చేయుము"
అనుచు రాముడు ఆవేశముగా
ఆనతినిడెను లక్ష్మణమూర్తికి.

కవచము దాల్చెను వీర వరేణ్యుడు
బంగరు ధనుసు అమ్ముల పొదులు
నిశిత ఖడ్గము సిద్ధపరచుకొని
రామపాదముల నమస్కరించి

"స్వామీ! నేను వదలెడి శరములు
అసురుని తనువును చీల్చివేయుచు
కొలనులొ సాగే హంసల తీరుగ
లంకాపురమున నిండిపోవును."

వీరోచితముగ పలుకుచు తమ్ముడు
అన్నగారి ఆశీస్సులనంది
నికుంభిలా చైత్యమ్ము త్రోవలో
సాగెను - యోధులు వెంట నడచిరి.

వానర సేనతొ మారుతి కదలెను
భల్లూకములతొ జాంబవంతుడు
అఖండ సేనతొ సుగ్రీవుడును
అంగదుడున్ను అనుసరించిరి.

నల్గురు సచివులు వెంట నడువగా
విభీషణుండు వెంట నడచెను
దూరమునుండే అసుర సేనలను
చూచి - లక్ష్మణుడు వడిగా సాగెను.

ఆయుధమ్ములు రథముల వెలుగున
అంతులేని ఆ రాక్షస సేనలో
ఆలయ మెచ్చట నున్నదొ అపుడు
అగపడలేదు అంధకారమై.

॥శ్రీరఘురాముని॥

86 ఇంద్రజిత్తు హోమ విఘ్నము - అతనితో పోరు

లక్ష్మణమూర్తికి చేయవలసినది
తెలియబరచెను విభీషణుండు :
"నల్లని మేఘములన్నటు లున్న
అసురులపైన విరచుకు పడవలె.

వానరులటుల శిలల తరులతో
అసుర సేనలను ఎదుర్కొనగనే
నిశిత శరముల రాక్షస మూకను
చిందర వందర చేసి వేయవలె.

అటులా అసురులు కలవరపడగ
కనబడు నీకు రావణు తనయుడు
యజ్ఞ సమాప్తి జరుగు లోపలే
మాయల మారిని త్రుంచగ వలెను."

వెంటనె వానర యోధులు కదలిరి
అసుర సేనలను ముట్టడించిరి
గోళ్ళతొ పీకిరి కోరల కొరికిరి
రక్కసి వీరుల చీల్చసాగిరి.

అదే అదనుగ రామానుజుడు
శరవర్షము కురిపించసాగెను
రాక్షస వీరులు నిశితశరముల
కపి యోధులను కొట్టసాగిరి.

ఖడ్గమ్ములతో తోమరమ్ముల
శాక్త్యాయుధముల పరిఘలతోను
రాక్షసయోధులు కపులను కొట్టిరి
తిరుగు దెబ్బను కపులు కొట్టిరి.

ఘనసంగ్రామము జరిగినదప్పుడు
శరముల కుప్పలు ఆయుధ గుట్టలు
రణరంగమున రాలిపడినవి
అమిత సంఖ్యలో అసురులు కూలిరి.

కోలాహలము అలజడి అరపులు
అసురుల ఆక్రందనము లెగయగా
అసురవీరులు నేల కొరుగుట
అసుర నాయకుని తనయుడు గాంచెను.

ఆవేశమ్ముతొ ఆగ్రహమ్ముతో
యజ్ఞకర్మ పరిపూర్తి కాకనే
మధ్యలొ లేచెను ఆ మాయావి
అనుచరులతొ అటవచ్చి చూచెను.

గుట్టలుగుట్టలు శిలలు తరువులు
నేలకొరిన అసుర వీరులు
అమిత కోపమున అచ్చటనున్న
దివ్యరథమును అధిరోహించెను.

జ్వాలనేత్రముల కాలయమునివలె
కార్ముకమ్మును చేత ధరించి
సర్వనాశమును చేయగనిలచిన
ఇంద్రజిత్తును రథమునగాంచి.

సింహనాదమును చేసిరి అసురులు
ఇంద్రజిత్తును అనుసరించిరి
అంతట మారుతి విజృంభించెను
ప్రళయాగ్నివలె నిలబడినాడు.

భూరి తరువులతొ అసురులనెదిరి
వేలసంఖ్యలో కూల్చెను వారిని
అంతలోనె ఆ అసురులందరు
కమ్ముకొనిరి వీరాంజనేయుని.

పరిఘలకొట్టిరి చేతుల గ్రుద్దిరి
ఈటెలు శూలము లాయుధములతో
గదలు గొడ్డళుల ఇనుపగుదియల
అందరొక్కటై పోరిరి హనుమతొ.

చక్రాయుధముగ మెరసే కత్తుల
మారుతసూనుని కొట్టి రసురులు
అంతమందితో ఒక్కడె పోరెను
చెక్కు చెదరక నిలచెను మారుతి.

వాయునందనుని క్రోధము పెరిగెను
గిరివలె ఎదిగి అసుర వీరులను
వధించసాగెను ఆ విక్రముని
ఇంద్రజిత్తుగని విస్మయపడెను.

రావణతనయుడు పలికె సారథితొ :
"ఉపేక్షించగా తగదునేనిక
హనుమంతుడు అతిసాహసవంతుడు
అందరినొకడే చంపసమర్థుడు.

రథమునుతోలుము ఆ కపివైపు"
అనుచుచెప్పగా రథము అప్పుడు
సాగెను మారుతి ఉన్నదిక్కునకు
అసురుడు శరములు వదలసాగెను.

గొడ్డళ్ళను మరి పట్టసాలను
ఖడ్గమ్ములను ఆయుధాలను
తీవ్ర శరములను అసురులు విడువగ
మారుతి భీకర ధ్వనితో పలికెను :

"రావణ తనయుడ ! వినుము తీరుగా
వాయుపుత్రుడను హనుమంతుడను
శూరుడవనుకొని వచ్చితి వీవు
నాతోపోరి బ్రతుకదెవ్వడూ!"

అదిగాంచిన ఆ విభీషణుండు
లక్ష్మణమూర్తితొ పలికెనప్పుడు :
"ఓ సౌమిత్రీ! రావణుతనయుడు
మనహనుమంతుని చంప నెంచెను.

ఇంద్రుని గెలచిన గర్వముతోను
వాయునందనుని చంపనెంచెను
ఇదే అదను- నువు అమోఘమైన
శరమును వదలి త్రుంచుము వానిని."

రామానుజుడా మాటలు వినెను
ముందరగాంచెను మేఘనాథుని
హనుమతొ పోరగనిలచినవానిని
జిత్తులమారిని ఇంద్రజిత్తును.

॥శ్రీరఘురాముని॥

87 ఇంద్రజిత్తు విభీషణుని పరుషము లాడుట - విభీషణుడు బుద్ధి గరపుట

ధనుర్ధారి యగు లక్ష్మణమూర్తిని
వెంటబెట్టుకొని విభీషణాఖ్యుడు
దగ్గరతోగల వనమును చేరెను
హోమ స్థలమును చూపెను స్వామికి.

నీల మేఘమును పోలిన యట్టి
భయంకరమగు మఱ్ఱి వృక్షమును
అచ్చట గాంచెను రామానుజుడు
అంతట తెలిపెను రావణుతమ్ముడు:

"లక్ష్మణమూర్తీ! రావణు తనయుడు
ఇచ్చట నున్న మఱ్ఱి తరువు కడ
భూత బలిని తా ముందుగ నిచ్చి
ఆపై పోరుకు సాగును వీరుడు.

మఱ్ఱి కడకు ఆ వీరుడు వచ్చిన
వానిని మనము జయించలేము
అదృశ్యముగా పోరు సలుపును
నిశిత శరములతొ విజయము నందును.

మఱ్ఱితరువును చేరులోపలే
త్రుంచవలెను ఆ ఇంద్రజిత్తును."
సరియనిపలికి రామానుజుడు
వింటిని మీటుచు నిలచెనచ్చట.

అగ్నిహోత్ర సమతేజము నిండి
జ్వాలగనున్న అరదముపైన
కవచము దాల్చి ధనుర్ధారియై
ఇంద్రజిత్తు అట వచ్చి నిలచెను.

పులస్త్య వంశమునందు పుట్టిన
పరాక్రమునితో లక్ష్మణుడనెను :
"మాయలమారీ! నిలబడి పోరుము
పోరుకునిన్ను పిలచుచుంటిని."

లక్ష్మణమూర్తికి ప్రక్కన వున్న
విభీషణుని గని పలికె నసురుడు:
"రాక్షసుడా! నీ బుద్ధి తెలిసినది
లంకలొపుట్టి పెరిగితి విచ్చట.

నా జనకునికి తమ్ముడ వీవు
నా పినతండ్రివి! నీకు తనయుడ
ద్రోహము ఎందుకు తలపెట్టితివి?
బంధుత్వమ్మును స్నేహము లేదు.

కులాభిమానము వదలిన కుమతీ!
స్వజనుల వదలి పరులెవ్వరికో
భృత్యుడవైతివి- నిన్ను గాంచిన
బాధ కలుగును పాపివైతివి.

మతిమంతులు నిను ఛీ! యను పనిగద
నీ మతి చెడెన ! నీచాశ్రయమా
గుణహీనుండును స్వజనుల వదలి
పరుల జేరడు తెలియద నీకు?

దొడ్డ గుణములు కలిగి యున్నను
పరుడెన్నటికీ పరుడే గాదా !
స్వజనుల వదలి చేరిన వానిని
చేరదీతురు స్వలాభమ్ముకై.

స్వజనుల కాదని చేరినవానిని
వినియోగించుకు వాని స్వజనులను-
అంతముచేసి - ఆపై వానిని
నాశము చేతురు - లోకధర్మమది.

నిర్దయుడవయి నీచబుద్ధితో
నా కపకారము చేయగ నెంచి
నా హోమమ్మును పాడుచేయుటకు
నీవీ లక్ష్మణునిటకు తెచ్చితివి.

రావణాసురుని సోదరుడవు నువు
ఇట్టి అకార్యము చేయగరాదు"
అని కటువుగను అతడు పలుకగ
తిరిగి పలికెను అన్న కొడుకుతో:

"ఓ దుర్మార్గుడ! తెలియనట్లుగా
వదరుచుంటివి! నన్ను ఎరుగవా
నా స్వభావము తెలియద నీకు
పినతండ్రినని మరచిపోతివా?

రాక్షసవంశము నందున బుట్టియు
రాక్షస చేష్టల నెరుగనివాడను
అధర్మమ్మును దరిరానీయను
గుణము ముఖ్యము కులముకన్నను.

చేతికి చుట్టిన పామును మనము
విదిల్చినట్టు అధర్మవర్తిని
వదలిపోవలె అతి శీఘ్రముగా
నీతి చెప్పిన - నను కాదనెను.

పరుని ద్రవ్యము - పరుని భార్యను
హరించువానిని, దురాచారుని
జీవహింసను చేయువానిని
వదలిపోవలెను అతి తొందరగా.

కాలెడి గృహమును వదలిపోయినటు
వానిని వదలి దూరము పోవలె
హితులను నమ్మకపోయినవాడు
నాశనమగునని నీకు తెలియదా?

మహాఋషులను చంపివేయుట
సురలందరితో వైరము పూనుట
గర్వము, కోపము, బద్ధవైరము
ఇతరుల మంచిని ఓర్చకపోవుట

అట్టి దోషములు శ్రీని హరించును
ఆయుర్దాయము నంతము చేయును
గిరిని మేఘములు ఆవరించినటు
అన్నను చేరెను దోషములన్నీ.

అందువలననే అన్నను వదలితి
లంక నిలవదని నమ్మితి నేను
అన్న ఉండడని గట్టిగ నమ్మితి
నీవు వుండవని తలచితి నాడే!

దుఃఖసమయ మాసన్నమైనది
రామలక్ష్మణుల కాదని బ్రతుకవు
లక్ష్మణు శరముల యమునిచేరుకొని
యమదూతలకు సేవలు చేయుము.

దుష్టబుద్ధివి - అహంకారుడవు
ఏమియు తెలియని మూర్ఖుడవీవు
కాలునిదరికి చేరనుంటివి
నీకుతోచినటు వదరుము వినెదను

శస్త్రాస్త్రములతో బలము చూపుము
లక్ష్మణమూర్తి విడచు శరములతో
నీ బలములతో కూలెద వీవు"
అని విభీషణుడు పలికె పరుషముగ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

88 లక్ష్మణ - ఇంద్రజిత్తుల పోరు

క్రోధవశుడయి రావణుతనయుడు
ఒరలో నుండి ఖడ్గము దూసి
విభీషణునిపై దూకనెంచెను
అంతలోనె అట లక్ష్మణుగాంచెను.

రాముని తమ్ముడ! లోగడనేను
వదలిన శరముల మీ సోదరులు
మిమ్ము నమ్మిన సేనలన్నియు
నేలనుబడుట జ్ఞప్తియున్నదా?

ఉదయగిరిని ఉదయించుభానుడై
హనుమమూపుపై లక్ష్మణమూర్తిని
ఇంద్రజిత్తుగని - ఖడ్గమునొదిలి
ఘనమగు విల్లును చేతధరించెను.

క్రుద్ధపన్నగముపోలెడినాతో
విషసర్పమును పోలెడినాతో
పోరగనిలచితి వీ రణభూమిని
యమునిచూడగా తలంచుచుంటివి"

లక్ష్మణమూర్తిని - విభీషణాఖ్యుని
ఇద్దర చూచి పలికె గర్వమున
"నేను వదలెడి శరముల గురిని
శక్తికలిగినచొ తప్పుకోండిక.

అనుచుగర్వమున పలుకుచునున్న
ఇంద్రజిత్తుతో ననెను లక్ష్మణుడు
అసాధ్యమ్మను సాధ్యమనుకొని
పలుకుచుంటివి నిజమునెరుగక.

దూదిని అగ్ని కాల్చివేసినటు
నా శరములు మీ తనువులకాల్చును
యమసదనమునకు మిముగొనిపోవును
నాతోనిలచి పోరెడి దెవ్వడు?

గెలిచినట్టుగా పలుకుచుంటివి
దొంగమాదిరి పరుగిడిపోతివి
విజయకాంక్షి మరి నీవలె వదరడు
నీ పరాక్రమము చూపుము ఇపుడు"

అటుల లక్ష్మణుడు పలుకుచుండగా
కరకుటమ్ములు వదలె నసురుడు
బుసలసర్పముల తీరుగపడినవి-
తిరిగి శరములు వదలెను అసురుడు.

అనుచు పలుకుచు సుమిత్రతనయుడు
అతివేగముగల అయిదు బాణములు
అసురుని రొమ్మున సూటిగ నాటెను
అమ్ములు భాసిలె! రవికిరణములన.

శరములు తగిలి నెత్తురు చిమ్మి
పొగలేనట్టి అగ్నిహోత్రమై
తేజమునిండెను లక్ష్మణమూర్తి
చలించలేదు రామానుజుడు.

అంతట అసురుడు అమిత కోపమున
వాడి శరములు మూడు విడచెను
ఇటు లక్ష్మణుడును అటు రాక్షసుడు
ఇరువురు పోరిరి - జయాభిలాషులు.

సింహనాదమును చేసెను అసురుడు
తిరిగి పలికెను లక్ష్మణమూర్తితొ :
"నా శరములు నీ దేహము చీల్చును
నక్కల పులుగులకాహారమగు.

ఒకరికి ఒకరు లొంగని వీరులు
అస్త్ర శస్త్రముల నెరిగినవారు
అమిత బలమున విరాజిల్లుచు
నింగిని గ్రహముల తీరుగ పోరిరి.

క్షత్రియాధమ! రామ భక్తుడా !
నిన్నుత్రుంచి నీ శిరసుగ్రహించెద
మిగిలిన మొండెము రాముడుచూచును
తెగినకవచముతొ మొండెముగనును."

దేవేంద్రుడును వృత్రాసురులను
పోలిరివారు - పోరెడివారు
రెండు సింహములు అన్నటులుండిరి
శరవర్షము కురిపించుకొనిరట.

రోష పూరిత నయనమ్ములతో
పలికెనప్పుడు రామానుజుడు
"క్రూరుడవని నే నెరుగుదు నిన్ను
మాటల రోషము - చేతల చూపుము."

ఒక్కొకసారి ఒక్కొక వీరుడు
విజృంభించి విజయకాంక్షతో
సురనాయకుడు శంబరాసురుల
తలపించునటు పోరు సలిపిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

89 లక్ష్మణ, ఇంద్రజిత్తుల మధ్య ఘన సంగ్రామము

ఫణివలె బుసలను విడచుచు నపుడు
ధనుసు మీటెను లక్ష్మణమూర్తి
అల్లె త్రాటిధ్వని నింగి కెగసెను
ఇంద్రజిత్తు ముఖమంతయు మారెను.

వెలవెలబోయెడి ముఖముతొ నున్న
అసురుని గాంచి విభీషణుండు
"లక్ష్మణ! గనుము వాని ముఖమును
దక్కడు వాడని తోచుచున్నది.

అపశకునములు అగపడుచున్నవి
నీ చేతిలో వాడంతము అగును
తొందరపడవలె" అన్న మాట విని
లక్ష్మణమూర్తి ఆలసించక

అగ్నిహోత్రమును పోలు శరములు
అసురునిపైన విడువగ నవ్వి
వజ్రాయుధము అన్నటు లాకెను
కంపించెను ఆ రావణుతనయుడు.

తిరిగి తేరుకొని అమిత క్రోధమున
ఏడు శరములు లక్ష్మణుపైన
పది శరములను మారుతిపైన -
వదలెను వంద విభీషణునిపై.

అసురుని శరముల లెక్కచేయక
నవ్వుచు పలికెను లక్ష్మణమూర్తి :
"చేవలేని నీ శరములు లెక్క
వీరులు వదలరు ఈ బాణములు"

అనుచు పలుకుచు రామానుజుడు
అమోఘ శరములు సూటిగ వదలి
ఇంద్రజిత్తు కవచమ్మును త్రుంచెను
తారల తీరుగ తునకలు రాలెను.

శరములు తగిలి ఇంద్రజిత్తునకు
దేహమంత గాయమ్మలైనవి
అయినను అసురుడు లక్ష్యపెట్టక
వేయి బాణములు విడచెను సూటిగ.

ఇంద్రజిత్తు అటవదలిన శరముల
రామానుజుని కవచము తెగెను
శరములు తగిలి రక్తము కారెను
అసురుని బలము తెలిసెనప్పుడు.

మేన కవచములు లేకపోయినను
రక్తసిక్తమై తనువులున్నను
జయాభిలాషులు పోరసాగిరి
శరవర్షము కురిపించసాగిరి.

సమయము తెలియక - విసుగులేకను
వీరవరేణ్యులు పోరుచుండిరి
అలుపునెరుగని ఆ రణధీరులు
దివ్యాకృతిగల శరముల పోరిరి.

ధనుస్సుమోతలు పిడుగులపోలెను
వ్యర్థముకాక శరములుతగిలెను
ఇరుపక్షముల సేనలన్నియు
భయభ్రాంతులై నిలచిపోయిరి.

నెత్తుటి ఏరు ప్రవహించినది
నెత్తుట తడిసిన శరములు రాలెను
కొన్ని శరములు నింగి కెగిరెను
శరముల విరిగెను కొన్ని శరములు.

గార్హపత్య-మరి-ఆహవనీయ
యజ్ఞాగ్నులతో చేరుదర్భలన
రణమను యజ్ఞమునందు శరములు
గుట్టలు గుట్టలు నేలబడినవి.

రక్తసిక్తమై దేహములుండగ
ఆకులురాలి పూలతొనిండిన
బూరుగు - మోదుగు తరువులపోలి
రణరంగమున నిలచిరి వీరులు.

ఒకరిని ఒకరు వధించనెంచి
వీరోచితముగ పోరుసలిపిరి
దెబ్బలుఎన్నో తగిలినగాని
అలుపునెరుగక పోరిరి వీరులు.

మేన దిగబడిన అమ్ములతోనట
చెట్లుమొలచిన పర్వతాలవలె
రక్తసిక్తమై తనువులుండగ
అగ్నిహోత్రముల తీరుగతోచిరి.

వీరుడు విభీషణాఖ్యుడప్పుడు
లక్ష్మణమూర్తికి అలుపుతీర్చగ
యుద్ధరంగమున వచ్చినిలచెను
ఇంద్రజిత్తుతో పోరగవచ్చెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

90 విభీషణుడు కపులను త్తేజపరచుట - లక్ష్మణ ఇంద్రజిత్తుల భీకర పోరాటము

విభీషణుండు ఘనచాపముతో
రణరంగమున అడుగుబెట్టెను
అల్లెత్రాటి ధ్వని ఉరుముచుండగా
కరకు శరములు విడువసాగెను.

పిడుగుపాటుకు గిరులు పగిలినటు
అగ్నిహోత్రమగు శరముల నపుడు
విభీషణుడు నలువంకల విడచెను
అసురు లెందరో నేలకూలిరి.

విభీషణుండు శరములు వదలగ
శూల పట్టిస ఖడ్గమ్ములతో
అతని సచివులు పోరుసలిపిరి
అసురు లెందరినో నేల కూల్చిరి.

అటుల పోరుచు విభీషణుండు
అదనుగాంచి - ఆ కపియోధులను
ఆహవభూమిలో ప్రోత్సహించెను
అమితోత్సాహము కలుగజేసెను.

"వానరయోధులు మీరందరును
వీరోచితముగ పోరుసలిపిరి
రావణుసేనలో మిగిలినవాడు
ఇంద్రజిత్తు - వీడొక్కడె వీరుడు

వీనిని నమ్మెను రాక్షసరాజు
వీనిపైననే ఆశ నిలపెను
వీనిని మీరు త్రుంచి వేసిన
వానిపని ఇక ఆఖరయినటే.

బలవంతులతో పోరి - చంపిరి
ప్రహస్తునెదిరి పోరునచంపిరి
కుంభనికుంభులు కూలిపోయిరి
కుంభకర్ణునే చంపిరి మీరు.

ధూమ్రాక్షుడును జంబుమాలియు
వజ్రదంష్ట్రి సంహ్రాది వికటుడు
జంఘు ప్రజంఘులు మన్నన కలిసిరి
ప్రఘసుడు తపనుడు రణమున ఒరిగిరి.

రశ్మి కేతువు, విద్యుజ్జిహ్వుడు
సూర్యశత్రువు, అకంపనుండు
సుపార్శ్వుడున్ను, చక్రమాలియు
దేవాంతనరాంతకు లొరిగిపోయిరి.

వానరులారా! ఎంతోమందిని
అసురుల కూల్చిన అతిబలవంతులు
కడలికి వారధి కట్టిన యోధులు
కోసలభూపతి నమ్మినవీరులు.

ఇంద్రజిత్తును ససైన్యమ్ముతో
కూల్చుట మీకు లెక్కలోనిదా?
గోష్పదమ్మును దాటుట వంటిది
వీడొక్కడినిక జయించవలెను.

అన్నకొడుకు మరి చంపగరాదని
ఆహవభూమిలో నే తలంచను
రామకార్యము శిరోధార్యము
అందుకు సిద్ధము వీనిని చంపగ.

నేనే స్వయముగ చంపుటకై మరి
యోచించినచో - కన్నుల నీరు
గిర్రున తిరిగి చూపుల నాపును
మమతాబంధము ఆపును నన్ను.

లక్ష్మణమూర్తి చంపును వానిని
మీరందరును విజయకాంక్షతో
అసురసేనలను అంతము చేయుడు"
అన విని కపులు నిండుగ నిలచిరి.

వర్షితమేఘము గాంచిన యంతనె
ఆనందించే నెమళ్ళ తీరుగ
కోలాహలముతో లేచిరి కపులు
వాలము లూపిరి నేలకు బాదిరి.

జాంబవంతుడు ముందుకు దూకెను
వానరవీరులు భల్లూకములు
అనుసరించిరి అసురుల చీల్చిరి
గోళ్ళతో చీరి కోరల కొరికిరి.

అసుర వీరులు ఆయుధాలతో
తిరిగి కొట్టిరి జాంబవంతుని
భీకర యుద్ధము జరిగెనప్పుడు
వీరులెందరో నేల కొరిగిరి.

వీరవరేణ్యుడు అంజనేయుడు
లక్ష్మణమూర్తిని నేలకు దింపి
సాల వృక్షమొక దానిని పెరకి
వేలకు వేల అసురుల కూల్చెను.

ఘనముగ తనతో పోరుచు నున్న
పినతండ్రిని వదలి రావణు తనయుడు
తిరిగి లక్ష్మణుని పైకి సాగెను
శర వర్షము కురిపించ సాగెను.

వరుసగ వదలు శరములతో నట
ఒకరికి ఒకరు కనబడకుండిరి
వర్షిత మేఘము చాటున నున్న
రవి చంద్రుల్లుగ తోచిరి వీరుల్లు.

వీరవరేణ్యులు వింటిని పట్టుట
అమ్ములు తీయుట, వింటికి కూర్చుట
విడచుట గురితో, తిరిగి తీయుట
కంటికి కనబడకున్నది నేర్పు.

సారథి కూలగ - యోధుడు అపుడు
తానే స్వయముగ రథము నడుపుచు
వింటి నందుకొని రావణు తనయుడు
పోరుకు నిలచెను లక్ష్మణమూర్తితొ.

నింగి శరములతొ నిండిపోయెను
దిశల చీకటులు క్రమ్ముకొన్నవి
సూర్యాస్తమయము అన్నటులున్నది
నెత్తురు పారెను ప్రవాహమ్ముగా.

రథము నడుపుచు పోరగ నిలచిన
రావణు తనయుని ధైర్యమ్మునకు
ఆశ్చర్యపడి లక్ష్మణమూర్తి
తిరిగి శరముల కొట్టె నశ్వముల.

క్రూర జంతువులు భీతిలి అరచెను
వీచుట ఆగి - వాయువు చూచెను
అగ్ని జ్వలించక నిలచిపోయెను
గంధర్వ చారణులు పరుగులెత్తిరి.

నిర్భయమ్ముగా రథమున తిరుగుచు
నిలచిన రావణు తనయునిపైన
శరవర్షము కురిపించె లక్ష్మణుడు
ఇంద్రజిత్తు గర్వమ్ము దిగినది.

'లోకాస్సమస్తా స్సుఖినోభవన్త'ని
లోక శాంతిని కోరుకొనుచును
మహాఋషులు అట శుభములు పలికిరి
ఘన సంగ్రామము జరిగెనప్పుడు.

ఇంద్రజిత్తు వదనమ్ము దీనమై
అగపడినంతనె వానర వీరులు
ఆనందముతో లక్ష్మణమూర్తిని
అభినందించిరి ఆ రణభూమిని.

ఇంద్రజిత్తు బంగారు రథమునకు
బంగరు ఆభరణమ్ములు గలిగిన
వడిగా పోయే నాల్గు తురగముల
నాల్గు శరములతొ కొట్టె లక్ష్మణుడు.

ప్రమాథి, శరభ, రభసుడు మరియు
గంధ మాదన నల్గురు కపులు
ఎగిరి దూకిరి రథాశ్వములపై
రక్తము గ్రక్కి గుఱ్ఱము లుడిగెను.

తళతళలాడుచు మెరిసే అమ్మును
రథ సారథిపై వదలె లక్ష్మణుడు
దివ్య శరమది అవలీలగను
త్రుంచివేసినది సారథి తలను.

గుఱ్ఱము లటుల నేల కూలగ
ఆనందముతో ఆ కపివీరులు
మహారథమును ముక్కలు చేసి
ముదముగ నిలచిరి లక్ష్మణు చెంత.

రావణు తనయుడు క్రిందకు దూకి
శరములు వదలెడి లక్ష్మణు వైపు
పరుగెత్తెను - ఆ వీర వరేణ్యుడు
నిశిత శరముల నిలపె నసురుని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

91 లక్ష్మణమూర్తి విడచిన శ్రీరామనామబాణమున ఇంద్రజిత్తు కూలుట

మహావీరుడగు ఇంద్రజిత్తు తన
రథము పోయెనని దిగులునందక
పరాక్రమముతో జ్వాలమాదిరి
ఎదిరిపోరెను లక్ష్మణమూర్తితో.

లక్ష్మణమూర్తి నిశితశరములతో
భీకరమైన పోరుసలిపెను
కపులు రాక్షసులు కలబడిపోరిరి
బీభత్సమట తాండవించెను.

ఇంద్రజిత్తు తనవీరులగాంచి
పొగడి పలికెను సందర్భముగా
“అసురవీరులు! అటులేపోరుడు
చీకటిక్రమ్మి కనబడకున్నది.

వానరయోధుల మోసగించవలె
పోరుఉధృతము చేయగవలెను
చిటికెలోన - నే లంకకుచేరి
రథముతో వచ్చెద అతితొందరలో

మీరు ధైర్యముగ పోరుటగాంచి
నేనుంటిననని కపులు తలతురు
అదేఅదనుగా అరదముకొరకై
లంకకేగి నే రథముతో వత్తును”

అనుచు పలుకుచు రావణుతనయుడు
లంకాపట్నములోనికి పోయి
ఉత్తమాశ్వముల అలంకారముల
నిలచిన బంగరు తేరును ఎక్కెను.

ఈటెలు కత్తులు చాపమ్ములతో
అశ్వహృదయము తెలిసిన సారథి
రథముసిద్ధముగ నుంచగ దానిని
అధిరోహించెను - పోరుకు వచ్చెను.

అంతటిలోనే రథముతో వచ్చెను
ఇంతవరకు ఇట పోరుచుండెను
వాడెప్పుడు మరి పోయివచ్చెనో-
చకితులైరి ఆ అసురునిగాంచి.

శరవర్షమును కురిపించుచును
వానరవీరుల కూల్చె నసురుడు
వలయాకారము తిరిగెను విల్లు
విడచిన శరములు కంటికగపడవు.

అద్భుతయుద్ధము అసురుడుచేయగ
శరఘాతములకు నిలువలేకను
బ్రహ్మచెంతకు సురలు చేరినటు
కపులు చేరిరి లక్ష్మణమూర్తిని.

క్రోధానలము భగ్గున ఎగసెను
నిశితశరమును తీసి లక్ష్మణుడు
ఇంద్రజిత్తుని ధనుసు త్రుంచెను
మరియొక విల్లును తీసెనసురుడు.

తీసినవింటిని ఎక్కుపెట్టగా
నిలచినంతలో లక్ష్మణమూర్తి
మరి మూడమ్ముల దానిని త్రుంచెను
అయిదు బాణములు విడచెవక్షమున.

లక్ష్మణమూర్తి వదలిన శరములు
విల్లులేని ఆ ఇంద్రజిత్తుకు
తగిలి రక్తమున తడిసిపడినవి
కవచము తెగినది రక్తముగ్రక్కెను.

వెంటనె అసురుడు ఘనమగుచాపము
చేతధరించి నిశిత శరములను
రామానుజుని పైకి విడచెను
గిరివలెనిలచెను లక్ష్మణమూర్తి.

అనేక శరములు వదలుచునపుడు
శరవిన్యాసము చూపెనసురుడు
లక్ష్మణమూర్తి అసురులత్రుంచుచు
శరనైపుణ్యము చూపెనసురులకు.

శరములు తగిలి బాధపడుచును
తిరిగి శరములను విడచెనసురుడు
వచ్చెడి శరముల మధ్యత్రోవలో
త్రుంచెను నేర్పుగ రామానుజుడు

అంతటిలోనే లక్ష్మణమూర్తి
కత్తిని పోలిన కరకుటమ్మును
వదలెను సారథిపైకి సూటిగ
శరముతగిలి ఆ సారథి ఒరిగెను.

సారథి ఒరిగిన సంగతి తెలిసి
నేర్పుగలిగిన ఆ తురగములు
సుడులు తిరుగుచు రథమును త్రిప్పుచు
వచ్చెడి శరముల తప్పించినవి.

అశ్వములంతటి చాకచక్యముగ
శరములతాకిడి తప్పించగను
లక్ష్మణమూర్తి విస్మయపడెను
శరములు వదలెను తురగమ్ములపై.

అమితకోపమున రావణుతనయుడు
వజ్రతుల్యమగు పది బాణములు
లక్ష్మణమూర్తి పైకివిడచెను
కవచమ్మునకు తగిలిపడినవి.

రామానుజుడు ధరించినట్టి
కాంచనకవచము అభేద్యమ్మని
అసురుడు తెలిసి మూడు బాణములు
రామానుజుని నొసట విడచెను.

మూడు బాణములు నొసట తగలగా
మూడు శృంగముల గిరివలె నపుడు
లక్ష్మణమూర్తి నిలచె నచ్చట
బాధ నోర్చుకొని తిరిగి నేర్పుగా

ఆకర్ణాంతము విల్లును లాగి
అయిదు శరములు అమోఘమైనవి
కుండలాలతో మెరయుచునున్న
అసురునిపైకి విడచె లక్ష్మణుడు.

వీరు లిద్దరూ శరములు తగులగ
నెత్తురుకారే దేహమ్ములతో
విరగబూసిన మోదుగుచెట్లను
తలపించిరి ఆ రణరంగమున.

ఒకరిని ఒకరు జయింపగోరి
విడచుకొన్న ఆ నిశిత శరములు
ప్రతి అవయవమును గాయపరచెను
సడలిపోక అట పోరుచుండిరి

కోపము పెరిగి రావణుతనయుడు
విభీషణుని ముఖమందున అపుడు
మూడు శరములు విడచి – ఆగక
ఒక్కొక అమ్మన కొట్టెను కపులను.

విభీషణుండు కోపవశుడయి
ఘనమగు గదతో రథముకు పూన్చిన
తురగమ్ములను మోదగ నవ్వి
నేల కొరిగినవి రథము కూలెను.

నేలకు దూకి రావణుతనయుడు
రథశక్తిని గొని విభీషణునిపై
ప్రయోగించగా – నిశిత శరమున
శక్తిని త్రుంచెను లక్ష్మణమూర్తి.

విభీషణుడు అదియంతయు గాంచి
అగ్నిజ్వాలవలె కోపము ఎగయగ
ఘనమగు చాపము నందుకు నిలచి
అయిదు శరములను విడచెను సూటిగ.

వక్షస్థలమున తగిలిన శరములు.
చీల్చి – నెత్తుట తడిసి పడినవి
ఇంద్రజిత్తునకు కోప మెగసెను
చంపగ నెంచెను విభీషణాఖ్యుని.

యముడు ఒసగిన దివ్యశరమును
వింటికికూర్చెను – ఆ విషయమును
లక్ష్మణమూర్తి గ్రహించినాడు
గ్రహించె నొక్క అమోఘ శరమును

సురాసురులు ఎదిరించలేనిదగు –
ధనపతి స్వయముగ లక్ష్మణుకిచ్చిన
శరమును తీసి లక్ష్మణమూర్తి
నిలచెను – విడచెను ఘనముగ బుసలను.

ఇద్దరు వీరులు అమోఘ శరములు
సంధించిరి – తమ బలమగు భుజముల
ఆకర్ణాంతము లాగి విడచిరి
దిక్కుల కెగసెను దివ్యనాదము.

బయలుదేరిన దివ్యశరముల
వెలుగుతొ నింగి తేజరిల్లెను
మంటలు పొగలతొ రెండు శరములు
నింగిని పోరి నేల కూలినవి.

దివ్యశరములు నేల కూలగా
వీరు లిద్దరూ సిగ్గునందిరి
తీవ్ర కోపమున లక్ష్మణమూర్తి
వారుణాస్త్రమును విడచెనప్పుడు.

ఇంద్రుని గెలచిన వీరవరేణ్యుడు
రుద్రదేవతాస్త్రమ్ము వదలగా
వారుణాస్త్రమును నేల కూల్చెను
తిరిగి రోషములు రాజుకున్నవి.

విజయకాంక్షియై రావణుతనయుడు
లోకములన్నీ కాల్చివేయుటకు
వదలెనో ఏమో? అన్నటులపుడు
ఆగ్నేయాస్త్రము విడచె సూటిగా.

సౌరాస్త్రముతో ఆ సౌమిత్రి
ఆగ్నేయాస్త్రము నడ్డగించెను
అంతట అసురుడు అమిత కోపమున
అసురాస్త్రము సంధించి విడచెను.

అసురాస్త్రమ్ము – ఆయుధాలను
గదలు, శూలములు, గండ్రగొడ్డళులు
శరములు, కత్తులు, ముద్గరమ్ములను
సృజించి ముందుకు పోరునకంపెను.

అసురాస్త్రమును అంతటివరకు
అడ్డగించిన వీరులు లేరు
నిశ్శేషముగా రిపులను కూల్చగ
శక్తివంతమగు అస్త్రము అది యగు.

అసురాస్త్రమును గాంచి లక్ష్మణుడు
మహేశ్వరాస్త్రము వదలెను అపుడు
రామానుజుని దివ్యాస్త్రమ్ము
అసురాస్త్రమును నేలకు రాల్చెను.

లక్ష్మణమూర్తి ఇంద్రజిత్తులు
ప్రచండ యుద్ధము చేయుచుండిరి
నింగిని ఉన్న సర్వ భూతములు
లక్ష్మణమూర్తిని చూచుచున్నవి.

అరపులు కేకల సింహ నాదముల
అసురులు కపులు పోరుచుండిరి
సుర గంధర్వులు పితృ దేవతలు
లక్ష్మణమూర్తికి రక్షణ నిడిరి.

రాముని అడుగుల నడచే తమ్ముడు
రామానుజుడు – అమోఘ శరమును
తాకిన కాల్చెడి అగ్ని గోళమును
బంగారముతో చేసిన శరమును

అంతటి వరకు ఆ బాణమును
వింటకూర్చక నిలచి యున్నది
ప్రళయ భయంకరమైన బాణమది
సురల పూజలను అందిన శరమది

దేవేంద్రుడు ఆ దివ్య శరమున
అసురుల గెలిచెను మహారణమున
అపజయ మెరుగని నారాచమ్మది–
రాచపట్టి సంధించె నప్పుడు

ఐంద్రాస్త్రముతో అమోఘ శరమును
అభిమంత్రించెను రామానుజుడు
మనుజ శ్రేష్ఠుడు ఉత్తమ శరమును
శ్రేష్ఠమైన చాపమ్మున కూర్చి

జయాభిలాషి రామునితమ్ముడు
కర్తవ్యము బోధించెను శరముకు
శరముతొ పలికెను పొంగిన గుండెతొ
పొంగిపోయినది ఆమోఘ శరము

"ఓ నారాచమ! దశరథ తనయుని
జ్యేష్ఠకుమారుడు రామచంద్రుడు
ధర్మాత్ముడును సత్యసంధుడు
అవక్ర విక్రమ పరాక్రముడయి

అవనిలొ కీర్తిని గడించియున్న
అనిలో నీవు అసురుని కూల్చుము
అన్నను నమ్మిన అమ్మువైనచో
ఇంద్రజిత్తును త్రుంచుము ఇపుడే."

అనుచు పలుకుచు రామానుజుడు
అమ్మును వదలెను ఇంద్రజిత్తుపై
సూటిగ తగిలెను అమోఘ శరము
నామ బాణమది తిరుగులేనిది.

శిరస్త్రాణముతొ కుండలాలతో
వెలుగులు చిమ్మే వీరుని శిరమును
రావణుతనయుని శిరమును త్రుంచెను
తల వేరైనది మొండెము నుండి

రక్త ధారలు ఎగసినవపుడు
నేల కూలెను అసుర వీరుడు
ఇంద్రుని గెలచిన వీరవరేణ్యుడు
సరియగు వీరుని ఎదిరి ఒరిగెను.

వృత్రాసురుని వధ వినినంతనె
ఆనందించిన సురల తీరుగా
విభీషణుండు వానర వీరులు
సింహనాదములు చేసిరి ముదమున

సుర గంధర్వులు మహాఋషులును
సంతోషముతో సవ్వడి చేసిరి
రాముని ఘనతను చాటిన అమ్ము
విజయ గర్వమున జగతిని చూచెను.

వానర యోధులు విజృంభించిరి
అసురులు భయపడి పరుగులెత్తిరి
ఆయుధాలను వదలి పరుగిడిరి
సముద్రమ్ములో దూకిరి కొందరు.

సూర్యాస్తమయము అయినచొనింక
సూర్య కిరణములు కనబడనటుల-
ఇంద్రజిత్తు రణమందున కూలగ
ఒక్క అసురుడును అగపడలేదు.

నేలను బడిన అసురుని మొండెము
కొంచెపుసేపు కొట్టుకు ఆగెను.
ఆరిపోయిన అగ్నిగ తోచెను
కాంతులు లేని రవివలె తోచెను.

ఇంద్రజిత్తు మరణమ్ము మోదమై
లోకమ్ములకు పీడలు తొలగి
ప్రశాంతి కలిగి సుఖపడు ననుచు
సురలు, సురపతి ఆనందించిరి.

దేవ దుందుభులు మ్రోగినవపుడు
అచ్చర కన్యలు నాట్యము చేసిరి
పూల వానలు కురిసెను నింగి
సురలు లక్ష్మణుని ప్రశంసించిరి.

సురగంధర్వులు అచటకువచ్చి
మహాఋషులకిక భయము తీరెనని
మదిలో మోదము లక్ష్మణమూర్తికి
తెలియబరచి అభినందించిరి.

జాంబవంతుడు విభీషణుడును
మనసునిండుగా అభినందించిరి
సింహనాదమును చేసిరికపులు
రామానుజుని దగ్గర చేరిరి.

పట్టరాని ఆనందము పొంగి
కపులు తోకలతో శిలలను కొట్టిరి
చెట్లనుపీకిరి గంతులేసిరి
ఒకరిని ఒకరు కౌగలించిరి.

త్రోసుకొనుచును నేలనుబడుచు
నింగిచీలు జయఘోషను చేసిరి
లక్ష్మణమూర్తికి జయము జయమని
విజయగర్జనతో అరచిరి వీరులు.

ఇంద్రజిత్తు రణమందుకూలెనని
వినిన దేవతలు వచ్చి చూచిరి
లక్ష్మణమూర్తిని చూచిరివారు
ఆనందముతో పరవశించిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

92 శ్రీరాముడు సౌమిత్రిని అభినందించుట

రాముని ఘనత తెలిపిన అమ్ముతొ
ఇంద్రజిత్తును అంతము చేసి
మేనగాయముల రక్తధారలతొ
రామచంద్రుని చేరెను తమ్ముడు.

విభీషణుని మరి వాయునందనుల
ఇరుప్రక్కలను ఊతగా గొని
అలసిపోయిన లక్ష్మణమూర్తి
అడుగులొ అడుగై అన్నను చేరెను.

ఇంద్రుని ముందర దేవగురునివలె
అన్నను చేరి ఆనందముతో
ఇంద్రజిత్తు హతుడైన విషయము
తెలియబరచెను వినయముగాను.

"వీరపుంగవుడు లక్ష్మణమూర్తిచె
రావణుతనయుని శిరముతెగినది"
అనుచురామునికి విభీషణాఖ్యుడు
ఆనందముగా తెలియబరచెను.

అఖండ విజయము అనుజుడు పొందెను
ఆనందముతో పొంగిన గుండెతో
ఆలింగనమున రాముడు మురిసి
అభినందించి శిరసును మూర్కొని

ఇంద్రజిత్తును కూల్చితి వీవు
సీతను పొందుట తేలికయింక"
అనుచు ప్రేమగ రామచంద్రుడు
అనుజుని మేను నిమిరెను చల్లగ.

"ఓ సౌమిత్రీ ! ఘనకార్యమ్మును
నేర్పుగ చేసితివీవు లంకలో
రావణాసురుని జయించినట్లే
విజయము మనది నిస్సందేహము

రావణాసురుని కుడి భుజమ్మును
కూల్చితివయ్యా! మూడు రాత్రులు
ఏకధాటి నువు పోరిగెలిచితివి
హనుమ విభీషణుసాయమున్నది.

రావణుధైర్యము ఇంద్రజిత్తుయగు
రావణుప్రాణము ఆతడెయగును
రావణుడింక మిగలడు సోదర !
నేటితో శత్రువు కూలినట్లగు.

తనయుడు కూలుట వినినరావణుడు
రణముకువచ్చును అఖండ సేనతో
అంతటి సేనను - లంకానాధుని
అవలీలగ నే తృంచివేసెద.

అంతట రాముడు సుషేణుగాంచి
"వానరోత్తమా! మిత్ర వత్సలా!
విభీషణునికి లక్ష్మణమూర్తికి
వీరులెందరికో శరములు తగిలెను.

గాయమ్ములతో రక్తధారలతో
బాధలోనున్న వారందరికీ
చికిత్సచేసి స్వస్థత గూర్చుము
బాధతీర్చి వారందరకావుము."

రాముని ఆనతి తలనుధరించి
దివ్యౌషధమగు మూలికతీసి
లక్ష్మణమూర్తికి వాసనచూపెను
చిత్రము - శరముల ములుకులురాలెను.

బాధహరించి స్వస్థతకూడెను
గాయమ్ములవి మాయమయ్యెను
అటులే అచ్చటి వీరులందరికి
వైద్యము చేసెను సుషేణుడచ్చట.

బాధలుతీరి స్వస్థతకూడి
వీరులులేవగ ఆనందించిరి
రామచంద్రుడును మిగిలిన వీరులు
లక్ష్మణమూర్తిని అభినందించిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

93 దశకంఠుడు సీతాదేవిని చంపనెంచుట-సుపార్శ్వుడు హితము చెప్పుట

ఇంద్రజిత్తు రణమందు కూలెనని
సచివులు విని విభ్రాంతినందిరి
నిజము తెలుసుకొని చింతలో మునిగి
రావణరాజుకు విన్నవించిరి :

"రాజా! దుర్విధి - వీరుడు ఒరిగెను
మేము అసువులతో వుంటిమిగానీ
ఇంద్రుని గెలిచిన వీరుడు కూలెను
భీకరయుద్ధము చేసెను తనయుడు.

నిశిత శరముల లక్ష్మణమూర్తిని
కలవరపరచిన వీరవరేణ్యుడు
వీరశయ్యను అలంకరించెను
ఉత్తమలోకము చేరెను వీరుడు."

ఘోరవార్త విని లంకేశ్వరుడు
వ్యాకులమతియై మూర్ఛనందెను
పుత్రశోకమున కృంగిపోయెను
దైన్యముతో విలపించెను రాజు.

"రాక్షససేనకు ముఖ్యుడ వీవు
ఇంద్రుని గెలచిన వీరుడ వీవు
కోపము వచ్చిన యమునే త్రుంచెడి
శక్తి గలిగిన యోధుడ వీవు.

మందరగిరి శిఖరమ్మను శరముల
కూల్చగ చాలిన శక్తిమంతుడా!
మనుజుడు వాడు లక్ష్మణుడెంత-
వాని చేతిలో త్రుంచబడితివి.

స్వామికార్యమున అసువుల వీడిన
సమరాంగణమున తనువు వీడిన
తప్పక స్వర్గము చేరును అతడు
ఉత్తమలోకము అందెను నీకు

నీకొరకై నే వంతనొందను
నీవులేని ఈ మనుగడ నాకు
శూన్యమైనదిగ తోచుచున్నది
అతివల రోదన వినవలె నింక

దిక్పాలకులు సురనాయకుడు
సురలందరును సుఖముగ తిరిగే -
శుభఘడియ యని ఆనందింతురు
ఇందరి నొదిలి ఎచటకు పోతివి?

తనయుని చేతిలో తండ్రి పోవుట
సమ్మతమైనది - కానీ నాయన!
తారుమారు నువు చేసితి విపుడు
తనువు నిలచునా తనయుని వదలి?

రామలక్ష్మణులు వానరరాజు
నాకు దుఃఖము కలుగజేసిరి
వారిని కూల్చక వదలిపోతివి".
అనుచు రావణుడు కుమిలిపోయెను.

కట్టలు తెగిన శోకమునుండి
పట్టరాని కోపమ్ము వచ్చెను
ఎఱ్ఱని కన్నులు మరింత ఎఱుపై
అగ్నికణములను రాల్చునట్లయె.

అంతటి కన్నుల పైకనుబొమ్మలు
ప్రళయకాలమున సంద్రమునందు
ఎగసెడి అలలతొ పైకి లేచిన
మకరుల పోలి భయము గొలిపెను.

వృత్రాసురుని వక్త్రమునుండి
నాడు వెడలెను అగ్నిజ్వాలలు
అటులే రావణు నోటివెంబడి
పొగలు, జ్వాలలు ఎగసిపడినవి.

క్రోధవశుడయి కక్ష తీర్చుకొన
సీతను చంపగ నిర్ణయించెను
క్రోధానలము మూర్తిగ నిలచి
ప్రళయభయంకర రూపమైనది.

ప్రళయకాలమున రుద్రుని పోలెను
రక్తబిందువులు రాల్చెను కన్నులు
పండ్లు పటపట కొరుకుచుండగా
యంత్రము తిరిగిన చప్పుడు ఎగసెను.

అసురవీరులు కలవరపడిరి
చాటుమాటున దాగిరి హడలి
ప్రళయకాలమున సర్వము మ్రింగే
కాలునివలె ఆ రాజు కనబడె.

క్రోధము నిండిన రావణరాజు
యుద్ధము నంతము చేయగ నెంచి
తన యోధులతో పలికెనప్పుడు:
"అసురయోధులు వినుడు శ్రద్ధగా

వేల ఏండ్లుగా తపస్సుచేసి
విధాతనే నే మెప్పించితిని
తపోబలమున బ్రహ్మవరమున
సురాసురులచే మరణము లేదు.

బ్రహ్మ యిచ్చిన దివ్యకవచము
వజ్రాయుధమే తగిలిన చెదరదు-
అంతటి కవచము ధరించి పోరిన
నన్నెదిరించెడివాడే లేడు.

దేవాసుర సంగ్రామమునందు
విధాతమెచ్చి అమోఘచాపము
దివ్యశరమును ఒసగెను నాకు
వాటితొకూల్చెద రామలక్ష్మణుల.

మంగళస్వనముల - దివ్యచాపమును
తీసుకురండి పోరుకు పోదును"
అనుచుపలికెను అంతటిలోనే
పుత్రశోకము ఎగసిపడినది.

వెంటనె - సీతను చంపగ నెంచెను
మంత్రులగాంచి పలికెనప్పుడు
"నా కుమారుడు మాయసీతను
చంపెను నాడు - యుద్ధభూమిలో

నేడు-నేను ఆ నిజసీతనట
చంపెద - తనయుడు శాంతినందును
నీచక్షత్రియుని నమ్మిన అతివను
అంతముచేసెద" - అనుచు లేచెను.

ఖడ్గముదాల్చి అమితకోపమున
సచివులు, భార్యలు, అనుసరించగా
అశోకవనమున శోకలత యగు
సీతనుత్రుంచగ శీఘ్రమె సాగెను.

కదిలే గిరివలె - క్రోధమునిండి
రాజునడువగ రాక్షసులందరు
జయము పలికిరి లంకేశునకు
సింహనాదములు చేసిరి ముదముగ.

"ముల్లోకములను జయించినాడు
దిక్పాలకులను తరిమినవాడు
శౌర్యముతో తను కోరినవన్నీ
అంది - పొందెడి యోధుడురాజు.

రాజునుగాంచిన - రామలక్ష్మణులు
భయపడిపోదురు - రాజుకుసరిపడు
వీరుడు భువిలో లేనేలేడు"
అనుచు అసురులు పలికిరిముదముగ.

అశోకవనమున సీతనుగాంచెను
అంగారకుడు రోహిణి పైబడు
చందము తోచెను - ఎందరొహితులు
వారించినను అసురుడువినక

కరవాలముతో ముందుకుసాగెను-
అసురాంగనల కావలిమధ్యలొ
పతివ్రత తా నసురునిగాంచెను
కలవరపడినది - కంపించినది.

అసురుడు అంతముచేయుననుకొని
భీతినందినది దిగులుతొక్కంగెను
"తిరస్కారము చేసితినన్న
కోపముతో ఈ అసురుడు చంపును

నిరాశతో ఈ అసురుడునిండి
అంతముచేయగ నెంచెను ఇపుడు
నా మూలముగా పురుషోత్తములను
చంపెనా! ఏమో! ఈ రాక్షసుడు

దాశరథులతో పోరగలేక
పుత్రశోకము భరించలేక
కసితీర్చుకొన చంపునొ ఏమో!
ఘాతుకాలకు నిలయము వీడు

వినకపోతిని మారుతి పలుకులు
వీపుమీద నే కూర్చొనియున్న
రామునిసన్నిధి చేరి యుందును
మూర్ఖురాలను దుఃఖమునుంటిని

రాముడు రణమున కూలిపోయినటు
కౌసల్యమ్మ విని విలపించును
తలచితలచి రోదించును ఆమె
ఆశలువదలి మూర్ఛిలిపడును

మూర్ఛతేరిన ఆ పుణ్యవతి
జలముల - అగ్నిలొ పడిపోనెంచును
గూనిమంథరే కారణమింతకు
గూనిది అంతముకావలె నింతకు

నే బ్రతుకను ఇక" అనుచుతలచెను
దిగులుతొ కృంగెను రాముని పత్ని
చంద్రుని కెడమై - అంగారకుని
బాధనందిన రోహిణి పోలిన

వీరుడవీవు రాక్షసనాధుడ!
వేదవిద్యలు తెలిసినవాడవు
వ్రతదీక్షలలో అధికుడవీవు
ఆడదానిని చంపనెంచితివి

సీతనుగాంచి రావణుమంత్రి
సుపార్శ్వుడనునొక ధర్మచరితుడు
సచివులమాటలు లక్ష్యపెట్టక
దూకెడిరాజును చూచి పలికెను:

నిందుజవ్వని నీవశమయ్యెడి
యోచనచేయుము - రామునిలాకుము
నేటితిథియది కృష్ణచతుర్థి
సేనలతోనువు పోరుకుసాగుము.

"ఓ రావణుడా! యోచనచేయుము
సద్వంశమున జన్మించితివి
ధనపతికీవు అనుజుడవయ్యా!
ధర్మదూరుడవు కావలదయ్యా!

రేపటిరోజు అమావాశ్యయగు
రాముని పోరున జయించవలెను
నీ ఖడ్గముతో వీరునిగెలచి
రమణినందుకో రావణరాజా!"

ధర్మవచనములు వినెను రావణుడు
స్త్రీవధ తగదని తలంచినాడు
వెనుకకు మరలి సచివులకూడి
సభామంటపములోనికి చేరెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

94 శ్రీరాముడు గాంధర్వాస్త్రమున చతురంగబలముల కూల్చుట

సచివులమధ్య సింహాసనమున
దిగులుతొ నుండెను లంకేశ్వరుడు
ముకుళిత హస్తమ్ములతో నపుడు
సేనాధ్యక్షుల చూచి పలికెను:

వర్షిత మేఘములన్న తీరుగా
శర వర్షముతో రాముని ముంచుడు
చావక పోయిన - తనువు తూట్లుపడు
రేపటి రోజున చంపెద నేను."

"మీరందరును మిగిలిన సేనతొ
రథగజాశ్వముల వెంట నిడుకొని
పోరుడు - రాముని అంతము కోరితి
ఒక్క రామునే ఎదిరించండి.

ఇనుప గుదియలు నిశిత ఖడ్గములు
తోమరమ్ములు గండ్ర గొడ్డళుల.
రాజు ఆనతిని వీరులందరూ
రణోత్సాహులై పోరుకు సాగిరి

అసుర సేనలు సూర్యోదయమున
వానర వీరుల పైకి దూకిరి
కపులు వృక్షములు కొండరాళ్ళతో
ఎదిరించిరి అ రాక్షస సేనను.

భీకరమైన పోరు సాగెను
మేను వణకెడి సమరము జరిగెను
రక్త ధారలతొ నేల తడిసెను
లేచిన దుమ్ము అణగిపోయెను.

రథ గజమ్ములు ఏటిగట్టుగ-
తెగిన గుఱ్ఱములు చేపలు కాగ-
రథ ధ్వజములవి వృక్షమ్ములయి
విగతజీవులు తెప్పలుకాగా.

రక్త ప్రవాహము నదిలా పారెను
రక్త ప్రవాహమునందు తడియుచు
ఎగురుచు కపులు పోరుచుండిరి
అసురుల నంతము చేయుచుండిరి.

రక్కసి ముఖములు రక్కుచుండిరి
కోరలకొరికి ఝుట్టుపీకిరి
పండ్లతరువుపై పక్షులన్నటు
ఒక్కొకఅసురుని పైకెగబ్రాకిరి.

అసురులంతట విజృంభించిరి
ఘనమగు గదలతొ కొట్టసాగిరి
ఖడ్గమ్ములతో గండ్రగొడ్డళుల
శరముల-కపులను కూల్చసాగిరి.

రాక్షసులటుల విరుచుకుపడగ
దిక్కుతోచక నిలచిరి కపులు
వారందరును వడిగాపోయి
రామచంద్రుని పదముల వ్రాలిరి

తేజోవంతుడు లోకరక్షకుడు
ఘనచాపముతో ముందుకురికెను
అసురులపైన అమోఘ శరములు
అగ్నివర్షముగ విడువసాగెను.

గ్రీష్మ ఋతువులో సూర్యుని దరికి
మేఘములెటుల చేరగలేవో-
అటులేరాముని చెంతకుఅసురులు
చేరలేకనట అహుతియైరి.

గాలి మనకు మరి కనబడకున్నను
గాలికితరువులు కూలుచున్నటు
రాముడుమాత్రము కనబడకున్నను
శరములు మాత్రము తగులుచుండెను.

మహారథములు విరిగికూలెను
మహారథులు అటతెగిపడుచుండిరి
మహావేగముగ శరములు తగిలెను
మహాత్ముడా రాముడుఎచటో?

మరిమరిచూడగ వ్యవధేలేదు
గురితోశరముల చీల్చుచుండెను
తిరిగిపోరెడి సమస్యలేదు
శరములువచ్చెడి దిక్కుతెలియదు.

అడుగోవాడే రథములకూల్చెను
వాడే-వాడే-సేననుకూల్చెను
అనుచు అరచుచు వళ్ళుతెలయక
అసురులు కనబడు అసురుని చంపిరి.

కనబడునట్టి అసురుని వారు
రాముడుఅనుకొని చంపసాగిరి
రామమయముగాతోచెను రణము
గాంధర్వాస్త్రము రాముడువిడచెను.

ఒక్కరాముడే వేల రాములుగ
ఉక్కడగించెను గాంధర్వాస్త్రము
గుండ్రగతిరిగెడి బంగరు విల్లు
కనులకుకనబడి కూల్చెనసురులను.

తనువే నాభిగ వెలుగుచుండగ
బలమే జ్వాలగ ఎగసిపడగను
శరములు పత్రమ్ములుగా తోచగ
చాపము ఘనమగు అంచుగనగపడ.

వింటి సవ్వడి మహాఘోషయై
పరాక్రమమ్మే వక్షస్థలమై
దేహకాంతి యది వెలుతురు కాగా
దివ్యాస్త్రములు ధారలు కాగా.

యుద్ధమునందు విజృంభించిన
"రామ చక్రము" అసురుల పాలిటి
కాల చక్రముగ తోచి-రక్కసుల
త్రుంచివేసెను అవలీలగను.

వాయువేగమున పోగల రథములు
ఏడు కోట్లును-ఇరువది తొమ్మిది
లక్షలు కూలెను-మహారణమున
రామ బాణముల కెదురే లేదు.

పదమూడు కోట్లపై పది రెండు లక్షలు
ఆపై ఇరువది వేల సంఖ్యలో
మదపు టేనుగులు మన్నున కలిసెను.
రామ కిరణములు దహించి వేసెను.

పదికోట్లపై ఇరువది లక్షలు
ఆపై అరువది వేల సంఖ్యలో
అశ్వికులున్న అశ్వము లచట
అంతమైనవి రామ బాణముల.

నూట నలుబదిఐదు కోట్లపై
ఎనుబది లక్షల కాల్బలమ్ములు
గడియలో మూడే వంతుల వ్యవధిలో
కూల్చెను రాముడు అగ్ని శరములతో.

కామరూపులు అతి బలవంతులు
చతురంగ బలముల సేనలయందు
చావగ మిగిలిన అసురులు కొందరు
పరుగిడిపోయిరి లంకలోనికి.

కూలిన గజములు అశ్వమ్ములతో
అసువులు బాసిన అసుర వీరులతో
రుద్ర దేవుని క్రీడాభూమిగ
తోచెను అచ్చటి సమరాంగణము.

ప్రక్కన నిలచిన వానర రాజును
విభీషణాఖ్యుని-వాయునందనుని
జాంబవంతుని మైంద ద్వివిదుల
ధర్మాత్ముడు శ్రీరాముడు గాంచి

పలికెను రాముడు వీరవరేణ్యుడు
"ఇంతటి శక్తి-అస్త్ర బలమ్ము
త్రినేత్రునకును-నాకేగలదు
మరి యింకొకరికి లేనేలేదు."

రాముని మాటలు వినిన భక్తులు
ముకుళిత హస్తములన్న కమలములు
రామచంద్రుని పదముల నుంచిరి
పొంగిపోయిరి రాముని గాంచి.

పరాక్రమమ్మున ఇంద్రుని మించి
అస్త్ర శస్త్రముల అమోఘమ్ముగా
అసురుల త్రుంచి అలుపు నెరుగని
రాముని పొగడిరి దేవతలందరు.

॥రఘురాముని॥

95 లంకలో రాక్షస స్త్రీల విలాపము

రామ బాణములు రణ రంగములో
చతురంగ బలములను కూల్చివేసినటు
వార్తను వినిరి లంకలొ స్త్రీలు
వెన్నుచూపిన వీరుల గాంచిరి.

బంగరు ములుకుల శరముల తప్పుకు
పరుగిడి వచ్చిన వారిని గాంచిరి
భర్తలు, పిల్లలు, తోబుట్టువులు
పోగా స్త్రీలు లంకలొ నేడ్చిరి

"బాన కడుపుతో, ఊగెడి పొట్టతొ
కురూపి, ముసలి, రోత ముఖముతో
అందగత్తెనని ఆ శూర్పణఖ
మన్మథమూర్తిని మోహించినదట.

నెరసిన జుట్టు ముడుతల మేను
ముసలిది ముచ్చటపడినది-ఖర్మ
దుర్ముఖి మిక్కిలి పాపచరిత్ర
ధర్మాత్ముని శ్రీరాముని వలచెను.

మన దౌర్భాగ్యము ముసలిదానిచే
అంతటి పనిని చేయించినది
ఖరదూషణులను అసుర వీరులను
పొట్ట పెట్టుకొనె ఆ పాపిష్ఠి.

చెల్లెలి కొరకు మన మహరాజు
ఆ యిల్లాలిని అపహరించెను
మహాపురుషునితొ వైరము తెచ్చెను
జానకి మాత్రము లొంగనెలేదు.

సీతను కోరిన విరాధు డసురుడు
రాముని కోలతొ కూలిపోయెను
అది చాలద? శ్రీరాముని తెలియగ
అసురులు మిగలరు అని తెలియుటకు.

ఖర దూషణులు త్రిశిర యోధులను-
జనస్థానమున వీరులందరిని
ఒక్క రాముడే ఉక్కడగించెను
అది చాలద శ్రీరాముని తెలియగ!

యోజనవిస్తృతి కరములు జాచి
అరచుచు ప్రాణుల కబళించేటి
కబంధు నతడు కూల్చెను కాదా?
అది చాలద శ్రీరాముని తెలియగ!

ఇంద్రకుమారుని అతిబలశాలిని
మేరుగిరితొ సరిపోలెడి వాలిని
ఒక్క బాణమున కూల్చెను రాముడు
అది చాలద శ్రీరాముని తెలియగ!

ఋష్యమూకమున దిక్కుతోచక
దిగులుతొనున్న వానరవీరుని
ఆదరించెను రాజ్యము నిచ్చెను
అది చాలద శ్రీరాముని తెలియగ!

ధర్మమార్గమును తెలిపెను తమ్ముడు
విభీషణాఖ్యుని హితము వినినచో
అసురులందరికి శుభము కలిగెడిది
కాలదన్నెను మన మహరాజు.

ధనపతి సోదరుడైనను కానీ
మంచికి దూరము మన మహరాజు
విభీషణుని హితవాక్యము వినినచొ
రుద్రభూమిగా మారదు లంక.

కుంభకర్ణుడు-ఎంతటివాడు!
ఇట్టే కూలెను రామబాణమున
అతికాయుడును ప్రియపుత్రుడును
కూలిపోయిరి లక్ష్మణు శరముల.

ఇంత జరిగినా రాజుకు తెలియద!
ప్రియబాంధవులు పోయిరి గాదా-
నాయన-నాథా! ఓ సోదరుడా!''
అనుచు అతివలు ఏడ్చిరి లంకలొ.

"అంతమందిని కూల్చెను రాముడు
రుద్రుడొ యముడో తెలయదుగానీ
మనిషిమాత్రము కానేకాడు
బ్రతుకుపైన ఇక కోరిక లేదు.

దశకంఠునికి యుద్ధము సరదా-
దశ తిరిగినదని తెలియకపోయెను
రాముడు నిలచిన సురలే చాలరు
అసురులు, వరములు లెక్కలోనివా?

మనుజునివలన మరణము లేనటు
మన మహరాజు అడగకపోయెను
మరి బ్రహ్మయినా ఇవ్వకపోయెను
మనుజునివల్లనె ముప్పు వచ్చెను.

బ్రహ్మవరమున గర్వాంధుడయి
సురలను హింసకు గురిచేయగను
ఉగ్రతపస్సును చేసి-దేవతలు
బ్రహ్మదేవుని మెప్పించగను

క్రూర రాక్షసులవలన వారికి
భయము లేనటు చెప్పెను బ్రహ్మ
అయినా ఆగక దేవతలందరు
శివుని చేరిరి-అభయము కోరిరి.

ప్రసన్నుడైన పార్వతినాధుడు
అసుర వినాశముకొరకై ఒక స్త్రీ
అవతరించును - ఆమెవల్లనే
అంతమగుదురు రాక్షసులనెను.

అదిగో - అది ఈ సీతగ వచ్చెను
అసురవినాశము జరుగుచున్నది
ఆకలితో ఆనాడు చచ్చిరి
ఆడుదానితో నేడు చచ్చిరి.

ధర్మదూరుడగు రాజు చేసిన
దుష్కార్యమునకు మనమందరము
ఆహుతి అయ్యేడి రోజు వచ్చెను
కాలయమునిగ రాముడు వచ్చెను.

మనల నింక రక్షించరెవ్వరును
కార్చిచ్చునందున కాననమందలి
ఆడుదంతుల తీరుగ నుంటిమి
ఆదుకొనెడి వాడింకెవ్వడు.

సర్వము నెరిగి సమయము గాచి
విభీషణాఖ్యుడు శరణు కోరెను."
అనుచు ఏడ్చుచు కౌగలించుకొని
మరిమరి ఏడ్చిరి మగువలు లంకలో.

॥శ్రీరఘురాముని॥

96 రావణాసురుడు రణరంగమునకు వచ్చుట

ప్రతి గృహమందు రాక్షస స్త్రీలు
విలపించుట విని రాక్షసరాజు
ముహూర్తకాలము యోచన చేసెను
ఉగ్రరూపమును దాల్చెను రాజు

"ఆజ్ఞను వినుడు! వీరులందరు
పోరుకు సిద్ధము కావలె నిపుడే"
భయపడి వణకిరి రాజును గాంచి
బయలుదేరిరి ఉత్సాహముతో.

పంటితొ పెదవిని కొరికెను కసిగా
కన్ను లెఱ్ఱబడి కాలాగ్నివలె
బుసలను విడచెడి రాజును గాంచి
అతని సేవకులు హడలిపోయిరి

ఆశీర్వాదమునందుకు యోధులు
రణోత్సాహులై నిలబడిరపుడు
ఏలికజయమును ఆకాంక్షించుచు
ఆశీస్సులను ఒసగిరివీరులు.

క్రోధవశుడయి మాటలు తడబడ
చెంతనెవున్న మహావీరులను
మహాపార్శ్వుని మహోదరులను
విరూపాక్షుని చూచి పలికెను:

అసురయోధులతొ పలికెనురాజు:
అట్టహాసముగ నవ్వుచు పలికెను:
"లయకాలములో రవికిరణములగు
శరముల కూల్చెద దాశరథులను.

ఖరాదియోధుల కుంభకర్ణుని
ఇంద్రజిత్తును ప్రహస్త వీరుల
చంపిన రిపుని యమసదనమునకు
పంపుటఅగును ప్రతీకారము.

మేఘములన్నటు శరములువదలగ
నింగీ, నదులు కడలియు దిక్కులు
కనబడవింక - వానరవీరుల
కూల్చెద - నా పగ తీరును అపుడు.

వాయువేగమున పోగలరథమున
చాపముఅనెడి సంద్రమునుండి
శరములుఅనెడి అలలు లేచును
వానరవీరుల ముంచివేయును.

నేలనుకూలిన వానరయోధులు
వాలములున్న కపులందరును
తూండ్లతోనున్న తామరపూలై
ధరణికి శోభను చేకూర్చెదరు

ఒక్కొక శరమున వందలు కూలగ
పెనిమిటి, తనయుని, తోబుట్టువులను
కోల్పోయిన ఈ అసురాంగనల
కంటినీరది ఆగుట జరుగును.

కూలిన కపులతోనిండెద నేలను
నక్కలు, గ్రద్దలు తిను నా మాంసము
యోధులార! నారథమును ఇపుడే
అలంకరించి తీసుకురండు.

నా ఘనచాపము తీసుకురండు
మిగిలినవీరులు బయలుదేరుడు."
మహాపార్శ్వుడు ఆనతివినెను
సేనాధ్యక్షుల కాదేశమిడె.

సేనాధ్యక్షులు ప్రతిగృహమందలి
మిగిలినయోధుల ప్రోత్సహించిరి
ముహూర్తకాలమునందే అసురులు
ఆయుధాలతో నిలచిరిపోరుకు.

పరిఘ పట్టస ముద్గరమ్ములతో
ఖడ్గ ముసలములు గండ్రగొడ్డళులు,
శక్త్యాయుధములు, చక్రాయుధములు,
భిండివాలములు, బడితలు తీసుకు

అసురయోధులు సిద్ధముకాగా
ఘనమగు నరదము సిద్ధపరచగా
తేజోవంతుడు రావణప్రభువు
వెలుగులుచిమ్మెడి రథమునెక్కెను.

రాక్షసయోధులు వెంబడిరాగా
భీకరరూపుడు లంకేశ్వరుడు
బలముతో భూమిని చీల్చునట్లుగా
వడిగాసాగెను రణరంగమునకు.

రావణునానతి తలనుధరించి
మహాపార్శుడు - మహోదరుండు
విరూపాక్షుడు సేనతో కదలిరి
జయకాంక్షులు ఆ వీరులు సాగిరి.

పైకిఎత్తిన ఘనచాపముతో
ప్రళయకాలమున సర్వజగతిని
నాశముచేసే యమునిత్రీరుగా
మహారథుడు తన తేరుతొ సాగెను.

రామలక్ష్మణులు ఉన్నదిక్కునకు
జవనాశ్వములు పూన్చినరథమున
రావణరాజు సాగుచుండగా
అపశకునమ్ములు అగుపించినవి.

సూర్యునికాంతి తరిగిపోయినది
దిశలచీకటులు క్రమ్మకొన్నవి
అమంగళముగా నరచెనుపక్షులు
ధరణివణకెను అశుభసూచనగ.

నెత్తుటివాన కురిసెనప్పుడు
రథాశ్వమ్ముల కాలుజారెను
రథధ్వజముపై గ్రద్దవాలెను
నక్కలు భీకరఘోషచేసినవి.

వామభుజమ్ము - వామనేత్రము
అదరెను రాజుకు అశుభసూచనగ
ముఖకాంతులవి మారిపోయెను
గొంతులొ దైన్యము తొంగిచూచెను.

పిడుగుపడినటు ఉల్కరాలెను
కాకులు, గ్రద్దలు అమంగళమ్ముగ
ఎదురుగవచ్చి అరవసాగెను
కాలచోదితుడు కాలదన్నెను.

రావణాసురుని రథసవ్వడిని
వినిరి వానరులు-అసురులగాంచిరి
కపిసేనలవి సిద్ధమయినవి
ఉభయసేనలు దూకెనుముందుకు.

ఇరుపక్షములలొ వీరవరేణ్యులు
ఘనసంగ్రామము చేయసాగిరి
క్రుద్ధుడైన ఆ లంకేశ్వరుడు
బంగరుములుకుల శరములు వదలెను.

రావణు శరములు తగిలిన వీరుల
తలలు తెగినవి గుండెలు చీలెను
కన్నులూడెను తెగెను కర్ణములు
శ్వాసలేక మరి కొందరు ఒరిగిరి.

గ్రుడ్లను త్రిప్పుచు లంకేశ్వరుడు
ఉగ్రరూపుడై ఏదిశలొ తను
శరములు వేయుట ఆరంభించెనొ
ఆ దిశలోని కపులు కూలిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

97 సుగ్రీవుడు విరూపాక్షుని కూల్చుట

రావణాసురుడు వదలిన శరముల
వానర యోధుల తనువులు తెగెను
రణరంగమున విసరివేసినటు
మృత వానరులు కనబడిరచ్చట.

అగ్నిహోత్రమున మిడుతల మాదిరి
మంటల చిక్కిన మత్తేభములన
శరముల తాకిడి కోర్వగలేక
అరపుల పరుగిడి రాకపి వీరులు

గాలి-మేఘమును చెదరగొట్టినటు
చిందరవందర చేయుచు కపులను
వానరసేనను నేల కూల్చుచూ
రాముని తాకగ ముందుకురికెను

చావక మిగిలిన అసురులు కొందరు
పరుగులెత్తిరి నాల్గు దిక్కులకు
అసుర సేనలు పరుగులు తీయుట
విరూపాక్షుని కంట పడినది.

పోరాటములో వానర వీరులు
పరుగులెత్తుట సుగ్రీవుడు గని
అసుర వీరులతో పోరగ నెంచెను
పరాక్రమమ్ము చూపగ నెంచెను

ఆ విలువీరుడు విరూపాక్షుడు
పేరు చాటుకొని అరదము నుండి
ఎగిరి-ఏనుగును అధిరోహించి
సింహగర్జన ఘనముగ చేసి

వానర సేనకు సుషేణు యోధుని
రక్షగ నుంచి ఘనమగు తరువుతో
రాక్షస వీరులపైకి దూకెను
శిలలు, తరువులతో కపులు నిలచిరి

సుగ్రీవునిపై శరములు వదలెను
భయము తీర్చెను అసుర వీరులకు
నిశిత శరములు బాధించగను
అసురుని కూల్చగ అట సుగ్రీవుడు

భీకర గర్జనతో సుగ్రీవుడు
ఘన వృక్షముతో అసురుల కూల్చి
రాక్షస ముఖ్యులపైకి దూకెను
ప్రళయ కాలమున అగ్నిగ మారెను.

మహాతరువు నొకదాని నందుకొని
మహాతరంగము పైకిలేచినటు
ముందుకు దూకి-కరిని మోదగా
కరి ఎగిరినదొక ధనువు ఎత్తునకు.

పులుగు గుంపుపై రాళ్ళ వానను
కురిపించెడి ఘన మేఘము రీతి
శిలా వర్షమును సూర్యతనూజుడు
అసుర సేనపై కురియజేసెను.

ఎగిరిపడిన ఆ ఘుత్తేభమ్ము
రక్తము గ్రక్కెను అసువులు వీడెను
అసువులు నిలువగ విరూపాక్షుడు
దూకెను క్రిందకు ఏనుగు నుండి.

వజ్రాయుధపు దెబ్బకు గిరులు
చిందర వందర అయిపోయినటు
తలలు, తనువులు చితికిన అసురులు
నేలకూలిరి రణరంగమున.

నిండుగ నిలచిన సుగ్రీవునిగని
కరవాలముతో ముందుకురికెను
ఘనమగు శిలను వానర రాజు
అసురునిపైకి బలముగ విసరెను.

నేర్పుగ అసురుడు దెబ్బ తప్పుకొని
కత్తితో కొట్టెను వానర రాజును
అంతటి దెబ్బకు ఆ సుగ్రీవుడు
చలించిపోయెను-తిరిగి తేరుకొని.

కోపము పెరిగెను సుగ్రీవునికి
వజ్రాయుధముతో కొట్టినట్టుగా
గ్రుద్దెను-అసురుని ముఖముమీదను
ముక్కునుండి రుధిరమ్ము కారెను.

వజ్రము పోలెడి ఒక్క గ్రుద్దును
అసురుని వక్షమునందు గ్రుద్దెను
దానితో అసురుడు క్రోధము పెరిగి
కత్తితో కొట్టెను కవచముపైన.

గిరిపై పారెడి సెలయేరువలె
నాసికనుండి రక్తము కారెను
నెత్తుట తడిసి విరూపాక్షుడు
నేలకొరిగెను అసువులు వీడెను.

వానరరాజు-దెబ్బకు ఊగెను
వెంటనె బలముగ చరచె సుగ్రీవుడు
నేర్పుగ దెబ్బను కాచి అసురుడు
గుండెల గ్రుద్దెను వానరరాజును.

అసురవీరులు, వానరయోధులు
తనువులు మరచి పోరిరి ఘనముగ
ఆనందముతో కపులు పోరిరి
ఆవేశముతో అసురులు పోరిరి.

విరూపాక్షుడు కూలుట గాంచి
దుఃఖమువలన ఎగసిన కసితో
గంగానదివలె పొంగిన వీరులు
పోరిరి అచ్చట కపిసేనలతో.

॥శ్రీరఘురాముని॥

98 వానరరాజు మహోదరుని త్రుంచుట

వేసవిలోన నదీ జలములు
తగ్గిపోయినటు-పోరెడి వీరులు
నేలకొరుగుచు అంతము కాగా
రావణరాజుకు విషయము తెలిసెను.

ప్రభువుపైన విశ్వాసము కలిగిన
మహోదరుండు సరియని పలికి
వానరసేనలో జొరబడి పోరెను
నిశితశరములతో కపులను కూల్చెను.

విరూపాక్షుడు కూలుట గాంచెను
దుఃఖమునందెను క్రోధము పెరిగెను
మహోదరుని ఉత్సాహపరచెను
ప్రభువు రుణమును తీర్చగ కోరెను.

కరచరణములు తెగిపడుచున్న
కపులను గాంచి ఉత్సాహముతో
అసురులు ముందుకు దూకిరి అనిలో
వానరవీరులు కలవరపడిరి.

వానరయోధులు కొందరుపోయి
వానరరాజు చెంత జేరిరి
అంతయు గాంచిన ఆ సుగ్రీవుడు
మహోదరుని అట కూల్చగ నెంచెను.

పర్వతమంతటి బండను విసరెను
అసురుడు వచ్చెడి గిరిని గాంచెను
ఒడుపుగ శరములు వదలి-వచ్చెడి
రాతిని త్రుంచెను తునకలుగాను.

బండముక్కలై పడుట గాంచిన
సుగ్రీవుడు ఒక సాలవృక్షమును
మహోదరునిపై విసరగ నంత
శరముల త్రుంచెను దానిని అసురుడు.

సుగ్రీవునికి క్రోధము హెచ్చెను
అచ్చటనున్న పరిఘను చేకొని
గిర్రున త్రిప్పి తురగమ్ములపై
విసరెను-చచ్చెను రథతురగములు.

రథమునుండి ఆ అసురుడు దూకి
ఘనమగు గదతో పోరుకు వచ్చెను
ఆయుధాలతో వీరులిద్దరు
పోరగసాగిరి ప్రళయముగాను.

రవితేజముతో వెలిగే గదను
విసరెను అసురుడు సుగ్రీవునిపై
పరిఘను విసరెను వానరరాజు
గదయు-పరిఘయు విరిగిపడినవి.

వానరరాజు నేలనుబడిన
ముసలాయుధమును తీసి విసరగా
అసురుడు మరియొక గదను విసరగా
గదయు-ముసలము విరిగిపడినవి.

అంతట వీరులు ద్వంద్వ యుద్ధమున
తలపడి పిడికిట పొడుచుకొనుచును
అరచేతులతో చరచుకొనుచును
తన్నుకొనుచును నేలనుబడిరి.

రివ్వునలేచిరి ఇద్దరు వీరులు
ఒకరిని ఒకరు విసరుకొనుచును
గ్రుద్దుకొనుచును అలసిపోయిరి
అమోఘబలముతొ పోరిరి వారు.

మహోదరుండొక ఖడ్గము-డాలు
చేతధరించి ముందుకురికెను
సుగ్రీవుడును నేలనుబడిన
ఖడ్గము-డాలు అందుకు నిలచెను.

వీరులిద్దరూ కరవాలములతొ
అనేక ఒడుపులు తెలిసి పోరిరి
గిఱ్ఱున తిరుగుచు-ముందుకు దూకి
ప్రక్కకు తిరుగుచు పోరు సలిపిరి.

అంతట అసురుడు అమిత బలముగా
ఖడ్గముతో సుగ్రీవుని పొడవగ
గురితప్పిన ఆ నిశితఖడ్గము
డాలులొ దూరెను బయటకు రాదు.

కత్తిని బయటకు లాగుచుండగా
కుండలాలతో శిరస్త్రాణముతో
వెలుగుచునున్న అసురుని శిరమును
వానరరాజు నరికెను ఒడుపుగ.

తలతెగి అసురుడు నేలకూలెను
మిగిలిన సేనలు భయపడిపోయి
ప్రాణమ్ములు అరచేత నుంచుకొని
నలువంకలకు పరుగులెత్తిరి.

మహోదరుని అట రణమునకూల్చి
మహానందముగ కపులతోకలసి
సింహనాదమును చేసెనురాజు
సంతోషముతో గాంచెను రాముడు.

దశగ్రీవునకు కోపము పెరిగెను
రాక్షసవీరులు భీతిలిపోయిరి
సూర్యతేజముతో సూర్యకుమారుడు
విజయలక్ష్మితో వెలుగులుచిమ్మెను.

మహావీరుని సుగ్రీవుని గని
నింగిని సురలు-సిద్ధులు-యక్షులు
నేలను జీవులు ఆనందించిరి
వానరరాజుకు దీవనలిడిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

99 అంగదుడు మహాపార్శ్వుని అంతముచేయుట

సుగ్రీవునిచే మహావీరుడగు
మహోదరుండు కూలిపోవుట
మహాపార్శ్వుడు కన్నులగాంచి
క్రోధవశుడయి కన్నులెఱ్ఱబడి

అతివేగముగ నిశితశరములను
అంగదుసేనలపైకి విడచెను
తొడిమనుండి మరి పండ్లురాలినటు
రాలిపడినవి కపుల శిరస్సులు.

కర, చరణములు తెగెనుకపులకు
చీల్చివేసెను శరములు కపులను
వానరయోధులు నిలబడలేక
అమితదుఃఖమున మునిగిపోయిరి.

వానరయోధుల బాధనుచూచి
పర్వసమయమున పొంగుకడలివలె
అంగదుడపుడు ముందుకుదూకెను
రవివలె వెలిగెడి పరిఘనువిసరెను.

పరిఘపాటుకు కన్నులుతిరిగి
నిలబడలేక మహాపార్శ్వుడు
తన సారథితో నేలనుబడెను
తెలివిదప్పెను ఆ నిమిషములో.

కాటుకకొండగతోచు వీరుడు
అమితవిక్రముడు గవాక్షుడపుడు
ఘనశైలమ్మును చేతధరించి
కూల్చివేసెను రథాశ్వములను.

కొంత సేపటికి మహాపార్శ్వునికి
తెలివికలిగినది - వెంటనె వీరుడు
అమోఘశరములు గవాక్షుపైన
అతిలాఘవముగ విడువసాగెను.

జాంబవంతుని వక్షస్థలమును
మూడమ్ములతో గాయపరచెను
బాధనుపడెడి జాంబవంతుని
గవాక్షులనుగనె అంగదవీరుడు.

ఆవేశమ్మున వాలికుమారుడు
అమోఘమైన పరిఘనుగైకొని
గిరగిరత్రిప్పి విసరివేయగా
అసురునిధనుసు విరిగిపోయెను.

అంతటితో ఆ పరిఘ ఆగక
అసురుని మకుటము నేలకురాల్చెను
అంగదుడంతట అమితవేగముగ
అసురుని చరచెను తన అరచేతితొ.

దెబ్బగట్టిగా తగిలెనసురునకు
క్రుద్ధుడయ్యెను రాక్షసవీరుడు
గండ్రగొడ్డలిని రివ్వున తీసెను
అతి పదునుగ ఆ గొడ్డలి యున్నది.

అంగదుమెడపై గండ్రగొడ్డలితొ
కొట్టెడియత్నము చేసెనసురుడు
ఒడుపుగతప్పుకు అంగదుడపుడు
ఘనమగు గ్రుద్దును ప్రసాదించెను.

మల్లయుద్ధమున పండితుడైన
అంగదుడపుడు ఎదురుగపోయి
అసురుని గుండియపైన పొడిచెను
అసురుని గుండియ చితికిపోయెను.

రక్తముగ్రక్కి అతిభీకరముగ
అరచుచు - వీరుడు మహాపార్శ్వుడు
నేలనుబడగ చూచిన అసురులు
కలవరపడిరి భీతిలిపోయిరె.

సంతోషముతో ఆ కపియోధులు
లంక పగులునటు సింహనాదములు
చేయుచుండగా నింగిని సురలు
విజయఘోషను ముందుగ చేసిరి.

నింగీ, నేల సింహనాదముల
నిండిపోవగా ఇంద్రునివైరి
అమితాగ్రహమున బుసలను విడచుచు
పోరగనిలచెను మనుజోత్తమునితొ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

100 రామ రావణ యుద్ధము

మహావీరులగు విరూపాక్షుడు
మహాపార్శ్వ మహోదరాదులు
రణమున కూలుట గాంచి రావణుడు
కోపానలమున జ్వాలగ నిలచెను.

సారథి వంక చూచి పలికెను
"రామ లక్ష్మణుల చంపివేయవలె
నావారిని ఆ వీరులు చంపిరి
లంకాపట్నము ముట్టడించిరి

అసువులు బాసిన వారి బంధువుల
దుఃఖము నేనే తీర్చగ వలెను
రామ తరువును నరికి వేయవలె
సీతా పుష్పము నందుకోవలె

వానర రాజు జాంబవంతుడు
అంగద హనుమ కుముదుడు నీలుడు
గంధ మాదన మైంద ద్వివిదులు
రామ తరువుకు శాఖలగుదురు

శాఖలతో ఆ రామ తరువును
నేలకు త్రోసెద నా శౌర్యముతో
అపుడే సీతాపుష్పము దక్కును
రథము తోలుము కోరిక తీరగ."

మహావీరుడటు చెప్పిన వెంటనె
మహారథమది ముందుకు సాగెను
ఆ రథ ఘోష దిశల మ్రోగెను
ధరణిమీద గిరులన్నియు వణకెను.

అడవులు, నదులు, గజములు, గిరులు
చరాచరములు చలించిపోయెను
లంకేశ్వరుడు భీకరమైన
తామసాస్త్రమును ప్రయోగించెను.

తామసాస్త్రము అగ్నిహోత్రమై
వానర యోధులమీద పడినది
కాలికి కొందరు-పరుగులెత్తిరి
ధూళి నింగికి ఎగసి పడినది.

వందలకొద్ది వానర యోధులు
భయపడి పరుగులు తీయుట గాంచి
రామ భద్రుడు ఘన చాపమ్మును
చేత ధరించి నిలచెను నిండుగ.

నింగికి తగులుచు నున్నటులున్న
దివ్య చాపముతో రామచంద్రుడు
అనుజుడు లక్ష్మణమూర్తితో నపుడు
ఉపేంద్రుతోడుత ఇంద్రుడాయెను.

పద్మపత్ర విశాల నేత్రుని
రవి వలె వెలిగెడి రామచంద్రుని
రావణాసురుడు కన్నుల గాంచెను
సోదరు లిరువురు గాంచిరి అసురుని.

ఉత్సాహముగా రామచంద్రుడు
వింటితో చేసెను ఘనమగు సవ్వడి
భూమి చీలినటు ధ్వని ఎగసినది
భయముతో వణకెను ఆ రణభూమి.

రాముడు చేసిన వింటి సవ్వడికి
భయపడి నేలను పడిరి అసురులు-
రావణు శరములు తగిలిన కపులు
అసువులు బాసి నేల కొరిగిరి.

రామలక్ష్మణుల ముందు నిలచిన
లంకేశ్వరుడు-రావణ రాజు
సూర్య చంద్రులను అమావాస్యలో
తాకెడి రాహువు పోలియుండెను.

లక్ష్మణమూర్తి రావణాసురుని
ముందుగ తాకగ నుత్సహించగా
రాముడు సరియని ఆనతి నిడగా
శరముల వదలెను రామానుజుడు

రామ రావణులు శస్త్రకోవిదులు
అమితవేగమున నిశితశరములు
విడచుచు-వాటిని తప్పుకొనుచును
విజయకాంక్షతో పోరు సలిపిరి.

చాపము వంచి శ్రీకరమూర్తి
అగ్నినిబోలు శరములు వదలెను
అస్త్రవేత్తయగు రావణాసురుడు
వచ్చెడి శరముల త్రుంచెను నింగిని.

అతిచిత్రముగ ధనుసు త్రిప్పుచు
వచ్చెడి శరముల తప్పుకొనుచును
నాశము చేసెడి రుద్ర, యములవలె
రామ రావణులు పోరు సలిపిరి.

లక్ష్మణమూర్తి వదలిన శరముల
ఒడుపుగ త్రుంచెను లంకేశ్వరుడు
ఒక శరముతొ ఒక అమ్మును కొట్టెను
పది శరములతో పదిని త్రుంచెను.

రామ రావణ సంగ్రామము గని
సర్వజగత్తు వణకిపోయెను
ప్రాణికోటులవి తల్లడిల్లినవి
నింగి శరములతొ నిండిపోయినది.

వరబల గర్వితుడగు రావణుడు
లక్ష్మణమూర్తిని దాటుకుపోయి
గిరివలె చెదరక నిలచిన రాముని
గుండె దిటవుతో శరముల తాకెను.

తళతళలాడే నిశిత శరములతొ
నింగి పూర్తిగా నిండిపోవగా
శరముల మధ్యలొ నిలచిన సందులు
నింగికి కూర్చిన కిటికీలయినవి.

క్రోధానలముతొ కన్ను లెఱ్ఱబడ
శరవర్షము కురిపించె రావణుడు
జలధారవలె శరములప్పుడు
రావణు చాపమునుండి వెడలెను.

సూర్యాస్తమయము అయినదంతట
చిమ్మచీకటిని కలుగచేసెడి
మేఘములన్నటు రామ-రావణులు
భీకరయుద్ధము చేయుచుండిరి.

కోదండముతో రామచంద్రుడు
కత్తులబోలు శరములు వదలి
అసురుని అమ్ములు త్రుంచివేసెను
శరముల పోరిరి ఆ రణధీరులు.

రాముని చంపగ రావణు యత్నము
రావణు కూల్చగ రాముని కోరిక
వృత్రాసుర దేవేంద్రుల పోలి
యుద్ధభూమిలో పోరిరి వీరులు.

ఇరుసేనలవి దూరము నిలచెను
వారిని చూడగ వశపడకున్నది
అస్త్రశస్త్రముల అతిసమర్థులు
ధనుర్విద్యలో సమఉజ్జీలు.

ఏ దిశలో ఆ ఇద్దరు వీరులు
శరములు వదలిన - ఆ దిక్కులలో
రెండు సంద్రములు ఏకమైనటు
నింగికి లేచే అలల పోలెను.

లోక కంటకుడు రావణాసురుడు
శరవిన్యాసము చూపుచు నంత
రామచంద్రుని నొసట - శరములతొ
కొట్టి నిలచెను అట్టహాసముగ.

నల్ల కలువల రేకుల పోలు
శరములు నొసటను తాకుచున్నను
లక్ష్యపెట్టక రామచంద్రుడు
నిలచి పోరెను కోపము హెచ్చెను.

ఉగ్రమహోజ్వల బాణపరంపర
మంత్ర జపముతో రామచంద్రుడు
రావణాసురుని పైకి వదలెను
ఘనకవచమునకు తగిలెను అమ్ములు.

మేఘ సమమగు ఆ కవచమ్ము
అభేద్యమైన దివ్య కవచము
శరములబాధ కలుగనీయక
రక్షణ నొసగెను లంకేశ్వరునకు.

అంతట రాముడు మంత్ర జపముతో
నొసట కొట్టెను నిశిత శరముల
వచ్చెడి శరముల అసురుడు రాల్చెను
ముసలతొ రాలెను రాముని శరములు.

రావణాసురుడు ఉగ్రుడాయెను
ముసల సర్పపై నిట్టూర్పులతో
మహాభయంకరమైన అస్త్రము
అసురాస్త్రము సంధించి విడచెను.

అనేక శరముల నా అసురాస్త్రము
సృజించి ముందుకు వదలెనప్పుడు
సింహ, వ్యాఘ్ర ముఖముల పోలి
గ్రద్ద తలలను పోలెను అమ్ములు

కాకి తలలవలె కోడి తలలవలె
వృకము, నక్కల ముఖముల పోలి
ఖర వరాహ వదనంబుల పోలి
కుక్క ముఖములను కొన్ని పోలెను.

నోటిని తెరచిన మొసలి తలవలె
ముసలు విడచు విష సర్పమ్ములన
అనేక శరముల నా అసురాస్త్రము
సృజించి ముందుకు పంపెను రణమున.

భీకర శరముల గాంచెను రాముడు
అగ్నిహోత్రుడన - సమరోత్సాహుడు
ఆగ్నేయాస్త్రము విడచెనప్పుడు
అమోఘాస్త్రము శరములనంపెను.

మండెడి జ్వాలతొ నుండెడి శరములు
రవి వదనంబుల పోలెడి శరములు
తారాగ్రహముల ముఖముల శరములు
మెరపు తీగలై కొన్ని శరములు

అర్ధ చంద్రుని రూపపు టమ్ములు
ధూమకేతు వదనంపు టమ్ములు
పెద్ద కొరవులను పోలు శరములు
ఆగ్నేయాస్త్రము సృజించి వదలెను.

అసురాస్త్ర శరములను ఆకాశములో
ఆగ్నేయాస్త్రపు టమ్ములు కాల్చెను
అది గాంచిన ఆ వానర వీరులు
సింహనాదములు దిక్కుల నింపిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

101 యుద్ధ భూమినుండి రావణాసురుడు పరాజితుడై లంకకు ఏగుట

అసురాస్త్రమ్మది వ్యర్థము కాగా
క్రోధము పెరిగెను లంకేశ్వరునకు
మయు నిర్మితమగు రౌద్రాస్త్రమును
రామచంద్రుని పైకి వదలెను.

వెలుగులు చిమ్మే చక్రాయుధములు
సూర్యచంద్రగ్రహ సముదాయములన
దిశల వెలుగుతో నింపివేసెను
ఉత్తమ శరములు రాముడు వేసెను.

వజ్రాయుధమును పోలు శూలములు
ముసలాయుధములు గదలు ముద్గర
వివిధాయుధములు చాపము నుండి
ప్రళయ ప్రభంజన మన్నటు వెడలెను.

రామబాణములు చక్రాయుధముల
త్రుంచివేసెను ఆకాశములో
కోపము పెరిగి లంకేశ్వరుడు
ఎంతో కసిగా శరములు వదలెను.

అస్త్రవేత్త శ్రీరామచంద్రుడు
గాంధర్వాస్త్రము నంతట తీసి
సంధించగను దివ్యాస్త్రి మది
రౌద్రాస్త్రము నంతమ్ము చేసెను.

రాముని ఆయువుపట్లలొ - అసురుడు
పది బాణములు సూటిగ వేసెను
శరములు వచ్చి తగిలియు రాముడు
చెదరక నిలచెను వీరవరేణ్యుడు.

కోపము పెరిగిన రావణాసురుడు
సౌరాస్త్రము సంధించి విడచెను
చక్రాయుధములు - మంటల మండుచు
బయలుదేరినవి చాపము నుండి.

శత్రుమూకను చీల్చెడి రాముడు
రావణాసురుని అవయవమ్ములలొ
నిశిత శరములను విడచెను సూటిగ
శరనైపుణ్యము చూపుచు విడిచెను.

అసురులతో తన అన్న పోరుట
అనుజుడు చూచి-అన్నగారికి
అలుపు తీర్చగ ముందుకు వచ్చెను
ఏడు శరములతో కొట్టె నసురుని.

లక్ష్మణు శరములు దూసుకుపోయి
మనుజుని తల చిత్రించిన యట్టి
రావణాసురుని రథధ్వజమును
త్రుంచి-ముక్కలుగ నేలకూల్చెను.

తిరిగి లక్ష్మణుడు అతి బలవంతుడు
అమ్ములకొట్టెను రథసారథిని
కుండలాలతో మెరసే సారథి
శిరసును త్రుంచెను లక్ష్మణు బాణము.

విక్రమమూర్తి అంతట ఆగక
అయిదు శరములతో లంకేశ్వరుని
ధనుసు త్రుంచెను-ఘనమగు చాపము
విరిగిపడినది అసురుడు బెదరెను.

లక్ష్మణమూర్తికి అలుపుతీర్చగ
విభీషణాఖ్యుడు యోచనచేసి
ఘనమగు గదతో ముందుకు దూకి
రావణు రథ తురగమ్ముల కొట్టెను

పర్వతమంతటి గుర్రములవ్వి
నీలమేఘముల పోలు గుఱ్ఱములు
నేల కూలినవి-రావణాసురుడు
అతివేగముగా క్రిందికి దూకెను.

తమ్మునిపైన క్రోధము పెరిగి
శక్తిమంతుడు రావణాసురుడు
శక్త్యాయుధము విసురుగతీసి
సూటిగ విసరెను తమ్ముని కూల్చగ.

శక్త్యాయుధమును గాంచి లక్ష్మణుడు
మూడు శరములతో కొట్టగ నపుడు
మూడు ముక్కలై బలమగు శక్తి
ఉల్కలమాదిరి నేలకు రాలెను.

రావణాసురుడు క్రుద్ధుడాయెను
నిత్యము తాను పూజచేసెడి-
కాలుడు భయపడునట్టి ఆయుధము
మరియొక శక్త్యాయుధమును తీసెను

వజ్రాయుధమును పోలు ఆయుధము
కాంతివంతమగు శక్త్యాయుధమును
బలముగ త్రిప్పెను రావణరాజు
మంట లెగసెను అతిభీకరముగ.

శక్త్యాయుధముతో విభీషణునికి
ప్రాణాంతకమగు ఆపద అనుచు
రామానుజుడు గ్రహించినాడు
విభీషణాఖ్యుని రక్షగ నిలచెను.

చాపము వంచి లక్ష్మణమూర్తి
రావణు కరముల శరములు విడువగ
శరపరంపర వచ్చుచుండగా
శక్తిని విడువగ అసాధ్యమయ్యెను.

శక్త్యాయుధపు విపత్తునుండి
తమ్ముని రక్షణ చేయగలిగిన
రామునియొక్క తమ్ముని గాంచి
గంభీరముగా పలికె రావణుడు:

"ఓయీ లక్ష్మణ! నీ బలమునకు
మెచ్చితి నేను, వాడు బ్రతికెను
పీడను నన్ను శక్తిని విసరిన
చచ్చెదవీవు గుండెలు పగులును

నీ ప్రాణములను హరించి శక్తి
నెత్తుట తడసి నన్ను చేరును"
అనుచు రావణుడు మయనిర్మితమగు
మాయాశక్తిని బలముగ విసరెను.

శత్రుంజయమా శక్త్యాయుధము
మంటలు మండుచు గంటలు మ్రోగుచు
భీకర ధ్వనితో బయలుదేరెను
వజ్రాయుధమన కాంతులు వెలిగెను.

అమోఘమైన శక్త్యాయుధమును
రాముడుగాంచి శక్తితోపలికెను:
"శక్త్యాయుధమా! వ్యర్థమునీవై
లక్ష్మణమూర్తికి ఆపదనిడకుము."

శక్త్యాయుధము క్రూరఫణివలె
విసురుగ లక్ష్మణు వక్షము తాకెను
మంటలమండుచు మెరయుచుశక్తి
వాసుకినాలుక అన్నటుతోచెను.

రామానుజుని వక్షస్థలమున
బలముగ తగిలెను శక్త్యాయుధము
ఘనమగు దెబ్బకు గాయమయ్యెను
మూర్ఛతో పడెను లక్ష్మణమూర్తి.

మనుజోత్తముడు రామచంద్రుడు
తమ్ముని దుఃస్థితిగాంచి కుమిలెను
కన్నులనీరు ప్రవహించినది
ముహూర్తకాలము ఆలోచించెను.

దుఃఖించుటకది సమయముగాదని
ధైర్యముతెచ్చుకు నిలచెనురాముడు
ప్రళయాగ్నివలె విజృంభించెను
అసురులచంపగ నిశ్చయించెను.

శక్త్యాయుధమున రక్తముకారుచు
నేలనున్న ఆ లక్ష్మణమూర్తి
ఫణిజొచ్చిన గిరి అన్నటుతోచెను
కపులకు లొంగక పోయెను శక్తి.

రామభద్రుడు బలముగ శక్తిని
వెలికిలాగెను విరచివేసెను
రావణాసురుని నిశితశరములను
లెక్కచేయక రాముడు నిలచెను.

శరములువచ్చి తగులుచునున్నను
లక్ష్మణమూర్తిని కౌగలించుకొని
హనుమసుగ్రీవుల వానరవీరుల
చూచిపలికెను రామచంద్రుడు:

"వీరులార! మీరందరు ఇచట
లక్ష్మణమూర్తికి రక్షగనుండుడు
నేటికిదొరకెను రావణాసురుడు
ఇపుడే వీనిని వధించివేతును.

ఇందుకోసమే - ఈ సమయముకై
ఈ దశకంధరు దునుమటకొరకై
అబలహర్తను చంపుటకొరకే
అధర్మమ్మును త్రుంచుటకొరకే.

వేచియుండిన చాతకపక్షికి
వేసవితదుపరి మబ్బుదొరికినటు
బహుకాలమునకు రావణాసురుడు
దొరకెను-వీనిని వధించివేతును.

విషఫణి కంటికి కనపడువాడు
బ్రతుకడు-అటులే ఈ దుర్మార్గుడు
నాకగుపడెను బ్రతుకనీయను
త్రుంచెదనేను విడువనునేడు.

ఎంతోసమయమ్ము పట్టదునాకు
ప్రమాణమ్ముగా చెప్పుచుంటిని
ఒక్కముహూర్తపు వ్యవధిలోపలే
రామ రావణుల ఒకరేఉందురు.

మీరందరుమ మహాయోధులే
ఎదురేలేని వీరవిక్రములు
ఇచ్చటవుండి జరిగెడిపోరును-
రామ రావణ యుద్ధముగనుడు.

మిత్రులార! అట లక్ష్మిహరించెను
వనవాసమునకు వచ్చితినేను
దండకాటవిని తిరుగుచుంటిని
ఆలిని అసురుడు అపహరించెను

ముల్లోకములు దేవఋషులును
రామునిశక్తిని తెలిసెదరిపుడే
ధరణియుండువరకీ యుద్ధమును-
రామశౌర్యమును చెప్పుకొందురు."

ఆ బాధలను మించినబాధ
నా తమ్ముడు యిటనేలనుబడుట
నా దుఃఖములు తీరుటకొఱకై
దశముఖునిపుడే త్రుంచివేసెద.

రాముడు అటుల కపులకు చెప్పి
లక్ష్మణమూర్తికి రక్షగనిలచి
స్వర్ణభూషిత నిశితశరములు
విడచెనుఘనముగ దశకంఠునిపై.

వాలినిఎందుకు త్రుంచినాడనో-
సుగ్రీవుని రాజుగచేసినాడనో-
కపులను చేర్చుకొనవచ్చినాడనో
కడలికిసేతువు కట్టినాడనో

అంతటఅసురుడు రామునిపైన-
మండెడిశరములు ముసలాయుధములు-
వర్షితమేఘములన్నటు విడచెను
ఘనసంగ్రామముజరిగెనప్పుడు.

రామ రావణుల శరములు నింగిని
మహాధ్వనులతో నింపివేసెను
విరిగిన శరములు మంటలు మండుచు
చల్లినట్లుగా నేలను పడెను.

మహావీరుల వింటి సవ్వడుల
సర్వజగత్తు చలించిపోయెను
ప్రాణికోటి అట భయపడిపోయెను
ఆశ్చర్యములో మునిగిపోయిరి.

అమిత విక్రముడు రామచంద్రుడు
ఘనకోదండము త్రిప్పుచు నచ్చట
విజృంభించి శరములు వదలగ
సూటిగ తగిలెను రాక్షస రాజుకు

రామబాణములు బాధించగను
దిక్కుతోచక దీనవదనుడై
గాలికి చెదిరిన మేఘము రీతిగ
పరుగిడె లంకకు లంక ఏలిక.

॥శ్రీరఘురాముని॥

102 హనుమంతుడు రెండవ సారి ఓషధి పర్వతము తెచ్చి లక్ష్మణునికి స్వస్థత చేకూర్చుట

శక్త్యాయుధముతో నెత్తురు కారుచు
నేలను బడిన తమ్ముని గాంచి
అమిత కోపముతో పోరెను రాముడు
పోరుచు పలికెను సుషేణుగాంచి:

"ఓ సుషేణుడా! నా తమ్ముడిట
సర్పము రీతిగ పొరలుచుండెను
ప్రాణముకన్న మిన్న లక్ష్మణుడు
నేనీ దుఃఖము భరించలేను.

పోరెడి శక్తి పోవుచున్నది
సుగుణరాశి నా తమ్ముడు లేనిచొ
నే సుఖపడుట ఎందుకోసము!
నేనిక ఎందుకు జీవించుటయా!

నా ముందరనే ఆ దుర్మార్గుడు
నా సోదరుని రణమున కొట్టెను
నా శౌర్యంబది వ్యర్థమైనది
ననుగన నాకే సిగ్గగుచున్నది.

నా పరాక్రమము కుంటువడ్డది
ధనుసు నిలువక జారుచున్నది
శరములు విడువగ వశపడకున్నది
కంటతడితో నా దృష్టి నిలవదు.

తూలుచు నడిచెడి మనుజుని మాదిరి
నిలబడలేక తడబడుచుంటిని
అంతకంతకు దుఃఖము పెరిగి
అసువులపైన మమత తగ్గెను".

అనుచు రాముడు యుద్ధభూమిలో
నరక యాతన అనుభవించుచు
నేలను పొర్లెడి లక్ష్మణు గాంచి
దుఃఖతప్తుడై ఏడ్చెను అచట.

"యోధులార! నా తమ్ముని గనుడు
దుమ్ములొ పొర్లుచు యిట పడియుండెను
అనితో, అసువులతో పనియేలేదు
సీత తలంపులు ఇక నాకేల!

తమ్ముడు లేనిచో రాజ్యమదేల
అసురునితో యిక ఆలము ఏల!
భార్యలు, బంధులు హితులు దొరికెదరు
తమ్ముడు ఎచ్చట లభించగలడు!"

అనుచు రాముడు గట్టిగ నేడ్చెను
ఇంద్రియమ్ముల పట్టు తప్పెను
నిట్టూర్పుతో చతికిలబడెను
శోకతప్తుడై కన్నీరిడెను.

నేలనుబడిన లక్ష్మణు గాంచి
సుషేణు డపుడు పలికె రామునితో:
"మనుజోత్తమ, ఓ జగదభిరామా!
లక్ష్మణమూర్తి చనిపోలేదు

ముఖ కాంతులవి మాయలేదు గను
ప్రసన్నవదనము చూడుము రామా!
అరచేతులవి ఎర్రగనున్నవి
ఎర్ర తామరల పోలి యున్నవి.

మూసిన కన్నులు ప్రసన్నమ్ముగా
ఉన్నవి రామా! నువు గనుమయ్యా!
అసువులు లేనిచో రూపము యిటుల
ఉండదు - అది ఆ రూపమె వేరు.

మహావీరుడా! నరశ్రేష్ఠుడు
అసువులతోనే ఉన్నాడయ్యా!
దుఃఖము - వలదు మూర్ఛనందెను
నాడి గలదు నిట్టూర్పులు గలవు."

అనుచు సుషేణుడు రామచంద్రుని
ఊరడించి అట హనుమంతుని గని
"పవననందనా! పరాక్రముడవు
మంచి కార్యములు చేసెడి ధీరుడ

మంగళకరమగు ఓషధిగిరి యన
జాంబవంతుడు తెలిపెను నీకు
శీఘ్రమె దక్షిణ శిఖరము చేరి
అచటి ఓషధులు గొని రావలెను.

లక్ష్మణమూర్తిని బ్రతికించుమయా!
విశల్య, సువర్ణ, సంజీవి కరణి
సంధాన కరణిని గొని రావలెను"
అన విని అపుడే సాగెను మారుతి.

త్రుటిలో పావని ఓషధి గిరిపై
మహిత మూలికల కొరకై వెదకెను
దివ్యౌషధుల గుర్తు తెలియక
తికమక పడెను మారుతి అచట.

"గుర్తు తెలుసుకొని తిరిగి వచ్చి ఈ
గిరిపై వెదకిన కాలయాపన
అందువల్ల మరి హాని జరుగును
కావున గిరినే గొని పోయెదను"

అనుకొని మారుతి అతి బలశాలి
ఓషధి గిరిని పెకలించుటకై
మూడుమార్లుగా కదిపెను గిరిని
అవలీలగను గిరి ఊడినది.

విరగబూసిన సుమ తరువులతో
నిండుగనున్న ఓషధిగిరిని
రెండు చేతులతొ పైకి ఎత్తెను
నింగిమార్గమున ప్రయాణమయ్యెను.

జలముతొ నిండిన ఘనమేఘమువలె
పర్వతశిఖరము శోభిలుచుండగ
మహావేగముగ మారుతి సాగి
యుద్ధరంగమున దించెను గిరిని.

అలసట తీర్చుకు వాయునందనుడు
సుషేణు గాంచి పలికె వినయముగ
"వానరపుంగవ! గిరినే తెచ్చితి
ఆ మూలికలు తెలియవు నాకు."

అంతటి ఘనకార్యంబును చేసిన
హనుమను పొగడెను సుషేణుడపుడు
అసాధ్యమగుపని హనుమ చేయగా
అసురులు, కపులు విస్మయులైరి.

ఓషధిగిరిపై వనమూలికలను
సుషేణు డపుడు వెలికితీసెను
అందొక మూలిక లక్ష్మణమూర్తికి
వాసన చూపెను ఆ కపిశ్రేష్ఠుడు.

మూలిక వాసన తగిలిన వెంటనె
లక్ష్మణు దేహమునందు జొచ్చిన
శరముల ములుకులు రాలిపడినవి
హాయిగలేచెను రామానుజుడు.

ఆనందముతో ఆ సౌమిత్రి
నిలువగ - కపులు సంబరపడిరి
వానరయోధులు - సుషేణు, హనుమల
పొగడిరి గుండెలు నిండిన భక్తితొ.

ఆనందముతో కనులు చెమర్చగ
రమ్ము సోదరా! అనుచు ప్రేమతో
తమ్ముని పిలచి కౌగలించుకొని
మురిసిపోయెను రామభద్రుడు.

"సోదర! నీవు నా భాగ్యమున
జీవించితివి-అటుగాకున్నచొ
నే బ్రతికుండుట అర్థరహితమగు
సీతతొ నాకిక పనియే లేదు

నీవు లేనిచో నే జయించుట
వ్యర్థము సోదర!" అనుచు రాముడు
పలుకుట వినిన లక్ష్మణమూర్తి
గుండియపొంగి పలికె అన్నతో:

"అన్నా రామా! రఘుకులసోమా!
సత్యధర్మముల మూర్తివి నీవు
విభీషణునికి లంకాపట్నము
ఒసగెద ననుచు ప్రతిన చేసితివి.

దుర్బలునివలె - పలుకుట తగదు
పాపరహితుడా! సత్పురుషులిల
ప్రతిన తప్పరు - ప్రతిన పాలనము
మహితలక్షణము మనుజపుంగవా!

నాకొరకై నువు వంతనొందితివి
ప్రతికితినయ్యా శుభము జరిగెను
దశకంఠుని దశ శిరములు దునిమి
నీ ప్రతిజ్ఞను పరిపాలించుము.

కరకు కోరలతొ గర్జించుచును
వనమున తిరిగెడి కేసరి కనులకు
కనబడునట్టి మహాగజమది
చావకతప్పదు - అదేవిధముగ

నీకు శత్రువై నీకంటనుబడి
నిలువలేడు ఆ దశకంధరుడు
సూర్యాస్తమయము అగులోపలనే
అసురుని కూల్చుము అది నా కోరిక

పోరగవలెను విజయరాఘవా!
విభీషణాఖ్యుని అభిషేకించగ
భూసుత సీతను పొందగోరినచొ
పోరున కూల్చుము పంక్తికంధరుని."

॥శ్రీరఘురాముని॥

103 రామ రావణ భీకర యుద్ధము

తమ్ముని పలుకులు వినెను రాముడు
కర్తవ్యమ్మది తోచెను అపుడు
ఘన కోదండమునందుకు నిలచెను
అమోఘ శరమును వింటికి కూర్చెను.

అంతటిలోనే అసురనాథుడు
మరియొక తేరును అధిరోహించి
రవిని పట్టుటకు వచ్చు రాహువై
రాముని కెదురుగ వచ్చెను పోరుకు.

భయంకరమ్మగు శరముల నపుడు
అసురునిపైకి విడచెను రాముడు
అగ్నిశిఖలను పోలు శరముల
బంగరు శరముల గాయములైనవి.

నేలను నిలబడి రాముడు పోరగ
రథమునుండి ఆ అసురుడు పోరగ
సమమగు యుద్ధము కాదని - నింగిని
సురగంధర్వులు తమలో తలచి

దేవేంద్రునికి తెలియబరచగా
తన రథమును శ్రీరాముని కొరకై
తీసుకుపొమ్మని తన సారథియగు
మాతలితో దేవేంద్రుడు చెప్పెను.

నాకమునుండి రాముని కొరకై
మాతలి - ఇంద్రుని రథమును తెచ్చెను
బంగరు రథమది కాంతుల వెలిగెను
మంగళకరముగ గంటలు మ్రోగెను.

రవికాంతులతో వెలిగెడి ఛత్రము
బంగరు దండము గలిగియున్నది
బంగరు ఆభరణమ్ములు నిండి
ఆకుపచ్చని గుఱ్ఱములున్నవి.

రథాశ్వమ్ముల మేని కాంతియది
మధ్యాహ్నములో రవిని పోలెను
రథసారథియగు మాతలి అపుడు
ముకుళితహస్తమ్ములతో పలికెను:

"విజయరాఘవా! వందనమయ్యా!
నీ విజయముకై సురనాయకుడు
రథమునునాతో పంపెను స్వామీ!
నీ రథసారథినైతిని ధన్యుడ!

ఇదిగో రామా! ఇంద్రుని ధనుసు
అగ్నినిపోలెడి దివ్యకవచము
సూర్యునిపోలెడు శరములు గొనుము
శక్త్యాయుధమును ఒసగెను సురపతి.

రథమునెక్కుము ఓ రణధీరా!
స్యందనమెక్కుము జానకిరమణా!
ఇంద్రుడు అసురులత్రుంచినట్లుగా
కూల్చుము రామా! లంకేశ్వరుని."

దేవరథమునకు ప్రదక్షిణించి
నమస్కరించి రాముడుముదముగ
అధిరోహించెను - రాముడుఅపుడు
పూర్వగిరిసిగల రవియనిపించెను.

మహాబాహుడగు పురుషోత్తమునికి
లంకాపతియగు రావణరాజుకు
భీకరయుద్ధము జరిగినదపుడు
బలములో వారు సమఉజ్జీలు.

రావణరాజు విడచినయట్టి
గాంధర్వాస్త్రము వచ్చుచుండగ
తిరిగి రాముడు గాంధర్వాస్త్రము
విడచి - అసురుని అస్త్రము కూల్చెను.

దైవాస్త్రమును దైవాస్త్రముతో
రామచంద్రుడు నేలకురాల్చెను
అదిగని అసురుడు అమితకోపమున
రాక్షసాస్త్రమును విడచెను అపుడు.

విషసర్పమ్ముల రూపముదాల్చి
బంగరుశరములు బయలుదేరెను
నిప్పులుగ్రక్కుచు తెరిచిననోటితొ
రామునిపైబడ వచ్చెను శరములు.

వాసుకిపోలిన సర్పములవ్వి
పడగలు విప్పి అన్నిదిక్కులకు
బుసలువిడచుచు బయలుదేరినవి
రామునిపైకి వచ్చెను ఫణులు.

అదిగాంచిన శ్రీరామచంద్రుడు
గరుడాస్త్రము సంధించివిడచెను
శరములు గరుడుని రూపమునంది
వెడలెను రాముని చాపమునుండి.

గరుడరూపమున వచ్చినశరములు
సర్పరూపమున నున్నశరములను
నేలకూల్చెను - అదిగని అసురుడు
మరింతరోషము పెరిగినవాడై

భయంకరమగు శరములుతీసి
శరవర్షము కురిపించుచునంత
రథసారథిని రామచంద్రుని
బాధపెట్టెను లంకానాథుడు.

దేవేంద్రునిరథ ధ్వజమును కూల్చెను
ఇంద్రునిరథ తురగమ్ములకొట్టెను
అటులా అసురుడు శరములువదలి
బాధించెను శ్రీరామచంద్రుని.

అన్ని దిక్కులలో మంటలుమండుచు
పొగలుకమ్మకొని కడలి అలలవి
సూర్యునిపట్టుట కెగసిపడినవి
సూర్యునికాంతి క్షీణించినది.

సాహసకార్యము చేసెను అసురుడు
అదిగని సురలు వంతనొందిరి
రాముని దీనత గాంచిన కపులు
విభీషణుడును కలతచెందిరి.

ధూమకేతువుతో చేరిన సూర్యుడు
వికృతమ్ముగా కనబడినాడు
ఇక్ష్వాకుల శుభతార విశాఖను
అంగారకుడు ఆక్రమించెను.

రావణాసురుడు అనెడిరాహువు-
రామచంద్రుడను చంద్రునిపట్టగ
బుధుడు - జనులకు అమంగళమ్మును
చేయగ నెంచెనొ అనిపించినది.

కడలినుండి మైనాకుడెగసినటు
పదితలకాయలు ఇరువదిచేతుల
ధనుర్ధరుడయి రణరంగమున
రావణాసురుడు పోరగనిలచెను.

రామచంద్రుని-రావణరాహువు
పట్టుకొనగను - బుధుడు అశుభముగ
ప్రజాపత్యము చంద్రప్రియమగు
రోహిణితారను ఆక్రమించెను.

అంతటిరూపము ఆగ్రహమ్ముతో
నింగితాకునటు నిలబడగానే
రామచంద్రుడే కలవరపడెను
శరములుకూర్చుట అశక్యమయ్యెను.

వెంటనె రాముని కోపము ఎగసెను
కనుబొమలవ్వి ముడుతపడినవి
కన్నులెఱ్ఱబడ కాలయముడయి
దహించు చూపుల చూసెనసురుని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

104 ఘన శరములతో రాముడు రావణుని బాధించుట

క్రుద్ధుడైన లంకేశ్వరు గాంచి
సర్వ జగత్తు కలవరపడెను
గిరులు, వనములు భూమియు వణకెను
భయపడి అరచెను క్రూర జంతువులు.

మహానదులును సముద్రమ్ములు
కల్లోలముతో కదిలిపోయెను
నింగిని పక్షులు భయముగ కూసెను
సర్వ భూతములు భయపడిపోయెను.

ఉరుముచు పరుగిడె ఘన మేఘములు
మహోత్పాతములు కనబడుచుండెను
మహోగ్రుడై శ్రీరాముడుండెను
రాక్షస రాజే భయపడినాడు.

రామ రావణులు మహావీరులు
భీకర యుద్ధము నారంభించిరి
ప్రళయము వచ్చున! అన్నటులపుడు
భయంకరమగు పోరు జరిగెను.

దేవగంధర్వులు మహోరగులును
దైత్యులు సురులు మహాఋషులును
గరుత్మంతులూ ఖేచరులున్నూ
నింగిని నిలచి రణము చూచిరి.

రాముని కొరకై సురలందరును
రావణు కొరకై అసురులందరు
అభిమానముతో జయమును కోరుచు
పోరు చూచుచు వణకుచుండిరి.

రావణుడంతట భయంకరమ్మగు
శూలాయుధమును చేత ధరించెను
రిపు సంహారము చేసెడి శూలము
నింగి కెగరగల శక్తిమంతము

గిరి శిఖరములను పోలు శిరముతో
చూడ భయంకరమగు శూలమ్మది
పొగలు రాజుకొని పెనుసవ్వడితో
ప్రళయాగ్నివలె తోచెడి శూలము.

సర్వ భూతముల - చీల్చగ చాలెడి
శూలము గనిన యముడే భయపడు
చీల్చగ చాలును - నరక సమర్థము
అమోఘ శూలము అతి భయంకరము.

అంతటి శూలము అసురుడు తీసి
అమిత కోపమున నిప్పులు రాల్చుచు
నడిమికి పట్టుకు గాలిలొ ఊపుచు
సింహనాదమును ఘనముగ చేసెను.

రావణాసురుని సింహనాదమున
భూమ్యాకాశము దిక్కులదలెను
సర్వభూతములు హడలిపోయెను
కడలి కలతపడి కల్లోలమయె.

రావణాసురుడు రాముని గాంచి
అట్టహాసముగ పలికెనప్పుడు:
"రామా! ఇదిగో శూలము నెత్తితి
వజ్రము పోలు కఠినమైనది.

ఇపుడే శూలము నిన్ను కూల్చును
అంతట ఆగదు - తమ్ముని కూల్చును
నీవు చంపిన వీరులకడకు
నేను పంపెద నిన్నీ క్షణమున.

నిలునిలు రామా! ఇదిగో శూలము"
అనుచు రావణుడు రామునిపైకి
ఘనమగు శూలము విసరెను బలముగ
గంటలు మ్రోగగ సాగెను శూలము

మంటలు మండుచు మెరపులు నిండి
గణగణ భీకరధ్వని చేయుచును
వచ్చుచున్న ఘనశూలమును
రాముడు గాంచి ధనుసును వంచి

దానవరాజు వదలిన శూలము
శక్త్యాయుధమును తాకగ నింగిని
మహాశూలము ముక్కలైనది
కాంతులుమాసి రాలెను ముక్కలు.

ప్రళయాగ్నిని మరి చల్లబరచుటకు
జలధారలను సురపతి పంపును-
అటులే రాముడు శరపరంపర
వదలెను వచ్చెడి శూలముపైకి.

అంతట రాముడు ధ్వనితో సాగే
నిశిత శరములు వడిగల అమ్ములు
వడిగా పరుగిడు అశ్వమ్ములపై
విడచి - గుఱ్ఱముల కూలద్రోసెను.

అగ్నితో మిడుతలు కాలినట్లుగా
రాముని శరములు కాలిపోయెను
రాముడు గాంచి ఉగ్రుడయ్యెను
అంతట - మాతలి తెచ్చిన శక్తి

అటులే అమ్ములు రామచంద్రుడు
రావణు వక్షస్థలమున నాటెను
లలాటమ్మున మూడు శరములు
సూటిగ నాటెను రామచంద్రుడు.

శక్త్యాయుధమును గ్రహించి రాముడు
బలముగ త్రిప్పి విసరివేసెను
శక్త్యాయుధపు గంటలు మ్రోగెను
అగ్నిహోత్రమై ముందుకు సాగెను.

రామబాణములు మేన తగిలినవి
రక్తసిక్తమైపోయెను అసురుడు
అమితబాధకు లోనైనాడు
విరగబూసిన అశోకమాయెను.

ఆగ్రహమ్మది పొంగివచ్చెను
అటులే దిగులు దిగలాగినది
అంతటి ఘనునికి - రాముడు ఘనుడని
అనిలో - బాధలో తెలియవచ్చెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

105 అలసిపోయిన రావణుని-సారథి లంకలోనికి గొనిపోవుట

పోరున పేరుగడించిన యోధుడు
ఆ రణభూమిని రామబాణముల
అమితబాధకు లోనైనాడు
ఆగ్రహమ్ముతో ఉడికిపోయెను.

జ్యోతులపోలెను రావణుకన్నులు
శరవర్షము కురిపించసాగెను
వచ్చెడిశరముల చెక్కుచెదరక
మహాగిరివలె నిలచెను రాముడు.

సూర్యకిరణముల నీరుఇంకినటు
రామబాణముల రావణుశరములు
వ్యర్థముకాగా లంకేశ్వరుడు
వేయిశరములను విడచెనొక్కపరి.

ఆ శరముల్లవి నేరుగపోయి
రామచంద్రుని మేనతాకినవి
రక్తసిక్తమై రామచంద్రుడు
పూచిన మోదుగు తరువుగ తోచెను.

తేజోవంతుని కోపము పెరిగెను
కోదండముతో శరములువిడచెను
రావణాసురుడు పోరెను శరముల
పోరగసాగిరి జయాభిలాషులు.

ఇరువీరులు అట వదిలినశరముల
నింగిచీకటై అంధకారమై
ఒకరికి నొకరు కనబడలేదు
అంతట రాముడు నవ్వుచు పలికెను:

"ఓ రావణుడా! అసురకులాధమ!
నే దరిలేని సమయము చూచి
నా యిల్లాలిని-వివశురాలను
అపహరించిన నీచుడవీవు.

వీరుడవని నువు పొంగిపోకుమా!
పురుషుడు దగ్గరలేని సమయమున
భయవిహ్వలయగు బాలను నాడు
హరించినావు-కాపురుషుడవు.

సదాచారములు మంటగలిపితివి
సిగ్గువదలి నువు చరించుచుంటివి
కాముకుడవు నువు శూరుడగావు
ఛీ యను పనులు నీ సొమ్మైనవి.

ధనపతికెటుల తమ్ముడవైతివి?
యశముత్రుంచగ పుట్టినాడవో!
అబలహర్తవు అఘముల పుట్టవు
బలవంతుడనని గర్వము నీకు.

శూరుడననుచు చాటుకొంటివి
చోరునితీరుగ హరించినావు
నా ఎదుటనె నువు హరించనెంచిన
ఖరునికడకు నినుజేర్చియుందును.

దుర్మార్గుడవు పాపకర్ముడా!
దైవవశమున నేటికి గంటిని
వాడిశరములివి యమసదనమునకు
నినుగొనిపోవును అతితొందరలో

కుండలాలతో జ్వలించుచున్న
నీ శిరస్సును శరమున త్రుంచెద
నేలనుబడు నీ ఘనమగు తలను
కుక్కలు, నక్కలు ఈడ్చుకుపోవును.

సమరభూమిలో నీ మొండెముపై
కాకులు గ్రద్దలు వ్రాలును అధమా!
శరములు చేసిన రంధ్రమ్ములలో
రక్తముత్రాగును ఆ పక్షులు విను.

గరుడపక్షులు పాములగొనినటు
రాబందులు నీ ప్రేగులు లాగి
నేలనీడ్చును ఇనుప ముక్కులతో"
అనుచు రాముడు శరములువదలెను.

ఉత్సాహమ్ము బలము పెరిగెను
సమరపండితుడు రామచంద్రుడు
శరవర్షము కురిపించసాగెను
అస్త్రములపుడు ఉద్భవించినవి.

శరవిన్యాసము చూపుచు రాముడు
వదలెను శరములు అతిలాఘవముగ
శుభసూచనలు అగపడెనపుడు
ఆగకవదలెను అమోఘశరములు.

వీరపుంగవుడు రామచంద్రుడు
శరములనటుల విడచుచుండగా
వానరవీరులు విజృంభించి
శిలలు వరుసగా విసరుచుండిరి.

శరవర్షమ్ము శిలావర్షములు
ఒకే సమయమున వచ్చిపడగనే
చిత్రభ్రమణము కలిగెను రాజుకు
దిక్కుతోచక నిలచె నసురుడు.

మనసుకలతపడి నీరసపడెను
చాపముపట్టగ వశపడలేదు
ఆయుధమ్ముగొన శక్తి ఉడిగెను
రాముడు రణమున విజృంభించెను.

రామబాణములు తగులుచుండగా
నిర్వీర్యుడయి నిలచిపోయెను
మరణకాల మాసన్నమైనటు
మెదలక నిలచెను దశకంధరుడు.

లంకానాథుని అవస్థగాంచి
రణమున అతనికి సమయముగాదని
నమ్మిన సారథి కలవరపడక
తోలెను రథమును పురములోనికి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

106 రావణాసురుడు తిరిగి యుద్ధమునకు వచ్చుట

కాలచోదితుడు రావణాసురుని
మృత్యుదేవత ముందుకు త్రోసెను
కోపవశుడయి కన్ను లెఱ్ఱబడి
కటువుగ పలికెను తన సారథితో:

"ఓయీ సారథి, బుద్ధిహీనుడా!
బలహీనునిగా, శక్తిహీనునిగ
పౌరుషముడిగిన పిరికిపందగా
తలంచి-రథమును మరలించితివి.

పరాక్రమించుట తెలియదనుకొని
మాయలు తెలియని మూర్ఖుడ ననుకొని
అస్త్రబలము నా కసలే లేదని
నీవు తలంచి కించపరచితివి.

అటుగాకున్నచొ ఆ రణభూమిని
నా మది తెలియక రిపుని ముందరే
తేరు మరల్చి గొనితెచ్చితివి
దుర్బుద్ధితొ నువు చేసిన పని యిది.

బలవంతుడనని పేరుగాంచితి
పరాక్రముడనని యశము గడించితి
అచిరకీర్తిని అంతము చేస్తివి
వెన్ను చూపినటు వెల్లడించితివి.

శత్రువు బలమున పేరు గడించెను
పరాక్రమమున యశము సందెను
యుద్ధ ప్రియుని నను అతని ముందరే
అల్పునిగా నువు చేసినాడవు.

రిపుని కెదురుగ రథమును నీవు
తోలలేదు-నువు శత్రువు వద్ద
లబ్ధి పొందిన దుర్మతి వగుదువు
రిపునికి వీలగు పని చేసితివి.

ఎన్ని సాయములు నీకు చేసితిని
చిరకాలముగా సారథి వైతివి
నేను చేసిన మేలు తలచుకొని
తేరు తోలుము రణరంగమునకు."

నిష్ఠూరముగ రాజు పలుకగా
మేలుకోరెడి ఆ రథ సారథి
వినయము నిండి పలికెను రాజుతొ:
"రాజా! రిపునికి లొంగలేదయా!

మూర్ఖుడగాను భయపడలేదు
మేలు మరచెడి దుర్మతిగాను
మేలుకోరి నే తెచ్చితి నరదము
నీ హితమును నే కాంక్షించితిని.

రథమును వెనుకకు మరలించుటకు
హేతువు వినుము ఓ మహరాజా!
చంద్రోదయమున కడలి పొంగగా
నదీ జలములు వెనుకకు తగ్గును.

నీ ఉత్సాహము నే గమనించితి
కానీ తురగము లలిసిపోయినవి
వానదెబ్బ తిను వృషభములన్నటు
లాగి అలసినవి మన గుఱ్ఱములు.

అంతియెకాదు ఓ లంకేశ్వర!
అపశకునము లవి అగపడుచున్నవి
రథ చోదకుడు శుభ శకునమ్ములు
దేశకాలములు గమనించవలె.

రథికుని శక్తి గ్రహించవలెను
ఎదుటి బలమును చూచుచుండవలె
ఎదుటి లోపములు పరిశీలించి
తగినట్టుగనే రథము తోలవలె.

రిపుని బలమును పరిశీలించుచు
ముందుకొ ప్రక్కకొ లేదా వెనుకకొ
రథమును నడిపి సందర్భముగా
రథికుని రక్షణ చేయగవలెను.

సేద తీరుము ఓ మహరాజా!
తురగమ్ములవి తేరుకున్నవి
రాజువు మరియు మిత్రుడ వీవు
నీహితమును నే కోరితి రాజా!

నీయందుగల అభిమానముచే
ప్రేమస్పందిత హృదయముతోనే
తేరును వెనుకకు తోలితి రాజా!
వీరుడవీవు ఆజ్ఞాపించుము.

అమోఘబలుడవు లంకాపతివి
నీ ఆనతి నే పాలించెదను
నీ ఋణమును నే తీర్చుకొందును
నీ సేవలో నే తరించనెంచితి."

సారథి మాటల సంతుష్టుడయి
రాముని కెదురుగ తేరు తోలమని
లంకకు మరలను రిపుని జయించక
అనుచు పలుకుచు లంకానాథుడు

రత్నఖచితమగు హస్తాభరణము
సూతునకిచ్చి ప్రోత్సహించగా
రావణు రథము రాముని కెదురుగ
శీఘ్రమె నిలబడె రణరంగమున.

॥శ్రీరఘురాముని॥

107 అగస్త్యుడు శ్రీరామునికి ఉపదేశించిన ఆదిత్య హృదయము

రామ రావణ యుద్ధము చూడగ
సురలతోబాటు పుణ్యమూర్తి యగు
అగస్త్యమహఋషి మహిమాన్వితుడు
వచ్చెను-గాంచెను రామచంద్రుని

అలసటతీరిన రావణాసురుడు
ఆలము చేయగ తిరిగివచ్చెను
ఆజిలొ అసురుని త్రుంచుట ఎటులో-
ఆలోచనలో రాముడుండగా

అగస్త్యమహఋషి రామచంద్రునికి
ఆదిత్యహృదయము-దివ్యమంత్రము
అమోఘ ఫలితమునిచ్చెడి స్తుతిని
అఖండ విజయము కోరి చెప్పెను.

"రామా! నీవు రిపుల గెలచుటకు
ఉత్తమోత్తమము అతిరహస్యమగు
సనాతనమ్మగు పవిత్ర మంత్రము
ఉపదేశించెద" ననుచు తెలిపెను.

"మంత్రజపమున మంగళమూర్తీ!
రిపులు మిగలరు మహిమాన్వితమిది
నాశరహితమగు శాశ్వత ఫలమును
మంత్రము ఒసగును జయము తథ్యము.

సర్వమంగళ శ్రేయోదాయిని
ఆధివ్యాధులను హరించు మంత్రము
ఆయుర్భాగ్యము పెంచును మంత్రము"
అనుచు రామునికి ముదముగ చెప్పెను.

"సురాసురులచే వందనమందెడి
అఖిలలోకముల వల్లభుడైన
రశ్మిమంతుని, భాస్కరదేవుని
ఉపాసించుము భక్తినిండుగా.

తేజోవంతుడు, వివస్వంతుడు
బ్రహ్మ-విష్ణు-శివ స్కంధులు అతడే
సర్వదేవతా స్వరూపమతడే
ప్రజాపతియు మరి మహేంద్రుడతడే.

యమ కుబేరులు భాస్కరుడగును
జగత్పతియు పరమేశ్వరుడగును
రస్మిభావనుడు రఘుకులకర్త
పితరులు వసువులు ఆతడె రామా!

మరుత్సాధ్యులు అశ్వులు అతడే
అగ్ని, వాయువులు, జీవుల ప్రాణము
ఆ ఋతుకర్త ప్రభాకరుండు
భద్రతనిడెడి భద్రమూర్తియే.

* * *

అదితినందన లోకమిత్రా!
సవితృపూషా కాంతిమంతా!
సూర్యదేవా ఖగుడవీవు
శుభములొసగే దివాకరుడవు.

తపనత్వష్ట స్వర్ణరేతా!
హరిదశ్వ సహస్రార్చి!
మరీచిమంతా అంశుమంతుడ
భువనపోషక భానుమూర్తీ!

సప్తసప్తివి తిమిరహారీ!
అగ్నిగర్భుడ శంభుదేవా!
శంఖుడవు నువు భాస్కరుండవు
దేవతలచే వందితుడవు.

శిశిరనాశన-తపనుడవు నువు
నిగమపారగ కవియు నీవై
వింధ్యవీధిని పరుగులెత్తే
నభోమండల నాయకుండవు.

ఆతపీమండలేశ్వర
పింగళుండవు మృత్యువీవు
భూరితేజుడ ద్వాదశాత్మ
గరుత్మంతుని నాథుడవు నువు.

జయుడవీవు జయభద్రుడ!
హర్యశ్వా సహస్రార్చివి
గభస్తిహస్తా వందనమ్ము
సర్వతాపన రక్తుడవు నువు.

సర్వభక్షక భావనుడవు
రమణిపద్మిని నాయకుడవు
భక్తహృదిలో వెలుగు తేజము
మంచు త్రుంచే మహితమూర్తివి.

కనకగర్భుడ శిశిరమీవు
సువర్ణావహ సూర్యదేవా!
సకల జ్యోతిశ్చక్రమీవు
గణములను పాలించువాడవు.

విరించి విష్ణు శంభుదేవుడ
సారంగా సూర్యదేవా!
భాస్వంతా భువన పోషక
మార్తాండా వందనమ్ము.

రౌద్రరూపా విశ్వకర్మా!
తమోనిఘ్నా తప్తవర్ణా!
విశ్వసాక్షీ అమితాత్మా!
ఋతుకర్తా వందనమ్ము.

కృతఘ్న హారీ! కాంతిమంతా
కృపతో నేలెడి రవివి నీవు
సృష్టి లయములు చేయగల్గిన
అచ్యుతా ఆదిత్య మూర్తీ!

జలమిత్రా! ఘనవృష్టివి
భూతకోటికి శ్వాస వీవు
భువనములు నిద్రించునపుడు
నిద్ర నెరుగక రక్ష నిడెదవు.

శృతులు నీవే వేదమూర్తీ
క్రతుల ఫలితము నీవెస్వామీ!
ఋగ్యజుస్సామ మూర్తివి
అఘము బాపే అమిత తేజుడ.

పూర్వ పశ్చిమ గిరులనెక్కి
ఉగ్ర మూర్తికి మ్రొక్కుచుంటిని
మంగళమ్ముల నొసగునట్టి
భానుమూర్తికి మంగళమ్ము.

* * *

నాయన రామా! ఏకాగ్రతతో
మూడుమార్లు జపించుము నీవు
విజయము కలుగును ఓ మనుజోత్తమ!
రావణు కూల్తువు ఈ దినముననే"

అనుచు రామునికి అగస్త్య మహాఋషి
ఆదిత్య హృదయము నుపదేశించి
అంతర్ధానము కాగనె రాముడు
దిగులు వదలి సంతుష్టుడయ్యెను.

నిశ్చల మనసుతొ సూర్యదేవుని
ఉపాసించెను రామచంద్రుడు
మూడు మార్లుగ ఆచమించుచు
మూడు మార్లు ఆ జప మొనర్చెను.

ఇనుమడించిన ఉత్సాహముతో
కోదండమును చేత ధరించెను
సంతుష్టుడయి మనుజోత్తముడు
రావణు ద్రుంచగ నిశ్చయించెను.

రాముడు తన స్తుతి చేసినంతనే
సూర్య మండలమునున్న మహాత్ముడు
మనసు నిండుగా సంతసపడెను
ఆతని తనువు పులకించినది.

దేవ గణంబుల వెలిగే దేవుడు
భాస్కర దేవుడు రాముని గాంచి
"రామా! అసురుడు అంతము అగును
ఆలసించక త్వరపడ" మనెను.

॥శ్రీరఘురామని॥

108 రావణాసురునికి అపశకునములగుపడుట

రావణు సారథి సంతోషముతో
యుద్ధ భూమికి రథము తోలెను
రావణు రథము రిపు సైన్యములను
చెదరగొట్టు నటు కనుపించినది.

ఎత్తుగ ఎగిరే రథ పతాకములు
అలంకారముల ఉత్తమాశ్వములు
రథము నిండుగా ఆయుధమ్ములు
నింగిని తాకుచు ధ్వజము వున్నది.

రథము నడచిన సవ్వడి అచ్చట
భూమంతయును వ్యాపించినది
అసుర సైన్యముల ముదము గూర్చుచు
కపుల కలంచగ రథము సాగెను.

మహా ధ్వనులతో అమిత వేగమున
వచ్చెడి రాక్షస తేని రథమును
రాముడు చూచెను-మెరపులవోలె
మహా రథమది వచ్చుట గాంచెను.

నల్లని గుఱ్ఱములున్నవి తేరుకు
ధగధగ మెరసే ఆయుధాలతో
కాంతుల మెరసే పతాకాలతో
వచ్చెడి రథమును రాముడు గాంచెను.

చాపము వంచి సవ్వడిచేసి
రథ సారథి యగు మాతలితో ననె
"గనుమో మాతలి! శత్రు రథమది
అమిత వేగమున వచ్చుచున్నది.

అప్రదక్షిణము తిరుగుచు తేరు
వచ్చుట గనుము-హతుడగు నాతడు
ఏమరకుండుము - యోగ్యుడ వీవు
రిపున కెదురుగ - రథము తోలుము.

నింగి మేఘముల-గాలి త్రోసినటు
అరదము పైన వచ్చెడి రిపుని
ఎగుర గొట్టెద భయపడవలదు
గుండె నిబ్బరము కలిగి యుండుము.

కలవరపడక తెలివితోనుండి
దృష్టిచెదరక తిన్నగచూడుము
పగ్గమ్ములను ఒడుపుగపట్టుకు
వడిగాతోలుము అసురునికెదురుగ.

ఇంద్రునికే నువు సారథివైతివి
వేరుగ నేను చెప్పగవలెనా!
ఏకాగ్రతతో సమరముగ చేయగ
నిలచితి నందుకు నీకు చెప్పుట."

ఆ మాటలకు మాతలి పొంగి
సంతోషముతో దేవరథమును
రావణుతేరుకు అపసవ్యముగ
నడపెనప్పుడు రణరంగమున.

రథచక్రములతొ లేచిన దుమ్ము
రావణాసురుని కమ్ముకొన్నది
కుపితుడయ్యెను, ఉరిమిచూచెను
ఎదురుగ రథమున రాముని గాంచెను.

దశకంధరుడు చాపము తీసి
శరములు వదలెను రామునిపైకి
తేజోవంతుడు రామచంద్రుడు
చెదరక నిలచెను ధైర్యముగాను.

సురనాయకుని చాపము నందుకు
సూర్యకిరణముల పోలు శరములను
గురితో వదలెను రావణుపైకి
రావణాసురుడు వదలెను శరములు.

ఒకరిని ఒకరు త్రుంచగనెంచి
విజయకాంక్షతో ఎదురుగనిలచి
పోరెడి సింహములన్న తీరుగా
రామ రావణులు పోరుచుండిరి.

పోరెడి అసురుల కరలములనెవరో
పట్టినిలిపినటు తోచినదపుడు
రవికిరణములు రంగు రంగులుగ
రావణుదేహముపైన పడినవి.

సురగంధర్వులు సిద్ధులు ఋషులు
రామ రావణ యుద్ధముచూడగ
నింగిని నిలచిరి ఆ సమయములో
నింగీ నేల కనబడలేదు.

గైరికధాతువులున్న నగమువలె
రావణాసురుడు తోచెనప్పుడు
నిప్పులుగ్రక్కుచు నక్కలుఎదురై
అమంగళమ్ముగ కూయసాగినవి.

రామ విజయము-రావణనాశము
జరిగితీరునను సూచన చేసే
శకునములపుడు అగుపడెనచట
మేన గగుర్పుకలిగె సూచనల

గ్రద్దలప్పుడు రావణుగాంచి
భయంకరముగ కూయసాగెను
ప్రతికూలముగా వాయువు వీచెను
రావణు ముఖమున దుమ్ముకమ్మెను.

రావణాసురుని అరదముపైన
కురిసెనప్పుడు నెత్తుటివాన
అప్రదక్షిణగ సుడిగాలెగసెను
అసుర రథముపై గ్రద్దలుతిరిగెను.

నింగినుండి ఘనశబ్దము చేయుచు
కొరవులు అసురులపైన రాలినవి
వర్షముమాదిరి దుమ్ము కురిసెను
కంటికేమియు కనబడలేదు.

పట్టపగలు ఆ లంకలోపల
సంధ్యారాగము అలముకొన్నది
ధరణిమండునటు అగుపడెనప్పుడు
ఉల్కలు నింగినిధ్వనితో తిరిగెను.

దిశల చీకటులు కమ్ముకొన్నవి
గోరువంకలు నింగిని పోరి
భీతిగనరచుచు వందలు చచ్చెను-
రాలిపడినవి అరదము మీద.

రావణరాజుకు అశుభము అనుచు
రాక్షసయోధులు భీతినందిరి
రావణురథము తిరిగినవైపున
ధరణివణకుట ఆరంభించెను.

రథాశ్వమ్ముల పిరుదులనుండి
అగ్నిరాలెను-ఆ హయములకు
కన్నులధారగ నీరు కారెను
భయానకంబగు సూచనలగుపడె.

జయసూచనలు రామునికగపడ
ఆనందించెను జానకిరమణుడు
రావణాసురుని చంపివేసినటు
తలంచినాడు-తథాస్తు అనిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

109 రామ రావణుల ప్రచండ యుద్ధము

రథములపైన రామ రావణులు
అతిభీకరముగ పోరుసలిపిరి
లోకములన్నియు భయపడునటుల
రణధీరులు అట పోరుచుండిరి.

ఇరుసైన్యములు పోరు మరచిరి
పోరుచూడగా నిలచిపోయిరి
ఆశ్చర్యముతో యోధులందరు
చూచుచుండిరి ఘన సంగ్రామము.

జరుగుయుద్ధము ముగియుచున్నదని
తెలియుచున్నది వీరులందరకు
సేనలు తమతమ నాయకులను అట
చూచుచు నిలచిరి చిత్తరువులయి.

రణరంగమున తమకుతోచిన
శుభాశుభముల శకునమ్ములతో
మనసు నిశ్చలమునుంచుకు వీరులు
రామ రావణులు పోరుచుండిరి.

రావణుడంతట ఘనమగు శరమున
రాముని అరదపు ధ్వజమును కొట్టెను
ఇంద్రుని రథ ధ్వజమగుట చేతను
ఆ శరములవి వ్యర్థమాయెను.

రథ ధ్వజముపై అమ్ములు గాంచి
రాముడు ప్రతిక్రియ చేయగ నెంచి
ధనుసును వంచి దివ్య శరమున
రావణు నరదపు ధ్వజమును కొట్టెను.

రామ బాణము మంటలు మండుచు
మహా సర్పమై దూసుకుపోయి
రావణాసురుని రథ ధ్వజమును
నేల కూల్చి భువి దూరెను అమ్ము.

రథ ధ్వజమటు కూలుట గాంచి
ఉగ్రుడయ్యెను రావణాసురుడు
అగ్నిహోత్ర మన జ్వలించినాడు
శర వర్షము కురిపించె నప్పుడు.

నిశిత శరములను రామచంద్రుని
రథాశ్వములపై విడచె రావణుడు
అసురుని శరములు తామరతూండ్లన
మెత్తగ తగిలెను దివ్యాశ్వములకు

అశ్వములసలే చలించలేదు
కలవరపడక నిలచి యున్నవి
దానితొ రావణు కోపము పెరిగెను
మహోగ్రుడై మరి శరములు వదలెను.

గదలు పరిఘలు చక్రాయుధములు
ముసలాయుధములు శూలాయుధములు
గండ్రగొడ్డళులు వివిధాయుధములు
మాయతో అసురుడు వదలసాగెను.

రాక్షస మాయతో రావణు ధనుసు
మహా ధ్వనులతో ఆయుధాలను
వర్షించగ నవి గురి తప్పినవి
రాముని ప్రక్కల కపులకు తగిలెను.

అమితోత్సాహము తెచ్చుకు అసురుడు
వేల కొలదిగా శరములు వదలెను
అంతట రాముడు నవ్వుచు-వింటితో
లక్షల సంఖ్యలో శరములు వదలెను.

రామ రావణులు రణమున వదలిన
దివ్య శరములవి నింగిన నిండి
ఆకాశమది కనబడకుండెను
అమ్ముల-రెండవ నింగిగ తోచెను.

రామ రావణులు వదలు బాణములు
గురి తప్పకను వ్యర్థము గాక
ఒకరి అమ్మును ఎదుటి బాణము
త్రుంచి రెండును నేలకు బడెను.

సవ్యాపసవ్యము వీరులు తిరుగుచు
తరగని శరముల పోరిరి ఘనముగ
గాలి దూరెడి సందులేక నట
నాల్గు దిక్కులలో శరములు నిండెను.

వారి గుఱ్ఱముల వీరు కొట్టిరి
వీరి అశ్వముల వారు కొట్టిరి
క్రియకు ప్రతిక్రియ చేయుచు వీరులు
రామ రావణులు పోరసాగిరి.

అటులా వీరులు అత్యద్భుతముగ
మేను గగుర్పుకు లోను చేసెడి
భీకరమైన పోరు సలిపిరి
విజయకాంక్షతో పోరిరి వీరులు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

110 రామ రావణ ఘనసంగ్రామము

రామ రావణుల యుద్ధము గాంచి
సర్వ భూతములు విస్మయ పడినవి
చాకచక్యముగ రథ సారథులు
రథములు నడిపిరి రణరంగమున.

ఢీకొనునట్లు రథములు నడిపిరి
వలయాకారము త్రిప్పిరి రథములు
వివిధ గతులతో స్యందనమ్ములను
నడపిరి రథికుల విజయము కోరి.

వెనుకకు ముందుకు రథములు కదలగ
ఒకరిని ఒకరు నొప్పించుకొని
వదలెడి శరములు-రథమను మేఘము
కురియు వర్షము అన్నటు తోచెను.

వివిధ గతులలో తిరిగెడు రథములు
ఎదురెదురుగను వచ్చి నిలచెను
రథాశ్వమ్ముల ముఖములప్పుడు
తాకు నంతటి దగ్గర నిలచెను.

రామచంద్రుడు నాల్గు బాణముల
మంటలు చిమ్మే దివ్య శరముల
రావణు నరదపుటశ్వమ్ములను
వెనుకకు కొట్టెను, అసురుడు గాంచెను.

దశకంధరుడు కోప వశుడయి
నిశిత శరములను గురితో విడచెను
శరములు వచ్చి తగులుచున్నను
చలించలేదు రామభద్రుడు.

కోపము పెరిగి పంక్తికంధరుడు
మాతలిపైన శరములు విడచెను
పిడుగులు పడినటు శరములు పడినను
బాధ కలుగక మాతలి యుండెను.

రథ సారథి యగు మాతలిపైన
శరములు పడుట గాంచిన రాముడు
పట్టరాని కోపమ్ముతో నంత
వడిగా శరములు వదలసాగెను.

రామచంద్రుడటు విజృంభించగ
అసురుడు నిలబడలేకపోయెను
రావణురథమున అతి పరాక్రముడు
ఇరువది శరములు సూటిగవదలెను.

అతివేగముగ వ్యవధి నివ్వక-
ముప్పది, అరువది, నూరు శరములు
వేయి అమ్ములు వేసెను రాముడు
అసురభూపతి ఆగ్రహమందెను.

క్రియకు ప్రతిక్రియ చేయగనెంచి
రామునిపైన రాక్షసరాజు
గదాయుధమ్ములు ముసలాయుధములు
వర్షముతీరుగ వదలసాగెను.

ఆయుధమ్ములటు లంకేశ్వరుని
చాపమునుండి బయలుదేరగ
భీకరమైన ధ్వనులెగసినవి
సప్తసంద్రములు క్షోభించినవి.

ఆ సమయములో పాతాళములో
వసించు పన్నగ దానవులందరు
బాధకు గురియై కలవరపడిరి
భూమి వణకెను గిరులూగినవి.

మహావృక్షములు కూలిపోయెను
సూర్యుని కాంతి మాసిపోయెను
గాలి వీచక నిలచిపోయెను
సురగంధర్వులు భయపడిపోయిరి.

యుద్ధమునందు రామ విజయమును
సర్వలోకముల సుఖమునుకోరి
గోబ్రాహ్మణులకు హితమునుకోరి
సురలును ఋషులు జపము చేసిరి.

నింగిని పూజ్యులు జపము చేయగ
నేలను వీరులు పోరుచుండిరి
నిరుపమానమగు యుద్ధము చూడగ
సుర గంధర్వులు విస్మయపడిరి.

"నింగికి సరి మరి నింగియె అగును
సంద్రమునకు సరి సంద్రమె అగును
రామ రావణుల సరిపడు వీరులు
రామ రావణులు కాకమరెవ్వరు?

రామ రావణ యుద్ధము వంటిది
రామ రావణ యుద్ధమె యగును"
అని గంధర్వులు అప్సరసలును
అనుకొనిరచ్చటి రణమునుగాంచి.

మహాబాహుడు రామచంద్రుడు
అక్షయకీర్తికి నెలవగు రాముడు
రఘువంశవర్ధనుడు శ్రీరఘురాముడు
క్రోధమునిండి జ్వాలగ నిలచెను.

క్రూరమైన విషసర్పమువంటి
శరమును వింటికి గురిగనమర్చి
రావణాసురుని కంఠభాగమున
సూటిగ నాటగ విడచె నప్పుడు.

జ్వలిత కుండలములున్న శిరస్సు-
రావణాసురుని ఘనమగు శిరము
శరము తాకిడికి-తెగి ధరణినిపడె
ముల్లోకములు చూచి మురిసినవి.

అందరు అటులే చూచుచుండగనె
మరియొక శిరము మొలిచెనచ్చట
తెగిన శిరస్సున మొలిచిన శిరమును
తిరిగి త్రుంచెను రామచంద్రుడు.

తెగిన మొండెమున తిరిగి శిరస్సు
మొలిచి నిలచెను ఆశ్చర్యమది!
వజ్రాయుధము పోలుశరముతో
ఆ ఘనశిరమును త్రుంచెను రాముడు

ఆ విధముగను రాక్షసరాజుకు
శిరములు పుట్టుట-శరముల త్రుంచుట
నూటఒక్క పర్యాయమ్ములు
జరిగెను-అసురుని అసువులాడవు.

వివిధాస్త్రములు తెలిసిన రాముడు
రణకోవిదుడు రామచంద్రుడు
అమోఘ శరములు కలిగిన వీరుడు
ఆశ్చర్యముతో ఆలోచించెను.

"మారీచుడు ఏ శరమున కూలెనొ
ఖరదూషణులే అమ్ముల కూలిరొ
విరాధుడే బాణమ్ముతొ ఒరిగెనొ
ఏ నారాచము కబంధు త్రుంచెనొ.

అన్ని అమోఘ శరములు తగిలియు
చావడేమి యీ రాక్షసరాజు
నమ్మినయట్టి కార్ముకమ్ములవి
వమ్మైపోయెను-శక్తి ఉడిగెనా"

అనుచు రాముడు యోచనచేయుచు
ఏమరకుండగ అమితక్రోధమున
రావణాసురుని వక్షస్థలమున
శరవర్షము కురిపించసాగెను.

అదే సమయమున రాక్షసరాజు
ప్రతిగా రామునిపై గురిచేసి
ముసలాయుధములు కురియజేసెను
ఆగ్రహమ్ముతో పోరిరి వీరులు.

రథముల ఎగిరి నింగిని పోరిరి
తిరిగి నేలపై వీరులు పోరిరి
రథములసాగి త్రికూటగిరిపై
రామ రావణులు పోరు సలిపిరి.

మేన గగుర్పు పుట్టునట్టుగ
ప్రళయభయంకర యుద్ధము చేసిరి
దివారాత్రముల భేదము లేక
ఏడు రాత్రులా పోరు జరిగెను.

దేవ దానవ యక్ష రాక్షస
పిశాచ ఉరగులు చూచుచుండగా
ముహూర్తమైనను విరామ మెరుగక
రామ రావణులు పోరు సలిపిరి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

111 రావణ వధ

అవక్రవిక్రమ పరాక్రముడగు
రాముడు రణమున పోరుచున్నను
జయము లభించకపోవుట గాంచి
ఉత్తమ సారథి మాతలి పలికెను:

"ఓ రఘురామా! వీరుడ వీవు
అస్త్ర శస్త్రములు తెలిసినవాడవు
ఏమియు తెలియని సామాన్యునివలె
ఏల శరములు వదలుచుంటివి?

ప్రతిక్రియగా నువు శరములు వేయుచు
ఇంకను ఏల పోరుచుంటివి
సురలు చెప్పిన వినాశకాలము
లంకాపతికి వచ్చెను యిపుడు.

రామా! నీవు రావణుపైన
బ్రహ్మాస్త్రము సంధించి వదలుము
దానికి ఒరుగును రావణరాజు"
అనుచు మాతలి గుర్తుచేసెను.

అంతట రాముడు శౌర్యలలాముడు
దివ్యతేజముల వెలుగులు చిమ్మె
మహోగ్రఫణివలె బుసలు విడచెడి
దివ్యశరమును వెలికితీసెను.

ముల్లోకములను జయించకోరిన
దేవేంద్రునికై-బ్రహ్మదేవుడు
తన ప్రభావమున సృజించినాడు
ఆ శరమును శ్రీరాముడు తీసెను.

ఆ కార్ముకమున సురనాయకుడు
ముల్లోకములను జయించినాడు
అదే శరమును దేవనాథుడు
అగస్త్యమహాఋషి కందజేసెను.

అగస్త్యమహాఋషి అమోఘశరమును
దండకాటవిని దర్శనమిడిన
రామచంద్రునికి ప్రియముగ నిచ్చెను
దివ్యశరమది-దేవ వరమది.

వాయువేగమున పోగల శరము
సూర్యగోళమై కాల్చును శరము
వాయు సూర్యుల అంశలు గలది
తాకిన కాల్చేడి కార్ముకమ్మది

నింగివంటి నిర్మాణము అమ్మది
ఆకాశమువలె వ్యాప్తిచెందును
మేరు మందర పర్వతమ్ములతో
సరిపడు గౌరవమందు శరమది.

మేరు మందర గిరుల బరువది
ముల్లోకములలో సర్వభూతముల
తేజము తీసుకు బ్రహ్మదేవుడు
బ్రహ్మాండముగా సృజించె నమ్మను.

ఆ నారాచము సూర్యతేజముతో
పొగలుక్రమ్మి ప్రళయాగ్ని శిఖవలె
కాంచన పుంఖము జ్వలించు రూపము
కాలసర్పమై అమిత వేగమున

రిపు తురగములను గజముల చీల్చును
లీలగ రథముల నేలకు త్రోయును
పురద్వారముల కూలద్రోయును
అగడ్తలన్నియు త్రెంచివేయును.

వజ్రమువంటిది-త్రుంచబడనిది
గిరులను సైతము చీల్చగలిగినది
రక్తమాంసముల రుచి చూచినది
క్రొవ్వు పులుముకొనియున్న శరమది.

భీకర ధ్వనితో రణరంగమున
మహావ్యూహమును చెండాడునది
బుసలుకొట్టు ఘనసర్పము రీతిగ
భూతకోటిని భయపెట్టునది.

మాంసభక్షణము చేయు పక్షులకు
నక్కల గుంపుకు, రాక్షస మూకకు
సరిపడు తిండిని పంచిపెట్టగల
శరము-యమునివలె తిరుగు రణమున

ఖగపతి రెక్కలవంటి రెక్కలతో
మనసగు రీతిని పోగలిగినది
దానినిమించిన ఉత్తమ శరము
ముల్లోకముల లేనే లేదు.

కపులకు ముదము-రాక్షస నాశము
రిపులకి కీర్తిని రూపుమాపుటకు
ఆనందము తా ననుభవించుటకు
ఆ శరమును తా కూర్చెను వింటికి.

అతిబలవంతుడు రామచంద్రుడు
శరము నప్పుడు వేదవిధిగను
బ్రహ్మాస్త్రముతో అభిమంత్రించి
ఆకర్ణాంతము లాగెను వెల్లి.

ప్రళయోగ్రానల సన్నిభమైన
మహాబాణమును రామచంద్రుడు
రావణాసురునిపై గురిచేసి
వదలెను, ఘుమఘుమ శబ్దము ఎగసెను.

మహాశబ్దము నింగి కెగయగ
సర్వభూతములు చలించిపోయెను
ధర్మము నిలపగ చాలిన అమ్మును
ధర్మమూర్తి సంధించి విడచెను.

ఇంద్రుడు వదలిన వజ్రాయుధమన
ఎదురులేని ఆ యమరాజువలె
అడ్డములేక అమితవేగముగ
సాగెను శరము కర్తవ్యముకై.

అమోఘ శరము అమోఘ బలుని
చాపమునుండి ముందుకు సాగి
అమోఘబలుడు రావణాసురుని
వక్షస్థలమును ఛేదించినది.

వక్షము చీల్చుకు దూసుకుపోవుచు
రావణు ప్రాణము హరించె నమ్ము
నెత్తుట తడిసి దేహము చీల్చి
ధరణిలోనికిపోయెను శరము.

మహితకార్యమును బాణముచేసి
విజయగర్వమున జగతిని చూచి
వినయవిధేయత లుట్టిపడగను
రాముని అమ్ముల పొదిలో నిలచెను.

రామబాణమది ఛేదించగను
దేహమునున్న అసువు లూడినటు
రావణాసురుని హస్తమునున్న
ధనుసు జారినది-ధరణి కొరిగెను.

ఇంద్రుని వజ్రాయుధపు పాటుకు
కూలిన యట్టి వృత్రాసురుడన
లంక ఏలిక-రావణాసురుడు
అరదమునుండి జారెను ధరణికి.

అంతటి వీరుడు ఆజిని కూలగ
గాంచిన మిగిలిన అసురసేనలు
దిక్కుతెలియక పరుగులెత్తిరి
ప్రాణభీతితో చెదరిపోయిరి.

పరుగిడు అసురుల గాంచి వానరులు
శిలలు-తరులతో సింహనాదముల
అసుర వీరులను తరిమికొట్టిరి
ఏడ్చుచు అసురులు లంకను జేరిరి.

ఉత్సాహముతో వానరవీరులు
రాముని విజయము మరిమరి తలచుచు
రావణాసురుడు కూలుట తలచుచు
గంతులేసిరి-పొంగిపోయిరి.

దేవదుందుభులు మంగళకరముగ
నింగిని మ్రోగెను ఆ సమయములో
సుగంధపరిమళవాయువు వీచెను
పూలవానలు కురిసె నప్పుడు.

నింగిని సురలు నేలను కపులు
విజయరాఘవుని స్తోత్రము చేయగ
ప్రతిధ్వనించెను జగతియంతయు
పరమానందము నందిరి సురలు.

రాక్షసరాజును అంతము చేసిన
రాముడు మదిలో సంతోషించెను
నాకవాసుల కష్టము తీరెను
లోక కంటకుడు రావణు డుడిగెను.

దిశల ప్రశాంతత అలముకొన్నది
నింగి భాసిలె నిర్మలమ్ముగా
ఆనందముగా గాలి వీచెను
నిశ్చలకాంతితొ వెలిగెను జగము.

ప్రసన్నమ్ముగా నిలచెను అవని
వానరరాజును విభీషణుండు
యోధులందరు లక్ష్మణసహితుడు
రామచంద్రునికి పూజలు చేసిరి.

దేవ సైన్యమున దేవేంద్రునివలె
రిపు సంహరణము చేసిన రాముడు
ప్రతిన నిలపిన వీరపుంగవుడు
వెలిగె కాంతులతొ విజయలక్ష్మితో.

॥శ్రీరఘురాముని॥

112 విభీషణుని దుఃఖము - శ్రీరాముని ఊరడింపు

యుద్ధభూమిలో అసువులుబాసిన
అన్నను గాంచిన విభీషణుండు
దుఃఖసంద్రము హృదిలో పొంగగ
వెక్కివెక్కి తా నేడ్వసాగెను:

"అన్నా! నీవు వీరోత్తముడవు
పరాక్రమమున గణనీయుడవు
నీతిశాస్త్రము తెలిసినవాడవు
బంగరు లంకను పాలించితివి.

దివ్యశయనమున శయనించదగు
మహారాజువు-కటిక నేలపై
వ్రాలిపోతివి-మణిమయశోభిత
మకుటము తొలగి ఒరిగిపోతివి.

బాహుపురులవి అమరిన యట్టి
మహాబాహువులు చాచకు నిచట
నేలను బడితివి-ఇంతటి ఘోరము
జరుగుననుచు నే ముందే చెప్పితి.

కామ వశుడవై ఉంటివి నాడు
కనుక రుచించక నాదు మాటలను
కాలదన్నితివి కోరి తెచ్చితివి
కడకీ దుస్థితి పాలైతివి కద!

ఇంద్రజిత్తుయు ప్రహస్తుడున్ను
మహాకాలుడు కుంభకర్ణుడు
నరాంతకుడును మదమున పలికిరి
ఇంతటి ఘోరము తలంచలేదు.

సీతాపహరణము మహా పాపము
ఇంతటి దుస్థితి కలుగ చేయునని
నేను చెప్పితిని వినకపోతివి
పాప ఫలితము ప్రాప్తించినది.

రాజనీతికి సేతువు నీవు
అగ్నిహోత్రముల జపతపమ్ములు
ఆశ్రమ ధర్మములన్నీ తెలుసును
అంతులేని బలవంతుడ వీవు.

ఆయుధ ధారుల శ్రేష్ఠుడ వీవు
ఆజిలొ అపజయ మెరుగని వాడవు
నీవు కూలుటది-సూర్య చంద్రులే
కూలినట్లుగా తోచుచున్నది.

అగ్నిహోత్రము చల్లారినటు
అతి నిరాశగా కనపడుచున్నది
దుమ్ముతొ నీవిట నేల నుండగా
జగతి శూన్యమై కనబడుచున్నది.

చిగురుటాకులవి-ధైర్యము కాగా
సహనము అనెడి పుష్పములుండి
తపస్సు అనెడి మూలము గలిగి
శౌర్యము అనెడి వేరులు పారిన

రావణుండు అను భూరి వృక్షమది
రాముడు అనెడి విసురగు గాలికి
రణరంగములో కూలిపోయినది
ప్రచండ మారుత మటుల వీచెను.

పరాక్రమమ్మను దంతములుండి
పిత్రు పితామహ పూజ్యుల అండ
వెన్నెముకగను వెలుగుచుండగా
అమిత కోపమే దేహము కాగా

అనుగ్రహమ్మను తొండము గలిగి
మనసగు రీతిని సంచరించిన
రావణు డనెడి మదపుటేనుగు
రామ సింహపు బారి పడినది.

పరాక్రమంబు ఉత్సాహములు
మండెడి జ్వాలను బోలి యుండగా
నిట్టూర్పులను పొగతో నిండి
దేహ బలమను ఉష్ణము గలిగి

ప్రతాపమనెడి తేజస్సులతో
ప్రజ్వరిల్లిన రావణాగ్నిని
రామచంద్రుడను మేఘము ఇపుడు
దండిగ కురిసి ఆర్పివేసినది.

అసుర వీరులను వాలము గలిగి
రాక్షస యోధులు మూపురమ్ముగా
బలమగు కొమ్ముల రావణ వృషభము
రామ పులికి తా మేత యైనది."

విభీషణుండటు విలపించగను
చెంతకు చేరెను రామచంద్రుడు
అనునయించెను కరములసిమిరి
మెల్లగ చెప్పెను చల్లని మాటలు:

"ఓ విభీషణా! లంకేశ్వరుడు
పిరికివానివలె చావలేదు విను
లోకభయంకరమైన పోరులో
వీర కిశోరము ఒరిగెను పోరి.

ఉత్సాహముతో నిర్భయంబుగా
రణమున పోరి మరణించెను విను
వీర స్వర్గము అలంకరించును
శూరుని కొరకై విలపించరు కద!

ముల్లోకములు-సురనాయకుడు
రావణుగాంచి భయపడిపోయిరి
అంతటి వీరుని కాలము చెల్లెను
కావున దుఃఖిలు సమయముకాదిది.

యుద్ధమునందు జయాపజయములు
తెలియగరావు-కానీ నిజమిది
ఒరిగిన వీరుడు స్వర్గముచేరును
పెద్దలు నమ్మిరి నీకు తెలియదా?

పుట్టినచో మరి గిట్టుట తథ్యము
పుడమిని బ్రతుకు శాశ్వతమెవరికి!
ఆజిని ఒరిగిన శూరునికొరకై
వంతపొందుట తగదు నీకిక.

దుఃఖము వలదు ఓ విభీషణా!
ముందుకార్యము ఆలోచించుము".
అనుచు రాముడు పలుకుట వినిన
విభీషణుడు తా పలికె దుఃఖమున:

"ఓ రఘురామా! ఇంద్రుడుకూడిన
సర్వదేవతలు పోరుకువచ్చిన
పరాజయంబును పొందక పోరెను
విజయలక్ష్మిని అందినవీరుడు.

చెలియలకట్టను తాకినసంద్రము
వెనుకకు పరుగిడునట్లుగ నేడు
నిన్నుతాకి ఈ వీర సింహము
పరాజితుండై నేలకూలెను.

దానమునందు మిన్నయె అన్న
గురుదేవతల పూజలుచేసెను
సర్వభోగములు అనుభవించెను
ఆశ్రితులందర చల్లగ చూచెను.

హితులకు సరిపడు ధనము నిచ్చెను
రిపులందరిని రూపుమాపెను
అహితాగ్ని-నా అన్నరావణుడు
మహాతపస్సును చేసెను రామా!

వేదాధ్యయనము చేసెను అన్న
పుణ్యకర్మలను చేసెను శ్రద్ధగ
అన్నకు ఇపుడే ఉత్తరక్రియలను
నీ ఆనతితో చేయగనెంచితి".

అనుచు జాలిగ విభీషణుండు
పలుకుచుండగ అచ్చటివీరుల
మనసుకరిగినది కనులుపొంగినవి
అంతట రాముడు పలికెను అపుడు:

"ఓ విభీషణా! తనువు వల్లను
కలిగిన వైరము నేటితొ పోయెను
ఉత్తమగతిని కలిగించెడి వగు
ఉత్తర క్రియలను చేయుము నీవు.

విగతజీవి ఈ రావణాసురుడు
వైరము గతించె - నేటితొ మీకు
నీకు స్నేహితుడు అటులే నాకును
మిత్రుడు-కావున కార్యము తీర్చుము."

॥శ్రీరఘురాముని॥

113 యుద్ధభూమిలో రావణు భార్యలు విలపించుట

లంక ఏలికను రామచంద్రుడు
త్రుంచివేసెనను వార్త పిడుగులా
వచ్చిపడినది-రావణుభార్యలు
గుండెలు పగులగ రోదించిరట.

దుఃఖభారమున నేలను బడిరి
వశముతప్పి అట పొర్లుచు ఏడ్చిరి
కొప్పుల ముడివిడి కురులు జారినవి
వలవల ఏడ్చిరి వీరుని తలచుచు.

వత్సలుపోయిన గోమాతలన
అంతఃపురపురస్త్రీలందరు ఏడ్చిరి
వలదని ఎందరొ వారించినను
వినకసాగిరి ఏడ్చుచు నడచిరి.

ఉత్తరద్వారము దాటివచ్చిరి
భీకరమైన యుద్ధభూమిలో
పెనిమిటి కొరకై వెదకసాగిరి
కూలిన యోధుల వెదకుచు సాగిరి.

రాజకుమారా! అనుచు రాముని
నాథా! నాథా! అనుచు రావణుని
సంబోధించుచు కేకలు పెట్టుచు
పగిలిన గుండెతొ వెదకజొచ్చిరి

కంటినీటితో చూపు ఆనదు
నెత్తుటి మాంసపు బురద నిండెను
మదకరి కొరకై విలవిలలాడెడి
ఆడుదంతులై ఏడ్చిరి అనాట

కాటుక రాశిగ నేలను బడిన
నల్లని దేహము గాంచిరి వారు
లంక ఏలికని తెలిసిరి వారు
జీవితేశ్వరుని గాంచిరి వారు.

నరికివేసిన సుమలత లన్నటు
పతికాయముపై వ్రాలిరి వారు
కళేబరమ్మును కౌగలించుకొని
ఏడ్చెను ఒక స్త్రీ గుండియ పగులగ

పదములనందుకు ఏడ్చెను ఒక స్త్రీ
కంఠము నిమురుచు ఏడ్చెను కాంత
భుజముల తాకి నేలను పొర్లుచు
గుండె పగులగ ఏడ్చెను ఒకతె.

పెనిమిటి ముఖమును గాంచిన ఒక స్త్రీ
వశముతప్పి మూర్ఛిల్లిపడినది
భర్త శిరస్సును ఒడిలో నుంచుకు
వలవల ఏడ్చెను ఒక సుకుమారి.

భర్త ముఖమును కంటి నీటితో
తడిపివేసినది ఒక భార్యామణి
అసువులుబాసి నేలనుబడిన
పతిని గాంచి వారందరు ఏడ్చిరి.

"ఓ ప్రాణేశ్వర! సురపతి, యములను
నిరతము భయపడజేసెడివాడవు
ధనపతి నెదిరి జయించినావు
దివ్యపుష్పకము తెచ్చుకొంటివి.

సురగంధర్వులు వణకెడివారు
అంతటి నీవు రణరంగమున
మనుజునిచేబడి మరణించితివి
నీ వరములవి ఏమైపోయెను?

సురాసురులును పన్నగులున్ను
వధించలేని నిన్నొక మనుజుడు
అవలీలగను అంతము చేసెను
ఇంతటి దుస్థితి నీకెటు వచ్చెను?

నీదు మేలును కోరెడి పలుకులు
నీవు ఎన్నడును వినలేదు కదా !
మరణము కోరి సీతాదేవిని
అపహరించి ఇట నేల కొరిగితివి.

నీవేగాక లంకలొ వీరులు
ఎందరొ కూలిరి విధవలమైతిమి
అభిమానముతో విభీషణాఖ్యుడు
చెప్పిన హితము వినకపోతివి.

అజ్ఞానముతో ఆ ధర్మాత్ముని
పరుషములాడి అవమానించి
కాలపాశమును తగుల్చుకొంటివి
కూలిపోతివి రణరంగమున.

స్వయముగ నీవే సీతాదేవిని
రామునికిచ్చిన మేలు కలిగెడిది
సమూలమ్ముగా నాశనమగుట
జరుగకపోయి సుఖపడి యుందువు.

సీత నిచ్చినచొ రాముడు హితుడగు
దేవేంద్రాదుల కోరిక తీరదు
మా మాంగల్యము నిలబడియుండి
మేము సుఖపడియుందుము కాదా.

నాథా! నీవు బలవంతముగ
సీతను తెచ్చి చెరనుంచితివి
ఆ కారణమున నీవు సేనతో
అకాలమృత్యువు వాతబడితివి.

ఓ మహరాజా! దీనికంతటికి
స్వేచ్ఛగ నీవు నడచుట కాదు
దానికి మించిన దైవ వశమది
బలమయినది నిను అంతము చేసెను.

నిన్ను దైవమే చంపెను నాథా!
దైవయోగమే నాశము చేసెను
దైవగతిని మరి అర్థబలముతో
అడ్డగించుటది జరుగదు ఇలలో

పరాక్రమముతో రాజాజ్ఞలతో
విధి వశమును మరి మార్చగలేము
దైవము తలచినదంతయు జరుగును
దైవాధీనము జగత్సర్వము."

ఆ విధముగను రావణు భార్యలు
కనుల నీటితో రోదించి రట
క్రౌంచపక్షులన ఏడ్చిరి వారు
గుండెలు పగులగ ఏడ్చిరి వారు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

114 మండోదరి విలాపము - విభీషణుడు రావణాసురునికి సంస్కారము చేయుట

పతినిజూసిన కాంతలందరు
లంకాపతికై ఏడ్చుచుండగా
రావణాసురుని పట్టపురాణి
నడువలేక తా వచ్చిచేరినది.

అతిసమర్థుడు అతిబలాఢ్యుడు
రామునికోలను నేలకొరుగుట
కన్నులగాంచి కంపించినది
వెక్కివెక్కి రోదించె దీనముగ :

"నాథా! నీవు అజేయుడవుగద
నిన్నుగాంచి ఆ ఇంద్రుడు పరుగిడు
గగనచారులు ఋషులు వణకెదరు
ధనపతి అంతటివాని సోదరుడ !

యుద్ధభూమిలో నరునిచేతబడి
నరికిన మానై నేలబడితివా?
సురగంధర్వుల నడలగొట్టితివి
మడసితివెటుల నరునికి లొంగి!

అడవులతిరిగే మానవమాత్రుడు
ఆజిలో నిన్ను నేలకూల్చెనా!
సేనలు, బలము కలిగిన నిన్ను
రాముడుకూల్చుట, నమ్మట ఎట్లు?

సాటిలేని బలవంతుడవీవు
మేటివీరునిగ ముల్లోకములలో
విహరించిన ఓ అరిభయంకరా!
నేటికిటుల నినుగాంచి బ్రతుకుటెటు?

జనస్థానమున ఒక్కడెనిలబడి
ఉక్కడగించెను ఖరాదివీరుల -
రాముడు మనుజుడు కాదని తోచెను
నాడేచెప్పితి వినకపోతివి

అడుగుపెట్టగ సురలకు లొంగని
లంకలో అడుగిడె ఆ హనుమంతుడు
ఆ పరాక్రముడు హడలగొట్టెను
అప్పుడైనామరి తెలియకపోతివి.

కడలికి సేతువు కట్టగ వింటిని
రాముడు మనుజుడుకాదని నమ్మితి
యముడే మాయచె సీతను సృజించి
స్వయముగ రాముని రూపుతొ వచ్చెను.

మానవమాత్రుడు రాముడుకాడు
లోకరక్షకుడు జగదభిరాముడు
ఆత్మలన్నిటికి ఆత్మయె రాముడు
అక్షయుడాతడు అయోధ్యరాముడు.

శాశ్వతుడాతడు స్థిరుడారాముడు
బ్రహ్మేంద్రాదుల మించినవాడు
జగద్రక్షకుడు పోషకుడతడు
శంఖచక్రముల వెలుగు త్రిధాముడు.

శ్రీవత్సముతో శోభిలువాడు
శ్రీలక్ష్మిని ఎడబాయనివాడు
శ్రీరాముడు శ్రీవిష్ణువు అగును
శ్రీపతికెదురై పోర నశక్యము.

యుద్ధకాండము

లోకహితముకై హరియే నరుడై
కపి రూపులగు సురలను చేర్చుకు
నిన్నును-లంకలో అసురులందరిని
వధించినాడు ఓ మహారాజా!

దేహేంద్రియముల నిగ్రహించుకొని
త్రిభువనమ్ముల జయించినావు
వైరముపూనిన ఆ ఇంద్రియములు
పగతో నిన్ను నేడు జయించెను.

ఇంద్రియాలకు లోబడితివినువు
కామవశుడవై కాంతను తెస్తివి
త్రిభువనమ్ముల విజేత వీవు
ఆడుదానికై కూలితి విటుల.

అబల చంపెనొక అతిబలవంతుని
అంతేకాని సర్వేశ్వరుడు
చంపలేదు నిను ఓ మహారాజా!
రామునితో పగ వలదని చెప్పితి.

ఎంతచెప్పినా వినకపోతివి
ప్రతిఫలమిటుల నేలకూలుట
సీత మూలమున నీవేకాక
బంధుమిత్రులు సమసిరి కాదా!

భోగభాగ్యములు అడుగంటినవి
అంతటి దుష్కృత మొనరించితివి
మతిచెడి నీవటు చరించినావు
గతి చెడిపోయెను బంగరులంకకు.

సతి అరుంధతి రోహిణి మాతల
మించిన పాతివ్రత్యము కలిగిన
పూజ్యురాలగు సీతాదేవిని
అవమానించి చెరబెట్టితివి.

కోరి చేరిన కాంతలందరు
సుందరాంగులు కారనుకొంటివి
క్షమలో భూమిని మించినదానిని
సంపదనిలయము లక్ష్మీదేవిని

మంగళకారిణి సుందరమూర్తిని
వనముల ఒంటరి అతివను నీవు
మాయతో హరించి తెచ్చినాడవు
నీ యభీష్టమది తీరకపోయెను.

పతివ్రతయగు సీతాదేవిని
హరించనెంచి తగులబడితివి
నాడే నిజముగ భస్మము కావలె
నిన్నుగాచె నీ తపస్సు నాడు.

అగ్నిదేవుడు ఆదిగాగల
దేవతలందరు విస్మయపడిరి
సమయము వచ్చిన పాపఫలమది
అనుభవించక తప్పదు రాజా!

శుభకర్మలతో శుభమగు ఫలము
పాపకర్మలతో పాపఫలమది
అనుభవింపక తప్పదు రాజా!
విధిని దాటగా ఎవ్వరితరము?

రాముని చేరెను విభీషణాఖ్యుడు
మంచి కార్యమది సుఖములందెను
భవితలో సుఖములు దొరకును వానికి
పాపఫలము నువు నేలకొరుగుటిది

సౌందర్యములో సీతను మించిన
అందకత్తెలు ఎందరొ కలరు
వంశగౌరవము రూపసంపదల
జనకుని కూతురు నన్ను మించదు.

ఏదో వంకతో మృత్యువు వచ్చును
సీత వంకతో నిన్ను చేరినది
సీతారాములు సుఖములందెదరు
శోకసంద్రమున మునిగితి నేను.

మేరు మందర కైలాసాచల
విహారమ్మది మరువగలేను
చైత్రరథమున నీతో కలసి
విహరించితిని వీరాగ్రేసర.

విలువగు వలువలు విరిదండలతో
దివ్యవిమానము నెక్కి తిరిగితి
రాజులయొక్క భోగభాగ్యములు
నిలకడ కావని తెలిసితి నేడు.

ఓ మహరాజా! నీ ముఖబింబము
శశిబింబమువలె ప్రసన్నమైనది
పద్మము పోలును-రవితో తూగును
కనుబొమ, లునాసిక కోమలమైనవి.

మణిఖచితమగు మకుటము వెలుగుచు
ధగధగలాడే కుండలాలతో
వస్త్రభూషలు విరిదండలతో
లంకావిభవము నీతో వెలుగగ

మధుర భాషణలు చిరునగవులతో
మంగళకరమగు నీదు వదనము
రామబాణమున నెత్తుట తడిసి
అమంగళముగా మారినదయ్యా!

దానవరాజుకు తనయను నేనని
రాక్షసరాజుకు భార్యను నేనని
ఇంద్రవిజేతకు తల్లిని నేనని
విర్రవీగితిని విధవనైతిని!

దేవదానవుల గెలిచిన వీరుడ
మనుజునిచేబడి ఒరిగితివిటుల
నల్లనికాయము శోభకు నిలయము
తేజోవంతము అతిలావణ్యము.

బాహుపురులతో మణిహారములతో
ధగధగమెరిసే దివ్యహారముల
మేఘము నీవై మెరపులు అవియై
మిరుమిట్లుగొలిపెను రణరంగమున.

తనువున శరములు నిండిపోయినవి
కౌగలించుకొన వశపడకున్నది
నరములుతెగినవి నెత్తురుపారెను
ఇదినిజమాయని భ్రాంతి కలిగెను.

స్వప్నమేమొ యని మదికి తోచెను
మృత్యుదేవతకు మృత్యువువగుదువు
వజ్రఘాతమున గిరివలె పడితివి
రాముడునిన్నెటు చంపగలిగెను!

ఓ మహరాజా! ముల్లోకముల
ఎన్నిక భోగము లనుభవించితివి!
ముల్లోకములను వణకించితివి
లోకపాలకుల జయించితీవు.

సాంబశివుని ఆ కైలాసముతో
కదలించితివి అమోఘబలుడవు
సర్వలోకములు హడలగొట్టితివి
భూతకోటిని బెదరగొట్టితివి.

బంధుమిత్రులను చల్లగనేలి
రక్షించితివి రిపులకూల్చితివి
యక్షులెందరినొ హతము చేసితివి
నివాతకవచుల నెయ్యముచేస్తివి.

యజ్ఞయాగముల చెడగొట్టితివి
ధర్మవ్యవస్థను త్రుంచితివీవు
రణమున మాయలు నేర్చినవాడవు
అబలలహరణము వదలకపోతివి.

రిపులభార్యలను దుఃఖపెట్టితివి
స్వజనుల రక్షణ చేయుచునీవు
లంకను చల్లగ రక్షించితివి
భీకరకృత్యము లెన్నోచేస్తివి.

పతితోసుఖములు బడసితినేను
పతితో వెడలక మిగిలియుంటిని
గుండియగాదిది బండరాయియగు
పగులకనిలచెను పాపకర్మను.

దివ్యశయనమున నిదురించెడి నువు
ధూళినిండిన నేలనుంటివి
ఇంద్రజిత్తు రణమందుకూలెనను
మాటవింటిని సగము చచ్చితి.

నీవే కూలితివనుచు వింటిని
నేడు పూర్తిగా మరణించితిని
నీవుదక్కినచొ దక్కునుసర్వము
తక్కినబంధుల సాయము ఏల!

ఉలుకవు పలుకవు ఓ మహరాజా!
నన్నువదలి నువుపోవలదయ్యా!
నీతోవత్తును నా ప్రాణేశ్వర!
ననుకాదనకుము కనికరించుము.

అంతఃపురమున నుండెడికాంతను
అందరిఎదుటకు వచ్చితినిపుడు
మందలించవు - లంకారాణిని
కాలినడకతో వచ్చితిరాజా !

నాతోబాటు మిగిలినభార్యలు
సిగ్గువదలి ఇటవచ్చిరి చూడుము
వస్త్రాలంకారమ్ములు వదలిరి
నడచివచ్చిరి కోపమురాదా?

అనాథలై ఇట ఏడ్చుచుంటిమి
హృదయముకరగద ఓ హృదయేశా!
కోరడించవు ఆదరించవు
మాదోసములను మన్నించుమయా!

నీ వాక్కునిచే ఇంతటి విపత్తు
వచ్చిపడినది లంకాధీశా !
రాక్షసవంశము అంతయు నేడు
దిక్కుమాలి ఇట విలపించుట విను.

పతివ్రతలను కులాంగనలను
ఎంతమందినో విధవలజేసిన
పాపఫలమిది వారిశాపమిది
వారిరోదనలు వృథాపోవుగద!

బలపరాక్రమము కలిగినవాడవు
సమరాంగణమున సమసిపోతివి
నీ కొరకై విలపించుట తగదు
కానీ స్త్రీని - వికలమనస్కను.

ముల్లోకములను జయించినావు
శూరుడననుచు విర్రవీగితివి
కానీ నీవు పరమనీచమగు
అబలహరణమును చేసితివయ్యా!

జీవితేశ్వరా ! నీవు చేసిన
పాపపుణ్యములు వెంట తీసుకొని
నీ దారిని నువు సాగుచుంటివి
నీ ఎడబాటును సహించలేను.

మాయమృగముతో వంచనచేసి
రామచంద్రుని దూరము పంపి
సీతనుతెచ్చుట పిరికితనమది
అబలహరణము ఎటుల అబ్బినది?

హితముకోరిన పూజ్యుడు తమ్ముడు
విభీషణుని నువు కాదంటివికద
మారీచుడును కుంభకర్ణుడు
నా జనకుడును చెప్పిరి - వింటివ ?

చేటు కాలమున కలిగిన బుద్ధిని
వదలగ తమ్ముడు మరి మరి చెప్పెను
భూతభవితయు వర్తమానములు
తెలిసిన తమ్ముడు వలదని చెప్పెను.

బలగర్వముతో విర్రవీగితివి
జీవితమే ఇల స్థిరమనుకొంటివి
కలకాలము మనముందుమనుకొను
నిలకడలేని యోచన ఫలమిది

పూజ్యుడైన ఆ విభీషణాఖ్యుని
హితము వినక నువు సమూలమ్ముగ
కూలిపోతివి - నీతోబాటుగ
సర్వనాశనము జరిగిపోయినది.

నెత్తుట తడిసిన కటికనేలను
నిద్రించునటు పడియుంటివిట
దుఃఖజలధిలో మునిగిన నాతో
మాటాడవ నువు ఓ మహరాజా !

అపరాజితుడు అమితవిక్రముడు
మాల్యవంతుని మనుమరాలను
నీ మదినిండిన! హృదయరాణిని
పలుకరించవా కనులు విప్పవా !

లే మహరాజా! సూర్యుడు నేడు
అమిత ధైర్యమున లంకాపురమున
కిరణమ్ములను విసరుచుండెను
భయము తీరినటు కనబడుచుండెను.

రవికాంతులతో వెలిగే పరిఘ
రామబాణమున ముక్కలైనది
వజ్రాయుధము పూజలందినటు
పరిఘను నిరతము పూజించితివే!

యుద్ధభూమిలో ధరణీకాంతను
ప్రియురాలైనటు కౌగలించుకొని
పడియుండుటది నే గనలేను
నాథా! నాతో పలుకుము దయతో.

నీవు గతించుట నా గతి చెదరుట
నాదు గుండియ ముక్కలైనది !"
అనుచు బాధతో రోదించినది
చెమ్మగిల్లని కనులటలేవు.

ఏడ్చి ఏడ్చి తా వశము తప్పినది
పతికాయముపై పడిమూర్ఛిల్లెను
సంధ్యారాగపు మేఘముపైన
మెరపు తీగలా తోచెను అతివ.

దుఃఖ జలధిలో మునిగిన అతివలు
సవతులు ఆమెను లేవదీసిరి
ఊరడించిరి అనునయించిరి
పుట్టిన గిట్టుట తప్పదు అనిరి.

"ఓ మహరాణీ! ప్రతి జీవియును
బాల్య, యౌవ్వన కౌమారమ్ములు
వార్ధక్యమ్ముల వాతనుబడును
చివరకు మృత్యువు ఒడి చేరెదరు.

రాజభోగములు వైభవమ్ములు
నిలకడకావు-స్థిరమవికావు
నీకు తెలియదా దుఃఖము వదలుము"
అనుచు పలుకగా అతివ ఏడ్చినది.

రావణు భార్యలు ఏడ్చుచుండిరి
అంతట రాముడు విభీషణుని గని
"మిత్రుడ! నీవు లంకాపతికి
దహన క్రియలను చేయగవలెను.

స్త్రీలందరినీ లంకకు పంపుము"
అనుచు రాముడు ధర్మ విహితముగ
నుడువగ నపుడు విభీషణాఖ్యుడు
కాదనలేక పలికెను అపుడు.

"రామా! ఇతడు సోదరుడైనను
పరమక్రూరుడు ధర్మదూరుడు
వ్రతనియమాదులు ఉల్లంఘించెను
పరదారలను హరించినాడు.

భ్రాతురూపమగు శత్రువువీడు
దహనక్రియలను చేయను నేను
లోకులు ముందుగ నిందించినను
నిలకడ మీద తెలిసెదరంతయు."

విభీషణాఖ్యుని పలుకులు వినిన
ధర్మమూర్తి శ్రీరాముడు పలికెను:
"అసుర నాయకా ! నీవు నాకిపుడు
ముదమును గూర్చెడి మిత్రుడవయ్యా !

నీ సాయముతో విజయము నందితి
నీకు మేలగు మాట చెప్పవలె
అధర్మపరుడై అన్న చరించెను
అయినను అతడొక వీరపుంగవుడు.

అమిత బలాఢ్యుడు అతి పరాక్రముడు
సురనాయకునికి లొంగనివాడు
లోకమ్ములనే కలవరపరచెను
నాకము వణకెను వాని భయమున.

వైరముమాత్రము మరణమువరకే
ఆపై వైరము ఉండకూడదు
స్నేహ విషయమున నీతో సరిపడు
స్నేహితుడిపుడు రావణాసురుడు.

జ్యేష్ఠుడీతడు తమ్ముడవీవు
ఉత్తరక్రియలను నీవు చేయవలె
సర్వధర్మములు తెలిసినవాడవు
కర్మచేయుము కీర్తికలుగును."

ఆ విధముగను రాముడు చెప్పగ
లంకాపతికి యోగ్యము అయిన
విధిగా క్రియను నెరవేర్చుటకై
రావణు తమ్ముడు ఆనతి నిచ్చెను.

సుగంధద్రవ్యములు చందనాదులతో
వట్టివేళ్ళతో వేదోక్తముగా
చితిని పేర్చి ఆ చితిపై నపుడు
తెల్లజింక చర్మమ్మును కప్పిరి.

వేదవిహితముగ రావణప్రభువుకు
అంత్యేష్టిని అట విధిగాచేసి
యథాక్రమముగా ఆ మహారాజుకు
పితృమేధ సంస్కారము చేసిరి.

పేర్చిన చితికి ఆగ్నేయములో
అగ్నివేదిని అమర్చినారు
ఆ వేదిని త్రేతాగ్నుల నిలిపి
దధి ఆజ్యముల అగ్నిని వ్రేల్చిరి.

రావణాసురుని పాదమువద్ద
సోమలతలను తెచ్చు శకటమును
యజ్ఞధాన్యము దంచు రోటిని
రోకలు లుంచిరి తొడల నడుమన.

మిగిలిన యట్టి ప్రదేశములలో
దారుపాత్రలు స్థాలిని మొదలగు
అరణి ఉత్తర మొదలగు సమిధలు
శాస్త్రప్రకారము నెలకొనజేసిరి.

చితి సమీపమున పవిత్రమైన
యజ్ఞపశువును వ్రేల్చిరి అగ్నిని
నేతిలొ తడిపిన దర్భల నపుడు
అన్నివైపుల పరచిరి క్రమమున.

విభీషణునికి సహాయపడుచూ
ఋత్విజులందరు సుమగంధములు
వివిధ వస్త్రముల కళేబరమ్మును
అలంకరించిరి వందనముంచిరి.

ఋత్విజులందరు హితులందరును
దుఃఖతప్తులై కంటిధారలతొ
లాజలు చల్లిరి - రావణు తమ్ముడు
మంత్రయుక్తముగ చితి నంటించెను.

విభీషణాఖ్యుడు స్నానముచేసి
తడిసిన వలువలు ధరించి అపుడు
దర్భలు కలసిన తిలోదకములు
ధరణిపైనను విడచెను శ్రద్ధగ.

ప్రేతావాహనముచేసి తమ్ముడు
ఉదకదానముచేసి శ్రద్ధగ
శిరసును వంచి నమస్కరించెను
రావణు భార్యల ఊరడించెను.

అనేక విధముల అన్న భార్యలను
అనునయించి అట లంకకు పంపి
విభీషణాఖ్యుడు వినయము నిండి
రామపాదముల చెంత నిలచెను.

వృత్రాసుర సంహారము చేసిన
దేవేంద్రునివలె శత్రుహరణుడు
సుగ్రీవ లక్ష్మణ ససైన్యములతో
హనుమతొ వెలిగెను విజయరాఘవుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

115 విభీషణ పట్టాభిషేకము

సురగంధర్వులు భీకర రణమున
రావణాసురుడు కూలుట గాంచి
రాముని ఘనతను కీర్తన చేసిరి
అమితవిక్రముని స్తుతించినారు.

కపియోధులను ప్రశంసించిరి
వానరనాథుని వ్యూహరచనము
లక్ష్మణమూర్తి భుజబలమ్ములను
అనేక విధముల పొగడిరి పొంగిరి.

అంతటి యశోవిశాలుర గనిన
అమితవిక్రముల కొడుకుల కనిన
కౌసల్య, సుమిత్రలు చరితార్థులని
మంగళకరముగ పలికి వెడలిరి.

ఆనందముతో నిలచిన మాతలి
విజయరామునిచె ప్రశంసలంది
విజయసారథిగ సంబరపడుచు
రథముతొ చేరెను దేవలోకము.

చెంతనిలచిన వానరరాజును
అండనిలచిన సూర్యకుమారుని
ఆనందముతో రామచంద్రుడు
కౌగలించుకొని సంబరపడెను.

రామలక్ష్మణులు - వీరులందరూ
శిబిరమ్మునకు చేరినయంత
విభీషణాఖ్యుని రాజునుచేయగ
లక్ష్మణమూర్తితో చెప్పెనురాముడు.

"సోదర! నాకు హితుడు భక్తుడు
మనకు సాయము చేసినవాడు
లంకలో ఇతనికి అభిషేకించుము
అది నా కోరిక అనుచు పలికెను".

రామాజ్ఞను విని రామానుజుడు
పట్టణమేగి వలయువస్తువులు
సమకూర్చగను ఆనతినిడెను
మంగళవస్తువులన్నియు అమరెను.

కనక కలశముల సప్తసంద్రముల
మంగళతోయము లచటికితెచ్చిరి
బంగరుసింహాసనమునందున
విభీషణాఖ్యుని కూర్చొనజేసిరి

విభీషణాఖ్యుని, మిత్రులు, హితులు
రాక్షసముఖ్యుల నడుమ రాజును
ఆశీస్సులవి, కురియుచుండగా
అభిషేకించెను రామానుజుడు.

ముదమునందిన లంకావాసులు
మంగళకరముగ పూలు మొదలగు
సుగంధపరిమళ ద్రవ్యమ్ములను
కాన్కగనిడిరి లంకఏలికకు.

రామునిశరణు కోరినందుకు
రామునిపదములు కొలిచినందుకు
రామునిమదిలో నిలిపినందుకు
రాజ్యపదవి లభియించెనతనికి.

రాజ్యప్రజలకు శుభములుపలికి
పట్టముగట్టుకు విభీషణాఖ్యుడు
రామపాదముల చెంతచేరెను
తన కాన్కలను వారలకొసగెను.

కోరికతీరి సంతస మంది
పౌరులొసగిన మంగళదినుసులు
రామునికొసగెను విభీషణాఖ్యుడు
భక్తుని కోరకై గ్రహించె రాముడు

అంతటరాముడు చెంతనె నిలచిన
భక్తిప్రపత్తుల నిలచినబంటును
వాయునందనుని చూచిపలికెను
"లంకానాధుని గను హనుమంతా!

విభీషణాఖ్యుని అనుమతినంది
లంకకుపోయి సీతనుగాంచి
విజయవార్తను ఆమెకుతెలిపి
ఆనందమును కలుగజేయుము.

సుగ్రీవరాజును లక్ష్మణమూర్తియు
కపులు నేనును కుశలము అనుచు
రావణాసురుని త్రుంచినాడనని
తెలియబరచుము జనకనందినికి.

ఓ హనుమంతా! మైథిలిమనసుకు
ముదముకలుగునటు పలికిఅంతట
ఆమెపలుకులు ఆలకించుము
తెలుపుము నాకు అంజనితనయా!"
॥శ్రీరఘురావ

116 శ్రీరామ విజయము హనుమంతుడు సీతాదేవికి తెలుపుట

రాముని ఆనతి శిరమునదాల్చి
నమ్మినబంటు ఆంజనేయుడు
లంకాపట్నములోనికి సాగెను
రక్కసులందరు గౌరవించిరి.

రాక్షసాంగనల నడుమ జానకి
గ్రహబాధనుపడు రోహిణివలెను
శుష్కశరీరము దుమ్ముధూళితో
వనమున నున్నది గాంచెనుమారుతి.

భక్తిప్రపత్తుల వందనమిడెను
పేరుచెప్పుకొని నిలచెనమ్రతగ
యోచనచేసెను సీతాదేవి
స్ఫురించెనంతట - గుర్తుపట్టెను.

అంగుళీయకము అందచేసిన -
ప్రభువుక్షేమమును తెలియపరచిన
రామభక్తుడీ హనుమంతుడని
తెలిసి వదనము వికసించినది.

అదిగమనించి వాయునందనుడు-
"మాతా! రాముడు వైరినికూల్చెను
రావణుత్రుంచి ప్రతిన నిలపెను
తన కుశలమును చెప్పిపంపెను.

అనుజుడు, సూర్యతనూజుడు, మరియు
విభీషణాఖ్యుడు వానర సేనలు
అందరితో ఆ రామచంద్రుడు
కుశలము తల్లీ! - ధరణీతనయా!

వానరసేనలు ఘనముగపోరిరి
విభీణాఖ్యుడు సాయముచేసెను
లక్ష్మణమూర్తి విజృంభించెను
విజయరాఘవుడు రావణుత్రుంచెను.

ఇనకుల తిలకుడు జయించినాడు
నీ క్షేమము విన నన్నుపంపెను
నీతోచెప్పెను ఈ విధముగను
నాభాగ్యమది నేనుచెప్పుట :

దేవీ! ఇదిగో శుభవార్త విను
పాతివ్రత్య ధర్మమ్ము నెరుగుదువు
సౌభాగ్యముచే బ్రతికియుంటివి
నేజయించితిని యుద్ధము నందు.

శత్రువు కూలెను దిగులు వదలుము
నీ చెర తీర్చగ ప్రతిన బూనితి
నిద్రహారములు మరచిపోతిని
మహాకడలిలో సేతువు నిలచెను.

రావణాసురుని సంహరింతునని
చేసిన ప్రతిన తీరెను నాకు
లంకారాజ్యము విభీషణునిది
స్వగృహ మన్నటు తలంచవచ్చును.

దుఃఖము వదలుము నిను దర్శించగ
విభీషణాఖ్యుడు అరుగుదెంచును,
అనుచు రాముడు చెప్పెను తల్లీ!"
అని హనుమంతుడు చల్లగ తెలిపెను.

ఆనందించెను అవనీ నందిని
సంతోషముతో పొంగిపోయెను
మాటలురాని ఆనందముతో
విరిసిన కన్నుల నిలచి చూచెను.

"మారు పలుకవు మంగమూర్తీ !"
అనుచు మారుతి పలికిన యంత
రామచంద్రుని జీవితేశ్వరి
పవననందనుని చూచి పలికెను :

"నాయన హనుమా! రామవిజయమను
నను బ్రతికించెడి దివ్యవార్తను
నీవు నుడివితివి, మా అసువులను
నిలపిన ఘనుడవు నీవేనయ్యా!

ఆనందముతో మాటలు రాక
ఎటు మాటాడగ తెలియగ లేక
మదిలో ముదము తెలుపుట రాక
మూగబోయినటు నిలచితినయ్యా!

ఇంతటి శుభమగు వార్త నుడివితివి
ప్రతిగా బహుమతి ఇవ్వదలచిన
ముల్లోకములలొ తగిన వస్తువు
కనరాకున్నది కపికులాగ్రణీ!

వెండి బంగరు రత్నరాసులు
మూడులోకముల ఆధిపత్యము
సరిపడవయ్యా ! జగత్తులోన
సరియగు వస్తువు లేనేలేదు."

జనకనందిని పలుకులు వినిన
మారుతి కరములు ముడిచి పలికెను :
"మాతా ! నీ మది కోరిక తీరెను
భర్త విజయమును కోరుకొంటివి.

నాపై నున్న వాత్సల్యముతో
పలికితివమ్మా ! నాకానందము
నీ మాటలతో ధన్యుడనైతిని
అంతకు మించిన బహుమతి ఏల?

రత్నరాసులు సురరాజ్యమునకు
మిన్న అగును నీవన్న మాటది
రిపు సంహారము చేసిన ప్రభువు
కుశలము తల్లీ ! గంటిని నేను.

భోగభాగ్యముల మించిన సంపద
మీ యిరువురును సుఖముగ నుండుట
అది అమరినది జన్మ తరించెను
అంతకు మించిన సంపద లేదు.

విజయకాంతితో వెలుగు సూర్యుడగు
రామభద్రుని దర్శన భాగ్యము
లభించెనమ్మా ! అంతకు మించిన
భాగ్యము లేదు జన్మ తరించెను."

భక్తి వినయముల మారుతి పలుకగ
వినిన సీత అట పలికెను తిరిగి :
"ఓ హనుమంతా ! వాక్య కుశలుడవు
విజయవార్తను తెలిపితి వీవు.

కర్ణపేయముగ విజయవార్తను
వినిపించితివి బుద్ధిమంతుడవు
తండ్రికి తగిన తనయుడ వీవు
తండ్రిని మించిన కీర్తిమంతుడవు.

రణోత్సాహము బలపరాక్రమము
వినయశీలత వివేకజ్ఞానము
క్షమాగుణములు ధర్మవర్తనము
శుభకర గుణముల నెలవు పావనీ!

మంగళకరమగు గుణము లన్నియు
మూర్తిగ నిలచెను నీలో హనుమా !
ముఖప్రీతికై పొగడుట కాదు
నిజముగ నున్నవి అన్నది నిజము.

తల్లి మాటలకు ముదము నందెను
వినయము నిండి అమ్మతొ పలికెను :
"తల్లీ ! నీవు అనుమతి నిమ్మ
రాక్షసాంగనల హతమార్చెదను.

భర్తకు ఎడమై దుఃఖము నున్న
నిన్నా రక్కసి వనితలు నాడు
పరుషములాడి బెదరించుటది
మరువకుంటిని మర్దించెదను.

వికృతరూపుల చితుకబాదెదను
కరచరణమ్ముల విరచివేసెద
గోళ్ళతో చీల్చి కొరికివేతును
నా కోరిక నువు మన్నించవలె."

పావని కోరిక వినిన జనకజ
పావనమూర్తి పలికెను అపుడు :
"హనుమా! వారు రాజసేవకులు
రాజు ఆనతిని పలికిరి అటుల.

వారిపైన కోపించుట తగదు
నా దౌర్భాగ్యము హేతువైనది
పాపకర్మమున జరిగినదంతయు
కర్మఫలము మరి అనుభవించవలె.

రక్కసివనితల దోషములేదు
వారందరినీ మన్నించితిని
రావణు నానతి పరిపాలించిరి
కావున అటుల పలికిరి నాడు.

ఓ హనుమంతా! రాక్షస స్త్రీలు
వారే స్వయముగ బాధపెట్టినను
అట్టివారిని క్షమించగలను
అపకారమ్ము జరుగనీయను.

క్షమాగుణమును తెలిపెడిగాథను
వినిపించెద విను వానరాగ్రణీ !
అడవిలో ఒక పులి వేటగానిని
వెంబడించెను కబళించుటకై.

ఆ నిషాదుడు భయపడి పరుగిడి
కనబడినట్టి తరువు నెక్కెను
తరువుపైన ఒక ఎలుగు ఉన్నది
హడలిపోయెను ఆ మానవుడు.

ఎలుగును గాంచి పులి పలికినది :
'ఈ కిరాతకుడు మనకు శత్రువు
క్రిందకు త్రోయుము కబళించెదను
మనలను చంపెడి వ్యసనము వానిది.'

ఆ మాటలకు ఎలుగు పలికెను:
'శత్రువు అయినను ఆశ్రయించెగద
కాపాడుటది ఉత్తమ ధర్మము
కావున వీనిని క్రిందకు త్రోయను.'

ఎలుగు నిద్రలో మునిగియుండగా
పులి పలికినది వేటగానితో :
'నీవా ఎలుగును క్రిందకు త్రోయుము
నిన్ను వదలి ఆ ఎలుగును చంపెద.'

పులి మాటలు విని కఠినమనస్కుడు
ఎలుగును క్రిందకు త్రోసివేసెను.
విషయము తెలిసిన ఎలుగంతటను
ఒడుపుగ మరియొక కొమ్మనందుకొనె.

నేలను బడక కొమ్మనందుకొని
తరువుననున్న ఎలుగును గాంచి
పులి పలికినది: 'ఓ భల్లూకమ!
కృతఘ్నుడైన బోయను గనుము.

నీ ఉపకారము మరచెను నీచుడు
ఇపుడైనా మరి నేలకు త్రోయుము'
అనవిని అపుడు భల్లూకము అనె:
'నేను వీనిని నేలకు త్రోయను.

వివేకవంతుడు తన అపకారికి
తిరిగి తాను అపకారము చేయడు
అపకారికైనను ఉపకారమ్మును
సదాచేయును సత్పురుషుడు విను'

అని ఆ ఎలుగు ఆనాడన్నది
సజ్జనుల మది విశాలమైనది
అపరాధమ్ములు వారు గణించరు
ప్రతిగా అపకారమ్ము తలంచరు.

లోకకంటకులు రాక్షసులందరు
జీవహింసయే వారి ప్రవృత్తి
వారి స్వభావము కీడొనరించుట
అట్టివారిపై కక్ష తగదయా!"

ఆ మాటలకు మారుతి పొంగెను
అమ్మ మనసులో తీపి గ్రహించెను.
"అమ్మా! నీవు రామచంద్రునికి
అనువుగ అమరిన సహధర్మిణివి.

పవిత్రమూర్తీ! ఇపుడే నేను
పావనమూర్తిని దర్శించెదను
బదులుగ నీవు పలుకుము తల్లీ!
పతిదేవునికి విన్నవింతును."

అంతట సీత హనుమతొ పలికెను:
"ఓ హనుమంతా! నా ప్రాణేశుని
దర్శించుటది నాదు కోరిక"
అనగా పావని తల్లితొ పలికెను:

"మంగళమూర్తీ! నీ పతిదేవుడు
దుష్టుల దునిమి శిష్టుల బ్రోచెను
తమ్ము నిగూడిన రఘుకులతిలకుని
దర్శించెదవు అతి తొందరలో.

ఇంద్రుని గాంచిన శచీదేవివలె
రామచంద్రుని గాంతువు తల్లీ !"
అనుచు లక్ష్మివలె వెలిగెడి తల్లికి
వందనముంచి సాగెను పావని.

॥శ్రీరఘురాముని॥

117 సీతాదేవికి శ్రీరామ దర్శనము

వాక్యకుశలుడు కార్యసాధకుడు
వాయునందనుడు రాముని గాంచి
భక్తిప్రపత్తుల పలికెను అపుడు:
"స్వామీ! అమ్మను దర్శించితిని.

సేతువుకట్టి రావణుకూల్చి
మహితకార్యముల చేసినవాడవు
ఆ యిల్లాలిని శోకతప్తను
నీవు చూడవలె అతిశీఘ్రముగ.

విజయవార్తవిని పరవశించినది
పలుకులురాక పొంగిపోయినది
రామబంటునని గుర్తుపట్టినది
మదిలో కోరిక తెలిపెను ఇటుల:

ఓ హనుమంతా! కోరికతీరి
విజయచంద్రుని జీవితేశ్వరుని
రామచంద్రుని దర్శించుటది
మదిలోకోరిక జన్మకుసఫలత.

అడుగుల వెంబడి నడచిన వాడు
అనుజుడు అన్నను కొలిచేవాడు
లక్ష్మణమూర్తిని చూడగ గోరెను
అదియే కోరిక అన్నదిమాత."

హృదిలో అగ్నిని - చెమర్చు కన్నుల
చల్లబరచెను రామచంద్రుడు
ధర్మమూర్తి మది విశాలమైనను
అగాధమైనది లోతుతెలియదు.

అభ్యంజనము అలంకారముల
అతిశీఘ్రముగ సీతాదేవిని
తన సన్నిధికి తీసుకురమ్మని
విభీషణునికి చెప్పెను ప్రభువు.

రామాదేశము విని విభీషణుడు
రామపత్నికి తెలియబరచమని
రాక్షసస్త్రీలకు ఆదేశించెను
రమకు చెప్పిరి మంగళవార్తను.

"అలంకారములు అటుపై జరుగును
అంతవరకును ఆలసింపక
రామదర్శనము చేయించ"మని
విభీషణునికి వార్తనంపెను.

విషయముతెలిసిన విభీషణాఖ్యుడు
రాముడు రాజు, ఆయన ఆనతి
తలదాల్చుటది ధర్మము అనుచు
సీతాదేవికి తెలియబరచెను.

పతిహితమతి ఆ పరమ పతివ్రత
సమ్మతినివ్వగ రాక్షసాంగనలు
స్నానాదులతో అలంకారములు
అతితొందరగా శ్రద్ధగచేసిరి.

మంగళకారిణి జగన్మోహిని
శ్రేష్ఠమైన ఒక పల్లకి నెక్కెను
రామునిచెంతకు సీతాదేవిని
తీసుకువచ్చిరి ఆనందముగ.

జానకి వచ్చిన వార్తను వినిన
రాముని మనసు సంతసపడెను
అంతటిలోన కలత నిండెను
సంక్షోభమ్ము కలిగెను మదిలో.

అతిసామాన్యము అయినతీరుగా
విభీషణునితో పలికె రాఘవుడు:
"ఓ విభీషణా! మిత్రుడవీవు
సీతను రమ్మను నా సన్నిధికి.

నిరతము ఆమె నా విజయముకై
నిరీక్షించినది - పంపుము ఇపుడే"
ఆ మాటలు విని విభీషణాఖ్యుడు
తగుఏర్పాటులు చేసెను అపుడు.

కపియోధులును భల్లూకములు
అవనిజనపుడు చూడగనెంచి
త్రోసుకువచ్చిరి, వారందరిని
దూరము తరిమిరి రాక్షసభటులు.

చెదరగొట్టబడి పరుగిడు గుంపుల
మహాసవ్వడి సంద్రఘోషగా
ఎగసిపడినది రాముడు వినెను
మదిలో జాలి పొంగి పొరలెను.

వారందరి నటు తరిమివేయుట
సహించలేక రామచంద్రుడు
విభీషణునితో పలికె కఠినముగ
వారందరు తన స్వజనులు అనెను.

"ఓ విభీషణా! వారందరినీ
నిలబడనీయక తరిమివేయుట
సీతను చూడక దూరము తరుముట
నా మదికెంతో బాధగనున్నది.

గోడలు తెరలు పరదాలున్నా
ఇండ్లు వాకిలులు స్త్రీల కెన్నడు
ఆంక్షలు కావు - రాజమర్యాదల
కట్టుబాట్లలో పెట్టుట జరగదు.

శీల సంపదకు - మనసే రక్షణ
బాహ్య రక్షణ నిలబడదయ్యా!
వివాహములలో యజ్ఞయాగముల
పురుషుని కగపడ దోషముకాదు.

యుద్ధభూమిలో - కష్టకాలమున
దుఃఖజలధిని మునిగినప్పుడు
స్త్రీలు - పురుషులకు అగపడవచ్చును
సీత వచ్చినది యుద్ధభూమికి.

సీతవచ్చుటది నా సన్నిధికి
వీరందరు నా సన్నిహితులయా!
వీరందరితో నేనుండగనే
సీతను ఇటకే పంపుము" అనెను.

రామునిమాటకు విభీషణాఖ్యుడు
చిన్నబోయెను - అంతియెగాక
హనుమ లక్ష్మణ సుగ్రీవులును
చలించినారు - వ్యాకులపడిరి.

సతిపై మమత లేని పతివలె
అతి కఠినమగు మనస్సునపుడు
రాముని మాటల గ్రహించినారు
విషయము తెలియక తికమకపడిరి.

వంటి నిండుగా వలువ కప్పుకొని
ముఖము సైతము కనబడకుండా
ముడుచుకుపోయిన మొగ్గ మాదిరిగ
మానిని నిలచెను రాముని ఎదుట.

జనసమూహమున సిగ్గుతో సోలి
"ఆర్యపుత్రా"! అనగలిగినది
ఆపై - ఎగసిన శోకము నాపగ
వశము గాక - వైదేహి ఏడ్చెను.

పతియే గతియని నమ్మిన తల్లి
ఆనందముతో అనురాగముతో
ప్రసన్నవదనుని రామచంద్రుని
దర్శించినది - పులకించినది.

ఉదయచంద్రునిగ తన కన్నులలో
ఉదయించిన శ్రీరామచంద్రుని
వదనము గాంచిన మంగళమూర్తికి
మదిలో దుఃఖము తీరిపోయెను.

॥శ్రీరఘురాముని॥

118 శ్రీరాముడు తన మనస్సుసీతాదేవికి తెలియబరచుట

రాముని ముందర సీతయున్నది
రమను జూచి శ్రీరాముడు పలికెను:
"సౌభాగ్యవతీ! యుద్ధమునందు
రిపుని గూల్చి, నే నిన్ను గెలిచితి.

కోపానలమున ఏకకాలమున
నా అవమానము శాత్రవులను, మరి
నిర్జించితిని ప్రతిన తీరినది
నా పౌరుషము తెలిసె నందరకు.

నా శ్రమఫలితము దక్కినదిపుడు
నేను స్వతంత్రుడ - ప్రజాహితుడను
నా ఇల్లాలిని రక్కసుడపుడు
అపహరించగా అవమానమయె.

ఆ అవమానము పురుష కార్యమున
బలపరాక్రమము చూపి త్రుంచితి
వారిధి దాటి వాయునందనుడు
అల్లకల్లోలము చేసెను లంకను.

ఆ ఘనకార్యము హనుమ చేసెను
ఆ ఫలితమ్ము లభించె నేటికి
రవిసుతు సాయము, వ్యూహరచనము
నేటికి పూర్తిగ సఫలమైనది.

గుణహీనుడగు అన్నను వదలి
నన్ను జేరిన విభీషణాఖ్యుని
నాదు భక్తుని శ్రమ ఫలితమ్ము
నేటికి దొరకెను విజయలక్ష్మితో."

రాముడు అటుల పలుకుచుండగా
కన్నుల నీరు ఎగసెను సీతకు
అది గమనించెను ధర్మశీలుడు
దృఢచిత్తముతో పలికెను తిరిగి.

కఠినమ్ముగను పలుకుట ఎఱుగని
రాముని మాటల కటువు ధ్వనించెను
తన నడవడితో ప్రజల నడవడి
ముడిపడియుండును అన్నటు పలికెను:

"ఓ సీతా ! నే పరాక్రమమ్మున
చేయవలసినది చేసితి నంతయు
అగస్త్యమహాఋషి అసాధ్యమైన
వింధ్యగిరిని తా లొంగదీసెను.

నాకు తెలియక దుష్టబుద్ధితో
నిన్ను హరించిన రావణాసురుని
నా పరాక్రమము చూపి త్రుంచితి
నీ చెరతీర్చితి - ప్రతిన నిలపితి.

మంగళమూర్తీ! యుద్ధమునందు
పడిన శ్రమ యది మిత్రుల సేవలు
భార్యకోసము కాదని తెలియుము-
తీరుగ నీకు తెలిపెద వినుము.

పురుషుడు స్త్రీని రక్షించవలె
ఆలి రక్షణ భర్త విధియగు
వంశకీర్తి రక్షించగ నగును
అందుకు యుద్ధము చేసితి నేను.

నాకు దూరమై బ్రతికితి వీవు
నీదు మనసుపై నీదే హక్కు-
జనకనందినీ! పరపురుషుని చెర
తలచిన కొలదీ సందేహమగు

యోచనచేసుకు జనకనందినీ!
నీకు తోచిన తావుకేగుము
నీ నిర్ణయముతొ పని యిక లేదు
నీకు అనుమతిని ఒసంగినాను.

రావణు తొడపైనుండి జారితివి
దుష్టుని దృష్టి నీపై పడినది
సద్వంశములో పుట్టిన నేను
వంశకీర్తిని కాపాడెదను.

నా అవమానము బాపుకొనుటకై
నీ చెర తీర్చితి - పురుష లక్షణము
నీకు స్వేచ్ఛ యిక జనకనందినీ!
అన్నియు తెలిసి పలుకుచుంటిని.

పోషణ భారము భరత, లక్ష్మణ
సుగ్రీవునిదో - విభీషణునిదో -
నీవే చక్కగ యోచన చేసుకు
నిర్ణయించుకో, నిశ్చయించుకో!

సౌందర్యములో ఎన్నిక నీవు
నిన్నా రాక్షసుడందుకు హరించె
చచ్చుటకైనా సిద్ధపడెనుకద!
అట్టివాడు నిను గౌరవించునా?"

కర్ణశూలమగు పలుకులు విసిన
సీతాదేవి చెలించిపోయెను
మదకరి తొండపు తాకిడి తగిలిన
లతవలె జానకి వణకిపోయినది.

॥శ్రీరఘురాముని॥

119 సీతాదేవి అగ్నిప్రవేశము

మది కలవరమున మైథిలి విన్నది
మున్నెరుగని ఆ పలుకులు విన్నది
మహానుభావుడు జనమధ్యమున
పలికిన పలుకుల ఉలికిపడినది.

కర్ణశూలములు కరకు కత్తులన
దేహమంత గాయమ్ముల తీరయి
ఏకధారగా కనులు కురియగ
గద్గద స్వరమున పలికెను జానకి:

"ఓ ప్రాణేశ్వర! నన్ను ఎరుగరా?
మున్ను ఎఱుగని పలుకులు మీవి
పామర స్త్రీని అన్నటు పలుకుట
నా దౌర్భాగ్యము నేను వినుటది.

నా నడవడిపై ఒట్టు పెట్టితిని
కోర ప్రమాణము చేయుదు నేను
దుశ్చరితలతో పోల్చగ వలదు
పరీక్షించుడు శంక తీరును.

నాథా! నే నపరాధినిగాను
వివశను నన్ను అసురుడు తాకెను
దానికి నేను సహించలేను
ఆ యపరాధము దైవమ్ము దగు.

నా అధీనమున నున్న మనసది
నిరతము మీ పద ధ్యానమునున్నది
దేహవిషయమున అబలను నాడు
మనసు నెరుగరా మహానుభావా!

మిమ్మెడబాయని దానను నేను
నన్ను మీరు మరి తెలియకున్నచో
మీకు తెలిసెడి మార్గము లేదు
శాశ్వతముగ నే కన్ను మూసెద.

నాథా! నాడు మారుతి నంపిరి
అపుడే నన్ను వదలి వేసినచొ
ఆ విషయము ఆ మారుతి చెప్పిన
అతని ఎదుటనే తనువు రాలుకద!

ఆ విధముగ నేలంకలొ మడసిన
మీకే శ్రమ ఇట కలుగదు కాదా?
మీ మిత్రులకు కష్టము తప్పును
మారుతి మాటలు అసువుల నిలపెను.

కోపవశులయి ఓ నరవ్యాఘ్రమ!
ఆడతనమును మదిలో నెంచి
సామాన్యుని వలె పలికిరి మీరు
మీకు తెలియని విషయము గలదా!

జనకరాజుకు తనయను నేను
భూమినుండి జన్మించిన దానను
ఆ విషయమును విస్మరించిరి
నానడవడిని మరచిపోతిరి.

చిన్నతనముననె పాణి గ్రహించిరి
అన్న ప్రమాణము మరచిపోతిరి
మీపై భక్తిని నా నడవడిని
మరచిపోతిరా!" అనుచు ఏడ్చినది.

కంటి నీటితో సీతాదేవి
దీనవదనుడగు లక్ష్మణుగాంచి
"ఓ సౌమిత్రీ! దుఃఖము తీర్చెడి
ఒకే ఔషధము-చితియగునయ్యా!

నాయన లక్ష్మణ! చితి పేర్పించుము
జీవించుటకిక మనసులేదయా!
నా సచ్ఛీలత మదిలో నెంచక
నాదు పెనిమిటి వదలె నిందరిలొ

అగ్ని ప్రవేశము యోగ్యమైనది"
అనుచు జానకి ఆదేశించగ
అన్న మనసును గ్రహించి తమ్ముడు
ఆ ప్రదేశమున చితి నేర్పరచెను.

ధరణీనందిని శిరసును వంచి
రామచంద్రునికి ప్రదక్షిణించెను
భగ భగ మండెడి అగ్నిహోత్రమును
సమీపించెను పలికెను ఇటుల:

"హవ్యవాహనా! లోకసాక్షివి
తనువు - మనసు భర్తది అనిశము
మది ఏ మాత్రము చలించలేదు
అది నిజమైనచొ నను రక్షించుము.

దోషము నాలో లేకపోయినచొ
నా ప్రవర్తన మంచిదైనచో
రామప్రభువును మరువకున్నచో
నను రక్షించుము అగ్నిదేవుడా!

రవి చంద్రులును వాయుదేవుడు
దశదిశలున్నూ అహోరాత్రములు
త్రిసంధ్యలున్నూ భూదేవియును
పతివ్రతనని నమ్మిన కావుము."

అనుచు జనకజ భక్తిగ నగ్నికి
ప్రదక్షిణించి ప్రణామముంచి
తనువుపైన మమకారమువదలి
అగ్నిజ్వాలలో ప్రవేశించినది.

బంగరు ఆభరణమ్ములు నిండి
మెరపుతీగవలె వెలిగెడి జానకి
లోకములన్నీ చూచుచుండగా
అగ్నిహోత్రమున ప్రవేశించెను.

పవిత్రమైన హోమద్రవ్యమగు
ఆజ్యముమాదిరి సీతాదేవి
అగ్నిలోబడగ దేవతాంగనలు
పెద్దపెట్టున రోదనచేసిరి.

శాపగ్రస్తయగు దేవకన్యక
నాకమునుండి భువికిజారినటు
భూమీతనయ అగ్నినిబడగ
సురగంధర్వులు అసురులు చూచిరి.

అగ్నిప్రవేశము చేసెను సీత
హాహాకారము చేసిరి ప్రాణులు
ఆశ్చర్యములో మునిగిపోయిరి
అవాక్కుగా నట నిలచిరందరు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

120 బ్రహ్మాదిదేవతలు శ్రీరాముని గాంచవచ్చుట-బ్రహ్మదేవుడు శ్రీరాముని స్తోత్రము చేయుట

పుణ్యశీల సీతమ్మగురించి
అందరుపలుకుట రాముడువినెను
కనులుచెమర్చెను దుఃఖవశమున
ఆలోచించెను, అంతటిలోన

అచటికి ధనపతి వచ్చినిలచెను
యముడు వరుణ దేవేంద్రులువచ్చిరి
ముక్కంటియును వచ్చె నచటికి
సృష్టికర్త తావచ్చి నిలచెను.

దివ్య విమానము నధిరోహించి
దేవదేవుడే వచ్చినిలువగ
రామచంద్రుడు కరములనెత్తి
వినయమునిండి వందనమిడెను.

వందనమిడిన రామునిగాంచి
వారందరట పలికిరి అపుడు:
"రామచంద్ర! నువు లోకకర్తవు
అవ్యయుడవు నువు జ్ఞానమూర్తివి

దేవగణములకు నాయకుడవు నువు
అగ్నినిసీత బడుటచూచియు
ఉపేక్షించితివి - నీ గురించి నువు
ఎందువలన మరి తెలియకపోతివి!

అష్టవసువులలో ఋతుధాముడవు
ముల్లోకములకు నియామకుడవు
రుద్రదేవుని అష్టమూర్తులలో
అష్టమూర్తివి నీవేనయ్యా!

ద్వాదశసాధ్యులలో ఓ రఘురామా!
ఐదవవాడవు అవ్యయుడవయా
నీ కర్ణములు అశ్వని సురలు
నీదుకన్నులు సూర్యచంద్రులు.

సృష్టికిముందర ఉన్నది నీవే
ప్రళయకాలమున నీవే ఉందువు
సర్వేశ్వరుడవు సర్వశక్తివి
తెలియనట్టుగ నడచితివేల?"

లోకపాలకులు అడిగినప్రశ్నకు
ధర్మమూర్తి రఘురాముడు పలికెను:
"పూజ్యులార! నే దశరథుతనయుడ
రాముడననుచు తలంచుచుంటిని.

మీరందరునుచెప్పుట వింటిని
నాకుతెలియునటు నేనెవ్వడనో
ఎందులకొఱకై జన్మనెత్తితినొ
విధాతనుడువగ వినకోరితిని."

రాముడు అటుల అడుగుటవినిన
విరించి ముదమున స్తోత్రముచేసి
శ్రీమన్నారాయణుడవు నీవని
ఈ విధముగను కీర్తనచేసెను:

అక్షరుండవు నీవు-సత్యమైనది నీవు
బ్రహ్మత్వమును నీవు-శ్రీరామభద్రా!
పరధర్మమును నీవు-నాల్గు భుజముల దేవ
విష్వక్సేనునిగ లోకాలగాచేవు.

శార్ఙ్గధన్వుడవీవు-ఓ హృషీకేశ!
పురుషుడవు నీవయ్యా-పురుషోత్తముడవు
శంఖ-ఖడ్గివినీవు-విష్ణు-జిష్ణులు నీవు
బుద్ధిసిద్ధియు నీవు-బలము శక్తియు నీవు.

సేనాపతివి నీవు-గ్రామణీరత్నంబ
బుద్ధి-సత్త్వమునీవు-క్షమయు-దమమూనీవె
ప్రభవించుతత్త్వంబు-ఓ ఉపేంద్రా!
మధుసూదనుడవయ్య-మంగళంబులనెలవ.

యజ్ఞభోక్తా! ఇదె-వందనంబందుకో
మహేంద్రుడవు నీవు-పద్మనాభుడవు
మహఋషులు శరణంచు-చరణాలనంటేటి
మహితమూర్తివినీవు-మంగళంబులనెలవ.

వేయి శృంగమ్ముల-వేదాత్ముడవు నీవు
వందజిహ్వలుగల్గు-మహార్షభుడవయ్య
ఆదికర్తా నీవు-స్వయంప్రభుడవై
లోకహితమునుచేయు-లోకేశ్వరుండవు.

బ్రహ్మకృత శ్రీరామ స్తోత్రము

నారాయణా! నీవు-చక్రాయుధుండవు
ఒంటిశృంగమ్ముతో ధరణిమోసిన దేవ!
భూతభవితములన్ని-తెలిసి కాపాడేవు
వర్తమానమ్మున పాలించు-విభుడవు

సిద్ధసాధ్యులు నీవు-ఓంకారమును నీవు
వషట్కారయజ్ఞంబు నీవయ్య దేవ!
లోకాశ్రయము నీవు-ముందు నీవుందువు
పరతత్త్వమున్నీవు-పరంతపుడవు.

నీ పుట్టుగిట్టుటలు-ఎవ్వరూ ఎరుగరు
సర్వభూతములందు-దర్శనమ్మిడునట్టి
గోబ్రాహ్మణులనీవు రక్షించి-పాలించు
రమ్యగుణసాంద్రుడవు-ఓ రమాకాంతా!

దిక్కులన్నియునీవు-పర్వతమ్ములునీవు
వనములన్నీ నీవు-వేయిపదములవాడ
వందశిరములు నీకు-వేయిచూపుల వెలుగు
గిరులునిండిన యట్టి-వసుధంతయునునీవు.

జీవరాశులు నీవు-జీవనంబును నీవు
భూమిమోయగచాలు - ఆదిశేషుడవీవు
ఆదిదేవుడవీవు-జలములన్నీ నీవు
జగములన్నీ ఏలు-జగదేకవంద్యుడవు.

మూడులోకంబులు పాలించు-రాముడవు
నీదు హృదయమ్ముబ్రహ్మ-నిత్యమంగళమూర్తి
నీదుజిహ్వయె వాణి-సత్యమూర్తివి నీవు
దేవగంధర్వులు - నీవేను ఓదేవ!

నీరోమదేవాళి-నిత్యమున్నినుగొల్చు
నీవు కన్నులుమూయ-రాత్రియది లోకాల
నీవు రెప్పలు తెరువ-ప్రాణులకు పగలది
నీదు శ్వాసయె స్వామి! వేదఘోషలుమాకు.

సర్వలోకంబులు నీకు తనువుగ వెలుగు
స్థైర్యంబు నీవయ్య-వసుధంతనిండేవు
నీవులేనిది ఇంక-ఏమియునులేనిదే
వేదవేద్యుడవీవు-వందనంబందుకో!

సోమప్రసాదంబు-అగ్నిశక్తియు నీవు
శ్రీవత్సశోభిత-త్రైలోక్యరక్షణ
వామనుడవై బలిని-దానమడిగిన దేవ!
దేవనాథునకీవు-పట్టమును గట్టితివి.

శ్రీలక్ష్మియే సీత-విష్ణుమూర్తివి నీవు
ప్రజాపతియు నీవు-కృష్ణుడవు నీవేను
దేవవైరిని ద్రుంచ-మానవుడవైతివి
రావణుని జంపేవు-మహితకార్యంబయ్యె.

రావణుని నిర్జించి-మా కార్యమును తీర్చె
ధర్మమును నెలకొల్పి-బలము చూపించేవు
బలవీర్యసంపన్న-బాహుబలతేజుడవు
బ్రహ్మనిర్మితస్తోత్ర మాలనందుముదేవ!

దుర్లభంబైనది-నీ దర్శనంబయ్యె
నీ స్తోత్రమెంతయో-అమోఘమైనది
నిన్ను భక్తితొగొలిచి-చిత్తమున నిల్పిన
ఏ లోపములు రావు-సర్వకామ్యములొసగు.

పాపరహితంబును పురాణమైనదగు
ఈ స్తోత్రపఠనంబు-మానవాళికినెల్ల
ఈప్సితంబులుతీర్చి-కాచునన్నది నిజము
పాపంబుటెల్లను-పారద్రోలును నిజము.

పురాణములు నీవు-పురుషోత్తముడవీవు
నిశ్చలంబగునట్టి-భక్తితో సేవించ
ఆముష్మికంబైన-సుఖములందేనయ్య!
వందనం బందుకో-ఓ దేవదేవ!

దేవవైరిని గూల్చి - భూమిభారము తీర్చి
యశముగాంచిననీవు-చల్లగనుభువినేలి
వైకుంఠమునుజేరి-శ్రీలక్ష్మి దేవితో
కొలువుతీర్చుముదేవ-ఓ జగన్నాయకా!"
*　　　*　　　*
కనులపండుగ అదియె కల్యాణనాయకా!　　　॥శ్రీరఘురాముని॥

121 సీతాదేవిని శ్రీరాముడు స్వీకరించుట

విధాతచేసిన రామ స్తోత్రమును
హుతవాహుడు విని మనుజ రూపున
చితిపై నుండి పైకి లేచెను
పుణ్యశీలను భూమికి జేర్చెను.

వడలని సరములు - స్వర్ణ భూషల
నల్లని కురులతొ మంగళమూర్తి
బాలసూర్యుని వన్నెతొ సీతను
అగ్నిప్రవేశ పూర్వము వలెనే

ప్రసన్నవదనము - వెలుగుల రేఖను
లోకసాక్షియగు అగ్నిహోత్రుడు
రామచంద్రునికి అప్పగించెను
ఆనందముతో పలికెను యిటుల :

"రామా! ఇదిగో నీ అర్ధాంగి!
ఎట్టిపాపమును ఎరుగదు ఈమె
త్రికరణశుద్ధిగ నిన్నేనమ్మిన
పుణ్యచరిత్ర పవిత్రశీల.

అసురాంగనలను కావలియుంచి
అనేక విధముల పరుషములాడి
అసువులు తీసెదనని భయపెట్టెను-
అసురునిమాట తలంచదీమె.

నిన్నే మదిలో నిరతముతలచుచు
ఎన్నో బాధలు నీకై ఓర్చుకు
కన్నులలోనే అసువులుంచుకు
ఉన్నది రామా! నీ అర్ధాంగి.

పాపరహిత ఈ పుణ్యచరిత్ర
స్వీకరించుము నీ భార్యగను
మారుపలుకకు మంగళమూర్తీ!"
అనుచు పలికెను అగ్నిదేవుడు.

అగ్నిమాటలకు రామచంద్రుడు
ఆనందముతో కన్నులవెంబడి
ఆనందాశ్రులు రాలుచుండగా
పలికెనప్పుడు బ్రహ్మనుగాంచి

"వాణీనాథా! జనకునితనయ
పాపరహితయని ముల్లోకములకు
తెలియగవలెను - బహుకాలమ్ము
పరునిచెరలో మరి ఉన్నది కాదా !

పరీక్షించక ఆదరించిన
పరులందరు నను కాముకుడనుచు
మూర్ఖుడనుచు నిందించెదరు
అందరకిదియగు సమాధానము.

జనకజ మది నాకంకితమనుచు
నామదికంతయు తెలియును, స్వామీ!
మైథిలి నాకు భక్తురాలయా !
నా మది తెలసి మసలుచుండును.

రావణాసురుని భోగభాగ్యములు
మదిలోనైనా తలచదుసీత
సూర్యునితోడై కాంతి ఉండునటు
నాకు నీడగా సీత యుండును.

సత్యవర్తిని - సత్యమునమ్మితి
ముల్లోకములు నమ్మటకొరకై
అగ్నిప్రవేశము చేసెడిసీతను
ఆపకనిలచితి ఉపేక్షించితి.

ప్రజ్ఞావంతుని కీర్తివదలదు
అటులే జానకి నన్ను బాయదు
జనకుని కూతురు నా సహధర్మిణి
ముల్లోకములలొ సచ్చరిత్రయగు.

పాతివ్రత్య ధర్మమ్ము సీతను
రక్షించునని తెలియును నాకు
చెలియలికట్టను కడలిదాటనటు
అసురుడు అగ్నిని అంటగలేడు.

దేవతలారా! పూజ్యులు మీరు
మీరుచెప్పినటు చేయుటతగును
నా హితమును మీరందరుకోరిరి
స్నేహపూరిత వాక్కులు విందును"

అనుచు పలుకుచు రామచంద్రుడు
అంతరంగమున లేచిన సీతను
అంతులేని ఆనందము నిండగ
అందరి కగపడ గుండెకు చేర్చెను.
॥శ్రీరఘురాముని॥

122 దేవలోకమునుండి దశరథుడు వచ్చి సీతారామలక్ష్మణులను ఆశీర్వదించుట

జానకి సహితుడు శ్రీరామునిగని
గిరిజారమణుడు పలికెను అపుడు :
"రామా! నీవు లోకవంద్యుడవు
అక్షయకీర్తికి నెలవగువాడవు.

అతిబలవంతా! అయోధ్యకేగుము
అనిశము నిన్నే తలంచుచున్న
భరతకుమారుని సంతసపరచుము
తల్లులందరికి పండుగచేయుము.

మహానుభావా! మా భాగ్యమున
రావణుదునిమి భయముబాపితివి
అసురభయంబను చీకటిబాపిన
సూర్యుడవీవు! రవికులాగ్రణీ !

పట్టాభిషిక్తుడవై పాలించి
బంధుజనులకు ప్రీతినిగూర్చి
వంశము నిలుపగ సంతతిబడసి
అశ్వమేధమును చేయుము నీవు.

సురలందరినీ సంతసపరచుము
భూసురోత్తముల దీవనలందుము
ధనధాన్యములు దానములిచ్చి
యశముగడించి సుఖముగ నుండుము.

రామరాజ్యమును చల్లగనేలి
మన్ననలంది మదిలో కొలువై
నాకలోకము తిరిగిచేరుము."
అనుచుపలుకుచు శంకరదేవుడు

మరియొక దివ్య విమానమునందున
ఆశీనుడగు దశరథరాజును
రామచంద్రునికి చూపెను, అపుడు
ఆశీస్సులను గ్రహించమనెను.

శంభుని పలుకులు వినిరామువ్వరు
ఆశ్చర్యముతో ఆనందముతో
రామలక్ష్మణులు తండ్రినిగాంచిరి
తనయులగాంచి తండ్రి మురిసెను

ప్రాణముకన్న మిన్నగ నెంచే
జ్యేష్ఠుని రాముని చెంతచేర్చుకు
ఆలింగనమున ఆనందమున
తనయునితో నీరీతి పలికెను:

"అయోధ్యలో నిను వదలివచ్చితి
అమరపురంబున నుంటిని నేను
అన్ని సౌఖ్యములు అమరియున్నను
ఆనందము నా కందలేదయా!

దేవఋషులచే సన్మానమ్ము
సురసౌఖ్యములు సుఖమిడలేదు
మనసుకు శాంతి కలుగలేదయా!
సత్యము నేను నుడువుచుంటిని.

రిపుసంహరణ చేసితివీవు
నీ మది కోరిక సఫలమైనది
వనవాసమ్మది పూర్తియైనది
నాకు సంతసము చేకూరినది

కైకచెప్పినవి గుర్తు ఉన్నది
సౌమిత్రితొ నువు సుఖముగ నుంటివి
నిన్నుగాంచితి ఆనందించితి
కౌగలించుకొని పరవశించితి

సూర్యరశ్మితో మంచు తొలగినటు
నిన్నుగాంచగ దుఃఖము తీరెను
తండ్రిని తరింపచేసిన యట్టి
తనయుడ వీవు ధన్యుడనైతిని.

పండితసభలో తండ్రి ఓటమికి
తనయుడైన ఆ అష్టావక్రుడు
తండ్రిని గెలిచిన విజ్ఞుని గెలచి
తండ్రిగౌరవము నిలిపినాడయా!

అటులే నీవు తరింపజేస్తివి
రామా! సురలు, సురనాయకుడు
రావణవధకై నీ అభిషేకము
విఘ్నముచేసిన వివరము తెలిసెను.

రామా! నీవు మనుజోత్తముడవు
నిన్నుగాంచి సీతల్లి మురియును
అభిషిక్తుడవగు నిన్నుగాంచుచు
అయోధ్యప్రజలు కృతార్థులగుదురు.

నిను స్మరియించు ధర్మవర్తనుని
భరతుని నీవు ఆదరించుము
మీరిరువురును కలిసి యుండుట
నేను చూడవలె నా కోరికది

అవనిజతోను అనుజునితోను
పదునాల్గేండ్ల వనవాసముతో
నీ ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకొంటివి
రావణున్ఱుంచి యశము గాంచితివి.

సురలందరికీ భయము బాపితివి
ముల్లోకముల కీర్తిగాంచితివి
రాజ్యమునేలుచు నీ తమ్ములతో
సుఖముగ నుండుము సుందరరామా.!"

అంతట రాముడు వినయమునిండి
తండ్రికి వందన మంచి పలికెను:
"సర్వధర్మములు తెలియును మీకు
నాదుకోరిక మన్నించుడయా!

తండ్రీ! నాదు తమ్ముడు భరతుని
కైకమ్మతో మరి వదలితిననిరి
ఘోరశాపమది భరించలేను
దానిని మీరు తొలగించుడయా.!"

రామునికోరిక విని దశరథుడు
సరియనిపలికి సంబరపడుచు
సుమిత్ర సుతుని కౌగలించుకొని
ముదముగ పలికెను మనసునిండుగా:

"నాయన! నీవు సీతారాముల
సేవాభాగ్యము నందినవాడవు
అందుకు సంతస పడుచుంటినయా!
ధర్మజ్ఞుడవు అన్నీ తెలియును.

రామచంద్రుడు ప్రసన్నుడైనచొ
సర్వధర్మముల ఫలమది యగును
కీర్తి గడించి సుఖములందెదవు
స్వర్గసుఖములు అందును నీకు

సిద్ధులు-ఋషులు మూడు లోకములు
అర్చనచేసే అవతారమ్మిది
రాముడు అగును పరబ్రహ్మము
భూలోకములో పుట్టినదయ్యా!

వేదవేద్యుడే రామచంద్రుడు
బ్రహ్మాదులు వివరించిరి కాదా?
కావున నీవు సీతారాముల
సేవలొ ధన్యతనందుము నాయన"

అనుచు పలుకుచు దశరథరాజు
సీతను గాంచి పలికెను ప్రియముగ:
"ఓ వైదేహీ! రాముడు నిన్ను
పరీక్షించెనని వంత నొందకు.

నీ సచ్ఛీలత సత్త్వవర్తన
లోకమ్ములకు తెలియుటకొరకై
ఆ విధముగను అనెను వినమ్మా!
అందుకు మదిలో కినుక వహించకు.

పతిసేవల పరమార్థము నీకు
పరులు చెప్పెడిది ఏమియులేదు
మామను గనుక పలుకుచుంటిని
పతియే గతియు, కనబడు దైవము"

అనుచు పలుకుచు దశరథరాజు
ఆ ముప్వురకు ఆశీస్సులనిడి
ఆనందముగా ఇంద్రపురమునకు
ఆకసమంటి సాగెనప్పుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

123 సురపతి వరముతో మృతులైన శ్రీరామసేన బ్రతుకుట

"శ్రీరామా! నీ దర్శనమైనది
మేము వచ్చితిమి - ఫలము నీయవలె
కావున మదిలో కోరిక తెలుపుము
ఆనందముగా నెరవేర్చెదము"

అనుచు పలికిన దేవేంద్రునకు
ఆ ముప్వురును నమస్కరించిరి
అంతట రాముడు కోరిక కోరెను
అది నెరవేర్చగ పలికి కోరెను:

"ఓ సురనాయక! నాకోసమయి
వానరయోధులు భల్లూకములు
అసువులపైన ఆశ లేకను
యుద్ధము చేసిరి - హతులయిరెందరో

భార్యాబిడ్డల బంధుజనులను
వదలి పోరిరి-పోరున ఒరిగిరి
వారందరినీ బ్రతికించుమయా !
ఆనందముగా వారుండవలె

మరియొక కోరిక మహానుభావా !
ఈ వానరులు వసించు తావుల
కాలముకాని కాలమునైనను
ఫలజలమ్ములు దొరుకుచుండవలె."

రాముడు కోరిన వరముల కపుడు
ఆనందించెను అమరనాథుడు
ఆ విధముగను జరుగును అనగ
రామభక్తులు శ్వాసపీల్చిరి.

గాయమ్ములతో అసువులు బాసిన
గోలాంగూల వానరవీరులు
భల్లూకములు స్వస్థత కలిగి
నిద్రనుండి మేల్కొన్నటు లేచిరి

బ్రతికినవారు ఆశ్చర్యముతో
రామచంద్రుని పదములబడిరి
సురలందరను రామలక్ష్మణుల
స్తోత్రము చేసిరి ఆనందముగ.

సురపతి అంతట రాముని గాంచి
వినయము నిండి పలికెను అపుడు :
"ఓ మనుజోత్తమ! ఈ వీరులను
వారి తావులకు పంపించుమయా!

సీతకు నీవు ముదము గూర్చుము
అయోధ్యచేరి తల్లుల గాంచుము
నీకొరకై అట నియమమునున్న
భరతకుమారుని సంతసపరచుము.

శత్రుఘ్నుని మదికానందమునిడి
అభిషిక్తుడవై అయోధ్య నేలుచు
పౌరులందరిని సంతసపరచుము
రామరాజ్యము పరిపాలించుము."

సురపతి మాటలు వినిన రాముడు
లక్ష్మణమూర్తి సీతాదేవియు
సురలకచ్చట వందనమిడిరి
సురలు సాగిరి స్వర్గలోకము

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తి
సేనావాహిని మధ్యనుండగా
పూర్ణచంద్రునితో శోభిలు నింగిగ
దివ్యకాంతులు వెల్లివిరిసినవి.

॥శ్రీరఘురాముని॥

124 ఆలసించక అయోధ్యకేగు నిర్ణయము శ్రీరాముడు తెలుపుట

ఆనందముగా రాత్రి గడచెను
ఉదయముకాగా విభీషణాఖ్యుడు
మానవోత్తముని చూచి పలికెను
అంజలినొగ్గి పలికె వినయముగ :

"జానకిరమణా! శ్రీరఘురామా!
స్నానయోగ్యమగు మంగళజలములు
చందనాదులు పుష్పహారములు
ఆభరణమ్ములు అమరియున్నవి.

మంగళస్నానము నాచరించుము
అందుకుతగిన సేవకులుండిరి
నామదికోరిక తీర్చుముస్వామీ!"
అనగారాముడు పలికెప్రియముగ:

"మిత్రసత్తమా! వానరరాజును
వీరులందరిని గౌరవించుము
మంగళస్నానము వారు చేతురు
నేను ఇప్పుడు స్నానమాడను

సుఖములతేలగ సిరిగలవాడు
ధర్మాత్ముడును సుకుమారుడగు
భరతుడు నాకై వేచియుండెను
అతనిని చూడక స్నానముచేయను.

నూత్నవస్త్రములు ఇపుడుధరించను
భరతకుమారుని చూతునుముందుగ
అయోధ్యకేగెద అతి తొందరగా
ఇచటికి దూరమునున్నది - పోవలె."

అనగానప్పుడు విభీషణుండనె:
"రామా! నిన్ను ఒక్కదినములో
అయోధ్యచేర్చెద - శుభముకలుగును
దివ్యవిమానము పుష్పకమున్నది.

సూర్యకాంతితో తేజరిల్లునది
దేవలోకమున నుండు విమానము
అమోఘవేగము కలిగినయట్టి
పుష్పకమున్నది లంకాపురిలో

రావణాసురుడు యుద్ధమునందు
ధనపతినెదిరి గెలిచె పుష్పకము
నీ సేవలకై ఉంచితి దానిని
మేఘసమముగా పోగలదయ్యా!"

అనుచువినయముగ విభీషణుండు
అనుజునితోను అమ్మసీతతో
ఒక్కదినము తన పురముననుండగ
భక్తిగ వేడెను భక్తబంధువును.

"శ్రీకరమూర్తీ! ఈ భక్తునిచే
సేవలనంది సత్కారముగొని
సాగుము - నేను నీ మిత్రులకు
సత్కారమ్ములు చేయనెంచితి."

అంతట రాముడు అచ్చటివారు
వినుచుండగను పలికె ప్రియముగ:
"ఓ విభీషణా! నాకు హితుడవు
మహితకార్యమున ముందునిలచితివి.

ఉత్తమమైన స్నేహముచేసి
సత్కరించితివి సంతసమైనది
రాక్షసరాజా! నేను త్వరితముగ
అయోధ్య కేగెద తమ్ముని చూచెద.

చిత్రకూటమున నను బ్రతిమాలి
అయోధ్యకపుడు గొనిపోనెంచి
భరతుడు ఎంతో ప్రయత్నించెను
కానీ నేను సమ్మతించక

పదునాల్గేండ్లు గడచిన పిదప
వనవాసమ్ము జరిగినపిదప
తప్పకవత్తును అన్నానయ్యా!
నా మది తొందర చేయుచున్నది.

కీర్తిశాలియగు కౌసల్యమ్మను
లక్ష్మణు తల్లి సుమిత్రదేవిని
భరతుని తల్లిని కైకాదేవిని
గురువుల చూడగ త్వరపడుచుంటిని.

హితులను మిత్రుల వారిబిడ్డలను
అయోధ్యలోని జనులందరినీ
చూడగ నా మది తొందరపడెను
పుష్పకమ్ము నిట రప్పించుమయా!.

నిలువగలేను అనుమతినిమ్ము
నీ సత్కారము లందితినేను
మదిలో కినుక వలదు మిత్రమా!"
అనగా నచటికి వచ్చె విమానము.

మేరు శిఖరమును పోలు విమానము
విశ్వకర్మచే నిర్మితమైనది
బంగరు కాంతుల తేజరిల్లునది
మణిమయవేదిక లమరియున్నది

కాంచన హర్మ్యములున్నవి అందు
స్ఫటికపు వజ్రపు పనితనమున్నది
స్వర్ణనిర్మిత కమలములున్నవి
మణులు ముత్యముల కవాటమ్ములవి.

బంగరుధ్వజములు శ్వేతపతాకలు
శోభకు నిలయము ఆ పుష్పకము
చిరుగంటలతో మధుర స్వరమున
మనోవేగమున సాగువిమానము.

అందమైన ఆ పుష్పకమ్మును
ముందరనిలపి రాక్షసరాజు
వందనముంచి వినయమునిండి
రాముని అడిగెను ఆదేశించగ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

125 శ్రీరాముడు తనవారందరితో పుష్పకమధిరోహించుట

ఆదేశముకై నిలబడియున్న
రాక్షసరాజుతొ పలికెను రాముడు
"లంకాధీశా! వానరవీరుల
సత్కరించుము సంతసపడెదను.

కార్యసాధకులు వీరందరును -
సురలకుసైతము సాధ్యముకాని
అభేద్యమైన లంకజొచ్చిరి
అసువులనైనా లెక్కిడలేదు.

రత్నాభరణములిమ్ము వీరికి
స్వర్ణహారములు వస్త్రములిమ్ము
జయములభించెను వీరివల్లనే
వీరిని తృప్తిగ సత్కరించుము.

ఓ విభీషణా! సర్వజ్ఞుడవు
వానరవీరుల సత్కరించినచొ
త్యాగశీలివి సద్బుద్ధివని
వీరందరును తెలుసుకొందురు.

ఔదార్యముతో రాజు సర్వదా
యశము గడించుట తెలియగవలెను
కోపము గలిగిన తమనాయకుని
వదలిపోవును సేనలన్నియు."

రామచంద్రుని ఆదేశముతో
రాక్షసరాజు విభీషణుండు
రత్నభూషలు వస్త్రమ్ములతో
వానరవీరుల సత్కరించెను.

సత్కారమ్మును స్వయముగజూచి
కోదండరాముడు సీతాసమేతుడు
సౌమిత్రితొ ఆ పుష్పకమెక్కెను
ఉదయగిరిని రవి అన్నటు తోచెను.

సిగ్గుమొగ్గలై శోభిలుసీతను
అంకమునందు కూర్చొనబెట్టుకు
ధరణిని మోసెడి ఆదిశేషుడన
ఆసీనుడయె రామచంద్రుడు.

మానవోత్తముడు మిత్రులజూచి
వారికావులకు పొమ్మని చెప్పెను
మిత్రునికార్యము నిర్వహించిరి
సుఖముగ పొందని ఆనతినిడెను.

సుగ్రీవునితో పలికెను రాముడు:
"నా స్నేహితుడవు - నమ్మినవాడవు
అక్కరలో నా ప్రక్కనుంటివి
సచివుని తీరుగ సాయపడితివి.

ధర్మవర్తనా! నీ మది తెలుసును
అధర్మమనగా వెరతువు నీవు
నీ సేనలతో శుభముగసాగి
సుఖముగ నేలుము వానరరాజ్యము.

ఓ విభీషణా! నీ రాజ్యమును
నీకు ఒసగితిని పరిపాలించుము
సురలతా కలిసి సురనాయకుడే
దిగివచ్చినను గెలువరు నిన్ను.

అయోధ్యకేగెద అతితొందరగా
ఆనతినొసగుడు ఆనందముగ
మరువనుమిమ్ము ఓ హితులారా!
అనుజ్ఞ వేడితి దయచేయండి."

రాముని మాటలు వినిన భక్తులు
విభీషణుండును వానరరాజు
వందనముంచి ప్రియముగ కోరిరి
అయోధ్య వత్తుము అనుచువేడిరి.

"కౌసుల్యాసుత ! కరుణాధామా!
సీతోవత్తుము మముగొనిపొమ్ము
కష్టమునిడక సంచరింతుము
రాజుగ నిన్ను చూతుము రామా.!

అభిషిక్తుడవై వెలుగులుచిమ్మగ
కనవలెనన్నది మా కోరికయా!
నిన్నుగన్న ఆ అమ్మను చూతుము
వందనముంచి మరలెదమయ్యా!"

వారికోరికకు మదిపొంగినది
"సీతను, భరతుని, చూచుముదమును
మించినముదము మీరువచ్చుటని"
ఆనందముతో సరియనె రాముడు.

వానరరాజు గెంతెనులోనికి
వానరసేనలు పుష్పకమెక్కిరి
విభీషణుడు తన మంత్రులతోను
రఘుపతి ఎక్కిన పుష్పకమెక్కెను.

మిత్రులందరు కీర్తనచేయగ
ముదముగ వినుచు రామచంద్రుడు
ధనపతివలె ఆ పుష్పకమందు
తేజరిల్లెను మురిసె విమానము.

సుఖాసీనులై సంతోషముతో
వారందరును ప్రభువును చూడగ
రాముని ఆనతినంది పుష్పకము
నింగికెగిరెను ఆనందముగ.

॥శ్రీరఘురాముని॥

126 శ్రీరాముడు సీతాదేవికి వివిధ ప్రదేశములు చూపుట

రామచంద్రుని ఆనతినందిన
దివ్యపుష్పకము రివ్వున ఎగిరెను
గాలికి ఎగిరిన మేఘము మాదిరి
వాయువేగమున సాగె విమానము.

నలువంకలకు రాముడు చూచుచు
చూపెను సీతకు స్థలములన్నియు
"ఓ వైదేహీ! త్రికూట గిరిపై
కైలాసగిరి నిలచినట్టుగా

నిలచెను శోభగ ఈ లంకాపురి
విశ్వకర్మచే నిర్మితమైనది
అదిగో చూడుము ఆహవభూమి
రక్త మాంసముల నిండియున్నది.

పద్మనేత్ర! గను ఈ ప్రదేశమున
బ్రహ్మవరములచె బలగర్వితుడగు
రావణాసురుని నీ నిమిత్తమై
నేలకూల్చితిని మహారణమున.

ఇదే తావున రావణు తమ్ముని
అతిబలవంతుని కుంభకర్ణుని
హతముచేసితి – నిశాచరుడగు
ప్రహస్తుడిచ్చట మన్నున కలిసెను.

ధూమ్రాక్షు నచ్చట హనుమ చంపెను
రావణుతనయుని ఇంద్రజిత్తును
అచటే కూల్చెను మన సౌమిత్రి
మాయలమారి రావణుతనయుడు.

వికటుని ఇచటే కూల్చె నంగదుడు.
అదుగో అచ్చట విద్యున్మాలిని
సుషేణుడంతము చేసెను గనుము
వీరులు పోరిరి నా విజయముకై.

అసాధ్యుడైన అకంపనుండు
మహాపార్శ్వుడు, మహోదరుండును
విరూపాక్షుడు అసురవీరులు
అతిబలవంతులు ఒరిగిరిచ్చట.

ఈ ప్రదేశమున రణరంగమున
రావణాసురుని పట్టపురాణి
మండోదరి తన వేయి సవతులతో
గుండె పగులగా రోదించినది.

ఓ బింబానన! సముద్రము దాటి
రాత్రి ఇచ్చట గడిపితి మిదిగో!
అక్కడ చూడుము నలునిచె జలధిని
కట్టించితిని సేతువు నీకై.

ఇంతటి సేతువు ఇంతవరకును
నిర్మించుటది జరుగలేదు విను!
గనుము జానకీ! ఈ సముద్రమ్మును
అలలతో భీకరమైన కడలి ఇది.

ఓ సీతా! నిను అన్వేషించగ
వారిధి దాటెను వాయునందనుడు
అపుడు హనుమకు ఆతిథ్యమునిడ
నిలచిన బంగరు శైలము అదిగో.

కదలి కడుపులో దాగిన శైలము
మైనాకుడని అందురు గిరిని
వానరసేనకు నెలవు అయినది
హనుమ కరమున పవిత్రమైనది.

ఇదిగో ఇచ్చటి తీర్థము గనుము
ముత్తెపుచిప్పల శంఖమ్ములతో
ఈ తీరమ్ము సేతుబంధనము
పవిత్రక్షేత్రము ప్రసిద్ధికెక్కెను.

ఈ తీర్థములో స్నానమాడినచొ
మహాపాతకములన్నియు పోవును
పూర్వము ఇచ్చట పుణ్యమూర్తులకు
మహాదేవుడు దర్శనమిడెను.

ఇచ్చటనే లంకేశుని తమ్ముడు
విభీషణునికి శరణు నొసగితి
అతివేగముగా ఈ విమానము
సాగుచున్నది - అదె కిష్కింధ.

వానరరాజుకు రాజధాని యది
అందమైన నగరమ్మది సీతా!
సుందరవనములు గనుమో జానకి!
ఇచ్చట వాలిని కూల్చితి నేను."

వాలిపాలిత నగరము గాంచి
పలికెను సీత ప్రాణేశునితో:
"స్వామీ! మనము వానరకాంతల
గొనిపోయెదము ఈ విమానమున.

వాలి భార్యయగు తారాదేవిని
సూర్యతనూజుని ఇంతిని మరియు
కపివీరుల ఇల్లాండ్రనందరిని
వెంట చేర్చుకొన కోరిక స్వామీ!"

సరియని పలికి రామచంద్రుడు
పుష్పకమ్ము నట ఆపి విషయమును
సుగ్రీవునికి తెలియబరచెను
కపి కాంతలను పిలవనంపెను

ఆనందముతో వానరరాజు
అంతఃపురమున అడుగుబెట్టెను
తారను గాంచి ముదముగ పిలచెను
సీతాదేవి కోరిక తెలిపెను.

సంబరపడినది తార అప్పుడు
అలంకరించుకు ముందుకు నడచి
కపిస్త్రీలందర నాహ్వానించెను
సీతను చూతము రండని పిలిచెను.

అయోధ్యలోన దశరథవిభుని
రాణుల చూతము - రామచంద్రునికి
అయోధ్య జనులు ఎదురువచ్చుటది
మంగళకరమగు పండుగ చూతము.

అనుచు అందరిని వెంటబెట్టుకొని
పుష్పకమ్మును ఎక్కిరి వారు
అంతట ఎగిరెను దివ్యవిమానము
రాముడు సీతకు చెప్పుచుండెను:

"అదిగో గనుము ఋష్యమూకగిరి
బంగరు కాంతుల వెలుగు ధాతువుల
మెరపులు నిండిన మేఘముపోలెను
అచ్చట కలిసితి ఈ సుగ్రీవుని.

వాలిని కూల్తును అన్న శపథము
ఆ గిరిపై నే చేసితి నాడు.
చిత్ర విచిత్రములైన వనములతో
పంపాతీరము చూడుము అదిగో !

నీ తలపులతో పంప ఒడ్డున
దుఃఖించితిని నిన్నుగానక
శబరిని గాంచితి నీ ప్రదేశమున
కబంధు నంతము చేసితి నచట.

ఓ కమలాక్షీ! ఈ తరువునుగను
అబలహర్తయగు దుష్ట దనుజుడు
రావణాసురుడు నీకొరకై ఇట
జటాయునంతము చేసెను నాడు.

ఇదియే గనుము జన స్థానము
అతి బలవంతులు ఖరదూషణుల
త్రిశిరవీరులను వాడి బాణముల
నేల కూల్చితిని నా భుజబలమున.

అదిగో అది మన ఆశ్రమసీమ
అందము లొలికెడి పర్ణశాలయది
రావణాసురుడు మాయరూపుతో
నిన్ను హరించెను ఆదే చోటున.

మంగళకరముగ నిర్మలజలముల
పారెడి పావన గోదావరి అదె-
అగస్త్యమహాఋషి ఆశ్రమ మదిగో!
సుతీక్ష్ణ మహాఋషి ఆశ్రమమ్మ గను.

శరభంగాశ్రమ మదియే దేవీ!
మనమచటుండగ సురపతి వచ్చెను
విరాధ వధ అట జరిగెను గనుము
ఋషి ఆశ్రమములు కనబడుచున్నవి.

సూర్యతేజముతో సమమగునట్టి
అత్రి మునీంద్రుని దివ్యాశ్రమ మది
అదిగో అదియే చిత్రకూటము
నను రమ్మనుచు భరతుడు వేడెను.

సుందర వనముల అందము లొలికెడి
యమునను గనుమో పద్మదళాక్షీ!
శ్రీకరమైన ఆశ్రమ మదిగో
భరద్వాజుని దివ్యాశ్రమము.

త్రిపథగామిని గంగానది యది
పులుగులు చక్కగ తిరుగుచున్నవట
నిషాదనాథుడు గుహుడు కలిసిన
శృంగిభేరి పురమదిగో గనుము.

చిక్కగ పెరిగిన వృక్ష సంపద
వన సౌందర్యము గనుము జానకీ,
యజ్ఞ సమయమున తీర్చిదిద్దిన
యూపస్థంభము లవిగో గనుము.

సరయూ నదియది మంగళకారిణి
నాయనగారి రాజధాని గను
అయోధ్య అదిగో వచ్చుచుంటిమి
వందనమిడుము భక్తిమీరగా."

మంగళకరమగు అయోధ్యనపుడు
దూరమునుండి చూచిరి వారు
అమరావతిని పోలు నగరమును
విశాలకక్ష్యల వెలుగు నగరమును

అయోధ్య అదియని రాముడనగనే
వానర వీరులు రాక్షస వీరులు
సుగ్రీవుడును విభీషణుడును
సంతోషముతో గంతులేసిరి.

తెల్లని మేడల వెలిగెడి పురమును
వెల్ల ఏనుగులు అశ్వరాజములు
దండిగనున్న సుందర నగరము
అయోధ్య నగరము గాంచిరి వారు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

127 భరద్వాజ ముని సందర్శనము

పంచమి తిథితో వనవాసమ్ము
పదునాల్గేండ్లది పూర్తియైనది
భరద్వాజ ఋషి ఆశ్రమమ్ముగని
పుష్పకమ్మును నేలకు దింపిరి.

సీతరాములు లక్ష్మణమూర్తి
వినయముగా నట ఋషికి మ్రొక్కిరి
అంతట రాముడు అయోధ్య వివరము
భరద్వాజుని అడిగెను భక్తిగ:

"మహానుభావా! అయోధ్యనగరము
సుభిక్షమ్ముగా సుఖముగ నున్నద!
ఆరోగ్యముగా జనులు ఉండిరా?
భరతుడు చల్లగ ఏలుచుండెనా?

నా తల్లులకు క్షేమమే కదా!
ప్రజలందరును కుశలమే కదా!"
అనుచు రాముడు వివరములడుగగ
ఆనందించెను భరద్వాజుడు.

ప్రియముగ రామునిగాంచి పలికెను:
"రామా! అందరు కుశలమేనయా!
నీ పాదుకలు ముందునుంచుకొని
భరతుడు పాలన చేయుచుండెను.

నియమవంతుడై జటాధారియై
నిరతము నిన్నే స్మరణచేయుచు
నీదురాకకై వేచియుండెను
నిన్నుగాంచి తా మురిసిపోవును.

ఓ పురుషోత్తమ! తండ్రిమాటకై
సర్వభోగములు పరిత్యజించి
నారచీరలతొ వనవాసముకై
బయలుదేరు నినుగాంచితి నాడు.

భార్య సీతతో నీ తమ్మునితో
కాలినడకను నడచివచ్చితివి
స్వర్గమునుండి జారినయట్టి
దేవునిమాదిరి కనుపించితివి.

ఆనాడటుల నిన్నుగాంచితి
నీపై నాకు జాలి కలిగినది
నేడు నీవు నీ రిపుని గూల్చితివి
నిన్నుగాంచి నా కానందమగు.

నన్ను చూడగా వచ్చితివీవు
నీవు వనముల ఇడుమలు పడుట
సర్వము నాకు తెలియును రామా!
నీ సుఖ దుఃఖములన్నీ తెలియును.

మునులకు అభయము నిచ్చుటయున్న
జనస్థానమున అసురుల గూల్చుట
మారీచుడు తా మృగమగుటయును
సీతాపహరణము తెలియును రామా!

కబంధు గూల్చుట, పంపను చూచుట
సుగ్రీవునితో చెలిమి చేయుట
కోలనేసి ఆ వాలిని త్రుంచుట
సీతాన్వేషణ ఆరంభించుట

ఆంజనేయుడు సంద్రము దాటుట
లంకను మంటల కాల్చివేయుట
సీత కుశలమును నీకు తెలుపుట
నలునిచె సేతువు నిర్మించుటయు

కపి యోధులతో లంకను జొచ్చుట
లోక కంటకుని - దేవవిరోధిని
సపుత్ర బాంధవ సమేతమ్ముగా
ససైన్యములతో కూల్చుట తెలియును.

సురలందరు నిను స్తోత్రము చేయుట
సురనాయకుడు వరము నొసగుట
తపోబలమున సర్వము తెలిసితి
ఆనందించితి విజయరాఘవా!

నీకు వరములిడ తలంచినాను
కోరుము రామా! అంతియెగాక
నా ఆతిథ్యము స్వీకరించుము
రేపు సాగుము అయోధ్యనగరికి!"

అనగా రాముడు వరము నడిగెను-
త్రోవలో తరువులు అకాలమైనను
ఫలభరితమయి తేనెలు కురియుచు
మంగళకరముగ నుండగ కోరెను.

భరద్వాజుడు సరియనినంతనె
మధురఫలములతొ నిండెను తరువులు
కపులు ప్రీతిగా ఫలములు తినిరి.
స్వర్గ విజయముగ పొంగిపోయిరి.
॥శ్రీరఘురాముని॥

128 భరతునకు శ్రీరాముని శుభవార్తను ఆంజనేయుడు తెలుపుట

ఆశ్రమమందు రాముడు నిలచెను
మనసులో అయోధ్య నిలచినదప్పుడు
హనుమను పిలచి రామచంద్రుడు
ఈ విధముగను ఆదేశించెను:

"హనుమా! నీవు అయోధ్యకేగుము
ముందుగసాగి బంధువులందరి
యోగక్షేమము తెలుసుకు రావలె
మిత్రుడైన ఆ గుహుని కలియుము.

శృంగిభేరి పురమందున వున్న
నిషాధరాజగు గుహుడు - మిత్రుడు
నాకై ఆతడు వేచి యుండును
నా కుశలము విని ఆనందించును.

అయోధ్యత్రోవ చూపునాతడు
భరతుని గూర్చి తెలుపును అతడు
అచ్చటినుండి నేరుగ సాగి
భరతుని గనుము రాక తెలుపుము.

జానకితోను, లక్ష్మణుతోను
సుఖముగనుంటిని అనుచు తెలుపుము
అసురుడు సీతను హరించినట్టు
సుగ్రీవునితో చెలిమి చేసినటు

వాలిని కూల్చుట - సీతాన్వేషణ
నీవు వారధిని లంఘించుటయు
సీతను చూచి కుశలము చెప్పుట
అందరు సంద్రము తీరము చేరుట

సముద్రుండు నా సన్నిధి నిలచుట
మీరు సేతువును నిర్మించుటయు
రావణాసురుని సంహరించుట
నా మనోరథము నెరవేరుటయున్ను

విరించి, ఇంద్రుడు ఉమాకాంతుడు
దర్శనమిడుట వరము నొసగుట
దశరథవిభుని దర్శనభాగ్యము
మిత్రులందరితో వచ్చుట తెలుపుము.

ఓ హనుమంతా! సర్వము తెలిపి
భరతుని ముఖమును చదువవలెనయా!
మదిలో నాయెడ భావము తెలియుము
ముఖకవళికలు పరీక్షించుము.

దేవవిరోధిని అంతముచేసి
అఖండయశమును నేను గ్రహించి
అజేయులైన మిత్రులతోను
వచ్చుచుంటినని తెలియబరచుము.

మా పూర్వీకుల రాజ్యసంపద
గజతురగములు భోగభాగ్యములు
అమరియుండగా వదలుకొనుటకు
మనసు తేలికగ సరి యనదయ్యా!

కోర్కెలు తీరే రాజ్యభోగములు
వదలుకొనుటది తేలికగాదు
సమర్థుడైన భరతుడు - రాజుగ
పదునాల్గేండ్లు రాజ్యము నేలెను.

ఆ పాలనలో సుఖము తెలిసెను
పరిపాలనలో రుచిని తెలిసెను
అందుకు అతడది కోరుకొన్నచో
అతడే రాజ్యము పాలించవలె.

భరతునియొక్క అంతరంగమును
నీవు గ్రహించి - రాజ్యము కోరిన
ముందుగవచ్చి విషయము తెలుపుము
లేనిచొ నీవట వేచి యుండుము."

రాముని ఆనతి శిరసునదాల్చి
ఆనందముగ మనుజరూపమున
ఫణిని గ్రహించే ఖగపతి అనునటు
మారుతి రివ్వున నింగి కెగిరెను.

తండ్రి చరించే గగనమార్గమున
తనయుడు సాగెను రామబాణమై
మహాసర్పముల స్థావరమైన
గంగాయమునల మధ్య ప్రదేశము

ముదముగ గాంచి ముందుకు సాగి
శృంగిభేరిపురమందున ఆగి
గుహునితొ పలికెను: "ఓ పుణ్యాత్మా!
నీదు నెచ్చెలి రాముడు కుశలము

సీతాసహితుడు రామచంద్రుడు
లక్ష్మణమూర్తితొ కలిసిన ప్రభువు
భరద్వాజుని ఆశ్రమమందున
ముని కోరికపై రాత్రి ఆగును.

రేపటి ఉదయము ప్రభువు వచ్చును
స్వామి దర్శనము నీకగునయ్యా!
నీ స్నేహితుని దర్శించెదవు"
అనుచు పలికెను పరవశించెను.

మంగళకరమగు వార్తను చెప్పిన
ఆనందమది గుండెలొ నిండగ
అతివేగముగ సాగెను ముందుకు
రామదూతనని పొంగిపోయెను.

గగనమార్గమున సాగెడి పావని
పరశురామ తీర్థమ్మును గాంచెను
గోమతి, వాలుకి, నదులను గాంచెను
ప్రజలను గాంచుచు ముందుకు సాగి.

ధనపతి వనము చైత్రరథమువలె
విరగబూసిన తరుసంపదతో
కళకళలాడే జనులతొ నున్న
నంది గ్రామమును గాంచెను మారుతి.

క్రోసెడు దూరము నున్నది అయోధ్య
ఆ గ్రామమది నందిగ్రామము
భరతుడు వశించు ఆశ్రమమునకు
పవన నందనుడు చేరెను శీఘ్రమె.

జటావల్కలము లమరియుండగా
రామధ్యానమున మనసుయుండగా
శుష్కశరీరము నియమనిష్ఠలతొ
ఫలమూలాదుల నిగ్రహమ్ముతో

తపోరాశివలె బ్రహ్మతేజమున
రామపాదుకలు ముందు నిడుకొని
రాజ్యపాలనము చేయుచు ప్రజలను
రామరాజ్యమన పాలన చేయుచు

కాషాయాంబరధారులు అయిన
మంత్రులు సేనాధ్యక్షులతోను
పురోహితులతో కొలువుతీరిన
భరతుని గాంచెను వాయుపుత్రుడు.

ఆడంబరములు రత్నభూషలు
రాజు ధరించడు కావున ప్రజలు
రాజును చూచి అనుకరించిరి
ఆనందముగ నుండిరి అనిశము.

మూర్తిగ నిలచిన ధర్మమన్నటు
నిలచిన భరతునిగాంచిన మారుతి
రెండు చేతులతొ వందనమిడెను
శంఖనాదమున పలికెను ప్రియముగ:

"ఓ ధర్మజ్ఞా! దండక వనిలో
నార చీరలతొ మునివలె చరించు
రాముని గాంతువు అతితొందరలో
అన్న అడిగెను నీ కుశలమును.

ఎవ్వరి కొఱకై వంతలొ నుంటివొ
వారి దర్శనము అయినది అనుకో!
దుఃఖము వదలుము నీవింతటితో
ఆనందమగు విషయము వినుము.

రామచంద్రుడు రావణు ద్రుంచెను
సీతను గ్రహించి ప్రతిన తీర్చుకొని
బలవంతులగు మిత్రులందరితొ
బయలుదేరెను విను మహరాజా!

ఇంద్రునితో ఆ శచీదేవివలె
రామునితో వైదేహియున్నది
పుణ్య దంపతులు వారి - వెంబడి
శుభకరమూర్తి లక్ష్మణుడుండెను."

ఆనందమగు వార్తను వినిన
భరతుడు తనను తానే మరచెను
ఒళ్ళు తెలియని పరశవమ్మున
స్పృహను దప్పెను నేలనుబడెను.

తెలివితెచ్చుకొని హనుమనుగాంచెను
గుండెకు హత్తుకు మాటలురాక
ఆనందాశ్రులు ధారకట్టగ
తడిపివేసెను వాతాత్మజుని.

మెల్లగ తేరుకు పలికెను భరతుడు:
"మహానుభావా! ఎవ్వరవయ్యా?
దేవుడవా నువు! మనుజుడవేనా!
ఉద్ధరించగా వెలసితివిచట.

అమితానందము కలుగువార్తను
తెచ్చితివీవు ధన్యుడనైతిని
లక్షగోవులు, నూరుగ్రామములు
కానుకగ నిచ్చితి గ్రహించుమయ్యా!

అందములొలికే సుందరాంగులను
అలంకారముల వెలుగు కన్యలను
సత్కులయుతులను పదారుమందిని
ఒసగెదనీకు భార్యలుగాను."

అమితానందము కలిగిన భరతుడు
రాముని చూడగ పరుగిడు మనసుతొ
మారుతిలో శ్రీరాముని గనుచు
ముదముగ చెప్పెను మారుతికపుడు.

॥శ్రీరఘురాముని॥

129 హనుమంతుడు శ్రీరాముని వృత్తాంతము భరతునకు చెప్పుట

శుభవార్తను విని భరతుడు ముదముగ
మారుతితో మది కలిపెనప్పుడు
"ప్రభువగురాముడు వనములకేగెను
దుఃఖమునుంటిని ఇంతవరకును.

చల్లని వార్తను చెప్పితి వీవు
నిండుగ మనిషి నూరేళ్ళుంటే
సంతోషమును పొందును అనెడి
ఆర్యోక్తి యది నిజమనిపించును.

మహానుభావా! రామచంద్రుడు
కపులను ఎచ్చట కలిసెను తెలుపుము
వారితొ స్నేహము ఎటుల కుదిరెను
తెలియబరచుము" అనుచు పలుకుచు

పవిత్రమైన ఆసనమ్మున
పావనినపుడు కూర్చొనజేయగ
పరమానందము నందిన మారుతి
పావనమూర్తికి వివరము తెలిపెను.

"తల్లివరములు వనవాసమ్ము
తండ్రి గతించుట-నీవువచ్చుట
రాజ్యమువలదని ధర్మబుద్ధితో
చిత్రకూటమున రాముని కలిసి

రాజ్యభారము వహించుమనుచు
రామచంద్రుని ప్రార్థన చేయుట
తండ్రిమాటను తలనుధరించి
రాముడు రాజ్యము వలదని పలుకుట

అంతట నీవు అంతరంగమున
అన్న రాముని ప్రతిష్ఠించుకొని
పురుషోత్తముని పాదుకలందుకు
రామరాజ్యమును ఏలు వివరము-

అంతయు నీకు చక్కగ తెలియును
నాకన్నను నీవెరుగుదువన్నియు
పాదుకలనుగొని వెడలిన తదుపరి
విషయము తెలిపెద భరతకుమారా!

సేనతొ నీవు చిత్రకూటముకు
వచ్చుటచేత వనమున ప్రాణులు
కలత చెందినవి - అంతట రాముడు
ప్రజలకు దూరము వశించగోరెను.

తనసతి సీతతొ తమ్మునితోను
దండకాటవికి చేరెను అపుడు
మత్తేభములతొ క్రూరమృగములతొ
చిక్కగనున్నది దండకవనము.

దండకవనిలో సాగుచుండగా
విరాధుడను నొక రాక్షసుడపుడు
గిరివలె నిలచెను దారికడ్డముగ
రామలక్ష్మణులు వానిని కూల్చిరి.

విరాధు నంతము చేసిన వీరులు
రామలక్ష్మణులు సీతాదేవితొ
ముందుకుసాగి సాయంసంధ్యకు
శరభంగాశ్రమ లావుకు చేరిరి.

రమణీయంబగు ఆశ్రమ మందు
పుణ్యమూర్తి శరభంగుని గాంచిరి
రామదర్శనము చేసుకు ఆ ముని
స్వర్గము చేరుట చూచిరి వారు.

అచ్చటనున్న తపోధనులకు
వందనమిడి ఆశీస్సులనంది
జనస్థానమును చేరిరి వారు
పంచవటిని వసియించసాగిరి.

సీతారాములు లక్ష్మణమూర్తి
పంచవటిని వసియించు సమయమున
శూర్పణఖయను రక్కసి ఒకతె
పుంసాంమోహన రూపునిగాంచెను.

రాముని వద్దకు చేరిన వెకిలి
సీతాదేవిని చంపనెంచగా
అన్న ఆనతిని లక్ష్మణమూర్తి
ముక్కు చెవులు తెగకోసె రక్కసికి.

అంతట అచ్చటి రక్కసి మూక
పదునాల్గువేలు శ్రీరామునిపైబడ
ఒక్క రాముడే మూడు ఘడియలలో
అంతముచేసెను అంతమందినీ!

అసురవీరులను వారినాయకుల
ఖరదూషణులను కూల్చెను రాముడు
అది గాంచిన ఆ వికృత రూపి
నేరుగ ఏడ్చుచు లంకకు పోయెను.

లంకలోనున్న ప్రియ సోదరునకు
రావణాసురుని కంతయు చెప్పెను
చెల్లి మాట విని మూర్ఖరావణుడు
జనస్థానముకు వచ్చెను వెంటనె.

తన భృత్యుడగు మాయలమారి
మారీచునితో పథకము వేసి
రత్నమయమగు బంగరు మృగముగ
ఆ మారీచుని నిలబడమనెను.

అందములొలికే మృగము అప్పుడు
సీతాదేవి ముందర తిరిగి
ఆమె మనస్సును ఆకర్షించెను
కోరెను మృగమును జనకనందిని.

మృగమును పట్టగ రామచంద్రుడు
వెంబడించెను, పరుగిడె మృగము
ఎంతోదూరము సాగెను రాముడు
అందలేదు ఆ మాయమృగమ్మ.

భరతకుమారా రాముడు సాగెను
విసిగిన రాముడు విడచెనమ్మను
రాముని వెంబడి లక్ష్మణమూర్తియు
సాగెను - దుర్విధి దాటనశక్యము.

రామలక్ష్మణులు లేని సమయమున
రావణాసురుడు కపటవేషమున
అంగారకుడా రోహిణి గొనినటు
సీతాదేవిని అపహరించెను.

అబలహర్తను జటాయువీరుడు
అడ్డుకొనెను ఆ తల్లిని కావగ
అసురుడు పోరెను ఎంతోసేపు
జటాయునంతము చేసిసాగెను.

ఋష్యమూకమున వసించు కపులము
అంబరవీధిని అసురుడు గొనిపో
అమ్మనుగాంచి తికమకపడితిమి
లంకకు చేరెను రావణాసురుడు.

బంగరు గృహమున జానకినుంచెను
ప్రలోభపెట్టెడి మాటలాడెను
గడ్డిపోచవలె రావణాసురుని
తృణీకరించి మైథిలి పలికెను.

ఆగ్రహమంది రాక్షసరాజు
అశోకవనిలో అమ్మనుంచెను
అచ్చట రాముడు మాయమృగమ్మును
అంతముచేసి మరలెను వెనుకకు.

ఆశ్రమతావుల కూలినయట్టి
అనఘుని జటాయుగాంచెను రాముడు
అమితదుఃఖమున కుమిలిపోయెను
ఆశ్రమమందు జానకిలేదు.

అనుజుడు లక్ష్మణమూర్తితొ రాముడు
ఆ పుణ్యాత్ముడు, పక్షిరాజుకు
అగ్నికార్యమున మోక్షమునిడెను
అన్నదమ్ములు వెదుకసాగిరి.

అడుగుల నడచిన లక్ష్మణమూర్తితో
అడవులు గిరులు నదీతీరములు
అమ్మను వెదకుచు తిరుగుచుండగా
అచటొక భీకరవనమునందున

అతిభీకరుడు కబంధుడనునొక
అసురుడు వారిని కరములగ్రహించ
దనుజుని చంపిరి-శాపము తీర్చిరి
ఆతడు వారికి త్రోవచూపగా

రామలక్ష్మణులు పంపాతీరము
ముదముగ చేరి భక్తురాలగు
శబరికి మోక్షము ప్రసాదించిరి
ఋష్యమూకగిరి చేరిరి వారు.

ఋష్యమూకమున సుగ్రీవునితో
చెలిమిచేసెను రామచంద్రుడు
సూర్యకుమారుని అన్నగువాలిని
వధింతునని శ్రీరాముడు ప్రతినిడి

కోలనేసి ఆ వాలిని కూల్చి
సుగ్రీవుని కపిరాజుగ నిలపెను
రాముని మిత్రుడు మా మహరాజు
రామసేవకై వీరులనంపెను.

సీతాన్వేషణ చేయుటకొరకై
లెక్కకు చిక్కని వీరులనంపెను
నాల్గుదిక్కులలొ వానరవీరులు
వెదుకసాగిరి పుణ్యమూర్తికై.

దక్షిణదిశలో వింధ్యను దాటి
దక్షిణమ్ముగా సాగిన మేము
సీతాన్వేషణ గడువు దాటెనని
వంతలోనుండగ పుణ్యావశమున

జటాయువునకు అగ్రజుడైన
సంపాతి పూజ్యుని దర్శించితిమి
లంకలో రావణు చెరలో సీత
ఉన్నటు తెలిపెను ఆ సంపాతి.

కడలి దాటుట ఎటులోయన్న
దిగులుతోనున్న కపిసోదరుల
వంతతీర్చగ విజృంభించితి
రామనామమున ఎదిగిపోతిని.

అవలీలగను నూఱామడల
వారిధిదాటి లంక చేరితి
అందు వెదకితి - అశోకవనిలో
అమ్మను గాంచితి - రాముని చలవ.

ఆశ్రమసీమలో ధరించినట్టి
అదే వస్త్రమున ఆ శీలవతి
అన్నపానములు వదలి - కృశించి
అసువులుంచినది రామశ్వాసతో.

అమ్మనుగాంచితి జన్మతరించెను
అంగుళీయకము ఆనవాలుగా
అందించితిని కుశలము తెలిపితి
ఆనవాలుగా చూడామణి గొని

అమ్మ క్షేమమును ప్రభువుకు తెలిపి
ఆనవాలును అర్పించితిని
అవనిజ కుశలము రాముడు వినెను-
అనఘుని కౌగిలి నాకు లభించెను.

అసువులు పోయే తరుణములోన
అమృతపానము అసువులుంచినటు
అవనిజక్షేమము రామచంద్రునికి
అమితానందము కలిగించినది.

వీరవరేణ్యుడు విజృంభించెను
రావణు వధకై బయలుదేరెను
ప్రళయకాలమున కాల్చు అగ్నివలె
రిపు సంహారణకు నిలచెను రాముడు.

వానర సేనతొ కడలిని గాంచి
నలుని సాయమున సేతువుకట్టి
మమ్ము చేర్చుకొని లంకకుచేరి
లంక ముట్టడి చేసెను రాముడు.

కుంభకర్ణుని రాముడు కూల్చెను
ప్రహస్తు నసురుని-నీలుడు రాల్చెను
ఇంద్రజిత్తును చీల్చె లక్ష్మణుడు
అంతట రాముడు త్రుంచె రావణుని."

॥శ్రీరఘురాముని॥

130 సీతారామలక్ష్మణులు నంది గ్రామము చేరుట

ఆంజనేయుడు తన్మయత్వమున
రామచంద్రుని విజయవార్తను
ఆగమనమ్మును తెలియబరచగా
భరత, శత్రుఘ్నులు పరవశించిరి.

భరతుడు వెంటనె శత్రుఘ్ననకు
ఆదేశించెను పొంగిన గుండెతో:
"తమ్ముడా విను! అయోధ్యలోని
దేవాలయములు అలంకరించుడు

అందలి దేవతలందరకిపుడే
పూలహారముల పూజలు సలుపుడు
సుగంధధూపము లర్పించుకొని
మంగళవాద్యపు సేవలు చేయుడు

భూసురోత్తముల పూజలు సలుపుడు
పౌరాణికులు, స్తోత్రపాఠకులు
వందిమాగధులు, వేత్రహస్తులు
వాద్యగాంధ్రులను, వైతాళికులు

నాట్యకోవిదులు మంగళస్త్రీలు
శుభకరంబుగ రామప్రభువును
దర్శించగను రప్పించవలె
దివియే నేలకు దిగినటు చేయుము."

అన్న ఆనతిని అనుంగు తమ్ముడు
శత్రుఘ్నుడు తా స్వయముగ సాగి
నందిగ్రామము అయోధ్య మధ్యలో
బాటను చక్కగ సరిచేయుటకు

చల్లని జలమును జల్లుటకొఱకై
పూలు, లాజలు చల్లుటకొరకు
వేలమందిని నియోగించెను
అమరపురికి సరి కావలెననెను.

రాజ వీధులలో కూడలులందు
పతాకాలను ఎత్తగ చెప్పెను
ప్రతి గృహమపుడు మంగళకరముగ
అలంకరించగ ఆనతినిడెను.

పూలు జల్లుచు దండలుకట్టి
రంగవల్లులతో అలంకరించి
అయోధ్యలోన రాజవీథులు
కళకళలాడగ నాదేశించెను.

సూర్యోదయము కాకపూర్వమే
అయోధ్యనుండి దశరథ విభుని
రాణులు ముగ్గురు-అమాత్యవర్యులు
సేనాధ్యక్షులు - వారి భార్యలు

రాజ ముఖ్యులు విప్రోత్తములు
రామ దర్శనము చేయుటకొరకై
బయలుదేరిరి నందిగ్రామము
శోభగ వెలిగెను చిన్నిగ్రామము.

ధృష్టి, జయంతుడు, మంత్రపాలుడు
అర్థసాధకుడు, అశోకుడున్ను
సిద్ధార్థుడును, సుమంత్రుడున్ను
అమాత్యవర్యులు ఆనందముగ.

అలంకరించిన గజరాజములను
అధిరోహించి సాగిరి అపుడు
రాజ ముఖ్యులు కొందరు అపుడు
సాగిరి వెంబడి గజముల నెక్కి

మహారథులు తమ రథముల నెక్కిరి
శక్తులు, అష్టులు, బల్లెములు గొని
వీరులు సాగిరి విజయగర్వమున
ధ్వజములతో కాల్బలము సాగెను.

కౌసల్యయును సుమిత్రదేవి
వారితోబాటు కైకాదేవి
అలంకరించిన వాహనమ్మును
అధిరోహించి సాగిరి అపుడు.

శంఖ దుందుభులు మ్రోగుచుండగా
వంది మాగధులు వెనుకనుండగా
మంగళగానము సాగుచుండగా
ధర్మమూర్తియగు భరతుడు సాగెను.

నారవల్కలము ధరించినాడు
కృష్ణాజినము వెలుగుచున్నది
కృశించినట్టి శరీరమ్ముతో
రామపాదుకలు శిరమున దాల్చి

తెల్లని విరిసర శోభితమైన
శ్వేతఛత్రము వింజామరలతో
రామ దర్శనము చేయుటకొరకై
భరతుడు భక్తిగ సాగుచుండెను.

రాజపురుషులు తోడుగనడువగ
పూలదండలు మోదకమ్ములతో
అమాత్య, వర్తక, విప్రులు భక్తిగ
భరతుని వెంబడి నడువసాగిరి.

వెలుగు పూర్తిగా వచ్చినదపుడు
రామదర్శనము చేయుటకొరకై
నిరీక్షించగ ఆతృత పెరిగెను
భరతుడు అపుడు ప్రక్కనవున్న

వాయునందనుని చూచి పలికెను:
"పవనకుమారా! పూజ్యుడు ఇంకను
వచ్చెడి జాడ కనబడకున్నది
కపులు సైతము కనబడరేల?

నాయన హనుమా! కపి సహజమగు
చపలచిత్తముతో-రామాగమనము
కపి చేష్టగ నువు చెప్పలేదుగద!"
అనుచు అడిగెను స్యందియమ్ముతో.

అది విని పావని ఆలోచించెను
ఆలస్యమునకు హేతువు నుడివెను:
"అయ్యా! త్రోవలో తరువులన్నియు
అమోఘ ఫలముల తేనెలు కురియును.

రాముని వరమున భరద్వాజముని
అనుగ్రహించెను ఫలసమృద్ధిని
అమరేంద్రుడును కపుల త్రోవలలో
అనుగ్రహించెను మధుర ఫలములు.

ఫలభరితములగు తరువులగాంచి
శాఖామృగములు ఎగబడుగావున
ఆలస్యమునకు కారణమదియగు
తుమ్మెద ఝుంకారమ్ములు వినుము.

భరద్వాజముని ఆతిథ్యమునకు
రామచంద్రుడు సమ్మతించెను
అందుకు ఆగెను ఆశ్రమమందు
అదికారణమగు ఆలస్యమునకు

వినుమహారాజా! కపుల సవ్వడి
భీకర గర్జన కోలాహలము
వానర సేనలు గోమతితీరము
దాటుచున్నవని తలంతునేను

నింగికి ఎగసిన ధూళిని గనుము
ధూళిమేఘమై కురియుచున్నది
వాలుకి నదిని దాటుచుండవలె
సాలవనములో ప్రవేశించవలె.

అదిగో గనుము! అంబరవీధిని
చంద్రబింబమును పోలు విమానము
దివ్యవిమానము పుష్పకమదియే
దేవవిమానము అపూర్వమైనది.

విశ్వకర్మ నిర్మించి పుష్పకము
విరించికిచ్చెను - దానిని అతడు
ధనపతికిచ్చెను - రావణుడపుడు
కుబేరునుండి గ్రహించె బలముతో.

దేవవిరోధిని రామచంద్రుడు
సబాంధవముగా అంతముజేసి
ఆ విమానమును అధిరోహించి
వచ్చుచుండెను మంగళకరముగ.

సూర్యకాంతులతో వెలుగు విమానము
మనోవేగమున వచ్చుచున్నది
అరుగో వారే సీతారాములు
అందుగాంచుము లక్ష్మమూర్తిని.

తేజోవంతుడు వానరరాజు
రాక్షసజేడు విభీషణాఖ్యుడు
వారిప్రక్కగా కూర్చొనియుండిరి
అనుచు మారుతి చూపెను అపుడు.

మారుతి అటుల చెప్పుచుండగా
అందరుగాంచిరి పుష్పకమ్మును
అంతులేని ఆనందమునిండి
అదుగో ప్రభువని అరచిరి ముదమున.

అదుగో రాముడు! వచ్చుచుండెను
అయోధ్యరాముడు వేంచేసెనని
అమ్మ సీతతో వచ్చుచుండెనని
జనులందరును అరచుచుండిరి.

వాహనమ్ములను దిగిరి వీరులు
నేలను నిలబడి ప్రభువురాకకై
ఎన్నో కన్నులు చేసుకు నిలిచిరి
నింగిని శశివలె రాముడు కనబడె.

ధరణికి దిగెడి పుష్పకమ్ము గని
రామచంద్రుని గాంచి భరతుడు
"అన్నా! నీవు ప్రతిన తీర్చుకొని
అడుగిడితివయా అయోధ్యలోన"

అనుచు ముదమున కనులు చెమర్చగ
కరములు మోడ్చి భక్తి వినయమున
స్వాగతవచనము పలికెనన్నకు
పులకరించిన గొంతుతొ పలికెను

విశాలనేత్రుడు విశ్వమోహనుడు
విరాజిల్లెను దేవేంద్రునివలె
మేరువుపైన సూర్యబింబమై
భాసిలె నందరి ముఖముల వెలుగై.

హంసప్రతిమల తేజరిల్లెడి
దివ్యవిమానము నేలకు దిగినది
భరతుడు వెంటనె విమానమెక్కెను
అన్న పదముల సాష్టాంగపడె.

ఎంతోకాలము గడచిన పిదప
తమ్ముని గాంచిన రామచంద్రుడు
కరములనెత్తి కౌగలించుకొని
గుండెకు హత్తుకు పులకరించెను.

భరతుడంతట లక్ష్మణమూర్తిని
పలుకరించెను ప్రేమాదరణల
తదుపరి భరతుడు పేరు చెప్పుకొని
వదిన సీతకు వందనమిడెను.

భరతుడంతట రామభక్తులను
సుగ్రీవాంగద జాంబవంతులను
నీలుని, శరభుని, వృషభ వీరులను
పనస, సుషేణుల పలుకరించుచు

ఆనందముగా యోధులందరిని
కౌగలించుకొని గౌరవించెను
మనుజరూపమున నున్న వానరులు
మనసు కలిపి మాటాడిరి అపుడు.

భరతుడు తిరిగి కపిరాజును గని
కౌగలించుకొని పలికెను ప్రియముగ:
"ఓ సుగ్రీవా! మా సోదరులలో
ఐదవ వాడవు నీవైతివయా!

అక్కరలో మనప్రక్క నిల్చిచొ
స్నేహితుడగును నీకు తెలియును
ఆపదలో మరి హాని చేసినచొ
శత్రువాతడగు నిస్సందేహము."

అంతట భరతుడు విభీషణునిగని
"స్నేహితుడా! నువు దైవవశమున
నా అగ్రజునికి సాయపడితివి
దుష్కర కార్యము చేయించితివి"

అనుచు ప్రియముగ సంభాషించెను.
అంతట తమ్ముడు శత్రుఘ్నుడట
అన్నలిద్దరికి నమస్కరించి
అవనిజ పదముల మ్రొక్కె వినయముగ.

కోదండరాముడు-కృశించియున్న
కౌసల్యమ్మను గాంచి ముదమున
సాష్టాంగముగ నమస్కరించెను
పదములు కడిగెను వేడి బాష్పముల.

రాముడంతట సుమిత్రమ్మకు
కైకమ్మకును నమస్కరించి
వశిష్ఠమహాఋషి పాదపద్మముల
సాష్టాంగముగ ప్రణామమిడెను.

అయోధ్యపౌరులు ఆనందముగా
ముడిచిన కరముల వందనమిడుచు
స్వాగతవచనము పలుకుచుండగా
చల్లని చూపుల చూచెను రాముడు.

ధర్మవిదుడగు భరతుడప్పుడు
స్వయముగ రాముని పాదపద్మముల
రాజ్యమేలిన స్వర్ణపాదుకలు
భక్తిగతొడిగి పలికె వినయముగ:

"ఓ మహరాజా! నీ రాజ్యమును
ఇల్లడమ్ముగా కాపాడితిని
అయోధ్యకీవు తిరిగి వచ్చితివి
అప్పగించితిని రాజ్యము తిరిగి.

కోరిక తీరెను-జన్మతరించెను
కోసల భూపతి సేవచేసితి
ఓ మహరాజా! నీ రాజ్యమును
చక్కగ తిరిగి చూచుకోవయా!

ధాన్యాగారము కోశాగారము
సైన్యసంపద చూచుకోవయా!
నీ దయవలన సంపదలన్నీ
పదిరెట్లుగను పెంచితినన్నా!"

భరతుడు అటుల రామచంద్రునికి
రాజ్యమునిచ్చి పలుకుచుండగా
భరతునిగాంచి కపులందరును
విభీషణుండు పులకితులైరి.

అంతట రాముడు ఆనందముగా
ఒడిలో భరతుని కూర్చొనబెట్టుకు
హితులందరితో పుష్పకమ్ముపై
భరతుని ఆశ్రమ సీమను చేరెను.

నందిగ్రామమున భరతాశ్రమమున
కోదండరాముడు హితులందరితో
పుష్పకమ్ము దిగి పాద పద్మములు
ధరణి నుంచెను-పొంగెను పుడమి.

రామచంద్రుడు మృదుమధురముగా
పలికెనప్పుడు విమానమ్ముతో
"దివ్య విమానమ! ఆనతి నిడితిని
ధనపతి సేవను తిరిగి చేయుము."

రాముని ఆనతి నంది విమానము
ఆనందముతో తన నాయకుడగు
ధనపతి చెంతకు చేరుటకొరకై
ఉత్తరదిశలో సాగె వేగముగ.

దేవగురునికి వందనముంచి
కూర్చొనబెట్టిన ఇంద్రునితీరుగ
వశిష్ఠ మహాఋషి పదముల మ్రొక్కి
కూర్చొనబెట్టెను రామచంద్రుడు.
॥శ్రీరఘురాముని॥

131 శ్రీరామ పట్టాభిషేకము

దేవ విరోధిని అంతము చేసిన
విజయమూర్తి శ్రీరామచంద్రునితో
భరతుడు పలికెను భక్తి వినయముల
అంజలి యొగ్గి అన్నతొ పలికెను:

''అన్నా! నీవు వనవాసముతో
అమ్మ మాటను గౌరవించితివి
అయోధ్య రాజ్యము నాకు ఒసగితివి
అది నీకిప్పుడు అప్పగించెదను.

బలమగు వృషభము మోయు భారమును
లేగదూడ తా మోయలేదయా!
రాజ్య పాలనము అనెడి భారమును
భరించు శక్తి నాకు లేదయా!

జల ప్రవాహము అధికముకాగా
గండ్లు పడిన ఒక ఆనకట్టను
తగు బలమ్ముతో ఆపగవలెను
అంతటి పనియే రాజ్యపాలనము.

రాజ్యపాలనకు సమర్థుడవు నువు
అసమర్థుడను నేనని తెలియును
హంస మాదిరిగ కాకి ఎగరదు
అశ్వపు పరుగు ఖరముకు రాదు.

మానవనాథుడ వీవేనయ్యా!
మహితమూర్తివి నీవేనన్నా!
మంగళకరముగ భూమినేలెడి
శక్తిమంతుడవు నీవే స్వామీ!

చెట్టునాటి మరి రక్షణ చేయగ
బలముగ ఎదిగి విస్తరించి అది
వలయు ఫలములు పూలనిడనిచో
ఎంతటి వేదన కలుగునో అటులే-

నీవు మమ్ములను పాలించనిచో
అంతటి వ్యధకు లోనయ్యెదము
కావున రామా! నీ భక్తులము
భృత్యులమయ్యా! మము పాలించుము.

రామా! నీవు పట్టము కట్టుకు
నింగిని వెలిగే రవిగా భాసిల
లోకమంతయు తిలకించవలె
లోకమంతటిని పాలించవలె.

భీకరాటవిని మృగముల అరపుల
మేలుకొంటివి ఓ నరపుంగవ!
ఇంతటినుండి మంగళ స్వనముల -
సంగీతమునకు నిద్రలేవవలె.

జ్యోతిశ్చక్రము తిరుగు వరకును
భూమి చల్లగా నిలచువరకును
ప్రభువుగనీవు పాలించవలె
రామరాజ్యమిల రాజిలవలెను."

భరతుని మాటకు రామచంద్రుడు
చిరునవ్వును సంధించగనంత
పరవశించిరి - రామభక్తులు
మమ్మేలునని మురిసిపోయిరి.

శత్రుఘ్ను నానతినందిన భృత్యులు
క్షురకులు వచ్చిరి రామ సేవకై -
పట్టాభిషేక సమయమ్మునకై
జడలను విప్పి తీర్చిదిద్దిరి.

భరతుడు ముందుగ శుభకరముగను
మంగళస్నానము నాచరించెను
లక్ష్మణ, సుగ్రీవ, విభీషణులును
మంగళ జలముల స్నానము చేసిరి.

జడలు కట్టిన కేశమ్ములకు
చిక్కులు తీసి చక్కగ దువ్వగ
చక్కని రాముడు పరిమళ జలముల
మంగళస్నానము నాచరించెను.

చందనాదులు అలదిరి భక్తిగ
సుమహారములు వస్త్రభూషల
మోహనమూర్తిని అలంకరించిరి
అందరికన్నులు రామునిమీదే.

శత్రుఘ్నుడు తను స్వయముగ నిలచి
అన్నలందరికి స్వర్ణభూషలు
అలంకారములు చేయించుచును
ఆనందముతో పులకితుడయ్యెను.

దశరథ విభుని రాణులు ముగ్గురు
ఆప్యాయముగా సీతాదేవికి
మంగళస్నానము అలంకారములు
చేయించిరి మది పులకరింతతో

వానరాంగనల కందరకపుడు
సంతోషముతో కౌసల్యమ్మ
అలంకారములు చేయించగను
ఆనందించిరి కపిస్త్రీలందరు.

శత్రుఘ్ను నానతినంది సుమంత్రుడు
అలంకరించిన దివ్యరథమును
సూర్యమండలము పోలురథమును
రామచంద్రుని ముందు నిలపెను.

రాముడు రథమును అధిరోహించగ
నూత్న వస్త్రముల కుండలాలతో
ఇంద్రతేజమున హనుమ సుగ్రీవులు
రథము వెంబడి సాగిరి భక్తిగ.

దశరథ విభుని దేవేరులును
మంత్రులందరు ముందుగసాగి
అయోధ్యచేరిరి ఆనందముగ
ఆహ్వానించిరి హితులందరినీ.

సచివోత్తములగు అశోకుడున్ను
విజయుడు సుమంత్రులను వారపుడు
వశిష్ఠమహాఋషి పదములనంటి
పట్టాభిషేకము తెలియబరచిరి.

పట్టాభిషేకము చేయుట కొరకై
చేయవలసిన శుభకార్యములను
విధివిధానముగ చేయించమని
వశిష్ఠమౌనిని కోరిరి వారు.

బ్రహ్మ ఋషిని వారందరు కోరి
రామచంద్రునికి ఎదురుకోలుగా
అయోధ్యరాముని ఆహ్వానించగ
బయలుదేరిరి మంగళకరముగ.

ఆకుపచ్చని హయముల రథమును
అధిరోహించిన దేవేంద్రునివలె
అరదము నెక్కి రామచంద్రుడు
అయోధ్య నగరికి వచ్చుచుండెను.

భరతుడు రథమును తోలుచుండగా
వెల్లగొడుగు శత్రుఘ్న డందగా
వింజామరతో-చామరమ్ముతో
ముదముగ వీచుచు లక్ష్మణుడుండగ

రాక్షసరాజు విభీషణాఖ్యుడు
శశినిబోలు ఒక వింజామరతో
రామప్రభువుకు వీచుచుండగా
దేవగణంబులు స్తోత్రము చేసిరి.

పర్వతమంతటి మదకరీంద్రమగు
శత్రుంజయమను ఏనుగు నెక్కి
వానరనాథుడు సుగ్రీవుండు
అరదము వెంట సాగెను ముదముగ.

మనుజ రూపముల అలంకారముల
వేలకొలదిగా వానర వీరులు
కరివాహనములు అలంకరించి
అయోధ్య త్రోవలో సాగిరి వెనుక.

మనోహరమ్ముగ మంగళ స్వనములు
శంఖ దుందుభుల ఘోష లెగయగా
పురుషోత్తముడు రామచంద్రుడు
మంగళమూర్తి చేరె నయోధ్యకు.

మంత్రులందరు ముందుకు వచ్చి
ఆశీర్వాదము లిడిరి రామునకు
మంత్రులందరకు అభివాదములిడి
పూర్వభృత్యులను పలుకరించెను.

సచివులు, ప్రజలు, విప్రోత్తముల
నడుమ, రాముడు- తారల నడుమ
చంద్ర బింబమై ఒప్పుచుండగా
రామచంద్రునికి నమస్సులిడిరి.

చతుర్విధములగు వాద్యమ్ములతో
స్వస్తి పలుకుచు - తాళ వాద్యముల
తామర పూవులు చేత ధరించి
మంగళగానము చేయుచు ముందుగ

హరిత వర్ణమగు అక్షతలందుకు
విప్రోత్తములు-కన్యలు ముదముగ
రామచంద్రునికి ముందు నడచిరి
రాముడు మెల్లగ హితులతొ నడచుచు

సుగ్రీవునితో చెలిమి చేయుట-
హనుమ చేసిన మహిత కార్యము
వానర వీరుల ఘనకార్యములు
రాక్షస యోధుల బల విక్రమములు

విభీషణాఖ్యుడు శరణు పొందుట
మొదలగు విషయములన్ని ముదముగ
సచివులతోను ముచ్చటించుచు
మెల్లగ సాగెను చల్లని చూపుల.

రాముని వలన విషయము తెలిసి
సంబరపడిరి సచివులు హితులు
వానర వీరులు వెంట నడువగా
మంగళమూర్తి చేరె నయోధ్య.

అయోధ్య చేరిన విజయ రాఘవుడు
పితృ పితామహ దత్తము అయిన
రాజభవనమున ప్రకాశించెను
రామ కాంతితో వెలిగె భవనము.

రాజభవనమున రామచంద్రుడు
భక్తిగ మ్రొక్కెను తన తల్లులకు
చెంతనె వున్న ధర్మకోవిదుని
భరతుని గాంచి పలికెను అపుడు:

"అయోధ్యలో మన అశోకవనమున
సుందరసదనము-అలంకరించి
మణిమయ శోభితమగు భవనమును
విడిదిగనిమ్ము సుగ్రీవునకు."

అన్న మాటవిని అతిమర్యాదగ
దివ్యభవనమున విడిది చేయుటకు
వానరరాజును చేర్చగనపుడు
సుఖముగనాతడు విడిదిచేసెను.

అంతట భరతుడు వానరరాజుతొ
అభిషేకమ్మును చేయుట కొరకై
సంద్ర జలములు తెప్పించమన
వానర రాజు ఆనతి నిడెను.

కపి వీరులను నల్గుర బిలచెను
రత్నమయములగు స్వర్ణకలశములు
వారికియిచ్చి సంద్ర జలములు
సూర్యోదయముకు పూర్వమె తెమ్మనె

సంద్రజలముకై వేచియుందురని
వేగమె రమ్మని ఆనతినిడెను
సుగ్రీవాజ్ఞ తెలియునువారికి-
రామసేవ పరమార్థమువారికి.

కరులనుబోలు వానరవీరులు
గరుత్మంతుని వేగము గలిగి
నింగికెగిరిరి ఆనందముగా
రామసేవలో పులకరించిరి.

జాంబవంతుడు హనుమంతుడును
ఋషభవీరుడు-వేగదర్శియు
కనక కలశములు-ఐదువందల
నదుల జలమును తెచ్చిరి అపుడు.

రత్నశోభిత కనక కలశమున
పూర్వ సంద్రపు జలమునప్పుడు
సుషేణువీరుడు అతిభక్తిగను
అభిషేకముకై తీసుకువచ్చెను.

దక్షిణ సంద్రపు జలమునప్పుడు
కనక కలశమున గ్రహించి ఋషభుడు
రక్తచందన తరు పత్రమ్ములు
మూతగవేసి తీసుకువచ్చెను.

వాయువేగమున సాగిన గవయుడు
పశ్చిమ సంద్రపు శీతల జలములు
మంగళకరముగ రామసేవకై
తీసుకువచ్చి నిలచెను భక్తిగ.

ఉత్తర సంద్రపు జలమునంతట
నలుడు తెచ్చెను బంగరు పాత్రతో
ఆ విధముగను మంగళజలములు
అమరెను వెంటనె శుభకార్యముకై.

శత్రుఘ్నుడంతట వశిష్ఠమౌనికి
పుణ్యతీర్థములు వచ్చినవనుచు
విన్నవించగా అభిషేకమ్మును
వశిష్ఠ మహఋషి ఆరంభించెను.

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
శ్రీపతి నరుడై వెలసిన చరితము
శ్రీరాముడు దశకంఠుని దునిమి
శ్రీనిగ్రహించుట యుద్ధకాండము.

మంగళం

శ్రీ రామ పట్టాభిషేక ఘట్టము

జానకి రాముల పట్టాభిషేకము
జగమంతటికి నయనానందము.

జానకిసహితుడు రామచంద్రుని
రత్నమయమగు ఆసనమ్మున
అయోధ్య నేలెడు సింహాసనమున
కూర్చొనబెట్టిరి మంగళకరముగ.

వృద్ధుడు వశిష్ఠు డందరి ముందు
ఎందరో భూసురులుండిరి అందు
సుయజ్ఞుడు మరి కాత్యాయనుడు
వామదేవుడు కాశ్యపు డుండిరి.

ఋషి జాబాలి గౌతము డుండిరి
విజయుడు కలిపి ఎనిమిదిమంది
అష్టవసువులు దేవరాజుకు
అభిషేకించుట తలపులనిండగ.

పురుషసింహుడగు రామప్రభువును
పరిమళజలముల నభిషేకించగ
తీరుగభూసురు లందరు అపుడు
మంత్రులు యోధులు అభిషేకించిరి.

ఎందరో ఋత్విక్కులు అందరును
అభిషేకించిరి మంత్రయుక్తముగ
కన్యలుకూడా అభిషేకించిరి
కన్నులపండుగ అయినది పండుగ.

దిక్పాలకులు దేవతలందరు
దివ్యములయిన ఓషధి రసముల
అభిషేకించగ. ఋషులు మంత్రములు
వేదఘోషను నింపిరి అపుడు.

వెల్లగొడుగును శత్రుఘ్నుడందగ
వానరరాజు సుగ్రీవుడంతట
తెల్లని వింజామరతో ప్రభువును
వీచెను, గుండెలు పొంగెను హనుమకు.

అసుర భూపతి విభీషణాఖ్యుడు
మరియొక వింజామరతో వీచెను
వాయుదేవుడు ఇంద్రుని కానుక
స్వర్ణకమలముల మాలను యిచ్చెను.

సర్వరత్నముల సమాయుక్తమగు
మణిమయ శోభితమగు నొక హారము
సురపతిపంపగ వాయుదేవుడు
ప్రభువగు రాముని కిచ్చెను అపుడు.

సుర గంధర్వులు గానము చేసిరి
అచ్చర కన్యలు నాట్యము చేసిరి
పట్టాభిషేక సమయమునందు
నేలనిండుగా నవ్వెను పంటతో.

॥జానకిరాముల॥

లక్ష హయములు లక్ష ధేనువులు
చక్కని వృషభము లున్నవి నూరు
పురుషోత్తముడగు రామచంద్రుడు
దానము చేసెను తీరుగవాటిని.

ముప్పదికోట్ల స్వర్ణనాణెములు
విలువగు బంగరు ఆభరణమ్ములు
వెలగల మేలగు వస్త్రము లెన్నో
భూసురోత్తములు దానములందిరి.

వైడూర్యములు రత్నములుండి
వజ్రములందు పొదిగిన దానిని
కాంతులు చిమ్మెడి సుందరహారము
సుగ్రీవునికి రాముడు యిచ్చెను.

మణులు వజ్రములు అమరినయట్టి
విలువగు బంగరు భుజకీర్తులను
వాలిపుత్రునికి రాముడు యిచ్చెను
వేడుక చూడగ వచ్చిరి సురలు.

స్వర్ణభూషలు వజ్రహారములు
విలువగు వలువలు వాతాత్మజునకు
సీతామాత యిచ్చెను అపుడు
ఆనందముతో పొంగెను మారుతి.

కంఠమునున్న వజ్రహారమును
జానకి తీసి ప్రభువును చూచెను
ఇంగితజ్ఞుడు విభుడు అప్పుడు
ప్రీతిగ యిమ్మనె తోచినవారికి.

వీరుడు గొప్ప తేజోవంతుడు
గుండెలొ గురుతుగ నిలిపినవాడు
అంతటి వేడుక కాతడు ముఖ్యుడు
కావున మారుతి కిచ్చెను జానకి.

హారము దాల్చిన ఆంజనేయుడు
వెలుగులు చిమ్మెను భాస్కరు వోలె
చంద్రకాంతితో తెల్లగ మెరసే
మేఘములున్న నగమనిపించెను.

దశరథరాముడు మైందుని కపుడు
ద్వివిదుడు-నీలుడు-కపివీరులకు
వారి అభీష్టములన్నీ తెలుసుకు
ఎన్నో విలువగు కానుకలిచ్చెను.

వృద్ధవానరులు అందరు అపుడు
విలువగు భూషలు వస్త్రములెన్నో
ప్రభువు యివ్వగా అందిరి ముదమున
ఆనందముతో పొంగిపోయిరి.

వానరోత్తములు వేడుక చూచి
తీరుగ కానుకలెన్నో అంది
ప్రభువును చూచిరి తిరుగు యానముకు
చల్లని చూపుల సమ్మతించెను.

విభీషణాఖ్యుడు వేడుక చూచి
విలువగు ఆభరణమ్ములు ఎన్నో
కులధనమును తా కాన్కగనంది
తిరిగి చేరెను లంక ఏలగ.

॥జా॥

కీర్తిమంతుడు రిపుభయంకరుడు
శ్రీరఘురాముడు సంతోషముతో
తమ్ముడు లక్ష్మణు చూచి తీరుగ
పలికెను ఎంతో ప్రియముగ నపుడు.

"సోదర లక్ష్మణ-యీ భూభారము
పూర్వీకులు బల విక్రమములతో
తీరుగ మోసిరి దానిని యిపుడు
యువరాజుగ నువు మోయుము నాతో"

సౌమిత్రపుడు ముందుకు రాక
సమ్మతి నివ్వక మిన్నకుండగ
రాజు - భరతుని ప్రియముగ పిలచి
అభిషేకించెను యువరాజుగను.

రాజోత్తముడు శ్రీరఘురాముడు
అశ్వమేధమును-పౌండరీకమును
వాజపేయమును తీరుగ చేసి
ఎన్ని యాగములో అన్నీ చేసెను.

పురుషోత్తముడు పుడమిని ఏలెను
చల్లగ పదివేలగు వర్షములు
భూరిదక్షిణలు రాముడు యిచ్చెను
అశ్వమేధములు నూరు చేసెను.

ఆజానుబాహుడు భుజబల తేజుడు
అతి పరాక్రముడు శ్రీరఘురాముడు
తమ్ముడు లక్ష్మణుడుండగ తోడు
పుడమిని ఏలెను పుణ్యచరితుడు.

రామరాజ్యమున గల స్త్రీలందరు
వైధవ్యము నసలెరుగరు వారు
దుఃఖము లేక రోగములుండక
క్రూరమృగముల బాధలు లేవు.

చోరులు లేరు కష్టములెరుగరు
అకాలమరణము లసలే లేవు
కనుకనె వృద్ధులు పిన్నవారికి
ప్రేతకార్యములు చేయుట ఎరుగరు.

రామరాజ్యము చల్లని రాజ్యము
ఎల్లరి మనసుల దోచెను రాముడు
కావున రాముని తలచుచు జనులు
తమలో తాము స్పర్థలు మరచిరి.

తల్లుల కడుపులు పండగ నపుడు
కలిగిరి ఎందరో సుందర శిశువులు
కడుపు పంటలు దీర్ఘాయువుతో
చల్లగ నుండిరి కడుపు చల్లగా.

ప్రజలందరకూ ప్రభువగు రాముడు
జగమంతటికీ దేముడు రాముడు
రాముడు-రాముడు-రామచంద్రుడు
నిండెను పుడమి రామనామముతో.

రామరాజ్యమున తరువులు విరసి
ఫలపుష్పముల శోభలీనగ
వర్షము తప్పక కురిసె క్రమముగ
వాయువు వీచెను సుఖములు కలిపి.

||జా||

చాతుర్వర్ణములందలి జనులు
బ్రాహ్మణ-క్షత్రియ-వైశ్య-శూద్రులు
లోభము విడచి తమ కార్యములను
తృప్తిగ చేయుచు సుఖముగ నుండిరి.

రామరాజ్యమున జనులందరును
భోగభాగ్యముల తులతూగుచును
సత్యసంధులై ధర్మము విడువక
శుభలక్షణముల శోభగ నుండిరి.

యశమునిచ్చుచు ఆయువు పెంచి
ఐశ్వర్యమును కలిగించునదగు
రాజులకందర విజయము కూర్చెడి
ఆదికావ్యమీ రామాయణమును.

కవికోకిల వాల్మీకి మహాఋషి
వ్రాసెను కమ్మగ రాముని కథను
చదివిన నరుల-వినిన అందరి
పాపములన్నీ నాశము అగును.

పుత్రులు కోరిన వారందరికీ
సంతతి చల్లగ కలుగజేయును
ఐశ్వర్యములు అందునందరికి
రాజులు రిపులను గెలుతురు ఎపుడు.

చక్కగ దీనిని వినిన స్త్రీలకు
దాశరథులతో సమమగునట్టి
దీర్ఘాయుష్కులు పుత్రులు కలిగి
తల్లిదండ్రుల యశము పెంచెదరు.

శ్రద్ధతో, శాంతము నిండగ వినిన
వారందరకగు ఎన్నో శుభములు
కష్టములన్నీ తీరును జనులకు
దీర్ఘాయువును పొందెదరందరు.

శ్రీ రఘురాముని చల్లని చూపులు
ఇచ్చును ఎన్నో వరములు నరులకు
ప్రవాసమేగిన కూరిమివారు
సంతోషముతో తిరిగి వత్తురు.

దేవతలందరు ప్రీతి నొందెదరు
గృహములనున్న ఛిద్రము తొలగి
విఘ్నములన్నీ తొలగిపోవగా
పాపవిముక్తి సుఖములు కలుగును.

రామాయణమిది ఇతిహాసమిది
పూజలనందెడి పుణ్య చరిత్రము
వీనులవిందుగ వినుడందరును,
ఎన్నో శుభములు జయములు కలుగును.

రాముని కథను వినినందరికి
శ్రద్ధగ దీనిని చదివిన వారికి
విష్ణుదేవుడగు శ్రీరఘురాముడు
ప్రీతిగలిగి వారందర బ్రోచును.

కుటుంబవృద్ధి సంపదవృద్ధి
అనుకూలవతి ఆలిగ దొరకి
సౌఖ్యములెన్నో కలుగును వారికి
తలచిన కార్యములన్నీ తీరును.

పుణ్యచరితమును శ్రద్ధగ చదివి
నియమము తప్పక వినినవారికి
కీర్తి కలుగును తేజము కలుగును
సోదరప్రేమ పెరుగును చక్కగ.

శ్రద్ధాసక్తుల వినినవారికి
అర్థము చక్కగ నేర్చినవారికి
సర్వదేవతలు సుముఖతనుందురు.
పితృదేవతలు దీవనలిడెదరు.

కవికోకిల వాల్మీకి వ్రాసిన
రామాయణమును వ్రాయించగను
శ్రద్ధతొ ఎవ్వరు ముందుకు వత్తురొ
శుభములు - జయములు కలుగును వారికి.

ఇహపరములకు ముక్తిదాయకము
సర్వశుభముల కలుగజేయును
రామాయణమిది పుణ్యచరితము
పూజలు చేయగ దేవుని వంటిది.

జానకి రాముల పట్టాభిషేకము
జగమంతటికి నయనానందము

యుద్ధకాండమున శ్రీరామపట్టాభిషేకము సమాప్తము.

మంగళం

మంగళం మంగళం - వాయుపుత్ర మంగళం
ఆంజనేయ మంగళం - రామదూత మంగళం
రామచంద్ర మంగళం - జనక సుతా మంగళం
సుమిత్ర పుత్ర మంగళం - భరత, శత్రుఘ్న మంగళం
కొలువుతీరు రామునకు - కోదండధామునకు
ఎల్ల గృహములందు ఉండి - చల్లగాను చూసేటి
రామచంద్రమూర్తికి - మంగళం - మంగళం
రామబంటు హనుమకు - మంగళం - మంగళం

లోకా స్సమస్తా స్సుఖినో భవన్తు.
సర్వే జనా స్సుఖినో భవన్తు.
శుభం

నటరాజ స్తుతి

హృదయంగమది లయబద్ధమది
మధురతరంగము నియమబద్ధము
ప్రమదనాథ పదనాట్య విలాసము
నయనానందము శ్రవణానందము -

ప్రకృతి కన్నులు తెరచి చూడగా
ప్రమథ గణంబులు నిలచి యుండగ
ప్రతి తనువొక నయ విపంచికగ-
పలికెను గుండియ వీణ తంత్రియై. -

ఘల్లు ఘల్లుమను నాదమయంకర-
ఢమఢమ ఢమరుక శంభోశంకర
తాధిం ధిమికిట భక్తవశంకర
సరిగమ పదనిస భోళాశంకర. -

ఫాలనేత్రమది పాపహరంబది
ప్రాణికోటినది చల్లగ చూచును
గళమున నింపిన గరళము తొణకదు
గంగే మ్రింగును సెగలను పొగలను. -

నిత్యనూతనం నీ పదనాదం
నాదబ్రహ్మవీ వేదమూర్తివి
గిరిజావల్లభ సగము నిండిన
శైలతనూజే ఆడును సగము. -

నటరాజువట నిటలాక్షుడవట
అఖిల చరాచర ప్రాణికోటికి
అభయంకరుడవు శివశంకరుడవు
అందే దొరవి అంబాపతివి. -

మల్లికార్జునా బిల్వదళప్రియ
కాశీపతివి కాసినినీళ్లతో
అభిషేకించిన అభీష్టసిద్ధి
ఆత్మలింగమే అందెను భక్తుడు. -

కాలకూట విషమంతయు స్వామీ!
కరుణ కిరణముల హరించిపోవును
కటువులేని కిరాతుడవైతివి
కలిమి కోరవు కలిమి నిచ్చెదవు. -

కరి చర్మాంబర చంద్రకళాధర
దయాసింధు ఓ పన్నగభూషణ!
నీవు నేర్పిన నటకౌశలముతొ
నేలకు దిగినది గంగమ్మ. -

నీపద నూతన విన్యాసంలో
నయనానందం నందీనాయక
వందిమాగధులె ప్రమథగణంబులు
మందస్మితుడవు సుందరశివుడవు. -

మార్కండేయుడు నీ విధేయుడు
లంకాపతి నీవంక చేరెను
నమక చమకముల మహాన్యాసముల
అభిషేకింతుము రుద్రమూర్తిని. -

వెన్నెలతేడట వెలుగులు చిమ్మగ
ఫణిహారమ్ములు బుసలు నింపగ
పసను నింపిన నాట్య భంగిమలు
దెసలు నింపితివి కైలాసవాస! -

సరస పదమ్ముల నీ పదంబులే
పూజింతుమయా పార్వతినాయక
ఫాలనేత్ర నిను ఏమరకుందుము
సకల జగతికి జయ మొసంగుము.

బుధకౌశిక మహర్షి విరచిత

శ్రీ రామ రక్షా స్తోత్రము

(తెలుగు రచన)

ధ్యానమ్

శ్లో. ధ్యాయేదాజాను బాహుం; ధృతశరధనుషంబద్ధ పద్మాసనస్థం
పీతం వాసోవసానం, నవకమలదళస్పర్ధినేత్రం ప్రసన్నం
వామాంకారూఢ సీతాముఖ కమలమిలల్లోచనం నీరదాభం
నానాలంకారదీప్తం దధతమురుజటామండలం రామచంద్రం.

శ్రీరఘురాముని రమ్యచరితము
వందకోట్ల గ్రంథమ్ముల వెలసెను
పలికినట్టి ప్రతిఅక్షరమ్మది
మహాపాపముల నాశము చేయును.

నీలికమల మా శ్యామలదేహము
పద్మనయన శరచాప ధరుండు
జటామకుటము కరవాలముతో
దనుజులద్రుంచి జగతిని బ్రోచెను.

సర్వవ్యాపకుడు - పుట్టుక లేకయె
లీలతొ భువిలో అవతరించిన
రామచంద్రుని జానకి సహితుని
లక్ష్మణమూర్తితొ నిలచిన ప్రభువును.

స్మరించుచుండిన సజ్జనులందరి
సర్వపాపముల హరింపజేసే
రామరక్ష - ఈ - స్తోత్రపఠనమున
సర్వకామ్యములు సఫలములగును.

శిరసు - రాఘవుడు రక్షణచేయును
దశరథ తనయుడు నొసటగాచును
కోసలాత్మజా నందనుడెపుడు
నేత్రరక్షణము చేయుచుండును

విశ్వామిత్రుని ప్రియశిష్యుడగు
రాముని రక్షలొ కర్ణములుండును
యజ్ఞ రక్షకుడు నాసిక కాయును
లక్ష్మణాగ్రజుడు ముఖము గాయును.

విద్యానిధి నా జిహ్వను గాయును
భరత వందితుడు కంఠము గాయును
దివ్యాయుధుడు గాయు స్కంధములు
భుజముల గాయును ధనుర్భంజనుడు.

సీతాపతి నా కరములు గాయును
పరశురాముని జయించినట్టి
దశరథరాముడు హృదయ రక్షకుడు
జగద్రక్షకుడు-విజయశోభితుడు.

ఖర రక్కసుని కూల్చిన రాముడు
మధ్యభాగమును రక్షణ చేయును
జాంబవంతునికి ఆశ్రయమిడిన
రఘుపతి - నాభికి రక్షణనిచ్చును.

సుగ్రీవునాధుడు కటిని గాయును
హనుమత్ప్రభువు పిరుదుల గాయును
రాక్షసకుల విధ్వంసకుడైన
రఘుపతి రక్షలో ఊరువులుండును.

సేతుబంధకుడు కాయు జానువులు
రావణాంతకుడు పిక్కల గాయును
విభీషణాఖ్యుని అభయ ప్రదాత
సిరికారకుడు - పదముల కాయును.

దేహమంతటికి రక్షయె రాముడు -
దీనిని పఠించు పుణ్య తత్పరుడు
చిరాయువై మరి సుఖియైయుండి
వినయ - విజయముల విరాజిల్లును.

రామనామమను రక్ష ధరించిన
పాతాళమున భూతలమందున
గగన చారులలొ కామరూపులలొ
దుష్టులకందక సుఖముగ నుందురు.

రామ - రామ - రామభద్ర రామచంద్ర
నామస్మరణ పాపహరణ చేయుచుండు
భుక్తి - ముక్తి కలుగజేయు రామభక్తి
మానవాళికిదియెనిచ్చు సర్వశక్తి.

జగతి జయించే మంత్రమిదొక్కటె
మంత్రరక్షణ కలిగిన నరుడు
ఈ స్తోత్రము కంఠస్థముచేసిన
సర్వసిద్ధులు సులభ సాధ్యములు.

వజ్ర పంజరము రామకవచము
నామస్మరణము జయమంగళము
సర్వకార్యముల విజయము తథ్యము
మాటకెదురు మరి నిలువరెవ్వరును.

శివుని కరుణచే స్వప్నమునందు
ఏవిధి వినెనో రామరక్షను
ఆవిధముగ - బుధకౌశిక మహాఋషి
వ్రాసెను భక్తితొ రామరక్షను.

కల్పవృక్షములు వెలసిన తోట
ఆపదలన్నీ అణగిన చోటు
త్రిలోకముల కభిరామమైనది -
శ్రీమంతుడు - శ్రీరాముడు దేవుడు

రూపసంపదల తరుణవయస్కులు
సుకుమారులు అతిబలవంతులయి
పద్మనేత్రులు విశాలవక్షులు
నారచీరలు కృష్ణాజినముల

ఫలమూలములు తినుతాపసులు
జితేంద్రియులగు బ్రహ్మచారులు
దశరథతనయులు రామలక్ష్మణులు
సకలసాధువుల శరణాగతియగు

విల్లు ధరించిన వారిలో శ్రేష్ఠులు
రాక్షసకుల విధ్వంసకులైన
రఘువంశమున చందమామలు
రక్షకులగుదురు మాకందరకు

అక్షయ తూణీరమ్ములు నిండి
నారికూర్చిన ధనుసులు కలిగి
రామలక్ష్మణులు అనవరతము-నే
నడచు మార్గమున రక్షణ నిడెదరు.

కవచధారియై ఖడ్గపాణియై
ధనుర్బాణములు భుజమునదాల్చిన
లక్ష్మణసహితుడు రామచంద్రుడు
ముందు నిలచి నా కోర్కెలు తీర్చును.

దశరథతనయుడు రాముడు-శూరుడు
లక్ష్మణాగ్రజుడు అతిబలవంతుడు
కాకుత్థ్సుడు మరి పూర్ణపురుషుడు
రఘూత్తముడు కౌసల్యాతనూజుడు.

వేదాంతవేద్యుడు యజ్ఞమూర్తియగు
పురాణపురుషుడు పురుషోత్తముడు
జానకీపతి అతిశ్రీమంతుడు
అప్రమేయ పరాక్రమవంతుడు.

శ్రద్ధాభక్తుల సదాస్మరణము
చేయు భక్తుడు ప్రియతముడగును
అశ్వమేధక్రతు ఫలమునుమించిన
ఫలమునందును నిస్సంశయముగ

నీలనీరదశ్యాముడు రాముడు
పద్మాక్షుడు పీతాంబరధారి
నామస్తోత్రము చేయు నరులకు
భవబంధములు చిక్కులుండవు.

రామచంద్ర! ఓ లక్ష్మణాగ్రజా!
సీతాపతి రఘువంశవర్ధనా!
సుందరమూర్తీ కకుత్థ్సరామా!
గుణనిధిసోమా కరుణాసాగర.

విప్రుల హితుడవు ధార్మికమూర్తి
రాజేంద్రా! ఓ సత్యసంధుడా
దశరథనందన శ్యామలమూర్తి
మూర్తిగ నిలచిన శాంతస్వరూపా!

లోకాభిరామా రఘుకులతిలకా!
రావణవైరీ దశముఖహారీ
వందనమిదిగో అందుకొనుమయా
సుందరరామా శరచాపధరా!

రామరామ-రామభద్ర-రామచంద్ర
వేదమూర్తి రఘువంశనాథుడ నీవు
వందనమ్ము సీతాపతి-జగతికంతయు
నాథుడవు నమ్మితిమి మమ్ము గావుము.

రఘునందనరామా శ్రీరామా!
భరతాగ్రజరామా శ్రీరామా!
రణకర్కశరామా రఘురామా!
శరణం-శరణం శ్రీరామా!

శ్రీరామరక్షాస్తోత్రము

రామచంద్ర చరణాలను స్మరణ చేసెద
రామచంద్ర చరణాలను కీర్తించెద
రామచంద్ర చరణాలకు శిరసు వంచెద
రామచంద్ర చరణాలను శరణు వేడెద

తల్లివి నీవే తండ్రివి నీవే
స్వామివి నీవే మిత్రుడ వీవు
అన్నియు నీవే ఆత్మారామా!
అన్యము నెరుగ అంజలి ఇదిగో.

లక్ష్మణమూర్తి కుడిభాగమున
వామభాగమున జనకనందినితో
కన్నులముందర మారుతి కొలువగ
వెలసిన రఘుపతి వందనమిదిగో.

లోకాభిరామా రణరంగధీరా !
రాజీవనేత్రా రఘువంశనాథా
కారుణ్యరూపా కరుణాసముద్రా
శ్రీరామచంద్రా శరణంటినయ్యా!

శ్లో. మనోజవం మారుతతుల్యం వేగం
జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం వరిష్టం
వాతత్మజం వానర యూథ ముఖ్యం
శ్రీరామదూతం శరణం ప్రపద్యే.

రామరామ యను మధురాక్షరములు
కవితాశాఖల కూర్చొని తీయగ
కూసిన 'కోయిల' ముని వాల్మీకి
వందనమిడితిని మునికోయిలకు.

ఆపదలన్నీ హరించునట్టి
సర్వసంపదల నొసంగునట్టి
లోకాభిరాముడు శ్రీరామునికి
తిరిగి తిరిగి నా వందనమిదిగో!

భవబంధముల బీజనాశకము
సర్వసంపదల కాలవాలము
యమదూతలకు గుండెలవియగ
రామగర్జనము చేతము రండు.

రాజశ్రేష్ఠుడు రామచంద్రుడు
సదావిజయమే పొందుచుండును
అట్టి రాముని అహర్నిశము-నే
భజించుచుందును అన్యము నెరుగక.

నిశాచరులగు దనుజుల ద్రుంచిన
రామచంద్రునికి నమస్కరింతును
రాముని మించిన ఆశ్రయమిలలో
లేదు లేదు - నే దాసుడ రామా!

చిత్తము నాది రామాలయము
చిత్తము నిత్యము భజనమందిరము
చిత్తము లగ్నము నీ కీర్తనలో
చిత్త శాంతినిడు శ్రీ రఘురామా!

శ్లో. శ్రీరామ రామ రామేతి
రమే రామే మనోరమే
సహస్రనామ తత్తుల్యం
రామనామ వరాననే.

మంగళం
సర్వేజనా స్సుఖినో భవన్తు
లోకా సమస్తా స్సుఖినో భవన్తు.
శుభం

దయతో ఈ క్రింది సవరణలు గ్రహించవలెను

అయోధ్యాకాండము

పేజీ	గేయం	పంక్తి	సవరణ
26	10	1	ఆచరించు
27	5	1	బుసలు
27	7	1	అడవికి
29	10	2	పీడినటు
36	6	4	అంతటి
45	1	4	మనోహరము
47	1	1	రాజసూయమును
57	1	3	మంగళమూర్తి
75	11	2	సుఖదుఃఖములను
78	2	3	వనవాసమ్ము
82 వ పేజీలో సర్గ నంబరు 32			
104	7	1	లక్ష్మణమూర్తి
146	8	1	జనులు
199	11	3	చూచె

కిష్కింధాకాండము

పేజీ	గేయం	పంక్తి	సవరణ
35	4	1	సరకిన
41	11	3	వారలతో
70	7	1	మెరసిపోవగా
76	10	1	అంబారవములు
84	11	4	నీపీమాత్రము
98	7	3	వదనమ్మును
102	7	8	రామకార్యమును
105	6	3	వాయునందనా
109	7	3	కనబడినంతనె
125	8	1	కనబడెనట
128	2	4	ఆలుబిడ్డలతో
130	11	2	నీ ప్రయత్నము
134	1	1	ఆంజనేయుని

సుందరకాండము

పేజీ	గేయం	పంక్తి	సవరణ
2	9	2	ఆత్రుడ
3	1	3	అసురుల
6	1	4	ఆంజనేయుడు
6	4	4	యోగబలముచే
8	7	2	పలుకుల
8	9	2	సేనానాయకు
9	4	1	ఆంజనేయుని
9	6	1	ఆంజనేయుడు
9	8	1	ఆంజనేయునికి
9	9	1	ఆంజనేయుడు
10	12	1	జానకి
17	5	3	నిలయముల
19	5	4	తావుల
19	12	2	మధువులు
20	1	1	అలిసిన
20	3	4	సతులు
23	8	1	దున్నలు
25	5	1	విషమస్థితి
26	4	1	ఆమనిశోభలు
26	7	4	అశోకవనమున
28	1	2	తోచెను
28	2	1	పూచిన
28	3	2	ధనపతి
30	11	3	విరాధులు
35	11	3	వాడిపోవుట
45	7	1	పూర్వజన్మమున
47	8	3	ఆ కరి
82	3	2	ద్వివిదుడు
88	5	1	యుండగ
90	8	1	కోతివి
90	8	2	కోతివి
98	12	2	లంకను
117	4	3	ఆ కపులందరు

యుద్ధకాండము

పేజీ	గేయం	పంక్తి	సవరణ
14	8	4	మధ్యమ
36	4	4	రహస్యము
38	1	2	అభేద్య
39	3	3	వున్న
59	11	2	అస్త్రములన్నీ
65	1	1	చెప్పెడి
75	1	2	అఖండ
78	12	2	స్థంభముల
96	11	3	జ్యోస్యులు
97	4	4	జ్యోస్యము
142	6	1	ధర్మార్థ
143	2	4	అంటివి
185	9	4	ఉజ్జీలై
220	11	2	ఉజ్జీలై
228	1	3	తెలియక
240	1	4	శరములు
245	7	3	అబలహర్తను

శ్రీరామ

శ్రీరామ సేవకు ప్రోత్సహించిన భక్తబంధువులు

1.	శ్రీ యన్. లక్ష్మణరావుగారు- హనుమదుపాసకులు	విజయవాడ
2.	శ్రీ వడ్లమాని సోమసుందరంగారు- తహసీల్‌దార్	విజయనగరం
3.	శ్రీ ఆర్. కృష్ణస్వామి నాయుడుగారు-	హైదరాబాదు
4.	శ్రీ ఆర్. కిషన్‌సింగ్‌గారు-	,,
5.	శ్రీ ప్రభల సుబ్బారావుగారు-	,,
6.	శ్రీ డా॥ ప్రభల రాజగోపాల్‌గారు-	,,
7.	కళాప్రపూర్ణ శ్రీ రావూరి సత్యనారాయణరావుగారు-	,,
8.	శ్రీ రామకోటేశ్వరరావుగారు-	,,
9.	శ్రీ పెద్దాడ నరసింహారావుగారు-	,,
10.	శ్రీ పతానేని రామచంద్రరావుగారు-	,,
11.	శ్రీ పేరి సుబ్బారావుగారు-	,,
12.	శ్రీ ద్వివేదుల వెంకటేశ్వర శర్మగారు-	,,
13	శ్రీ కామరాజుగడ్డ వెంకట శేషగిరిరావుగారు-	,,
14	శ్రీ మంచికంటి కృష్ణమూర్తిగారు-	,,
15.	శ్రీ కళ్ళె సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు-	,,
16.	శ్రీ శ్రీధర వెంకటరమణగారు (అడ్వకేట్)-	,,
17.	శ్రీ చిలుకూరి భీమ శంకరరావుగారు-	,,
18.	శ్రీ సూరంపూడి వెంకట సత్యనారాయణగారు-	,,
19.	శ్రీమతి వసుంధరాదేవిగారు-	,,
20.	శ్రీ సూరంపూడి వెంకటరమణారావుగారు (అడ్వకేట్)-	తణుకు
21.	శ్రీ సూరంపూడి విశ్వేశ్వరరావుగారు-	,,
22.	శ్రీ డా॥ దాట్ల సత్యనారాయణరాజుగారు (జనతారాజు)-	,,
23.	శ్రీ బి.కె. భగవాన్‌గారు (అడ్వకేట్)-	హైదరాబాదు
24.	శ్రీ యం.యస్.కె. శాస్త్రిగారు (అడ్వకేట్)-	,,
25.	శ్రీ కాశీభట్ల సుబ్రహ్మణ్యంగారు-	,,
23.	శ్రీ కందికొండ బాలనాగాదిత్య శర్మగారు-	,,

27.	శ్రీ మంత్రిప్రగడ సత్యనారాయణమూర్తిగారు-	హైదరాబాదు
28.	శ్రీ బంధకవి సీతారామాంజనేయులుగారు (అడ్వకేట్)-	తణుకు
29.	శ్రీ యజ్ఞా సత్యనారాయణగారు (రిటైర్డ్ సబ్ జడ్జ్)-	,,
30.	శ్రీ యజ్ఞా వెంకటరావుగారు-	హైదరాబాదు
31.	శ్రీ నరసింహారెడ్డిగారు-	,,
32.	శ్రీ శ్రీపతి పాండురంగారావుగారు-	,,
33.	శ్రీ వరిగొండ రామచంద్రరావుగారు-	,,
34.	శ్రీ తాడికొండ రామలింగంగారు-	,,
35.	శ్రీ దావులూరి సూర్య భాస్కరరావుగారు-	,,
36.	శ్రీ డా॥ జి. సురేంద్రరావుగారు-	,,
37.	శ్రీ వంగూరి వెంకట హనుమత్ సుందరరామయ్యదంపతులు-	తణుకు
38.	శ్రీ మారెళ్ళ వీర్రాజు దంపతులు-	ఐ భీమవరం
39.	శ్రీ ద్రోణంరాజు నాగేశ్వరరావు దంపతులు-	తణుకు
40.	శ్రీ ఆదూరి ఈశ్వర చంద్రవిద్యాసాగర్ దంపతులు-	కాకినాడ
41.	శ్రీ పతానేని పాపయ్య రాజుగారు-	నాసిక్
42.	శ్రీ పట్టాభిగారు- (బుర్రకథ ఆర్టిస్ట్)	హైదరాబాదు
43.	శ్రీ పూజారి బి. అశోక్ గారు- మారుతిమందిర్	,,
44.	శ్రీ మోడేకుర్తి వెంకటరావుగారు-	,,
45.	శ్రీ మండల నరహరిరావుగారు-	,,
46.	శ్రీ శ్రీమతి రుక్మాబాయమ్మగారు-	,,
47.	శ్రీ జిల్లెళ్ళ కిషన్‌రావు దంపతులు-	,,
48.	శ్రీ మేకల మల్లారెడ్డిగారు- వెంకటాద్రి థియేటర్ అధినేత-	,,
49.	శ్రీ తెలికిచర్ల మల్లిఖార్జునరావుగారు-	,,
50.	శ్రీ విన్నకోట నరసింహమూర్తిగారు-	,,
51.	శ్రీ మార్నీడి వెంకటేశ్వరరావుగారు	,,
52.	శ్రీ డాక్టర్ అక్కిరాజు రమాపతిరావుగారు-	,,
53.	శ్రీ నూకల కామేశ్వరరావుగారు-	,,
54.	శ్రీ కందాళ సూర్యప్రకాశరావుగారు (బేగంపేట)-	,,
55.	శ్రీ రాణీకామేశ్వరరావుగారు-	,,
56.	శ్రీ దినవహి శ్రీనివాసరావుగారు- రైల్వేగార్డు	కాజీపేట
57.	శ్రీ డొక్కా గోపాలంగారు-	,,

58. శ్రీ గన్నవరపు దేవకీనందరావుగారు- ,,

59. శ్రీ యం. రామకృష్ణారావుగారు- హైదరాబాద్

60. శ్రీ ఆర్. వి. సుబ్బారావుగారు- అడ్వకేట్ ,,

61. శ్రీ గుజ్జ శ్రీరాములుగారు- ,,

62. శ్రీ రామబ్రహ్మంగారు ,,

63. శ్రీ పాండురెడ్డి గారు- మూసారాంబాగ్, ,,

64. అనంతశర్మగారు- ,,

65. శ్రీ కాశీరావుగారు- ,,

66. శ్రీ కె. కామేశ్వరరావుగారు (A E) అమలాపురం

67. శ్రీ సి. వి. సూర్యనారాయణ- తణుకు

68. శ్రీ సి. డి. వి. సుబ్రహ్మణ్యం- విజయవాడ

69. శ్రీ కె. యస్. ఆర్ మూర్తి- ,,

70. శ్రీ కె. సురేష్‌బాబుగారు- కలకత్తా

71. శ్రీ టి. ఆర్. స్వామిగారు- బొంబాయి

72. శ్రీ సత్యనారాయణమూర్తి హైదరాబాద్

73. శ్రీ మహాభాష్యం లాలాచార్యులుగారు- ,,

74. శ్రీ జి. నాగభూషణరావుగారు- (అడ్వకేట్) ,,

75. శ్రీ వెలమకన్నె చంద్రశేఖరశర్మగారు- ,,

76. శ్రీ శ్రీరామగిరి రామచంద్రరావుగారు- (అడ్వకేట్) ,,

77. శ్రీమతి కాళ్ళకూరి సువాణి- ,,

78. శ్రీ ఎ. వెంకటేశ్వరరావుగారు- (డిప్యూటీ కమీషనర్) ఎండోమెంట్స్ గుంటూరు

79. శ్రీ కె. వి. రంగారెడ్డిగారు (ఎగ్జిక్యూటివ్ ఇంజనీర్)

80. శ్రీ ఎన్. రామచంద్రారెడ్డిగారు (డిప్యూటీ ఎగ్జిక్యూటివ్ ఇంజనీర్)

81. శ్రీ శంకర్‌గారు హైదరాబాద్

82. శ్రీ బెండపూడి పద్మరాజుగారు - ,,

83. శ్రీమతి అచంట కృష్ణవేణిగారు- ,,

84. శ్రీ ఎం. చిన్నస్వామినాయుడుగారు (డిప్యూటీ ఎగ్జిక్యూటివ్ ఇంజనీర్) ,,

85. శ్రీ ఐ. ఎ. నాయుడుగారు (అడ్వకేట్)- ,,

86. శ్రీ ఎం. రామకృష్ణారావుగారు- ,,

87. శ్రీ ఎన్. రవీంద్రనాథ్‌గారు (అడ్వకేట్)- ,,

R
294.592
RAD
Acc No. 14460

